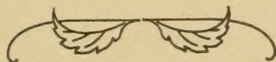

3 1761 08116758 7

HLÍDKA.

ROČNÍK XXIII.

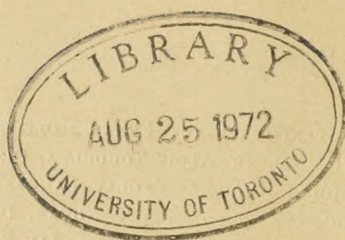
SPOLUPRACOVNÍCI:

RANT. DOHNAL, MATĚJ FENCL, STANISLAV FIALA, FRANT. HOLEČEK, FRANT. HRUDA, EOŠ JANÁČEK, JAN KAKŠ, DR. JOS. KAŠPAR, ALOIS KOUDELKA, DR. JOS. KRATOCHVIL, UDOLF KRATOCHVIL, DR. METHODĚJ KUBÍČEK, VÁCLAV LANKAŠ, KONST. LÖFFLER, NTONÍN MELKA, MUDR. VINCENC NÁVRAT, DR. FR. X. NOVÁK, DR. JOSEF OPLETAL, JDR. JOSEF OŠMERA, prof. DR. JOSEF SAMSOUR, prof. DR. JAN SEDLÁK, FRANTIŠEK NOPEK, JAN ŠRÁMEK, PROKOP ŠUP, JAN TENORA, RICHARD TENORA, JOSEF VALENTA, AREL VOJENSKÝ, JOSEF VRCHOVECKÝ, AUGUSTIN VRZAL, DR. PAVEL VYCHODIL, IGNÁT ZHÁNĚL.

V Brně 1906.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

LIBRARY
AUG 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

OBSAH.

Články.

Ročník XXIII. Číslo 1.

HLÍDKA.

Ruská obščina.

Prokop Šup.

Rusko zachovalo si dosud jednu ze zvláštností, jakých druzí národové evropští a vůbec známí už nemají, zachovalo si společenství pozemkové — „pozemkovou „obščinu". Ne jednotlivý rolník jest majitelem a pánem půdy, ale celá obec, někdy z jedné, často však i z více osad se skládající. Obec tato s právem držby pozemkové uloženu má zase povinnost všecky své připsané členy z tohoto majetku pozemkového podělovati podle měřítka naprosté rovnosti. Jednotlivec dostává tedy od obce svůj příslušný podíl v užívání na tak dlouho, dokud správa obce „mir", valná hromada obecní, se neusnese o novém rozdělení a přirčení. A nejen právo užitku závisí na usnesení „miru", ale i způsob obdělávání, plodozměna závisí zcela na vůli „miru", aspoň zpravidla.

Schema „obščinného" pozemkového vlastnictví je tedy takovéto. Půda, jíž obec nadělena při osvobození roku 1861 od statkáře, od státu neb od údělné správy (úděl = statky císařské rodiny), jest půdou obecní. Na půdě této leží jisté povinnosti: pozemková daň a výkupné. Půdu možno tedy, ba nutno děliti s těmito povinnostmi. A dělení obojího musí býti úměrné. Čím více půdy, tím více těchto povinností. Půda často není (před lety všeobecně nebyla) tak výnosnou, aby vynášela tolik, co potřeba na úhradu povinností. Dělení tedy podle rovného měřítka na všecky členy obce je v zájmu všech, i nejsilnějších: je-li půda výnosnější a není tudíž břemenem, pak rovné její rozdělení je s prospěchem i nejslabších. Rovné dělení[1]) se provádí: podle duší „revisních", při posledním sčítání lidu (1858) načítaných, bez ohledu na nový přírůstek. Opravu této nerovnosti přináší tedy až příští nová „revise" (sčítání lidu). Neboť: dělení děje se podle pracovníků mužských; jeť půda prostředkem a jedinou často příležitostí práce na

[1]) »Pereděl«.

venkově. Nebo: dělí se podle všech duší v obci (podle „jedlíků") přítomných a k ní připsaných — měřítko rovnosti největší. Vývoj dělení šel od revisního k tomuto poslednímu buď po stupních, častěji zpříma. Půda však sama v sobě není stejná. Celé pole dělí se tedy na tratě[1]) stejné jakosti. Každá trať se rozdělí na potřebný počet dílců. Rozdělením na tratě vyrovnává se též vzdálenost. V obci z více osad se skládající nebere se vždy ohledu na to, aby dílce členů z jedné osady byly jen při této osadě. Podle jakosti a rozlehlosti pole mají osady své tratě promíchány. Poněvadž pravidlem hospodářství polního je trojpolí: úhor, ozim, jař, musí býti trať tak velká, aby se mohly v ní vystřídati všecky dílce trojího pořadí čili naopak, dílce se dělají tak malinké... A poněvadž střídání musí býti pravidelné pro všecky, proto musí jednotlivec zachovávati s celou obcí stejný postup osevný. Nedělí se pastviska a les, často ani luka ne, nýbrž používají se všemi členy společně; z luk a lesa dělí se podle měřítka „mirem" přijatého hotová plodina: seno a dřevo. Pole požaté a úhor slouží za společný výhon pro dobytek. Poněvadž pak i jednotlivé dílce v tratích pokud možno stejnorodých přece jen nezůstávají stejnými, vyměňují se[2]) i tyto dílce v tratích mezi členy častěji, nežli samo dělení se koná.

Povinnosti na podíl připadající nese každý sám, ale za všecky daně společnou rukou ručí celá obec (do roku 1903). Nedoplatky jednotlivcův exekvují se na celé obci, obec pak hojí se na neplatících jednotlivcích. Zárukou jest pouze movitý majetek, neboť pole jest nezcizitelné, společné, obydlí s přilehlým kouskem půdy („usaďba") počítá se sice jako majetek jednotlivcův, jenž jest jeho nevypuditelný uživatel, radikalní právo majetkové však i tu se počítá obci.

Počet dílců připadající na jednu měrnou jednotku, na duši revisní, na mužskou duši pracovní, na jedlíka sluje „náděl". Náděl člena obščiny ruské není tedy pevnou určitou výměrou pozemkovou: není jí ani po mnohosti ani po jakosti. Neboť obojí se mění, mnohost přírůstkem nových duší a z toho následujícím nutným „peredělem", jakost nestejným využíváním či lépe opatrováním pole a proto i parcely měnívají se občasnou „pereverstkou" (přehozením), novým losováním (žerebjëvka). Sklonnost k vyrovnávání naprostému je tak veliká, že právě v obcích, kde se hnojí pole, a jeden člen obščiny lépe hnojit může, druhý pak jen slaběji stačí, nejčastěji se nalehá na rychlou výměnu dílcův, aby dobří hnojiči mohli celou trať vyhnojiti na stejnou jakost!

Toť průměrné schema ruské obščiny, ne všude a vždy stejně rozvinuté.

Dnes takovýmto způsobem spravuje se selská země na celém ohromném prostranství vlastní Rusi, mezi Dněprem a Uralem, Černým a Bílým mořem. Gubernie, kde se polské a ruské panství střídalo, ale i některé z vnitřních ruských gubernií nejsou zcela obščinné, nýbrž promíchány druhým způsobem držení pozemkového: „podvorným", způsob to, jaký i u nás byl za dob poddanských, s malými odlišnostmi.

[1]) »Kon«, »jarus«, »stolb«, »čereda«, dílec = »polosa«, »učastok«.
[2]) »Žerebjëvka« (losování), »podvižka« (postup).

Nečítajíc Polsky (10 gubernií), Kavkazu a oblasti donských kozáků, v ostatních 49 guberniích evropské Rusi jest 225 milionů desetin (1 desetina = 1·09 hektaru) soukromého majetku pozemkového. A z toho náleží selskému obyvatelstvu jako „náděl“ $130^1/_2$ mil. desetin. A z toho zase jest o b š č i n n ě s p r a v o v a n é p ů d y 1 0 8 m i l. d e s e t i n a 22 mil. desetin spravuje se „podvorně“. Obcí s obščinným majetkem pozemkovým jest něco p ř e s s t o t i s í c. Selský majetek a selské obyvatelstvo v Rusku tedy z víc než 80% jest vázáno obščinným pořádkem a jen asi 17% jest volnějšího v podvorném držení. Selské přikoupené pole v obščině nepodlehá ovšem pořádkům obščinným. Ale i v tom ohledě přikupují obyčejně zase celé obce společnou rukou, a zase stejně po obščinnicku pak rozdělují a spravují. Možno tudíž dnes plochu obščinnicky spravovanou čítati výše než na 108 milionů desetin; přibylo v posledním desítiletí jistě nového přikoupeného pole. Ale tato výměra bude jen malým procentem původní obščinné nádělné země.

Takováto forma pozemkového vlastnictví a pozemkové správy, téměř nedaleka komunismu pozemkovému, do nedávna vedle Ruska v týchže skoro obdobách byla i v asijské I n d i i a ve francouzském A l ž í r u. Ale v Indii ji rozrušila Anglie roku 1859 změnou berní soustavy, zrušivši společné ručení obce za daň a vymáhajíc ji na jednotlivcích. Tím i společný majetek se rozpadl. A Francie roku 1863 dokonala v Alžíru zákonem to, co už dříve se počalo evropskou kolonisací a koupěmi země od domorodých arabských obcí: společný majetek proměněn v soukromý. Každý svůj příslušný dílec směl beze všeho prodati, komu chtěl.

Jest ruská „obščina“ jako poslední pozůstalý zbytek aspoň příbuzných forem i jinde rozšířených (praví se, že v západní Číně rovněž dosud obščinné pořádky trvají) snad udržována zvláštností ducha ruského? Je to vnitřní důvod, jenž ji udržel, či pouze zevnější příčiny? Jak vůbec na ruskou obščinu pohlížeti: jako na něco samorostlého a samobytného, kus kultury lidové, již třeba uchovati, či jako na pomíjející formu hospodářsko-společenskou, jež stává se anachronismem a již dlužno přeměniti v nový tvar?

Takové otázky zabývají Rusko a nejlepší jeho myslitele už přes půl věku. Ba možno za první luštitelku otázek těch postaviti už samu carevnu K a t e ř i n u II, která už roku 1765 položila — zatajivši jméno své — tehdejšímu „Volno-ekonomickému spolku“ otázku konkursní, slibujíc premiovati nejlepší odpověď. A otázka zněla: „Co jest lepší pro rolnictvo, zdaž to, je-li země v osobním držení, či naopak, je-li ve společném rodovém držení.“ Ale „Volno-ekonomické družstvo“ nedalo žádné odpovědi! Tehdy ještě bylo obščinné hospodaření tak málo socialním a hospodářským zjevem, že o něm nikdo nepřemýšlel. A to proto ne, že všeobecně se za to mělo koncem 18. a počátkem 19. věku, že selský lid vůbec nemá žádného vlastnictví pozemkového, že půda patří buď státu nebo šlechtě. Ještě i historik K a r a m z i n v podání svém k caři Alexandru I namítá proti osvobození sedláků, že zruší-li se poddanství.

budou sedláci bez země, která jest nepochybným a výhradným majetkem šlechty.

Proto prvními objeviteli ruské občiny počítají se cizinci, a to Němci. Professor charkovské university z dob napoleonských L. H. Jakob roku 1809 ve svém spise o správě a vládě v Rusku vyslovuje nesouhlas s občinným vlastnictvím půdy jako nepokrokovým. Poněvadž však nemluvil o občině obšírněji, nýbrž jen mimochodem, zůstala čest objeviti ruskou občinu vyhrazena až baronu A. Haxthausenovi, který jako znalec hospodářských poměrů pozván od cara Mikuláše I na Rus a zkoumal její hospodářské poměry, objížděje ji po šest měsícův a sbíraje od úřadův i soukromých lidí prameny a údaje. Výsledkem objížďky jeho bylo trojsvazkové dílo roku 1847—1853 vydané. Ale sám baron Haxthausen na občinu naučil se dívati od ruských slavjanofilů v Moskvě. Ti už o ní vedli dlouhé polemiky tehdy s úředními kruhy a s některými německými politiky a národohospodáři, bránice ji jako samobytný výtvar ruský, jako hospodářskou, společenskou a mravní sílu i podporu lidu selského, která musí býti uchována k vůli lidu i státu samému. V ní spatřovali slavjanofilové onu praprvotní základní buněčku, z níž se vytvořila celá říše ruská a její pravoslavně samodržavná soustava vládní. Slavjanofilové (Chomjakov, Kirějevskij, Aksakov) ztráceli se v theoretisování, ve filosofickém oceňování občiny. Baron Haxthausen ji popsal a rozebral s hospodářsko-socialního stanoviska. Z hospodářského ohledu ji zavrhl jako nevhodnou, ale z politického ohledu přidal se k mínění slavjanofilů, maje ji za dobrý korrektiv proti západoevropskému zproletarisování a bouřím socialním odtud vznikajícím.

„Občina“ pro slavjanofily stala se národní „svatyní“. V ní viděli možné už na zemi ztělesnění pravdy lidského společenství, vítězství křesťanské lásky a obětovnosti nad sobectvím. A občina jako taková je prvotním útvarem ruským, jest prabuňkou ruského společenského státního vývoje.

Tyto národně hřejivé theorie počal rozmetávati roku 1856 mladý právník Boris Čičerin (vloni zemřelý jako slavný učenec a spisovatel ruský), který tvrdil, že mir a občina jsou vznikem svým nedávné, sahajíce do 17. a 18. věku, do doby nejtužšího poddanství. Poddanství je stvořilo a fiskalismus státní a zvláště od Petra Velikého zavedená daň z hlavy je utvrdila a dosud udržuje. Není v nich ani nijaké samobytnosti ruské, ani pravda ducha ruského, ani výkvět křesťanského společenství a lásky, je to prostá nezbytnost formy hospodářské za poddanské soustavy berní. Takováto theorie ovšem hluboce urážela slavjanofily a povstali proti ní se vší prudkostí.

Na neštěstí slavjanofilů chystané právě v té době reformy selské, zvláště osvobození stavu selského, zastihly theorie jejich na polo zvráceny. A lidé, kteří stáli kolem reformy a připravovali ji, byli samí západníci, liberalové, občině nepřízniví. Hlásali nutnost oprav ve všem životě hospodářském i společenském. Sám slavjanofilský nejlepší obránce občiny J. D. Samarin měl občinu za ztracenu a v listech svých

k jednomu z vůdců reformy, knížeti Čerkasskému, píše v tom smyslu, že dnes konečně, kdy kapital čím dál více váhy nabývá ve veškeré výrobě, bude nezbytno odstranit „peredély“ obščinné a zemi přiřknout ve věčné držení. Jestliže se ještě na čas zachová obščinný stroj, bude to právě jen na čas, na dobu přechodu.

Ale osvobození selské roku 1861 obščinných pořádků neodstranilo. Ponechalo vše zatím po starém, neboť dosavadní berní soustava potrvala a ke starým břemenům selským přibylo nové, výkup. A pro stát byl jednotlivec slabou zárukou všech těchto daní. Na obci zůstala „kruhová poruka“ (společné ručení) a s ní zůstala i pozemková obščina.

A od té doby se o občinu bijí praxe s theorií. Po slavjanofilech přišli „národníci“ (lidovci), jež přivedl k lidu realismus a utopický socialismus let šedesátých a sedmdesátých. „Mužík“ se stal božištěm a s mužíkem i forma jeho života, obščina pozemková stala se znova idealem. A „národníci“ ve svém kultu obščinném utvrzeni byli ještě theoriemi západního socialismu — Fourierovými falansteriemi, sny saintsimonistův a marxistův o sespolečenstvění všech prostředků výroby. Zvláště levé křídlo „národníků“ bylo zcela socialistickým, jen že v obraně obščiny zamítalo ve vývoji historickém jedinou působnost ekonomických vlivů, přibírajíc i vlivy ideové a osobní, vliv kriticky rozvinutého jedince, jenž dovede říditi a přizpůsobovati rozvoj poměrů k té či oné straně. Obščina jest nejen „kollektivný rypák“, praví Zlatovratskij, ona je též patronkou mravní jedincovy svobody; ona není pouhý historický fakt, pouhá fase, není pouhý výsledek instinktivního přizpůsobení, ale jest ideal, a to vědomý a procítěný pro sedláka ideal.

Historický původ obščiny národníci zase přestali klásti do blízké minulosti moskevské říše. „Teď, kdy víme, že obecní společné pozemkové vlastnictví bylo u všech národů, vývody Čičerinovy pozbyly veškeré ceny“, praví Ivaňukov. Ale národnická škola zbudovaná národohospodářsky na theoriích modernějších nežli slavjanofilská, připouští přeměnu obščinnou. Obščina jest Ivaňukovi prostřední stanicí mezi prvotním komunismem a kapitalistickým individualismem. Ale brání tuto střední fasi ruskou, že netřeba, aby se přizpůsobovala kapitalistickým formám, obščina je schopna všech těch pokroků moderního hospodaření, jež provádí v Anglii soukromý vlastník a pachtýř, praví Posnikov. Rusko může, díky své obščině, jednu fasi hospodářského vývoje přeskočit, totiž kapitalisování výroby a proletarisování společnosti. Svou obščinou jest Rusko o hodný kus napřed před Evropou. Od obščiny k budoucímu socialistickému státu, k sespolečenštění všech výrobních prostředků jest jen malý formalní krůček. (O. p.)

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.

Dr. Jan Sedlák.

I.

Eucharistická otázka byla ve sporech husitských šiboletem stran a zasluhuje proto větší pozornosti než jaká jí posud byla věnována. Podnes odpočívá většina eucharistických traktatů sotva dle jmen známá v kodexech bibliothek a ty, které byly namátkou uveřejněny, nebyly patřičně zužitkovány.

První spor o svátost oltářní v Čechách týká se častějšího sv. přijímání. Otázka, mají-li věřící často nebo denně přijímati, byla v Čechách v druhé polovici 14. století často probírána s kazatelen a mnozí duchovní řečníci praxi tu doporučovali. Mezi předními byl Matěj Janovský. Ale synoda pražská 19. října 1388 zavrhla mínění to a zapověděla denní přijímání věřících, do čehož sám Matěj v druhém vydání své knihy o svátosti oltářní si takto stěžuje: „Nyní zdá se odstraněna stálá oběť, o níž mluví Daniel, ježto povstávají někteří a nejen veřejně a s kazatelen zrazují věřící vlastními řečmi, třebas ne slovy Písma, od častého přijímání, nýbrž i na provincialní synodě veřejně ‚voce praeconia' neschválili, že lid křesťanský tělo a krev Páně ve svátosti oltářní denně a často přijímá, z řádné moci své za zákon Kristův ustanovujíce, že žádný laik, byť sebe hodnější, nemá se častěji připustiti než jednou za měsíc ke stolu Páně... a věřící nemají býti vyzýváni k častému nebo dennímu přijímání."[1]) Někteří z kněží nepodrobili se příkazu synodálnímu a podávali přece denně, i bylo jim pak trpěti nejen od církevních představených, nýbrž i od obecného lidu. Přece však spor tento, jsa pouze praktickým, nerozčeřil tak povrchu veřejného života jako druhý dogmatický.

Tu běželo o Viklefovu nauku o svátosti oltářní. Dlouho trvalo než se odhodlal Viklef odmítnouti katolickou nauku o Eucharistii. Ještě krátce před rokem 1378 mluví ve spise de benedicta incarnatione o transsubstanciaci ve smyslu nauky katolické, a v díle de civili dominio pronáší katolické dogma bez rozpaků. Teprv roku 1380 je zavrhl[2]) a spisy Trialog, Contra monachos, Sermones a

[1]) Cit. u *Palackého*, Die Vorläufer des Hussitenthums in Böhmen. Prag 1869, str. 55 57 z pražského musejního kodexu. Škoda, že Janovovy Regulae Veteris et Novi Testamenti, jež Palacký nazývá právem »das wichtigste Werk des Mathias und jedenfalls eines der denkwürdigsten Bücher überhaupt, welches jemals in Böhmen geschrieben worden« (ibid. str. 50), nejsou posud uveřejněny. Bylo by jich jistě více třeba než českého překladu latinských spisů Husových. O zmíněném sporu srv. *Tomek*, Dějepis města Prahy, druhé vydání, Praha 1893, díl III. str. 347 nn.; *Palacký*, Dějiny národu českého, kn. XI. čl. 1, kdež jest i retraktace mistra Matěje ze dne 18. října 1389.

[2]) Jak Viklef k nové nauce dospěl, není zcela jasno. *Loserth* (Die Wiclifsche Abendmahlslehre und ihre Aufnahme in Böhmen. Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, XXX. 1892, str. 3—4) míní, že jej k ní vedl slovný výklad Písma: toto, t. j. chléb je tělo mé a boj proti modloslužebnému názoru, že kněz »dělá« Boha. Nutno však vzíti ještě v úvahu odpor proti Římu, jenž se ku konci života Viklefova každým rokem stupňuje, a názory theologů dřívějších (Duranda a S. Porciano a j.), jež jistě nebyly bez vlivu na Viklefa.

hlavně Tractatus de Eucharistia maior obsahují nauku novou. Viklef potírá přepodstatnění (de Euch. cap. II. et III., Trialog edit. Lechler Oxonii 1869, p. 249 nn.), ale také identifikaci či consubstanciaci a impanaci a tvrdí, že Kristus jest přítomen ve svátosti oltářní jen obrazně.[1]) Knihy Viklefovy dostaly se záhy do Čech, jež sňatkem Anny Lucemburské s Richardem II (1382) s Anglií byly ve stálém spojení. Ale kdežto spisy filosofické přišly do Čech již v letech devadesátých, dostaly se sem knihy theologické teprve po roce 1399; asi roku 1401 nebo 1402 Jeronymem Pražským donesen do Čech Viklefův Trialog a Dialog.[2]) Realismus a reformní snahy, jež měly ve Viklefovi obhájce smělého a bezohledného, získávaly jeho spisům vždy větší obliby. I eucharistická nauka Viklefova ozvala se v Čechách záhy. Událost ta je spojena se jménem Stanislava ze Znojma.[3])

II.

Stanislav ze Znojma, přední pěstitel, ano zakladatel realismu v Čechách, jeden z největších myslitelů tehdejší pražské university,[4]) byl z počátku v řadách nejsmělejších horlitelů pro novoty a převyšoval v tom ohledu svého žáka Husa. Když se roku 1403 (28. května) na popud kapitoly sešli mistři university a zavrhli mimo 24 článků Viklefových, odsouzených synodou londýnskou, ještě 21 článků přidaných mistrem Janem Hübnerem, tvrdil Stanislav, že všichni artikulové jsou katoličtí.[5]) A mezi nimi byly přece první tři, jež Viklefovu nauku o Eucharistii správně uváděly a zamítaly! Již to naznačuje, že nebyl Stanislav Viklefovy nauky eucharistické dalek!

[1]) Figurative. De euch. cap. VII. Jak málo jistoty a jasnosti měl Viklef o tomto článku víry, patrno nejlépe z jeho kázání. Kdežto v řeči in die Pasche (Sermones pars IV. ed. *Loserth* London 1890, p. 350 sqq.) mluví o Eucharistii ve smyslu katolickém tak, že písař v kod. palat. víd. č. 3923 připsal in margine: »inter omnia dicta Wycleff de Eukaristia non reperi eum ita propinque loqui fidei ecclesie de Eukaristia ut hic paucis exceptis«, potírá v řeči LIV (Sermones p. III. pag. 469, a LVIII (ibid.) transsubstanciaci a praví, že je »corpus Christi sub forma panis«, v kázání pak na thema: Caro mea vere est cibus (Serm. pars II. p. 453 sq. ed. Loserth London 1888) učí »panem illum... esse vere et realiter sed figurative et sacramentaliter corpus Christi«, a aby nebylo pochybnosti, vykládá: »Caro Christi et sanguis suus in natura sua sunt vere cibus et potus anime, cum sint obiectum, in cuius consideracione et delectacione anima fidelis pascitur et potatur« (ibid. pag. 455). V pravdě celá stupnice různých názorů!

[2]) Srv. o tom *Loserth*, Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wiklifiten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15 Jahrh. Mitth d. V. G. D. in Böhmen. XII.

[3]) Že Hus již roku 1399 učil remanenci podstaty chleba, jak tvrdil *Protiva* roku 1409 (*Palacký*, Documenta mag. Io. Hus, Pragae 1869, pag. 164—5) a opět 1414 (ibid. 175), jest asi projekce do minulosti nesprávně časově lokalisovaná. Zda také co do osoby, jest pochybno. Nemáme spisu Husova, jenž by jasně učil remanenci. Ale výklad Loserthův (Mitth. XXX. 15—16) vysvětluje obžalobu tu dosti pravděpodobně.

[4]) Tak *Royt* ve článku Stanislav ze Znojma a jeho rod, Č. M. M. I. str. 141—3, kde podává krátkou biografii Stanislavovu. Dle Monum. univ. Prag. připuštěn Stanislav ke zkouškám roku 1385 (I. str. 231), roku 1391 byl examinatorem (272), 1392 collector pecuniae facultatis (277), 1394 assessor pro audiendo computum univ. (290), 1395/6 děkanem fakulty artistské (306—11); 1396 jest uveden mezi examinatory, kteří připustili mezi jinými Husa (309) a roku 1398 mezi collectores pecunie (335).

[5]) *Tomek*, Děje university pražské, Praha 1849, I. str. 135 nn.

Že pak se zřejmě hlásil k Viklefovu názoru, toho dokladem jest dílo jeho Super IV Sententiarum, jež se nám sice nezachovalo, z něhož však úryvek sem spadající podává Hus ve spise proti Stanislavovi. Tam jednaje o svátosti oltářní dovolává se pro své tvrzení Viklefa a nazývá jej hlubokým theologem a filosofem, jenž prý často prohlásil, že jest ochoten podrobiti se učení církevnímu, bude-li o jiném poučen, ba smrtí se napraviti. A přece prý jej mnozí v tom i v jiném prohlašují za heretika a pomlouvají ty, kteří čtou jeho spisy,[1]) zapomínajíce, že se mezi trním sbírají nejkrásnější růže, i když by snad byl v této neb jiné věci bludně učil. Tato poslední věta ukazuje jasně, že měl Stanislav, když to psal, o pravověrnosti Viklefově ohledně svátosti oltářní přece jakousi pochybnost. Pochybnost tu zmírňuje mu pouze myšlenka, že není povinen věřiti v transsubstanciaci, pokud nedá přesného rozhodnutí církev nebo jí nedokáže dostatečně rozum.[2])

Než nejen že se ve výkladě Sentencí nauky Viklefovy přidržel, Stanislav napsal zvláštní traktat o svátosti oltářní, v němž blud Viklefův hlásá.

Tak mu aspoň vytýká Hus v prudkém sporu roku 1413.[3]) Navazuje na repliku mistrů pražských proti theologické fakultě[4]) svoje poznámky „Contra falsa consilia doctorum“[5]) táže se Hus, koho rozumějí „morovým duchovenstvem“ (de clero pestifero), pro něž je rozkřičeno království? Zda svatokupce či souložníky nebo lakomce, kteří odpustky a ostatky kupčí? Či snad Stanislava, jenž o velebné svátosti napsal věci sobě odporující, nad něhož snad nikdo hůře nezbloudil v nauce o svátostech? Viní tedy Hus Stanislava, že napsal v otázce eucharistické dříve opak toho, co později, a že těžce zbloudil.

Že však Hus nemínil vytknouti Stanislavovi jen, že v jednom spise různá podal mínění o svátosti oltářní, nýbrž že napsal zvláštní traktat o těle Páně, kde zřejmě učí bludu Viklefovu o remanenci podstaty chleba, vysvětlil zase Hus sám v polemice proti Palčovi, kde píše mezi jiným: „Tertio peccat in hoc, quia est immemor, quod

---

[1]) Responsio ad scripta mag. Stanislai. Ioannis Hus et Hieronymi Prag. historia et monumenta. Norimbergae 1558, pg. 267': »Oblitus est in isto dicto sui scripti, positi super IV. Sententiarum, ubi tractans materiam veram sacramenti corporis et sanguinis Christi, adducens pro suis dictis mag. Ioh. Wiklef ita scripsit: Quidam Doctor Ioh. Wiklef in aliis altus theologus et philosophus ponit in toto istam sententiam sic superius expolitam et publice et saepe protestatus est, ut in suis scriptis habetur, quod paratus est ut fidelis filius ecclesie ad credendum, si doctus fuerit de contrario, imo si oportuerit, per mortem paratus est pro illo emendari Et multi minus videntes haereticant eum in hoc facto et in aliis et maculant famam eorum, qui scripta sua legunt, non advertentes, quod inter spinas pulcherrimae rosae colliguntur, dato etiam, quod in hoc et in aliis ipse plura haeretica et haeretice posuisset.«

[2]) Io. Hus hist. et doc. I. 288.

[3]) Viz *Palacký*, Docum. p. 475 nn. Obšírně o sporu tom pojednává a dokumenty novými doplňuje *Loserth*, Archiv LXXV. Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Husiten, 1412, 1413.

[4]) Replicatio magistrorum Pragensium contra conditiones concordiae a facultate theologica latas. *Palacký*, Docum. 495 nn. Io. Hus hist. et mon. I. 292 nn.

[5]) *Palacký*, Doc. 499 nn.

Stanislaus est hic ostensus et compulsus scribere contradictorium sui scripti"[1]) a zcela jasně v listě k příteli Křišťánovi z Prachatic téhož roku poslaném. Píše tam: „Et scio certitudinaliter, quod Stanislaus tenuit et in scripto sententialiter scripsit de remanentia panis et a me quaesivit, antequam disturbium incepit, si vellem illud secum tenere. Ecce postea iuravit et abiuravit, et post duos annos, quando Stiekna venit cum suo tractatu, postquam timuit archiepiscopum, nesciens subterfugere, dixit per iuramentum, quod tractatum illum non perfecit." Zde jest faktum to jasně dotvrzeno a připojeny podrobnosti, k nimž se později vrátíme.

Ovšem mohlo by se namítnouti, že všecky zde uvedené doklady jsou výroky Husovy z doby, kdy Hus a Stanislav stáli proti sobě nepřátelsky. A opravdu Stanislav v obraně své[2]) odmítá výtku ve sporu roku 1413 pronesenou jako pomluvu, tvrdě, že napsal jen důvody pro a contra a rozhodl pro nauku katolickou, ale dodává, že kdyby i byl bloudil a pak svůj blud veřejně opravil a ke katolické nauce se přiznal, měl by se Hus z toho radovati. Však není to právé nepřímé přiznání minulé viny?

Upřímněji odpovídá na tutéž výtku Husovu jiný odpůrce jeho, Ondřej z Brodu. V traktatě „Contra obiectus Hussonitarum" oslovuje Husa a kárá jej, že odhaluje chyby druhých. Kdyby prý někdo jeho hříchy bez potřeby rozhlašoval, nebylo by jediného kázání, v němž by před obecným lidem proti němu neštval. Proč prý tedy rozhlašuje chyby jiných, zvláště učitele svého Stanislava, jehož příkladu by měl spíše následovati a napraviti se jak on se napravil.[3]) To je patrné doznání, že Hus napsal pravdu vině Stanislava, že vydal traktat, v němž učil o svátosti oltářní po viklefsku.

Ostatně si již z vnitřních důvodů nelze mysliti, že by výroky tolika podrobnostmi opatřené, týkající se věci jistě obecně známé mohly býti pouhým neodůvodněným obviňováním.

Je tedy jisto, že Stanislav napsal traktat o svátosti oltářní ve smyslu Viklefově.

III.

Prohlédneme-li traktatovou literaturu, v kodexech rukopisných zachovanou, a hledáme-li v ní Stanislavův spis viklefský, octneme se v rozpacích. Je sice zachován Stanislavův traktat „de corpore

[1]) Io. Hus hist. et mon. I. 255'.

[2]) Responsio contra positionem Viklefistarum per Stanislaum »Alma et venerabilis facultas«, 2. část »de clero pestifero.« Publikovano *Loserthem*, Archiv LXXV. 399 nn.

[3]) *Loserth* uveřejnil invektivu tuto z víd. kod. 4941 v Mitth. XXV. Tam pag. 343 Ondřej praví: O Hus, si quis tua peccata publice sine necessitate detegeret, o quantum turbaveris! Nullus esset sermo ad populum, quin inibi contra talem communem populum excitares. O si tibi displicet discopertio tui facinoris, cur patri tuo non parcis, eius verecundiam detegis? Cur magistro tuo, a quo plurimam hausisti sapientiam, irrogas tantum malum? Sequaris potius eius vestigia, ut sicut ipse se correxit, prout ipse asserit sic et tu errores tuos corrigere non verearis.

Christi" a nalezá se v četných rukopisech,[1]) ale kdokoliv jej četl odkládal jej zklamán, ježto v něm nalezal nauku katolickou o svátost oltářní. Tak Palacký, který prostě praví: „Někteří mistři, jako Stanislav ze Znojma, zasazovali se horlivě o smysl Wiklefův" (o svátosti oltářní a nepodává dokladů,[2]) tak Tomek, jenž ačkoli traktat ten v kodexu břevnovském četl, přece píše: „Stanislav sepsal i jistý traktat kterým učení Viklefovo jistým způsobem nepřímým zastával".[3] z čehož viděti, že neznal Stanislavova traktatu viklefského, tak i Loserth U tohoto je to zvláště nápadné, protože se zabývá Viklefem ex profess a vydal jeho spis „De eucharistia". kdež v úvodě jedná obšírně i významu a rozšíření eucharistických myšlenek Viklefových, a protož si učinil úkolem objasniti poměr Husa a jeho stoupenců k Viklefov a věnoval i zvláštní rozpravu šíření Viklefova bludu o nejsvětějš svátosti v Čechách.[4]) A přece, ač z Husových výroků, nahoře uvedených, správně soudil o existenci takového traktatu a uvedl ze spisu Stanislavova „de corpore Christi" ve zmíněném úvodě k Viklefovu dílu „De eucharistia" dva citaty, ba učinil si, jak tamže praví, z něho excerpty, nenalezl jeho viklefského traktatu, ano vykládá některé okolnosti chybně[5]) a vede tak na nepravou stopu. Konečně nelze se tomu diviti. Vždyť Stanislavův traktat „de corpore Christi" začíná: „Visum est non esse inutile, quod quidam tractatus de non remanenci ipsarum substanciarum panis et vini post consecracionem i sacramento altaris per aliqua motiva ad utramque partem contradiccioni inclusive usque ad conclusionem katholicam in hac materi protendatur"[6]) — chce tedy podati katolickou nauku „de non remanenci substanciarum panis et vini", tedy pravý opak toho, co hledáme. Pa ovšem uvádí ve třech kapitolách zdánlivé důvody (apparentia motiva pro remanenci a na počátku druhé kapitoly praví: „Et videtur nimi difficile vel quasi inpossibile efficaciter defendere, quod non remanea panis post consecracionem in altari",[7]) ale od čtvrté kapitoly dokazuj katolickou nauku uzavíraje: „Propterea conclusione katholic tenendum est firmiter... quod dominus Iesus... edocuit... transitu quo panis et vinum secundum suas substancias totale

[1]) Jest ve vídeňských kodexech dvorní knihovny č. 4308, 205—30 (*Loserth* n v úvodě k Viklefově dílu »De eucharistia« str. XLIX pozn. 1. patrně chybou tisku 4398 4315, 182-207 (v katalogu knihovny nadepsán »Tractatus de substantia panis et vi in sacramento altaris«; *Loserth* ho neuvádí), 4483, 144—62 (v katalogu »Tractatus sacramento altaris«; Loserth zase chybně 4403), 4509, 59—91 a 4515, 87—115. Min to jest v kodexu pražském univ. IV. G 26 (*Truhlář*, Cat. cod. 758), a V. F (Truhl. 939), 111—36, v kodexu brněnského zemského archivu Cer. II. 303, 606— a část jeho (od polovice šesté kapitoly teprve) pěkně kalligraficky na pergameně psan v rukopise Františkova musea brněnského (nyní v archivě) č. 643. *Tomek* jej našel tak v jednom kodexu břevnovském (Dějepis města Prahy, III. 457).

[2]) Dějiny národu českého, kn. XI. čl. 1.

[3]) Dějiny města Prahy, III. 457.

[4]) Mitth. XXX.; latinský úvod ke spisu Viklefovu »De eucharistia« jest pouhou reprodukcí této rozpravy.

[5]) Mitth. XXX. str. 14, 15.

[6]) Víd. kod. pal. 4308, 205 *b*.

[7]) Ibid. 207 *b*.

essantes existere transeunt substancialiter in corpus et sanguinem esu Christi".[1]) a vyvrací uvedené zdánlivé důvody, odmítaje výslovně iklefský výklad.[2]) Stanislavův spis „de corpore Christi" má tudíž ráz katolický.

Je tedy viklefský traktat Stanislavův o Eucharistii ztracen? Není! e pouze skryt v traktatě „de corpore Christi" tak, že ho ři zběžném čtení nelze nalézti. Na pravou stopu vede již víd. kod. al. 4515, kde čtvrtá kapitola nadepsána: cap. IV. et secundus ractatus, úplnou pak jistotu a dokonalou jasnost v této otázce skýtá kod. pal. 4483. Kodex ten, na jehožto hřbetě napsal Denis „non meretur locum", obsahuje mnoho cenných theologických oznámek. úryvků traktatův a několik traktatův úplných, mezi nimiž aké Stanislavův „de corpore Christi", ale zvláštním způsobem. Fol. 144 *a* iž 159 *a* jest bez nadpisu i podpisu traktat Stanislavův. jejž by považoval každý, kdo by si všiml jen „incipit" a „explicit". za úplný. Zatím však je to pouze úvod a druhá část traktatu cap IV—IX; první tři kapitoly jsou vynechány. Potom hned 159 *a* začíná kap. I—III s incipit „Imprimis tenendum est" a nad textem jest upozornění: „Imprimis tenendum est etc. Tractatus iste est condempnatus per papam Gregorium XII et auctor eius citatus ad curiam ad instanciam venerabilis magistri Ludolphy Magisterman. Glosule vero, que hincinde in tractatulo hoc ponuntur in marginibus, corrigunt presentem auctorem in hanc materia aut glosant, si ipse illo modo intellexerat." Po stranách je totiž mnoho poznámek, jež uvádějí tvrzení textu na pravou míru. A na konci pod textem připsal písař: „Notandum. Hunc tractatum nolui suo loco supra XV. folio post prohemium scribere, quia prius bene duobus annis vel medio altero vel citra in publicum exivit et multum partes christianitatis turbavit et ad dubitacionem de sacramento venerabili posuit et confudit. Et tunc post denunccíatus per episcopos regni Kracovie et mag. Iohannem dictum Sczekna archiepiscopo Pragensi per eundem magistrum dictus Stanislaus, auctor dicti tractatuli de mandato accepit, ut alium tractatulum componeret, quo istum compleret et turbatos reformaret, quod fecit in tractatu superiori secundo."[3])

Není tedy pochybnosti: Nynější traktat Stanislavův „de corpore Christi", jak jej máme v kodexech, jsou vlastně traktaty dva, první od hl. I—III. jest hledaný viklefský. jejž by bylo lze zváti „de remanentia panis", a druhý (IV—IX. hlava), jenž jest napsán na doplnění, vlastně opravu prvého. jest úplně katolický, a ten mohl by býti nadepsán „de non remanentia panis." Ježto však jsou oba traktaty spojeny jedním úvodem, ve kterýž

---

[1]) Ibid. 220 *b* cap. VI.

[2]) V hl. VIII.: »Non ergo putandum est quod in superioribns tribus primis capitulis alicubi ponatur panem vel ipsam panis substanciam remanere in sacramento altaris«; ibid. 222 *a*.

[3]) Že písař kod. víd. 4483 referuje správně, patrno i z pražsk. kod. univ. V. F 25 (Truhl. 947), kde jest pouze Stanislavův traktat viklefský (fol. 105—11.) bez nadpisu sice, ale mezi samými spisy Stanislavovými.

jest již vložena obrana Stanislavova, má celý traktat ráz katolický. Prvá část vypadá jako uvedení důvodů contra, druhá jako podání katolické pravdy a vyvrácení argumentův opačných, jak to bývalo obyčejem ve scholastických pojednáních.[1]) (P. d.)

Poměr psychologie k fysiologii.

Dr. Josef Kratochvil.

Na pátém psychologickém kongresu v Římě (srv. „Hlídka" 1905 č. 7 str. 565 n.) ze čtyr souběžných sekcí sekce prvá obírala se psychologií experimentalní, druhá introspektivní, třetí pathologickou a poslední konečně psychologií kriminelní, pedagogickou a socialní. Samy sebou namanují se tu otázky: Není snad experimentalní i psychologie kriminelní, pedagogická, socialní? Nebo snad se má rozuměti psychologií experimentalní jen psychologie fysiologická nebo snad jen psychologie opřená o experimenty fysické? Co pak jest potom psychologie introspektivní? Existuje snad psychologie bez introspekce? Není nic jasnějšího, že za takových okolností, jak na kongresu samém, tak později v časopisech ozvaly se hlasy snažící se vymeziti poněkud aspoň obor psychologie. Výtečný psycholog, florentský professor De Sarlo, uveřejnil brzy po kongresu v „Archivio di fisiologia" článek „La fisiologia al V Congresso internazionale di psicologia in Roma", kde poukazoval na to, že diskusse na kongresu zcela jasně ukázaly, že vysvětlování pouze fysiologické většiny psychických jevů, zvláště intellektuelních, jest nemožné zrovna tak, jak absurdní jest představování mechanické jednotlivých processů smyslových. („... discussioni hanno messo ancora una volta in luce che una interpretatione esclusivamente fisiologica della maggior parte dei fatti psichici, di quelli sopra tutto che informano la vita intellettuale è impossibile, quanto è assurda una rapresentazione meccanica di un semplice processo sensoriale...") Psychologie jest prof. Sarlovi vědou autonomní a největší omyl jest domnívati se, že každé vysvětlení psychologické musí býti zároveň anatomicko-fysiologické. „Collegate" praví v témže článku, „associate finchè volete gli elementi nervosi, non potrete dar ragione che di una parte insignificante della vita psichica."

V jiném článku, uveřejněném v 5—6. čísle „Rivista di filosofia e scienze affini" pod názvem „La psicologia come scienza empirica" vymezuje obor psychologie a všímá si zvláště důkladně poměru psychologie k fysiologii. Podám tu stručně jeho myšlenky, neboť i u nás jest otázka ta aktuelní (srv. spor Krejčí-Babák).

---

[1]) Jak se mýlil *Loserth*, když napsal, že teprve, když se Stanislav s Husem definitivně rozešel, napsal traktat proti Viklefovi, jehož rozdělení v devět kapitol již ukazuje tendenci proti anglickému mistru, kterýž spis »de Eucharistia« také rozdělil v devět hlav! (Mitth. XXX. str. 15.) Devět kapitol má nynější traktat Stanislavův »de corpore Christi«!

Psychologie jako není pouhou filosofií, metafysikou, není ani siologií. Nutno stále připomínati, že organ hlavní, pomůcka nejdůležijší, ba jediná při zkoumání čistě psychologickém, jest introspekce, j. pozorování jevů takových, jež se dějí ve vlastním našem nitru, to v době, kdy se dějí, neb i snad později; mámeť schopnost do astního nitra obrátiti zřetel k jevům duševním. Je tedy introspekce ›zorování jevů, jež direktně jen vědomí může chápati, a to vědomí dividua, v němž se jevy ony dějí. Mezi jevem vnějším, fysickým, ›mocí smyslů vnějších chapaným a jevem psychickým jest pouhá ›ojitost empirická, ježto mezi jedním i druhým jest nezměrnost. Po›bně nutno stále připomínati, že když myslím, vnímám, toužím, chci, tím atd. nevím ničeho o jevech, jež se odehrávají v mém mozku, ba dybych i dospěl k tomu, že bych mohl pozorovati svůj nervový system okamžiku, kdy myslím, cítím atd., nalezl bych mezi oběma seriemi vů pouhou souvislost (concomitanza), nikoli však východ, derivaci dné serie z druhé.

Jest jistě jasno, že každé fysiologické vysvětlování života duševního á tyto meze: 1. Fysiologie nemůže pouhými rozdíly intensity a místa, a něž poukazuje, vysvětliti veškeru mnohost stavů vědomí, jež liší se valitativně: nejen vysvětliti rozdíly mezi počitky a city, nýbrž ni mezi počitky jednotlivými, na př. barvy nejen že se mění polohou ísta jednotlivých podráždění sitnice a různou intensitou, ony mění se kvalitou, jíž neodpovídá nic v energii nervové, kvalitativně jediné. . Fysiologie nevysvětlí vyšších forem činnosti duševní, ježto jest bsolutně nemožno pochopiti korrelat fysiologický rozlišování, spodobování, srovnávání, tím méně pak souzení a usuzování. Ve fysice, tedy fysiologii, vládne zákon o kombinaci příčin a spojitosti jednání, ve větě duševním naproti tomu vládne zákon jednoty proti rozdílnosti. lezi oběma jest naprostá nesrovnatelnost. 3. Fysiologie nevysvětlí ednoty vědomí, jež jest podstatnou známkou života duševního. Jednota ervového systemu s jednotou vědomí nemá přirozeně nic společného. ystem nervový sjednocuje části organismu, ale ony nejsou „jeho části“.

Neméně povšimnutí zaslouží hluboká temnost, jež zastírá nám působ fungování, a jemné složení nervových prvků. Ptejme se, jaký žitek přinesly psychologii všecky ony debaty, všecky ony polemiky, ež svedeny byly mezi fysiology o mozkové lokalisaci? Žádný! Hlavní spěch výzkumů fysiologických pro psychologii vztahuje se pouze na ůsobnost organů smyslových, hlasu a jazyka. Nelze ovšem popírati, naopak co nejmocněji doporučiti, aby každý psycholog znal anatomii fysiologii lidského těla; jinak nepozná vztahu těla k duši, spojitosti evů psychických s fysiologickými. To však, co popíráme, jest, že znalost ysiologická nervového systemu, ať sebe pokročilejší, mohla by nám pomoci při vysvětlování složitých jevů života duševního.

Již samy problemy pro fysiologii nervového systemu vycházejí : psychologie, a vysvětlení jevů fysiologických nebylo by vůbec možné bez předchozí psychologické analyse. Když čiří fysiologové chtějí určiti psychologické funkce různých částí nervového systemu, zakládají svou

vlastní psychologii zcela libovolnou, nikoli však psychologii, jež spočívá na pozorování a methodické analysi. Fysiologové nejsou-li zároveň psychologové, zabývají-li se psychologií fysiologickou, upadají v tytéž chyby a odpory jako frenologové doby dřívější. Kdybychom chtěli uvésti určité příklady takového počínání, nebylo by ani třeba poukazovati na famosní psychologii fysiologickou od Luysa. I Flechsig má svůj pojem „associace" psychologické tak zjednodušený, jasný, že zdá se, jakoby zbývalo jen umístiti ji v nějakou částečku mozkovou. Vzpomeneme-li však, že zkušenost psychologická nikdy nám neukazuje prvky psychické zcela jednoduché, jež pomocí částečných processů jsou mezi sebou sloučeny, že tedy associace není něco rozlučitelného a tím méně opačného počitkům i představám, vidíme ihned, že Flechsig vycházeje od abstrakce místo přesné psychologické definice, mylně konkluduje.

Postup fysiologů při studiu psychologie je skoro vždy týž. Snaží se uvésti kvalitativní rozdíly jevů duševních na rozdíly místní, a odtud ono množení se středů nervových, z nichž každému měla by příslušeti specifická funkce duševní. Nikdy však jim nenapadne ptáti se, má-li smysl nějaký ono umísťování mozkové. Jakmile psychologická analyse a pathologie objeví rozlišení prvků nebo forem duševní činnosti, hle, již se naskytnou fysiologové, kteří stvoří nová centra nervová. Často pouhé splynutí rozruchu duševního s anatomickou změnou některé části čivstva dostačí úplně, aby se do této části kladlo ihned sídlo relativní funkce duševní; zdaž diviti se máme pak častým sporům mezi jednotlivými fysiology? Třeba jen vzpomenouti, co se dálo a dosud děje při stanovení středů pro řeč! Středy mnemonické rozmnožily se v poslední době do nekonečna, ale nikomu nenapadlo se zeptati: Co je to ono centrum paměti? Snad sklad obrazův a vzpomínek? Slyšíme-li mluviti o středech paměti slovní, sluchové, pohyblivé atd., málem bychom mohli věřiti, že možno všecky duševní jevy zmaterialisovati.

Do nekonečna by se protáhlo, kdybychom chtěli vypsati veškeru anatomicko-fysiologickou mythologii v poslední době vybájenou! A pak mnozí se domnívají, že pracují ve fysiologii na prospěch psychologie, či lépe řečeno, že jen tak se stává psychologie positivní a vskutku zkusnou!

Psychologie dnešní není tedy ani metafysikou, ale ani fysiologií. Má svůj vlastní obor, jenž záleží v popsání, klassifikaci, analysi a v stanovení jednoty koexistence i následnosti duševních jevů mezi sebou i duševních jevův a odpovídajících jim jevů tělesných. Vlastní methoda její jest methoda subjektivní — introspekce, jež jediná je schopna isolovati a analysovati jevy duševní. Neoprávněný je rigorismus, jenž upírá psychologii možnost pokusu v pravém slova smyslu a methodické pozorování. Každý cit, každý jev volní, každý vněm, každá představa může býti předmětem pozorování, poznání a vědy. Kdybychom duševní jevy, silně prchavé, nemohli nějak zastaviti, pak bychom vůbec nemohli o nich mluviti, jich jmenovati a sdělovati. V toku duševních jevů jest něco, co možno obrazy znázorniti. Kdyby metafory a podobnosti neměly podkladu ve věci, byly by pouhý flatus vocis, a nemohli bychom jich vůbec pochopiti.

Pragmatismus.

Ref. V. Lankaš.

Pragmatismus jest filosofická doktrina zrozená v severní Americe dnes i mimo svůj rodný kraj horlivě šířená. Je to soustava dosti pevně budovaná, jíž asi určena jest delší než chvilková existence. Den ze dne volává v krajích anglického plemene jak horlivé odpůrce, tak i neméně rlivé obhájce; zvláštním zjevem je pak, že spor s podivuhodnou prudkostí ří tam, kde bychom toho nejméně očekávali, totiž za baštami orthodoxie filosofického konservatismu, jakým jsou staré zdi oxfordské.

Jméno pragmatismus, jemuž James nejprve dal přednost před nými jmény, pochází od C. S. Pierce, který ho užil roku 1878 v článku: llustrations of the Logic of Science v americké revue opular Science Monthly (vol. XII, p. 287); soustava však, která dává toto jméno, byla ponejprv nastíněna Wiliamem Jamesem v předášce o filosofických pojetích pronesené ve Philosophical Union erkeley, a uveřejněné v Publications of the University f California (1898). Tato přednáška vyvolala tehdy značnou pornost. V popředí obranců názorů Jamesových stál brzo Schiller z kolleje xfordské, který ve svých pracích: Useless Knowledge (Mind uben 1902), On Preserving Appearences (International Journal f Ethics, červenec 1903), v essai Axioms as Postulats ve sbírce ersonal Idealism (Londres, Macmillan 1902) se brzo prokázal jako ejautorisovanější průkopník nové nauky. Ve své knize Humanism Londres, Macmillan 1903) přijal též tento titul jako výraz ducha ragmatického dokonaleji vyjadřující, ducha, který ve své společné eprobaci i ryzího intellektualismu i ryzího irracionalismu zdá se, že ouhlasí přesně s lidskou povahou, touto složitou bytostí, která dle Platona Pascala dotýká se zároveň i božského i zvířete.

Od publikace Schillerova díla Humanism kontroversa byla řejata v Mlind; Bradley prací Truth and Practice (červenec 1904), ames prací Humanism and Truth (říjen 1904), Schiller prací In lefence of Humanism (říjen 1904), H. W. B. Joseph článkem Prof. James on Humanism and Truth účastnili se vzniklé liskusse. Posledně W. James pokusil se v Journal of Philosophy březen 1905) o precisnější definici svého systemu.

Náboženská stránka systemu a jeho možnost a schopnost postaviti se i do služeb apologetiky upoutaly brzo na se pozornost náboženského světa anglického. Na tuto prospěšnou stránku pragmatismu bylo upozorněno již roku 1902 v listopadovém čísle v Monthly Register. Rok později Vesey Hague uvažoval v Irish Ecclesiastical Record pragmatism se stanoviska náboženského a nedávno anonymní autor v Tablet (únor 1905).

Pragmatismus třeba považovati jako kulminantní bod moderní filosofie a různých tendencí, jež se projevily v 19 století: kantismu, evolucionismu a utilitarismu.

Víme, že Kant odstrašen neřešitelnými boji a antinomiemi čistého rozumu, dovolával se superiority rozumu praktického. Jeho němečt nástupci, chtějíce zdokonaliti jeho soustavu, vzdalovali se od sebe ve svých dedukcích a zašli tak na různé cesty; logika ideí však reklamuje Schopenhauerovu soustavu, voluntarismus, jako výsledek a pravý konec kantovské nauky.

Mezi tím co němečtí professoři argumentovali po svém způsobu t. j. vždy trochu do větru, angličtí filosofové, méně metafysičtí svých kollegů na pevnině, sledovali národní cestu zkušenosti, a to zvlášt zkušenosti zřejmé a patrné. Tato anglická filosofie, ve svém postupu jinak dosti správná, má přece vždycky charakter částečný, nedokončený charakter, jehož nebyla zbavena i když system Darwinův jí přišel na pomoc. V moralce, jak nám známo, anglická filosofie vedla ke stotožněn mravního dobra s užitkem.

Jest důležito podržeti na mysli tyto dva hrubé obrysy paralelního rozvoje těchto dvou škol tak různých co se tkne východiska, spojujících se však konečně v affirmaci výbornosti praktického a užitečného abychom porozuměli a pochopili prostřední posici pragmatismu. V *shodě s kantismem pragmatismus se velmi obává a strachuje ryzí metafysiky; s evolucionismem připouští provisorní a abychom tak řekli probativní charakter našich poznávacích schopností; ve shodě s anglickými moralisty pak stotožňuje dva druhy dobra mezi sebou a nad to i s pravdou.*

To, co vedlo professora W. Jamesa ku pragmatismu, bylo rostoucí množství soustav, zvláště metafysických. V množství nauk není snadno uchopiti se toho, co jest pravdivo a co pravdivo není; ano zdá se, že nutno s Kantem tvrditi, že proti jistým problemům čistý rozum je zcela bezmocný. Jest možno vybřednouti z tohoto zmatku? Neexistuje žádný princip, který rozlišuje pravdu od nepravdy, aby poučil nás o cestě již sledujíce unikli bychom tomuto chaosu? Či musíme navždy zůstat v nevědomosti a tudíž i v bezstarostnosti vzhledem k nejdůležitějším bodům našeho života? Ne, ještě jsme nedošli tak daleko, abychom nalézali v skepticismu jedinou rozumnou filosofii; zbývá nám přec jeden princip, jedno kriterium, kriterium sice již znané a známé, al dosud nedostatečně vykořistěné; je to princip, který dle staré průpovídky zní *primum in cognitione, ultimum in exsecutione, je to konec, výsledek, účinek: τὸ πρᾶγμα. Pravda jest ve výsledku a ukazuje se výsledkem: to jest pravdivé, jeho výsledek jest dobrý; to jest pravdivé v theorii, co jest dobré v praxi.* Předpokládejme na př. dvě sporné proposice: 1. „Je slušno, aby zlí byli trestáni v jiném světě.“ 2. „Je v tom odpor, že by další trest stihl zlé.“ Předpokládejme, že by bylo nemožno dokázat jednu z těchto proposic tak, aby druhá stala se neudržitelna; nechme nyní diskutovati mezi sebou metafysiky a obraťme se k výsledkům plynoucím pro praxi z obou daných proposic. Po řadě budeme nejprv prvou považovati za pravou a pak druhou. Je zřejmo, hledíme-li k vý

sledkům z nich pro praxi, pro život plynoucím, že způsob jednání a žití světa by byl jiný, kdyby víra v pravdu prvé proposice se stala všeobecnou, a že jinak by tomu zase bylo, kdyby každý souhlasil a věřil, že nemožny jsou tresty v budoucím světě. Je též jasno, že život těch, kteří by věřili v takové tresty, byl by daleko lepší nežli život těch, kteří v ně vůbec nevěří, z čehož následuje, že prvá proposice jsouc dobrá ve svých účincích, je též pravdiva.

Aplikujme totéž pravidlo ještě na jiném příkladě. Prvá proposice budiž: „Možnost t. z. vniterná možných věcí závisí na vůli boží.“ Druhá: „Možnost vniterná závisí ne na vůli, ale na rozumu božím.“ V době, kdy otázky tohoto druhu zajímaly ještě učený svět, byly ve filosofických školách jedna nebo druhá proposice hájeny. Že by však jedna škola druhou přesvědčila o správnosti svých názorů, nikde není ani nejmenší zprávičky, důkaz to, že důkazy jedné i druhé strany byly nedostatečny. Dovedli bychom se stanoviska pragmatismu rozlišiti, kde jest pravda?

Tažme se: jaké praktické důsledky plynou z prvé proposice, a jaké z proposice druhé? Odpoví-li se nám, že na rozřešení problemu není zjevný žádný morální důsledek, ani nějaká užitečnost, přímá nebo nepřímá, pak pragmatista dí, že mezi oběma proposicemi rozdílu žádného není, ježto ani prvá ani druhá nevykazuje se nějakým důsledkem, a že obě proposice jsou stejně neužitečny, daremny, bezvýsledny, t. j. jinak řečeno falešny. Toť pragmatismus ve své praktické aplikaci.

Historie tu poznamená a podotkne, že to jest jen nový způsob rozuměti a chápati leibnitzovský princip identitatis indiscernibilium (zásada nerozeznatelnosti): dvě výpovědi, jichž výsledky jsou totožny (ať již existují, nebo ať již jsou nám nedostupny), jsou i samy totožny. Zároveň upozorní tu historie i na úzkou souvislost, která spojuje pragmatismus s „principem dostatečného důvodu.“

Souvislost pragmatismu s kantismem je rovněž úzká, užší snad, než se obecně za to má. Kant to byl, který poprvé se odvážil upírati posici nabytou čistým nebo spekulativním rozumem a dosaditi praktický rozum na místo rozumu čistého. A nejsa dosti prost onoho doktrinářského ducha, který tak rád nadbytečně všude rozlišuje a rozděluje, rozlišoval, rozděloval a činil z mohutností, jež v sobě byly jedno, disparatní schopnosti. Tu byl věru Duns Scotus, tento prototyp Kantův, modernější než Kant sám. Co se týče W. Jamesa, je pravděpodobno, že kdyby souhlasil s Kantem v rozdělení schopností, následoval by ho, prohlašuje superioritu praktického rozumu, než nesouhlase s ním, klade na místo praktického rozumu samu praktiku.

Dílo Kantovo v tom, že tvrdí prioritu moralky a nedostatečnost spekulace, má v sobě jádro pravdy. Mystikové jej na této cestě předešli; mezi filosofy z professe však, mezi těmi, kteří postupují cestou argumentace a ne intuice, byl v této věci prvým. Třeba však i přiznati, že stavě morálku na kategorickém imperativu, dopustil se omylu, který brzo vyvolal pozornost a námitky jeho odpůrců. Kategorický imperativ, fundamentalní potíž celé kantovské budovy, jest věc, již z celého systemu nejnesnadněji je pochopiti a nejsnadněji potírati. Zvláště v Anglii, kde

morálka více než každá jiná filosofická věda reklamovala energii myslitelův, a kde víc a více se počalo cítiti, že povinnost není nic jiného než „užitečno", kategorický imperativ nezískal přátel a stoupenců. Když pak evolucionismus objasňoval víc a více mravní otázku, ukazuje nízké počátky citu a povinnosti, zdálo se, že bylo odehráno kategorickému imperativu. Než evolucionismus musil býti aplikován nejen na mravní city, nýbrž i na intelligenci, a z této nové aplikace vyšel system, který jsa cele zdokonalením evoluce a svým složením cele anglickým, podobá se v hrubých rysech tolik kantismu, že je těžko přesně označiti, v čem se liší. Tento system — toť pragmatismus.

Dle Darwina svět roste, abychom tak řekli nazdařbůh, cestou experimentace. Jméno, jímž označujeme tuto methodu přírody, je přírodní výběr. V čem tento výběr pozůstává, jest nám známo. Toto pojetí přírodního výběru bylo nám suggerováno umělým lidským výběrem, a vskutku postup adoptovaný přírodou podobá se tolik postupu člověkem užívanému, že můžeme oprávněně uzavírati, že řídí-li nějaký vyšší rozum formaci světa, jeho methody a jeho přirozenost jsou tytéž jako naše, že i on postupuje cestou experimentace, že i on používá prostředkův, aby dosáhl cíle, že i on se poučuje zkušeností [?]. Proč však obmezovati evoluci na zevnější svět? Nemůžeme ji aplikovati i na vše, co svět obsahuje a důsledně i na sebe samy, na náš rozum a na základní principy rozumu? Dle pragmatismu můžeme. Dle něho i tyto principy, tyto axiomy musí se rozvíjeti postupem experimentace. Svůj běh musí začíti v jakosti požadavků, postulatů založených na zkušenosti; jich třídění a vybírání, které pak následuje a které z nich jedny pozvedá na stupeň axiomů, mezitím co druhé opouští, záviseti bude na zkušenosti a jich činnosti. Užitečné podržíme, neužitečné opustíme. V tom právě se pragmatismus liší i od empirismu i od klassického apriorismu, neboť pro pragmatismus prvé principy nejsou ani produktem čistě passivní zkušenosti (jak chce empirismus), ani nevysvětlitelnými zákony naší mentální struktury, jak chce apriorismus. Axiom se shoduje s hypothesou. Suggeruje-li nám zkušenost užitečnost nějaké dané myšlenky, zkoumáme ji a snažíme se objeviti, jest-li pravdiva; jest-li tato myšlenka ve shodě s fakty, vede-li nás k objevům, věříme v ni a naše víra v ni roste v té míře, v níž se užitečnost hypothesy projevuje. Konečně když se prokáže, že není v neshodě se žádným faktem, změní své jméno, a my nazveme ji principem. Zdá se též, že jen pomocí takovéto redukce můžeme hájiti hodnotu svých principů, jelikož indukce, na níž se měly zakládati, je příliš neúplna; ani princip kontradikce, princip harmonie není výsledek v pravém slova smyslu nabytý. Kdo odvážil by se totiž domnívati, že jsme již uskutečnili dokonalou harmonii přírody? Ve své vlastnosti postulátu, pravděpodobné, užitečné a účinné hypothesy tento princip jest nezasažitelný a útoku nepřístupný. Toť vysvětlení vzniku našich axiomů dle pragmatismu; možno, že bude se zamlouvati oněm aristotelikům, kteří se dovolávají zkušenosti.

Jisto jest, že výhody a přednosti pragmatického systemu jsou četny, zvláště v abstraktních diskussích, jak je zřejmo. Zvykem naší

e souditi o stromu z jeho ovoce, což jest i principem pragmatismu, a tudíž jen novou systematičtější formou starého argumentu ex consequentiis. Pragmatismus řeší mnohé obtíže ve filosofii; nutnost principu se v něm výborně vysvětluje; přejeme si je, chceme je, ergo jsou nutny, jako chléb jest nutný, aby živil a udržoval náš tělesný život; otázka psychologické svobody v případech, v nichž prostředky k dosažení cíle nejsou nutny, je bezprostředně rozřešena; jsoucnost Boha, Prozřetelnosti, nesmrtelnosti dokazují se v něm šťastnými a blaživými účinky na náš pozemský život. Důkazy tyto mají i tu výhodu, že jsou snadny a porozumitelny každému, kdo jen má základy z historie.

Dessoulavy, jehož článku v Revue de Philosophie tu bylo použito, táže se, zda celý svět není pragmatický, nevěda o tom; podle základních myšlenek pragmatismu musí tomu tak býti, z čehož následuje, že tato filosofie činu, jsouc nejmladší, je též nejstarší z nauk.

Dessoulavy upozorňuje konečně i na styčný bod mezi starou školou a mezi nejmodernější školou. Scholastikové nehájili stále, snad spíše instinktem než rozumem, totožnosti pravdy a dobra? bonum = verum? A věru přihlédneme-li blíže, vidíme, že dobré jest užitečné, neboť nebýti v ničem dobrým je synonymum = býti špatným, a důsledně pravdivé = užitečné; v tomto tvrzení spočívá prý pragmatismus.

František kardinal Dietrichštejn.

Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství.

Napsal JAN TENORA.

Dietrichstein je starý, nyní pustý hrad na vysokém vrchu v horním kraji vévodství korutanského v okolí Feldkirchenu. Byl dříve dobře opevněn, zbořen však za válek 15. století.[1]) První, jenž se po něm psal, jest hrabě ze Seltschacha a Friesacha v polovici 11. století.[2]) Než neví se najisto, zdali dnešní knížata a hrabata Dietrichštejnové pocházejí od tohoto rodu.[3]) Beze vší pochyby je však rod Dietrichštejnův starým rodem. Znamenitý válečník z rodu Dietrichštejnova Pankrác († 1508)

[1]) Roku 1483 hájil hrad Pankrác z Dietrichštejna proti vojsku Matiáše Korvína a nemoha odolati přesile, sám jej rozbořil.

[2]) Jméno jeho se uvádí v listině kláštera ve Sv. Lambertě z roku 1059; fol. 3 knihy »Res gestae gentis Dietrichstainianae« (Olomouc 1621) od Jiřího Dingenauera (?). Zíbrt ve své Bibliogr. I. 328 (č. 8279) uvádí Dingenauera pod názvem »Rerum gestarum gentis Dietrichstainianae libri octo. Olomucii 1621«, ale tamtéž jmenuje také »Pillar a Pilhu Wenc. Soc. J.: Res gestae gentis Dietrichstainianae. Olomucii 1621«, ač nepochybně je to táž kniha, kterou Fulgenc Schwab, vydavatel Voigtova »Leben Franz Fürsten und Kardinals von Dietrichstein« (Leipzig 1792), nemaje jejího titulního listu připisoval Dingenauerovi.

[3]) Co Hormayr (Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, 1821, 46) vykládá, jakoby pravděpodobně rod Dietrichštejnův pocházel od Svatopluka, náleží ovšem do říše bájek.

založil svými dvěma syny Františkem a Sigmundem dvě hlavní větve rodu svého: weichselstetskou a hollenburskou. Sigmundovi dva synové Sigmund Jiří a Adam rozvětvili tento rod dietrichštejnsko-hollenburský zase ve dvě větve: vlastní hollenburskou a mikulovskou. Z této byl kardinal Dietrichštejn, syn Adama z Dietrichštejna.

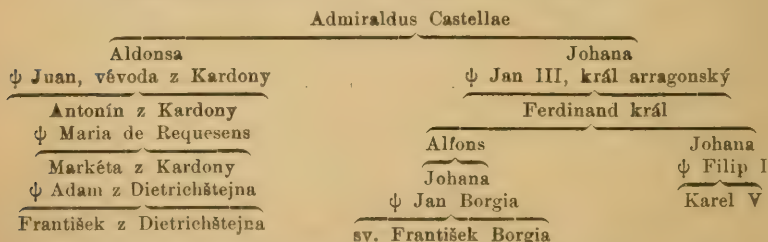
Sám Adam svobodný pán z Dietrichštejna (nar. 1527) byl vynikajícím diplomatem ve službách rodu habsburského v 16. století. Dvacetiletý uveden byl ke dvoru krále Ferdinanda, kde brzo oblibu si získal. Obzvláštní milostí nakloněn mu byl arcikníže Maximilian, potomní císař Maximilian II, jehož dvoru byl od roku 1548 přidělen. S sebou ho vzal na cestu do Španěl; odtud se vrátili oba roku 1550, když byl Maximilian zvolen za krále českého, ale ubírali se tam po roce opět. Adam stal se důvěrníkem Maximilianovým, jenž používal jeho služeb v nejdůležitějších záležitostech státních. Když se zase vracel Maximilian do zemí rakouských, vypravil Adama k císaři Karlu V do Innomostí a ku králi Ferdinandovi do Hradce v důležitém politickém poselství. Roku 1553 jmenoval jej Maximilian svým komorníkem. Důvěřoval mu plně: roku 1555 poslal jej k otci svému králi Ferdinandovi, aby mezi nimi smíření přivodil.[1])

Téhož roku 1555 vyvolil si Adam z Dietrichštejna družku života; pojal za manželku Markétu z Kardony ze španělského rodu vévodského, spřízněného s rodem královským.[2])

Potom zase za kolik let užíval ho Maximilian v různých poselstvích. Roku 1556 doprovázel jej i choť jeho Adam z Dietrichštejna k císaři Karlu V do Belgie; roku následujícího byl poslán k Ferdinandovi do Řezna, od něhož zase v jiném poselství dále vypraven. Roku 1558 zase byl poslán k císaři Ferdinandovi v osobních věcech Maximilianových a jako společný vyslanec císařův, Maximilianův i choti jeho nastoupil roku 1661 cestu do Říma v důvěrném vyslání: Maximilian žádal od papeže Pia IV dovolení, aby směl přijímati pod dvojí způsobou, a císař, aby kněží katoličtí směli vcházeti v manželství, což ovšem obojí dovoleno

[1]) Res gestae gentis Dietrichstainianae, fol. 56, 57.

[2]) Res gestae gentis Dietr., fol. 88 uvádějí tento rodokmen:

Ale v téže knize »Res gestae« fol. 59 jest rodokmen jinak. Rovněž i *Feyfar*, »Die erlauchten Herren auf Nikolsburg« (Wien 1879) str. 179 má rodokmen jinaký. Psáno tu z Kardony«, ačkoli někteří píší »z Kordony«, proto, že v knize »Res gestae« jen »z Kardony« se udává, a rovněž tak i vyslanec španělský Don Vilém de San Clemente ve svém úředním osvědčení z 1. listopadu 1596 píše.

nebylo.[1]) Z Říma se vrátiv, ustanoven byl nejvyšším štolmistrem králové.[2]) Roku 1562 vypraven byl od Maximiliana ke kurfirstum a roku 1563 svěřen mu čestný a důležitý úkol: králem Maximilianem jmenován byl nejvyšším komorníkem a hofmistrem arciknížat Rudolfa a Arnošta, s nimiž odebral se do Španěl, aby tam vychováváni byli; zároveň byl jmenován od císaře Ferdinanda vyslancem na dvoře španělském. Ve Španělích pobyl teď osm let a na místě svém osvědčil se úplně. Těšil se z důvěry císaře jakož i Maxmiliana a krále španělského Filipa a podával zprávy spolehlivé a otevřené o tehdejších poměrech; působil ve prospěch zemí rakouských a dosáhl vydatné pomoci penéžité od španělského krále pro císaře na válku s Turky, ale byl také šťastným prostředníkem mezi oběma říšemi a přičiňoval se všemožně, aby nevypuklo hrozící rozdvojení mezi císařem Maximilianem a králem Filipem. Na důkaz přízně své jmenoval jej král Filip roku 1569 komandérem řádu kalatravského a obdaroval jej kommendou alkanitskou.[3])

Současně s Adamem z Dietrichštejna byl v Madridě uditorem papežského nuncia kardinala Alessandriniho Hipolit Aldobrandini (nar. v Pise roku 1536.[4]) Známost a styky přátelské, které mezi oběma byly, od té doby potrvaly a projevovaly se později převelikou láskou Aldobrandiniho, jenž stal se papežem Klementem VIII, k synu Adamovu Františkovi.

Ale svěřenec Adama z Dietrichštejna arcikníže Rudolf byl nástupcem trůnu českého a stavové zemí českých nelibě nesli, že jest Rudolf daleko od Čech vychováván. Proto na sněmé pražském zahájeném 19. prosince 1569 u přítomnosti vyslaných z markrabství moravského, z knížectví slezského i z obojích Lužic snesli se, aby císař v Čechách bydlel aneb syna svého Rudolfa na svém místě v Čechách zanechal, aby obyvatelé v potřebách svých k němu útočiště měli, a on jazyku, řádu a zvyklostem českým se cvičil.[5]) Povoláni byli tedy arciknížata Rudolf a Arnošt ze Španěl; vraceli se odtud 28. května 1571 se svým hofmistrem Adamem z Dietrichštejna, jenž vedl o té cestě pečlivý denník; do Vídně dojeli 23. srpna [6])

Ale sotva se Adam vrátil, zase bylo mu rozkázáno, aby se opět do Španěl odebral. Konečně odtud se svou rodinou odešel roku 1573. Jakou důvěru v něho skládal král Filip II, projevil tím, že dal mu s sebou vlastnoruční list, v němž vypisuje, v jakém směru má podle úmyslů králových u císaře působiti: aby totiž císař věrně náboženství katolické hájil a při něm trval.[7])

---

[1]) Res gestae g. D. fol. 66—70. Řeč Adamova k papeži tu otištěna.
[2]) Res gestae g. D. fol. 71; *Březan*, Život Viléma z Rosenberka 150.
[3]) Res gestae g. D. fol. 73, 74. Roku 1569 podával Adam z Dietrichštejna císaři zevrubnou zprávu o smrti Dona Karla, fol. 75—78.
[4]) *Hammer-Purgstall*, Khlesels Leben, I. 178.
[5]) *Beckovský* (vyd. Rezek), Poselkyně, I. 284.
[6]) Denník tištěn ve knize: Res gestae g. D. fol. 96—99.
[7]) List králův byl napsán španělsky; u výňatcích přeložen do latiny a otištěn v knize Res gestae g. D. fol. 100—103.

Z manželství Adama z Dietrichštejna s Markétou z Kardony narodil se kromě jiných dětí syn František, narozený v Madridě 22. srpna 1570. Pokřtěn byl tamtéž ve farním kostele sv. Justa; kmotry mu byli David vévoda z Korduy a Anna z Mendozy.[1])

V útlém věku dostal se František s rodiči svými ze Španěl, aby Morava stala se mu druhým domovem. Otec jeho získal totiž brzy na Moravě zboží; císař Maximilian, jehož důvěrníkem nikdy býti nepřestal, a jenž byl s ním v živém písemním spojení,[2]) odměnil jeho věrné služby. Roku 1572 zemřel bez dědiců pán na Mikulově Krištof svobodný pán Kereczenyi (Kerečín) z Kaniafeldu, jehož statek mikulovský a část lednického, jakožto statek manský a lenní, připadl na císaře. Ze statku toho císař Maximilian II vložil a vepsal v desky zemské Adamovi z Dietrichštejna, erbům a budoucím potomkům jeho ku pravému dědictví statek svůj spravedlivý, „totiž čtvrtý díl v městě Niklšpurku a na předměstí poddaných, kteříž od starodávna k panství lednickému přináleželi, s platy, kteréž se při každém sv. Jiří a při každém sv. Míchale za slepice, za loj a z vinohradův dávají, s poctou, kteráž se pánu při každé velkonoci dává, s platem, kterýž se z hor purmanických dává, týž s platem, kterýž se od Niklšpurských za dříví spravuje, s platem od těch lidí čtvrtého dílu povinným, s platem z 17 domů židovských, týž čtvrtý díl mýta v Dolních Vistonicích, v Pulgařích, v Niklšpurku, v Dunajovicích a v Mušově, 5 achtelů vinohradův v hoře slove Reinfalsaj a Andreášově jeden achtel, v Palavě 3 achtele a 5 achtelův pustých v Horních Vistonicích, v hoře slove Lauzmpelaj 5 achtelův, 2 rybníky, jeden slove Pfaffenteicht a druhý slove Lelstaicht, čtvrtý díl špitálu v Niklšpurku, s cihelnou, vápenicí a sanejtrní, s robotami i s těmi užitky a spravedlností, tak jakž ... nebožtík Krištof Kerečín toho v držení a užívání byl, ... se vším plným právem, panstvím a příslušenstvím, i s tím platem 25 zlatými rýnskými, kterýž též lidé čtvrtého dílu z lesův obecních dávati povinni jsou, a s těmi užitky, jakž se těch lidí a toho, což k tomu dílu od starodávna mezi panstvím niklšpurským a lednickým přináleží, užívalo a užívá.“ [3])

Kdy v držení tohoto svého zboží vešel Adam z Dietrichštejna, nelze určitě udati, ale zajisté stalo se tak brzo po smrti Kerečínově, dříve tedy, než vklad do desk zapsán. Na obecném sněmu olomouckém při času sv. Filipa a Jakuba (1. května) 1575 byl přijat Adam se syny svými za obyvatele zemského.[4]) V okolí mikulovském získal pak desátek

---

[1]) Res gestae fol. 88. Dětí Adama z Dietrichštejna jmenuje se 12: Maria nar. 1557, Anna 1558, Maximilian 1561, Sigmund 1562, Antonín 1563, Hipolita 1564, Johana 1566, František 1570, Beatrix, Alžběta 1572, Markéta 1573, Marianna. — Sl. *Zeissberg* (Allgemeine deutsche Biographie, V. 198) chybně udává rodný rok u Marie (1554), Hipolity (1556), Beatrice (1563).

[2]) V archivě mikulovském jsou mnohé vlastnoruční listy císařovy Adamovi zasílané. (*Wolny*, Markgr. Mähren, II. 2. 186.)

[3]) Desky brn. XXVI. 38; v desky vloženo teprve 1576 v Brně na soudě zemském při času druhé neděle postní.

[4]) *Kameníček*, Zemské sněmy a sjezdy, III. 96; *Voigt* 126.

obilný v Klentnicích, Selci a Bavorech,[1]) který byl mu vložen k pravému a dědičnému držení Zdenkem Říčanským Kavkou z Říčan a Bernatem Drnovským z Drnovic a na Rejci, poručníky statku po nebožtíku Burianovi Žabkovi z Limberku. Hlavního však zboží svého nabyl brzy po tom přízní císařskou. Roku 1577 (ve středu po slavném hodu Zvěstování Panny Marie) vydal císař Rudolf II majestat, v němž obšírně oznamuje, že již Maximilian II statek mikulovský, kterýž po smrti Krištofa Kerečína z Kaniafeldu, jakožto statek manský a lenní, na císaře připadl, dědičně dal Adamovi svob. pánu z Dietrichštejna „pro služby jeho dávné, věrné, stálé, platné a užitečné, kteréž jest netoliko on slavných pamětí panu dědu, panu otci a nám, ale všemu domu rakouskému ihned od mladosti své, nelitujíc v ničemž zdraví, hrdla a statku svého, činil a ještě až posavad činiti nepřestává“; k tomu pak císař Rudolf II dále dokládá: „Kdež jsouce my jemu pro služby jeho nahoře dotčené a mnohokrát prokázané obzvláštní milostí naši císařskou nakloněni a chtíce tomu konečně, aby on toho, což jest jemu od někdy pana otce našeho vlastní rukou připsáno, k čemuž jsme my a pan bratr náš nejmilejší jeho láska nejjasnější kníže pan Arnošt arcikníže rakouské od jmenovaného pana otce našeho povoláni byli, a JM osobami našimi jemu to v přítomnosti naší osvědčovati ráčil, skutečně užiti mohl zvláštní milostí naší císařskou s radou věrných našich milých mocí královskou v Čechách a jakožto markrabě moravské jmenovanému Adamovi z Dietrichštejna, erbům a budoucím potomkům jeho též manství naše, kteréž po někdy Krištofovi Kerečínovi zůstalo, totiž zámek a město Niklšpurk s předměstími, dvěma dvory poplužnými, jakožto jedním v Niklšpurku s stodolou a druhým v Bulgařích, s pivovarem v Dolních Vistonicích, dvěma mlejny, jedním v týchž Dolních Vistonicích a druhým pod novým rybníkem, dvěma mlejny větrnými, s zahradou, s štěpnicí, chmelnicí, cihelnou a vápenicí, s salitrní, voborou, městečkem Dolními Vistonicemi, městečkem Trachtínem s poddacími kostelními, městečkem Mošovem, vsí Foilsprunem, vsí Bulgaři s poddacím kostelním, vesnicemi Polavou, Berkem, Klenknicemi, Pardorfem, zámkem Dívčí Hrady řečeným, s horami, doly, lesy s jich příslušenstvím, vsí Hořejšími Vistonicemi, s lidmi poplatnými i nepoplatnými, osedlými i neosedlými, se všemi platy, důchody, mejty nebo cly, s šenkem vína, s židmi, s slepicemi, vejci a se všemi užitky... jmenovanému nejvyššímu hofmistru našemu a tajné radě, erbům a budoucím jeho k pravému zpupnému dědictví... dáti jsme ráčili.“ [2])

Tak nabyl Adam z Dietrichštejna pro rod svůj statek, který od té doby zůstal stále v jeho držení. V Mikulově pobýval potom Adam skoro stále; jen někdy odtud ubíral se do Vídně, kde měl dům, zvláště když Rudolf II na něm žádal, aby činně zase účastnil se běhu politických. Svému někdejšímu svěřenci zůstával stále rádcem; císař

---

[1]) V deskách zemských: »v Klenticzperku, Foitesprunu a Pardorfu.«

[2]) D. brn. XXVI. 52. Jména osad nyní: Pulgary, Dolní Vistonice, Trachtín (Strachotín), Mušov, Selec, Polava, Perná, Klentnice, Bavory, Horní Vistonice.

Rudolf II napsal mu na 600 listů.[1]) Jinak již nevystupoval tak do popředí v politickém životě jako dříve, ačkoli rada a pomoc jeho stále byla vyhledávána; sám papež Řehoř XIII posílal k němu a doporučoval mu své nuncie.[2])

V první řadě věnoval se Adam z Dietrichštejna panství svému. Jsa rozhodným katolíkem neustál usilovati, aby na panství jeho mikulovském, kde bylo „receptaculum, cloaca atque sentina omnium haeresum,“ [3]) náboženství katolické tam přes 40 roků potlačené zase úplně opanovalo a ovládlo mysl jinověrců. Na celém panství nebylo katolického kostela. Proto žádal od rady mikulovské, aby mu byl postoupen v kostele farním presbytář, kde by mohl býti přítomen katolické bohoslužbě. Stalo se mu po vůli. Hned však v kázaní nazval nekatolický kazatel císaře i Adama z Dietrichštejna „pacholky antikristovými“; za to pohrozeno Adamem kazateli soudem hrdelním, byl však jen ze země vypověděn. Kostel však farní jako kazatelem opuštěný byl pro katoliky vyhrazen a bohoslužbě katolické všecek oddán.[4])

Nastala reformace katolická. V Mikulově působili pro náboženství katolické zase vlastní faráři katoličtí, ale hlavně s výtečným úspěchem pracovali jesuité Tolmainer, Vavřinec Magius a Míchal Cardaneus. Již roku 1582 mohlo se říci, že panství mikulovské bylo opět katolickým. Nad požehnanou žní radoval se biskup olomoucký Stanislav Pavlovský, jenž od 22. června do 1. července 1582 na panství osm kostelů (dva v Mikulově, v Selci, Pulgarech, Perné, Mušově, Dolních Vistonicích a v Trachtíně) s 19 oltáři buď rekonciloval nebo posvětil, několik hřbitovů posvětil a 3989 osob biřmoval, při čemž výslovně se podotýká ve zprávě současné, že by bylo ještě více biřmovanců, kdyby nebyla pilná práce polní ve žně, a že ve zpovědnici kolikrát 11 až 12 kněží nepostačilo.[5])

Horlivost Adama z Dietrichštejna v šíření náboženství katolického byla pochválena papežem Řehořem XIII, jenž zaslal mu breve ze dne 30. dubna 1583.[6]) Rovněž arcikníže rakouský Karel vraceje se z Prahy do Štyrska sám se v Mikulově přesvědčil, že nepověděli mu ani všeho o tak zdárném obrácení poddaných ku katolictví a vyznával, že uviděl daleko více, než mu řekli.[7]) Vévoda bavorský Vilém v radosti nad tím psal měšťanům do Mikulova 12. dubna 1584, blahopřál jim, pobádal k vytrvalosti a doporučoval jim, aby si založili bratrstvo Božího Těla.[8])

O vzrůst a prospěch náboženství katolického staral se Adam z Dietrichštejna dokud byl živ. Poslední léta svá býval mezi svými nejvíce v Mikulově a mívaje u sebe přátele své učence Hugona Blotia,

[1]) Res gestae g. D. fol. 109; *Feyfar* l. c. 114; *Wolny*, M. M. 2. 2. 186.
[2]) Breve papežské z 3. září 1578, 30. července 1580, 20. září 1581, 20. října 1585, 21. února 1587 (tištěno v knize »Res gestae« fol. 113, 116, 121).
[3]) *Wolny*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 49.
[4]) Res gestae fol. 114; *Voigt* 131; *Feyfar* l. c. 136; *Wolny* l. c. II. 49.
[5]) *Wolny* l. c. podle rukopisů v zem. arch. mor.: Informatio de introducto clero orthodoxo Nicolsb., a Historia et acta eorum, quae D. Epus. Stanislaus Pavlovský in Nicolsb. dominio a 22. Iun. usque ad 1. Iul. 1582 peregit.
[6]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 117 a u Dudíka: Iter Romanum, II. 173.
[7]) Res gestae g. D. fol. 1 7; *Voigt* l. c. 134; *Feyfar* l. c. 137.
[8]) List jeho v knize »Res gestae« fol. 119.

kustoda císařské knihovny, a velikého orientalistu Angera Gislaina Busbeka oddával se s nimi vědám užívaje radosti, kteréž skýtají.[1])

V takovém ovzduší u rodičů ducha vznešeného a přísně katolických zásad trávil František dětství a mládí své. Snad učení přátelé jeho otce měli také vplyv na vnímavou mysl mladíkovu dávajíce směr jeho výchovu a vzdělávání. Zajisté však působily naň tradice jeho rodu, jimž pak věrným zůstával. Životopisec jeho poznamenává, že od dětinství byl v pravdě zbožný a že si navykl takové mravy, které sluší křesťanu; všech nečestných skutkův ubíhaje následoval to, s čímž se pojí čest pravé pochvaly.[2])

Od rodičův odebral se studovat. Poslán byl do Prahy,[3]) kde studoval v jesuitské kolleji pražské ve šlechtickém konviktě. Roku 1586 přišlo k jesuitům k ceremonii beanské 76 žákův, a mezi nimi byl také František Dietrichštejn, který po vykonané beanii jsa již deponovaným studentem zapsán byl do album čili matriky. Rektorem císařské kolleje Tovaryšstva Ježíšova u sv. Klementa byl tehdy Alexander Vojt (1580 až 1593.[4])

Roku 1588 poslán byl na další studia do Říma. Otec jeho Adam, když se s ním rozloučil, poznamenal si: „20. února syn můj František odtud odešel do Říma. Bůh svrchovaný podle dobroty své chraniž jej od zlého, opatruj, svou milostí a požehnáním podporuj, aby ve zbožnosti a ve všech počestných a chvalitebných snahách prospíval, a tak se vrátil, aby Bohu svrchovanému zvláště a obci křesťanské mohl sloužiti, sobě však a svým k ozdobě a okrase býti. Amen.“[5])

V Římě pokračoval ve studiích v kolleji německé (collegium Germanicum) za řízení otců Tovaryšstva Ježíšova.[6]) Jak studijní prefekt

[1]) *Wolny*, M. M. II. 2. 186. Blotius věnoval Adamovi katalog císařské knihovny.

[2]) *Ziegelbauer*, Olomucium sacrum, str. 369 (opis v zemském archivě brněnském).

[3]) Šl. *Zeissberg* l. c. dí, že František studoval ve Vídni a v Praze. Dokladu však, že by byl ve Vídni studoval, nikde jsem neshledal.

[4]) *Winter*, »O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje«, str. 271, 572. O beanii obšírně tamtéž 218 n.

[5]) Res gestae fol. 122.

[6]) Na památku, že Dietrichštejn u jesuitů v Římě studoval, byl později v semináři jesuitském římském jeho obraz jako kardinala s epigramatem:

Italia hinc, illinc Germania, Te ubere honorum
  Lactant, et Titulis magnus utrinque micas.
Scilicet, ut geminae virtus Tua cognita Genti,
  Illico ad obsequium nomen utrumque rapis.
Quin etiam, ut merito virtus Tua cognita Coelo est,
  Vel Coelo raperis, vel rapis Ipse Polum.

Schmidl, Historia Societatis Iesu. II. 196.

O studiích Františkových dí *Voigt* l. c. 23, že prameny jsou si tu na odpor: většinou se však shodují v tom, že konal studia humanitní a filosofická v Praze, theologická v Římě. — *Ziegelbauer* l. c. rovněž praví, že filosofii studoval v Praze, bohosloví v Římě. — *Richter* v knize »Augustini Olomucensis episcoporum Olomucensium series« str. 221 dí, že konal v Římě studia humanitní a dialektická; o studiu v Praze se nezmiňuje. — *Schmidl* l. c. praví, že v Praze konal humanitní studia a částečně filosofická, v Římě studoval retoriku a tři léta filosofii, potom čtyry léta theologii — ale toto nespočívá na pravdě. Jisto, že na universitě tři léta nestudoval — jak se tehdy pro hodnosti církevní vyžadovalo — že magistrem theologie ani doktorem práva kanonického neb na jiné fakultě nebyl.

v římské kolleji jesuitské Jan Azor listinou ze dne 1. května 1593 dosvědčuje, konal František v kolleji po tři léta beze všeho přerušení studia humanitní a dialektická s velkou svou pochvalou a gymnasia důstojností; praví se tam o něm, že byl vždy gymnasia jesuitského velikou ozdobou.[1]) Dialektikou rozumí se vlastní filosofie, kteráž byla soubor všech věd.[2]) (P. d.)

Současné básnictví ruské.

A. Vrzal.

I.

Jak v současné belletrii ruské (srv. „Hlídka" 1905, č. 1.—7.) normalní směr tolstovský pomalu ustupuje chaotickému šílenství Dostojevského, tak také v oboru čisté poesie harmonie Puškinova počíná podléhat víc a více jakýmsi disharmoniím, příbuzným v ledačem lyrice Tutčevově, ovšem s novými, demonickými odstíny.

Zvláštní ovšem zjev v ruské literatuře, že právě Dostojevskij, muž velikých rozporů, dissonancí, to byl, jenž v den odhalení pomníku Puškinovi v Moskvě dne 8. června 1880 v překrásné, nadšené řeči ruskému obecenstvu ukázal krásu harmonické poesie Puškinovy, jež ještě nedávno před tím vlivem publicistické kritiky ruské byla předmětem posměchu a pohrdání. Dostojevskij ukázal, jak nutno pohlížet na Puškina i jak třeba ho kritisovat. Co všecko nenakreslil Puškin ve své poesii, která byla výrazem duše národní! Puškin zobrazil „tuláka" bez přístřeší ve vlastní zemi, hrdého, sobeckého, blouznícího o světovém štěstí, ale osudem odtrženého od lidu, a proto neschopného, by vtělil sen svůj v nějakém potěšitelném díle. Jeho nuda i tesknota po světovém ideálu nedají ničeho ani jemu, ani těm, kdož ho obklopují. A vedle tohoto tuláka bez útulku v obrazech Aleko („Cikáni") i Evžena Oněgina, na něž Dostojevskij vylévá svůj žalný humor, Puškin postavil prostou ruskou dívku, Taťjanu, čistou a bezprostřední jako pravda lidová. Taťjana přináší v oběť své vnitřní pravdě celý svůj osobní život. Oč je výše nad Oněgina s jeho bezpředmětným světobolem ve své srdečné velebnosti, jež se nechce poskvrnit lží! A právě v tomto svém umění přemáhat se pro něco opravdu vznešeného, pro mravní povinnost, Taťjana jeví se pravým výtvorem svého lidu. Takovou ženu vytvoří pravý básník národní, jenž ozývá se na všecko, co děje se v duši lidu.

To vyčetl Dostojevskij v dílech Puškinových, zápas osobních i lidových zásad i prorocké poukázání na vítězství těchto v ruských dějinách, které jednou svými všelidskými ideami octnou se uprostřed světových dějin. Tak vysvětlil Rusům umění Puškinovo, v němž obsal

---

[1]) Original v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži A II. a 7; tištěno v knize »Re gestae« fol. 145, ale s chybným datem 1. května 1591 místo 1593.

[2]) *Winter* l. c. 320.

forma tak těsně spolu spojeny, že nepronikavému pohledu může se zdát, že tato krásná, lehká a harmonická poesie je pouze výstava skvělé formy. U Puškina je všecko světlé a jasné, nenucené, všecko skví se u něho jako za jitřního slunečního osvětlení, ba i sám zármutek lidský proniknut u něho tichem a zmírněn jakýmsi šťastným prozřením v možnost spasitelných harmonií. Musa jeho byla příliš klidná, optimistická, než aby se dala strhnouti a podmaniti byronovskými idealy, jež Puškin přerostl, i povznesl se k jasné, tiché, plastické objektivnosti, jaké dosáhlo jen málo umělců. Důkazem toho jsou jeho díla tak absolutně krásná, jako je „Boris Godunov“, „Měděný jezdec“, „Skoupý rytíř“ a pod.

Puškinova poesie zemřela s Puškinem († 1837), jak umírá mládí člověka nebo celého národu. Zůstal v ruské literatuře jediným svého druhu. Zároveň však s ním rozkvetli takoví velikáni ruské poesie, jako byli Baratynskij, Lermontov a Ťutčev, u nichž už ovšem není Puškinovy harmonie.

Jevg. Abr. Baratynskij (1800—1844) je pravý básník severu s jeho poloprůzračnými tony a zadumčivým, tichým zármutkem. Hledí na zemi s veliké výše, blíží se jí, opět se povznáší a vidí všecko neobyčejně jasně. Nehledí na povrch předmětů, jako Puškin, ne na jejich pleť, nýbrž přímo do hlubiny jejich, do podstaty jejich, do jejich skrytých rozporů; vidí křižující se cesty veselí a zármutku, svatosti a nepravosti, a pohlíží na zjevy života ne jako moralista, nýbrž jako psycholog. Jako básník-filosof napsal vznešenou elegii „Na smrt Goetheovu“, v níž mluví slovy čisté filosofie, tak že báseň ta připadá jako divný překlad idealistické terminologie Kantovy na jazyk smutné, tklivé poesie.

Ještě dále od Puškina povahou tvorby stojí Fedor Ivanovič Ťutčev (1803—1873), zbožňovatel přírody, básník světového chaosu a nočních zjevení, básník nebeských i duševních propastí. Ťutčev nejen cítil život přírody, jíž kreslil živě, graciosně, klassicky věrně, nýbrž i pevně věřil v to, co cítil, živou krásu přírody, již pociťoval, bral a pojímal ne jako svou fantasii, nýbrž jako pravdu; nejen cítil, nýbrž i myslil jako básník, byl přesvědčen o objektivní pravdivosti p[illegible]ckého názoru na přírodu. Věděl i cítil, že příroda má duši, a toto neoblomné přesvědčení razilo jeho nadšení cestu k nejtajnějším pramenům života světového. Příroda nebyla mu pouze mrtvou hmotou, věřil pevně v oduševnělost přírody, a cítě život přírody i duši světa, byl přesvědčen o skutečnosti toho, co cítil. Harmonie mezi nadšením a poznáním, jež je jeho typickou zvláštností jako básníka, připodobňuje ho Goetheovi a Shelleyovi; ale ani Goethe necítil tak tajemnou osnovu všelikého života, na níž spočívá i smysl kosmického processu, i osud lidské duše, i celé dějiny lidstva, jako Ťutčev, kterýž hlásal, že nejhlubší podstata duše světové je chaotická, uzavřená v chaose, v demonických záchvatech, povstávajících proti všemu positivnímu a náležitému. Kosmický process uvádí tento chaotický živel v meze všeobecného řádu, podrobuje jej rozumným zákonům, ač přece i tu chaos dává

o sobě vědět nepokojnými záchvaty. Tma i světlo ustavičně bojují v přírodě mezi sebou, ale pro krásu vůbec není třeba, by temná síla byla zničena; stačí, by světlý princip ji sobě podrobil; pravá umělecká krása vždy vystupuje na půdě odporného, divokého chaosu. A tento světlý i temný princip ustupuje v nejhlubší svazek v duši lidské, jež má tyto principy uvést v dokonalou harmonii, a to lze pomocí křesťanství, jehož nejlepším nositelem je mu Rusko. Skutečně, chaotický princip života byl oblíbeným thematem poetických snů Tutčevových. Takový je světový názor i centralní idea činnosti básnické u básníka ruského, neoblibenějšího v současné generaci.

Ťutčev pozoruje svět v jeho emoční živelnosti, v jeho chaotické pravdě. Nikdo nepopsal noci takovými kouzelnými barvami, jako Ťutčev. Z každého tahu vane hádanka, která vábí právě tím, co je v ní zlověstného, temného, nepochopitelného. Chmurná noc jako „stooké zvíře" hledí z každého keře — mimoletný obraz, podávající pocit noci s neobyčejnou silou. V ruské poesii není básně, která by tak pravdivě vyjadřovala nepokoj duše při pohledu na hluboké propasti noční oblohy, hustě pokryté mraky, jako báseň: „Noční obloha tak zasmušile potáhla se se všech stran." Slova mihají se před zraky jako blesky. Srovnání blýskání s „hluchoněmými demony", již vedou mezi sebou tajemnou besedu ohnivými zraky, okouzluje fantasii. Takových dojmů noci nelze podat jasným jazykem Puškinovým; tu bylo třeba nových složitých slov, neočekávaných epithet, kouzelných narážek, které nedají už jasných barev, nýbrž kolísavé linie a kalné odstíny. Krásně popisuje básník první záchvěv ranního světla; ale v tu chvíli, kdy den už hotov, vyjasnil se, básník jej opouští, protože den musí o sobě mluvit už jasným jazykem Puškinovým. Mistrovsky mluví také Ťutčev o něžných, mimoletných hnutích duše, popisuje ku podivu něžné odstíny duševních pocitů, píše vždy prostě, přirozeně, pravdivě, jen když k tomu neodbytně puzen. Je to čistý typ básníka.

II.

Tradicí Puškinových v poesii více méně přidržovali se tři básníci, jichž talenty rozvily se v době, kdy ruská společnost dávala se unášet liberalní publicistikou, a poesie Někrasova s občanskými motivy vytlačila z její pozornosti všecky jiné způsoby básnictví. Jsou to Fet, Majkov a Polonskij, k nimž nemilosrdně, nepřátelsky a opovržlivě chovala se publicistická ruská kritika v osobě Černyševského, Dobroljubova, Pisareva i jejich epigonův. Ale tři tito básníci, spřátelivše se ještě jako hoši, drželi se stranou od obecného hnutí, až konečně vybojovali si patřičné místo mezi zástupci ruské poesie.

Mezi těmito básníky Afanasij Af. Senšin (Fet, 1820—1892) jeví se největším, téměř genialním talentem. Fet má cosi ťutčevského: touž mystiku nočních propastí, týž šepot nočních stínův. Ale kdežto Tutčev podává metafysiku noci v její plnosti, nejhlubší filosofické nálady a živelní city, jež se zvedají v duši lidské v noci, Fet podává

řesoucí se hudbu nočních pocitů sotva postižitelných, nezakončených proto rozčilujících obrazivost. Je to celý svět pocitů pod noční oblohou, pod společnou rouškou stínů, jsou to tiché, vášnivé zvuky, chvějící se v nočním tichu. Kdežto Tutčev hledě v noční propast, v chaos, oddává se mu, Fet opíjí se vůní růží, kvetoucích nad propastí, trylky slavíkův; uprostřed beztvárnosti noční, chaotičnosti pociťuje přece jakési formy, polofantastickou sleť, i podává je svým hudebním slovem. Fet osvojil si čistě filosofického ducha, ale zůstal při tom básníkem-umělcem, jenž výborně dovedl spojovat krásu s pravdou, filosofii s poesií. Publicistických prvků, jaké nalezáme u Tutčeva, v poesii jeho není.

Více publicistických prvkův, ale méně filosofie nalezáme v básních Jakuba Petr. Polonského (1819—1898), jenž rozmanitostí nálad, bezprostředností tvůrčí činnosti, střízlivostí, zevrubností a případností epithet, úplnou souměrností vnitřní formy a obsahu, pravdivostí citu, prostotou, naivní přirozeností a jednoduchostí nejvíce podobá se Puškinu. Verš jeho jest neobyčejně hudební. Polonskij zpíval o všem, co dálo se v ruském životě, neprohlubuje své osobní, nadšené lyriky, v níž byla jeho síla. Motivy bral se všech stran, ale vždy důkladně jich nepropracoval. Velmi mile působí u něho jakási naivní směs pravdy, nejvšednější skutečnosti a pohádkové fantasie, čímž zvláště vyniká delší jeho báseň „Cvrček muzikant". Ostatním delším jeho básním vytýká se strojenost a melodramatičnost. Jako člověk byl Polonskij velmi sdílný, dobrosrdečný, nezlobivý, snášelivý, tak že k němu velice lnuli mladí básníkové, které on uváděl do literatury. Od jiných básníků neliší se tak obsahem básní a formou, jako způsobem, jak pohlíží na rozličné otázky, svou osobností humanní, dobrosrdečnou — ne tím, co mluví, nýbrž jak mluví. V básních jeho není slavnostního lesku, ani vysokých vzletův, ani ostrých a chladných tonů zoufalosti a zármutku, ale cítit tu jakousi útulnost, cítit se tu doma. Přírodu zřídka líčí, za to se zálibou popisuje útulnou domácnost. Na ženu nepohlíží se stanoviska esthetického, nýbrž lidumilného; láska k ženě není mu vášní, nýbrž touhou najít sympathickou duši, s níž by se člověk mohl sdílet o myšlenky a city.

Zcela jiného druhu je chladný, plastický talent Apollona Nik. Majkova (1821—1897). Příznivé okolnosti jeho mládí, vychování v rodině umělecké, kde otec byl malířem, bratři činni v literatuře a vědách, v rodině, jež byla středem života umělců, literátů, měly značný vliv na jeho muzu, učinily ho však jednostranným, odtrhly ho od současného života. Nemoha pro krátkozrakost malovat štětcem, stal se malířem plastikem v básnické činnosti. Plastičnost formy jeho připomíná antické básníky; klassikem je Majkov v obsahu poesie své, pohanem, materialistou je svým názorem světovým. Svůj antický, materialistický názor na život, jehož cílem bylo mu dosažení štěstí pozemského, vyslovil v básni z doby úpadku řecko-římského světa, nazvané „Tři smrti", jejímž thematem je boj ducha lidského s hrůzou všecko ničící smrti. Pozoruje, že zde nevyslovil všech názorů na smrt, nýbrž pouze názory pohanské, chtěl zachytit názor křesťanský, podle

něhož smrt není zničením života, nýbrž přechodem k lepšímu životu v delší básni „Dva světy“; ale i tu zůstal Majkov antickým pohanem jenž neznal podstaty křesťanství i nedovedl ukázat, jak umírá pravý křesťan. Kdežto jeho pohanské postavy jsou jako živé, křesťané jeho jsou — bledé stíny. Mistrovsky zachytil Majkov také formu poesie křesťanské, mistrovskou formou zpracoval staré pověsti germanské srbské, ale duch s nich setřen při mistrovství formy. Oslnivě jasně kreslil v maličkých básních také dojmy italské i ruské přírody, ale všecko to pozbývalo síly pro vnitřní chladnost a zdálo se bezdušným V chladných, mramorových jeho verších je všecko — den, všecko — pleť, všecko — živá hmota, ale pod touto vzácnou básnickou rouškou není cítit žádných bojů duševních, žádné vyšší pravdy.

Zvláštní místo mezi básníky čistého umění zaujímají Mej Ščerbina a Alexěj Tolstoj, jimž nedostává se pravé originalnost ač talenty jejich byly dosti značné. Lev Alex. Mej (1822—1862 odíval své milostné pocity hlavně v roucho parafrase biblických míst dbaje příliš o plastickou krásu formy, hudebnost vybroušeného verše škodil prostotě a přirozenosti obsahu, jak to pozorovat nejen v básních k nimž bral látku z dějin Starého i Nového Zákona, nýbrž i na básních čerpaných z ruského života i dějin ruských. Chladná jest poesie Nikolaje Fed. Ščerbiny (1821—1869), jenž jsa ctitelem „věčné krásy“, psal anthologickou formou strojené básně milostného obsahu Nejnadanější z nich, hr. Alexěj Konst. Tolstoj (1817—1875), psal básně, jejichž motivy připomínají motivy různých básníků cizozemských jsou pathetické, ale chladné; lyrické básně, proniknuté druhdy mravním citem, vynikají nádhernou formou, jež hraničí s velkosvětským leskem Tolstoj okouzluje krásou veršův, elegancí jazyka, humorem, veselým liberalismem, lidumilností, ale málo působí na cit. Nejlepšími ještě jsou jeho drobné básně lyrické, jež působí osvěživě na duši. Z epických básní jmenují se: „Grěšnica“, „Ioann Damaskin“ a „Don Žuan“. Jeho veršovaná tragedie „Smert Groznago“ vyniká originalností, zbarvením podrobností, silným jazykem, harmonií v rozvoji děje Ivan Hrozný nakreslen jasně se všech stran jeho povahy, i jako státník i jako manžel, i jako otec. Je to z nejlepších tragedií ruských vůbec.

Na rozhraní mezi dobou Puškinskou a současnou stojí nadaní básníci, jako jsou Apuchtin, Goleniščev-Kutuzov, Slučevskij, K. I. Andrejevskij, jimiž téměř vyčerpává se esthetické řečiště poesie ruské.

Alexěj Nik. Apuchtin (1841—1893) je básník lásky, vášnivé, silné, ale melancholicky truchlivé, romanticky zklamané, nešťastné, aristokraticky zdrželivé, lásky rozmazleného člověka. Jako básník lásky jest Apuchtin upřímnější, srdečnější mnohých současných básníků lásky, v nichž myšlenka stlačuje beztoho nehluboký cit. Přednosti jeho básnické, lehký, plynný verš, zvučný rythmus, měkký, tklivý nápěv, melodický cit a jemná básnická nálada dosud vysoko se cení přátelé pravé poesie. Nezdařeným mnichem, jakého nakreslil v delší, krásné básni „Rok v klášteře“, byl Apuchtin sám: stejně jak onen světský mladík v klášteře toužil po víře, stejně bloudil v mraku nevěry a stej-

nacházel cíl života pouze v lásce umělecky dilettantské. Hlubšího názoru světového Apuchtin neměl, jeho skepticismus byl mělký; upřímnost citu a esthetická krása nenahradí čistě lidského nadšení, jehož se mu nedostávalo.

Podobně lhostejný ke zlobě dne a palčivým otázkám současnosti jako mučenník nešťastné lásky Apuchtin, je „pěvec smrti“ hrabě Arsenij Ark. Goleniščev-Kutuzov (nar. 1848), jenž básnickým nadáním, hloubkou obsahu, zaokrouhleností tonu, překvapující vypuklostí plastických postav, vzbuzujících vážnou myšlenku, krásou formy a jasného verše vyniká nad mnohé vrstevníky, ale nedostává se mu rozmanitosti v sujetech, živosti a vřelosti básnického citu. V první době básnické činnosti básně jeho byly ohlasy prvních radostí života, lásky a přírody; ale životní dráha, radostná na počátku, pomalu stávala se smutnější, naděje hasly, básníka pojímá chlad, pochybnost, stává se lhostejný k současné skutečnosti i touží po splynutí s přírodou, úplném zániku, smrti, jako léku proti hoři a bolestem života. V poslední době píše velmi málo.

Velkokníže Konstantin Konst. Romanov (nar. 1858) uveřejňuje své básně, v nichž jeví se stoupencem čistého umění, pod značkou K. R. Básně jeho jsou prosté, verš lahodný.

Modernímu směru v poesii více blíží se básník-filosof Konstantin Konst. Slučevskij (1837—1903), jehož básně nesou na sobě patrnou pečeť současného demonismu; jest na nich pozorovat abstraktnost poetických obrazů, jakousi strojenost a retoričnost lyrických výlevův i nedostatek originalnosti. Pessimistický názor na život a nezdravý kult čisté krásy pozorovat v básních Sergěje A. Andrejevského (nar. 1847), jinak obratného překladatele symbolistův i dekadentů francouzských a vtipného kritika.

Všecky básně těchto posledních básníků jsou již jen slabým odrazem chvějícího se zvuku veliké poesie minulé doby. Puškinův motiv z poesie víc a více mizí, vrchu nabývá poesie světového chaosu v duchu Tutčevovy lyriky, k níž přistupují nové, demonické odstíny.

(P. d.)

Francouzská dramaturgie
o některých palčivých otázkách dne.

Referuje AL. KOUDELKA.

Aspoň Alfred Capus, mluvě o francouzské dramaturgii, tvrd že u žádného odvětví umění není znáti tak mocného a tak bezpro středného vlivu proudění času, jak u dramatického umění. „Francouzsk dramaturgie (dnešní) jest, abych tak řekl, okamžitým, věrně podaným obrazem všech našich horoucích debat, jakož i křehkosti našich názorů chvilkového vzplanutí národního hněvu, ale i naší směšné pohodlnos a nedbalosti (nonchalantnosti)... Zdá se, jak by naši autoři nemě jiných zdrojů kromě událostí dne a jiných námětů kromě okamžit nálady ducha francouzského a jeho vášní.“

Jsou pak to hlavně tři otázky, jež hýbají myslemi Francouzů nepřátelství mezi duchem světa (laickým) a duchem církve (najm katolické), dále otázka manželství a konečně kapitalismu se dotýkajíc Všem těm třem otázkám věnováno několik pozoruhodných prací dra matických, o nichž se tuto šířeji zmíniti hodlám.

Otázkou poměru státu k církvi obírají se tyto tři kusy: Albert Fresqueta: „Les Vautours“ (supi, káňata), pak Georges Anceyho „Ces Messieurs“ (Tihle páni) a konečně Henri Lavedana: „Le Duel.

Albert Fresquet skládaje „Supy“ měl na zřeteli cíl čistě polemick Předsevzal si napsati kus antiklerikalní či správněji řečeno proti náboženský. Hlavním hrdinou kusu jeho jest Michel Dariot, př svědčením svým atheista, takto poslanec, jenž — ku chvále jeho bud řečeno — všemožně pracuje ve prospěch blaha obecného, arci d svých zásad, dle nichž spatřuje v katolicismu největšího nepřítele štěs lidského. Vší silou domáhá se oddělení církve od státu a zlaicisován výchovu. Ale své dceři Martě, jež byla po katolicku vychována, n brání chodit do kostela a plniti povinnosti náboženské. Ku srážce me otcem a dcerou dochází, když Dariot přese všecky prosby a hrozb dceřiny, by v parlamentě nevystupoval pro svobodu vyučování, nech povoliti. Dcera uchýlí se do kláštera, kde strohým pokáním za hřích otcovy a hořem brzo umírá. Michel Dariot zvěděv o smrti své oběti obávaje se, že by snad citem přemožen dal na jevo hoře své některý náboženským úkonem (pokleknutím, modlitbou), od dětství do srdc mu zaštípeným, bere si raději život, jen aby se nezpronevěř svým zásadám atheistickým.

Kdyby autor byl s takovou pílí a nestranností, s jakou vylíč Dariota, vylíčil nepřátele jeho a jejich činnost, snad by se bylo da debatovati s ním. Ale to, co povídá o působnosti neviditelnýc kněží, není ničím jiným, nežli přeludem jeho antiklerikalismu. Kdyb duch náboženský byl toliko tím, čím jeví se Fresquetovi, dávno j by byl zmizel s povrchu zemského. Ale dokud bude míti takový význa socialní, jaký dosud má, dokud bude moci kouzelnou působiti na du

nevěřící, dotud ho se světa dramaturgové nesprovodí sebe hloupějšími, mírně řečeno naivními karikaturami. Po stránce umělecké platí o kuse tom pravý opak toho, co napsal Ibsen v listě svém S. Schandorphovi ve příčině námětu svého kusu Rosmersholm: V kuse něm není ani jednoho mínění, ani jedinkého tvrzení, jež by možná bylo připsati na vrub autorovi. Měl jsem se velmi před tím na pozoru. Mou intencí bylo poskytnouti divákovi dojem, představu živé skutečnosti. Zdaž bych toho dojmu nezničil, kdybych v dialogu dal posluchači tušiti, že to mluví autor? V kuse „Supi" na každé druhé stránce narazíte na něco, co vám brání věřiti, že by podával kus skutečného života.

Georges Ancey snažil se býti nestrannějším, aspoň formálně, ale nepodařilo se mu to Pravda, že abbé Morvan, jenž ostatně jen podřízenou úlohu hrá v jeho kuse „Ces Messieurs", má všecky vlastnosti kněze v pravdě křesťanského, ale autor předvádí ho tak, jako by byl bílou vranou mezi kněžstvem francouzským, jako by byl satirou kněžstva skutečného. Neboť vedle něho vystupuje abbé Nourisson. Člověk plný zloby a nenávisti, podle autora zosobnění ducha Tovaryšstva Ježíšova, jakoby jesuita eo ipso musil býti výlupkem vší špatnosti. Starý hloupý vtip! Dále vystupuje v kuse Monseigneur Gaufre, duchaplný a výborný hodnostář církevní, ale v duchu autorově. Suďte jenom z těchto slov jeho o něm. Přísnost, s jakou jsem kdysi na kněze své dostupoval, přesvědčila mne, že třeba míti s nimi hroznou shovívavost. Následkem snadného a rychlého spojení venkova s hlavním městem osměluju se tvrditi, že z desíti kněží mé diecese aspoň (!) devět tráví večery své v hlavním městě v hávu, to se ví, že ne poustevnickém! Ale kéž dobrotivý Bůh netresce jich příliš přísně, neboť musím vyznati, že desátý, jenž doma dřepěti zůstane, svým mrzoutstvím a svou zadumčivostí stává se mně hořkým a trpkým oříškem, zpusobuje mi více trampot a soužení, než oněch devět dohromady. Co proti tomu dělati, prosím vás? Nic.

Než přistupme již k vlastnímu hrdinovi a ději kusu. L'abbé Thibaut je hrdinou kusu „Ces Messieurs". Je to kněz cudný a přímý, jenž se hříchu hrozí a jenž si z té duše nejen přeje obrácení hříšníků, nýbrž také o to všemi prostředky se zasazuje. Ale znenáhla pozoruje, že má neobyčejný vliv na duše. I zmocní se ho pokušení vliv ten využitkovati ve svůj prospěch. Na něm chtěl p. G Ancey obecenstvu demonstrovati nebezpečí svůdnictví tělesného, jímžto náboženství vyzbrojuje své sluhy na podmanění a omámení slabých duchů a vášnivých srdcí.

Abbé Thibaut střetne se se ženou nervosní a vášnivou, s Henriettou Vernetovou. Vernetová pozbyla muže svého, jejž milovala, jakož i svou radost, své dítě. I vrhne se tu střemhlav na pobožnůstkářství. A ve svém pobožnůstkářstvi (užívám slova toho za francouzský devotion, ježto výrazu pobožnosti bylo by tu zneužito) čím dále tím více mate si Boha s jeho sluhou. Budiž mi prominuto, dovolím-li si tuto citovati několik řádků Anceyho, v kterých líčí pozvolné její duše ovládání P. Thibautem.

Abbé Thibaut: Nezapomínejte, moje dcero milá, cti, že povolána jste státi s choti Ježíše Krista.

Henrietta: Nevěstou Ježíše Krista!

Abbé Thibaut: Ano, nevěstou! Považte, dcero má, že tento projev přízně jeh chová v sobě mnoho sladkostí. Ne — otrokyní, ne děvkou, nýbrž nevěstou, chotí jeh máte býti! atd.

Než následek těch a podobných domluv byl ten, že Henriett spatřovala v knězi svého milence, svého chotě, jemuž všechen majetel k disposici dala. Katastrofa nastane, když abbé Thibaut je povýšen povolán do Paříže za faráře; tu Henrietta pustiti ho nechce, pláč rouhá se atd., neboť abbé Thebaut není jí už knězem, nýbrž milencem od něhož chce býti milována, a to ne láskou nějakou platonickou nýbrž pozemskou, tělesnou.

Spisovatel, aby nikdo nebyl v pochybnostech o „čistých" záměrec jeho „umění", praví, že historie P. Thibauta a Henriettové jest „un histoire presque universelle qui pourrait s'appliquer à tous les prêtre de toutes les religions". Nejsou na světě jenom samé ztřeštěnky pomatenky, jakou byla Henrietta, ani nelze připustiti, že by rozumn kněz nemohl míti pravé, čisté víry. Ostatně proti takovému předpoklad obrátil se Lavedan svým kusem „Le Duel".

Fabule jeho kusu je stručně tato: Svobodomyslný lékař blouznivý kněz, takto bratři rodní, zápolí navzájem o srdce (lásku urozené dámy. V Číně umučený biskup pohne kněze, že se lásk k oné dámě vzdá, ona pak náhle ovdověvši pojme lékaře za chot aniž se on zřekl svých svobodářských zásad.

Lavedan byv otázán, co vlastně kusem svým obmýšlel, odpověd Ukázati konflikt mezi dvěma nejmocnějšími činiteli, již kdy na rozu a srdce lidské působili a působiti budou, totiž rozpor mezi vlive náboženství (víry) a vědy. Prostředkem jest vévodkyně de Chaille zástupcem vědy jest doktor Morey, víry pak bratr jeho, abbé Dani Nedomnívej se však nikdo, že Lavedan dává tomu neb onomu činit konečné, rozhodné vítězství. On prostě líčí jejich utkávání se v du vévodkyně. Proto také vévodkyně nelze nazvat ani věřící ani nevěří nýbrž hříčkou, a to ustavičnou dvojího příboje, lásky totiž pozems a nebeské. A rcete, není za našich dnů aspoň v kruzích intelligen takových, smím-li se tak vyjádřiti, nerozhodných aspirantek víry 100 aspoň 90%? Však i doktor Morley je zjevem naší doby; jedné straně hlásá „nirvanu", na druhé doporučuje lásku k žití, jedné vede si jako pohan, ale svým strohým životem — staví se bok křesťanským asketům. A což bratr jeho, abbé Daniel? Původ světák stává a potom knězem, a jakým! (O. p.)

Legendy hagiografické.

Ref. Dr. Jan Sedlák.

S upřímným potěšením lze zaznamenati čilý ruch, jenž se poslední dobou jeví v kritické práci o legendách hagiografických. Není to práce vděčná, neboť vyslovíte-li pochybnost o zaručenosti té neb oné události, kterou tradice podává za historické faktum, popřete-li spolehlivost některého hagiografa, jenž měl více zbožnosti než dějepisecké vykolenosti, snadno u některých vyvoláte výčitky, že se snižuje osoba světcova, že je to racionalismus, ba snad i nedostatek víry. Na druhé straně zavádí opravdu tato obtížná práce nezřídka k důsledkům výstředním. Než — buď jak buď — tato práce jest nutna, naprosto nutna. Naše doba jest jiná než dětinný věk starší, nám jeví se minulé události, jsouce ozářeny světlem solidní historické kritiky, jinými než nekritickému dávnověku, který nelišil hrubě básnění a dějepisu.

K práci této vedle prostě kritické analyse pramenů podává hojnost látky studium psychologie lidu, zkum apokryfův a starých i středověkých pověstí a legend, dějiny umění, studium epigrafiky a j. Látky takto připravené užito několikráte na katolických vědeckých sjezdech tak Duchesnem na třetím mezinárodním kongresu vědeckém v Bruselu: „Les anciens recueils de légendes apostoliques“) a jesuitou Delehayem v časopise Revue de questions historiques roku 1903, jenž tuto studii velmi rozšířenou a doplněnou vydal nyní samostatně. Má titul: Les légendes hgiographiques. Par Hippolyte Delehaye S. J., Bollandiste. Bruxelles 1905, str. 264.) Toto dílo zasluhuje tím větší pozornosti, že jest autorem jeho Bollandista, v hagiografii osvědčený, a že zpracovává látku s hlediska ryze vědeckého.

Cíl, jejž si Delehaye vytkl, jest: ukázati, v jakém duchu nutno čísti legendy hagiografické, udati methodu, jak lze historikovi rozeznati látky, jež má podržeti, od těch, jež musí odkázati umělcům a básníkům, varovati před formulemi a soustavami předpojatými.

K tomu cíli vymezuje především přesně, co nazýváme dokumentem hagiografickým. Je to každá památka, jež má náboženský ráz a účel, inspirovaná úctou svatých a určená povznésti touž úctu. Může tedy býti dílo hagiografovo historickým, ale není jím vždycky — můžeť hagiograf užiti k oslavě světcově a povzbuzení věřících všech útvarů slovesných, až i skladeb poetických, úplně odchylných od skutečnosti. A opravdu vyskytuje se často ve službě hagiografie roman (roman hagiografický), jako v Klementinách, v aktech Pavla a Thekly a v jiných aktech apokryfních, někdy mythus, pojatý jako výtvor lidového ducha, personifikující nějakou sílu neb abstraktní ideu, tu a tam pohádka, chtějící znázorniti praktickou pravdu nějakou a nevížící se ani na určitou dobu ani na jistou osobu neb místo, nejčastěji pak legenda.[1])

[1]) Ostatně nejsou tyto slovesné druhy vždy přesně odloučeny. *Delehaye* ukazuje, jak mythus nabývá tvářnosti legendy, legenda se prostupuje s pohádkou atd. Srv. str. 9—10.

V pojmu legendy jsou dva podstatné prvky: historické faktum, jež jest legendě námětem neb aspoň závojem, a výzdoba nebo znetvoření toho fakta obrazivostí lidovou, tak že lze legendou zváti každou neuvědomělou deformaci historické pravdy. Řídí-li se tedy a pokud se řídí hagiografický dokument zákony přesné historie, jest rozhodnouti vždy v jednotlivém případě.

Ke vzniku hagiografické literatury působí spolu dva činitelé: anonymní původce, lid čili, dáme-li účinek místo příčiny, legenda a redaktor-hagiograf; ovocem jejich společné práce jest obrovské to dílo, jež zoveme „Život svatých".

Delehaye dává nám náhlednouti do dílny obou těchto činitelů (str. 14, 120).

Práce lidu čili legendy jest neuvědomělá nebo neúmyslná operace na látce historické, je to vnášení subjektivního prvku v objektivní skutečnost. To se děje stále. Více svědků téže události podá o ní zprávu různou dle různých dojmů a citů zpravodajových, dle tábora, k němuž náleží. Velikou úlohu hrá vlastní zájem zvláště tam, kde běží o vyplnění mezer informace. Přál-li by si člověk, aby ta neb ona událost se nebyla stala neb nebyla známa, aby určitá okolnost byla se vskutku přihodila, aby se byl jednající člověk řídil jistým motivem, jak snadno se tento subjektivní prvek vloží v obraz realní! K tomu přistupuje nedostatek pozornosti, paměti při důležité třebas okolnosti. Chce-li ji zpravodaj doplniti, jak lehce vloží při vší pravdomluvnosti nové detaily, své city a vášně do rámce skutečnosti — tvoří legendu!

A což teprve, nejde-li o svědectví jednotlivcovo, nýbrž o lid! Jeho schopnost podati přesný obraz události jest malá; vždyť nízká jest jeho intelligence, velmi obmezený obor jeho zcela prostých ideí, nepřesné jeho závěry. To vše lze dokonale stopovati v legendách, jež lid tvoří: na jednu dobu snese události celých desítiletí, na jednu osobu všecky přednosti,[1]) ba změní zcela tvářnost postavy: Vergilia učiní vládcem města, Ovidia světcem! Na poli náboženském jsou podobni heroové: sv. Martin, sv. Patrik a j.

Lid nemá smyslu pro rozlišování osob stejnojmenných. Co vykonali Ludvíkové, přičte se všecko Ludvíku IX, všecky skutky různých Cyprianů připíší se Cyprianu Karthaginskému, Alexander Veliký a Karel Veliký absorbovali všecky soujmenovce.

Lid nedbá chronologie, nestará se o poměry topografické.

K tomu naivní prostota lidu! Každý císař římský, za něhož bylo pronásledování křesťanů, jest „impiissimus", pln zuřivosti proti vyznavačům evangelia, sám je volá před svůj tribunal, soudcové jsou pravá monstra, intervence božská dosvědčuje nevinu mučedníkovu, zázračná obrácení některých diváků jej oslavují. Individualní okolnosti zákona, osob, místa, času jsou tvořivé imaginaci lidové lhostejny. Záhy vytvoří si typy: sv. Vavřinec je typem mučedníka, sv. Martin typem

[1]) Srv. Troja, Lykurg, Alexander, Caesar, Karel Veliký.

biskupa missionáře a divotvorce, Diokletian typem krutého pronásledovatele, Anulinus typem soudce, jenž na smrt posílá křesťany v Lukce, Milanu, Ankoně, za Nerona, Valeriana, Galliena, Maximiana!

Kdož by se pak divil, že se hagiografické zprávy stávají monotonními. Kdežto authentická akta sv. Polykarpa, sv. Felicity a Perpetuy, sv. Cypriana mají tolik variací význačných, stává se později osoba světcova šablonovitou: mučedník má tytéž myšlenky a city, je stíhán týmiž nejrozmanitějšími mukami, vyznavač jest vyzdoben všemi ctnostmi. Lid zajisté má jen prostou a obecnou ideu svatosti; chtějte od něho podobiznu a podá vám program.

A ten program sám je málo rozmanitý — vždyť nedostatek vynalézavosti jest další charakteristickou značkou intelligence lidové. Kombinace jsou málo zajímavé, situace stejné. Jako užívají při obléhání Říma Gally vojínové kůže svých štítů a podešví za pokrm a totéž se opakuje při obléhání Kasilina ve druhé válce punské a Jerusalema, jako obětovaly ženy při obléhání Říma vlasy na tetivy luků a stejně ženy v Karthagu, Saloně, Byzanci, Aquileji, Thassu a jinde, jako se vyskytují ve středověku tytéž válečné manevry proti nepřátelům, tak se opakují i motivy hagiografické. Zázračný krucifix, jenž se objevil mezi parohy jeleními svatému Hubertu, vyskytuje se i v legendě sv. Meinulfa a sv. Eustacha, nejen mrtvola sv. Bakcha je chráněna dravcem, nýbrž i tělo sv. Vincence, Víta, Floriana, Stanislava Krakovského, orel chrání svými křídly před sluncem neb deštěm sv. Serváce, Bertulfa, Medarda a jiné.

Některé z těchto hagiografických „loci communes“ mají svou předlohu v bájích pohanských, jsou pouhé lidové reminiscence na staré známé zkazky. Prsten, dle něhož měla Alžběta Uherská poznati, přihodilo-li se neštěstí manželu na výpravě křižové, hrá tutéž úlohu již v Tisíci a jedné noci, v jedné Kalmucké pohádce a několika indických; dramatická příhoda pážete Alžběty Portugalské jest přizpůsobením původní zkazky indické; historie o krucifixu svatého Františka Xav. jest vypůjčena z mythologie japonské. Zázračný příchod obrazu Kristova po moři (do Valence, do Santa Maria del Grao) má předchůdce v příchodu sochy Herkulovy z Tyru do Erythreje, o níž vypravuje Pausanias. V lidové hagiografii není vůbec nic neobyčejného, že připluje loď s obrazem neb ostatky světce, že se potah zdráhá dále jíti, aby jistému kostelu zabezpečil poklad, který veze. Tak se dostal sv. Jakob do Španělska, sv. Lubentius do Dietkirchenu, sv. Maternus do Rodenkirchenu, Emmeram do Řezna, pás Panny Marie do Prata, Volto Santo do Lukky. Zvláště na Sicilii jsou tyto zázračné přenosy krucifixů, madon, soch svatých velmi četné.

Klassické zrovna jsou legendární motivy, jimiž se vykládá založení slavných svatyň neb původ zázračných obrazů. Ale právě ty nejsou původu křesťanského. Legenda o Palladiu trojském, o soše Athenině s nebe spadlé a jiných ukazuje, jak staré jsou tyto lidové výtvory. Podobně když obrazy svatých pláčí, sochy se potí v době pohromy, mramor hlas vydává. Srv. Livia a Valeria Maxima.

Takových obecných motivů, jen trochu jinou formou opakovaných, možno uvésti celou řadu. Předmět vržený do moře a nalezený v útrobách ryby, o němž vypravuje životopis svatého Ambrože Cahorského, sv. Maurilla, Magloara, Kentingerna a j., není-li nápodobením prstenu Polykratova? Roj včel, jenž usedl na kolébku sv. Ambrože a navštívil také sv. Isidora, neuložil-li svůj med již do úst Pindarových a Platonových? Skála, jež se rozevřela, aby skryla sv. Theklu a sv. Ariadnu, není-li ohlasem báje o Dafně? Legendu, dle níž světec přikázal zvířatům, aby mlčela, jakž učinil svatý Benno Míšenský, sv. Jiří, sv. Uan, sv. Jakub della Marka, sv. Segnorina, sv. Ulfa a j., vypravuje již Suetonius o Augustovi. Ba i zdánlivě původní episody vypravované sv. Jeronymem v životě poustevníka sv. Pavla: o mučedníku potřeném medem a vystaveném žihadlům včelím a o vyplivnutí jazyka v obličej ženy, jež Pavla pokoušela k nečistotě,[1]) nejsou než klassické reminiscence. O prvém se zmiňuje mimo jiné Apulejus a druhé přičítaly pohanské legendy brzo Timyše, brzo kurtisaně Leaeně, brzo filosofu Zenonovi.

Vůbec kde se v legendách lidových jeví jakási kombinace a vynalézavost, nelze z ní činiti závěrů na tvůrčí sílu lidového ducha. Je to pouhé seskupování nesouvislé a pravdě nepodobné. Třeba jenom čísti legendu o dřevě kříže neb o Jidášovi. Snaha uvésti známé osoby ve styk a souvislost vytvořila celé cykly legend úplně smyšlených.

Chudoba, nedostatek inspirace, původnosti a vynalézavosti je charakteristickou značkou tvorby lidové v legendách. (P. d.)

[1]) Totéž se vypravuje v legendě mučedníka Nikety a Nikeforos Kallisti sděluje totéž o jednom mučedníku v době Diokletianově.

Posudky.

Pavel Sabatier: **Život sv. Františka z Assisi.** Přeložila Dr. M. Komínková. Peclova Knihovna Rozhledů LXI. V Praze 1905. Cena 6 K.

„Láska je pravým klíčem k historii“, tvrdí spisovatel, a láskou k Poverellu Assiskému jest opravdu provanuto jeho dílo. Dle pramenů, jichž přesnou kritiku předesílá (42—143), líčí mládí Františkovo a duševní boje, jimiž se propracoval k svému reformnímu poslání, s netajeným obdivem kreslí desítiletou heroickou dobu řádu Menších Bratří a pokusy Františkovy získati nevěřící křesťanství, zajímavě nastiňuje poměr jeho ke sv. Dominikovi a ukazuje, jak se řád v posledních pěti letech života světcova utvářel ve spořádanou církevní společnost. Stanovisko, jež zaujímá Sabatier ke katolické církvi, není bez předsudků, výklad zázraku (stigmat) neuspokojuje úplně, ačkoliv „úzký a nevědomý“ racionalismus odmítá. Za to však osoba „rytíře chudoby“ vystupuje tak plasticky, vliv přírody na vnímavou jeho duši, socialní a myšlenkové pozadí jeho snah vystiženo tak věrně, jeho srdce láskou a poetickým nadšením prosycené zobrazeno s takovým francouzským espritem, že nelze knihy Sabatierovy čísti bez hlubokého dojmu a duševního užitku. Pozoruhodno jest, jak užívá Sabatier legend (Fioretti) v historické práci a jak změnil svuj odmítavý soud o Portiunkulových odpustcích ve smyslu dosavadní tradice. s.

Dr. Alois Soldát: **Bytová otázka dělnická.** Vzdělavací knihovny katolické svazek XXXVIII. seš. 1.—4. V Praze 1905. Nakladatel V. Kotrba. Cena 1 K 70 h. Str. 164.

Professor křesťanské sociologie na c. k. české universitě Dr. Alois Soldát předkládá veřejnosti první větší studii socialní. Vybral si pro ni pole u nás velmi málo vzdělávané (naproti nepřehledné už literatuře na příklad německé) bytovou otázku dělnickou. Titul podružný blíže stanoví cíl spisovatelův: podati „dějiny a přehled úkolů reformy bytové“, na základě hlavně německého příslušného písemnictví. „Chce i v širší známost uvést dobře známou nouzi bytovou a poukázat na užité neb navrhované prostředky k jejímu odstranění.“ Podrobnější zřetel k našim českým, rakouským poměrům byl by však pilnou studii učinil pro nás ještě cennější. Mámeť už i v Rakousku přec jen víc než „nepatrné pouze stopy“ na př. družstev rozného druhu pro stavbu rodinných domků i nájemných bytů dělnických. V Lublani celá velká čtvrt městská vystavěna pro tamnější dělnictvo křesťansko-socialním dělnickým družstvem. Snad stála za zmínku i mladá brněnská „Samostatnost“, rovněž křesťansko-socialní družstvo dělnické pro stavbu rodinných domků, jež vystavělo v Židenicích za krátkou dobu už přes dvacet. Velkolepé podniky jubilejního nadačního podniku vídeňského, jenž vládne milionovým jměním a vystavěl řadu domů pro dělníky zároveň s útulnami, rovněž pominuty. Když na straně 146 uvedeno usnesení delegátů katolických spolků dělnických v Norimberce z r. 1894.

resoluce I. křesťansko-socialního sjezdu moravsko-slezského na Velehradě roku 1900, jež dala podnět zřídit brněnskou „Samostatnost“, neměla být pominuta. Bývá v našich pracích sociologických vůbec častým nedostatkem, že přes veškeru knižní učenost a krásné theoretické rozbory postrádají životnosti, jelikož nevykazují za sebou dostatečných zkušeností životních a náležitého zřetele k okolnímu životu.

Stať o hospodářských úkolech obcí a městském zřízení (str. 90 a 92) už se vymyká z rámce „bytové otázky dělnické“. ani by tam nepatřilo pojednávat o úřednické otázce bytové (str. 82.), měl-li by přesně rozhodovat o obsahu knihy titul hlavní; podružný titul jest arci zas širší a pan spisovatel nechce patrně rozdíl mezi dělnickou otázkou bytovou a otázkou reformy bytové vůbec zdůrazňovat (předmluva). Látka přesně vždy není vymezena. O státním zákonodárství pojednáno na třech místech (IV., V. a VIII. oddělení), o mravní stránce otázky bytové psáno zas v oddělení I. i III., ač oddělení III. jí zvlášť věnováno. Některé nedověcnosti menšího významu pomíjíme. Poučení, a v naší literatuře aspoň nového poučení, přináší kniha velmi mnoho.

La Morale chrétienne et la Moralité en France. Par *Cl. Piat.* Paris, Lecoffre.

Výborná brošura, která i pro nás jest velmi zajímava. L'abbé Piat klade si tu vzhledem k den co den rostoucím útokům proti katolickému náboženství otázku, zda křesťanská morálka skutečně svůj čas vyžila, a zda nutno ji tudíž nahraditi nějakou více méně problematickou vědou mravů.

Nejprve konstatuje zuřivý boj, který se všude na všech stranách nyní vede proti křesťanství. Boj tento vedený, aby zvrácen byl system náboženských pravd, který až dosud byl silou národa, byl z počátku boj theoretický, dnes sestoupil již ze sfery myšlenkové do sfery fakt. Podivno, kdežto Atheňané vyobcovali Anaxagoru a otrávili Sokrata proto, že je podezírali z novot v náboženských věcech, francouzská vláda se staví po bok novotářů. Staří byli přesvědčeni o praktické nutnosti tradicí, dnes však vlády vědomě a úmyslně dovolují, aby ve skutečno vnikaly sny sofistův. A to je „porušování zákonů sociální biologie, na něž dobře jest poukázati a je osvětliti. Tak nedělají se reformy, tak dělají se revoluce. A revoluce zabíjejí národ; nezachraňují ho nikdy.“

Toť příčina též, proč Piat se netáže po tom, „jaká jest hodnota křesťanství se stanoviska rozumové jistoty“, nýbrž dává tu přednost stránce praktické, snaže se ukázati, zda vzhledem ke způsobu, jímž se národní francouzský temperament tvořil, může francouzský lid žíti něco jiného než křesťanskou morálku. Dle jeho přesvědčení nemůže. „Křesťanství založilo indo-evropskou civilisaci; křesťanství utvářelo a formovalo mentalitu našich předkův a křesťanství je to ještě, které nás, ať si říká kdo chce co chce, dosud řídí. Potlačiti je je tudíž tolik co zbaviti se potomků.“ (T. de Visan.) Piat je tähož názoru. „Jsme děti křesťanství; po osmnáct století požíváme křesťanského výchovu; o

nepamětných dob je to náboženství Kristovo, které formovalo duše našich předků, jich ducha, jich srdce, jich vůli; toto náboženství přešlo v podstatu naší bytosti; stalo se jako masem a krví naší duše. Skrze tyto dlouhé generace vytvořilo se mezi náboženstvím a mravností tak intimní spojení, že dnes nemohou se odděliti ve svědomí lidu, a že nutně ti, kteří útočí na náboženství, otřásají, matou a rozvracují zároveň i lid.“

Možná však, že křesťanskou morálku kdysi mrtvou bude možno výhodně nahraditi! Nikoliv Podlehne-li a zajde-li tradicionelní morálka, nezrodí se z ní jiná. Různé theorie a náhražky se ovšem hojně vyrojí, budou se psáti články a veliké knihy, budou se svolávati filosofické kongresy, aby se náhrada stala, aby se východ našel ze slepé uličky, než každá jiná mravní smyšlenka zůstane sterilní, a spekulace nikdy nebude moci určiti chování a mravy. K tomu je zapotřebí něčeho více: něčeho bytnějšího; k tomu je zapotřebí života, a člověk života nestvoří. V laboratořích zhotoví nám vejce, ale ještě žádné kuře z něho nevyšlo. Tak je tomu i s ethickými systemy vynalezenými různými myslitely: všechny jsou sterilní. Mravní smysl nějakého národa jest organ, jehož nelze nahraditi.

Historie potvrzuje tyto psychologické důvody o trvalé nutnosti nějaké národní morálky. Od té chvíle, co se fisté zabrali Řecko, pozbylo ono své velké síly a své mohutné intellektuelní zdravosti. Když Římané, nevěříce již v bohy, domnívali se, že tito „odešli“, odešly s nimi i občanské ctnosti. Rostoucí demoralisace Francie jest pak nejnovějším dokladem o nutnosti, aby národ si zachoval a podržel své tradice a svou víru.

Proč tento nesmyslný boj proti křesťanské morálce? Stala se nedostatečnou? Jest odsouzena vědou, dí se nám. Nikoliv. Ve vědě jsou fakta a hypothesy. Náboženství položilo však své panství výše, nad domenu vědy, a nemůže býti nikdy dosaženo a zasáhnuto hypothesami tak hybnými jako písek pouště. „Co opravdu křesťanství škodí, to není věda, to je scientismus, tento bastard, který se pohybuje mezi zkušenosti a filosofií Za učencem je skoro vždycky školomet se slavnostní tváří, s velikými a černými okuláry, který přes rameno jej pozoruje pracovati, který jej sleduje předpojatým zrakem až do jeho nejmenších pohybův a najednou se otočí volaje k velikému publiku: „Nalezeno! tentokráte nalezeno! není již Boha, není Prozřetelnosti, není budoucího života; náboženství jest jen legenda, dobrá nanejvýše pro děti.“ A ten jde pak světem prováděje svůj krásný objev, o němž učenec ničeho neví a jemuž by se zasmál, kdyby o něm něco věděl. Hle! toť skutečný nepřítel náboženství; tento druh šarlatanů vědění je to, který vše uvádí ve zmatek.“

Není-li křesťanská morálka odsouzena vědou, je tím méně odsouzena ideami štěstí, solidarity, osobní důstojnosti, všeobecné pacifikace, ideami, jež tak a tolik zabírají ducha současníků. Tyto ideje křesťanská morálka v sobě obsahuje, je hájila dávno před naturalistními moralisty a je, pozvédajíc a povznášejíc lidský život věrou v nesmrtelnost, též nesmírně převyšuje.

Vynalézati cele nový system nového života nejen protiví se zákonům socialního organismu: oprávněně můžeme se tu též tázati: jaká nová dobrodiní by přineslo nějaké zcela nové pojetí přirozené mravnosti? Piat obratně ukazuje, že žádná, neboť každý universitní ethický pokus jen kopíruje křesťanství. Ideje solidarity atd. nalézají svůj plný rozvoj v katolickém náboženství. „Není žádné velké idey, žádné šlechetné aspirace moderní duše, jíž by křesťanství nepředešlo, nebo jíž by si dokonce neosvojilo mocí své nekonečné tvořivosti, která jest jedním z jejích převládajících rysů.“

Proto příčiny boje proti tradicionálnímu náboženství ve Francii Piat visí v nestálém národním charakteru. „Postupujeme výbuchy; náš temperament má v sobě cosi vulkanického.“ Poněvadž však toto hnutí se šíří i za hranice Francie, nutno hledati i jiných jeho příčin. Piat a mnozí jiní vidí je v zednářské sektě. Než jak je možno, že tato sekta tak se vzmohla a dosáhla tak značných úspěchů? Nostra culpa. „Co na jistý čas věc náboženství ztratila, ztratila proto, že klerus, silný svou minulostí, nepochopil dosti rychle nutnosti omladiti a konsolidovati výklad náboženské nauky.“ Na všechny útoky podnikané vědou a filosofií proti náboženským pravdám katolíci replikovali po dlouhou dobu „učením neobyčejně archaickým, často velmi slabým a prostředně informovaným, jehož hlavní účel byl, chrániti od zkázy potlačením všeho styku. Tu je ten tajný princip nepřízně, v níž je katolicismus z veliké míry mezi těmi, kteří žijí rozumem.“

Křesťanství tedy zase potřebuje obranců, kteří nejen jsou obeznámeni se svou doktrinou, nýbrž kteří ji i plně a dokonale chápají, kteří si ji assimilují osobním přemítáním a kteří ji žijí; neboť jen životní síla je to, která produkuje život. „Nad to je nutno důkladně se obeznámiti s různými projevy současného myšlení, abychom kořistili a těžili z pravdy, která musí jistě býti skryta v práci tolika vynikajících intelligencí. Konečně je třeba inspirovati se tradicí a sice ne, abychom ji oživovali ve starých formách, které již zastaraly, nýbrž abychom ji přizpůsobili potřebám moderního myšlení.“

„Jen za těchto tří podmínek budeme moci pro své současníky činiti to, co církevní otcové vykonali proti Celsovi, Porfyriovi, oč Albert V. a svatý Tomáš se se zdarem pokusili proti Avicennovi a Averrhoeovi, co podnikli Pascal, Bossuet a Fénelon proti libertinům XVII. století. Jen tak bude se moci konečně pozvolna tvořiti obsažnější a vyspělejší theologická synthesa, v níž ‚ptáci nebeští‘ opět rádi budou hledati svého přístřeší. Takovouto prací nevyjdeme z tradice; jen plně a cele v ni tak zase vkročíme. Neboť j e n n a š e e p o c h a t o j e, k t e r á u s t r n u l a; tento klid je však něco nepřirozeného tradici; až po naši dobu vždy kráčela v před, zachovávajíc při tom cele totožnost své bytosti. O j e d i n ě l é, o s a m ě l é s t u d i u m v š a k n e p o s t a č í k t é t o ú l o z e; j e t ř e b a o h n i s k v y s o k é i n t e l l e k t u e l n í k u l t u r y, i aby se duchům dostalo direktivy, i aby se pozvedla úroveň.“ „Bohužel, katolický svět nepochopil plně důležitosti těchto velikých institucí: nalezlo se zdrojů pro všemožné podniky, jen ne pro zřízení

vysokých škol. Než můžeme doufati, že věřící konečně pochopí, kde e počátek spásy: světlo v duších neprobíhá 70.000 mil za sekundu. Ve všem tom jistě nutno dáti váženému professoru katolického institutu v Paříži za pravdu. Musíme se naučiti samostatně mysliti, musíme nestranně a důkladně studovati různé projevy současného myšlení a konečně musíme tradici, předem transformovanou ve svou substanci presentovati ve formě, která vyhovuje myslitelům naší epochy. K tomu je třeba středisek vysoké intellektuelní kultury (myšlenka propagovaná všemi moderními katolickými učenci!). A co ještě více, výborných, na výši doby stojících učitelů. Abychom zvítězili, musíme se své strany obnoviti prestiž ducha. To je dnes pro každého myslícího katolíka samozřejmo. Díla ekonomická a charitativní, činnost politická a socialní jsou nutny, ale nepostačitelny! V. LANKAŠ.

Giuseppe Zuccante: Fra il pensiero antico e il moderno. Milano 1905. Str. 510.

Spis Zuccantův jest popularisační, ale v nejlepším slova smyslu, tak že i filosofové z povolání mnoho z něho mohou získati.

Prvá část podává jaksi úvod nebo program k celému dílu. Charakteristickou známkou dnešní doby, jež tak silně se různí od dob minulých, jest dějinné pojímání života i přírody, t. j. představování si všech zjevův, ať mravních nebo společenských, ať biologických nebo fysických, v nepřetržitém vývoji, ve stálém vzájemném vztahu. Také filosofie stala se vědou ve své podstatě historickou; ba „kdežto jiné vědy mohou do jisté míry odezírati od své historie, částí integralní filosofie jsou právě její dějiny." Tím ovšem není řečeno, že by filosofie se byla stala dějinami filosofie a že by již nic nezbývalo přemýšlení individualnímu; tím pravíme jen, že minulost filosofie, jako nějaký životní organický celek, stala se potravou duchů, kteří chtějí stále výš a výše, kteří hledají formy vznešenější, důstojnější. Je-li takový vztah mezi filosofií a její historií, neméně zajisté úzký a stálý je vztah mezi dějinami filosofie a dějinami vzdělanosti a vědění vůbec. A skutečně filosofie v každé době je středem, k němuž směřují všecky formy vědění, středem, z něhož vyvírají hluboké proudy myšlenkové. Filosofie tvoří přirozený základ všem vědám, upokojuje touhu rozumu a citu, probouzí zájmy umělecké, oživuje formy literarní. Kartesianský racionalismus na př. projevuje se zcela jasně ve francouzské litratuře 17. století, chladné a přírody vzdálené; v divadle, jež plní osoby bez krve a života, pouhé to abstrakce, v kritice literarní, jež nehledá v autorovi člověka, nýbrž zkoumá jeho dílo samo o sobě dle určitých rozumových zásad. Jest patrno, že právem možno nazvati dějiny filosofie dějinami vědění a vzdělanosti vůbec, dějinami duševního života v jeho nejvyšších a nejvznešenějších formách.

Prakticky takové pojetí dějin filosofie ukazuje Gius. Zuccante v objemném svém díle. Nemluvíť v něm pouze o věcech čistě filosofických,

nýbrž poučuje o všem, co má nějaký vztah k světu idejí a citů. Na počátku ukazuje, jak vznešené ponětí o životě, zvláště rodinném, měl Sokrates, který učil rovnosti muže i ženy, ač úkol jejich je různý. V části další líčí učení Platonovo, jenž vlastnictví i rodinu chce obětovati utopii komunistického svého státu; za to však veliký pokrok značí esthetika platonská, stotožňující pojem krásy s pojmem dobra a duraz kladoucí na účelnost. V dalších dvou částech mistrně nastínil autor výraznou postavu Zenona z Eley, předního to bojovníka školy eleatské, a rozebral známé jeho dukazy o jediném bytí; tím přešel na atomismus Demokritův, jenž dal základ učení Epikurovu, jež předcházel idealismus a teleologie Sokrata, Platona a Aristotela.

Další dvě části věnovány jsou filosofii Danteově. Prvá všímá si „vznešené ženy“ (donna gentile), druhá, neobyčejně důkladně propracovaná, filosofické stránky „Božské komedie“. Viděti v Danteovi soujem středověkého myšlení, střední člen mezi světem antickým a moderním, jest jistě oprávněno. Část, věnovaná myšlení modernímu, počíná dvěma pěknými pojednáními o Stuartu Millovi a jeho utilitarismu, přechází pak na filosofii Herberta Spencera, v níž si všímá zvláště učení o suggesci a výchovu, mravnosti a dědičnosti. Dílo končí zajímavou studií o „Posledních pojednáních“ Gaetana Negri.

DR. J. KRATOCHVIL.

Ernest Hull S. J.: Theosophy and Christianity. London 1905 Catholic Truth Society.

Autor líčí nám ethiku, pojem Boha, zla a jeho odůvodnění opětné vtělování (karma) dle názoru theosofických, srovnává pak jejich odpovědi na tyto problemy s naukou křesťanskou, tak že jasno, kde lépe vysvětluje uvedené záhady světové. Theosofové neuznávají nad-přirozeného zjevení, nebo spíše každá vznešená myšlenka jest jim projevem světového ducha. Brahma, Buddha, Plotin, Christus, Moses, Ekhart, Ruysbroek a perští mystikové jsou jim rovnocenné autority vyššího života; bezprostřední, zušlechťující a povznášející dojem jest jim kriteriem hodnoty myšlenkové, nikoli vnější pověření dogmatické. Jinými slovy: theosof odhazuje tvrdou skořápku dogmatickou a podržuje jen vnitřní jádro ethické, jež u všech velikých myslitelů v podstatě prý stejné. Cílem moudrosti náboženské jest, nízké v člověku, jeho smyslné půdy potlačiti, spoutati a ctnost nezištnosti a lásky k bližnímu vypěstovati. Pak budou pro příští život příznivé podmínky vytvořeny a základ položen pro jeho další vývoj. Zákon, který říd vývoj světového dění a určuje každému osud a druh činnosti, nazývají theosofové karma. Smrtí přechází duše — obtížena zkušenostmi, zá-sluhami i chybami předešlého života — do nového stadia a kráčí k dalšímu vtělení, až dokončí a úplně odvrhne vše pozemské bytí. Hypothesu reinkarnace nepřímo odůvodňují tím, že všechny osudy života prohlašují za následky činů a pochybení minulého života. Vždyť by byla nesnesitelnou myšlenka, že nevinný musí trpěti a není sám vinen. Stanovisko theosofie je tedy retrospektivní, nehledí

do budoucnosti, jež by vyrovnala nestejnost osudu. Kdežto dle našeho názoru nevinně trpící bude po smrti odměněn — theosof vidí v zdánlivě nezaslouženém utrpení důkaz dřívější, předchozí viny. Což rozhodně nepřispěje k odstranění utrpení, nepovzbudí k pomoci nešťastným. Vždyť trpící, nešťastný je zločincem, jenž si sám utrpení připravil; kdežto dle křesťanství je to Bůh, který dopouští utrpení. Ostatně odporují uvedenému ještě jiné věci. Jak mohla úplně zmizeti každá vzpomínka na dřívější život, ač týž duch prochází všecky fase vtělení? Aby si z nesnází pomohli, rozeznávají theosofové ducha a duši. Duše jest případná osobní individualita s pamětí a souvislostí životní; duch však stojí nad osobnostmi, v nichž se jeví; nejen tělo, nýbrž i individuelní duše jest oděvem, rouchem, jež duch odhazuje po každém vtělení. Avšak jak možno jednu osobnost děliti ve dvé duševní substance, jak jest upraveno ono vyšší vědomí, s nímž nikterak nesouvisí osobnost, vzpomínka a celý konkretní život? Jak možno si představiti o dítěti, jež podobá se nedotknutému poupěti, učence s bohatou zkušeností a mnohými vtěleními? Neodporují si theosofové sami, když praví, že osobní jsoucnost jest jen šat, roucho, a na druhé straně zkušenost životní, zásluha a vina přece zase tak se s duchem, manas, sloučí, že tím rozhodnut budoucí osud? Patrno, že se tu hemží psychologická paradoxa a nemožnosti.

Ostatně má theosofie ještě jiné nevysvětlené záhady: jak se provádí karma, kdo působí, že duch se převtěluje, kdo vůbec vše to řídí? Božské prozřetelnosti, jednoho ředitele všech osudů theosofie neuznává, jemu se vyhýbá, takže bychom ji mohli nazvati theofobií. Tvrdí přece výslovně, že není naukou o moudrosti Boží, nýbrž o zbožnění. Vůbec opírá se theosofie zcela o mystiku indickou, především Brahmu a jest atheismem, nejvýš pantheismem. Proto přibližuje se též povážlivě fatalismu a staví se obojetně, často naprosto odmítavě k problemu svobody. Tím však klesá každá možnost zásluhy a viny, moralky vubec a karma jest nepochopitelným, neuprosným zákonem přírodním, jenž slepé vládne nad člověkem, svět jest fatalistický stroj duchů, a nad to ještě bez řidiče.

Pravda, zákon karmy, myšlenka na hrůzné následky a působení každého činu na vlastní i cizí život je s to, aby vzbudila opravdovost životní, energický důraz na sebezápor, nezištnost, lásku, má zvláště v naší zženštilé, egoistické době providencielní poslání, avšak na druhé straně velmi lehce budí se zase laxismus ethického posuzování činu naukou, že i hřích jest jen oklikou k dokonalosti, že Satan stane se Luciferem, že vůbec celý a každý život vede vzhůru a konečně nastane všeobecná apokatastasis, osvobození a rozplynutí duchů v nirvaně.

Theosofové učí: i zločinci přinese jeho zločin požehnání, neboť budí pokání a lítost, uvádí vůbec v činnost síly duševní, jež by byly zůstaly utajeny. Avšak to platí jen tam, kde dosud uchována silná ozvěna ušlechtilého smýšlení. Ano o šlechetném, jenž poklesl jen v okamžité slabosti, možno říci: „dobře mi, že jsi mne ponížil,“ než pro zločince jest každý následující hřích jen dalším krokem k propasti.

Neboť hřích o sobě může mravní zkaženost jen zvýšit, habitus zločinu jen prohloubit. I svědomí poznenáhlu umlkne a necítí již vinu a ošklivost hříchu. Theorie theosofů je tedy nepsychologickou. Není jasno, jak zvrhlý člověk po smrti od sebe (bez milosti a vyššího vedení, s nímž theosofie nepočítá) se obrátí a přijde k lepšímu poznání.

Theosofie má ovšem své zásluhy. Upozornila na tajemné schopnosti duševní; klade energický důraz na vládu ducha v dění světovém proti materialismu, vyšší život mystický považuje za cíl života; roznítila též studium mistrů vnitřního života i mystiků křesťanských, vydala celou řadu starých textů, jako kázání Ekhartova, Ruysbroekova, díla Paracelsova (zvláště nakladatelství Eugen Diedrich v Berlíně a theosofický sklad velmi mnoho pracují); i hnutí asketické a humanitní, vegetarianismus, hnutí protialkoholické, boj proti prostituci, charitativní spolky souvisí přímo nebo nepřímo s hnutím theosofickým. Než ve své horlivosti pro vnitřní a mystický život upadá theosofie často v rozpor s církevním životem. Kult a dogmatika jsou jí něčím vnějším, nepravdivým, co pokrok duševní již dávno překonal; to hodí se nejvýš jen pro lid. A přece postavila theosofie na místo tradiční dogmatiky svou vlastní, jež není věrohodnější, poněvadž theosofové — odmítajíce spekulaci a syllogismy — chtějí opravdu cestou vidění dospěti k zjevením o duchu a hmotě, minulosti a budoucnosti, kterážto cesta nadržuje i nejfantastičnějšímu blouznění. Rovněž tak cize, nemile působí na duš nedostatek kultu, vlastní bohoslužby, modlitby a dětské důvěry k osobnímu bohu.

„Hnutí theosofické," dí Müller v stručném, ale jadrném pojednán o tomto hnutí (Renaissance 1905, 283), „vybízí sice církev, aby vniterně oživila křesťanství, ale nahraditi jí nemůže. Již nedostatek originality eklekticismus, jenž mu vlastní, příčí se samostatnému charakteru. Vždy theosofie musí právě z církve bráti své nejlepší vzory, musí těkati po všech končinách světa, aby získala pro svůj system myšlenkové pochody a názory. Theosofie shromažďuje pod svůj prapor velikány všech dob a náboženství, musí však současně tyto mistry duševního života děliti od davu lidu, zneuznávajíc, že mystikové jako Ekhart, Tauler, Fénelon nebo Platon, Plotin, Pythagoras svou filosofii a mystiku čerpali z víry lidské, kterému náleželi; zapomíná, že nelze udržeti květ v svěžesti bez oplodňujícího kmene. Theosofie nemá nic vlastního; j to jen kytka uvitá ze všech sadů a končin světa, směs skepticismu blouznění, jež působí mámivě a jako reakce proti moderní povrchnost a bezobsahovému církevnictví je sice časově oprávněna, ale nem naděje na dlouhé trvání."

J. VALENTA.

Ze života náboženského.

Rozpoutávají se čím dál více boje — řekněme — o *první propagandu*, o propagování ideí v duše dětské, boje o školu. Dosud stát činí všeobecně závazným (u nás aspoň a v některých státech sousedních) nábožensko-mravné vychování ve škole a zároveň stará se o závazné náboženské vyučování ve škole. Závaznost tedy zde jest. Nepřibližujíce k církevnímu názoru o škole, závaznost tato i s pouhého laického stanoviska zdá se dosud všem nezbytnou. Je to prostě závaznost, aby dítko vssálo do sebe tu část kultury, jíž dosud celý náš život je proniknut, a na níž všecko ostatní, všecky naše názory vybudovány. I laický stát musí považovat za křivdu, odepírat dětem ten základ kulturní, na němž bude jim v souvislosti se vším, co je obklopuje, budovati příští život svůj. Ale přes tyto dobré důvody, se tato závaznost mnohým nelíbí, a to právě těm, kdo svým povoláním měli by býti nejlepšími přátely dítek, nelíbí se jednotlivcům z pokrokových a socialně-demokratických vrstev učitelských! Bojuje se za „volnou školu". Proti nynější závaznosti tedy volnost! Ale ta volnost vypadá tak, že oproti jednomu nucení staví nucení druhé: nucení k vyučování bez-náboženskému.

Jsou ovšem stupně ve snahách. Nejmírnější ještě jsou ti, již *nechtějí kněze ve škole* a vyučování náboženskému rozumí bez misse církevní. (Dr. Joklík v „Rozhledech" 5.) Za ním jde směr, jenž už i toto vyučovaní náboženské rozřeďuje — ne jedno určité náboženství, ale všeobecné idey mravní spojené snad s reminiscencemi z historie o náboženství. Tak se vyslovil nedávno jistý spolek učitelský v Německu (protestantský), žádaje *bezdogmatické náboženství* pro školu. Dále jdou naši „volní" a socialisté — *pryč se vším náboženstvím*. (F. V. Krejčí ve „Volné škole" 3.) — V tom směru leží i požadavek *vyloučiti náboženské vysoké učení ze svazu universit*. Požadavek tento nejemným způsobem manifestovala nedávno mládež socialně-pokroková v Praze při nastolení rektora, jenž je letos z fakulty theologické. U nás v Rakousku konečně fakulty theologické nejsou pravými fakultami, s touže volností, nezávislostí a s touže zevnější vypraveností jako ostatní fakulty. A od pokrokové mládeže dal by se tedy očekávat požadavek, volající po reformě těchto fakult — zatím postoupilo se už dále — theologie na universitu dle nich vůbec nepatří. Disciplina, jež university vytvořila — na konec se z nich vyhosťuje. Podařená *odveta* za theologicko církevní názor, že theologie jest nad vědou, a věda je služkou theologie!

Jedni hrozí se vyučování náboženství, jež jest v jejich očích jen pouhý starý apparat tradiční a formalismus církevní bez duše a citu (Dr. Joklík), druzí všeho toho už vůbec nechtějí, protože nepotřebují: všecky náboženské idey jsou pro ně *zbytečným ballastem*, jenž zabírá čas a místo jinému užitečnějšímu učivu. Dnešní společnost žije bez náboženství a žije prý bez něho zcela dobře, nemusí ani bojovati už

proti němu, jako činili lidé před 30 lety. Náboženství a všecko to co s ním souvisí, jest už daleko za námi; idea o Bohu a jiných nad zemských věcech už nás nijak neznepokojuje (prof. Krejči!!). — Pařížsk. „Revue“, která loňský ročník skončila anketou o sjednocení církv letoší (1905) skončila anketou o mravnosti bez náboženstv V zemi, kde státní škola od mnoha let zlaicisována a naboženství s v ní nevyučuje, nýbrž jen občanské mravnosti, je taková anketa a t v liberalním listě přece podivnou. Patrně v praxi ji stát rozřešil, al v myslích vážných lidí dosud rozřešena není. Výčitky svědomí s ozývají. Ale ozývají se i na druhé straně — na naší. Prodírá s mínění, že s takovým vyučováním, s těmi methodami, jakých dosu užíváno, musilo to dojíti k takovému odporu, a ne-li k odporu, k t bezvýslednosti všech těch hodin vyučovacích. Katechetické plány ny nějšího papeže Pia X. nejsou sice tohoto druhu, nejsou prodechnut tím moderním duchem. Staví Italii, jíž se hlavně týkají, pouze na t stadium úsilí katechetického, na němž už naše kraje od let stojí ovoce nevidí! Myslíme, že táž methoda v Italii bude míti tytéž následky co u nás.

„Katechismus“ je tím vinen, celá ta jeho methoda slovníh učení abstraktních formulek, volá se z mnoha stran. Učení katechism s celým tím vysvětlováním pojmů a slovíček, celá analyse mnohd i velmi duchaplná, vede přece jen ku znechucení: znechutí žákůi učivo náboženské, znechutí katechetům práci, a učitelům, kteří na t torturu duchamornou musí pohlížeti, mimovolně vnutí odpor pro vyučování náboženskému ve škole. Což tu přirozenějšího, že pak vola po nedogmatickém náboženství. Tu dogmatiku jim představuje kat chismus se svými železnými otázkami a odpověďmi. Proto jede z moderních oprávců náboženského vyučování ThDr. A. Weber žác naprosté odstranění katechismu. Názorné vyučování: obrazy, příběh vypravování, čítanku náboženskou. Nazváno tuto methodu mn chovskou katechetickou methodou. To by byla zatím oprava vyučová v obecných školách. Na středních a vyšších ostatně už jest učitel sá volnější a vše na něm záleží; tam se nejedná tak o nové knihy, jak o nové lidi.

▪

Roku minulého uveřejněna celá řada článků memoirových (nejví v „Osvětě“), v nichž líčeny práce, život, povaha nedávno zemřelýc českých velikánů (Riegra, Ant. Dvořáka, Tomka) i dříve už zesnulýc (Palackého, V. Zeleného). Všemi těmi vzpomínkami jde zvláštní r povahový oněch mužů, třebas všecky ty vzpomínky líčily hlav literárně-politickou působnost. Je to zvláštní vážnost životní, pevnc povahová, spořádanost rodinná, založená na hlubokém nábože ském přesvědčení. Všichni ti mužové žili, myslili a cítili nábožensk třebas ne vždy církevně. Nejprostěji oddáni Církvi byli Dvořák a Tome jejichž život náboženský obřadností církevní ujmy nevzal. (Ant. Dvoř liboval si známé i u nás dílko Peschovo [přel. P. Buchta] „Život d náboženství“.) Vzorem osvíceného katolíka byl zdá se Rieger, Zele

ž odmítl od sebe sám známku „zevnější nábožnosti“ (v dopise k nevěstě ‹é), ale za to klade důraz na skutky, a myšlení i cítění z dopisů jeho ‹ejmě svědčí o náboženském přesvědčení. Bohatý vnitřní život těchto i jiných našich předních lidí dal by se snad vyvážit ještě lépe, dal y se zrovna „stylisovat“. Najdou po této stránce právě své historiky?! ro výchov mládeže bude to důležitá pomůcka!

*

Dr. Baum v měsíčníku „Natur und Offenbarung“ obrací se proti ázoru mnohých spisovatelů, že zázrak je nutně jevem proti přírodě, že princip konstance v přírodě, princip nezměnnosti energie vylučuje každý ázrak přirozený, a že v soustavě zákonů přírodních není místo pro ázrak.“ Dr. Baum popírá, že by přírodní zákon a princip o zachování energie byl samo sebou proti zázraku. Není prý potřeba božského stanoviska“ pro posouzení zázraku, stačí stanovisko člověka, muž není příroda vším a jediným. Pro tohoto pak je to samozřejmo, · Bůh myslící a svět kladoucí v plánu jeho také hned děj zázračný ahrnul, ne jako přídavek nebo latu na vyplnění mezery či pochybeného ista, ani jako výškrt nebo protivu nějaké jiné části v celém pláně větovém. Hmotné a nehmotné, příroda a nadpříroda působí v jednom elikém celku a musí proto v sebe zasahovati bez protivy a mezery. Kde jedna nevystačí, nastoupí druhá, a první zas dále pokračuje, takže elek vypadá stále jako z jednoho kusu ulitý. Nevystačí-li k cíli vytknutému řirozená síla, zasáhne tedy zázrak, ale ne v protivě k přírodě, ale ako její pokračování a další rozvoj. Možno-li užíti přirovnání, pak není adpříroda při svém styku s přírodou nějakou její okrasou, rozjasněním, ako sluneční svit nad zemí a kolem ní; ale v řadě přirozených jevů bjeví se zázrak jako zlatý článek v železném řetězu: možno jeho kutečnost a přítomnost potvrdit, ale nemožno vysvětlit, jak se tam dostal.

*

Ve zprávách „rakouského ústavu historického pro výzkum dějin“ ájí strasburský professor R. Holtzman papeže Bonifáce VIII proti K. Wenckovi, jenž v „Historische Zeitschrift“ podjal se důkazu, obvinění proti papeži Bonifáci, za papeže Clementa nástupce eho na veřejných soudech pronesená, aspoň z části nemožno úmahem dmítati, že něco pravdy v nich vězí, a že nutno papeže Bonifáce VIII prohlásiti za podezřelého z bludařství a zvláště že není prost viny, že yl ve styku a spojení s „averroisty francouzskými“ a že sou stopy jejich bludů v řečech a psaních jeho viditelny: jmenovitě, e není osobního a svět řídícího Boha, že hmota a život jsou věčny, že xistuje všeobecný věčný rozum, na němž částečkou se přiúčastňujeme, e není proto osobní nesmrtelnosti; ba že i důsledky tohoto učení averroistu: zavrhování veškerých mravních zákonův a ponechávání volnosti pudům lidským, nejsou ho daleky. Holtzman poukazuje na předešlé historiky, kteří všecka obvinění prohlašovali jako smyšlená, ášťtím nadiktovaná, anebo jako křivý výklad prudkých, nestřežených výbuchů vášnivého člověka, který na všech stranách setkával se odporem a tím více se rozněcoval. Teprv před nedávnem Dr. Fink

münsterský počal aspoň v některých místech obžalobce Bonifácovy omlouvati, že měli ke svým výtkám nějakou příčinu. Nyní pak u pokročilo se dále a K. Wenck dokazuje správnost jedné části výtek Ale důvodnost jeho je prý slabá a špatně opřená. Výtku averroismu sestavuje totiž z té okolnosti, že papež Bonifác v mládí se stýkal a s dopisoval s vůdcem averroistů Sigerem z Brabantu, že také výtky žalobců mimoděk vypočítávají všecky ty věci, které averroistům se za blud kladou a konečně, že jich potvrzují i dopisy vyslanců na papežském dvoře sídlících (uvádí dopis aragonského vyslance Geralda Albalata, jenž mluví o „čertovinách" na papežském dvoře, jež on ani vypisovat si netroufá). Prvnímu důvodu nepřikládá professor Holtzman žádné váhy, a výrok Albalatův ze souvislosti vykládá o nadávkách a zlosti, jakou projevoval papež Bonifác proti pánu Albalatovu, králi aragonském, pro jeho spojení s Francií, s níž papež měl stálé nesnášky a vojny.

*

V Gutberletově „Philosophisches Jahrbuch" Dr. Beda Adlhoch pojednává o otázce, mohou-li býti a jsou-li upřímní atheisté z přesvědčení. Faktum toto často popírají theologové, jedni z hrůzy nad takovým poblouzením ducha lidského, druzí pak z bázně, že kdyby uznali, že jsou lidé, co opravdu a z přesvědčení v Boha nevěří věřiti ani nejsou nuceni celým svým složením ideí, že by tím zeslabili důkaznost argumentů pro jsoucnost Boží svědčících. Mezi důkazy těmito je totiž i tvrzení, že jsou tak nutkavé, že žádný duch lidský se jim neubrání, a že jen ze vzdoru a neupřímně mnozí učenci jsoucnost boží popírají, ale v duchu přece jen stále pochybnostmi zmítáni jsou. Jinak že člověk v té otázce jen na chvilku vášní a okolnostmi života se zaslepiti dává, ale konec konců každý časem prohlédá, až nastane mírná a klidná rozvaha.

Autor na to uváživ theoreticky možnost atheismu, popisuje cesty na jakých se dochází k atheismu. Došed jednou těch konců „n... učenec, praví autor, zůstává atheistou, pokud je opravdu upřímným ... sám se neklame, tak dlouho jím zůstává, jak dlouho se jedná pou... o návrat cestou úsudkovou: důkazy ho nepřesvědčují, neboť přesvědčení o Bohu je svobodný akt, úkon vůle svobodně přisvědčující; ale vůle není pouze služkou rozumu, nýbrž často jeho paní a tyranem, je... potřebné pro rozum důvody na rozumu sám vynucuje (?)." — A t... autorovi konec konců je zřídlem tohoto atheismu „pýcha vědy".

Dosud, praví autor, otázka tato řešila se nesprávně... kladena otázka praktického života a neodpovídáno na ni praxí, životním dokladem, ale popíráno z pouhého theoretického rozumového usuzová... Život však na ni odpovídá kladně: jsou atheisté z přesvědčení a ne... pravda, že idea o Bohu má takovou sílu a nutkavost, že nedá přij... nikomu k pevnému opačnému přesvědčení.

Tento rozpor theologické nauky s životní pravdou vychází zkrát... odtud, dodáváme my, že dosud idea světa rozbírá se v theol... scholasticky — připisují se světu nutně známky, jež se stvrditi neda... jež vyplývají pouze z vnitřního rozboru pojmu, které o světě v prot...

Bohu si vytvořila filosofie příliš stará, jež o světě a jeho zjevech skoro nic neznala. Zákonný, prakticky nezničitelný, v obměnách svých, podle zdání, nekonečný, vždy znovu se obrozující svět, jest dnešnímu rozumu vědecky vybavenému právě tak možným absolutnem, nekonečnem a věčnem jako Bůh. Hlavní pak důvod čistě rozumový jest, že stejně neupokojí zvědavost, ať klade poslední příčinu všeho takovou nebo onakou: její absolutnost, věčnost, nezměrnost, jež musí rozum na konec přijati, je stejně mučivě nevysvětlitelná, ať tou příčinou jest osobní duchová bytost, či neosobní, ať dvojitá, ať jednotná bytost světová. Pouhému rozumu nedostane se vlastně upokojení skoro stejně v aseitě (sám od sebe) a nekonečnosti Boha osobního, jako v aseitě a nekonečnosti neosobního immanentního Boha a monistického světa. Opatrnější proto rozhodnou: „ignoramus et ignorabimus," a zustanou viseti uprostřed, jiní přidrží se tradice, nejsmělejší odtrhnou se od ní. A to tím klidněji, že vědecký system jim odporučuje jednoduchost, monismus moderního protitradičního názoru. Klid, vlastně neklid mysli jest u obojích stejný i u těch, co Boha přijímají i u těch, co pouze svět přijímají jako jediné absolutno. Jest v tom méně pýchy a méně perversnosti, než theologové zvykli tvrditi. Je to pouze prakticky doznaná nemožnost vystihnouti jasně poslední pravdy přirozenou cestou a empiricky. Tajemství nezbytno!

*

V inšpruckém jesuitském čtvrtletníku počíná Emil Dorsch delší rozpravu o biblické kritice. Uvádí názory Hummelauera, Lagrangea, Prata, odhaluje jejich upřílišenost v couřání od prosté, bezvýminečné víry v naprostou pravdivost historickou údajů a vypravování v Bibli starozákonné a uvádí proti tomu názory a víru staré církve, otců církevních, kteří bojujíce v podobných poměrech rationalismu pohanského za posvátnost Písma (proti Celsovi, Porfyriovi, Marcionovi, Julianu císaři) přece k těm ústupkům se nesklonili, ku kterým se skloňují nynější kritikové bibličtí. Raději jako svatý Augustin připustili chybu spisu, nesprávnost překladu, nebo neschopnost rozumu pojati věc jak náleží, než by připustili myšlenku, že i jen malinká nepravda může býti v posvátných knihách obsažena. — Toť zatím srovnání obou dob. Autor skloní se, jak se podobá k zamítnutí všeliké ústupnosti, jakou moderní dějepisné kritice činí zmínění katoličtí exegetové.

*

Křesťansko-demokratické hnutí v církvi italské vzbudilo ohlas i v literatuře. Vysoce ceněný veškerou kritikou Fogazzaro, autor několika romanů proslulých už po celé Evropě, z katolického života vzatých, zašel v tom směru ještě hlouběji ve svém novém romanu „Il Santo" („Světec"). Výtečný spisovatel zcela tu povolil přízni své k modernímu duchu apoštolskému (sociální činnosti v lidu láskou a účinnou pomocí), a starší strana církevně politická v Italii, jež proti Murriovcům a směru od nich zastupovanému příkře se opírala, cítí se dotčenu a protivníky své — s celým „zhoubným" jich učením — vidí oslaveny a povzneseny. Významno jest, že Benedetto, hrdina nového

ducha, skončí neúspěchem a tragicky, rukou těch, jimž se obětoval. Konec takový volen nejspíš asi pro esthetickou účinnost. Ale podobně jiný vážený katolický autor-kněz Patrik Aug Sheehan (Irčan) dává zmarněti všem moderním snahám svého hrdiny v romaně z náboženského života katolického „Lukáš Delmege", jenž velkou pozorost vzbudil v Anglii i Americe. A tu v Irsku moderní snahy padají realně i mravně, v Italii aspoň jen realně: kdežto mravně vítězí. Leč právě tato tragičnost snah těch v belletrii zaváděná jest jim nejlepší reklamou, ale zároveň na obtíže a těžkost práce poukazuje: obtíže zdola i shora (Il Santo), obtíže zevnitř i u vnitř (L. Delmege). Belletrie tu volá k náboženské politice: boj je málo, třeba obětí!

*

Usnesené a zaváděné několika kněžími slovinských osad v Korutanech vedení matrik v řeči lidu, proti němuž německé listy jak místní tak vídeňské tak urputně vystoupily, znova odstraněno. Ordinariat je zakázal. Avšak ne všem prý. Biskup celovecký se také omlouvá, že je to zákaz světské moci a ne jeho. — Ve Slezsku, kde ve vratislavské diecesi se podobného práva domáhají Češi, ordinariat za to povolil. — Tedy otázka moci a necírkevního prospěchu rozhoduje.

*

V Charvatsku zdvihla se znenadání silná opposice proti novým konfessionelním zákonům, biskup seňský, světící biskup ďakovský, mnozí poslanci, kněží i nekněži podali veřejná prohlášení protestu. Sbírány podpisy na protestní memorandum (až přes 30 tisíc). Zdálo se, že celé Charvatsko a Slavonsko octne se v plamech církevně-politické války jako před lety Uhry. „Hrvatstvo", list katolicko-národní skupiny, vyzývalo k organisaci strany a brojilo proti předloze jako nemožné, jako smrtelné ráně katolického života v Charvatsku. A tu najednou dne 12. prosince v generální debattě nemocný arcibiskup Posilovič dovlekl se do sněmovny a přihlásiv se k slovu, dvěma větami učinil konec všem plánům oppozičním Pravil, že předlohu v celku přijímá a v jednotlivostech že náhledy jeho pronese a správné návrhy podá za něho kanovník Martinec. Následující pak protestní řečníci vzdávali se slova, prohlašujíce, že chtěli řečniti proti osnově, ale teď že jsou pro ni! Biskupové srbští rovněž prohlásili, že osnovu přijímají, ač s jednotlivostmi nejsou spokojeni. V podrobné debatě však opravné návrhy jak z katolické tak z pravoslavné strany podané zamítnuty a přijata skoro vesměs osnova vládní. — V Charvatsku je tedy po boji konfessionelním. A možno mu jen k tomu blahopřáti. Zákon interkonfessionelní ubírá sic prerogativ katolické církve jako panující, ale je celkem jen takový, jaký dnes v každém moderním státě o několika vyznáních (dvou skoro stejně silných) jest nezbytný. Každá jiná vláda než bana Pejačeviče, jenž jest upřímný katolík, byla by podala horší vyřízení starého sporu. — Při té příležitosti však zdá se propukl a také déle potrvá rozpor už dříve zřejmý mezi klerem slavonským a charvatským, mezi Ďakovem a Záhřebem. Po přijetí zákona vyrazil aspoň velmi ostře ďakovský diecesní „Glasnik" proti arcibiskupu Posilovič

a vyzývá ho přímo k odstoupení jako neschopného. „Glasnik" už i dříve jednou vystoupil velmi rozhodně proti záhřebskému „klerikalismu", teď vystupuje proti záhřebskému opportunismu.

*

Charvatské listy přinesly zprávu z Ameriky, že st.-louiský arcibiskup katolický J. Glennon povolil jedné podřízené obci charvatské, aby užívala hlaholice při bohoslužebných obřadech. V Evropě privilegium to ve starém svém právním obvodě tři veliká města (Pešť, Vídeň a Řím) a celé dvě říše i s hlavou církve z míry přivádí — v Americe na území, kde nikdy domácího práva nemělo, zavádí je sám biskup obrať rukou — bez ohledu na Řím a na ostatní věřící a spoluobčany! V otázce „hlaholice" ostatně prý i v Římě jsou povolnější. Splitské „Jedinstvo" aspoň sděluje, že papežský stolec jest ochoten rozšířit právo hlaholice za dekret z roku 1898, totiž i na ty obce, jež si obřad ten uchovaly do konce 18. století. Tak že by ztraceným bylo právo to pouze pro ty obce, jež je ztratily v letech 1800 až 1860 a dávno před koncem 18. století.

*

V Bosně domáhati se chtějí teď po pravoslavných své autonomie církevní také katolíci. Také mohamedáni, kteří jsou v oposici proti vládě, pro zasahování do jejich autonomie církevní, doufají, že teď i s nimi vláda se vypořádá a záležitost urovná. O školských věcech vláda svolala už aspoň anketu ze všech stran.

*

V království srbském rozhárané poměry za nového metropolity se začínají vyhlazovat a zacelovat. Kněžstvo se kupí kolem metropolity v jednom táboře a zdá se, že vniká v ně čilejší organisační duch stavovský a církevní. Známkou toho je, že starý od roku 1879 vycházející „Chrišćanski Vjesnik" tímto rokem přestává vycházeti jako organ jedné skupiny, ale redaktor jeho, prota Al. Ilić, chápe se redakce nového ústředního listu pro veškeré kněžstvo všech diecesí srbských, jenž pod jménem „Vjesnik srpske crkve" počne vycházeti.

*

Sjednocení bulharští katolíci z obce Duvanlie u Plovdiva ohlásili nedávno svému katolickému biskupovi, že přestoupí k pravoslaví, jak neodstraní nově dosazeného faráře a nedá jim dřívějšího nebo lepšího někoho: neboť nový farář jim tam s nějakým svým přítelem dotáhl do vesnice — krčmu. A osada od let se proti každé krčmě bránila a také se jí ubránila. A teď jim čistotu a bezpečnost osady a majetku měl najednou zvrátiti jejich vlastní duchovní správce!

Na povznesení náboženského ducha na sofijských školách nařídil inspektor školní, aby v každé světnici školní postaven byl obraz Krista Pána (ve východní církvi se obrazy staví do kouta v podobě oltáříků) a učitelé že jsou povinni každou neděli a svátek voditi děti do chrámu. Pomalu se tedy bulharské školy, a to i městské obracejí.

Ježto světlo je velikou položkou v církvích východních, mají jednotlivé diecese své závody svíčkové a vedou je ve vlastní režii a

z výtěžku jeho zapravují se různé jiné potřeby. Podobný svíčkový závod bulharský v Sofii jest už přes rok příčinou bojův a útoků v kněžstvu bulharském; správa jeho nějak nemůže složiti účtův a dopočítati se konce.

Obrázkem z poměrů církevních v Macedonii služiž tento případ: V městě Sěr (Seres) jest řecký biskup a řecký konsul. Řekové vydali svým lidem přísný rozkaz neprodávat majetku Bulharům. A tu dva bratři Apostolovi přes zákaz prodali dům svůj Bulharovi exarchistovi. Ježto byli beztoho rozenými Bulhary a jen k církvi řecké připsáni, když teď je z ní vyloučili, šli k okresnímu hejtmanovi, aby jim vydal „nufuzy“ (připisný dokument) pro exarchii. Ale mutessaarif nechtěl, přemlouval, aby zůstali a čekali, až biskup z nich sejme exkomunikaci, on že sám se za ně přimluví. Ale řecký biskup nechtěl. V tom zemřela jim matka a biskup zakázal ji pochovat! Žádal za snětí exkomunikace s mrtvoly 300 tureckých liber (6600 K!). Bratři jich dáti nechtěli. Žádali o donucení biskupa, aby dal mrtvou pochovati, obrátili se na okresní úřad, na generalního guvernéra, ale nic nespomohlo. Biskup řecký zůstal v právu: pochovali tedy mrtvolu sami na dvoře, porušili státní turecký zákon, ale národnostní zášti řeckého církevníka obdrželo!

Jiný obrázek: Něgušští Řeci (víc pořečtění Bulhaři-patriarchisté) vypravili počátkem prosince celé prosební processí: muži, ženy, děti, počtem ke dvěma stům s korouhvemi a svícemi, přišli do osady Golišan na Vodensku a jali se přemlouvati exarchisty, ať přestoupí k patriarchii. Na podzim Golišanským poslány od řeckých čet výhružné listy, ale nespomohly. Golišanští se nelekli a nepřestoupili. Processí tedy prosilo, přemlouvalo, aby se vrátili k „pravé křesťanské víře“, k jednotě církevní, k řecké patriarchii. Ale ani prosby nic nepomohly. Processí se tedy vrátilo s nepořízenou, zůstavujíc po sobě zase nové hrozby, že tedy Golišany přece jen násilím budou „pokřesťaněny“, to jest pořečtěny!

*

Zvláštní způsob protináboženské agitace začali krakovští socialisté. Rozdali mezi mládeží středních škol od první třídy počínajíc oběžník (tajný), v němž kladou mládeži devět otázek a žádají o jejich upřímné zodpovědění a odeslání pak redakci socialistického denníku „Naprzód“. Z otázek těchto zní 2.: Věřící ještě či už nevěřící? 3. Jestliže věřící, co je příčinou setrvání u víře, pakli ne, proč přestal věřit. 4. Čím nahradil náboženství? 5. Proč jest, či proč není mravným ve škole, mimo školu? (Školní mravnost: nešidí, nepodvádí, učí se; mravnost mimo školu: druhé pohlaví, rodiče, kamarádi.) 6. Jak silně jej náboženství udržuje v mravnosti? 7. Jak se chová k nucení náboženskému (zpověď, přijímání, služby boží)? 8. Považuje za potřebnou nauku náboženství a mravosloví ve škole? 9. Není-li mu nápadná protiva mezi životem společenským a zásadami náboženskými? K tomu podáno vysvětlení, že celá anketa je věc velmi vážná, že potřeba rozmysliti si každou otázku a odpověděti na ni upřímně a důkladně. Nikdo se nepodpisuje, odpovědi se zasílají bezejmenně. Zřejmo, že celá anketa je obratně zosnovaným manevrem dostati mládež tam, kde ji chtějí socialisté míti.

V moralce katolické přejímá se obyčejné ještě několik kanonických zákazů církevních, jež zabrániti chtějí přílišnému styku katolíků se židy: tak zakázáno jim sloužiti u židů, volati židovské lékaře a pod. Na těchto zákazech kanonických se opírajíce strhli nedávno antisemité varšavští veliký křik, že varšavský „Dobročinný spolek“ přijal, a to se schválením duchovní vrchnosti, fundaci sternovu, z níž mají se odměňovati křesťanští sloužící u židů neženatých! Účel takové fundace může býti chvalitebný a čistý, ale celá stylisace byla tak neobyčejná a podivná! Mnohé polské listy proto ji zamítaly jako potupnou a nepřípustnou. A tu varšavský biskup Ruszkiewicz vystoupil veřejným listem proti takové agitaci, uváděje, že sloužiti u židů vešlo ve zvyk už déle než 50 let a že zvyk tento dosud byl církví tolerován. Církev nemíní ani nadále proti němu vystupovat, ...ouc pro klidné spolužití obou konfessí a znajíc, že všecko nebezpečí ...dvratu od náboženství křesťanského pro křesťanské služebné jest vy...učeno. Naopak že často křesťané sloužící získávají u židovských ...din přízeň pro křesťany a připravují mysli židů pro obrat. A nikdo ...emá práva býti církevnější než církev sama a státi na zachovávání ...konů, jež ona za dobré má potlačiti jako přestaralé. Zmíněné předpisy kanonické, jak známo, nezachovávají se nikde a také se nikde ...urgují, leda snad od některých přemrštěných horlitelů. Židé nemají ...třebu pracovat pomocí služebných o rozvratu křesťanství, když to ...nohem účinněji mohou činiti svým tiskem a svou veřejnou mocí.

*

List papeže Pia X k polským biskupům, vyzývající, ..., aby působili se svými kněžími v duchu usmiřujícím a uklidňujícím ...y nerozdmychávali oheň odporu a bouře a nenávisti národní a ná...ženské — přišel jak se zdá, pozdě. Papež až příliš se stále omlouvá ...o svůj krok, jenž činí jen z lásky k Polákům a k církvi. Duchové ... až příliš jsou rozbouřeni, aby taková, třeba sebe vroucnější, mluva ... jich tknula. List provázen též podezříváním národních radikálů ...šechpolákuv a demokratů) a tupen socialisty. Stranám umírněným ...ak přišel vhod.

Ve Varšavě sešlo se nedávno přes 400 katolických kněží, kteří ...nesli se založiti křesťanskou sociální stranu na pomoc lidu. ...roměě toho schválena nutnost i jiných oprav politických a církevních ... duchu demokratickém. Ordinariat varšavský však celou tu schůzi ...soudil, že vnáší anarchii do církve a zakázal podobné kněžské schůze, ... nesrovnávají se s duchem a smýšlením církevním.

*

Otázka o svolání ruského „církevního sboru“ počíná sestupovati ... v přípravné stadium. Oběžník v červenci rozeslaný biskupům, aby ...ď sami nebo se zástupci kněžstva projednali několik otázek týkajících ... svolání, sestavení a prací „sboru“, vrací se už a v synodě odpovědi ...stavují a odměřují. Došla dosud prý jen pětina všech oběžníků, ale ...vážných míst a směrodatná. Není možno ještě říci, jaké bude se...vení „sboru“, zdaž nejdůležitější otázka — účast laiků — bude

kladně rozřešena, ale podobá se, že ano. Proti „učící církvi“ (biskupům) chystá se na sboru vlastně nejsilnější oposice ve vrstvách dosud nejkonservativnějších, u moskevských slavjanofilů. Tito ovšem jsou v oposici jen proti jistému směru biskupů a kněží — proti „liberalním“, ale i proti „autokratům“, vytýkajíce hned těm, hned oněm, že chtěj[í] v církvi zavádět samovládu hierarchickou, již však na to hned zase pod záminkou kanonickou poslušnosti hájí vůči rebellujícím duchovním. O došlých odpovědech ruských hierarchů rozmlouval V. V. Rozanov nedávno v „Novém Vremeni“. Vybral dva biskupy protichůdného směru a jich odpovědi, aby ukázal, jaký má a jaký nemá býti poměr biskupa a kněží. Jaroslavský biskup pozval své duchovenstvo, aby projednalo otázky budoucího „církevního sboru“ se týkající. Přednes[l] věc, zahájil poradu a pak se vzdálil, aby nerušil rokování svou přítomností. Za to biskup volyňský odpovídá sám bez porady s duchovenstvem. A jak odpovídá! Světské kněžstvo nenávidí a nechce, aby mělo přístup do sboru. Neboť pustiti do církevního sboru liberalní duchovenstvo a sbor zatím zkazí a zhnusí více, než kdyby tam připustili všecky zločince ze žalářů (!). Vždyť, jak se hrozí volyňský biskup, tito liberalní duchovní nejdříve budou chít omezovat pravomoc biskupskou, budou chtít biskupy sami volit, a to ne z mnichů, jak se dosud brávali, ale i ze sebe, ze samého bílého duchovenstva! A ovšem duchovní to budou chtít, už teď to namnoze navrhují. Jak je ta hrůza před požadavky nižšího kleru interkonfessionalní a internacionalní! Co má ten volyňský „přeosvícený“ — kollegů!

*

Professor bohosloví S. S. Glagolev v brošurce nedávno vydan[é] hájí pro ruskou církev zásady dogmatického evolucionismu. Praví, že ztrnulost a vychvalování naprosté, odvěké a dověké vyvýšenosti pravoslavného ruského národa, jediného silou víry i mravností, znechutil[o] už všecky a odpudilo je od církve, poněvadž v tom vidí předně nepravd[u] a pak nezpůsobilost vyhověti dnešním potřebám myslí lidských. Proti zásadě o dokončenosti a uzavřenosti dogmatické nauky církve pravoslavné musí ruské bohosloví rozhodně vystoupiti. Třeba důkladně vyplet[i] zaplevelené historií pole ruské bohoslovné nauky. Církev povinna jes[t] v každou epochu podávati krátké vyznání víry, přizpůsobené novém[u] pojímání světa, přizpůsobené novým otázkám a novým poučkám vědeckým. Velkou chybou jest, že za nezměnitelné a čistě pravoslavné nauky vydávají se věci, jež nic nemají co činiti s věrou a obsahem jejím a tak se množí počet závazných článků víry zbytečně a nevhodně (stvoření světa v šesti dnech, přírodovědné názory bible, neobydlenost světů nebeských a pod.) — Dnes skoro všecky akademie bohoslovn[é] v Rusku mají ráz více méně pokrokový, petrohradská zcela, moskevská většinou, a také venkovské (kazanská, kyjevská, charkovská, omská) se podle ducha a nálady dnů přetvořují. Tento skoro všeobecný obrat bohoslovné vědy ruské k moderním názorům náboženským setká se ještě asi s prudkým odporem neučené, starověrné massy duchovenstva seminárního a konservativních laiků. Jeť rozběh modern[í]

ruské příliš náhlý; přibližuje se až příliš theoriím liberalní theologie protestantské a zabíhá tudíž mnohem dále než bohoslovná moderna katolická.

*

V anglické episkopalní církvi vypracován po dlouhých poradách obou církevních konvokací (yorské a canterburyské) statut, jenž budoucně má sloužiti při poradách ústředního sboru církevního, z celé anglické církve, z kněží i laiků, svolávaného. Vloni učiněn pokus s ústřední representací aspoň obou církevních obcí Anglie samé, budoucně však má ústřední sbor církevní sjednotiti veškeru episkopalní církev zemí anglosaských. Nejtěžším bodem, jejž přišlo řešiti, byla účast a právo laiků. Měli býti zprvu rovnoprávnými ve všem rozhodování s biskupy, i u věcech víry a mravů, konečně však rozhodování ve věcech víry si biskupové přece vyhojovali pro sebe. Ústřední sněm pak v nich nebude míti právo stylisace a iniciativy, nýbrž pouze zamítne či přijme, co biskupové ve věcech víry usnesou a sami sestaví. V ostatních věcech však dána všem členům rovná moc rozhodovati.

Věda a umění.

Koncert filharmonického spolku Besedy Brněnské dne 8. prosince 1905 pořádaný vykazoval tři čísla Heroldova pražského kvartetta smyčcového (pp. J. Herold, B. Brož, O. Vávra a C. Škvor) a dvě čísla vokalní.

Mladé umělecké sdružení, jež se právě vrátilo z veliké tournée po Švédsku, Dansku a Hollandsku, sehrálo v bezvadné interpretaci tyto skladby komorní: Čajkovského nejznamenitější ze tří jeho kvartett: z Es-moll op. 30, památné tím, že vzniklo pod dojmem smrti našeho po Slavíkovi tehda největšího houslisty F. Lauba († 1875), jehož památce je věnováno, dále kvartetto z G-dur op. 22 nejlepšího našeho skladatele školy Dvořákovy, Vítězslava Nováka, vynikající originalní zvukomalbou a thematickou propracovaností a na konec Beethovenovo druhé kvartetto z G dur z op. 18.

Nadějní virtuosové docílili i u nás pronikavého úspěchu. Od doby, kdy se u nás poprvé uvedli, vyrostli v sdružení vynikající nejen vroucím, opravdovým zápalem uměleckým, ale i dokonalou technickou vyspělostí, přesnou souhrou a oduševněným přednesem.

Pořad koncertu doplněn byl dvěma smíšenými sbory rodáka prostějovského F. Neumanna „Jarní noc“ (na slova Byronova) a „Není to sen“ (slova El. Krásnohorské), pěkně znějícími, ač bez hlubšího hudebního obsahu, a mužským sborem neobyčejné noblessy výrazu, effektními „Námořníky Kermorskými“ od Saint-Saënsa.

Pod osvědčenou, temperamentní taktovkou p. Reissigovou zpíváno jistě, precisně, svěže a se zjevnou chutí.

Jan Kakš.

Národní divadlo v Brně. Po dlouhé přestávce zařaděn byl do operního repertoiru Lortzingův „Car a tesař“. Nelze proti tomu ničeho namítati. Ano jsme přesvědčeni, že Lortzing širšímu obecenstvu přijde veždy vhod. Mají sice jeho opery mnoho obyčejné, druhdy šosácké hudby nejjednodušší struktury, ale „Car a tesař“ náleží k oněm jeho dílum, jež oplývajíce působivým humorem, svěžími melodiemi a vtipnými nápady hudebními, dovedou dnes, kdy moderní skladatelé libují si v látkách pathetických, dobře pobaviti vrstvy nejširší. Dne 22. prosince bylo této nejpopularnější a snad nejlepší opeře Lortzingově 68 let. Žije-li dílo tak vzácného stáří ještě na jevišti, je to nejlepším důkazem, že hudba jeho přes všechnu staromodnost není zcela vybledlá. Libretto má ovšem na trvajícím úspěchu také zásluhu. Jest nejlepším textem Lortzingovým, střiženým dle osvědčené staré veselohry francouzské „Purkmistr saardamský nebo Dva Petrové“ od Duveyriera-Mélesvillea (skladatele textu k „Zampě“), Boirila a Merlea. Petr Veliký jako tesař již před Lortzingem nebyl vzácným operním hrdinou. Jmenujeme opery: Gretrya („Pierre le Grand“ 1790), Weigla („Mládí Petra Velikého“ 1814), Lichtensteina („Císař jako tesař“ 1814). Vaccaia („Pietro il Grande“ 1824), Mercadanta (týž název 1827), Donizettia („Borgomastro di Saardam“ 1827) a Cookea („Peter the great“ 1829). Všechny tyto opery tlí v prachu zapomenutí, jen Lortzingova dosud žije...

Opeře, již dirigoval kapelník p. Hrazdira, dostalo se přiměřeně pěkného provedení. Interpreti hlavních solových partií p. Svobodová-Hanusova, Beníško, Doubravský, Pivoňka a Zeman podali výkony pečlivé. JAN KAKŠ.

Činohra. Nejvýznačnější novinkou letošího období divadelního zůstane již asi provedení nové hry Jiráskovy, pohádky v šesti obrazech „Lucerna“ (14. prosince).

Mladá kněžna objíždí svá panství. Zprotivilo se jí velkoměstské okolí, jeho ruch, intriky, a doufá v kraji najíti utišení, volnost, prostotu a snad i sličného Dafnisa. Ale běda, čeká ji hrozné sklamání, všude na panstvích opakuje se hlučné vítání se střelbou, křikem, koktavými řečmi rychtářů, správců a ulekaných družiček, s poníženými a nejponíženějšími supplikami a s hudební „kasací“. Konečně na sedmém panství vítaná změna. Dojdou jí k sluchu žaloby a stížnosti, jinde neobvyklé, které upoutají její pozornost; žaloby, že mezi všemi těmi uctivostí a bázní ohnutými postavami, našel se hrdý, sebevědomý muž, jenž vzdoruje panské zvůli vrchního a pana France. Svobodný, všech robotních závazků prostý mlynář se soudí s vrchností o staletou lípu a odepře a zakáže i svým domácím účastniti se vítání. Kněžna má býti proti němu popuzena, má býti dle plánů vrchního ztrestán a hlavně potupen tím, že upozorněná kněžna poručí, aby vykonal poslední zbytek závazků poddanských, aby svítil před panstvem lucernou, když jde od jeho mlýna k pustému zámečku v lesích. Ale mladičká kněžna shledává v samorostlém mlynáři, po čem dlouho toužila — sličného Dafnisa, a třebas nepodlehl na zapadlém zámečku její svůdnosti a nepohrdl venkovským životem za danajský dar její přízně a výsluní

jejího dvora, přece zbaví jej i posledního závazku poddanství, rozbíjí ymbol jeho — lucernu — a nepovolí zamýšlenému škůdnictví vrchního, by skáceli jeho stoletou lípu a odvedli sirotka Haničku. A tak mladý ılynář vrací se vítězem do mlýna a zakládá si šťastnou domácnost.

Svérazné českosti Jiráskových postav, jimiž stává se hra jeho namenitou, nelze arciť krátkým vylíčením děje ani zdaleka vystihnouti. Třeba vidět, kterak životně dovedl postaviti na jeviště pana vrchního pana Francе, rychtáře z dědin kněžniných, mlynáře s babičkou, tarým sekerníkem a sirotkem Haničkou, skromného „učitelského" rozuměj pomocníka), neustále chystajícího se svými třemi šumaři anstvu „kasací", klarinetistu Kláska s hubatou, žárlivou ženou a pak y dva české vodníky.

Celek je lahodně zladěná a rozmarná hra, jejíž poetičnosti není to uškoditi symbolická tendence, která opřádá — ač ne k prospěchu — elý děj: lucerna, poslední zbytek poddanských závazků, toť poslední bytek národního neduhu, snad servilnosti, lípa, o kterou se mlynář oudí s vrchností — naše historická práva atd. v každé z význačnějších ostav najdeme symbol z našeho národního života.

Na provedení, hlavně režii, sneslo se hodně výtek, ale nelze zapřít e při reprisích mnoho bylo propracováno a vypilováno. Jednotlivé gurky byly velmi zdařilé, budily zájem a neutuchající veselost; elze ani všech jmenovitě pochváliti Dobré byly zejména scény uvítací umařů; z menších postav zvlášť „učitelský" Zajíček, klarinetista Klásek e ženou a rovněž oba vodníci.

Dne 1. prosince sehráno poprvé fantastické drama J. Zorilly: Don Juan Tenorio. Děj znám je dostatečně z Mozartovy opery tejného jména; a jest dosti podivno, že drama těšící se ve vlasti své, panělsku, velké slávě, označované za ryzí výraz španělského národního emperamentu, dostalo se k nám teprve po tolika desítiletích Snad roto, že našemu střízlivému duchu sotva k srdci přirůsti může hrdina ık hrůzný ve své nevázanosti a zločinnosti. Z téže chladnosti úsudku otva bychom nalezli v kuse odůvodnění pro název „nábožensko-antastické" drama. Známý motiv, že „pravá láska očisťuje a čistá áska zachraňuje", pro niž i hrdina za okamžik slovního pokání na okraji hrobu dochází spasení, jest přece jen mělký k tomuto odůvodnění.

Hra činí na divadelní výpravu značné nároky, přes to však podařilo se technické obtíže dobře překonati. Z úloh po výtce jen titulní kytá příležitost k rozvinutí veliké dramatické síly, a k té právě pan 'ulda celým svým zjevem i uměleckou schopností výborně se hodil.

K této zmínce o panu Puldovi možno hned připojiti, že v nastudování Shakespearova „Hamleta" v novém překladě Sládkově 21. prosince) vytvořil v hlavní rolli vynikající postavu V jeho Hamletu, yrovnaně a ucelené podaném, vyniklo předně pojetí jako vzdělaného vznešeného prince, pak veliká ironie, upjatá a tvrdá a bolest nad nrtí a potupou otcovou, jež uchvacuje a strhuje. V řadě vynikajících ıterpretů Hamleta zaujímati bude výkon jeho místo velmi čestné. ' souhře s hercem tak dokonalým udrží se i úroveň ostatních úloh

velmi vysoko, a tak možno letoši scenické i herecké vypravení Hamlet nazvati na naše poměry velmi pečlivým a dobrým.

Z ostatního repertoiru sluší ještě vytknouti jako zdařilé vypraven Drachmanovy pohádky „Byl jednou jeden král“ a nov vánoční hry „Betlem“ od K. Maška. St. Fiala.

*

Slavnostní schůze „české akademie pro vědu a umění“ konán 2. prosince. V řeči zahajovací zemský maršálek Jiří Lobkovic dotk se dvou nových ústavů: „svazu osvětového“, jenž nepřímo s akademi souvisí, a zřízení „národohospodářského ústavu“ s akademií spojenéh jenž novým věnováním zakladatele Akademie umožněn. — Ve zpráv sděleno, že akademie má jmění: základního 596.936 korun a různýc fondů 368.278 korun. Cenami čtvrté třídy (umění) poctěny byly leto práce pouze druhého a třetího řádu — prvních cen uděleno nebylo Tak druhé ceny uděleny: dramatu Šubrtovu „Žně“, románu Sumína Vrbové „Zrádné proudy“, a „Pateru novel“ Čapkových; Vít. Novákov za symfonii „O věčné touze“, sochaři Kociánovi za plastiku Vzkříšen a Ferd. Englmüllerovi za čtyři pastely: Roční počasí. — Třetí cen uděleny Klostermanovi (roman „Světák z Podlesí“), Kaminskému (básn „Na viole d'amour“), Moorovi za ouverturu „Tkalci“, L. Kubovi z malby roku 1904. Mimo to zvláštní ceny přisouzeny: Havelkov Jiráskovi za drama „Gero“, Kaňkova J. Maudrovi za plastikovo skupinu Ostražitost a Ot. Odstrčilovi za operu „Vlasty skon“; cen Kalašové konečně Jind Jindřichovi za vokální skladby.

*

„Spolek architektů a inženýrův pražských“ pozdvihl opětně hlas svého ve prospěch „pohledu hradčanského“ v Praze, který m být zastaven celou linií činžáků po levém nábřeží vltavském. V resoluc přijaté po řečech Kouly, Balšánka, Franty, Jeřábka, známých už z bo o krásu Prahy, žádá se, aby se upravil regulační plán Malé Strany Hradčan, rozpočítaly se možné nejvyšší výšky domů, střech a hřebenů a majitelům domů nynějších, kteří by se uvolili význačné domy uchovat v původní formě, i těm, kdož nové budou stavěti se značným omezením volnosti, nechať se vymohou zvláštní podpory a slevy. Malá Strana Hradčany nechať zůstanou vyhraženy i na dále menším palácům villám rodinným.

*

Mezi novými zjevy literarními tak či onak se zdají zajímavými v Přerově vzniklý belletristický list „Naše žně“ — celkem chud žně! —, známého „svobodného myslitele“ K. Pelanta „Revue Revuí“ jež podávati chce pravidelně každých 14 dní obsahy a přehledy všech časopisů (od týdeníků počínajíc), pokud mají nějaký kulturně-vědecký význam. V cizích literaturách podobné listy už dříve zdomácněly poskytují jednotlivcům, kteří nemohou celou literaturu časopiseckou sami přehlédnouti, pohodlný obzor a seznam její. Neudržely se však žádný v té formě, aby jen pouhé přehledy časopisů cizích podávaly Samy se musily státi revuemi s původními statěmi. — „Volné směry“

sičník spolku mladých moderních českých výtvarníků oznamuje, spolek výtvarníků „Manes“ připojí k této své publikaci nový podnik rárně umělecký, totiž „výtvarné zjevy“. Budou to samostatné nografie slovem i reprodukcí jednotlivých umělců českých i cizích. první číslo vzat patron spolkový Jos. Manes Výtvarné zjevy tějí podati řadu zjevů uměleckých pod svým zorným úhlem vyzorovaných a širšímu obecenstvu přístupných, než byly dosavadní hé, na mnohonácte zlatých vyceněné monografie umělců jinými kladateli vydané. — „Revue moravsko slezská“ (pokroková v Moské Ostravě) počala vydávati sbírku „Knihy moravských torů“, v níž první číslo má mladý autor Jos. Uher („Kapitoly lidech kočovných a jiná prosa“). Časopisy vítají knihovnu, jakoby la prvním zjevem druhu toho na Moravě a před ní nic.

*

„Zlatá Praha“ přináší několik úryvků z listů V. Šmilovského, ré jsou charakteristické pro jeho názor o sobě Tak praví v jednom ise z Klatov, kde byl professorem gymnasia, zaslaném: Péro moje dy nerezavělo ale poměry literarné u nás jsou mi úzké; básník sí prvé u nás umříti, než s upřímnou a chladnou myslí se čte. ad i mne budou někdy počítat ku klassickým našim spisotelům a budou sešitek kupovat za 3 šestáky; jisto, že budu it mnoho šestáků!“

*

Vídeňská universita slavila stoletou památku narození jednoho svých nejslavnějších lékařů professorů, plzenského rodáka Dra. Jos. ody. Škoda proslul mnohými objevy a novotami v lékařské vědě, devším systematisoval pozorování pohybu plicního poklepem a pochem: „šelesty plicní“ také v lékařství jeho jménem poznačeny ruit scodique“). Mezitím co Rokytanský, Škoda, Weyr, Albert, třebas imně k rodu svému se hlásící, bez závady zvelebovali vysoké ění vídenské (vedle jiných méně slavných a vedle celé řady jiných vanských učenců), pozdvihují se v nové době německo-nacionalní denti čím dál bezohledněji proti všemu neněmeckému. Demonstrace lávno proti rodákovi roudnickému professoru M. Dvořákovi torie umění) prováděné, jenž přímluvou professora F. Wiekhoffa (!) o nejlepší jeho žák teprv 32letý ustanoven, svědčí o změně k horšímu.

*

Stojí však za zmínku, že v minulosti universita vídenská yla nikdy výlučně německou. Zřízena jsouc podle vzoru pražské, ia také podle ní organisaci dle národností sestavenou Od u 136[illegible] sestávala ze čtyř národností, které hlasovaly, volily a řídily jako samosprávné soustavné části její Tehdy národnosti ty byly: ouská, slovanská, uherská, saská. Za Alberta III Němci dostali h přidáním národnosti rýnské a stažením slovansko-uherské v jednu. oku 1838 za Meternicha národnosti opět změněny, z obojích Rakous a rakouská skupina, z českých a haličských zemí slovanská skupina, nešních uherských zemí uherská národnost, z tehdejších vlašských

provincií, z jihoslovanských zemí a z alpských zemí německých, byl národnost italsko-illyrská. Každá národnost měla své prokuratory, svo „zlatou knihu“ členů, svou pečeť (slov. — měla na ní svatého Vojtěcha V roce 1859 tato organisace odstraněna, aspoň z části.

*

Jiráskovo drama „Gero“ přeložil do lužičtiny Mik. Andricki v novém roce počne překlad uveřejňovati měsíčník „Lužica“. „Gero vzat z historie polabských Slovanů, jichž ubohým zbytečkem jso dnešní Lužičané. — Šubertovo drama „Žně“ přeloženy už do všec slovanských jazyků a dávány na všech slovanských jevištích — ne posléze teď přicházejí i Rusové (Kyjev).

V srbské lidové knihovně Serbomiła Tuchořského vyšly jak 3. číslo básně Mat. Urbana pod názvem „Wótčinske hrona (Vlast. sloky), složené podle starých metrických vzorů slokových. Jaku Ćišinski svými znělkami a M. Urban svými starořeckými slokan dokazují ohebnost a formální vyspělost mladé musy lužické. Urbanov musa pohybuje se v ovzduší lidové nábožensko-kazatelské poesie.

*

Nedávno měla „lužická společnost nauk“ (od 1779 v Zhořelci) svou výroční schůzi. Společnost má úkolem historický i přírod výzkum obou zemí lužických. Vydává svůj list pod názvem „Lausitzisch Magazin“ (od 1821), v němž většina prací uložena. Kromě toho o roku 1896 vychází prací sekretáře Dra. Jechta „Codex diplomatic Lusatiae superioris“, jenž obsáhl zatím léta 1419 až 1437. Německ zevnějšek společnosti jest při jejím přísně vědeckém charakteru n zbytností.

*

Ve Vojercích zřízena soukromá lužická přípravka pr učitelský seminář. Nedostatek učitelů srbsko-lužických nutká Lužičan ku svépomoci. Na semeništi učitelském v Budyšíně i na přípravce j však počet žákův omezen a srbské děti jsou to obyčejně, jež vycháze s prázdnou. Školy v Lužicích pak pod učiteli nesrbskými se vale němčí a ani ten jediný předmět (náboženství) nemožno pak v ře mateřské bráti.

*

Nobelova cena krásného písemnictví přiřčena letos polském spisovateli Henryku Sienkiewiczovi. Vedle něho vyznamená (cena je asi 200.000 korun na jednoho vyznamenaného) samí němeč učenci, prof. Koch (vynálezce bacillů tuberkulosních a tuberkulinu professor heidelberg. Fil. Lenard, fysik známý svými pracemi o p prscích safialových, kathodových (předchůdce Röntgena), o fosforescenc o Hertzových vlnách atd. — professor mnichovský Ad. Beyer, chemik vynálezce několika barviv (ceruleinu, kosinu, indyga umělého) a k nečně vyznamenána i známá apoštolka míru národů Berta Suttnerov

*

Co čte ruská vesnice, zkoumal jistý učitel tavridské guberni a našel, že v ruských domech mají až i 20- i 30svazkovou knihovn

[K]niha je však jinak řídká. Nejvíce se čtou krváky, těch shleda: 79 %. [O]statní knihy byly většinou zemstvem rozdané spisy Tolstého, Puškina, [Le]rmontova, Grigoroviče, Dostojevského, Gogola, Korolenka, nejvíc [d]robné věci Tolstého (až 12 exemplářů!), ostatní po 1 až 3 exemplářích [n]ěkteré z těchto věcí našel nerozřezané, protože prý to není zajímavé [P]uškinův „Skupoj rycar").

*

Maksim Gorkij v listě socialistickém „Novaja Žizň", jejž spolu [s] N. M. Minským (básníkem a filosofem) počal v Petrohradě v listopadu vy[d]ávat, začal generalní přehlídku ruské literatury. Vše, co dosud vydáno [o]d ruských autorů, jest bledé, nezdravé, naprosto měšťácké! Známá [k]ritika strany proletářské! — Spoluredaktor Gorkého N. M. Minskij [v]ydal na podzim „filosofické rozhovory" pod názvem „Religia buduščago" [(N]áboženství budoucnosti), kterouž prohlašuje pantheistický subjekti[v]ismus. Novou idea tato není, ani dekadentsky stylisované podání její. [V] bosácké literatuře ruských socialistů je toto zbožnění nejnižších [a] nejvyšších přirozeným doplňkem.

*

Zašly moskevské „Voprosy filosofii i psychologii" jediný [v]ědecký časopis ruský o těchto „otázkách". Za dnešní nálady mysli [ru]ské a po smrti S. Trubeckého není, kdo by se v Rusku jimi obíral!

*

Malorusi (Rusíni) počali s novou dobou vydávati několik [no]vých listů prostým „javočným právem", netážíce se o koncessi ani [p]ovolení. Tak vyšel lidový týdenník „Chliborob" v Lubně a chystány [v] Kyjevě: denník „Hromadske Slovo" a socialně-revoluční týdenník [„]Robitnyča Časopys", v Oděse týdenník „Hromadska Sprava".

*

Ve lvovské literarní rusínské „Besidě" nedávno Dr. Ščurat před[n]ášel o otázce původu písně svatovojtěšské „Boga rodzica", [je]ž polskými badateli připsána posledně německému kolínskému biskupovi [z] 13 století jménem Adalbertovi. Dr. Ščurat prohlašuje původ písně [z]a řecko-pravoslavný. Jak nápěvem tak výrazy a stylem svým ukazuje [sta]rý píseň nutně na pravoslavné [?] zpěvy církevní, a Poláci přejali ji [pr]ý od Bělorusů.

*

„Slovník staročeský" professora Gebauera dal popud krakovské [a]kademii nauk, aby si pospíšila s vydáním podobného „Slovníku [s]taropolského". Material k němu sbírán už dávno a zhruba sebrán [b]yl do roku 1550. Radili jedni pokračovat ve sbírání výrazův až do [1]7. a 18. věku, ale na konec zůstalo se v polovině 16. věku. „Slovník [st]aropolský" bude tedy pořízen společnou prací mnoha učenců polských, [n]áš sestaven prací jediného muže (s pomocí žáků jeho). Material polský [j]est ovšem o něco hojnější. Ze slovníku vyloučena jména osobní a [m]ístní. Spolu s obecným slovníkem staropolským sestavuje se však též [„]Slovník jmen a názvů staropolských". Vysvětlivky budou polské [a] latinské.

O vlivu českém na slovinské divadlo rozepsal se ne dávno měsíčník „Dom in Svet“. Lublaňské divadlo, jediné slovinsk má nedostatek výkonných sil. Dramatický odbor proto rok co ro dobírá cizí síly, většinou české. Ale jak! V českých zemích stálá divadl se množí. Potřeba je znova čerstvých dobrých sil. A tu potřeba pr mladé síly nějaké lepší praxe. A Češi chodí — prý — do Lublan většinou na první vyškolení. Tak Deyl, Rücková a jiní jsou př kladem, že slovinské jeviště bylo pro ně zkušebným. Cizinci vůbe v Lublani jen „prakticirují“. Když se naučili slovinsky a stali s smělejšími ve svém vystupování, nabyli routiny — odcházejí. Nesne sitelné poměry u nás (v Lublani) a touha po vlasti [?] pudí je tam, kd sklizejí dnes triumfy — triumfy ty mají svůj skromný začátek n slovinském jevišti... Tak se stává, že počátkem saisony musí správ vypraviti nějakou bezvýznamnou lidovou hru (letos počali Anzengrubrem) až se totiž angažovaní cizinci naučí tolik slovinsky, aby mohli hrát s ostatními. A Slovincům prý i tak zní celý rok cizí akcent (česk či jinaký) v uchu od poslouchání cizích angažovaných herců. Tito ciz herci se musejí přepláceti. Kdyby se na počátku spokojili s jakým takými domácími silami a zbývající odtud přeplatky uložili, už b dávno Slovinci mohli mít dramatickou školu, která by domác síly v dostatečném počtu vzdělávala...

*

O Slovincích v Uhrách přináší statisticko-popisnou sta „Slovanský Přehled“ (3.) od Stanislava Klímy. Slovinci uherští jsou pokračováním Slovinců štyrských nad Murou. Vedle ve Štyrsku u až po hranice mezi Murou a Rábou zalehli celý kraj Němci. V Uhrách se však Slovinci až po Rábu (po město Sv. Gothard) udrželi. Sna znamení to, kam až ještě v nedávné minulosti sahali i ve Štyrsku. V Uhrách bydlí teď Slovinci ve dvou stolicích: v železné a zaladské tam ve dvou okresích mursko-sobotském a svato gothardském, tu v jednom okrese, dolno-lendavském. Mursko-sobotský okres je skoro čistě slovinský, ze 114 obcí jest 102 většinou slovinských. Ve svato-gothardském okrese jest z 80 obcí 17 slovinských; v dolno-lendarském pak z 78 jest 28 obcí slovinských. Slovinců je tu načítáno 41.151 9855 a 21.835, celkem 72.741 duší. Kromě těchto „Prekmurců“, roz troušeni jsou Slovinci po jednotlivu i skupinkami (dělníků a kolonistů) v různých stolicích maďarských, takže celkem v Uhrách jest 77.084 Slovinců. Roku 1890 bylo jich 77.744 duší. V Charvatsku jest jich 25.235

Všech Slovinců možno čítati 1,444.364 duší, z čeho v naš říši 1,192.780; v cizině pak v Uhrách s Charvatskem 102.319 v Severní Americe 100.000, v Italii (v Regii na Benátsku) 40.000 v Německu 6265, v Egyptě 3000 a něco ještě v jiných zámořských krajinách (Africe jižní, Australii, jižní Americe).

*

„Slovenské Pohľady“ přinášejí v 11. sešitě zajímavý doklad k nesnášenlivosti maďarské i na čistě kulturním poli. Připínají na příběh s Vladimirem Hnaťukem, Rusínem, jak vypravuje sám

„Liter. Nauk. Vistnyku“ lvovském. Vl. Hnaťuk v paměť stoletých rozenin (1902) bulh. vlast. Jur. Venelina upozornil na bratra jeho, ž v nouzi žije ve Velké Tibani, a dostal pro něho příspěvky od brých lidí z Ruska a Bulharska. Za to Hnaťuk, který dříve už rával písně lidové a zkazky mezi Rusíny uherskými, vymalován jako issar ruský a od úřadů uherských pronásledován! A nejen on, ale ratr Venelinův stařičký Guca a celé okolí vyšetřováno. — Ale jak venské Pohľady praví, to není v Uhrách nic zvláštního. Professor tislavský Weigand roku 1903 chycen v Sedmihradsku, že cestuje zi Sasíky. A když roku 1899 ruský slavista V. A. Francev toval po Čechách a pak chtěl i na Slovensko, obrátil se na Jagiće ějaké doporučení. Ten požádal Ludvíka Thallécy-ho, odborového dsedy v ministerstvu financí, direktora archivu, spisovatele historického, ž sám často za vědeckými cestami prošel slovanské země balkanské Rusko — a Thallécy odpověděl: „A co chce Francev v Uhrách? náme rádi, když chodí Rusi k Slovákům. Nedám mu odporučení!“ když 1899 na archeologickém sjezdě v Kyjevě professor Filevič rhl, aby se vypravila expedice do severních Uher na zapsání a nání života a zvyků zbylé tam a už vadnoucí větve Rusínů — Jhrách se proto strhl veliký křik. A začal jej ředitel peštského odopisného musea, ten jenž sám s expedicí Zichyovou na hledání ľarů prošel celé Rusko evropské i asijské kříž na kříž a pohostinnosti ké plnou měrou využil, požívaje všude ochrany úřadův i společnosti. „Takého barbarstva, ako v Uhorsku, niet nikde statnej Europe... Za našich dní chceť zatvárať hranicu pred hovnými vlivmi je sprostosť, veliká hlúposť! Samo v sebe barbar-!“ končí zpráva Slovenských Pohľadů.

*

„Jihoslovanská akademie“ a „Matice Hrvatská“ měly olovici prosince své výroční schůze. Na schůzi akademie předseda čiklas podával program díla, jaké chce na památku Strossmayerovu demie vydati („Spomen-Knjiga“). Památník obsáhne všecky a všecka díla jeho a zároveň vylíčení činnosti jeho. Mnohé řeči a listy dnes už neznámé a zapomenuté znamenitě oživí v mladém ějším pokolení jeho názory a idey. — Za nové členy akademie eni tři srbští učenci, professoři: matematik Gavrilović, přírodozpytec lović a vojenský spisovatel Jevišić.

*

Hrvatska Matice měla klidnější schůzi, než byly minulé schůze Professor Arnold hovořil o umění v poměru k vědě. Matice hodlá ívati lidovou sbírku „Mala knjižnica“. — Vyzvání Slovinské tice, aby spojily obě Matice práce své, Hrvatská Matice nemohla ověti, ježto těžko se jí zdá provésti plán a vydávání jednoho spo-ého listu belletristického.

*

Vloni stanovený almanach jihoslovanských spisovatelů na jaře měl býti hotov. Ale zdá se, že k vydání jeho přece jen

nedojde. Napřed byly těžkosti se Slovinci, na konec pak z Bulhar nikdo kromě Tederova nechtěl nic poslati. Tak nejpohotovější ke sp lečné práci na kulturním poli ukázali se přece jen ti, kdož od jakživ přirozeně jedno jsou: Charvati i Srbi, třebas v politice se na sm svářili!

*

Bulharsko provede 1. ledna 1906 páté sčítání lidu, od počátk své samostatnosti. Minulá sčítání byla 1880, 1885, 1893, 1901. Porušen pořad pětiletý v letech devadesátých v tomto století opět obnoven míní jej i na příště zachovati jako nejpříhodnější.

*

Zemřeli: 13. listopadu. P. J. Nečajev, redaktor duchovní listů „Strannik" a „Sovremennost", ruský pastoralista. — 15. prosinc Ludvík Bratršovský, žurnalista, český redaktor Politiky. Mil Cvetić, (* 1845) herec a vážený dramatický spisovatel srbský (historic kusy „Dušan", „Nemanja", „Car Lazar", „Todor od Stalaća). Posled práce roman „Zlatno Srdce". — 18. prosince. Václav Cinert, žurnalis český (vídeňský „Věstník"). — 19. prosince. Vas. Vasil Berezovski umělecký kritik a belletrista ruský. — 20. prosince. Dr. Emanu Kusý, odborný přednosta ministerstva ve Vídni (zdravotnického odbor český spisovatel, lékař (* 1844 v Mohelnici).

Zprávy národohospodářské.

Vzrůstem bankovních ústavů českých a plným pocítění povinnosti, že ústavy ty mají širší úkol, než jen země české jim p skytnouti mohou, rozšiřuje se z Prahy a nalézá také všude v český krajích připravenou půdu úsilná snaha sbírati české kapitálové pramén v mohutné nádrže záložen a spořitelen a veletoky bank. Zajímavý ale přece přirozeným zjevem jest, že všecky vysloveně české ban (čtyry) vznikly v Čechách, v Praze. Morava dosud na bankov ústav svůj se nezmohla, zásobena zatím buď německými bankar nebo filialkami bank českých. Přes nedávné a stále se opětující krac záloženské, jimiž zvláště Morava stále a stále se znovu pročišťuje a snad pořád ještě pochod ten není u konce! — přes tyto zje obecenstvo neustupuje s dráhy jednou započaté. Vznikání nových ústa a posilování starých je toho důkazem. Český člověk spoří čím d pečlivěji, ač ne tak, jak by mohl!

Nejsme ještě tak daleko jako cizina, abychom tak raffinovaný způsobem uměli své lidi svádět ke spoření. Noví vkladat získáváni jsou ještě nejčastěji vznikáním nových závodů a buzen místního interessu na nich. I staré ústavy, jež už by dlouholet praxí svou mohly připadnouti na nové způsoby lákání peněz, omez

na pouhé šíření sběren svých. Tak na př. „pražská spořitelna“ ve soutěži národnostně-kapitalové s „českou spořitelnou“ na nová adla její odpovídá zakládáním nových sběracích poboček po Praze okolí — tedy tím, co už „česká spořitelna“ dávno má za sebou — zvyšováním výhod pro malé vkladatele — způsob to nejméně doručitelný!

Významným rovněž zjevem jest, že hlavní roli ve sbírání kapitalů ínají hráti spořitelny, vyšinujíce se stále víc ze své příslovné né ztrnulosti v ústavy činné a čilé. A skoro už i řevnivé na sebe zájem a na ústavy finanční ostatních druhů. V jiných zemích příklad v Německu) řevnivost mezi záložnami (úvěrními družstvy ickými) a mezi spořitelnami dostoupila už té míry, že volána na moc i vláda i zákonodárné sbory. Jeden druh ústavů žádá si výhod ti druhému a druh omezení druhovo. Spolu však tato vzájemná nivost projevuje se právě hledáním nových cest a nových způsobů, nejvíce lidí k úsporám pohnouti. U nás zatím, odezírajíc od případu žského a sem tam i od několika venkovských čilých ústavů, nivost jeví se jen v osobní, místní nebo nějaké politické nechuti noho ústavu proti druhému — a ve všem tom způsobu sočení a ůle a záškodnictví, jaké zlý jednotlivec proti sousedu umí vyvádět. ještě je ten prvobytný způsob nevyvinutosti a nevypracovanosti pro stní úkoly. Bohdá, že i u nás tyto primernosti ustoupí brzy lepším sobům.

Na tříštění sil nemožno se vymlouvati, neboť všecky ty místní é ústavy dnes dobrovolně i nuceně spojeny ve svazy a jednoty, roztříštěnost a drobnost jejich vyrovnávají. Bez obavy před tříštěním, a vítati všecky nové ústavy, jako nové pracovníky. Tím spíše, že šní svazová činnost vždy nese se i za tím, aby své klienty vylila a vzdělala odborně, povznesla hned cestou pouky na tu výši šenosti a praxe, jaké dříve osamělé ústavy nedosahovaly leda po hém osobním úsilí a dlouholeté působnosti.

*

Vědomí slovanské vzájemnosti i u kapitalu českého uzené — ostatně víc praktické než idealní — neboť v panenských ud půdách slovanských dá se nejvíce vytěžit — dovedlo český ital na jaře k tomu, že vynikajícím (na svou „sílu“) způsobem astnil se při ruské půjčce. Nyní pak v rozruchu politickém, jaký u Rus rozervává, mnozí snad pykají, že se dali svésti. České listy asnažují se líčiti situaci finanční v Rusku co nejlépe, lépe by se ze všeho, co se přihodilo, dalo souditi. Ale v sousedních státech astněných celými miliardami na ruském trhu peněžním (Francie, necko, Nizozemí, Belgie) použito nesnází politicko-hospodářských a sobeno snížení všech rent a průmyslových papírů ruských. průmyslových papírů (akcií) jest snížení cennosti jejich konečně ávněno: neboť stávky a stížení obchodu a dopravy a konečně nutné ení všeho konsumu v Rusku (snad po i celý příští rok 1906) bude za následek malé výdělky ve všech závodech, a to na letošek

i na rok 1906. Ale jiná je s rentami státními. Přese všechen vzrůst dluhu státního a přes nový dluh, jejž Rusko bude musit učinit, není břemeno úrokové pro Rusko tak tíživé, jako ve mnohých jiných státech. Obava před rozbitím a naprostým ochromením všeho státního a hospodářského života v Rusku, jest bezdůvodná. Máť Rusko až příliš mnoho intelligence, aby bylo možno to, co možno jest na příklad v Turecku, v Marokku, kde ostatně v případě potřeby evropští dlužníci si umějí pomoci: obsadí říši, jež z anarchie se nemůže vydobyti, obsadí ji buď celou, nebo aspoň finance její vezmou ve své ruce prostřednictvím velmocí evropských. Stačí jen pokyn z Petrohradu, a Evropa tuto službu vykoná i vůči Rusku — a své kapitalisty zajistí před ztrátami. Bázliví mají vždy a všude škodu. A největší už při finančních spekulacích. Obavy rozšiřují v tomto směru vždy jen ti, kdož chtějí laciné přijíti k rentám, jež se snad zdají nejistými, ale ve skutečnosti jsou pevnými jako všecky jiné. Poprvé šíře osvědčená vzájemnost českého kapitálu pro ruské renty není zatím nijak potrestána, nepotrestá-li se sama svou neprohlédavostí.

*

České listy hojně se zmiňovaly o malém jubileu naší vědy národohospodářské a finanční: 14. listopadu připadlo totiž sté výročí Dra. Fr. C. Kampelika, jenž ač lékařem z povolání kolem let šedesátých počal velmi účinně šířiti a hlásati svépomoc hospodářskou, úvěrní družstva a vzpružení české výrobnosti. Byl to však hlas volajícího na poušti. Dobré názory, zdravé myšlenky, jimiž předběhl dobu svou o celých 30 až 40 let — ale pouhé myšlenky, články a brošurky. Účinnější bývají skutky, stvořené organisace a tuhost ducha organisačního. Tím vynikl známý zakladatel záložen Schulze nad Raiffeisena, proto také, ač stejným skoro časem svou myšlenku pronesli, Schulzovy záložny už v letech šedesátých byly rozšířeny v několika zemích evropských — Raiffeisen však teprve v letech osmdesátých začal se svou ideou šířit pronikati. Dru. Kampelíkovi vyhražují u nás, že první hlásal ideu Raiffeisenovu v Čechách a to už před Raiffeisenem (1861), ač nemožno není, že o ní věděl. V životě doporučoval spořivost, odsuzoval nemírné pití, fintivost žen, a konečně shon po úřednických místech, německo-latinské klassické studium. „Polovic německo-latinských gymnasií, jakožto fabriky na pány, proměňme na školy práce a výroby s dílnami a ne přehrádkujme je v ročníky, aby i širšímu obecenstvu přístupny byly. Tento mor pánovitosti bez výrobnosti činí z našeho vědomostního kapitálu pouhého konsumenta...!“

*

Němci naši schovávají se za poslední svou hradbu, aby chránili svá privilegia politická, kulturní a hospodářská — za svou silnější hospodářskou výkonnost. Práce Wieserovy, Rauchbergovy a několika méně význačných a nejmenovaných autorů jsou systemem. Čím méně odpovědný a na svou reputaci vědeckou dbající autor, tím méně se ohlíží po správnosti dokladů a vývodů svých. Už ani Wieser, ač universitní professor, který aspoň bez předpojatost

a kriticky pracovati chtěl, oné se nevyvaroval a této nedosáhl. Kritičnost pak tím méně možná hledati u autorů nejmenovaných. Takovým a k tomu na velmi široké basi založeným dílem o „němectví v rakouském národním hospodářství" bude bezejmenné zatím dílo, jehož první část před měsícem německé vídeňské listy oznámily a rozebraly, vítajíce je jako novou vydatnou zbrojnici. Autor vysvědčuje se už dřívějšími pracemi o německé převaze hospodářské v Čechách, jež však vynikaly rovněž nekritičností a přepínáním. Nejinak je to i s novým dílem jeho. Hospodářská výkonnost Němců, třebas na základě úřední statistiky, oceňuje se příliš vysoko a jednostranně. Tak počítá, že Němci mají v držení veškeré půdy v Rakousku 45%, a to půdy horší prý, neboť jí přiznáno jen 44% katastralního výnosu, daně pozemkové prý však přece platí 55%! Domů sic mají Němci jen 35%, ale daně činžovní platí z nich $72^1/_2$% a daně domovní přes 73%! Ze všeho akciového kapitalu v podnicích uloženého je v Rakousku 6631 mil. K. Z toho připadá na Němce 6048 mil. K, na zahraniční společnosti 267 mil. K, na Čechy jen $182^1/_2$ mil. korun, na Poláky 94 mil. K, na Vlachy 35 mil. K, na ostatní národy jen nepatrný zlomeček! Z průmyslových velkozávodů mají jich Němci 17.317 čili 84%, Češi 1667 čili 8%, Poláci 5%, Vlaši 2%. A skoro podobný poměr udává i při závodech malých a středních, což je na první pohled nepravděpodobné. Ze zisku, jenž z průmyslu plyne (celkem $1635^1/_2$ mil. K), berou Němci 1231 mil. K, Češi 242 mil. K. Služného a mzdy vyplácí se ročně v průmyslu (prý) $2425^1/_2$ mil. K, a Němci platí z této mzdy a služného svým zaměstnancům 1505 mil. K, Češi 711 mil. K. Němečtí průmyslníci mzdou a služným dávají slovanským lidem vydělat prý $633^1/_2$ mil. korun ročně a jen $872^1/_2$ mil. korun svým rodákům.

Naše doba navykla si míti jakousi úctu před číslicemi, ze statistiky vyvozenými. Ale před tohoto druhu číslicemi všecka úcta mizí. O nich platí latinské přísloví — gratis asseritur, gratis negatur — bezdůvodné tvrzení bez důvodu se vyvrací — pouhým popřením: není to pravda.

Rozhled socialní.

Boj o samostatnost československého hnutí odborového v socialní demokracii na „mezinárodním" odborovém sjezdě vídeňském svolaném na 8. prosince 1905 dobojován. Snaha socialnědemokratického „Československého odborového sdružení" v Praze „rozšířit činnost svou za českou část Čech" (t. j. na českou Moravu, Slezsko, Dolní Rakousy atd.) „a vytvořit se v československou říšskou komissi odborovou, jež by pak s ostatními národními říšskými komissemi odborovými jako hned s německou vídeňskou utvořila federativní

generalní komissi odborovou mezinárodní, jako konečný vrchol celého odborového sdružování socialně-demokratického v Rakousku, rozhodně odmítnuta instancí poslední.

Vídeňský sjezd odborový měl za výhradný úkol pojednati o differencích mezi odborovými komissemi vídeňskou a pražskou a o jejich poměru k říšským odborovým svazům socialně-demokratickým.

Nescentralisované odborové jednoty socialně-demokratické na sjezd vůbec nepozvány, odborům ve federativních svazech přiřknuto pouze po 1 delegatu. Zástupcové vídeňské komisse odborové, hlavně její sekretář Hueber a pak i Beer uhájili germanisační centralisaci pro socialně-demokratické hnutí odborové před Litavou úplně. Marně odsuzovali hlavní mluvčí pražského odborového sdružení československého, vlastně jen pouzí „hosté“ sjezdoví, Steiner a Němec, nedemokratické řády, jež panují v socialně-demokratické straně na poli odborovém, autokracii vídeňského sekretáře odborového Huebra, marně odmítali být pouhými jakýmisi poddanými ve straně a dovolávali se dřívějšího (štutgartského) mezinárodního usnesení, příznivého českému stanovisku, žádali dle brněnského národnostního programu rakouské socialní demokracie rovnoprávnost a samosprávu i ve hnutí odborovém, jehož prý nelze oddělovat od hnutí politického, přece už národnostně v Rakousku usamostatněného.

Sjezd schválil přece v plném znění pánovité ultimatum přednesené zástupcem vídeňské komisse na říjnové „smírné“ konferenci v Brně, že i pražské Československé sdružení bude na dále pouhým nástrojem vůdčí, říšské komisse odborové ve Vídni, která zůstane organisována jako doposud. A to 197 tisíci (původních) hlasů proti pouhým 2200 pro české návrhy odevzdaných. Přes 30.000 hlasů neodevzdáno. Češi nehlasovali. Pouze prý 9600 odborově organisovaných nebylo na sjezdě zastoupeno vůbec. Jako na výsměch už předem poraženým konstatoval sekretář Hueber, jak československé sdružení odborové přes usnesení společného sjezdu vídeňského z roku 1896 (kdy Češi žádali samostatného českého sekretáře odborového, a byli odmítnuti) proti centralisování odborových jednot chutě pracovalo s Vídní o vybudování odborových unií centralistických, a odsoudil napřed zase soudruh Beer dnešní „slabé“ české organisace odborové, „nešikovné“ jejich činovníky a „nedostatečné“ finance.

Takové ultimatum, vůči němuž posa mlčící „odhodlanosti“ českých soudruhů z království, jak ji pražský organ socialně-demokratický líčil, pramálo pomůže, umožnila historická už poddajnost české socialní demokracie na Moravě. Jediný moravský delegat český zároveň s Čechy z království nehlasoval. Ostatní všichni šli s Vídní, ba „doráželi na české soudruhy hůře německých“. Příčiny nijak už nepřekvapujícího zjevu tohoto blíže zde několikráte již vyloženy.

*

Agitace a demonstrace širokých vrstev lidových pro nejširší sdemokratisování volebních řádů pro sbory zákonodárné, zvláště pro sněmovnu poslaneckou říšské rady dostoupily koncem

listopadu v den zahájení posledního zasedání říšské rady všude vrcholu. Předem v Praze a ve Vídni; i když nehledíme na celé to hýření nečíslnými číslicemi, třeba přiznati, že takových mass u nás se ještě nikdy před tím nebylo podařilo sehnat pro jakoukoliv manifestaci jinou. Proto asi také veškeré zákonné meze stanovené právu volného projevu, zřejmě za přímého souhlasu vlády překročovány, zvláště před vídeňským parlamentem. Proto také vláda Gautschova tak si pospíšila s prohlášením ve prospěch rovného práva volebního pro radu říšskou, ač neměla daleko svých návrhů propracovaných a zdůvodněných. Když byla socialní demokracie ústy nově zvoleného svého ústředního vůdce před Litavou Dr. Adlera v poslanecké sněmovně prohlásila svoji spokojenost s programem vládním, vlny agitačně-demonstrační náhle opadly. A to zůstalo celkem i po nezvykle ostrém vystoupení téměř celé sněmovny panské proti „ukvapené povolnosti vlády vůči argumentům revoltující ulice“.

Až doposud nelze předvídati konců volební opravy. Vláda material a svoje návrhy na opravu dodala už parlamentním stranám, veřejnost širší není však o celém elaboratu s dostatek informována. Mnoho nových hledisk vláda však nezaujala. Tak na příklad poměrné právo volební vyhlásila ústy svého premiera za volební právo pro mathematiky a ne politiky. Ani pro volební povinnost se neodhodlala, ba zdá se, že ani volebnímu terrorismu po jejím návrhu nemá býti novým řádem volebním s dostatek čeleno.

*

Málo si všimla veřejnost vůbec i naše živnostnická zvláště důležité konference ředitelů rakouských ústavů pro povznesení živností, svolané do Brna na 8. prosince 1905. Takových ústavů máme v Rakousku doposud jedenáct: v Praze, Liberci, Brně, ve Vídni, v Terstě, Št. Hradci, Innomostí, Gorici, Celovci, Bolzaně a v Roveredě. Až na dva (liberecký a celovecký) zastoupeny byly v Brně svými řediteli všecky. Z ministerstva vyslán na sjezd odborový náčelník a vlastní tvůrce rakouské akce pro povznesení živností Dr. Exner a zástupce ministerstva kultu a vyučování baron Klimburg. Přibyli i místodržitel i zemský hejtman moravský. Sjezd hledal nejvhodnější formu pro stálý, hlavně informační styk mezi ústavy. Ne však centralisaci ústavů, jež by po referatě sekčního chefa Exnera různorodým potřebám jednotlivých zemí a krajů neposloužila. Navrženo zatím a za souhlasu ministerstva obchodu schváleno založit ústřední časopis služby pro povznesení živností, jenž by byl podle slov Dra. Schustra z Prahy sbírkou veškerých prací jednotlivých ústavů. Usneseno dále nedoporučit se zřetelem na četné smutné zkušenosti, aby se maloživnostenské stroje zakupované z ročních 100.000 K ministerstvem obchodu skýtaných přepouštěly nadále jednotlivcům, nýbrž pouze zvláště k tomu zřizovaným družstvům strojovým. Dojednáno pak zahájiti akci, aby subvence hospodářským družstvům maloživnostenským byly udělovány pouze ve zvláštních případech. Zvláště na moravský zemský výbor si tu stěžováno, že udílí pouze subvence družstvům, na jichž užití nemá prý nikdo kontrolujícího

vlivu, za to však důsledně odepírá dáti jim jakékoliv půjčky. Instituce kočujících učitelů živnostenských prohlášena za naprosto zbytečnou. Na konec usneseno příští sjezd konati v nezastoupeném Liberci roku 1906.

*

V některých průmyslových závodech rakouských zavedena rozmanitá zařízení ve prospěch dělnictva, jež znamenají značný socialní pokrok. Minulý měsíc zavedl Fr. Karel hr. Seilern (poslanec katolické strany národní na sněmu moravském) ve svém průmyslovém závodě (keramickém) v Tlumačově pro svoje dělnictvo kvinkvenálky, a to tři, k dosavadní mzdě dostane se příště dělníkovi, který pracuje v závodě přes pět let za rok přídavku 50 K, kdo pracoval přes 10 let, přídavku ročního 100 K, a kdo pracoval přes tři kvinkvennia, ročně o 150 K více. V témže závodě ne právě nejrozsáhlejším založen zvláštní pensijní a invalidní fond pro dělnictvo bez jakýchkoliv příspěvků dělnických výhradným věnováním zaměstnavatelovým v původním obnosu 800.000 K, jenž vzrostl úroky už o 53.000 K. Dělníkům tamějším, kteří nemají volného bytu od závodu, dostane se denně za 10 haléřů v poledne oběda (polévky, 20 *dg* masa a nějaké zeleniny).

Podobná zařízení měla by býti více rozhlašována. Již proto jen, aby působila za vzor i pro jiné a také zas dokazovala, že nelze spravedlivě ani těch kapitalistů házet do jednoho měcha.

Školství.

Ministerstvo kultu a vyučování vydalo nové nařízení o zdravotnictví školním, jímž se ustanovuje: 1. Každý kandidat, který se hlásí ke zkouškám státním, musí prokázati, že poslouchal přednášky ze zdravovědy školní a má o tom býti také zpráva ve vysvědčení o učitelské způsobilosti. V návrzích na obsazení uprázdněných míst učitelských na středních školách má býti výslovně uváděno, zdali žadatel poslouchal přednášky o zdravovědě školní a vykonal z ní kolloquia. 2. Děkanství filosofických fakult mají oznamovati příhodným způsobem takové přednášky kandidatům professury. 3. Na ferialních kursech středoškolních mají nadále bývati také přednášky o školní zdravovědě, aby také učitelé již působící s ní se mohli obeznámiti. 4. Na zvláštní žádost budou povolována také stipendia k návštěvě zdravotnických sjezdů a ke studiím zdravotních zařízení v cizině.

V příčině nákladu, jakým království české přispívá na národní školství, uvádíme údaje z posledních tří let; vydáno totiž pro rok 1903 31,945.919 K, pro rok 1904 36,544.089 K, pro rok 1905 37,204.789 K. V účtování pensijního fondu učitelského vykazují se schodky a to na

rok 1903 1,018.815 K, na rok 1904 1,103.407 K, na rok 1905 2.335.407 K. Srovnáním konečných výsledků z jednotlivých roků seznáváme, že finanční náklad na národní školství značně stoupá. Příčina toho spočívá jednak v úpravě platův a pensí učitelských, jednak i v tom, že nově zřizovaných škol značně přibývá. Nedoplatky školného za jednotlivými okresy váznoucí nejsou celkem veliké, ačkoliv poslední léta byla velmi neutěšená. Tak za rok 1904 činily 741.640 K 38 h, za rok 1903 i přes kruté živelní pohromy činily pouze 670.706 K 82 h, za rok 1902 činily 661.553 K 81 h. Dotace zemská pro stavbu nových škol byla ve všech třech rocích ustanovena na 300.000 K, avšak ukázalo se, že nestačí, neboť každého roku byly přes povolený obnos brány zálohy na účet roku příštího.

Přípravná schůze k založení „Jednoty Komenského“ konala se 1. listopadu v Praze. O účelu a práci její přednesl obsáhlou řeč professor Drtina. Dle něho má Jednota Komenského býti spolkem pro reformu školskou a pro studium pedagogiky, která by obdobně jako podobná zřízení v cizině usilovala o pokrok ve školství všech kategorií a podněcovala i spolupůsobila při školské činnosti zákonodárné. Ve spolku tomto dávaly by se na základě theoretického studia i prací theoretických popudy k řešení otázek praktických. Jednota má býti svazem všeho učitelstva, který bude státi mimo organisace, vedle nich, ale ne proti nim. Nebude se dotýkati sporův učitelstva ani stotožňovati se s některou stranou politickou. Vítán bude v Jednotě každý i z kruhů neučitelských, kdo přináší vzdělání, dobrou vůli a práci. Dalšími úkoly jejími může býti zřízení pedagogického musea, veliké knihovny, ústřední kanceláře zpravodajské. V Jednotě budou rozhodovati odborné komise, nikoli nějaká majorita spolkových schůzí. Na tento theoretický směr činnosti kladli též důraz zástupcové z řad středoškolského professorstva, ale učitelé škol národních a neučitelé kladli důraz na směr propagační. Na konec zvoleno komité pro vypracování stanov z řad učitelů škol vysokých, středních, odborných a obecných, za učitelské ústavy a posluchače filosofie a konečné z řad neučitelských.

„Český Učitel“ upozorňuje, že v poslední době zaslán byl z nařízení předsedy c. k. zemské školní rady v Praze všem c. k. okresním hejtmanům opětně přísný zákaz písaření učitelův u c. k. okresních školních rad. Předsedům těchto rad byly zvýšeny značně paušály a proto nebude písaření ani inspektorův ani učitelů trpěno. Okresní školní inspektor je povinen vyřizovati jen přípisy spadající do oboru pedagogického, didaktického a osobní otázky učitelstva. Ostatní akta náleží přiděliti a vyříditi právníkům u c. k. okresního hejtmanství. Inspektor má psáti jen koncepty vyřízení a přepisy mají obstarati písaři c. k. okresního hejtmanství placení z paušálů nyní zvýšených.

Zemědělská komise předložila sněmu království českého usnesení, jímž zemskému výboru se ukládá, aby vypsal právo veřejnosti pro veškeré zemí podporované školy hospodářské v království českém, a dále aby konal v dorozumění s oběma odbory zemědělské rady šetření o otázkách, pro které části Čech se jeví žádoucno zříditi

hospodářské školy zimní nebo rolnické, kde by takové školy měly býti zřízeny, má zemský výbor zahájiti potřebná šetření a vyjednávání s místními činiteli, vypracovati a sněmu v nejbližším zasedání předložiti úplný projekt o hospodářských školách, jež by se měly ve všech částech země zříditi, tak aby byly dle možnosti stejnoměrně rozděleny.

České střední školy vykazují v školním roce 1905/6

	počet ústavů	tříd	poboček	žáků
gymnasia v Cechách	35	274	52	10.106
gymnasia na Moravě	16	104	28	5.055
gymnasium v Opavě	1	8	—	218
realky v Cechách	23	147	120	9.980
realky na Moravě	16	101	29	4.572
Dohromady	91	634	229	29.931

Manifestace za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo vylákala i učitelstvo škol národních a měšťanských a některé professory vysokoškolské. Později přihlásili se pro ně professoři realky v Novém Městě (bez ředitele) a někteří členové z učitelského sboru zemské vyšší realky ve Velkém Meziříčí. Posledně jmenovaní končí své prohlášení invektivou na „Ustřední spolek českých professorů“ a žádá kollegů stejně smýšlejících, aby se k resoluci učitelstva ze dne 19. listopadu připojili. Dosud však jsou ojedinělí. V „Case“ objevil se proti témuž spolku anonymní dotaz, jak se spolek hodlá zachovati v otázce všeobecného práva hlasovacího. Na to odpovídá trefně „Věstník“, „že jsou-li dotyční neznámí páni kollegové členy spolku, měli by užiti plně svého práva a podati své návrhy výboru, pakli jimi nejsou, měli by do spolku vstoupiti a pracovati v něm po svém přesvědčení. Mladí, moderní pracovníci jsou vždy srdečně vítáni. Ostatně specielně ve věci této, ač zajisté každý člen spolku jako upřímný syn své vlasti nadšeně souhlasí s vážným hnutím tím, přece nelze spolku činně zasahovati, protože není dle stanov k tomu oprávněn. Stav středoškolského učitelstva ovšem může manifestovati. Je třeba, aby dán byl někým podnět. Tu se tedy naskytuje oněm pánům kollegům příležitost věci se ujmouti.“

České pokrokářské studentstvo v Praze potvrdilo dávno známou pravdu, še svoboda platí jen pro liberály. Při instalaci universitního rektora, který dle pořadí je letos z fakulty bohosloveeké, strhli přemnozí páni akademikové takový rámus a spískali kočičinu, že jejich jednání kde který slušný člověk odsoudil a sám akademický senát uznal za dobré ve své vyhlášce ze dne 8. prosince m. r. „vysloviti nejhlubší svoje politování nad těmito událostmi a pokárati je jakožto studentstva nehodné a university nedůstojné co nejostřeji.“ Zajímavo je při tom, že sám děkan filosofické fakulty Dr. Drtina napomínal jich k slušnosti, doufaje, že jeho poslechnou, ale marně. Zdali pak si někteří páni při této příležitosti vzpomněli, že je to výsledkem jejich vlastní práce? A co bylo příčinou tohoto studentsko-klukovského jednání? Chtěli očistit universitu: theologie není prý vědou, theologická fakulta

na universitu prý nepatří. Nepřísluší sem a bylo by zbytečno vyvraceti tuto starou, otřepanou frási; citujeme jen úryvek z immatrikulační řeči rektora české techniky v Praze, jenž o několik dní později pravil: „Vedou-li si tedy na příklad studující tak, jako by jim náleželo řešiti různé problémy života společenského, problémy, s kterýmiž mužové v oborech oněch sešedivělí často nevědí si rady, není to než poblouznění, které může býti jen na škodu". Masaryk stále hledá nového náboženství, filosofií často všelijakou, ale žádný jeho posluchač mu „vědeckosti" proto upírati nebude.

Jak toto štvaní proti katolické víře se zažírá a i později se jeví, viděli jsme nedávno v řadách učitelů středoškolských. Kterýsi učitel realky, sotva z university vyšlý, zaplavoval sloupce venkovského realistického organu jalovými nájezdy a osobními urážkami proti katechetovi, že stěžoval si řediteli do učitelova bohoslužeb nedůstojného chování. Kterak nábožensko-mravně si vedou ve škole, lze si domysliti. Kdyby tak biskupský komisař užil svého práva a hospitoval i v hodinách nenáboženských, jakých leckde nabyl by zkušeností!

„Říšský svaz spolků středních v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených" ustavil se dne 1. listopadu minulého roku v Brně, kde bylo zastoupeno 12 spolků a zvoleno předsednictvo a výbor. „Věstník českých professorů" praví o jeho řádu, že byl schválen, když všechny kameny úrazu odstraněny. Authentickým textem prohlášen byl v každém jazyce ten, který je v archivě „Svazu" uložen.

Universitní extense poskytují za minulý rok tento obraz. V Praze a předměstích pořádána byla XV. a XVI. řada obsahující 17 kursů po 6 přednáškách, čili 102 přednášky. Posluchačů bylo 1817, průměrně 106·8 (loni 84·08). Dle fakult obstarala právnická 4, lékařská 5, filosofická 7 kursů, vysoká škola technická jeden; theologická nebyla zastoupena. Mimo Prahu bylo vykonáno v Čechách a na Moravě na 20 místech 98 přednášek. Posluchačů bylo 34.770, průměrně 354·8 (loni 302·8). Dle fakult zastoupena byla právnická ve 20 přednáškách, lékařská v 9, filosofická v 66, vysoké školy technické ve třech. Státní subvence byla 7000 korun.

„Politik" uveřejnila dne 27. prosince m. r. článek z řad učitelských „Zur Reform der Mittelschule". Doporučuje pro rakouské poměry pěstovati jazyky ve styky s ostatními rakouskými národnostmi potřebné: Slovanům němčinu, maďarštinu a některý jazyk slovanský; Maďarům němčinu a některý sousední jazyk slovanský nebo románský; Němcům maďarský a některý slovanský jazyk.

Dle zpráv školních dozorců zapsáno bylo v minulém školním roce do národních škol v Uhrách 359.264 dítek, z nichž 183.085 hochů, 176.179 dívek; celkem o 22.453 dítek více než v roce předminulém. Dle mateřského jazyka bylo Maďarů + 11.507, Němců 58.984 (+ 3.489), Rumunů 33.677 (+ 1.534), Slováků 47.784 (+ 3.674), Srbů 3.722 (— 59), Chorvatů 5.729 (+ 308), Rusů 13.043 (+ 2.332) a jiných národností 4801 (— 332). Ovšem údaje tyto vzhledem k maďarisační činnosti roz-

manitých činitelů třeba bráti s opatrností a zvýšily by se zajisté ve prospěch nemaďarských národností. Dle náboženství bylo katolíků 186.610 (+ 12.662), sjednocených 35.437 (+ 2669), pravoslavných 22.845 (+ 1476), evangelíků augšpurkského vyznání 20.830 (+ 834), reformovaných 59.659 (+ 1754), evangelíků unitářů 5489 (— 74), židů 28.345 (+ 3111), jiných vyznání 49 (+ 21). Do obyčejných škol chodilo 290.681 (+ 16.827) dítek, do pokračovacích škol 68.583 (+ 5626), a to do všeobecných 20.364 (+ 2953) a do hospodářských pokračovacích 48.219 (+ 2673).

„Věstník českých professorů“ přinesl zajímavá data o tom, jakou pozornost věnují vídeňští gymnasisté moderním jazykům. Na gymnasiu Žofie učí se 65% žáků vyššího gymnasia franštině; v VI. okresu 47%, na gymnasiu „Arcivévody Rainera“ 50%, na dívčím lyceu 79%. Angličině se učí v XIX. okresu v V.—VII. třídě za účasti 63%, ve XIII. okresu 60% žáků. Na gymnasiu Žofie konaly se tři maturitní zkoušky z franštiny. Roku 1902 přihlásilo se k této zkoušce z 29 abiturientů 13, roku 1903 ze 27 abiturientů 15, roku 1904 z 25 celkem 9. Úhrnem z 81 abiturientů 37 čili 46%. Na gymnasiu v VI. okrese maturovalo roku 1904 z 31 abiturientů 11.

V letním semestru 1905 studovalo na 21 universitách v Německu 41.943 posluchačů. Dle státní příslušnosti bylo jich z Německa 38.770, ze Švedska a Norvežska 31, z Danska 13, z Velké Britannie 160, z Nizozemí 48, z Lucemburska 14, z Belgie 13, z Francie 52, ze Španěl 26, z Portugal 9, ze Švycarska 284, z Italie 45, z Rakousko-Uherska 619, z Lichtensteinska 1, z Černé Hory 2, ze Srbska 49, z Bulharska 95, z Rumunska 77, z Turecka 36, z Řecka 54, z Ruska 1153, z Ameriky 268, z Asie 104, z Afriky 19, z Australie 8. Nejpestřejší posluchačstvo měla universita berlínská, na níž studovali nejen posluchači ze všech spolkových států německých, nýbrž i ze všech uvedených statův evropských (kromě malých Lucemburska i Lichtensteinska) i ze všech ostatních čtyř dílů světových. V téže době habilitovalo se na universitách v Německu 5 docentů na fakultách evangelicko-theologických, 2 na katolicko-theologických, 2 na právnických, 28 na medicinských, 25 na filosofických a 2 na přírodovědeckých fakultách, pokud jsou od filosoficko-filologických odděleny; celkem 64 nových habilitací.

Studentských časopisů (vysokoškolských) vychází v Německu 45. Některé z nich lze každému v knihkupectví objednati, jiné jsou orgány příslušných spolkův a pouze jejich členům přístupny.

V Berlíně zřízena byla od magistrátu technická střední škola nákladem 1 millionu marek. Škola tato má býti pojítkem vysoké školy technické a odborných škol průmyslových.

Vojenství.

Prosincové číslo Streffleuru uveřejňuje statistiku vojenské služby schopných koní, což třeba některého čtenáře zajímati bude.

Válečné služby schopných koní počítá na celém světě 80 milionů. Z těchto má Rusko 23 milionů, tak že po dovozu mu není třeba se ohlížeti. (Dodáme však hned, že hodnota koní v Rusku za posledních desítiletí poklesla pro nedbalý dohled a neúčelný způsob vybírání ke službě vojenské. Teprve poslední dobou vojenská správa lépe dohlíží.) Německo má 4 miliony. Dováží ročně prumérné po 100.000 koní; věnuje však chovu koní velkou péči. Francie s Algerií má 3·2 milionů. Armáda potřebuje za války 600.000 koní. Rakousko má 4 miliony. Italie 750 000 koní. Dováží ročně jen z Uher po 40.000 koní. Druhé země evropské jsou takto zastoupeny: Švedsko 500.000, Norsko 150.000. Dansko 450.000, Nizozemsko 280.000, Belgie 240 000. Španělsko 400.000. Portugalsko 220 000. Švycarsko 100.000, Rumunsko 900.000, Bulharsko 350.000, Srbsko 200.000, Recko 100.000 koní. Evropské Turecko 300.000 koní k válce schopných. Asie má 11 milionů koní, severní Amerika 19 milionů, jižní Amerika 6 milionů, Afrika 1¼ mil., Australie 2 mil.

Německo. Snaživá správa námořnictví nyní, co známo je, jak velké služby Japoncům konala telegrafie bez drátu v bitvě v korejském průplavu, důkladně si hledí této pomůcky. Na lodi „Blücheru" k zvláštním službám u Flensburgu ležící koná se od 8. října 1905 do 3. února 1906 7 kursů, v nichž dostává se důstojníkům námořním a obzvláště oněm z lodí výzvědných výcviku, by stroje telegrafické obsluhovati dovedli.

Správa hodlá také zříditi několik nových stanic na telegrafii bez drátu na německém severním pobřeží.

Jak píše „Kriegstechnische Zeitschrift" zdá se, že v armádě ujaly se k telegrafii bez drátu stroje soustavy „telefunken" nazvané, sloučeniny soustavy Braun-Siemens a Slaby-Arco. Každá stanice má po 3 dvoukolových jednospřežných vozíkách, a to na vyrábění síly, na přístroje a na nářadí. Sílu dodává benzinový motor o 4 HP. Na zvedání drátu slouží ballon. Každá stanice obsloužena jest 2 důstojníky, 2 poddůstojníky a 8 mužů. Zprávy lze dávati na 100 až 200 kilometrů.

Francie. Jak drahá jest obrana země, dokazuje zpráva poslance Gervais Tento tvrdí, že Francie platila od roku 1872 do roku 1903 (30 let) za dostavění a udržování pevností 700 milionů franků.

Dle posud známých údajů vřaděno bylo do armády s podzimu 1905 [illegible]1.900 mužů na rok, 143.000 na 2 až 3 roky. Nový zákon platným jde totiž až na podzim roku 1906. Tomu lze přičísti, že letos je tolik jednoročníků, neboť si přispíšili všickni, již letos naposled použiti mohou této výsady.

Když nováčkové službu nastupovali, vyhlášen byl okružník, jehož původcem byl odstoupivší ministr vojenství, a o němž jsme se již v listopadu m. r. zmínili. Dodati sluší, že okružník, dotýkaje se velkých zmah nováčků, radí, by za prvního výcviku dána byla vojínům větší

dávka masa, a třeba-li také chleba, také občas budiž jim podáno vína, a aby setníci v té době obětovali část úspor z „menage“. Známo, že našim vojínům dostává se jen větší dávky chleba (Brotzubusse). Arci, způsob stravovací jest ve Francii jiný než u nás.

Francouzské podmořské čluny prý mají tyto typy: *a)* čluny útočné, které protivníka vyhledají v jeho stanovišti. Projektováno je jich 10, několik již dostavěno; *b)* čluny pobřežní jsou s to na krátkou vzdálenost vyplouti, 6 jich je stavěno; *c)* čluny obranné; jichž lze použiti v nejbližším okruží přístavů. 12 jich je dostavěno. 2 jsou na loděnici.

Anglie. Přístav doverský bude prý přestavěn na přístav válečný, a to tak veliký, aby současně pohostiti mohl 17 lodí bitevních, 12 křižníků I. řádu a mnoho torpedovek. Práce rozměřeny jsou na 18 až 24 měsíců.

Nedávno bylo v Portsmouth dáno do potřeby ohromné plovoucí skladiště uhlí, jež umožňuje rychlejší a snadnější nakládání uhlí na lodi, obzvláště lodi válečné. Tento ohromný koráb má 10 komor, na každém boku po 5 a pojmouti může 12.000 tun uhlí. Každá komora má po 24 otvorech a 8 mechanických zařízení na plnění měchů, takže najednou 80 měchů může býti plněno. Na palubě jsou 4 věže, jež lze po délce paluby posouvati. Každá věž má po 3 jeřábech, jež dodávají uhlí do skladiště a z něho na lodi. Všecko zařízeno jest na elektrický pohon. Elektrické stroje umístěny jsou ve dvou zadních komorách na korábu.

Směs.

Evropské a americké university. Pařížská „Science“ uveřejnila zajímavé zprávy o poměrech evropských a amerických universit. Z evropských universit vzaty jsou v úvahu: Berlín, Lipsko, Bonn, Vídeň, Paříž a Edinburg. Nejstarší z nich jest universita pařížská, založená roku 1100, pak následuje vídeňská 1384, lipská 1409, edinburgská 1583, berlínská 1807 a bonnská 1818. Co do počtu učitelů jest na prvním místě berlínská s 504 silami, pak vídeňská s 431, pařížská s 420, lipská s 216, edinburgská s 205 a bonnská s 177. Co do návštěvy jest opět první v řadě berlínská, která měla roku 1904, z něhož všechna data jsou vzata, 13.782 studujících, pařížská následuje s 12.985, vídeňská s 6205, lipská s 4273, edinburgská s 2971 a bonnská s 2970. Největšího nákladu vyžaduje pařížská, totiž 3,736.000 marek, berlínská 3,522.000, lipská 2,864.000, edinburgská 1,876.000, vídeňská 1,856.000 a bonnská 1,444.000 marek. Universitu stojí průměrně každý posluchač nejvíce v Lipsku, totiž 680 marek ročně, v Edinburgu 632, v Bonně 492, ve Vídni 304, v Paříži 288, v Berlíně 236 marek. Kollejného platí se nejvíce v Edinburgu, totiž 40—80 marek, méně v Paříži a nejméně na ostatních školách. Americké university nutno rozděliti na soukromé západn

a na státní východní. Nejstarší americkou universitou jest Havardova v Cambridge ve státě Massachusett, založená roku 1636, všechny ostatní na západě byly založeny teprve během 18. století, na východě až vesměs v druhé třetině 19. století. Největší návštěvu ze všech má Havardova universita, při níž bylo 525 učitelův a 5143 posluchačů; podobně četně byla navštívena universita Kolumbia v Novém Yorku, na níž bylo 551 učitelův a 5017 posluchačů. Roční budget Havardovy university obnášel 6,290.660 marek, při čemž nepočítají se zvláštní nadace, jež vynesly více než $3^1/_2$ milionu marek (vše z roku 1904). Vydala tedy tato universita třikráte více na své studenty než v Berlíně a v Paříži. Universita Kolumbia v Novém Yorku měla budget 6 mil. marek, ale zde platí studenti ročně kollejného 600—1000 marek. Universita v Kalifornii měla o něco málo větší budget než pařížská a státní v Illinois týž jako berlínská.

Lipogramatické literarní pokusy. V berlínském klubu bibliofilů přednášel G. Weisstein o literarních pokusech, při nichž bylo vyloučeno některé písmeno z abecedy. Koncem 18. století uveřejnil J. W. Burmann sešit básní nazvaných „Badinagen“, v nichž vždy při nadpisu naznačil, které písmeno v básni nepřichází, hlavně bylo to buď *b* nebo *f, p, a, u.* Něco podobného bylo známo i ve starověku. Básník Lasos napsal povídku, v níž nikde nebylo písmena *r*. Jiný zbásnil Iliadu o 24 zpěvích a v každém chybělo vždy pořadem některé písmeno z abecedy. Největší podobnou hříčku napsal spisovatel J. Rittler, který vydal roku 1820 ve Vídni roman „Dvojčata“ o 200 stranách, v němž není písmena *R*. I. Zh.

Blížící se cholera. Souvislost války s cholerou je zdávna známá. Před několika týdny zemřel v Hamburku ruský vystěhovalec na choleru, byl to však pouze vyzáblý, špatně živený člověk, na němž za živa nemoc nerozpoznána; při sekci objeveny střevní změny jako při choleře bývají, a rozpoznán i při bakteriologickém výzkumu cholerový mikrob. Ale v Marienwerderu nalezeny u dvou docela zdravých osob také ve střevním obsahu bacilly cholerové. Jsou ti lidé zdrávi, či jsou nemocni? Lidé, když se z tyfu pozdraví, mívají ještě dlouho v sobě bacilly tyfové. Dítky docela zdravé přechovávají často v ústech zárodky difterie. Dva vynikající lékaři bakteriologové, berlínský Koch a mnichovský Emmerich na podzim roku 1904 pozváni do Detmoldu, když tam nákaza cholerová vypukla. Radili věci právě opačné: Emmerich dokazoval, že vařiti vodu jest zbytečno, kázal za to pilně postřikovat ulice, svlažovat a zametat trottoiry, a čerstvou vyhrabanou zemi kázal polévat vápenným mlékem. Koch naproti tomu největší váhu kladl na desinfekci výkalů, peřin a místností po nemocných, kázal vařit pitnou vodu a osamotnit nemocné. Městská rada poslechla obou lékařů a dělala oboje. Obě školy bakteriologické, mnichovská i berlínská, mohou míti pravdu: tato káže ničit bacilly, jež pokládá za hlavní původce choroby, ona však má za to, že ne bacilly samy v těle jsou už chorobou, ale nálada chorobná u člověka, jeho „genius epidemicus“. (Živa 1.)

Nejnižší stupeň mrazu dnešními prostředky dosažitelný použil professor Krakovský K. Olszewski, zabývající se pokusy zkrápniti plyn helium. V roce 1894 tehdejšími prostředky nemohl docíliti mrazu s dostatek nízkého a proto pokus jako nemožný opustil, konstatovav pouze, že bod tekutosti

helia leží pod —264°. Teď však za nových prostředků a method schlazovacích, použitím tekutého vodíku, jenž má sám teplotu 252½° pod bodem mrazu, a když tuhne dokonce —259°, jakož i stlačováním a náhlým roztažením helia (ze 180 atmosfer tlaku až na 1 atmosferu). Tímto způsobem dosáhl nejvyššího mrazu —271·3°, tedy už jen 1·7° pod tak zvaným absolutním bodem mrazu, jejž kladou na —279°, jakožto teplotu světového prostoru. Ale ani na bodě —271·3° nedocílil Dr. Olszewski zkrápnění helia. Má však za to, že je bodu varu heliového blízko, myslí, že musí bod zkapalnění tohoto nejlehčího plynu ležet mezi —271 až 273°.

Matka Karla Velikého byla Slovankou, dovozuje Fr. V. Sasinek ve „Slovenských Pohľadech“ (10). Jeden rukopis totiž zaznamenává: „Pipinus moritur, consurgit Carolus acer, natus in Ingeleheim, cui Berta fit Ungara mater.“ Pipin měl za manželku Bertu, Uherku, dceru Desideria, mana longobardského krále Luitpranda. Karel otec Pipinův poslal tohoto k Luitprandovi na vychování (na „postřižiny“). Tu seznámil se a oženil s dcerou Desideria. Desiderius tedy musil býti knížetem Uhrů. Uhrami však nazývána krajina hned za Ticinem a Adiží — nynější Gorice — slujíc též Marchia Hungariae. K Uhersku počítáno zeměpisně celé nynější Slovinsko, které však národopisně vzato nazýváno též „Marchia Winidarum“. Paulus Diaconus, historik longobardského dvora, nazývá ji kromě toho „Carniola“ (Krajina); když Krajina, tedy jen „Krajina“ sousední Hungarie. Berta už roku 742 porodila Pipinovi Karla, později císaře Karla Velikého. Že Desiderius, potomní král Longobardský (po synu Luitprandovu Aistulfovi), byl otcem Berty, souditi se dá z toho, že na náhrobku Luitprandovu čteno, že mu byli Ungarus a Francus přátely. Ungarus tento mohl být jedině vojvoda sousední „uherské Krajiny“, Francus pak byl Pipin sám. Přátely mu byli, ježto byl s nimi spojen příbuzensky — Pipinovi byl kmotrem při postřižinách, a Pipin zase měl dceru Ungara — Desideria. S Aistulfem, synem Luitpranda, už se Pipin znepřátelil, pro jeho křivdy svaté Stolici činěné. Porážka Aistulfova nezbytně pak vyzdvihla na trůn longobardský tchána Pipinova, Ungara, vojvodu „uherské marky“ (Krajiny) a i dřív už mana longobardských králů, Desiderius také po svržení královĕ uvázal se v povinnost šetřiti a hájiti práva svaté Stolice.

Jak mnoho tu ještě ze slovanské prvotní historie zbývá osvětliti a vyjasniti! Dnes buď nutno přijímati domněnky západních historiků, nebo pracovati se smělými dohady. Ale i tyto dohady mají v sobě mnoho pravděpodobnosti a nové světlo vrhají do temných dávných věků.

P. T. pp. odběratelům »Hlídky«.

Zvýšením mzdy a zdražením papíru nastala nutnost zvýšiti předplatné »Hlídky« na 10 K ročně. Jelikož i takto zůstává »Hlídka« časopisem poměrně velmi laciným, jsme přesvědčeni, že zvýšení toto nám zazlíváno nebude.

Byli bychom povděčni, kdyby nám příznivci »Hlídky« laskavě udali adressy, kam by mohla býti poslána na ukázku. Nechceme nikoho obtěžovati, ale víme určitě, že by mnohý náš intelligent »Hlídku« rád odbíral a četl, kdyby na ni byl upozorněn.

HLÍDKA.

Ruská obščina.

PROKOP ŠUP. (O.)

Sesilený vliv marxismu, a to přísného marxismu, jaký dnes v Německu zastává Kautský se svou skupinou, v letech devadesátých, když už obščina dostatečně osvětlena mnoha pracemi školy národnické, mnoha komisemi a statistickým šetřením, zase na obščinu pohlížel jinak než národníci, obščina pro neomarxismus jest kamenem úrazu. Musí jako stará forma zaniknout. Čím dříve, tím lépe. Chod historie nedělá skoků. Pozemkové vlastnictví musí i v Rusku prodělati fasi kapitalistickou, rolnictvo musí býti zproletarisováno, aby bylo uschopněno budoucí vyšší formy socialní (P. Struve, G. Maslov, M. Tugan-Baranovskij, Andrejevič). Tu se neomarxisté shodují s ruskými liberaly, kteří jako ctitelé západu jsou ode dávna nepřátely obščiny. Těm jest obščina hlavní překážkou pokroku (Kavelin, Golovin, Terner, V. Blažaev, Nikolskij, Petr Lochtin, Čuprov, V. Gurko, N. Brževskij).

Ale přes to, že socialistické idey mají dnes tolik ctitelů v Rusku, obščina pozemková má znova mnoho příznivců, skoro možno říci, že většina jest pro její zachování. Jsou to všichni tak zvaní „zemci“ v politice i v národním hospodářství, dřívější „národníci“ (Voroncov, Kačarovskij, Jakuškin, Karelin, Karyšev), jsou to kathedroví socialisté (Chovskij, Manuilov, M. J. Gercenštein, A. A. Isaev), jsou to krajní konservativci z prava i krajní socialisté revolucionáři z leva (A. Pěšechonov, D. Novotoržskij, N. A. Rožkov), kteří dnes opět obščinu prohlašují za nejlepší záruku pro snadný přechod ruské společnosti k všeobecnému sespolečenstvění prostředků výroby. Hlásajíce socialisaci nebo nacionalisaci země, chtějí, aby taková nacionalisovaná půda dána byla obščině v užívání vždy rovné a stejné, v níž také každý svůj podíl obdělávat musí! A nad obščinou místní chtějí zřídit ještě obščinu okresní, nad tou krajskou a oblastnou a konečně celoříšskou, a všecky tyto organisace budou míti cílem stále vyrovnávat a přidělovat půdu všem, kdož sami osobně na ní chtějí pracovat.

Proto také co už dnes bylo programů politických prohlášeno od různých stran v Rusku, na žádném z nich nestojí bezpodmínečné zrušení obščiny pozemkové. Ba ani nejúhlavnější její nepřátelé, liberalové, jí nesázejí zpříma nůž na hrdlo, nechtějí jedním škrtem péra jí zrušiti, ale jsou pro volnější přechod od ní k „podvornému“ vlastnictví, k individualismu.

Ale zase s druhé strany obrancové obščiny prorokují její neudržitelnost. Kačarovskij jí dává ještě lhůtu 20—30 let.

Vedle tohoto theoretického, literarně-politického proudu pro obščinu a proti ní třeba ještě uvážiti i proudy úřední, jež stejně obojím směrem se uchvátiti dávají.

Žák Samarinův kníže Vasilčikov dává svědectví komisím osvobozovacím z roku 1861, že byly naladěny většinou protiobščinnicky. Ale tehdy obščině neublíženo značněji. V „položení o kresťanach“ — v zákoně o selské správě — nachází se mnoho ustanovení, která měla obščinu ne sice rozrušit, ale aspoň pomalu od ní jednotlivce uvolňovat a učinit možným přechod k jiným formám hospodaření. Neboť už tehdy v dobách osvobození selského hlasy západoevropské nauky hospodářské a státní vytýkaly ruské vládě, že sedláky sice od poddanství šlechty uvolnila, ale za to v nové ještě horší poddanství je uvrhla, v poddanství neodpovědného, nevědomého, temného „miru“ (A. Wagner).

Ale všecky liberalní nátlaky tehdejší přemohl ohled správní a finanční, jak pravil tehdejší předseda reformní redakční komise kníže J. I. Rostovcev: „Lid potřebuje silné vlády; bez ‚miru‘ a ‚obščiny‘ ani pán nedostane svého obroku ani stát svých daní.“ Když však hned po osvobození sedláků následovalo několik neúrodných let, z nichž rok 1865 byl zvláště katastrofalní, zřízena byla roku 1872 komise na vyšetření příčin úpadku hospodářského pod senatorem Valujevým, která ve svém podání obrací se proti společnému vlastnictví v obščině jako proti jedné a hlavní příčině neúspěchů hospodářství selského.

Než však se náhledy a šetření valujevské komise mohly uplatniti. zřízena roku 1881 nová komise pod vedením státního sekretáře Kachanova, jež měla vyšetřit nedostatky celé samosprávy selské. A výsledky komise zněly, následkem konservativního složení jejího, zase ve prospěch obščiny. A obščina návrhy komise kachanovské znova značně upevněna. Po neúrodném roce 1891 zavedeno nové šetření a zřízena nová komise. Anketa dotazní vedena ministerstvem vnitra a material sesbíraný v tomto ministerstvě pod řízením A. S. Stišinského zpracováván v návrhy reformní. A konservativní složení ankety i komise opět vyzněly na upevnění obščiny. Nový hladový rok 1898 dal vznik novému šetření, jež vedl pouze ve středních ruských guberniích senator Kokovcev. A material statistický sesbíraný v těchto středních guberniích poskytl dosud nebývalou zevrubnou přehlednost všech zjevů života hospodářského v hlavních obščinných guberniích Ruska. Materialu toho užili obranci i protivníci obščiny. Komise Kokovceva však proti obščině se přímo nevyslovila. Roku 1902 vymohl si konečně finanční ministr Witte zřízení „zvláštní rady na vyšetření příčin nouze selské.“ Komise

tato byla zase jednou ve svém jádru liberalnější. Mnoho lidí v ní pracovalo i z nových lidově-pokrokových stran, tedy přátel občiny, ale mnoho staroliberalních lidí. A mezi jinými návrhy komise té jest i velmi řízně odůvodněný návrh na rozvolnění občiny. Z poručení zvláštní rady vyšel veliký, vědecky klidný, ale tak pádný spis A. A. Ritticha, jakého dosud proti občině před tím nenapsáno. „Zvláštní rada“ však rozpuštěna před podáním konečných návrhů.

A tak celkem vzato v úřadech centralních během těch dlouhých let vrch obdržel vliv občinnický. Podobně i v místní samosprávě, v zemstvech. Zemstva, která za let osmdesátých až do roku 1891 sbírala pracně pomocí svých statistiků všecky možné údaje o životě občinném (odtud: V. V. „Výsledky zemské statistiky o občině“, nejsilnější a nejobsáhlejší snůška údajův o poměrech občinných), skoro všecka i se svým pomocným personalem byla a jsou na straně občiny. Proto material zemstvy sebraný do roku 1891 v tomto duchu poněkud přibarven. Také judikatura (nejvyšší senat soudní, kassační i správní) skoro vesměs za těch 45 let od osvobození selského, kdykoliv přišlo jí vykládati nějaký sporný případ po duchu zákonodárství selského, klonila se vždy směrem přísného občinnictví a pomáhala utužovat obecní společenství pozemkové.

Zákony, jež za té doby vydávány na doplnění dvou fundamentalních „položení“ („o kresťanach“ a „o výkupě“), pokud vůbec vliv měly na selský život, hleděly většinou utvrditi a zpevniti postavení pozemkové občiny. Liberalnější byly vůči členům občinníkům pouze zákony z návrhů komise valujevské vyplývající, zákon ustanovující rozchod rodové skupiny, společně hospodařící (z 18. března 1886) a zákon omezující počet občinných „peredělů“ (z 8. června 1893). Dělení země omezeno tímto zákonem na určité (12leté nejméně) lhůty, aby neblahé následky častého dělení se zmenšily. Za to však zákon o kolonisaci (z 13. července 1889) a zákon o východě z obce a o prodeji podílu a statku svého (ze 14. prosince 1893) zásady občinnické přitužil. Nejnověji zákon o zrušení kruhové poruky (manifestem z 19. března 1903) a carský manifest (z 3. listopadu 1905) o snížení (roku 1906) a konečném zrušení (roku 1907) výkupných platův odstranil hlavní dvě spony, jež nejsilněji držely občinu pohromadě. Názor historikův občiny (A. Čičerin, P. A. Sokolovskij, A. Jefimenko, G. F. Blumenfeld, V. Jakuškin, N. Blagověščenskij, V. Voroncov, V. Sergěevič, P. N. Miljukov a j.), že jen fiskalismus moskevského státu a Petra Velikého seskupil selské obyvatelstvo v pozemkové společenství, dnes jest aspoň částečně (že totiž pomáhal občinu ne-li vytvořiti, tedy udržovati) přijimán ode všech. Padá-li teď tedy fiskalismus ten (roku 1885 padla daň z hlavy), není pochyby, že padne s ním i chráněnka jeho — občina pozemková sama.

Neboť není nic jistějšího, přese všecky deklamace „zemcuv“ a „národnikův“ o přítulnosti lidu k zásadám občinným, nežli že lid snášel dosud pouta občinná pouze s velikou nechutí, s trpkou resignací a jen nucením úřadův. I přes těžké břemeno fiskalismu byl by lid už odhodil formu občinnou, kdyby byl mohl a směl. Po osvobození a za-

vedení povinného výkupu (roku 1882) sedláci pohlíželi na obščinné pořádky jako na přežilé. Zvláště když vývojem tržním plodiny vstouply cenou svou a země stala se všude výnosnou, vyjma několik severních gubernií, tak že zůstávalo po zapravení všech povinností státních, zemských a mirských přece ještě něco jejímu uživateli, tu zjevila se naprostá nechuť k novému dělení. Jen v guberniích s nevýnosnou zemí, kde náděl země byl břemenem, děleno ji stále a stále znova po osvobození, ale ve většině gubernií obščinných dělení ustalo.

Rovné podělování pozemků mezi členy dosáhlo zrovna jakési virtuosnosti v obcích, v nichž země byla jen „privilegium odiosum“, nositelkou břemene daňového. Tu dílce podělované podle schopnosti pracovní i věk pracovníka respektovaly! Jakmile však země nabyla značné výnosnosti a stala se výhodným majetkem užitkovým, ihned počalo se ztráceti staré umění rovnosti, a podělování už vlivem žádostivých a silných v obci všelijak se praktikovalo.

V osmdesátých letech úřady za velkého protestu sedláků dělení znova zaváděly do dědin ruských. Ovšem dělení nepřáli sedláci, kteří se od dob posledního dělení dovedli udržeti v lepším položení: udrželi si dostatečný inventář, nerozmnožili se příliš a snad i něco uhospodařili. Ale ne všichni byli tak dovední a šťastní. Už pouhé silné rozmnožení mnohých rodin, když i nehospodárnost a neštěstí jiných pomineme, bylo příčinou, že úděl v posledním dělení uvedený stal se nedostatečným, malým. Přirozeně tudíž naléhali na nové dělení, neboť podle počtu duší ať pracovních, ať všech přítomných jim musilo země přibýti. A ve prospěchu těchto volajících po novém dělení úřady novou rozdílku poručily a všude na ni naléhaly. Jednou už zavedená opětovala se pak častěji, pak už zase bylo ve prospěchu všech častěji děliti, odtud nové nařízení zákona z roku 1893 obmezit rozdílku lhůtou aspoň dvanáctiletou.

Také placení výkupu svádělo sedláky ruské k domněnce zcela správné, že platí-li už jistý počet let určitou sumu výkupnou, vykupuje jí také jistou výměru půdy, která se nemůže po spravedlivosti zmenšovati nebo zvětšovati. Zvláště když viděl, že splacení celé sumy výkupné zaručuje podle „položení o výk.“ skutečné právo osobní na pevné a stálé držení vykoupené půdy, bez ohledu na celou ostatní obščinu a na dělení půdy v ní. Vykoupil-li se kdo docela a splatil sumu výkupnou, obec byla povinna vyděliti jeho náděl zvláště a odvésti mu jej v pevné užívání. Takový vykoupivší se mohl náděl svůj prodati neb obci postoupiti, ale jen za náhradu. Kdežto podíly nevykoupené dosud připadaly obci beze vší náhrady k jejímu společnému majetku. Obec mohla se smluvit s odcházejícím nebo odstupujícím jí svůj náděl, nezcela vykoupený, a dáti zaň náhradu, ale nemusila. Ba v mnohých případech, kde náděl byl břemenem, obce i od odešlých nebo neobdělávajících ho braly ještě povinné daně naň připadající.

Takto mateny právní pojmy lidu: povinnost výkupu vnukala myšlenku, že každý pro sebe vykupuje jistou část pozemku, jež bude jeho pevným a stálým podílem; a zase provádění obščinných „peredělů“

i s vykupovanými podíly činilo celou basi výkupu vratkou a nestálou; vykupovalo se pro obec, pro všecky.

Dnes po zrušení výkupu každý rolník svůj náděl může považovat za vykoupený. Každý může žádat po obci, aby podle st. 165 „Položení o výkupě“ vydělila mu jeho účastek, a obec je to povinna podle stati té učiniti všem, kdo výkupné povinnosti zcela vyhověli. A dnes vyhověli jí (vlastně roku 1907 počínaje) všichni členové obščiny. Poněvadž nové dělení vydělených nádělů zakázáno (některé obščiny i zcela vykoupené a vydělené náděly dále dělily mezi všechny jako i ostatní půdu), přestane tedy samo sebou všecko další nové dělení půdy po rovnu mezi obščinníky. Lid už k němu sotva přistoupí, leda by zase úřady hnané veřejným míněním jej k tomu donutily. Obščina pozemková je tedy, podle dnešního postavení soudíc, na tom, aby přešla v podvorné vlastnictví, kde každý dvůr (rod) selský jest věčným držitelem (či uživatelem) nádělu svého, jejž už jen mezi sebou, mezi členy rodu děliti může, nikoli však mezi všemi členy obščiny.

Spory o hospodářských výhodách či nevýhodách obščiny vedou se dnes nejprudčeji dále, když už o všem ostatním se přátelé i protivníci její takřka dohodli (o původě, o vlivu mravním a společenském, o budoucnosti). A tu zůstávají obojí stejně silni. Konec konců, jako obščina nebyla žádným prostředkem proti zproletarisování společnosti, jako nebránila vniknutí kapitalismu do říše ruské a do samého hospodaření lidu venkovského, tak také ukazuje se zcela nelišnou vůči způsobům obdělávání pole, vůči různým odvětvím hospodářským, vůči pokroku a intensitě v technice kulturní. Že snadněji proniká pokrok u jednotlivců než u celých vázaných skupin, je pravda, ale pronikne-li v celé skupině později a tíže, proniká za to v širším okrese, a výsledek je tedy týž. Nová forma hospodářská, sdružování, kooperace má, zdá se, zde v obščinném prostředí více půdy k rychlejšímu uchycení. Ale i to je zdánlivá přednost obščiny! Všecky ty spory i po této stránce jsou už zbytečny. Neboť jest nepochybno, že kniha dějin se už nad obščinou ruskou pomalu zavírá.

*

O ruské obščině buď samé či ve spojení s celou selskou otázkou na Rusi psáno bylo od let padesátých až do dneška velmi mnoho, víc než o každé jiné otázce ruského života. Starší spisy před lety devadesátými minulého století (1890) vydané mají konečně dnes už jen cenu historickou (Samarin, Běljaev, A. Posnikov, kníže Vasilčikov, Kavelin). Za to velmi důležity jsou pro poznání obščiny knihy let devadesátých, založené na statistice zemské, jež v letech osmdesátých sbírána, a jež stále až dodnes se prohlubuje a rozšiřuje. Z let osmdesátých jako nejdůležitější dlužno uvésti: »Sbornik materialov po izučeniju seljskoj obščiny« 1880, vydáním »Volno-ekonomičesk. obščestva v Petrohradě.« — *A. Efimenkové* »Izslědovania narodnoj žizni« 1882. — *V. S. Prugavin*, »Russkaja zemeljnaja obščina v trudach eja městnych izslědovatelej« 1888. — Na podkladě zemských statistik vydáno jedno z nejobšírnějších a nejpodrobnějších děl o obščině: *V. V.* (Voroncov), »Itogi ekonomičeskago izslědovania Rossii po dannym zemskoj statistiki« 1892. První díl od V. V. »Kresťanskaja obščina«, druhý díl od *N. Karyševa* »Selskija vněnaděljnyja vladěnia« 1892. — Na týchže pramenech zbudoval svou práci *Ap. Karelin* »Obščinnoe vladěnie v Rossii« 1893. — Veškeren dosavadní material objímá veliké soustavné dílo *K. R. Kačarovského* »Russkaja obščina«, díl první 1900 a druhý 1906. — Sluší uvésti též polemické a snad dosud nejprudčí dílo proti obščině od *N. Nikolského* »Zemlja, obščina

i trud« 1902. — Nejsystematičtější ruské dílo o občině, spolu s kritikou a opravnými návrhy vydal *A. A. Rittich* z poručení Witteovy komise »Zavisimosť kresťjan ot obščiny i mira« 1903. — Velmi pěkné soustavné dílo napsal Polák *St. Pietrowski* »Wspólna własność ziemska w gminie wielkorossyjskiej«, Varšava 1902. — Pro Němce psali o občině zmíněný už barön von Haxthausen (1858) a Keussler (1876) nověji Simchowitsch (1878) a Schultze-Gävernitz (1899) — Francouzům napsal dílo o občině ruský professor M. M. Kovalevskij, Angličanům pak J. Hourwitch (Gurvič). — U nás úryvkovitě psali o ruské občině Dr. J. Kalousek, Dr. K. Kadlec a Dr. Fr. Fiedler.

František kardinal Dietrichštejn.

Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Že František náležel k výtečným posluchačům, patrno z toho, že byl řečníkem při jedné slavné disputaci, neboť jen nejlepší studující bývali voleni k veřejným slavným disputacím. Tehdy bylo přítomno 23 kardinalův a František Dietrichštejn obhajoval these z celé filosofie.[1])

V Římě shledal se František z Dietrichštejna s kardinalem Hipolytem Aldobrandinim, dávným přítelem otcovým, jenž si Františka zamiloval jako syna. Když pak roku 1588 kardinal Aldobrandini v červnu vypravil se z Říma jako papežský legat do Polsky, aby vybavil tam z vězení arcivévodu Maximiliana, bratra císaře Rudolfa II, jenž usiluje o trůn polský zbaven byl v bitvě u Byčiny svobody, na cestě z Vídně do Krakova zastavil se v Mikulově a užil pohostinství Markéty, manželky Adama z Dietrichštejna, na Mikulově.[2]) Když se potom kardinal příštího roku do Říma vrátil, měl sobě mladého Františka co nejlépe poručena; oblíbil si ho velice a František stal se jeho miláčkem.[3])

[1]) *Ziegelbauer* l. c. chybně dí, že z celé theologie; *Richter* l. c. nesprávně přidává k tomu rok 1598; Res gestae fol. 146 kladou to před rok 1592. — *Voigt* l. c. 22 dovolávaje se zpovědníka kardinalova jesuity, který po smrti Dietrichštejnově v pohřebním kázaní příběh ten uvedl, vykládá, že když při té disputaci P. Azor do řeči Františkovi vpadl, zvolal prý jistý kardinal: »Umlkněte, otče, nejisto, zdali tento posluchač váš více vám cti nedělá, než vy jemu.«

[2]) Res gestae nezmiňují se o návštěvě kardinala Aldobrandiniho v Mikulově; rovněž ne stručná zpráva Antonína Martinelliho »De Hippolyti Aldobrandini itinere« vydaná Dr. V. J. Nováčkem ve Věstníku král. české společnosti nauk (1903, XX). — Ale Succincta narratio de vita et gestis Emin. et Rev. quondam Dni Francisci Cardinalis et Principis a Dietrichstain piae memor. — rukopis v zemském archivě moravském ze sbírky Cerroniho II N 252/17 — praví: »Carissimus eidem pontifici (Clem. VIII) extitit, ideoque intimus eius cubicularius, cum propter praeclaram animi et vere ad omnia natam indolem, tum etiam quod a Margarita de Cardona matre illius, dum adhuc summus pontifex in minoribus esset et legatum a latere in Poloniam ageret, in transitu Nicolspurgi in arce hospitio perhonorifico exceptus fuisset.« Rovněž tak *Voigt* l. c. 24, *Ziegelbauer* l. c. (praví, že i Adam z Dietrichštejna byl přítomen), *Feyfar* l. c. 133. — Adam z Dietrichštejna byl tehdy ve Vídni a povolán byl císařem do Prahy. (Res gestae fol. 122. *Hammer-Purgstall* l. c. I. 178.)

[3]) *Hammer-Purgstall* l. c. I. 178 nesprávně dí, že Klement VIII žádal si mladého Dietrichštejna do Říma na vychování, že 15letého mladíka jmenoval svým komořím a 20letého kanovníkem vratislavským.

Zprávy o pobytu Františka z Dietrichštejna v Římě shodují se v tom, že byl výborným studujícím a že měl znamenitou pamět, že vynikal také ušlechtilými mravy a způsoby a neúhonným životem, že vystupoval okázale jako šlechtic; posloužil-li mu kdo v čem, co nejvíce se odvděčoval.[1]) Záhy po tehdejším obyčeji dostávalo se mu hodností církevních: již v únoru 1591 obdržel od biskupa olomouckého Stanislava Pavlovského kanonikat olomoucký.[2])

Šťastnou událostí v životě Františka z Dietrichštejna bylo, že příznivec jeho kardinal Aldobrandini byl 30. ledna 1592 zvolen za papeže; přijal jméno Klementa VIII Lásku a náklonnosť svou ponechal Františkovi a ještě ji rozhojňoval. Vzal Františka k svému dvoru, s ním vždycky stoloval; jmenoval pak jej svým tajným komořím (intimus čili secretus cubicularius), a to z těch, kteří více důvérni jsou.[3]) Papež udělil mu také brzy potom kanonikat vratislavský.[4])

Jako se těšil František z převeliké přízně papežovy, tak byl také milý římskému apoštolu sv. Filipu z Neri. Svatý Filip naznačil, že dostoupí až důstojnosti kardinalské; když jej jedenkráte z úcty k němu navštívil František se synovcem papežovým, vložil mu sv. Filip červený biret na hlavu.[5])

Na dvoře papežském, kde byl František tak oblíben, měl znamenitý vliv; zdaleka se k němu ve svých potřebách obraceli. Jemu psal také Zbyněk Berka z Dubé, probošt litoměřický a řezenský, když byl jmenován Rudolfem II dne 14. prosince 1592 arcibiskupem pražským, když však stvrzení jeho od stolice papežské potkalo se s některými těžkostmi, které přičítal nařčení od nějakých protivníků. František

---

[1]) *Ziegelbauer* l. c.; *Richter* l. c. 221 přejímá to od Ziegelbauera. Z anekdot o Františkovi vypráví Ziegelbauer také tuto: »Fuit, ut ad nobile quoddam drama magno rerum apparatu magnaque actorum multitudine in theatro exhibendum invitaretur. Venienti Comicus in ipso scolarum accessu occurrens: Salve, salve, inquit, Francisce. Cui ille renidens: Quid? Solve, solve, nulla mora habebis, quod a Francisco exigis; tum ad suos conversus, ne iste Roscius, inquit, nos non tam salvere quam solvere iubet, date plus etiam quam alii spectatores.« Dále pak praví, že se říkalo: Si vis locupletior fieri, da aliquid muneri Dietrichstainio et cumulatior redibis.

[2]) *Wolny*, Kirchl. Topogr. Olm. I. 87.

[3]) Kanovníkem olomouckým a komořím papežským se jmenuje 11. května 1592; srv. *Dudík*, Iter Romanum, I. 75.

[4]) Kanovníkem vratislavským a olomouckým jmenuje se 1. května 1593 na studijním vysvědčení Jana Azora. Že papež mu udělil kanonikat vratislavský, vysvítá z breve Klementa VIII k biskupu vratislavskému z 30. června 1. 93, kde praví o Františkovi: »Huic proxime Canonicatum in tua Ecclesia contulimus.«

[5]) Res gestae nezmiňují se o sv. Filipu z Neri. »Succincta historia« l. c. praví jen toto: »Dum pro honore cum nepote summi pontificis Clementis VIII sanctum Philippum Nerium visitat, meritus fuit ab illo ad Cardinalatum (ut in eius sancti vitta et attestatione ibi inclusa apparet) bireto purpureo capiti illius imposito praedici, quod praesagium a. D. 1599 3. Martii verificatum fuit.« Jak to *Ziegelbauer* l. c. a po něm *Richter* l. c. 222 vypravuji, je to již rozvedeno a okrášleno, ale na úkor pravdy; zejména sv. Filip neřekl, že zítra bude František kardinalem; stačí jen připomenouti, že sv. Filip zemřel již 26. května 1595. Proto nelze také za pravdu přijímati slov, jimiž podle Ziegelbauera a Richtera loučil se sv. Filip s Františkem odcházejícím již biskupem olomouckým. Loučiti se mohl sv. Filip s Františkem leda roku 1593 nebo roku 1594, když se František z Říma vracel do Čech.

z Dietrichštejna mohl novému arcibiskupovi podati zprávu, že jsou odstraněny těžkosti, teprve dopisem dne 17. července 1593, když sám byl již na odchodě z Říma.[1]) Vyžádal si totiž od Klementa VIII dovolení, aby mohl se za svými záležitostmi odebrati do zemí českých. Papež ho zprvu ani propustiti nechtěl, a propustil jej teprve, když mu slíbil, že se zase brzy vrátí. Zároveň mu dal doporučení na císaře Rudolfa II a mnohé vynikající hodnostáře,[2]) František pak sám s sebou si vzal vysvědčení o svých studiích konaných v kolleji jesuitské, které mu vystavil 1. května 1593 Jan Azor. Na rozloučenou, aby milost svou k Františkovi ještě více osvědčil, udělil mu Klement VIII dne 31. července 1593 kanonikat a prebendu stolici apoštolské reservovanou v Pasově, uprázdněnou smrtí kanovníka Bertolda Haracha. František nazývá se v této jmenovací bulle klerikem „Pragensis seu alterius civitatis vel dioecesis, cubicularius secretus ac continuus commensalis“ papežův, a kanonikat se mu uděluje za bedlivé služby jeho a zásluhy ze zvláštní milosti; v držení kanonikatu a prebendy měl uveden býti buď sám nebo svým prokuratorem a mělo mu býti přikázáno stallum v choru a místo v kapitule pasovské; nebyl-li by přítomen sám, aby přísahal vhodný jeho prokurator, že bude zachovávati stanovy a zvyklosti kostela pasovského; až by však sám ke kostelu tomu přibyl, aby osobně přísahu vykonal.[3])

Vrátil se tedy František z Dietrichštejna do zemí českých v srpnu nebo v září 1593. Vrátil se již ke hrobu otcovu. Adam z Dietrichštejna byl již zemřel 5. ledna 1590 v Mikulově;[4]) pochován byl 10. října 1591 v Praze blíže hrobu císaře Ferdinanda a Maximiliana II.[5]) Manželka jej přežila; zemřela roku 1609.

Domů vedla Františka soukromá zaměstnání; po smrti otcově bylo přítomnosti jeho potřebí v rodinných záležitostech. Dědici statku otcova byli pozůstalí synové: Maximilian († 1610), Sigmund († 1602) a František. O statek otcovský stalo se pak mezi nimi takové porovnání, že Maximilian a František zůstali bratry nedílnými, kdežto Sigmund se oddělil. Ale později roku 1596 Sigmund svůj díl bratřím svým prodal, ale do desk nevložil.[6])

Kromě toho vracel se František také proto, že chtěl ujati se kanonikatů svých pasovského, olomouckého a vratislavského. Všude tam dal mu papež doporučení: na biskupa vratislavského a olomouckého a na kapituly pasovskou, olomouckou a vratislavskou. V listě k biskupu vratislavskému ze dne 30. června 1593 dokládal Klement VIII, že Františka velice miluje pro jeho nadání, snahy (studia) a mravy, a

[1]) *Tomek*, Dějepis Prahy, XII. 355, ale že by byl František z Dietrichštejna císařským vyslancem v Římě, spočívá na nedorozumění.

[2]) Res gestae g. d. fol. 146.

[3]) Bulla papežská (orig.) v kníž.-arcib. archivě kroměřížském A II. 8.

[4]) Res gestae fol. 128 udávají: 5. února, ale chybně; v pohřebním kázaní na Adama výslovně jest: »ipsa vigilia Epiphaniae«.

[5]) Res gestae fol. 129; kázaní pohřební v Praze konal Jiří Bertold Pontan z Braitenberka, děkan kapituly metropolitní; tištěno v knize »Res gestae« fol. 130—143.

[6]) *Brandl*, Žerotínovi zápisové o soudě panském, I. 68, 96, II. 46.

žádal, aby ujati se mohl kanonikatu svého; poněvadž pak zase jest se mu brzy vrátiti k papeži, mají-li snad něco ve svých statutech o dočasné residenci kanovníkův, aby jak biskup tak i kanovníci jemu to prominuli: papež že ani nechce bez něho býti, ani František nemá pro papeže nějaké škody míti.[1]) Ale přes to nemohl se František ujati ani kanonikatu vratislavského ani olomouckého.

Tohoto pobytu Františkova v Čechách jsou některé stopy. Dne 18. října 1593 při zahájení škol jesuitských v Praze rozdávány byly studujícím odměny dosti cenné, kterých poskytl jim František,[2]) a rovněž zaznamenáno, že roku 1593 v Praze přítomný Khlesl a František z Dietrichštejna po divadle rozdávali jesuitským hercům studentským dárky.[3])

Vykonav v českých zemích František z Dietrichštejna práce své vrátil se zase roku 1594 do Říma. Na rozchodnou dostal list od císaře k papeži ze dne 25. dubna 1594, v němž císař osvědčuje, že František, již před tím císaři milý a příjemný, pro doporučení papežské byl ještě milejším a příjemnějším. Doporučuje jej rád zase navzájem papeži i pro rod jeho starobylý a znamenitý a o císaře a jeho předky a celý císařský dům dobře zasloužilý, i pro přeskvělou naději, kterou císař o něm samém pojal. Učiní-li papež v jeho prospěch a zdobu k zalíbení císařskému nějakou milost, vděčně že to císař přijme a se vynasnaží navzájem přání papežskému kdykoli dosti učiniti.[4])

Milost svou císařskou, kterou se tu zakazoval, prokázal Rudolf II Františkovi brzy potom; byl od císaře po Zbynkovi Berkovi z Dubé, jenž konečně 10. října 1593 za arcibiskupa byl nastolen, jmenován proboštem litoměřickým. Stalo se tak v létě 1594. Proto vracel se František z Dietrichštejna zase do Čech. A papež nepropustil ho bez nových důkazů své náklonnosti. Biskup pasovský Urban, jenž zároveň byl kanovníkem solnohradským, po přání papežově byl ochoten vzdáti se tohoto kanonikatu ve prospěch Františka Dietrichštejna. Klement VIII psal mu tedy 19. listopadu 1594 opět, že jest mu za takový úmysl velmi povděčen, ale že ještě milejší mu bude, vzdá-li se skutečně kanonikatu solnohradského.[5]) Zároveň psal papež v příčině té také arcibiskupu a kapitule solnohradské, aby bez překážky a bez odkladu dostalo se Františku Dietrichštejnovi onoho kanonikatu, kdyby se ho biskup Urban skutečně vzdal.[6]) Stalo-li se však tak a dostalo-li se Dietrichštejnovi skutečně kanonikatu solnohradského, jest neznámo.

Hned potom Františkovi, proboštu litoměřickému, na žádost jeho

---

[1]) Breve tištěno v knize »Res gestae« fol. 146.

[2]) *Schmidl* l. c. II. 5.

[3]) *Winter*, O životě na vysokých školách pražských, 469. — Tento návrat jeho do Čech slaven byl příležitostnými verši: Acrostichis gratulatoria ob felicem ex urbe Romana reditum Pragensem D. Francisci a Dietrichstein Lib. Bar. in Hollenburg. canonici Olomucensis et Vratislaviensis. Authore Ioanne Cyaneo Sylvaneo Silesio. Pragae. — Srv. *Zíbrt*, Bibliogr. I 328 č. 8279.

[4]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 147.

[5]) Breve papežské tištěno v knize »Res gestae« fol. 147.

[6]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 148.

dovolil Klement VIII dne 21. listopadu 1594, aby směl s sebou mívati altare portatile, na němž se v místech, kde katolického kostela není, mohla ve slušné místnosti sloužiti mše sv. kterýmkoli knězem katolickým světským, nebo kterýmkoli řeholním s dovolením jeho představených; ano i na místech interdiktem zatížených, ale při zavřených dveřích a beze zvonění, při čemž vyloučeni byli exkommunikovaní a interdiktem stižení, a na úsvitě, u přítomnosti jeho a jeho družiny katolické.[1]) Také vymohl František, že proboštům litoměřickým udělil Klement VIII právo pontifikalií; sám byl tedy prvním infulovaným proboštem.[2])

Z doby následující naskytují se však jen zmínky o Františku Dietrichštejnovi. Roku 1595 dal svým nenepatrným nákladem v slavnostní síni škol jesuitských v Brně kolem zdí zbudovati velmi vysoká sedadla Jako bývalý chovanec jesuitský vážil si členů Tovaryšstva Ježíšova velice; sám povolal do Litoměřic P. Jana Viktoriu mladšího, prvního to jesuitu, který tam přibyl. František byl prefektem Marianské družiny v Brně nazvané po Zvěstování Panny Marie, a uchýlil se k jesuitům brněnským o ostatcích roku 1596, aby tam v ústraní konal exercitie sv. Ignáce, dávaje tím zároveň krásný příklad veškeré družině. Roku 1597 jmenuje se mezi dobrodinci jesuitského kostela v Brně, který se stavěti měl, a roku 1598 vzpomněl si na jesuity brněnské darem prstu svatého Václava ve stříbrné schránce.[3])

Zatím učinil František z Dietrichštejna roku 1596 opět pokus, aby za skutečného kanovníka do kapituly vratislavské přijat byl. Ale zase potkával se s překážkami. Biskup vratislavský Ondřej Jerin nebyl sice tomu na odpor, ale mnozí z kapitularův odpírali. Odvolávali se na smlouvu Kolovratovu z roku 1504, vedle níž jen rozenci z Čech, Moravy, ze Slezska a z Lužice mají míti ve Vratislavi přístup k duchovním hodnostem, a požadovali na něm předepsaná tříletá studia na universitě.

František byl té doby již znám se scholastikem kostela vratislavského Pavlem Albertem. Tento byl tou radou, že by všecky nesnáze pominuly, kdyby bylo vydáno písemné svědomí, že je František po matce spřízněn s panujícími rody. František z Dietrichštejna vyžádal si tedy na španělském vyslanci u dvora císařského Vilému de San Clemente osvědčení, že jest po matce spřízněn s královským rodem španělským a že prvorození z rodu matčina mezi grandy náležejí. Svědomí toto vydal vyslanec 1. listopadu 1596.[4])

Ale také s jinými záležitostmi obírati se musil tehdy František. Roku 1596 byl v Brně na soudě svato-kunhutském, ježto byl ve při své tety Estery z Dietrichštejna na Vranově s nebožtíkem p. Hynkem Brtnickým z Valdštýna a manželkou jeho paní Kateřinou z Kunštátu ustanoven zároveň s p. Karlem z Lichtenštejna jejím zmocněncem; roku 1597 byl na postním soudě brněnském u p. hejtmana žádaje ho,

[1]) Breve papežské (orig.) v kníž.-arcib. archivě kroměřížském A II. 9.
[2]) *Schmidl* l. c. II. 196 podle Crugeria k 3. březnu, str. 394; *Feyfar* l. c. 181.
[3]) *Schmidl* l. c. II. 56, 75, 109, 130, 171.
[4]) Tištěno v knize »Rest gestae« fol. 148.

aby vložil do dsky smlouvu o ves Charvaty učinénou mezi hrabětem Jeronymem z Thurna a Maximilianem a Františkem z Dietrichštejna bratřími vlastními nedílnými.[1]) Téhož roku rozhodl se František státi se knězem. V Praze u jesuitů konal exercitie a po této přípravě byv posvěcen na kněze obětoval v den svých jmenovin 4. října 1597 zbožně svou první mši svatou v českém chrámě jesuitském u sv. Salvatora na Starém městě pražském za veliké nádhery a u přítomnosti panovnických vyslanců a za přehojné účasti šlechticů. Stav se knězem, horlivě konal úřad kněžský, bohoslužby konal, lidu kázával.[2])

Na nalehání papeže Klementa VIII odebral se pak František z Dietrichštejna zase do Říma ku svému příznivci. Dospěl tam roku 1598 asi koncem května. Na odchodě dal mu císař Rudolf k papežovi list z 4. května 1598; v něm osvědčoval, že ho má v milosti pro věrné služby jeho předkův, ale že hoden i sám František, jenž knězem se stal na skvělý a vzácný příklad lidí svého stavu, aby císař mu přál, aby k důstojnostem byl povyšován a jimi zdoben. Toho žádal tedy císař od papeže, aby Františka pro císaře ještě více miloval a ještě většími zdobami krášlil; za to že bude císař nejen velmi povděčen, ale i příklad, který poskytuje František konaje veřejně a slavně bohoslužby, že bude pobídkou i jiným z urozených rodů. Podobné listy poslal císař také kardinalům.[3]) O tomto jeho pobytu v Římě vypravuje životopisec jeho, že se všecek oddal službám zbožnosti a že nikde nebyl častěji než ve chrámech nebo v nemocnicích.[4]) Klementa VIII provázel do Ferrary, kde toho roku pobýval. Když pak arcikněžna rakouská Markéta, nevěsta španělského krále Filipa III, s matkou svou arcikněžnou Annou brala se cestou do Španěl na Ferraru, poslal papež vznešeným těmto hostům Františka z Dietrichštejna naproti až na hranice tohoto vévodství, aby je jménem jeho uvítal a o ně pečoval; ve Ferraře přijal je pak papež sám slavně 13. listopadu a 15. listopadu sňatku požehnal, při čemž zastupoval krále Filipa arcivévoda Albert. František z Dietrichštejna, jenž byl arcikněžnám službou přidělen, doprovázel je potom až do Milanu. Již ve Ferraře podal Markétě jménem Klementa VIII zlatou růži.[5])

Zatím však již chystal Klement VIII svému miláčkovi nové působiště. Na Moravě zemřel 2. června 1598 výtečný biskup olomoucký Stanislav Pavlovský. K tomuto důležitému biskupství pomýšlel papež Františkovi z Dietrichštejna dopomoci.[6]) (P. d.)

[1]) *Brandl*, Žerotínovi zápisové, l. c. I. 67, 68, 89, 93, 96.

[2]) *Schmidl* l. c. II. 119; *Voigt* l. c. 32. — K prvotinam jeho složili alumni jesuitští v Praze příležitostné verše; rovněž i v Olomouci byl skutek ten básněmi oslavován. *Zíbrt*, Bibliogr. I. 328 č. 8279; srv. *Pilař-Moravec* III. 533: »Ei laudes Musae Moravicae inter Applausus Hieroglyphicos Olomucii an. 1597 impressos, occinuerunt.«

[3]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 150.

[4]) Succincta narratio l. c.: »Totum se pietatis officiis dedit, nullibique crebrius quam in templis vel xenodochiis visus.«

[5]) Res gestae fol. 151; *Voigt* l. c. 35; *Dudík*, Iter Romanum, I. 47; *Hammer-Purgstall* l. c. III. 171.

[6]) Res gestae fol. 151 praví, že kardinal Caesar Baronius předpovídal Františkovi, že stane se biskupem olomouckým, dá-li stříbrem opraviti, co na stěně v Loretě poškozeno bylo. Dietrichštejn že to ke cti boží opraviti dal, ale na biskupství nepomýšlel.

Legendy hagiografické.

Ref. DR. JAN SEDLÁK. (Č. d.)

Jinou značkou duše lidové je převaha smyslů nad intelligencí. Lid nevyniká v tom ohledu mnoho nad rozumovou výši dítěte, jež se dá uchvátiti vším, co se leskne, co se vtiskuje smyslům. Všecky ideje jeho jsou nerozlučně spojeny s věcmi hmotnými. Lidu stačí věděti, že znamenitý nějaký muž byl v zemi neb městě, a určí vám místo, kde stál, strom, který mu poskytl stínu, dům, v němž odpočinul.[1]) S druhé strany hledí lid vystihnouti příčinu a účel všeho, co smysly jeho překvapuje, a dáti jméno všemu, co budí pozornost. A spokojí se při tom zase jako dítě prvním výkladem, sebe nepodobnějším pravdě, jen když lahodí jeho fantasii a uspokojuje jeho touhu po vědění. To je psychologická příčina, proč dává zvláštním útvarům přírodním nebo památkám uměleckým jména slavných mužů, kteří žijí v jeho paměti

Tato značka lidové tvorby jeví se v legendách zvláště zřejmě. Staré zprávy poutnické po Svaté Zemi nejeví pražádných rozpaků stran topografie — přesně určí, kde skládal David žalmy, do které skály udeřil Mojžíš, v které jeskyni se skrýval Eliáš, znají dům nespravedlivého boháče a strom, na němž byl Zacheus. Autoři jejich viděli „kámen úhelný“ a dostali ostatky ze „dřeva tří stánků“, jež chtěl postaviti Petr při proměnění Páně! K takové až nekritičnosti svádí lid nadvláda smyslů nad rozumem!

Z téhož důvodu spojuje legenda slavná jména s pozoruhodnými památkami přírodními neb uměleckými. V Římě se označuje přirozeně žalář mamertinský jako vězení Petrovo a ukazuje se i místo, kam padl Šimon Magus. Podobně jsou v Irsku známá památná místa sv. Patrika, v Neapoli sv. Januaria, v Toursu sv. Martina. Kdož by se divil, že legenda dovede ukázati i stopy nohou, rukou neb kolenou sv. Petra, Jiří neb Martina, ba též Adama, Abrahama, Mojžíše a Buddhy? Leckdy dá pouze jméno světcovo za jméno pohanshého heroa, leckdy se opře o známou práci literární. Podobně při uměleckých památkách. Básník (Ovidius) jest zobrazen, an klade nohu na velikou knihu — lidu znamená obraz hned největšího mudrce, jenž uměl čísti nohama. Naivní legenda o kefaloforech (světcích, kteří nesli po smrti hlavu v ruce), legenda o sv. Mikuláši a třech dívkách, o prvním zázraku sv. Juliana a neobyčejná historie sv. Livrady nejsou než takové zvláštnosti ikonografické přenesené do legendy.

Nezřídka působí i jiné vlivy na vznik legendy: neznámé jméno[2]) nebo podobnost zvuku. Proto se uctívá sv. Klára ve

[1]) Za Plutarcha ukazovali dub, pod nímž měl Alexander stan před bitvou u Chaironeie; podnes lze viděti dům Horatiův ve Venose, ač žádné historické tradice proň nesvědčí, a v Brindisi dům Vergiliův, ač je to budova ze 16. století.

[2]) Tak zplodil v Římě »titulus Fasciolae« legendu, že na tom místě spadl sv. Petrovi, opouštějícímu vězení, obvaz (fasciola) se zraněné nohy.

Francii v nemocech očních, že prý dává viděti jasné (clair) a sv. Uan v nemocech ušních (ouir — slyšeti), v Německu zase svatý Augustin v chorobách zraku (Auge) neb při kašli (Husten), proto se stal svatý Expedit svým jménem patronem v naléhavých záležitostech

Tolik je lidová intelligence podrobena smyslům, tak málo se dovede povznésti k idei, jsouc odvislá od hmoty, obrazu, zvuku!

Z téhož zdroje plyne jiný zjev v legendách obvyklý: touha po nadpřirozeném smyslnu čili zázračném. Neviditelné řízeni boží prozřetelnosti, vnitřní působnost boží milosti, tajemné spojení duše s Bohem lidu nestačí — lid je chce hmatati, proto se musí jeviti zevně! Odtud vidění, proroctví a zázraky, jimiž lidové legendy plní život světců. Svatost jejich jest podivnými zázraky předznačena již před narozením, kolébka jejich jest obklopena projevy boží přízně, andělé je provázejí, příroda jich poslouchá, nejdivočejší zvířata uznávají jejich moc. Ve velikých nebezpečenstvích mohou býti jisti, že zakročí mocnosti nebeské, ba i libovůli jejich se podrobí Bůh bez patrných důvodů. Tak na př. hůl visí ve vzduchu za modlitby světcovy, světec zavěsí plášť na paprsek sluneční, vzkřísí ptáka již na rožni napíchnutého, blahoslavenému Marianu Skotovi svítí v noci při psaní jeho prsty, sv. Landoaldovi přinese služebník oheň v klíně atd.

Zde má lidová obrazotvornost široké pole. Mnohé její fikce, tak smělé a tak naivní, vynikají opravdovou poetickou krásou, ale mnohé náměty jsou všední, mnohé až bizarně přepjaty. Tak když připlují ostatky na opuštěné lodi, těžký kamenný sarkofag pluje po vodě, když mluví děti v lůně mateřském neb nemluvňata,[1]) ba i zvířata.

Táž vášeň lidové duše, bažící po velikých, silných dojmech, táž neumírněnost zahrnula každého světce všemi ctnostmi, ztotožnila patrony jednotlivých církví se jmeny evangelickými, uvedla je v souvislost s Kristem samým. Vidí v sv. Ignatiovi Ant. ono dítě, jež postavil Ježíš mezi apoštoly, v sv. Syrovi Pavijském pachole s pěti chleby, v Martialovi toho, jenž držel utíradlo při mytí nohou a v Ursinovi onoho, jenž četl lekci při poslední večeři. Z téhož důvodu si osobuje lid známé světce[2]) a hledí mermomocí dokázati apoštolský původ své církve!

Jaké opatrnosti je třeba historikovi při studiu lidové tvorby legendární!

II.

Neméně zajímavým a pro historickou kritiku důležitým jest pohled do dílny hagiografovy.

Hagiografy jmenujeme spisovatele, kteří se zabývali životopisy svatých. Jsou mezi nimi autoři, již prostě vypravují, co svýma očima viděli a rukama hmatali, jiní chtějí podati a podávají dílo vskutku

[1]) V životě sv. Rumwolda skládá třídenní dítě vyznání víry a má dlouhou řeč k příbuzným. V Aktech sv. Petra činí sedmiměsíční dítě prudké výčitky Šimonu Magovi.

[2]) Sv. Kateřinu mimo Alexandrii přisvojuje si Cypr, Sedm Spících mimo Efes i Pafos, sv. Savina Spoleto, Fermo a Monselice.

historické, jako Sulpicius Severus, Hilarius Poitierský, Fortunat, Ennodius a Eugippius; jsou tu západní lektionáře a passionály a východní menologia, jimž nelze upříti ceny historických dokumentů — ale pak zbývá veliké množství „utrpení mučedníkův“ a „životů svatých“, psaných později, ceny daleko menší.

Tu dlužno především dbáti účelu, jejž měl spisovatel. Bylo by zajisté nespravedlivo odsuzovati ve jménu historie dílo, jež nechce býti než povídkou. A máme hojně takových hagiografických povídek, znázorňujících náboženskou pravdu nebo mravní zásadu a opírajících se o autoritu některého mučedníka neb askety. Utrpení sv. Nikefora, sv. Theodula Stylity, Martiniana, Boniface Tarsenského, Cypriana Antoišského nejsou než takové povídky mravoučné. Dobrodružné příhody různých žen, jež se v mužském oděvu skrývají v klášteře, jsouce viněny ze zločinu, a jichž nevina před smrtí prokázána, ať se jmenují Marina, Pelagie, Eugenie nebo Eufrosyna, Theodora, Marketa, Apollinarie, jsou malé náboženské romany. Podobně připsání osudův Oidipových sv. Řehoři, Albanovi, Julianovi, Ursiovi. Ba, život sv. Barlaama a Josafata je pouhou adaptací legendy o Buddhovi. Vše to se četlo jako historie, rekové a rekyně považováni za skutečné světce a dostalo se jim ponenáhlu i veřejné úcty. Toho dlužno litovati, ale nelze proto viniti hagiografů, jichž úmyslem to nebylo.

Než jsou hagiografové, kteří chtěli psáti historii. Jakou cenu má jejich práce?

Tu jest nutno míti na zřeteli:

1. Naivní pojem historie, které staří většinou nelišili mnoho od retoriky a poesie.[1]) Hagiografové kritiky neznají. Starají se více o zálibu čtenářstva, o krásu formy a slohu než o pečlivé hledání pravdy. Kde užívají starších zpráv, upravují je pouze, nepomýšlejíce, že by bylo třeba studovati prameny, srovnávati svědectví a tak kontrolovati obsah.

2. Účel hagiografů jest především poučovati, nábožensko-mravně vzdělávati. Životopis stává se v jejich rukou mnohdy panegyrikem nebo mravoučnou četbou; i jest pochopitelno, že pak osobu světcovu idealisují, že pomíjejí mlčením, co by mohlo dle jejich mínění vrhati na jeho velikost stín, že jej někdy staví do výše nedostupné.

3. Také nutno si všimnouti pramenů, z nichž hagiograf váží. Odezíráme-li od pseudepigrafů, které se dovolávají některého žáka světcova jako svědka nebo připisují životopis známému velkému spisovateli nebo v nichž se autor sám vydává za svědka očitého, zbývá nám jako pramen tradice. Nejdůležitější je tradice psaná: annaly, kroniky, paměti, životopisy, historické nápisy a jiné toho druhu. Nesmějí se ovšem všecky „skutky mučedníků“ z prvních století křesťanských považovati za authentické. Takových jest málo. Veliké bohatství aktů církve africké je z doby pozdější — sv. Augustin o nich neví — a pro římské neprávem bychom se dovolávali smyšlené korporace

[1]) *Cicero* nazývá historii »opus oratorium maxime« (De leg. 1. 2. 5). *Quintilian* praví: »est enim (historia) proxima poetis et quodammodo carmen solutum.«

notářů — bylyť před nápisy Damasovými životy světců jím oslavených neznámy. Jiným zdrojem byla tradice ústní: zprávy očitých neb aspoň současných svědků neb i nepřímých svědectví v ústech lidu, jež arci již nezřídka legendárně byla zbarvena. Konečně přistupuje tradice umělecká, zachovaná v památkách umění, a té se užívá mnoho. Některé životopisy neb určité části jich jsou úplně inspirovány obrazy, mosaikami neb miniaturami knižními, jiné ostatky svatých, svatyněmi nebo slavnostmi. Hagiograf, chtěje vyhověti zvědavosti lidu a nenalézaje pramenů, tvoří je.

A výběr z těchto pramenů je zhola nekritický. Hagiografové užívají jich bez rozdílu — historických i legendárních. Dialogy svatého Řehoře V., kniha sv. Řehoře Tourského o mučednících a vyznavačích a Legenda zlatá jsou nejlepšími toho doklady. Mnohdy dopustí se i chyby ve výkladě pramenů.[1]) Tak vznikl neporozuměním numerické značky ze sv. Babyly s 3 druhy jiný Babylas s 84 druhy, tak vyrostla trojice Kosmův a Damianů, dvojí sv. Martin pro den 10. listopadu, tak změněna vzdálenost 83 římských mil v 83 vojínů mučedníků (83 mil[liario] — 83 mil[ites]). Někdy jest chyba taková zvláště fatalní. Na př. ze špatně čteného: Romae... Basilidis, Tripoli Magdaletis, změněného v Romae Basilidis, Tripodis, Magdalis vznikl nový světec, nebo docela z titulu panny na náhrobku „digna et merita" vytvořena družka sv. Emerity Digna a vymyšlena o obou celá dramatická historie. Hlavně prosté nápisy katakomb lákaly zrovna ke tvoření nových jmen a životopisů (sv. Filomena!).

Kde nalézají hagiografové tradici psanou, buď ji prostě doslova opíší, opatřivše ji novou předmluvou, tak že bychom jejich dílo dle moderních názorů nazvali plagiatem, neb opraví sloh, rozšíří a kombinují a tvoří zprávu novou, ne-li originalní, tož aspoň takovou, že mají právo vydati ji svým jménem. Někdy nelze jich ušetřiti výtky, že vypočítávají svou práci na effekt u lidu, a příliš si všímají z ohledu na choutky lidové duše smyslně nadpřirozených dějů, zanedbávajíce věcí vážnějších.

Kde pramenů nenalézají, hledí je doplniti. Znají obyčejně jméno světcovo, někdy že byl mučedníkem, vyznavačem, biskupem, známa jest jim svatyně jemu zasvěcená — s větší neb menší obrazotvorností a výmluvností doplní ostatní. Běží na př. o mučedníka. Tu se popíše nejprve pronásledování, vylíčí se, jak jsou křesťané vyhledáváni, mnoho jich upadne v ruce vojínů, mezi nimi i oslavenec a uvrženi jsou do vězení. Světec, byv předveden před soud, vyzná víru a vzdoruje mukám, umírá a hrob jeho stává se jevištěm četných zázraků. Takový jest obyčejně obraz mučedníka a při kresbě jeho užívají hagiografové jako modelů událostí obdobných, rozvádějíce neb vyzdobujíce je. Při vyšetřování křesťanů jest velmi častá forma protokolu. Odpovědi jsou zpravidla dlouhé rozhovory o absurdnosti pohanství a vznešenosti

[1]) V nápise »Praesente bis et Condiano consulibus« učiněno ze jména Pr[illegible] participium (praesidente, existente) a z Condiana se stal Claudianus, Claudius. V [illegible] sv. Marciany praví se o lvu: martyris corpus odoratus eam ultra [illegible]. Z toho chybným čtením nový zázrak: adoraturus.

náboženství křesťanského. Velmi obšírné jsou zprávy o mukách, jichž někdy nahromaděno tolik, kolik jich dovede vymysliti lidská fantasie, ať je to sebe nepodobnější pravdě. Martyrium sv. Klimenta z Ankyry a Agathangela jsou klassickými toho doklady.

Jde-li o vyznavače, mívá životopis tři části: před narozením — udána vlast, rodiče, předznaky budoucí svatosti; život — popsáno dětství, mládí, ctnosti, zázraky; po smrti — úcta a zázraky. Má ovšem jiné povinnosti řeholník než biskup. Tento přijímá obyčejně důstojnost z donucení, aby byl vzorem pokory, onen se skví všemi ctnostmi svého stavu: posty, bděním, modlitbou, četbou, léčí slepce, paralytiky, vypuzuje ďábly a pod.

Velmi často není životopis vlastní dílem hagiografickým, nýbrž jen převzetím zpracování lidového, někdy jest vypsán z různých životopisů jiných,[1]) ba někdy je to jen prostý opis života jiného světce s pouhou změnou jména. Tak utrpení sv. Martiny je doslovně totožné s utrpením sv. Tatiany, úplně stejná jest biografie sv. Castissimy a Eufrosyny, legenda sv. Florentia a Juliana zcela táž jako sv. Secundiana, Marcelliana a Verana. Takových dublet jsou celé řady. Některé z nich jsou naivní substituce, jako když ze sochy konsulovy učiněna socha světcova tím, že mu dána jiná hlava nebo do ruky kříž, klíč neb jiný symbol, jiné však mají původ ve lživosti neb ctižádosti autorově a nemohou býti dosti přísně odsouzeny.

Také k posouzení práce hagiografovy je třeba vyškoleného zraku kritikova. (P. d.)

Současné básnictví ruské.

A. Vrzal. (Č. d.)

III.

Kromě tohoto proudu čisté poesie v ruském básnictví pozorovat ještě jiný mocný proud poesie, v jehož čele stojí Michal Jurj. Lermontov (1815—1841). Lermontov talentem vyrovnal se i Puškinovi, ale hlavně pro mladost svoji byl mnohem více pod vlivem byronovského romantismu než slavný předchůdce jeho. Nicméně při byronovském satanství, při nepokojné duši cítit i v Lermontovu ruskou měkkost, teplotu, jež probouzí se u Rusů při pozorování široké, smutné přírody ruské. Lermontov neztrácí se vedle Puškina, ač u tohoto je všecko lehké, něžně krásné, u Lermontova pak všecko napjato, plno zoufalství a trpkosti. Ve verších jeho vedle tahů jakéhosi odpadlictví vidět měkké, světlé obrazy, cítit váti bílá, andělská křídla, jež odnášejí k nebi oběti svedení ďáblova. Verš jeho je kovový, vyniká energií výrazu, rythmus zní jaho vojenská hudba pohřebního pochodu, zbarvení podává dva

[1]) *Delehaye* to ukazuje na biografii sv. Vincence Madelgera, 114, 115.

protivné světy, zemský a nadzemský. Ustavičná nespokojenost Lermontova skutečností, jeho uražená hrdost a jeho čistě individualistická touha po svobodě byly přijaty jako jakýsi občanský protest, a ve třicátých a čtyřicátých letech vznikající časopisectvo liberalní uvidělo v hrdinách jeho protestující liberaly, v Lermontovu pak předchůdce tendenčně-liberalní poesie, jež súživši kruh své tvorby a přijavši v sebe lidové motivy poesie Kolcova, stala se mocným prvkem v pokrokovém hnutí ruském.

Tak vznikla tendenčně-liberalní smělá poesie Nikolaje Alexěj. Někrasova (1821—1877), poesie „msti a zármutku", plná ohně, síly a temperamentu, ale chudá v psychologickém ohledu, nedokonalá v čistě esthetickém smysle, jež na dlouhou dobu, téměř od let čtyřicátých do osmdesátých, vytlačila vliv poesie Puškinovy, jež byla vydána posměchu a opovržení. V poesii Někrasova vylil se jakýsi kajicný nářek ruské intelligence, jež poznávala svoji historickou provinilost před ruským lidem. V temperamentě Někrasova, plném odporů, slyšet širokou, panskou nevázanost, nezkrocené vášně, jež se rozvily u něho na půdě nevolnictví, ve verších jeho cítit upřímné usvědčování sebe sama, šlechtických nepravostí. Zpívaje o selském hoři, Někrasov nakreslil mnoho krásných uměleckých obrázků ze světa selské nouze a zatemnělosti, dal cítit pod jařmem nouze, zatemnělosti již nerozvíjející se síly bohatýrské. Ovšem Někrasov jako potomek rodiny statkářské měl v krvi nezkrotitelné pudy statkářské i zůstal povahou statkářem, i pěl o mužících, oplakával osud jejich s vrcholu liberalního časopisectva petrohradského. ač upřímně věřil v příští znovuzrození mužíků, s jejichž osvobozením a vzděláním spojoval znovuzrození Ruska. Nicméně podával v poesii své pouze duši kající se intelligence, nikoli pak duši samého lidu s jeho měkkou tesklivostí a s blouznivě náboženskými myšlenkami.

Duši mužíka ruského v básnické poesii zachytil básník z lidu, samouk Alexěj Vasilj. Kolcov (1808—1842). Jeho básně, podávající jeho světový názor, jeho básnickou individualnost, rozdělují se na básně, v nichž se kreslí příroda ruská, step, pole, lesy; — na básně, věnované lásce i selskému životu, a na básně nábožensko-filosofické; a přírodu tuto, lásku, život selský i náboženské záchvaty kreslí básník pozoruhodnou silou svérazného talentu mnohem dokonaleji, než písně lidové. Ve všech jeho popisech přírody a života selského, v jeho písních lásky, v lepších dumách jeví se jeho hluboko náboženský názor světový, nejtypičtější projev ducha onoho lidu, k němuž náleží Kolcov. Ne vnějšími obraty řeči, ne užíváním slov lidových, ne motivy ze života, ale právě tímto mysticko-náboženským názorem na přírodu, život i lásku básník velice se blíží lidové povaze myšlení a cítění. Ukázav sympathické rahy v myšlení a cítění ruského mužíka, Kolcov obrátil pozornost vyšších vrstev na tohoto „mladšího" bratra, který od té doby nepřestal být předmětem starostlivé péče kající se intelligence, kajících se statkářů.

Velmi truchlivé, tklivé, ale daleko ne tak umělecké písně, jako Kolcov, skládal o nouzi a temných stránkách života lidu — druhý básník lidový, Ivan Savič Nikitin (1824—1861). Miluje prostotu

i pravdu v obsahu i ve formě, Nikitin nenáviděl všeho effektu, strojenosti, ale písně jeho jsou poněkud jednotvárné a připomínají často Lermontova, Kolcova, Někrasova a jiné básníky, tak že jim nedostává se větším dílem kouzla původnosti. Ještě slaběji o životě utlačovaného lidu pěli Surikov, Drožžin a jiní básníci samoukové, jejichž vliv na zlepšení osudu ruského lidu byl nepatrný.

Také přímí stoupenci tendenčně-liberalní poesie Někrasova: Pleščejev (1825—1893), Žemčužnikov, Frug, Trefolev, Tan, Melšin-Jakubovič a j. daleko ustupují silnému talentu svého předchůdce i vůdce a bez skutečného básnického nadšení jen mdle pějí o zlobě dne i útrapách ducha lidského.

IV.

Na rozhraní staré a nové ruské poesie stojí Sem. Jak. Nadson (1862—1885). Tento jen prostředně nadaný básník dosáhl výše nepochopitelné popularnosti, větší, než nadanější jeho vrstevník belletrista Garšin, s nímž má dosti mnoho společného. Básně jeho vyšly už asi ve 20 vydáních v nesmírném počtu výtisků. Tento básník přechodné doby osmdesátých let, básník nudy a tesknoty, pověděl v pravý čas několik procítěných, upřímných slov o žaláři života i snaze dostat se z všedního, pošmurného života na jasné světlo; řekl to o sobě, puzen k tomu nemocí, obecenstvo však uvidělo ve verších jeho, připomínajících druhdy občanské motivy Někrasova i uraženou pýchu Lermontova, ozvěnu nálady vlastní. Ruská společnost, plna bolu, potřebovala tehdy důvěrníka, ne přísného, ale laskavého, jenž by se bolu jejímu neposmíval, nekáral její neschopnosti k boji, truchlil s ní a tesknil nad ztrátou idealův; a takový básník byl Nadson. Jen tak se také vysvětluje neobyčejný úspěch jeho veršů, ne vzletných, ale sympathických.

Samostatností duševního skladu, intelligentností literarních snah hlubokostí talentu mezi básníky nové doby první místo zaujímá Nikolaj Max. Vilenkin (narozen 1850), známější pod pseudonymem Minskij. Činnost básnickou začal občanskými motivy někrasovskými ale nepřirozené básnění s křiklavými motivy vypočítavého vlastenectv a lásky k lidu, se strojenými připodobněními a hyperbolickými obrazy svědčilo o jakémsi tajném rozladu mezi přirozenými, bezprostředními pudy spisovatelovými a jeho uvědomělými literarními snahami. Tehdy ještě někrasovské motivy ovládaly city a sympathie společnosti, otázky uměleckosti považovaly se za nemístny, a Minskij nemaje charakteru protestujícího, ani ucelené esthetické povahy, uprostřed proudu tendenční poesie nemohl dát vůli svým přirozeným náklonnostem duševním. Tvorba Minského brala se tehdy nevlastní mu cestou i nevyjadřovala jeho přirozených sil a nadání. Nedostatek živých, bezprostředních citů, nutných k vyjádření praktického protestu, nedovednost soustředit mysl na určitém předmětě, zjevná náklonnost jeho k čistě theoretickým úvahám i filosofickým abstrakcím — všecko to nemohlo nejevit se na vnější stránce jeho básnické tvorby. Hrubý, prosaický verš s nepěkným

druhdy excentrickými výrazy, hledané obraty básnické, nedostatek prostoty a svěžesti, nahromadění nevkusných metafor kazí i lepší jeho básně z té doby, jako jest proslavená báseň „Bílé noci“.

Koncem osmdesátých let Minskij opustil dráhu občanského básnění a s novým, širším duševním obzorem začal zkoušet síly své v onom směru, jenž lépe se hodil jeho temperamentu i náklonnosti k abstraktnímu myšlení, v básnickém filosofování. V nových verších bylo pozorovat zvláštní filosofickou blouznivost, náladu, nepřátelskou realistickému duchu věku. V básních jeho zazněl onen básnický kontrast pojmů, který Minskij povýšil za jakýsi filosofický princip a šíře vysvětlil v knize „Při světle svědomí“ (1890). Touha po svatyních, jichž není, věčný a zároveň neexistující svět — toť ona filosoficky odůvodněná dvojitost, jež stala se hlavním motivem jeho nových básnických děl. Na tomto rozporu mezi vším realním a ve skutečnosti neexistujícím, ale vytouženým protikladem této realnosti zakládají se hlavní psychologická themata jeho tvorby. Ke každému životnímu faktu básník, skrývající v duchu svém jakési drama, přistupuje se zlou radostí, s ochotou skeptika zavrhovat ve všech předmětech viditelného i neviditelného světa jakékoli positivní, i realní, i idealní základy. Básník zavrhuje všecko jednotlivé, realní; život jest hra forem, odrážejících to, čeho není, co však kdysi, před stvořením viditelného světa, existovalo jako jediný, všecko vyčerpávající prvek. „O Bože“, volá básník, „stvořiv svět, učinil jsi jej věčným, sám pak zmizel jsi ve stvoření svém.“ Toť — východiště ve filosofickém názoru Minského, který on sám nazývá „meonickým“ („μὴ ὄν“). Oduševňujícím motivem v životním dramatě obklopujícího nás světa je cosi mrtvého, co existovalo, ale již neexistuje, k čemu tíhnout jest právě tak neužitečno, jako k nenávratně minulému, živému pouze ve vzpomínce. Jak ve filosofii této, tak ani v básních, napsaných v duchu meonického filosofování, není prostoty, svěžesti dojmů. Zvláštnosti jeho talentu, nedostatek umělecké formy a slohu, nedostatek bezprostřednosti v pocitech, náklonnost k rozumovým antithesím u příležitosti každého více méně hlubokého dojmu — odrazily se také na básních tohoto druhu.

Minskij první z mladých básníků začal hledat novou krásu, hledal ji ve své vlastní otrávené duši a přinášel jí na oltář plody svého básnického filosofování. Ale krása, pravá krása básnická nepronikla jeho suchoparné básnické tvorby. Nicméně verše jeho velmi se líbily mladé generaci a získaly mu mnoho přívrženců mezi básníky, kteří dali si název symbolistů, jež však obecenstvo nazvalo dekadenty. Neobyčejně rychle získal si Minskij pověst filosofického básníka; s každým novým krokem duch jeho pracoval napjatěji. Idea jeho konečně nadobro odtrhla se od toho, co činí každou duši silnou — od bezděčné snahy po neporušenosti, po možné synthesi. Zapadl v uvědomělou dvojakost, na niž neustále kladl důraz v odporu s lidskou přirozeností svými vymučenými filosofickými výmysly. Nyní jest docela v této dvojakosti, v této vidině bezkrevných pojmů, v tomto prokletí strojené, byť i složité logiky, vyčerpávající jeho duši. Zatím začali ho předhánět

jiní, ladnější i obratnější mladí básníci, kteří obrátili na sebe pozornost, již dříve obecenstvo věnovalo Minskému; tento úplně zchřadl v básnické své činnosti i začal psát povídky prosou, zvláště však kriticko-filosofické a mysticko-náboženské články, v nichž agitoval pro své dekadentsko-symbolistické idey.

Podobně jak u Minského, také u druhého dekadentského básníka, Dmitrije Serg. Merežkovského (nar. 1865), básnická tvorba prošla různými školami, začínajíc tendenčně-liberalní školou s jejími popularními zástupci poslední dobou, Pleščejevem i Nadsonem, a končíc školou současného novotářství, v němž znamenat dilettantské učení o dvojité podobě světa i demonské idey Bedřicha Nietzsche. Merežkovskij ozývá se na každý nový vánek v oboru literatury, s novým zápalem připojuje se ke každému novému proudu v literatuře, oddávaje se ideám větších myslitelův až k úplnému pohlcení jeho vlastní básnické individualnosti. V této nervosní vnímavosti ke všemu novému, krásnému. ne šablonovitému, v této horečné energii, s níž snaží se vzdělávat cestou studia, v tomto snaživém hledání pravd, rozšiřujících vnitřní i vnější obzor — při blikajícím světle ne úplně originalní básnické fantasie — je celá podstata literarní jeho činnosti. Mezi mladšími spisovateli jest Merežkovskij nejsečtělejší v některých oborech umění a poesie; zvláště současným proudům náležejí jeho sympathie. Okouzlen Nietzschem, mohutným ve svých vášních i odporech, Merežkovskij nepozoruje, že jeho vlastní novotářské nadšení nemá temperamentu, síly básnického novotářství, že v básních jeho filosofická tendence nevystupuje v obrazech, nýbrž v prosaických slovech a frasích řečnických. V básních jeho není ani původního myšlení, ani originalní fantasie, která by razila cestu nové kráse v životě i tvorbě, není umělecké upřímnosti, prostoty, bezprostřednosti a jasnosti, ač verše jeho jsou propracované, hladké, sloh vybroušený, vnější výrazy bezúhonné. Pouze ony básně, v nichž není básník unesen vlivem Nietzscheovým, kde zapomněl na demonskou terminologii, jakoby složil se sebe síly jeho přesahující břímě satanského programu, jeví přirozenou jeho prostotu srdce, básnickou upřímnost. Takové tiché, skromné výlevy básnické pěkně se nesou vedle básní, naplněných strojeným demonským obsahem, nevlastním jeho duchu. Také ony básně, v nichž básník zůstal věren oněm stránkám svého nadání, které se v něm rozvily pod vlivem antické poesie, jeví v talentě jeho jistou uměleckou sílu. Vedle těchto původních básní dosti zdařilé jsou veršované kompilace na různá themata („Protopop Avakum", „František Assiský", „Don Quijot") i buddhistické legendy, jež svědčí, že autor má dostatečné nadání k literarním zpracováním a kompilacím, ať ve formě básnické povídky, ať ve formě pololyrického monologu.

Podle ducha svého popisného, epického talentu Merežkovskij jest malíř s jasnými, byť i trochu chladnými barvami, se živým pochopením klassického světa v jeho tragických i epických výrazech, což dokázal také krásnými překlady děl Aischylových i Sofokleových. Jeho básnické pokusy poslední doby na nábožensko-mysthické thema

trpí známkami vypočítavé tendenčnosti, za vlasy přitažené k úplně obyčejným, banalním sujetům. To není uchvacující, čistý proud nadšení, vytékající z hloubi duše, nýbrž jakési nahodilé vání z venku. Více upřímnosti, více prostoty — to je, čeho možno přáti Merežkovskému.

(O. p.)

Francouzská dramaturgie
o některých palčivých otázkách dne.

Referuje Al. Koudelka. (O.)

Známo, že P. Bourget vystoupil nedávno ve prospěch svátostního rázu manželství; otázkou tou zabývají se také tři kusy divadelní, jež se nemalého úspěchu vloni v Paříži dodělaly, a to „La Déserteuse" od pp. Brieux a Sigaux, pak „Maman Colibri" od Henry Bataille a konečně „Le Bercail" (Krb, Rodina) H. Bernsteina. Následky, jež působí „zneužívání" práva o rozvodu, počínají naplňovat obavami všecky upřímně se společností lidskou vůbec a francouzskou zvláště smýšlející duchy. Již Emile Augier pokusil se o apologii nerozlučnosti manželství ve svém kuse „Gabrielle", v němž něžnými slovy líčí prostinké, ale trvalé radosti domácího krbu. Praví tu doslova mezi jiným:

Laissons aux cerveaux creux ou bien aux égoistes
Ces desordres au fond si vides et si tristes,
Ces amours sans lien et dont l'impiété
A l'égal d'un malheur craint la fécondité.
Mais nous autres, soyons des pères — c'est à dire,
Mettons dans nos maisons comme un chaste sourire,
Une compagne pure en tout et d'un tel prix
Qu'il soit bon d'en tirer les âmes de nos fils,
Certains que d'une femme angélique et fidèle,
Il ne peut rien sortir que de noble comme elle!

Ale kdežto Augier velebil rodinný život, stavě na oči obecenstvu ctnosti řádného manžela, shora uvedení spisovatelé horují pro život rodinný, líčíce smělou rukou utrpení ženy a matky, zpronevěřivší se své povinnosti. Gabrielle Forjotova v kuse „La Déserteuse", Irène de Rysbergue v kuse „Maman Colibri" a Eveline Landryova v „Bercail" doznávají krutého trestu za to, že překročily zákon společenský a přírodní, jenž matku k dítěti váže. Arci každá z nich jiným způsobem svedena jest k porušení zákona o věrnosti manželské.

Hrdinka kusu „La Déserteuse", Gabrielle Forjot, provdaná za poctivého obchodníka s hudebninami, domnívajíc se, že má nadání k zpěvu, věnuje se výhradně cvičení ve zpěvu, zanedbávajíc výchov své dcerušky Paskaliny; než na tom není dosť, Gabrielle, opojena hravě nabytým potleskem, uteče svému muži s jistým Ramettym, cosi jako

impressariem. Když pak po nepříjemnostech a útrapách, o nichž neměla tušení, dostaví se u ní spolu s lítostí tesknota po dceři a ona se domů vrací, vidí, že jest už na vše pozdě. Vychovatelka její dcery zatím zaujala místo její, stala se chotí Forjotovou. Všecky pokusy její získati si srdce dcery a muže jsou marny. Na vždy zbavena jest úlohy matky, jíž se nehodnou byla osvědčila.

V „Madame Colibri“ matka dvou již dospělých synů nechá se svésti kamarádem jejich a od něho svedená unésti. Vrací se jako kající babička.

Evelinu v kuse „Le Bercail“ svede četba. Má hodného muže, jenž ji upřímně miluje, než Evelina, jež má hlavu plnou utopií nabraných ze spisů hraběnky de Noaillesové, opustí muže a své dítě, aby mezi uměleckými bohemy žila, kteří si však z jejích aspirací jenom posměch tropí. Se zklamaným a kajícím srdcem vplíží se o štědrém večeru do pokojíku svého dítěte, jemuž přinese cukroví a hračky. Muž, který ji u lože svého dítka zastane, napřed krutě ji zapuzuje, potom však vida její upřímnou lítost, odpouští jí.

Přese všecky smělosti, jichž autoři použili, nedá se jim upříti, že svými kusy chtěli naznačiti a zobraziti hnutí, jež se ozývá ve svědomí francouzského publika a jež je zve k věrnému plnění povinností manželských. — — —

„Ventres dorés“ (Zlatá břicha), tak pojmenoval Emile Fabre svůj kus o pěti dějstvích, jímž chtěl na pospasy nevole a posměchu obecenstva vydati finanční svět. Myšlenku jeho nelze právě novou nazvati, neboť se o ni již nejeden dramaturg před ním byl pokusil, tak na př. posledně Mirbeau svým kusem „Les affaires sont les affaires“, nemluvě o pokusech, jež učinili před tím Lesage, Balzac, Augier a jiní. Ale kdežto všichni předchůdcové Fabrovi snažili se myšlenky, city a způsoby finančníků zhustiti v jednotlivých typech, Fabre nezajímá se tak o jednotlivce, jako spíše o celou skupinu společenskou, o massu anonymní, o davy, v nichž každá emoce se zjednodušuje, každý náraz zdesateronásobňuje. Fabrovi se jedná o podání hromadných citů v plné jejich síle, v největším jejich vzkypění. Jemu neběží tak o tajemství jedné duše finanční, nýbrž o zápas sil neosobních, o šílený boj, jenž šíře se nákazou morovou shora dolů, skončí jak nahoře tak i dole — zoufalstvím, zkázou, pohromou, smrtí.

Fabre nezdržuje se dlouho u milostných affer, jež učinily z barona de Thau a d'Urth dva nesmířitelné, zapřisáhlé nepřátele. Ale po prohlášení boje mezi nimi (konec I. aktu) rozvíjí autor před námi pohnutlivé obraty boje toho, jakož i vzdálené jeho odrazy. Baron Thau řídí obrovský podnik železniční a na dolování zlata v Mauretanii, do něhož vložena většina úspor francouzských. Proti podniku tomu pracuje baron Urth všemi možnými, poctivými i nepoctivými — a těmito najmě — prostředky, jen aby jej zničil. A co s utajeným dechem sledujete boj mezi těmito dvěma finančními silami, venku — za kulisami — čeká lid na výsledek toho zápasu. Najednou vrazí celý ten dav do poradní síně, aby zvěděl o svém neštěstí a kletbami zasypal své škůdce. V tom však

vstoupí kdosi do poradní síně a pojednou letí od úst k ústům: „La hausse! la hausse! la hausse!“ Nastane výskot atd. Na tvářích všech viděti zářiti poslední illusi.

Z tohoto náčrtu arci nedovede si žádný čtenář — a já mám za to, že ani z pouhého přečtení Fabrova kusu by ho nenabyl — učiniti pojmu o dojmu jeho kusu. Po mém soudě dlužno jej viděti, neboť pochopiti boj mezi „poctivostí“ a „nepoctivostí“, na to třeba sledovati všechny jednající osoby, z nichž jsem tuto uvedl jen hlavní dva zástupce. Ale nejcharakterističtějším při celém kuse jest konec, věrně zachycený konec všech finančních švindlův; oba soupeři totiž, baron Thau a baron Urth se smíří, aby nadále z „hlupáčků“ cucali krev! Se stanoviska uměleckého snad lze to pokládati za chybu, ale se stanoviska praktického života neubráníte se hlubokému a dalšímu přemýšlení o slovech barona Thaua: Kdysi bili se lidé pro čest, dnes však bijeme se pro otázku peněžní. Inu, nejsme už divochy!

A na námitku poctivce Vernièra: Jsme přece poctivci, odpovídá Urth: S těmi poctivci nikdy člověk není si jist svou věcí!

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.[1]

Studie DRA. JOSEFA KAŠPARA.

Giordano Bruno narodil se roku 1548 v Nole v Neapolsku. Jeho otec býval kdysi vojínem a slul Giovanni Bruno, matka Fraulissa Savolina. Syn na křtu dostal jméno Filip. O jeho dětských letech víme málo. Jen Bruno sám vypráví nám z nich příběh, kterýž svědčí o podivuhodné jeho vyspělosti již za dob dětských. Kdysi, jsa ještě téměř nemluvně, odpočíval v kolébce. V tom spatřil, kterak z trhliny ve zdi otcovského domu plazí se k němu veliký starý had. Malý Filip vzkřikl hrůzou. Výkřik ten uslyšel vedle ve světnici spící otec, probudil se a kyjem hada zahnal, ulehčiv si při tom několika pádnými slovy. Scena ta vryla se tak hluboce v Brunovu paměť, že v letech

[1]) Užito pramenů: *Domenico Berti*, Vita di Giordano Bruno da Nola. (Práce velmi důkladná a nestranná.) — *Dr. Hermann Brunnhofer*, Giordano Bruno's Weltanschauung und Verhängnis. Leipzig 1882. (Místy mnoho strannicky zabarveno.) — Giordano Bruno. De triplici minimo. — *Dr. F. J Clemens*, Giordano Bruno und Nicolaus von Cusa. Bonn 1847. (Psáno se stanoviska katolického.) — *A Fr. Gfrörer*, Jordani Bruni Nolani scripta, quae latine confecit omnia. (Není úplné.) — *Ernst Bruno Hartung*, Grundlinien einer Ethik bei Giordano Bruno besonders und dessen Schrift Lo Spaccio de la bestia trionfante. (Studie nestranná.) — *Dr. Ludwig Kuhlenbeck*, Giordano Bruno's Heroici furori oder Zwiegespräche vom Helden und Schwärmer, übersetzt und erläutert. — Od téhož autora: Giordano Bruno's Reformation des Himmels — lo spaccio de la bestia trionfante. verdeutscht und erläutert. — Od téhož autora: Giordano Bruno vom Unendlichen, dem All und den Welten, verdeutscht und erläutert. — *Paolo de Lagarde*, Le opere italiane

pozdějších k úžasu svých rodičů ji dopodrobna vyprávěl i s výrazy, jakých tehdy otec jeho byl užil. V 10 či v 11 letech dán byl rodiči na další vzdělání do Neapole. Již tehdy velmi rád poslouchal filosofii. Učiteli jeho tu byli Sarnese a Theofil da Varano. V 15 letech vstoupil do kláštera dominikánského v Neapoli, do téhož, v němž kdysi prodléval slavný Tomáš Aquinský. Lze se těžko dohádati, cože Bruna k tomu kroku přimělo, snad že touha po dalším vzdělání filosofickém, či okamžitý zbožný zápal, aneb snad mladistvá nerozvážnost, ba lehkomyslnost. Bruno stal se novicem, později složil i profess, při čemž mu bylo dáno klášterní jméno Giordano, a jest na kněze ordinován. Než, jak životopisec jeho Berti sám doznává, neměl k životu kněžskému, tím méně řeholnímu povolání. I sám Bruno svědčí tak o sobě. Líče sám sebe ve svém 22. roce, Bruno praví o sobě, že byl člověk svárlivý, popudlivý, nepoddajný, s ničím nespokojený, ba kritisuje se tak, že slov dalších ani uvésti nechceme.

Již jako novicovi hrozilo mu vyšetřování. Uviděl kdysi jednoho z řeholních bratří čísti pilně ve knize „o sedmi radostech Marie Panny“. „Co že to čteš,“ oslovil jej Bruno, „nebylo by ti prospěšnější čísti v životech svatých otců?“ Později odstranil všecky obrazy svatých ze své cely a ponechal tam jen krucifix. Když to zvěděl jeho novicmistr, jal se psáti proti Brunovi žalobný spis za tím účelem, aby byl Bruno z kláštera propuštěn. Než později rozmyslil se jinak, omluvil Bruna jeho mládím a spis zničil. Bruno poněkud se umírnil a tak i k professi jest připuštěn. Než v málo dnech po ní maje za to, že již mu není třeba ukládati si reservy novicovi potřebné, dovoloval si příliš mnoho. Jako kněz tím volněji si vedl a netajil se nikterak svými myšlenkami.[1]) Tak v rozmluvě s řeholním bratrem Montalcinem z Lombardie Bruno schvaloval bludy arianské, jindy zas dotýkal se i samého tajemství nejsvětější Trojice, neuznávaje rozdílu tří božských osob; pravilť rozum Otcův to že Syn, Duch pak svatý to že láska boží nebo duše všehomíra, odvolávaje se při tom k známému výroku Písma: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Jindy zas popíral transsubstanciaci a tak čím dál tím víc odchyloval se od víry svého dětství a tím i od učení své církve.[2]) Věci ty nemohly dlouho zůstati tajny řádových představených. Došly k jejich sluchu a zavdaly příčinu, že Brunovi hrozil nový process, tentokráte však nezahájil ho novicmistr, nýbrž sám řádový provinciál

di Giordano Bruno. Svazek I. a II. Gottinga 1888. – *Rudolf Landseck* (pseudonym Kuhlenbeckův), Bruno, der Märtyrer der neuen Weltanschauung. (Příliš strannicky psáno se stanoviska protestantského.) — *Adolf Lasson*, Giordano Bruno. Von der Ursache, dem Princip und dem Einem. Aus dem Italienischen übersetzt. (Překlad vzorný a opatřený vhodnými a střízlivými poznámkami.) — *Gustav Louis*, Giordano Bruno, seine Weltanschauung und Lebensauffassung. Berlin 1900. (Hledí býti dosti nestranný.) – *Raffaele Mariano*, Uomini e idee. Stať Giordano Bruno. Firenze 1905. *Alois Riehl*, Giordano Bruno. Zweite Auflage. Leipzig 1900. — *Heinrich v. Stein*, Giordano Bruno. Gedanken über seine Lehre und sein Leben. — *Dr. A. Stöckl*, Geschichte der Philosophie des Mittelalters. III. Band. — *Felice Tocco*, Le opere inedite di Giordano Bruno. Napoli 1891. *Adolf Wagner*, Opere di Giordano Bruno Nolano. Lipsia 1830.

[1]) *Berti*, Vita di Giordano Bruno, str. 44 a d.

[2]) *Berti*, str. 54. — *Raffaele Mariano*, Uomini e idee, stať: Giordano Bruno, str. 92.

frà Domenico Vita. Bruno netušil sobě z processu nic dobrého; proto zavčas prchl do Říma, kdež uchýlil se do kláštera dominikánského st. Maria della Minerva. Přijat tu byl pohostinně. Než za několik dní se dovídá od svých neapolských přátel, že akta processu, jenž mu opravdu hrozí vážným trestem, byla zaslána do Říma. Bruno vida, že ani v Římě nemůže zůstati, prchá odtud — již ne v řeholním, nýbrž ve světském rouchu přes řeku Tiberu do Janova, kde právě zuří mor. Než ani v Janově nezůstává, vsedá na loď a ubírá se do rozkošně na břehu mořském položeného městečka Nol, nedaleko Savonny.

Tak skončil asi 13letý pobyt Brunův v klášteře dominikánském. Nelze popříti, že Bruno za tu dobu nabyl vzácného jak povšechného, tak jmenovitě i filosofického vzdělání. Vedle soukromého pilného studia pomohla mu k němu znamenitě řízená neapolská škola dominikánská. Bruno seznámil se tu se všemi téměř filosofy řeckými, s Empedoklem, Platonem, Aristotelem, pak s učením Novoplatonikův, kteří zvláště jej pro sebe zaujali. Ano ani tajemné učení středověkých židů Kabbalah ani filosofie arabská, a to zejména Averroesova nebyly mu neznámé. Z učenců křesťanských vedle scholastiků, z nichž nejvíce sobě vážil Tomáše Aquinského a Raimunda Lulla, Bruno studoval pilně zas a zas filosofické spisy Mikuláše z Kusy a astronomická díla Koperníkova. Lullova Ars magna, spisy Kusovy a dílo Koperníkovo De revolutionibus orbium coelestium byly mu pak vodítkem při vší jeho filosofii, z nich čerpal své názory; ty učinily vlastně Bruna Brunem. Mimo to v tiché celle klášterní Bruno oddával se s chutí svému druhému, snad ještě milejšímu zaměstnání než mu byla filosofie, básnictví. A popříti nelze, že byl básník nadaný, ba je pravda, že byl víc básník než filosof, že i ve filosofii mnoho básnil. Škoda, že nenašel mecenáše jako jeho vrstevník Tasso. Snad by byl nepokojný jeho duch v náručí mus došel klidu a uchránil se pozdější cesty životní, na níž Bruno našel trnů mnoho a květů jen málo.

V Nolech Bruno zůstal jen 5 měsíců, živě se soukromým vyučováním. Pak zastesklo se mu v malém městečku, touha státi se slavným učitelem a zjednati si zároveň i lepší existenci vyhnala jej z Nol. Ubírá se do Savonny, odtud do Turina pak do Benátek, než nikde nenalézá, co hledá. V Benátkách, aby si aspoň nejnutnější opatřil, dává do tisku menší dílko Dei segni dei tempi — o znameních časů, kteréž se nás však nedochovalo. Z Benátek zas již v oděvu mnišském jde do Padovy, odtud do Milana, pak vrací se do Turina, opouští posléze asi roku 1576 Italii a přichází do Ženevy. Tam se ho ujal Galeazzo Caracciolo, markýz de Vico, hlava tamějších Italů, kteří přijavše vyznání kalvinské ušli z Italie a v Ženevě se usadili. Caracciolo opatřil Brunovi místo korrektora v jedné z místních tiskáren. Když však Bruno nechtěl přijmouti kalvinského vyznání, krajané jeho hrozili mu, že zbaví ho výživy, ba že nebude ani v městě trpěn. Roztrpčen z toho a vyznání kalvinského přijmouti nechtěje, Bruno opustil po dvouměsíčním pobytu Ženevu, aby si jinde našel potřebnou výživu [1]

[1]) *Berti*, str. 93 a d. — *Mariano*, str. 97 a d.

Jde do Lyonu, odtud do Toulousu, kde tehdy byla slavná universita mající 10.000 žáků. V Toulousu zasvitlo Brunovi slunko života trochu klidnějšího. Svými filosofickými přednáškami na sebe upozornil a zjednav si titul doktorský, dochází i učitelské stolice pro filosofii na universitě. Dvě leta Bruno zastává ten úřad a čte hlavně o Aristotelovi a jeho knihách O duši a publikuje své spisy „De anima“ a „Clavis magna“, kteréž též se ztratily. Ve svých přednáškách však příliš mnoho útočil na Aristotela. Furor scholasticus — vášnivý způsob polemiky Brunovy, kterýž mu nikde neměl dopřáti delšího pokojného pobytu, tu první slavil triumf. Bruno sžíravou polemikou svou vzbudil si tu mnoho nepřátel a chtěje jim ujíti, opouští Toulouse a ubírá se do Paříže, kde tehdy kvetla nejslavnější universita evropského světa. Za posledních dnů pobytu v Toulousu Bruno přál si smířiti se s řádem a zas do něho vstoupiti. Snad se v něm probouzelo svědomí, snad si vzpomínal šťastnějších dob v tichém neapolském klášteře a zatoužil opět po něm. Proto vyjednával s jedním jesuitou o způsobu, jak by mu bylo možno vrátiti se do řádu. Vyjednávání ta nevedla však k cíli. Bruno proto nepřibližoval se, pokud v Toulousu dlel, ke svým bývalým bratřím dominikánům. Též neúčastnil se oběti mešní, odloživše oděv řeholní a z té příčiny měl se za exkomunikovaného, jemuž není dovoleno obcovati posvátným obřadům. V Toulousu tak činiti mohl, protože tamější universitní professoři nebyli vázáni obcovati mši svaté, jak tomu bylo v Paříži.

Do Paříže Bruno přišel roku 1580; zůstával s počátku v ústraní, teprv po nějakém čase vystoupil veřejně a jal se čísti na universitě — právo mu k tomu dávala doktorská hodnost toulousská — „De praedicamentis divinis“ — o vlastnostech božích. Rázem tu Bruno pronikl tak, že nabízeli mu řádnou stolici filosofickou. Než Bruno ji nepřijal z důvodu, že by byl musil účastniti se oběti mešní, k čemuž, jak se domníval, práva neměl. Proto se spokojil se stolicí mimořádnou, s níž jmenovaná povinnost nebyla spojena.

Tu splnilo se Brunovo přání, stal se učitelem slavným a hledaným. Jeho osobní nadání, vzácné dary duševní, jeho přímo obrovská paměť, vzlet fantasie, mocný uchvacující přednes, řeč lahodná mu k tomu dopomáhaly značným dílem. Žactvo k jeho přednáškám dostavovalo se v přečetném počtu a s dychtivostí naslouchalo jeho výkladům protkaným novostí a bohatostí myšlenek. Bruno svých protivníků při tom nešetřil, disputacím veřejným se nevyhýbal, ba vyhledával je, jakoby si byl vědom, že z nich vyjde jako vítěz. Pověst o něm našla cestu i ke dvoru krále Jindřicha III. Král dává ho volati k sobě, aby ho poznal, diví se jeho paměti a výmluvnosti. Bruno z vděčnosti za to dedikoval králi spis De umbris idearum — o stínech ideí, kterýž mu vynesl výše již dotčenou mimořádnou filosofickou universitní stolici. Nelze popříti, že králi Jindřichovi ve své dedikaci lichotí příliš. Bruno prohlašuje v tomto spise nepokrytě své racionalistické a pantheistické maximy. Všecko, co je, je v Bohu, či spíše Bůh je všechno — vesmír. Bůh je prasvětlo, praidea, všechny ostatní věci a bytosti jsou jen odlesk, jen

stín této praidee, odtud také jméno spisu toho. Podrobného rozboru a obsahu spisu toho nepodávám; přesahovalo by to daleko rámec mé informační studie, proto spokojím se též u jiných spisů Brunových s udáním jen nejnutnějšího obsahu. Podrobnější obsah hlavních jeho spisů vysvitne stejně ve II. části této práce.

Bruno mile dotčen příznivým přijetím spisu svého, uveřejňuje spis Cantus circaeus a věnuje jej levobočku královu vévodovi Jindřichovi z Angoulême. Je to satira na soudobé poměry společenské; dle tehdejšího obyčeje zvířata tu representují lidi. Spisu tomu v zápětí jde spis třetí De compendiosa architectura et complemento artis Lullii. Bruno vykládá v něm hlavní zásady dialektického umění Lullova a ukazuje, kterak jich možno užíti při mnemonice a retorice.

V Paříži Bruno vydává též svou komedii Il candelaio — svíčkař, a dává jí na štít motto: in tristitia hilaris, in hilaritate tristis. Bičuje tu — a přiznati dlužno, že pérem ostrým i dovedným společenské i mravní poměry v městech italských, v Neapoli zvlášť, jakož i slabosti tehdejšího věku, víru v alchymii, v kouzla, pak přílišnou jmenovitě u tak zvaných „učenců" pedanterii. Nemožno nám však velebiti této komedie tak, jak činí Dr. Brunnhofer.[1]) Bruno v ní rozhodně upřílišuje, stává se příliš obscoenním, popouští tu plnou uzdu své nezkrocené vášnivé povaze, nešetře při tom ni v nejmenším náboženského citu, tím méně pak i nejnutnějších požadavků studu a přiměřené slušnosti.

Než pobytu Brunova v Paříži bylo na krátce. Paříží zatřásly války občanské a připravily ji o potřebný klid ke studiím. K tomu přistoupily osobní rozpory Brunovy s jeho protivníky, učiteli na universitě, kteří, rozhodní to přívrženci Aristotela, Brunovi stavěli se naproti. Rozpory ty dostoupily posléze takové ostrosti jako v Toulousu a znemožnily Brunovi v Paříži další pobyt. Bruno obrátil se do Anglie. Král Jindřich III ukázal mu i tu svou přízeň a doporučil jej do rodiny svého vyslance u dvora anglického v Londýně pana Michala Castelnuovo, markýze z Mauvissière. Bruno přijat byl od Castelnuova velice vlídně a přebýval, užívaje plného pohostinství, v domě jeho po všechen čas, co dlel v Londýně. Byltě Castelnuovo, ač přísný katolík, muž snášelivý a neměl ani Bruna k tomu, aby se súčastnil mše svaté, kteráž každodenně v jeho domě byla sloužena. Bruno v rodině pána z Mauvissière zažil snad nejpěknější dobu svého života a vydal tu také své největší spisy, věnuje se při tom v prázdné chvíli vyučování dítek markýzových. Šlo mu též o to, aby mohl na universitě oxfordské přednášeti. Vydal za tou příčinou Explicatio 30 sigillorum,[2]) spis jednající o některých dialektických pravidlech. Oblíbená jeho Lullova Ars magna dodala mu potřebnou látku. Spisem tím Bruno dosáhl svého účelu, neboť za nedlouho přednášel již na universitě v Oxfordě o thematech, kteráž tehdy měla

[1]) *Dr. Hermann Brunnhofer*, Giordano Bruno's Weltanschauung und Verhängnis, str. 25, 26.

[2]) *Berti*, str. 156. 166 a d.

do sebe zvláštní přitažlivost, De immortalitate animae — o nesmrtelnosti duše — a De quintuplici sphaera — o pateré sféře.[1])

Bruno byl nadšený přívrženec nových názorů Koperníkových o sluneční soustavě — jak známo heliocentrické a protivníkem rozhodným staré školy aristotelsko-ptolemaeovské s jejím názorem geocentrickým. Ve svých přednáškách útočil na starou školu se vší ostrostí svého ducha a vtipu a s celou vášnivostí své povahy hlásal soustavu Koperníkovu, z níž však sám vyváděl důsledky libovolné tak, že je někdy jen velmi slabě dovedl podepříti. A když o duši přednášel, Bruno neuměl se přemoci, aby své oblíbené pantheistické myšlenky netlumočil svým posluchačům, čině to zas se vší prudkostí. Jediný prý oživující duch proniká všecek vesmír. V látce, v materii, v nekonečnosti jejích atomů

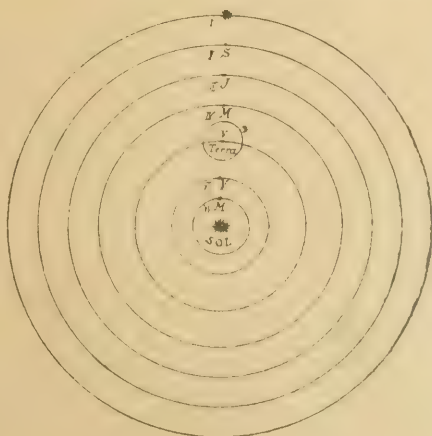
[1]) Bruno útočí najmě ve spise tomto proti starému systemu geocentrickému Ptolemaeovu a zastává nový systém Koperníkův. Za příčinou snazšího porozumění uvádíme tu věci nejdůležitější z obou systemů. System Ptolemaeův. Kolem polovice druhého století po Kristu složil alexandrijský filosof Claudius Ptolemaeus, opíraje se o starší pozorování astronomická, hlavně Hipparchova, nové učení o zdánlivých pohybech planet na základě soustavy geocentrické v díle později Almagest zvaném. Almagest jest arabský název Ptolemaeova díla Μεγάλη σύνταξις, kteréž bylo dokončeno v letech 150—160 před Kristem. Almagest Ptolemaeův sloužil po celých 14 století za základní učebnou knihu astronomie. Téměř vše, co víme o astronomii starověké, bylo čerpáno z této astronomické bible. Základní věty soustavy Ptolemaeovy jsou: Veškerá tělesa nebeská pohybují se na sféře nebeské v kruzích. (Sféra, z řeckého sfaira koule, v astronomii tolik co obloha nebeská, kteráž se nám jeví jako dutá koule, v jejímž středu se nalezáme. Též mezery, kruhy, v nichž se dle starého názoru astronomického oběžnice pohybovaly.) Země jest koule stojící uprostřed světa, ve středu koule nebeské. Zemi nejbližší těleso jest Měsíc. Pak následují Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn. Každá z těchto oběžnic jest připojena ke kruhu, jenž se kolem země otáčí. Nad těmito sedmi kruhy — oběžnic těch je sedm — byla umístěna sféra stálic, které tvořily osmé nebe a trvaly stále na příslušném místě nebeského klenutí. Devátým kruhem bylo primum mobile — nevyčerpatelný to zdroj pohybu, jenž lpěl na samé bytnosti nejvyššího nebe a obstarával denní pohyb celé soustavy, a to směrem od východu k západu. Desátým kruhem bylo Empyreum, podnoží sídla božského. Připojený obrazec věc samu učiní pochopitelnější.

bytuje jeden a týž tvořivý duch. Látka a duch jsou stejně věčné, nesmrtelné. Není žádné smrti, nýbrž jen přechod z jednoho způsobu organického bytí v jiný. Jen formy se mění, v nichžto oduševnéné atomy spojují se k jednotné činnosti; atomy však pohybují se od věčnosti a do věčnosti ve svém oběhu budou pokračovati. A poněvadž atomy tyto brzy v řadě vzestupné brzy sestupné seskupují se v organismy, nelze pochopiti, proč by musil býti kvalitativní rozdíl mezi duší mořské mušle, nebo květiny, nebo člověka. Jen vyšší stupeň organisace rozhoduje o vyšším duševním nadání nějakého druhu. Jen bohatěji organisovanou stavbou těla člověk vyšinul se během století nad zvíře. Dejme tomu, že by člověk měl dvojnásob tolik ducha, co dnes má, ruce však že by se mu proměnily v nohy, kterak by pak mohl dospěti k řeči, sdružovati se v rodiny, v obce? Zdaž nebyl by tu zničen šelmami, kteréž co do počtu by měly převahu nad ním? Jak by pak člověk

---

System Koperníkův. M. Koperník, též Koprník, narodil se roku 1473 v Toruni. Rok Koperníkův pochází z Čech a měl sídlo své v Koprníku, ve vesnici, kteráž se až dosud zachovala a leží v krajině mezi Kněžmostem, Kosmonosy a Bakovem. Tak professor F. J. Studnička aspoň se domýšlí. Dle něho jest velmi pravděpodobné, že koncem 14. století se vladyka Koprník vystěhoval z Čech do Krakova, kdež se trvale usadil. Nejdůležitější spis, v němž Koperník uložil svá pozorování a názory, jest De revolutionibus orbium coelestium libri VI (O obratech těles nebeských knih 6). Koperník vykládá tu, že svět i země má podobu koule, že dráhy těles jsou kruhovité (starý názor!) a že rozměry všehomíra jsou nesmírné, srovnají-li se se zemskými. Zřízení soustavy světové Koperník vypisuje stručně takto: První sféra, která všecky ostatní objímá, jest nehybná sféra stálic, k níž vztahujeme pohyby a polohy ostatních těles nebeských (ještě starý názor!). Uvnitř této první sféry jest první oběžnice se sférou druhou Saturnus v 30 letech jednou kolem slunce obíhající, pak Jupiter se sférou třetí a dvanáctiletou dobou oběhu, pak Mars se sférou čtvrtou s dvouletou dobou oběhu; jako čtvrtá v řadě oběžnic objevuje se země se sférou pátou (k tomu vztahuje se Brunovo »De quintuplici sphaera«), kolem níž měsíc obíhá, načež přichází pátá oběžnice Venuše se sférou šestou a konečně poslední středu nejbližší Merkur se sférou sedmou; střed pak zaujímá nehybné slunce jakožto svítilna světová, kteráž vládne všem oběžnicím. (*Dr. Gustav Gruss*, Z říše hvězd, str. 117 a d. *Dr. F. Studnička*, Mik. Koprník, str. 41 a d.) Připojený obrazec věc lépe objasní.

mohl činiti vynálezy, objevy, stavěti domy, zakládati státy, pěstovati vědy a umění, a konati vůbec to, v čem právě zakládá se velikost a vznešenost lidské bytosti a co jej v pravdě činí pánem a vládcem nade všemi ostatními druhy. Jestliže lépe přihlédneš, poznáš, že vše to ne tak děkujeme schopnosti ducha, jako spíše ruky, která jest orgán nad orgány.[1])

Názory tyto dosud v Oxfordu neslýchané narazily u tamějších mistrů, zastanců názorů Aristotelových a Ptolemaeových na tuhý odpor. Bruno se brání spisem „la Cena delle ceneri" — hostina na popeleční středu. Spis ten líčí rozhovor, kterýž měl Bruno o hostině na popeleční středu r. 1584 v domě svého šlechetného příznivce pána z Mauvissière s některými anglickými učenci a šlechtici a v níž hájil jednak světový názor Koperníkův, jednak zásady své zvláštní filosofie.[2]) Než spis ten nedovedl ubrániti Bruna; byltě donucen po málo měsících přednášek se vzdáti, načež uchýlil se v zátiší domu Mauvissièrova a žil jen filosofickému spisovatelství. Spis za spisem Bruno pak vydává: Della causa, principio et uno — o příčině, principu a jediném. De infinito, universo e mondi — o nekonečnu, universu a světech. Spaccio della bestia trionfante — zahnání triumfující bestie. Cabala del cavallo Pegaseo coll' aggiunta del asino cillenico — tajné učení Kabala oře Pegasa s dodatkem osla cillenského. Degli eroici furori — o heroických vznětech či heroické lásce. V těchto spisech zevrubněji než ve všech ostatních Bruno rozvíjí svůj světový názor, své filosofické myšlenky, uče nekonečnost světa, světoduši, kteráž universum osvěcuje a oživuje, vše jest co do bytí jedno a totéž; jediné jest absolutní jsoucno a jednotlivé bytosti nejsou než jen různou modifikací tohoto jsoucna. Spíše ethického než filosofického obsahu je spis Spaccio de la bestia trionfante, jejž Bruno věnoval svému příteli Sidneyovi, milostníku královny Alžběty. Zeus a olympští bohové usnesli se zreformovati nebe. Zeus volá tu před svůj soud jednotlivé nepravosti, kteréž jsou označeny zvířecími jmény jednotlivých souhvězdí, starých to bohů. Tak lev značí tyranství, ukrutnost, rak chabost, orion nepoctivost, cassiopea arroganci, nadutost, medvědice úskočnost, lživost, podvodnost. Nepravosti jsou pak Jovišem zahnány a musí postoupiti své místo ctnostem. Odtud jméno spisu toho. Bruno soudí tu svým rozumem všecka význačnější tehdejší náboženství, paganismus, judaismus, křesťanství a islam, všecka obviňuje často nespravedlivě a všecka zavrhuje. Všecka božstva dlužno odmítnouti a vyzdvihnouti oltář jedinému

---

[1]) *Adolf Wagner*, Opere di Giordano Bruno. II. Cabala del cavallo Pegaseo, str 278. — *Paolo Lagarde*, Opere italiane di Giordano Bruno. II. str. 587.

[2]) Bruno zle se horší na tehdejší anglické učence, zve je uomini da scelta di roba lunga, vestiti di velluto e con le loro berette anche di velluto, e le catene al collo, nel cui luogo starebbero meglio capestri; sciocchi, insensati, stupidi, ignorantissimi, i quali non possono capire quel, che il Nolano intende. (Lidé »vybraní«, dlouhých šatův, oblečeni v samet a v birety rovněž ze sametu; na šíji mají řetězy, lépe by jim však slušely provazy; pošetilci, nesmyslní, omezení, nevědomí, kteří nedovedou chápati, co Nolanský chce. Cena delle ceneri. — *Paolo de Lagarde*, Le opere italiane di Giordano Bruno. I. str. 120.

pravému božství a tím je dle Bruna — ovšem čistě pantheisticky — rozum lidský.

Pohanství starých Egypťanů platí jeho obdiv a v jejich zbožňování přírody vidí obraz čistě lidského uctívání Boha. Proč tak činí, na svém místě vyložíme. Zdá se, jak dobře praví Berti, že nechápal aneb snad chápati nechtěl podstaty křesťanství a uznati rozdíl mezi ním a jinými vyznáními. Snad dobře kritisoval dílo to po 50 letech jeden z rodáků Brunových filosof Stilo, když označil je jako atheismus triumphatus. Doplňkem k Spacciu jest menší spisek Cabala del cavallo Pegaseo coll' aggiunta dell' asino cillenico, jejž Bruno úmyslně věnuje jakémusi don Sapatinovi, domnělému biskupu z Casamarciana, místa blízko Noly. Osoba ta je ovšem smyšlená. Dílko to nese se podobným křesťanství nepřátelským duchem jako Spaccio, jen že jest — dle slov samého Bertiho — jeho ironie a satira ještě žíravější.[1])

Ještě jedno své dílo věnoval příteli Sidneyovi, Eroici furori — heroické vznĕty, heroický enthusiasmus, láska. Vzorem byla mu Danteova Vita nuova. — Bruno složil v díle tom 71 znělek, kteréž prosou pak vysvětluje; jest obsahu ethického a částečně i mystického. Bruno zas a zas vrací se tu k myšlence l'amore trasforma e converte ne la cosa amata — láska přetvořuje milujícího ve věc milovanou. Pravý filosof ma býti enthusiastou, zahořeti heroickým vznětem, láskou k Bohu, t. j. ke svrchované pravdě a dobru. (Platonovo učení o erotu.) Heroismus ten, láska ta způsobí, že filosof těsně úzce spojí se, ba splyne v jedno s Bohem, bude v Bohu — a Bůh v něm — ba filosof stane se Bohem, budou jedno a totéž — l'amore trasforma. — Pak filosof povznese se nade všecky radosti a bolesti, budou mu něčím, co se ho téměř nedotkne, massa lidí mu bude lhostejná, ba bude jí pohrdati, neboť jeho duch po ničem nebaží tak, jako po věčném. — Jeho duše jen z nutnosti ještě souvisí s tělem, tělo je mu jen překážkou, jen poutem, kteréž jen brání intensitě jeho lásky.[2])

Spisy ty, kteréž Bruno v Londýně vydal, způsobily ovšem v tamějším učeném světě mnoho rozruchu. Bruno stal se osobností známou, ba uveden jest příznivcem svým pánem z Mauvissière ke královně Alžbětě. Královna pak bavívala se s ním častěji. Za to Bruno slavil ji přese vši míru jako velikou Anfitritu a božskou Dianu.

Zatím však přiblížil se neočekávaně konec pobytu Brunova v Londýně. Pán z Mauvissière byl v červenci roku 1585 odvolán a v říjnu vracel se do Paříže. Bruno odcházel s ním. V Paříži žil Bruno v ústraní, studuje mathematické spisy svého krajana Fabricia Mordenta, od něhož mnoho nového očekával a jemuž věnoval dialogy: Jordani Bruno Nolani dialogi duo de Fabricii Mordentis Salernitani prope divina adinventione ad perfectam cosmimetriae praxim.[3]) Dílko to bylo

---

[1]) *Berti*, str. 178 a d.

[2]) *Lagarde*, Bruno: de gl' heroici furori. Vol. II. str. 613, 614, 622.

[3]) Giordana Bruna Nolanského dva dialogy o téměř božském vynálezu k dokonalé praxi kosmimetrie. *Berti*, str. 193.

kommentářem ke knize Aristotelově: de physico auditu — o sluchu fysickém. Po té chtěl zase zkusiti své štěstí na universitě a ohlásil k disputaci 120 svých thesí. These ty hájil nadaný jeho žák mladý Pařížan Hennequin. V thesích proklamována zase soustava Koperníkova, nekonečnost světů a některé z názorů Brunových. Než disputace vedena Hennequinem příliš vášnivě, protivníků dotýkala se beze vší šetrnosti, tak že již v aule universitní došlo k ostrému sporu, kterýž hrozil přejíti v násilnosti. Ano nepokoje přenesly se i na ulici a donutily Bruna, že opustil Francii podruhé a hledal útočiště v Němcích.[1])

(P. d.)

Posudky.

V. Hradecký: **Náboženství budoucnosti žádné náboženství?** Cyrillo-Methodějská knihtiskárna v Praze. Str. 128. Cena 40 h.

Spisek namířen proti brošurce „Náboženství a moderní ideal člověka“, od „pana Krejčího“ [kterého?]. Snad brošuře i spisovatelovi jejímu, literarnímu to všudybylovi, který píše o všem možném, ale ničemu kale nerozumí, prokázáno tím příliš mnoho cti, že stále jest uváděn a oslovován, ba že proti němu vytaženo s tak bohatým apparátem citátů a dokladů; ale čtenáři to konečně přijde vhod. Pojednáno tu o podstatě, vzniku a významu náboženství proti ledabylým výrokům útočníkovým, který sníživ jeho význam předpovídá mu blízký rozklad a zánik; předpovědi takové ovšem znamenají přání a — snahu i spolupůsobení, aby se splnily. Na konec objasněno několik „časových“ frasí o klerikalismu, o ideálech moderního člověka, o „vědeckém“ názoru světovém a životním atd.

Josef Bartocha: **Čeština na bývalé universitě v Olomouci.** Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. Nakl. R. Promberger v Olomouci 1906. Str. 87. Cena 1 K.

Dle nadpisu pojednáno zvlášť o universitě a zvlášť o stavovské akademii; napřed uvedeny hlavní udaje z dějin ústavů těch, pak vylíčeno, jakou měrou čeština na nich byla zastoupena. Bylo toho opravdu velmi málo, avšak poměrně nikoli méně než na příklad v Brně ano i v Praze. Pan spisovatel dle svého úkolu probírá jen fakta, nešíře se o příčinách; nízká úroveň moravského školství a inteligence vůbec

[1]) Mariano má však za to, že nepokoje nebyly prý příčinou brzkého odchodu Brunova z Paříže. Bruno prý tehdy v Paříži zdržeti se nechtěl; tomu prý také nasvědčuje podání oněch vzrušujících thesí k disputaci. Jaký následek disputace měla, nelze prý s určitostí říci; jisto však, že Bruno hned po ní Paříž opustil. *Mariano,* Uomini e idee, str. 117.

byrokratismem stísněné, v Olomouci život vojenský, úřednický a šlechtický vysvětlují velmi mnoho i v ústředí tak ryze slovanském, jaké bylo na Hané. Popisujíc téměř celou činnost jednotlivých buditelů při obojím učení vysokoškolském, podává kniha víc než vlastně slibuje; obojími, pečlivě sebranými zprávami, jak z obou ústavů, tak z mimoškolské působnosti oněch jednotlivců (Monse, Boček, Šembera atd.) spis platně přispívá k přehlednému poznání národnostních poměrů a snah tehdejších, ačkoliv opírá se většinou jen o zprávy tištěné, avšak rozptýlené a nyní ne vždycky snadno přístupné; jediný příklad, že pan spisovatel nemohl se dlouho dopíditi ani časopisu „Cyrill a Method“ z roku 1849 (!), dosti smutně dosvědčuje, jak se asi nakládá s knihovnami pozůstalými po starších knězích, a jaká jest asi správa v c. k. studijní knihovně olomoucké (které se úředně dodávají všechny moravské tiskoviny), když ani této zajímavé olomoucké speciality nemá.

Prof. Dr. Fr. Nábělek: **O hvězdách.** Čtení pro každého. Nákladem vlastním v Kroměříži. Str. 196. Cena 1 K 50 h.

Dílo toto proslulého odborníka podává hlavní poznatky astronomické, přístupné každému poněkud vzdělanému čtenáři a pozorovateli hvězdnatého nebe. Bez mnohého učeného apparátu seznamuje především s rozdělením nebe dle souhvězdí, učí na oblohu se „koukati“, popisuje naši soustavu sluneční, probírá složky její a vzájemné jich vztahy, poučuje o nápadnějších zjevech na obloze — slovem jest populární příručkou hvězdářství, jež bude zajímati konečně i pouhého čtenáře bez aspirací astronomických. Věda tato má cosi povznášivého, zušlechťujícího do sebe. Dobří vychovatelé ji doporučují ústavům, aby vedle mathematiky ve fysice byla pedlivěji pěstována, než na př. v naší vlasti se děje. Pan školní rada Nábělek náleží mezi průkopníky této myšlenky; i tento spis jeho zjedná jí zajisté četně přátel.

Editiones archivii et bibliothecae S. F. metropolitani capituli Pragensis. 1. *Josephus Locatelli:* Babylon Bohemiae ad a. 1780—1790. Cena 3 K. 2. *Hilarius Litoměřický:* Traktat o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou. Cena 3 K. 3. Zwei Legenden über das Leben des Laienbruders Friedrich von Regensburg. Cena 1 K. 4. Privilegia semper fideli metropolitano capitulo pragensi a Sancta Sede concessa. 5. Statuta metropolitanae ecclesiae pragensis a. 1350 conscripta. Cena 1 K.

Dějepisná práce předpokládá studium pramenův a je tím snazší, čím více jest jich uveřejněno. Vždyť tak mnohé prameny jsou z duvodů vnitřních nebo vnějších těžko přístupny. V poslední době lze u nás v tom ohledu pozorovati čilý ruch, jenž jistě přinese domácí historii mnohý cenný material. Proto s radostí přivítá český historik myšlenku pražské metropolitní kapitoly uveřejniti poklady jejího archivu a knihovny. Pět svazků, vydaných v krátké době jednoho roku, leží před námi. První podává latinské zápisky kanovníka Locatelliho o letech 1780—1790, jichž užil již Prášek v díle Dějiny Čech a Moravy nové doby, VII. Děje vlády Josefovy, tak pestré a tak zajímavé, jsou tu v mnohých

podrobnostech objasněny, zvláště následky různých nařízení z neprostřední zkušenosti vylíčeny. Vnitřního dění — motivů — nedbá Locatelli, ač obecně dobrou vůli Josefovu uznává, všímaje si více, co se stalo a co z toho následovalo; proto historický obraz, jejž podává, není úplný.

Druhý svazek obsahuje traktat Hilaria Litoměřického o svátosti oltářní proti Rokycanovi. Podlaha otiskuje jej dle manuskriptu metropolitní knihovny D LVI, podávaje pod čarou varianty tří jiných rukopisů. Správně dí o něm v úvodě (str. II), že „má značnou cenu pro dějiny náboženského hnutí v Čechách“; zvláště eucharistická otázka volá téměř po uveřejnění nesčetných traktatův, jimiž teprve bude úplně objasněna. Vydání Podlahovo je zrovna palaeografickým opisem.

Dvě legendy o životě Bedřicha Řezenského († 1329) z řádu Augustinianů Bosáků, jež jsou publikovány v třetím svazečku, objasňují život řeholníka, o jehož beatifikaci se bavorská větev řeholní právě uchází. Předeslán jest popis konvolutu, v němž jsou legendy, a životopis Bedřichův, vloženy jsou černé otisky dvou obrazů v rukopise.

Čtvrtý a pátý svazek podávají přesný text privilegií, kapitole pražské povolených, a stanovy její.

Publikace Podlahovy jsou textově správny, pokud ovšem z pouhého přečtení, bez srovnání s originaly lze souditi (v Babylon Bohemiae jest v nadpise patrně „diversarum mutationum“, ne mutationem) a zevně velmi úhledny a slouží tudíž jak metropolitní kapitole tak zvláště čilému vydavateli Dru. Podlahovi ke cti. Kdy pak asi dojde na podobné publikace u jiných kapitol, na př. olomoucké?

Paul Sabatier: A propos de la separation des Eglises et de l'Etat. Paris 1906. Str. 108.

Známý životopisec sv. Františka z Assisi, nadšený apoštol náboženských proudů ve smyslu nejširším, dobrý zajisté jistě znatel dnešní náboženské krise, Pavel Sabatier, analysuje tu katolickou krisi ve Francii, aktualní situaci římské církve v republice. Zkoumá, jaké následky bude míti zrušení konkordatu pro církev i republiku. Dílo své končí takto: „Revoluce roku 1789 byla pouze předmluvou, stínem, anticipací hluboké a organické obnovy. Francie laická chystá se psáti knihu, v níž prohlášení práv člověka jest jen kapitolou, a při knize té laickou Francii bude podporovati nejvybranější část kleru. Klerikalismus může považovati tyto kněze za apostaty: takové však nenávistné hlasy neproniknou k uším pracovníků o velkém díle. Bude pak nový katolicismus, jehož hlavní ctnosti budou práce, horlivost, mužnost, láska; katolicismus, jenž nebude již podoben starému, a přece bude starý a napíše na své chrámy slova Kristova: Non veni solvere, sed adimplere.“ Uvádíme paradoxní závěr Sabatierův jako zajímavý doklad z úst jinověrce věcí znalého. I katolické časopisy, poměrů francouzských dobře znalé uznávají, že pro ukolébanou církev francouzskou (ne katolickou vůbec) jest obrat tento pohromou, avšak pohromou očistnou, která ji zbaví všelijakých přiživníkův a zbylé dobré živly sjednotí.

Marchesini Antonio: L'Imaginazione creatrice nella Filosofia. Analisi storico-critica. Torino-Roma 1904. Str. VIII a 131.

Zajímavá tato studie rozdělena jest ve dvě části: I. Cenni preliminari intorno all' imaginazione; II. L'imaginazione creatrice nella soluzione dei problemi filosofici. Obrazivost opravdu, není-li pouze reproduktivní, v kterémžto případě je totožná s pamětí, nýbrž tvořivá, tvůrčí (= obrazotvornost), má veledůležitý úkol v duševním životě individua i společnosti: dala nám mythy; dala nám snahu po porozumění a vysvětlení skutečna vniterného i vnějšího, tedy vědu a filosofii; všecky formy umělecké děkují jí za svůj původ. Sledujeme-li s autorem její význam v dějinách filosofie, poznáváme, kterak tvořivá obrazivost řešila přerůzně záhadu kosmologickou, kterak původ dala třem hlavním proudům: kreatianismu, emanatismu a evolucionismu. Stejně řešila i problem ontologický dualismem, idealismem, materialismem a positivismem; problem ethický čtverou morálkou: nábožensko-dogmatickou, aprioristickou, intuicionistickou, induktivní. I problem pedagogický jejím vlivem pozorován ve vztahu k individualitě. „Il valore obbiettivo", uzavírá správně autor, „delle dottrine filosofiche è in ragione diretta del dominio della percezione e in ragione inversa del dominio della imaginazione." Od kreatianismu na př. k evolucionismu, od dualismu k positivismu, ethického dogmatu k morálce spočívající na zákonech socialních, jest hned na počátku zřejmý nadbytek tvořivé obrazivosti, jež tím více se menší, čím více vzrůstá počet i význam jednotlivých skutků. „Vnímání jest logický imperativ, jak ve vědě tak ve filosofii; zkušenost musí míti základ svůj v konkretních vjemech: v případě opačném má paměť hodnotu pouze subjektivní. Pravdu nemožno stvořiti, není-li objevena, objevuje pak se, když nám ji podává vnímání a potvrzuje indukce", píše Marchesini. Krt.

William Barry D. D.: Newman. Literary Lives Series. Second edition. London 1904. Hodder and Stoughton.

Ve sbírce „Literary Lives", vydávané od Robertsona Nicoly, vyšly dva životopisy od Williama Barryho, „vesnického faráře". Obě práce vzbudily velikou pozornost jak bohatstvím obsahu tak krásou dikce. První líčí literární činnost známého kardinala anglického Newmana. První leta, hnutí traktarianů, první doba katolická, apologie vlastního života, logika víry, sen Gerontiův, Newman jako literát a jeho postavení v dějinách písemnictví, toť nadpisy bohatých kapitol. Spisovatel sleduje literární rozvoj Newmanův, charakterisuje jej, podává krásné úryvky z jeho spisů, jež prozrazují hloubku myšlenek a průzračnost formy. Zvláště zdařilá jsou přirovnání k jiným vynikajícím literátům, jimiž dodává autor svému líčení dramatického kouzla a dává ještě jasněji vyniknouti hluboké a čisté povaze Newmanově. Tak mluvě o kazatelské činnosti jeho v kostele St. Mary v Oxfordě, srovnává jej s florentinským Savonarolou takto: „Newman podoben svobodnému mysliteli dominikánskému kázal, Bibli maje v ruce, s intensivním přesvědčením osobním, jež podobalo se věšteckému vidění o záhubě, jež hrozí národu; i on věřil

v theokracii; zástupy jeho posluchačův a kajicníků vyvinovaly horlivost až i přemrštěnou, jako piagnoni (davy plačících) kolem evangelisty u sv. Marka; po době ohromujícího úspěchu nastala změna; jako jeden končil smrtí v plamenech, již sám papež potvrdil, tak i druhý byl poslán do vyhnanství a konečně přinucen opustiti tu církev, již tolik miloval i s největším sebezapřením a obětmi. Savonarola odsuzoval pohanskou renaissanci, Newman francouzskou revoluci; oba přísně zamítali přepych a přece nebyli nepřáteli křesťanského umění; reformatoři dovolávali se Savonaroly, liberálové našli zase v Newmanovi prvky, jež si osobovali; obě strany neprávem. Když vliv svobodného kazatele florentinského končil v plamenech, jásalo pohanství; též odstoupení Newmanovo dalo znamení protivníkům přetvořiti universitu a odstraniti kněžské zásady. Vysoká církev klesala, J. St. Mill vládl na jejím místě. Logika nominalismu razila cestu Darwinovi, Huxleyovi, Spencerovi, veliká reakce zavinila mnohé porážky. Avšak Newmanova Apologia pro vita sua jest literární památkou, s níž nemůže býti srovnán žádný ze spisů Savonarolových. V dějinách bude mnich florentinský vždy pomateným (discomfited) prorokem, kdežto Newman přežije a bude obdivován i těmi, kdo nemohou snésti jeho zásad.“

Velice zajímavé jsou výroky o způsobu literárního tvoření N. „Byl jsem nucen dáti si velikou práci se vším, co jsem napsal a často přepisoval jsem celé kapitoly, připojoval po straně nesčíslné opravy a mezi řádky doplňky. Nepokládám to za zásluhu, ale já mnohem řidšeji než jiní psal nejlepší části poprvé. Ostatně nebylo nikdy mým úmyslem psáti krásně nebo elegantním slohem. Myslím, že jedinou mou touhou a snahou bylo jasně a přesně vyjádřiti své myšlenky, což jest velmi nesnadné.“ Vzorem, jejž napodoboval, jediným mistrem slohu, jak sám přiznává, byl mu Cicero. Každý den překládal některou sentenci anglickou do latiny; latinsky psal rád, jakoby to byla jeho mateřština. — Zajímavý jest jeho výrok o svědomí. „Svědomí jest původní zástupce Krista, prorok svými informacemi, monarcha rozhodností, kněz požehnáním a kletbou.“ Barry přirovnává též Newmana k Fénelonovi. Jemnost srovnání snad omluví, že je celé podávám: „Traktarian podobá se velmi Fénelonovi svým osudem, přirozenými disposicemi, vlastnostmi spisovatele a duševní příbuzností. Při milém úsměvu byli oba přísni; pohnuti, nebáli se ukázati své pohnutí a přece byli nitrem daleko; jich podrobení se bylo vítězstvím, odvolání triumfem, ustavičně kreslili své portrety a přece nepřestali býti skromnými; měli energii genia a jsou vylíčeni jako ženy, protože dovedli spojovat půvab s důkazy, přirozenost s pathosem a měli nebeský dar slzí. Okouzlují cizince, zanechávají však v mysli nesympathické podezření, že dojmy ty jsou příliš krásny, než aby byly pravdivy. Cítí a vyjadřují veliké obraty v dějinách světových, unášejí své současníky, líčí úpadek starého řádu a jsou považováni za heroldy revoluce. Píší neřídíce se pravidly tak plně jako mluví přesvědčivě, bez domýšlivosti, podobni však mužům, kteří znají nejlepší knihy; nikoliv ex cathedra, ač přesvědčeni, že ostatní musí naslouchati, jakmile otevrou ústa. Nepostupují zcela s jinými ve vysokých důstojnostech,

poněvadž sami unášejí s sebou nejvyšší stupeň důstojenství. Zříkají se, neboť necení tak vysoko jako jiní odměn za snahy své; jich šat byl jednoduchý; v ústraní nebo ve vyhnanství spatřovali dvůr, k němuž putují davy, a jich přátelé je zbožňují, veřejné mínění je prohlašuje světci; tiše tráví v nedohledné výši, nepopularní a přece velebeni, nesou na čele znamení podobné hvězdě, věčnému paprsku jejich ducha, jenž nemá sobě rovného ani formou ani výrazem."

Umělecky provedené, zdařilé tisky fotografií Newmana z různých dob krásně kreslí vznešené rysy obličeje, jenž odleskem hluboké a čisté duše, a doplňuje tak nádherně vypravenou knihu. J. VALENTA.

A. L. Volynskij: F. M. Dostojevskij. Petrohrad 1906. Cena 3 r.

Kniha Volynského jest velice zajímava pro každého, kdo miluje Dostojevského, tím, co o něm podává, nevyhovuje však docela úkolu, nadpisem vytčenému, jelikož nepojednává o Dostojevském vůbec. Volynskij vypravuje hlavně jen o „Bratřích Karamazových", nevšímá si takových děl Dostojevského, jako jsou „Chudí lidé", „Ponížení a uražení", „Zápisky z mrtvého domu" a j, nedotýká se motivů prvních prací Dostojevského, zastavuje se pouze na zvláštním mysticismu D., a takto charakteristika D. jest jednostranná. Druhým nedostatkem pěkné jinak knihy Volynského jest, že neanalysuje Dostojevského, nýbrž vyličuje pouze charakteristiku hlavních hrdin jeho. Ani umělecké stránky spisů jeho dosti si nevšímá.

A. Češichin: Istorija russkoj opery (s 1674 po 1903 g.) Vtoroje izdanije. I. svazek. Petrohrad 1905. Cena 4 r.

Dílo Češichinovo klade základ k historickému studiu ruské hudby, jíž tak málo si všímali ti, kdo psali o umění ruském vůbec. Kniha jeho je teprve prvním dílem šestisvazkové obšírné práce, studia osudů ruské hudby. Autor rozdělil hudební tvorbu ruského národu podle zvláštních druhův a způsobů, studuje každý zvlášť v historickém jeho rozvoji. Tím ovšem čtenář zbaven možnosti, sestaviti si celkový obraz posloupného historického rozvoje tohoto umění.

V prvním díle své práce Češichin obírá se dějinami ruské opery, v jejímž rozvoji stanoví pět period. První doba rozvoje opery ruské sahá od roku 1674 až do roku 1800. Zárodky ruské opery vidí za panování Alexěje Michajloviče v představení opery „Judith" a uvádí celou řadu ruských i cizozemských skladatelů do konce 17. století. Druhá doba (1800—1835) objímá činnost Kaz. Kavose (1776—1844), Alexěje Verstovského (1799—1866), jenž první složil ruskou operu z národních melodií a nápěvův a j. Třetí doba (1836—1872) vytvořila ruskou národní operu melodickou v dílech Mich. Iv. Glinky (1804—1857) i deklamační v dílech Alexandra Dargomyžského (1813—1869) i Alexandra Sěrova (1820—1871). U těchto vidí autor pokusy synthese slohů. Čtvrtá doba (1872—1893) jest rozvojem i prohloubením hlavních dvou proudův operní tvorby, v osobě Cesara Ant. Kjujia (nar. 1835), Antona Rubinštejna (1830—1894),

Modesta Musorského (1839—1881), Petra Čajkovského (1840 až 1893). Konečná pátá doba (1893—1903) objímá činnost současných skladatelů: Nikol. Rimského-Korsakova (nar. 1844), Edvarda Nápravníka (1839, rodilého Čecha), Arenského, Tarnějeva, Simona, Blaramberga, Ippolitova-Ivanova a j. Ku konci každé doby podány zprávy o librettistech i vynikajících divadelních zpěvácích. Spisovatel svědomitě prostudoval k práci své četné prameny, monografické studie a podal dílo, kterým vyplnil citelnou mezeru v kulturních dějinách ruských.

Ze života náboženského.

Co je náboženství? Theologie sice na otázku tu odpovídá velmi zřetelně. Ale v životní praxi odpověď ta nedostačuje — co je náboženství v životě, v nás a pro nás, táže se dnešní člověk. A jedni praví: je to životní názor světový, jest filosofické přesvědčení praví druzí, je to poesie, je to požadavek neukojené a neukojitelné touhy lidské, a jinak a jinak. Nedávno však v Prostějově rozhodnuto bylo „řízně a krátce“, je to „obchod a řemeslo“ a ode vždy byl to jen „obchod a řemeslo“. Český intelligent (snad!?), jenž to pronesl, snížil i na přirozeném řekněme darwinistickém stanovisku jeden z nejvyšších zjevů vývoje lidského — na opovržitelnou nectnost! Je možný takový názor vůbec u člověka, jenž studoval universitu — přemýšlel ten člověk kdy — aspoň z daleka — o dějinách lidstva? Vidět že je to možno! A člověk ten snad dokonce stane se i slavným — mezi svými — pro výrok ten, jejž „každý kvintán“ musí přibít jako bezduchou, hloupou frási.

Je to stále týž zjev, jejž jsme tu již několikrát vytkli: naše „intelligence“ a řekněme hned, ta, která se hlásí k realistickému, pokrokovému, lidovému kredu a podobným jiným, jež všecky vyšly z téhož pramene, jest za moderním ruchem myšlenkovým o sto honů pozadu. Utkvěla na staré liberalisující negaci a stále ji znovu ve stu nových a nových hesel omílá. Když na podobném stanovisku stojí nějaký socialní demokratický řečník z lidu — není se proč diviti — ale intelligence, která byla na vysokém českém učení! A otec i mistr směru toho, a i někteří z adeptů jeho dosti se přičiňují vzbuditi zájem pro positivnější pojímání náboženských otázek, ale „gros“ strany trvá dále na stanovisku před 30 až 50 lety jinde zakvetším. Snad ani svých mistrů nečte a k přemýšlení se nedá a nedá povzbudit!

Na ustavujícím sjezdě strany pokrokové 21. ledna pravil pasto Dušek: „Udělejte školu sebe krásnější a pokrokovější — jakmile vaše dítě půjde poprvé ke zpovědi, je zmařeno vše — proč? Poněvadž teď ví anebo soudí, že není právě nutno mravně

žít....“ Posluchači byli na př. pp. JUDr. Bouček, prof. Dr. Masaryk, Dr. Moravec atd. Zprávy o schůzi nepraví, že by se který z těchto pánů nad výrokem, pro jehož kvalifikaci bylo by snad i v Kottově slovníku nesnadno najíti pravé slovo, byl aspoň trochu studem začervenal. Leibniz, jak známo, soudil o zpovědi mládeže poněkud jinak; ale kdež pak Leibniz a — kolínský (či pardubický?) pastor Dušek! Pan pastor zaručuje mravnost svých oveček asi mnohem jistěji, přikazuje dle Luthera: Hřeš statečně, věř statečněji a neuškodí ti sebe více krádeží, vražd ani cizoložství atd. Litovati hříchův a činiti pevné předsevzetí polepšení — toť nemravné; ale po protestantsku věřiti, že to vše již spraveno — toť zajisté vrchol a záruka mravnosti. Ale — jaké?! A kolik poctivých protestantův, i pastorův, usilovalo zavésti zpověď!

Týž ještě tam deklamoval: „Řím — toť nepřítel pravdy a mravnosti. Pravím: jdi kam chceš, jen odtamtud ven!“

O signálu Othellově deklamováno kdysi na českém jevišti: „Toť Mouřenín — tu troubu znám!“

*

Ale i mezi tou jinou intelligencí, často i mezi spisovateli, kteří třebas i s pietou líčí nějaký obřad, zjev, pocit náboženský, setkáme se co chvíle s neznalostí a nesprávným pojímáním. Před vánocemi vyšel v „Zlaté Praze“ vánoční obrázek pí. Terezy Novákové („Právo Lidu“ se hrozilo toho — „klerikalismu“ Zl. Pr.!) „Povídka o narození Ježíšově“. Autorka vzala si námět od bolestí matky při porodu, přešla k bolestem kříže, k bolestem lidstva, jež přecházejí v zoufalý, revoluční odboj. Názor v povídce uložený není ani protestantský názor o Panně Marii, ale ani katolický není. Už ten námět sám — bolesti Bohorodičky, porodní horečka a blouznění! Jak poetičtěji to vše představuje katolicismus, jenž učí o bezbolestném porodu Panny! Zná autorka tento názor svého náboženství? Kdyby ho znala, nebyl by se jí lépe hodil v téže povídce, nebyl by jí vzbudil proud myšlenek a obrazů mnohem zajímavějších a úchvatnějších?! Už pouhým protikladem — kdyžby a i byla chtěla k tomu revolučnímu konci náladovému (ohlas z Ruska!) dojíti!

*

Pod heslem „čistý je nejsilnější“, přinášejí pražské „Rozhledy“ výňatek z přednášky curyšského professora Dr. Heima, již měl k tamním studentům. Přednáškou svou Dr. Heim bojuje proti svobodným, rozvolněným mravům studující mládeže, vystavuje mravní rozvrat jako zhoubu národa s přirozeného stanoviska, a cudnost i čistotu a zdrželivost líčí jako zákon přírodní vysokého vývoje, jako přirozený prostředek ke zdokonalení druhu, jehož příroda už hojně i mezi zvířaty používá, a jemuž v lidstvu dala teprve mnohonásobnou sankci. Hovoře o poučování mládeže v otázkách sexuelních, jak hlásá jistý krajní směr moderní, ukazuje J. Franz ve „Stimmen aus Maria-Laach“ právem na to, že toto volání professorů německých k universitní mládeži zůstává v praxi bez výsledku. Statistikové mravnosti nemohli prý by konstatovati pražádného zlepšení od té doby, co na

mládež cestami hygieny a přirozené ethiky páni professoři universitní začali působiti. Autor cituje hojněji několik pedagogů po této stránce (Ernsta, Förstera, Wilhelmové, Baiera, Oppenheima) a přichází k tomu přesvědčení, že nižádné důkladné poučování o věcech těch a sebe lepší stanovisko přirozené ethiky, esthetiky a hygieny, mládeže před rozvratem neuchrání. Třeba povznésti a utvrditi mládež v křesťanském, povzneseném názoru o čistotě, studu jejího co nejvíce šetřiti, a pokud mládež sama neprojeví zvědavosti a netáže se, nepoučovati jí. Nevědomost je tu nejlepší ochranou. Mnoho znáti a mnoho věděti, znamená dávati obrazivosti hojnou potravu — a obrazivost člověka v tom směru nejvíc vzněcuje — nejlepší a nejspořádanější vědění však vznícené obrazivosti nezkrotí a neumlčí. Utajování, k jakému náše kultura došla, jest instinktivní obranou mládeže — a nejlepší obranou. Kde není možno utajovat, krátce, moudře a vážně vysvětlit bez obšírného znázorňování! Míní autor nefalšovat, neodbývat plísněním.

Zajímavý článek o téže otázce „čistoty pohlavní“ přináší v anglické „14denní revue“ („Fortnightly Review“) belgicko-francouzský mystik Maurice Maeterlinck („O naší úzkostlivé morálce“). Co náboženství stále více mezi národy upadá, odkládají se také s ním i mnohé tak zvané ctnosti, o nichž si lidé myslí, že jen v náboženské disciplině je třeba zachovávat. A k těm patří na prvním místě čistota. Ale ctnosti vůbec nejsou příkazem náboženským, nýbrž přírodním. Nedalo náboženství vzniku tomuto idealu čistoty a mravnosti, naopak on sám zplodil mnohá náboženství. Ctnosti naší arijské povahy: spravedlivost, svědomitost, statečnost, přívětivost a čestnost nemění se s úpadkem náboženství, ale zůstávají a tvoří dále náš mravní ideal. Upírá autor názoru o posmrtné odměně vliv na mravní jednání lidstva: ve středověku zajisté idea o nebi a pekle byla tak živá, jak nikdy potom už, a přece prý průměr mravnosti byl nižší nežli dnes. — Odstraní-li se náboženské pohnutky ctností — co zbude? Pouhá užitečnost, prospěšnost přirozená, rozumnost jejich, nezbytnost jich pro život a boj životní. Ale s ctnostmi třeba čítat jako s kapitálem: spořit a schovávat pro budoucí potřebu. Nejen ty ctnosti, jež mně dnes potřebny jsou, ale hojnou zásobu jich musím pěstovat pro budoucí dny. — Ovšem za těchto důvodů pouhého rozumu, pouhé obrazivosti ctnosti lidské se valně pozmění. Tak i pod „čistotou“ rozumí Maeterlinck její nejmenší míru!

*

V polských listech projednávají už též dlouhý čas zjev o zkaženosti mládeže středoškolské. A zavedli pro ni v Haliči (po vzoru ruském) uniformu, aby všude byla zřejma, a proto také musila všude více na sebe dbáti a nedovolovati si všecko. A přece ani uniforma nechrání.

V jednom z těchto hlasů je snad zajímavé zrnko, jež dlužno uvésti. Praví se, že příčinou hrubých a hříšných zábav je pouhé duševní zaměstnání ve škole, bez zaměstnání tělesného. Potom státnost nebo zemskost našich škol. Síly učitelské a vychovatelé na školách

těchto cítí se zavázanými jen vůči státu a zemi — a těm se snaží vyhověti — méně však se ohlížejí na rodiče. Nemohou také zavedené soustavy měnit, shledají-li ji nevhodnou. Prospěti mohou zde pouze ústavy soukromé, jednotlivými pedagogy zřizované. Už sama idea tvůrce ústavu, jakož i soutěž mezi ústavy, odpovědnost vůči rodičům, na nichž a jejich uspokojení mnoho řediteli ústavu záleží, byly by vhodnými prostředky ku změně dnešních poměrů. Ale stát nerad dává dovolení pro soukromé ústavy, a všemožně jim brání. Jest ovšem možno, že soukromé ústavy jen na jedné straně by znamenaly zlepšení. Ač k volným, nevázané idey hlásajícím učitelům ani nejliberalnější otec rád své dítky neposílá. Moderní idey nevázanosti se vštěpují vždy jen — cizím dětem, svoje, jsou-li a až jsou jaké, se vedou zcela jinak!

*

Ve „Věstníku katol. duch." autor „dd" píše dále o otázkách vloni začatých (poměr duchovenstva k vědeckému ruchu), praví, že by nutno bylo českému duchovenstvu, aby mělo organ svůj, jenž by rychle a snadno orientoval kněze, když se vyskytne hyphothesa či theorie, stavící se nepřátelsky proti dogmatu nebo proti dosavadnímu názoru bohoslovů, ctihodnému snad stářím, ale přece ne článku víry, zvláště když veřejné mínění přijme hyphothesu s applausem ohlušujícím, jako nedávno these Delitzschovy. Tu třeba, aby bylo ihned jasno. Jest třeba dále stopovati rozvoj a osud theorií, jako na příklad Darwinovy, Lombrosovy a j. Tedy časopis nebyl by určen pro vědecké bádání samo a tedy ne pro odborníky, nýbrž přístupně, skorem popularně, by seznamoval kněžstvo s myšlenkovým proudem doby. — Po žurnalistech katolických pak žádá, aby s jistým „chikem" uměli vyjadřovati idey katolické, jako to vidíme u některých listů jinojazyčných. To ovšem zas předpokládá vzdělání žurnalistické, a i o to se má Církev postarati pro své žurnalisty.

Rozmanitých přání, co by mohlo nebo mělo a nemělo být, najde se ovšem vždycky dost. V tomto případě kromě nebezpečné „multiplicatio entium," kdy naše listy hmotně skoro vesměs jen živoří, třeba poukázati na to, že informací takových si přece jak měsíčníky tak deníky naše hledí, i když jsou tu snad mezery. Arci třeba je stále čísti, i také někdy do starších ročníků nahlédnouti; není přece možno, aby časopis se pokaždé vracel k týmž otázkám, kdy toho právě který čtenář potřebuje.

Nikde to jinak zařízeno nemají. Neboť jedná se vždy pro každého o míru poučení — jednomu dostačí kratší a prostší noticka deníku nebo týdeníku, jinému už potřebí rozboru a krátkého osvětlení, jaký snad může podat měsíčník, ale mnoho se jich nespokojí ani tím, nýbrž budou chtíti odbornou a důkladnou rozpravu, a sáhnou k listům odborným a knihám. Časopis, kde by kněz jako v nějaké čítance měl všecko, co věděti chce, pohromadě, je prostě nemožný.

Pan „dd" touží ostatně zcela správně, že v oboru věd přírodních (filosofie přírodní) máme velmi málo pracovníků, takových aspoň, co by dnešku poněkud vyhověli.

Souvisí to s celým novějším zřízením ústavů, zvlášť universit, na které se ostatně málo kdo z našinců dostane, a ti, kteří mají odborná studie universitní, zase veřejně nepracují. Nezbývá tedy zatím nežli vzíti za vděk zprávami z druhé ruky, jež ovšem samy se také nenapíší; tu třeba interessentů činných pro časopisy, které již máme!

*

V „Českém časopise historickém" pokračuje K. Krofta ve svém článku o poměru Říma k církevní správě české v dobách předhusitských. Autor takto charakterisuje počátek 13. věku: „Dobou pražského biskupa Ondřeje, nehledíme-li k dřívějším náběhům, počíná se veliký osvobozovací process v české církvi. Církev vymaňuje se u nás znenáhla ze svého těsného spojení s živly světskými. Vliv světský na správu církevní nepřestává sice ani potom, ale omezuje se značně a nabývá jiných právních forem. Skoro současně dostavuje se vždy mocněji vliv jiný: kurie, která dotud jen mimořádně byla věnovala větší pozornost zemím českým a celkem usilovala jen o to, aby obecné zásady církevní i v našich zemích docházely platnosti — počíná nyní vždy častěji v určitých případech sama zasahovati v jich vnitřní správu církevní. Česká církev nepodržuje tedy všecku pravomoc, které si krok za krokem dobývá na domácí moci světské, sama pro sebe, nýbrž je nucena děliti se o ni s činitelem cizím, s kurií, a to tak, že podíl kurie v této pravomoci po celá následující dvě století neustále roste."

*

O kazatelské činnosti Mistra J. Husi praví Dr. V. Flajšhans (N. L 8.), že do nedávna skoro neznámá, nyní novými nálezy tak objasněna, že skoro polovici psaných kázaní Husových máme. Počet kázaní Husových psaných páčí Dr. Flajšhans na 3000, starší doba počítala jich 37, z těch však jen sedm jest opravdu Husových. Takto bylo do roku 1896. Dnes však známe kázaní (totiž připisují se mu) na 1200. Zbývá ještě tedy budoucnosti objeviti větší polovici jich. O kázáních autor praví: „Nám ovšem latinská kázaní Husova nebudou již pramenem duchovní útěchy, jako bývala předkům našim; ale cena jejich nicméně je veliká. Bez nich nelze správně pochopiti příslušných českých prací Husových, bez nich nelze stanoviti vliv a význam Husův pro jeho dobu, v nich nalezneme i vzácné příspěvky pro činnost a život Husův..."

*

Zd. Tobolka přináší v „Čas. musea král. českého" malou historickou vzpomínku o „propagandě německého katolicismu mezi Čechy" v letech 1844 a 1845. V Pile v Poznaňsku založil Jan Czerski „křesť. katol. obec" a Jan Ronge protestuje proti úctě posvátného roucha v Trevíru, dal vznik odbojné nejesuitské a čisté „německé katolické obci" ve Vratislavi. Z těchto dvou proudů vznikl tak zvaný německý katolicismus. Ronge prostřednictvím známého Čecha zahájil roku 1845 pro svůj proud agitaci mezi Čechy. Přeložen do češtiny Rongeův spis o „sukni trevírské" („Úsudek katolického du-

chovního o svaté sukni v Trieru") a hromadně rozšířen. Že nějaké stoupence tento německý katolicismus v Čechách získal, zdá se nasvědčovati jiná kniha roku 1845 vydaná a opět švabachem tištěná (v Hiřberku): „Řím v devatenáctém století. Sbírka nejnovějších událostí církevních, obsahující počátek a původ nového německo-katolického vyznání ve Vratislavi, Lipsku, Drážďanech atd." Roku 1845 nová obec měla za přispění Roberta Bluma svůj koncil v Lipsku, kde složila své vyznání víry. V českém překladu spisu „Řím a devatenácté století" překladatel uchoval si vůči Rongeovu směru svobodu kritiky, neboť pod čarou často názory pronesené opravuje. Mimo to českému překladateli nelíbil se vystrkovaný charakter německosti u Rongeovy nové obce a kárá Rongea i Bluma pro jejich národní výlučnost.

*

Tak zvané „odpustky porciunkule" tvoří pro historika a apologetu církevního choulostivý sporný bod. Sv. Františkovi z Assisi dána byla z Říma milost, aby věřící na slavnost „porciunkule" (2. srpna) mohli návštěvou chrámu Františkova získati si plnomocné odpustky i duším v očistci přepustitelné. Během času však v užívání a výklad tohoto privilegia vloudilo se několik nadužití a nesprávností: že platí po celý rok, že jich získává věřící i jeden den „toties quoties" — tolikrát, kolikrát do chrámu vkročí. Tedy vkročení, nové vyjití a nové vkročení získávalo plnomocné odpustky bez jiných úkonů a podmínek. V tubinském kvartalníku vyvádí P. A. Kirsch, že názor a zlořád zmíněný církev sama nikdy neschvalovala ani nepotvrdila. Papež Benedikt XIV výslovně se proti němu ohražuje, a také dříve nemožno ze žádného dekretu kurie dokázati podobné privilegium. Teprve až kongregace odpustková pod papežem Piem IX 22. února 1847 (potvrzena 12. července 1847) z dávna hlásané zneužití starého privilegia potvrdila a zlořád v celém rozsahu schválila. Kirsch proto praví, že názor, jakoby odpustky porciunkulové „toties quoties" od více papežů byly bývaly schváleny, jest nesprávný; nikdy se neuznávaly a nedovolovaly během celých šesti věků od žádného papeže v té míře — až teprve v polovici XIX. století papež Pius IX je v tom neobyčejném a protimyslném rozsahu schválil!

*

Otázkou, kolik bylo otců církevních na nicejském koncilu (r. 325), zabývá se v inšpruckém čtvrtletníku Alfr. Leon. Fleder. Obyčejně se udává číslo 318. Ale číslo to jest jen pozdějším pramenům známo a vzato jako symbolické podle řeckých písmenek, jimiž se vyjadřuje (τιη): křížek a jméno Ježíš — že tedy nad Ariovou naukou zvítězila katolická o božství Ježíšově. Starší a koncilu bližší autorové udávají však různá čísla a vždy neurčitá na půl třetího až tři sta. Počet 318 třeba prý tedy naprosto zavrhnouti jako libovolný — a přidržeti se neurčitého — kolem 300.

*

Lucernský prof. theol. A. Meyenberg, známý moralista, napsal do mnich. „Hochlandu" k vánocím článek „Evangelisches Hochland".

Provádí osobu Kristovu od Bethlema až na Kalvarii a črtá zběžnými, však výraznými rysy jeho božsko-lidskou osobnost. Končí: — To je vhled vánoční do konkretního života Ježíšova. — Vše má židovskou pozemskou vůni; nekráčí to nijaká mythicky cizá, fantasticky vzedmutá postava evangelickou zemí. — Ale rysy židovské vítězně prolomeny. Jako nádherné, nesmírně veliké a mnohozátokové horské jezero, jež rameny svými hluboko do roviny se zarývá a zase naproti hluboko do srdce horstva vniká, tak objímá a protéká lidství Kristovo všecky poměry člověčenstva a světa. — A obrovité pohoří božství tyčí se se všech stran strmo do nezměrných výšin. My jsme dosud dostoupili střední výše evangelické vysočiny, ale sluncem zaliti a uchváceni patříme kolem sebe a daleko před sebou na veliká pohoří nových věcných důkazů pro božství Kristovo, vzpínajíce se očima až k nebetyčným božským tajemstvím. Na úbočích pak rozkvétá jaro nového světa a od ústředního massivu táhnou se horské hřebeny církve do všech časů a krajů. Což zjeví teprve obchůzka po celé vysočině evangelií otevřenému oku?

*

Liberalní kolínský list „Kölnische Zeitung" pochválila nedávno morálku tubinského professora Dr. Kocha — pro její modernost. Přináší prý docela jiné názory o státě a kulturních otázkách, jakých dosud morálky katolické nemívaly. Neprohlašuje prý už napřed svět moderní za náplň špatnosti a za nepřátelský církvi a náboženství, ale za to přetrhané svazy mezi církví a kulturou hledí znovu navázati a pevněji stáhnouti. Je to mravní soustava, s níž možno zapřísti čestný rozhovor o jednotlivých bodech moderního kulturního vývoje přes všecky zásadní rozdíly její. Zvláště se zamlouvá poloúřednímu listu, že Koch klade důraz na povinnosti státní a tak stát bez rozdílu jeho politiky zabírá v morální příkazy náboženské.

Církev, jež tolik dbala vždy na bezpodmínečnou věrnost poddaných, ve své dosavadní nauce o státu pohlížela naň se stanoviska vladařského — viděla to, s čím se setkávala. Dnešní lidové ústrojí státu, v němž vladařská moc a vláda sama zaniká, vynucuje si přirozeně nové stanovisko a jinou applikaci starých zázad o věrnosti a poslušnosti.

*

Němečtí protestanté mají nový „případ pastorský". Liberálnímu pastorovi lic. Römerovi odepřeno jmenování v Rehmscheidě pro jeho nepravověrnost. Zas jednou jeden tedy z „nevěřících" pastorů potrestán. Jiní však bez závady pastorují! Zase nový podnět sporův a hněvů mezi liberály a orthodoxními. Tito radí liberálům, není-li jim vhod, ať si utvoří své obce pro sebe. A už na několika místech nastalo rozloučení obou frakcí v oddělené obce církevní.

*

Římská kurie vydala „bílou knihu", úřední korrespondenci týkající se záležitostí francouzských. Celá kniha rozdělena na devět hlav: o přípravě rozluky, o potlačení kongregací neautorisovaných, o potlačení škol kongregačních a kongregací uznaných, o konkordatě

a organických článcích (doplněk konkordatu). o vztazích kurie a třetí republiky, o „nobis nominavit“ (právo vlády jmenovat biskupy). o jmenování nových biskupů, o návštěvě presidenta republiky v Římě u Viktora Emanuela III a konečně o případech s biskupy Lavalem a le Nordezem. Připojeno konečně jednání o protektoratě francouzském na východě. Listiny a události týkají se většinou dvou posledních vlád Waldeck Rousseauovy a Combesovy — tedy od 1899 do 1905. Ovšem i dřívější poméry přibrány sem tam k osvětlení. Vydávání tak zvaných „knih“ ruznobarevných, to jest diplomatického jednání o ruzných otázkách. umožňuje dnes už i současníkům učiniti si pojem o historii té a oné věci, stopovati vývoj a průběh dějů — nač dříve bylo třeba čekati dlouhou dobu, až nějaký historik vydáním akt diplomatických nebo zpracováním jich celou věc osvětlil. Tak leží před námi teď spor Francie se svatou Stolicí zcela jasně — osvětlen od vlády francouzské i od Vatikanu. Církev bojovala tu za svá stará práva. stát frazcouzský však mocí chtěl se od nich osvobodit — a osvobodil.

Po přijetí zákona o rozluce církví od státu, usnesla se tedy církev přijati daný stav a přizpusobiti se mu. Ale vláda nedává ani po rozluce pokoje. Pobouřilo nařízeni. že inventurní úředníci smějí kontrolovat vše, nemusí se spokojit s udáním. ale prohlédnouti i tabernakula. Toto opatření vyvolalo nevoli jako zbytečná provokace a profanace. Sněmovna je však odstranila; bylot proti mysli i některým socialistům!

*

V Maria-Scharten v Horních Rakousích máme náboženskou „Vřesnou“! V Maria-Scharten jsou dvě školy, protestantská a katolická. Přes to však daly se na katolickou zapsati některé děti evangelické (samého pastora!). A tu podle reskriptu ministerstva ze 26. února 1888 protestantské rodiče žádali, aby ze školy jako utrakvistické odstraněny byly modlitby katolické a zavedeny nelišné (místo Otče náš a Zdrávas Maria — k Duchu svatému) A tu když školní rada té žádosti vyhověla, a učitelé novou modlitbu zaváděli, děti zprvu se daly do pláče, potom však přešly ke vzpouře, modlily se samy po starém. Schválně zosnovaný manévr Mariaschartských evangelíků vyvolal tedy nebývalé oživení mezi mladými i dospělými: umíněnost za umíněnost.

*

V „Katol. Novinách“ vypisuje P. Ed. Š (Šándorffy) celý vývoj protislovenské katolické politiky ve straně lidové v Uhrách. Uherská „katolická“ (?) strana lidová už nechce přistoupiti ani na nejmenší podmínku „luďáků slovenských,“ která zní: „žiadame. aby sa viera len v reči ľudu srozumiteľnej, poťažne materinskej vynaučovala“. I tuto podmínku odmítá a za to luďáky slovenské od sebe odpuzuje. Posl. Ferd. Skyčák byl za tuto resoluci z lidové strany vyloučen! — Politika a celé hnutí lidové strany uherské bylo od počátku až příliš „grófské“ (hr. J. Zichy vůdce a organisator a sám ve všem rozhodčí!) než aby mohlo zůstati katolickým.

Košický biskup Bubič, stařec 86letý, dostal se do spárů židů, kteří ho duševně i hmotně zničili! Musel se vzdáti obojí správy, duchovní i majetkové! Vloni rožnavský biskup Ivánkovič musel se vzdáti, že nasekal 1½ milionu dluhů. Kaločský Částka rovněž smutně skončil a v čanadském biskupství rovněž prý se cosi klube. To je ten maďarisatorský uherský episkopat. „My kněží“, praví kdosi v „Katol. Novinách“, „kteří ten slovenský lid milujeme, potloukáme se po administracích (panslava farářem neudělají!) s 300 až 4(0 ročně, a páni biskupi, kteří ten lid sužují a pronásledují, se statisíci zlatých ročního důchodu se sekvestrují — na větší slávu jména božího.“ Snad spíše na slávu maďarské církevní i národní politiky!

*

Varšavský minule zmíněný sjezd kněží polských objevil četnou skupinu národně-demokratickou mezi kněžstvem polským. Skupina tato zároveň představuje, pokud je to v polských poměrech možno, směr reformně-církevní a moderní. Soustřeďuje se kolem katechety Fullmana a jeho listu duchovenského. — Po sjezdě počala persekuce sjezdovníků a hlavně pořadatelů, ač jen papírová zatím v nejistých těch dobách.

*

Koncem roku 1905 pořádána diecesní synoda sjednocené církve rusínské ve Lvově. „Niva“. církevní čtrnáctideník, nazývá synodu „velikým pokrokem v organisaci rusínského duchovenstva“. Nově rozděleny dekanáty, obvody jejich zmenšeny (bylo 30 děkanství, teď 54), a zřízeno na dohled nad děkany patero vrchních protopresbyteratů. Zvláštní pozornost věnována na synodě školským věcem a katechesi. Upravena správa kostelního jmění (s účastí dvou kostelních hospodářů). — O rusínském kněžstvu v Uhrách praví týž list „Niva“, že vysíláni bývají se semináře do osad svých, neumějíce ani „Otče náš“ se po rusínsku s lidem pomodliti. Řeči lidu neznají, čísti v staroslovanských knihách neumějí, a proto mimoděk zavádějí maďarštinu do chrámů a do bohoslužby obřadu východního. V užhorodském gymnasiu vyučuje se sic rusínštině, ale nezávazně, a tak se jí málo péče věnuje, že v ní žáci nijak neprospívají a seminaristé nic si z hodin těch neodnesou. Proto také v lidu rusínském v Uhrách rozmáhá se beznáboženskost, lhostejnost a nechuť k církvi a mravnost i blahobyt lidu valem klesají. A příčinou jedinou je ta odcizenost a neschopnost kněží sjednocených mezi lidem rusínským.

*

Rozruch vyvolaný mezi kněžstvem v Charvatsku schválením zákona interkonfessijního, stanoviskem arcibiskupa Posiloviče a prohlášeními všech ostatních tří biskupů charvatských proti němu (djakovského, senjského i sarajevského), už se utišil a nastal opět klid. V Agramer Tagblattu vystoupila ještě nedávno skupina umírněných kněží, kteří stanovisko arcibiskupské a jeho samého omlouvají, agitaci proti zákonu a osobám v té síle vedenou zavrhují jako přemrštěnou. Novou afferu křestní má sarajevský arcibiskup Stadler.

Pokřtil na vánoce mladého mohamedána, z čehož mohamedané bosenští opět učinili hrozný zločin. Žádají, aby se naprosto zakázalo veškeré odstupování od islamu a přijímání obrácených v jakoukoliv církev. A vláda přivolila k tomuto požadavku. Arcibiskup sám pokutován a sekretář jeho odsouzen do vězení na 14 dní — prý pro porušení zákazu úředního bez svolení úřadů nikoho z moslimů nevyučovati a nepřijímati na křesťanství. Arcibiskup Stadler protestuje proti pokutě a trestu jako bezprávnému; onoho zákazu úředního církev neuznává ani neuzná. — V Dalmacii šíří se mezi kněžstvem myšlenka, zavésti hlaholení do kostelů svou mocí bez ohledu na příkazy a zákazy s vrchu — žádnému trestu s vrchu neustupovati a bez výjimky solidarně všichni postupovati. Byl by to také zcela nový zjev v životě církevním. — V Ricmanji dokončili třetí rok své „obecní bohoslužby“, co faráře dělá starosta tamější. Konán nedávno už 64. civilní obecní pohřeb. Hnutí a vzdor ricmanjský rozežírá mysli lidu a i po okolí hrozí co chvíle pro maličkost podobně propuknouti.

*

Záhřebský „Obzor“ uveřejnil z nevydaných dosud listů Strossmayerových jeho úsudek o papežství (z dob Pia IX): „Dnes všichni nestranní mužové katolické církve nabyli to přesvědčení, že papežství, jak se presentuje v Italii, postrádá veškeré intelligence a všeho pochopení pro svou vlastní budoucnost. Papežství v Italii nepředstavuje už universalnost křesťansko-katolického vědomí, ale jest pouhou stranou, frakcí, která snaží se využitkovati náboženských citův a nejšlechetnějších a nejspravedlivějších snah civilisace evropské, a to z motivů, které všichni znají a které nemají žádného oprávnění.“ Od té doby se papežství však mnoho změnilo, vyrostlo a povzneslo. Zanechavši, ač ne zcela ještě, vlašsko-římské politiky, zbylo se vlastní vady, jež mu biskup Strossmayer kdysi vyčítal.

*

Car konečně tedy dekretem daným 9. ledna metropolitovi petrohradskému Antoniovi, dovoluje svolati církevní všeobecný sobor ruský. Čas svolání mají určiti všichni tři metropolité ruští (moskevský, kyjevský, petrohradský) pospolu. O sestavení sboru praví se jen, že má býti svolán na starých kanonických zásadách o sborování ve východní církvi. — Sestavení a způsob volení, jakož i první program vypracovati má uloženo vrchní synod, který už před půl rokem k tomu konci vyžádal si informaci od biskupů. — Debatty, jaké vedeny o tom, kdo vše má míti přístup do církevního sboru, jaká kdo má tam míti práva, konečně se ustalují v tom smyslu, že vedle biskupů musí tam zasedati delegáti duchovenstva a laiků. A tak také asi bude rozhodnuto. — Vedle rozborů církevních kanonistů hlásí se o slovo i praktikové a reformisté. Ne „sobor“ staré církve, s tím starým sestavením, duchem, povahou a pravomocí i fakultami, ale novodobý sbor, moderním potřebám a zvykům přizpůsobený — zkrátka církevní parlament. První starostí sboru bude úprava církve, zevnější věci tedy, ale navrhuje se i vnitřní material — otázky víry a mravů. Jistě však

dojde k návrhům oprav bohoslužebných a obřadných. Světské kněžstvo je už pomalu se vším nespokojeno: s oděvem, postavením, organisací, bohoslužbou, jazykem, naukou atd — co ještě zbývá? Vše změnit — kněze uvolnit od předpisů, od obřadní otročiny, od 10hodinné povinnosti bohoslužebné denně, jež kněze ruského zavírá na celý den do chrámu jako nějakého mnicha, a nedá mu věnovat se úkolům jiným, hlavně pastoraci. — Animosita kněžstva bílého proti řeholníkům a řeholním řádům a zvyklostem v církvi pravoslavné roste: řeholníky ven ze škol duchovních, ze seminářů, pryč s nimi z biskupství, pryč s řeholní bohoslužbou! Zvláště podmínka řeholnictví při biskupech je jim solí v očích. Nehledí se na hodnotu, na učenost, na nic, jenom na podmínku řeholnictví. Nastává z toho konečně nedostatek kandidatů pro stolce biskupské a nevhodní, mladí lidé se musí bráti. A za biskupa vybraný řeholník znovu řádem a zvyky odlučován je od kněžstva, od světa — nic nezná ze světa, světu nerozumí, nezná potřeb ani kněží ani lidu a má je řídit. — Jistě přehnané to úkory, ale zlořád vede k příliš nepřirozeným poměrům. Zvyk bráti jen mnichy za biskupy není ostatně kanonický, ba spíše protikanonický, v první církvi tak nebývalo — je to jen výpomoc z nouze, jež se stala teď pravidlem. Mezi episkopatem ruským v poslední době známy jen dva případy neřeholních biskupů! — Podle zvyku církve v prvních třech stoletích biskupové byli ženati, žili se svými rodinami — tak ať se to znovu zřídí. Pryč se zlozvyky Byzance — pravá původní církev, nebo její duch ať znova všude prosvitne!

Mezi pravoslavnou ruskou církví a americkou episkopalní (anglikansko-protestantskou) nastalo rozladění. Americký biskup pravoslavný Tichon v listopadě přijal suspendovaného anglikanského duchovního Dra. Irvinga, převedl jej na pravoslaví, znova vysvětil na kněze a ustanovil pravoslavným missionářem. Biskupové anglikanské církve se pro to velmi rozhořčili. Předně, že Tichon přijal kněze se svým biskupem se nepohodnuvšího, ale hlavně proto, že jej znovu světil a tak tedy projevil, že církev pravoslavná svěcení anglických neuznává! Tichon se brání, že v tomto ohledu jednal jen ve shodě s praxí církve východní, která otázku anglikanských svěcení dosud nerozhodla. Není proti řešení kladnému, ale dokud církev nerozsoudila, musil zvoliti jistější cestu. — V tom smyslu tiší Amerikany a Anglikany i ruské církevní listy.

Věda a umění.

Večírek novinek hudebních, jejž dne 27. ledna 1906 uspořádal hudební odbor Klubu přátel umění v Brně, zdařil se dokonale. Ačkoli byl intimně arranžován, působil hlubokým dojmem opravdového koncertu uměleckého.

Jako hosté vystoupili: „Ševčíkovo kvartetto“, sestávající z pánů Bohuslava Lhotského (I. housle), Karla Procházky (II. housle), Karla Moravce (viola) a Bedřicha Vášky (violoncello), a slečna Ludmila Tučkova z Prahy.

Neznámé v Brně dosud nové, umělecké sdružení kvartetní uvedlo se u nás poprvé s tak všeobecným, pronikavým úspěchem, že z té duše bychom si přáli, aby co nejdříve vystoupilo i před naším obecenstvem nejširším. Nechceme srovnávati výkonů teprve rok veřejně koncertujícího „Ševčíkova kvartetta“ s proslulým, již 12 let trvajícím „Českým kvartettem“, ale tolik jest jisto, že již dnes jsou pánové Lhotský, Procházka, Moravec a Váška nebezpečnými a vážnými soky světových umělců Hoffmanna, Suka, Nedbala a Wihana. Jsouť zmínění členové „Ševčíkova kvartetta“ nejen znamenitě technicky vyspělí, výborně sehraní virtuosové, ale i praví umělci vysoké intelligence, vynikající nade vše vzácným souladem duší poeticky jemně cítících. Pel mladistvého uměleckého nadšení a zápalu nesetřela dosud prosa dlouhých cest koncertních. Kromě několika měst ruských jen Praha, Vídeň, Mnichov a Záhřeb byly většími stanicemi jich umělecké pouti.

V čele kvartetta jsou primarius p. Lhotský, jenž již jako vynikající žák Ševčíkův na konservatoři pražské jmín za soka Kubelíkova, a p. Váška, druhdy professor na konservatoři pražské a člen bývalého „Českého tria“. I střední hlasy obsazeny jsou znamenitými virtuosy; p. Procházka je zároveň nadaným skladatelem a Benjamin sdružení p. Moravec byl eminentista školy Ševčíkovy.

Komorní skladby, členy „Ševčíkova kvartetta“ v naprosto bezvadné interpretaci sehrané, byly: Vyňatky ze smyčcového kvartetta našeho výborného, snad až příliš skromného Musila, a z klavírních trií vysoce nadaného Kunce a mistra Nešvery, a na konec Dvořákův kvartett z F-dur op. 96, jehož melancholické Lento a rušné Finale ukázalo veškero vzácné umění nadějného nového sdružení ve světle nejlepším.

Pánové Lhotský a Váška vystoupili též jako solisté, stlumočivše své party technicky brillantně a s bravurou.

Klavírní novinky Sukovy, Novákovy, Foersterovy a Janáčkovy („Z ulice 1. října 1905“) sehrála slečna L. Tučkova osvědčenou nejlepší svou uměleckou potencí. Klavírní part v triu Nešverově nalezl v paní M. Kuhlové výbornou interpretku.

Se znamenitým úspěchem koncertu může býti hudební odbor Klubu přátel umění plně spokojen.

*

Národní divadlo v Brně. Operní referát za minulý měsíc omezuje se na zpěvohru „Mignon“ od Ambroise Thomasa. (Proč na divadelních plakátech tištěno bylo Charles Louis?) Zařadění tohoto díla do repertoiru našeho divadla sluší uvítati s povděkem. Jest zajisté „Mignon“ (poprvé v pařížské opeře komické v létě 1866) nejlepší zpěvohrou „patriarchy hudební Francie“, jímž — spolu s operou „Hamletem“ — vrcholí jeho operní tvorba; ostatní opery buď propadly nadobro, buď nepronikly ani za okruh pařížský.

Dílo bylo vypraveno velmi pečlivě. Titulní úlohu interpretovala sl. Kasparova znamenitě, vyniknuvši jak vřelostí přednesu, tak i výbornou zkázněností hlasovou. Není pochyby, že „Mignonu“ jest čítati k nejlepším jejím výkonům. S upřímnou radostí konstatujeme stále zjevné pokroky slečniny. Přejeme jí hojně dalšího zdaru na vzestupné umělecké dráze.

Nesnadný part Filinin zpívala v prvých představeních slečna Kanderova jako host. Při veškeré blahovůli k poprve na jevišti vystoupivší začátečnici nemůžeme označiti výkonu jejího ani prostředním. Nehledě ani ke kvalitě hlasu, v němž jest ještě mnoho naturálního, zarážela tolik naprosto nesprávná deklamace slova českého. V dalších představeních vystoupila pohostinsky v této roli sl. Cecilie Šmídova, býv. člen pražského Národního divadla a dvorního divadla ve Štuttgartě. Vzácné umění své i zvonivou, lehkou koloraturu uplatnila ovšem dokonale.

Pan Doubravský jako Vilém Meister krásně zpíval sladké kantileny. Též Lotarie páně Aschenbrennerův byl velmi zdařilý.

Provedení opery věnoval kapelník p. Hrazdira veškeru péči.

Výborné režii p. Aschenbrennerově náleží plné uznání.

Pro nejbližší dobu připravuje se na našem divadle „Radhošť“ Nešverův, pak „Faust“ a „Carmen“. Mimořádný úspěch očekává se při provedení Lizstova oratoria „Svatá Alžběta“, pro které zakoupen byl již hudební material. Jan Kakš.

V činohře byl minulý měsíc velmi chudý. Kromě dvou zdařilých repris Hamleta a jedné reprisy Jiráskovy Lucerny stojí za zmínku jen pohostinský večer hosta z Prahy a vypravení dvou aktovek F. X. Svobody.

Paní Laudová-Hořicová od Národního divadla pražského zahrála ve známém Sudermannově „Domovu“ effektně úlohu Magdy, v níž s úspěchem vystoupila i za hranicemi; hodí se vskutku do této úlohy slavné zpěvačky již celým svým zjevem a strhla i svou hrou obecenstvo k hlučným ovacím. Ostatně bylo jinak již velmi obehrané drama veskrze novým a šťastným obsazením zase zajímavo, a zejména p. Pulda všeobecně asi překvapil účinným pojetím rolle rady Kellera.

F. X. Svoboda v aktovkách „Lapený Samsónek“ a „Mlsáníčko“ pustil uzdu svěžímu humoru, tak že udržuje vše po celý večer v neutuchajícím veselí. V první z nich výborně vystihl maloměstskou hospodskou společnost, která se baví vždy, za každou cenu a na účet cizí; takovou původní hru, třebas jen frašku, možno v masopustě jen

vítati, a to jako dobrou náhradu cizího zboží, jemuž právě posledními pěti představeními nechutného „Dráteníčka“ (operetta od Lehára) dosti bylo již holdováno. „Mlsáníčko“ svou vůní senoseče a pelem venkovského naivního veselí zasloužilo nenucenějšího přednášení veršů.

Všechen ostatní činohře vykázaný čas zabralo jednak mnoho svátečních dnů s repertoirem vybraným pro nejširší vrstvy a parádní úloha „osmileté umělkyně“ (Miladky Frýdové, dcerky ředitelovy) v dětské hře „Malý Lord“, jejíž divadelní routiny mnohý ochotník by jí záviděl. Doufejme, že příští měsíc přátele činohry odškodní. St. Fiala.

*

Lub. Niederle v „Českém časopise historickém“ poukazuje na sblížení, jež nastalo posledním svazkem Píčových Starožitností mezi školou archeologickou a školou historickou vzhledem k názoru, kdy Slované usadili se v zemích českých (v Čechách). Škola archeologická (hlavně Píč sám) drželi se názoru, že příchod slovanského kmene nemožno klásti daleko před dobu Kristovu (krátce před rokem 58 před Kristem). Škola historická (a s ní i archeologové Buchtela, Maška a Červinka) kladla příchod Slovanů do Čech daleko v před k počátku prvního tisíciletí před Kristem. Na konec článku vymezuje L. Niederle poměr, v němž historické a archeologické bádání k sobě stojí — zvláště pokud se této otázky dotýče. Je toho názoru, že archeologie sbírá doklady pro historické domněnky, sama jistoty v ničem nedávajíc. Může však sbíráním dokladů postoupiti až k tak hojné a nezvratné pravděpodobnosti, že nejisté domněnce historické zjednává oprávněnost. Kde historie mlčí, pak ovšem má právo stavěti své these i archeologie. Není rovněž vyloučeno, že archeologie může opraviti zprávu historického pramene, usvědčiti ho jako mylný. Varuje však před tím, aby archeologie stavěna byla na místo historie, jako pevnější a jistější v každém případě.

Výklad o příchodu Čechů spadá v tu skupinu, kde historie mlčí a slovo má archeologie. Archeologie tu praví, že žárové hroby české jsou původu slovanského. Není proti tomu vážné námitky a proto může i historie se jí držeti. Daleko však prý by šel historik tvrdě, že výsledky bádání starožitnického (P. Píče) jsou naprosto jisty a spolehlivy. „O nějaké jistotě mluviti nelze. Prosím, aby se v tom ani historikové ani archeologové neklamali. Slovanskost dotyčných žárových hrobů není tak jista, aby ode dneška platila nezvratně, jak pro Německo, tak pro Čechy a Moravu. Jsem sice uvnitř přesvědčen, že ve vývoji této skupiny súčastnili se Praslované, ale pokud byla slovanská a pokud v ní podíl měli snad i jiní příbuzní a sousední národové, není dosti jasno. Neznáme dosti rozložení praarijských oblastí ve střední Evropě a nevíme, jaké větve, později snad vymizelé tvořily přechody mezi oblastmi známého schematu. Chybí také dosud pojítka jednotlivých skupin a některé typy nejsou s dostatek osvětleny… Nicméně je tu ta summa dat svrchu vyložených, pro něž mám zatím thesi „slovanskou“ za nejlepší z dosavadních, zejména proti běžné thesi „německé“ i proti Penkově thesi „hellenské“ nebo Kossinnově „thrácké“ („karpodácké“).“

Tím tedy obě školy shodly se na domněnce, že příchod Slovanů do Čech dlužno klásti hodně před rok 500 před Kristem. Proti německému dosavadnímu výkladu tedy více než o tisíc let dříve!

*

Uherský král Matyáš (zeť Jiřího z Poděbrad) má se za zakladatele husarů uherských. Od něho pochází aspoň první zmínka. „Černá rota“ Matyášova měla jim býti počátkem. Matyáš sám i vojevůdcové jeho a i ta pověstná „Černá rota“ mluvili však — česky. České bylo jejich komando, český jejich původ. Dnes musí býti národně-maďarským plukem a dostat maďarské komando místo německého. Od češtiny k němčině, od němčiny k maďarčině. Jak se kultury mění!

Ještě roku 1856, praví Slov. Týždenník, vyučovalo se v Uhrách češtině na 20 gymnasiích a na 3 realkách. Dnes ani češtině, však ani slovenčině.

*

Letoší ročník „Osvěty“ přináší vlastní „Paměti ze života F. L. Riegra“ a úryvky z „Pamětí Tomkových“. Rieger vypisuje tu svůj pobyt v Paříži, styk s různými osobnostmi francouzskými, německými, polskými, rakouskými, pronásledování vlády, své studie a snahy národospodářské. V pamětech Tomkových z dob poslancování v letech šedesátých, sedmdesátých popisuje Tomek svůj pobyt několikerý v Brně, v Rajhradě (1861).

Ve „Květech“ uvedeny tři stránky myšlenek ze zápisek zemřelého vydavatele Květů a starosty velkomezeříčského Vladimíra Čecha. Myšlenky obírají se společenskou filosofií. Obrací se v nich proti anarchii, proti kultu rozvratné síly, proti bezuzdnosti, proti emancipaci nezralých a chorých. „Normalní člověk zdravý a zralý nepotřebuje zákonů ani vlády: jeho pudy jsou mu zákonem, jeho síla jest mu vládou... Střetne-li se normalní člověk se zákonem, je to důkazem, že zákon je chybný. Lidé choří a nezralí potřebují zákon i vládu. Lidé nezralí postrádají soudnosti a síly a poškodili by sebe i jiné, kdyby nebyli vedeni, varováni a střeženi. Lidé mravně choří učinili by chaos svými zvrácenými pudy, rozrušili by societu a znesnadnili by život lidí normalních... Normalní člověk bude se snažit, aby vychoval nezralého a aby vyléčil chorého, bude se snažit, aby oba podmanil své vůli a aby jim vštípil své vlastní zdravé pudy, buď osvícením nebo suggescí. Takovou činnost normalního člověka zoveme vládou. Vláda jest nutná, ale není snadna... Jen lidé normalní jsou schopni býti zákonodárci. V zákonu má se říci, jak by se žilo podle pudů zdravých, ale člověk chorý psal by zákony podle svých pudů zvrácených. I všecka exekutiva vládní má býti v rukou lidí normalních. Vládnout je vychovávat, vládnout je léčit.“ Bude-li léčení a výchov rozumný, moderní, zanikne anarchismus. Podle tohoto idealu však není žádný stát zařízen. Neboť k vládě a k zákonodárství se derou právě nejvíc lidé nezralí a choří, a aby jich u vlády a v zákonodárství bylo čím dál víc, proto se výběr jejich svěřuje stále širším massám, lidem nesoudným, zaujatým, nezralým, kteří agitací a rozvášněním se učiní napřed nenormalními, chorými.

Dr. Kronbauer píše ve „Zlaté Praze“ vzpomínku na pruské obsazení Prahy roku 1866. Vyličuje tehdejší pruskou censuru novin českých, jak ji „landrat“ Steinmann vedl, dávaje si dělati výtahy českého textu a překládati do němčiny. Výtahy a překlady dělal J. Barák a na kontrolu ještě totéž činil druhý žurnalista red. Steinberg. Oba měli o sobě nevěděti a samostatně pracovati, ale přece se domluvili a censuru pruskou ošidili, propustivše společnou domluvou v Národních Listech zprávy Prusku nemilé. Ovšem pruská censura brzy na podvod přišla.

*

O původě slova „nihilismus“ rozhovořily se listy za příležitosti bouří ruských. Mají za to, že první označil a ukázal směr ten J. S. Turgenev v Bazarovu ve svých „Otcích a dětech“; slova nihilismus a nihilista ujaly se v Rusku po vydání romanu roku 1862. — Redaktor „N. Fr. Presse“ Benedikt u příležitosti Škodovy oslavy ve Vídni připomněl, že už v letech padesátých nazývali staří lékaři Škodu „nihilistou“ a směr jeho „nihilismem“, poněvadž zavrhoval větší část staré therapie. — Škultety ve „Slov. Pohľadech“ však uvádí, že slovo nihilismus a nihilista známo bylo už mnohem dříve v našich zemích než v padesátých letech. Uvádí ze vzpomínek Hurbanových (Zaváté, ale nezapomenuté listí), v nichž Hurban už koncem let třicátých charakterisuje různé osoby jako nihilisty a směr jejich (professora Greguše) jako nihilismus, jímž sám Hurban též nadchl, až Štúr mu jej vyvrátil. A styk Hurbana se Štúrem padá do roku 1835. Slovo tedy bylo už hodně dřív, ale označovalo různé směry a proudy, než se trvale v Rusku uchytilo a pro Rusko vyhradilo.

*

Příspěvek na osvětlenou původu slovanských slov v maďarštině přinesl docent peštské university Jan Melich v díle, jehož první díl vydal vloni. Pojednává v něm pramen slovanský v církevní starobulharštině a křesťanském názvosloví. — Šafařík zprvu za to měl, že Maďaři ve svých slovanských slovech zachovali nám znění dialektu choruského, s nímž se setkali ještě před vpádem do Uher. Později Šafařík spolu s Miklošičem přidrželi se názoru, že všecka slovanská slova maďarštiny jsou ze samé Pannonie, kde snad týž dialekt místy mluvili a snad nosovky ještě užívali a spřežky *žd* a *št* místo *z* a *c* (v češtině) měli. Novější bádání však otázku opět rozvinuje šíře a stanoví různé prameny maďarských slavismů. Melich sám vedle církevní staroslovenštiny (starobulharské) nachází i v náboženských výrazech původ jinoslovanský, a to slovinský pramen, z dialektů zadunajských, od Slovanů mezi Italií a Pannonií usedlých. Připouští, že velmožové a vůdcové národa už před vpádem do Uher byli pokřesťaněni, že i učeníci Methodějovi snad se z nich o to pokoušeli, ale myslí, že lid sám na křesťanství a k latinskému písmu přivedli Slovinci a Charvaté. Technické výrazy křesťanské, vyjadřující intimnost náboženského života, pocházejí z té pannonsko-slovinské terminologie křesťanské. Co pak zřejmě je z církevní bulharštiny převzato, to si Maďaři už do Uher přinesli ze svého předuherského styku se slovanskými Bulhary. Ti tedy podle toho byli by

musili býti už křesťany před sv. Cyrillem a Methodem. (Že jimi byli už v 7. století, z valné většiny svědčí zprávy bulharského professora Jordana Ivanova, o čemž zprávu viz v loňské květnové „Hlídce“.)

*

G. Smólski v krakovském „Ludu“ podle místních názvů dosud zachovalých i znění jejich v pramenech římské a pozdější doby dokazuje, že stará Vindelicia a Rhaetium (jižní Bavorsko a nynější rakouské Alpy se Švycarskem) byly zeměmi slovanskými už v dobách kolem Krista Pána a dávno před tím. Pouhý název Vindelicia a Vindelici označuje nezvratně Slovany. Vindové, Vendové jsou vždy Slované u národů západních. „Lici, Lechicati, také Lechi a Lieschi jsou Lechové, Leškové, osedlí na řece Lechu, jež do Dunaje a jiná do Dravy se vlévá. Slovo Lech, Lach přichází v názvosloví slovanském velmi často a také v názvosloví německých krajů zřejmě Slovany kdysi obývaných. Na pramenech řeky Lech jest i osada téhož jména, autor v ní strávil nějaký čas. Obyvatelé mají se za jednoplemenné s Walliskými. Část Wallisu však dodnes nazývá se slovanskou zemí, a jména několika osad jsou až urážlivě slovanská (Krimenca, Luk, Visoje, Grona...). A mluvili tu též, jak praví Bogusławski, zkaženým nářečím slovanským. V Lechu užívají takové množství slov neněmeckých, slovanským podobných, že není pochyby o jejich původě (mammo = matka, bölendcy = bolestný, bölendet mi = bolí mě, gêara = hora). Lid rád se soudí, rád si zavdá, veselé povahy, živý a velmi pohostinný, vyznačuje se velkou pověrčivostí a předsudky. Všude se hemží černí lovci, divoženky (fangy), upíři (puci), vodníci (bluatčuk, blaťák), můry (mart). Chodí se na koledu, vedou stráž u mrtvých, slyší zapadlé zvony stříbrně zvonit, při svadbách tlampači vedou dlouhá říkání“ Obyvatelé dolinky a prameniska Lechu jsou celému okolí na posměch; vtipkuje se o nich, patrná známka odcizení. Celý kraj od Lechu do Kostnického jezera (Allgau) jeví tytéž sledy povahy slovanské. Město Bludenz (v Předarlsku), za stara Bludenes, není nic jiného než Blatnice, na močálech říčky Ill (Jílová) vystavěná. Sleduje dále místnosti Engaddinu ve Švycarsku a dalších kantonů švycarských. V dolním Engaddině autor přišel dokonce na jeskyni, v níž sídlíval „drak“, a jeskyně ta nazývá se dosud „čarna djüra“!

*

Professor A. L. Pogodin v třetí knize „Zpráv petrohradské akademie“ hovoří o prvním styku ruských Slovanů s uhrofinskými kmeny.[1]) Professor Sobolevskij na sjezdě archeologickém kladl dobu styku ještě do praslovanského společenství, kdy nebylo dialekticky rozlišených kmenů dnešních (kolem narození Kristova). Professor Pogodin má však za to, že styk nastal později. Podle názvů řek, jezer a osad (Ižera, Volga, Vologda, Msta, Valdaj, Olonec) ruská kolonisace severovýchodu načala se v tu epochu, kdy zákony jazyka

[1]) Dnes z finských kmenů samostatnou kulturou žijící zbyli vedle Uhrů, Litvíni, Estové, Livoni a Finnové. — Živoří Karelci, Mingrelci, Voťáci, Mordvíni, Čeremysi, Vepsové a j.

ruského byly ještě blízké ku všeslovanským. Ale intensivní styky s Finny nastaly, až už ruský jazyk ztratil nosovky i temnozvučky (r a l po souhláskách a před souhláskami) a vypracoval svou tak zvanou „plnohlasost“ (vorona místo vrána, boloto místo bláto), tedy koncem prvního tisíciletí po Kristu. Nejlepší svědectví pro postup a cesty kolonisace té dávají „piscové knihy“ (zápisy selské) staré novgorodské říše. Z ruských plemen už ani všichni Rusové nepřišli ve styk s Uhrofinny, ale pouze Bělorusové a Velkorusové! Ze slova „arja“, „orja“ (finsky „sluha“), jež v podobné formě přichází ve všech uhrofinských řečech (maďarské őr, evrek) a znamená vždy služebnou či poddanou osobu, autor namítá, není-li to znamením, že arijské kmeny byly původně snad poddány finským a z jich jména vzat pak název pro poddaného tvora vůbec (Slave — Sclave)? — Uvádí to jako příspěvek k otázce o arijské (indogermanské) pravlasti. Nová předhistorie zamítá starý názor, že Arijci přišli do Evropy z Asie. Má za to, že sídleli ode vždy ve střední Evropě a tu vznikli též. Jižní evropské plemeno starší (černé, pozůstatky vidí v některých italských předřímských kmenech) zatlačili a zatlačili i severní plemeno ugrofinské, jež jimi zprvu vládlo, kulturou svou starší. Odtud arja, orja = otrok je snad zbytkem toho předhistorického panství Ugrofinů. Pánovití jsou i dodnes (Maďaři!).

*

Ve vídeňském čtvrtletníku „Kultur“ uvádí hr. Dr. Ludv. Belcredi ze vzpomínek na ministra hr. Rich. Belerediho několik „Fragmentů“. Je to líčení osob a poměrů, jež vládly v říši kolem roku 1866. Zajímavá jest zde zpráva o neschopnosti tehdejšího rakouského vojenského štábu. Snad pověstné přehmaty ruských vojevůdců v nedávno skončené válce nemají lepšího vzoru a předchůdce! „Ne fysická nemožnost, ale mravní neschopnost zavinila porážku rakouskou... Dr. Giskra (tehdy purkmistr brněnský) přišel několik neděl ke mně po katastrofě u Sadové. Ani mu nenapadlo připisovati porážku politickému systemu u nás, nýbrž vyjádřil se slovy: umění válečné zvítězilo nad řemeslem válečným. Tato případná slova doplnil obrázky a případy z války samé, od důstojníků mu sdělenými, které opravdu osvětlovaly hrozným způsobem vojenskou neschopnost tak mnohých našich vojevůdců, ale i nižších důstojníků... V samých důstojnických kruzích se říkalo: Náš generalní štáb mnoho si myslí, ale málo ví (ist mehr eingebildet wie ausgebildet)... Oberstlieutenant Litzelhofen před válkou, když se děly přípravy při českém místodržitelství, a od jednoho úředníka upozorněn byl na Nové Město nad Metují jako strategický bod, ptal se udiven, kde to město leží! A Litzelhofen byl přidělen pluku Clamovu a po léta už sídlil v Čechách! V Prešpurku, když se blížil nepřítel, začali teprv hledat mapu okolí. Ale ani nejvrchnější důstojníci žádné neměli. A poněvadž to bylo v neděli a krámy byly zavřeny, musilo se hledat po školách! Zatím jí nepotřebovali, neboť uzavřeno mezi tím příměří. — V den bitvy u Sadové byl ještě Benedek pln humoru a dal si uspořádati štvanici na zajíce. — A všichni doma i za hranicemi (i Napoleon III)

byli přesvědčeni, že Rakousko zvítězí. Samo Prusko, jež už mělo mnoho sebevědomí, přece jen ve své vítězství veliké naděje nemělo!

*

Sborník společnosti zeměvědné přinesl v loňském ročníku překlad přednášky professora amerického Hugha Rob. Milla o úkolech moderní vědy zeměvědné. Zeměvěda stává se víc než pouhým popisem a víc než rádkyní obchodu a cestopisu. Její praktický zřetel směřuje k samému životu národů. Učí jak žíti na zemi, jak zemi osaditi, jak ji obývati, jak vzdorovati vlivům jejím, jak si je přizpůsobovati nebo sebe jim. Ale dnes „praktický politik málo pohříchu přemýšlí o geografických principech a zanedbával jich posud docela. Mnohé palčivé otázky, které zničily vespolné styky národů a zpozdily jejich pokrok, nebyly by se rozplamenily v boj, kdyby byl následkům zdánlivě malé nedbalosti a bezstarostného jednání rozuměl předem diplomat tak dobře, jako ten kdo studuje geografické principy. Až tedy zeměvěda v oblasti věd zaujme místo, které jí náleží pro její idealy a podle její dokonalosti, pak bude, naskytne-li se příležitost, dovoleno geografu chrániti svou vlast od výstředností a záhub". To jest pouhá zeměvěda se stále více mění v životovědu národů.

*

O vývoji rodinné lásky ve smyslu vývojové theorie rozepsal se spisovatel lékař německý Dr. G. Näcke v „Archivu pro kriminalní anthropologii". Nazývá svou rozpravu „revisí jistých moralních hodnot". Vytýká při tom theologii, že uznává tento vývoj mravnosti jen částečně. Uznává vývoj minulý, ale protiví se tomu, že by dnešní mravní zákony lepším vývojem budoucím mohly býti zdokonaleny. Sám odmítá vrozenost mravních vlastností, jakož i že by jaký obsah svědomí mohl býti vrozen. Ale jsou pouze vrozené náklonnosti k dobrému či zlému, není vzorem charakter, ale dán jest přece jeho směr. O atavismu nechce tvrditi, že bez přičinění a proti vůli rodičů mohl dítě jejich z vývojové stupnice vrhnouti nazpět. Rodinné city na dnešní výši svou vyzdviženy poznenáhlým povznášením lásky pohlavní Jsou to city kromě jediného — lásky mateřské, která jest instinktivná — vesměs city nabyté kulturou. Láska otce k dítkám není instinktivní, a je-li to instinkt, pak velmi slabý. Jest rozhodně slabší a vývojově pozdější než láska mateřská. Vývojově starší než láska otcovská, ale rovněž ne instinktivní, nebo jen slabě instinktivní, jest láska dítěte k matce. Nejpozději vyvinula se však láska manželská sama, ač silno instinktivně založená. Jest vůbec zušlechtěný instinkt. Fylogenetická řada rodinných vztahů tedy jest: pohlavní láska, mateřská láska, dětská láska, otcovská láska, manželská láska. Konečně láska k rodu, kmeni, národu, k bližnímu vůbec. Láska přátelská jest však podle všeho vývojově velmi starým citem už před vztahy rodinnými vzniklá. — Autor rozebírá obsah, podněty a snahy jednotlivých lásek v rodině: jsou různé podle subjektu — a čím méně instinktivní, tím bohatší obsah mají, tím více je hledaných, kulturních důvodů v nich — tím jsou tedy lehčeji ztratitelny! Pro mravní ocenu jednoho každého člověka velmi jest důležito znáti intensitu

a složky jeho lásky rodinné. Láska rodinná probíhá tedy všecky stupně intensity a šíře, aniž by stanovila mravní defekt tam, kde má příčinu nebýti. Kriminologie prý proto lásku rodinnou nestaví jako absolutní požadavek; je-li slabá, nebo žádná, nebo dokonce v nenávist se změní, nemožno to v každém případě za defekt mravní považovati. Čtvrté přikázání platí pro moderní kriminologii jen podmínečně. Rodina je skupinou přirozeným kontraktem vázanou. V této skupině láska jest nutná jen v rozdílné míře a podmínečně. Závislá jest na plnění povinností, jež onen přirozený kontrakt ukládá. Plnění povinností zavazuje sotva k vděčnosti, ale nikdy k lásce. Pro povinnost lásky musí tedy býti učiněno víc než pouhá příslušnost rodinná. — Ale ta theologií hlásaná láska rodinná zůstává přece jen idealem. Aby idealem byla a zůstala, proti tomu autor nic nenamítá. Odmítá pouze trestnost defektu lásky té u toho kterého člena rodiny — beztrestnost pak měří onou fylogenetickou řadou a příčinami defektu samého.

*

K bájím o zapadlých pevninách přidává nová věda své výklady. F. W. Hutton, kurator musea na Novém Zélandě (Christchurch) přirovnáváním zvířeny živé i zaniklé na ostrovech jižního polu a na ostrovech i pevninách jižní zeměkoule, přišel k tomuto závěru: V geologické době jurské byla ještě celá antarktická pevnina spojující jižní Ameriku s Novým Zelandem a jižní Afrikou. Tato pevnina se potopila v křídové době, od níž dnešní jižní polová massa nepřišla už ve spojení se zeměmi dnes na jižní polokouli známými. V křídové době nebo v prvním eocenu za to vynořila se veliká pacifická pevnina, spojující Novou Guineu a Nový Zéland s americkou Čile. Tato pevnina klesla koncem eocenu. V pliocenu bylo na jižní polokouli v polárním pásu mnoho ostrovů, které od té doby zanikly Zima a podnebí na jižním polu nebyly nikdy asi krutější než jsou dnes.

*

V anthropologickém geografickém německém týdeníku „Globus“ hájí G. Schwalbe svůj názor o původu člověka proti professoru Kollmannovi, který v témže listě dovozoval v několika článcích, že dnešní pokolení lidské vyvinulo se s pokolení zakrslejšího, z trpaslíků, jejichž sledy nalézáme všude v bydlištích evropského, afrického, asijského i amerického člověka, a kteří nastoupením silného velikého plemene vytlačeni. Bere analogii z přírody, kdež prý také silnější odruda se obyčejně vyvinuje ze slabší a ne naopak. Také prý to vysvítá z postupu vývoje dětského. Dítky mají podobu trpasličí (velikou hlavu, s čelem a lebkou vydmutou). Poněvadž pak plod zřejmě prý prodělává všecky tvary evoluční až k nejvyšší formě druhové, patrně prý dětská podoba ukazuje na původ dnešních rac lidských z rac trpasličích. — Schwalbe tvrdí, jak obyčejným jest míněním, že trpaslíci jsou pouze místní zrůdou velikých rac a nikterak nejsou starší velikého pokolení Ostatně prý mnohé z nalezených koster trpasličích jsou pouze malí lidé téhož velikého plemene — jak i dnes to nacházíme, malé vedle velikých. — Kollmann prohlásil Schwalbovu domněnku, že člověk

prvotní povstal z formy pithekanthropa, za nesprávnou a tvrdí, že jeho puvodní trpaslíci povstali z malých pradruhů opičích. — Ostatně prý, praví Schwalbe, původní plemena lidská nebyla vysoká. „Pithekanthropos“ (přechodní tvar z opice k člověku) dle jedněch byl 170 cm., dle druhých 160 cm. vysoký, a neanderthalský a spyský člověk (nejstarší odruda z pith. anth. vyvinutá — podle nalezišt nazvaná) byl prý 160 a 153 cm. vysoký, ba dle měření jiných dokonce jen 155 a 148 cm., tedy vůbec trpasličí průměr. Tedy homo primigenius (z pith. anthr. povstalá odrůda) podle toho byl by malinkým, zatím si ho představováno a všeobně líčeno (viz Niederle, Lidstvo v době předhist.) jako velikého hromotluka! Jak všecky ty domněnky jsou ještě vratké, mezi samými jejich zastanci sporné!

*

V Obzoru, jenž se zatím stal měsíčníkem, hovoří se o nové křížové cestě na Hostýně. Na křížové cestě pracují nejlepší moravští umělci: Dušan Jurkovič dal návrhy architektonické ke kapličkám, J. Úprka maloval obrazy křížové cesty. Obrazy musí prováděti se zvláštní nezmarnou technikou, neboť v bouřích, větrech a slotě na vrcholu hory v otevřených kapličkách velmi trpí. Vybrán k tomu skelný email s plotnami skelnými až půl druhého cm. tlustými. Technicko-umělecké provedení svěřeno firmě Škardově z Brna. V článku líčí se těžkosti a nesnáze živelní, technické i finanční — jež však všecky přemáhá radost z díla, zájem všeho lidu moravského a naděje, že si tu Morava buduje jeden z nejkrásnějších skvostů, jakým se nebude moci jiné místo nejen v českých zemích, ale široko daleko světem pochlubit.

*

V Praze projednáván tyto dni vědecký spor před okresním soudem! Spisovatel Fr. Maloch (učitel v Plzni) žaloval svého kritika (učitele J. Rohlenu) a pak jeho soudního znalce (Dra. K. Thona) pro snižování a urážku na cti, že v posměch uváděli jeho vědomosti botanické. Soudce ovšem musil oba osvoboditi, a na panu Malochovi zůstaly výroky, že nerozumí ani abecedě z vědecké botaniky, že je naprosto neschopným ve vědě té pracovati. Pan Maloch obírá se totiž tak zvanou „obrannou theorií“ rostlin a uveřejnil z toho oboru poslední dobu několik článků (Vesmír, Příroda a j.), jež podle výroků pražských vzbuzovaly všeobecnou veselost.

*

Jiný spor má slavný obecní sbor pražský s literarní porotou pro dramatickou cenu J. Novotného. Porota ji přiřkla pí. Vikové-Kunětické za „Cop“, obecní sbor však dal cenu Čečetkovu dramatu „Adamita“. — Literarní porota řídila se snahou vyznamenat dílo nejlepší, obecní sbor pak snahou povzbudit mladou slibnou sílu. Obě stanoviska by se byla dala smířiti, kdyby jedna strana druhou nebyla bagatelisovala a byly se napřed dohodly! Protestují také jak porota literární tak dramatický klub a spolek spisovatelů proti nevážnému jednání, ne proti stanovisku slavného obecního sboru. V Praze

to není první případ, bylo jich už na tucty, kde zastupitelstvo hlavního královského města Čech stejně se zachovalo.

*

Pro změnu čtvrté třídy České akademie vystoupil člen její Jar. Vrchlický. Předně žádá, aby se třída ta rozdělila na tři samostatné sekce: hudební, výtvarnou a literarní. V sekcích ať zasedají též theoretikové jednotlivých umění, nejen samí umělci. Třída tato, či samostatné sekce její ať mají právo nejen premiovati díla umělecká, ale je též vydávati. Zvláště pro literarní sekci je to naprosto nutné, aby měla právo publikační. Třídy ostatní to právo mají, jen čtvrté třídě bylo odepřeno. (Podotýkáme, že právo publikační v ostatních třídách nadělalo už mnoho zlé krve, neboť co chvíle se vytýká, že vydáno dílo, jež není té protekce hodno!) Literarní ceny udělují se mnohdy s velikými rozpaky, dělají mnoho zlé krve, a za peníze ty mohly se vydati věci, jež jinak nakladatele nenacházejí — vážné práce. Z publikačních úkolů uvádí kritické vydávání domácích autorů, překlady velkých děl cizích a pod.

*

Ve velmi zajímavém a cenném obsahu I. svazku Časopisu olomouckého vlasteneckého musea nalézáme článek R. Čechmánka „o slovanských klášterech v Čechách a na Moravě". Hájí v něm myšlenku, že zakládání klášterů v 11., 12. a 13. století dálo se tak, že vlastně slovanští mniši v starých klášteřích usedlí byli reformováni přílivem z Německa mnichů latinských. Poněvadž pak obojí se snésti nemohli, slovanští od Přemyslovců byli vyháněni a latinsko-něměčtí se udrželi. Myšlenka ne nová, jež by se dala snad hájit — ale autor cituje listiny latinské a dopouští se tak hrubých omylů ve výkladě jejich, že tím článek a myšlenku onu přímo vražedně ubíjí. — V témž časopise při referátě o sporu o nejstarší českou kroniku (Kristian či Kosmas) uvádí referent mínění dvou moravských historiků Bedy Dudíka a M. Havelky, kteří nejednou osobně se vyslovili, že kroniky Kosmovy užívali němečtí mniši a kněží a že jejich prostřednictvím se nám zachovala a že tedy ne všecko v ní asi patří na vrub Kosmovi.

Po vzoru Píčových „Starožitností země české" hodlá „Vlastenecké Museum" olomoucké vydávati i „Starožitnosti moravské" s oceněním a rozborem historickým.

*

Národopisné museum pražské hodlá vydávati měsíčně „národopisný věstník", v němž by spojilo své dosavadní publikace. V publikaci té však viděly jiné podobné listy nebezpečného konkurenta. A ježto vydávají se na chudý náklad obyčejně a s obětmi a těžkostmi, měly spravedlivou obavu, že budou teprve zničeny. Jest však pochybno, že by nový věstník vedl si tak čile, aby už stávajícím listum uškodil. Bude asi právě tak jen na členy a na úzký kruh přátel omezen jak ony.

*

Náš A. Mucha a jeho „Otčenáš" je podle petrohradské „Nivy" umělcem a dílem polským! Umělec letoši zimu odjel do severní

Ameriky zařídit tam na vyzvání samých Američanů uměleckou národní tvorbu. Tedy český umělec má Americe vykouzlit lidové národní umění, jako Ant. Dvořák! Doufáme, že se také k tomu jiný než český umělec nehodí. Směr lidovosti nikde dosud tak vědomě nepěstován.

Bývalého režisera a herce Jos. Šmahu vyžádali si zase Bulhaři, aby jim pomohl zřídit a sorganisovat nové jejich národní divadlo a spolu založil jim školu dramatickou.

O českém hudebním umění po produkci českého kvartetta ve Lvově (bouřlivě vítaného) napsal hudební jeden kritik: „Mimoděk nám napadá, je-li takové podřízení vlastního „já“, takové potlačení vlastní individualnosti, aby se vytvořil za to tím ladnější celek, jak české kvartetto dovedlo to až k nebývalé uměleckosti, je-li to možné ve všech národech? Zdaž bychom na př. my Poláci mohli se povznésti na tu výši sborového umění, a vytvořiti tak pěkný celek, jak to dovedli Češi? Bohužel ne, nikdy ne! Náš národ jest až příliš individualistický, příliš každý z nás dbá na sebe a pak teprve na celek. Podobně nemožno, aby se vytvořil podobný umělecký kvartett u Španělů, u Uhrů. Dosud k té umělecké disciplině to přiváděli ve svých kvartettech jen Vlaši, Francouzi a Němci...“

*

Zajímavou historickou podrobnost přináší Ludvík Dębicki ve svých „Portretách a Sylvetkách z XIX. stulecia“. V životopise Valeriana Wielogłowského uvádí ze vzpomínek jeho vysvětlení, proč francouzský básník a později president republiky Lamartine nenáviděl Poláků. Příčina i zjev ten jest podle Wielogłowského skvrnou na charakteru Lamartinově. Jako mladý muž a snílek vypravil se Lamartine na východ a při tom za ohromnou sumu zakoupil šest koní. Ale dal se hanebně napálit, koně jeho byly mizernými herkami. Když dojel do Cařihradu a chlubil se s nimi, v evropské kolonii tehdejší povstal z toho veliký posměch. Mluvilo se a žertovalo o tom všeobecně, jak se slavný Francouz napálil. Ale byli lidé, kteří mladého, velmi ješitného básníka litovali. A mezi těmi byl ruský vyslanec. Odkoupil Lamartinovi koně za čtyrnásobnou cenu, kterou on sám zaplatil, chvále arabské hřebce jako výtečné rarity. Přátelství takto navázaného použil pak a žádal Lamartina, aby mu ze své dokončené „Cesty po východě“ (Les Impressions et Voyages en Orient) přečetl úryvek o Polsce, že Polsku sám dobře zná. Lamartine mu vyhověl a tu vyslanec jal se názory Lamartinovy opravovati, líče vše v barvách nejtemnějších. Lamartine velmi nemile nesl své sklamání polské a rukopis zničil. Od té doby Poláků neměl rád, ač se později přesvědčil, že vyslanec ruský nelíčil Polsky nestranně. Jako president republiky Lamartine na ponoukání Ruska chystal se vypuditi polskou emigraci z Paříže. Zvěděv o záměru jeho, přihlásil se Wielogłowski sekretáři L. Jourdinovi se vzkazem na presidenta, že je tu Polák v Paříži, který zná věc s koňmi v Cařihradě sběhlou. Lamartine dal si zavolati tedy Wielogłowského a vymlouval se mu, že nemá nechuti k Polsce, že nic proti emigraci polské ne-

zamýšlí, jen aby pro Boha historku o koních nedával na veřejnost. A Wielogłowski tajemství nevydal. Až teď svět se o něm dovídá.

*

Ve „Slovanském klubě“ krakovském přednášel prof. Barviňskyj o Rusínech. Mezi jiným takto ocenil kulturní význam lidu rusínského ve slovanské rodině: „Kdyby národ rusínský zmizel, vymřel a nic po sobě nezůstavil vyjma tu poesii, která se zavírá v jeho písních a ve výtvorech lidových básníků (Ševčenkou počínaje), dosti by zůstavil pro svědectví o své kulturní vyspělosti národní.“

*

Dne 15. ledna připadlo padesáté výročí od smrti slovenského spisovatele a učence Ludevíta Štúra, hlavního z budovatelů dnešní slovenské samostatnosti.

Okázale oslavovali slovinští svobodomyslní padesátiletí básníka Ant. Aškerce (městský archivář, apostas. kněz). Oslava spadá spolu s vydáním nové básně jeho „Mučeniki“, obrazy z protireformace na Slovinsku. Nové dílo druží se k staršímu „Primož Trubar“. Aškerc obírá se tu protestantským hnutím mezi Slovinci v 16. století. Zájem pro toto hnutí vzbuzený i po vědecko-historické stránce vynesl prý už na jevo nové podrobnosti o době té a o dějinách církve i literatury slovinské. Líčení protireformace v poesii Aškercově vytýkají však z katolické strany nenávist katolické církve a okrašlování dějin protestantských. Reformace, praví, zničila staré písemnictví hlaholsko-slovinské, v kulturu lidovou vnesla cizí živel a rozdvojila národ, seslabujíc jej.

Sbírku básní svých vydal Anton Medved („Poezije“), mladý kněz-básník slovinský. Básně jeho nemají moderního nátěru, nejsou impressionistické, symbolistní, mlhavé, vše jest v nich jasno, průhledno, logické, verš pevný, sloh zrovna architektonický, jak praví „Dom in Svet“. Klassik formou i obsahem. Z katolické strany počítají básně Medvedovy k nejpozoruhodnějším zjevům literatury slovinské.

*

Dne 17. ledna oslavován školami bulharskými výroční 25. den úmrtí Neofita Rilského (* 1793, † 4/16. ledna 1881), který starou „kilijnou methodu“ (klášterní školu) odstranil a zavedl novodobé vyučování školní. V „kiliích“ (cellách) učilo se totiž dětí pouze zpěvu kostelnímu a různým věcem nazpaměť; žáci buď nic nečetli a nepsali anebo jen tak málo, že v písmě byli nezběhlí, když vyšli. Složiv sám několik pomůcek školních (bulharskou gramatiku, řeckou gramatiku, krasopisné učení, arithmetiku, slovanskou čítanku a j.), Neofit (Rilský přezván od kláštera v horách „Rila“, kdež byl mnichem) byl sám učitelem na několika školách bulharských a posléze professorem slovanské církevní řeči při bohosloví v Chalki, odkud jej však Řekové vypudili. — Dnes Bulharsko má (1904) 4344 všech škol se 340.668 žáky (220.620 hochů, 120.048 děvčat). V tom dětí turecko-tatarských je 54.000, řeckých 5000, jež mají své národní školy. Školy bulharské činí 75·24%, jinonárodní 24·76%. Jedna škola připadá v Bulharsku na 881 obyvatel, jeden učitel na 480 obyvatel (30% jest učitelek).

V Moskvě založili mladí časopis umělecký „Zlaté rouno“. Literatura a umění se v něm spojí v jeden celek. Vydání bude co nejnádhernější, podobno takovým revuím uměleckým za hranicemi (vzor jest angl. „Studio“).

Korolenkovo „Ruské Bohatstvo“ přineslo v posledním svazku loňském jednu z „Básní v prose“ Turgeněva, od censury v letech osmdesátých potlačenou, ježto vyjadřovala hrdinnost revolučního hnutí dob sedmdesátých. S. A. Vengerov praví, že báseň „Porog“ (Práh) je vzorem podivuhodné umělecké výraznosti. Přidává k apotheose ženských hrdinek Turgeněva novou postavu, která v náboženské zrovna extasi jde za politickým idealem obětujíc vše, co jí draho a blízko. Ona báseň v prose zní:

Vidím velikou budovu. V přední zdi úzké dvéře dokořán otevřeny. Za dveřmi temná mlha. Před vysokým prahem stojí děvuška, ruská děvuška. Mrazem dýše ta neprůhledná tma a spolu s ledovým proudem vane z hlubiny budovy protáhlý hlas.

— Ó ty, co toužíš přestoupiti tento práh, víš-li, co tě čeká?

— Vím — odpovídá děvuška.

— Chlad, hlad, nenávist, výsměch, opovržení, urážky, vězení, smrt sama?

— Vím, jsem hotova. Snesu vše strádání, vše rány.

— Nejen od vrahův, ale i od rodných, od druhův.

— Ano, i od nich.

— Dobře, tys hotova k oběti. Zhyneš a nikdo... nikdo ani nezví, čí pamět uctít.

— Nepotřebuji ani vděku, ani soucitu. Netoužím po jméně.

— Jsi-li hotova i ke zločinu.

Děvuška sklonila hlavu...

— I k zločinu jsem hotova...

Hlas ne hned opáčil své otázky:

— A víš-li — pravil konečně — že snad shledáš bludným to, več teď věříš, že pochopíš, jak jsi se mýlila a marně zahubila svůj mladý život?

— Vím i to.

— Vejdi!

Děvuška překročila práh a těžká opona zapadla za ní.

— Hloupá! — kdosi zasyptěl.

— Světice! — zaznělo odkudsi v odpověď.

*

Zemřeli: 26. listopadu Vladimír Viktorovič Lesevič (* 1837), ruský filosofický spisovatel (positivista). — 3. pros. A. L. Borovikovskij, ruský právník, autorita pro státní právo občanské. — 5. prosince P. A. Giltebrandt, ruský historik. — 21. prosince Jakov Šantić, básník srbský (* 1881). — 24. pros. JUDr. V. V. Vorobjev, ruský anthropologický spisovatel. — 28. pros. Jurij Łuščanski, drážďanský katolický biskupský vikář, dlouholetý předseda lužické Matice srbské, vlastenec a spisovatel lužicko-srbský. — 2. ledna T. Ivančov, bulharský statistický a pedagogický spisovatel, bývalý ministr. — 8. ledna R. Sembratovič (* 1846), redaktor německého rusínského časopisu „Ruthenische Revue“ ve Vídni. — 12. ledna A. Š. Popov, ředitel petrohradského elektr. ústavu, spisovatel ruský, vynálezce telegrafie bez drátu už před Marconim. — 18. ledna Dr. Miša Popović, srbský advokát, politik a spisovatel („Statistika nár. a hosp. uherských Srbů“ v rukopise). — 19. ledna Dr. K. Fr. Kořistka, český a německý spisovatel mathematický, geodetický a zemědělský; N. A. Lejkin, ruský humoristický spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Hospodářské plány a úkoly naší říše, či snad spíše vlád jejích loznávají poslední dobou samé neúspěchy. Obchodní smlouvy se ɔelkem řečeno nezdařily! Neuhájeno ničeho kromě jediného vína proti Italii. Ostatně všude nevýhody nadiktované od ciziny musely pýti přijaty (zvýšená cla zemědělská a dobytčí v Německu), a naše odvetná cla, tam, kde o snížení jejich stáli, snížena — na konec pak ednání s malými balkanskými státy rozbito. V poměru k těm hraje naše říše roli tutéž, jakou Německo vůči nám (a Rusku). Jsme ejich konsumentem, na němž ony zcela závisí, a pro nás při své nepatrnosti dovozu nemohou míti nikdy toho významu co my pro ně. Tedy ak my z milosti Německa, tak ony z milosti naší. Ale vlivem Uher iž i při minulých smlouvách ukázalo se Rakousko tvrdým k Rumunsku 1893) a k Bulharsku (1896), svolilo za to k velikým ústupkům vůči Srbsku (1891), zabravši je celé v pohraniční své pásmo s takovými ýhodami při dovozu dobytka a obilí, jaké žádné jiné zemi nepovoleny.

Ale během celé té smluvní doby neustávali zemědělci naši uherští žehrati na to, že dobytek ze Srbska k nám se svobodně ováží. Na nemoci a nákazu mezi srbským dobytkem hovězím a vepřovým ěžko bylo se vymlouvati, neboť dobytek ten, většinou na volném zduchu pod širým nebem ve dne v noci, v létě v zimě chován, jest áramně otužilý a vyniká zdravím nad náš i nad uherský. Nakazil se obyčejně až při sháňce k převozu ve vagonech a v Uhrách, které nám ohledu nákazy jsou nebezpečnější. Obyčejně také dobytek srbský lstonával ne své nemoci — ale politiku srbskou! Zakazován dovoz ho vždycky tehdy jen, když se politika srbská někomu z našich ádců (nejčastěji uherským) nelíbila.

Bylo při smlouvání minulého roku naléháno na vládu, aby říši ıši vůbec uzavřela proti dovozu jakéhokoliv dobytka ze všech říší kolních. Tedy vzala i Srbsku výhody jeho, jež ještě jediné zbylo. vláda ač nerada se k tomu přání schylovala a jmenovitě posledními rozbami agrarníků zastrašena, před Srbskem se vymlouvala, že těch arých výhod už povoliti nemůže.

Bez volného a pravidelného dovozu dobytka nemá však celá ta ılouva obchodní s Rakouskem pro Srbsko žádného významu. Za obytek a maso trží ročně 60 až 70% veškeré summy, již z obchodu námi dobývá (vloni 44 milionů korun). Bez dovozu dobytčího už to ostatní nestojí. A podle věstí předběžných schylovalo se k tomu. Rakousko dovolí nanejvýš nepatrný počet dobytka ročně dovézti. ad třetinu dnešního počtu, polovinu a ještě s podmínkou mnohem ísnější kontroly než dosud.

Chystaly se pak balkánské státy všecky, že tentokrát na Rakousko dou doléhat jmenovitě o výhody dovozu dobytčího. Tak i Bulharsko Rumunsko. Ale Bulharsko první odbyto. V té chvíli, když Bulharsko Srbsko viděly těžkosti s rakouské strany, předložila vláda bulharská

sobrání smlouvu celní a obchodní jednoty se Srbskem a smlouva okázale bez debaty skoro, s politickými narážkami proti naší říši přijata. Ihned s oběma říšemi přerušeno všecko smlouvání a počato jim hrozit odvetou. Srbsko doufajíc, že záleží-li Rakousku tolik na zrušení svazu, snad za jeho zrušení povolí staré výhody jako náhradu, počalo kolísati a projevovati mínění, že celní svaz s Bulharskem není ještě hotovou událostí, neboť v Srbsku zákon neschválen a že dá na rakouská přání. Ale když konečně vidělo, že ani za zrušení svazu a závazku vůči Bulharsku od Rakouska se nemá ničeho naditi, obrátilo a celé Srbsko ostentativně se prohlásilo — všecky vrstvy a strany a všecky listy (jedinou „Štampu“ vyjímaje) pro svaz s Bulharskem.

Toto srbské vzplanutí pro celní svaz s Bulharskem jest ovšem víc austrofobské než bulgarofilské. Srbové dosud mají až příliš mnoho nevyřízených otázek domácí politiky, až příliš ještě hustě zaseto v Srbsku politiky uhersko-rakouskými sémě nenávisti proti Bulharsku. Sotva přišla zpráva o celním svazu srbsko-bulharském, voláno na Srby: pamatujte na Slivnici! Ale k válce a k porážce u Slivnice vehnali proti Bulharům dobrodružného Milana jen vlivy a pletichy uhersko-rakouských lidí! Dosud také marně se namáhalo několik mužů v Srbsku rozšířiti názor, že jen autonomie v Macedonii může prospěti jak Slovanům macedonským tak i Bulharsko i Srbsko smířiti. Srbové o autonomii macedonské nechtěli slyšet, osočujíce Bulhary, že chtějí Macedonii zabrati, sami o jejím zabrání snili, za své považujíce nejen Staré Srbsko, ale i celé Skopijsko. Také na hranicích co chvíle spory propukaly mezi stráží i obyvatelstvem, jedni tvrdili, že celé Vidínsko v Bulharsku je vlastně srbské, druzí že celé Pirotsko a Nišsko v Srbsku je vlastně bulharské. Pro stejnou vzdálenost místních dialektů od obou spisovných řečí obě tvrzení možno bylo hájiti aspoň na oko.

Vedle těchto proudů však stále více mohutněly jiné směry: a to především mezi mládeží — směr jihoslovanského sbratření. Mládež tu přerostla starým „politikanům“ přes hlavy. Jejich staré idey, zlosti a ctnosti už jí jsou cizí. Má jiné idey — a opravdu lepší. Za mládeží šly vrstvy mládí milující — umělci, literati a konečně dali se přinutit k jakémus takémus smíru s ideou jihoslovanství i novináři, kteří podle stran a podle nálady byli pro ni i proti ní.

Na sjezdu mládeže srbsko-bulharské v Sofii 6.—8. března 1904 vyzvány všecky balkánské státy k hospodářsko-politické federaci, poslány pozdravy i do Rumunska, do Řecka, na Černou Horu, ba konstitučním Mladoturkům. Pro Macedonii hlásána autonomie. A pro Srbsko s Bulharskem navrženo těsnější spojení státní i politické, dokud se celá balkanská federace neuskuteční, a konečně i v jejích mezích. Organ srbského studentstva „Slavenski Jug“ jest od počátku nejnadšenějším hlasatelem idey sbratření.

Myšlenka balkanské federace vznikla z odporu proti Rakousku. Zabráním Bosny Rakousko dotklo se velmi citelně Srbska, zabralo mu zemi, o jejíž připojení Srbové snili i pracovali, a to v Srbsku

i v Bosně. Bosnou by Srbsko bylo se přiblížilo moři a nabylo naděje sjednotiti v sobě aspoň většinu národa srbského. Ale tak musilo Srbsko zůstati jako malý přílepek vedle Rakouska, hospodářsky, finančně, komunikačně, politicky, ba i kulturně na něm závislo. Tato mnohostranná závislost nedala se Srbsku ani hnouti — nemohlo a nesmělo nikdy učiniti nic proti vůli svého velikého souseda, sic bylo bito všemi těmi žilami: finanční, obchodní, komunikační i kulturní a vydávalo nesčetným vexacím miliony svých bratří za Dunajem, Savou a Drinou.

Kromě toho říše rakousko-uherská hospodářsky velmi málo prospívala Srbsku: za sousedy mělo své vlastní krajany, zemi slabo osazenou, tak nekulturní jak bylo samo, totéž produkující co ono. Veliká prostranství slabě kulturní země, celé Uhry s Charvatskem a Bosna s Dalmacií byly jako poušť neschůdná pro nečetné zboží srbské. Teprv až vývojem Uher a Pešti, a organisací obchodu srbského, více však ještě uherského, zboží srbské našlo levnější cestu přes tuto polokulturní poustku.

A právě toto položení učinilo zase jinak nevýhodným veškeren obchod srbský. Maďaři zboží srbského nepotřebovali a dodnes nepotřebují. Ale vnutili se jako sprostředkovatelé jeho do Rakous, českých zemí a do Němec. To pro jednu část zboží, s jehož ceny ovšem provisi sprostředkovatelskou si sráželi, jakou sami chtěli! Pro druhou část zboží však se nabídli jako konsumenti, to jest jako špatné je koupili, jen jako špatné je žádali, jako špatné a laciné doma je konsumovali a na účet tohoto špatnějšího a lacinějšího zboží své ušetřili, zušlechtili, zdražili a s velkým ziskem prodávali dále na západ. Z těch sto až dvě stě tisíc hlav různého dobytka a zvířeny, sotva několik tisíc jich přišlo ze Srbska (ovšem zase jen prostřednictvím uherským) do rakouských a českých zemí. Všecko ostatní zůstalo v Uhrách.

Takovéto hospodářské postavení Srbska bylo ovšem málo závidění hodné. Tísněni jím byli obchodníci, ale i zemědělci. Kromě toho rakouský tovární průmysl zničil všecku srbskou domáckou výrobu průmyslovou. Srbský sedlák (stejně jako bulharský, rumunský) stále více chudl, stával se bezpomocnějším. Nové jednostranné hospodaření začalo selské vrstvy tříditi, z rovných nebo skoro rovných zemědělců schopnější a šťastnější se počali vyšinovat jako boháči, jiní upadali a proletarisovali se. Dnes má Srbsko už 30 procent baráčníků mezi svými sedláky. Udrževší se za to pomalu zdokonalují své hospodaření a tak dílí sebe i zemi. Tento process byl by přišel i bez nás, od nás zasazeny jeho bolestné rány, a ty utkvěly, na ostatní zapomenuto.

Zvláště to bylo obchodnictvo srbské, jež neustále smýšlelo, jak se osvobodit obchodně od Rakouska (spíše od Uher). Kdyby bylo mohlo své zboží přímo vozit někam jinam, do Němec, do Francie, do Anglie, do Belgie, bylo by mělo z toho mnohé výhody: vozilo zboží přímo konsumentům, a to bohatým, mohlo rychleji povznést jakost jeho, a tak sobě i zemědělci zvýšit výdělek, a sprostředkovatelských srážek by nebylo, nebo aspoň ne tolik a ne tak libovolně určovaných. Ale cesta do jiných států byla zavřena: přes Uhry a Rakousko

po souši nemohlo, staří komissionáři jeho tudy ho nepustili. Zbývaly tři jiné cesty: přes Niš Tureckem na Soluň, přes Pirot a Sofii do Burgasu nebo Varny — to byly druhé suchozemské cesty a k tomu nemožné za dnešních poměrů; třetí byla Dunajem do Černého moře, nejpříznivější, ale nejtíž k nastoupení, neboť na ní nebylo teprv nic sorganisováno. Ale přes neschůdnost těchto cest přece na ně stále znovu a znova pomýšleno. Nejsnadnější byl obchod se Soluněm, neboť přístav jeho je hojně navštěvován loďmi západoevropských státův. Ale neuspořádanost Turecka činila cestu tu nejistou. Bulharskem nebylo přístupu k bližšímu přístavu Varně, neboť dráha stále nebyla dostavěna (až 1903), a k dalekému Burgasu bránily nepříznivé sazby „východní železniční společnosti“. Dráhy bulharské slabo vozivem zařízené nestačily samy ani svému domácímu zboží, mimo to vývoz na západ z obou přístavů nebyl s dostatek sorganisován. V ústích dunajských přístavy nejsou veliké a slabě navštěvovány, a plavba Dunajem zdražována poplatkem v soutěsce „Železných vrat“. Aby až za nimi možno bylo zboží nakládat, bylo třeba dostavěti síť drah východosrbských, zřídit přístav ve východním koutě Srbska, vůbec mnoho podnikat. A všecku tu organisaci by bylo musilo podniknout Srbsko samo.

A tak osvoboditi srbský obchod od uherského trhu bylo těžko. Celním svazem s Bulharskem nezamýšleno jistě osvobození, nýbrž pouze idealní ono sblížení obou slovanských států, jehož mysli jsou už ode dávna plny a jež hoví více politicko-národním cílům než hospodářským. Teď když Srbsku pro dobytek i jiné zboží budou zákazem a vysokými cly uzavřeny hranice (něco ho i tak do Uher dále půjde), bude musit Srbsko skutečně na západ. A těší se, že půjde přes Bulharsko. Bulharsko vyjde tu jistě Srbsku vstříc; ale oba státy budou musit ještě mnoho zařizovat, organisovat a pracovat, než si tu službu umožní.

Omezí-li se tedy na celé budoucí smluvní období do roku 1917 poměr naší říše k Srbsku na pouhou vzájemnost všech výhod jiným státům propůjčených a veterinarní smlouvy nebude a tudíž dobytek se připouštět nebude (leda když Rakousko samo zachce dohnáno nouzí o dobytek), jako je to dnes i s Bulharskem a bylo a bude asi i s Rumunskem, pak Srbsko má se nadíti značných ztrát a škod hospodářských, jež právě v první době budou citelny! Přerušení dnešních poměrů dolehne zajisté na stát, jenž 80 proc. svého vývozu a 55 proc. dovozu na nich závisel (jako Srbsko) mnohem citelněji, než na stát, jenž v nich pouhá 2 až 3 proc. svého vývozu a dovozu obracel (jako naše říše). Naše ztráty nebudou jistě na celém státním hospodářství, v celém životě lidu a státu pociťovány jako v Srbsku. Jednotlivci, jednotlivé vrstvy a místa (Zemuň, Pešt, z části Vídeň) budou vyrušeny a něco poškozeny, ale ani ty ne značně.

Sám svaz srbsko-bulharský jest dosud pouze osnovou dosti neurčitou, tak jak v sobrání přijat. Odchyluje se od známých celních jednot tím, že oba státy ponechávají si své celní tarify a své samostatné hospodaření a pouze na svých hranicích cla zrušují pro své vlastní

domácí výrobky. Celnice však budou musit podržet nadále pro vyclívání cizího zboží z té které svazové země jdoucího.

S technického stanoviska namítáno oběma státům, že se prohřešují svým svazem proti mezinárodnímu právu, nazývajíce celní jednotou, co jí není, co jest pouze poskytnutím nejvyšší možné výhody — bezcelnosti. Podle smlouvy o vzájemnosti největších výhod může prý tytéž výhody žádati i každý jiný smluvní stát po Srbsku i po Bulharsku. Srbsko i Bulharsko obviňovány, že zavedly něco nového, dosavadním zvyklostem se příčícího. Ale té výtky jim nemožno spravedlivě učinit. Zásada vzájemnosti největších výhod se porušuje už dávno všelijakými ústupky i v jiných státech — a samo Rakousko to bylo, že ji porušilo při minulých smlouvách zvláštními výhodami Srbsku a Italii povolenými, jichž jiným povolovati nechtělo.

Když teď těch výhod nepovoluje, nečiní to proto, že chce šetřit oné zásady (ale i to se předstíralo — zvláště vůči Italii!), ale že zavádí bezohledné ochranářství.

Z jiných států proti svazu srbsko-bulharskému neprotestoval nikdo, leda Turecko, které v něm také vidí politický hrot proti sobě. Proto také ruší domluvené už smlouvy obchodní jak se Srbskem tak s Bulharskem. Tržba turecká se Srbskem není valná, ale Bulharsko vyváží do Turecka mnoho zboží, po Belgii a Anglii (podle roku 1904) nejvíc, na 16% všeho svého vývozu. Za to Rumunsko, nebude-li Rakouskem nějak odvnazeno (že by totiž ze srbských padlých výhod ono teď nějakou dostalo), jeví ochotu ke svazu přistoupiti. Řecko je teď v boji politickém i hospodářském (pro Macedonii) jak s Bulhary tak s Rumuny. S tím proto dnes žádné sblížení balkanské není možné. Pro balkanskou unii doba tedy dosud nenadešla. V té by byla nějaká protiváha politická i hospodářská vůči naší říši, skoro stejná rozsahem (500.000 km^2), obyvatelstvem však a zahraniční tržbou, tedy kupní mocí, přibližně hrám se rovnající. Ale semknutí obou slovanských států samých sebe těsnější tvoří přece jen malou mocnost.

*

Ve vídeňském „Korrespondenz-Blattě“ v duchu ruských konservativních listů osvětlují význam židovského živlu ve hnutí za svobodu na Rusi. Vitte vystavován jako hlavní nástroj židovstva. To jsou však všecko věci zcela přirozené. Rusko má 8 milionů Poláků; polská otázka nedá ruské říši pokoje už po celé století, a stále visí nad Ruskem a celým Slovanstvem i Evropou jako děsivý mrak. Čilost Poláků po celé říši ruské ve prospěch vlastních idei je pověstná a získali už také valnou většinu intelligence ruské na svou stranu. Je to přece zcela přirozený zjev. Podobně má se to se židy. Těch 6 až 7 milionů židů ruských při jejich známé houževnatosti, přičinlivosti a bezohlednosti ve volbě prostředků k cíli, dobylo a musilo si dobyti jistého vlivu ve vnitřní politice Ruska. Oba národy chikanovány, omezovány a týrány; že to vzbudilo u obou zuřivou nenávist proti systemu vládnímu, je pochopitelno. Útisk budí v myslích anarchistickou náladu. Důkazem toho jsou ruští Armeni. Vláda ruská je přijala pod ochranu,

nadržovala jim, ničím se proti nim neprovinila, dávala jim všude přednost před ostatními národy kavkazskými. A přece útisk turecký vtiskl jejich mysli ten anarchistický a nesnášelivý charakter, jakým pověstni jsou před ostatními národy — a obrátili tuto povahu svou na konec proti své vlastní ochrankyni — ruské vládě (odtud i armenské persekuce posledních let). Známá je povaha irská a způsob jejich politiky proti Anglii. Velmi těžký a osudný rys radikalismu leží i v povaze utlačovaných po věky Rusínů, Srbů, Bulharů. Pouze národ klidně se vyvíjející je klidný, rozumný. Národy vyrůstající celé věky ve strádání jsou bičem celého okolí: jejich radikalismus a revolucionářství zdržuje a převrací pak jejich vlastní vývoj i vývoj stižených sousedů. Předhistorické národy vybily svého nepřítele do poslední duše (Židé sami tak svou zemi osadili z „rozkazu božího!“) V historické době už to nešlo takto, a nevýhody pomíchanosti, při níž jeden sužuje druhého všichni dnes cítíme. Přestat trýznit, žít spolu v lásce, může být jedinou politikou budoucnosti. I pro Rusko. Ale jak jest ještě daleka!

*

Politickým stranám ruským tížeji se teď řeší jiná otázka, protože je nalehavější, a při níž je více lidí osobně interessováno. Totiž otázka agrarní, otázka nového nadělení půdy sedlákům. Ani jedna strana ruská, jež opravdu chce řešit otázku tuto v praxi, není v náhledech jednotna a neví, jak nejlépe do toho. Snadno ovšem řeší otázku krajní strany: socialisté a revolucionáři dávají beze všeho všecku půdu lidu. Strany z prava buď se otázky té nedotýkají nebo jsou rovněž nejisty. Ve všech stranách vyjma dvě jmenované jsou však lidé, kteří jsou pro rozmnožení selských podílů, i lidé více méně tomu protivní. A obojí hrozí se budoucnosti. Lid selský už si čítá skoro všude všecku půdu za svou, někde si ji vzal násilím, jinde myslí, že mu ji dobrovolně páni a stát postoupí. Při jarní obdělávce polí, do níž sotva jak strany tak vláda na něčem se rozhodnou, a konečně ani nepostačí při nejlepší vůli provésti něco, bude to na mnohých místech opět bouřlivé. Lid nechce ostatně půdy zadarmo a hotov je vzíti ji vůbec v nájem nebo koupiti. Na honem koncem minulého roku utvořeny komise v jednotlivých okresích, které mají půdy nejpotřebnějším sedlákům odměřit. Selská banka pak sprostředkuje prodej její. Statkáři v mnohých okresích ochotně ustupují po tisících desetin (*ha*), jinde však (na menších statcích a se zařízeným intensivním hospodařením) nechtějí se ničeho vzdáti. Odevzdáním velkých výměr půdy sedlákům, vezme-li se půda ta statkářům z jejich vlastního hospodaření, ponese říše ohromné škody: kultura hospodaření velmi poklesne. Selské hospodaření stojí mnohem níž než panské a půda dnes výnosná se jím velmi znehodnotí. Ale i tu obět vedle tolika jiných bude asi nutno přinésti. Zanedbání pomalého vývoje a přímo radikalní nápravy už to bez těch škod nepustí.

*

Časopis „Německého spolku historického pro Moravu a Slezsko“ přináší seznam věřitelů židovských v Olomouci a jejich dlužníků v Olomouci a v okolí z let 1413 až 1428. Roku 143(

totiž olomoucká městská rada se usnesla, aby stálých rozepří židovských věřitelův a jejich křesťanských dlužníků vyvarovala, založiti seznam židů a jejich dlužníkův a u soudu uložiti. Jen v tomto seznamu zanesené dluhy směly se soudně vymáhati. V seznamě obsahujícím léta 1413 až 1428 zaneseno 13 židů věřitelů (2 židovky), v nich pak viselo 1135 křesťanů na hypotheku i na zástavu. Půjčováno tak, že z marky (64 grošů) nebo 3 kopy grošů (60 grošů) placeno 1 groš týdně, buď hned nebo od 14 dní začínajíc — tedy 81 až 87% ročně. A nalezáme v tomto seznamu před 500 sty let celé olomoucké okolí. Byli to asi panští lidé, co u židů dlužili a zastavovali: neboť perlové čepce, zlaté pásy a jiné šperky a drahé věci sotva mohli zastavit sedláci, ale i tito jsou mezi dlužníky. Nejvíce křesťanských dlužníků bylo ze samé Olomouce. Z okolí bylo z Biskupstva 5, z Býstrošic 4, z Drahanovic 3, z Hněvotína 13, z Holice 6, z Hunčovic 6, z Loučan 10, z Náměště 3, ze Senice 10, ze Slavonína 26, z Vážan 11, z ostatních 32 vsí a měst (Litovel, Úsov, Šternberk) po jednom, po dvou. Dnes už žírná Haná kolem Olomouce stačí uživit více židů než počátkem 15. století. Neberou už snad dnes přes 80 procent, ale živí se dobře a nejen půjčováním. Tak to mastíme...!

Rozhled socialní.

„Revoluční romantismus,“ s jakým se vrhla po „skvělém“ vzoru ruských soudruhů i rakouská socialní demokracie na propagandu hromadné stávky politické, od svého posledního sjezdu celorakouského ve Vídni zvláště, zavdal výkonnému výboru německé křesťansko-socialní strany dělnické v Rakousku příčinu svolati na 6. ledna do Vídně „mimořádnou konferenci strany“, aby zaujala stanovisko k socialně-demokratickým agitacím pro povšechnou stávku politickou a dala vůči ní direktivu svým stoupencům.

Konference se sešla. Vedle Vídně zastoupeny korunní země Dolní Rakousy, Štyrsko, Horní Rakousy, Solnohradsko a Slezsko německými delegáty. Přibyli i dva Slované poslanci professor Dr. Krek z Lublaně a Polák P. Stojałowski.

Konference sice předem prohlásila, že křesťansko-socialní dělnictvo v Rakousku všemi dovolenými a účelnými prostředky dobývati bude všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího, ale přirozeně s rozhodným protestem odmítla tu pokus o hromadnou politickou stávku jako nesvědomitou hru se životem a existencí tisíců z dělnictva, který by nejen stál dělnictvo ohromné oběti, ale celou jeho nehotovou namnoze ještě i jen papírovou organisaci jeho na léta přímo zničil.

Při té vyslovila se konference, by volební právo přiznáno bylo aspoň 1 roku usedlým v obci domovské, a nepříslušníkům obecním teprve

po roce usedlosti, aby uzákoněna byla volební povinnost a přísná ochrana volební svobody.

Manifestačnímu projevu tomuto ubrala poněkud z významu okolnost, že nevyšel přec jen z konference zástupců veškerých křesťansko-socialních organisací dělnických před Litavou. Bylať konference svolána vlastně dle šablony centralistické ve Vídni obvyklé jako schůze výkonného výboru německé strany křesťansko-socialního dělnictva v Rakousku, do níž pozváni jako „zástupcové jednotlivých zemí“ osoby jednotlivé, jak si je z Vídně právě vybrali, ne tedy delegované vlastními svými samostatnými organisacemi křesťansko-socialními. Tu pak mimo Němce přibyli do Vídně pouze Slovinec Dr. Krek a P. Stojałowski. Hlavní křesťansko-socialní organisace dělnická v Rakousku, vedle německé, česká zastoupena nebyla. A patrně ani budoucně nebude, měla-li by i na dále dosavadní centralistická tendence německých křesťansko-socialních předáků vídeňských znemožňovat přesně federalistické porady úplně autonomních a proto i rovnoprávně svolaných a zastupovaných organisací z jednotlivých národů. Dnes, kdy sama českoslovanská socialní demokracie nemůže se nijak cítit volnou pod centralistickým komandem německých svých soudruhů vídeňských ani ve hnutí odborovém, a vede čím dál zoufalejší boj o své osamostatnění, české křesťansko-socialní organisace, ať už z Čech, ať moravsko-slezská, teprve budou houževnatě hájit své plné samostatnosti a rovnoprávnosti. I když sebe více ukazují nutnost společného postupu se spříznělými směry ve společných otázkách.

*

První čtvrtí milionu organisovaných vychloubá se právě dle zatímného súčtování vídeňská odborová komise soc.-demokratická pro Rakousko v posledním čísle svého organu „Gewerkschaft“. A veškeren socialně-demokratický tisk roznáší tuto radostnou pro sebe zprávu po všech krajích říše.

Přesný statistický výkaz ohlášen sice až pro červen, ale dle výpočtů přibližných vzrostl počet členstva socialně-demokratických jednot odborových za uplynulý rok 1905 prý o více než 60.000. Nejvíce súčastněny jsou dle onoho výkazu odborové komise tyto průmyslové odbory: kovovnický má prý začátkem roku letošího 42.000, a měl 1. ledna 1905 pouze 22.000 členů, dále stavební 30 000 (měl před rokem 13.000), textilní vzrostl za rok z 11 400 na 25.000, dřevařský z 8000 na 20.000 a papírnický z 5700 na 12.400. O hornicko-hutnickém odboru není zprávy. Jiné odbory vesměs uvádějí číslice členstva pod 10.000 a převahou pod 5000. U nás na Moravě zvláště v Brně, na Blanensku a na Ostravsku chlubí se odboroví sekretáři nezvyklým vzestupem počtu členstva odborových sdružení. Mohutnějšího rozvoje odborového hnutí socialně demokratického za poslední rok v našich zemích nelze také skutečně popírati, i když z velké části i tento vzestup ostane pouze na papíře.

Pro boj o samostatné socialně-demokratické odborové hnutí českoslovanské je zajímavá zpráva, daná do veřejnosti německým

orgánem socialně demokratickým na Moravě, že „Československé odborové sdružení“ v Praze (odborová komise — rival vídeňské) zamýšlí v Brně zařídit zvláštní svůj odborový sekretariat český. Dnes, kdy je už netajená hluboká roztržka mezi německými a českými předáky socialně-demokratickými v Brně — zvláště se provalilo nyní za veřejného sporu o „korrupční hospodářství“ ve velké všeobecné dělnické pokladně nemocenské, v níž vládnou soudruzi němečtí — československý sekretariat odborový našel by v Brně i na Moravě půdu mnohem více zkypřenou, než bylo ještě před krátkou dobou.

*

V Německu mezi katolíky už po několik let svádí se úporný boj o formaci odborového sdružování katolického dělnictva. Proti „křesťanským jednotám odborovým“, zakládaným od roku 1894, jež zatím vzmohutněly na imposantní armádu o více než 300.000 členů a daleko tudíž předhonily mnohem starší odborové spolky Hirsch-Dunckerovy a vynutily si už respekt i u „neodvislých“ sdružení odborových, vedených socialními demokraty, začala houževnatá agitace z berlínského svazu katolických spolků dělnických, který soustřeďuje v sobě katolické spolky socialní ze severních a východních krajů říše německé, k nimž se ještě připojily spolky z diecese trevírské a z eichsfeldské.

Berlínský směr, dokládaje se pojednou arci svojí interpretací encykliky Lva XIII „Rerum Novarum“, začal od roku 1900 hlásat nutnost konfesního rázu i odborového sdružování dělnického a a zařizovat důsledně proti mezikonfesním „křesťanským jednotám odborovým“ „katolické odborové sekce“ při katolických spolcích vzdělavacích vedených duchovními radci — jako jediné přípustné dělnické organisace odborové s hlediska katolického. Darmo tu poukazováno se strany stoupenců a příznivců „křesťanských odborových jednot“ na všeobecně uznávané mezikonfesní hospodářské organisace jiných stavů a tříd, darmo dokazována nebezpečí, jež právě pro Církev a kněžstvo by nastalo, měl-li by kněz autoritativně rozhodovat detailní sporné otázky mzdové atd. mezi zaměstnavatelstvem a zaměstnanými, bez výsledku upozorňováno na naprostou chabost a nemohoucnost odborových sekcí vzdělavacích spolků vůči vyspělým odborovým jednotám v Německu z jiných táborů, berlínští lpí houževnatě na svém.

Spor se přiostřuje denně tiskem i schůzovou propagandou, útočně prováděna převahou se strany berlinské. Za přesně katolické, s církevního stanoviska jedině oprávněné vyhlašují se Berlínští neustále vůči mohutnícímu křesťanskému hnutí odborovému a proto napořád hledali a hledají záštitu pro sebe v autoritativních výrocích církevních. Vyvolali tím až několikeré projádření z řad německého episkopatu a posléze zvláště se namáhali využít ve svůj prospěch schválení svých „katolických odborových sekcí“, jež udělil dle zprávy biskupského tajemníka Dra. Priora Pius X biskupu Trevirskému Dru. Korumovi. Přes výstražné hlasy hlavních orgánů katolického centra. Až 23. ledna 1906 „Osservatore Romano“ přinesl officielní dementi, které vůči živé polemice v Německu

z posledních dnů rozhodně popírá, že by byl sv. Otec schválil „katolické sekce odborové“ na úkor „křesťanských jednot odborovych“, a prohlašuje, že papež se stejnou přízní chválí obojí organisaci, dobře věda, jak různé poměry jednotlivých zemí a diecesí německých mohou vyžadovati, že se té či oné formě sdružovací dá přednost. Příznivci moderního odborového hnutí křesťanského dělnictva v katolickém táboře německém doufají, že odtud agitace berlínská, která zrazujíc dělnictvo katolické od přístupu do odborových jednot křesťanských a sama postrádajíc s dostatek přitažlivosti a odborové zdatnosti nahání vlastně na mlýny socialně-demokratické propagandy, bude přec jen podlomena.

Náš český lid dělnický v pruském Slezsku, jako katoličtí Slezané vůbec, až na národně uvědomělé Poláky, kteří se i odborově samostatně organisují, stojí se svými vůdci, hlavně posl. Stankem z Hlučína, v táboře berlínském, ač i polské odborové jednoty se ucházejí o jeho přízeň. Nedávno vysláni tři čeští dělníci na kurs berlínský, aby se vzdělali na odborové sekretáře dělnické mezi svými „moravskými“ sourodáky ve Slezsku, s Moravou sousedícím.

*

Ve Francii rokuje právě parlament o osnově zákona na zavedení starobního pojišťování dělnického. Z celého jednání vyzírá pověstná neschopnost francouzských politiků k důkladné a cíle vědomé socialně reformní práci. O finančním podkladě zákona, o organisaci a mezích závazného pojišťování dělnictva pro starobu a neschopnost k práci, jakož i o výši příspěvků státních na toto pojišťování není doposud v parlamentě pařížském jasných představ. Tak původně určovali za dělnický příspěvek na starobní pojištění 2% mzdová; beze zvláštních obav pojednou přešli na 1½ ba už pouze na 1%. Dokonce objevilo se amendement, aby dělnictvo se mzdou půldruhého franku a nižší vůbec neplatilo příspěvku — věc taková, že přímo bortí celou stavěnou budovu. Sporně nazírá se také na otázku, zda a pokud třeba osvoboditi od závazného starobního pojišťování státního členy odborových jednot a známého podpůrného sdružení vzájemnostního mutualité. Nejasno je doposud, jak vlastně nutno vyšetřovat mzdu dělnickou za podklad příspěvkových sazeb atd. Jak docela jinaký ráz skýtalo jednání o zavedení závazného starobního pojišťování dělnického v Německu, a přece běželo tehda o první větší pokus na tomto tak odvážném poli.

Školství.

Nový školní a vyučovací řád, jenž liberály vykřikován za klerikální, je právě co do náboženského vyučování velmi nešikovný; pravíme jen nešikovný, u zeleného stolu byrokratického dělaný, nepředpokládajíce zatím nepřátelských úmyslů. Mladočeským poslancům prý působením učitelské jednoty české předložen k posouzení (professor Čipera, Dr. L. Dvořák a učitel Moravec), kleru se buď netázáno anebo zástupcové jeho změny nevymohli. Jde hlavně o § 131—139 a 143 d. Nový řád ukládá totiž nadučiteli povinnost v hodinách podřízených „sil" hospitovati, katechetům pak ukládá obcovati konferencím učitelského sboru. Řád zapomíná, že katecheta není ve škole jakožto „učitelská síla", nýbrž jakožto duchovní správce, zástupce církevního učitelského úřadu, kterémužto úřadu podřízen jest i učitel i nadučitel, jsou-li katolíky; pakli nadučitel není katolík, byla by jeho „inspekce" v náboženské hodině tím podivnější. — Konferencím pak obcovati může snadno učitelský sbor, který bydlí v místě a ve škole nebo blízko školy, ale katecheta, který má několik venkovských škol, musel by se rozkrájeti na několik kusů, by všady mohl jíti a při tom ještě neméně důležité práce pastorační zastati!

To všechno jsou potíže, ba nemožnosti, stávající i za poměrů pravidelných; na mnohých místech navštěvuje katecheta učitelské konference, zajisté ne bez užitku pro obě strany i pro věc, totiž náboženský výchov mládeže. Ale jak nyní se poměry namnoze vyvíjejí mezi učitelstvem, bude pan nadučitel nebo paní nadučitelka ráda „pampaterovi" ukazovati „šéfa", čehož on ovšem uznati nemůže, a tak by skutečně nastalo, co pražská „Samostatnost" napověděla konstatujíc s podivem, kterak si nový řád pochvalují i „volní" učitelé i prý klerikálové, že v pravdě by se jím vyhloubila nová, mnohem hlubší propast mezi knězem a učitelem a nastal začátek nejprudších bojů ve školství. Dle toho kněžstvo proti ustanovením takovým nuceno zcela rozhodně protestovati a vládu vybídnouti, aby tyto poměry rozumněji upravila.

Na české theologické fakultě v Praze zřizují se právě dva odborné semináře: jeden pro křesťanskou filosofii s apologií, druhý pro biblické studium Nového Zákona. Mimořádným členem může býti nejen posluchač světských fakult, nýbrž každý, kdo má tolik vědomostí, aby mohl přednášky a rozhovory s prospěchem sledovat. Vítáme tuto instituci, poněvadž leckteří akademikové rádi by byli chodili na filosofické přednášky bohoslovecké fakulty, kdyby byly přístupnější.

S projektovaného dívčího lycea v Pardubicích sešlo, ježto v nedaleké Chrudimi konají se vážné přípravy k založení podobného ústavu s internatem. Podobnou snahou obíral se i Hradec Králové, kde bude tedy založena dvoutřídní obchodní škola nebo dívčí gymnasium.

V Praze konají se přípravy k založení spolku katolických akademiků, který by je sdružoval k vážné práci a informoval o všech časových otázkách na základech katolických. Kolikáté pak už jsou to „přípravy“? A ty přednášky!

Školské museum, spojené s dětskou čítárnou a pracovnou pro učitelstvo zřizuje se péčí chudinské Budče v Chrudimi. Účelem jeho je poskytnouti dětem i rodičům poučení a sblížiti školu s rodinou; tak by mezi oběma těmito činiteli ve výchovu mládeže nastaly užší styky, jichž dosíci se chce též přednáškami učitelstva pro rodiče. V Českém Brodě učinila v té příčině počátek sama okresní školní rada, která na den 6. ledna svolala veřejnou schůzi přátel českého školství, na níž měli rodičové rozhodovati, možno-li v Českém Brodě poskytnouti chlapcům a dívkám vyššího vzdělání než jakého poskytují měšťanské školy trojtřídní a měla-li by za tím účelem otevříti se čtvrtá třída či jednoroční kurs.

Dělba práce nastupuje i v památkách musejních: odděluje se, co patří k průmyslu, folkloristice, školství atd. a zařazuje v samostatná musea. Co se týká školství, byli a jsme dosud hodně pozadu za národy cizími. Jediné „Museum Komenského“ (Stálá výstava školská) v Praze zastupovala toto zanedbané pole. Teprve letos položen základ ke „společnosti pedagogického musea národa českého“, která vytkla si za účel sbírati a uchovávati všecky památky práce učitelstva, mládeže i celého národa na poli školství. Zvolené komité pro přípravné práce skládá se ze zástupců učitelstva všech kategorií.

Až do nedávna byla Praha „zakázána“ jen individuím, která Pražákům působila nepříjemnosti. V poslední době ozvalo se pražské učitelstvo proti tomu, aby na uprázdněná místa na školách obecných a měšťanských dosazováni byli učitelé z venkova, slouží-li přes deset roků; tím má prý býti ušetřena obecní pokladna. Myslíme, že tento důvod, který se jako nejpádnější nastrkuje, nejméně by měl rozhodovati; je-li Praha eldorádem převážné většiny všeho úřednictva, zajisté i učitel má právo, aby nebyl v této příčině vylučován jedině proto, že se mu nepodařilo dostati se tam před desátým služebním rokem. Plným právem platí to zejména o těch, kteří nad své školské povinnosti více ještě chtějí pracovati, ale příležitost k tomu na venkově je velmi drahá. Otázka vydržovatele nepadá zde na váhu.

Okresní hejtman v Semilech zakázal správcům škol zasílati podání v záležitostech školských přímo okresnímu školnímu inspektorovi, neboť „nepřístojnost tato je na úkor autoritě c. k. školní rady a její objektivnosti“. Školní inspektor je pouze referentem a není oprávněn dopisy úředního rázu přijímati.

Při zkouškách pro české školy hospodářské a hospodyňské dána k písemnímu vypracování též jedna otázka německy, ačkoliv kandidátům o této novotě nic nebylo předem řečeno.

Pelclův „Život“, časopis velice vhodně redigovaný — zašel. Pro vážné, k přemýšlení povzbuzující články nebylo dosti porozumění. Přes to však učitelských listů stále přibývá. Na podzim vznikla „Volná

škola" a nyní „Výchova rodičů". Ještě nám schází „Výchova učitelů". a bude „citelná mezera" na všech stranách vyplněna.

Střední školy v Rakousku poskytují v tomto školním roce tento statistický obraz: gymnasií je nižších 12, vyšších 204, realní 3, realných a vyšších čistých 13, vyšší realné gymnasium 1; celkem 233. Realek nižších 20, vyšších 108; celkem 128. Dle vyučovací řeči je gymnasií + realek německých 118 + 72, českých 52 + 39, polských 36 + 11, italských 6 + 4, rusínských 4 + 0, srbsko-charvatských 5 + 1, utraquistických 12 + 1. Z nich vydržuje stát 177 + 85, země 11 + 30, města 13 + 7, biskupové 5 + 0, řády 14 + 1, fondy 4 + 1, osoby soukromé 9 + 4. Dle jednotlivých zemí počítáno, mají Dolní Rakousy 33 + 21 (gymn. + real.), Horní Rakousy 8 + 2, Solnohrady 2 + 1, Štýrsko 9 + 5, Korutany 3 + 1, Krajina 5 + 2, Přímoří 7 + 5, Tyroly s Voralbergem 12 + 4, Čechy 64 + 38, Morava 30 + 31, Slezsko 7 + 4, Halič 42 + 11, Bukovina 6 + 1, Dalmacie 5 + 2. Na všech školách je dohromady 84.395 gymnasistů a 44,824 realistů. Gymnasia jsou všude četnější mimo na Moravě, kde ze všech zemí největší náklad nese země.

Vojenství.

Zkušenosti nabyté za války rusko-japonské po stránce taktické a vojensko-technické vyvolaly jakýs čilejší ruch co do výcviku evropských vojsk. Mylno by však bylo, domnívati se, že by Japonci snad byli užívali nové nějaké taktiky. Naopak válka na východě potvrdila nám, jak rozumnými jsou předpisy našeho cvičebního řádu, a to právě takové věci, které obsahoval již řád starý, a jiné, které obsahuje návrh k řádu z roku 1901 a nový řád z roku 1903. Že na př. japonská pěchota útočíc se zakopávala, že tedy útočník užíval, abychom tak řekli, pohyblivých opevnění, nemohlo překvapiti, neboť tento způsob velkých bitev odborníci dávno předvídali. Náš cvičební řád také žádal, by harcovníci dovedli si rýčem prostý úkryt vyhrabat, už proto, aby mohli podepříce ručnice lépe střileti. Co do formací ponechával řád největší volnosti atd., ale většina lidí se tak nesnadně vymaňuje ze starých zvyků, a proto se nevěnovalo právě tak důležitým věcem náležité péče. Arci mnoho zaviňuje také okolnost, že takového kopání nelze mnohdy provésti pro velké náhrady, jichž by majetníci polí žádali. Mnoho zavinily také „Inspizierunky" vysokých nadřízených, již méně si všímali drobné důležité práce jako pohybů semknutých šiků, a že nebylo řádem povolené volnosti také skutečně ponecháno. Nemůžeme se zde o tom rozepisovati, chceme toliko říci, že Japonci dovedli prakticky všech theorií užívati a všeobecná pravidla válečnictví zvláštním okolnostem bojiště přizpůsobiti. V Mandžursku nastalo mnoho situací v Evropě nemožných, protože území je zcela jiné.

Zajímavo jest, že bodáky za války na východě se opět uplatnily. Zmínili jsme již kdysi, že názory po té stránce se různily. Nejrozhodnějším zastancem bodáků byl zemřelý ruský general Dragomirov. Všechny armády si však přes odchylné náhledy bodáky ponechaly, jedině Američané chtěli svou „armádu“ zaopatřiti ručnicemi bez bodáků, poznavše však výsledky asijské války, rozhodli se nové ručnice přece předělati a zavádějí opět bodáky a — hodně velké.

Parní turbiny razí si pozvolna cestu do námořnictví. Jich velké výhody proti strojům s písty jsou: klidnější chod, asi o 10%, menší váha a že netřeba tolik obsluhy. Anglie a Německo nejvíce se zabývají myšlenkou, své lodě turbinami opatřiti.

Německo má již dvě lodě jimi opatřené, torpedovku „S 125“ a malý křižák „Lübeck“ a mimo to buduje 2 nové torpedovky. Pokusy dobře dopadly. Torpedovka „S 125“ dosáhla rychlosti 28·6 námořních mil za hodinu.

V Anglii má linie „Allan“ již 2 velké lodě s turbinami rychlostí 18 námořních mil za hodinu, linie „Cunard“ právě buduje dvě rychlé lodě o 25 námořních mílích rychlosti. Válečné námořnictví má již několik torpedovek s turbinami a rozhodlo se řádovou loď „Dreadnought“ a nový velký obrněný křižák opatřiti turbinami.

Německo rozřešilo otázku působivější ručnice, zavádějíc nové střelivo „S“. Běží tu jedině o novou střelu tak zvanou zkrácenou, zahrocenou, místo střely cylindrooginální z roku 1888. Není tedy třeba nových ručnic, což nemá toliko tu výhodu, že netřeba tolik platiti, nýbrž i tu, že ráže zůstává táž, a střela vnitřek hlavně nepoškozuje (střely příliš drobné ráže ji poškozují) a že střela má větší účinek než by měla střela příliš tenká. Pro hrot snáze přemůže odpor vzduchu, má velkou počáteční rychlost a sílu. Proto že je lehčí, může jich voják více nositi, aniž jest více obtížen.

Uvedeme zde několik dat a přirovnáme je s naší střelou. V závorkách data naší střely. Počáteční rychlost 869 *m* (620). Do 800 kroků (500) největší výška letěnky nepřesahuje výšku muže. Největší výška letěnky měřítkem stavěným na 700, 800, 900 kroků jest 0·70 *m* (1·80), 1·15 *m* (2·50), 1·85 *m* (4·0). Váha střely 10 *gr* (15·8), délka celého náboje = 80·30 *cm* (76). Rozptyl jest, to se rozumí, mnohem nepatrnější než u nás.

Anglie zrušila opět objednávku krátkých ručnic a dovídáme se, že zdatnost starých dlouhých ručnic zvýšena novým střelivem, o němž však podrobnější údaje posud na veřejnost nepřišly.

Francie stojí dnes co do vzducholodí na prvním místě. Vzducholoď Lebaudyova osvědčila se za pokusů jí činěných vykonavši uložené úlohy přes nepříznivý vítr. Jedině jí vyčítali, že prý se nemůže dost vysoko vznésti, tak že dělostřelectvo by mohlo ji rozstřeliti. Loď však provádí tak rychlé obraty, že nesnadno ji zasáhnouti, a pak se vznesla přec 1350 *m*. Vojenská správa jest prý rozhodnuta, mimo Toul také druhým velkým východním pevnostem (Verdun, Epinal, Belfort) a Paříži přiděliti několik balonů Lebaudyových.

Čína. Místokrál Juanšikaj a náměstek ministra vojenství Tjeh-Liang snaží se velice úsilovně přivésti vojsko čínské na roveň s armádami evropskými. Prozatím byl však velký nedostatek schopného materialu a proto se chopili nejdříve vojáků Mandžů žijících v některých provinciích a požívajících proti Číňanům starodávných výsad. Doufají vojenského ducha v nich opět vzkřísiti a chtějí zatím v Pautyngfu sestaviti divisi a stejně vyzbrojiti a vycvičiti ji jako stálé vojsko. Japonští a prý také američtí instruktoři pustili se již čile do díla. Všeho všude jest prý nyní čínského vojska 400.000 mužů a doufají za 9 let počet zvýšiti na 1.200.000 a do roku 1922 provésti reformu. V říjnu 1905 konána již velká cvičení, jichž se súčastnilo 30.000 mužů. Evropští očití svědkové tvrdí, že toto vojsko osvědčilo aspoň jakousi kázeň. Nejvíce Číňanům arci vadí nedostatek schopných vyšších důstojníků.

Směs.

Enr. Morselli, známý positivista vlašský, v brošuře „Per la polemica sul divorzio“ (Genova 1902, 3. vyd.) pronáší o rozvodu několik pozoruhodných myšlenek. Historie a ethnologie učí nás, že rozvod jest zařízeni nižší a jeho zavedení do našich zákonů značilo by nikoliv pokrok nýbrž ústupek; dále ukazuje statistika jasně „pásku, jež existuje mezi rozvodem a nejhoršími projevy vášní lidských, to jest zločiny, samovraždou, šílenstvím a prostitucí.“

První závěrek jest patrný všem, kdo se zabývali dějinami a rozvojem institucí manželských u různých národů. Při nízké civilisaci, kde žena byla buď násilně odvedena nebo koupena, kde je spíše zbožím než osobou, zapuzení je velmi snadné a závisí jen od muže. Vzdělanost učinila veliký krok v před, když přiřkla ženě práva; poznenáhlu dospěla k jednoženství ba i k manželství, jež uzavřeno vzájemným souhlasem; žena byla více chráněna a manželský svazek stával se nesnadně rozlučitelným. Rozvod, zvláště když si ho přeje žena, jest pokrok nad brutalní zapuzení, nástroj to vášní muže. Konečně dospělo se ke stálosti rodiny, která neobyčejně prospívá společnosti, a k nerozlučitelnosti manželství. Autor netvrdí, že evoluce brala se týmž pochodem nebo týmiž fasemi u všech národů, než podává nám druh vzestupné řady, jež ukazuje, jak manželství postupuje vždy k větší stálosti, od onoho skoro vždy rozlučitelného spojení dle libovůle manželovy až k manželství, jež může jen smrt rozloučiti Zapuzení ustoupilo rozvodu, který však vedle určitých příčin potřeboval zakročení autority. Právo rozvodu, původně jen muži vyhrazené, postupně přiřknuto i ženě; pak zákony poznenáhlu omezovaly příčiny rozvodu a chránily účinně mravnost rodiny, až konečně zapuzení zaniklo úplně.

Tento mravní pokrok manželství záleží v těchto třech základních faktech: „Postupné povznesení ženy až k úplné rovnosti práv a povinností s mužem; vždy rostoucí vědomí společenských a tedy i mravních cílů manželství a korrelativní zmenšování pohnutek sobeckých — stoupající vývoj individuelního vědomí vlastní zodpovědnosti při uzavírání manželství“.

Ještě snáze lze dokázati druhý závěr, stačí jen odvolati se na statistiku. Uvádím některé příklady na každý druh. V Prusku připadalo na jeden milion

	mužů	žen	
ženatých, vdaných	285	61	sebevražd
svobodných	298	87	„
vdov, vdovců	948	124	»
rozvedených nebo rozloučených . .	2834	348	„

to jest poměr 1 k 10 pro muže, 1 k 5 pro ženy! Dejme této statistice jinou formu, oddělíce rozvedené od odloučených, 100 pak ať značí počet samovražd osob ženatých a obdržíme tento obraz:

	mužů	žen
sebevraždy ženatých	100	100
„ vdovců a odloučených	354	233
„ rozvedených	1660	417

Nemluví tyto číslice? Řekne ještě někdo, že rozvod zabezpečuje blaho snoubenců špatně zaopatřených?

Totéž platí o nemanželských porodech, jež rostou úměrně s rozvody; tak připadá v Braniborsku a pruském Slezsku — kde počet rozvodů je nejvyšší v Prusku — jeden porod nemanželský na 7—8 manželských, kdežto v provinciích porýnských, kde počet rozvodů nejmenší, jest poměr porodů nemanželských k manželským jako 1 k 25—26.

Rozvod dodává též hojný přírůstek prostitucí, zločinnosti a zalidňuje zvláště ústavy choromyslných; tak ve Virtembersku připadá na 100.000 obyvatelů ženatých 140 mužů, 143 žen, svobodných 136 mužů, 224 žen, vdovců, vdov 338 mužů, 388 žen, rozvedených 1484, 1510 choromyslných; dlužno podotknouti, že se jedná o šílenství následkem rozvodu.

Následkem těchto fakt má Morselli pravdu, že rozvod se stanoviska sociologického není pokrokem. Konstatuje též rostoucí číslici rozvodů jmenovitě ve Francii, upozorňuje na záhubný vliv jeho na vůli tolika lidí málo ochotných uvažovati o svém rozhodnutí, když jim zákon poskytuje tolik volných východů.

Rozvedení náležejí pravidelně třídě lidí společensky zvrhlých, vyjma onen případ, kdy vina jest jen na straně jedné (na tento případ se pak obhájci rozvodu rádi odvolávají, aby vzbudili zájem pro rozvod vůbec), myslíme cizoložství; nač tedy udělovati takovým lidem výsadu uzavírati nové sňatky k veliké škodě společnosti? Celkem, končí autor svou úvahu, je rozvod obrácenou selekcí ve prospěch méně schopných, slabých a zvrhlých. Bude-li bez velkých překážek připuštěn, rozmnoží jen neblahou rozervanost rodinné společnosti; bude-li připuštěn jen v případech určitě stanovených, (vyjma velmi řídké) bude vždy výhodou a vytáčkou lidí nejhorších, nejnehodnějších. „Ani víra, dodává autor, arciť neprávem, ani kult, nebo filosofie

.iritualistická, ani abstraktní moralka nebo sentimentalismus nemohou za-
ániti rozvodu, nebo dáti výborné zbraně, aby byl potřen. Dle mého mínění
to biologie, sociologie, ethnografie, historie, jež vrhá na
ɔzvod světlo velmi nepříznivé" Patrno tedy, že přirozené důvody
mêly míti větší váhu tam, kde se nadpřirozené ignorují! J. Val.

Vyhynulá zvířata. Minulé století vyhubilo zcela několik druhů zvířat
voko žijících. Nejvíce vyhubených náleží k ptákům. Zaznamenány dokonce
roky jejich vymření, tedy aspoň vědomost o posledním jedinci lépe uchována,
ž jak nám to o dávno vymřelých druzích zvěstují vrstvy geologické. Tak
nu vymřel 1822, Kormoran 1839, Alka 1844, Rajka a jiné ještě později.
nes pak na vymření je jeden z nejmohutnějších exemplářů divoké zvířeny —
nerický bison. Ještě před 50 lety stáda tisícehlavá probíhala americkými
eriemi, za nějaký rok nezbudou po bisonu leda na památku uměle chovaní
linci v zoologických zahradách. Co všecko člověk už vyhubil, vidět ostatně
krajích hustě osídlených: celá zvířena skládá se tu z několika málo
uhů nejobyčenějších pernatců a čtvernožců, jejichž rozmanitost dále ještě stále
lne. Široké lesy a hory, roviny polní, osady hustě rozseté, města konečně,
stupnice více než decimující! A čím dále způsob života u člověka se
vinuje, tím méně podmínek k životu nalézá vedle něho nějaký jiný
očich svobodně žijící.

V jakém tonu kuká zezulka. „Natur und Offenbarung" přináší
tom pěknou zprávu. Starší zprávy vesměs si odporují. Betehoven ve své
storalní symfonii uvádí kukaččin zpěv tony *d''—b'*, tedy velkou
ci. Tak prý zvláště kukají jižní zezulky, severní (v Porýní) už jen v malé
ci, praví Dr. Mich. Bach. Dr. Altum má za známý a pravidelný hlas
kačky velkou terci *fis''—d''*, ač praví, že obměny jeho jsou časté. Theodor
ynck uvádí ve zmíněném listě, že v letech 1900 až 1904 pokusil se
yšený zvuk kukačky bezprostředně hned zachycovat a zkoumat na klavíru.
84 případech postavil intonaci kukaččinu na jisto. Vrchní ton (první)
lvojzvuku kukaččina byl nejvýš *f''*, nejníž *c''*, druhý nižší byl nejvýš *cis''*,
níž *b'*. Intervally byly různé: sekunda, malá terce, velká terce. Vyskytlo
při volání kukaččině 12 různých obměn tonových. Z těch 84 případů
častěji zaznamenána: *dis''—c''* (20), pak *dis''—cis''* (14), *d''—c''* (12)
—*h'* a *cis''—h'* (8) ostatní skupiny od 2 do 4 případů. — Snad tyto
něny ve výši intonace a v intervallu ani nejsou nahodilé, a bylo by
odno pozorovati, jak týž pták v různých případech, v různé emoci kuká.

Drak a člověk. Fr. Rawita Gawroński v krakovském čtvrtletníku
thropologickém a ethnografickém „Lud" podává krátký příspěvek na
větlenou pověsti o „Draku". V Krakově v jeskyni vavelské sídlil takový
ak dle podání lidu, denně spotřeboval tři kusy dobytka a i lidi požíral.
bil ho konečně Krok. Autor upozorňuje na rytíře-osvoboditele téhož jména:
Řecku (Erok), v Gallii (Chrok) — je tu konečně ještě náš český Krok!
věsti o dracích jsou všelidské; nejsou pouhým plodem obrazivosti. Mají
aký podklad. Podnětem k jich povstání byla veliká zvířata diluvialní
předpotopní, s nimiž člověk ještě dlouho žil a proti nim bojoval a se
nil. Ohromnost a velká dravost i síla zvířat těch a bezmocnost člověka

proti nim zůstavila v duchu a podání lidském představu a pověst o dracíc Ještě Caesar připomíná, že v lese Hercynském, jenž se podle něho táhı od Rýna až k dolnímu Dunaji, jsou divná zvířata jinde vymřelá, s jední rohem uprostřed čela. Zkoumáním jeskyně vavelské a zbytků jejích zjištěn že nepřechovávala nijakých dravců předpotopních. Ale za to shledány ko předpotopních zvířat v jeskyních kolem Krakova (u Piekar, Przegini, ı Wrzosach a Lepiankach a j.); nejdravější zvíře mezi obyvateli těchto jesk byl medvěd předpotopní. Možno prý tedy za to míti, že drak krakovsk o němž se pověst dochovala, byl tento předpotopní medvěd, kraj kol doko dlouho sužující. V Karpatech a Tatrách pod Krakovem, tehdy jistě víc n polopustých mohlo se až do časů Caesarových uchovati takových obl více. Paměť lidská trápení, jaké člověku působily, ztělesnila v jedné pově a ovšem ji podle hrůzy z dávných pokolení zděděné, vyšperkovala. — Má se už „drakem“ lidových pověstí rozuměti předpotopní obrovitá dravá zvířer sluší podotknouti, že drak má ve všech skoro pověstech podobu ještěra, ja vůbec v obrazivosti lidské vše nejpotvornější a nejhroznější dostává vž mimoděk ještěří (krokodilí) podobu. Medvěd předpotopní se z té důsled podoby dračí přece jen celou svou postavou i povahou vymyká.

P. T. pp. odběratelům »Hlídky«.

Zvýšením mzdy a zdražením papíru nastala nutnost zvýšiti předplat »Hlídky« na 10 K ročně. Jelikož i takto zůstává »Hlídka« časopisem pomër velmi laciným, jsme přesvědčeni, že zvýšení toto nám zazlíváno nebude.

Byli bychom povděčni, kdyby nám příznivci »Hlídky« laskavě ud adressy, kam by mohla býti poslána na ukázku. Nechceme nikoho obtěžova ale víme určitě, že by mnohý náš intelligent »Hlídku« rád odbíral a četl, kdy na ni byl upozorněn.

Ročník XXIII. Číslo 3.

HLÍDKA.

Ze světa ideí.

Sbírá V. Lankaš.

Dieu dans la philosophie de M. Bergson (Revue de hilosophie 1905, č. 5). M. Bergson uveřejnil v Revue de Metahysique et de Morale (1903, leden) článek: Introduction la Metaphysique, v němž pokouší se o důkaz existence boží. a základě tohoto článku a jiných jeho prací (zvláště: Essai sur les onnées immédiates de la Conscience a Matière et Mémoire) stavil Moisant svou ne lehce srozumitelnou studii: Bůh ve filosofii ergsonově, nebo lépe řečeno studii o Bergsonově theorii věčnosti.

Citát, k němuž se tato studie specielně odnáší, zní: „...je tomu cela jinak, postavíme-li se rázem, úsilím intuice, v konkretní tok vání. Vskutku nenajdeme pak žádného logického důvodu, abychom ladli mnohonásobná trvání. Přesně vzato, bylo by možno, že neexistuje ného trvání než naše, jakoby bylo možno, že není ve světě jiné arvy než oranžové na příklad. Jako však nejasné vědomí barvy, které y souhlasilo vniterně se žlutí oranžovou, místo však aby ji zevně jako kovou vnímalo, cítilo by se na vahách mezi červení a žlutí, tušilo by snad nad touto poslední barvou, celé spektrum, v němž se přirozeně odlužuje souvislost, která jde od červeně ke žluti... tak intuice našeho vání, daleka toho, aby nás nechala viseti v prázdnu, jak by to učinila yzí analysa, uvádí nás ve styk s celou souvislostí trvání, jež musíme pokusiti sledovati jak dolů tak nahoru: v obou případech musíme se rudším a prudším úsilím neurčitě rozpínati; v obou případech se překračujeme. V prvním kráčíme k trvání rozptýlenějšímu a rozptýlenějšímu, hož údery rychlejší našich, dělíce náš jednoduchý počitek, rozřeďují ho jakost v kolikost: na hranici bylo by ryzí stejnorodo, ryzí opakování, mž definujeme hmotnost. Kráčíme-li v druhém smyslu, jdeme k trvání, teré se víc a více rozpíná, súžuje, sesiluje: na hranici byla by věčnost. e již věčnost pojmová, která je věčností smrti, ale věčnost života. ivoucí věčnost a důsledně i hybná věčnost, v níž naše trvání by bylo

jako záchvěvy ve světle, a jež by byla spojením všeho trvání, jak hmotnost jest jejím rozptýlením. Mezi těmito dvěma extremy intuic se pohybuje, a tento pohyb, toť sama metafysika."

Jaké jest východisko Bergsonovy theorie věčnosti? Naše hybn trvání. Trvání jest — dle něho — hluboce charakteristický přívlaste bytostí a měnitelná jakost, a to v intensitě a dokonalosti. Trván jež odvozujeme z homogeního času, jako věc kvalitativní a měniteln dokonalost může nás postupně pozvednouti až k Bohu. Konkretní trvár je totiž přívlastek, který jako jiné dokonalosti odráží v sobě Princi vší reality. Z podmínek lidského trvání usuzuje Bergson per analogiar o podmínkách trvání věčného. Jaká methoda vede ho k věčnosti? Po všechně řečeno: intuice, jíž nesmíme rozuměti extasi křesťanskýcl mystiků, nýbrž intuici filosofickou. Sv. Tomáš dialektikou se pozved od nedokonalých kvalit k boží dokonalosti, Bergson pozorováním po stupuje od lidského trvání k věčnému trvání, a sice v tom smyslu, n že nalezá věčnost jako fakt nějaké všední konstelace, nýbrž že organiso vanou a prodlouženou zkušeností končí tím, že chápe nebo tuší dokonalou synthesu trvání. Se stanoviska logického Bergson prohlašuje, že nezna jiného trvání nežli své, že neví, jsou-li jiná trvání než jeho, skutečna nebo možna. Než tím, že uvědomuje si svůj způsob jsoucnosti a svůj rythmus života, spojuje se s jinými trváními, která liší-li se od jeho trvání, nejsou mu ciza a lhostejna; a nemoha dokázati deduktivně, že věčnost býti musí, tuší, že věčnost skutečně jest.

Na těchto několika řádcích přestáváme, ježto chtějíce jen poněkud šířeji se o této theorii kvalitativního trvání rozhovořit, zaběhli bychom příliš daleko. Zde běží jen o upozornění. Povšimněme si jen ještě výsledků z této theorie.

Může nám theorie Bergsonova objeviti Boha? Co z ní vůbec plyne? Na jedné straně tato theorie věčnosti nevede nás přímo k uznání jsoucnosti Bytosti nekonečně dobré, moudré, předvídající, Tvůrce, Zákonodárce a Odplatitele. Na druhé můžeme i pochybovati, že nám objevuje jsoucnost osobního a vědomého Boha. Nad to ona vyšší činnost, na níž závisíme, nezjevuje se nám, našemu vědomí tak, jak jest ve svém principu, nýbrž tak, jak se v nás koná. Konečně známe ji spíše jen zkušeností nepřímou a srovnavací. Tak božství poznané po stránce věčnosti, věčnost tušená jako vyšší síla, na níž závisí naše činnost a o niž se opírá naše trvání: toť by byl asi stav bergsonské spekulace. Co se trvání týče, je trvání dokonalost, jako dobrota, krása, šlechetnost? Z celé theorie Bergsonovy, dí Moisant, možno podržeti tvrzení: trvání jest kvalitativní věc, přívlastek, který jako ostatní dokonalosti v sobě odráží Princip vší reality. Filosofům Moisant doporoučí studium Bergsonovy filosofie trvání a jeho intuiční methody a míní, že ani theodicea nemůže ignorovati beze škody Bergsonovu ideu věčnosti.

La Religion comme fait psychologique (ib. č. 7) jest výňatek z překladu zajímavé knihy Williama Jamesa: Les diverses formes de l'expérience religieuse, par Frank Abauzit. Povšimněme si trochu blíže tohoto výňatku. Pokud možno, stane se to

oslovnou reprodukcí. Uvidíme, jak myslící lidé s respektem mluví náboženství.

„Ve většině knih jednajících o náboženské filosofii děje se pokus ned ze začátku podati přesnou definici samé podstaty náboženství. Již ím fakt, že tyto definice jsou tak četny a různy, by stačil k důkazu, slovo náboženství neoznačuje jediného principu, jediného elementu, že to je spíše jméno kolektivní.“ James nechce náboženství jen s jedné, té neb oné strany pozorovati a uvažovati, jak se přemnoze děje, důsledně připouští hned zprvu za pravděpodobno, že „nedostaneme se objevení podstaty náboženství, že najdeme spíše řadu charakteristických ysu, z nichž každý, dle okolností, bude hráti hlavní úlohu.“ Vše vede ás k tomu, abychom náboženství chápali jakožto složitý celek.

„Právě tolik můžeme říci o ‚náboženském citu‘, o němž se často dná jako psychologickém prvku dobře určeném. Jedni srovnávají jej citem odvislosti, druzí jej odvozují od bázně nebo sexuelního života, ebo stotožňují jej i s citem nekonečna. To musilo by dostačiti, aby zbudilo v nás podezření: jest možno, abychom definovali tak různě už věc? Označme, chceme-li, výrazem ‚náboženský cit‘ vše, co zaoušíme ve styku s náboženskými realitami, to však nezavírá sobě jsoucnosti nějakého psychologického, přesně harakterisovaného elementu. Ovšem existuje jakási náoženská bázeň, radost a láska, než náboženská láska jest jen láska byčejná odnášející se k náboženskému předmětu; náboženská bázeň en obyčejnou bázní aplikovanou na ideu boží spravedlivosti; náboženský ěs je totéž zachvění se celého organismu, které zkoušíme večer uprostřed mavého lesa nebo v úzkém úvozu mezi dvěma vysokými horami. — ediný rozdíl jest, že tato hrůza nás uchvacuje při myšlení o nadřirozeném světě. Dozajista, považujeme-li každou individuelní emoci ako určitou realitu, liší se náboženská emoce snadno od každé jiné moce svým předmětem, jehož idea tvoří s ní celek. Než nic nás eoprávňuje, abychom hledali existenci entity, která y byla náboženskou emocí a již bychom shledávali ždy v sobě stejnou. Jako neexistuje elementarní a náboženská moce, tak neexistuje ani náboženský objekt, ani specificky určený áboženský akt...“, tímto způsobem zjistitelný.

James chce ve svém díle studovati jen vniterné náboženství, sobní náboženství, ježto jest náhledu, že uzavírá v sobě elementy, ichž vlastní mravnost neobsahuje. Tím obhajuje se proti těm, kteří nad budou namítati, že toto náboženství jest něco nehotového a p. tudíž že nezasluhuje vlastně tohoto jména. Na jméně tu nezáleží, íní James, a podržuje jméno: náboženství.

„Náboženství osobní jest (dle něho) cosi fundamentálnějšího než heologické systemy a církevní instituce. Církve, jednou zřízené, žijí dále, díky tradici; v počátku však každý zakladatel církve děkuje za vou autoritu direktnímu spojení a obcování se svým Bohem. Nemluvím en o nadlidských zakladatelích, nýbrž i o všech těch, kteří reformovali křesťanskou církev a založili nové sekty. Toto přímé obcování s Bohem

jest kořen každého náboženství; to musí uznati i ti, kteří v něm chtějí viděti jen nedokonalý obraz pravého náboženství.

Může se zdáti, že existují náboženské jevy před osobní zbožností. Fetišismus a magie zjevily se v historii před ní [?]. Kdybychom na ně hleděli jako na jevy vytvářející první fasi náboženství, spirituelní život se všemi institucemi, jež z nich vyplývají, byl by jen druhotným jevem. Mnozí anthropologové, na př. Hoous a Frazer, staví však proti náboženství magii. Ostatně tento prvý stupeň lidského myšlení, který produkuje magii, fetišismus a nejhrubší pověry, zasluhuje tak jména zárodečné vědy jako jména primitivního náboženství. Tu upadáme v otázku čistě verbalní. Ostatně víme tak málo o těchto prvých fasích myšlení, že nestojí za námahu více o nich mluviti.

Náboženstvím budeme rozuměti (definice zcela libovolná!) dojmy, city a činy jednotlivce, pokud se má za jsoucího ve vztahu s tím, co se mu zdá býti božským. Poněvadž tento vztah může býti mravní, fysický nebo rituelní, je zřejmo, že náboženství v tomto smyslu brané může potom dáti život filosofickým, theologickým nebo církevním konstrukcím... Díky této definici, vystříháme se celé řady sporných otázek. Bylo by možno jen vzhledem k slovu ‚božský' činiti námitky, kdybychom mu dávali příliš úzký smysl. Existují formy myšlení, které neobsahují positivního tvrzení existence nějakého boha a které přece nazýváme náboženské. Takový jest buddhismus: ve smyslu populárním činí ze samého Buddhy boha; přesně vzato, je to druh atheismu. V idealistickém pojetí, jako jest Emersonovo, Bůh zdá se ztráceti v abstraktním idealu. Předmět podobné zbožnosti není konkretní božstvo, nadlidská osoba, je to božský element všude rozšířený, spirituelní nit vesmíru... Odvážíme se říci, že duševní stav, který se projevuje takovým vyznáním víry (autor cituje z Emersona!), jest nehoden, aby byl nazýván náboženskou zkušeností?... Se stanoviska empirického máme právo Emersonův optimismus a buddhistický pessimismus, tyto atheistické nebo quasi atheistické formy víry nazvati náboženstvím, a tak, když definujeme náboženství: vztah jednotlivce k tomu, co se mu zdá býti božským, tento výraz musí býti brán v širokém smyslu a nemusí označovati nějaké konkretní božstvo."

„Neoznačuje-li však slovo ‚božský' nežli cele všeobecnou a abstraktní kvalitu, stává se nesmírně neurčitým; nesčíslní bohové, kteří se vystřídali v historii, měli atributy velmi různé a i kontradiktorické. Můžeme nějak přesněji určiti tuto boží bytnost, která z nás činí náboženské lidi, když vstoupíme ve vztah k ní?

Božským možno nazvati to, co je prvé v řádu bytí a moci; něco, co vše objímá a přesahuje... náboženství člověka by se pak směšovalo s jeho stanoviskem a chováním vzhledem k tomu, co považuje jako prvou pravdu. Našli bychom argumenty k obhájení této definice. Náboženství člověka jest pak jeho způsob reakce na celek věcí: proč by každá reakce tohoto druhu nevytvářela nějakého náboženství?... Možno-li však toto tak široké uží-

vání slova ‚náboženství‘ logicky ospravedlniti, není to přece bez závady. Existují, i vzhledem k celku věcí, stanoviska a chování posměšná a frivolní, a u jistých individuí jsou definitivní a systematická (Voltaire, Renan, jak autor citáty dokládá). Nebylo by to zneužívání slov, nazývati taková hlediska náboženskými, i kdyby nestranný filosof v nich viděl rozumný způsob dívati se na život?“... Slovo náboženství musí býti zbaveno ironických a posměšných pojmů, jimiž je Voltaire, Renan et cons. zahrnuli, neboť „ať mu již přidělujeme ten neb onen smysl, vždy pro lidský celek značí stav vážného ducha. Kdybychom chtěli zhustiti v jedinou větu poselství, jež nám náboženství přináší, řekli bychom: Ač se snad zdá, přece vše není marností v tomto vesmíru.“ Může-li náboženství čemu zabrániti, pak zabrání posměšným projevům, jakými byly řeči Renanovy. Náboženství vede k vážnosti a ne k impertinenci; umlčuje prázdný tlach a šprým.

Jest li náboženství nepřátelské lehké ironii, je stejně nepřátelské brumlání člověka, který jen běduje nad svým osudem. Více než jedno náboženství představuje nám ovšem svět jako tragedii, než tato tragedie jest očišťování, a katastrofa není definitivní: vždy jest na konci nějaká naděje spásy. Existuje jakási náboženské melancholie, než melancholie, ve všedním slova smyslu, pozbývá práva, aby byla nazývána náboženskou, když obět, dle šťavnatého obrazu Mark-Aurelova, řve a se brání jako ubohé prase před nožem obětníka. Pochmurná nálada jako Schopenhauerova nebo Nietzscheho — a snad poněkud mohli bychom to říci o našem milém a smutném Carlylovi — je často smutkem, který zušlechťuje, často též je to zlá nálada, která se splašuje a střečkuje. Trpké a jízlivé nápady obou Němců vyvolávají v nás myšlenku na žalostné a pronikavé křiky umírající krysy. Chybí jim smírná známka, která vždy se ozývá v náboženském smutku.

Každé skutečně náboženské chování musí míti v sobě cosi vážného, opravdového a něžného. Může býti radostné, ne však žertovné nebo pošklebné; smutné, ne však zoufalé nebo rouhačské. Proto nechce James studovati ve své knize všechny náboženské zkušenosti; náboženské, které studuje, jsou „slavnostní dojmy“. To vede ho k dalšímu obmezení jeho libovolné definice náboženství; slovo „božský“ neoznačuje v ní způsobem absolutním vše, co v něm jest prvého, nejobsažnějšího a nejreelnějšího. Slovem „božský“ rozumí výlučně „prvou realitu takové přirozenosti, že jednotlivec se cítí nucena zaujmouti vůči ní postavení slavnostní a vážné, které nechává stranou rouhání a všechen posměch.“

Vážnost tato však, jako všechny formy citu, chová v sobě mnoho odstínů, jež těžko přesně určiti. „Nicméně náboženské zkušenosti, jakmile dostoupily nejvyššího bodu svého rozvoje, nemohou se smísiti se žádnou jinou zkušeností. Jich předmět je příliš zjevně božský, a ony jsou příliš slavnostní, aby bylo možno o nich pochybovati. Když se tážeme, máme-li nazvati nějaký duševní stav náboženským nebo mravním nebo filosofickým, pak je tento stav tak slabě charakterisován, že skoro nestojí za to, aby byl studován.“ Těch stavů vědomí, které by mohly

býti z ochoty zvány náboženskými, James nerespektuje, studuje jen ony stavy vědomí, jichž by nikdo nemohl zváti než náboženskými. Toť ony stavy, o nichž svrchu bylo mluveno v zásadě: Osobní náboženství, vně vší theologie a všeho ritu, obsahuje elementy, jichž ryzí a prostá mravnost neobsahuje... morálka, která je jen morálkou, přijímá universální zákon, t. j. připouští jeho existenci a podrobuje se mu; přijímá jej však s chladnou resignací jako tíživé jho. V náboženství naopak když se energicky vyvíjí a svobodně rozvíjí, služba boží nikdy netíží jako jho. Tu neběží již o bolestné podrobení; toť radostné přijetí brzy klidnější, brzy pohnutější, které může se stupňovati až k nadšení.

Co se tkne citu jako i praktiky, propast dělí matnou a bezradostnou resignaci stoika a vášnivé štěstí věřícího křesťana. Je to rozdíl, který liší trpnost od činnosti, defensivní postavení od agressivního... jsou to dva světy cele rozdílné; není pouze naukového rozdílu v křesťanských zásadách, nýbrž i cele rozdílný způsob v cítění věcí. Když Mark-Aurelius rozjímá o věčném, pořádajícím Rozumu všehomíra, jest v jeho slovech ledový zvuk, který nás mrazí a s nímž se nesetkáme nikdy v náboženských spisech židů, nikdy v náboženských spisech křesťanů. Jako tito přijímá i on vesmír; než jak málo vášně, málo zanícení v duchu římského císaře. Duše světa, jíž zůstavuje stoik svůj individualní osud, chce, abychom ji respektovali a jí se podrobili, křesťanský Bůh chce býti milován; odtud dvě stanoviska tak hluboce různá jako klima polarní a klima tropické, ačkoli s abstraktního stanoviska se zdá, že obě vedou k témuž: k dobrovolnému přijetí života... I u Mark-Aurelia najdeme hlasy zápalu skoro křesťanského; srovnejme je však s výlevy křesťanské duše, i ty nejkrásnější části zdají se býti studeny. Otevřte „Imitationem Christi“ (VIII kap. 15, 59). (P. d.)

František kardinal Dietrichštejn.

Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Kapitula olomoucká měla právo svobodné volby. Vyvolila si zatím za administratory biskupství Jana Strniště ze Styrnu probošta, Lukáše Laeta a Eliáše Hovoria z Vyškova, oznámila smrt biskupa Stanislava jak papeži tak císaři a přistoupiti chtěla „k volení jiného hodného, pobožného a příkladného“ i císaři „příjemného biskupa podle starobylého, chvalitebného obyčeje, pořádku a statut svých.“ Císař odpovídaje českým listem ze dne 15. června 1598 na toto zakazování se kapituly vyslovoval nepochybnou naději, že na takovou osobu s pilností pomyslí, a ji s dobrým uvážením jednosvorně oberou, kteráž by se k témuž důstojenství a povolání hodila a všecky vlastnosti biskupské měla. Při tom oznamoval císař kapitule, že před některým dnem poručil psaním

svým po naschválním jízdním poslu nejvyššímu sudímu markrabství moravského Joachymovi Haugvicovi z Biskupic a na Rokytnici, co by kapitule jménem a na místě císařově v známost uvésti měl, a projevoval naději, že se v tom ve všem poddaně zachovají, a po témž nejvyšším sudím náležitě odpovědí a oznámí, kterého dne konečně a jistotně k nové volbě by chtěli přistoupiti, aby císař mohl mezi kapituláry vypraviti jistou osobu, která by je napomenula k svornosti, lásce a k volení takového biskupa, kterýž by se církvi i císaři a vlasti hoditi mohl.[1])

Kapitula skutečně ohlásila novou volbu na den 16. srpna vyhláškou na vratech kostelních u přítomnosti veřejného notáře a svédků zvláště k tomu povolaných. Zatím však než lhůta k volbě stanovená uběhla, poslal kapitule Klement VIII breve z Ferrary 18. června 1598, že velmi sobě přeje, aby volba nového biskupa stala se řádně a s velikým pokojem, a aby byla církvi prospěšna. Pročež ježto co nejspíše pošle do Čech hodnostáře výborné ctnosti a moudrosti, který by byl u císaře zároveň řádným vyslancem papežským, rozkazoval kapitule, aby odložili volbu potud, pokud by nepřišel; potom že hned ke kapitule přijde a při volbě, která jest papeži velice na srdci, s nimi působiti a s nimi přítomen bude. Zatím aby co nejbedlivěji kostel olomoucký spravovali tak, aby v ničem neutrpěl škody.[2])

Na toto breve kapitula zákazu uposlechla a vyhlášku o volbě sňala. Odkladem volby zamýšlel papež nabýti času, a zatím mělo se s císařem jednati o Františku Dietrichštejnovi, aby se stal biskupem olomouckým. Císař měl tehdy u dvora papežského vyslancem hraběte Thurna a v květnu 1598 poslal tam ještě Dr. Wackera, který byl dříve radou a kancléřem vrchního úřadu hejtmanského ve Slezsku a zároveň vratislavským biskupským radou; na jaře 1597 byl však povolán do Prahy jako říšský dvorní rada. Oba vyslancové císařští usilovali tehdy u dvora papežského z rozkazu císařova, aby volba Bonaventury Hahna za biskupa vratislavského byla zrušena. Ve Vratislavi totiž po smrti biskupa Ondřeje Jerina (zemřel 5. listopadu 1596) v řádné volbě byl jednomyslně a svorně 5. prosince 1596 za biskupa zvolen Dr. Bonaventura Hahn, ačkoli císař jediného Pavla Alberta za schopného biskupa navrhoval a svými komisary až nedůstojně každému kanovníkovi zvlášť Pavla Alberta vnucoval. Když pak Pavel Albert zvolen nebyl, byl císař nanejvýš rozhořčen a pokládal za veřejnou vzpouru, že si kapituláři nevšimli jeho přání. Hned byl odhodlán vymoci u papežské stolice zrušení volby, která byla proti jeho vůli a „v přenáhlení“; nedbal nic na přímluvu slezských stavů, kteří dovozovali správnost volby, ani na návrhy nejvyšších českých úředníkův, ani na zakročení papežského nuncia ve prospěch Hahnův. Ani když Klement VIII rozhodně postavil se na stranu Hahnovu a stěžoval si, že je proti veškeré spravedlivosti a slušnosti takovým způsobem olupovati kapitulu o svobodnou volbu, napomínaje císaře, aby žalostnému sporu učinil konec, jak se sluší důstojnosti

[1]) Original v archivě metropolitní kapituly v Olomouci: B II. a 36/2.
[2]) Original tamtéž: B II. a 36. Tištěno poněkud vadně v knize »Res gestae gentis Dietrichstainianae« fol. 152.

císařské a jak právo vyžaduje, neustoupil císař, nýbrž stále zanášel se záměrem papeže od Hahna odvrátiti a pro sebe získati. Proto poslal Wackera k papeži; v instrukci jemu dané vypisuje, že se kapituláři vratislavští provinili na císařské autoritě a právu jmenovacím, že nikterak nechce Hahna za biskupa trpěti, a že prý by mohl statky biskupské pro velezradu (propter commissam feloniam) zabrati; kdyby papež nechtěl na přání císařovo vejíti, aby Thurn a Wacker jemu a kardinalům výslovně oznámili, že císař nedopustí zkracovati svých práv, která má od koruny české na biskupství vratislavské.[1])

Tak věci byly mezi papežem a císařem, když papež začal jednati s císařem, aby biskupem olomouckým stal se František z Dietrichštejna. Papež v této příčině používal všeho; předně poslal císaři breve rovněž z 18. června 1598; osvědčoval v něm, že velice rád spatřil zase Františka, a to tím raději, ježto donesl s sebou list císařův, v němž jej účinně papeži doporučoval. Papež že jej velice miluje pro lesk rodu jeho a a pro čisté a ušlechtilé mravy a snahy v dobrých uměnách (bonarum artium studium), a nyní tím více, když všecek se Bohu věnoval; doporučuje jej navzájem císaři a v pravdě se raduje ze vhodné příležitosti, kdy oba mohou mu dopomoci k prospěchu a důstojnosti zároveň s velikým užitkem církve a náboženství katolického. Zemřel totiž biskup olomoucký, jehož kostela František jest kanovníkem, a papež že se domnívá, že by záhodno bylo, aby tam stal se František biskupem. Co se mu na letech nedostává, nahrazuje moudrost, bázeň boží a horlení po božské cti a chvále, a mnoho je toho, co papeže přivodí k té naději, že bude výborným biskupem. Co se týče nedostatku věku a práva volebního aktivního i passivního, že papež včas udělí dispens. Ale že velice na váhu padá a velice k žádoucímu výsledku přispěje, bude-li známo, že to císaři bude milo, a že to očekává. Zatím že papež píše kapitule olomoucké, aby volbu odložila, a opětně doporučuje císaři co nejlépe Františka Dietrichštejna.[2])

Dispens, o které se papež v listě svém k císaři zmínil, udělil taktéž Františkovi hned 18. června. Poněvadž prý se snadno státi může, že bude zvolen za biskupa olomouckého, budou-li odstraněny překážky dolepsané, dával jemu papež rozhřešení ode všech censur a trestů, jestliže jakými je stižen, dispensoval jej od nedostatku věku a od toho, že bez přerušení po tři leta na některé universitě nestudoval, a že se nestal mistrem bohosloví nebo práva kanonického nebo na jiné fakultě doktorem, jakož i že v Olomouci posud povinné a žádané residence neměl, a ačkoliv je tam kanovníkem a knězem, že nicméně kapitulárem není a hlasu a místa v kapitule a jiných nezbytných požadavků snad nemá, — a dispensoval jej vůbec ode všech jiných závad, tak aby od kapituly olomoucké za biskupa zvolen býti a biskupství do smrti držeti směl.[3])

---

[1]) Výborný článek *Dra. Jungnitze* »Die Bischofswahl des Bonaventura Hahn 1596.« (Zeitschrift des Vereines für Geschichte u. Alterthum Schlesiens. Breslau 1900, str. 253 – 288.)

[2]) Tištěno v knize »Res gestae g. D.« fol. 151.

[3]) Tištěno tamtéž fol. 153.

Kromě svého breve dal papež císaři psáti ještě zvlášť od svého příbuzného kardinala Aldobrandiniho a působil na vyslance císařské, tak že tito třikráte císaři psali. Rudolf II odpovídal svým vyslancům dne 28 července 1598, že papež dožaduje se s obzvláštní otcovskou láskou u císaře, aby Dietrichštejn, jehož co nejpilněji doporučuje, na biskupství olomoucké dosazen byl, a že žádostivě očekává od císaře příznivého rozhodnutí. Ačkoli velmi na tom záleží, aby císaři a Moravě, jako přednímu údu české koruny, z mnohých důležitých příčin dostalo se biskupa, jenž by netoliko dobře byl zvyklostí zemských povědom a dobře obeznámen s oněmi záležitostmi, kterými se z povinnosti jako první osoba při soudech v zemi i ven ze země, jakož i u svého vlastního manského práva obírati musí, přece že rozhodl se císař, poněvadž si tak pilného doporučování a otcovského smýšlení papežova velice váží, vyplniti přání jeho a povýšiti Dietrichštejna k biskupské důstojnosti v Olomouci také i pro věrné, upřímné a užitečné služby jeho rodičův a předků císaři a jeho předchůdcům jako i celému domu rakouskému prokazované. Kapitula olomoucká ustanovila již den 16. srpna k volbě nového biskupa, ale že jí bylo reskriptem císařovým, jehož opis je přiložen, uloženo ustanovenou dobu až do dalšího nálezu prodloužiti; císař pak že chce svými vyslanci u celé kapituly pilně a věrně pro Dietrichštejna působiti. Ale hned toto svoje svolení ku přání papežovu hleděl císař využiti a žádal jako vzájemnou úslubu od papeže, aby byla volba vratislavská zrušena a nová nařízena. Obojí záležitost měla najednou vyřízena býti, aby obojí kostel, vratislavský i olomoucký, hodnými a císaři příjemnými osobami opatřen byl. U biskupství vratislavského upustil císař za nesvornosti kanovníkův od svého dosavadního kandidata Pavla Alberta a rozhodl se tam postulovati arcibiskupa pražského Zbynka Berku z Dubé. Ale znova opakoval císař vyslancům svým, aby obojí najednou vyřízeno bylo a ne snad odděleně předsevzato; neboť kdyby papež s povýšením Dietrichštejna byl spokojen, ale u věci vratislavské jiného byl mínění a teprve dlouho o tom uvažovati by chtěl, že by císař potom z mnohých důležitých příčin nesouhlasil. Potom že císař před svými vyslanci tajiti nechce, poněvadž u biskupství olomouckého většinou mladí a nezkušení kanovníci z Polákův a jiných národů jsou, že by jich jako nekvalifikovaných z mnohých důležitých příčin nemohl k takové důstojnosti povýšiti, nýbrž že by raději, kdyby u Dietrichštejna naznačenou cestou jíti nemělo, přede všemi jinými povýšil na biskupství olomoucké zmíněného arcibiskupa pražského; jemu že jsou nejstarší kanovníci nakloněni proto, že před časem sám členem kapituly olomoucké a dlouhá léta koadjutorem byl, že dobře zná zvyky a obyčeje kostela toho, a že by byl v celé zemi u všech vysokého i nízkého stavu, u duchovních i světských velice vážen. Avšak že císař doufá, když to všecko vyslanci papeži předloží, že si papež beze všeho rozmýšlení oblíbí takové chvalitebné a katolickému náboženství v obou zemích prospěšné, jakož i pro pokoj obecný ke všemu dobrému směřující předsevzetí, a že na žádost císařovu bez prodlení svolí. Aby pak všecky tyto věci tím příslušněji uváženy byly, posílal císař svým vyslancům,

tak jak mu to byli naznačili, psaní svá na některé kardinaly a rovněž i na Dietrichštejna, kteráž měli dodati; stranou pak měli Dietrichštejna v ten smysl napomenouti, aby s jeho strany na jeho všemožné pilnosti také nic nescházelo.[1]) Že v této příčině František z Dietrichštejna vůli císařskou naplnil, o tom netřeba pochybovati.[2])

Než však papeži bylo známo, jak císař se míní v té věci zachovati, poslal Klement VIII kapitule olomoucké breve z 30. července 1598, v němž dokládá, že jim přeje takového biskupa, který by neúhonností života, moudrostí, horlivostí pro náboženství katolické, leskem a autoritou vynikaje jejich kostel s mnohým užitkem duší spravoval a jak ve věcech duchovních, tak i také ve světských správně a užitečně zařizoval. Doporučuje jim proto bratra a kanovníka jich a svého miláčka Františka Dietrichštejna, jak všichni vědí z rodu urozeného, a jak zajisté přemnozí vědí ctnostného a zbožného, jakým jej sám papež býti zkusil; všecek se službě boží věnoval a knězem se stal, a za zvláště hodného jej papež má, aby si jej za biskupa svého zvolili. Co se let nedostává, nahrazuje bázeň boží a bystrost ducha, a co se týká práva volebního a jiných podobných překážek, že je papež již odstranil a odstraní, aby mohl býti volen beze všech nesnází.[3]) Tak zasáhl papež přímo u kapituly do volby nového biskupa zřejmě a veřejně ve prospěch Františka z Dietrichštejna.

Císař Rudolf II byl taktéž již rozhodnut pro Dietrichštejna; ovšem sledoval při tom také své jiné záměry, v nichž nechtěl nijak ustoupiti. Když byl kázal kapitule olomoucké volbu na 16. srpna stanovenou odložiti, očekával, jakých zpráv se mu ode dvora papežského dostane. Ale vliv na volbu chtěl si uchovati sám a odmítal všelikou ingerenci stolice papežské. Proto nedbal na žádný zákaz papežův, aby se volba nekonala, dokud by k ní nepřišel vyslanec papežský, a sám listem ke kapitule dne 1. září 1598 rozkazoval, aby bez meškání a bez ohledu na jakékoli překážky a odklady obrala si k volbě jistý den, jímž nejvhodnějším mínil býti 16. září, a aby to všem kanovníkům, kteří z práva mají býti při volbě, nejrychleji oznámili. Až pak kapitula císaře uvědomí o ustanoveném dni k volbě, že přijdou toho času komisaři císařští, od nichž vyrozumí vůli císařovu, a jak vroucně sobě císař žádá, aby o kostel jejich co nejlépe bylo postaráno.[4])

Zprávu o tom, že napomenul kapitulu olomouckou volbu vykonati dne 16. září, zároveň i s opisem listu ke kapitule zaslaného, poslal Rudolf II dne 3. září 1598 svým vyslancům u dvora papežského a dokládal ještě, že několik dní před lhůtou ustanovenou pošle své komisaře

[1]) Z rukopisu »Varia acta politica publica« (sign. III. a 34) v diecesním archivu vratislavském fol. 242—244. Zvláštními díky povinován jsem řediteli tohoto archivu p. Dr. Jungnitzovi za všecky laskavé zprávy, kterých mi poskytl.

[2]) Naznačují to také »Res gestae« fol. 150: »Imperator querulos legatos et literas Romam mittere, et totis illud viribus agitare, ut electionem Bonaventurae Hann irritam faceret. Magnum negotium Imperator ingressus; sed Ducem et Theseum adscivit Franciscum a Dietrichstain; cuius opera et labore usus, quod volebat, effectum reddidit.«

[3]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 154.

[4]) Original v archivě metrop. kapituly olomoucké sign. B II. a 38/2.

do Olomouce, a že chce Dietrichštejna k takové důstojnosti v otcovské a milostivé lásce věrně povýšiti; aby také o tom papeže a kardinaly zpravili.[1])

Avšak volba tato dne 16. září se nekonala. Kapitula olomoucká poslala totiž k císaři své vyslance a omlouvala se, že neustanovila dne 16. září k volbě nového biskupa tím, že jest jí posud papežem zakázáno k volbě přikročiti.

Zákaz papežův nezůstal však již dlouho v platnosti. Klement VIII poslal z Ferrary 20. září 1598 breve kapitule olomoucké, v němž odvolával svůj zákaz, aby biskupa nevolili, dokud by apoštolský nuncius k císaři Rudolfovi nepřišel. Ježto však kapitula velmi žádostiva jest, aby se ta věc déle neodkládala, papež důvěřuje jejich obezřelosti a zbožnosti, že bez lidských ohledů jen čest a slávu boží a kostela onoho prospěch před očima míti budou, dovoluje jim, aby po vzývání Ducha svatého si biskupa řádně vyvolili. Při tom pak papež opět účinně doporučuje Františka Dietrichštejna, kanovníka olomouckého a spoludruha jejich, starého svého důvěrníka a tajného komořího, jehož nejen pro urozenost rodu a zásluhy předků jeho, nýbrž pro vlastní ctnosti velmi miluje, neboť vyniká také učeností a horlivostí pro katolické náboženství a svatou bázní boží, a posvěcen byv před mnohými měsíci na kněze všecek se Bohu věnoval, a konečně tolik jest u něho zdob, že papež doufá s pomocí boží, bude-li od nich vyvolen, že bude dobrým a kostelu tomu užitečným biskupem; pročež je napomíná, aby pro úctu jejich k papeži a ke svaté stolici na Dietrichštejna zřetel měli: zvolí-li ho, že bude jim za to papež velmi povděčen.[2])

Klement VIII odvolal svůj zákaz, když byl nabyl přesvědčení, že císař bude rozhodně podporovati volbu Františka z Dietrichštejna. Oznamoval to císaři dne 21. září 1598 zase s velikou chválou Františkovou. Radoval se papež, že císař vůli svou, kterou vždy na jevo dával, aby František byl zdoben a povyšován, zachovává a novými projevy náklonnost svou k němu prohlašuje, zvláště ve věci olomoucké, která najisté papeži velice na srdci leží, neboť pro svou starou lásku k němu i rodu jeho rád přeje jemu důstojnosti a prospěchu, jakož i tak o jeho ctnosti a zbožnosti smýšlí, že dobře bude pro kostel onen, bude-li zvolen za biskupa. Pročež aby déle volba se neodkládala, jakož i císař sám schvaluje, že psal papež kapitule olomoucké a odvolal zákaz svůj, aby volba dříve se nekonala, dokud by apoštolský nuncius nepřišel; kromě toho že doporučil také kapitule důtklivě Františka za biskupa. Ježto také císař zřejmě osvědčuje, že bude mu to rovněž příjemné, že papež cela důvěřuje ve šťastný výsledek, a že doporučuje Františka milosti císařské.[3])

Papež ustoupil tu císaři, jenž nijak nechtěl uznati intervence nuncia papežského u volby biskupské. Ale o vratislavské volbě se papež v listech svých nezmiňoval. To nebylo nikterak císaři vhod.

[1]) Rukopis »Varia acta politica publica« fol. 249.
[2]) Orig. v archivě metrop. kapituly olomoucké. B II. a 37.
[3]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 155.

Listem svým ze dne 22. září 1598 oznamoval Rudolf II svým vyslancům u dvora papežského, proč se nekonala volba biskupa dne 16. září, a posílal jim také odpověď, kterou dal vyslancům kapituly olomoucké. Zároveň prohlašoval, že jest konečného úmyslu o volbu co nejúčinněj se starati a svými komisaři Františka Dietrichštejna k takové důstojnost povýšiti. Ale hned zase žádal, aby se mu vyhovělo v záležitosti vratislavské. Průtahy zdály se býti císaři nepochopitelnými, ježto co se týče provise Hahnovy, byl císař přáním papežovým po vůli. Chtěl tedy, aby obě volby, vratislavská i olomoucká, jednoho dne se konaly, a aby bylo zasláno kapitule olomoucké breve. aby beze všech rozpaků přikročit mohli k nové volbě; breve to bezodkladně měli vyslanci císařští kurýrem zaslati. Až se tak stane, že císař oběma kapitulám žádost svou oznámí a tam vypraví své komisaře s příslušnou instrukcí a věřicími listy a a všecky věci k dobrému konci dovede. Při tom podotýkal císař, že starý chvalitebný obyčej s sebou přivádí, aby královští vyslanci byl při volbě a nikoli papežský nuncius.[1])

Ale Klement VIII nechtěl přece beze všeho řádně zvoleného Dra. Hahna obětovati. Naléhal sice, aby Dietrichštejn stal se biskupem olomouckým, ale odkládal věc vratislavskou. Předkládal císaři podmínky které se nikterak nelíbily ani císaři ani jeho předním radám. Projevi sice ochotu, že pohne Hahna k resignaci, ale jen s podmínkou. aby pense pro Hahna byla stanovena, aby Pavel Albert, hlavní protivník Hahnův a strůjce všech intrik, byl zbaven passivního práva, a aby bylo odpuštěno kapitulárům císaři nemilým; kromě toho aby císař pomohl zaplatiti dluhy, které Hahn pro volbu svou byl nucen učiniti na cesty a poselstva. Ale císař kromě pense rozhodně odmítal všecko Zejména zastal se všemožně Pavla Alberta a vyhradil si potrestán neposlušných kanovníků. Jakmile nový nuncius Spinelli do Prahy dospěje, chtěl císař pohnouti vratislavskou kapitulu, aby poslala deputac do Prahy, která by s jeho komisaři u přítomnosti nuncia všecky žaloby a stížnosti vyšetřila a křesťanské a chvalitebné srovnání učinila.[2])

Císař však konečně přece ve vytrvalém boji proti volbě Hahnově zvítězil. Nejprve odstoupila od Hahna kapitula vratislavská; 10. září 1598 vypověděla jemu držení biskupství. Hahn vypravil se 23. září do Prahy ale ačkoli sám Klement VIII dne 3. října prosil císaře, aby mu dopřál audience a milostivě jej vyslyšel, nedosáhl Hahn přístupu k císaři a vrátil se s nepořízenou. Kapitula jej také již úplně opustila. Deputace kanovníků vratislavských donesla císaři psaní ze dne 8. října 1598: odprošovali císaře pro volbu Hahnovu a prosili, aby celé kapitule, vyjímaje dvě nebo tři osoby, bylo odpuštěno; přiříkali, že při budoucí volbě a jindy kdykoli se zachovají poslušně a poddaně a prosili o potvrzení privilejí a o dovolení, aby směli jednoho ze sebe zvoliti.

Toto psaní a opis odpovědi, kterou dal císař Hahnovi, poslal Rudolf II dne 9. listopadu 1598 svým vyslancům u dvora papežského s opětovným rozkazem, aby vedle jednání o Dietrichštejna naléhali,

[1]) Rukopis »Varia acta politica publica« fol. 253—256.

[2]) *Dr. Jungnitz* l. c. 282.

nová volba vratislavská byla předsevzata, a aby breve o ní bylo kapitule zasláno. Vyslanci měli se také zastati Pavla Alberta, kdyby ěm byla nepříznivá svědectví, ježto ho teď všecka kapitula co nejěji doporučuje. Ale zároveň oznamoval císař, jaké má zprávy Olomouce. Tam že dva kanovníci, a sice Eliáš Hovorius a Lukáš tus strojí všeliké praktiky, aby zmařeno bylo povýšení Dietrichštejna biskupa, a že způsobují mezi kapituláry rozpor a marné hádky. koli císař u většiny rozumnějších kanovníků té naděje jest, že bez paků souhlasiti budou ochotné a poslušně se žádosti císařovou, že přece císař pro mnohé příčiny a zvláště k zamezení nebezpečné tržky rád viděl, kdyby jmenovaní dva kanovníci k volbě nebyli puštěni, a kdyby se jim uložilo volby se zdržeti.[1])

Na jaké míře byly věci zvláště v Olomouci, o tom podával nenovaný (snad Wacker?) zprávu císaři 15. ledna 1599. Jako v kapitule tislavské nebylo svornosti, podobně i v olomoucké bylo se obávati tržky. Mezi kanovníky utvořily se dvě strany, které všecky ovládnouti ěly; jedna byla pro probošta brněnského (Eliáše Hovoria), člověka dého, ctižádostivého a hašteřivého, jenž proto také od zemřelého kupa držán byl v přísném vězení,[2]) druhá však pro Jergera, kancléře řelého biskupa, Poláka z Krakova; obě strany byly úhlavně a na t sobě nepřátelské, tak že vzájemnou řevnivostí mohly býti způsoy spory a hádky v kostele i jinde, rozmíšky a zmatky ve správě tické a odtud zase veliké nabíhání a zaneprazdňování císařovo. rší kanovníci ani jednoho ani druhého z těchto dvou dobře nechtěli, rž jak z jednání jejich souditi bylo lze, měli na zřeteli někoho tulovati.

V obou kapitulách bylo se tedy obávati buď roztržky, buď volby jí, a to císařovi nelibé. Aby toto hrozící zlo odvráceno bylo, za iný prostředek pokládal dopisovatel, nebylo-li by lépe k zamezení ho rozporu a nebezpečných různic, aby Dietrichštejn, jehož papež k císaři doporučuje na biskupství olomoucké, povýšen byl postulací biskupa vratislavského. Tak by předně přestaly závist, řevnivost, ry a co toho všeho více jest, mezi kanovníky, ježto by nebylo činy; za druhé může lépe vládnouti ve Slezsku než na Moravě, ěvadž české řeči skoro není znalý, jakož i u svého vlastního manho práva, jak důstojnost biskupská vyžaduje, nemohl by dobře tačiti; za třetí že by měl pro urozenost rodu a proto, že se jeho rod isaře a předky jeho a celý jeho dům dobře zasloužil, mezi knížaty avy větší vážnosti, než druhý ze skrovnějšího rodu, a že by mohl veň záležitosti císařské i církevní (poněvadž jest papeži velmi milý) ře a chvalitebně zastávati, a ačkoli by úřad nejvyššího hejtmanství í pro překážky a jeho nezkušenost odpadl, možno přece tomuto odu čeliti a snadno to napraviti: císař mohl by poručiti, aby nej-

[1]) Rukopis »Varia acta politica publica« fol. 241.

[2]) Vězněn byl roku 1594 na Hukvaldech; říkalo se, a také císaři bylo žalováno, st ve vězení týrán. Potom roku 1595 smířil se biskup s Hovoriem. *Kameníček* III. 371.

vyšší hejtmanství buď p. Karel z Minsterberka ještě nějaký čas spravov[illegible] dokud by se Dietrichštejn poněkud v zemi mezi stavy neobeznámil [illegible] zkušenosti nenabyl, nebo mohl by Dietrichštejnovi dobré, věrné, zkuše[illegible] lidi za kancléře a rady nařiditi, a při tom mohl by to tak zaříditi, a [illegible] všecky důležité věci (kromě řádných), které k nejvyššímu hejtmans[illegible] podávány bývají a všelijak rozváženy býti musejí, společně s vévod[illegible] Karlem z Minsterberka uváženy a vypraveny byly, nebo však, jak [illegible] beztak děje, ke dvoru císařskému zasílány byly. Kdyby Dietrichšte[illegible] rok nebo dva úřad ten stále spravoval, že není pochybnosti, že by v[illegible] poznal a v nich se vyznal, poněvadž jest nadaný, a že by císaři a ze[illegible] užitečně a dobře sloužiti mohl. Biskupství vratislavské bylo by je[illegible] osobou dobře opatřeno. U biskupství olomouckého, které rovněž takové biskupa potřebuje, jenž by měl autoritu mezi stavy, z nichž sám prv[illegible] jest, a jenž by byl české řeči jakož i zřízení zemského a zvyklo[illegible] zemských znalý, a [illegible] by mohl císař ve všem a skrze všecl[illegible] spolehnouti, mohl by [illegible] [illegible]ké k postulaci zaříditi. Mezi kanovník[illegible] těžko by bylo vyh[illegible] [illegible]u osobu, neboť většinou jsou mladí [illegible] nezkušení, k tomu [illegible], [illegible]tatní jsou však života nechvalitebnéh[illegible] Proto že by mohl cí[illegible] [illegible] biskupa olomouckého obrati arcibisku[illegible] pražského, poněvadž velmi mnozí, a to nejpřednější kanovníci je[illegible] osobu úsilně si žádají, ježto byl od mladosti u toho kostela vychová[illegible] a po mnohá léta přední člen téže kapituly. To by nebylo ani pr[illegible] kanovníkům, ani nebylo by to papeži odporno, a nebylo by to be[illegible] prospěchu a povznesení toho kostela, neboť arcibiskup pražský má neje[illegible] dostatečnou zkušenost, nýbrž je také u stavův u veliké vážnosti, a pr[illegible] autoritu svou by kapitulu chvalitebně řídil, jinak také na sněmícl[illegible] komisích a jiných pracích císařských na Moravě za nynějšího nedostatk[illegible] vhodných osob všecek by na císaři závisel. Konečně navrhoval se císai[illegible] na uprazdněné takovým způsobem arcibiskupství pražské vratislavsk[illegible] Pavel Albert.[1])

Zpráva o roztržce v kapitule olomoucké byla pravdiva. Nadarm[illegible] přičiňoval se nový nuncius papežský Filip Spinelli, který zatím ke dvor[illegible] císařskému přibyl, aby se kapituláři shodli a vůli papežovu a císařov[illegible] vyplnili. Za tou příčinou přijel do Olomouce po hromnicích 1599 [illegible] zdržel se tam po celý únor. Všecko však jeho vyjednávání bylo be[illegible] výsledku.[2])

Kapitula v Olomouci nesouhlasila totiž s tím, aby Františk[illegible] z Dietrichštejna volila. Bez ohledu na papeže a císaře chtěla si volit biskupa sama. Určila si za den volby 4. březen; vyhlášku o volbě zas[illegible] přibila na vrata kostelní. Nuncius papežský Spinelli volbu tuto zakázal Kapitula poslechla, sice, vyhlášku zase sňala, ale nesvornost mezi n[illegible] stále trvala. Nuncius Spinelli s nepořízenou vrátil se do Prahy s několika kanovníky.

Za to mezi císařem a papežem byla úplná jednota, aby byl František z Dietrichštejna biskupem olomouckým. Změn, které se navrhovaly

[1]) Rukopis »Varia acta politica publica« fol. 268 sq.
[2]) *Dudík*, Olmützer Sammel-Chronik; *Richter* l. c. 222.

ři v polovici ledna, nebylo třeba; o to chtěl se přičiniti jak císař, papež. Zejména papež chtěl cíle svého dosíci z veliké lásky své Františkovi. Pro něho chystal ještě větší poctu a oslavu: mínil jej novati kardinalem. O úmyslu papežově byl císař dobře zpraven vida v tom svůj prospěch také si toho přál. Psal 9. února 1599 eži, že raduje se, že jest mezi oběma zápolení, kdo by mohl více biti probošta litoměřického Františka Dietrichštejna: papež učinil svým komořím, císař svým radou. Zasluhujíť to předkové jeho, luhujeť to jeho zbožnost, náboženství a vlastní ctnost, která den ode chvalitebnými činy skvěleji se projevuje. Papež častěji že již ho oručoval, aby autoritou císařskou byl zvolen za biskupa olomouckého, ísař soudí, že hodnosti té z mnohých příčin jest hoden: dává přesný příklad horlivosti náboženské lidem svého stavu, když stav se ězem činí všecky práce pravého kněze, konaje bohoslužby a lid ázání poučuje; hoden tedy jest, aby také povýšen byl. Císař se tedy azoval, že neustane, pokud na něm jest, naléhati, aby vroucí přání ežovo se vyplnilo. Tím více pak si přál císař, aby papež se své ny Dietrichštejna povyšovati spěchal, ježto spoléhal, že to bude tím e na prospěch záležitostem jeho v Římě, v nichž již císař snahou éčí Dietrichštejnovou zvláštní znamenal výsledek. Udělí-li tedy jemu ež jakoukoli důstojnost a ozdobu, to že převděčně císař jako dobroí přičte, a navzájem zase slibuje za to se odvděčiti.[1])

Málo později psal zase Rudolf II samému Wackerovi dne 12. února 9, že se milostivě a konečně rozhodl, aby Dietrichštejn byl biskupem nouckým na tak mnohonásobná a pilná doporučování papežova a zásluhy jeho otce a předků. Že jsou sice všelijaké překážky a závady volbě v cestě, a bezpochyby od kapituly a stavů zemských mohly býti pozdviženy, zejména když biskup jest povinen býti u všech múv a soudů zemských, u práva manského, za tak veliké účasti ův a šlechticův a tam maje přední místo před jinými musí hlas j dávati, — a Dietrichštejn není řeči znalý; snad i mladistvý jeho a jiné věci budou míti na zřeteli volitelé, když druzí tam jsou obem vhodnější, znalí řeči a obyčejů zemských. Kdyby také kanovníci átili se na císaře jako na krále, markraběte a ochrance svého, aby il jejich privilegia, aby se nestalo při volbě žádné násilí nebo závada, by císař musil se jich ujati podle přísahy své a podle zápisu landního. Všecka země mohla by se také ucházeti u císaře, aby podle obylého zvyku u soudu zemského biskup všem v řeči české předeným věcem nejen rozuměl, nýbrž i svůj hlas a přímluvu dával , ježto žádný tlumočník připusten není. Ale přes to všecko že císař eži zřejmě prohlásil, že jemu k poctě a zalíbení Dietrichštejna a ného jiného na biskupství olomoucké povýší.[2])

Císař Rudolf II naposledy tu ještě poukazoval na nesnáze, které olbou Dietrichštejnovou spojeny jsou, ale osvědčoval, že všecky je koná, za tím úmyslem, aby papeže konečně si získal, aby byl mu po

[1]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 156.
[2]) Rukopis »Varia acta politica publica« fol. 266.

vůli ve věci vratislavské. A co zamýšlel, toho dosáhl. Dne 19. února 15 vyzval Klement VIII laskavým listem Hahna k resignaci. Hahn uposlec a papež brevem z 18. března 1599 zrušil volbu Hahnovu a nařídil novou

Ale také císař stál ve slově. Když kapitula olomoucká sama urč si den 4. března za den volební a císaři to listem oznámila, byl t Rudolf II těžce dotčen a vytýkal listem svým ke kapitule ze d 16. února 1599, že stalo se tak proti zápovědi jeho, aby bez jei vědomí ničeho v té věci nepodnikali. Proto jim přísně poroučel, al tak zařídili volbu, až by zvláštním listem císařským byli vyrozumě o příchodu císařských komisařů, což stane se co nejspíše, až jen cís z Říma dostane odpověď od papeže na svůj list. Teprve tehdy a nik spíše ať k volbě přikročí vyslyšíce napřed komisaře císařské. Zatí však aby svým spolubratřím mimo zemi dlícím tuto císařskou vůli c nejspíše oznámili a o to se postarali, aby přítomní byli opatřeni pln mocí nepřítomných a beze všech odkladův a odporů této jediné vě v čas volby pilni byli, čím by dosti učinili přání císařskému ku pr spěchu kostela tak vznešeného.[2])

Na toto psaní císařské volba v Olomouci 4. března 1599 ovšei nebyla. V Římě však den před tím, 3. března byl František z Dietrich štejna, o němž se tolik jednalo, aby se stal biskupem olomouckým jmenován svým velikým příznivcem Klementem VIII kardinalem knězer titulu sv. Silvestra.[3]) Povýšení toto Františka Dietrichštejna oznamova papež 16. března 1599 císaři pravě, že velice rád vzal Františka d sboru kardinalského zvláště vzhledem na císaře, jemuž ve všem, poku může, dostiučiniti chce. Vždycky že se úplně srovnávali, aby Františk milovali, povyšovali a zdobili, láska pak jejich k němu touto důstojnost ještě se rozhojnila a horoucnější stala. Vždyť spatřovali, že práce skutky tohoto zbožného, moudrého a rozumného kardinala nyní tím více mohou býti na prospěch i císaři i německé říši, i církvi a víře katolické, a papež nepochybuje, že císař zrovna tak smýšlí, a že hlavn pomýšleti bude nyní na to, aby kardinal Dietrichštejn stal se již biskupem olomouckým. Papež stěžoval si, že ta věc jest velmi zdlouhavou a že se odkládá déle, a osvědčoval, že oba si nic toužebněji nepřejí, než aby ta věc šťastný a pro oba žádoucí konec vzala. Pročež že papež císaře opět a opět napomíná, žádá a prosí, aby vší snahou a pilnosti nejúčinnější co nejspíše věc ta podle úmluvy skončena byla. Žádné obtíže že nemůže býti, a budou-li voliti kardinala, že nebude zrušeno nebo z nějaké strany umenšeno právo svobodné volby kapituly, bude-li příště stolec biskupský uprázdněn; papež že postará se o to svým brevem a všecky obavy zcela odklidí. Pročež že netřeba mnoho psáti, aby se císař zaujal z celého srdce věci kardinala Dietrichštejna, i císaři i papeži tak milého; že žádný nezná lépe než císař oddanosti a věrnosti rodu Dietrichštejnova k císaři, a kardinala Františka ctnosti a záslub, a papež

[1]) *Dr. Jungnitz* l. c. 283.

[2]) Original v archivě metrop. kapituly olomoucké: B II. a 39/1.

[3]) Dostalo se mu přehojných blahopřání se všech stran. Jedno z doby trochu pozdější jest v moravském zemském archivě v Bočkově sbírce č. 2599.

stěji již dosvědčil, že se mu nemůže nic milejšího státi. Ostatek že m právem zanechává papež lásce a moudrosti císařově, jemuž obšírněji připomene nuncius apoštolský, arcibiskup Spinelli.[1])

Hned pak potom dne 19 března Klement VIII motu proprio volil kardinalu Františku Dietrichštejnovi, že mohl přijati, kdyby zvolen nebo postulován některou kapitulou v Germanii, která má vo svobodné volby, hodnost biskupa, neb arcibiskupa, neb opata, o převora, nebo proboštа a jiného preláta, nebo kanovníka; ale po rti Františkově kapitulám oněm — nejsou-li reservovány stolici oštolské — náleželo opět právo svobodné volby nebo postulace.[2]) nto brevem svým odkliditi chtěl papež, jak se byl již zmínil v listě císaři, námitky proti volbě kardinala Dietrichštejna vzešlé z obavy, by mohlo býti svobodné právo volební kapituly olomoucké volbou rdinalovou po jeho smrti zrušeno neb umenšeno. Tak zase upravena la kardinalu Dietrichštejnovi cesta na biskupský stolec olomoucký.

Dalších nesnází nebylo. Záležitost vratislavská byla již vyřízena ignací Hahnovou, o osobě nového biskupa olomouckého bylo mezi ařem a papežem úplné dohodnutí, a proto nebylo příčiny, aby se déle kládalo volbou olomouckou. Psal tedy císař 21. dubna 1599 kapitule moucké a napomínal kapituláry, ježto papež velice si přeje, aby volba vého biskupa co nejspíše se stala, aby určili jistý den k nové volbě; nejvhodnější z mnohých příčin pokládal den 17. května. Až toho u komisaři císařští do Olomouce přijdou, jimž císař uložil, aby co t jim poručeno, veškeré kapitule bedlivě vyložili, že císař nepochybuje, vděčnou myslí přijmou tu císařskou vůli a postarání se o prospěch stela jejich; den onen aby co nejspíše oznámili svým spolubratřím.[3])

Za komisaře své k volbě biskupa olomouckého ustanovil císař rady Krištofa z Lobkovic na Tachově a Pátku, nejstaršího komorníka, vyššího komorníka a nejvyššího „kammrmistra“ jakož i presidenta d appellacemi království českého, Joachima Haugvice z Biskupic na kytnici, zemského hejtmana, Ladislava Berku z Dubé a Lipého na ziříčí, komorníka císařova a nejvyššího komorníka markrabství moského, Jindřicha z Písnice na Hertnberku, prokuratora zemského álovství českého, a Jana Myllnera z Mylhausenu, prvního sekretáře hož království. Pánu z Lobkovic, Jindřichu z Písnice a Janu Myllnerovi lo pak ještě od císaře uloženo, aby zvláště vyjednávali se scholakem Janem Jergerem, jenž byl kandidatem jedné strany kanovníků. dolf II provázel jejich poselství listem k Jergerovi ze dne 21. dubna 99, v němž praví, že velice se císaři zavděčí, až bude od vyslancův přání císařově více poučen, jestliže se podle své povolnosti k císaři králi takovým skutečně při volbě osvědčí a prokáže, aby císař znal, že dosti učiněno je císařovu mínění o něm pojatému. Zakazoval

---

[1]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 157.

[2]) Obsah jest v breve papežském ke kapitule olomoucké ze dne 24. září 1599; ia v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži: A IV. a 15/4 a.

[3]) Original v archivě metrop. kapituly olomoucké: B II. a 39/2.

se pak císař, že jeho snahu a pilnost milostí svou císařskou zajis odplatí.[1])

Instrukce komisařů císařských je ze 24. dubna 1599. V ní uklác jim císař, poněvadž nová volba na den 17. května určena jest, at dva dni před tím do Olomouce se odebrali, tam články císařské instrukc přečetli, a pak kapitulu žádali, aby jim dána byla příležitost rozkaz císařské kapitule vyříditi. Potom měli kapitule předložiti věřící list císařské se zakazováním jí milosti císařské a královské a vyloži obšírněji, jak velice se císař až posud staral o prospěch tak vznešenéh kostela, a že ničeho nezanedbal, co by s užitkem a ziskem biskupstv bylo, ježto nejen kostelu jeho, nýbrž i císaři jako králi českému celému markrabství moravskému velice na tom záleží, aby co nejspíš ze středu jejich obrán byl za biskupa muž význačné učenosti i zbožnost a jinými ctnostmi zdobený, který by mohl i s pochvalou kostelu onom vládnouti, i pro císaře při poselstvích doma i venku a v jiných jeh víře svěřených jemu od císaře věcech užitečně a velmi platně pracovati Na tu zajisté věc jediné císař pozor měl, aby všude v královstvích a zemích jeho zůstala biskupství, mezi nimiž olomoucké neposledn zajímá místo, při svém starobylém lesku a aby se netrpělo žádného zatemnění nebo zmenšení v duchovních i světských věcech. Proče když dlouho a mnoho rozvažoval, kdo by zasluhoval, aby na místo zemřelého biskupa Stanislava kapitule doporučen byl, že konečně k tomu přistoupil, že nejlépe učiní, jestliže (což že také papeži se líbilo, pře-hojně poznal z několika papežských brev) Františka kardinala Dietrich-štejna, muže pro výborné a zkušené ctnosti jak papeži tak císaři velmi milého a příjemného, co nejpilněji a nejúčinněji kapitule doporučí a od ní přáti si bude, aby se s papežovým i císařovým míněním a úsudkem o Františkovi spokojila a jej za biskupa svého jednosvorným souhlasem vyvolila. Neboť co se týče schopností duševních, jimiž jak známo ozdoben jest, že jest nadání výtečného a šlechetně vypěstěného, mravů velmi se zamlouvajících, učenosti a moudrosti obzvláštní, tak že podle zásluhy nejvážnějším svědectvím papežským ozdoben a zcela hoden by byl, jemuž by se před jinými udělila ta pocta od kostela, u něhož jest vznešeným údem za mnoho let. Císař chce pomlčeti o urozenosti rodu a o věrných službách císaři a předkům jeho prokázaných a dosud pro-kazovaných od rodiny Dietrichštejnské, a jen tolik dodává, že kapitula nemůže mu učiniti nic vděčnějšího a nic příjemnějšího, než když vy-nasnaží se dosti učiniti přání papežskému a císařskému a vyvolí jej za biskupa; kapitula toho zajisté nebude litovati, ano časem svým do-statečně pozná, že ne bez božské prozřetelnosti dostalo se jim tohoto biskupa, jenž život tráviti bude ne v nečinnosti, nýbrž dílem v konání zbožnosti a v dobrém zařízení věcí církevních, dílem také ve věrné práci pro císaře a vlast; kanovníky společně a zvlášť otcovskou láskou bude následovati a jim svítiti bude příkladem svým, aby všemi skutky svými směřovali ke cti a slávě boží a ku prospěchu církve. Mnoho ve

[1]) Original tamtéž: B II. a 39/3.

prospěch povýšení jeho vykládati, nemyslí císař, že bude potřebí, aby nemusil pochybovati o výborné vůli celé kapituly a o svrchované povolnosti k císaři. Kdyby snad důstojnost kardinalská některým nějaké ozpaky činila, ať kapitula zví, že jest již postaráno o tuto věc a že všecky toho druhu překážky papežem jsou odstraněny a že se nic estane proti statutům kapitulním, jak bude možno obšírněji vyrozuměti papežova breve, jež kapitule Filip Spinelli, arcibiskup kolossenský, uncius papežský u dvoru císařova, svým auditorem posílá. Rovněž aké užitky a prospěchy biskupství a kostel olomoucký zvolením rantiška míti budou, že bude kapitule zřejmo z připojeného seznamu ěkterých artykulů. Pročež aby komisaři s kapitulou se vší pilností ednali, aby žádostivé přání císařovo vyplnila, že to bude císaři velmi říjemno a pro veškerou kapitulu jak u papeže tak i u císaře počestno. to o všecko měli se komisaři obezřetně starati, aby to podle důstojnosti ísařské a královské k žádoucímu konci přivedeno bylo.[1]

(O. p.)

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.

Studie Dra. Josefa Kašpara. (Č. d.)

V červenci roku 1586 Bruno přišel na své cestě Německem do arburga. Dal se immatrikulovati na tamní universitě jako doktor mské theologie. Než senátem universitním nebyl tu připuštěn k předáškám. Bruno jsa pln nevrle nad tím, dal se vyškrtnouti z universitního ba, opustil Marburg a šel dále do Wittenberka. Zde sobě zase aspoň a nějakou dobu mohl odpočinouti. Professoři wittenberští působením áměho Alberika Gentila, kterýž byl Brunův přítel, přijali jej mezi be a dovolili mu na universitě přednášeti. Bruno četl tu o Aristotelově rganu, užívaje ovšem, kde se dalo, příležitosti, aby zjednal průchod známost svým zásadám a názorům. Lullus a Koperník byli zase na edním místě. Bruno vydal tu také dialektický spis *De lampade mbinatoria lulliana* — o kombinovací lampě lullské.

Než ani ve Wittenberku nepřálo mu štěstí. Roku 1586 za nové ády kurfirsta Kristiana dosáhla na universitě vrchu strana kalvinská proti lutheránské. Bruno znám byl jako rozhodný protivník kalvinismu, tím nikterak se netajil. Věděl proto, že strana kalvinská napne vše, y jej z university odstranila, šel proto dobrovolně sám dříve. Před chodem dne 8. března rozloučil se s universitou doslovem, v němž zářiti dal všem možným obratům svého řečnického umění. Slaví tu

---

[1]) Instrukce (orig.) v kníž.-arcib. archivě kroměřížském: A IV. a 15/4. Seznam ykulů některých není u ní přiložen. Rovněž také není zachována žádná kapitulace volební.

Germanii, Němce, Luthera zase však přese vši slušnost, a předpovídá Němcům, že stanou se bohy a ne lidmi, et non erunt homines sed dii![1]) Papežství a katolické církvi nedostalo se však v doslovu tom od Bruna opět žádného uznání, pro ni neměl slova byť i jen sebeskrovnější pochvaly, ba vyjadřoval se o nich po způsobu tehdejších náboženských pamfletů tak, že nelze ani výrazů těch opakovati; stačí, povíme-li, že Bruno činnost Církve líčí jako otravnou a ji samu zve žravou bestií. Když pověst o té řeči přišla až do Italie, nelze se diviti, že Brunovi tam nezjednala přátel. Z Wittenberka Bruno uchýlil se do Prahy.[2]) I tu chtěl pokusiti se o štěstí na universitě a získati si přízeň císaře Rudolfa II. Lullus tu opětně pomáhal. Bruno publikuje spis De specierum scrutinio — o skrutiniu tvarův[3]) a věnuje jej Vilému de San Clemente, španělskému vyslanci u dvora císařského. Nedosáhl však svého účelu. Jsa v poměrech dosti strastných píše: Articuli centum et sexaginta adversus huius tempestatis mathematicos atque philosophos — 160 artikulů proti mathematikům a filosofům té doby, a připisuje jej „božskému“ Rudolfovi. Rudolf daroval mu zaň 300 tolarů. S těmi Bruno sklamán jsa ve svých nadějích opouští Prahu a odchází počátkem roku 1589 do Helmstädtu v Brunšvicku, doufaje, že se tam snad uchytí na universitě nedávno založené vévodou Juliem brunšvickým. Julius přijal ho přívětivě a staral se o něj. Než po málo měsících Julius v květnu roku 1589 umírá. Bruno měl jednu z pohřebních řečí. Ani v té nemohl se zdržeti nájezdů na Řím a papeže, nenasytný jícen „římského vlka“ i v této řeči nezbytně figuroval. Než Bruno nezískal si tím přátelství lutheránů v Helmstädtě rozhodujících. Superintendent Boetius vylučuje jej jako zastance novot Koperníkových a šiřitele podvratných ideí z návštěvy kostelů protestantských a varuje žáky před stykem s ním. Brunovi zasazena tím rána osudná. Nemohl se déle udržeti v Helmstädtě a přijal místo korrektora ve slavné knihtiskárně Jana Wechela a Petra Fischera ve Frankfurtě. Bydlel tu v klášteře karmelitském u města. Převor kláštera toho choval se k Brunovi velmi slušně, vážil si ho jako nadaného muže, avšak byl o něm přesvědčen, že nemá žádného náboženství. Bruno mu prý také říkával, že celý svět za několik let přijme jedno, jakési nové náboženství. Snad mínil tím svůj pantheistický system. Jinak byl Bruno ve Frankfurtě až horečně činný. Studoval, v soukromých kroužcích přednášel mladým mužům, korrigoval a vydával své spisy, které jsou druhou serií jeho děl filosofických. Jsou to spisy De imaginum, signorum et idearum compositione; De monade, numero et figura, a jeho pokračování „De immenso et innumerabilibus“; De triplici minimo et mensura. (O skládání obrazů, znamení a ideí; o monadě, číslu a

---

[1]) *Berti*, str. 215.

[2]) *Dr. Brunnhofer* ve svém Giordano Bruno's Weltanschauung und Verhängnis, str. 68 tu podotýká: Von Wittenberg wandte sich Bruno nach Prag, das damals noch nicht in den Händen der Barbaren lag, sondern noch als unverfälscht deutsche Universität wirkte. Těžko se tu věru nepousmáti.

[3]) *Berti*, str. 219 a d.

tvaru, o nesmírném a nesčíslném; o trojím nejmenším a míře.) Psány jsou v latině a tlumočí Brunův světový názor. Spis „De imaginum, signorum et idearum compositione“ je po většině jen nové zpracování spisu „De umbris idearum“. V traktatech „De triplici minimo“, „De monade“ Bruno sleduje myšlenku, že podkladem všeho bytí nejmenší „minimum“ — monada. Monada je svět pro sebe, v každé monadě obráží se všecek vesmír, každá monada je středem universa, a proto je tolik středů, co světů; všecky pak monady oživující a pronikající duch není než podstata podstat — monada monad.[1])

Ve Frankfurtě bývaly slavné knihkupecké trhy, k nim dostavovali se knihkupci z celé téměř Evropy. Na trhy ty přicházeli i knihkupci benátští Ciotto a Britanno, s nimiž se tu i Bruno seznámil. Knihkupci ti přinesli do Benátek jakési dílko Brunovo o lullském umění. Dílko to viděl v krámu Ciottově mladý Benátčan Mocenigo, pocházející ze známé rodiny Mocenigův, muž sice vědychtivý, jací tehdy byli vůbec mladí Benátčané, než ducha poněkud slabého a omezeného.[2]) Přečet onen spisek, Mocenigo zaujat byl pro Bruna tolik, že přál si býti od něho vyučován, očekával, že snad Bruno zasvětí ho do tajůplných vědomostí magie a alchymie, čekal ovšem víc, než Bruno splniti mohl a chtěl. Po Ciottovi či Britannovi dvakráte psal Brunovi, že by si přál míti jej za svého učitele. Bruno druhému pozvání neodolal. Nechává nedotištěné poslední archy spisu „De triplici minimo“ a ubírá se do Benátek. Po 15 letech zase se vrací do vlasti zrovna nedočkavě ten, kterýž v Anglii kdysi chlubil se býti světoobčanem, jemuž „slunce je otcem a země matkou“.[3])

V Benátkách vyučuje svého svěřence, seznamuje jej s pravidly „artis memoriae“ — mnemoniky. V prázdných chvílích spěchá do Paduy, tam soukromě přednáší německým studentům a uveřejňuje spis „Liber triginta statuarum“ (kniha třiceti soch) — po způsobu aristotelské logiky. „Statuae“ nejsou než směs různých aristotelských metafysických principů a kategorií. Nad to Bruno horlivě pracoval o novém svém díle „Delle sette arti liberali“ (o sedmi svobodných uměních), které chtěl dedikovati papeži Klementu VIII za tím účelem, aby se smířil s Církví, došel absoluce a povolení, aby směl žíti mimo řád. Mimo to čile účastňoval se učených rozhovorů ve vědeckých kroužcích v domech několika benátských patriciů. Jmenovitě v domě patricia Morosiniho Bruno často býval.

V Mocenigovi však Bruno nenašel žáka, jakého v něm najíti doufal. Bylyť povahy jejich naprosto různé. Kdežto Bruno byl muž ohnivý, až příliš otevřený, důvěřivý, žák jeho byl zamlklý, bázlivý a nedůvěřivý; proto se odcizovali čím dál tím víc. Jmenovitě Mocenigo, v jehož domě Bruno později se usídlil, když Bruno nezasvěcoval ho

[1]) De triplici minimo, str. 10, 17. — »Deus est monadum monas, nempe entium entitas.« — Srovnej názory Leibnitzovy!

[2]) *Berti*, str. 232 a d.

[3]) »Figlio del padre Sole e de la Terra madre.« *Wagner*, II. Spaccio 109. — *Lagarde*, II. str. 406.

dosti rychle v taje věd, jak očekával, stával se čím dále tím chladnějším k němu, ba zřejmě nepřátelským; stěžovával si pak, že ho Bruno neučí tolik, jak byl přislíbil. Ten bránil se, že všem svým slibům plně dostál, ba že učinil daleko více, než Mocenigo může žádati za svůj honorář. Chtěje dalším půtkám učiniti konec, Bruno vzdal se vyučování u Moceniga a chystal se k návratu do Frankfurtu. Dne 21. května roku 1592 rozloučil se se svým učněm. Mocenigo snažil se Bruna zadržeti nejprve prosbou, pak hrozbami. Když pak Bruno zdržeti se nedal, užil násilí. V poslední noc, kterou Bruno strávil v jeho domě v Benátkách, Mocenigo vstoupil do jeho bytu, jsa provázen svým sluhou a několika gondoliery, a dal Bruna dovésti do podkrovní komory. Tam žádal na něm, aby zůstal a doučil ho tajným uměním, sice že se špatnou se potáže. Mocenigo, jsa na duchu poněkud omezen, stále se ještě domníval, že mu Bruno nejdůležitějších věcí z tajných umění nepověděl. Bruno dal odpověď odmítavou, déle že nezůstane, vyučil prý ho všemu, co slíbil, více že učiniti nechce, ani nemůže, tajných umění že nezná, že jsou podvodem a sám že jest jejich nepřítelem. Mocenigo vida, že je sklamán ve svých nadějích, dal Bruna v podkroví uzavříti. Na druhý pak den splnil svou hrozbu a vydal ho benátskému inkvisičnímu soudu, obviniv ho nářky mnohými a těžkými. Tak žaloval, že Bruno pravil, Kristus to že byl podvodník, jeho učeníci rovněž, lid jen že podváděli klamnými zázraky, učení trestu za hříchy, ba celá víra že plná je blasfemií, a jiných věcí více.[1]) Přísedící inkvisičního soudu byli papežský nuncius, patriarcha benátský a pater inkvisitor, s nimi zasedali společně tři „savii all' eresia“, šlechtici určení benátským senátem, kteří o průběhu processu podávali zprávu radě „desíti“.

Soud benátského officia, slyše žaloby tak těžké, nemohl ovšem jinak než Bruna zadržeti a podrobiti processu. Bruno byl vyslýchán několikráte. Ve dnech 26. a 30. května roku 1592 Bruno vypovídá o svém životě, dne 2. a 3. června o svém učení. Bruno podává soudcům seznam všech svých spisů a snaží se je pro sebe získati tím, že činí rozdíl mezi spisy, které schvaluje a jež odsuzuje. Praví, že ve svých spisech ne s křesťanského, nýbrž se stanoviska filosofického psal a učil a chce proto, aby byl posuzován jako filosof a ne jako církevní učitel. Pak nastiňuje několika črtami některé ze svých filosofických názorů o světě, božství, o Trojici, o duši. Na konec však prohlašuje, že jest v nejdůležitějších učeních Církve pravověrný, že věří v božství Kristovo, v jeho divy, proměnu při konsekraci, v neposkvrněné početí, v ráj, nebe, peklo i očistec.

Slyšen byl ještě 4. června, kde hájil se proti Mocenigovi, jenž mu prý hrozil: nenaučím-li ho všemu, co vím sám, uškodí mi na cti i na životě. Dne 30. července byl slyšen v Benátkách naposled. Bruno lituje tu všech svých poblouzení, jest ochoten podrobiti se všemu, co soudcové uznají za dobré pro jeho duši a slibuje, bude-li při životě zachován, že zařídí svůj život zcela jinak než dříve a napraví všecko pohoršení, které dal.

[1]) *Berti*, str. 260 a d.

Nad tímto obratem se mimoděk pozastavujeme. Pochybujeme, že byl upřímný. Bruno byl tehdy muž v nejlepších letech, chuť k životu drala se u něho v před veškerou svojí silou a ztráta svobody byla proň přetěžkou. Nad to i zrada přítele zkrušila jej velice. Bruno chtěl ještě žíti, chtěl býti zas svoboden, snad proto, aby vykonal, co mu ještě tanulo na mysli. Těmto okamžitým dojmům podlehl tím víc, oč více byl vznětlivé letory. To vše asi zapřičinilo okamžitý onen obrat v jednání a smýšlení Brunově; proto pro okamžik byl hotov i obětovati svou filosofii. Když toto první vzrušení však pominulo a rozvaha a klid se dostavil, Bruno rozpomněl se na věrnost ke své filosofii — a pak, jak jsme toho svědky v Římě, nedal se od ní již odvrátiti ničím. Proč asi, vyložíme ke konci své práce.

Bruno odvoláním svým byl by snad došel svobody, kdyby inkvisiční soud benátský sám si byl troufal process jeho ukončiti. Než jméno Brunovo ve světě církevním mělo tehdy zvuk tak nedobrý, že soud benátský nechtěl tu pronésti konečného rozsudku. Poslal proto všecka akta processu se týkající, jakož i všecky knihy jeho a rukopisy svatému officiu do Říma. Když pak z Říma bylo žádáno, by Bruno tam byl poslán, aby tu s ním process znova zaveden a ukončen byl, vláda benátská po některém váhání žádosti té vyhověla a Bruna do Říma dopraviti dala. Tím končí se veřejná činnost Brunova, filosofa — nedá se popříti — mnoho činného — nemnoho však šťastného. Budiž nám dovoleno, prve než dolíčíme neblahý jeho konec, podati tu nejdůležitější jeho filosofické názory. (P. d.)

Současné básnictví ruské.

A. Vrzal. (O.)

V.

S pádem starého tendenčního umění v očích mladého pokolení ve společnost ruskou začaly vznikat smělejší myšlenky, jež nemohly neodrazit se na všech citlivých činitelích tisku. Hledání krásy stalo se pozoruhodným zjevem. Spisovatelé, obdaření básnickým nadáním, kteří dříve podléhali nátlaku prospěchářských požadavkův i se strany obecenstva i pokrokových vůdců, začali jeden za druhým přecházet na novou dráhu, odkrývající širší prostor jejich uměleckému temperamentu. Tak jsme to viděli u Minského i Merežkovského. Po nich mladí spisovatelé rychle střásli se sebe prach časopiseckých předpisů, jež je chtěly přidržet k publicistickým úkolům, ale poddavše se novým proudům, ještě neovládli toho, co bezděčně hýbe v nich potřebností dokonalejšího i hlubšího výrazu věčných ideí a cílův umění. I tvorba těchto spisovatelů nového směru vyznamenává se naivní závislostí na popularních

v danou chvíli, světoznámých jménech západoevropských, strojeností a retoričností ve shánění se za vnějšími effekty. Mladí básníci zkoušejí teprve své síly, hledají náležitá slova i umělecké obrazy k vyjádření svých vnitřních nepokojův a vzrušení, a snad ještě mnoho času uplyne, než podají něco skutečně cenného, co tvořilo by moment v dějinách umění.

Nejsilnějším talentem mezi současnými básníky jest bez odporu K. D. Balmont (nar. 1867), velmi pilný a nadaný překladatel Shelleye, Poea, Dantea, Calderona a jiných nejlepších západoevropských básníků. Balmont je mistr slova, ale píše příliš mnoho, poněkud nedbale, naspěch, a proto verš jeho, jinak libozvučný, hudebný, zpěvný, ohebný a něžný, není vždy náležitě propracován. Při vší naivní retoričnosti poněkud strojeného demonismu, při vší strojenosti jeho themat, nedostatku jasných básnických barev a hlubokých nálad, poesie jeho jest plna něhy a půvabu, velmi jemně podává dojmy z přírody s jejími dalekými perspektivami, dovedně podává vlastní znění duše básníkovy v tonech světlých, a v té příčině vysoko stojí nad svými druhy v literarně poetickém směru. V jeho názoru na přírodu znamenat cosi ťutčevského a fetovského, zároveň však pozorovat u něho vliv francouzského dekadentství s jeho výstřednostmi, strojenou nemravností, kultem slepých sil přírody, krvelačnosti, s demonismem, vedle něhož divně se vyjímá krásný chvalozpěv „Bohu Stvořiteli“. Co překáží mu nejvíce na tvůrčí dráze, jest chladná duše jeho s domýšlivými nároky v oboru básnických abstrakcí, s vynášením se nepřístupnými styky s bezmezným a nekonečným.

Dosti nadanou básnířkou směru dekadentského jest manželka Merežkovského, Zinajda Nikol. Merežkovská (nar. 1867), známější pod jménem před svatbou, Gippiusová; jako básnířka jemných pocitů dekadentských není silná ani hluboká, jest poněkud jednotvárná, ale jemná, samostatná. V básních jejích pozorovat mnohé filosofické idey a motivy, naváté současností, vedle osobní, čistě individualní zkušenosti. Verš její je zpěvný, virtuosní; básnířka pohrává si všemi rozměry, nebojíc se ani volného verše bez rozměru, a v té příčině přimyká k symbolistickému hnutí: u ní jako u novějších básníků francouzských a německých nalezáme směs verše s prosou, a všecko to jest poetické. Ale v básních s filosofickým „meonickým“ zbarvením a v básních nábožensko-mystického obsahu zaráží nás neupřímnost, škrobenost, cosi neruského, příliš individualního. Vystříhajíc se všeho všedního, básnířka vytvořila si jakýsi kult zrůdného, a kult tento je za hranicí pravého umění.

Chorobný zjev mezi dekadenty je básník Fedor Sologub; jeho názor světový jest výsledkem rozháranosti nervů, přesycenosti tělesnými požitky a mystického strachu před smrtí. Cosi ordinarního, nesnesitelně vulgarního a vymučeného pozorovat v jeho suchoparných básních. Mystické jeho verše líbí se lidem bez víry a idealův. Ostatně v poslední době, jak se zdá, básník nadobro umlkl.

Mezi tak zvanými moskevskými symbolisty přední místo zaujímá Valerij Brjusov, jenž kdysi vydán byl veřejnému posměchu za svou podivínskou báseň o jedné řádce: „O zakryj svoje bledé nohy!“ Nicméně jako nejživější zástupce symbolistického hnutí, svázaného svými

ostře individualistickými tendencemi s novějšími proudy západoevropské literatury, má jistý význam pro literaturu ruskou.

Symbolický prvek nikdy nevymíral v umění, ani za největšího rozkvětu realismu. Proto není nic divného, že zároveň s idealistickými snahami, vyznačujícími přítomnou historickou dobu, v poesii začala vnikat potřeba nových vybroušených forem, oživovaných hlubokou vnitřní pravdou. Nikdy dosud ve společnosti nebyla tak živa snaha po čistě psychologickém zpracování nejpalčivějších životních themat s postavením proti sobě různých principů, zápasících v duši lidské. Umění prožívá přechodnou dobu. Neodtrhši se od zastaralých, hrubě realistických tradicí, ale tušíc již dobu, kdy nová idealistická krása najde si dokonalý výraz, podává mlhavá, nejasná díla. V literaturách západoevropských možno pozorovat několik skutečně nadaných spisovatelů nového směru. V ruské literatuře pozorovat dosud jakési kvašení, jež nenalezlo smělého zástupce v nějakém jasném a originalním talentě. Přece však někteří spisovatelé razí cestu tomuto symbolismu v literatuře, a básněmi, v nichž pozorovat ovšem jen slabé zastoupení nových nálad, kritickými poznámkami i studiemi činí to hlavně jmenovaný V. Brjusov, kolem něhož seskupili se symbolističtí básníci, z nichž největší oblibě se těší Alexander Dobroljubov, Ivan Koněvskij, Jemeljan Kochanovskij, Miropolskij, Durnovo, Baltrušajtis, Martova a Zaronin. U všech těchto básníků dosud není určitého světového názoru, není bezprostřednosti v citech i fantasiích, není prostých nápěvů, není určitého, vlastního slohu, není vkusu v obohacování básnického slovníku ruského novými slovy a svěžími obraty řeči. Ve verších jejich pozorovat kult demonismu a prostopášnosti ve vykřičených domech, nemravnosti, nedostatek národní barvitosti, jež nejlépe ukazuje, že nejsou originalní, že rozvoj jejich závisí na různých proudech západoevropské literatury.

K novému hnutí v literatuře poněkud se přimyká, ale dojem čistě ruské povahy činí Ivan Al. Bunin; talent jeho nevyniká ani jasností, ani silou, ani bohatstvím odstínů barevných, jehož nutně třeba při krajinomalbě. Bunin zná dobře a cítí ruský svět; jeho stromy šustí ruským šustotem, jeho listopad podává ruské podzimní nálady, měkce tesklivé, ale pro přírodu cizí, pro cizí oblohu — nemá umělecky vnímavého zraku. Talent prostřední!

Z opposice proti dřívější tendenční poesii, jež společenským a mravním idealům dávala přednost před esthetickými otázkami v básnictví, poesie nynější i mimodekadentská úmyslně uznala pro sebe platnými pouze tradice Puškina, Baratynského, Ťutčeva i Feta, stará se více o krásu verše i originalnost obrazův, o jemné odstíny citu a nálady, o čisté umění.

Předním zástupcem tohoto směru v ruské poesii jest Konstantin Mich. Fofanov (nar. 1862), talent pozoruhodný, jehož verše bezprostředností, jasnou fantasií, hudebností dosahují druhdy půvabu poesie Ťutčeva i Feta. Jako básník mžikové nálady čerpá odevšad, z přírody i pestrého života, zpívá o všem, co mu přijde na oči, a třeba

uznat, zpívá dosti libozvučně. Škoda, že ve spěchu básní svých lépe nepropracuje.

Cosi spřízněného s Fofanovem je Konstantin N. Ldov. Ale je to především plamenný idealista, jenž vědomě vybírá pro své básně jen to, co sám schvaluje se stanoviska svého idealismu. Talent jeho není veliký, není úplně originalní, ale vyniká srdečností, bezprostředností. Polemisuje s poesií tendenční, sklání se před svými velikými vzory čisté poesie, nadšen jejich motivy, zastává se jich jak v předmluvách i v doslovech ke svým sbírečkám, tak i v přednáškách, jež po venkovských městech koná.

Čistě erotický talent nedávno zesnulé paní M. A. Lochvické (Žibereové) zaujímá zcela zvláštní místo mezi současnými básníky. Je to básnířka vášnivé, ale celkem zdravé lásky. Chtějíc se vyhnouti jednostrannosti poetické tvorby, zkoušela síly své na jiných thematech, ale s nezdarem. Verš její je zpěvný, barvy jasné, nálady smělé.

Bezobsažny, velice strojeny jsou básně Fedorova, Vlad. Šufa a Apollona Korinfského. — Vasilij Lvovič Veličko psal veselé verše s východním nádechem a motivy, jež bral od východních básníků, které také nezdařile překládal.

Taková asi je současná poesie ruská v hlavních jejích proudech a nadanějších zástupcích, jichž talenty mají skoro výlučně lyrický charakter a daleko nezachycují života ruského v jeho složitosti. Ač belletrie současná nemůže se vykázat žádnými velikými, originalními talenty, přece básnictví ještě daleko za ní pokulhává.

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

Než přikročíme k věroučné analysi spisů Stanislavových, pozorujme je s hlediska historického.

První otázka, kterouž tu jest rozluštiti, jest: kdy byly traktaty Stanislavovy napsány. S příbližnou jistotou lze to určiti z poznámek, jež se v kodexech vyskytují. Písař kod. víd. 4509 udává, kdy traktat dopsal: fer. II. post Invocavit 1407. Byl tedy celý spis „de corpore Christi“ hotov před rokem 1407 a cirkuloval již jako celek. Přesné určení doby pro druhý traktat má kodex břevnovský, jehož pisatel praví: „Pronunciatus sub a. d. 1406, finitus est die 9. mensis Februarii.“[1]) To se může, jak řečeno, týkati jenom druhého traktatu, jenž byl tedy čten Stanislavem koncem ledna a počátkem února roku 1406. V kodexu pak vídeňském 4483 na místě uvedeném jest udáno, jak dávno před tímto spisem byl napsán traktat

[1]) *Tomek* l. c.

první: „Prius bene duobus annis vel medio altero vel citra“, což úplně souhlasí s údajem Husovým v listě Křišťanovi: „Et post duos annos, quando venit Stiekna cum suo tractatu...“ tedy asi dvě leta před tím, někdy počátkem roku 1404 nebo již koncem roku 1403 napsal Stanislav svůj traktat viklefský. Zajímavé! Nedlouho po bouřlivé schůzi květnové roku 1403, v níž bylo zavrženo 45 článků Viklefových a v níž se Stanislav tak rozhodně Viklefa ujímal, že většina mistrův odešla ze shromáždění, považoval Stanislav za nutné v nejdelikátnější otázce postaviti se Viklefovi po bok! Co jest proti tomu viklefský turnaj universitní roku 1410!

Jaké byly osudy viklefského traktatu Stanislavova?

Spis Stanislavův, byv rozšířen patrně jeho posluchači, způsobil hotovou bouři. Nelze se tomu diviti. Myšlenka pronesena v době, v níž se hledí na pravověrnost jako na podmínku veškerého, i společenského bytí, kdy odchylka od ní jest posuzována a trestána jako největší zločin, kdy církevní vrchnost, universitní organy i vrstvy lidové ostražitě nad ní bdí. Byla vyslovena nejučenějším, nejobratnějším professorem universitním, k němuž nejpřednější učené hlavy české vzhlížejí jako k učiteli, a pronesena jako neodporující nauce církevní. Nepravdivost tohoto tvrzení byla sice zjevnou těm, kdož a priori neklonili se k Viklefovi, vždyť nauka církevní byla tak jasnou, že jí Stanislavovy kličky nemohly uvésti v pochybnost; ba sami mistři, Viklefovi přející, měli thesi Stanislavovu za příliš smělou, než aby se k ní přihlásili veřejně. Ač k tomu Stanislav Husa přímo vyzýval, aby s ním v této věci držel, není nikterak zjevné stopy, že by to byl Hus učinil, ba Hus to později v polemice se Stanislavem popírá.[1]) Ale žáci Stanislavovi a prostý lid, nemající vyškolenosti dogmatické, snadno nadchnutelný pro ideu novou, dali se zavésti autoritou slavného mistra. Neviděli, nechtěli viděti v jeho tvrzení nic bludařského, protože se přece, aspoň zdánlivě, realní přítomnost Kristova v nejsvětější svátosti uznává a způsob, jímž se Kristus stává přítomným, transsubstanciace, není prý církevně definován. Mistři pražští, katolicky smýšlející, nasadili všecky páky, aby lid od Staníkovy nauky odvrátili, ale nedařilo se jim. Tak referuje písař kodexu víd. 4483 fol. 162*a*, kde mimo shora uvedené píše: „Plures seducti fuerunt, ut hoc patet per professores ecclesie pragensis, qui magnum laborem habuerunt, ut possint aliquos inde avertere, nec potuerunt quid proficere“, a dále dodává: „Ergo simplices multi dubitare ceperunt.“ Ostatně Stanislav sám přiznává v druhém traktatě, že byli mnozí uvedeni v pochybnosti jeho dílkem.[2]) Avšak o polemice, která se pro spis Stanislavův v prvých dvou letech po jeho sepsání rozvinula, nemáme současných svědectví.

Teprve spor roku 1405 vzniklý lze nám doložiti netoliko známým

[1]) Srv. uvedený list Husův Křišťanovi.

[2]) Na počátku hlavy IV. píše: »Ipsa mocio dubitacionum ... possit animos plurium commovere, adeo ut representarent contextum illorum verborum esse scandalosum.« Na toto místo asi myslí písař traktatu v kod. víd. 4483, když dále praví: Et patet in ipso tractatu, quomodo expresse in dubitacionem plures involuti sunt.

svědectvím Husovým (list Křišťanovi), nýbrž i novými zprávami a traktaty z kodexů dvorní bibliotheky vídeňské. Je to spor mistra Jana ze Štěkna se Stanislavem.

Cisterciacký mnich Jan ze Štěkna, jenž byl již roku 1393 při zřízení litevské kolleje v Praze spolu s Křížem Kramářem a Něprem prokuratorem polské královny Hedviky a kancléřem její kurie,[1]) byl povolán asi roku 1400 na obnovenou universitu krakovskou a zůstal tam do roku 1404.[2]) Snad již na konci toho roku, ale jistě roku 1405 obrátil se proti Stanislavovi, že učí heresi.[3]) Potíral Stanislava nejen soukromě, nýbrž i v kázáních. Jedna taková řeč Štěknova je zachována ve víd. kod. č. 4314 135*b*—136*a*. Jest nadepsána: Sermo magistri Styekne ad populum factus apud Carmelitas contra Wikleff contra remanenciam panis. Začíná: „Caro mea vere est cibus" Ioh. VI. Item: „Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita." Těmto slovům Kristovým, praví, nutno rozuměti tak, jak rozhodla církev svatá, totiž že, jakmile jsou pronesena slova konsekrační, nezůstává chléb hmotný. Tak učil i svatý Augustin, Paschasius a sv. Ambrož. Proto nesmí se dbáti doktorů, nýbrž nutno jest věřiti a hlásati, že chléb hmotný nezůstává. A proč se nazývá tělo Páně chlebem, nezůstává-li chléb? Protože zachovává život věčný, jako chléb pozemský udržuje život časný. Krev pak vínem se zve, ježto obveseluje srdce vnitřního člověka. Z toho uzavírá Štěkna, že byl Viklef heretikem, jelikož jsou u něho obě podmínky herese: blud a tvrdošíjnost splněny. Heretikové pak jsou exkommunikováni a mohou „iuris ordine reservato" býti života zbaveni, protože jest herese největší hřích, berouc člověku největší dobro, totiž víru, horší než urážka veličenstva, falšování listin nebo padělání peněz. Nemá se s nimi obcovati a mají býti udáni.

Resolutní řeč Štěknova, přímo namířená proti Viklefovi, směřovala svým hrotem proti Stanislavovi. Stanislav také na řeči a výtky Štěknovy reagoval a pravil sebevědomě, „že bude musit mnich Štěkna před ním padnouti na kolena a prositi ho, aby mu odpustil, že se opovážil nazvati jeho traktat novou setbou bludnou".[4])

Ale Štěkna se nezalekl. Uveřejnil traktat, jímž dokazoval bludnost nauky Viklefovy a Stanislavovy. Traktat tento nebo aspoň část jeho jest v témže víd. kod. 4314 136*a*—138*a*. Má nadpis: Secuntur contradictorie collecta per magistrum Štieknam

[1]) Srv. zakládací listinu u *Balbína*, Bohemia docta, I. 25: »Postremo quod regina huius negotii constituit procuratores, cum ipsa adesse non possit, magistrum Ioannem Sczekna, Curiae S. Majestatis cancellarium, Crucem Institorem et Nyepronem, cives Maioris urbis Pragensis.« Až do roku 1396 byl Štěkna farářem v Zulbu u Znojma (srv. Monum. univ. Prag. II. 329 k roku 1391), spravuje ji ovšem svým zástupcem. Bonifác IX přikazuje listem, uveřejněným v Monum. Vatic. V. č. 962, aby se zulbská fara, ježto Štěkna dostal faru v Przimakově diec. krakovské, udělila Osvaldu Čechovi. A tento Čech jest roku 1410 podepsán jako zulbský farář na listině kláštera luckého (*Volný*, Topogr. II. 2 str. 159.) Nemělo by se Czulba čísti Culba místo Čulba?

[2]) *Bidlo*, Čeští emigranti v Polsku. Č. Č. M. 1895, str. 126 n.

[3]) *Palacký*, Dějiny nár. česk. III. 44.

[4]) Hus v listě Křišťanovi. *Palacký*, Docum. 56.

ex dictis diversorum doctorum contra Ioh. Wikleff et contra tractatum de corpore Christi Stanikonis et alium tractatum Joh. Hus,[1]) qui ponunt remanenciam panis in sacramento altaris, quos tractatus nolui hic inserere, ne ex eorum dictis aliqui seducantur et inficiantur. Začíná: Contra illos, qui dicunt, quod post consecracionem hostie maneat panis, similiter et vinum in calice. Neobsahuje však nic než citaty z církevních spisovatelů[2]) bez ladu a skladu a bez poznámek kompilatorových. Končí slovy: „Et sic patet, quod substancia panis et vini non remanet post consecracionem in sacramento altaris."

Traktat Štěknův, bojující pro myšlenku katolickou ne slovy autorovými, nýbrž nejčelnějšími literarními autoritami, zvýšil odpor proti Stanislavovi. Ale Štěkna učinil ještě krok další: udal Stanislava u arcibiskupa. Nějaký vliv měli při tom i biskupové polští. Písař traktatu v kod. víd. 4483 aspoň praví na m. uv.: „Et tunc post denuncciatus per episcopos regni Kracovie et magistrum Johannem dictum Sczekna archiepiscopo pragensi per eundem magistrum..." Učinili tak biskupové polští přímo či zplnomocnili k tomu Štěknu? Dodatek „per eundem magistrum" by nasvědčoval druhému. Tolik se zdá z toho jisto, že Stanislavovi posluchači donesli traktat jeho do Polska a biskupové byli nuceni zakročiti.[3])

Mezitím došla do Čech bulla Innocence VII ze dne 24. června 1405, jíž napomíná arcibiskupa Zbyňka, aby se pečlivě staral o vyplenění bludův a kacířství Viklefových. Bulla tato byla odpovědí papežovou na žalobu pražských prelatů (kapitoly?), kteří se následkem vystoupení českých mistrův a zvláště Stanislava na schůzi universitní 28. května 1403 neb snad i pro viklefský traktat Stanislavův sám (neboť Innocenc VII nastoupil teprve 17. října 1404) obrátili do Říma.[4])

Po tak důrazném napomenutí papežově muselo udání Štěknovo pohnouti arcibiskupa Zbyňka k přísnému zakročení proti Stanislavovi.[5]) Předběžné prozkoumání traktatu svěřeno komisi čtyř theologů, z nichž tři byli prelati a jeden mistr universitní.

[1]) Zmýlil se pisatel kodexu? Nebo jest nesprávnou domněnka Flajšhansova, jenž prvý traktat Husův »de corp. Christi«: Impugnantibus... klade do roku 1408?

[2]) Ze starších uveden Ambrož, Augustin, Jeronym, Řehoř Veliký, Jan Dam., z novějších Remigius, Bernard, Tomáš Aqu., Hugo a S. Vict., Innocenc III, Jindřich de Gandawo, Jindřich de Urimaria, Vincenc.

[3]) Je to spolu nejstarší doklad pro šíření viklefie z Čech do Polska. *Loserth* uvádí teprve pokusy Jeronyma Pražského, jenž se za tím účelem osobně do Polska odebral. Srv. Über die Versuche wiclif-husitische Lehren nach Österreich, Polen, Ungarn und Croatien zu verpflanzen. Mitth. des Ver. für die Gesch. D. B. XXIV. str. 101 a 109 listu vídeňské university.

[4]) Srv. Chronicon Univ. Prag.: »Hanc monitionem praelati procuraverunt.« Bulla Innocencova tištěna u Raynaldiho. *Palacký,* Děj., kn. XI. čl. 2. *Tomek,* Děje Univ. pr., str. 138.

[5]) Ještě o synodě Svato-Vítské roku 1405 měl kázání Stanislav; dovozoval v něm, že arcibiskup má povinnost starati se o vymýtění všeho zlého a trestati ty, kteří se nechtějí napraviti. Srv. *Tomek,* Dějepis města Prahy, 2. vyd. III. 451. Již o synodě Svato-Lukášské byl synodalním kazatelem Hus.

Zpráva, již podali arcibiskupovi o vyšetřování, a dobré zdání jejich, jsou zachovány rovněž v kod. víd. 4483 (162*b*—164*a*). Začíná bez nápisu: Quidam tractatus de sacramento corporis Christi nobis pluribus oblatus est per reverendissimum in Christo patrem etc. pro modo consiliandi, quid agendum super illo, eo quod sibi ut diecesano oblatus extitit per denuncciacionem etc. Mistr universitní, jenž jest původcem této zprávy, praví především, že je třeba věřiti všemu, čemu věří církev katolická, a dle toho jest učiti bez pochybností. Ale spisovatel traktatu hned v úvodu vyslovuje prý pochybnost pravě, že nutno věřiti všemu, čemu učí církev svatá z vnuknutí Ducha svatého. O thesi pak jeho není jasno, klade-li ji jen k účelu rozhovoru nebo tvrdivě — na to prý se ho nutno tázati.[1]) Ve věci samé tvrdí prý správné, že po proměnění chléb je tělem Kristovým a víno jeho krví, ale co dále sofistickými argumenty, citaty a přirovnáními dokazuje, že zůstává obojí podstata po proměnění, podstata chleba jako utajená (sopita) a podstata těla zjevně a hlavně, tak jako světlo hvězd jest utajeno v přítomnosti slunce, není pravdivé. Rovněž zhola chybno jest, že nikde v Písmě a učitelích církevních není, že nezůstává chléb. Spisovatel podává na doklad toho řadu citátů.

Komise předvolala Stanislava a položila mu otázku shora formulovanou. Stanislav odpověděl, že toho netvrdil, nýbrž jen disputativně jednal o zmíněné větě, že spisku svého nikomu neposlal a neví, jak se dostal do ciziny, ježto jej chtěl dokončiti důkazem opaku.[2]) Táž omluva jest i v dopisu Husově Křišťanovi: „quod tractatum illum non perfecit“, ale jelikož všecko naše vědění o té události spočívalo jen na zmíněném Husově listu, nebylo jí většinou dobře rozuměno. Tomek v Děj. univ. pr. 138 přeložil ji nesprávně: on pak boje se zapřel, že od něho pochází. Po něm Höfler Mag. Io. Hus 160 a 176: er habe den bewußten Tractat nicht geschrieben. Palacký, Vorläufer 86: přisáhl, že není traktat od něho. Loserth, nerozuměje listu Husovu, sestavil celý roman: Stanislav prý z bázně před arcibiskupem traktat zapřel a teprve později, když se obrátil, připouštěl, že jej napsal, ale tvrdil, že jen uvedl důkazy pro a contra.[3]) Jenom Tomek v Děj. města Prahy 2. vyd. III. 457 (I. vyd. 454) překládá správně: „pravě pod přísahou, že traktat ten nebyl od něho ještě dokonán.“[4])

---

[1]) Igitur michi videtur, quod ille magister audiatur, ut se declaret in materia sacramenti, an magistraliter et disputative ista posuit vel assertive. Fol. 162*b*.

[2]) Predictus magister coram nobis quatuor dixit, quod dictum tractatum non assertive, sed disputando et collative scripserit, nec ipsum alicui miserit ex intencione, scolari vel magistro, sed nescit, quomodo exierit ad partes alienas, quia adhuc ipsum voluit perficere pro secunda parte arguendo. L. c. fol. 164*a*.

[3]) Mitth. des V. G. D. B. XXX. str. 14.

[4]) Tato omluva, již komise sama Stanislavovi dává na ruku, byla v podobných případech obvyklou, třebas nebyla vždy pravdivou. Směrodatným tu bylo rozhodnutí papežské v Avignoně roku 1373 ve sporu Vojtěcha Rankonova s Jindřichem z Oyty že co bylo proneseno »scholastice et disputative«, nesmí býti považováno za větu odporující víře. (*Höfler*, Mag. Io. Hus. Prag 1864, str. 120.) Také list Anonymův poslaný Hubnerovi na obranu Viklefa z roku 1404 (dle *Truhláře* 1403) dovolává se této svobody.

Komise omluvu Staníkovu uznala, ale přece, protože bylo dáno ıoršení a víra v Eucharistii u mnohých byla zviklána,[1]) podala arcibkupovi návrh pro Stanislava málo příznivý. Navrhuje:

1. aby učinil totéž prohlášení před arcibiskupem a co nejnějším shromážděním;

2. aby přímo vyznal, že po proměnění nezůstává podıta chleba, nýbrž způsoby bez své podstaty;

3. aby ve škole a s kazatelny hleděl napraviti dané pohoršení;

4. aby arcibiskup nařídil zvláštním statutem na nodě, aby nikdo nemluvil pro remanenci, ani disputative, pod stem exkommunikace reservované papeži;

5. aby poslal oněm biskupům list, že učinil opatření proti nauce, jež se nikdy dříve v diecesi nevyskytla;

6. aby smířil mistra Stanislava s těmi, kdož ho udali.[2])

Nelze říci, pokud arcibiskup přísný návrh komise proti oblíbenému stru českému provedl. Přímé doklady máme jen pro bod 1. a 4.

Stanislav, předvolán byv před soudnou stolici arcibiskupovu, učinil ıné prohlášení jako před komisí, že totiž v onom traktatě netvrdil, by zůstával chléb po proměnění a že způsoby nejsou bez podstaty, ırž že podal jen zdánlivé důvody pro to, jakž prý patrno i z přiteného „videtur“.[3]) Zároveň odpověděl krátce na poznámky, jež k jeho ktatu přičinil kterýsi mistr (Hubner?) a jež rovněž v kod. víd. 4483 u in marg. obsaženy. Uloženo mu, aby napsal slíbenou uhou část, ale dovoleno, aby ji uveřejnil diktováním ve své nnatě kolleje Karlovy,[4]) nejspíše proto, aby se ušetřilo Stanislavovy

---

mí prý se nazývati Viklev bludařem proto, že napsal blud. »Hec non videtur causa iciens, cum per idem b. Augustinus et quotquot alii forent heretici in dictis suis lastice ponentes hereses, ut Mag. Sent., s Thomas etc. in pluribus locis.« A dále: hiis vero, qui libros suos habent, legunt, publicant, disputant, si vera sunt, a Spiritu s. , si falsa et scolastice fiunt, ymo cum protestacione, quomodo potestis hos dicere ticos nisi false.« (Srv. *Truhlář*, Paběrky z ruk. Klem. Věstn. Akad. 1900, str. 353 54.) Podobně se hájí roku 1419 Jan Laurini z Račic proti Pavlovi z Dolan sporu o pojem církve, je-li církev numerus praedestinatorum čili nic, že thesi tu žil v Praze »scolastice, disputando pro et contra.« (Brněnský kodex . II. 133 fol. 370*a* nn. Srv. *Loserth*, Wiclif's Buch von der Kirche und die Nachungen desselben in Böhmen. Mitth. des V. G. D. B. XXIV. V úryvku, jejž v témže ku Mitth. na str. 112 *Loserth* uvořejňuje, nesprávně tvrdí, že jest v kodexu mezera: e mea cu... sustinere...« Text nemá mezer, jenom je část jeho vevázána, ale lze ře čísti »sine mea culpa sustinere«; a dále není dispositiva (sic), sic *Loserthovo* (!), rž diffinitiva. Fol. 305*b*.

[1]) Nedum in alienis partibus, verum hic inter scolares et magistros et eciam vulgares eiosque homines fides de sacramento posita est in dubio.

[2]) Kod. víd. 4483 fol. 164*a*.

[3]) Písař traktatu v kodexu víd. 4483 fol. 162*a* uvádí celou výpověď Stanislavovu: isto tractatu nec pono nec assero nec docmatizo nec persuadeo nec aliquatenus uco, quod post consecracionem panis remaneat et quod accidencia non stent sine iecto, sed per verbum ‚videtur' apparencias tantum ad hoc sonantes posui.« Totéž je ıo jiným písařem na téže straně in marg., jenom že po »persuadeo« jest ještě »nec eo«, po »remanent« »in substancia panis« a po »accidencia« »panis«.

[4]) Kodex břevn.: »Et in commodo suo collegii Karoli de licencia venerabilis in isto patris domini dom. Sbinconis, Pragensis archiepiscopi, publice pronunciavit. *ek* l. c.

cti a aby oba traktaty jako celek nenápadně veřejnosti mohly b[y] předloženy.

Stanislav tak učinil a přednáška jeho skončila, jak řečeno, d[ne] 9. února 1406. Na synodě červnové téhož roku vydal arcibiskup důraz[né] nařízení, aby všichni věřící uznávali, že jakmile se při mši sv. prones[ou] slova konsekrační, nezůstává nic z podstaty chleba, nýb[rž] jen pravé tělo Páně, a poručil, aby kazatelé to ohlašovali li[du] po tři neděle po sv. Janu Křtiteli a na svátek Božího Těla a čast[ěji] lidu totéž kázali.[1]) List biskupům polským byl asi také poslán. Tí[m] úřední jednání, viklefského traktatu Stanislavova se týkající, skončen[o].

(P. d.)

Náboženský problem ve filosofii sokratické.

DR. JOSEF KRATOCHVIL.

I.

Těžké doby rodí velké muže, říkává se, a nejjasnější jistě dokla[d] pravdivosti tohoto přísloví máme v dějinách Hellady v 5. století pře[d] Kristem. Tehda odehrála se jedna z nejdůležitějších událostí v histor[ii] lidstva: Evropa srazila se s Asií, západ s východem. Chrabrostí Hellen[ů], hlavně Atheňanů, uchráněna Evropa před nadvládou i vlivem zženštil[é] Asie. Jména Miltiades, Aristides, Themistokles, Leonidas — Marathon, Salamis, Plataje a Mykale věčně potrvají v paměti lidstva. Odvrácením obrovského nebezpečí nový, svěží život rozproudil se v Helladě, nastal nejslavnější doba řeckých dějin.

Společný všech Řeků nepřítel probudil v nich vědomí jedno[ty] litosti a učinil Atheny středem řeckého života politického i duševního, východiskem vzdělanosti, obchodu i průmyslu, sídlem bohatství a krás[y]. Do Athen hrnuli se nejlepší mužové Hellady: Mistr Feidias tvořil div[y]. Pod jeho vedením umělci všeho druhu prováděli velkolepé stavby. On sám sochou Atheny Promachos a Zeva v chrámě olympijském získa[l] si nesmrtelnost. Hluboký Aischylos v 90 kusech, jež se mu připisuj[í], opěvoval drtící moc osudu a božské spravedlnosti. Mistra brzo před[stihl], jak množstvím tak cenou prací, mladý Sofokles, jenž jako 16let[ý] jinoch již vodil sbory zpěváků při vítězstvích a slavnostech. V den bitv[y] salaminské narodil se důstojný člen velké té trojice básnické, Euripides. Básníci lyričtí Pindar a Simonides Kejský rozněcují pro krásu a velikos[t] mysl mládeže. Na náměstích předčítají se herojské zkazky Homerovy, při hrách olympijských povídavý Herodot líčí boje Hellenů s barbary..

V krásný skutečně květ na stromu lidstva rozvila se tehd[a] Hellas; v květ takové krásy, že nebylo ani možno, aby se byl dlouho

---

[1]) *Palacký*, Docum. 332, 333, 335.

ržel. Bouře dnů následných sežehla jej.... Neobyčejné vzepjetí ducha isobilo přepjetí, vysílení. Zhoubný mor, závist a nevraživost sousedů, itrská válka dovršily zkázu krásy. Podvratná činnost „učitelů mouosti" — sofistů, jichž program vyjádřil Protagoras z Abdery větami: věk jest měřítkem všech věcí, o bozích nevíme nic, nebyla méně oubná než komedie Aristofanovy, které — i když uznáme genialnost, stenectví i vznešenost smýšlení básníkova — kazily mysl lidu ničíce škeru autoritu i vkus. Filosofové i státníci všeho druhu, Perikles, eon, Nikias, Demosthenes, ba sám lid a národ stíhán před lidem avým vtipem, neúprosnou satirou; i bohové vydáni v posměch, vše žské i lidské podvráceno. Přimysleme si k tomu oslnění lidu vítězstvími, umfy, slávou, mocí i bohatstvím, a přiznáme, že výše, které Atheňané stoupili, byla příliš závratná, než aby na ní déle mohli vytrvati. hle, příliš náhle dostoupená výše působí i stejně náhlý pád, katastrofu. bevědomí přestoupilo meze, pouta autority božské i lidské přetrhána. boženství zdegenerovalo tak, že lid nespokojuje se již všemi možnými ıy, nýbrž staví již i oltář „Neznámému Bohu", netuše ani, že přijde lnou velký apoštol, by hlásal jim tu víru pravého Boha.... Divná la všude směsice dobra i zla!

V té době nejvyšších protiv z prostého domku řezbáře Sofroniska cházíval hluboce zamyšlený muž, který zastavoval se na nejhlučnějších městích, tržištích a ulicích, pouštěl se v rozmluvy i hádky se sofisty, zoval se svých spoluobčanů na to i ono, stavě se, jakoby se chtěl nich poučiti. Řeči jeho byly plné života, stálé spojení hloubání antasie, vědy i umění. Myšlenky jeho hned hluboké, hned nad míru ıdné, brzo dávno promyšlené, brzo improvisované.

Filosof ten dobře chápal svou dobu! Nesedl na kathedru, nýbrž veřejných tržištích hleděl zaskočiti lstivé sofisty, hovořiti jejich řeči tak chytře v posměch uváděti klamné jejich závěry a zásady. Za otní úkol zvolil si výchov mládeže, výchov nové, zdravější ıerace, která by, očištěna od bludů sofistických, schopna byla poıésti se k vyšší pravdě. Přirozeno tedy, že nepřikládal mnoho váby zkám kosmologickým, nýbrž hlavní zřetel obracel k **člověku samému**, rý sebepoznáním a zkoumáním jiných přijde k poznání dobra, čímž poznání stává se ne sluhou konání, nýbrž vládcem a ředitelem.

Sokrates — tak slul ten mudřec — narodil se 469 v Athenách. ec jeho byl řezbář, matka porodní babička. Z počátku dle vzoru ova věnoval se řezbářství; brzy však vlivem mocných popudů doby, nemohly nechati v klidu ducha tak genialního, oddal se filosofii — dání moudrosti a pravdy. Jeho snaha po pravdě, po plném všeho znání, po harmonii poznání a vůle byla tak mocná, že sám v ní těl cosi daimonického, tajemně božského. Věštírna delfská prohlásila za nejmoudřejšího z lidí, čímž vznikla bizzarní forma jeho filosofie: disputacích hleděl nalézti člověka moudřejšího sebe, by usvědčil štírnu z klamu, ale výsledek všeho byl: on poznal, jak tím právě liší od druhých, že ví, že nic neví, kdežto jiní domnívají se něco věděti, koli nevědí nic. Odtud jeho ironie: staví se, že nezná nic, že se

chce poučiti, a zatím učí vhodnými otázkami jiné. Za života byl přemnohých zneuznán, nepochopen, stíhán tak, že zemřel tragick smrtí roku 399.

Ve filosofii nové základy položil Sokrates dialektice a ethi otázkám pravého poznání a mravného konání. Proti sofistické nedův v možnost poznati pravdu, proti Protagorovu: πάντων τῶν χρημάτ μέτρον ἄνθρωπος, proti Herakleitovu πάντα ῥεῖ hlásá možnost objekti pravdy, ježto ne člověk jednotlivý, zmítaný vášněmi je měřítk pravdy, nýbrž člověk do sebe jdoucí, sebe sama i jiné pozorujíc poznávající přichází ku pravdě. Uznává ovšem se sofisty, že pouhý smysly není možné jisté poznání, ježto jimi vždy jen jednotlivé, zn nitelné poměry se označují, avšak nezastavuje se tu jako oni, nýbž myslí dál hlouběji a dochází k výsledku, že bytuje i předmět n změnný, stálý, jenž nezdá se jednomu tak druhému jinak, nýbrž je p všecky týž, jejž ovšem rozumem a ne smysly poznáváme. Předmět t pak jest **podstata věcí**, jež se vyjadřuje **všeobecnými pojm** (conceptus universales objective spectati). „Byl jsem toho mínění," pr sám Sokrates, „že nutno mi utéci se k pojmům (εἰς τοὺς λόγους), by v nich našel pravdu..." (**Plat.**, Phaedo, 93.)

Ježto tedy všecko vědění vychází ze správného stanovení pojm pokládal Sokrates za nejdůležitější svůj úkol, pomáhati svým žáků, aby těchto pojmů dosáhli a je postavili proti nejasným, jednostrann představám smyslův a fantasie. Věrný žák Sokratův Xenofon svých „Pamětech o Sokratovi" charakterisuje tuto jeho snahu slov: „... (Sokrates) domníval se, že ten, kdo zná, co jest každá věc, mů to i jiným vysvětliti... Proto neustával se svými žáky zkoumati, jest podstata každé věci."

K rozřešení pak tohoto úkolu zdála se mu nejvhodnější **induk** (ἐπαγωγή), t. j. postup z jednotlivých náhodných poměrů ke stálé, n změnné podstatě, kterou docházel k **definicím** (ὁρισμοὶ τοῦ καθόλ) **všeobecných pojmů**. „Dvě věci," praví Aristoteles,[1]) „právem připisují Sokratovi: induktivní postup a výměry všeobecných pojm. Obě zajisté jsou základem vědy."

Učením takovým ovšem v základech podťat skepticismus a popr silněji osvětlen a prohlouben problem **noetiky**, jakožto nutné přípra jak k theoretickému tak praktickému myšlení.

Sokrates snažil se objasniti své stanovisko praktickým způsob výchovu mládeže i vlastním životem. Za základ theoretického i prak ckého vzdělání stanoví **reflex i na vnitřní život**. Starý náp věštírny delfské jest mu heslem a základní větou učení. „Γνῶθι σαυτ jdi do sebe, pozoruj a zkoumej sebe, poznej sebe sama," vybízel a n pomínal stále své žáky i spoluobčany. Vždyť „neznati sebe sama domnívati se, že znám to, čeho nevím, jest v pravdě bláznovstvím

[1]) *Arist.*, Met. XIII. c. 4. *Cicero*, De Invent. I. 35. Haec ex pluribus perveni quo vult appellatur inductio, quae graece ἐπαγωγή nominatur, qua plurimum est u in sermonibus Socrates.

říkával, jak svědčí nám Xenofon. (Ἀπομν. III. 9.) Vedle sebepoznání je též prospěšno zkoumati jiné (ἐξετάζειν σεαυτόν καὶ τοῦς ἄλλους), a proto Sokrates stálými otázkami hledí poznati mínění svých žákův a tak je ku pravdě přivésti. Žertem přirovnával se v této příčině své matce, od níž prý se naučil porodnictví, t. j. pomáhati mladíkům, by pravé a neúhonné syny, poznání správné, míti mohli. „Umění mé přibliží k duši rodících, ne k tělu.“ (Plat., Theaet. 210 d.)

Sokrates poznávaje velmi dobře ducha své doby, nehorlil jak mnozí vážní mužové pro dřevní dobu prosté víry v autoritu, nýbrž hlásal, že mravní chování má kotviti v jistém a vědeckém poznání jsoucnosti zákonů mravních, ve vědeckém poznání ctnosti, jež učí člověka, co má konati a čeho se vystříhati. Tedy i v ethice, podobně jako v dialektice kladl největší váhu na jasné poznání a pevné stanovení mravních pojmů, jichž obsah dá se určiti induktivním rozborem zkusného jednání člověka. Znaky pojmů a vzájemný jejich poměr dají, jakožto předmět poznání, stálý souhrn vztahů, na něž nutno nazírati jako na normy pro zkusnou skutečnost, tedy pro skutečné chtění a jednání člověka. Mravní jednání, ctnost, není dáno podáním nebo zvykem, nýbrž jedině pojmovým věděním o podstatě mravnosti; podobně jak i opak ctnosti, nemravnost, má příčinu ponejvíce v neznalosti toho, co jest mravně dobré. Je tedy středem Sokratovské ethiky věta: „Ctnost jest vědění.“ Pravé poznání ctnosti vede k jejímu konání.[1]) Aristoteles přesným svým způsobem charakterisuje toto učení slovy: λόγους τὰς ἀρετὰς εἶναι ᾤετο, ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας. (Arist. Eth. Vic. VI. 10.)

Hlavním proto požadavkem pro zdokonalení člověka jest ujasnění a přesné poznání toho, co jest mravné. Ctnost vzniká tedy poučením a všecky ctnosti jsou věděním: statečný je ten, kdo ví, jak se má chovati v nebezpečí; zbožný, kdo ví, co náleží bohům; spravedlivý, kdo ví, jak chovati se má k lidem atd. (Zeller, Die Philos. der Gr. II. 1.) Z tohoto podkladu Sokrates logicky vyvodil i jiné věty, s nimiž ovšem, podobně jako s podkladem, nemůžeme souhlasiti. Učí na příklad, že hřích jest vždy jen z nevědomosti, že nikdo vědomě, t. j. dobře znaje ctnost, není špatným. „Kdokoliv špatně jedná, z nevědomosti tak činí“, praví u Xenof. „Paměti“ III. 9.[2]) Ctnost jest jedna, totiž moudrost, t. j. úplné poznání správného konání. Spravedlivost, zdrželivost, svatost a pod. jsou tedy vlastně vždy jen jedna a táž ctnost.[3]) Mohu se tedy ctnosti i naučiti, neboť praktické konání nutně následuje za poznáním theoretickým. Cílem člověka musí tedy býti poznání ctnosti. (.... τέλος τὸ γιγνώσκειν τὴν ἀρετὴν...) I když přiznáme, že Sokrates pochybil

---

[1]) *Xenof.*, Ἀπομνημ. III. c. 9 n. 4. Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τὸν τὰ μὲν καλά τε καὶ ἀγαθὰ γιγνώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς, καὶ τὸν τὰ αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι,... ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι...

[2]) Poučno je tu srovnati slova *Aristotelova*, Eth. Nik. V. 8. Překlad P. Vychodila.

[3]) *Xenof.*, Pam. III. 9. Δῆλον, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστίν.

v nauce o podstatě mravnosti, že nelze nám se všemi jeho ethickými názory souhlasiti, nepopíráme tím nikterak neobyčejný jeho význam pro ethiku, nýbrž naopak tvrdíme, že plným právem bývá nazýván zakladatelem vědecké ethiky.[1]). (P. d.)

Legendy hagiografické.

Ref. Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

III.

Prozkoumav, jak vzniká legenda v dílně lidové a v pracovně hagiografově, všímá si Delehaye hagiografických dokumentů samých. Nejprve podává přesné jich roztřídění. Doposud tříděny prameny životopisů svatých povrchně. Rozhodoval obsah (utrpení, životopisy, zázraky) nebo literární forma (metrické, rythmické, prosaické) neb osoba světce. Rozeznáváni 1. světci, jichž úcta byla zavedena řádným způsobem, 2. realní osoby, jimž se dostalo kultu neprávem, jako biskupům z titulu „sanctus", osobám v dialozích Řehořových a Theodoretových životopisech poustevníků nebo kde nalezeno množství těl, a hagiografové, neznajíce života zemřelých, ba někdy ani nemohouce zjistiti identity, snažili se přece odůvodniti lokální kult jejich životopisem, a konečně 3. kde osobám smyšleným dostalo se úcty náboženské, ať na základě památek literárních (Amis a Amil) nebo ikonografických (sv. Liberata nebo Wilgefortis z Luckého „Volto santo"). Ani tato klassifikace pramenů nevyhovuje. Delehaye dělí je dle historické ceny na šest tříd:

1. Úřední vyšetřování mučedníka. Že byla chována akta vyšetřovací v archivech prokonsulských, je zaručeno nepochybnými svědectvími. V „Passio Cypriani" a „Passio martyrum Scillitanorum" jsou zachovány takové úřední zprávy a působí dojmem mohutným.

2. Zprávy očitých svědků", v nichž zpravodaj se dovolává své zkušenosti nebo jiného spolehlivého očitého svědka nebo kde obojí je spojeno, jako na př. ve většině kapitol Eusebiových mučedníků palestinských a v Pontiově životopise Cypriana, ale vždy plynou ze živého, současného svědectví bez prostřednictví pomůcky literární.

3. Životopisy, jež mají hlavní pomůckou zmíněné zprávy psané. Redaktor je buď prostě opisuje, měně jen rozdělení látky a nepatrné jednotlivosti, nebo volněji zpracovává. Tak máme asi sedm redakcí utrpení mučedníků scillských a Menologium Metafrastovo

[1]) *Cicero:* Socr. mihi videtur, id, quod constat, inter omnes primus a rebus occultis et ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerant, avocavisse philosophiam et ad communem vitam adduxisse, ut de virtutibus et vitiis... quaereret.

vzniklo z velké části takovou volnou úpravou historických pramenů. Nezřídka užívá spisovatel textů již dvakráte i vícekráte upravených.

4. Čtvrtá řada zahrnuje životopisy, jež na základě skutečného fakta jsou vytvořeny obrazotvorností autorovou: historické romany. Jsou velmi četny a dějepisné zrno jest v nich omezeno na minimum. Je to jméno světcovo, jeho svatyně, datum jeho svátku — zřídka více. Svatopiscové často přizpůsobují jen životopisy jiných světců (plagiaty).

5. Po nich následují romany smyšlené, při nichž sama osoba jest výplodem básníkovy fantasie; tak na př. utrpení sv. Nikefora, historie Barlaama a Joasafa.

6. V poslední kategorii jsou počtem nemnohé legendy, jež jsou smyšleny s úmyslem klamu, z nichž však mnohé jsou prostým zaznamenáním toho, co již kolovalo dříve.

Ve kterou z těchto tříd se má zařaditi hagiografický dokument, to rozhodnouti jest úkolem historikovým, a od toho závisí dějepisná cena životopisu světcova.

Dle této klassifikace pramenů posuzuje Delehaye Ruinartova „Acta sincera". Název velezásložného jeho díla mohl by vzbuditi domnění, že jsou tu jen historicky zaručené texty. Než tomu tak není. Mnohé z článků Ruinartových, jichž je celkem 117, jsou převzaty ze spisovatelů církevních: dějepisců, řečníkův a básníků, jichž věrohodnost patrně není táž. Ze zbývajících 74 patří jich jen málo k prvním dvěma kategoriím (Ignác, Polykarp, Justin, Mučedníci lyonští a scillští, Perpetua, Cyprian, Fructuosus, Jakub a Marian, Maximilian, Marcel, Kassian Tingitanský), mnohé mají ráz romanu historického neb i smyšleného, ostatní mají pramenem dokument prvé nebo druhé třídy, patří tudíž do třetí kategorie; a tu je přísná klassifikace obtížna. Nová „Acta sincera" musela by obsahovati jen dokumenty prvních tří kategorií.

Obšírnou kritikou pramenů životopisu sv. Prokopa Caesarejského ukazuje Delehaye, jak jest dějepisci dokumentů hagiografických užívati. (142—67.)

IV.

Zvláštní pozornosti v křesťanské hagiografii zasluhují prvky, jimž podobné nalézáme v kultu pohanském, protože se šmahem prohlašují za převzaté z pohanství a činí se z nich závěr, že vlastně křesťanství bylo modloslužbou překonáno.

Tuto nutno především míti na zřeteli, že se náboženský cit uplatňuje v mnohých věcech všude stejně. Jisté způsoby při projevu úcty a při modlitbě, užívání kadidla a lamp dnem a nocí ve svatyni hořících, dary „ex voto" na poděkování za přijaté dobrodiní jsou tak přirozenými výrazy zbožnosti a vděčnosti k Bohu, že je nalézáme ve všech náboženstvích; i není správno vykládati je v křesťanství pouhým převzetím z pohanství. Rovněž nelze ukazovati na příklady

pohanské, jak zbožní věřící po kolenou slézají stupně svatyně[1]) nebo jak na fresce musea neapolského kněz Isidin vystavuje lidu k adoraci schránku s posvátnou vodou nilskou nebo jak uctívána byla socha Herkulova polibky věřících, tak že měla tváře a bradu celé otřelé.[2]) Nelze, pravím, toho uváděti, aby se tím vysvětlila podobná zbožnost křesťanů při poutích, žehnání ostatky nebo úcta sochy sv. Petra v Římě. Křesťané o všem tom nevěděli — táž myšlenka zplodila v podobných okolnostech podobné chování.

Obřad inkubace, jehož jakési reminiscence se v křesťanské bohoslužbě vyskytují, nebyl v Církvi obecným a jest omezen jen na některé rysy s pohanským obřadem společné, jako že světec ve svatyni spal a měl vidění, že nemocný neodešel od hrobu světcova, až byl vyslyšen. Pohanských praktik a samého obřadu pohanského tu není. Mimo to nutno pamatovati, že spisovatelé zázraků užívali často pramenů pohanských a podobné ty rysy do svých obrazů vložili. S druhé strany zase spisovatelé, zvláště folkloristé, kteří sbírají látku pro dějepisce, vidí často podobnost, kde jí není. Tak když stavějí vedle sebe pohanský zvyk projíti nějakým otvorem, na př. vydlabaným kamenem neb rozštěpeným stromem ke zbavení se nemoci a křesťanský obyčej někde zavedený vyvýšiti rakev světcovu, aby bylo místo k projití poutníkům. Lze-li tento obyčej křesťanský zváti pověrečným, má patrně původ zcela jiný než pohanský: důvěru v ostatky světcovy.

Některé ze zvyků pohanských, příčících se přímo víře nebo mravouce křesťanské, udržely se ovšem jako dědictví po předcích, ale Církev je stále potírala, různou taktikou a s různým úspěchem. Takové pověry, třebas i spojené se jménem světcovým, nebyly přece součástkou kultu křesťanského, jako jimi nebyly astrologické praktiky nebo zaříkávací formule, v nichž se rovněž zneužívá jmen světců!

Ale bývá čísti mínění ještě jednostrannější: nejen jednotlivé prvky, nýbrž sama úcta svatých jest prý pouhým pokračováním modloslužebného pohanství, úcty heroů. Heroové, bytosti smrtelníků vyšší, stojící jaksi uprostřed mezi přirozeností božskou a lidskou, zasahují účinně v lidské jednání. Bývají ctěni jako ochránci v určitých místech. Středem úcty jest jejich hrob, zpravidla uprostřed náměstí, a nad ním se vznáší kaple ἡρῷον; slavné chrámy mají veliký počet hrobů heroů. Není-li ostatků těla heroova, staví se mu Kenotaf, ale ostatkům se přikládá zvláštní cena a převážejí se proto s velikou slávou. Tak převezeny na rozkaz věštírny delfské ostatky Theseovy ze Skyru do Athen [3]) Stávalo se také, že za příležitosti nalezení ostatků zaveden nový kult. Ba vystavovány i věci, jež heorům byly náležely, někdy i kuriosity, jako citera Paridova, lyra Orfeova, ano i vejce Ledino a zbytky hlíny, z níž udělal Prometheus člověka.

Postavte vedle těchto postav heroů křesťanské světce, jejich

[1]) Sám císař Claudius tak vystupoval na Kapitol; srv. Dio Cassius 60, 23.
[2]) Cicero in Ver. 4, 43.
[3]) *Plutarch,* Theseus 36, Cimon 8.

ostatky, nalezení a přenesení jejich, ostatky někdy pochybné nebo zjevně nepravé, a vidíte prý, že jest kult světců pouhou kopií kultu heroů.

Ta these jest opravdu svůdná A přece neobstojí před historickou kritikou. Úcta svatých nevznikla z úcty pohanských heroů, nýbrž z úcty mučedníků, k níž první pokolení křesťanská pudila sama slova Kristova. Z důvěry v přímluvu zemřelých krvosvědků plynula přirozeně i úcta k tělesné schránce jejich, k ostatkům, se všemi svými jevy, bohužel i s přepínáním, ba výstřednostmi, jež snižují často památku toho, jehož chtěly ctíti. Že se křesťané k světcům utíkají s důvěrou, jim doporučují uzdravení nemocí, daleké cesty svoje a pod., že se hrob světcův stává pokladem města, jest zajisté při té úctě pochopitelno i bez přímého vlivu pohanského. Rovněž přenesení ostatků není pouhou imitací, nýbrž přirozeným výplodem téhož stavu duševního v okolnostech podobných. Ba ani různých přepjatostí v úctě svatých, jež se tu na škodu ducha náboženského někdy jeví, netřeba vykládati z neuvědomělého vlivu pohanského. Na živou obrazotvornost lidovou, která, jak shora řečeno, touží po vnějším a hmotném, působí více tělo světcovo neb jeho socha než vniterná tajemství.

Třebas však úcta svatých vyrostla samovolně na stromu křesťanství bez přímého vlivu pohanství, jest přece pravděpodobno, že úcta heroů disponovala mysli k ochotnému přijetí úcty světců, kteří se za nás přimlouvají u Boha. Rychlé rozšíření kultu mučedníkův a svatých tomu nasvědčuje. (O. p.)

Posudky.

Fr. Bartoš: **Dialektologický slovník moravský** Část I. (A—Ožvantať sa.) Str. 274. Archivu pro lexikografii a dialektologii České Akademie č. 6.

Tištěných pramenů pro moravskou dialektologii není právě nedostatek. Stežejnými jsou a zůstanou Sušilovy písně s Bartošovými a Kuldovy pohádky. Avšak tyto i jiné výtvory, buď přímo z lidu vzaté nebo v duchu a řeči jeho složené, jsou přece jen prameny jaksi příležitostnými, z nichž úplné zásoby dialektologické načerpati nelze; tu třeba schválně pátrati přímo po slovech u lidu obvyklých, t. j. hleděti si přímo práce slovníkářské a tak také, seznamem slov čili slovníkem ji učiniti přístupnou.

Seznamy takové mohou býti buď odborové neb abecední; ony jsou obvyklé a výhodnější v pojednáních o dialektologii jednoho užšího kraje, s jedním podřečím — pro širší území s více různořečími se doporučuje sestavení abecední, jakéž máme i v tomto díle.

O kompetenci Bartošově nebo spolehlivosti jeho záznamů se šířiti bylo by neodpustitelnou urážkou. Myslím pak, že i pro mnohé příspěvky jiných spolupracovníkův jeho autorita jest zárukou správného označení hláskoslovného atd. Úplným arciť ani tento slovník není aniž býti může — v některých krajích dosud předběžně nedosti pracováno, málo sbíráno; toť úkolem další všímavosti, aby základní dílo toto novými nálezy doplňovala.

Slovník ten ovšem není pouze významovým, nýbrž také mluvnickým a fraseologickým; ba přidány jsou i obrázky některých nástrojů (bran, gajd, hrabice a j.). Významy slov často nejlépe se vystihují příslušnými lidovými pořekadly a příslovími, jichž tu zahrnuta pěkná zásoba; jsou sice tyto výplody lidového mudrosloví namnoze společny, avšak najde se též mnoho originálův, utvářených dle okolností místních. U některých hesel, na př. duše, jsou zajímavé poznámky o názorech lidových.

Na konci předmluvy k dílu tomuto, kterým slovutný badatel náš korunuje bohatou činnost svoji folkloristickou, napsáno: „Slovník tento neobsahuje samé kuriosity dialektické, nýbrž i dosti takových slov, jmenovitě syntaktických vazeb a úsloví, jimiž by se platně rozhojniti mohl poklad jazyka spisovného.“ Je to jakoby refrain všech těch snah Bartošových, staviti co nejvíce porušování češtiny cizotou, snah, jež pohříchu nepotkávaly se vždy s výsledkem, jednak pro nevážnost k přesnosti jazykové vůbec, jednak pro nepochopitelnou, někdy až směšnou moravismofobii v Praze a v Čechách vládnoucí, která někdy vidí a zavrhuje moravismy i tam, kde jsou to ryzí úsloví česká, ze samého strachu, aby „spisovná“ čeština nestala se poněkud slovanštější než jest.

O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených. Napsal *Dr. F. Vavřínek* Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1905.

Kniha tato vyšla jako pátý svazek spisů státovědeckých vydávaných Knihovnou Sborníku věd právních a státních za podpory České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Je to habilitační práce docenta státního práva na české universitě pražské, práce založená na hlubokém studiu a svědčící o nesmírné píli páně spisovatelově. Nebudeme se zabývati podrobně jednotlivostmi spisu, neboť to není účelem těchto řádků, dlužno však podotknouti, že i v detailech se připojujeme k bystrým a soudným názorům, jež autor ve své práci projevil.

Spis rozdělen jest methodicky na úvod, zahrnující všeobecnou nauku o státě (str. 48), a na část vlastní (str. 49—460), obsahující osm kapitol, z nichž první čtyři tvoří část historickou, pátá pak („O státoprávním postavení zemských skupin za doby konstituční“) přechod k vlastnímu jádru celého spisu, totiž k části dogmatické. Pro důležitost části této podáme stručně obsah její. Vycházeje v kapitole šesté („O státoprávních poměrech zemí jako dílů státu předlitavského a monarchie celkové“) od oficielního názvu „království a země na říšské

radě zastoupené“, tvrdí správně pan spisovatel, že název ten vlastně již pozbyl svého významu, neboť po zavedení přímých voleb do rady říšské království a země na radě říšské již zastoupeny nejsou. Dále promlouvá autor o různých náhledech, zda jest Předlitavsko státem jednotným či složeným, jak se zvláště dříve myslilo (tak Bluntschli, Calve), a přichází k tomu závěru, že organisace předlitavského státu je federalisticko-unitaristická. Předlitavsko jest jednotným státem, v němž jest jen legislativa rozdělena federalisticky mezi říši a země. Další kapitola sedmá jedná „o postavení zemí jako vyšších svazků samosprávy územní.“ Země jsou samostatné účelné jednoty a subjekty vlastní vůle naproti zemským organům říšské správy, jež jsou pouhými vykonavateli nadřízené vůle říšské. Jsou tedy samostatnými právnickými osobami rázu svazku korporativního; ovšem na rozdíl od korporací soukromoprávných postavení členův a organů korporace zemské není určováno normami práva soukromého, nýbrž veřejného, a pak oprávnění a povinnosti organův a členů vztahují se na výkon práv veřejných. V poslední (osmé) kapitole pojednává autor o postavení zemí jako samostatných útvarů státoprávních, vysvětluje, pokud lze se stanoviska státního práva zákonodárství zemské nazývati autonomií, a praví, že jest lépe ponechati toto označení ve smyslu politickém. Spisovatel uvádí dále různé theorie o poměru zemí k státu, o pramenech moci státu a z toho vyplývajících důsledcích pro země i poměr jejich k státu a pro jich práva vlastní.

Dílo, o němž jsme tuto pojednali, jest psáno v první řadu pro právníky, ale i každý jiný, kdo se zajímá poněkud o veřejný život, najde v něm cenné poučení a nabude jasného obrazu v otázce časově důležité.

Dr. O.

St. Paulus. Sein Leben und sein Werk. Von D. F. Farrar, Dekan am Westminster. Autorisierte deutsche Bearbeitung der Episteln und Excurse von *D. Eduard Rupprecht.* Band I. Frankfurt a. M. 1906 Verlag von Otto Brandner.

Literatura paulínská těší se v poslední době velké pozornosti. Během jednoho roku třetí velké dílo o apoštolu národů ocitá se v rukou našich. Jmenuji: Paulus, Weltapostel, vom Hofrat Prälat Dr. Fr. X. Pölzl. Universitätsprofessor in Wien 1905, Die Romfart des Apostel Paulus und die Seefahrkunde im römischen Kaiserzeitalter von Dr. Hans Balmer. Bern 1905.

Autor přítomného díla sepsal též „Leben Jesu“, jež již v 5 řečech přeloženo. Při tomto si vytkl ve formě vypravování podati kommentar ku 4 evangeliím. Zde si vytkl podobný cíl: chce uvésti v hlubší porozumění sv. Pavla a jeho listů, ukázati velikost jeho. Líčí sv. Pavla jako muže, jenž jest rázný jako sv. Petr, důmyslný jako svatý Jan, hrdina nezištnosti, mocný bojovník za pravou svobodu křesťana, silnější kazatel než sv. Chrysostom, úspěšnější posel než František Xaverský, větší reformator než Luther, vzácnější theolog než Tomáš Aquinský, inspirovaný apoštol pohanů, služebník Kristův. Své slávy nehledal ani

tehdy, když pravil, že více pracoval než ostatní. Nároky na věčnost a odměnu mohl by si již činiti ten, který evangelium Kristovo hlásal od Jerusalema po Illyrium, od Illyria po Řím, od Říma až po Španělsko. Než toto není největší dědictví z práce, jež lidstvo zdědilo. Nýbrž jsou to jeho listy, v nichž spočívá základ křesťanské literatury. Jeho Bohem osvícenému duchu děkujeme, že nám ukázal a systematicky podal celý poklad velkých pravd víry. Jeho jasnému poznání, jeho mravní výšce třeba připsati osvobození náboženství od nesnesitelného jha starozákonních mnohých předpisů. Jemu svěřena úloha, aby hluboko do srdcí evropských obcí zasadil víru Kristovu.

Spisovatel však nespokojuje se pouze osobou apoštolovou, nýbrž chce uvésti i do poměrů, v nichž žil, do kontroversí, v nichž byl zamotán, chce ukázati nejvnitěrnější základ jeho theologie a jejího celého vývinu. Při obvyklém čtení Písma, jednotlivých jeho kapitol rok od roka, ztrácí se snadno přehled celku. Chce tudíž spisovatel podati celek. A to se mu podařilo. Poměry v Tarsu líčí velmi poutavě, ba celý život židovský té doby se všemi jeho ctnostmi a nectnostmi živě staví před oči, aby čtenář poznal v jakých poměrech apoštol strávil mládí své a v jakých poměrech později žil. Jen tak můžeme porozuměti jeho listům. Zajímavý jest na př. obrázek z oboru pěstění věd té doby v Tarsu, v čemž Tarsus i nad Alexandrii vynikal. Píše na str. 25: „Er verstattet uns einen Einblick in die Professorenwelt zur Zeit des heidnischen Niedergangs, nicht so wie sie jetzt dasteht, und oft auf unseren deutschen und englischen Hochschulen dagestanden hat, wo chrislliche Bruderschaft und gegenseitige Achtung an die Stelle elender Mitbewerbung getreten sind, und wo gute und gelehrte Männer ihr Lebensglück darin finden, ‚in das helle Antlitz der Wahrheit in der milden taufrischen Luft erfreuender Studien zu blicken‘, sondern, wie es auch in den Tagen der Renaissance der Fall war — Cliquen von eifersüchtigen, engherzigen, selbstischen, skrupellosen, unsauberen Gelehrten — vor Geschwätz, Skandal und Haß fast berstend. Die ‚Throne‘ dieser kleinen ‚akademischen Götter“ standen sich gegenseitig so feindlich gegenüber und in so allgemeiner Geringschätzung, wie jene der olympischen Gottheiten. Ein erlauchter Professor betrog den Staat durch Diebstahl von Öl; ein anderer rächte sich an einem Gegner durch Epigramme; ein dritter durch nächtliches Besudeln seines Hauses; und rhetorische Eifersüchteleien endeten häufig in blutigen Händeln. Auf dies erbauliche Schauspiel von Kleinlichkeit schaute in großen Städten im allgemeinen das Volk mit Bewunderung und besprach die niedlichen Zwiste der geschwätzigen Sophisten wie Dinge von historischer Bedeutung. Wir können uns wohl denken, wie diese Sorte der Gesellschaft einem ernsthaften aufrichtigen Juden äußerst frivol erscheinen mußte; und vielleicht mögen es seine tarsischen Erinnerungen gewesen sein, daß... ‚die Weisen unter den Heiden, indem sie sich für weise hielten, zu Narren wurden‘; daß sie in ihrem Dichten eitel worden, und ihr unverständiges Herz verfinstert ist; daß dieser Welt Weisheit Torheit bei Gott ist.“

Tímto způsobem zajisté pak lehko porozumíme i listům sv. Pavla, z nichž autor 14., totiž k Židům, Pavlovi odpírá a Apollovi přisuzuje.
Dlužno ještě poznamenati, že dílo je plno illustrací velice vhodných, čímž dílu i čtenáři velice posloužil. Poskytuje i pohled do dílny pro stany, čímž sv. Pavel si své potřeby obstarával, aby nepadl na obtíž nově získaným křesťanům. Jak patrno z textu, otázku dosud nerozluštěnou, zda sv. Pavel předl plachty pro stany, či je hotové ve stany sešíval a tak stany zhotovoval, spojuje v jedno; napřed se předlo a pak se sešívalo.
Díla vyšel díl I. stran 248, veliký quartový formát a končí druhou cestou sv. Pavla do Jerusalema. Co protestantsky zabarveno a třeba opraviti, theolog snadno najde, a laik se nad tím nepozastaví, ježto účelu knihy to nevadí. FR. HRUDA.

William Barry: Ernest Renan. London 1905. Hodder and Stonghton.
Literarně kritická práce faráře Barryho o kardinalu Newmanovi byla velmi příznivě přijata a proto vybídl vydavatel sbírky Literary Lives jejího autora, aby napsal též úvahu o Arnoštu Renanovi. Svědčí to jistě o vážnosti, jaké Barry požívá v literarních kruzích anglických (totéž mohli bychom říci i o vědecké činnosti jeho, tak byl na př. loni pozván přednášeti v prázdninovém kursu universitním v Oxfordě o Ignatiovi z Loyly). Barry nabídku přijal a napsal o Renanovi pojednání, jež vzbudilo veliký obdiv a vyvolalo četné diskusse. Povaha díla je převahou literarní kritika, ale živá, osobní, jež učí chápat muže a idee, za něž bojoval. Prost vší rozhořčenosti, pojednává autor sympaticky všechny změny a fase života Renanova; katastrofu víry vidí ne tak v studiu jazyků orientalních jako spíše v přijetí principů filosofie, jíž nelze slučiti s vĕrou. Pochopitelno, že od té doby co ztratil kotvu a životní kompas — víru, tonul bez cíle neznámými vodami. Barry je zvláště šťasten ve volbě mužů, s nimiž srovnává nebo v protiklad staví Renana. Jsou to Abelard, Chateaubriand a Lamennais, též Pascal, Voltaire a dále kardinal Newman, mužové, jichž životy se sice různí a přece zase v tom shodují, že se seskupili kolem katolické církve, k jejímu dobru nebo zlu. Uvádím jen hluboké přirovnání k Newmanovi, které obsahuje též celkový úsudek autorův o Renanovi:
„Newman jest mystik, Renan rationalista. Newmanovi hlásá jeho svědomí přítomnost boží, Renanovi jest však lidským vynálezem bez ozvěny ve vyšinách nebo hlubinách. Jeden obšírně vykládá o ‚troufalosti víry‘, druhý nás varuje, abychom se nedali klamati svými lepšími city. Modlitba jest Newmanovi filosofií, kterou sytí svého ducha, Renanovi však stala se čímsi absurdním, neboť co jiného dle něho znamená než mluviti k sobě samému? Úcta, klanění se, stud a svatá bázeň jednoho dovolují souditi, že je tváří v tvář se svým svrchovaným soudcem, jeho laskavostí zase oživnul, před jehož hněvem dříve prchal. Druhý neuznává vyššího rozumu nad svůj, nectí žádného božství, potlačuje v sobě vědomí hříchu, ztrácí jemnost citu, jež chrání každou dokonalou ctnost, a píše do pohoršlivé kroniky literatury francouzské.

U Newmana jest učenost, sloh, výmluvnost prostředkem k vznešenému cíli; on směřuje i tehdy k náboženství, když se zabývá jen školským cvičením. Renana však, ač má stejný začátek s Newmanem, vede vše to jinam. Nejnižší poznání jest mu jedině reelní pravdou, umění pozbývá dřívější zajímavosti, náboženství je pouhou zástěrou, ethika loterií, život je hrou. Meditujícímu Newmanovi stávají se nebeské věci takto vždy zřetelnější: čím více realisuje božské vlastnosti, tím velebnějších forem u něho nabývají, on stává se dědicem nekonečných nadějí a je volán k velikým činům. Zlatý klíč osobnosti otvírá Newmanovi brány, jež tvrdošijně zůstávají uzavřeny učenci pařížskému, ač na ně stále buší. Tak absolutní negace je nahrazena stejně rozhodnou určitostí. Avšak negace, jež Renanova filosofie rozsévá do celého světa, ač jemu samému zanechaly jen trosky vlastních tužeb, nemožno příliš doporučit, zvláště když jich okouzlující forma nedovedla zachrániti Renana před nesouvislostí a zoufalstvím. Slovem Newman Ježíše našel, Renan ho ztratil.“ J. VALENTA.

Ze života náboženského.

Do popředí vstupuje otázka posvátnosti svazku manželského a jeho nerozlučitelnosti. Agitace vídeňským „spolkem rozvedených“ začatá, o níž častěji jsme se zmiňovali, rozlehla se konečně po celé říši a našla si ve větších městech všude stoupence. Nezískala sice pro sebe dosud širších vrstev, ale i toho bude možná docílit, dodají-li celému hnutí přídech protiklerikalismu a získají pro ně vůdce dělnictva a různých stran pokrokových, ozve se brzy i „ulice“. A poněvadž už na obranu nerozlučitelnosti vystupují katolické kruhy vídeňské, jež rozesílají petice k podpisu po celé říši, a poněvadž už i vídeňský kardinal v otázce té se ozval listem lidu poslaným a katolický výbor sjezdový (všerakouský) v čele s katolickými laiky a politiky se akce obranné chopil, konečně i konference biskupská se otázkou zabývala a společný list pastýřský chystá — stává se z otázky té opravdu zase „otázka strany“. A tu už se nepřátelé „křesťanského“ tábora vídeňského — socialisté a všeněmci — nebudou nic rozpakovat využít otázky též pro svou strannickou agitaci. Jako už též obě ty strany učinily spojivše prý propuštění zákona o zvýšení kongruy se závazkem vlády, že podá opravu práva manželského.

Není pražádné pochyby, že agitace proti nerozlučitelnosti manželství zvítězí. Nepůjde vývoj naší říše jinou cestou, než ve státech okolních. A v evropských státech jak protestantských tak katolických (Francie, Belgie, Italie) pouta manželství už si uvolnili. A také v méně od nás pokročilých státech pravoslavných vzrůstá hnutí na rozvolněnou manželství. V Rusku a podle něho v balkanských státech už dříve uznaný a pro-

váděný rozvod (v případě nevěrnosti manželské) ještě usnadňují a jedná se o to dovoliti druhý sňatek nejen nevinné však i vinné straně, a to bez dlouhého pokání. Tedy i pravoslavná církev nastoupí v tom ohledě cestu protestantismu. Naši „rozpoutaní manželé“, právě proto, že je jich tolik ve vyšších vrstvách, dobudou si asi v brzku i tuto poslední svobodu a zákonné ulehčení. Církev ani náboženství ostatně nemá prospěchu z toho, brániti taková uvnitř sesutá manželství. Ta už jsou ztracena i všechen jejich mravní vliv. Ale nastane pokušení i pro ostatní dosud nekolísající svazky manželské a při slabosti socialního vlivu církve toto pokušení bude skutečně nebezpečné a církev mu nebude moci snadno čeliti. Přibude jí nová těžká péče, nový těžký boj, chrániti svatost svazků rodinných. Dnes církev spoléhala v tom ohledu příliš na formalní zákon světský a sama v agitaci na obranu rodiny málo činila. A dnešní socialní poměry vyžadují od ní intensitu činnosti mnohem větší!

Bojácní, kteří se hrozí změny zákona manželského, utěšováni jsou tím, že není to ani zákon ani církev katolická, jež zachovává pevnost rodiny ve většině případů, ale přirozený zdravý instinkt společnosti. K tomuto náhledu přidává osvětlení jiné Dr. A. Soldát, jenž o „nerozlučitelnosti manželství“ pojednávaje v „Časopise katol. duchovenstva“ praví (str. 44): „Kdyby členové různých sekt a občané států, které dopouštějí rozlučitelnost, šťastnou nekonsekvencí nedrželi se staré víry o jednotě, nerozvížitelnosti a monogamickém charakteru manželství, kdyby také v praxi řídili se osudnou zásadou reformace, která s výšin svátostných manželství strhla a na roveň postavila každé jiné smlouvě světské, pak nebylo by mezi nimi mnoho klidných a šťastných manželstev.“ Katolictví drží tedy pevně ideal manželství vysoko, a osvěcuje jím i společnosti nekatolické. I nekatolíci drží se staré víry. Vypěstovanou katolicismem ušlechtilost citů a názorů mimoděk v sobě dále zachovávají, podle ní se řídí a tím v kultuře započaté pokračují a dále se povznášejí. Není to tedy přirozený nějaký instinkt, je to následek katolického výchovu! Církev pro blaho veškerenstva, jakkoliv jednotlivcům by se to zdálo tvrdým, musí tento zákon nerozlučitelnosti hájiti a brániti, neupouštěti od něho nikdy a nikde. A opustí-li stát tuto cestu, po níž dosud s církví kráčel, církev jí opustiti nemůže a nesmí, nejen s dogmatického a tradičního stanoviska, ale z ohledu na vývoj kultury a společnosti lidské. Jest-li to přirozený zákon vývoje, od něhož se jen abnormity odchylují, pak teprv nemá církev proč měniti zákon a tím klidněji na něm trvati může. V protestantské Evropě, najmě v Anglii a v Americe, vzmáhá se ostatně proud protirozdvojový. Je sice slabý, zahrnuje jen neosvícenější jednotlivce. Zesílí-li zatím a rozmůže se tak, že by se stal socialním činitelem, snad by i Rakousko si ušetřilo krok k rozkladu. Ale není lze doufati v takový vývoj.

*

„Matriční otázka“ vyplynula i u nás zase na povrch. Nedávno rozčilovala Němce a Slovince pro slovinské zápisy v Korutanech

— kněžstvo se o nich usneslo — ale úřad státní k vůli jednotě úřadování je zakázal, ovšem prostřednictvím ordinariatu. A ten státní úřad se postavil na podobné stanovisko i ve Slezsku. Když na Polské Ostravě česká strana vynutila si český zápis a sám vratislavský biskup jako ordinarius zápisy ve slovanských řečech ve Slezsku jako přípustné dovolil — slezský státní úřad je zakázal! Když pak česká strana v jiném případě z německého města Čech appellovala na státní úřady, aby jí vymohly na faráři český zápis a donutily ho k němu, najednou se státní úřady prohlásily, že v otázku jazyka matričného se nemohou míchati. To že je vnitřní věc církevních úřadů! Tedy v Čechách nemohou se úřady míchati do řeči zápisů matričních, ve Slezsku a v Korutanech však se míchají a rozhodování si osobují. Je v tom také zásada: bránit němčinu vždy a všude, jednou bílým, podruhé černým!

*

Na Slovensku rozpoutal se velmi prudký boj po vystoupení lidového poslance Ferka Skyčáka z lidové strany. Listy katol.-lidové „Křesťan“ a maďarský „Alkotmány“ podezřívají kněžstvo slovácké, jež stojí na národním stanovisku, z protikatolické a protikřesťanské agitace a nabádají kněžstvo i lid, aby se nedali másti — národnostní politikou! „Slovenský Týždenník“ a „Katolické Noviny“ poslední dobu velmi čile odmítají útoky katolicko-maďarské lidové strany, která v ohledu národnostním poslední leta podlehla vlivu liberalů a šovinů maďarských. Katolické Noviny mimo to nabádají ku zřízení slovenské křesťansko-socialní strany. Směr tento sice též pokud je z Pešti řízen plaval jako celá církev uherská na vlnách šovinismu, ale přece záslubou několika obětavých a horlivých kněží povznesen výše, než kam upadla na konec politika katolicko-lidové strany. V křesťansko-socialním ohledu aspoň ideově, když ne organisačně, stranu pozdvihl velmi vysoko nyní právě nastolený biskup stolnobělehradský Dr. Ottokar Procházka. Ten také ve své installační úchvatné (prý) řeči dotkl se i této otázky, sama sebe dělníkovi přirovnávaje, a zvláště dělnickou třídu jako své budoucí nejmilejší pole činnosti vybíraje.

*

Za zemřelého biskupa-vikáře Monsgr. Jiřího Łušćanského z Budyšína vybrán professor strassburský Dr. Schäfer. Saský biskup-vikář od let čtyřicátých je zároveň proboštem kollegiatní kapituly budyšínské. Neboť jinak by neměl žádných příjmů. Poněvadž však kapitola budyšínská má právo svobodné volby, zřekla se ho pro tentokrát a přenechala jmenování probošta papeži, kterýž i místo proboštské obsadí pravděpodobně novým biskupem-vikářem. V Dru. Schäferovi dostává Sasko učeného hodnostáře katolického, Srbi lužičtí však mají nenahraditelnou ztrátu, že z místa toho po roce už pozbyli svého upřímného rodáka.

*

Pastýřský list arcibiskupa hnězdensko-poznaňského Dra. Stablewského počátkem února kněžstvu zaslaný, v záležitosti polsko-národního obranného spolku „Straža“, vzbudil zprvu trapné překvapení, ale na konec po rozvaze důvodů společnost polská jej musila uznati

prospěšný. Arcibiskup poukazuje, že úřady ho zasypávají stížnostmi příliš otevřené národní vystupování kněží polských a prosí proto, y kněží sami sobě i jemu nestěžovali působnost a správu svěřených ší. Zvláště veřejné řečnění ve spolcích „Stráže" a přejímání funkcí nich nesou úřady těžce a jsou hotovy takové kněze pronásledovat jim těžkosti činit. Proto žádá, aby se činně spolkového života ve ráži neúčastnili a co nejobezřetněji si ve všem počínali. Upozorňuje list v tom ohledu vydaný roku 1901 a na usnesení sjezdu děkanského minulého listopadu, kdež právě co největší zdrželivost doporučována.

V království polském založili známý agitator protikatolický de rochowski a bývalý kněz polský Edv. Milkowski list „Protest", nž má vésti boj proti „klerikalismu" polskému, za opravy v církvi za uvolnění kněžstva i věřících. „Protest" kromě církevně-náboženských kněžských věcí probírá hojně i socialní a politické otázky.

*

Polský katolicismus je přece jen ještě živoucí ústroj velmi imitivní. „Živnost" jeho vede až i k novým — sektám haereckým. Tyto dni suspendováno šest polských kněží z gubernie plocké o haeresi marianitskou. Haeresi této oddáno jest asi 70 kněží v guberniích ršavské, lublínské a plocké, z části v kališské. Středisko jest Płock Sobotka v kališské gubernii. Haerese vyvinovala se ze špatně pojatého ysticismu a z hnutí za sesílením a rozšířením modlitby. Otcem jejím á se kapucín Honorat, jenž koncem let osmdesátých jako horlivý ovědník a asketa utvořil malou skupinku osob, horlících po dokonasti a oddávajících se modlitbě. Ve skupince té vystoupila do popředí kási Klára Kozlovská. Tato spolu s knězem Kovalským přepracovala sady a plán asketického života, jak jej otec Honorat hlásal. Z těch čátků povstala sekta, která pro svou přemrštěnou úctu k Panně arii dostala název Marianitů nebo též „manžetníků", protože něží sekty té zavrhovali nošení límečků (u rukou i krku, kollárků) ko nehodící se pro chudé a nepřípadné pro černý kněžský talár něží polští chodí vždy a všude v taláře). Sekta hlásá zkaženost církve hlavě i v údech, věří, že nastává příchod „ancikrista" (už prý je ½ roku stár), hlásá chudobu, jest proti práci a všeliké svépomoci, e všem třeba na Boha spolehat a jen a jen se modlit a především Panně Marii, která zachrání svět. Polykají obrázky s Matkou boží omocnou, a papírky tyto zastupují jim vše — milosti i svátosti. Čím ic a větší, tím je člověk světější a milosti plnější. Zavrhují činnost olitickou i socialní, v manželství radí k svatému zdrželivému životu, aždý skládá slib chudoby, čistoty, střídmosti v jídle a pití a v poušnosti otcům (kněžím) i „matičce" Kláře Kozlovské. — Když vláda ská roku 1901 začala schůzky marianitů podezřívat a vrchnost duhovní je počala zakazovat, obrátili se marianité do Říma se žádostí, by byli uznáni jako modlitební katolické bratrstvo. Ale z Říma byli dmítnuti jako hallucinatoři a bloudící. Proto konečně vypověděli církvi oslušenství a počínají se samostatně ustavovat.

*

Vilenský biskup polsko-litevský v. Ropp založil s pomocí kněžst pro Litvu katolicko-konstituční stranu; jediná to dosud stra na základě náboženského vyznání zosnovaná. Laici s obou stran, pols i litevské však směřují k založení stran čistě národních.

Američtí Poláci nejsou spokojeni s výsledkem cesty bisku Symona, jenž jako legat papežský vloni obce polské v Americe visitov Žádaná polská biskupství totiž dosud nepovolena ani jinak Poláků nevyhověno. Podřízenost polských katolíků pod irskými (po rodu) bisku tíží je však velice, a zvláště kněží polští jsou otálením Říma, či d konce odřeknutím jeho, velmi znepokojeni. Zahrnují tedy z Ameri evropský tisk polský výčitkami a stížnostmi. Biskup Symon viděl nucena ohražovat se proti nařknutím z Ameriky zaslaným „Denník Poznaňskému". Žádá o strpění, neboť Řím prý Poláky americké neopus

*

Při usmiřování revolučního hnutí došlo též na několika místec k zatčení kněží pravoslavných pro nemístnou agitaci. Na druh straně na několika místech také obyvatelstvo samo se vzpírá kněžím církvi, osvíceno revolučními ideami. Socialisté ruští stejně jako západo evropští s kapitalistickým pořádkem vyvracejí i náboženství a na zřízer církevní útočí, hlásajíce „monismus" ve všech směrech. Obyvatelstv snižuje „štolu", odebírá „příčtu" jeho půdu, chová se pohrdavě a hroziv proti „popům". Obojí však jsou výjimky. Z veliké většiny duchovenstv dělí se s ostatní společností na pokrokový, reformní živel a na konser vativní živel. V některých diecesích už od loňského leta pořádá du chovenstvo spolu s laiky sjezdy a probírá otázky politické i církev reformy. Duchovní organy „eparchialní vědomosti" (diecesní věstníky se přetvořují namnoze v listy politické, v tribuny. Povstávají nové nové pokrokové listy duchovenské.

*

Komise pro přípravu „soboru" církevního svolána; sestáv z většího dílu z professorů duchovních akademií ruských. Professoř jsou z těch, kdož o soboru už se projevili a většinou ve smyslu po krokovém. Nechtějí míti sobor bez duchovenstva a bez laiků. a ne chtějí jej zcela podle starých vzorů, ale potřebám doby přizpůsoben Konservativci „soboru" se bojí, že vše převrátí a že církev pravo slavnou, tu sílu a držitelku Rusi, jak oni za to mají, seslabí a ochromí Hrozí se každé změny. Proto s nevolí přijali i loňskou změnu v sou stavě svatého synodu, jenž nyní má za členy i nebiskupy. — Co vše může budoucí sobor zvrátiti, o tom zatím není nijaké určité představy Nevyhoví jistě nejkrajnějším požadavkům. Pouhá reforma správy a organisace, jaká bude potřebna, má-li církev se oddělit od kontroly a vedení státu, zabere mnoho času a vyčerpá mnoho horlivosti.

*

„Svaz horlitelů církevní restaurace" („sojuz revnitelej cerkovnago obnovlenia"), jaký se z pokrokových kněží v Petrohradě ustavil, na schůzích projednal celou řadu otázek reformních, přijal je většinou hlasů a podal svatému synodu jako svůj návrh. V tomto svém

morandu žádá, aby se zrušilo: synod, konsistoře a blahočinní kani); závislost církve na státu a obsluhování cílů státních; přemoc kupské vlády vůči kněžím a lidu, dnestě biskupi vládnou po vzoru jakých vysokých činovníků; spojení biskupské hodnosti s mnišským vem jako nezbytnou podmínkou; světská i církevní vyznamenání konečně dnešní výplata a hmotná náhrada duchovenstva. Za to pak dají, aby se církev pravoslavná zbudovala na těchto základech: Každá místní církev (příchod — farnost — diecese, metropolie, celá ská církev) spravuje se úplně svobodně principem sborovým. Sbor stní řídí farnost, sbor z farností volený řídí diecesi, širší oblast celou Rus. Každý sbor (místní, diecesní, oblastný, všeruský) skládá nejen z kněží, nejen z biskupů, ale zastoupeny jsou všecky vrstvy: řící, duchovenstvo i episkopat (po dvou z farnosti, po dvou z diecese). edsedou volí se biskup některý všeobecným tajným hlasováním všech oborníků". 2. Církev ruská rozdělí se na malé diecese, ne větší ešních okresů (újezdů) nebo děkanství. 3. Po příkladě apoštolských b, ať se žádný biskup nenazývá ani patriarchou ani metropolitou, y se pýše a pompě a vynášení a osobování zabránilo. Patriarchu volí eruský církevní sobor na tři leta; bydlí ve stolici říše a jest jinak vný s rovnými. 4. Biskupové mají k ruce radu kněží příslušným borem svobodně vybranou, ta jim ve správě diecese pomahá. V příodě (farnosti) všichni věřící tvoří s duchovním správcem v čele obodné církevní bratrstvo, církevní obec, jež sama řídí své církevní ění a v obor její spadající záležitosti a vede díla a ústavy dobronosti. Členství v bratrstvu místním není nucené. 5. Biskupové a kněží raji se vštípiti lásku Kristovu v rodinu, společenské i státní zřízení. čujíce o chudé i bohaté. pozdvihují hlasu svého především za nětené, vyrovnávají a mírní nesrovnalosti ve státě a společnosti. dy a přestupky kněží soudí biskup s radou kněží, biskupy soudí or biskupský. 6. Každý úřad je volitelný. Duchovenstvo své volí si ichod, kněží volí zase biskupa. Biskup volí se nejen z mnichů, ale kněží světských, ovdovělých i ženatých. 7. Kláštery, sproštěny tné vlády představených, organisují se ve svobodná bratrstva, hlavně úkoly dobročinnými. 8. Církevní agendu a bohoslužbu třeba zjednošit a lidu přiblížit; proto třeba prohlednout dnešní řád (úplně klášterní) podat ke změně všeruskému soboru; třeba pořídit nový překlad bohožebných knih, v řeči více literarní. 9. Třeba zcela reformovat duovní školy.

Z mnohých stran žádají, aby kněží směli uzavírat i druhý sňatek případě ovdovění. Aby byli uvolněni od různých tradičních předpisů do šatu a zevnějšku svého v obyčejném životě a zaměstnání.

*

Synod už usnesl se o reformě duchovních škol. Ústava válená pro university, bude se vztahovat v hlavních rysech i na chovní akademie (bohoslovné fakulty). Ale pro reformu středních ol duchovenských (seminářů) žádá se svolání sjezdu professorů a itelů jejich. Aby se reforma neprováděla přes jejich hlavy! —

Universita petrohradská už se usnesla, že seminaristy připus ke studiu na universitě. Některé fakulty žádají doplňovací zkouš a oba oddíly (nižší i vyšší), ale historicko-filologická fakulta spokoj se s nejnižším censem a chce připouštěti i seminaristy už po nižš oddílu (po 4 třídě, ne po všech 6), doplní-li zkoušku z latiny a řečti na žádoucí census. S tím zase ostatní fakulty nesouhlasí. — Obec farní školy, jež církev pravoslavná vydržuje a na něž dostá 10 mil. (dřív 15) státní podpory, budou vesměs zrušeny. Zřídí jednotná státní škola, stát i církevní farní školy převezme. Ovše církvi tím odpadne značný vliv na nejnižší lidové školství. Při jednot státní (či zemské) škole bude v témže postavení v jakém jsou a katolíci francouzští a italští, v jakém i my počínáme býti. Učitelst ruské je silně rozsocialisováno, ještě víc pak jeho vůdcové a správco

*

Nedávný list pastýřský biskupa lublaňského Jegliće o mírno kněžské ve slově (kázaní i soukromé rozpravě) i v jednání a zvlá o nezatahování čistě politických rozbrojů na kazatelnu — libovali i liberálové. Oni však zatím sami obrátiti nemíní. — Záležit s obráceným moslimem Sinanovičem v Sarajevě jest suspenso, nerozhodnuta zatím. Mohamedáni však bouřili se znov mluvíce o novém křestu. Dokonce i k osobnímu útoku se chysta Zatčený Sinanović (nota bene intelligentní mohamedán a úředník) dost se na svobodu a prchl před násilím svých bývalých souvěrců do Itali Odtamtud poslal list přátelům svým plný horoucích díků za uvede na cestu jediné spásy a usvědčuje ze lži všecky, kdož mluví o nějaké svedení nebo znásilnění jeho ku přestupu. — Ke „straně práv (bývalé Starčevićově) náležející kněžstvo velmi zazlívá kanovník Dru. Ivekovići, že odhalením o Starčevićovi pokálel jeho památk Mělo jej za věrného církvi a věřícího a zatím byl atheistou a pro Římu a vyjadřoval se o církvi i náboženství co nejnešetrněji. — Srbové ve sporu s Rumuny o jistý klašter v jižníc Uhrách prohráli — zatím jen v otázce kompetence. Ale bojí se, už to právě rozhodne v jejich neprospěch. — Sarajevský srbský li poukazuje na rozdíl v činnosti katolických mnichů a srbský pravoslavných mnichů. Rozdíl je veliký: katolické kláštery sv osvětnou a hospodářskou činností získávají obyvatelstvo bez rozdíl vyznání; srbské kláštery nepořádkem a nevzdělaností odpuzují. — Američtí Srbové nejsou spokojeni s vládou ruského biskup nad sebou a snaží se dosíci vlastní samosprávy církevní i v Americ Tak má ruská pravoslavná církev v Americe těžkosti a odium n všecky strany: katolíci proti ní brojí, že odluzuje sjednocené Rusín jsou proti ní Srbové, jsou proti ní teď i episkopalní po případě s př svěceným Irvingem, kterýžto případ dosud ruskou církví neuhlazen neurovnán.

*

Výroky slavných přírodozpytcův na podporu víry náboženství jsou dnes velmi účinou zbraní literární. Zmínili jsme s

o tom už častěji (srv. i Vychodilovu Apologii křesť. I. 61 a 147.). Význam výroků takových bývá přeceňován i podceňován. Hertling na příklad praví, že jeden věřící učenec-laik vyváží celé svazky apologie. Jsou to však přece jen jaksi zevní důkazy, svědectví, jež mohou především umlčeti duchaprázdné mluvky, jakých nejvíce proti náboženství brojí, dále povzbuditi a posilniti kolísavé, jako každý příklad. Samy o sobě vniterného přesvědčení způsobiti nedovedou, ale jsou mu platným průvodčím. Právě v těchto dnech význam takových autorit neprávem snižován. Prof. Dr. Masaryk na př. vůči věrnému katolíku Pasteurovi hájí se tím, že pochybuje, zdali Pasteur o záhadách náboženských důkladně přemýšlel. Je to stará vytáčka: jenom nevěrec „přemýšlí", věrec věří „mechanicky". S lidmi, kteří jen o sobě se domnívají, že přemýšleli a přemýšlejí, nemožno rozumně diskutovati, neboť vytáčkou takovou porážejí už napřed každý odchylný názor, i pouze vědecký; nikdo nepřemýšlel o české otázce, o husitství, o českobratrství atd., jen oni, a proto jen oni mají pravdu.

O náboženských názorech přírodovědců nedávno vydal zvláštní spis na př. jesuita Kneller; teď i protestanté positivní obrátili se k téže methodě a prof. greifswaldský Otto Zöckler vydal dílo podobné (Gottes Zeugen im Reich der Natur). Oba apologetové, katolický i protestantský uvádějí skoro tytéž učence a skoro i tytéž výroky aspoň z části. Zöckler uvádí stejně katolické učence pro své důvody, jako Kneller uváděl obojí, katolické i protestantské. — V americké „Catholic Quarterly Review" přináší podobnou apologetickou stať jesuita Charles Coupe (The good Faith of Unfaith — „co vše věří nevěrci"), v níž obírá se všemi naukami přírodními a předvádí dlouhou řadu učenců všech oborů, výlučně ovšem angloamerických a většinou protestantských, kteří svými výroky porážejí lehkověrnost různých nedouků, kteří na malých a vratkých svých poznatcích staví svou „jistotu nevěry", kde svědomitý učenec nejmenšího posudku se ještě neodváží. Jdou tu za sebou slavná jmena: Huxley, Rayleigh, Tyndal, Ray Lankester, K. Pearson, Jevons, Ol. Lodge, Ch. Lyell, Dawson J. W., W. B. Carpenter, Ch. Darwin, A. R. Wallace, lord Kelvin, G. Stokes, všecko z nejnovějších světel moderního přírodopytu, nehledě ku starším, o nichž by možno bylo říci, že byli lidmi své doby, doby věřící.

*

Zajímavo, co poznamenává Živa k dílu Dra. Rob. Lehmanna Religion und Naturwissenschaft (1906, 3): „Probíraje se učeními přírodovědeckými, zvláště oněmi kapitolami, které od nevědeckých něží nejvíce potírány byly a z nichž tolik konsekvencí atheistických neprávem bylo vyvozováno, dokazuje autor, lékař, že není v nich možno nalézti ničeho, co by pojmu Boha se příčilo. V celé vědě přírodní není nálezu, jenž by mohl právem býti uveden jakožto požadavek negace Boha. Není nic tak nesprávného a nevědeckého, než z hypothes zoologie a botaniky nebo geologie chtíti závěrky činiti na politiku a náboženství. Nesrovnává se s dustojností pravé vědy, snaží-li se někdo fakta chtíti

interesantnějšími a cennějšími činiti, a při tom vrhá pikantně očima po cizích oblastech myšlení. Otázky náboženské jsou příliš vážné, než aby směly býti probírány jako pouhá koketerie s atheismem. Velicí přírodozpytci byli mužové nábožní, s jejich nálezy nemají co činiti povrchní ona zvšeobecňování, ať pocházejí odkudkoli."

*

V téže americké C. Q. R. přináší Stockley rozbor názorův a činů sir Edm. Burkea, anglického státníka a filosofa, současníka francouzské revoluce, jenž v proudech doby tehdejší s celou vervou hájil náboženství a církev — Thomas Morus z rozhraní věku 18. a 19., jak jej autor nazývá. Podle Burkeovy definice „člověk jest náboženský živočich", jak pravil napodobením staré řecké definice.

*

Londýnský katolický měsíčník „Month" (Měsíc) přináší krátkou vzpomínku na nebožtíka kardinala Newmana. Jako protestant ještě o 20 letech v básni „Bartolomějská noc" (o vraždění protestantů ve Francii) pln hrůzy líčí divokost katolickou a zuřivost fanatismu jejich, při popisu kostela „Notre Dame" s odporem odvrací se od zpovědnice, kdež se dává ujištění beztrestnosti (absoluce) všem zuřivcům z jejich nečisté víry. Po 30 letech po vydání této básně konvertita a biskup katolický Newman ve svých řečech o „Postavení katolíků v Anglii" mluví o svátosti pokání už jako její veliký velebitel. Tak to bývá. „Tupí, čeho neznají", jak dí Písmo.

*

„Kdybychom měli v Německu silně vyvinutý náboženský život, byl by počet přestupů z jednoho vyznání na druhé mnohem větší. Je to méně věrnost k náboženství a vyznání po rodičích zděděnému, jako spíše úpadek náboženství jako činitele v životě národa, jemuž se musí nízká cifra přestupů přičísti. Vzpomeneme-li si, jakým způsobem celé kraje byly zprotestantisovány a jiné zase znova zkatolicisovány, pak uznáme, že dějiny zůstaly nám dosud dlužny odpověď na ono násilné rozdělení německého národa na dvě vyznání: evangelické a katolické." Tak praví ultraliberální „Vossische Zeitung" (58). Moderní indifferentismus na té i oné straně činí lidi lhostejným k vlastnímu vyznání i k cizímu. Přece však z dnešních přestupův od jednoho vyznání k druhému jemu právě nejvíce případů možno přičísti. Bez indifferentismu nebylo by jich tolik, u nás v Rakousku nebyla by ani mohla povstati agitace „losvonromianův". Ovšem za živého a osvíceného proudu náboženského v lidu bylo by snad více konversí, ale všechny asi od protestantství ke katolicismu, málo naopak. Tak by musily dějiny národa německého tu záhadu rozluštit.

*

„Moderní Boha hledači", pravil Dr. Pfeiffer, bibliothekář bamberský, v nedávné přednášce své v Kolíně, přese všecky pokusy vědy i poesie Boha popříti a odstraniti, přece jen nevymírají. I ti, kdož co nejzuřivěji útočí na křesťanství (Nietzsche), přece v celém svém životě hledali Boha. Také spolek „ethické kultury" prohlašující

všecko křesťanství za nepotřebné, ba za škodné pro výchov člověka, přece jen Boha se neodříká, náboženství nové hledá a sestavuje. Moderní theosofie, jež zabírá ze všech náboženství a zvláště z buddhismu mnoho si osvojila, jest filosofií skoro všech „moderních“ básníků, spisovatelů, filosofů: pantheismus a theismus s velikou snášelivostí vůči každé idei jest koncem všeho toho moderního „hledání Boha“. Od zděděné víry se odtrhli, ale nemohou se odtrhnouti od instinktu, jenž jim s povahou lidskou vrozen byl, od touhy po víře!

*

Ve výkladě evangelií a v nazírání na osobu Kristovu vedle církevní exegese katolické rozplývá se exegese nekatolická většinou ve třech směrech. Umělci líčí osobu Kristovu a evangelickou dobu krásně a zajímavě, povzneseně, ale každý po svém, zcela subjektivně (Tolstoj, Rosegger, Frenssen). Učenci buď vše prohlašují za báje (Strauß, Wrede, Weiß) nebo násilně vlastní nápady vnášejí do výkladu (Lisco), ale tito už zanikají a vrchu nabývá směr racionalistický, jenž sice mnoho z historie dokazuje jako správné, ale z historické kostry všecko jako legendarní stírá, a tak evangelia i Krista zbavuje všeho supernaturalismu a božství (Harnack, Wellhausen, Gunkel atd.). V širokých vrstvách pak rozmohl se skutečně zájem a vznikla nálada, jež chápe se živě obojího směru — toho moderního mysticismu poetův i toho moderního výkladu racionalistů protestantských. V Německu vznikla knihovna, jež lidu a široké intelligenci chce sdělovat všecky ty výsledky historicko-exegetického bádání na poli křesťanského náboženství, k jakým moderní věda došla. A jeden ze svazků této knihovny, Boussetův populárně psaný „Jesus Christus“ v krátkém čase rozešel se už v několiknácti vydáních! Pěknou srozumitelnou řečí o Kristu psaný a s láskou, ale od něho přece jen odvádí!

*

„Otřesení a zmatení ve víře jsou pravidlem a pokojní a pevní výjimkou. Vždyť mezi vzdělanými katolíky z příčin na snadě ležících úžasně rychlým krokem vzrůstá počet těch, kteří najednou pociťují nepokoj a pochybnosti.“ Tak praví anonymní autor anonymní brošurky, jež, jak praví „Civiltà Cattolica“, hojně koluje po Italii. Rozmetává v ní pochybnosti podobné nějakého professora archeologie, a to tím způsobem, že ho utěšuje, že dnešní katolicismus ustoupí v brzku novému náboženství, jež z něho vyjde, jako křesťanství vyšlo z judaismu, když jej saduceové a fariseové dovedli k nemožnosti. Prorok tedy nového křesťanství a nové víry. „Civ. Catt.“ v delším článku na všecky ty moderní bludy poukazuje jako na opakování starých, minulých dob. Noví sice lidé, ale bludy staré. Jako tehdy i teď pominou.

Věda a umění.

Dne 2. února 1906 provedl filharmonický spolek „Beseda brněnská“ v prvém svém koncertě letošním duchovní trilogii pro sola, smíšený sbor a orchestr „Dětství Ježíšovo“ od H. Berlioza.

Dílo toto — jako všecko, co Berlioz napsal — látkou i hudbou je zcela zvláštní. Schumann napsal, že jest kritik na rozpacích, zda má Berlioza nazvati geniem či hudebním dobrodruhem. Neboť „francouzský Beethoven“ v každém díle se jeví jinak, v každém díle pracuje na jiném poli, v každém díle metá blesky, které však zanechávají sirný zápach, v každém díle staví vysoké pravdy a zase klesá do školáckého povídání. Skládáť Berlioz komposice k „Faustu“, „Learu“, „Bouři“, „Sardanapalu“, „Childe Haroldu“ a zas píše „Requiem“ a „Dětství Ježíšovo“. Hýří místy zářivým koloritem v instrumentaci jako nejmodernější skladatelé a opět často nedovedl se vystříhati vtíravých, opotřebovaných divadelních effektů zvukových.

I v „Dětství Ježíšově“ zrcadlí se celá Berliozova faustovsko-haroldovská povaha umělecká. A — podotýkáme hned — duch Písma ze skladby té nijak nevyznívá. Dramaticky vzrušné první části, líčící „Sen Herodův“, následují dva, prostinkou náladou působící díly, „Útěk do Egypta“ a „Příchod do Saidy“. Tam effektní plastika planoucí vášně, úzkostné hrůzy a tklivého lkání, vypočítaná na velký účinek vnější, tu průhledně jednoduchá melodika scen lyrických, která však přes krásný text biblický i použití starých tonin církevních nikoliv opravdově nábožensky, nýbrž operně romanticky působí: neměltť Berlioz — jak ostatně sám ve vlastním životopise doznává — nábožného citu v životě, a dodáváme: ani v umění.

Nejúčinnější jsou díly první a třetí, jež napsány byly roku 1854. Druhou část složil Berlioz již roku 1852 jako samostatné „mysterium“, které provésti dal pod pseudonymem „Pierre Ducré, varhaník při Sainte Chapelle 1679.“ Pod úkrytem pseudonymu chtěl zajisté ukázati, že dovede komponovati též prostějším slohem a skromnějšími prostředky, vyžaduje-li toho prostá látka. Hanslick pěkně napsal, že jestliže Berliez touto skladbou chtěl úmyslně klamati ohledně doby jejího vzniku a autora, aspoň neúmyslně napsal hudbu zvlášť prostou a půvabnou.

Jako s ostatními díly Berliozovými, tak i s „Dětstvím Ježíšovým“ nemohla se kritika spřáteliti. Po prvém provedení trilogie namítl kdosi Berliozovi, že tu změnil zcela sloh i způsob svého tvoření. Načež dal skladatel tuto odpověď: „Před dvaceti lety byl bych tuto skladbu zrovna tak byl zkomponoval...“

Provedení zajímavého díla, jímž Berlioz uveden byl poprvé na program naší filharmonické Besedy, věnováno bylo drahně pilné péče i práce obětavé. Imposantní orchestrální i vokální sbor, znamenití solisté a především slovutný dirigent dostáli plně nesnadnému úkolu. Tíha výkonu spočívala ovšem na orchestru, jenž sestaven byl z členův orchestru brněnského Národního divadla, hudebního kroužku Besedy

starobrněnské a vynikajících ochotníků. „Rozený virtuos na orchestr“, píše Schumann, „vyžaduje Berlioz nesmírně mnoho od jednotlivce i celku. Ale nejsou to větší technické schopnosti, jichž od instrumentalisty žádá, ale zájem, studium, láska: individuum musí ustoupiti celku.“ Přes drahnou různorodost sil, z nichž orchestr byl složen, podán celek v jasném souladě a detaily v náležitém světle i odstínění.

Také sbor vynikl pečlivým výkonem. O solové partie dělili se s plným zdarem sl. Procházkova (přílišné tremolování značně vadilo), pp. Karbulka, koncertní pěvec z Prahy, Stejskal, člen dvorní opery vídeňské, a údové spolku pp. Lazar, Kolbinger a Kott.

Dirigent p. Reissig nastudoval dílo se vzornou péčí.

V době nynější, kdy provádění skladeb náboženské hudby na koncertním podiu jinde do pozadí ustupuje, jsme p. řediteli Reissigovi, jenž po Dvořákových „Stabat mater“ a „Requiem“ vzácný svůj vkus a vysokou intelligenci hudební „Dětstvím Ježíšovým“ i v této umělecké formě znova zdárně osvědčil, povinni vděkem opravdovým.

*

Národní divadlo v Brně. Dne 7. února 1906 provedena byla poprvé nová tříaktová opera mistra Josefa Nešvery „Černokněžník“. Děj libretta čerpán z vypravování lidu na Valašsku o černokněžníku na Radhošti. Dcera zámožného fojta Maliny Maruša miluje mladého ovčáka Jurku. Malina by ji však raději provdal za bohatého, starého vdovce Martina, jenž se o její ruku uchází. Když však Maruša vůli otcově podvoliti se nechce, svolí Malina k sňatku jejímu s Jurkou, ale pod podmínkou, že ovčák do roka donese poklad černokněžníkem v Radhošti střežený. Zištný Martin jde si pro poklad sám. Za černokněžníka přestrojený Jurka vydá mu domnělý poklad, když vdovec slíbí, že se za to vzdá ruky Marušiny. Ale lakomec odnáší z Radhoště místo pokladu uhlí, načež všeobecný výsměch jej provází.

Jak ze stručného obsahu zjevno, není podklad dějový zcela originelní. Ale i zpracování vykazuje hojně scenických nedostatečností. Hlavní vadou libretta jest mnoho vypravování a málo děje. Třetí jednání doznalo v dalších představeních aspoň té změny, že hledání pokladu děje se nyní na jevišti.

Je-li ode dávna osudem našich operních skladatelů vady libretta zakrývati a napravovati, neušel tomu osudu ani Nešvera. Obratnou rukou namaloval na vetché plátno textu řadu pestrých, genrových obrazků ze života našeho lidu valašského. Úkolu, jejž si dle vlastních slov, v „Klubu přátel umění“ den před premierou pronesených, vytkl, „zachovati památku na pohádky a zvyky lidu moravského,“ dostál šťastně a se zdarem.

V prvním jednání jsou přástky v předvečer sv. Ondřeje, v druhém jitřní stavění máje a v třetím líčeny obyčeje čarovné noci svatojanské. Všude pěkně vystihnul skladatel lidovou náladu našeho Valašska, uplatniv v zajímavé partituře jednak původní písně lidové, jednak vlastní myšlenky hudbu národní napodobující s úspěchem. Tímto národním zabarvením prospěšně se liší hudba „Černokněžníka“ od dří-

vějších eklektických oper Nešverových „Bratránka“, „Perdity“ a „Lesního vzduchu“.

Nového ovšem v nové zpěvohře Nešvera nepodává; ostatně se aspirace jeho k uplatnění samostatného směru ani prací touto nenesly. Za to v mezích vytknutého úkolu projevil se Nešvera znova jako umělec přebohatého fondu melodického a duchaplných harmonií, a především jako mistr plně ovládající techniku skladatelskou.

Novince dostalo se celkem pěkného provedení. Osvědčení solisté našeho souboru operního, dámy Svobodová (Maruša) a Pivoňková (Běta), a pánové Doubravský (Jurka), Komárov (Martin), Pivoňka (Vaculka) a Beníško (Malina) vynikli vesměs výbornými výkony. Též orchestr pod pevnou taktovkou p. Hrazdirovou měl šťastný večer a dostál s úspěchem mnohdy přísným požadavkům naň kladeným. Sbory byly slabší. Režii věnoval p. Aschenbrenner, jako vždy, vzornou péči.

Jsem přesvědčen, že nová opera Nešverova bude vždy nejen ozdobou, ale i trvalou součástí našeho zpěvoherního repertoiru.

Jan Kakš.

Z činoherního repertoiru jest pořád zřejmo, že není pevného plánu ani na měsíc, snad ani na týden, že se hraje, co se nahodí. Nepochopitelně pak zase dobrá hra, jako Jiráskova „Lucerna“, která byla již se zájmem přijata, odloží se nenadále beze známé příčiny, ač by ještě několik repris jistě uvítáno bylo s povděkem. O novější veselohře ani v masopustě není potuchy, což pak teprve jindy. Hrajeme si s velmi důležitě zachmuřenou tváří na vážné jeviště, nechtějíce si přiznati, že se nám k tomu nedostává uměleckého a materielního fondu. Za to opakuje se bez konce „Krásná Helena“, právě u nás tak nechutně přehnaná a překarikovaná. Naproti tomu jemná veselohra Vrchlického „Rabínská moudrost“ s bídou dočkala se dvou večerů (30. ledna a 1. února) při poloprázdném domě, ač byla nastudována zdařile.

Do tohoto suchoparu nemohou ani pohostinské hry vnésti více osvěžení. I výborní hosté, ač právě oni by mohli přinášeti aspoň výhled do čilého života velkých divadel a burcovati naše netečné obecenstvo k touze po lepších věcech nových, chodí k nám ukázati jen své umění ve starých, namnoze i bezcenných kusech, v nichž jim úloha náhodou výborně přiléhá, zkrátka ve svých „parádních“ rolích. Ale to nemělo by stačiti nám ani jim. Tak již minulého měsíce, jak bylo zmíněno, zabloudil sem s paní Laudovou-Hořicovou tolikráte obehraný Sudermannův „Domov“, a nic lepšího nepřinesli ani další hosté z Prahy: paní H. Benoniová bezcennou francouzskou činohru „Zazu“ (od Simona a Bertona, dne 26. ledna) a paní Hübnerová ploché, naturalistické drama Hauptmannovo „Forman Henčl“ (9. února). Znamenitých jejich výkonů hereckých ovšem nikterak se dotknouti nechci.

Dne 3. února dávány premiery dvou aktovek moravských autorů: „Hlasatelé“, groteska z říše krále Rozmara od Josefa Dýmy a „Básník“, dramatický obraz od Stanislava Kovandy.

„Hlasatelé“ jsou čtyři falešní proroci, kteří hlásajíce v říši krále Rozmara plnými ústy nové učení o sebeobětování, uvrženi jsou do žaláře a odsouzeni za svoje podvratné idee na smrt. Když není jiného východu, namlouvají sami sobě, jak rádi stvrdí idee své smrtí, avšak jakmile slíbena jim milost, jestliže jeden z nich dobrovolně za ostatní zemře, ihned ukáže se pravá jich sobeckost. Žádný nechce se obětovati, rvou se zběsile o živobytí, kterým dříve chlubně zhrdali, a propadnou tak smrti všichni.

V Kovandově „Básníku“ je celým národem slavený „virtuos veršů“, který z venkovského učitele stal se slavným, v němž však sláva zkazila člověka. Klame svou dobrou ženu, zkazil své děti, rozvrátil štěstí a mír v rodině, lže tedy i čtenářstvu v celém svém díle, neboť jeho život jest pravým opakem básnického horování pro pravdu a dobro. Celá aktovka jest jen nahozeným obrazem takového člověka a jeho okolí, o dramatickém ději nemůže v ní býti řeči.

„Hlasatelé“ měli hlučný úspěch pro svou přístupnou formu se silnými divadelními prostředky, jež jsouce polovicí úspěchu, ukázaly u autora aspoň dobrou znalost scenického aparátu. Kus p. Kovandův zapadl nepochopen beze všeho ohlasu; nemáť dramatické životnosti ani effektů. Ostatně nese řádnou část viny i způsob, jakým byl sehrán. Herci hráli vesměs jako pro sebe, tak „intimně“, že polovice dialogů byla nesrozumitelna, a opona spadla dřív, než diváci mohli pochopiti, oč se jedná.

Ohrazuje-li se kdo proti tomu, aby brněnské jeviště bylo pokusným pro mladší básníky, nemám stanovisko to za správné, ježto nesluší zapomínati, že je to jediné jeviště na Moravě, kam možno se jim obrátiti. Nelze přece nikoho posílat ke kočujícím společnostem venkovským. Ale budou-li mladým autorům hrát kusy tak jako panu Kovandovi, ohradí se brzy autoři sami.

Při tom nutno také vytknout, jak se hraje pro nedělní návštěvníky, mezi nimiž je přece mnoho intelligentních milovníků divadla z venkova, kteří jindy přijíti nemohou. Nejen že hraje se bez citu a lásky k věci, ale provádějí se i nejnesmyslnější škrty, takže vzbudilo to pohoršení již i v denních listech. Tak na př. výborně u nás nastudovaný „Hamlet“ hrál se v neděli bez slavné hřbitovní sceny! Je to nepieta k dílu básnickému a bezohlednost k platícímu nedělnímu obecenstvu, které plní domy a platně přispívá finančně k udržení divadla. Vše to se brzy vymstí na úkor věci dobré.

Z úplnosti dodávám, že k veselým aktovkám F. X. Svobody, o nichž zmínka byla již v čísle minulém, přidružila se další „Poupě“, o jehož bujaré svěžesti platí, co bylo již minule řečeno. — Národní socialisti zvolili si ke své hromadné návštěvě (19. února) Tylovu činohru „Jan Hus“.

St. Fiala.

*

Nezůstalo při krátkém článku Niederlově v Českém Časopise historickém „o příchodu Čechů“. Následovala odpověď Dra. Píče v Národních Listech a replika professora Niederle tamže. Oba naši

palaeografové jsou z různých táborův, oba původ a pochod Slovanstva vykládají jinak — odtud jak přiznává Dr. L. Niederle sám, jejich nestyčnost a neshoda. Píč klade pravlast slovanskou na Dunaj, do Uher, professor Niederle tuto theorii nazývá nemožnou a praví, že sám Píč už od ní pomalu coufá. Dr. Píč zase směje se professoru Niederlovi, že se svou pravlastí Slovanů chodí z místa na místo, na konec pak že ji pochoval v močálech na Pripeti. Dr. Píč žárlí na svou dosavadní práci archeologickou, na své stanovisko ethnologické, jež hájí v archeologii proti školám německé i francouzské, hájí jako první jeho původce a upotřebitel; professor Niederle pak zase vyčítá Píčovi, že ze svých archeologických dat správných a správně oceněných přechází bez důvodu k širším úsudkům, jež už nejsou založeny výzkumem archeologickým a ukazují se jako nesprávny ve světle archeologů jiných (tah Slovanů z Uher, výklad báje o Čechovi a Řípu). Bylo by to osudné pro pradějiny slovanské a české, kdyby měly býti na déle svěřeny jenom dvěma lidem. Přese všecku genialnost a pracovitost obou dvou — jejich protichůdné stanovisko nejlépe rozřeší noví pracovníci v tom oboru.

Ve zmíněné polemice praví Dr. J. L. Píč o studiu historickém u nás: „Je to arci starý cop držeti se suchých fakt, jež se doložiti mohou na důkaz, kdežto moderní věda neváže rozmach vědeckého ducha na nicotná fakta; na perutích bujné kombinace letí se vstříc smělé konklusi, letí se od konkluse ke konklusi do závratné výše, a kdo by si vzal práci a prohlédl třebas jen u výtahu, jaký jsem podal v posledním svazku Starožitností, bujný rej kombinací a hypothes o evropské pravlasti Ariů, bude za nedlouho u vidění a v tom reji hypothes bude mu, jako by se octl o Valpurgině noci na Blocksbergu. I u nás na fakultě ta historická moderna podle berlínského a vídeňského receptu osobuje si monopol té jedině pravé vědy, ač ta vědecká robátka té historické moderny měla pravidlem velice krátký život; sveze se na nich obyčejně nějaký nemoderní zpátečník, sotva že uzřela světlo boží. Svého času neměli jsme fakultu, ale měli jsme v historii Palackého a Šafaříka; arci neměli jsme organisované reklamy, snad proto, že Palacký a Šafařík podobné reklamy nepotřebovali.“ Proti této obžalobě staví professor Niederle pouhé odmítnutí. Nepatří k žádné nevlastenecké škole berlínsko-vídeňské, netvoří holých kombinací bez fakt; moderní historická škola česká neopovrhuje fakty podle receptu berlínsko-vídeňského a netvoří jenom pouhé nicotné kombinace. S theorií Niederlovou (o pravlasti Slovanů) jdou učenci nejen vídeňští a berlínští, ale i většina slovanských. S professorem Píčem za to jest jen malá skupina autochtonistů, a ta jen z části, ne ve všem…

*

Organ německých katolíků Görresovy společnosti „Historisches Jahrbuch“ přináší krátkou zprávičku, že jeden z papežů už ve středověku sestrojil vodní turbinu, které teprv moderní technika jako veliké vymoženosti používá. V jistém rukopise státní biblioteky mnichovské přináší jakýsi válečník a vojenský stavitel z dob

válek husitských nárys turbiny na hnání mlýnu. A pod nárysem napsal: „ain papst von Rom der hat sy erdacht — jeden papež římský si ji vymyslil.“ Redakce ptá se techniků, známo-li jim, kdo to byl z papežů, jenž první turbinu sestrojil?

*

V „Selském Archivu“ olomouckém přináší redaktor zprávu o čárech v 17. věku. Zpráva je z Biteška. Vyskytuje se tam též obranný kříž sv. Benedikta jako protičarovný talisman. Obraz kříže s doložením, že sv. Benedikt je patron proti čárům, provázen ještě mnohými obrazy jiných svatých — asi na sesílení protikouzla. Původ názoru, že sv. Benedikt chrání proti kouzlům a čárům vzat z jeho života asi a pak z písmen kříže, jež znějí jako zaříkávání ďábla.

*

„Živa“ pojednává v kratším článečku kulturní význam věd přírodních. Klade důraz na to, že věda přírodní nejvíce přispěla ku povznesení života lidského, a vyvíjela se jenom vždy za boje s různými předsudky. Byla vždy protiautoritářská, s ní spojena touha po volném bádání odjakživa. Nevyvracela nikdy a nikde říše boží, již Kristus na světě založil, a přece vědu přírodní ve jménu Aristotela, pohanského filosofa ubíjeli (zničení akademie florencké v polovici 17. věku). Výzkumy experimentální podezřívány, opovrhovány a za to slavila triumfy spekulace. Vědy přírodní ve vývoji svém přinesly rozšíření socialního obzoru, povznesly napřed třetí stav a pracují o emancipaci stavu čtvrtého. Povznesly lidi k stavu rovnosti a pomáhají k obhájení rovnosti na zemi. Jsou tedy protiautoritářské a jsou socialně vyrovnávající, jsou jednotící. — Tento chvalozpěv patří spíše (podle úmyslův autora) experimentálné methodě než vědám přírodním vůbec. Ale jen vědy přírodní i methoda experimentalní této chvály nezasluhují. Jsou projevem na stupnici vývoje lidského, jako ostatní projevy ducha a práce lidské, jako ostatní vědy, historie, filosofie a jako ostatní vědecké methody. I tyto byly vždy „protiautoritérní“ a socialně bouřlivé. A v historii lidstva více způsobila převratů a bouří právě spekulace, než experiment. I experiment sám byl by mrtvým, nemluvným, kdyby ho spekulace nepodnécovala, dále nevedla. Spekulace provází vědy přírodní od jakživa, upíná se k výsledkům jejich a staví na nich nebetyčné hypothesy, dnes takové, zítra jinaké. Činí to dnes víc než dřív, neboť má k tomu více podnětů.

*

Velmi mnoho rozruchu, ale jenom novinářského, nadělala zpráva, že podařilo se německému prof. Emilu Fischerovi umělou synthesou zhotoviti bílek, nejsložitější z ústrojných sloučenin. Véda sice není ještě o podstatě a vlastnostech této podivuhodné sloučeniny ani zdaleka dostatečně poučena. Ale snad přece bylo by možno náhodou utvořiti celek bez znalosti všech jeho vlastností! Široké obecenstvo už dávno čeká uskutečnění slov Berthelotových a věří v možnost a blízkost tohoto uskutečnění, věří, že podaří se důmyslu lidskému vše to v laboratoři, co příroda tvoří ve své veliké dílně, a

často s velmi malým nákladem a námahou. Věřeno tedy, že možná prof. Fischerovi zdařilo se vyrobiti bílkovinu. Vždyť před nedávnem témuž učenci podařilo se uměle připraviti glukosu (hroznový cukr). A Dr. Fischer také učinil jakýsi krůček v před na cestě ku složení bílkoviny. Bílkovina jest mnohonásobnou sloučeninou z jednodušších peptinů, které samy o sobě jsou už ústrojnou složeninou. Fischerovi tedy podařilo se uměle přivésti tyto jednoduché peptiny k slučování: dvou, tří a na konec i sedmi, tedy z peptinů dostal jednoduchý pepton. Ale aby povstala pravá bílkovina živé tkáně a živná, tu bude třeba donutiti ku sloučení 30, 40 takovýchto prvotních složek bílkovinných. A kdyby se to i podařilo, bude to zatím nejdražší bílkovina na světě a při tom nejméně chutná. A zda-li opravdu živná, toť zase jiná otázka! Zatím musí padnouti všecka ta marně živená naděje, že rostlina a zvíře bude v dohledné době pro výživu člověka zbytečna, že mu postačí na to retorty a kbelíky chemické laboratoře, po případě podle ní zařízené chemické potravinné továrny. Zatím má věda: chemie a fysiologie ještě mnoho co zkoumati o povaze a vlastnostech bílkovin samých, aby mohla posouditi, má-li po ruce vůbec prostředky k umělé synthesi jejich.

*

Stará theorie Laplaceova o vzniku sluneční soustavy z prvotní mlhoviny budila stále proti sobě dosti pochybovačů a povstávali stále noví oprávcové její. Přece však v nedostatku jiného vhodnějšího názoru přijímána dosud hypothesa, že z původní mlhoviny stahováním a zhušťováním centralního tělesa oddělovaly se od něho prstence v rovině rovníkové, jež odstředivostí se trhaly a sbalovaly v samostatná tělesa, planety, od nichž stejným způsobem se odlučovaly jejich měsíce. Před pěti lety však anglosaští učenci C. Chamberlin a F. R. Moulton dokázali, jak různé zjevy v naší sluneční soustavě, různé ty pohyby planet a měsíců[1]) nedají se vysvětliti vůbec z theorie té, a početně dovodili, že podle zákonů mechaniky je theorie ta vůbec nemožna. Pozorujíce pak sami a srovnávajíce pohyb těles nebeských naší soustavy a usuzujíce z mlhovin a jejich postřežitelných ruchů ve světě hvězdném, vymyslili theorii, která by lépe vyhovovala. Theorii tuto šíře vylíčil C. Chamberlin vloni ve „věstníku ústavu Carnegieho“ a F. R. Moulton v „Astrophysical Journal“.

Zakládá se na těchto předpokladech. Většina mlhovin na nebi má podobu spiralovitou. Tato podoba způsobena jest vlivem jiných blížících se těles nebeských. Z takové spiralové mlhoviny vznikla i naše soustava sluneční. K mlhovině přiblížilo se některé těleso nebeské, snad i více jich po sobě a vlivem svým způsobily její roztrhání. Blíží-li se jedno těleso druhému tu už na vzdálenost $2\frac{1}{2}$ poloměrů zničí se vlivem jejich vzájemné „přítažlivostí“ tíže na nich. Nastanou tedy na povrchu i uvnitř jich hrozné poruchy: způsobený příliv a odliv pohyblivých mass utváří se nyní beze všech překážek vlastní

[1]) Tak jmenovitě zpátečný pohyb IX. měsíce Saturnova, VI. a VII. měsíce Jupiterova, veliká excentricita a náklon dráhy některých malých planet a j.

kohaese ve dva mohutné sloupy, jež oddělí se v rovině oběžné sousedního tělesa tak, že jeden sloupec vychrlí směrem k tělesu, druhý právě na opačné straně. Tyto z obou stran chrlené massy spadly by přirozeně opět zpět na ústřední těleso své, kdyby nepůsobil na ně právě běh přibliživšího se cizího tělesa. Ale jeho vlivem odkloní se od pohybu paprskového, sbalí se v samostatná nová tělesa, a běží směrem dráhy sousedovy kolem svého matečného tělesa, a dráha jejich utváří se vlivem obou těles jako ellipsa. Cizí těleso letělo kolem sluneční mlhoviny v hyperbolické křivce a přišlo tedy dvakrát v „přísluní“, nejblíž masse sluneční, takže silný výhoz z massy této udál se v obou bodech, ač i před tím a potom se opakoval. Vychrlené massy právě během obou přísluní cizího tělesa musily své dráhy kol slunce sformovati co nejsymetričtěji a nejshodněji s rovinou hyperbolickou, v níž těleso cizí se pohybovalo. Sbalené massy rostly přibíráním vychrlených nových mass, neboť odletování mass těchto stalo se asi konstantním po celý čas působení cizího tělesa — a vlivný oběh jeho mohl trvati miliony let! — a čím těleso bylo větší, tím více se musilo na své dráze shodnouti s oběžnou hyperbolickou rovinou cizí hvězdy. V dráze a pohybu dnešních planet a měsíců sluneční soustavy můžeme se dopočítati tohoto vlivu, jaký cizí hvězda měla na vznik jejich: složky sil tehdejších, vzdálenost, oběh a jeho rychlost i jeho směr, oboje přísluní i massa cizí hvězdy, vše to zanechalo stopy v naší sluneční soustavě. Rovníková rovina původní mlhoviny, směr a způsob jejího pohybu, méně vlivu měly, závažnější už bylo místo, odkud, ze které šířky původní mlhové spiraly se který kus massy odtrhl. Největší úlohu v celé té theorii hrají však rozprášené massy a jejich srážení se kol větších jader, jejich padání na tvořící se planety a podání na slunce zpět. Toto nové seskupení rozprášených mass je hlavním základem celé té nové theorie Chamberlin-Moultonovy. Tímto shlukováním a pádem mass na větší jádra podmíněno i otáčení jejich kolem osy i různý oběh rovníkové massy od ostatní koule (na slunci) i vzrůstání a obnovení tepla na slunci a planetách. Mathematickými výpočty jest nová theorie („spirálovou“ přezvaná) velmi dobře opřena.

S fysikalního hlediska praví nová theorie o životě planet: Kolem jádra malých planet atmosfera se nemohla udržet. Proto planety tyto velmi rychle vyzářily své teplo původní. Větší planety, jež udržely svou atmosféru, pomaleji chládly, shušťováním a srážením původního jádra, zase ještě nové energie tepelné nabývaly a konečně sbíráním a pádem drobnějších mass se zahřívaly. Menší planety stahováním a srážením si konečně samy vytvořily atmosferu, že vypouštěly plyny v nitru uzavřené (země). Velké planety udrževše atmosferu od počátku a přivábivše větší spád rozptýlených mass dodnes se udržeti mohly ve stavu žhavém plynnětekutém (Jupiter).

Věhlasný hvězdář německý A. Berberich praví (Naturwissenschaftliche Rundschau), že nová theorie musí ještě překonati mnohé zkoušky a lépe zdůvodniti některé zjevy. Vliv a účin odlivu i přílivu způsobený mimojdoucím tělesem není s dostatek ještě prozkoumán a

ozřejměn, rovněž vliv a účin seskupení rozprášených mass. Uznává však plodnost a genialnost nové theorie. Za největší přednost theorie této uznává, že zavádí do vesmíru a vysvětluje též hned nepřetržitý koloběh obnovy energie a života v daných massách. Zřídlo této energie prý nám musí podat studium atomových energických složek.

*

České spolky spisovatelské obrátily se na pražské Národní divadlo o úpravu honorářův autorských. — Umělecké divadlo moskevské, jež doma musilo teď přestat hrát, chystá se na cestu do Evropy. Do Prahy ovšem nemínilo. Musili se mu sami nabídnout. — Slavná petrohradská společnost Komisařevské (ruská Eleonora Duse) hodlá rovněž podniknouti tournée po Evropě. — Na divadle sofijském dáván tyto dni český dramatik Štolba, začež se hercům i správě sofijského divadla velmi vřele poděkoval. — V bělehradském divadle vypukla nesnáška mezi herci a správou. Ulice pomáhá hercům. V divadle právě při představení Gorského „Na dně“ ztropen veliký protest proti správě. — V přerodu a krisi jsou divadlo záhřebské a lvovské. Záhřebské bojuje s finanční krisí, a chce znovu zavést operu, třebas mnoho stála. Lvovské je zničeno finančně i mravně a umělecky. Hledá se pro oboje dovedný ředitel, který by dovedl dělat peníze i umění. Těžký úkol při malé a chudé společnosti měst Záhřebu i Lvova! O krisi divadel varšavských jsme se už zmínili. Slovanská Thalia je tedy všude v tísni a krisi.

*

Jistý krajinský list polský přičítá všecky slovanské obyvatele na Špiši (severo-tatranský kout) Polákům, nejsou prý vůbec ani po řeči, ani po mravech a zvycích ani po tradici a dějinném vývoji Slováky, ale ode vždy k Polákům patřili. Slováků je na Špiši ze 170.000 obyvatel na 110.000. — Pohraniční populace jest ovšem přirozeně vždy a všude spornou. — Vinu, proč se u nás mnoho německy čte, dávají „Rozhledy“ špatným překladům našim. Jsou snad německé vždy správné? — V Lublani nedávno protestováno proti tomu, aby návrhy na stavbu školy průmyslové dělal ředitel české brněnské školy Dvořák — chtějí svého člověka! — V revoluční ruch velice se zapletl známý ruský spisovatel Vlad. Korolenko. Jeho měsíčník „Ruské Bohatstvo“ také zastaven, on sám pak zatčen. Místo „Ruské Bohatstvo“ počal vydávati „Sovremennyja zapiski“. — Důležitým listem pro historii hnutí svobodářského všech dob jest nový měsíčník „Byloe“ (Bývalost). Přináší v prvním svazku neznámé verše liberála Polonského o stíhané revoluční dívce ruské. Nejsou však tak vysoké, jako prosa Turgeněva o témže podnětě. — V bulharském Trnově objevili pozůstatky posledního patriarchy bulharského z konce 15. století Euthymia. — Tento rok slaví Bulharsko stoleté výročí první tištěné knihy bulharské.

*

Zemřeli: 22. ledna N. Al. Lejkin, ruský spisovatel humorista. — 23. ledna Antun Karabaić, kanovník terstský, zakladatel charvatského listu „Naša Sloga“. — 24. ledna R. A. Pisarev, ruský politicko-hospodářský činitel a spisovatel. — 25. ledna N. J. Storoženko,

ofessor moskevské university, literarní historik, vynikající ruský akespearolog. — 26. ledna Konst. Kermekčijev, jeden z bojovníků svobodu a buditelů bulharských, a dobročinných bohatých kupců, erý s bratrem svým hojně podporoval ústavy vědy a umění. — února Ludmila Iv. Šestáková, sestra Mich. Iv. Glinky, s bratrem acovavší a po jeho smrti jeho paměť chránivší. Odhalení pomníku 100letou paměť narozenin bratrových (15. února) už se nedožila. — února Dr. J. Woldřich, (* 15. června 1839) archeologický a geolo-ký učenec český, zvláště ve slovanském učeném světě vážený. — února Lambert Einspieler, probošt kapituly celovecké, vlastenec činitel slovinský, předseda vydavatelského družstva sv. Mohorja. — . února Jan Dřízhal, v Uh. Skalici, český professor, didaktický isovatel. — 21. února Petr Górski, polský poslanec, spisovatel spodářsko-politický (v záležitostech autonomie).

Zprávy národohospodářské.

Opozdilosti naší těžby zemědělské dotkl se nedávno professor ;toklasa ze zemědělského oddělení české techniky v Praze, přirovnávaje sledky sklizní v Čechách a v Sasku, v Rakousku a v Německu. ozdilost ta však není kulturně-technickou, v tom ohledu aspoň velmi lá, nýbrž spíše obchodní. Náš drobnější i větší zemědělec nevkládá těžby své tolik kapitálu co německý a tudíž i méně těží. A toto bší kapitalisování těžby zemědělské shoduje se s celým tím dosavadním ším vývojem hospodářským — bez silného rozkvětu obchodního ·ha, pro nějž naše kraje vnitrozemí, na vrchovištích řek ležící nikdy něly nutkavých a lákavých podmínek. Podle zpráv o minulé sklizni nás a v Němcích jeví se průměrné výnosy čtyř hlavních obilnin: pšenice v Německu na *ha* 1930 *kg*, v Rakousku 1320 *kg*, v Čechách 0 *kg*, na Moravě 1750 *kg*; u žita: v Německu 1570 *kg*, v Rakousku 0 *kg*, v Čechách 1420 *kg*, na Moravě 1500 *kg*; u ječmene: v Německu 0 *kg*, v Rakousku 12.0 *kg*, v Čechách 2090 *kg*, na Moravě 2520 *kg*; ovsa: v Německu 1570 *kg*, v Rakousku 990 *kg*, v Čechách 930 *kg*, Moravě 1250 *kg*. Podle těchto číslic by se zdálo, že jednotlivé je mají své specialní plodiny, kterým se věnují. Čechy a Morava jí za Německem co do výnosu pšenice, žita a ovsa, ale zase předčí výnosem ječmene. A v tom ohledu jest názor tento správný. Ale zcela; neboť číslice loňského výnosu jsou u ječmene kromobyčejně soky. Vezmeme-li však průměrný výnos celého minulého desítiletí, ztratí se tato specialní přednost našich krajů zcela. Dávát průměr to v Německu 1890 *kg* pšenice, 1570 *kg* žito, 1850 ječmen, 1690 es. v Čechách však pouze 1420, 1180, 1410 a 1060 *kg* a na Moravě 20, 1200, 1410 a 1060 *kg*. Tedy všecky čtyry obilniny daly prů-rný výnos minulých let v Německu 1750 *kg*, v Čechách a na

Moravě 1270 *kg*. Poněvadž pak Čechy a Morava průměrně osév 2.350.000 *ha* ročně těmito čtyrmi obilninami, skoro o třetinu mé dosahují než Německo, čili přibližně, vytěžíme my z ní průměrně roč 30 mil. *q* obilí, Němci však by z ní těžili 41 mil. metrických centů. Čítaje čistý požitek, ocenil prof. Stoklasa ztrátu českou, malou int sitou těžby zaviněnou přibližně na 117 milionů korun čistého (po sráž nákladů zvýšených) ročně, k tomu třetina moravská, tedy obě ze přes 150 mil. korun nedočerpávají ze své země rok co rok. Poněva výnos = cena majetková, z něhož výnos tvoří rentu, tedy touto slab intensitou znehodnocujeme svůj majetek o 4 miliardy korun! A jen nehospodárností v obilnictví — kdyby se vzala některá naše n hospodárnost a sečítala — pak i roční ztráta se zdvojnásobí a zn hodnocení majetku pozemkové rovněž se zdvojí.

*

Početní obrázky, jaké si Němci poslední leta vytvořili o s veliké vyvýšenosti výrobní a hospodářské nad ná (Dr. Wieser, liberecký anonym, a Dr. Rauchberg) nenacházejí a v jejich řadách víry a souhlasu. Každý rozvážnější konečně uzná, takový šal a mam uškodí nejvíc Němcům samým, neboť je ukolé v bezstarostnost. A výpočty libereckého anonyma jsou ostatně t konfusní a nekritické, že se třeba stydět takového díla. Proti liber ckému anonymovi a jeho svazkovému dílu plnému falešné a libovol statistiky ve vídeňském „Wegu" obrací se Dr. Hertz. Právě ten spis z antisemitické liberální „Deutsche Volkszeitung" vyšlý dokazu nejlépe, jak jsou Němci ne napřed, ale ještě hodně pozadu ne-li v h spodářském podnikání, tedy aspoň v hospodářském myšlení. Jako vžd a všudy Němci na svůj účet berou všecky zahraniční podniky, všecl veřejné podniky (dopravní) a státní, a pak všecky podniky utrakvisticl nebo nelišné. Tak liberecký statistik započítal Němcům i měšťansl pivovar plzeňský jinak od Němců boykotovaný a všecky podniky dovské — sám antisemita! Uznává, že v německých továrnách pracu na 700.000 neněmeckých dělníků a úředníků, a přece všecku práci píli jejich přičítá Němcům. Mate práci s kapitálem, kapitál s podn katelem, jak se mu to právě hodí.

Ale také proti práci Rauchbergově ozval se v „Österreichiscl Rundschau" professor Dr. Weber. Uznávaje všecku práci a pilnc Rauchbergovu staví se Weber proti jeho těšivým úsudkům, jim Němce uspává a Čechů neodzbrojuje. Zvláště jeho názor o kultur síle usedlého prostředí, jež všecky přistěhovalce ztravuje, neuznává praví, že v té příčině Němci jsou vydáni osudu utrakvisování svý okresů stále silnějšímu a počešťování okresů dnes utrakvistický Číslo samo je tu málo na posouzení poměrů. Počet Němcův a Čech zůstává stále stejný od půl století. Oba národy stejnoměrně se množ A přece jaký rozdíl v poměru sil! Čechové z let padesátých a Čechov z počátku 20. století — toť zcela jiný činitel.

Z českých kritiků Rauchberga poukazuje Dr. T. Živansk v nově vydávaném „Národopisném Věstníku českoslovanském" na řad

lic, jimž výkladu Dr. Rauchberg nepřidal, totiž na hojnost úřednictva
meckého, ač Němci stále křičí o záplavě českého úřednictva. Bylotť
ku 1900 úřednictva podle komorních okresů vzatého všude méně
ž co by na české obyvatelstvo příslušelo. Tak v obvodě obchodní
mory pražské Čechů 94·65% a úředníků českých 89·13, Němců však
27 a úředníků 9·29%! V obvodě obchodní komory plzeňské Čechů
·53, úředníků 75·88%, Němců 23·41 a úředníků 22·68%; v obvodě
dějovickém Čechů 78·41 a úředníků 73·92% Němců 21·53 a úředníků
76%; v obvodě libereckém Čechů 42·75 a úředníků 40·84%, Němců
18 a úředníků 57·17; v obvodě chebském Čechů 8·17 a úředníků
4%, Němců 91·80 a úředníků 89·98%. Kritik podotýká, jak teprv
ito nepoměr obyvatelstva a úřednictva vypadá na Moravě, kde Němci
jí tak vyvinutou náklonnost k úřednické službě a tak jest jim
držováno!

*

Děsivá otázka marocká, již řeší zástupcové velmocí právě
jihošpanělském městečku Algeciras. vznikla z hospodářsko-politické
nivosti mezi Německem a Francií. Vlastně vinnou je tržní expansivnost
mecka, jež pro svůj nadpotřebný průmysl stále hledá nových tržišť,
dy zabírá i kupuje, a v tom shoně po osadách co chvíle má nové
nové spory (spor o hranice kamerunské, středoafrické, o Samojské
rovy, teď o Marokko). Jiné země obyčejně činí nárok na nějakou
du, až když ji kulturně a hospodářsky opanovaly, Německo však
e se do zemí pro sebe zcela nových, okupuje do zásoby, pro bu-
ucnost! Zřejmo je to i na Marokku; v obchodě s Marokkem v letech
03 a 1904 spolu vzatých Anglie a Francie měly největší účast: ze
7 mil. franku stržila Anglie 58·5 mil., Francie 37·5 mil. fr., kdežto
mecko pouze 7 mil. fr., o něco více než malá Belgie s 5½ mil. fr.,
dvakrát tolik co sousední Španělsko se 3¼ mil. fr., a dvakrát tolik
naše říše se 3 mil. fr., jež přece žádných nároků na Marokko si
tomto svém obchodě nestaví, ač by cestu k němu měla bližší. Ale
mezi národy, kdo se dere o větší podíl. má-li jen dosti odvahy.
uvátí jej.

*

Často pohlížejí se strachem Angličané a Američané na Německo
eho rostoucí vliv v tak zvané latinské Americe. Původní ma-
ské země, jež latinskou Ameriku kolonisovaly, Španělsko a Portugalsko,
romeny snad navždy, politicky a hospodářsky. Ty už od počátku
ulého století přestaly míti vliv na americké země latinské a ani
odně ani hospodařsky jich posilovat nemohou. Hrozivou zdála se
ohdy pro tyto země záplava jiného latinského národa — italských
chů, kteří zvláště v jižní Brasilii a v Argentině hojné se usazují
zvláště v Argentině tak začali převahy nabývati. že vláda proti
ch rostoucímu vlivu hledala protiváhu v immigraci slovanské, již
mi prostředky proti vlašské podporuje, doufajíc ve Slovanech na-
i živel měkčí a poddajnější. Což se jí také z části daří. Německý
nejde v massách, ale za to s tím větší pevností a resistencí. Ve

všech státech jižní Ameriky německý kupec a německý professor jsou lidmi nejen velmi hojnými, ale i velmi vlivuplnými, v mnohých ohledech rozhodujícími. V destruktivním nepokojném živlu, jaký představují domorodci i první kolonisatoři jejich, jest klidná tvořivá a organisační práce německá velikou silou, jež mimoděk si dobývá uznání a moci. V lednové „Fortnightly Review“ upozorňuje F. W. Wile na jeden ze států brasilských, Santo Paolo, jenž dnes jest hospodářsky už skoro úplně v rukou německých. Brasilii nazývá Wile budoucí zámořskou Velikou Germanií, která při svém ohromném a dosud nevyváženém přírodním bohatství stane se Německu tím, čím severní Amerika Anglosasům — německým novým lepším světem. Je v Brasilii sice jen 500.000 Němců, ale jest jejich vliv už teď znatelný. V jižních státech kde hustěji osazeni, jsou vládnoucím živlem. Německé dílny a továrny německé obchody, skladiště, školy a kostely dodávají ráz celé krajině. Němčina zvítězila nad portugalštinou, jinak úřední řečí v Brasilii v jednání obcí. Na 500 milionů korun německého kapitálu uloženo v bankách, drahách, dolech, elektrických podnicích, kávových plantážích. Všecky větší projektované podniky mají už též v rukou Němci. Wile poukazuje i na samy hlasy německé, které vyzývají za vědomým jasným cílem — ku stvoření silné osadní říše německé, největší a nejbohatší jakou kdy Evropa stvořila. Nejšťastnější kolonisatoři budoucnosti. Blaze národům, jež se mohou těšit takovými velikými plány. Jaké to povznesení pro práci a tvořivého ducha v národě. Jaké naopak tísnivé postavení národův a nárůdků, které nemají jiných vyhlídek, než ustavičný, věčný boj o vlastní existenci a obranu malíčkého svého území. Hospodi pomiluj ny!

*

Hospodářský rozmach opravdu americký přenáší se do jižných států severo-americké Unie. A rozmach tento může jíti úžasnými kroky, poněvadž spolupůsobí už veliká kapitálová, podnikatelská a výrobní síla severních průmyslových států. Netvoří se na jihu od počátku a s holýma rukama, jako se počalo v severních státech. V americké „Review of Reviews“ národohospodářský spisovatel R. H. Edmonds přirovnává průmyslový a hospodářský vzrůst jižních států podle statistiky let 1880 a 1905. Počet vřeten a bavlněných čisticích strojů vzrostl ze 667.000 na 9,205.000, sklizeň bavlny ze 313 na 680 mil. dollarů; uhelné doly těží místo 6 teď 70 milionů tun uhlí; kapitál investovaný v manufakturách (tkalcovských) vzrostl ze 357 mil. dol. na 1500 mil. dollarů; těžba petroleje ze 179.000 na 42 milionů barrelů; ocena majetku pozemkového ze 3051 milionů na 6500 milionů dollarů. Revír uhelný jižních Států jest větší než uhelný revír Anglie a Německa pospolu vzatý. Dráhy vzrostly ze 20 tisíc na 60 tisíc mil anglických. V budoucnu jih zaujme rozhodující postavení v průmyslu a těžbě celé Unie — a to za nedlouho — první čtvrt tohoto století přesune těžiště ze severních států do jižních.

Rozhled socialní.

Za rychlého tempa zákonodárné energie, do něhož se poslední dobou nutila poslanecká sněmovna ve Vídni z nedočkavosti vůči pořád znova oddalované vládní osnově volební opravy, schválen beze zvláštních obtíží dlouho připravovaný zákon o závazném státním pojišťování soukromého úřednictva.

Veškeré soukromé úřednictvo, od 18letého až po 55leté s ročním platem aspoň 600 K, pokud nemá jinak zajištěné pense, dostihující starobní (či invalidní) důchod novým zákonem stanovený, pojato do závazného pojištění starobního a invalidního.

Zároveň zavádí se pojištění pro pozůstalé po těchto úřednických pojištěncích. Nárok na invalidní důchod přiznán zákonem úředníkovi, jakmile po 120 měsících členství v nové pojišťovně stal se neschopným pracovati do té míry, že nedovede si zjednati ani 600 K ročního příjmu. Nastala-li by invalidita před 120 měsíci členství, dostane se postiženému odbytného, a to obnosem dvojnásobného důchodu za rok po desítiletém členství v třídě, do níž patří. Důchod starobní pak začíná po 40leté službě. Důchod (stejný ovšem jak pro předčasnou neschopnost k práci, tak i pro starobu) stanoven šesterý dle sazeb služného. Při služném od 600—900 K činí za 10 let 180 K, stoupá pak ročně o 9 K až do konečných 450 K. Nejvyšší třída služební (přes 3000 K) začíná s 900 důchodem, jenž po dalších 30 letech dostoupí výše 2250 K.

Vdově, vdala-li se za pojištěného úředníka ne přes 50letého aspoň rok před jeho smrtí, dokud nepožíval důchodu invalidního, a ani není rozvedena od něho svojí vinou, ani smrti jeho nezavinila, náleží polovice důchodu mužova. Příspěvek na výchov dětí vyměřen pak čtvrtinou důchodu otcova, polovicí pak, byli-li oba rodiče pojištěni; nikdy však (při více dětech) nesmí přesahovat 75% důchodu pojištěncova.

Příspěvky platí na pojištění i úředník i zaměstnatel jeho, tento dvěma třetinami, onen třetinou; leda, že by služné pojištěncovo činilo přes 7200 K; pak si platí příspěvek celý sám. Měsíčně stanoven (celý) příspěvek pro třídu nejnižší na 6 K, pro třídu VI. 30 K.

Stát tedy na invalidní a starobní důchody úřednické připlácet nebude, je to navrženo pro starobní renty dělnické. Jen ojediněle to po něm žádáno. Pouze na správu pojišťovací přispívat bude roční subvencí 100.000 K.

Osnova zákona předložena bude arci ještě panské sněmovně; ale nehrozí jí tam žádné nebezpečí. Už nyní lépe tedy pozdravit schválení poslanecké sněmovny za značný pokrok socialně politický, jímž Rakousko předbíhá tolik cizích států. Nepřehledná řada našeho úřednictva zbavena tu nejhorší starosti životní. Chuť k životu i zdatnost pracovní zmohutní. Tím zas průmysl i obchod rakouský novou reformou bude dojista nemálo posilněn. — Nával na veřejná místa úřednická v krátce se patrně zmenší. — Starobní a invalidní zajištění pracovnictva

duševního je však i přiblížením závazného pojišťování pro starobu a neschopnost k práci také u dělnictva.

*

Než se sešla v únoru poslanecká sněmovna, dokončil i stálý její živnostenský výbor svoji úpravu vládní osnovy novelly k živnostenskému řádu. Je arci vážnou otázkou, zda bude novella dosavadní říšskou radou vůbec projednána. Ale i když bude socialní rozvrstvení budoucí delegace říšské od nynějšího sebe odlišnějším, votum permanentního výboru živnostenského ani pak nebude nikterak bezvýznamné. Dnešní novella, jak vychází z výborových porad, založena úplně na obou zásadách ovládajících už památnou novellu z roku 1885. Jsou to: další vybudování a zostření průkazu způsobilosti i posilnění stavovské závazné organisace společenstevní. Zájem jak širší veřejnosti zvláště velkoprůmyslnictva tak i velké massy živnostnictva samého i našeho československého mnohem více se soustřeďuje i při nynější opravě živnostenského řádu na rozšíření a zostření průkazu způsobilosti. Vidí v něm živnostnictvo naše svoji nejvydatnější i nejbližší ochranu. Účelně organisovaná svépomoc společenstevní i družstevní nemá pro ně dosud žádoucího kouzla, ač je potěšitelno, že právě moravská ústředí sdruženého českého živnostnictva nejvíce ze všech se zasazovala i o zdokonalení společenstevní organisace i její větší oprávnění. Proto si také ani velkoprůmysl nevšímá mnoho navrhované větší výkonnosti závazné společenstevní organisace živnostenské, za to však tím více se brojí s jeho strany proti rozšířenému a zostřenému průkazu způsobilosti, jak jej novella vyšlá z permanentního výboru živnostenského navrhuje plenu sněmovny ku schválení.

Dnešní novelou stanoví se živnosti, pro něž předepsán průkaz způsobilosti, zákonem samým, co dříve ustanovovala je vláda nařízením. Hned do tohoto seznamu zákonného pojato několik nových živností, jež průkazu doposud podrobeny nebyly. A ještě zmocněna vláda seznam rozmnožit živnostmi, u nichž by nastaly vhodné poměry. Průkaz způsobilosti zavádí se i pro některá odvětví obchodní, čehož dosud vůbec nebylo, tak zvláště při tak zvaných smíšených obchodech. Sem náleží i navržená zkouška, jak tovaryšská tak mistrovská. Kdo nesloží tovaryšské, bude leda pomocníkem živnostenským (ne tovaryšem), kterému nikdy nebude lze samostatně provozovat živnosti; a kdo z tovaryšů nesloží zkoušky mistrovské, tomu se nedostane titulu mistra, a dokonce bude žádáno, aby nesměl mít pak ani učňů na výcvik.

Aby ustanovení o závaznosti průkazu způsobilosti nedalo se obcházet družstvy a společnostmi výdělečnými, stanoví novella závaznost průkazu aspoň pro polovici podílníků (akcionářů).

O tuto část novelly bude ještě i v plenu dosti tuhý boj!

*

Obvyklé už socialně-politické debatty při rozpočtu říšského úřadu vnitra na říšském sněmu německém letos v únoru vypjaly se do značné výše. Přivodili je hlavně obsažné dotazy socialně-politického vůdce centra posl. Trimborna k státnímu sekretáři hr. Posadowskému,

o dalším rozvoji socialně-reformní práce zákonodárné. Debatty, jež zabrala týdny, súčastnily se arci všecky strany. Hlavní zájem budily ovšem vývody státního sekretáře samého, jenž rozvinul celý socialně-politický program říšské vlády pro nejbližší budoucnost. Hr. Posadowský ohlásil předem brzkou vládní osnovu zákona, jímž nabudou odborová sdružení dělnická právní osobnosti. Na Trimbornův požadavek právního zajištění smluv tarifových uznal státní sekretář dnešní výhodnost takových dohod, potvrdil, že třeba je dále zdokonalit a přál si jen, aby je obojí strana po smluvenou dobu také zachovávala. — Zákonnou předlohu o soustředění veškerého pojišťování dělnického opověděl až pro rok 1907. Nedočkavým odvětil, že asi nechápou, že tu běží o zákonodárné dílo ještě obsáhlejší, než je celý občanský zákonník, a že na ně třeba moci téměř diktatorské, jak daleko zasahá do různých poměrů právních. Vyslovil se také, že neví nebude-li správa soustředěného pojišťování nákladnější než dosavadní, ač věcné výlohy pojišťovací lépe umožněnou kontrolou se dojista sníží. — Odmítl zavést zvláštní inspektory obchodní po způsobu živnostenských, sice že by pomalu stál za každým Němcem jeden policista a že přece třeba, aby stav hleděl si sám pomoci od zlořádů, když tu neběží o technické otázky, o dozor na stroje a nařízení na zamezení úrazů jako při průmyslu.

Varoval zvláště i vyšší třídy před materialistickým názorem na svět, který tolik rozšiřuje rozpory socialní a vřele se zastal odborových jednot křesťanských, jež velkoprůmyslník tajný rada Kirdorf vyhlásil za ještě prý nebezpečnější než socialně demokratické. Ty časy že minuly, aby se dalo očekávat, že přes mohutný vývoj průmyslový dělnické hnutí zanikne, že se dělnictvo nebude domáhat zvýšení úrovně životní a účasti na veřejných záležitostech. A tu že třeba s radostí uvítat hnutí dělnické, jež jako křesťanská sdružení odborová ony požadavky chce uskutečniti v rámci stávajícího moderního státu, v nynější společnosti.

Na stálou nespokojenost socialních demokratů s německou politickou socialní odpověděl poukazem na to, jak nedávná studijní deputace anglického dělnictva až užasla nad socialně-politickými zařízeními ve prospěch dělnictva v německé říši. — Vůči protivníkům další akce socialně-reformní pak označil právě dosavadní socialní politiku německou za hlavní podmínku netušeného rozvoje průmyslového v říši.

Centrum plně souhlasilo se státním sekretářem, jehož by se Stummovci arci rádi zbyli. Jen pomalý postup ve věcech tak zvaných středostavovských oprav se mu i se stran socialně-reformních vytýká, ač se uznává, že obor jeho obrovský vzrůstá a že by tudíž měl mít mnohem více pomocníků. Zvláště mu zazlíváno, že prý se dosud nic nestalo na potlačení podvodného výprodejnictví, ač je věc dávno zralá. Živnostníci pak, zvláště co veškeru spásu očekávají jako i u nás od všeobecně závazného průkazu způsobilosti, teprve mají celou řadu nesplněných přání socialně-politických.

I na zemských sněmech horlivě debatováno o socialně-politických otázkách. Zvláště bavorský, na němž má centrum většinu, vynikl.

Právě skončená berlínská výstava domácké práce nejen že objevila i širší veřejnosti veškeru bídu, jíž úpí statisíce domáckých dělníků a dělnic, ale dala i mocný popud parlamentům i vládám, aby se staraly o nápravu. V Berlíně i císařovna prohlížela výstavu. Císař pak konal 13. února zvláštní korunní radu, na níž o věci jednáno. Hr. Posadowsky s celým štábem úřednictva navštívil a zkoumal výstavu; na říšském sněmě pak prohlásil, že zvláště nemocenské pojištění bude co nejspíše zavedeno i pro domácké dělnictvo, jehož prý čím dál více přibývá, oč se zostřují opatření ve prospěch dělnictva pracujícího v dílnách. Sněm bavorský usnesl se zřídit zvláštní inspekci průmyslu domáckého, a odborový spolek dělnic domáckých se zřetelem na probuzený zájem veřejnosti i vlád. sborů zákonodárných ve svém únorovém projevu žádá napřed aspoň závazný soupis veškerého domáckého dělnictva, což je ovšem nezbytnou podmínkou každé ať svépomocné ať státní akce na prospěch zuboženého dělnictva domáckého.

U nás zatím bylo slyšet pouze hlas volajícího na poušti. Odborový náčelník Dr. Exner měl tyto dny ve Vídni široce založenou přednášku o bídě našeho rakouského dělnictva domáckého, kterou skončil smutným proroctvím, že se u nás, jak se přesvědčil, zase nic nestane ve prospěch těchto nejbídnějších vrstev lidových, po těch několika nezdařilých částečných pokusech o nápravu, jež se před lety staly. A za nynějších politických poměrů ani se tomu nebude u nás nikdo divit!

*

Do nového parlamentu anglického přibyla ke starodávným stranám nová dělnická. Dělnictvo anglické dlouho se nemohlo odhodlat k samostatné politice dělnické strany. Ač nejvyspělejší ze všech. Byloť přesvědčeno, že jeho socialní hospodářské zájmy lépe budou opatřeny, bude-li o ně pracovat v obou historických stranách Britanie, liberalní a konservativní, k nimž se podle svého politického přesvědčení hlásilo. Socialistické agitace pro samostatné politické vystupování, hlavně od Marxistů, soc. demokratů čím dál více živené, zvláště i na různých sjezdech mohutných svazů odborových, pořád nic nepomáhaly. Až se sáhlo na odborové jednoty samy, nastal obrat. Datuje se od soudního rozhodnutí v Taff Vale roku 1901, že trade-unions ručí celými svými fondy za škody způsobené stávkami zaměstnavatelstvu, jakmile se ukázalo, že nelze odborových jednot zachránit jinou cestou než zákonodárnou. K tomu přibyla ještě nespokojenost dělnictva s ochranářskou celní politikou vlády Balfourovy a připuštěním kuliů do anglické říše. Sorganisována samostatná politická strana dělnická finančně založená odborovými svazy. Nyní poprvé súčastnila se voleb do parlamentu tam, kde nebylo lze volit kandidáta strany liberalní, s níž jinak organisované dělnictvo do voleb šlo.

Dle počátečných zpráv zvoleno kandidátů nové dělnické strany ke 40. Poslední hlasy mluví o ustavení klubu dělnické strany o 29 poslancích pod vůdcovstvím Keir Hardieho a Shachletona. Patrně ostatní přistoupili ke vládnoucí straně liberalní, jež do svého ministerstva povolala předního vůdce dělnictva Johna Burnsa. Marxistů zvoleno

jen několik, ale pouze na program všeobecné strany dělnické, kde kandidovali na vlastní samostatný program socialně-demokratický (a odvážili se k tomu ze 700 pouze na 9 místech), propadli vesměs. Kdežto prvé zprávy konstatovaly při původních 42 poslancích většinu odborářského směru, nyní se udává, že mezi ostalými 29 většina hoví směrům socialistickým (ne však Marxismu!). Jazýčkem na váze nebyla by strana bývala ani s 42 hlasy: majíť liberalové naprostou většinu sami o sobě. Ale už dnes lze znamenat značný vliv nové dělnické strany, zvláště se zřetetem i na poslance vlastně dělnické ve straně liberalní. Anglický nový premier už prohlásil deputaci odborového kongresu officielně, že celá vláda odborové svazy uznává právě tak, jako uznal odborový svaz poštovních zřízenců generalní poštmistr. Vláda se usnesla vypovědět dělníky čínské ze zlatých dolů zavalských, ač je proto ohrožena hned s počátku částečnou ministerskou krisí, poněvadž prý bez kuliů naprosto nelze zlatodolů zavalských udržet. Campbell Banermann v zásadě slíbil zavést starobní pojištění dělnictva; lord pokladu Asquit na zatím arci prohlásil, že není s dostatek finančních prostředků pro tak obrovské dílo.

Postup nyní radikalnější skupiny poslanců dělnické strany v parlamentě budí všude po civilisovaném světě neobyčejný zájem už dnes. Neníť daleko ještě vykrystalisován, a zdá se, že právě na půdě parlamentní dojde i pro anglické dělnictvo, dosud více méně nelišně organisované dříve či později také na třídění duchů, jako na evropské pevnině.

*

Ponejprv ve větším slohu provedena u nás v Rakousku teď v únoru vůči stávkovým snahám dělnictva světoznámých závodů Škodových v Plzni moderní zaměstnavatelská výluka. Povstala pro odmítnuté požadavky 90 vzorkařských stolařů, jimž ze solidarity stávkou všeobecnou strojilo se pomoci dělnictvo ostatní, asi 4000. Zatím však firma 90 oněch stolařů ihned vypověděla a všemu ostatnímu dělnictvu dala nucenou dovolenou. Vyjednává se doposud stále bez výsledku. V Německu tyto moderní výluky organisovaného zaměstnavatelstva skončily zpravidla porážkou dělnictva. S nemalým napjetím očekává se proto rozvoj věcí poprvé u nás.

Školství.

Po judaismu prostějovském — „holá“ poesie (poesie s odpuštěním) učitele dívčích škol (Vesny) Josefa Holého! Judovi kvintáni „to“ mají ovšem už za sebou; mají „to“ děvčata nebo slečinky páně Holého také už za sebou? Totiž pornografii a co s ní souvisí?!

Brněnská odbočka professorského spolku měla 6. února schůzi, kde jednáno o služební pragmatice; souviselo to se záležitostí Judovou, o které také zvlášť jednáno. Někteří učitelé obchodní akademie

a průmyslové školy počínali si zde tak, že by příchozí sotva byl ve schůzi tušil schůzi vyvrcholené intelligence národu; i sklenice přibírány na pomoc „volnému projevu"! Pro Judu z 50 bylo 28, proti tedy 22 účastníků; pro zavedení pragmatiky hlasovalo 11. Jakýsi Dr. F. Nachtikal z průmyslové školy usvědčen byv na schůzi z nepravdivých výčitek docela klidně vše spolkl svým „no, tak dál!", ale brzy potom zase poslal do novin nepravdivé opravy, udávaje, že z 50 účastníků bylo proti Judovi jen 11; či podle průmyslové mate-matiky je 22 = 11? Vytknouti třeba, že někteří pánové, které čítají k „naší" straně, pohodlně zůstali doma; z professorů náboženství byli tu dva, ne pět, jak lháno, Dr. Tomáš Korec a Dr. Jan Sedlák. Nezáleží sice hrubě na takových projevech, jež se odsuzují samy sebou, ale snad není příliš velikou obětí za přesvědčení, přijíti na chvíli do Besedního domu a zdvihnouti tam ruku!

Na téže schůzi vyslovena výboru nedůvěra, a on odstoupil. Na novou schůzi rozvážnější členové vůbec nepřišli, pokrokáři tam trochu poláteřili a rozešli se bez voleb. Jmenovaný Dr. Nachtikal přes to však, že není žádných funkcionářů, zase podal předsedovi prof. T. Šilenému návrh, aby se odbočka ujala — králičiny v básních Josefa Holého.

Takoví lidé chtějí pak býti bráni vážně. Počínají-li si tak ve škole, jako ve veřejnosti, pak nelze ústavům a žactvu než gratulovati.

Katecheti pražští svým neslaným nemastným prohlášením v záležitosti Judově dali na jevo, že se jim po právu děje a bude díti, když se význam jejich pro duševní pokrok mládeže jim svěřené — podcení. Taková pomponatiovská sofistika lišící učitele od spisovatele byla sice často v módě, ale zůstala přece jen sofistikou, prozrazující, že jistým učitelům jest právě jejich celé povolání učitelské a vychovatelské — řemeslem, kšeftem, ač tak nazývají náboženství, řemeslem totiž, které jsou nuceni denně tolik a tolik hodin ve škole za plat provozovati; mimo školu však jsou od řemesla a kšeftu toho „volni", jako kterýkoli commis, spustiv železné žalusie obchodu, mohou psáti a tropiti cokoli. To je to „vyšší" nazírání na úkoly vychovatelské!

Tahle volnost! Pánové ti počínají si, jakoby poslání jejich bylo suverenním, jakoby nikdo neměl práva jich zakřiknouti, tropí-li ostudu, ať ve škole ať ve společnosti. Vystupují jménem vědy neb umění, a to tím drzeji, čím méně vědí a umějí. Logika jejich nesahá ani tak daleko, aby posoudili, že obecenstvo jim za své peníze svěřuje svoje největší poklady, naději národu, na vzdělání a na vychování, že tedy má také právo, ba povinnost žádati od nich, aby povinnostem dobrovolně převzatým jak náleží dostáli. A to platí o veškerém učitelstvu, od university až do školy obecné. Svoboda učení, jak oni si ji představují, jest nehorázná osobivost, již může hájiti jen kdo neví, co myslí a mluví, již však žádná jen poněkud spořádaná společnost uznati ani trpěti nemůže, nechce-li svojí svobody obětovati choutkám několika vyhýčkaných autokratů, kteří by nemajíce žádné odpovědnosti ani svědomí znásilňovali přesvědčení společnosti a za to se dali od ní ještě pohodlně vydržovati...

Politické zmatky naše vypěstily tuto nadutou domýšlivost několika samovaných vůdců, kteří pod záštitou svobody učení terrorisují a demoralisují své okolí na jeho útraty. Sebevědomé společnosti nutno se proti takovému řádění co nejrozhodněji opříti.

*

Se štvanicemi proti náboženství ve škole souvisí též ostouzení vyučovací práce oněch kollegů, kteří pokrokářské „svobodě" nechtí rozuměti. Především ovšem katechetů. Tu kdosi dává dětem opsati modlitbu a z chybných opisů soudí, že děti se modlí, čemu nerozumějí, že tedy náboženství — no, však víte, jak taková jankovitá logika dopadá. Jakoby jemu dovedly všechny děti bez chyby všecku tu „védu" opsati, již do nich vtlouká! Druzí hanobí povahu i činnost představených kollegů, kteří chtějí míti také volnost přesvědčení a dle toho přesvědčení jednají. Člověk by myslel, že takovíto pokrokářští pajdagogové jsou sami Komenští (ovšem bez jeho náboženství!), a zatím není větších mnochův a nedouků než právě mezi nimi. Učitelstvu katolickému nebude než bràniti se stejnou zbraní a ukazovati také na jejich výsledky ve škole; už příliš dlouho mlčeli a nechali se ve veřejnosti snižovati.

*

Dosavadní učebná osnova katolického náboženství ve čtyřech nižších třídách gymnasií a škol realných byla rakouským episkopatem částečně změněna; počínaje školním rokem 1906/7 nabude tato změna platnosti a bude postupně se vyučovati v I. a II. třídě katechismu a při něm budou výklady liturgické, jež souvisejí s katechismem. Ve III. třídě v prvém běhu bude se učiti liturgice souborně jako zvláštnímu předmětu a v druhém běhu dějepisu zjevení Starého Zákona, ve IV. třídě dějepisu zjevení Nového Zákona. Zdali tato změna — co do I. a II. třídy — bude s prospěchem, dlužno silně pochybovati. Katechismus formou ani soustavou — lze-li u něho o jaké logické soustavě mluviti — již dávno nevyhovuje; že jistí činitelé (z důvodu tradičních asi, neboť didaktických neznají) jej tak úporně zastávají, nemožno nazvati snahou o pokrok vyučování náboženského. Má-li se takto navázati na vyučování v obecných školách, tedy by rozhodně bylo potřebnější přemýšleti o tom, jak by se právě v těchto obecných školách vyučování náboženství podle nynějších požadavků mělo změniti a nevraceti střední školy k primitivní mechanické formě katechismu.

*

Dne 13. února ustavil se v Přerově katechetský spolek (předseda Dr. Method Kubíček) pro diecesi olomouckou. Duchovenská jednota trvá jest jen pro diecesi brněnskou. Společný katechetský spolek nechce prý ordinariat brněnský, společnou či vlastně žádnou jednotu pak zase nechce ordinariat olomoucký. Jelikož „v jednotě síla", bylo by snad vhodno, aby se nadělalo společku v každém děkanství zvlášť; či ne?

*

Ze sboru professorského jedné z universit rakouských vyšla nedávno myšlenka, pohnouti veškeré ostatní fakulty ke společnému po-

stupu ve příčině zavedení nového doktoratu státních věd, než k dalším krokům úředním dosud nedošlo. Za to však jedná se prý na rozhodujících místech o to, aby obnova doktorských diplomů, která dála se dosud za příčinou zlatého jubilea doktorského — po 50 letech po promoci — prováděla se přísněji, a to jen tehdy, získal-li sobě ten který jubilovaný doktor zvláštní zásluhu o vědu nebo vyšel-li podnět k obnově doktorského diplomu z professorského sboru té které fakulty. Tím zvýšena bude zase cena této zvláštní hodnosti akademické a titul „doktora" nepozbude svého čestného jména, byť i některé university cizozemské tak se snižovaly, že propůjčují doktorat i těm, kdož jim dissertace jen posílají.

*

Zemský sněm moravský věnoval na rok 1906 po 1000 K na prázdninové kursy učitelské ústřednímu spolku českému i německému. V Čechách vydržuje tyto kursy jednak organisace, jednak účastníci. V „Učitelských Novinách" táží se dva učitelé „Amis a Amil" „Zemského ústředního spolku", kdy asi předloženy budou učitelské veřejnosti účty o příjmech a vydáních kursů, z nichž první konal se před 1½ rokem, druhý o velikonocích loni. „Český Učitel" odpovídaje na tento veřejný dotaz poukazuje na účty z I. kursu, co se však druhého a třetího týká, odpovídá tazatelům zcela klidně: Také s účty II. a III. universitních kursů se nedočkaví páni setkají v náležitou dobu a na náležitém místě. Necítíme povinnosti, abychom právě k jejich otázkám tuto hned odpovídali.

*

Zákon o úpravě učitelských platů v Bukovině byl v podzimním zasedání přijat. Dle něho rozděleno jest učitelstvo v pět platebních tříd: první až čtvrtá rovnají se svými požitky VIII. až XI. třídě hodnostní úředníků státních, pátá třída požívá služného 1200 K. Výměra služného děje se dle kategorie, do níž ten který učitel jest zařazen. Všichni definitivní učitelé měšťanské školy tvoří status a rozdělí se ve tři třídy tak, aby v první byla jedna pětina, v dalších dvou třídách po dvou pětinách všech učitelů. Podobně rozděleno je učitelstvo obecných škol v pět skupin, z nichž v první jsou 3 učitelé, ve druhé 10%, ve třetí 20%, ve čtvrté 50%, v páté 20% všech. Učitelky zařadí se do čtyř nejnižších tříd v poměru, v jakém jest jejich počet k úhrnnému počtu učitelů. Název podučitel se zrušuje. Zatímní učitel obecné školy s vysvědčením způsobilosti zařádí se do páté třídy, zatímní učitel školy měšťanské do třetí třídy. Zatímní učitel s vysvědčením dospělosti obdrží měsíční odměny 75 K, bez vysvědčení 50 K. Funkční přídavek ředitelů škol měšťanských činí 500 K, řídících učitelů na 1—2 třídních školách obecných 200 K, za každou další třídu 50 K; podobně dostává ředitel školy měšťanské, je-li spojena s obecnou, za každou třídu této školy. Přibytečné vyměřeno ředitelům a řídícím na 480 K, v lidnatějších městech 600 K nebo byt, ostatním učitelům 200 K. Postup do vyšší třídy děje se: do první po pětileté, do druhé až čtvrté třídy po čtyřleté uspokojivé službě ve třídě nižší.

V posledních dnech přinesly pražské listy zprávu, že německá ekce zemské školní rady jmenovala v Karlíně katechetou andidáta jiného, než který byl okresní školní radou navržen a proti ěmuž nebylo žádných zákonitých námitek. Proti tomu protizákonnému dnání hlasovali pouze tři členové, mezi nimi zástupce katolického áboženství a pak příslušný referent. Důvody zřejmě národnostní.

Středoškolské extense universitní konati se budou letos prázdninách v Krakově. V Solnohradě konati se budou opět ursy německých professorů z vysokých škol domácích i zahraničních.

Vídeňská městská rada usnesla se doporučiti tamější okresní kolní radě, by správcům škol, kteří mají přes 40 let služby, ebyly poskytovány žádné úlevy ve vyučování neb úplné dovolené. emohou-li z opravdových příčin svého úřadu plně zastávati, nechť prázdní místo síle mladší.

*

Jmenování nových okresních inspektorů jest u nás předmětem ilného jednání zemské školní rady. Dle zpráv, které se dostaly do enních listů, má býti opět jmenováno nejvíce inspektorů z professorstva ředoškolského. Jen 4—6 inspektorů má býti vzato z učitelů škol becných a měšťanských. Z 29 starých inspektorů bude prý jmenováno n 12—15 nových.

*

„Dívčí akademie“ (Dr. Stránský) v Brně se usnesla na valné romadě založiti do roka ženské gymnasium na Moravě.

Při škole „Světlá“ ve Velkém Meziříčí otevřena byla osmiměsíční kola hospodyňská a osmiměsíční škola zahradnická pro ženské.

V posledním zasedání sněmu markrabství moravského schválena nova zákona, dle které budou příště učitelům započítána do pense vě léta od zkoušky dospělosti do zkoušky učitelské způsobilosti, a praveny platy industrialních učitelek.

Druhá česká realka státní bude prý v Brně zřízena příštím kolním rokem.

Se stavbou čtyř nových budov české techniky začne se prý letos. lány vyjma façadu hlavní budovy jsou schváleny.

Právo veřejnosti bylo uděleno ministerstvem kultu a vyučování eskému gymnasiu v Mor. Ostravě; právo konati maturitní zkoušku vydávati maturitní vysvědčení se státní platností pro školní rok 1905/6.

*

Různé listy navrhují, aby bylo učitelům zapovězeno zastávati užbu obecního tajemníka. Za hlavní důvod klade se to, že učitel má elkou ztrátu drahého času a že platy učitelů-tajemníků jsou až příliš rovné. Často prý bývá lépe placen polní hlídač, nežli tajemník-učitel. olik učitelů jest u nás za 50 K obecními tajemníky, třeba v obci odiny vzdálené od působiště.

*

Učitelstvo německé mělo schůzi v Brně, na které se jednalo odst. 2. § 20. odděl. II. nového zákona školního. Jednáno tu o ne-

šťastném „Z pravidla“ a rozhodnuto, že učitelé a měšťané z Brna okolí zamítají tento odstavec. Dále praví: „Tento odstavec zákon dotýká se určovacího práva rodičův a znamená zasáhnutí v svobod státními základními zákony rakouskými státním občanům zaručenou Týž by byl překážkou rozšíření německé vzdělanosti mravnosti a ve svých následcích zadržoval by pokrol země. Tisícům nadaných dítek v zemi zmenší možnos lepšího výdělku na Moravě a mimo ni. Týž poved konečně ku dalšímu podkopání rakouské státní my šlenky, jež dnes v německé škole nachází jediné a jist pěstování v hranicích říšských“.

Dále „očekávají od nových poslanců nového zemského sněmu že věnují náležitou pozornost nebezpečí, jež hrozí kvetoucímu německém školství v zemi, a že odrazí co nejrozhodněji každý zlomyslný výpa proti němu. Od německé žurnalistiky bez rozdílu stran očekávají víc pozornosti k otázkám školským, než jak se dělo dosud; otázka ta j příliš vážnou a nesmí býti popelkou, jak se někdy stávalo.“

*

Učitelské sirotčince, samostatný a Bolzanův, vykazují dl výročních zpráv za r. 1905 tato data: Jmění měl S. 48.980 K 13 hal B. 107.618 K 24 hal.; přijal S. 8149 K 92 hal., B. 9153 K 38 hal. vydal na 137 sirotků S 8290 K, na 103 sirotky B. 6589 K 22 ha

Školy „Komenským“ ve Vídni vydržované. V tomt školním roce chodí do jediné 7třídní obecné školy v X. okresu 818 dětí mimo to vydržuje „Komenský“ dvě opatrovny: ve III. okresu (leto pro 52 dětí) a v X. okresu pro 76 dítek. Škol českého jazyka je pě a to ve III. okresu (68 dětí), v V. okresu (47), v IX. okresu (55 v X okresu (50), v XV. okresu (75). Vydání na obecnou školu čin celkem 43.223 K 35 hal., na opatrovny 4825 K 95 hal., na škol jazykové 6063 K 45 hal., vydání ústřední správy 12.099 K 27 hal Jednotu „Komenského“ doporučujeme i letos podpoře štědrých dobrodinců

Počet německých soukromých škol židovských v Čechách za posledních 15 let klesl z 65 na 25; za to však přibyv škol evangelických. „Učitelské Noviny“ k tomu podotýkají, že sna následkem provádění hesla „Pryč od Říma“. Snad?

Sjezd německého učitelstva konati bude letos od 4—7 června v Mnichově, poprvé v Bavorsku, poněvadž spolek bavorského učitelstva teprve v poslední době připojil se ke svazu říšskému.

—

Vojenství.

Rakousko. Automobily staly se již tak důležitým činitelem ve
enství, že bylo zřízeno v technickém vojenském komitétu oddělení
automobilství. Také bude zřízen kurs, v němž důstojníci, vojenští
dníci a mužstvo vozatajstva a jiných vojenských ústavů poučeni
dou o automobilech a jich upotřebení. To znamená velký pokrok
roku 1897 a dává nám záruku, že vojenská správa zavede jen
zidla dobrých soustav, a pak že řidiči budou důkladně vycvičeni.
posud bývala obsluha erárního automobilu poslána na nějakou dobu
továrny.

Nejnovější zvláštností jest obrněné samohybné vozidlo pro vyšší
itele, jež asi čtenáři z vyobrazení znají. Tyto typy vyskytly se
nás, ve Francii a v Německu. Zatím co Německo pokusy svým
rněným automobilem obestírá rouškou tajnosti, jezdí náš vesele po
ětě. Rakouský typ jest velice dobrý. Vozidlo toto přejíždí hravě
liké překážky.

Vojenská správa rozhodla se, že kantyny v kasárnách zadávati
de v prvé řadě poddůstojníkům, již byli delší dobu ve vojsku slou-
i. Přibylo tedy opět o způsob zaopatření vysloužilých poddůstojníků.

Mnoho se mluví o nových našich dělech. Máme arci dávno již
p rychlopalných děl, pro neurovnaný však poměr k Uhrám nemožno
edvídati, kdy naše dělostřelectvo jimi vyzbrojeno bude. Zatím kdy
malé státy své armády vyzbrojují novodobými děly, a sice novějšími
ž jest náš typ, můžeme se honositi nejstarším skoro materialem
lostřeleckým.

Anglie. Reformatorské úsilí po stránce vojenství a obrany ne-
pěchy v Africe vzbuzené posud neochablo, nýbrž čím dále více se
ří. Snaha, by osady byly co do obrany usamostatněny, vedla k tomu,
bude v Kanadě sestavena zeměbrana, jejíž první řada bude prý
ná 100.000 mužů, a sice bude:

pěchoty	ve válce	80.000,	v míru	28.000	mužů
jízdy	„ „	11.000,	„ „	5.500	„
dělostřelců	„ „	4.000,	„ „	2.600	„

120 děly.

Za války prý zřízena bude ještě druhá řada o 100.000 mužů.
likož silné americké loďstvo snadno by mohlo kaziti dopravu vojska
Anglie do Kanady, jest toto zařízení velice důležité. Pak prý hodlá
anada také budovati 3 křižáky na podporu anglického západo-
dického souloďí. Pak jest ještě návrh na zřízení kanadské námořní
loby pro anglické loďstvo. Již často upozorňovaly odborné časopisy
a nedostatečnou obrannou sílu Australie; nyní prý vojenská správa
této otázky si všímá a ji vyšetřuje. Reforma generalního štábu jest
rovedena. Ale i veškerého důstojnictva zmocnil se pokrokový duch.
ovým důkazem toho jest, že vychází nový časopis „Cavalry journal“.

věnovaný odborným otázkám jízdy, za redakce generala Baden-Powe inspektora jízdy. První sešit právě vyšlý vykazuje hojnost dobrý článků.

Rusko. Ze spousty novotin zavedených po válce uvedeme nové vyměření platu a opatření mužstva.

Nová výměra platů:

		Šikovatel		Starší poddůstojník		Mladší poddůstojník		Třídník (svobodník)		Prostý	
		rub.	kop.	rub.	kop.	rub.	kop.	rub.	kop.	rub.	kop.
Posavadní plat roční:											
Armáda	Pěchota	24	—	18	—	4	50	2	85	2	70
	Jízda	24	—	18	—	4	80	4	50	3	45
Garda	Pěchota	36	—	24	—	7	35	7	35	4	95
	Jízda	36	—	24	—	10	65	10	65	7	35
Nový plat roční:											
Armáda		72	—	48	—	12	—	7	20	6	—
Garda		78	—	54	—	18	—	13	20	12	—

Místo po 200 *g* masa denně dostane teď vojín po 300 *g*; příkrm dostane místo za 4·3 h nyní za 6·4 h; denně dostane nyní po 2 čaje a 25·8 *g* cukru; ročně vyměřeno na každého muže po K 12· na náčiní na čaj a uhlí na vaření čaje; erár sám dodá vojákům prád a houně; erár dodá plátěné letní halenky; každý dostane na šití mazání bot ročně místo po K 1·40 nyní K 6·38; každý dostane m síčně po 200 *g* mýdla.

Také o večeře mužstva a hmotné opatření starých poddůstojník jest lépe postaráno.

Směs.

Macaulay o síle křesťanství. „Stánek boží byl zajat teprv tehd když byl hájen zbraněmi pozemských bojovníků. V zajetí však jeho svato sama zabránila posměchu a vrhla nepřátelské božstvo na práh vlastníl chrámu. (1 Sam. 4 a 5.) Skutečnou sílu a bezpečnost křesťanství dluži hledat v jeho lidské moralce, dokonalém souhlasu se srdcem lidským, v lehkos s jakou odpovídá schopnostem každého člověka, útěše, kterou přináší domu smutku a ve světle, jakým ozařuje veliké tajemství hrobu. Takov

stem nezíská větší vážnosti nebo přísnosti tím, že je též částí občanského zonníku. Není to poprvé, že křesťanství musilo se spolehnouti jen na sílu astní evidence a přitažlivost vlastní krásy Jeho vznešená theologie zahanbila ence řecké v době úplného rozkolu rozumu s rozumem. Nejlepší a nejoudřejší císařové přesvědčili se, že jich zbraně a moc nestačí, když odporují aním, jež nejsou hmotné, a království, které není z tohoto světa. Jest lmi pravděpodobno, že vítězství, jehož nedosáhl Porfyrius a Diokletian, ní vyhrazeno nikomu z těch, kteří dnes útočí na poslední překážku straint) mocných a poslední naději nešťastných. Jak učí celé dějiny, hrozí esťanství daleko větší nebezpečí nákazy, spojí-li se s mocí, než že bude ekonáno jejím odporem. Kdo odívají křesťanství mocí světskou, jednají ním tak, jako jich „předkové" (prototypes) s jeho zakladatelem. Oni klekají ed křesťanstvím a plijí mu v obličej; volají „Sláva mu" a poličkují je; runují, ale trnovou korunou; žezlo kladou do jeho rukou, ale je to jen abá třtina; v purpur halí rány, jež mu sami zasadili; velebnými tituly obí kříž, na který je přibyli, aby zašlo v hanbě a potupě". (Critical and istorical Essays, vol. 1. p. 251—2. Tauchnitz. Lipsko.) Není to úchvatný ýklad zapomenutého podobenství o setbě samostatně rostoucí, Marc 4, 26—29?

Zajímavý výklad Gn. 11, 1—9 **stavby věže babylonské** dokončil of. O. Happel v „Biblische Zeitschrift" 1905. Dle něho Gn. 11, 1—9 mluví o rozptýlení, rozluce celého lidstva, nýbrž jen jediné rodiny mitské (Arfaxad), a to její mladší větve (Jektan). Kmenové této větve očujíce vniknou a usadí se v krajině Sinear (říše babylonské) kolem roku 400—2100 př. Kr.; nebezpečenství, že budou od domorodých obyvatel zptýleni, nutí je sjednotit se a založit mocný a slavný stát árodní se středem v Babyloně; jakmile však nebezpečenství ominulo, dostaví se vrozená řevnivost a zápas mezi kmeny o náčelnictví, ěkteré kmeny se vystěhují a tak plán jednotné říše semitské v oněch rajinách se úplně nezdaří! Z uvedeného patrno, jak Happel vykládá osud úzkoprse pochopená slova: stavba města a věže, zmatení jazykův a zptýlení lidstva v národy. Biblický výraz „stavěti město a věž" neznamená e jiného nežli „zbudovati jednotnou a pevnou říši", „zmatení jazyků" tův) vyjadřuje v Písmě „rozpor, neshodu smýšlení", „rozptýlení lidstva národy" pak značí jedině „rozchod kmenů, o nichž se mluví". Motivem elibosti Boha nad zamýšleným a částečně již provedeným sjednocením jest ebezpečí, jež hrozí monotheismu usazením se kmene Zjevení právě v krajině inear, kde vládne mocná kultura pohanská; neboť stálý pobyt v takové mi bývá obyčejně spojen s přijetím oné kultury. Jako většinou užívá Bůh tu přirozených činitelů (závist, řevnivost, jež vedou k rozptýlení) nadpřirozeným účelům (zachránění monotheismu)! Abraham, jehož ředkové v říši babylonské se usadili, zachová čistou víru v Boha i tehdy, dyž ostatní soukmenovci s kulturou babylonskou přijali i její kult (Marduk), odchází raději ze země do Kanaan. J. VALENTA.

O determinismu a činorodosti píše *Kp.* v „Pokrokové Revue" (II. , 348): „Popularisovati vědu znamená popularisovati pojem determinismu... le zájem života vyžaduje činorodost, a ta může růsti toliko v atmosféře vobody... Moderní psychologie popírá, že by svobodné jednání bylo objektivním

faktem. Vědeckou skutečností zůstává však subjektivní cit svobody v jednání lidském. A se stanoviska této subjektivní svobody můžeme v podstatě podržeti uvedené rozlišení filosofie bez jeho dualistických důsledků. Vycházeti z fakta tohoto citu svobody neznamená popírati objektivní platnost determinismu v oblasti lidského konání. Se stanoviska objektivního platí tu determinism stejně, jako v oboru poznatelna — ale vžíti se v toto stanovisko vědecké objektivity i vzhledem k otázkám, které očekávají naše mravní rozhodnutí, znamenalo by smrt lidské aktivity, popření naší přirozenosti, k jejíž podstatě náleží neznalost budoucnosti; platnost zákonů můžeme sledovati toliko v hotovém, historickém, ve faktech, a to jest úkolem vědy a vědecké filosofie. Naproti tomu nutnost nemůžeme připustiti pro náš mravní život, jehož snahy jsou obráceny do neznáma budoucnosti a jehož zákonnost a determinovanost budou moci zkoumati jiní, až se stane historickým materialem. Determinism je zřetel čistě retrospektivní a neosobní; nelze ho prakticky užiti tam, kde věci vyžadují našeho zájmu. Vycházeti tedy z fakta subjektivní svobody znamená neseslabovati mravní energii vědomím zákona a nutnosti, zbaviti vědecký pojem determinismu významu přitěžujícího závaží, posíliti mravní instinkty perspektivou zásluhy, opatřiti mravní život ovzduším svobody, jehož potřebuje, jako život fysický potřebuje vzduchu. V tomto smyslu můžeme i dnes porozuměti uvedenému rozdělení filosofie na filosofii přírody s vládou zákona a na filosofii svědomí s mravní svobodou; ale veliký rozdíl je v tom, že nám již není svědomí interpretem absolutna a transcendentních zákonů, nýbrž přirozeným faktem vývoje; samo jsouc produktem vývoje a podrobeno vývojezpytnému zkoumání, samo stávajíc se objektem vědy, obsahuje pro nás principy mravní víry, jichž nám nemůže dáti věda.

Ukážeme hned, jaký praktický význam má toto rozlišení principů. Filosofové ukazují na vratkost a bezpodstatnost ideje pokroku, protože ‚pokrok se provádí automaticky bez nás a proti nám'. Ale mají tu patrně na mysli process přírodního vývoje. Pokrok je pojem jiného řádu, řádu mravního. Je to vidno z toho, že ač vývoj podléhá filosofickým pochybám neb ač se o něm namnoze nepřemýšlí, zůstává víra v pokrok mravním axiomatem moderního svědomí společenského, o němž se nepochybuje. Vývoj je, řečeno slovy francouzského moralisty, pojem filosofie přírody, pokrok je pojem filosofie svědomí."

Uvádíme bez poznámky. Jakého kroucení, jakých rozporů třeba, aby člověk sobě a jiným namluvil determinismus!

Zcela časová nabídka. „Čas" v čísle 56 „masopustním" uveřejňuje insert: „Přijme se redaktor pro náš list. Přednost mají z církve vystouplí kaplani." Tohle se opravdu podařilo.

Ročník XXIII. Číslo 4.

HLÍDKA.

Rozhraní mluvy a zpěvu.

Napsal Leoš Janáček.

I.

Potřebovali bychom kniby normálních nápěvků mluvy. Zvuk ského slova zachoval by se budoucnosti. Byl by to notovaný ovník živé české řeči, jenž by obsahoval nápěvky jmen všeho, co ským slovem lze projádřiti.

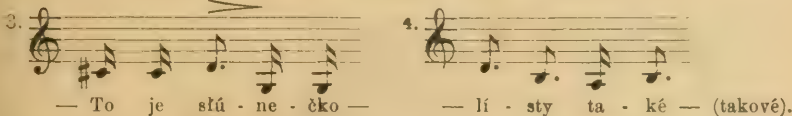
Poslyšme několik příkladů!

Paní Úprková, když mi malovala truhlu, pravila o barvách:

Malovala:

Rozprava byla tichá, klidná; nechtěl jsem ji vyrušovati při práci.

Nazývám takové nápěvky mluvy normálními.

Není v nich namícháno ani trpkosti ani zlosti, ani výsměchu ani nutku. Vyslovujeme je snad beze vší pozměny i ráno, i když uléháme.

Kolik lidí potkáte, všichni vám stejným sklonem povědí, jak se ec jmenuje. Tak jsou tyto nápěvky obecné.

Paní Úprková pravila:

Normálním nápěvkem jména se neprosí, ani nepřikazuje, an nelichotí.

Jest chladnou a staletími nesoucí se ozvěnou všeho, co má jménc Lahodí jeho správnost, a zrůdnost v ústech cizích uráží.

Jest pokladem jazyka — nepovšimnutým. Jest v něm elementárn úměrnost délek jednotlivých tónů souhlasící s přirozeným průběhen vyzvučení hlásek. Každé nářečí si ho zvláště upravuje, a přece j srozumitelný všemu národu. Každý človíček má svůj přídech na něm Poznáme po něm rod i věk i své známé.

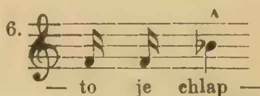
Tkví takové nápěvky mluvy v určité oktávě i v určitém intervallu Jsou vlastností člověka, jsou jeho normální mluvou. Ukrý a zatajit se může — když ji zapře, t. j. zjinačí barvu polohu svého hlasu, polohu nápěvků své mluvy.

Osobitost je tak příznakem normálních nápěvků mluvy jak bezprostřednost.

Padají do nejbližšího okolí a jsou jemu určeny.

Straní se velkého shluku lidí a šumu a křiku pouličního. Nejso upjaty, ale spíše nonchalantní. Vznikly ve zdravé životní náladě a ne opouštějí jí.

Nezadýchány jsou při žáru letním a nemají skouposti zimy. D periody učiti se mluvit — nepatří. Na př. čtyřletá Lidka jmenuje taktc

Nevynášejí se v proudě mluvy — v celé melodi promluvené; vyzdvihují se mezi předcházejícím a následujícím ná pěvkem jen s nutností logickou.

Nejsou v tom svazu ani pokorny ani vypínavy. Nemají směšnos mluvy professorské a fadessy kazatelské.

Jsou zrozeny všední životní energií.

*

Dřímají v nich ale vášně; na každém záhybku melodi slova mohou propuknout.

Jsou citlivé nad pomyšlení. Vyzařují obraz myšlenky; pohy chemického processu byl by na nich zřetelný.

I ve svojí bezvkusnosti mají hodnotu dramatickou.

Jsou tak důležitým vzorem jako melodie klassické.

K písni se ve své chudosti netlačí — není na nich líbivosti.

Střízlivost denního života by musely odložit: ale jen z nich pučí krásný květ písně. Zamyslil jsem se, když na stvolu pyšného květu neslo se do výšky trošku hlíny; to jsou normální nápěvky mluvy ve vazbě písně.

Jindy proměňují se ve veselé nápěvky plesové písně a vyznívají táhlou dumkou, když velký smutek na čelo padne.

Jest, jak by notací vysýchaly, tvrdly. Vskutku, ubíráme jim jemnosti a dáváme chladnou pravdu hudební; stíráme z nich pel životního šumu. Ne každý je v notaci pozná, ne každý jim tu porozumí.

Jen jich nezpívat! Zpěvu jsou ještě daleky. Při zpěvu „nasazujeme“ tóny jinak; jiné je tu nastrojení hlasivek. Míříme při zpěvu každému tónu hned do srdce; ani výš ani níž! Ač mnohý člověk má zrovna zpěvnou mluvu. Zpěvnost pražského podřečí je známa; podobně v okolí Polné a Žďáru.

V příkladech notovaných třeba jen sklouznout po hlavičkách not a hned padneme do pravdy života.

Věřit jim nutno, jelikož nikdo nenavykl svojim nápěvkům mluvy naslouchat.

Ponížit se se stanoviska klassičnosti hudební a přibrat je ve sféru hudební je třeba.

Jsou tak potřebny jak obzoru země.

Moře českosti se z nich na nás rozleje.

V sobě českost hudební po jejich stopě nalezneme — živou českost, bohatou všemi výrazy.

Nebudeme se smát jen hravou polkou.

Volnost tvoření v duchu českém najdeme.

Normální nápěvky mluvy jsou projevem normálního průběhu životní nálady.[1]) V zlosti sám sebe člověk nepozná.

II.

Přehlížíme dopodrobna život člověka aspoň jednoho dne. Jaká to mnohdy křivolaká stupnice životních nálad!

Jaké nekonečné zmítání melodie mluvy, jež naznačuje tyto životní nálady!

Jaký charakter tyto životní nálady na sebe berou, dokazuje nám nejlépe mluvené slovo.

Ono napovídá jméno nálady, svědčí o její změně a podnětu této změny. Na hlasitém slovu měřiti lze sílu její, energii životní.

Slovo je záclonou, skrze kterou se naše duše dívá a cizí nahlíží. Na něm se zachycuje obraz vnějšího života i našeho vnitřního. Když se zamlčím, přeruším ten styk ve sféře nejjemnější.

Slovo ve svém nápěvku jest reliefem života vypuklým na obě strany.

Hádankou má zůstati v písni každý melodický motiv?

Nápěv nelze jinak vysvětliti, než když sestoupíme až na práh, kde se rodí: k životní náladě, jejímž jest hlasitým výronem.

[1]) *Dr. Oldřich Kramář*, O původě časomíry. (Česká Mysl.)

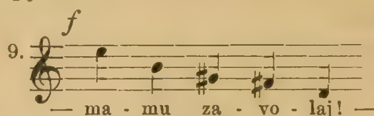
Nápěv slova a životní nálada jest pohyb na pohybu
Příklady nápadnějších nápěvků mluvy vracejí se výmluvn
k jistým, řekl bych, obzvláště produktivním způsobům nálad.
Všimneme si jich, jak se mi ze zápisků namanuly, aniž bychom
jich vyčerpali počtem, způsobem a důležitostí.

1. Dělám si svou náladu okamžiku, zvláštní, odchylnou od
té, jež by přirozeným během života mi vládla; vpracuji se za večera
do tvořivé rozkoše, vemluvím se ještě, jsa již unaven, v nadšení; ženska
vekřičí se v hysterické křeče, společnost vhádá se ve zlost. Z ničeho
nic se dítě rozpláče, a j.

Lidka čtyřletá praví tiše:

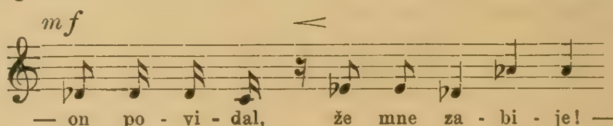

a najednou zlostí vzpychne:

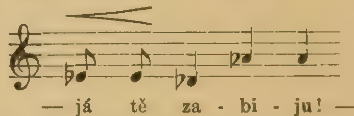

Jiného způsobu jsou cizím podnětem strojené nálady
na naší náladě životní.

Pozdě v noci jde mužský zavěšen se dvěma ženskýma. Jedn
z poběhlic pravila:

Slova „že mne zabije“ byla s takým ledovým, výhrůžným klidem
pronesena, že každý mohl z nich vycítiti:

Vlastní slova jiného byla tu pronesena a s nimi i cizí nálad
zasedla veškeru bytost poběhlice.

Jsou to zajímavé případy, kdy na své životní náladě sestroju
jeme cizí.

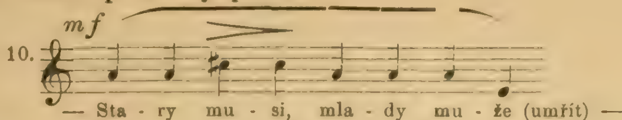
Vlastní náladu jeví drobnější nápěvek, nastrojenou náladu táhlejš

Vyhrůžku vycítit bylo snadno.

Celý nápěv vinul se jako blesk nože. Od normální formy se odchyluj

Do tohoto způsobu strojené nálady řadí se každé tak zvané citován
výroků, pořekadel atd.

Na př. občan příborský pravil:

Takový nápěvek roztomile se osamotí v průběhu řeči.

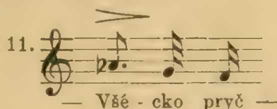
2. Nálada ze širošírých nebo tísnivých prostorů zrační se na nápěvku mluvy v prodlužování určité jeho části nebo ve zkracování dob nápěvku.

V prvém případě zabírá nápěvek větší prostor času, v druhém bývá dobrým obrazem drobnosti.

Se sdloužením jde ruku v ruce sesilování nápěvku a povyšování jeho do vyšších a vysokých poloh: jak bychom jím chtěli prostor vyměřiti do výšky i šířky.

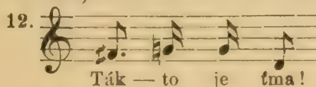
V rovinách, jichž neobejmeme jedním pohledem, s vrcholků kopců, jež nám otvírají výhled až k dalekému obzoru, tratí se náš hlas; třeba ho zrovna se rtů sbírat.

Napíná se energie životní a roste v ní síla, mohutnost hlasu i grandiosnost hudebních motivů řeči.

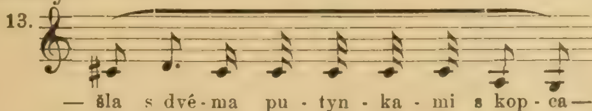

praví mlékařka vracející se s prázdnými nádobkami mléka domů.

Malé děvčátko, Lidka, diví se velké tmě:

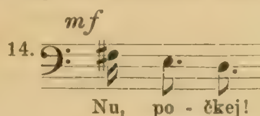

Žena z cihelen bohonických vykládala o malých putynkách drobnými tóny:

Člověk na ulici, bledý, až žlutavý, mluví k sobě, vyhrožuje komusi. Oči otevřené, do země.

Zastavuje se bezděky na každém tónu:

Skvostný je tento příklad: Lidka a Alžběta, první čtyřletá, druhá v sedmém roce, hrají si na schovávanou. Když se Alžběta schovala, hledá ji Lidka:

Nápěvek Alžběto roztáhl se jako prostor zmizením Alžběty.

Životní energie projevuje se v těchto případech zrovna rozumově.

Nápěvky slov — všécko — ták — počkej — Alžběto — nejsou již normální: jsou zdloužené, jak si toho nálada okamžiku, v němž vyzněly, vyžádala pro svůj obraz.

Píseň „měřena" rovinou, její dlouhé tóny, přizpůsobuje se zase sama v ústech lidových zpěvaček nízké a úzké jizbičce: přibírá drobnější sčasování. To jest podajnost živých tvarů národní písně.

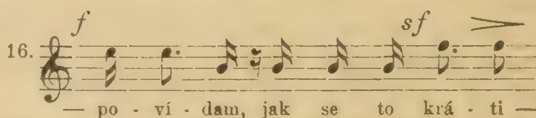
Nálada strojená prostorem jest v hudbě z nejdůležitějších.

Každá nálada dělá čas; na každé je celá stupnice časová — záchvěje jejího průběhu v crescendu nebo decrescendu, z níž vzat theoretický princip těžší — lehčí doby.

Ale k náladě z prostoru přiléhá sčasovací stránka nápěvku nejnázorněji; tu jí nejdříve porozumíme

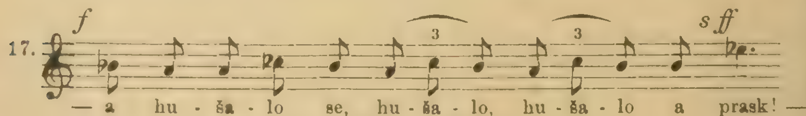
Nálada z prostoru bezprostředně rytmisuje; dělá sčasovky velkého slohu a zdouvá vlny nápěvku do výšky.

Stařena křičí s chodníku přes strouhu na mladou mlékařku, jež jede po silnici s vozíkem taženým psy:

Shodně přizpůsobuje se prostoru rozměřenému pohybem sčasovka slova. K pochodové chůzi pískáme si v taktě. K tanečním pohybům upravujeme nápěvek slova do shodných sčasovek.

Lidka vykládá:

Alžběta se hušala — až provaz praskl.

Kolébavý pohyb dělá si obraz v času.

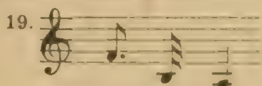
3. Tak jak prostor budí i přehlušování naší mluvy náladu větší energie; jí chceme překážku zdolat, proniknout, z nálady „utiskované" se vymoci.

V šumu společnosti, v prostoru oživeném prací (hluk v továrně) živly přírodními, větrem, hučením řeky a lesů — budí se v nás nápěvky mluvy plné síly a vítězící výšky.

Dokud hučel vlak, mluvila žena v sousedním kupé železničním v této poloze:

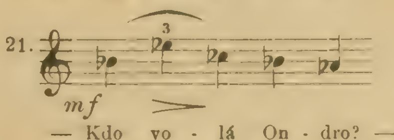
Jak vlak zastavil, klesla žena do nižší oktávy svou řečí:

Slovům jsem ovšem neporozuměl.
Kluk volá odkudsi zdaleka:

Známá nám Lidka ptá se mne na blízku:

Kluk musel překřičet Ondrou celou stranu vsi s jejím plahočením, Lidka dva kroky.

Příkladů podobných dalo by se uvésti nesčetné množství.

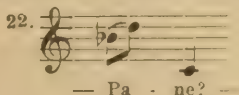
4. Nejsrozumitelnější jsou nápěvky otázky. Pravdivost jejich konstrukce jest již všeobecný požadavek skladebný. Vycítila se i v harmonickém spoji kvintovém. Ale jak všechno v produkci umělé hudby nerozvážným napodobováním tvrdne a hrubne v šablonu, tak i formy otázky a odpovědi nemohou v ní oživnouti. Nálady, které se otázkou v nás strojí, jsou v životě přerozmanité a tudíž i jejich výraz hudební v mluvě.

Ptám se za rozličných okolností, za rozličným účelem a jsem tázán. Při mnohých otázkách zbledne tázaný a zčervená tazatel.

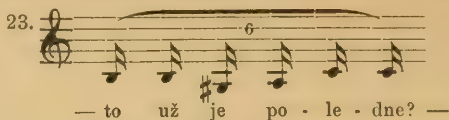
Jindy mře otázka na rtech, bojíc se odpovědi, jindy jí laškujeme a smíchem zvoní nám odpověď.

Daleko bohatší jsou nápěvné tvary otázky v nápěvku mluvy než v nápěvku písně; ale není se tu čemu diviti: nemají tolik volnosti v písni.

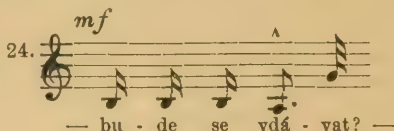
V elektrickém voze pražském sedí paní z venkova. Neví, kdy a kde vystoupit. Vůz zastaví se, i dychtivě, ale slabým hlasem se táže průvodce vozu, má-li již vstát a odejít, tímto oslovením:

Paní Úprková se táže udivena:

Hrbatá ptá se rovně urostlé:

Paní, Pražanka, kárá dítě:

Z nápěvků slov p a n e, p o l e d n e, v d á v a t, p o s l u š n o s t vycítíme, že nejsou normálního útvaru. Jinak nastrojená nálada životní dává jiné melodické obrazy slova.

5. Nálada stejná u zdravého člověka dlouho netrvá. Víme ze zkušenosti, jak namáhá se skladatel udržeti se v náladě! Jak vyhýbá světu, jen aby v téže náladě skladbu dokončil.

S jakým chvatem dělá si náčrtek skladby neb její části, aby vypadla jednotně.

Aby se stejná nálada déle udržela, třeba jí opakovaných stejného druhu popudů.

Ve výkladní skříni hodinářského krámu vidí malé dítě na hodinách mouřenína, j a k k o u l í o č i m a. Ptá se:

a hned tutéž otázku tímtéž nápěvkem opakuje.

Toť přirozené; s t e j n á n á l a d a b e z p r o s t ř e d n ě p r o j a d ř u j e s e s t e j n ě.

To je tajemství imitace.

N i c n o v é h o h u d e b n ě n e m ů ž e s e v y j á d ř i t, t. j. n o v á m y š l e n k a, n o v á n á l a d a.

Na těchto stejných nápěvcích mluvy nejčastěji sveze se mysl na hudební pole.

Tu přichází k platnosti i nálada, jíž nakrývá na naší životní t ó n. Každý souzvuk, každý nápěvek dělá náladu. V něm jest již elementární třídění dob těžší a lehčích.

V mluvě váže se celá spousta dob v jednu sčasovku — jednou náladou neb jejím odstínem.

Sčasování mluvy nevynikne jasně.

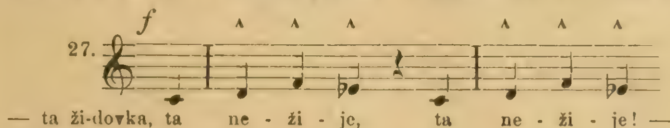
Opakováním nápěvku vyprchává prvotní nálada a „hudební“ nálada sama sebou vynikne a vládne. Nezmění sčasovku mluvy, ale třídí ji jinak. Jest daleko průzračnější toto hudební třídění: jeho uklidňující reflex pociťujeme a vyjadřujeme slovy účinek zpěvu. Tajemství cítění rytmického ve zpěvu a písni odhaleno.

S náladou prvotní mizí však též pavučina vedlejších, sprostředkujících tónů, jimiž zastřena hlavní kontura nápěvku mluvy.

Povstanou „očištěné“ nápěvky. Chtěj nechtěj slyšíme v nich zpěv.

Známý jest příklad „Za šesták drobné“, uveřejněný v úvodě sbírky národních písní Bartoš-Janáčkovy.

Žena z ulice, na oko zpustlá, v rozhovoru s jinou vyhrožovala:

Nápěvek byl nápadně určitě intonován, jako ve zpěvu.

*

Není třeba se diviti stejným a podobným počátkům písní, když vyrostly ze stejné nebo podobné nálady.

Skladateli národnímu, je-li národ zachovalý, nebylo třeba znát píseň, v níž je stejný motiv jako v jeho písni.

Registrování příkladův o stejných počátečních motivech, intervallech svědčí v prvé řadě o stejné náladě skladebné a o stejnorodosti národní.

Jiná věc jest, když písně jsou i stejného typu, stejného slohu. Vysvětlíme to později.

Při lidech stejného vzdělání, stejnorodé povahy státi se může, že ovládáni jsouce stejně hlubokou a stejného způsobu náladou složí stejný motiv — beze zlého úmyslu. Netřeba ani, aby se znali, aby svoje skladby znali.

*

Těmito několika registrovanými náladami životními a jich projevem, nápěvkem slova, stojíme před písní.

III.

Člověk z našeho lidu nechce jen slovem povědět, ale chce i zapívat, čeho srdce jeho plno.

Aby napadla píseň známá, jež hoví náladě a tomu, co chce ze svého nitra povědět, co polo zastřít, polo projevit, netřeba dlouho se namáhati zpěvačce z našeho lidu. Jsou neřídké případy, že zná na 500 veršů s nápěvy.

Každá doba jejího života má svůj písňový výraz, jenž v pravý čas, na pravém místě, v pravé společnosti pravdivou náladou snadno se vyvolá.

Tyto nálady životní došly již v její mluvě bezpočtukráte hudebního výrazu slovem.

Ale sebe delší melodická vlna mluvy není ještě zpěvem ani písní.

Energie závislá na prostoru udělá sčasovky a napne na nich nápěvek blízký zpěvu. Vyzdvihne-li se do dominující výšky celý proud nápěvový, počne hudební třídění rythmické; obtížněji proniká než při stejných nebo podobných nápěvcích — ale proniká.

Z melodie mluvy, jež měla podstatný znak táhlých zpěvů, stane se táhlý zpěv.

Prostor vyměřený článkovaným pohybem (na př. tanečním pohybem) vynutí si shodnou sčasovku na slově; hudební třídění rytmické hned se při poslouchání dostavuje. Vyplývají oběma vlivy taktové sčasovky. Slyšíme taneční popěvek.

Po očišťovacím processu nápěvku mluvy, jímž dostane nápěv rys určitý a hudební třídění rytmické působí i svojím reflexem, obecně se pojímá mluva zpěvem.

Tak na př. do všech sbírek zpěvův a písní národních přibírá se vyvolávání podomních obchodníků.

Zpěvem jsou i helekačky dětské; jimi se děti dobře a pěkně se stráně na stráň dorozumívají.

Já vidím a slyším již ve všech nápěvcích mluvy zpěv, jelikož slyším jasně skrz pavučinu sprostředkujících tónů; slyším silně tón mluvy a pojímám proto nápěvky též hudebně rytmicky.

To jest moje subjektivní mez pojímání nápěvku mluvy jako zpěvu.

*

Děti skládají si u nás popěvky tak, jak jsem vyložil na příkladě „Drobné za šesták".

Lidový zpěvák bude mluviti o písni, až postřehne na svojím zpěvu příznaky písní známých.

Podaří se mu — podaří, nepodaří — nepodaří. O první písni nemožno mluvit.

„Čisté hudební" formy závěru, modulace, imitace jsou přece též melodickým projevem určité nálady.

Byly-li vytvořeny určitou náladou, tak jí hovějí a zase takovou náladu budí.

Tato svým vlastním projevem vzbuzená nálada není ani tak určitá ani tak silná; projeví-li se však těmitéž slovy hned přímo po slyšené písni nebo pod nejsilnějším jejím vlivem, musí projeviti se podobným nápěvem.

Tak povstávají varianty písní.

Oddalme čas, zeslabme vliv vzoru a zůstane jen působení ne výraznějších obratů v nápěvu.

Tak povstane v hlavních rysech podobně složená píseň a vyvinuje se typ písňový.

Svaz mezi myšlenkou a jejím hudebním projevem není organický. Je to současnost, řekněme, chemického processu a chvění hlasivek a vzduchu. Proto v jiné době jinak se může projevit tatáž nálada; po jiném vzoru.

Máme „zamilované“ písně všech typů.

Z typických obratů melodických ztrácí se sama sebou původní nálada, i slyšíme proto tyto typické obraty v písni na jiných místech, nad jinými slovy.

Proto i typické písně ani jedna druhé se nerovná.

Máme tolik písní typu tak zvané moravské modulace. Podobné je to s písněmi popěvnými a kolečkovými.

Nepřekvapí, že nejvíce variantů jest u tanečních písní s úsečným krátkým motivem pohybovým — sčasovacím.

Slovo píseň přikládám tudíž teprve k jistým typickým útvarům zpěvu.

*

Lidovému skladateli napadne píseň nová.

Povědět nemůže, jak se mu rodí z nálady životní.

Jakých pomůcek užívá, aby mu snadněji napadla, mohl by snad prozradit, ale ani moderní skladatel o tom rád nemluví.

Volně vyrůstá z nálady životní projev slovem buď do výše mluvy nebo zpěvu nebo písně.

Hranice mluvy a zpěvu jest efemerní a subjektivní: řídí se podle schopnosti pojmout slyšený nápěv. Laiku z lidu je symfonie řevem pozounů. Hranice zpěvu a písně se stále nově upravuje.

▪

V živé písni lidu není vždy hudební „pročišťování“ nápěvu na všech místech písně provedeno. Zpětný spád k mluvě nalezneme v písni lidové zhusta. V písních večerních lidu slovenského na pohraničí za obcí Bílou na řece Ostravici vládne typ toho druhu jediný, i dosud v tom kraji jediný, v němž počátek písně zrovna mluví nápěvkem — sólovým; sbor vyšvihne se potom dvouhlasně i vícehlasně do povznešených výšin zpěvu.

Svědectvím neprovedeného s dostatek pročišťování jest i kolísání písně mezi Dur a Moll, neurčitost velké a malé terce.

Žena z lidu řekla o klukovi, jenž čistil nápěvek mluvy opakováním až do omrzení a silně, až uši zaléhaly — že jačí.

Již jinde jsem se zmínil o úloze, jakou v té příčině hrají hudci.

Když by případné nálady, jež dělají nápěvek mluvy, neúčinkovaly i při skladbě písně, spokojit by se mělo slovo jen motivem nástrojů hudebních.

Proti tomu svědčí z tří tisíc písní všechny — až na některé pasácké a poštovské; v těch se slovo točí rohem pasáckým a trubkou poštovskou. Tu není na místě zrno lišit od plevy lidové poesie.

Nedejte těm životním náladám, které dělají nápěvky mluvy i v písni účinkovat — dostanete na místo písně hluchou frázi.

Že mnohý intelligentní člověk nevidí a neslyší ve zpěvu lidovém i v písni lidové nápěvků mluvy, ať pročištěných a mnohdy i nepro-

čištěných — tištěná píseň tu nerozhoduje — přičítám v prvé řadě nezvyklosti vidět notované nápěvky mluvy (notací pročištěné), pojímat je a srovnávat s nápěvky zpěvu — byť i umělého.

Já jsem si před lety též nápěvů v mluvě do té míry nevšímal — abych v nich slyšel zpěv.

Nejsou též všechny formy mluveného nápěvku i ve zpěvu nebo v písni národní zřejmé; zejména normálních nápěvků není v písni mnoho. Proto mezi všední mluvou a písní je takový rozdíl.

Každým způsobem dlužno vidět v zachyceném nápěvku mluvy vzor motivu hudebního nedoceněného významu dramatického. Mluví v něm zřetelně jiné nálady než hudební. Nalezneme-li jejich výraz v hudebním motivu, nalezli jsme jeho stránku dramatickou. Krása básnická na malém prostoru nápěvku mluvy nemůže býti ještě vyvinuta.

Doslov.

(Několik nezaručených slov.)

U vozu stojí sedláček; sražený, malý, nohy jaksi nerovné, rozkročené; tvář zbrázděna. Zablácené jsou holínky rozšmatlaných bot. S obleku barva zrovna sedřena.

Chytne měch podávaný s vozu za ucho a drží.

Tváře dostaly ztvrdlý výraz, každá žilka napřažena, zrak do neurčita. Každým okamžikem čeká, že mu na bedra převalí plný měch zemáků jeho dcerka stojící ve voze.

Hrubý příklad životní nálady.

Do zpěvu mu nebylo. Měch už byl na rameni.

Očekával jsem, že sedláček vyrazí ze sebe „Hrome!“ Škoda, že nevyrazil. Jak by bylo to slovo z jeho úst se vydralo?!

Jsou však dělníci, jimž i při této těžké práci — skládání zboží — je do zpěvu!

Nálada jejich bude tudíž jasnou výslednicí; bude lepší. Řekne se: „Ti jsou v dobré náladě!“

Aby byl příklad úplnější, mysleme si jinou náladu než „při skládání měchů“: známou „trému“ před zpěvem. Zpívejme za trémy a máme opět obraz výslednice dvou nálad.

Nastrojení „chtít zpívat“ není nikdy samotné.

Chtít zpívat nově znamená u lidu skládat.

Nově skládat se nemůže jen chtít, aby se podařilo.

V lidovém skládání jest mnoho stupňů.

Nové jest již ve variantu, nové i v typu.

Ze všeho nového vůbec zrodí se snad typ.

Nové znamená: protivit se bezduchosti hudebních forem; znamená: mít tak živou náladu a dědičně bohatě založenou, že nestrpí stejného výrazu na žádném místě.

Autoritě cizího výrazu se nepodkloní.

Nově a krásně jest ovšem ještě druhý požadavek: o něm můžeme říci, že podaří-li se — podaří, nepodaří — nepodaří.

Jsme bezmocni v té příčině. Snésti musím svůj projev a plně mne musí uspokojit. Jíti úmyslně za lahodou hudební, jejíž vzory hromadami natištěny, nebo za dissonancemi — oboje jest zahrávání.

Co složeno, musí být plamenem rozkoše skladatelské.

*

Jednou nezastavíte proud myšlenek, jindy těžko se zbudí; přestali byste věřit již ve své nadání!

Psavost za každé doby a „stůj co stůj" jest však protivná — a mělká.

Sedne na všechno: neprosákají náladou skladatelskou jen sváteční momenty života.

Zamiluje se buď do fug nebo sonát, neb mší nebo sborů.

Tone na stojaté vodě stejného prostředí sčasovacího. (Bach a jiní.)

Jen života kolem sebe nemiluje. a co mu v národě do jeho vlastního vínkem vloženo, zůstává pokladem netknutým.

*

Chtěl by být národním skladatelem. Chodí do cizí studně a vlastní je zabahněna, a volá: „Hle, moje křišťálová voda!" (Grieg a jiní.)

*

Jdou s novým praporem. Vykrojí přímo ze sebe motiv; ukazují ho neustále v pose trpitele. Ždímají ho ve všech nástrojích hřmotem neobvyklým. V povýšené, v třesoucí se ruce skrčí se na konec nestvůrný a vyschlý. (R. Strauß a jiní.)

*

Opusů skladatelů lidových jest málo. Kdyby byl složil deset písniček, již by ho v obci znali; byl by písničkářem. Když by zpíval proti vlastní krvi cizím slovem, byl by obecním bláznem.

František kardinal Dietrichštejn.

Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství.

Napsal JAN TENORA. (O.)

Ale ani 17. května nebyla ještě volba, zdržela se ještě o několik dní. Kapitula totiž svorně se snesla, aby se volba konala 26. května. Tím déle mohli tedy císařští komisaři, jichž císař tolik jmenoval, aby tím většího důrazu svému přání a rozkazu dodal, ve prospěch kardinala Františka Dietrichštejna působiti. Kapitula pak vyplnila konečně vůli papežovu i císařovu. Z příkladu vratislavského mohla si vzíti dobré naučení: tam byla již volba dne 5. května 1599 a zvolen byl císařem důtklivě doporučovaný Pavel Albert.

Zase veřejnou vyhláškou přibitou na vratech kostela kathedralního v Olomouci byli znova neodvolatelně voláni a pohnáni k volbě všichni kanovníci společně i zvlášť, jak nepřítomni tak přítomni, kteří z práva a ze zvyku měli býti při volbě. Mezitím pak kapitulárové — jak sami zprávu podávají — často jednali o důležitých věcech, o kterých se jednávalo pro zachování kostela jejich před volbou již od mnohých dob ve společné poradě přítomných kanovníků; tímto zajisté míněna jest kapitulace volební, která se od kanovníků před volbou sestavovala jako právní listina, která zvoleného zavazovala, že splní všecky předkládané požadavky kanovníků. Zároveň jednali s kapitulou císařští komisaři, a to veřejně i v soukromí, aby ji přání císařovu naklonili

Nastal den 26. května 1599. Ráno sešli se kanovníci do kathedralního kostela na slavnou mši svatou zpívanou k Duchu svatému, která byla o šesté hodině. Osobně bylo jich přítomno 16, skrze prokuratory své zastoupeno bylo osm. Napřed se vyzpovídali a po mši svaté přijal Tělo Páně. Potom hned odebrali se na místo, kde se volba konávala,[1] totiž do kaple sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty v ambitě kostelním jemuž se od starodávna říká choralní kaple (choralia) čili libraria, poněvadž se tam uchovávaly kapitulní knihy. Tam vyslechli napřed řeč kterou jménem apoštolského nuncia na dvoře císařském v Praze přebývajícího k nim mluvil jeho sekretář, a vzývavše Ducha svatého přistoupili konečně k úkonu volebnímu. Volba dála se skrutiniem Zvolili si ze sebe tři skrutatory, totiž kanovníky olomoucké Dr. Oldřich Ritmana, arcijáhna a vratislavského probošta u sv. Kříže, Eliáše Hovori z Vyškova, obojího práva doktora, probošta brněnského a administrator biskupství olomouckého, a Dr. Jana Schnobelia, aby hlasy jednotlivých kanovníků tajně na svém místě přijali, přijaté a sebrané srovnali a konečně srovnavše počet k počtu toho za biskupa zvolili, na kterém by se shodovala většina kapituly. Aby se to tím slavněji dálo, přidali oněm skrutatorům kromě řádného notáře kapitulního dva veřejné notáře totiž Jana Schidlovina a Adama Leslensa a za svědky zvlášť povolali

[1]) V listině o volbě jest výslovně: »in solitum electionis locum.« *Wolny*, Kirch Top. Olm. I. 87 nesprávně tedy dí, že obyčejně byla volba v kapli sv. Anny.

dožádali kapitulní vikáře Daniela Heiliga, Michala Hippea, Josefa
bra a Tomáše Kája, kteříž všichni napřed obvykle přísahali a potom
místo skrutinia se odebrali. Tam skrutatoři napřed přijali hlas
novníka a kapitulního notáře Martina Václava, potom sami odevzdá-
li hlasy své způsobem obvyklým. Potom vybírali hlasy ostatních,
lajíce je jednotlivě na místo skrutinia z místa kapituly podle důstoj-
sti a stáří. Když hlasy jejich vybrali, vkročili skrutatoři do kapituly
podle moci sobě dané, jménem svým a jménem všech kanovníků
olili veřejně za biskupa a pastýře kostela svého Františka kardinala
něze titulu sv. Silvestra, Dietrichštejn řečeného, kanovníka olomouckého,
němž se hlasy všech zúplna soustředily,[1]) a inthronisovali jeho pro-
ratora kanovníka Jana Konupku jménem Dietrichštejnovým na trůn
skupský. Potom oznámili lidu velmi četně shromážděnému, kdo byl
olen, a úkon všecek zakončen slavným chvalozpěvem: Bože, chvá-
ne Tebe!

Kapitula sepsala pak o této volbě k papeži spis podepsaný od
novníků vlastní rukou a stvrzený pečetí kapitulní dne 28. května 1599.
olečně pak jej opět přečetla, přepsala a ve formu veřejnou uvedla
ne 12. června 1599. V něm, když byla zevrubně uvedla, jak se volba
ila, výslovně podotýkala, že brala zřetel na doporučení papežské a
sařské, a žádala, aby papež biskupa tak zvoleného na biskupa posvětil
jej potvrdil, zač že prosí také kostel olomoucký delší osiřelostí ve
ech údech víc a více strádající. Zvolený biskup, jakož o něm sám
pež i císař dosvědčují, i učeností a horlivostí pro náboženství katolické,
svatou bázní boží a neúhonností života a moudrostí, jakož i leskem
autoritou, s čímž spojena jest lahodnost mravů, tak vyniká, že kapitula
st přesvědčena, že v něm bude míti biskupa nejen velmi dobrého,
ýbrž i kostelu svému velmi užitečného. Pročež opakovala prosbu o jeho
svěcení na biskupa a potvrzení.[2])

---

[1]) Není tedy pravda, že by nebyla volba jednotna a Olmützer Sammel-Chronik 44
ylně praví: »aliquot canonicis contradicentibus.«

[2]) Spis o volbě k papeži zachoval se ve zběžném opisu (nebo konceptu?) v archivě
etrop. kapituly v Olomouci sign. B II. a 39/5. Je tam dvakrát, ale jen jednou jsou
éna kanovníkův uvedena. Přiložen jest neúplný a dosti chybný opis třetí. Jména
depsaných kanovníků (psaná jednou rukou) jsou: »Melchior Pirnesius z Pirna, protonotář
poštolský, děkan olomoucký a vratislavský kanovník, rukou vlastní; Jan Strniště ze
tyrna (Sternistie a Stiern), probošt a administrator biskupství olomouckého, rukou vlastní;
ldřich Ritman (Rietmanus) JUDr., arcijáhen olomoucký, rukou vlastní; Melchior Pirnesius
nénem Adama Landeka (Landeclei?), děkana vratislavského, téhož biskupství administratora;
á Lukáš Laetus, kanovník olomoucký a administrator biskupství, souhlasil jsem a podepsal;
á Oldřich Ritman JUDr. jako prokurator v. p. Bernarda; Já Mag. Albert Kozubius,
anovník olomoucký a brněnský, kazatel téhož kathedralního kostela, dožádán od Jiřího
ekery z Pisnieru (p. Pisnier), kanovníka olomouckého, pro nemoc psáti nemohoucího,
předcházejícím souhlasícího, podepsal jsem; Já Jan Strniště ze Styrna, probošt a admini-
trator biskupství olomouckého, jménem Martina Theologlina, arcijáhna poznaňského a
rále polského sekretáře souhlasím a podpisuji; Já Eliáš Hovorius z Vyškova JUDr.,
rotonotář apoštolský, probošt brněnský, kanovník kostela a administrator olomouckého
iskupství, souhlasím a podpisuji rukou vlastní; Já Jan Martin, bakalář bohosloví, kanovník
lomoucký a tamtéž farář u sv. Mořice, s výše uvedenými artykuly souhlasím a podpisuji
ukou vlastní; Já Melchior Pirnesius žádán od prokuratora Františkova kardinala Dietrich-

O výsledku volby podával rovněž papeži zprávu císař Rudolf I jenž projevoval radost, že volby u znamenitých biskupství vratisla ského a olomouckého tak šťastně a s takovým souhlasem a svornos kapitulárů konány byly; při tom pak žádal, aby spory ve Vratisla s pokojem již vyřízeny byly. Taktéž psal císař kardinalu Dietrichštejnov aby novým vyslancům císařským do Říma Janu Křt. Possevinovi a Vít Miletovi oznámil, na jaké míře věci vratislavské jsou, a poroučel m aby pro zvoleného biskupa Pavla Alberta, jehož byl jmenoval zemský hejtmanem ve Slezsku, vymohl dovolení papežské, aby mohl biskupst spravovati.[1]) Stalo se po vůli císařově.

Zvolený biskup olomoucký kardinal František Dietrichštejn dl potom ještě za nějaký čas na dvoře papežském, kde měl veliký vli Z daleka obraceli se na něho o přímluvu a doporučovali jemu vě své.[2]) Od papeže byl stále vyznamenáván. Dne 21. června 1599 by jmenován radou kardinalů papežským legátem a latere s rozsáhlo pravomocí[3]) a pověřen úkolem, aby uvítal arcivévodu Alberta, kter se svou manželkou Isabellou, sestrou Filipa III, vracel se ze Špan Italií do Nizozemí. Kardinal Dietrichštejn nešetřil při tom žádnéh vydání, aby toto poselství se všemožnou nádherou vykonal; bral se p moři s loďstvem sedmi galér do Janova, kde uvítal vznešené host jménem papežovým a provázel je až do Milana. Jak do Janova ta do Milana psal při tom papež, aby se kardinalu Dietrichštejnovi pro kazovala čest, jaká legátu náleží.[4]) Potom vrátil se kardinal Dietrichštej do Říma, kde jej pak Klement VIII sám posvětil na biskupa.[5])

štejna Jana Konupky, jenž pro nemoc podepsati nemohl, podepsal jsem; Já Albert Kozubiu svob. umění a filosofie magister, kanovník olomoucký a brněnský, kazatel téhož kathedralního kostela, s předcházejícím souhlasím a podpisuji vlastní rukou svou; Já Jan Lobestei de Albewrde (*Wolny* l. c. I. 87: Lobenstein v. Albenwrde?, ale 198: Lobenstein d Allenwerd) předcházející podpisuji a souhlasím rukou vlastní; Já Melchior Pirnesiu prokurator a zplnomocněný Jakuba Chimarci, sv. Gereona v Kolíně a Řezně probošt a císařského prvního almužníka, podepsal jsem rukou vlastní; Já Melchior Pirnesiu jménem Jana Konupky, arcijáhna znojemského, jenž pro nemoc podepsati nemohl, dožádá a pohledáván podepsal jsem rukou vlastní; Já Jan Jerger z Jergu JUDr. předcházejíc podepisuji a souhlasím; Já Jan Strnisko z Moravičan, kanovník olomoucký, se vším tímt souhlasím a podpisuji rukou vlastní; Já Tiburc Borgophiri z Rostropic, kanovník olomoucký se vším tímto souhlasím; Já Martin Václav, filosofie doktor, předcházející všecko ruko vlastní podepsal jsem; Já Jan Snobelius de Pirna (*Wolny* l. c. v. Pluna?), doktor bohosloví kazatel kostela olomouckého a kanovník, souhlasím a podpisuji; Já Tomáš Kreneiu (*Wolny* má chybně: Kremer), magister filosofie, předcházející artykuly podpisuji; J Lukáš Laetus, kanovník olomoucký a biskupství administrator, na místě Jiřího Mělcckéh a Joachyma Roubala souhlase podepsal jsem.«

[1]) Res gestae fol. 162.

[2]) Lotar, zvolený arcibiskup trevírský, prosil ho 14. června 1599, aby jej zárove s kostelem jeho válkami a útoky nepřátelskými a jinými nekonečnými nehodami zcel zničeným sobě doporučena měl, a aby jej podle vlivu svého, který u papeže má, pod poroval. List v archivě mikulovském; opsal vdp. kanovník Dr. Ehrmann.

[3]) Tištěno v knize »Res gestae« fol. 159–161.

[4]) Res gestae fol. 161. *Voigt* l. c. 41. Succincta historia l. c.

[5]) *Pilař* a *Moravec* III. 536 omylem udávají 17. říjen 1599 za den jeho konsekrace biskupské; byl to den jeho příchodu do Brna. *Schmidl* l. c. II. 197 zase chybně klade den ten za den jeho volby biskupské.

Asi začátkem září vydal se nový biskup, jehož císař již na Moravu ılal. na cestu do své diecese.[1]) Zprávu o tom podává breve Klementa VIII dne 18. září 1599 k císaři Rudolfovi, kterým odpovídá papež záveň na zprávu císařovu o výsledku volby vratislavské a olomoucké. apež sdílí se s císařem o radost jeho a dokládá, že zejména raduje se ad radostí císařovou, že zvolen byl Pavel Albert, a blahopřeje k tomu. o se týče Františka kardinala Dietrichštejna, že papeže nejvíce těší. v jeho milování a ozdobování mezi papežem a císařem bylo jakési adké a líbezné jakoby zápolení, a jak doufá, častěji bude. Papež obojí olbu svou apoštolskou autoritou potvrdil a spoléhá, že oba biskupové odně choditi budou v povolání, kterým povoláni jsou, aby vznešené ostely jejich moudrostí, horlivostí a bdělostí nejlépe spravovány byly boží pocta aby se rozhojňovala, i náboženství katolické rozšiřovalo. kázeň kněžská a zbožnost lidu zase rozkvetly. Pavla Alberta samého e zajisté prudce pobádati bude k veškeré chvále ctnosti a zbožnosti , aby se hodným osvědčil vážného úsudku a tak ctného osvědčování ísařova, kterýž jej papeži tolik doporučil. Zatím že papež kardinala ietrichštejna se svým požehnáním propustil, který se bere k císaři ke kostelu svému olomouckému s horoucí snahou úřad svůj zastávati. d něhož papež všecko nejlepší očekává. On že také těmi fakultami patřen bude, jichž císař žádá, aby spory ony vratislavské, které. jak íše, pozůstaly, jeho moudrostí a šťastnou rukou skončeny a s pokojem rovnány byly.[2]) Rovněž toho času poslal Klement VIII breve kapitule lomoucké ze dne 24. září 1599, v němž oznamuje, že potvrdil jimi anonicky zvoleného Františka kardinala z Dietrichštejna za biskupa lomouckého. Poukazuje pak na breve, které dal Františkovi dne 9. března, přiznával kapitule po jeho smrti svobodnou volbu nebo ostulaci.[3])

František z Dietrichštejna přicházel na Moravu jako kardinal. iskup olomoucký, kníže, královské kaply české hrabě, císařský rada Provázela jej láska papežova a přízeň císařova. Šťastně a s nejlepší adějí do budoucnosti začínalo tedy jeho biskupství. Měl-li jak v papeži ak v císaři oporu, mohl doufati, že uskuteční se snahy jeho a že orlivost jeho korunována bude výsledkem. Přinášelť s sebou na Moravu ozhodné přesvědčení katolické a chtěl usilovati vší mocí, aby náboženství katolické bylo zvelebeno a upevněno, aby domohlo se vítězství

[1]) *Feyfar* l. c. dí, že jakmile stal se Dietrichštejn biskupem, snažil se listem Říma získati svého přítele Karla z Lichtenštejna náboženství katolickému. Karel stal se kutečně ještě téhož roku katolíkem a jeho příkladu následovali i bratří jeho. Klement VIII rojevil nad tím radost v listě ze 7. září 1599, který dal kardinalovi před jeho odjezdem. by jej odevzdal Karlovi, jakmile do svého biskupství dojede.

[2]) Kopia z listin vatikanských v kníž.-arcib. archivě kroměřížském. — Pavla lberta měl posvětiti na biskupa kardinal Dietrichštejn. Ale konsekrace se zdržela pak emocí Dietrichštejnovou a morovou ranou. Výroční den volby oslavoval Pavel Albert Nise, byl však mrtvicí raněn a zemřel 6. května 1600. — Porovnání však s Hahnem kanovníkem Ederem, jenž zastupoval Hahna v Římě, stalo se teprve v dubnu 1602 Kroměříži před kardinalem Dietrichštejnem. Ale již 29. června 1602 zemřel Hahn Olomouci, kdež také pochován.

[3]) Kopia v kníž.-arcib. archivě kroměřížském: A IV. a 15/4 a.

za tolikė záplavy nekatolické. U papežského dvora dobře poznal, c papež a církev od něho očekává. Důvěry papežské chtěl pak být hoden, lásky převeliké, kterou mu projevoval při každé příležitosti Klement VIII, nechtěl nikdy sklamati, a proto chtěl jarou silou mladosti své, horoucím nadšením povahy své, veškerou váhou úřadu svého pracovati o to, aby Morava byla zase katolickou.

Dříve ještě, než přišel kardinal Dietrichštejn jako biskup na Moravu, dál se tam za jeho výtečného předchůdce Stanislava Pavlovského obrat ve prospěch náboženství katolického. Do soudu zemského, kde potud skoro nebylo katolika, dosazováni byli horliví a sebevědomí katolíci, a svěřovány jim přední úřady zemské. Již roku 1596 vzat byl do soudu zemského Ladislav Berka z Dubé a z Lipé a roku 159 dosazen byl císařem na úřad nejvyššího komornictví; téhož roku 159 stal se katolík Joachym Haugvic z Biskupic zemským hejtmanem Karel z Lichtenštejna, jenž od roku 1599 byl nejvyšším sudím, zůstal jím také, když se stal katolíkem a vliv jeho byl stále větší; pod komořím byl bratr kardinala Dietrichštejna Sigmund, jenž až příliš horlivost svou na jevo dával. Katolíky horlivými byli Václav Ple Heřmanský ze Sloupna, Emerich Doczi z Natluče, Vilém Zoubek, Jan Kavka z Říčan a jiní, a od nich brali si příklad katoličtí šlechtici druzí kteří posud byli více stranou; společně se organisovali a povstávali k hájení náboženství svého katolického a spojovali se k jeho zvelebení a rozšíření. Na půdu již připravovanou a vzdělávanou vkročil tedy František kardinal Dietrichštejn.

Na Moravu přibyl v říjnu. Dne 17. října 1599 slavil svůj vjezd do Brna, odpoledne mezi druhou a třetí hodinou; přijel branou běhounskou ve svém kardinalském úboru na bělouši; byl přijat veškerým duchovenstvem v průvodě, zvonilo se všemi zvony a v kostele u sv. Petra zpívalo se: Bože, chválíme Tebe![1])

Z Brna odebral se do Kroměříže, kde byl začátkem listopadu;[2]) odtud se vrátil zase do Brna. Začátkem roku 1600 byl ve Vyškově,[3]) odkud jel na obecný sněm do Znojma.[4])

Úřadu svého ujal se brzy. Po diecesi nařídil půst, slavné průvody a čtyrycetihodinnou pobožnost ve strastných těch dobách, za moru a drahých časů. Horlivě sám kázal, o vánocích měl u sv. Jakuba v Brně zpívanou mši svatou a odpoledne kázal; druhého dne na sv. Štěpána měl ranní kázaní.[5]) Brzy pomýšlel na obrod náboženského života; svěřena byla jemu ještě koncem 1599 od papeže Klementa VIII visitace všech

[1]) *Chlumecky*, Georg Ludwigs Chronik von Brünn, 48.

[2]) Z Kroměříže psal 1. listopadu proboštu Janovi Styrnskému (»conqueritur et miratur suum antecessorem tam curtam suppellectilem usum esse, in qua nec candelabra nec pelves nec alia tali Principi omnino necessaria reperiantur Baculum pastoralem argenteum, si praesto est, cum paramentis violacei coloris Brunam mittendum petiit« etc.); poznámka na jednom listě v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[3]) Z Vyškova 25. ledna 1600 udělil domskému vikáři Davidu Heiligovi oltářnictví v kostele sv. Mořice. *F. X. Parsch*, Das Stadt-Archiv zu Olmütz, 121.

[4]) *Kameníček* l. c. III. 204, 723.

[5]) *Chlumecky*, l. c. 49; *Schmidl* l. c. II. 197.

klášterů mužských a ženských na Moravě, i těch, které přímo papeži podřízeny byly, aby z nich vady odstranil a kázeň zavedl.[1])

S veřejným životem začal se také obeznamovati. Počátek učinil u svého sněmu manského; otevřeným listem poručil všem manům biskupství knížectví olomouckého přijíti na sněm manský do Vyškova v pondělí po 1. neděli postní (20. února) 1600, na němž měli také povinnost manskou učiniti. Tam konal tedy první svůj sněm manský u přítomnosti prelátů Melchiora Pirnusa z Pirnu děkana, Lukáše Laetusa a jiných kanovníků kostela olomouckého, pana Jiříka staršího Sedlnického z Choltic hofrychtíře, a pánů manů. Z manů byli přítomni ze stavu panského: Jiřík starší Sedlnický z Choltic a na Ruozvaldé, dvoru a soudu biskupova hofrychtíř; Viktorin z Žerotína na Starém Jičíně a Holešově, arciknížete rakouského Maximiliana mundšenk; Jan Vilím z Žerotína a na Meziříčí; Sigmund starší Sedlnický z Choltic a na Nenhubli; Fridrich Sedlnický z Choltic a na Fulštejně; Bernart Sedlnický z Choltic a na Sedlnici; Krištof Karel Sedlnický z Choltic; — ze stavu rytířského: Archleb z Vickova na Prusinovicích; Vilím Zoubek ze Zdětína na Zdounkách a Habrovanech, komorník práva menšího zemského kraje olomouckého; Filip starší Borynský z Rostropic a na Nechvalíně; Wolf Ruczingar z Rusova a na Chvalkovicích; Brykcí Drahnovský z Penčína a na Vranově; Melichar Gašinský z Gašině a na tvrzi v Ketři; Jan Mošovský z Moravčína na Benešově a Zibovicích; Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu na Račicích a Petřvaldě; Lukáš Dembinský z Dembině a na Střílném, hejtman na Kroměříži; Volf Bohdanovský z Slimákova a na Matějovicích; Salmon Moš z Pittendorfu a na Slavkově; Jindřich Vlachovský z Vlachovic a na Biskupicích; Bernart z Zástřizl a na Haňovicích; Jan Krčma z Koněpas a na Želeticích; Jiřík Rottmberk z Ketře a z Drslavě a na Tlustomostech; Václav Morkovský mladší z Zástřizl a na Žadovicích; Ctibor Říkovský z Dobřic a na Říkovicích; Jan Chorynský z Ledské a na Louce; Ctibor Chorynský z Ledské na Choryni a Kateřinicích; Adam Rottmberk z Ketře a Drslavě a na Štablovicích; Jan Bibrštejn z Bogišova a na Prakšicích; Krištof Karel Podstatský z Prusinovic a na Vrchoslavicích; Fridrich Jankovský z Vlašimě a na Slatině; Jindřich Mitrovský z Nemyšle a na Dešném; Šťastný Obešlík z Lipultovic a na Malhoticích; Jan Šmerhovský z Lidkovic a na Rouském; Jan Želecký z Počenic a na Všechovicích; Jan Žalkovský z Žalkovic na Dobromělicích a Blanště; Mikuláš Želecký z Počenic a na Želči; Jiřík Krenicar z Kynigsdorfu a na Troubkách; Karel Jordan z Klauzmburku a v Šlapanicích; Šimon Kroczer z Šensbergku a v Tuřanech.[2])

Tam předložil kardinal manům svým některé artykule. Předně nařizoval a bez ublížení práva jednoho každého kollatora míti chtěl, aby jeden každý z manů mívali a chovali kněze pořádné katolické,

[1]) Res gestae fol. 162.

[2]) Manové nejsou ještě všichni uvedeni; omlouval se na př. Ctibor Syrakovský na Staré vsi a Paskově, že nemůže přijíti. Jména manův a přídomků jejich tak jsou zapsána, jak je písař manský napsal.

kardinalovi od nich kollatorů prve presentované a k tomu za hodné od kardinala neb officiala jeho uznané, tak jak za starodávna vždycky bývalo; nepořádní pak kněží proti jistým výsadám biskupův olomouckých, jakožto vrchních pánů těch manství, aby trpěni nebyli; pakli by se kteří kněží pořádní, jsouce řádně dosazeni, nenáležitě a nepříkladně pod nimi chovali, aby je kardinalovi neb officialovi jeho k náležitému trestání a všeho zlého přetržení podávali. Za druhé žádal podle starobylého pořádku jistou berni a pomoc na korunovaci, kterouž odůvodňoval nemalým nákladem pro sebe a pro čeládku, jejž musil učiniti na cestu za příčinou legace své, též na slavný akt posvěcení na biskupa a naposledy na cestu dalekou z Říma sem, jakož i že našel biskupství ještě mnohými dluhy obtížené; pročež žádal zvyklou berni a přes to i jinou pomoc podle možnosti. Za třetí, aby všichni manové přiznávající listy ku svému zboží manskému k úřadu písařství manského podali. Za čtvrté, aby obnovili hranice mezi manskými a dědičnými statky v přítomnosti komisařův od kardinala nařízených. Za páté, aby manové k sněmům císařem položeným se sjížděli a sněmovati pomáhali; a za šesté, aby po smrti otcově děti statky manské v nedílu sobě nepozůstavovaly, nýbrž se o ně dělily a jeden každý osobně na díl svůj léno přijal.

Na tyto žádosti odpověděli manové takto: K prvnímu artykulu že tak činiti budou, ale aby to na žádnou ujmu a ublížení práva jejich kollatorského nebylo, a jestliže by který kněz k svému kollatoru buď slovy nebo skutkem nevážně se choval, aby tu moc kollator měl, v slušném čase jemu faru vypověděti a knížeti p. biskupovi o tom oznámiti. Na berni na korunovaci svolili z 1000 po 3 zl. do dvou let: první termin na vánoce 1600 a druhý na vánoce 1601. Kdo by takové berně při čase určitém nespravil, bude povinen ji dvojnásobně spraviti. Berni z poddaných manských, kterou oni od starodávna dávati povinni jsou, kardinal odpustil. Co se týče přiznávajících listův usneseno, kdo za biskupa Pavlovského statek svůj zapsaný měl, ten aby nemusil zase ho zapisovati, ale kdo neměl, aby jej vepsati dal. Na ostatní artykule manové svolili, jen u pátého o sněmování s tím omezením, pokud je patent hejtmana markrabství moravského dojde. Konečně usneseno, aby se zřízení manské na příštím soudě manském světle sepsalo a vytisklo.[1])

Sněm tento manský byl jakoby přehlídkou moci kardinalovy. Měl před sebou své many, pány a rytíře u tak velkém počtu; byl jejich lenním pánem, kterým musili se spravovati. Oznamoval jim vůli svou, a manové na ni přistupovali; ustanovil řád, jak má duchovní správa zřízena býti, a manům nezbývalo, než celkem na to vejíti. Poroučeti manům znamenalo míti v rukou velikou moc.

K tomu přistupovalo u kardinala ještě vědomí, že vládne jako pán sám nad rozsáhlými statky, čímž jeho moc ještě více utvrzena. Patřilo jemu panství oukvaldské (hukvaldské), osoblažské a jaktařské, kelecké, kroměřížské, mírovské, vyškovské, svitavské, chrlické, žďárské, budišovské, libavské, kyselovské. Bylo sice biskupství obtíženo dluhy od administratorů biskupství nepřijal nic a měl jim ještě doplácet

[1]) Památné knihy manské č. 19 fol. 52 n. v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

1500 tolarů, našel všecko holé a prázdné, nebylo obilí ani dobytka a na svůj stůl musel i chleb kupovati,[1] ale nicméně znamenaly rozsáhlé statky již samy sebou velikou moc a velikou oporu katolického náboženství.[2])

Ve službu náboženství stavěl se energický a duchaplný kardinal, kde jen mohl. Radostně vítal každý nový prospěch katolíků. Proto s plesáními oznamoval začátkem roku 1600 svému velikému příznivci Klementu VIII, jak nově obrácený Karel z Lichtenštejna horlivě a horoucně podporuje náboženství katolické a jak zejména novokřténce potírá.[3]) Sám pak nezůstával pozadu. Mladistvé nadšení a horoucnost provázely jej, že konal na podiv lidí úřad svůj tak horlivě a okázale, jako žádný z jeho předchůdců. Na Velký pátek 31. března 1600 kázal v Brně u svatého Jakuba a zpovídal, na Bílou sobotu opětně a na hod velkonoční sloužil tamtéž ráno druhou mši svatou a podával Tělo Páně několika stům lidí, odpoledne zase kázal a potom přijímal veřejně a slavně lutheránského kazatele Pavla Strigelia do církve.[4])

Z Brna zavítal do Kroměříže na kratičký čas, neboť nastávala mu kvapná jízda do Štyrského Hradce.[5]) Tam totiž byl slaven 23. dubna s velikou nádherou sňatek arciknížete Ferdinanda s bavorskou princeznou Marií Annou; za přítomnosti tří bratří ženichových arciknížat rakouských a tří jeho sester arcikněžen, za účastenství arciknížete Matiáše, jakožto vyslance císařského, tří vévod bavorských a vyslanců bavorských, polských, benátských, mantovských a bamberských požehnal sňatku kardinal Dietrichštejn, jenž jako legát a latere od Klementa VIII k tomu určen byl.[6]) Za té příležitosti žárlivě chránil přednosti své jako legáta papežského před arciknížaty.

Z Hradce odebral se kardinal do Prahy podat císaři o všem zprávu a odtud poprvé přibyl přes Kroměříž do Olomouce. Dojel koncem května a byl velmi slavně od duchovenstva a městské rady uvítán a pod nebesy, jež šest kněží neslo, uveden do kathedralního chrámu. Hned potom 1. června bylo Božího Těla; kardinal nesl městem Velebnou Svátost a odpoledne o nešporách kázal u sv. Mořice, o čemž nebylo pamětníka, že by byl tak který biskup před tím učinil. Dne 11. června kázal v kostele kathedralním; venku kázati nemohl, protože pršelo. Rovněž kázal v neděli na Navštívení Panny Marie (2. července) v klášteře hradištském; když tam jel, dal jej opat uvítati střelbou z děl.[7])

[1]) List Wackerův z Prahy kardinalovi ze 4. července a 7. srpna 1602 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[2]) Za regenta všech svých panství měl roku 1601 vladyku Lukáše Dembinského z Dembině na Střílném; srv. Pomátné knihy manské 1588—1616 č. 20 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[3]) *Chlumecky*, Carl v. Zierotin, 197.

[4]) *Chlumecky*, Ludwigs Chronik, 53; *Schmidl* l. c. II. 233.

[5]) V Kroměříži byl 12. dubna 1600, v Brně již 15. dubna. Na cestu tu musil si vypůjčiti od purkmistra a rady města Kroměříže 939 zl., jež zaplatiti připovídal z důchodů svatojirských, a od Jana Menzla z Kolsdorfu, městského písaře brněnského, 500 dukátů ve zlatě (koncepty v archivě kroměřížském).

[6]) *Hammer-Purgstall* l. c. I. 155. — *Pilař-Moravec* III. 534, a po něm *Richter* l. c. 223 i *Wolny* l. c, I. 88 chybně udávají, že sňatku požehnal kardinal bera se cestou z Říma na Moravu.

[7]) *Dudík*, Olmützer Sammel-Chronik, 45.

Kollej jesuitskou v Olomouci navštívil dne 4. června. Byl za veliké účasti lidu uvítán u brány, pak na dvoře a potom ve slavnostní síni rozličným dramatem, zejména vykládal se žalostný stav Moravy pro spoustu sekt a poukazovalo se na to, že s nebe jest ustanoven ke spáse takový biskup. Druhého dne přišel opět kardinal se svým bratrem Maximilianem do konviktu jesuitského, kde od chovanců byv uvítán je výmluvně napomínal. Za řeči oznámil rektorovi, že chce alumnů papežských používati pak jako kněží pro své biskupství, a že sám je chce přijímati nebo propouštěti; o tom že brzy dostane papežské breve. Rektor P. Petr Ximenez však s takovým záměrem kardinalovým srozuměn nebyl a hájil u semináře úplné samosprávy jesuitské namítaje též, že alumnové tito papežem Řehořem pro jiné národy zvláště pro Švedy určeni byli. Kardinal však stál na svém; protož rektor prosil, aby s tím aspoň nespěchal, dokud by o tom nebyl zpraven general řádový. Přestali konečně na tom; kardinal však hned dal 1000 tolarů na vychování asi 16 alumnů biskupských, jichž správu všecku přenechal jesuitům.[1])

Tato zpráva osvětluje povahu kardinalovu; samostatně si počínati vždycky chtěl; uznal-li, že by bylo něco na prospěch církve, dosíci toho chtěl i způsobem, s kterým se druzí neshodovali. Viděti tu pána, který nechce omezován býti; jeho diecesi bylo velice třeba kněží, chtěl tedy je míti, třebas i původně jinam určeni byli, ale zároveň při tom osvědčil se zase dobrodincem řádu, jehož důležitost plnou měrou uznával, a jemuž vždy nakloněn zůstával.[2])

Toho roku, ačkoli horlivě úřad svůj zastával, necítil se kardinal býti dobře zdravým. Dne 14. června psal o nedostatku ve svém zdraví Klementu VIII; zároveň v listě svém pochvaloval si, jak šťastně do Olomouce dojel, jak Boží Tělo oslavil za velké účasti a zbožnosti věřících, tak že i nekatolíci tím pohnuti byli, jak sám kázal. Papež odpověděl mu 8. července listem přelaskavým, aby pečoval o své zdraví, a aby užíval ve svých pastýřských pracích té umírněnosti, aby co koná, s pomocí boží dlouho konal. Papež že o jeho zdraví tak se stará, jak jen starati se může nejlaskavější otec o svého nejlepšího a nejposlušnějšího syna. Blahopřeje mu k jeho činnosti: „Toť sláva naše v Pánu jest, synu, to radost naše horoucně milovati duše krví Kristovou vykoupené, o jejich věčnou spásu ve dne v noci pomýšleti, svatými funkcemi se těšiti a předcházeti veškerým světlem dobrých skutkův a příkladem věřící lid; spoléháme, že za pomoci boží, když toto ve své mírnosti a trpělivosti konáš, když dáváš sebe sama za způsob stádci, nejen katolíky k zbožnosti roznítíš, nýbrž i ty, kteří ve tmách bludů jsou, do světla katolické pravdy uvedeš. Buď tedy statečné mysli a tak,

---

[1]) *Schmidl* l. c II. 231. Úmyslu svého dosáhl kardinal již roku 1601; vymohl si totiž dovolení od papeže na čas svého života, aby 15 alumnů papežských pro Moravu použiti mohl. *Schmidl* l. c. II. 263.

[2]) *M. Koch* v Notizen-Blatt 1873 str. 7 zcela nesprávně tvrdí, že by kardinal nebyl přítelem jesuitů; dobře upozornil již *Kameníček* l. c. III. 521, že nezdá se to býti pravděpodobným.

jak jsme pravili, pracuj na vinici oné, abys dlouho pracovati mohl a hojný užitek učinil.“[1])

Těšilo kardinala, že mohl se pochlubiti nějakými úspěchy začáteční činnosti své, ale přece to nikterak jeho zámyslům nepostačovalo. Chtěl vynikati, v popředí všeho státi, chtěl samostatně všecko ovládati; maje o sobě a úřadě svém veliké mínění, chtěl všude se uplatňovati a rozhodovati. Vadila mu však zprvu zvláště jedna věc, na kterou byl již císař poukazoval, že neuměl česky; na větším díle sice rozuměl, ale vysloviti se nedovedl,[2]) učil se však pomalu a učiti chtěl.

Za příkladem svých předchůdcuv a z poručení císařského chtěl v soudu zemském sedati. A tu na soudě olomouckém svatojanském zahájeném 26. června 1600 přijali jej soudcové zemští mezi sebe a byla jemu přísaha vydána, při níž výslovnost českou dosti dobře zachovával, ač v některých těžších slovech chyboval, ale dávali jemu napřed návěstí, aby se prve řeči české vyučil, nežli by se mezi ně dostal. Rozhodně pak se ohradili pobídnutím Karla ze Žerotína soudcové zemští proti tomu, aby mluvil v potazu německy nebo latině, jak mluviti chtěl a toho se dovolával, a nedopustili mu toho, tak že naposledy prohlásil, že nechce již mezi ně přicházeti a ku posměchu sobě tu seděti. Ale účastnil se přece již 10. července jednání — ač ovšem dával od sebe skrze jiného promluviti — a tuze se o to domlouval, když nově přijatý nejvyšší písař Sigmund Oneš v přísaze své nepřisahal Matce Boží a všem svatým; hrozil proto i žalobou u císaře.[3])

Poprvé tuto srazili se Karel ze Žerotína a kardinal Dietrichštejn, zástupci dvou protichodných směrů. Žerotín vůdce nekatolikův, a Dietrichštejn vůdce katolíků; Žerotín odpůrce církve katolické, Dietrichštejn horlitel její. Tenkráte snadno zvítězil vyškolený parlamentárník Žerotín nad Dietrichštejnem neznalým ještě dobře poměrů, zřízeni a obyčeju zemských, zvítězil sebe a všecky ovládající klid Žerotínuv nad vznětlivostí a hněvem Dietrichštejnovým, zvítězilo sebevědomé zastávání Žerotínovo svobod zemských nad Dietrichštejnovým odvoláváním se na císaře. Ale brzy potom (roku 16·2 nebylo již pro Žerotína většiny.

Kardinal věděl dobře, čeho se mu nedostává, a proto hleděl se brzy obeznámiti se zřízením zemským; knihu Tovačovskou měl.[4]) Netrvalo skutečně dlouho, a již přejímal vůdčí úlohu. Navazoval styky všude, kde mohlo se prospěti věci katolické. Nenechal přes sebe přecházeti k dennímu pořádku, do všeho zasahoval, tak že se ukazovalo vždy jasněji, že dobře tušil Karel ze Žerotína, jak bystrý, obratný, mocný zastance katolického náboženství a jak nezdolný a neúmorný pracovník v jeho prospěch vyvstává. Až dosud byla síla nekatolíků v nesmělosti katolíků, než jakmile nesmělost přestávala a důvěra zavládala, jakmile odvaha přistoupila a bystrý vůdce povstal, nakloňovalo se konečné vítězství rozhodně ke katolíkům. Nebylo tak ovšem hned.

---

1) Opis vatikanský v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

2) *Brandl*, Žerotínovi zápisové, l. c. I. 239: »pronunciaci nemůže dosáhnouti.«

3) Tamtéž I. 236—242, 265; v zápisích Žerotínových obšírně jest vypsán známý onen výstup na soudě zemském, o němž tedy zde možno jen krátce se zmíniti.

4) *Brandl*, Žerotínovi zápisové l. c. I. 239.

Pobyt kardinala Dietrichštejna na Moravě roku 1600 byl jen přechodný. V červenci[1]) a srpnu byl v Brně, kde vliv katolíkův uplatniti a posilniti se snažil. Dne 15. srpna sloužil u sv. Jakuba mši svatou u oltáře svatého kříže a po zpívané mši svaté kázal vyprávěje v úvodu noviny válečné z Uher. Po mši svaté nesl velebnou Svátost okolo kostela a všecky tři rady šly v průvodě za hojného účastenství. Veřejně také pochválil na kázaní usnesení rady, aby každý týden jednoho dne takový průvod se konal. Brzy potom v září zakázal pochovávati protestanty na katolických hřbitovech; nesmělo se jim ani vyzváněti.[2]) Na zákazu tom důrazně trval.

Potom odebral se do Prahy.[3]) Byl tam zavolán od císaře Rudolfa II v záležitostech politických; císař potřeboval věrného vyslance ke dvoru papežskému a kardinal Dietrichštejn, miláček Klementa VIII, mohl tam císaři nejlépe prospěti. Jednalo se císaři o to, aby papež poskytl peněžité pomoci na válku proti Turkům, kteří si v Uhrách počínali výbojně. Velký vezír Ibrahim oblehl Kaniži, důležitou pevnost blíže hranic štyrských, a dobýval jí půldruhého měsíce, až se posádka vzdala 23. října 1600.

Kdy kardinal Dietrichštejn vypravil se na cestu do Říma, není určitě známo; podobá se však, že ještě za obležení Kaniže. Cesta jeho potkala se s výsledkem; papež poskytl pomoci.[4])

Na Moravě zatím za sebe nařídil za administratory biskupství Melchiora Pirnesia z Pirnu, děkana kapitulního, a kanovníka Jana Jakuba Wackera z Wackenfelsu.

Z Říma vrátil se kardinal do Prahy k císaři podat mu zprávy o svém pořízení. Na neděli první po devítníku (25. února) 1601 světil v Brně u sv. Jakuba 25 jáhnů na kněze,[5]) potom kázal za neobvyklého účastenství, o týden později opět kázal za přítomnosti stavů katolických i nekatolických a císařských komisařů ke sněmu obecnému a po kázaní konán byl průvod okolo kostela[6]) Súčastnil se pak kardinal zemského sněmu brněnského zahájeného 26. února, ale již 2. března 1601 psal kapitule olomoucké, že mu nastává nová cesta do Říma, kterou Rudolf II ukládá jemu k papeži a ostatním knížatům italským, ačkoli převelmi se jí vzpíral. Z poslání toho že doufá sice mnohý prospěch pro veškerou obec křesťanskou, ale vidí z něho hotovou škodu pro své biskupství.

[1]) V červenci 21. daroval v Brně na nový oltář v jesuitském kostele, který se stavěl, 1000 tolarů, k nimž později druhých 1000 přidal. K jesuitům chodíval, u nich exercitie konal a dary jim posílal. Srv. *Schmidl* l. c. II. 230.

[2]) *Chlumecky*, Ludwigs Chronik l. c. 55, 56.

[3]) V Praze 13. září sloužil mši svatou u jesuitů. *Schmidl* l. c. II. 212.

[4]) Rukopis Succincta narratio l. c. praví: »Romam a caesare Rudolpho II post Canisiam a Turcis captam ad sollicitanda auxilia missus a summo pontifice Clemente VIII gratiam et nervum belli impetravit«; ale v říjnu byl stižen Rudolf II duševní nemocí, v níž o veřejných záležitostech jednati nechtěl; proto jest pravděpodobnější, že do Říma vypraven byl Dietrichštejn již v září, před výbuchem císařovy nemoci.

[5]) *Chlumecky* l. c. 66; avšak *Schmidl* l. c. II. 267 praví, že v Brně u jesuitů kardinal roku 1601 světil na kněze a udílel biřmování.

[6]) *Chlumecky* l. c. 66. Kardinal nesl velebnou Svátost, a komisaři a ostatní druzí stavové i s paními doprovázeli průvod s hořícími svícemi.

Vyslancům císařským Karlu z Lichtenštejna a pánu z Hornštejna, kteří jménem císařovým s kardinalem jednali, že namítal, že již dvěma poselstvími papežskými a tolikéž i dvěma císařskými velmi nákladnými v tak kratičkém čase obtížen jest: prvním totiž milanským k arcivévodovi Albertovi a infantce Isabelle, druhým hradeckým ku svatbě arcikněžete s vévodkyní bavorskou, třetím od císaři k papeži, a čtvrtým od téhož k témuž; že v pravdě trojím prvnějším poselstvím nejen vyčerpal všecky své prostředky, nýbrž i velice se zadlužil, tak že právem měl by tomuto čtvrtému poselství uhnouti, zvláště když nestal se proto biskupem, aby větší díl času trávil v poselstvích, nýbrž aby jako věrný pastýř u kostela svého stále byl a jemu všecku práci svou věnoval, i šetrností svou dluhy staré i nové uhradil, i přítomností svou utěšil kostel zbědovaný nepřízní časův a nebezpečím bludu; při tom o dvou cestách svých do Prahy a o jiných předůležitých úkolech biskupských pomlčeti chce. Proto že opět přesnažně prosil, aby aspoň tímto poselstvím ušetřen byl. Že však dostalo se mu odpovědi, že to všecko ustoupiti musí obecnému prospěchu celého křesťanského světa, pro kterýž poselstvo se vypravuje. Císař že slibuje administratorům biskupství (kteréž kardinal ustanovuje jako prve) pomoc a ochranu, aby náboženství katolické a statky biskupské škody netrpěly. Co se týče dluhů starých i nových, které pro poselství vzejdou, že musí se chváliti, že činí se k prospěchu celého křesťanského světa, naproti tomu že se haněti musí, že více dluhův od předchůdců přepychem a marnotratností učiněno bylo.[1]) Pročež že bez váhání musí vůli svou s úmyslem císařovým sjednotiti, který úplně pro kardinala jest rozhodnut. Na to že kardinal odpověděl, když by se musil zase více zadlužiti, třebas nezbytně na užitek křesťanů, že nemá záruky, že nástupcové jeho neřeknou, že pro jeho dluhy biskupství upadlo; aby tedy náklad na cestu byl mu poukázán.[2])

V tomto listě jest pak na konci jen naznačeno, že došlo rozhodnutí císařovo na toto předložení kardinalovo; bylo přiloženo, ale nezachovalo se. Konec však byl, že odebral se kardinal na svůj náklad zase do Říma roku 1601. Jak ve prospěch císařův s papežem jednal, dosvědčuje něco později (13. dubna 1602) sám papež pravě, že pozoroval u Dietrichštejna ve věcech a záležitostech císařových svrchovanou pilnost a horlivost, svrchovanou věrnost a ochotu, jakož i že jest kardinal velmi žádostiv císařova prospěchu, jeho důstojnosti a slávy.[3])

Pokud známo, byl pak kardinal Dietrichštejn o Božím Těle (21. června) 1601 v Praze, kde nesl velebnou Svátost po ulicích, což toho roku stalo se poprvé;[4]) odtud byl 25. června v Mikulově, pak v Olomouci, kde měl býti konán soud svatojanský, jenž však držán nebyl.[5])

[1]) Slova tata obsahují ovšem nepravdu.

[2]) Koncept v kníž.-arcibisk. archivě v Kroměříži.

[3]) Vatikanský opis v kníž.-arcibisk. archivě kroměřížském. — *Pilař* a *Moravec* a po něm *Richter* l. c. 223 dí, že následkem tohoto poselství bylo posláno roku 1601 do Uher skoro 10.000 pěšího vojska italského, jimž velel Jan František Aldobrandini, příbuzný papežův.

[4]) *Schmidl* l. c. II. 241.

[5]) Koncept v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

Po tomto dvojím svém poselství do Říma ve službách císařových, které po sobě v krátké době podnikl, pobýval pak kardinal Dietrichštejn již trvaleji na Moravě vpravuje se do všech poměrův a horlivě všude pracuje o povznesení náboženství katolického. Postavení jeho stalo se však teď nevýhodnější, nežli zprvu. Císaře Rudolfa II zachvátila totiž již roku 1600 choroba, kterou proměněn byl duch jeho. Na přízeň, kterou dříve dával tolikým způsobem kardinalovi na jevo, nebylo již spolehu. Působení jeho stavěly se kolikrát v cestu překážky u dvora, vliv jeho nepronikal tam, ale to všecko nepodlomilo jeho energie. Cíle své měl jasně vytknuty, k nim směřoval i přese všecky překážky. Jeho přičiněním a působností druhých pánů katolických strana katolická vždy více vystupuje do popředí a nabývá převahy, zvláště když věhlasný vůdce nekatolíků Karel ze Žerotína byl umlčen. Snahy biskupův olomouckých 16. století o povznesení katolického náboženství, výtečná působnost zejména Stanislava Pavlovského, pokračují a cíle docházejí vždy s větším úspěchem za kardinala Dietrichštejna.

Náboženský problem ve filosofii sokratické.

DR. JOSEF KRATOCHVIL. (Č. d.)

II.

Ačkoli Sokrates většinu sil svých věnoval otázkám ethickým a ze zásady nemínil se zaměstnávati kosmologií, ba přímo nerozumnými nazýval ty, již sebe zanedbávajíce svět okolní zkoumají,[1]) přese stal se vlastně, vedle Anaxagory, prvým zakladatelem důsledného teleologického nazírání na svět. Věc to ovšem přirozená: Duch tak hluboký, jenž vše vážně zkoumal, o všech věcech přemýšlel, nemohl nepozorovati obdivuhodný pořádek v přírodě, nekonečné vztahy člověka k vesmíru. Nemůže nám býti podivné, že došel k výsledku, že celá příroda slouží dobru člověka, že celé její zařízení jest rozumné a účelné, že nutně jest dílem bytosti nadsvětné, nekonečně rozumné a mocné.

„Dobře vše učinili bohové nesmrtelní“, vyznává nadšeně Sokrates, poukazuje při tom na neživou přírodu, v níž vše stvořeno k našemu dobru: světlo, oheň, voda i vzduch; ba nejenom ve dne svítí nám slunce, nýbrž i v noci luna těší nás matným svým leskem a nebe plné zářících hvězd určuje nám rozdělení času; země sama přináší nám potravu, změna ročních počasí udržuje ve světě rovnováhu. (Srv. Xenof., Ἀπομν. I. 4, IV. 3.) V dalším přechází Sokrates na říši rostlinnou a živočišnou

[1]) *Xenof.*, Ἀπομν. 412: »Neřečníval jako jiní o podstatě věci, ani nezkoumal, jak vznikl svět, nýbrž nerozumnými nazýval ty, kdož takovými otázkami se zabývají.« — Totéž patrno i z *Platonova* Timaia, kde nevolí Sokr. za hlavní osobu dialogu, ježto vysvětluje tu svoji kosmologii, kterou Sokr. mlčením přecházel.

a připomíná užitek, jehož nám poskytují rostliny a zvířata. Ukazuje na neobyčejně rozumné zařízení těla lidského, na stavbu a účelnost smyslových organů; chválí přímou postavu člověka a zručnost lidských rukou. Ku konci vyznává otevřeně, že jest pln podivu nad rozumností toho, jenž vše to učinil. „Myslíš“, táže se Sokrates Aristodema, „že všecky tyto věci, tak mnohé a obrovské, nerozumem dobře jsou uspořádány? Pochybuješ, zda věci všecky, s takovou prozřetelností učiněné, jsou dílem náhody nebo rozumu?... Ne, při sám Zeus, vše to zdá se býti dílem nekonečně moudrého a dobromyslného stvořitele.“ Na další pak otázku, zdali věci sloužící dobru jsou díla náhody nebo rozumnosti, odpovídá rozumně Aristodem: τὰ ἐπ' ὠφελείᾳ γενόμενα γνώμης εἶναι ἔργα. (Xenof., Ἀπομν. 423.) „*Že tedy bohové existují a o lidi se starají*, *ty poznáš*, nebudeš-li čekati, až uvidíš jejich podobu, nýbrž *dostačí-li ti viděti jejich díla*“, končí Sokrates zajímavou tuto rozmluvu.

Již z několika stručných těchto úryvků patrno, jak značně zdokonalil Sokrates výrok svého předchůdce Anaxagory, že totiž z pořádku ve světě nutno dedukovati pořádajícího ducha, jaký pokrok učinil v tom, že počal pozorovati též pořádek a účelnost věcí jednotlivých, partikulerních. Zkrátka Sokratův *důkaz jsoucnosti boží z uspořádanosti a účelnosti světa* jest již dosti průzračný a jasný. Možno nám snad žádati více na prvém jeho staviteli? Vždyť celý Sokratův názor na přírodu jest ve své podstatě teleologický! Právem jistě můžeme tvrditi, že Sokrates základ položil pro všecky časy teleologickým důkazům jsoucnosti boží. Ovšem přiznáváme, že teleologie jeho jest poněkud utilitaristická, že to není ona hluboká teleologie, jež vyhledává vnitřní vztahy v přírodě, jež zkoumá vrozený účel jednotlivým věcem, ale přes to neupíráme, že důkaz tento jest dobře promyšlený a na tu dobu prvých kroků filosofie dosti šťastný. Pravé osvětlení účelnosti světové čekalo teprve na Platona a Aristotela.

Sokrates však nespokojil se pouhým poukazem na účelné zařízení zevnější přírody, nýbrž, jak u něho bylo přirozeno, vracel se k člověku. A právě tento přechod ze světa vnějšího ku vlastnímu nitru člověka ukazuje neobyčejný pokrok ve filosofickém myšlení Sokratově. Duševní přednosti člověka: rozum, paměť, řeč, náboženství atd. dokazují mu jasně, že duše lidská jest dílem božím. „Není-li zřejmo, že lidé skoro jako bohové žijí mezi ostatními tvory, vynikajíce nad ně tělem a hlavně duší? Kterého zajisté jiného živočicha duše poznává, že bohové jsou příčinami všech věcí?“ táže se v Xenof. Pamětech a přiznává své domnění, že duše lidská je částí božské přirozenosti, že pochází od Boha. „Podobně jako lidské tělo skládá se z částí vesmíru, tak duše lidská vychází z ‚Rozumu‘ bytujícího ve světě.“ Nad to i přirozený pud po zachování jednotlivce i druhu, přirozená láska rodičů k dětem, strach před smrtí, existence náboženství a pod. jsou mu zřejmými důkazy jsoucnosti bytosti vyšší — důkazy jsoucnosti boží. Tedy z *duševních předností člověka*, z jejich účelnosti a ladného uspořádání čerpá Sokrates nový důkaz jsoucnosti boží — důkaz, který snad nejlépe bychom

mohli nazvati psychologickým. Je to vlastně jen další provedení důkazu teleologického, ale s hlediska čistě duševního. Nedostatek, který vytkli jsme důkazu prvému, jest ovšem i zde zřejmý, ačkoli zdravé jádro i z tohoto psychologického důkazu vyloupnouti není nesnadno.

Než celý směr Sokratovy nauky, jenž ponejvíce byl obrácen k mravním úkolům člověka, přirozeně vedl i k jinému, třetímu důkazu jsoucnosti boží. „Vždyť existují přirozené zákony, zákony nepsané, které v sobě mají výkonnou moc, jichž překročení má za následek trest a neštěstí." — „V pravdě, Sokrate", vyznává na tento poukaz Hippias, „vše to zdá se býti skutečně božským dílem, ježto trest za překročení těchto zákonů pochází od nejvyššího zákonodárce." Patrno, že i v těchto slovech jest když ne úplný, aspoň zárodek a počáteční základ důkazu jsoucnosti boží z existence zákona mravního — důkaz tak zvaný ethický.

Vedle toho poukazuje Sokrates na všeobecnost víry v božství, poukazuje na to, že nejen jednotlivci, nýbrž všichni národové mají náboženství, věří v božskou prozřetelnost; připomíná, že víra ta od nejstarších dob stále se udržuje, nikdy nezaniká. „Myslíš", táže se udiveně, že by lidstvo nikdy nebylo poznalo, že klamně věří v existenci božství, kdyby víra ta nebyla pravdivou?... Nevidíš, že nejvíce bohy ctí ty obce a národové, kteří jsou nejstarší a nejmoudřejší?" ('Απομν.) Tedy zase aspoň nádech čtvrtého důkazu jsoucnosti boží — důkazu tak zvaného historického.

Připouštíme, že při důkladnějším kritickém ohledání těchto důkazů, zvláště posledních, nalezli bychom mnohé, snad i těžké nedostatky a částečnou jednostrannost, ale přes to jistě nemůžeme jim upříti pozoruhodnost i značný vliv na filosofii pozdější; nemožno přece popírati, že Sokrates teleologií svou pevný položil základ pozdějšímu idealnímu nazírání na svět, jež dodnes možno v pravé přírodovědě pozorovati! Tím více ovšem podivíme se velikosti ducha Sokratova, jenž přese všecky nedostatky svých důkazův existence božství k tak vznešené ideji Boha se povznesl.

Chceme-li poznati, jaké vlastnosti připisoval Sokrates Bohu, jest důležito uvědomiti si předně, že Sokrates dobře byl obeznámen s Anaxagorovým učením o Duchu (Νοῦς), z něhož prý se velmi těšil, jak vyznává ve Faidonu, ježto doufal najíti tu rozřešení záhad o příčinách věcí, po čemž již tak dlouho toužil. Ovšem, vyznává zase dále, byl prý značně sklamán; neboť Anaxagoras ani neužil Ducha (Νοῦς) k vysvětlení věcí jednotlivých, ani neviděl v něm jasně příčinu pořádku ve světě. Z této známosti nauky Anaxagorovy právem zajisté můžeme konkludovati, že Sokrates představoval si Boha duchově, jako světový princip, který vše ovládá, proniká, zná. Že mínění naše není nesprávné, dokazují jasně některé přívlastky Boha. Nazýváť Sokrates Boha vševědoucím a vhodnými příklady snaží se to osvětliti. Když prý lidské oko může viděti mnohé věci až na vzdálenost tisíce kroků, božské proč by nemohlo vše rázem obhlédnouti; když duše člověka může mysliti o věcech, jež dějí se v nejrůznějších koutech světa, proč by

Bůh nemohl vše najednou obsáhnouti?[1]) Podobné uznává Sokrates všudypřítomnost a neskonalou moc boží. „Nutno nám ctíti bohy, zvláště když jsme poznali jejich moc ze skutků vykonaných.“ („Paměti“ Xenof.)

Nejdůležitější ovšem attribut, který připisuje Sokrates Bohu, jest neviditelnost, pojem, který Sokrates vůbec prvý do theodicee uvedl. „Podobně jako duše“, učí v Xenof. „Pamětech“ (I. 4, 9), „působí v těle viditelné účinky, aniž sama jest viděna, tak i božství ve světě. Proto nesmíme pohrdati neviditelným, nýbrž ctíti Boha, poznávajíce jeho moc z věcí stvořených...“ (...μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμανθάνοντα, τιμᾶν τὸ δαιμόνιον. „Paměti“ IV. 3. 14.) Myšlenka to zajisté na výsost vznešená a filosofická, jež svědčí, jak hluboce přemýšlel Sokrates o záhadě božství, jak vyvinutý byl jeho rozum i pro otázky čistě metafysické. Nepoznáváme tedy Boha sama v sobě, nýbrž jen z věcí stvořených! Nad to věřil Sokrates též pevně v božskou prozřetelnost, kterou dokazoval obdobou pečlivosti duše lidské o tělo. Zvláště pak jasným důkazem božské péče byla mu orakula, v nichž člověk se dovídá o nejdůležitějších věcech, jichž by jinak poznati nemohl.

Z uvedeného již ovšem patrno, že Sokratovo učení o Bohu nemá nic společného s pantheismem předchůdců, že pevně byl přesvědčen o různosti a oddělenosti Boha od světa. Právem zajisté můžeme Sokrata nazývati pravým zakladatelem antického dualismu a idealistického názoru na svět. V jeho názorech byl jistě aspoň počátek výsledku vývoje problemu Boha, o němž pracovala celá předcházející století.

Na stejné výši jako názory metafysické jsou i ethické názory Sokratovy o Bohu. Sám cítil nábožensky z hloubi srdce, uctíval bohy modlitbou a obětí veřejně i doma, spoluobčany své stále nabádal k úctě a bázni bohův, svoje žáky často poučoval, aby nežádali na bozích nějakých darův určitých, tím méně zevnějších, nýbrž prostě dobra vůbec, ježto prý bohové nejlépe vědí, co komu prospívá, čeho kdo potřebuje. Xenofontovy „Paměti“ plny jsou výroků, jimiž Sokrates pobádal své žáky ke ctnostnému životu a lásce k bohům, připomínaje zvláště, že při oběti a modlitbě nezáleží tak na velikosti, jako na dobrém úmyslu. Vzpomeňme si tu jen ještě na tragickou smrt Sokratovu! „....je třeba“, vybízí své žáky, jež právě poučoval o nesmrtelnosti duše, „bychom k bohům se modlili za šťastný přechod! O kéž se tak stane!“ Po těchto slovech rychle vypil určený pohár jedu. Přemnozí z nás nezdrželi se slz... „Kritone, neopomeň přinésti oběť Aeskulapovi, kterou jsme mu dlužni!“ Více nepromluvil. Údy ztuhly. (Srv. Plat., Faidon.)

Tak umírá člověk spravedlivý a zbožný! Může tak umírati člověk, který nevěří v život posmrtný, který nevěří v Boha? A což celý život Sokratův, celá jeho nauka neukazují nám vznešenost a procítěnost názorův o Bohu?! Věru právem můžeme přisvědčiti Xenofontovi, že

[1]) *Xenof.* v Pamětech připomíná: »Sokrates soudil, že bohové vše vědí, co se mluví a koná, ba co si i tajně jen myslíme.« A dále: »...(Sokrates) přemlouval své žáky, aby zdržovali se věcí bezbožných i v tajnosti, ježto za jisté pokládal, že bohové dobře o všem vědí, co se koná.«

nepochopitelným zůstává, jak mohl býti Sokrates obžalován z nevěry. „Hádankou mi zůstává, jak se mohli Atheňané domnívati, že Sokrates nevěří v bohy, an nic nikdy nepromluvil a neučinil proti nim.“ (Pam. I. 1.) Ironie osudu! Člověk, který více věřil v Boha a čistější měl o něm představu než kterýkoli ze soudců, jest odsouzen k smrti pro nevěru!!

Ovšem nerozřešena zůstává dosud otázka, věřil-li Sokrates v Boha jednoho nebo v bohů více, máme-li učení jeho pokládati za monotheismus nebo polytheismus. Jisto jest, že mezi bohy vyjímá vždy jediného jako Pána a vládce ostatních, jako nejdokonalejšího z nich, jako jediného ředitele světa. Jednoho Boha zdají se dokazovati některé výroky v Xenofontových Ἀπομν. I. 4, 5, 7, 17, na př. σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζῴου — τὸν τοῦ θεοῦ ὀφθαλμόν, τὴν τοῦ θεοῦ φρόνησιν — ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους atd.

Máme tu tedy jakési sjednocení monotheismu s polytheismem, jež konečně pro Řeka vlivem mythologie nebylo nic nesnadného. Zdá se, jakoby Sokrates býval chtěl usmířiti monotheismus s věrou lidovou[1]) a že proto bohy pokládal za Boha jednoho, Pána všech, čemuž by i nasvědčovaly výroky, že demoni jsou synové boží. Zcela zřejmě se ovšem nikde neobrátil Sokrates proti staré víře v bohy, ale celý jeho světový názor, jeho zvyk, veškerenstvo bohů zahrnovati jediným jménem Bůh, božství — který ovšem zcela důsledně plynul z jeho předvěstí — vedl k tomu, aby celá, z poesie lidu vyšlá mythologická stavba se rozplynula v jediné, vznešené ideji duchové.

Na otázku, jak si představoval Sokrates působení Boha ve světě, odpověď je zase dosti nesnadná. Nalezly by se jisté obtíže, kdybychom chtěli tvrditi, že představoval si Boha jako úplnou transcendenci nad světem; spíše možno souditi, že působení Boha si představoval dle obdoby působení lidské duše. Jako zajisté duše působí v těle viditelné účinky, sama jsouc neviditelna, podobně činí Bůh ve světě; jako ona má neobmezenou moc nad malým dílkem světa — tělem, tak Tento nad celým vesmírem; jako ona jest přítomna i v jednotlivých částech těla i v těle celém, tak i Bůh ve světě; jako duše, ač obmezena, může pozorovati i věci vzdálené a mysliti na věci nejrůznější, tak božství světové vše proniká svým věděním a myšlením. (Srv. E. Zeller, Die Phil. d. Gr. II. 1.) Tomuto vysvětlení zdají se nasvědčovati také mnohé výroky v „Pamětech“. Tak na př.: „Nutno ti uznati, že duch ve všem se nalézající vše tak řídí, jak se mu líbí.“ (...τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν I. 4.) Podobně asi též dlužno rozuměti a vysvětlovati si všudypřítomnost a vševědoucnost boží.

(O. p.)

[1]) Tak míní *A. Conti* ve své »Storia della filosofia« I. str. 304 n. ...ma si può tenere che Socrate cercasse l'accordo del monoteismo con le credenze volgari, stimando gli Dei emanazioni di Dio... Méně oprávněným zdá se mi mínění, jež pronesl *Denis* (»Histoire des theories et des idées morales dans l'antiquité« I. 691), že Sokrates věřil sice v jednoho Boha, avšak šetřil polytheismu z ohledu na potřebu velkého davu. Mínění to, zdá se, odporuje jednak pravdymilovnosti Sokratově, jednak výrokům Xenofontovým.

Ze světa ideí.

Sbírá V. Lankaš. (Č. d.)

La Critique de Bayle. Critiques des attributs de ieu: Aseité ou existence nécessaire. (L'Année philosophique)04.) Aseita = existence skrze sebe sama = nutná existence; její otiva jest existence skrze druhého. Které bytosti přísluší tento příastek? Tato otázka, toť předmět Pillonovy studie. Z počátku nutno ko Catérus ve svých námitkách proti Descartesovi činí, rozlišovati dva uhy aseity: aseitu positivní a aseitu negativní. Dle positivní eity bytost, o níž se dí, že je skrze sebe samu, byla by svou příčinou. itérus však dokázal, že je to nepřípustno, ježto v tom je zřejmá ontradikce. Zbývá tudíž negativní aseita, která znamená prostě tolik. bytost taková nemá své existence od druhého. Nuže, z této nemůžeme e Pillona nijak vyvoditi, že bytost, která má tento atribut, jest Bůh. ůžeme a priori dokázati, že nemohl by tento atribut náležeti bytostem edokonalým nebo i nevědomým, na př. rozprostraněné a dělitelné bstanci, z níž materialisté činí princip všech věcí? Toť otázka, kterou llon nejdříve zkoumá. These o aseitě prostoru považovaného jako kutečný byla hájena různými filosofy; měla však a vyvolala obtíže. teré Bayle velmi jasně vytkl. Řešení idealistické, jak je Malebranche odal ve své theorii nadsmyslného, myšleného prostoru, vystříhá se ástečně těchto obtíží; naopak však tomu, co Malebranche uzavírá. terý činí z idey myšleného prostoru nutnou ideu božího myšlení, pravá onkluse idealismu musí býti, že prostor nemůže míti za atribut aseitu. skutku, jak Kant dobře viděl, prostor jest forma pouze sensibility. to ještě ne celé, nýbrž jen zraku a hmatu; není tudíž bytným jedinému uchu, který známe, totiž lidskému duchu, jehož bytné zákony, bez chž nemůžeme chápati žádného ducha (kategorie podobnosti, rozdílu. sla atd.), neobsahuje v sobě nijak prostoru.

V tomto prvém bodě musíme tudíž uzavírati, že ani skutečný rostor, ani idea prostoru nemohou míti přívlastkem seity, t. j. nutné jsoucnosti.

V druhém bodě je zkoumána otázka: můžeme přiděliti ento přívlastek atomům, jak se domnívali někteří moderní omisté? Pillon není toho názoru. Šetřením a kritikou theorií, které ájily opačné mínění, dochází tohoto závěru: realismus zavírá v sobě kutečnou jsoucnost atomův, a tato zase jsoucnost prázdného prostoru. yto tři affirmace jsou solidární, tak že nutí-li nás kritika, abychom tu eb onu zavrhli, jsme tím samým i nuceni zavrci vůbec celý realismus. tomu vede nás celá kritika Pillonova, nutíc nás tak, abychom tvrdili lealismus a důsledně zavrhli ideu věčné a skrze sebe samu existující hmoty.

Jinak řečeno, v tom, co se tkne jsoucnosti skrze sebe samu nebo ez příčiny (negativní aseita), jsme vedeni k závěrku, že nemůže áležeti ani prostoru ani atomům, nýbrž jen jednomu ebo několika vědomím.

Poslední otázka tak vzniká: Jsme tím, co předchází, nuceni p pustiti, že tato vědomí jsou dokonalá a božská? Nemůžeme se přidrž atheistického idealismu? Pillonova odpověď zní, že taková nauka s není kontradiktorická, než nicméně přece že není uspokojující, protc není ve shodě s oprávněnými indukcemi; tak že posléze — a toť konkli Pillonova — musíme klásti vyšší monadu, jíž jediné asei přísluší.

Krátce: prostor považovaný jako reelní byl dlouho považov jako prvá, universální a nutná příčina. Idealistický princip o subjektiv prostoru ukazuje však, jaká jest ona příčina, která musí býti považová jako skutečná, universální a nutná příčina, a vrací „kosmologickén a teleologickému důkazu, založeným na nových základech, hodnotu sílu, jež jim transcendentální dialektika byla vzala“ (p. 131). Pill dochází k těmto závěrům kritika Bayla a zkoumáním četných theoi jako na př. druhého a třetího kartesianského důkazu jsoucnosti bo námitek Caterových, theorie Kantovy o idei Boha a nutné bytos theorie Clarkovy, Bullerovy, Bossuetovy o prostoru a Bohu, Spencero o znacích prostoru, Malebranchovy o myšlené rozsáhlosti, Lemairo a Cl. Boyerovy o atomech atd.

La Notion de Hasard chez Cournot (Revue de Phil. 190 Jméno tohoto slavného mathematika zaslouží, aby bylo ve známo všech, kdož se interesují o filosofické záhady; přispělť i on lecčím k ji řešení. Květnové číslo Revue de Metaphysique (1905) ve ví článcích charakterisuje blíže dílo Cournotovo; autoři těchto článl různí se však ve svých názorech o hodnotě a důsledcích jeho dí Tarde na př. soudí, že Cournot přílišně zmenšil význam nahodilý zjevů, Bougle naproti tomu zase, že jej přepjal. Cournot, tolik mož krátce říci, byl výborný mathematik a hluboký myslitel, školy vš žádné nezanechal. Ve filosofii zaslouží pozornosti ponejvíce jeho theo náhody, která se mnohému zdá býti hlubší theorie Aristotelovy. Čin z něho předchůdce kriticismu (Dr. Parodi) znamená Cournotův význa zveličovati. Jeho theorie náhody a s ní spojených některých názorů povšimněme blíže.

Jako Kant narazil i Cournot na veliký filosofický problem: vědě co jest objektivního a ryze subjektivního v našich myšlenkách. Courr pokusil se jej rozřešiti methodou zcela novou, jíž mu částečně vnuk jeho mathematické vzdělání. Nějaká idea musí, dle něho, tím pravd podobněji býti považována za representující vnějšek, za odpovídaj nějaké vnější a podobné realitě, čím více pořádku tato idea uvá v naše vjemy, a sice čím více jednoduššího pořádku v ně uvá Na příklad dalek toho, aby s Kantem připustil, že pojmy prostoru času mohou býti prostě subjektivní, konstatuje, že soudy různý individuí o vztazích vzdálenosti, objemu, pohybu, trvání nejčastěji me sebou souhlasí, nebo že jich okamžitá neshoda se lehce rozřeší konečný potvrzením jedněch druhými, a dí si, že kdyby nic v ne-já neodpovída

[1]) Článek jest výňatkem z díla Tardeova: La Philosophie sociale de Cournot.

rně jeho ideám: shoda těchto individuelních illusí mezi sebou byla by ktem zázračným, nekonečně nepravděpodobným, jako by jím byla shoda ce obrazů viděných ve snu mnohým, kteří zároveň spí.

Cournot byl k této úvaze veden svým hlubokým studiem náhody. urnot vychází z toho zřejmého faktu, implicite připuštěného všemi ometry, že řetězy příčin a účinků jsou brzo solidární, brzo vzájemně závisly. Nuže „události přivozené nahodilým setkáním ebo kombinací jiných událostí, které náležejí řadám sobě navzájem nezávislým, jsou to, co nazýváme naodilé události nebo výsledky náhody." Nejvyšší stupeň pravděpodobnosti, toť to, co nazýváme fysickou nemožností, pojem velmi důležitý, který též se vysvětluje jen rozlišením mezi nezáslostí a solidaritou příčinných řad.

Jak zřejmo, tento pojem náhody opírá se o pojem probability. to theorie náhody jest dále úzce spojena s jeho theorií důvodu ěcí, která jest neméně fundamentální. Hledati v každém řádě fakt hlavně příčiny, nýbrž především důvodu věci: toť pro něho předmět osofické spekulace. Cournot dal si hodně práce, aby precisoval a zlišil tento pojem jak od účinné tak účelné příčiny; nechce, abychom ké splétali schopnost generalisovati a pozorovati podobnosti mezi iznými věcmi, se schopností chápati důvod těchto věcí, t. j. „řád, dle hož fakta, zákony, vztahy, předměty našeho poznání se zřetězují a dny z druhých vycházejí,..." zřetězení to nebo postup, který nemá e něho nic nutně příčinného ani dynamického a o němž nestačí říci, jest logický. Cournot krátce nechce, abychom splétali důvod příčinou a silou, právě tak jako rozum s logikou. V této alé zálibě pojmu příčiny Cournot je za jedno s Comtem. Jich mathemacké vzdělání vysvětluje tuto jejich myšlenkovou disposici. U Comta však pojem příčiny vyobcován, poněvadž jej má za nakažena metasikou, u Cournota jest podřaděn pojmu důvodu, poněvadž jest u zase příliš positivní, příliš hrubý, kdežto idea důvodu má v sobě ěco idealističtějšího, mathematičtějšího.

Že toto lišení důvodu a příčiny jest umělé, je zřejmo, a Tarde i ve své knize dobře: Obávám se, že v tom, co se vztahuje na důvod ěcí, Cournot byl uveden v blud svým leibnizovským idealismem, a že základě logika věcí neliší se od důvodu věcí, ačkoliv je pravda, že ejlogičtější pořádek ve verbálním výkladě pravd nějaké vědy není ždy jich nejrozumnější zřetězení. Ostatně ať má se to jakkoli s tímto ojmem důvodu, tolik jest jisto, že Cournot připadl na ideu daleko lodnější, když tak jemně rozebral pojem náhody a založil na něm athematickou probabilitu tak, jako i filosofickou proabilitu. Až k němu filosofové zdáli se věřiti, že vlastnictvím filosofie ylo pronášeti absolutně jisté soudy, přidržovati se neomylných a nutných ravd, že filosof právě v tom se lišil od skutečného učence, který tak asto jest nucen namáhavě sbírati konjektury a více méně pravděpodobné eorie. V očích Platona stejně jako v očích Descarta, Kanta a jeho áků metafysická jistota, t. j. filosofická jistota jest nejvyšší ze všech;

ostatek jest jen látka k více méně pravděpodobným míněním, o nic mluví jen s jistým despektem. Pro Cournota je tomu obráceně. Domei vědy jest obmezena na pravdy dokázatelné pozorováním a zkušenos a pole, kde filosofie jedině se může proháněti, jest pole povšechný výkladů přírody a historie, které mohou se opírati o úvahy více mé povýšené pravděpodobnosti, jichž experimentální demonstrace je vša nemožna. Nuže veliká zásluha a originalita Cournotova jest, dí G. Tard že při filosofii požadoval, místo aby se za ni proto rděl, tento ráz pros probability, jímž většina jejích objevů je stižena. Cournot jasně vid že co se týče theoretických soudů, stejně jako praktických soud pravděpodobnost je pravidlo a jistota výjimka; vášnivě se zajímal o to intelektuelní nebezpečenství, v něž se vydáváme, vzestupujeme-li nel sestupujeme-li po žebříku nekonečných stupňů pravděpodobnosti, mís abychom utkvívali na neměnitelné planině jistého, jako na stoupě stylit „Pravda jest v odstínu“, řekl v téže době Renan. Saint-Beuve mys totéž. Tři současní duchové, kteří byli více než se na první pohl ždá stejnorodi.

Cournotův pojem náhody byl již častěji podroben kritice; posledı stalo se to v Revue de Métaphysique (1902, listopad) ve dv článcích. V jednom Georges Milhaud odkrývá mezi Cournotovou ide o náhodě a mezi Aristotelovou ideou hlubokou analogii; a toto srovná obou idejí dovoluje aspoň tvrditi, že i pro Aristotela i pro Courno náhodné spočívá v netušeném setkání příčin a účinků dosud nezávislýc Článek Pieronův, který též srovnává definici Cournotovu s defini Aristotelovou, podrobuje ji pronikavé kritice a snaží se prokázati je nedostatečnost, nebo spíše užitečnost kombinace definice Cournotov s definicí velikého filosofa starověku. Pieron dobře vytýká defini Cournotově, že je příliš široká. Pak co zvláště vyznačuje pokus Cournotů je snaha očistiti pojem náhody ode všeho elementu subjektivní účelnost Je však nemožno eliminovati z pojmu nahodilosti ideu účelnosti; ta idea jest jeho integrující částí. O intervenci psychologického element tu Cournot vůbec nechce slyšeti a kvalifikuje proto co nahodilá jen t ze všech setkání nezávislých řad, která jsou protivna našim přánín našim cílům nebo která je neočekávaně podporují. Že by se Cournoto podařilo z pojmu náhody vyloučiti všechen element subjektivní úče nosti, Tarde pochybuje. Není pravda, dí, že jeho definice v sobě za hrnuje téměř všechna setkání řad; neboť i dle něho řady skutečn závislé, beze všeho pouta solidarity mezi sebou, jsou dosti řídky. Courn ví též dobře, že mnohé z řad, které zdají se býti nezávisly, nezávisl nejsou. Cournot dí také — a tu přichází do nebezpečných vod pro svo theorii — že nezávislé řady, hromadíce se, mohou se státi závisly; řad příčin a účinků původně nezávislé přestanou jimi býti, a mezi nin nutno pak uznati úzké pouto solidarity! Solidarita rodící se ze spoust nesolidárních věcí!

Po čem poznati řady v pravdě nezávislé? Cournot hledá objektiv ního zkušebného kamene. Nahodilo, které se snaží definovati, jest je jiné pojetí nepravděpodobného, t. j. velmi málo pravděpodobného

pojem to v celku dosti neurčitý, ačkoli schopný, aby byl presentován jako mathematicky měřitelná veličina. Cournot nechce Laplaceovi připustiti, že „pravděpodobnost jest ve vztahu částečné s naším poznáním, částečně s naší nevědomostí“, a že „náhoda jest jen nevědomost tam, kde neznáme pravé příčiny“, tak že pro vyšší inteligenci, která by dovedla odhaliti všechny příčiny a sledovati jich všechny účinky, věda mathematických pravděpodobností by zmizela z nedostatku předmětu.“ Ne, připojuje Cournot, nějaká vyšší inteligence než lidská lišila by se v této věci od ní jen tak, že by se méně často klamala, nebo že by se, používajíc naší definice náhody, neklamala nikdy. „Vyšší inteligence nebyla by vydána tomu, aby pozorovala jako nezávislé řady, které na se vzájemně působí, nebo naopak aby si představovala pouta solidarity mezi příčinami.“

Un chapitre de l'histoire de la Métaphysique: Les notions d'Infini et de parfait par Charles Huit. V prvé části své zajímavé práce (V. 1904, décembre) studuje autor pojmy nekonečna a dokonala u starých. Na počátku oba pojmy byly formálné a absolutně sobě protivny, ponenáhlu se mísily, aby se konečně spojily v alexandrijské metafysice. V části druhé projednává se osud těchto dvou pojmů ve stoletích křesťanských. Jehovah Hebrejců byl především Bohem všemohoucím, Bohem bojovným, Bohem, jemuž nic neunikne (V. žalm 138), Bohem, jehož spravedlivost je tak neúprosna jako milosrdenství bez konce. Více a jistěji nežli Starý Zákon jest Nový Zákon vším než filosofickou příručkou. O Bohu mluví se v něm, a sice o jeho moudrosti a zvláště o jeho dobrotě a lásce. Jediný vzor, pravý vzor lidské dokonalosti, toť sama dokonalost boží. Než sotva že se thologie objevila v apoštolských listech, již rozlišuje a důrazně vyslovuje jisté attributy rozumového řádu, od nynějška podstatnou to část jejího učení. Islam, který zavrhl tolik článků křesťanského Creda, vypůjčil si z něho přece pojem jediného boha, souverenního a hrozného pána pro každého tvora vyšlého z jeho rukou. U otců a spisovatelů církevních je brzo jeden pojem, brzo druhý pojem v popředí, dle jejich osobního genia. Tak Bůh Augustinův je Bytost, v níž všechna dokonalost jest uskutečněna, kdežto Skot Erigena, autor systemu, jehož obrovský charakter soupeří s nejodvážnějšími pokusy indských filosofů, přiděluje všem věcem jako počátečné substratum nevyslovitelné a nepochopitelné světlo boží. Sv. Anselm prvý pokouší se o rozumové důkazy existence boží, a jeho pověstný ontologický důkaz, založený cele na platonském a zároveň i křesťanském pojmu dokonalosti, jest nám dobře znám. V rozkvětu scholastiky sv. Tomáš ve své Summě theologické dokazuje nejprve dokonalost Boha, pak jeho nekonečnost, rozlišuje pečlivě nekonečno ve hmotě od nekonečna ve formě, které jest bezmezné a stotožňuje se s dokonalým. Dokonalost absolutní Bytosti dovozuje z její aseity a o osobnosti boží jedná jen mimochodem.[1])

[1]) Janet (Principes, II. 197) dí o tom zajímavě: »V očích Platona a Aristotela kategorie konečna a nekonečna lze aplikovati jen na svět křesťanství, jež prohlubujíc tuto látku tím, že rozlišovalo tři absolutní typy: moci, rozumu a lásky, dovršilo ideu dokonalosti boží.«

V 16. století Bruno vrhne ve filosofický proud thesi o nekonečnosti kosmu, suggerovanou a sesílenou pak novými astronomickými theoriemi. V témže čase u mystiků, jako Boehma, idei nekonečna odpovídá bezmezná plodnost jakési moci, jíž nic nevyčerpá.

Pak rozebírána jsou stanoviska moderních filosofů Descartesa, Malebranche, Paskala, Fénelona, Bousseta, Spinozy, Leibnitze, Kanta, Fichteho, Schellinga, Hegla, Hamiltona, St. Milla, Spencera, Hartmanna, Schopenhauera k pojmům nekonečna a dokonala, resp. k pojmu Boha, stanoviska, jež nám jsou z dějin filosofie známa. Všimněme si tu jen trochu blíže stanoviska modernějších filosofů francouzských, jež nám budou asi méně běžna. Začněme chefem školy eklektické, Cousinem. „Ano, Bůh jest v pravdě nekonečný a tím skutečně mu přísluší nepochopitelnost; než musíme dobře rozuměti, v jakém smyslu a v jaké míře... Bůh není pouze příčina vesmíru, on jest jeho dokonalá a nekonečná příčina, mající v sobě ne nějakou dokonalost relativní, která jest jen stupněm nedokonalosti, nýbrž dokonalost absolutní, která.. je pravou nekonečností, t. j. absolutní negací všech mezí ve vší moci své bytosti... A tato idea není v nás nějaká metafysická hledanost: je to pojem jednoduchý a primitivní, který nás osvěcuje od našeho vstupu v tento svět, světlý a temný zároveň. Rozum nevysvětluje nevysvětlitelného; rozum nevysvětlitelné chápe. Proto je stejným bludem prohlašovati, že Bůh jest absolutně pochopitelný a absolutně nepochopitelný. Bůh jest oboje, neviditelný a přítomný, sdělující se ustavičně a přece nesdělitelný, zároveň Bůh živoucí a Bůh skrytý.“ (Histoire de la philosophie morale au XVIII. siècle, 1846, t. IV., p. 72.)

Žák Cousinův, Jules Simon, žárlivý na svou neodvislost, jest v této věci za jedno s mistrem. Affirmace Boha a jeho metafysických attributů není méně kategorická u P. Janeta. V Principes de Métaphysique et de Psychologie, ve filosofickém to testamentě Janetově, celá IV. kniha jest věnována theodicei; v čelo tří prvých kapitol nadepsal Janet hrdě: l'Infini, l'Absolu, l'Idée de perfection. „Bůh jest pouto všech idei a všech bytností: obsahuje eminentně a ve způsobu nekonečna vše, co duše a příroda mají z dokonalostí neúplných.“ Sluší-li, abychom připustili nekonečnost prostoru a času, „není to proto, že konečno suggeruje vždycky v nás neurčitý obraz něčeho jiného, ale proto, že konečno definicí předpokládá vždy něco jiného než sebe sama.“ A tak „čím více uvažujeme, tím více vidíme, že to nejnepochopitelnější není nekonečno, ale konečno“, což bylo i myšlenkou Descartesovou. Ostatně pravá kvalifikace Boha, jeho bytný attribut, jest dokonalost, kteréžto slovo označuje „to, co dává hodnotu realitě, a to, co tudíž tvoří integrující část i této reality.“ Princip věcí „není poslední moc, nýbrž poslední akt; ne prázdno, nýbrž plno, rozumím metafysické plno, t. j. bytost.“

(P. d.)

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.

Studie DRA. JOSEFA KAŠPARA. (Č. d.)

Brunova theorie poznání.

Poznáváme, dí Bruno, 1. smysly, 2. umem, ratione, 3. rozumem, intellectu, 4. duchem, mente. Všecko poznání počíná od smyslů — ze zkušenosti. Smyslové jsou jen k tomu, aby dali popud k myšlení a vydávali částečné svědectví o věcech, nejsou však s to, aby o věcech poučili úplně, tím méně jsou schopni souditi a rozhodovati. Svědectví smyslů nelze věřiti naprostě, nebo poznání jejich není nikdy bez klamného příměsku.[1] Pravda začíná sice smyslovým poznáním, ale není s ním totožná. Smysly nás však neklamou, nehlásají nám snad opak pravdy, toliko nemohou nám podati úplné pravdy. Smysly nepoznáváme podstaty věcí, totiž toho, co je determinuje v různé druhy, smysly nepoznáváme ideí, nýbrž jen jejich odstíny, stopy, podobenství.[2] Co smysly podávají, to zpracuje um, ratio. Smysly přivádějí um k poznání pravdy. Než ani ratio nepoznává pravdy plné, neboť myšlení jeho je jen diskursivní a může pravdu poznati jen nepřímo — dokazováním, argumentací, dialektikou. Um chápe pravdu jen v počátcích asi tak, jako oko vnímá světlo, kteréž k němu vniká paprsky procházejícími trhlinami tmavé světnice. Výše povznáší se již rozum, intellectus, který proniká již k podstatě věcí a tvoří si o ní aspoň přibližnou představu. Rozum chápe, že to co opravdu bytuje, jest jen jedno — a v této jednotě spatřuje vyrovnány všecky protivy. V rozumu jsou již principy a úsudky. Nejvyššího stupně poznání však dostupuje duch — mens. Ten poznává pravdu v pravé a živé její formě, ten chápe plné ve všem bytující jednotnost (unitatem) a s ní i pravdu.

V čem a kde je tedy pravda dle Bruna? Bruno odpovídá: V předmětu smyslném jako v zrcadle, v umu ve formě důkazu a dialektiky, v rozumu ve formě principu a úsudku, v duchu jako v živé a jí vlastní formě.[3]

Lidské naše poznání bere se směrem zdola nahoru. Zatím co božské sestupuje v přírodě po stupních až k věcem nejnižším a nejmenším Brunovo minimum!), naše poznání vzestupuje, povznáší se od nejnižších na stupně vyšší až k nejvyššímu, k božskému. Než poznání naše může vystoupiti jen až k onomu nejvyššímu stupni, k němuž ukazuje pořad věcí; co je nad tímto stupněm, vymyká se mu. Je to pak jeden a týž „žebřík“, po němž sestupuje příroda, aby plodila věci, a na němž vystupuje rozum za svým poznáním. Dlužno však vždy přihlížeti k tomu, že při tom nedocházíme plné pravdy v celé její skutečnosti, že jsme vždy jen účastni stínu svrchované idealní pravdy.

[1]) *Lagarde*, I. De l'infinito, universo e mondi, str 308.
[2]) De gli heroici furori. *Wagner*, II. str. 426. *Lagarde*, II. str. 741.
[3]) De l'infinito, universo... *Lagarde*, I. str. 308.

K znázornění a k ozřejmění pravdy užíváme obrazův, analogií; k tomu pak nejlépe jsou vhodné číselné poměry a geometrické obrazce. Srvn. zálibu Brunovu v mathematice a geometrii.) Filosof poznávaje řídí se touto methodou: Z počátku pochybuje o všem,[1]) nerozhoduje se hned pro to neb ono tvrzení, nýbrž zkoumá též všechna tvrzení protivná; pak, ne však pověstí někoho, ne stářím, ne tituly, nýbrž důvody, kteréž byl náležitě uvážil, jakož i vnitřní silou a přesvědčivostí učení dá posléze se pohnouti k tomu, aby pronesl svůj úsudek o pravdě, která zazářila jeho rozumu. Tak filosof dojde k správnému poznání, k evidenci, kteráž jest nejlepší a nejdokonalejší způsob poznání, kde smyslové, aniž potřebují již jiného svědectví, i rozum, aniž mu dlužno následovati snad své nebo cizí víry, s předmětem poznaným jsou spojeny a sjednoceny.[2]) Filosof nemůže přijmouti toho, co postrádá evidence, stejně však nemůže něco zavrhnouti bez náležitého. dostatečného důvodu. Veliké poznání a usuzování sleduj běh přírody, započínej a končiž „s nejmenším“ — cum minimo.[3])

Brunova filosofie přírodní.

Bruno rozeznává čtyři příčiny bytí: účinnou, formalní, materialní a příčinu konečnou — poslední. Příčiny tyto (Aristotelovo ἀρχή a αἰτία) nazývá brzo causa, brzo principium. Za „principium“ má formu a materii jakožto věci samé immanentní, „causam“ nazývá příčinu účinnou a konečnou (cíl poslední!) jakožto příčiny zevnější, mimo věc samu bytující. Bruno však sám nezachovává všude tohoto rozdílu, což pochopení jeho filosofického systemu jen ztěžuje.[4])

Konstitutivní principy všech věcí jsou materia — látka a forma,[5]) které se k sobě mají jako potentia a actus, možnost a skutečnost Dlužno rozeznávati dva způsoby, dva druhy substance — bytnosti — způsob formalní a materialní. Abychom mohli vysvětliti bytí a dění, třeba předpokládati absolutní první actus — čin — skutečnost a první absolutní možnost — potenci. O materii — látce — praví Bruno: Žádná věc nemůže bytovati, jestliže by postrádala možnosti — mohoucnosti „býti“ (potentia „ad esse“), t. j. možnosti passivní (potentia passiva). Bez této passivní potenciality nelze si mysliti ani aktivní. Tato pak passivní mohoucnost je právě materia — látka — jakožto trpný podklad všeho tvoření vycházejícího od činné příčiny.[6]) Jako dílům uměleckým tak i dílům přírody musí býti podkladem látka, která činným principem — příčinou činnou — může býti zpracována a uzpůsobena v rozmanité věci. Je to evidentní z proměny věcí. Vidíme denně, že to, co bylo semeno,

[1]) De triplici minimo, str. 8: Qui philosophari concupiscit de omnibus principio dubitans non prius de altera contradictionis parte definiat, quam altercantes audierit.
[2]) *Bruno* Summa terminorum metaph. *Gfrörer*, str. 515.
[3]) De triplici minimo, str. 10, 18. — De l'infinito. *Lagarde*, I. str. 389.
[4]) *Ad. Lasson*, Bruno »Von der Ursache« etc., str. 149.
[5]) De la causa, principio et uno. *Lagarde*, I. str. 239.
[6]) De la causa etc. *Lagarde*, I. 257. *Wagner*, I. str. 261.

vyrůstá v květinu, jako z květiny povstává klas a z klasu pokrm, z pokrmu chylus (šťáva), z chylu krev, z krve živočišné sémě, z toho embryo, z embrya člověk, z člověka mrtvola, z mrtvoly země, ze země pak povstává zase něco jiného, poněvadž z jejího lůna vzcházejí všecky přirozené věci. Proto bytuje první materie — látka — kteráž sama v sobě není ani země ani mrtvola, není člověk, z nížto vše může však povstati. Tato materie je především děním, proto nepovstala, jest jako passivní mohoucnost všech věcí nestvořená, nezplozená, věčná.[1]) Látky té ovšem nemožno nám poznati smysly, poněvadž se nám jeví vždy pod určitou formou; též nelze jí chápati jako něco tělesného, smyslného, ona může jen rozumem býti poznána, avšak jest nutným předpokladem všeho dění a vší skutečnosti.[2]) Materie sama je beztvárná, avšak schopna, ovšem ne najednou, nýbrž postupně přijímati všecky formy, jest jednotná a táž pro všecky věci. Jest podkladem jak hmotným tak i nehmotným — duševním bytostem, rozdílnost, rozmanitost věcí pochodí od formy a jest jen pouhé zdání. Duševní od hmotného rozeznává se pouze tím, že ve mnohém látka dostává rozměry prostorové, jest upoutána (kontrahována) na tělesnost, v duševním pak nikoli. Ve světě duševním materia a forma jsou jedno, ve hmotném jsou mimo sebe.

Forma jest druhý princip bytí, jest actus substantialis, kterýž propůjčuje materii skutečné bytí. Jsou rozmanité formy bytí, negativní, animalní, intellektualní, kteréž materii všem formám společnou omezují, determinují na jednotlivou skutečnou určitost.

Pralátce odpovídá praforma, co do podstaty jednostejná a táž, kteráž v materii jest, jí žije a jsouc jejím substancialním aktem, utváří látku samu v rozmanité věci, s nimiž se pak v přírodě setkáváme. Jednotlivé formy nejsou než různé jevy téže praformy, praforma jest podstata, jest jednotná, formy jsou akcidence, pomíjející species, jimiž praforma ukazuje své bytí. Rozmanitost pak věcí ve světě má svůj důvod v tom, že není možno, aby několik forem existovalo současně na témže podkladě, buď že formy ty jsou neslučitelné nebo že znázorňují různé způsoby bytí. Nemůže zajisté týž individuelní podklad býti akcidencí koně a zároveň člověka, nemůže míti stejnou dobou prostorového rozměru rostliny a zvířete. Těchto forem nepřijímá však materie odněkud snad ze zevnějška, nýbrž připouští, tvoří je sama ze sebe, a to právě působením praformy, která všecky zvláštní formy vytváří v materii a na materii.[3]) Činnost ta má směr ze vnitra na povrch. Praforma to jest, kteráž propůjčuje věcem nejen formu, nýbrž ona vytváří věci ze vnitra materie v onu skutečnost, realitu, kteráž je pak vlastní zvláštním jednotlivým formám. Tak materie a forma jsou immanentní principy individuality věcí. Tato činnost formy tvořící je co do podstaty umělecká a jest možná jen v rozumovém subjektu.

---

[1]) *Stöckl*, Philosophie des Mittelalters, III. str. 119. De la causa etc. *Lagarde*, str. 249, 250.

[2]) La cena delle ceneri. *Lagarde*, I. str. 188. Brunovi jest materie jakési fantasma.

[3]) De la causa etc. *Lagarde*, I. str. 249, 269 a d.

Z toho jde, že třeba si praformu mysliti jako sílu rozumově působící. Tak dojdeme k pojmu obecného universálního rozumu, v němž jsou pomyslně — ideově — obsaženy všecky formy. Tento universální rozum jest pak příčinou všeobecně působící a jeho činnost záleží v tom, že vše, co v něm ideově — dle představy — bytuje, ze vnitra v materii a na materii vytváří a vynáší na jevo. Rozum ten je všeho příčinou zevnější, pokud není totožný se svými výtvory, kteréž podléhají zániku, a pokud není jejich částí, je však též všeho i příčinou vnitřní, neboť nepůsobí na látku ze zevnějška, nýbrž jako její akt z jejího vnitra.

K příčině působivé, zevnější i vnitřní pojí se pak příčina konečná, poslední, a tou je týž universální rozum, pokud jeho cílem, účelem jest universální rozum, pokud jeho cílem, účelem jest dokonalost universa. Jako umění směřuje k určitému cíli, tak i příroda. Cíl umění i přírody jest forma, kteráž má býti vytvořena. Umělec vytvořuje formu, která jest v jeho duchu, za tím nese se tvořivá činnost umělcova. Rovněž tak universální rozum činností svou jen k tomu směřuje, aby uskutečnil všecky formy, které v sobě chová, aby tak z nich vyplynula dokonalost universa. Konečnou, poslední příčinou — řekněme srozumitelněji cílem — všeho bytí a dění je tedy dokonalost universa, k níž universální rozum tím směřuje, že na rozličných částech materie — látky — uvádí ve skutek všecky možné formy. V tomto pak konečném cíli si universální rozrum tolik zalibuje a má z něho takovou radost, že neustává nikdy vytvářeti z lůna materie všecky možné druhy forem. Z těchto praemiss sám sebou plyne hlavní a základní pojem celého filosofického systemu Brunova — bod jeho stežejní — Brunovo učení o duši světa — o světoduši. Praforma chová se k universu jako jeho duše. Jako v lidském těle jest duše principem tvořivým, tak jest jím v universu praforma jakožto příčina působivá ve vesmíru. A jako lidská duše jest od těla rozdílná, ač jest v těle a propůjčuje mu ze vnitra formu, tak i praforma jakožto příčina působivá propůjčuje, vtiskuje formy všem věcem ve světě, zůstává však přece jako jednotná praforma od nich rozdílná. Proto dlužno nám přijmouti jakožto střed a životní princip universa jakousi duši světa — světoduši — jejíž hlavní schopností jest universální, obecný rozum, a kteráž proto, že je rozumná, je činna dle určitých zákonův a jde za jistými cíly. Ona jest obecná forma — všeforma — světa, ježto všecky zvláštní formy má ve svém rozumu a a jim ve světě jakožto příčina působivá propůjčuje existenci. Ona jest natura naturans na rozdíl od světa, kterýž jest natura naturata. Poměr světoduše je týž jako kormidelníka k lodi. Ten jako řidič, pohybovač lodi není zajisté její částí, je však její částí, pokud společně s ní pluje a se pohybuje. Tak světoduše, pokud svět řídí a spravuje, není jeho částí, nýbrž jest jeho příčinou, pokud však svět oživuje a formami opatřuje, musí býti jeho částí, ježto jest jeho immanentním, formálním principem.[1]) Světoduše jest pak přítomna celá v celém a celá

[1]) De la causa etc. *Lagarde*, I. str. 231 a d. Zřejmo na první pohled, že srovnání světoduše s kormidelníkem silně pokulhává; částí lodi jest jen tělo kormidelníkovo, ne

i v jednotlivých částech universa, protože jest jednoduchá praforma jak celku tak i jeho částí. — Než ptáme se, v jakémže bližším poměru je světoduše k obecné materii? Že jakožto praforma vesmíru, prapotence universa od materie musí býti rozdílna, jest patrno. Je tento rozdíl reelní, podstatný, substancialní? Bruno to popírá, a to jest charakteristikon jeho systemu. Forma dle něho jest možnost — mohoucnost — tvořiti — mohoucnost působivá — činný princip možnosti, materie jest možnost, mohoucnost „bytí“, státi se něčím, passivní princip možnosti, obě jsou věčné a tak spojené, že možnost „tvořiti, působiti“ bez možnosti „býti“ a možnost „býti“ bez možnosti „působiti“ nelze si mysliti. Z toho jde, že aktivní i passivní potence hledíc k bytí spadají v jedno. Světoduše jest pak činný i trpný princip, princip, který vše působí, i princip, jenž se vším stává. Vývoj universa v jeho plnou formu a útvar není než vývoj světoduše hledíc k utvarlivému substratu, kterýž je též jednou stránkou její bytosti. Substratem světoduše jest materie. Světoduše vyvíjí se sama v universum; proto také materie není snad něco mrtvého, čehož by nejdříve světoduše chopiti se musila, aby z toho něco vytvořila; naopak materie jest matka všech forem, které sama ze sebe vytvořuje svou vlastní silou. Materie netouží po formách, jak dí peripatetikové, nýbrž má je na způsob potence v sobě, z této pak potence jsou formy uváděny ve skutek vlastní činností materie; spíše forma dychtí po materii, pokud chce z potence, z možnosti pokročiti ve skutečnost. Tak síla hybná je v samé materii, formální a působivá příčina je s ní totožná, zajedno. Příroda není než materie ve své tvořivé síle.

Je-li tomu tak, pak je svět universum v plném toho slova smyslu — substancialní jedinost. Materie jest jedna ve všech věcech, praforma, kteráž má v sobě všecky zvláštní formy, je též jedna, a poněvadž materie a forma od sebe podstatně se neliší, splývají obě tyto jedinosti v jedinost jednu, jsou jedno ve světoduši. Jedno je tedy vším a všechno jest jedno — idem semper ubique totum.[1]) není rozdílu v substanci, všechny věci jsou jedné podstaty, rozdílnost věcí jest podmíněna pouze růzností jevův, akcidencí kvalit, pod nimiž vystupuje a jeví se jednotná substance. Všechen vývoj a zánik nejsou nežli změna ve způsobech jevů, než pouhá záměna, při níž substance zustává táž, proto vlastně nic nezaniká a z rozkladu povstává nový život. Rozklad jest nové vznikání, smrt jednoho jest pro jiné narozením.[2]) Jen formy povstávají, mění se a hynou, podstata, substance jest mimo tento a nad tento process. Je tedy pravda, dí Bruno, že vše jest ve všem, ač ne všechno v „každém“ na všechen možný zpusob a cele jako vše, nýbrž v „každém“ potud, pokud to odpovídá jeho kvalitě. Ježto pak všechno jest ve všem,

---

však jeho rozumný duch — a dle toho byla by světoduše právě jen transcendentní příčinou, ne však immanentním principem světa.

[1]) De gli heroici furori. *Lagarde*, II. str. 666.

[2]) De la causa etc. *Lagarde*, I. str. 251. Il tempo tutto toglie e tutto da, ogni cosa si muta, nulla si annichila — Candelaia — la Dedicatoria.

není nic omezeno na svou individualitu, jen na svou individualitu vázáno, nýbrž všechno má v sobě símě všech věcí a schopnost býti vším. Nic není tak zvláštní, aby nemohlo býti něčím jiným, a co je dnes snad zvláštního, to během doby přijímá skutečně všecky možné formy. Světoduše s materií podmiňujíce jednotu světa, jsou též principem obecného života, jenž proniká všecky věci. Světoduše činí ze světa živoucí bytost a žití, kteréž ona prožívá, sděluje se všem jednotlivým bytostem ve světě. Důvodem toho jest jednotnost světové substance. Proto jsou všecky věci na nejnižším stupni oživené, protože nejsou než určité různé jevy jedné a téže substance — světoduše. Žije vše od hvězd až ke kamenům (animistický monismus!), ježto vše ze vnitra se vytváří a vše jest ve stálé změně. I v nejnižším je život, byť ne ve skutečnosti, přec alespoň dle potence. I sklenice, stůl mají v sobě živoucí zárodky, byť i ne jako stůl nebo sklenice samy o sobě, tak přece jako složky z přirozených látek, kteréž jen čekají příležitosti, aby se vyvinuly v život rostlinný nebo zvířecí.[1])

Světoduše nezaniká však ve světě, neztrácí se v něm, nýbrž je vždy povznesena, stojí výše nad jednotlivými jevy, kterými se projevuje; jako jest ve všem, tak jest nade vším. Jednotnost světa, která se obráží ve světoduši, není však jen pouhý pomysl, nýbrž jest realní a živoucí, proto jest „jediné" „unum" nejen vším, nýbrž i nade vším.

Z toho dovedeme již posouditi, jaký asi je Brunův pojem o Bohu. Bruno jsoucnosti transcendentního Boha nepřipouští a zůstává pouze u světoduše. Theolog se stanoviska víry může prý o něm mluviti, nikoli však filosof, jenž ve přírodě hledí postihnouti nejvyšší absolutní jednotnost. Dle praemiss, které jsme výše uvedli, nebyl by také Bůh leda zbytečná hypothesa, k čemu by také byl, může-li světoduše všecky jevy, s nimiž se ve světě setkáváme, tvořiti sama ze sebe, nikoho k tomu nepotřebujíc. Světoduše a Bůh splývají u Bruna v jedno. Ježto pak světoduše se svým substrátem, materií, je vším, je světem, jest universem, jest dle podstaty Bůh i svět jedno. Bůh je pak princip, který vše působí, i princip, který se vším stává. Tak poslední meta, k němuž všecek system Brunův směřuje, není než pantheismus. Bruno jej pak rozvádí dále, užívaje některých formulí Mikuláše z Kusy (hlavně spisu „De docta ignorantia"). Bůh jako světoduše jest jednotou všech růzností, protiv, komplikací, zavinulost všech věcí. Forma a materie, možnost a skutečnost jsou v něm absolutně jedno. Svět za to jest explikací — rozvinutost — toho, co v božské jednotě je komplikováno, zavinuto. Co jest Bůh, to jest i svět, jen způsob bytí je rozdílný. Bůh je vše complicite — je všeho zavinulost, svět je vším explicite — je všeho rozvinulost. Bůh je vším najednou, svět je vším postupně, pokud během času stává se vším, co jest možno; proto není také jiný svět možný než ten, který je. Tvoření světa nelze si však mysliti jen jako svobodný čin boží; svobodný čin zapřičiňoval by změnu v Bohu, proto svoboda i nutnost jsou v Bohu jedno, ztad tvoření světa je čin

[1]) De la causa etc. *Lagarde*, I. str. 235 d. »Est animal sacrum, sanctum et venerabile mundus.« (De immenso, lib. V.)

jak svobodný tak i nutný a odtud také všecek světový běh jest pod vládou nutnosti. Božství také není sebe vědomo, neboť jen přirozeným pudem po sebezachování vytváří ze sebe bohatou rozmanitost druhův. Ano Bruno sestupuje i k výrazu: natura est deus in rebus.[1]) Natura — materie — je vždy táž a všudy zůstává plodná, jest jediný podstatný princip všeho, jest jediné, co skutečně jest a vždy zůstává, ona řídí universum.[2]) Z vět těchto je zřejmý Brunův monismus a nijak nelze ho zmírniti snad tím, že Bruno sem tam užívá slova Bůh; čím jest mu to slovo, výše jsme doložili.

(P. d.)

Legendy hagiografické.

Ref. Dr. Jan Sedlák. (O.)

Vnější podobnost a přirozená shoda v obřadech nedokazuje, že se vyvinul křesťanský kult z řecko-římského neb jiného. Aby však byl úplně objasněn poměr křesťanství k jiným náboženstvím co do kultu, třeba si všimnouti tří podstatných prvků v bohopoctě: místa, doby a legendy.

Křesťanství, hledíc potříti modloslužbu na místě, kde kvetla, zřizovalo tam basiliku neb kapli a zavádělo svou bohopoctu, jež by obrátíc na sebe pozornost lidu ukojila jeho potřeby náboženské ve smyslu křesťanském. Tak dal císař Gallus roku 351 dopraviti do Dafne, jež bylo středem pohanské modloslužby, ostatky mučedníka Babyly a vystavěti chrám nedaleko chrámu Apollonova, jehož věštírna od té chvíle umlkla. K témuž účelu přenesl sv. Cyrill Alex. ostatky sv. Cyra a Jana z Alexandrie do Menuthis, kde slavná věštírna byla baštou pohanství. Javolský biskup postavil na břehu jezera na úpatí hory Helanu basiliku sv. Hilaria Poitierského a odstranil tím pohanský zvyk házeti dary do jezera. Tak usilovalo křesťanství soutěží zničiti místa pohanského kultu.

V jiných, častějších případech zmocnilo se míst opuštěných, postavilo tam, kde stával pohanský chrám, svá místa bohoslužebná, nezřídka z materialu božiště pohanského nebo si přizpůsobilo jen chrám pohanský. Pantheon v Římě a Parthenon v Athenách jsou klassické doklady této poslední kategorie.

Není však správné, co tvrdí někteří spisovatelé, že k odstranění pohanského kultu zaváděla církev úctu svatých, jichž jméno podobností svou by bylo mostem ke křesťanství. Na př. že v Eleusině za kult Demetřin zaveden kult sv. Demetria, jinde kult sv. Jiří (γεώργιος — Demeter jest bohyně orby). I v tom,

---

[1]) De l'infinito, universo etc. I. str. 370—371.
[2]) Spaccio de la bestia trionfante. *Lagarde*, II. str. 523.

že kult svatého Jiří nastoupil na místo kultu Theseova neb Herkulova, viděti prý podobnou tendenci: vítěz nad saní má nahraditi vítěze nad Minotaurem neb nad hydrou Lernejskou. Než takové zvukové neb symbolické obdobnosti nedokazují nic, nelze-li dokázati substituci historicky, zvláště když právě tam, kde substituce jest jista, není o tendenci oné ani stopy (Babylas, Cyrus a Jan, Hilarius). Ostatně jest obyčejně obdoba jen uměle vyhledána. Tak prý úcta sv. Eliáše na výšinách zaváděna byla za kult Heliův. Ale úcta slunce byla zosobněna v kultu Apollonově, proti němuž jméno Eliášovo bylo bezvýznamným, a osoba proroka Eliáše, jenž v ohnivém voze vstoupil na nebesa a zjevil se na hoře při proměnění Páně, sama sebou přirozeně byla vhodna k úctě na výšinách![1])

Že se jednotlivá města, v nichž dříve byli uctíváni heroové neb bohové, stala středem úcty některého světce, dokazuje, třebas byla jakási podobnost, přece jen posloupnost časovou, nikoli odvislost. Na kapitolu na př. byl chrám Otce bohů cílem úcty králů a lidu — v křesťanství sbíhá se tamže veškeren věřící lid ke hrobu sv. Petra; bude někdo vážně tvrditi, že je sv. Petr přímým dědicem Jova Kapitolského? Podobně dávají-li se v křesťanství jména světců pramenům, řekám atd., není to dokladem náhrady kultu pohanského křesťanským, nýbrž jen popularity světcovy v tom kraji. Lid zajisté, chtěje dáti jméno všemu význačnému, užije jména oblíbeného světce, ale neoznačuje tím nikterak pramen za posvátný, za střed kultu a pověry. A v tom jest rozdíl podstatný.

Působilo-li však něčím pohanství v křesťanství, byly to bez odporu doby svátků. Je to přirozeno, neboť v ničem není lid tak houževnatým, jako v zachovávání posvátných dob, a je to i historicky jisto. O sv. Řehoři Divotvorci vypravuje životopis, že zaváděl za pohanské slavnosti výroční památky mučedníků, a podobně víme o jiných biskupech, že potírajíce modloslužbu a nemohouce v jisté doby zabrániti sběhu lidu, zaměňovali předmět slavnosti za křesťanský. Než ani tu nelze jíti příliš daleko a souditi z pouhé koincidence vždy o závislosti. Rozmanitost kalendářů, veliký počet svátků křesťanských k úctě jednoho Boha, různost místních kultů činí otázku tu dosti složitou. V samém kalendáři římském není vše tak jednoduché, jak by se na první pohled zdálo.[2]) Tak svátek narození Narození Páně dne 25. prosince není nutně odvislým od pohanského Natalis Invicti, nýbrž vznikl snad závisle od 25. března, jenž byl považován za den smrti Páně. Také svátek Očišťování Panny Marie není pouhou přeměnou Luperkalií, jež se nekonaly 2., nýbrž 15. února. Přirovnáme-li však kalendáře řecké, syrské a soustavy svátků zcela různé, jest obtíž ještě větší. V Athenách konán svátek bohův a heroů ne na jedno datum,

---

[1]) Tato »horečka vysvětlovací« zabloudila tak daleko, že *E. de Gubernatis* vysvětluje kult sv. Donata z kultu Plutonova nebo zase z úcty krále molosského Aidonea (prý Aios Donatos!)

[2]) Nelze pochybovati, že Litaniae Maiores na den sv. Marka jsou pokračováním římských Robigalií, jež byly slaveny 25. dubna s podobnými obřady.

nýbrž téhož dne každého měsíce — jak snadný tu nahodilý souhlas data s některým svátkem křesťanským![1])

Co se konečně týká legendy, není pochybnosti, že jsou v křesťanských legendách prvky, jež kolovaly již u národů klassického starověku. Některé příklady byly uvedeny dříve a nebylo by nesnadno nalézti v legendarní literatuře středověké řadu jiných. Ale lze proto mluviti o infiltraci křesťanství pohanstvím, o ožití pohanství? Nikoli! Vždyť to nejsou prvky náboženské, nýbrž literarní.

Zkoumáme-li, měly-li vliv na kult křesťanský, nalezáme skutečně případy, kdy legendy, jichž literarní odvislost od pohanského starověku jest jista, vedly ke vzniku kultu. Historie o Sedmi Spících, v původu zbožný roman řecký, přešla zneháhla s pole literarního na liturgické, její hrdinové uctíváni jako světci, ukazován jejich hrob a opatřeny jejich ostatky. Podobně Barlaam a Joasaf, prvotně rekové romanu buddhistického. Ale jejich kult, uměle vytvořený, nemá na sobě pranic řeckého nebo buddhistického a není tudíž pokračováním pohanství!

V jiných případech legenda, pohansky zbarvená, má předmětem světce, jehož kult zaveden byl před ní a neodvisle od ní. Někdy dostává se osobě světcově i vlastností pohanského božstva neb jeho pocty, jako sv. Kosmovi a Damianovi z kultu Dioskurů, sv. Mikuláši a Fokovi z kultu Poseidonova, z pravidla však rysy ty nemají významu náboženského. Ostatně nesmí se tu zapomínati, že mnohé věci časem pozbývají svého významu prvotního a stávají se pouhými formulemi, jako na př. dis manibus sacrum, jež bývá i na hrobech křesťanských, pohanští geniové, jichž užívají též křesťanští malíři a sochaři.

Že by někdy křesťanská legenda byla pouhým pokračováním dřívější tradice náboženské, dosud modloslužební a pověrečné, nyní křesťanské, nelze dokázati. Nedokazují toho také příklady, jež se obyčejně uvádějí. Kult sv. Luciana není pouhým pokračováním úcty Dionysovy, jako není kult sv. Pelagie prostým převzetím úcty Afroditiny. Jsou to historické osoby, o jichž legendách pracovala tvořivá fantasie lidová i hagiografové a vnesli v ně rysy pohanské, ale pohanství jich nestvořilo.[2])

Jméno pohanských bohů, vyskytující se i u křesťanských

---

[1]) K jak nešťastným závěrům může vésti takový nahodilý, neb i zdánlivý souhlas data, ukazuje pokus *Harrisův* (*J. Rendel-Harris*, The Dioscuri in the christian legends. London 1903), který vidí ve všech křesťanských světcích, jichž svátky připadají na 18. neb 19. některého měsíce, řecké Dioskury, a *Usenerův* (Legenden der hl. Pelagia. Bonn 1879), který stotožňuje sv. Pelagii s Afroditou.

[2]) Stejně nesprávné jest, prohlašují-li se některé obrazy křesťanské za pouhé pokřesťaněné typy pohanské, na př. stavějí-li se vedle sebe assyrská Istar a Panna Maria se sedmi meči v prsou, Astartin kužel a obraz Panny Marie v kuželovitém oděvu, Iris kojící Hora a Panna Maria podávající prs Ježíši, Horus zabíjející krokodila a sv. Jiří usmrcující draka. Co tyto a jiné, úplně vnější podobnosti mají dokázati? Snad ne odvislost ve vzniku? Nebyla by to příliš »vysoká kritika«?

světců, nemohou buditi pochybnosti o původnosti osoby světcovy. Římané dávali jména řeckých bohů otrokům a propuštěncům a později jich užívali vůbec. Proč by se nesměly tak jmenovati i osoby, jež se staly křesťanskými mučedníky a světci? Jsou arci některá jména podezřelá, jako v legendě sv. Jasona a Sosipatra na ostrově Korfu sv. Corcyra, jež jest patrně pouhým výplodem mozku hagiografova a byla ostrovu tím, čím byl Romulus Římu, Byzas Byzanci, některá jsou odvozena z vlastností světců neb funkcí, jim přičtených, jako na př. zmíněná Liberata, snad i Panteleemon a j., ale generalisovati toho nelze, aniž lze z toho závěry činiti proti kultu křesťanskému.[1])

V.

Půda hagiografická jest, jak z řečeného patrno, velmi kluzká. Což divu, že se na ní stalo tolik chybných kroků, jak od hagiografů, tak od kritiků!

Chybou jest především velmi nebezpečnou, nerozeznává-li se světec od legendy. Tak se často prohlašuje legenda za historickou, protože se týká osoby authentické nebo zase uvádí se v pochybnost osoba světcova, protože jest málo víry hodna jeho legenda. Obojí konkluse jest nesprávná. Ukázali jsme, jak tvořivá obrazotvornost lidová se strany jedné a hagiografové s druhé závodí v oslavě svatých, jak jsou prameny podrobeny všem náhodám a nehodám transmisse, tak že není úměrnosti mezi historickou spolehlivostí a oblibou světcovou, ba že mnohdy právě nejznámější světci a nejvíce navštěvované svatyně přijímají nejsnáze prvky smyšlené. Je tedy chybou příliš důvěřovati hagiografii, jest přílišnou smělostí dovolávati se „Života svatých“ jako evangelia. Ani bollandistická „Acta sanctorum“ nejsou zárukou pravosti. Bollandus, Papenbroch a ostatní vyhýbají se otázkám obtížným, užívají methody své doby, jejich slovo nechtělo býti a nebylo posledním.

Proto jest také nesprávným, stavěti proti vědeckým výzkumům tradici církve, v níž je světec zvláště ctěn. Lidová tradice není přece tradicí dogmatickou, v níž by nebyla možnou chyba, a historická cena její závisí od jejího původu! Patří-li k prvním třem kategoriím textů hagiografických, jest historickou, ne-li, nelze jí historikovi dbáti. Dovolává-li se Guéranger (Les actes des martyrs), že se životy svatých četly v chrámě, že vznikaly pod dozorem biskupův atd., tvrdí něco, co by napřed bylo nutno dokázati. Akta mučednická nečetla se z pravidla při bohoslužbě a legendy hagiografické patří k literatuře lidové, nemajíce nijaké pečeti officialní. Co

[1]) Takovou methodou by se mohli na př. v pochybnost uvésti rodiče Sokratovi. Otec slul Sofroniskos a Sokrates činí lidi σώφρονας, matka slula Fenarete a Sokrates jest ὁ φαίνων τὴν ἀρετήν. Bude pro tyto slovní hříčky někdo pochybovati o pravosti jmen rodičů Sokratových nebo dokonce o jejich existenci?

me o jejich původu a tvoření, nedává nám záruky jich ceny historické. žto běželo více o náboženské povzbuzení než o dějepisnou pravdu.

Rovněž bylo by chybou prohlašovati hagiografický ramen authentickým jen proto, že v něm není nic nepodobného pravdě. Není-li v něm nic báječného a výstředního. st ovšem presumpce pro jeho pravost — ale nic více! Proto není itickou methoda, jíž užil Lamy (Sancta ecclesiae Florentinae monuenta a Leblant v doplňcích k Ruinartovi, hledati historické zrno gendy vynecháním částí nepodobných pravdě.

Ani správné pozadí topografické není ještě postatelným důkazem pravosti dokumentu. Plyne z něho jen, že původce gendy dobře znal místo, chrám nebo hrob světcův. Proto se nesmějí eceňovati ani objevy archeologické.

S druhé strany bylo by úzkoprsým a jednostranným stanoisko, jež by podceňovalo literaturu hagiografickou pro dokonalosti historické. Jinak posoudí zajisté obraz malíř nélec, jinak archeolog. Tak i zde jest vedle historického zrna, jež usí kritika vědeckou analysí v legendách hledati, poklad tajemné vznešené poesie, kteráž provívá staré kathedraly a projadřuje elmi účinně blaženost lidské duše, vyzdobené boží milostí. ideal svatosti. A s toho hlediska mají postavy „přátel božích.“ výšené nad hmotu a bídu lidskou, postavy plné sebezáporu a lásky, nosti a moci, trvalou cenu, idealní, od historie neodvislou.

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

V.

Než mýlili bychom se, kdybychom se domnívali, že úředním vyzením záležitosti Stanislavovy skončeno bylo vše. Některým mistrům en německým?) zdálo se rozhodnutí arcibiskupovo příliš mírným. chybovali o pravdivosti toho, čím se Stanislav omlouval při výslechu. rdili, že chybil již tím, že budil pochybnosti o víře, a zvláště víře v církvi tak obecně uznané a uvedl tak v nebezpečí víru přenohých i svou vlastní. Ba, neuspokojoval jich ani druhý traktat anislavův, protože prý v něm často užívá vět podmínečných o věci sté a tudíž vlastně trvá při své thesi dřívější.[1]) Toto podezření bylo

[1]) Tak náš referent ve víd. kod. 4483 fol. 162a: »...si tamen est sic in veritate ut dicit. Nam non oportuit contra fidem sacramenti scil. et multominus probatam in clesia superflue, si non infideliter, iterum de novo dubia peregrina movere et hiis ad nus dubiam fidem in cordibus plurimorum, ymmo eciam in corde suo. Patet per ly ,si', od repetit in locis pluribus tractatus sui, relinquere fidem ipsam nec a fundamento o moveri. Unde quantum ad hoc saltem videtur reus esse.« Stanislav opravdu v hl. I.

živeno veřejným míněním, že Stanislav odvolal nerad, a mistr je pod-poroval sám, neopatrně kdesi prohlásiv, že kdyby nebyl býval usvědčen, byl by setrval při své thesi jako článku víry. Tak tvrdí alespoň ne-známý v kodexu často uvedeném pravě: „Insuper videtur aliis eciam suspectus de certo esse per plura, que circa sua dicta putata fecit, quod si non fuisset convictus, tenuisset sua dicta pro fide cum aliis, qui secum erraverunt eciam ab antiquo in hoc."

S druhé strany nedala se myšlenka, slavným mistrem pronesena a obratně hájená, tak snadno vymýtiti z hlav těch, kteří ji byli přijali. Eucharistická otázka zůstává středem náboženského hnutí v Čechách i v letech následujících a krystalli-sačním bodem viklefismu v Čechách.

Následkem toho jest i na dále Stanislav v popředí. V polemice proti jeho viklefskému pojetí svátosti oltářní dobyl si vavřínů mistr Ondřej z Brodu. Listem, arcibiskupu Zbyňkovi poslaným, upozorňuje, že se v Čechách stále šíří spisy Viklefovy: Dialog, Trialog, dva traktaty o Eucharistii a mnohé jiné, v nichž se opakuje zvláště zavržitelný článek, že ve svátosti oltářní zůstává chléb, a proti tomu že má za svou povinnost vystoupiti zvláštním spisem.[1]) Tento list Ondřejův jest ve víd. kod. dv. 4761 196*ab*[2]), a hned po něm následuje (197*a*—206*b*) Ondřejův traktat proti remanenci, nadepsaný: Incipitur tractatus de sacratissimo Christi corpore contra Vicleff. Spisovatel praví v úvodě, že chce poučiti věřící, čemu učí katolická církev o svátosti oltářní, a k tomu cíli předkládá si kvestii: Utrum in venerabili sacramento Eukaristie post consecracionem manet panis. Spis má tři díly. V prvé části podává Ondřej výměr trans-substantiace a ukazuje, že jest možna. Může-li Bůh věci stvořiti, může také způsobiti, aby podstata nějaká úplně přestala existovati a aby za ni nastoupila podstata jiná. Objasňuje to vajíčkem, v němž se děje proměna žloutku v živého tvora, a uvádí na doklad citaty ze sv. Otců. Přestává tedy chléb svou podstatou a způsoby jeho jsou tu bez podstaty. V druhé části jsou obšírně uvedeny výroky sv. Otců,[3]) sv. Augustina, Ambrože, Hugona, Bernarda, Řehoře a Jeronyma. Ve třetí části vyvrací Ondřej ná-

svého druhého traktatu (IV. celého), uváděje spisovatele církevní, pro přepodstatnění svědčící, praví: »quodsi hoc tenuerunt ut fidem katholicam«; mluvě dále o remanenci dí: »si esset error, ut diceret adversarius«; pojednav o učení církve, dodává: »si igitur ecclesia dei a tempore Innocencii III formaliter et expresse tenet.« Náš referent tu vždy připojil in marg. poznámku: dubitat nebo dubium.

[1]) *Cochlaeus* připomíná list Ondřejův v Historia Hussitarum (1549) na str. 16 a podává z něho úryvek na str. 17, klade je až po odchod německých studentů z Prahy, tedy do roku 1409 nebo 1410 před spálení knih Viklefových. Avšak obsahem hodí se list lépe do roku 1407 před ona četná vyšetřování, Eucharistie se týkající, před bouřlivou schůzi u Černé růže. Ostatně Cochlaeus tu není spolehliv — klade na př. schůzi u Černé růže do roku 1409 vel circa (str. 12).

[2]) Incipit epistola ad reverendissimum in Christo patrem et dominum S., sancte pragensis ecclesie archiepiscopum, ex parte mag. Andree de Broda.

[3]) Sequuntur testimonia premissis deserviencia.

itky protivníkův.[1]) Ani Berengarovo odvolání, jež snad manenci obsahovalo, ale definicí církevní pozbylo platnosti, ani ekreta božího hodu vánočního nemůže se uváděti na doklad manence. Citaty písma sv. jmenují tělo Páně chlebem „secundum ficienciam". Augustinův výrok v Soliloquiích rovněž přepodstatnění evyvrací, jakž vidno z kontextu. Ostatně církev sv. tak rozodla a její definicí jest nutno se říditi.[2])

Traktat Ondřejův, psaný slohem prostým, ale svěžím a theologicky elmi obratně a pádně, nemíní se ani slovem o Stanislavovi; jednak sobní úcta Ondřejova k němu, jednak jeho odvolání toho nedovolovaly. le nicméně ve Viklefovi, jenž tu jest potírán, vězí Stanislav.

Takové reservy, jako Ondřej, neukládali si však mistři němečtí. olemisujíce proti viklefskému názoru o Eucharistii vyslovovali asi asto jméno prvního jeho původce v Čechách. Tak na př. mistr Ludolf eisterman v samém shromáždění universitním nazval traktat tanislavův heretickým, pro kterýžto výrok obořil se naň prudce těpán Paleč, dovozuje, že nemůže býti zván bludařem, kdo napsal nějakém článku důvody pro a proti.[3]) Nejspíše tato srážka s Palčem a universitě byla nejbližší příčinou, že se Meisterman obrátil římo do Říma, vině Stanislava, že spisem svým způsobil šíření ikleľského bludu o svátosti oltářní v Čechách, že blud nabývá vždy íce pudy a že mu přeje sám král Václav. Papež Řehoř XII poslal a to udání přísný list do Čech, vytýkaje, že se blud Viklefův v Čechách rpí, že jej král podporuje, a povolal Stanislava k zodpovídání řed svou soudnou stolici. Tato dvě fakta: udání Meistermanovo v Římě a citaci Stanislavovu dosvědčuje opět áš dobře informovaný zpravodaj v kod. víd. 4483 fol. 159*a*, an píše: Tractatus iste condempnatus est per papam Gregorium XII et auctor ius citatus ad curiam ad instanciam venerabilis maistri Lludolphy Magisterman"[4]) Pro druhé faktum, že totiž tanislav byl Řehořem povolán, lze uvésti i mistra Jana Husa, jenž, htěje se omluviti, proč na vyzvání papežovo se nedostavil do Říma, oukazuje na nebezpečí cesty a na odstrašující příklad Stanislavův a

[1]) Secuntur obiecciones et apparencie adversariorum et responsiones ad easdem.

[2]) Postquam ergo placuit ecclesie sancte dei in concilio generali sub Innocencio III iam propositam assumere, profiteor eam hodie et teneo teneboque tamdiu, quousque liud ecclesia non mandabit. Cit. kod. fol. 206*b*.

[3]) O této půtce poučuje nás *Hus* Contra Steph. Palecz. Hist. et mon. pag. 255[a]: Unde ex eo impetiverat magistrum Rudolphum (slul vlastně Ludolf!) Magistrmon, quod ixerat in congregatione universitatis, aliquos Bohemos esse cruce signandos et Mag. tanislai tractatum esse haereticum.«

[4]) S tímto udáním Meistermanovým bylo by lze uvésti v souvislost i kruté ystupování Čechů proti němu po vydání dekretu kutnohorského. *Cochlaeus* vypravuje Hist. Hus. str. 14), že při jednom vpádu Čechů do kolleje »vulneratus ab eis fuit vir gregius Mag. Ludolphus Meysterman, natione Saxo, fuissetque omnino interfectus, nisi ubvenisset ei Mag. Ioh. Hofman, qui tunc erat rector universitatis.« *Tomek* pomíjí Děj. Prahy III. 473 těchto podrobností, protože prý obsahují některá patrně nepravá dání, ale toto udání není patrně nepravým. Zvláštní odpor proti Meistermanovi jest pochopitelným.

Palčův, kteří, když povoláni byvše chtěli poslechnouti, b oloupeni a uvězněni.[1])

List papeže Řehoře způsobil v Praze značné rozčilení, hlavně krále Václava. Doufalť Václav stále, že Řehoř odmítne Ruprechta uzná jej králem římským, a záleželo mu proto na dobré pověsti zei ohledně pravověrnosti. Zatím pak stále se ozývají hlasy, že se v Čechá šíří herese. Přikázal tedy přísně vyšetřovati. Žák Stanislavův, mi Matěj z Knína, zvaný Pater, byv obžalován Janem Eliášovým Janem Cifrou z bludu o remanenci, byl volán před soud arcibiskupí usvědčen a donucen odvolati 14. května 1408[2]) a mnoho jiných v šetřováno. Ani ne týden potom (20. května) konáno slavné shromáždě universitní u Černé růže, na němž spisy Viklefovy zavrženy, a synodě Svatovítské prohlášen znova dekret synody z roku 1406 o sv tosti oltářní.[3]) Tím myslil arcibiskup že učinil vše, čeho třeba, aby blud nešířil a že může s dobrým svědomím prohlásiti, že v Čechá bludařů není.

Co však s povoláním Stanislava do Říma? Stanislav do Řír nešel, totiž, správněji řečeno, nešel hned. Politická situace se zat změnila. Václav, podlehnuv vlivu Francie, vypověděl prostředk roku 1408 poslušenství Řehořovi, dokud nenapraví papež „error in honoris, status et nominis dispendium", t. j. pokud neuzná Václa králem římským,[4]) a jal se vyjednávati s kollegiem kardinalským. N bylo tedy třeba, aby příkaz Řehořův byl splněn. Ale v říjnu téh roku mění se opět církevní politika Václavova. Napodobuje Zikmun hledí smířiti kardinaly i papeže a dosíci společného sněmu, čem kollegium kardinálů odporuje. Nyní záleželo Václavovi opět na to aby země v očích Řehořových byla úplně čista, a káže tudíž Stanislavo aby vyplnil rozkaz papežův a odebera se k jeho dvoru vše objası Paleč byl Stanislavovi přidělen jako svědek, že nauka jeho byla pře ložena jen disputative a že byla po uveřejnění druhé části shledá zcela pravověrnou. Snad také proto, že jej Meisterman v udání jmenov V Bologni však je nejhorlivější stoupenec kollegia pisanského ka Baltazar Cossa zajal a uvěznil, maje je nejspíše v podezření, že jd vyjednávat s Řehořem v záležitostech politických proti kollegiu. N nepomohla přímluva university pražské, ani české národnosti při teprve na přímluvu Václavovu přikázalo kollegium Cossovi, aby p pustil mistry, ale i to teprve po formalním odpadu Václavově od Řeho

[1]) »...quia me aliena fecerunt pericula cautum, mag. Stanislai et Stephani Pal spoliatio et incarceratio, qui in Bononia pecunia et aliis rebus, volentes citati pare sunt spoliati et carcerati.« *Palacký*, Docum. 466. Byl také Paleč do Říma povol: Z listu Husova by to plynulo, a nebylo by divu, kdyby byl Meisterman následk půtky s Palčem i jej v udání svém jmenoval.

[2]) *Tomek*, Děje univ. pr. 144. Dějep. Prahy, III. 458 n.

[3]) V úvodě se praví: »Coram Ssmo in Christo patre et domino D. Gregorio prov. papa XII. extitit praedicatum, quod in diversis locis insurrexerunt quidam sect superstitiosi, et signanter in Bohemia quidam Viklefistae, male credentes de sacrame corporis et sanguinis D. N. I. Ch. Unde huic morbo pestifero dominus noster archiepisco occurrere cupiens, statutum... mandat observari.« *Palacký*, Docum. 333.

[4]) *Dr. Ant. Polák*, Církevní politika krále Václava IV. Č. Č. M. 1904, str. 172

Že Stanislav a Štěpán nešli do Pisy, o tom nemůže býti pochybnosti. Baltazar Cossa by jich byl přece nezajal, kdyby byla cílem jejich cesty bývala Pisa! Přímluvné listy z Čech kladly by na to zvláštní důraz — zatím se o tom ani nezmíní! Kollegium by bylo hned zakročilo!

Šli tedy do Říma. Ale v jaké záležitosti? K vůli traktatu Stanislavovu. To plyne z noticky Husovy a jest dotvrzeno záznamem referenta v Cod. víd. 4483. Církevně politické poměry české pak s tím úplně souhlasí. Ovšem proto nebyli zajati a uvězněni. Cossa je zajal, podezíraje je, jak již řečeno, nejspíše z politického poslání k Řehořovi. Měli spolu takové poslání od krále Václava? Nemožné to není, ale svědectví pro ně nemáme.[1])

Když přestala obava před možným politickým posláním českých mistrů a kollegium je chtělo propustiti, vykonalo s nimi jako nejvyšší instance církevní, Čechami uznávaná, šetření stran traktatu Stanislavova, pro nějž se vlastně ubírali do Říma. Kardinal arcibiskup Bordeauxský svěřil prozkoumání spisu Stanislavova kollegiu theologů boloňských. A ti nenalezli na něm nic bludného, i vyzval jej kardinal, aby připojil k traktatu svému jen jasné prohlášení, že se úplně podrobuje autoritě církevní.

Rozhodnutí kardinalovu podrobil se Stanislav a připojil po posledním slově obšírnou protestaci, že odvolává všecko, co by v jeho spise snad bylo proti Písmu, kanonům neb rozhodnutí církevnímu, a že se podrobuje soudu Apoštolské stolice, arcibiskupa a všech, jimž to souditi přísluší. Pisatel kodexu víd. 4483 v textě tohoto dodatku nemá a připojil jej na str. 159*a* a 158*b* pod textem, nadepsav: Hoc ceterum post addidit. Není tedy správné, co myslí Tomek (Děje univ. pr. 160; Děj. Prahy III. 475), a co po něm všichni opakují, že Stanislav „musil traktat svůj nedokonaný dokonati, to jest tak opraviti, že uznán jest za prostý všeho bludu". Stanislavův traktat byl úplný a Stanislav neopravoval na něm nic, jen připojil prohlášení, že se úplně podrobuje soudu církve sv. Zmínku o tom činí Paleč proti Husovi a Stanislav sám v polemice s mistrem Janem dovolává se úplného schválení svého traktatu a potvrzení toho úsudku papežem Alexandrem V.[2]) (P. d.)

---

[1]) Tvrzení *Höflerovo*, Mag. Io. Hus 208 a *Hefelovo*, K.-G. VI. 341, že měli jen politické poslání, není tedy správné, ať nic nedím o tom, že Höfler dělá z českých mistrů předáky strany antiviklefské! *Dr. Polák* (l. c. str. 177 pozn.) podepisuje nicméně jejich mínění, pravě, že »pro pouhé podezření z kacířství nezajal by Cossa poslů, kteří nesli důležité zprávy kollegiu.« Zcela správně, ale z toho nenásleduje ještě, že nešli do Italie jsouce podezřelí z kacířství, aniž že šli skutečně s posláním politickým, z čehož je patrně Cossa podezíral!

[2]) »Item cum scriptor ille sciat, quod tractatus ille per dom. cardinalem Burdegalensem, auctoritate apostolica tunc eiusdem tractatus iudicem, de consilio doctorum theologie sentencialiter diffinitive sit approbatus totus esse katholicus, nullum in se continens errorem, et quod dom. papa Alexander V aendem sentenciam predicti dom. cardinalis ratam habuit et gratam, sicut de hoc sunt instrumenta et patentes littere, sigillo maiori dicti dom. cardinalis sigillate.« (*Loserth*, Archiv 75, str. 400.)

Posudky.

Dr. Leopold Fonck: Der Kampf um die Wahrheit der h. Schrift seit 25 Jahren. Beiträge zur Geschichte und Kritik der modernen Exegese. Innsbruck 1905. Felizian Rauch (Karl Pustet). Str. 215.

Spisovatel, sám exegeta N. Z., proslulý m. j. dvojím velkým dílem o podobenstvích a zázracích Páně v Evangeliu, vystupuje tu historicko-kriticky proti novějším rationalistickým aneb aspoň po jeho soudě příliš volným směrům v exegesi biblické. Popudem nejbližším bylo asi dílko spolubratra jeho v. Hummelauera (Exegetisches zur Inspirationsfrage, 1904), o němž tu svou dobou též promluveno, jež takořka sensačním se stalo; opírajíc se (dle přesvědčení spisovatele svého) o papežský okružník Providentissimus (18. listop. 1893) podává návrhy, jak by bez ujmy nadpřirozené stránky v Bibli též lidské účastenství ve skladbě její nejlépe se vysvětlilo a dle něho pak také nejsnáze čelilo se výtkám, jež činí různá odvětví vědecká proti některým údajům biblickým, doslovně vykládaným. Mnozí ve spise Hummelauerově viděli „osvobozující“ čin, jak Němci říkají, osvobozující od tísnivé obavy že božská autorita Písma námitkami takovými jest ohrožena a bez víry jaksi násilné nedá se hájiti, osvobozující tím, že pod inspirací zásadně stanovenou připouští se — i co pravdivosti obsahu — lidsky osobní vliv jednotlivých svatopisců a ve věcném třídění jednotlivých statí a knih biblických rozhodují hlediska platná i v jiných odvětvích písemnictví zvláště starověkého, dle nichž každý druh literární má svoji pravdivost ne vždy kriticky historickou, nýbrž často též pouze básnickou.

Fonck docela rozhodně obhajuje úplnou bezomylnost všech částí Písma, pokud jsou to výroky svatopisců samých a ne zřejmě uváděné výroky cizí, odmítá Hummelauerovo třídění literárních druhů v Písmě není-li z jiných důvodů zjištěno, odmítá podání národních zkazek, odmítá t. ř. skryté citace (citationes implicitae), za něž by svatopisec jaksi neby odpovědným — zamítá vůbec zásady onoho směru exegetického mez katolíky, který prohlédaje k čistě náboženskému účelu Písma omezuje inspiraci na části úkolu tomu přímo sloužící („école large“ ve Francii se jmény Lenormant, d'Hulst, Loisy, Faye, Lagrange atd., v Anglii Newman, Clifford, v Italii Semeria, Zanecchia, v Němcích Holzhey, Hummelauer, Höpfl, Peters a m. j.). Jména tato zastupují přerůzné pokusy, pojem inspirace, pořád ještě dosti neurčitý, vymeziti tak, aby zásadní nauka církevní o Písmě jakožto slově božím byla uhájena rozlišením tohoto prvku božského od nahodilých prvků lidských před všemi možnými útoky pojištěna; že ne každý stoupenec této „volné školy“ stojí ještě na půdě církevní, známo z případu Loisyho, ačkoli nesnadno tu soukromým úsudkem někoho kaceřovati. Připomínáť sám Fonck důrazně, že theologická otázka tato, týkající se nadpřirozené působnosti, jest velmi nesnadná. Neškodilo by pamatovati na nevystižitelnost ideí takových také jindy a nemysleti, že když se najde slovo neb výměr, vyřízena tím také věc. Správně též poznamenává F

(se Jacquierem), že by bylo záhodno sestaviti všechny domnělé věcné bludy a omyly v Bibli, aby se obě strany, jak volná tak přísná, o nich dohodly; ukázalo by se, že pochybných míst takových není daleko tolik, jak se vůbec myslí, a přispělo by se k výkladu Bible vůbec. Nedomnívejme se však nikterak, že čím více „volnosti", tím více nesnází zmizí a tím více protivníkův inspirovaného Písma ubude. Příliš volným výkladem namítají se zase obtíže jiné, a právě rationalismu zůstane Bible vždy knihou zapečetěnou — hádankou.

Jsou zde tedy jisté meze, jež obojí strana chce přesněji stanoviti. Náš spisovatel je zcela na straně přísnější. Nelze s ním všude souhlasiti, jmenovitě ne v akcentování tradičního důkazu, ale možno se u něho aspoň důkladněji poučiti, jak strana tato obojí stránku Písma, božskou a lidskou, vykládá a jak případným obtížím chce čeliti; aspoň mluví se tu poněkud určitěji o daném problemu, než u jiných protivníků volné exgese bývá zvykem. Na př. praví o inspiraci (str. 160): „Věc a myšlenku bude nutno přičítati prvému původci, jeho popudu, osvícení a přispění, aniž by se lidská činnost při tom vylučovala nebo rušila; forma a výraz ponechány z pravidla lidskému nástroji, aniž by se součinnost inspirujícího Ducha svatého vylučovala. V obsahu i ve formě bude tedy jen taková nedokonalost přípustnou, jakou lze porovnati se vhodným výrazem neomylné pravdy.... Úplná pravdivost inspirovaného textu a neomezená působnost inspirace co do všech a každých dílů posv. textu nemůže nedokonalostí našeho poznání a výkladu v jednotlivých případech býti omezována."

Mnohé obtíže řeší se dle spis. textovou kritikou opisův a překladů, mnohé také naší dosavadní neznalostí všech věcných předpokladův a okolností, na které zmínky Písma narážejí, a pod. „Při zachovávání inspirovaných knih [naproti prvému původu] přijdou na prvém místě lidé v úvahu, kteří žádného charisma za tím účelem nemají a zaviněnou nedbalostí nebo nezaviněnou nedostatečností sil svých všelijaké vady psaného textu způsobiti mohou. Ovšem bude Bůh i při tomto zachovávání svého inspirovaného slova účasten, pokud záměrům a účelům jeho řádu spásy přísluší. Pokud však tyto záměry s nedokonalostí v zachování a podání posvátného textu lze porovnati, o tom nás Zjevení nepoučuje." (198.)

Pravím, že tyto a podobné výroky jsou poněkud určitější, než obyčejně bývají. Avšak v podrobnostech — do nichž se p. spis. dle svého úkolu nepouští — sotva se takto vždy vystačí. Věc — myšlenka — forma — výraz atd., to vše právě v dějepisném vypravování, o kterém v. Hummelauer i tento jeho odpůrce hlavně jednají, příliš úzce do sebe navzájem zasahuje, více než na př. v údajích přírodopisných, kde konečně vážných obtíží už ani není. V tom směru práce „volnější" školy zasluhují více uznání neb aspoň kladné pozornosti, než jim p. spis. připouští.

Spis vyličuje „boj o pravdivost Písma" jen mezi učenci katolickými; potud nadpis jeho není zcela přesný. Avšak k orientaci v nynějších směrech exegetických mezi katolíky je to příspěvek velmi cenný, jenž zaslouží co nejlépe býti doporučen.

A. Aliota: La misura in psicologia sperimentale. Firenze 1905.
Studie Aliotova snaží se rozřešiti záhadu, zda možno mathematicky formulovati zákony vědomí, záhadu to, jež od dob Kantových byla tak často a přece tak různě řešena. Autor v diskussi i konečném úsudku nespokojuje se pouhou spekulativní kritikou, nýbrž používá vhodně přesně měřených a prozkoumaných zjevů dle zkušebné duševědy a vytýká kriticky hodnotu, jež jim možno psychologicky přičísti. V práci jeho jasně proniká základní myšlenka, že totiž jev psychický sám sebou nemá žádné jiné skutečnosti, mimo onu, jež se projevuje bezprostředně vědomí introspekci. Proti Wundtovi uznává Aliota výklad mathematického určení jevů psychických různý od výkladu psychofysiků. Nemyslitelna jest realní intensita počitků neodvislá od intensity vnímané, jež mylně se odvozuje z fysické intensity popudů.

Práce rozdělena je na čtyři části, jež jednají o psychofysice, psychochronometrii, psychodynamice a psychostatice. Přídavek posuzuje počet pravděpodobnosti v psychologii. Ze zajímavých themat připomínám: měření počitků, paměti a síly associace, pozornosti, měření únavy duševní, psychologickou statistiku atd. Přítomná práce je nový svazek studií, vykonaných v psychologické laboratoři professora Fr. de Sarlo na R. Istituto di studii superiori di Firenze. Zdá se, že psychologický kabinet de Sarlův brzy bude konkurovati se světoznámým kabinetem Wundtovým v Lipsku a nové obzory otevře výzkumům psychologickým. Krt.

Ze života náboženského.

Pomalu se hromadí liberální požadavky protináboženské, a strany od mladočeské počínajíc dolů v levo všecky stejně je opakují a formují. Utváří se tak aktuelní protináboženský program stran svobodomyslných, jenž podle všeho síly přibírati bude a bude-li budoucí sněmovna poslanecká, jež vyjde prvně z t. z. všeobecného volebního práva, jen poněkud radikalnější, bude program tento stělesňován návrhy a rozběhy zákonodárnými. Není sice zatím obavy, že by všecky dnes hlásané věci mohly v blízké době býti uzákoněny, ale boje se o ně budou musit v brzku svádět nejen v tisku, ale i na půdě říšské rady. Národní protivy z prvu snad nedovolí ještě seskupení stran podle kulturních hledisek, ale dlouho jistě nepotrvá, že přece jen povedou k seřadění stran, jaké už dávno navrhováno a toužebně po něm voláno: liberální strany slovanské půjdou spolu s liberálními neslovanskými. Prvním polem srážky ovšem sotva budou tak pronikavé změny, jako je hlásaná oprava školy národní a zavedení civilního sňatku s možností rozvodu a nového sňatku katolických manželů. Nejdřív asi prorazí menší „reformy“, jaké — bude spočívat asi na pouhé náhodě.

Dnes jsou pouze tři národy v Rakousku, které mají většinu liberální, aspoň v představitelstvu svém, Němci, Češi a Vlaši. Ale už první dva národy dovedou Rakousku vnutit svou vůli, když se k tomu spolčí. Dosti spřízněných živlů najdou i v jiných národech — liberály slovinské, demokraty a lidovce polské, radikály rusínské a rumunské — a konečně socialisty všech národů. Jiná věc bude nálada lidu, pokud by trpěl svým poslancům silnější akci liberalisující.

*

Na nevhodnost, aby se církevní censura přepínala v dnešní době, upozorňuje „Věstník duchovenstva". Případy nějaké upřílišené censury církevní mohou se týkati ostatně jen kněží, buď věcí od nich vydávaných, nebo zákazu čísti je. V prvním případě se stát sotva zamíchá do věci, spíše už v druhém, kde dotčeny budou zájmy nakladatele nebo i spisovatele nekněze. Při různých u nás dosud církevně vydaných zákazech škodlivého tisku nenastoupena cesta soudní proti církevní censuře. Dosud byla by asi také bývala bezvýslednou. Ale za změněných okolností i tu by snad censurovaní se dodělali úspěchu a vymohli si persekuci censora. Obyčejně se dosud spokojili s tím, že censura jim dělá dobrou reklamu. Aspoň do jisté míry.

*

„Rozhledy" hovoří o toleranci nábožensko-občanské. Pod pojmem snášelivosti spojují se tu obě formy její: náboženská i občanská, dogmatická i společenská. Na konec však mluví jen o této myslíce obojí. Na příkladech dá se zajisté dovoditi v každé náboženské společnosti, v každé skupině lidu, mnoho zjevů velmi snášelivých, ale i mnoho na výsost exklusivních, při tom však konciliantních a vábících k sobě silou a jasností svou. Oni jsou vyrovnávajícími, rozmělčujícími zjevy, tito jsou šťastnými propagatory a dobyvateli. Koho budeme klásti výše? Kdo z nich je živlem pokrokovějším? To druhé čisté, velkomyslné hrdinství či ta první universalní dobrota a princip naprostého sbratření? Myslím, že jednotlivá stadia vývoje lidského vyžadují hned ten, hned onen druh lidí. Přišla dnes doba principu sbratření, universalní dobroty a milosrdenství volných srdcí, nepoutaných žádnými ohledy formalními, žádným rozporem srdcí?

*

Evangelicko-něm. „Oberkirchenrat" vydal statistiku dosavadních přestupů k protestantismu. Přestoupilo vloni v celé rakouské říši 4480 osob, předloni 3984, roku 1903 4056, 1902 4247, 1901 7299, 1900 5058 a 1899 6385. Celkem tedy za 6 let protiřímského ruchu 34.457. Loňský odpad je zase silnější, než tři předešlá léta. Za to však vykázáno slabší odpadání v Čechách, silnější za to v alpských zemích. Návratů od protestantismu ke katolické církvi vloni zaznamenáno 1201, tedy pouze čtvrtina odpadů, ale už zase přece víc než léta předešlá. Mrtvých, indifferentních členů, ba uvnitř snad zcela s církví se rozešlých má katolická církev v Rakousku mezi samými Němci jistě víc než 35 000. Četné odpady a návraty nejsou tedy nic víc než obyčejná politická fluktuace. Ovšem nového je na ní to, že se děje

s formalitami církevními. Na to dosud lidé u nás nebyli zvykli, neradi to dělali i takoví, kteří s církví svou už nežili. Tuto lehkomyslnost ve změně církve nutno tedy připočísti k moderním „kulturním" vymoženostem.

*

V německé Jeně založen nedávno spolek „monistů", řečených tak, že uznávají jen samojediný („monos" po řecku) princip světa, hmotný svět sám a nic duchového, nadpřirozeného, božského vedle něho neuznávají. Jsou vůbec pro jedinost principu světového a proti starému, škodlivému dualismu! Ve svém prohlášení programovém praví spolek monistů, že nejhorší poblouzení lidská, veškeré kultuře protivná, jsou tato: 1. víra ve zjevení boží; 2. přiznání nadpřirozených sil řídících přírodu; 3. položení nebeského transcendentního světa za cíl života lidského. Proti těmto „nekulturním" naukám klade monismus: 1. přesvědčení, že příroda ve všech zjevech jest jediná; 2. že je sama sebou ve všech zjevech vysvětlitelna, beze všeho nadpřirozeného a 3. že vše, co v přírodě se děje, řídí se velikými nezměnnými zákony, uloženými v přírodě samé. Idealem monismu je člověčenstvo, uznávající a vyjadřující v sobě veliké zákony přírody! K tomu idealu se lidstvo dostane, bude-li: 1. jedenkaždý vychováním a vzděláním sebe i dětí svých a bližních svých přispívati k tomu, aby bylo co nejvíce lidí zdravých, silných, rozumných a šlechetných; 2. prací těchto nových lidí povznášeti národní a státní život na vyšší a vyšší stupeň svobody a pořádku, spravedlivosti a zajištěnosti; 3. vědomým zdokonalováním vývoje lidské společnosti upevňovat a povznášet ji a vésti ji k dokonalejšímu stále poznání přírody a k vládnutí přírodou, ale i k sebepoznání a sebeovládání. V programu monistů jsou, jak vidět, všecky věci po třech — tedy přece ne tak monisté, za jaké se vydávají. — K monistům a to i k výboru spolku náleží tři bremští pastoři protestantští: Kalthoff, Steudel a Mauritz. To už je vrchol liberálnosti evangelické! Náležeti k vůdcům protináboženské obce Häckelovy a spolu vésti Christovu obec, praví protestantský „Der alte Glaube", se srovnává těmto lidem beze všech výčitek svědomí. — S pastorem Mauritzem už měly Bremy (samostatná to církev evangelická) jednou potiž. Pruská církev jim totiž ohlásila, že neuzná křty pastorem Mauritzem udělované, jenž křtil ve jménu všelidského dobra a všeobecného božství. Bremští proto musili dáti křtěnce Mauritzovy znovu pokřtíti, nechtěli-li se odloučiti od vzájemného společenství, jakého si territorialní církve evangelické v Německu navzájem poskytují.

*

Lucernský profesor Meyenberg pojednává v řadě článků v kat. kolínské „Volkszeitung" o Syllabu a jeho poměru k různým moderním zjevům. V posledním listě (č. 169.) oceňuje dosah Syllabu pro moderní nauku o státě. Praví vůbec, že Syllabus jako negativní system naučný a tudíž jako „lex odiosa" musí se vykládati co nejpřesněji, nesmí se rozšiřovati these jeho na podobné a analogické případy, nesmí se široko vykládati. Nauku církevní o státě nemůže „Syllabus" jako negativní system vůbec formulovati. Tu třeba se obrátiti

na positivní prameny. Poukazuje proto na encykliky papeže Lva XIII po Syllabu vydané a široko o státě, jeho právech a povinnostech hovořící. Z ducha těchto encyklik a rozvinutí nauk v nich obsažených dojdeme ku katolickému názoru o státě. Stát jest podle toho ve svém oboru suverenní, žádný jednotlivec není nad ním a nad jeho zákony, zákony vážou ve svědomí, jakožto zákony pravé autority. Forma státu je libovolná, pod každou formou stát je obdařen všemi svými prerogativami. — Přes to však zbude ještě mnoho věcí, jež tvoří sporné body mezi církví a státem.

*

Novinami prošly zprávy po vypuzení řádů francouzských, že řády vypuzené uložily své kapitály z likvidovaných podniků dobyté, v Anglii, Rakousku, Belgii a Německu. Zvláště Anglie a Německo jako kvetoucí země průmyslové a obchodní použity k uložení výhodnému. V Německu má se dokonce z kapitálů těch utvořiti banka, která by soutěžila v podnikání obchodně-průmyslovém s ostatními peněžními závody toho způsobu. Proti tomu ohražuje se katolický poslanec Jul. Bachem, aby řády francouzské zaváděly svou výdělkovou působnost na půdě německé a tak budily nenávist proti katolictví v Německu. Nedávno týž poslanec ohražoval se proti upřílišenému duchu výdělečnosti v řádech a klášteřích německých. Uráží-li výdělečnost domácích a svojich, tím nepříjemnější bude u cizích.

*

V lovaňské „Revue dějin církevních" (Revue d'histoire ecclésiastique) píše německý professor historie Fr. X. Funk poslední, jak praví, slovo o kontroversi s historikem francouzským msgr. Batiffolem o agapách čili společném stolování prvních křesťanů. Batiffol hájí totiž na Tertulliana, Cypriana, Augustina a jiné svaté otce a na nápisy a náhrobky se odvolávaje, že místo u Tertulliana jako klasický doklad pro agapy („editur quantum esurientes capiunt, bibitur, quantum pudicis utile est = jí se, kolik lační zmohou, ale pije se jen, kolik cudným prospívá"), není o agapách míněno, ale o eucharistii. Funk novými doklady a výkladem i osvětlením kritickým dotvrzuje, že Tertullian mluví o agapách, a že agapy to byly, na nichž se podvečer křesťané scházeli a společně stolovali až do nasycení — a Tertullian napomíná, aby se agap těch nezneužívalo k nestřídmosti. Batiffol má za to, že z mystické touhy po těle a krvi Páně první křesťané překračovali míru při eucharistii, a tudíž že v tom ohledu bylo třeba napomínek na ně

*

Lexicon biblicum (Paris, Lethielleux) začali vydávati jesuité súčastnění při Cursus Scripturae sacrae. První svazek (A—C) má 1040 stran a stojí 18 fr. Kromě otázek introdukčních je tu pojednáno o všem, co v Bibli obsaženo. Přírodnické články pocházejí od L. Foncka a J. G. Hagena, řed. hvězdárny v Georgetownu, a j., ethnografické a dějepisné od Foncka, vydavatele M. Hagena a j. Dílo slibuje býti příručkou monumentalní, katolického jména důstojnou. Známý Dictionnaire de la Bible (Vigouroux) dospěl 26. svazkem (Moab) asi do polovice

V úpravě slovníků vydávají se ostatně ve Francii i jiné studie bohoslovné. Tak vychází Dictionnaire de théologie catholique (vyd. A. Vacant, pozd. E. Mangenot), pak Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie (vyd. F. Cabrol). Kromě toho vydává se mnoho stálých sbírek, jako La pensée chrétienne, Etudes d'histoire et de théologie positive. Bibliothèque de l'enseignement, Corpus scriptorum christianorum (Chabot), nově založené Etudes d'histoire des dogmes et d'ancienne littérature chrétienne, Études bibliques (směru P. Lagrange), Bibliothèque de l'enseignement scripturaire (Batiffol, Rose, Touzard) atd. Cena jejich jest nestejná, však celkem podávají utěšený obraz obnovené pracovitosti a šlechetných snah.

*

Podnikem i pro nás důležitým budou Monumenta Judaica. Unter Mitwirkung namhafter Gelehrter des In- und Auslandes herausgegeben von Dr. Aug. Wünsche, Professor (als Vertreter der protestantischen Theologie), Dr. Wilh. Neumann, Prof. (als Vertreter der katholischen Theologie), Dr. M. Altschüler (als Vertreter der jüdischen Theologie). Leiter der Monumenta Judaica Dr. Jakob J. Hollitscher. I. Bibliotheca Targumica. Sämtliche Targumim zum Alten Testamente in erstmaliger deutscher Übersetzung. Der Urtext in lateinischen Transscription. II. Monumenta Talmudica. Die vollständigen historischen Quellen und Stellen des Talmud in erstmaliger deutscher Übersetzung. Vyjdou v 40—50 seš. po K 12·—. (Akademischer Verlag in Leipzig und Wien.)

Význam Talmudu je znám. Avšak důležity jsou i Targumim, zvláště Targum Onkelos, který pro filosofický vývin pojmu Boha v židovství, jakož i pro jiné fundamentální pravdy má veliký význam. Cena jeho je tím větší, poněvadž „die Targumisten in das Verständnis des hebräischen Urtextes schon deshalb tiefer eingedrungen sind, veil sie einerseits einer Zeit angehörten, die der Fixierung des biblischen Textes sehr nahelag, während sie andererseits dem Volke entstammten, das das Alte Testament geschaffen hat“. (St. VII. Mon. Jud.) Též u starých židů Targum Onkelos byl ve veliké vážnosti. První sešit počíná Targumem Onkelovým, líčí též jeho život a stotožňuje ho s Aquilou. Životopis podán dle pramenů talmudistických.

*

„Deutsche Revue“ přinesla v únorovém svazku historickou vzpominku na krále pruského Bedřicha Vel. jako ochránce řádu jesuitů. Messinský professor G. Galatti jde po stopách pramenů k původu této lásky k jesuitům. Myslí, že příčinu její dlužno hledati v díle francouzském roku 1770 od Mirabauda vydaném (Système de la Nature), v němž útočí se na veškero náboženství hlavně s praktického stanoviska, a všechen řád mravní i společenský, jak do té doby byl upraven a založen, se podvrací a staví se nový úplně naturalistický. „Soustava přírody“ byla namířena proti Bohu, proti církvi, proti státu, proti panovníkům, proti bohatým, proti ctnostným a vzbudila v samých tehdejších encyklopedistických filosofech francouzských veliké zděšení.

Ani ti z nich, kteří filosofií svou všecko náboženství podvraceli, nechtěli uznati až těchto konců. Lamentoval nad ní sám Voltaire. Zhrozil se jí též přítel jeho, filosof na trůně, Bedřich pruský. V té době uzrál v něm úmysl podporovat náboženství v lidu, aby nemohlo dojíti k takovým koncům beznáboženské morálky. A z toho úmyslu i spolu z chuti poškádlit své francouzské přátele a filosofy, umínil si povolati z katolických zemí románských vyháněné jesuity do Pruska. Dobytá část Slezska většinou katolická, přivtělená část Polsky rovněž katolická a jesuitům nakloněná i přivyklá čin jeho mohly jen podporovati. Nic se nelekal výsměchu a proseb svých filosofů. Ba když papež Clemens XIV řád jesuitský v celé církvi zrušil, Bedřich trval na svém, že v jeho říši řád jesuitský musí potrvati jak byl. Toto rozhodnutí vzbudilo pravé zděšení mezi filosofy. Na jméno mu přijíti nemohli; papež se stal huguenotem a protestantský skeptik Bedřich generalem jesuitu — volal výsměšně Voltaire. Ale Bedřich měl na toto své rozhodnutí omluvu: Katoličtí mocnáři mohou papeže poslechnouti a jesuity zrušiti; papež jako jejich hlava rozhřeší a uvolní je od přísah [!] a slibů v tom směru daných. Mým pánem však papež není. Mne rozhřešit nemůže. Já svou přísahu, že katolickou církev a náboženství uchovám ve své říši neporušeno tak jak jsem je přijal, musím v každém případě zachovat. Papež by se také poskvrnil, kdyby mne požehnal, prsty by si musil nechat useknout, kterými by rozhřešil takového zlořečeného bludaře, jaký jsem já — doložil ve svém kousavém způsobu.

Galatti dokládá: krátkozrací lidé viděli v této ochraně jesuitů nedůslednost filosofa Bedřicha; ale prohlédavý Bedřich zcela moudře použil ochranného prostředku proti budoucnosti, v níž tušil po knize „Système de la Nature“ přicházeti francouzskou krvavou revoluci.

*

Otázku sv. Expedita řeší „Analecta Bollandiana“ ve svazku lednovém. Obrací se proti výkladu římského listu „Civiltà Cattolica“, jež kult sv. Expedita hájila jako nepamětný, jméno jeho ve všech martyrologiích, po hieronymském převzaté. Bollandista N. D. rozbírá zápisky martyrologií, rozbírá zvláště pramen, Jeronymské Martyrologium a to obě data, pod nimiž přichází sv. Expeditus — 18. a 19. dubna. O martyrologiích staré církve praví, že jsou plna chyb a přepisův a zkomolenin. Hned jména míst vzata za jmena mučeníků, datum přehozeno a spleteno; stejnojmenní stáhli za sebou celou skupinu spoludruhů, kam nepatřila; jména sama byla-li z cizí krajiny a cizozvuká hrozně komolena k nepoznání. Marginalní přípisky mateny s textem, a tak stalo se i tu v Martyrologiu hieronymském pod datem 18. a 19. Nějaký dobrý přehlížitel celého soupisu napsal si asi na okraji odkazy při jménech stejně znějících a opisovač odkazy vtáhl celé pod datum. Tak i v našem případě dostaly se pod datum 18. a 19. pod nimiž oběma se jméno Expedit nachází, jednou jako mučeník armenský z Mitilin, podruhé jako mučeník římský. Vždy byl přijat s celou skupinou, která je dotvrzena jako správná však pod jiným datem. Avšak v žádné té skupině na pravém místě jmeno Expedita nenalezáme. Za to z té skupiny

vypadlo jiné jméno totiž Elpidius, jenž v některých martyrologiích v těch skupinách právě přichází pod různým zněním: Hilpidi, Helpidi, Helpedi, Elpidi, Elpedi. Autor Bollandista má za to, že jen z tohoto jména přepsáním vznikla pak forma Expeditus, a z přepisu Hieronymského Martyrologia rozšířila se po celém západě. Fantasie lidová pak ze jména neznámého svatého utvořila si zvláštní kult: rychlého pomocníka. Autor zazlívá římským obhájcům kultu a mučeníka Expedita, že tak nekriticky a falešně staví se k celé té otázce a hájí, co se hájiti vůbec před vědeckou kritikou nedá. Končí: „Třeba poctivě přiznati, že celý ten kult (sv. Expedita) je už v původu svém pochybený a místo marné námahy obhajovat jej, byl by mnohem užitečnější pokus přivésti nazpět věřící k stupním oltářů našich pravých a ctihodných světců, bohužel tak zanedbávaných v současných pobožnostech.“

*

Na západě, v Anglii, Francii a Italii velmi rozvířila mysli katolického učeného světa kniha anglického jesuity P. Tyrrella „Lex orandi“ (Zákon modlitby) předloni vydaná. Kniha nesla autorisaci ordinaria a řádovou. Ale myšlenky v ní hlásané byly takové, že jich dosud žádný z katolických reformistů tak daleko a důsledně neprovedl. Kniha sama a system v ní vyložený pro mystický sloh svůj nebyla asi v první chvíli od církevních vrchností pochopena. Teprv až ji začali modernisté rozbírat a sám P. Tyrrell ji novými a novými brošurkami osvětloval, vyjasnil se pravý význam díla. Proto najednou nastalo mezi Římem a Anglií vyjednávání, nepříjemná věc měla se nějak uhladit a urovnat přispěním autora samého. Ale autor zůstal při svých ideích a raději vystoupil z řádu. Jesuité o knize svého spolubratra mlčeli. Teď, když vystoupil, teprv chystají důkladnou její popravu. Ve své mystice a ve svém chápání náboženského života katolického hlásá P. Tyrrell podobné prý zásady jako italský romanopisec ve svém „Il Santo“. Dílo Tyrrellovo teď nabývá teprve věhlasu a překládá se i do jiných jazyků.

*

Uherské politické zmatky, vlastně prelat Molnár z lidové katolické strany, zatáhli do uherské politiky i papeže. Zmíněný poslanec zprvu zneužil náboženství pro politickou agitaci (v kostele uspořádal pobožnost za vítězství koalice), a když byl za to pokárán, politikové maďarští počali volat, ať se Řím nemíchá do jejich politiky. Přes to však před tím i po tom katolická lidová strana uherská stále před voliči se chlubí schválením a přízní Říma — ovšem bez důvodu.

Mnoho hluku způsobil pastýřský list biskupa boloňského Bonomelliho o rozluce státu od církve a ještě více to, že přijev do Říma nebyl předpuštěn k audienci. Biskup přenáhlené názory z listu svého odvolal, papež mu projevil aspoň poselstvím, že svou starou přízeň osobní mu nadále zachovává, ale že z politiky ho přijati nemůže.

Srbové lužičtí evangelické církve mívali na synodě saské svým zástupcem pastora Imiše. Po smrti jeho volili Srbové na žádost německých osad německého pastora a obě strany daly si ujištění,

že vždy se bude srbský a německý zástupce střídati. Ale teď Němci při nové volbě bez ohledu na dřívější slib volili zas Němce, o nějakém vyrovnávání nechtějí ani slyšet!

Katolíci polští počínají se organisovat. Z Haliče zatím jen návrh vydán, aby se katolíci organisovali v samostatnou skupinu aspoň, když ne v politickou stranu. V království polském pak založili si už svou zvláštní organisaci, po vzoru německé organisace a po příkladě předšedší je litevské katolické konst. strany. V nynějším volebním ruchu však lid venkovský daleko tak ochotně nejde s kněžími svými, jako namnoze lid ruský ve vnitřní Rusi.

Sekta mariavitů vstoupila v otevřený boj proti katolíkům. Obcím nakaženým totiž kážou biskupové zavírat kostely, sektáři však jich brání jako svých. V několika nejohroženějších diecesích konány porady kněžstva a biskupů (v Haliči, Plocku, Lublině, Varšavě), jak bludařům čeliti. Usneseno postupovat mírně, ale neohroženě.

Arcibiskup Stablewski poručil teď výslovně i německým kněžím vystoupiti z politických spolků německých a zdržovati se politických bojů, jako to dřív učinil polským kněžím.

*

Organ emigrace macedonské „Makedono-Odrinski Prěgled" přináší statistiku křesťanských obcí v Macedonii. Církve křesťansko-pravoslavné podle národností jsou čtyry: bulharská (exarchisté), řecká (patriarchisté), nejnověji i rumunská či vlašská, a konečně srbská, ale pod pravomocí patriarchy řeckého. Ze všech národností jsou ještě malé obce protestantské, a sjednocené katolické, jakož i moslimské. Nejčetnější jsou exarchisté — tedy církevně národní organisace bulharská. Čitají v Macedonii 1232 kostelů a 51 klášterů. Bulharští sjednocení katolíci mají 9 chrámů a bulharští protestanté 3 chrámy. Patriarchisté (Řekové, ale více Slované dosud ze jha řecké církve se nevymanivší) mají 569 kostelů a 40 klášterů. Srbové patriarchovi poddaní, ale pod vlastními biskupy, mají 68 chrámů a 9 klášterů. Vlacho-Rumuni mají dosud pouze 1 kostel v Bitoli. Kromě toho je v Macedonii ještě 75 chrámů a 1 klášter; z chrámů je jich 54 společných všem organisacím, a 31, v nichž jedna organisace po druhé se střídá. Tak všech chrámů je v Macedonii 1928, všech klášterů 101. Patriarchisté jsou v solunském a bitolském vilajetu, Srbi ve skopijském a bitolském, Vlaši v bitolském. Pouze exarchisté jsou po celé Macedonii.

*

Před zahájením politického života v Rusku debattováno mnoho v duchovenských a konservativních listech o stanovisku duchovenstva k politice. V listech se jevil náramně mohutný proud politický. A tak duchovenstvo jest první se všech stavů, který se voleb po venkově nejčileji súčastnil.

To čilé účastenství duchovenstva ve volbách jest proti mysli pokrokovým a radikálním stranám, neboť v kněžstvu vidí vydatnou podporu stran konservativních.

Při reformě školní a církevní přetřásá se též otázka, zdaž by neměly se dnešní duchovní akademie proměniti v universitní fakulty, jež by mnohem vydatněji mohly působiti, a duchovenstvo tak na roveň postaveno ostatním stavům vzdělaným lépe mohlo vliv církve a theologie uplatňovati v životě intelligentní společnosti. — Jiná otázka je, zdaž dnešní bohoslovná stolice na světských fakultách má se podržeti v dnešním způsobě. Navrhuje se totiž, aby místo dogmatické a vůbec positivní theologie přednášela se s této kathedry filosofie náboženství nebo srovnavací historie náboženství.

Přípravná komise pro budoucí všeruský církevní sněm měla 21. března první své sezení. Na něm uvítáni zatím jen členové komise od metropolity petrohradského Antonia a zvoleny subkomitéty, kterýmž přiděleny různé odbory otázek: reformy organisace církevní vůbec, správy diecesí, organisace farností, věcí soudních a rozvodových, duchovenské školy, bohoslovné a bohoslužebné záležitosti, záležitosti sektantů, rozkolníkův a jedinověrců. V každé ze sedmi sekcí předsedá některý biskup. Sekce projednají v každém odboru a v každé skupině otázek potřebné reformy a v plenu pak navržené reformy se budou protřásat a přijímat jakožto předlohy pro jednání budoucího soboru. První sekce (o organisaci církevní) projedná též otázku složení a volby do církevního sboru.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Zpěvoherní repertoir březnový nepřinesl nic nového. Provedení Bizetovy „Carmen“ v nové kostumní výpravě, ale v starém, ostatně dobrém obsazení prostě zaznamenáváme. Za to s povděkem uvítali jsme, že po delší přestávce zařaděna byla do pořadu her Gonnodova nejpopulárnější opera „Faust a Markétka“, jíž dostalo se roucha nového uvnitř i zevně. Kapelník p. Hrazdira a režisér p. Aschenbrenner vykonali pro zpěvoherní repertoir záslužný čin. Onen úplným přestudováním opery podal nový důkaz vzácné intelligence hudební, tento pečlivou režií dokázal myslícího umělce, jenž při skromných prostředcích bez ohledu na obvyklé manýry a tradice divadelní samostatně dovede hru vypraviti.

Titulní úlohy uplatnili osvědčení naši přední solisté p. Doubravský a sl. Kasparova co nejlépe. Markétka sl. Kasparovy jest vedle Mignony a Mimi nejlepším jejím výkonem.

Z ostatních interpretů solových partií vynikli pánové Pivoňka (Mefisto) a Komarov (Valentin), a to jak po stránce pěvecké, tak i herecké.

Dne 19. března 1906 vystoupil v této opeře v úloze Fausta jako host člen pražského Národního divadla p. Pácal, jenž podal ovšem výkon v pravdě výborný. Vzácný a milý host byl plným domem

ijat co nejvřeleji a byl opět a opět předmětem upřímných, zasloužených ací. Markétku zpívala tentokráte pí. Svobodová, krásně a se zdarem lným; dokumentovala umění své znova ve světle nejjasnějším.

Sezona blíží se ke konci a ředitelství slibuje v opeře již jen ovedení Lisztovy „Svaté Alžběty“.

Již dnes lze říci, že celková operní bilance období 1905—6 bude srovnání s činohrou méně příznivou. Bylyť provedeny pouze tři půdní novinky (Foersterova „Eva“, Bradáčova „Kostnice sedlecká“ a ešverův „Černokněžník“) a nová nastudování omezila se drahnou tšinou na díla, jež byla z let posledních už dobře známa. Naprosté omenutí skladatelského odkazu nedoceněného našeho Bendla a ignování děl Mozartových našim silám lehce přístupných, zejména v letošním ce jubilejním, vytýkáme správé divadelní za veliký nedostatek. Neavíme, že by se v opeře nebylo pracovalo. Máme veškeru úctu vykonané práci. Studovalo a hrálo se opravdu dost. Ale bez určitých u, bez plánu a často nahodile. Bude třeba, aby povolaní činitelé se starali nejen o to, aby delší čas před započetím příští sezony měl ditel připraven seznam oper, jež se mají provésti, ale aby byla i zatěna možnost jich provedení. To se může státi tím, že stanoven bude edem zevrubný plán, dle kterého se budou opery studovati. Jen tehda, lyž bude pracováno předem promyšleným, určitým směrem, povznese opera naše k cílům plodnějším. Jan Kakš.

Z činohry na předním místě sluší zaznamenati nové nastudování hakespeareovy tragedie „Romeo a Julie“ (24. února). Věčně ěží toto dílo světového mistra nebylo u nás dáváno již delší dobu přivítáno tudíž se zájmem a pozorností. Toho si nové nastudování uteěně i plnou měrou zasloužilo. Myslím, že v takové úplnosti a enické dokonalosti, umožněné dvojím jevištěm shakespeareovským, nás tato tragedie viděna nebyla. Souhra a spád hry byl venkoncem amenitý. Herecky ovšem zůstavilo naše provedení ještě i v hlavních ohách dosti přání. Pan Pech v úloze Romea poškozoval svůj temperaentní jinak výkon kvapem a přepínáním hlasu, jimiž zastíral krásu srozumitelnost veršů. Paní Beníškové jako Julii nedařily se momenty íravého bolu, za to svým zvonivým přednesem veršů připravila všem avý požitek. Překlad Sládkův v takovém přednesu odkrývá nám sud neznámé v pravdě hudební krásy Shakespeareova verše. Náladu o tragedii velmi dobře připravil družstvem Národního divadla vydaný táček, obsahující studii V. Dreslera.

Jako další ukázka z dramatické tvorby moravské dávána dne března pětiaktová hra od K. Břízy (pseudonym) „Bitva u Kašovic“. ra ukázala se býti zajímavou, stejně břitkou jako nemilosrdnou satirou ch nejmenších z venkovských městeček moravských, které svým litickým a společenským životem skutečně neodlišují se mnoho od ocourkova, eufemisticky tu nazvaného Kašovicemi. Zajímavo jest na e sledovati, jak intelligent, odsouzený prožíti kus onoho života, shleavá celý ten zmotaný uzel osobních zájmův a intrik tíživým a neesitelným. Jako taková jest komedie Břízova řadou [illegible] sestavených

obrázků s výborně odpozorovanými figurkami a karikaturami, kte tnou do živého. Autor nezapomněl na nikoho, zcela na nikoho, starosty a všestranného hodnostáře a místní veličiny počínajíc až posledního vesnického veterána a hasiče, od routinované místní politikář po prostou venkovskou husičku — všechny vytáhl na světlo před na oči, aby je sesměšnil v jejich nicotném, sobeckém kramaření, aby sešlehal za všecku faleš, která činí ryzímu člověku společenské sty na venkově tak trpkými.

Jako dramatická práce nesnese ovšem „Bitva u Kašovic" přísn šího měřítka. Děj její, na celovečerní hru příliš nepatrný, právě j řada obrázků sotva souvislých, dá se krátce vyčerpati větou i jedinc Agitace k obecním volbám dovolenými i nedovolenými, čestnými, jak zpravidla bývá, i nečestnými prostředky. Jen že tento děj ne v práci ani stupňován ani zauzlen nebo vyvrcholen; od sceny ku sce se sice dobře bavíme, ale konec by mohl býti kdykoli; neukojeni bycho neodcházeli.

Autor dovedl tedy smělou rukou a s úspěchem zobraziti kus živo přistoupí-li k tomu časem ještě dar dramatického provedení toho, umí viděti a pověděti, můžeme příštím pracím s nadějí pohlížeti vstř

Novinka vypravena byla pečlivě, s chutí a se zdarem.

K slavným básníkům, jejichž díla jsou u nás řídkými a pr vzácnými hosty, náleží zejména „soudobý Shakespeare" Henrik Ibse „Paní z námoří", hrou o pěti dějstvích, kterou jsme 23. břez v překladě Jaroslava Kvapila viděli, připravilo divadlo krásný več

Náleží k symbolické periodě tvoření norského mistra, v níž všech jeho dramatické práce snaží se řešiti metafysické i biologické zákla lidské existence, snaží se odhalovati nejskrytější poměry indivic k vůli a mravnosti.

Ellida, dcera hlídače majáku, provdavši se k vůli zaopatření lékaře Wangla, nenalezla v manželství dosti zaujetí a vyčerpání i stí nezdolnou touhou po svobodě. Ta jeví se jí touhou po širém, nespoutan moři, které bylo od malička jejím druhem, známým a zároveň čarov tajemným, od něhož byla sňatkem odloučena, nucena žíti hluboko vnitrozemí u fjordu. Pravým Ibsenovým stělesněním nevyzpytatelné t touhy jest poměr její k příšernému cizinci-kormidelníku, jemuž se kd ve svém obdivu ke všemu, co souviselo s kouzelnou vodní říší, b zaslíbila. Po deseti letech jeho nepřítomnosti nesplněné její tužby znc a znova dávají ji v moc suggestivní síle tajůplného cizince. Konec plní tento svůj slib a přichází, aby si ji odvedl, půjde-li dobrovo s ním. Postavena jsouc před možnost opět o osudu svém svoboc rozhodnouti a voliti mezi touhou či povinností k dětem, zůstává př po boku manželově, jehož lásku právě tím poznává, že dává jí i kroku odloučení plnou svobodu — jen aby splnil její touhy.

Tak řeší Ibsen problem nepřirozených chorobných tužeb lidský jichž lékem vidí založení čistého štěstí rodinného.

Známá Ibsenova technika nevyrovnatelné dokonalosti, přes kovové motivace, povznáší i „Paní z námoří" mezi nejlepší díla světo

U nás veleobtížného úkolu, který na sebe vzala režie uvedením
o hry, zhostili se všichni súčastnění umělci čestně, každý podal
nich své nejlepší. Co k dokonalému provedení ještě se nedostávalo,
li můžeme přičísti na účet našich poměrů, které tak málo poskytují
ležitosti zdokonalovati se na velkolepých výtvorech poesie světové.
Kromě uvedených tří novinek oživil se činoherní repertoir také
ěma zdařilými reprisemi Jiráskovy „Lucerny“ a Davidovy veselohry
Katakomb“, pak starší veselohrou Sardouovou „Cyprienna“. Drama
hož autora „Čarodějka“ mohlo býti za to s prospěchem pominuto;
jsme-li ani provozováním veseloher tohoto divadelního řemeslníka
dšeni, jsou dramata jeho přímo nesnesitelna. Odmítavý soud o nich
t již dávno na všech čelných jevištích ustálen. St. Fiala.

*

Literární přehled „Národních Listů“ podává výkaz belletrie
ské za minulý rok a součet je takovýto: básnických sbírek vydáno
od 33 básníků, prosy krásné vydáno 60 knih od 56 autorů. To
t číselné ocenění, jakostní by ovšem tak vysokých cifer nepodalo!
Proti dekadentismu v české literatuře prohlašuje se čím
l více lidí z těch kruhů, které jej dříve chránily nebo aspoň mlčky
jímaly. Konečně však vidí a uznávají i v revui realistické ty spousty
u zhoubu, jež natropil v mladých duších. Ovšem pozdě a ne bez
ny dnešních obviňovatelů. Proti literárnímu „holysmu“ vystoupili
první z pražských literátů a mezi nimi i Machar! Ovšem že pozdní
říkávači dekadentů mnoho neprospívají. Naopak provádí se na nich
otikritika a tak konec konců vychází na jevo, že nemáme vůbec ani
sníků ani prosaistů: jedni strháni od té strany, druzí od oné.

*

Časopis „moravského musea zemského“ přináší jako přílohu
upis všech umělců na Moravě a děl jejich ve starých pa-
tkách a chrámech uchovaných (podle topografie Volného). Jsou to
ly většinou umělci od 16. do počátku 19. století a chrámová díla jejich.
noho z děl těch jistě svou uměleckou působivost už ztratilo, většina
en těch zapadla a stala se „bezezvukými“ pro nás. Zřejmo také, co
orava v minulých právě věcích poskytovala zaměstnání a příležitosti
mělcům k rozvoji talentu! Bohužel, že většinou byli to umělci rodem
bo vychováním němečtí, možno-li mluvit o národnosti v těch dobách
nás, kdy netvořila nijaké ani politické ani společenské kriterium.
oplněk toho soupisu jmény umělců a děl z 19. století až po naši dobu
l by teprv zajímavým obrazem pro srovnání a ocenění vývoje našeho!

*

V „Českém Lidu“ přináší Franěk Páris velmi pečlivě sestavené
ské názvosloví mlynářské. Je v něm hojnost a bohatství řeči
mi dobře vyznačeno, a co jest významno, není tu těch kazimluvů
cizomluvů takové množství, jaké nalézáme v jiných průmyslech
ich. Mlynářství jako původní domácí živnost ze stara provozovaná
potřebovalo bráti odjinud. — Bylo by ostatně velmi vděčno a uži-

tečnou prací i jiné průmysly a živnosti takto propátrati, pokud v lid posud živy žijí a jeho původ na sobě nesou, a názvosloví i způsc mluvy technické v nich zaznamenati. — Totéž číslo „Č· L.“ přiná netištěný dosud rukopis H. Gallaše o Radhošti a o Valaších.

*

„Národopisný Věstník“ přináší studii ruského folkloristy A. Jacimirského o původu umění. Je to přehled názorův a theoı o původu umění. Názory o původu souvisí s názory o účelu jeh V prvním náčrtku o umění tonickém zmiňuje se autor o názoı Schillerově a Kantově, že zpěv, rythmus a tanec má svůj původ v hravosti člověka, o Spencerově theorii, že je to projev biologickél zákona, obnovování fysické a psychické rovnováhy; konečně zmiňu se šíře o Bücherově theorii, že poesie-píseň jest pomocný rythmus p práci. Autor rozebrav tuto theorii rythmu pracovního sám se k přidává. Rythmus založen v tepu srdce a dechu plic. Z práce nejdř tedy vyplynul rythmus, s rythmem pak spojila se slova, poesie. Brz však rythmus-píseň od pouhého doprovodu práce přešla k povzbuzei ku snaze přivoditi výsledek práce, a snad jakýkoliv výsledek vůbı — píseň zaklínací, obřadná, milostná, satirická, epická. Tedy theor shrnuta praví: „Prvotní člověk musil pracovati. Ale poněvadž prá doprovázena je přirozenou ztrátou energie, tu člověku bylo nutno zr gulovati práci, dáti jí rythmus a takovým způsobem oblehčovati je vykonávání. A hle člověk instinktivně nachází způsob rythmick zregulovati práci v hudbě a poesii; takovým způsobem tvoří se i prvot píseň-tanec, úzce spojená s písní zaklínací. Vytvořivši se z praktický potřeb člověka, umění prvotní neslo z počátku určitý a čistě praktick charakter. Takový ráz měly nejen hudba a poesie, ale i umění v tvarné... Ve svém následujícím rozvoji umění počalo uspokojov výhradně esthetické potřeby; užitečné přešlo v krásné a ztrácejíc p stupně svou praktickou účelnost, získalo v některém druhu ‚účelnc bez účelu‘, t. j. esthetickou cenu.“ Jedna z hypothes, nic víc.

*

V „Przeglądě Polském“ ve svazku březnovém Dr. Wlad. Pil počal obšírné studium o „sociologii umění“. Umění pouze ve sp lečnosti se mohlo vyvinouti. Člověk sám sobě zůstaven, praví Kaı nezdobil by ani sebe ani svého okolí. A umění svůj sociologicl charakter ukazuje už při vzniku svém, a to od prvopočátku až podne společnost nejen vtiskuje uměleckému dílu určitý rys, umění vůb může vzniknouti až v určitém prostředí společenském. Ono ukazu svůj společenský ráz i při působení svém, sbližuje lidi, jím jedni n druhé působí, ono je společným poutem lidí. Třeba však společensk působnost umění rozebrati i tím směrem, jak ono přispívá k upevně společnosti, zdaž a jak podporuje mravní zákony, jimiž společnost udržuje. Konečně sociologie umění objasní nám dva zjevy dneši poměr socialismu k umění, a konečně vlivy socialní na dnešní prouc umělecké a dnešní přelom v umění. Toť kostra otázek, jež tvoří úv k práci, která zdá se bude velmi zajímavou.

Od starých spisovatelů řeckých (Ptolemaeus) uváděný kavkazský kmen „Zéchové“ (Ζίγχοι, Ζῆχοι) brán byl od některých starších učenců (Balbína, Kochanowského, Dobnera ba i Dobrovského) za Čechy. Názor ten obnoven opět německým professorem mnichovským Albrechtem Wirtheimem, který Slovany a Čechy jako vůbec praobyvatelstvo Evropy má za kmeny finsko-turanské, jež později poarijčeni. Čechové jsou mu též kavkazští „Zéchové“ a jejich Kroka vidí v asijských řekách Kerka, Karka a j. („Geschichte Asiens und Osteuropas“). Kmen Čechů by tedy byl povstal jako Bulhaři a Rusové (dle pověsti!) spojením kmene cizího dobyvatelského s osedlým v našich zemích lidem slovanským. Jméno jako u Bulharův a Rusů bylo by zůstalo po dobyvatelích!

*

V posledním svazku loňského čtvrtročníku římského „Archivio della R. Società Rom. di Storia Patria“ rozepisuje se D. J. Ramundo o vině Neronově při požáru Říma (Nerone e l'incendio di Roma). Srovnává prameny, z nichž obvinění to čerpáno. Současníci o vině Neronově nic nevěděli. V kruzích Neronovi nepřátelských ovšem ze zlosti na rozpustilého a bláznivého Cesara sváděli kde co, a tak i požár Říma byli ochotni jemu za vinu přičísti. A sám Tacitus, který k těmto kruhům nepřátel Neronových náležel a v nich se pohyboval, pochybuje o tom, že by to byl Nero provedl. Také pověst ta vyskytuje se znovu až po třech stech letech, až už Nero stal se postavou legendární a jako první pronásledovatel křesťanů nabyl v očích křesťanských spisovatelů co nejpříšernějšího výrazu. Také Suetonius a Dio Cassius mluví o takových podrobnostech a tak živě celý příběh o podpálení Říma vyličují, že legendární původ celé báje jest na biledni. Tacit, jenž umínil si psáti „sine ira et studio“, přece jen to nedovedl a odchýlil se od toho svého úmyslu. Povinnost nové kritiky historické je, provésti Tacitův úmysl. A tu „sine ira et studio“ studujíce dobu Neronovu nuceni jsme prý přiznati, že Nero požárem byl nevinen právě tak, jako nevinni jím byli křesťané.

*

Ve zprávách francouzské akademie věd (1906 I.) přináší známý badatel zkamenělé flory Grand' Eury krátký přehledný úsudek o zkamenělinách kamenouhelných uloženin francouzských. Uhelná ložiska francouzská, zvláště v depart. du Nord a v dep. de la Loire mají minimalní mohutnost 6000 *m*. Geobotanické šetření těchto uhelných uloženin svědčí, že ukládání vrstev zuhelnatělých dálo se velmi pomalu, že tedy doba kamenouhelná oněch krajů byla velmi dlouhá. A samy uloženiny přerušeny mnohdy vrstvami jinými tak mohutnými (vápenec 1000 *m* silný), že ohromné periody i na tyto intervally nutno odpočísti. Květena, jež ložiska ukládala, byla vesměs bahenní. A ve vrstvách nacházíme velmi stálou a stejnorodou květenu. Tak po celou periodu jednoho milionu let nacházíme tu Stigmaria ficoides úplně stejnou a nezměněnou; podobně Calamites Suckovii jest nezměněn po celou dobu, až na konci periody vykazuje leda vzrůst poněkud mohutnější. Boj o místo mezi

rostlinstvem byl tak urputný, že vidíme mnohdy, jak od jedné vrstvy k druhé nový druh dříve jen řídký úplně převládl. Tak mnohé sloje skládají se výlučně z jednoho druhu nebo rodu rostlin, a to sloje až i 100 *m* silné. Mnohdy táž rostlina zatlačená teprv až po dlouhé době znovu opanovává (tak Neuropteris flectuosa v depart. Gard po přerývce 1000metrové).

Zvláštností do očí bijící je stálost druhů po celou skoro délku kamenouhelné periody. Ve vrstvách pravidelně po sobě následujících, v nichž by podle descendenční theorie měly býti přece stopy vývoje druhového, nalézáme jen zbytky druhů stále stejných, nezměněných! Od spodní vrstvy až k nejvrchnější dá se uvésti asi 10 druhů rostlinných, jež ve všech vrstvách přicházejí a tedy podle doby ukládání přes miliony let přebíhají, a přece jak ve spodní vrstvě, tak zcela nezměněně je nacházíme i ve vrstvě vrchní. Za to nacházíme náhlé změny a přechody. Tak možno za to míti, že odontopteris pravidelně nějakou vnitřní silou (force directrice) biologickou mutuje, a to z od. Reichiana na odont. minor. Neboť na více místech ohromné uloženiny (až 1000 *m*) této odont. Raich. náhle přecházejí v nové vrstvy samé odont. minor.

Geobotanický právě jako geozoologický výzkum obrací se velmi rozhodně proti theoriím o pomalém vývoji, o evoluci darwinistické a svědčí mnohem zřetelněji pro novou theorii, o náhlém povstávání druhů, jíž věda říká „mutatio“ (Bible „creatio“), starému názoru o stvoření mnohem bližší.

*

Ohlášená revue národopisná, od missionářů vydávaná, vydala 1. číslo (Anthropos). Revue vychází za přispění učené katolické společnosti Lvovy (Vídeň) a Görresovy (Mnichov). V prvním svazku obsaženy články v řečech všech, jež připuštěny (latinské, francouzské, německé, anglické, španělské a italské). Články jsou všeobecného rázu (vědecký úkol missionářů, linguistika jako kriterium národopisné, moderní ethnologie) a zprávy i stati z různých zemí a národů (z Australie, Afriky, Číny, Bornea a Indie). Stati psány opravdu vědecky a s velkou znalostí národopisnou, tak že „Anthropos“ bude tvořiti důležitý pramen národopisný, a to tak bohatý a tak authentický, jako málokterý či žádný jiný list toho druhu.

*

Církev svými posty omezuje požívání potravy masité a vybízí ku střídmosti vůbec. Brání však rozumnou životosprávu, odvrhujíc všecky krajnosti, jako jest vegetarianství, naprosté temperenclářství, zvláště když se zvrhá v nauku jedině přípustného a spasitelného způsobu. A věda čím lépe poznává účinky potravy na tělo lidské, dává za pravdu církevní životosprávě té, jakou církev ode vždy hlásala a dnes jen nátlakem poměrův od ní namnoze dispensovala. „Živa“ upozorňuje na výzkumy Američana Chittendena a žáka jeho Folina, jaké prováděli na sobě, svých žácích a vojínech, studujíce fysiologické účinky různé stravy na člověka. Chittenden svými pokusy došel k poznání, že lidstvo musí porce masité omeziti. Není pro naprosté vegetarianství,

ale pro mírné požívání masa. Stravování bílkovin jest pro člověka velikou prací fysiologickou a působí v těle jedovaté dusikaté zplodiny, jež tělu přinášejí mnoho svízelů. Folin věnoval se hlavně zkoumání těchto dusíkatých toxinů v moči. Folinovy pokusy dotvrzují, jak tělo jinak velmi pravidelně pracuje a pravidelně vylučuje spotřebované součástky, ale jak člověk obyčejně sám přebíráním v potravě přivádí nepravidelnosti v ústroj svůj, nepravidelnosti takové, jakým tělo podléhá jen za nejhorších nemocí!

*

O filosofii scholastické přináší historicko-kritický, nepředpojatý úsudek Lud. Günther v münsterské „Natur und Offenbarung“ (1906, II.). Několik thesí, jež šíře rozvádí, budiž uvedeno: „Scholastika náleží už zcela historii, a jen historicky jest ji oceňovati.“ Tedy pro moderní studium, pro dnešní způsob myšlení jest vědou úplně mrtvou! Ovšem lidstvo ze všech starých cest podržuje pro sebe poznatky na nich nasbírané: všemi věky, generacemi a všemi pracemi minulosti duše lidstva vzdělává se formálně, tříbí se a ostří a obohacuje materialně, novými poznatky a názory. Filosofie pak hlavně tuto formální stránku má za cíl: neučíme se ze studia filosofie filosofii samé, ale filosofovat. Každá filosofie (tedy způsob myšlení a názor) rodí se z kultury doby své a nazpět zase na tutéž kulturu působí. Díváme-li se pod tímto zřetelem na scholastiku, seznáme, že duch její jest duchem nesamostatnosti, celá spočinula na Aristotelovi, beze vší kritiky jej přijala jako mistra svého. Duch scholastiky jest dále duchem odporu proti zkušenosti, třebas sama hájila větu, že přírodní filosofie se musí zakládati na vědě přírodní. V praxi této věty neprovedla. Neboť ve svém naprostém spolehání na mistra svého nepotřebovala žádného nového základu přírodních znalostí a kosmické kritiky. A absolutní cena aristotelické filosofie přírodní jest naprostou nullou. Různé poučky scholastické dají se však přece i dnes použiti na realní přírodní zjevy. Ale tu třeba přiznati, že scholastika jich tak nepojímala, jak my je dnes applikovati můžeme, anebo že jsou tak všeobecné, že se shodí vždy na vše. Duch scholastiky jest dále duch formalismu a abstrakce. Tento duch vněšně abstraktní jeví se psychologicko-spekulativní methodou a formalismem, k němuž prý zvláště přispělo používání latiny, jež neměla v sobě síly živého vývoje. Toť ocenění scholastiky s našeho dnešního stanoviska, a výsledek oceny té jest poznání, že scholastika se pro moderní naše myšlení nehodí. Na to autor počíná rozváděti přednosti scholastiky pro dobu její, tedy vlastní historické ocenění v době samé a přiznává jí nebývalou obsáhlost, naprostou modernost a svobodomyslnost pro tehdejší časy.

V téže „Natur und Offenbarung“ hájí professor Ig. Wild svatého Tomáše Aquinského proti výtkám moderních spisovatelů, že nevážil si přírodních věd, že z celé své „summy“ ze všech 522 otázek (pojednání) pouze jedinou věnoval přirozeným účinkům světa, za to v celé řadě pojednání šířil se o kůrech andělských, o povaze andělů, o jejich skutcích, řeči, potravě, trávení a pod. nepotřebných otázkách. Také mu

vytýkají, že uznával pravdivost účinků velikého elixiru, jímž alchymisté zlato chtěli dělat. Professor Wild hájí sv. Tomáše proti tomuto nařknutí a v ostatním praví, že se nesmí tehdejší doba měřiti dnešní mírou vzdělanosti a dnešními názory. — Je to naivnost něco takového vyčítat věkům dávno minulým. Také by to nikdo jistě nevyčítal nějakému jinému učenci, třeba Sokratovi, že věřil jako jeho doba — ale katolickému učenci se to neodpouští, že měl názory své doby, a zvláště tomu ne, jehož svět katolický právě tak vysoko si cení!

*

Zjev lidských obětí, nejen zajatcův a cizích příslušníkův, ale i svojich lidí, jak se často přiházízelo ve starých říších, vysvětluje F. Goldstein (Globus, 3) příčinami politicko-hospodářskými a ne náboženským názorem. Názor náboženský přidal se teprve k hotovému zjevu, jenž původ svůj vzal jinde. Oběti lidské dály se všude ve starověku, byly všeobecným zjevem. Provázeny byly ukrutností — oběti za živa spalovány, v Mexiku jim srdce z těla vytrženo. Jako zařízení vycházely shora od vládců, jako obřad od kněží a lidu okrašlovány náboženskou omluvou. Původ jejich je socialně-náboženský. Obětováni zločinci. A zločinci děláni socialními a státními poměry samými. Země a bohatství její náleželo panovníkovi a kněžím, po případě božstvu a chrámům. Přehmaty na tomto majetku od nemajetných, rychle se množících poddaných byly něčím obyčejným a proto trestány smrtí. A poněvadž to byli lidé provinilí, proto stejně jako zajatci ze msty, odpravováni s ukrutností. Obětování lidí bylo přirozeným prostředkem regulace populační. Prvotní zemědělské národy na obmezeném okrsku usedlé rozmnožovaly se silně, rozmnožená populace však neměla už na témže obvodě a témže pozemku místa a obživy. Proto přírůstek odstraňován neb aspoň zmenšován obětmi (prvorozených, provinilých, nejnižších poddaných, vadných a slabých a pod.). Malthusova theorie o přelidnění bere se na pomoc i v dávné historii a v ethnologii! Je-li to více než moda ekonomismu ve všem a všude, musí ukázat teprve další a hlubší studium.

*

Ve Vídni pořádána výstavka lidového průmyslu a umění (národopisná), na níž český lid zastoupen byl čestně, ač neúplně. Výstavka má účelem zorganisovat i dnešní lidovou domácí produkci a prodej výrobků jejích.

Ve „Slov. Pohľadech“ Svet. Hurban-Vajanský přináší několik dalších dopisů (Archiválne zlomky) z roku 1848; jsou to hlavně idealní, krásné dopisy faráře Hurbana jeho manželce z vězení psané.

Ve Val. Meziříčí vydány Piťovy „Trávnice“, harmonisované slovenské písně, tak jak je harmonisoval první slovácký uvědomělý (ač samorostlý) kapelník J. Piťo

Na letní berlínské výstavě malířské hodlají se ruští umělci letos velmi hojně súčastniti. Secessionisté ruští hodlají zase uspořádat výstavku výtvarného umění v Paříži. Na ruských výstavkách, jedna v Moskvě, dvě v Petrohradě, nevystaveno letos nic pozoruhodného.

Umělecké divadlo ruské z Moskvy se na cestu po Evropě vydavši sklidilo v Berlíně veliký úspěch. Hra ruských herců chválí se jako vrchol uměleckého pochopení a prožití jednotlivých úloh i celku.

Opravený statut universitní pro ruské vysoké školy poslala ruská vláda k posudku cizím universitám a vynikajícím universitním professorům. Chce se jistě říditi i jejich pokyny. I když bude míti nejdokonalejší statuta vysokoškolská, dnešnímu materialu professorstva a posluchačstva přece nebudou vyhovovat!

První ženská polytechnika (na zemi vůbec) zřízena vloni v Petrohradě přičiněním pí. Arianové, jedné z předních ruských feministek. V době vysokoškolských stávek jediná škola, na níž se vyučovalo. Žaček má přes 200. Za čtyry leta bude tedy Rusko míti také své inženýrky, techničky a chemičky.

V nové obchodní smlouvě s Ruskem dostala úlevu i kniha rakouská, hlavně polská při svém dovozu do Ruska; bude se smít vozit beze cla, jak je to u knih ve všech státech civilisovaných.

„Lužice“ přináší seznam dolnolužické literatury pro intelligenci od roku 1880 do 1905; seznam obsahuje osm knih. Pomoci literatuře dolnolužické odebíráním její vědecké literatury za 6·5 marek!

V „Dom in Svetu“ přináší A. Breznik studii o přejímání cizích slov do slovinštiny (Izposojenke in tujke = Vypůjčenky a cizinky) a o duchu, v jakém si je živá řeč upravuje. Viní tu intelligenci z neobratnosti v přizpůsobování, jakou ostatně jeví intelligence každého národa, na rozdíl od lidu, jenž vše assimiluje.

„Slovenska Matica“ lublaňská si postavila nový program vydavatelský. Ročně poskytne: Sborník (drobnějších statí vědeckých), Letopis (jako zprávu matiční), jednu nebo dvě monografie (z dějin, z historie literární, z kritiky, ze sociologie, z národního hospodářství, z mediciny a přírodních věd atd.) a tři knihy belletrie, a to v jednom svazku díla sebraná a kriticky vydaná, v druhém domácí nejnovější tvorbu a v třetím překlady nejlepších světových útvorů básnictví románského. V program moderní tvorby přijaty též básně a dramata.

Na školách dalmatských (zemských) navrženo zavésti frančinu jako závazný předmět, aby byl paralysován vliv němčiny a vlaštiny.

V Záhřebě dávány 10. března tři nové jednoaktovky moderní dramatické tvorby: Ogrizovićův „Sujet“, „Kći“ (Dcera) Kolarić-Kišury a „Grbavac“ (Hrbáček) Mirky Dečaka (z uměleckého mnichovského života). Mladí chválí kusy ty, dle všeho drobty víc povídkové než dramatické.

Padlá nedávno srbská vláda Stojanovićova vybrala ještě Srbsku před svým pádem novou — hymnu. Stará hymna z dob osvobození prostá sice, ale citůplná (a nábožná, ač obě začínají slovem „Bože“) se už teď novému Srbsku nelíbí. Ale vybraná písnička od Šantiće všeobecně se v tisku odsuzovala jako nezpěvná, prázdná a těžká. Vláda vypsala konkurs na melodii, ale dřív ještě rozhodnutí o slovesné části znova svěřila srbské akademii.

Bulharsko má veliké množství místních jmen tureckých. Navrhuje se jména poturčená opět po bulharsku obnoviti, jak sloula

před porobou tureckou. Byla by to správná reforma topografická, jež nemá nic společného s maďarským a německým kažením slovanského starého topografického názvosloví. — Spisovatel Iv. Kirilov sepsal drama „Čučuliga“ (žertovný název hrdinky), jež v moderním duchu pojato, upomíná prý mnoho na Ibsenova, Sudermannova a Maeterlinckova dramata. Líčí společnost, jaké v Bulharsku dosud není. Drama ostatně zbudováno na lásce ženatého ke svobodné, rozvoj poměru toho a mystika přírody se navzájem proplétají.

*

Zemřeli. 14. února S. F. Aleksandrovskij, ruský akademický malíř a portretista. — 25. února A. S. Arenskij (* 1861), hudební kritik a skladatel ruský. — 28. února M. A. Ziči (Zichy), rodem (* 1825) Maďar, ale sám sebe i ruským světem za Rusa počítaný, žiltě od roku 1847 v Petrohradě jako dvorní malíř slavený! — 3. března V. J. Vešnjakov, ruský spisovatel hospodářský a historický. — 6. března Žiga Pauliny-Tóth, slovenský hospodářský pracovník a spisovatel. — 14. března Viktor Aleksandrovič Krylov, slavený ruský spisovatel dramatický. — 16. března Luka Zima, literární historický kritik a spisovatel charvatský; Jakov Grig. Gurevič, vážený ruský pedagog, redaktor „Ruské Školy“, nejlepšího ruského listu vychovatelského, vlastník a ředitel soukromých škol středních velmi hledaných. — 25. března Josef Klika, český přírodopisný spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Obchodně smluvní poměry naší říše vstoupily 1. březnem tohoto roku v nové období, jež na dvanáct let umluveno s Německem, Ruskem, Belgií, Italií a Švycarskem. Zatímně upraven styk se Srbskem, Černou Horou a Bulharskem; s Rumunskem zůstala stará smlouva v platnosti — pouhá vzájemnost největších výhod, jaká říši naši pojí i k ostatním státům evropským, a tedy výhody prvním březnem zmíněným nahoře státům povolené i na všecky ostatní evropské státy (vyjma Portugalsko, s nímž není nijaké smlouvy) rozšiřuje. Zatímnost a nehctovost poměrů vůči balkánským státům způsobena jejich nároky, jaké si činily pro svůj vývoz dobytčí. Mocnářství pak naléháním agrárníků zalitavských i předlitavských umínilo si dovozu cizího dobytka nedopouštěti, leda od případu k případu a jen po vlastní prohlídce zdravotní a s vlastním ověřením. — Proti cizině uhájila říše své minimalní sazby obilní, svou veterinářskou autonomii a většinu zvýšených cel na průmyslové i hospodářské výrobky. Celkem tedy zahájena silnější ochrana celní.

*

Bez povšimnutí, ale i když snad všeobecně známa, přece bez pokusu záchrany rok co rok hrozněji říši naši stíhá pohroma vystěho-

valecká. Hrozněji zatím druhou polovici, ale i naši, zvláště některé kraje její mírou osudnou. V Uhrách už úbytek vystěhovalecký vloni a letos přesahuje přirozený přírůstek populační, tak že obyvatelstva v Uhrách ubývá! U nás pak je to hlavně slovanský východ a slovanský jih, jenž silno se účastní, ač i naše české země zachváceny jsou toutéž vystěhovaleckou horečkou silněji než před tím. Přistěhovalo se pak podle statistiky přistěhovaleckého úřadu Spojených Států severní Ameriky (my jak pochopitelno vlastní statistiky vystěhovalecké nemáme, neboť přemnozí odcházejí neznamenáni!) v minulém pětiletí z naší říše 1900/1 113.390 osob, 1901/2 171.989 osob, 1902/3 206.011 osob, 1903/4 177.167 osob, a konečně 1904/5 275.693 osob. Vyjma rok 1903/4 (Spojené Státy počítají správní rok od července počínajíc) patrno je stálé stoupání počtu přistěhovalců rakouských. V roce minulém také už Rakousko-Uhersko dodalo největší počet přistěhovalců, větší než Italie, jež před tím stále měla přednost. Za pět let pozbyla tedy říše naše 944.239 lidí čili 2% všeho počtu obyvatelského před i za Litavou. V tomto počtu leží však větší hospodářská ztráta než jakou absolutní číslice a absolutní procento vyjadřuje. Odcházejí většinou zdraví, silní lidé, pracující a práce chtiví i podnikaví. Odchází s nimi jen malá část toho socialního přívažku (žen, dítek, starých lidí), jaká visí na každém samostatně vydělávajícím údu společnosti. Tato závislá část tratíc svou podporu zůstává doma a připadá na obtíž pozůstalé společnosti. Podpory z ciziny domů posílané jsou sice dobrou náhradou za ztrátu samostatně vydělávajících členů — ale otázka jest, zda vyváží všecky materialní, ale i všecky moralní škody!?

Ztráty působené jednotlivým národnostem rakouským jsou velmi různé. Tak odešlo do Spojených Států v minulém pětiletí: Čechů ze všech českých zemí: 42.363 (jednotlivé roky od 1900 3766, 5589, 9577, 11.838, 11.593), Slováků 180.763 osob (29.243, 36.931, 34.412, 27.895, 52.282), Poláků 171.244 osob (20.288, 32.429, 37.489, 30.243 a 50.785), Rusínů 46.293 (5276, 7533, 9819, 9415, 14.250), Slovinců a Charvatů (počítáni dohromady jen ze slovinských zemí a pak z Charvatska a Slavonie) 137.057 (17.905, 30.223, 32.892, 21.105, 34.932), ostatních Slovanů (Srbů z Charvatska, Dalmacie, Bosny a Hercegoviny, ale i Černohorci, Srbové z království a Bulhaři jsou započítáni, ovšem malým počtem) 17.415 (758, 1465, 5940, 4111, 5131). Tedy celkem ztráta Slovanů za oněch pět let obnáší 595.133 duší čili 63% veškeré celoříšské ztráty, ač Slované tvoří jen 47% všeho obyvatelstva říšského. Jednotlivé národy slovanské pak v minulém pětiletí ztratily: Slováci 9% všeho svého počtu, tedy hodně, snad i dvakrát víc, než co obnáší přirozený přírůstek, Poláci 4%, tedy asi dvě třetiny přirozeného přírůstku, Jihoslované 3% všeho svého počtu, snad malou polovici přirozeného přírůstku, Rusíni pouze 1·2%, tedy v pěti letech asi necelý roční přírůstek, Češi pak 0·7%, čili rovněž méně, než co činí roční přírůstek.

Z ostatních národností silněji se stěhují židé, zvláště počítaní, jichž za pětiletí z říše se do Unie vystěhovalo 82.178 čili 4% všeho

počtu. Maďarů odešlo 133.754 (ač-li to byli samí čistí Maďaři!?) čili kolem 2%, Němců 103.811 čili 1% všeho počtu.

Do Spojených Států chodí stále hlavní proud všech vystěhovalců z naší říše. Do jiných zemí už jdou jen malé, nepatrné částičky celého toho vystěhovaleckého toku. Do Kanady (Rusíni a Poláci), do jižní Ameriky (Rusíni, Poláci, Jihoslované, Němci), do ostatních evropských zemí, do Afriky jižní (Jihoslované, Němci), na Balkanský poloostrov (Jihoslované, Češi, Němci), do Australie (Jihoslované). Tito vystěhovalci nepozmění svrchu udaná poměrná čísla o nějakou znatelnou číslici, leda snad u Jihoslovanů, Poláků a Rusínů, tak že by jihoslovanský odliv minulého pětiletí dostoupil snad 4%, polský 4·5%, rusínský 2% všeho počtu obyvatelstva.

*

Pruská komise kolonisační, jež vykupuje polskou půdu v Poznaňsku a západních Prusech a od roku i ve východních Prusech a ve Slezsku, podala sněmu pruskému svou zprávu za rok 1905. Nabídnuto ten rok komisi ke koupi 36.230 *ha* půdy náležící ke 324 velkostatkům a 694 selským usedlostem. Nabídka půdy byla mnohem menší než roku 1904 a 1903. Tehdy nabídnuto komisi 216.675 a 245.813 *ha*. A zvláště sluší vytknouti, že za celý rok 1905 nekoupila komise ani jí nenabízen ani jeden statek polský, ani přímo ani nepřímo. Poslední léta totiž nemůže už dostati statku polského, leda nastrčí-li nějakého prostředníka Poláka, který majitele oklame, jakoby pro sebe kupoval, a pak odvede statek komisi. Tento zjev roku 1905 jest potěšitelný pro Poláky, ale rok 1906 už jim přinesl některé ztráty. Velkostatky roku 1905 koupené byly vesměs v rukou německých. Majitelé Němci obyčejně komisi vyhrožují, že statek prodají Polákovi, že už naň dobrého kupce mají a vynutí si tak zaň cenu, jaké by nebyli jinak dostali. Komise všecky nabízené statky nezkoupila, nýbrž koupila vloni jen 34 velkostatky rytířské, 42 menší panstvíčka a 82 selské usedlosti celkem 34.661 *ha* za 41 milionů marek. Za celý čas svého trvání získala komise až 280.831 *ha* půdy za 232·1 milionů marek od velkostatků a 15.492 *ha* za 18.2 milionů marek od sedláků. Celkem tedy nabyla půdy 52 čtverečních mil čili 2963 čtvereční kilometry, z plochy té však bylo už i dříve v rukách německých 190.513 *ha* (1945 km^2) čili 60·6% všeho toho prostoru. Od Poláků podařilo se jí až doposud zkoupiti: 146 velkostatků, 26 dvorcův a 173 selských usedlostí s výměrou celkovou 101.810 *ha* za 76½ milionů marek. V roce 1905 usadila komise 1546 rodin německých kolonistů (asi 10.000 duší) a 330 nájemců. Za celý čas působnosti své musila komise prodati 22 usedlostí osadnických pro nedodržení povinných splátek. Celkem za celé 20letí usazeno na polské zemi na 60.000 duší — za 284 milionů marek, jež stát na tu kolonisaci vyhodil.

Rozhled socialní.

Jako u nás, před Litavou, bojují „československanští“ soc. demokraté o svoji národní samostatnost v odborovém ruchu s německou centralisační odborovou komisí vídeňskou, tak se zase **za Litavou** pokusili slovenští „soudruzi“ osvobodit od nadvlády socialní demokracie maďarské. Ale i tu pokus o samostatnost slovenské strany socialně-demokratické se ztroskotal, prý o finanční nemohoucnost slovenskou. Sotva ustavená neodvislá „slovenská strana soc.-demokratická“ svolala na 18. března t. r. mimořádný sjezd do **Prešpurka**, hlavního sídla dělnického ruchu slovenského vubec i křesť.-socialního, na němž se mělo výhradně pojednati „o vyrovnání slovenské strany soc.-demokratické se socialně-demokratickou stranou v Uhrách“ (maďarskou), t. j. o podrobení se slovenské strany říšské straně maďarské. „Slovenské Robotnické Noviny“, organ soc.-dem. ruchu slovenského, sice přinesly několik varovných článků ve prospěch samostatnosti slovenské strany — ale nadarmo. Sjezd — bylo na něm vedle hostů 24 delegátů; také naše česká socialně-demokracie vyslala zástupce! — se podrobil diktatu maďarskému docela, uznal program „uherské“ strany socialně-demokratické a zároveň i její organisační řády i přetvořil slovenskou soc. demokracii vlastně v jakousi krajskou (slovenskou) sekci říšské strany maďarské, kterou bude sice řídit zvláštní výkonný výbor slovenský skrze důvěrníky, ale v úplném područí maďarské centraly v Budapešti, která ovšem pak slibuje soc.-demokratickým Slovákům „právo“ na mravní i hmotnou podporu pro veškeré jejich akce.

Obava, že by se po delší dobu samostatná slovenská strana soc.-demokratická nevzmohla na dostatečné prostředky finanční pro své organisačně-agitační potřeby, a maďarské hrozby, že by jinak stoupenci slovenské strany nebyli připuštěni do „uherských“ organisací odborových — tu rozhodly. A dokonce prý i vlastenci jako Milan **Hodža** kapitulaci takovou schvalovali. Patrně znají ještě maďarský chauvinismus socialně-demokratický příliš málo. To už naše socialistická revue „Akademie“ zná své pappenheimské lépe. Napsalať v březnovém čísle — ještě všecka zvědava na výsledek prešpurského sjezdu — že „maďarští socialní demokraté jsou totiž jako jejich měšťáčtí krajané toho názoru, že ostatní národnosti v Uhrách nemají práva k existenci a jsou určeny k absorbování maďarstvem, a dle toho se k svým nemaďarským soudruhům chovají.“ — Smutná perspektiva pro slovenské soudruhy do budoucna!

*

Za to **česká socialní demokracie** uhájila jakž takž svoje dosavadní samostatné postavení v politické rudé internacionale, když už odborově podlehla německosocialistické centralisaci vídeňské, aspoň na zatim docela. Přes návrh anglický uznány za národnosti — jež pak výhradně tvoří sekce mezinárodních sjezdů socialně-demokratických — nejen skupiny obyvatelstva pod touže vládou, nýbrž i skupiny, u nichž snahu po samostatnosti a duševní jednotu třeba považovati za

výsledek delší historické tradice, ať už žijí pod jednou či více vládami. Ovšem bude příště dojista, dle podaného již návrhu, pro jednotlivé národnosti stanoven určitý počet hlasů dle významu a síly jejich organisací politických, odborových a družstevních — a tu naše československé hnutí socialně-demokratické příliš na plno nevyjde, když se dalo připravit o samostatnost organisační po stránce nejdůležitější, odborové.

*

Socialně-demokratickému terroru odborovému v Rakousku zasazena těžká rána rozhodnutím i poslední instance soudní v neprospěch soc.-dem. agitatorů zde už uvedených ze závodu Schuckertova ve Vídni, kteří prosadili, že byl křesťansko-socialní dělník Kunschak za to, že nechtěl přistoupiti do soc.-dem. odborového svazu, z továrny propuštěn. Právní zástupce soc.-dem. Dr. Ingwer marně popíral, že by tak zv. právo na práci, t. j. na ono místo pracovní representovalo nějakou hodnotu majetkovou, tak že by byla hrozba, že o místo přijde, vyděračstvím. Nejvyšší kassační soudní dvůr potvrdil dne 12. března t. r. odsouzení agitatorů soc.-dem., poněvadž konstatoval skutkovou podstatu vyděračství, že křesť.-soc. dělník odnětím jediného majetku, ztrátou tehdejšího pracovního místa, ohrožen byl. I soc.-dem. sami hned z počátku znamenali, že tu běží o zásadni rozhodnutí vůči jejich barbarské taktice znásilňovací při odborovém sdružování. Měli by tudíž všichni dělníci, kteří se cítí pro svoji příslušnost k jiným směrům socialním takto ohroženými pověstným už terrorismem soc.-demokratickým, požádat o podobnou právní ochranu před vyděračstvím, o to hanebnějším, že tu běží právě o nejmenší majetky nejnuznějších.

*

Mohutný vzrůst křesťanské odborové organisace v německé říši čím dál více zabírá mysli socialně-politické veřejnosti v Německu. Nedávno ještě doporučoval na říšském sněmu hrabě Posadowsky, státní sekretář vnitra, co nejlépe podporovat národně křesťanské hnutí dělnictva, všem stranám státu věrným. Dnes i orgán soutěživé odborové organisace liberálního směru Hirsch-Dunckerova düsseldorfská „Arbeit“ o křesťanských jednotách odborových otevřeně doznává: „Křesťanské odborové jednoty (za poslední správní rok) značně vzrostly; přírost jejich se odhaduje nejméně na 50 - 55.000 členův. A vzrůst ten neobmezuje se toliko na Porýnsko s Westfalskem, nýbrž křesťanské odborové jednoty vnikají poznenáhla i do krajů. kde se to ještě před několika lety za skoro vyloučené považovalo. Buď jak buď, to třeba aspoň za jisté už považovati, že vyvstává z nich neodvislým odborovým sdružením (soc.-dem.) konkurent, jehož nebude lze trvale ignorovat.“ A rozmach křesťanského hnutí odborového pozorovati netoliko snad pouze v ojedinělých oborech průmyslových. Soustavná a houževnatá propaganda na půdě arci mnohem více připravené, než kde jinde pro křesť.-soc. ruch dělnický — toť onen kouzelný proutek, jenž vyvolává stále nové tisíce členské v odborových svazech křesťanských v Německu. Propaganda tato provádí už dnes celý štáb úřed-

nický asi o 130 osobách, a ještě se čím dál důrazněji volá po jeho sesílení. Volontérství ovšem na akce velkého slohu nikdy ještě nepostačilo.

*

Ve Francii, v níž se pořád ještě bouří hornictvo pro katastrofu courrierskou, sněmovna vybyla konečně zákon o starobním a invalidním pojišťování dělnickém dne 23. února. Zákonem stanoveny stejné příspěvky jak pro dělníky tak pro zaměstnavatele, vyjímajíc dělníky se mzdou nižší než 1$^1/_2$ franku, kteří vůbec od příspěvku mají být osvobozeni (jejich zaměstnavatelé budou arci povinni svoje příspěvky zase platit). Za nejnižší starobní důchod stanoveno 360 franků. Stát přispěje na důchod pouze, dokud 360 franků nedostoupil; pak státní příspěvek přestává. Původně určena meze staroby na 65 let, pak snížena na 60, a pro nezdravé obory pracovní (v dolech, na železnicích) dokonce na 55 let. Mimo to oprávněn každý pojišténec ihned ke starobnímu důchodu, jakmile jest mu aspoň 50 let a jeho duchod (bez státního přídavku) vzrostl na minimalní výši 360 franků.

Na dobu přechodnou zřízeny pro dělníky přes šedesátileté, kteří aspoň 30 let pracovali, tak zv. starobní důchody „na útěchu" po 120 fr. (původně proponovány tyto renty pouze obnosem 50 frankův a jen pro dělnictvo starší 65 let!). Toto jediné zlepšení znamená, že bude pojišťovna o více než 50 mil. franků zatížena. Na pohled zachovala se sněmovna — a hlasovala na konec až na 5 poslanců veškera pro zákonnou osnovu! — ze všech zákonodárných sborů k dělnictvu nejhumanněji. Co do výhodných ustanovení pro dělníka prima vista na příklad rakouská Körbrova osnova o závazném dělnickém pojišťování starobním ostává namnoze daleko za francouzským elaboratem. Jen že se francouzská sněmovna nepostarala doposud nijak o finanční úhradu nového pojišťování. Celkový náklad roční na toto řádné pojišťování odhaduje se zatím při 10 milionech pojišténců na 200 mil. franků kromě důchodů na útěchu asi pro 150 tisíc dělníků přesšedesátiletých. Již dnes nejvážnější organy republiky Les Débats, Le Temps prohlásily, „že se celý system pojišťování co nejspíše finančně shroutí". A sám inspirator nové osnovy socialistický posl. Jaurès doznal, že bez velké finanční reformy státní ohromného nákladu na pojišťování Francie neunese. Zatím však není pro tuto rozsáhlou reformu finanční ani plánů. — I působí celá osnova zákona skoro jako velkolepý předvolební prostředek demagogie pověstného bloku francouzského, proti němuž neměly ostatní strany snad právě z týchže příčin odvahy otevřeně vystoupit. Osnova přejde zatím do senatu — a to je do publikace ještě cesta daleká. Zvláště při nutnosti oné velké reformy finanční.

Školství.

Správní rada Dívčí akademie v Brně konstituovala se takto: předsedkyně pí. Karla Stránská, I. místopředsedkyně pí. Louisa Nováková, II. místopředsedkyně pí. Pavla Bohdanová, jednatelka sl. Zdenka Wiedermannova, pokladní pí. A. Čechová. Na 18. března ohlášen velký koncert (Berliozovo „Dětství Ježíšovo“) ve prospěch Akademie, ale přihlášek bylo tak málo, že bylo koncert odvolati.

Otázka vyššího dívčího školství přetřásá se v nejnovější době se zájmem zvýšeným. Po „Naší Době“ přišel „Věstník českých professorů“ a pak pražský professorský spolek sám, jenž konal o věci schůzi interessentů. Všeobecně se uznává, že samosprávné sbory naše měly by s daleko větším zájmem chopiti se myšlenky, zřizovati dívčí lycea, když sama správa vyučovací podporuje je subvencemi, třebas ovšem v menší míře než lycea německá. Správně též ukazuje se na nečinnost Národní rady, která měla by sama pečovati o rozkvět dívčích lyceí na vhodných místech a zabrániti tak nakupení takových ústavů na malém území (viz stálé hodlání v Pardubicích, Kolíně, Chrudimi, Hradci Králové). V této oblasti v posledních dnech řekne rozhodné slovo Chrudim; jedna strana vzpírá se tomuto kroku, bojíc se velikých nových břemen, jichž má s obchodní akademií dost, druzí zastírající opravdový náklad na úplné lyceum usilují o jeho zřízení. Pobízí je k tomu sice také odpor proti klášternímu dívčímu pedagogiu, ale tento strach před jeptiškami je vlastně pohnutkou tohoto ruchu na všech stranách.

V příčině dívčích gymnasií jeví nynější správce ministerstva vyučování baron Bienert velikou zdrželivost. Předchůdce jeho baron Gautsch sliboval alespoň dívkám právo, hospitovati na chlapeckých gymnasiích; avšak nynější správce, když dostavila se k němu nedávno dámská deputace moravského spolku pro zřízení dívčího gymnasia, poukazoval na neblahé poměry státní a dosavádní neúspěchy ženského studia. Tím ovšem nedodal jim valně posily k další práci a při všeliké horoucnosti neodváží se spolek k realisování své myšlenky v plném rozsahu, když naděje ve státní subvenci je tak nepatrná.

Po stránce středního a nižšího školství do jisté míry zajímavá — a také ojedinělá — slova promluvila česká strana národní, která na sjezdu svém dne 11. března konaném, podala svůj revidovaný program. Dle § 12. naproti sporům o vnitřní reformy obecného školství středního — gymnasií a realných škol — nezaujímá strana jakožto strana politická určitého stanoviska. S hlediště potřeb životních pokládá však za závadu, že nynější zřízení středoškolské nutí k rozhodnutí pro vymezené obory zaměstnání ve věku žákově, ve kterém schopnost a náklonnost k určitému druhu povolání z pravidla ještě bezpečněji posouditi nelze, což by při kýžené reformě v mezích možnosti spolu nápravy dojíti mělo. Zároveň však pokládáme další rozmnožování středních škol neodborných v království

ském za socialně povážlivé, poněvadž způsobuje stále větší adbytek nabídky v povoláních, pro která tyto školy vzdělání poskytují. Vývoj národní propadá takto škodlivé společenské jednostrannosti, ž čeliti lze jediné včasným odváděním mládeže na dráhy přípravy ro praktická povolání výrobní, obchodní a j. podobné s příznivější íkou výživy a s větší měrou osobní nezávislosti. V témže směru jest šak i potřebí, aby společensko-kulturním potřebám národa na pomoc řicházela škola národní ranným, vědomým pěstěním dobrých lastností národní naší povahy a neméně vědomým, účelným bojem roti slabostem jejím, s nimiž právě hospodářská opozdilost lidu českého amnoze souvisí. Žádáme s hlediště vyšší národní zdatnosti, aby školství becné nezanedbávalo výchovu mravního a větší měrou se blížilo otřebám životním, napomáhalo utužovati mysl pro stejnou čestnost ráce všeliké a poskytovalo postupně, zvláště v tak řečené škole měšťanské, poučení rázu praktického, jež by přechod ze školy do ovolání výrobních a obchodních usnadnila.

*

V Brně bude otevřeno 40 nových školek německých. V nich mají se děti české naučiti trochu toho německého žvatlání, by mohly býti přijaty do obecných německých škol. Takovým způsobem chtějí brněnští Němci obejíti § 20. nových zemských školních zákonů. „Matice školská“ sice snaží se poněkud čeliti tomuto odnárodňování, avšak síly její nestačí, zvláště za nynějšího namnoze nesympathického vedení.

Dne 26. února konána ustavující schůze 26. odboru Freie Schule v Brně. Schůzi byl přítomen předseda Freie Schule dvorní rada Hock z Vídně. Též starosta brněnský Dr. Wieser s četnou representací městskou se zúčastnil. Na schůzi se mluvilo, že brněnský biskup hrabě Huyn prostřednictvím kanovníka Pospíšila snažil se schůzi znemožnit tím, že žádal zemskou školní radu, aby nepropůjčovala školní budovy. Stoupenci jásají, že neměla žádost výsledku. Pan místodržitel hr. Zierotin hledí se zavděčiti německému liberalismu brněnskému, jak jen může. V zemské školní radě ostatně mají někteří páni asi divné ponětí o úředním tajemství, jelikož i přes výslovné připomenutí této povinnosti i nejdůvěrnější usnesení bývají ještě téhož dne v „Tagesbote“.

Spolek pro zřízení německého katolického pedagogia v Brně se nedávno ustavil.

*

Reforma učitelských ústavů. Nedávno sjelo se do Přerova 15 zástupců českých ústavů učitelských na Moravě, aby porokovali o návrzích na reformu učitelských ústavů pro sjezd učitelstva těchto ústavů z celého Rakouska, jenž bude konán ve dnech 7.—10. dubna ve Vídni. Porada trvala plných 6 hodin. Přijaté návrhy byly zaslány předsednictvu sjezdovému do Vídně. Dlužno podotknouti, že sjezdu se zúčastní i zástupcové učitelských organisací, ovšem jen s hlasem poradným a v obmezeném počtu.

Vídeňské sněmovně podána byla dne 5. února předloha o zvýšení výslužného státních úředníků a sluhů. Podle ní má se do výslužného úředníků V.—XI třídy hodnostní vpočítávati z aktivního přídavku jejich 40% vídeňské aktivity, úředníkům IV. třídy hodnostní 30% nejnižšího přídavku funkčního. Nejvyšší tři třídy jsou z toho vyňaty. Avšak na toto zvýšení přispívati budou úředníci o 0·84% více než dosud, tedy celkem 3·84% z celého základního služného i aktivního přídavku; sluhové, kteří dosud na svoji pensi nepřipláceli, budou platiti 1·61% celkový příspěvek. Dle toho zvýšilo by se výslužné postupně od XI. do V. třídy hodnostní o 240, 320, 400, 480, 560, 640 a 860 K Zpětné působnosti by zákon neměl.

Professorské sbory zemských ústavů středních (českých i německých) na Moravě podaly ke sněmu zemskému petici za úpravu služného na těchto školách a žádají, aby bylo vyměřeno základního služného: professorům IX. třídy hodnostní 3000 K, VIII. třídy hodnostní 3200 K, VII. třídy hodnostní 3400 K, ředitelům VII. třídy hodnostní 3600 K, VI. třídy hodnostní 4000 K; provisorním učitelům 2600 K, učitelům tělocviku 2400 K, supplentům při plném počtu hodin: zkoušeným 2000 K, nezkoušeným 1800 K; funkční přídavky ředitelům na ústavech úplných 1200 K, neúplných 1000 K; místo aktivních přídavků žádají bytné o stupeň vyšší než u státních úředníků stejné hodnostní třídy. Bytné bylo by vpočitatelno do výslužného a srážela by se z něho v čas činné služby jisté procento, jako z platů ostatních. Jako důvody uvádějí, že jsou omezeni na malý poměrně počet škol, mnohá vyšší místa jsou jim uzavřena, stipendií a jiných výhod pro své syny nemohou dosíci tak snadno, jako jejich kollegové na ústavech státních. Dle naznačených požadavků zvýšil by se náklad na toto školství asi o 130—145 tisíc korun.

*

Ke správci ministerstva kultu dostavila se nedávno deputace učitelů dvojtřídních škol obchodních, českých i německých, a donesla mu své požadavky, týkající se hlavně úpravy stavovských otázek a brzkého sestátnění těchto škol. Slíbeno jim, že dobře kvalifikované učitelské síly budou v nejbližší době vyznamenány professorským titulem (pan ministr ví, že si professoři na titul potrpí), že však otázka postátnění nemůže se řešiti; co bude možno učiniti, je zvýšiti subvence. Výhody absolventům těchto škol, hlavně v příčině služby vojenské, budou též v době nejkratší poskytnuty.

Universitní extense pro učitele škol středních konati se budou v Praze od 18. do 28. dubna t. r. z oborů mathematicko-přírodovědeckých.

Kurs pro učitele kupeckých nauk na průmyslových školách pokračovacích uspořádán bude od 2. do 14. července na české realce v Plzni. Přednášeti se bude celkem 64 hodin, a to: písemnosti, účetnictví, živnostenské počty a zákonodárství. Účastníci neplzenští obdrží 30 K podpory od ministerstva a dovolenou. Žádosti úřední cestou podané přijímají se do 15. dubna.

Studentské kolleje českých vysokých škol pražkých hostily ve svých místnostech v uplynulém roce správním 1904 5 11 akademiků, a to 25 právníků, 5 mediků, 92 filosofů a 89 techniků.)le své vlasti bylo 163 Čechů, 43 Moravanů, 1 Slezan, 2 Slováci, Slovinec a 1 Lužičan. Dle výroční zprávy dáno za stravu 27.469 K 8 h, za palivo a svítivo (nečítaje elektrického světla) 4.494 K 59 h, hmoty k čištění a praní 572 K 51 h. Členů čítají kolleje: čestného 1, ıkladatelů (10.000 K jednou pro vždy) 12, zakládajících (200 K dnou pro vždy) 202, skutečných (ročně 10 K) 171, přispívajících ? K ročně) 547.

Dne 14. března pořádán byl v Praze první hudební koncert ro děti, schválený zemskou školní radou. Podnik tento potkal se velikým úspěchem, tak že konati se budou koncerty další. Ovšem řístupný byl vrstvám zámožnějším. Lístek dětský stál 50 h, pro doělou osobu 80 h.

*

Dozor na školství obecné i střední vyžaduje v Rakousku ročního ákladu 2.507.000 K, z něhož připadá na Čechy 627.400 K, Moravu)0.000 K, Slezsko 57.800 K, Halič 623.100 K, Bukovinu 65.000 K, almacii 66.900 K, Dolní Rakousy 251.200 K, Hor. Rakousy 70.400 K, olnohrady 36.200 K, Štyrsko 133.400 K, Korutany 54.600 K, Krajinu 8.500 K, Přímoří 92.200 K, Tyroly s Vorarlberkem 138.500 K.

V novinách stála nedávno zpráva, že někteří učitelé pokládají šeliký dozor za zbytečný: „škola, to — prý — jsme my!“

*

Žáci IV. třídy škol měšťanských budou dle rozhodnutí ministerstva ochodu přijímáni ke službě poštovní a telegrafní.

*

Instituce školních lékařů zavedena bude v Uhrách na školách obecných. Povinností jejich bude prohlédnouti na očátku školního roku všechny žáky, učiniti návrhy o eventuelním svobození od tělocviku, zpěvu a různých prací, dále navštěvovati každou ídu a bdíti nad tělesným rozvojem žactva. Jako honorář dostanou) K za třídu.

*

Učitelé z německé říše do Rakouska. Jednotlivé státy — ezi nimi již i Prusko — usnášejí se učitelům, kteří odhodlají se vyčovati na „šulferajnských“ školách mimo Německo, dáti dovolenou, ıbezpečiti jim místo na škole v mateřské zemi a čítati jim leta strávená cizině za zvláštní zásluhu při postupu. Přesazování vede berlínský Schulverein“.

Spolek bavorkých professorů gymnasijních usnesl se 9. ledna na své schuzi v Norimberce konané domáhati se toho, aby ındidáti, kteří na maturitním vysvědčení obdrželi z některého předmětu ámku dostatečnou, nebyli vubec k státní zkoušce z filologie připuštěni. Listy Filologické“ poznamenávají, že je to smutným znamením, že snesení takového bylo vůbec třeba.

V Berlíně zavedeny byly kursy pro matky. V těchto kursech přihlíží se hlavně k domácímu kreslení. Vyučující maluje křídami vše co dítky doma kolem sebe vidí: stůl, židle atd., dále věci z pohádky známé a to všecko rychle. Matky obrázky napodobují a nabývají tím dosti slušné zručnosti, tak že ženy, které nesvedly ni čáry, po několika hodinách kreslí v základních rysech všecky předměty. Vedle toho učí se matka hrám, říkankám a písničkám, jimiž pak doma při výchově dětí těmto radost působí.

Náklad na 10 pruských universit rozpočten je pro r. 1906 na 15,976.026 marek. Z toho připadá na Berlínskou okrouhle $3^3/_4$ mil., Münsterskou $^1/_2$ mil., na ostatních osm obnosy od $1—1^3/_4$ mil. marek.

Učitelský denník má učitelstvo pruské s názvem: „Preußische Lehrerzeitung." Denník vychází ve velkém formátě (48 × 32 *cm*); každodenní číslo má 8—12 stran. Redigován jest výtečně. Rozebírají se v něm všechny otázky politické a hospodářské; zprávy telegrafické i telefonické jsou upraveny vzorně, tak že tento denník vytlačil z učitelských rodin všechny politické denníky. V každém čísle jsou „pedagogické rozhledy", v nichž jsou zajímavé zprávy z příslušného oboru z tuzemska i z ciziny. Denník má pravidelné přílohy. Dvakrát za týden vychází příloha románová; v neděli příloha nedělní, listy pro domácí hospodářství a zdravotnictví, pedagogická příloha literární, listy pro školní praxi; jednou neb dvakrát měsíčně jsou přílohy: právní ochrana, příloha hospodářská a hudební. Denník má 60.000 předplatitelů, již nejsou výhradně učiteli. Platí se čtvrtletně bez poštovní zásilky 3 marky.

Mezinárodní hygienický školní sjezd pořádán bude v Londýně od 5. do 10. srpna t. r. Na programu jsou úvahy o stavbě a zařizování škol, o zdravotnictví soukromých ústavů, o vychovatelské methodě po stránce fysiologické a psychologické, o poučování žactva o zdravotnictví, o fysickém výchově mládeže, o nakažlivých chorobách, o školách pomocných, ferialních koloniích atd.

Vojenství.

Na doklad, co všecko provází armády na pochodech, uvádíme, že „O. E. Wurzinger" vyslal na bojiště mandžurské převoznou prádelnu „Sanitas", jejíž činnost prý si ruská vojenská správa velmi chválí a toliko lituje, že prádelna objevila se až pozdě, tak že byla činná jen posledních osm měsíců. Převozná tato prádelna vyprala, usušila a naskládala za 24 hodin 6000 kusů prádla a přes velké ceny dříví žádala po 2 kopějkách za kus prádla, zatím co Číňané žádali po 8 kopějkách za lehké kusy a po 15—20 kopějkách za těžké kusy.

Důležitost polních opevnění a proto technické výzbroje zástupů, jak jsme již několikráte podotkli, minulou válkou dokázána

Japonci technickou výzbroj své pěchoty opět rozmnožili. Zajímavo jest, že každá setnina obdrží také několikery nůžky na drát (jak známo, hojně užíváno drátů za překážky). Také Francie rozmnožila již technickou výzbroj své pěchoty, tak že setniny budou míti po 112 rýčích, 32 pikách, 16 sekáčkách, 20 sekerách, 4 nůžkách na dráty a pile (u nás prozatím máme u každé setniny asi po 100 rýčích a 16 pikách, každá koleska na náboje vozí buď lopatu nebo špičák). I u nás ukazují odborníci na nedostatek technického výzbroje a technicky vycvičeného mužstva.

Zříditi hradby, je-li kůra zmrzlá, je tak perná práce, že třeba týdnů na hradby, jež v kůře nezmrzlé možno vykopati za den. Mnoho odborníků snažilo se tuto překážku překonati. Nyní prý v Německu vskutku vynalezli takovou třaskavinu, která kůru nejen zkypřuje, nýbrž pořádně vyhazuje. Touto třaskavinou němečtí zákopníci konají prý již mnoho pokusů.

Protože opět hojně užíváno min, zajímavo jest, že nalezen způsob, jak miny zapáliti na vzdálenost bez vodicích drátů. Arci třeba vyčkati, jak se nový vynález osvědčí na minách nečerstvých.

V Rakousku letos 24. června slavíme 50. výročí vítězství u Lissy. Na památku této námořní bitvy zřízena „Erzherzog Albrechts-Truppenstiftung Custozza-Lissa". Z této nadace podporováno bude ročně 24. června několik zmrzačených invalidů.

Směs.

Ukázky čistě literární diskusse české. Koncem roku 1905 vydal Josef Holý, professor dívčího lycea „Vesny" v Brně, sbírku veršů nadepsanou „Adamovské lesy". V básni „Svatba" je prý tak holá nahota a nahá holota, že zemská školní rada zavedla s „umělcem" disciplinárku; v kruzích literárních pak uváděna báseň v souvislost s damami české veřejnosti dobře prý známými, kteráž okolnost zase pobouřila instance nepřístupné jakékoli „puderii". V pražských listech uveřejněno toto prohlášení:

Pročetli jsme poslední knížku veršů p. J. Holého „Adamovské lesy" a míníme, že celá jeho affaira nemá s literárním uměním nic společného. Verše jeho jsou většinou triviální zboží na sensaci vypočtené; chrání-li se p. Holý, nechrání se tím svoboda a volnost literární tvorby, nýbrž surovost srdce a úplný nedostatek vkusu, slušnosti a čestnosti. Jest právě rozdíl mezi satirou a surovostí. J. Kvapil, F. V. Krejčí, J. S. Machar, A. Sova, F. X. Šalda.

Pan Holý odpovídá brošurkou a praví (dle „Hlasu" č. 63.): „Ještě schází Fr. Haiss,[1]) ale ten věděl, co je literární kultura a ethika." Jednotlivým z podepsaných pak odpovídá p. Holý takto:

Jar. Kvapilovi: Výrobce tuctových veršů, rozředěných tisícinou

[1]) Známý pražský flašinetář a písničkář.

omáčky Vrchlického. Člověk umělecky bez rázu, bez barvy, bez krve. Člověk, jemuž v „Čase“ tak důkladně ‚prali špinavé prádlo‘, že do dnes má na plůtcích co sušit. Obchodník v Longfellových Pampeliškách. Nadutá literární nula, náhodně a strýčkovsky se vyšinuvší, literární gigrle…

F. V. Krejčímu: Všestranný muž s hloubkou luční struhy, s rozhledem a pyšným sebevědomím jejího obyvatele na hrázce. Kritik, jenž za pět let vždy poznal bezmála, že činnost jeho za nic nestála. Kritik, jenž měl-li spáti věčně o literatuře, stvoří literární blamáž. — Ukázal jsem, jak polemisují tito lidé. Jsou zamotáni přímo v předivu nesmyslů, podezírání, nepravd. A nic z toho ze všeho. Špína a hloupost. A hnus, nepřekonatelný hnus.

J. S. Macharovi: Nejvíce k jeho přecenění přispěla strana realistická, potřebující vyvolence, aby mohla říci, že stvořila i své umění; odtud její nadšení, hymny a její vážné mžourání po geniu. Její kokrhy o Macharově geniálnosti staly se protivny už i stranníkům. Z Machara stal se tím geniálník, který se neostýchá zasedati ve směšných feuilletonech na soudnou stolici nad národem, který se zcela vážně staví v Golgatě mezi Havlíčka, Nerudu, Chelčického a Husa. Neupírám mu talent. Než ten je úzký a po výtce lyrický, nejsympatičtější ještě tam, kde jsou znatelny stopy Heinea, jehož Machar Hálkovi tolik vytýkal, a zatím — co by byl bez něho? Perly mezi smetím sem tam. Jinak suchý retorism, plané povídání, protivná sentimentálnost, arrogance až k nechutnosti, povýšenost na chůdách — a v poslední době roztažené, vleklé (čím více veršů, tím větší honorář) blábolení z nějaké zapadlé římské historie v německém překladě. Hluboká pokleslost talentu. Satiry bez vtipu a formy, plné humpoláctví, nehoráznosti a surovosti, jichž se dnes kde kdo v Čechách bojí jen proto, aby nebyl smýkán blátem jeho neomalených úsměšků. Nikde originelnost. Někde verva, ale falešná, jako pružnost starého prutu. Z nepatrného lyrika stal se neomylný prorok, demagog, sršící zlostnou nenávistí a mstivostí proti všemu, co se příčí jeho názorům. Docela normální literární kohoutek, křičí všude a leze po všech plotech… I formově jsou jeho verše nedokonalé, jeho poesie čte se jako prosa, slovník jednotvárný, rýmy nedbalé, rythmus fádně úmorný. Člověk překonaný, minulý, stařecký. Mládež ho už nyní nezná. Staří ho čtou pro jeho polenové vtipy, jež se zdají pocházeti ze starých kalendářů. Za deset let bude strašit již jen v čítankách a v hlavách některých professorů… Komár, z něhož p. Laichter každý měsíc stvoří 9 skutečných velbloudů svými směšnými ódami. Panu Macharovi pošeptám ještě tolik: „…vy jste ve své podrobné, naduřelé autobiografii zprofanoval tolik lidí a zvláště tolik žen přímo, otevřeně, bez obalu, s takovým vulgárním gustem a neostychem, že i otrlý trnul. A vy chcete mluvit o vkusu, slušnosti a čestnosti? Vy se opovážíte nazvati prý pro výpad proti ženě mé verše surovostí! Čím, dovolte, je vaše líčení nejpustějších a nejintimnějších scen lásky žen, na něž si okolí jejich prstem může ukazovati? Čím je to proti „Svatbě“, kde je pouze vzdálený motiv z mého života?“ Nuže, tenkrát to byl Machar, a dnes je to Holý. V tom je rozdíl. Tenkráte se jednalo o osoby soukromé, které se nemohly a nechtěly hájiti, dnes se jedná o dámu, naši čelnou a drahou spisovatelku a vřelou přítelkyni p. Šaldy, která zve spisovatele na čokoládu…

A. Sovovi: Pana Sovu vyjímám. Je velmi vytržený a zmítaný člověk. Také jej lituji. Má ještě tak nový kožich! Jen slovíčko k němu: Nechtěl byste mi, pane, dokázati někde, že je pravda, co jste podepsal, že totiž mé verše jsou většinou zboží na sensaci vypočtené? Neboť totéž bych na př. mohl tvrditi i já o vaší tendenční poesii. Máte vy své slabinky a manýrky. Svůj větrníček...

F. Šaldovi: K ničemu jinému nepřirovnávám p. Šaldu jako k hadu, jenž často svléká kůži. Ale pan Šalda je nad hada chytřejší. On i tu svlečenou kůži dovedl vždy dobře udat a zpeněžit. A. J. Herben napsal ještě nedávno: Jedné věci je mi líto: talentu p. Šaldova. Vždycky jsem uznával literární jeho schopnosti, přece však myslím, že se minul svým povoláním. Kdyby tak mohl pracovati někde, kde je třeba podstrčit něco do protokolu, co nikdo neřekl, zfalšovat nápadným slovíčkem depeši, občas stavět se hloupým, a třeba i mrtvým. Kipling líčí takové detektivy v Indii — tam p. F. Šalda mohl udělati kariéru mnohem skvělejší než v chudé naší literatuře.

Pánové se asi navzájem znají, a proto nemohli jsme tohoto lidského dokumentu nezaznamenati.

„Čas“ (č. 12. týd.) nazývá brošuru „politováníhodnou plácaninou slabého básníka a člověka přisprostlého.“

Sňatky dětí v Indii. V době, kdy boj o manželství vzkypěl prudčeji než kdy, nebude nezajímavo, že na dálném východě pozvedl Hind Sirdar Arjan Singh v Asiatic Qu. Review hlas proti sňatkům — mezi dětmi. Dle posledního sčítání bylo:

		v letech do 5	5—10	10—15	15—20
hochů		18,735.774	20,831.085	18,880.658	12,942.322
děvčat		19,268.997	19,895.462	15,566.718	12,017.833
z těch vstoupilo	hochů .	127.486	796.014	2,652.001	4,532.852
do sňatku	děvčat .	262.990	2,125.540	6,360.630	3,865.585

Tento neobyčejně veliký počet sňatků mezi dětmi vysvětluje se ovšem tamními zvyky, které ukládají otci pod přísnou povinností časné sňatky dětí, ano jeden zákonník dokonce praví, že otec, jehož dospělé dcery jsou doma, jest vinen zločinem vraždy dětí; děvče, jež ve zralosti jest ještě neprovdáno, je zařazeno do kasty sudra (služebnice). Ostatně rozhodují zde ohledy praktické: poněvadž totiž Indové uzavírají sňatky jen mezi příslušníky téže kasty, nutí skoro omezený výběr manželův otce, aby včasným sňatkem zaopatřil svou dceru. Ale tento obyčej nebyl u Indů vždycky; aspoň dle Rig-Vedy a Atharva-Vedy mohl být uzavřen sňatek jen se svolením a srozuměním obou snoubenců. Sirdar Singh domnívá se tedy, že vznikl tento zvyk teprve později, pravděpodobně po opanování země cizím národem, před jehož násilnostmi chtěli utlačení takovýmto způsobem uhájit čest svých dcer. Než měly-li tehdy snad předčasné sňatky nějakého účelu, požehnání nepřinesly národu žádného. I když mezi uzavřením sňatku a skutečným vstoupením v život manželský uplyne obyčejně delší doba, přec jen přijde tento okamžik příliš brzy, aby neměl zhoubných následků pro potomstvo, tak že zdánlivé dobro ochrany před výstředností mládí úplně mizí vzhledem k úpadku duševnímu i tělesnému,

jenž jest obecným a nutným následkem tak časně uzavíraných manželstev. Zvláště však upozorňuje Singh na neblahý osud mladistvých vdov, jichž počet není malý; bylotˇ dle sčítání do 5 let 19.487, do 10 let 115.285, do 15 let 391.147 vdov! Zemře-li žena, muž se smí oženit, ale vdova ne; a poněvadž smrt jejího muže se přičítá vždy nějaké chybě, jíž se dříve dopustila, jest odsouzena k doživotnímu strádání a pokání: druhý sňatek jest u vdov úplně vyloučen. Přes lepší náhled však lid od svého obyčeje neupustí; měla-li by se zjednat náprava, musila by dle Singha zakročiti anglická vláda sama, ovšem žádným přísným zákazem, nýbrž zvláštním nařízením, jež by prohlásilo u všech těch, kdož dobrovolně by tento zákon uznali, sňatek hocha do 12 let a dívky do 10 let za neplatný. Sirdar nepochybuje, že by mnoho Indů s radostí uvítalo tento zákon a jím se i řídilo.

Má pes rozum? Darwinistům a monistům, kteří hledajíce v říši zvířat zárodek lidské duše, snižují člověka, aby mohli povýšit zvíře, den ode dne ubývá důkazů. „Der kluge Hans" usvědčen z podvodu, opice dle nejnovějších bádání Thornidikeových a Kannamannových nemají ani špetku rozumu, a konečně i pes, tento „nejintelligentnější čtvernožec a kterému nescházelo už, než aby jednoho krásného dne promluvil, svržen s piedestalu své povýšenosti nad svými bratry a strýčky" a vřazen tam, kam náleží — mezi nerozumná zvířata, mezi „živoucí stroje" v tom smyslu, že je to „tělo složené z částí, jež může působit jen na určitý popud z vnějšku, a sice dle zařízení a stavu, jejž má od svého mistra, a dle síly, jež jest v organismus vložena." Tak mluví o psu F. Knickenberg v knize Der Hund und „sein Verstand" (Cöthen, Schettler 1905), jenž zacházeje dlouho se psem, měl příležitost zkoumati „chtění, poznání a chápání" psa ve všech směrech jeho životních úkonův, a jehož úsudek možno uznati za kompetentní. Připouští ovšem, že pes „se podivuhodně umí přizpůsobit předmětům svého okolí a s nimi i účelně zacházet", ale konečný jeho úsudek vyznívá v ten smysl, že „pes nikdy nejedná samostatně ani z vnitřního popudu vůle ani ze sebeurčení, nýbrž že pohnutka k jeho životním úkonům vychází z podráždění smyslů, které směřuje k činnosti; že jedná vždy dle podráždění smyslův a dle stavu nervů buď stálého nebo změněného, že nežádá více nežli co okamžitě, dle svého určení ať přirozeného ať dressurou vštípeného potřebuje, že nehledá vyššího dobra a nikdy nestará se o budoucnost. U psa vládne věčná, okolí odpovídající jednotvárnost; u psa nenajdeme žádného snažení, žádného pořádání ani zlepšování nebo pokroku; psu jsou neznámy ušlechtilejší pohnutky, touha po vědění, mravnost, boj o nadpřirozené nebo náboženství. Pes není tedy žádnou účelně jednající bytostí, nemůže tedy být ani bytostí chtějící, uvažující a myslící" (str. 136 n.). Tento úsudek zdá se asi býti příliš „snižujícím" zvláště lovcům, kteří mohou vyprávět množství více měně podivuhodných kousků honicích psů; než Knickenberg, který zkoumal psa ve všech „okolnostech jeho života", vykládá na př. podivuhodnou zdatnost psa stavět zvěř, rdousit a chytat postřelené a přinášet mrtvou kořist jen podrážděním sluchového nervu určitým slovem, kommandem, jež opětovaným cvičením tak se vtiskne v jeho paměť, že proneseno pohne jej k tomu neb onomu úkonu. Ale jednotlivým slovům pes „nerozumí": může se užít i slova nebo jen skupiny slabik stejně znějících, aby se dosáhlo určitého výkonu (tak na př. pes usedne, řekne-li se

isto „setz dich!“ třeba „hetz dich!“ nebo „quatsch dich!“, lichotí se k pánu, když jej pán chválí „nadávkami“, nebo zase zalézá úzkostně kňuče, spílá-li u výrazy nejlichotivějšími, jen když výraz tváře a přízvuk slov je přiměřený.

Jakýsi smysl pro „spořivost nebo starost o budoucnost“ spatřoval se v tom, pes dostane-li více pokrmu než co najednou může strávit, zbytek zahrabává. ež k tomu je pes veden svým instinktem — dělají to všichni stejně ne-íce se tomu navzájem; ostatně jak neúčelně si pes mnohdy počíná, jlépe vysvítá z episody, kterou Knickenberg vypravuje. „Byl jsem jednou vzdálené vsi na návštěvě, a tu dostal můj pes tolik kostí, že jich nemohl ech sežrati; zbytek zahrabal, jednu po druhé a každou zvlášť v záhoně hradním, zde na cizím místě, kde přec mu nemohly pranic prospěti“ (10). sa lze také oklamat: pronásleduje i gumovou myš, která byla pohybovaná tí, zrovna jako živou, a to i tehdy, ještě, když se byl několikrát přesvědčil, není živou.

Zajímavo, jak vysvětluje Knickenberg, proč psi pravidelně v sobotu íhají okolo řeznického krámu. „Ví pes, že je sobota? Ne. V sobotu se aso do krámu přináší a z něho vynáší, v sobotu teče krev na ulici, sobotu se doma obírají masem, vesměs podněty, jež psu neoznamují soboty, eré však budí jeho pud po potravě, který právě chce ukojit u řeznického rámu, kam jej jeho slídivost vede. Ostatně zdá se nám toto jeho jednání n proto tak přesným, poněvadž ho dosti přísně nepozorujeme; ani si ne-imneme, kolikrát přijde v jiný den, poněvadž pak není tak dotěrný, ježto ybí vůně čerstvého masa“ (14). S tohoto stanoviska musíme pak posuzovat šechny podobné historky o psech, kteří dodrželi podivuhodně den a hodinu, y třeba vycházeli naproti člověku, jenž v určitou dobu přicházel: buď to l jejich jemný čich, jenž jim příchod očekávaného prozradil, nebo jiné kolnosti, třeba zvláštní přípravy doma a pod., dle nichž poznali, že budou ít zas jednou „svou pěknou hodinku.“

Co se u psů nejvíc vynáší, je snad jejich schopnost orientování. Psi najdou cestu k domovu, i když ještě nikdy jí nešli. A při tom není ozdílu, děje-li se pochod ten ve dne či v noci, cestami nebo přímo poli, ukami a lesy. Odkud tato schopnost?“ Knickenberg podotýká právem, že ato otázka netýká se jen psa, nýbrž říše živočišné vůbec: vlaštovky a řepelky, vodní myši a želvy jeví neobyčejnou schopnost nalézti cestu k ne-námým a nepoznaným bydlištím, jestli čas je vyhledati. A právě tato okolnost řivádí Knickenberga k této odpovědi: „Nezbývá tedy nic, než tuto schopnost rientování hledat v pudu. Právě schopnost orientování jest mocnou oporou eorie o pudu.“

Pes nemá smyslu pro svobodu. „Je-li uvězněn se svým pánem, jest u ztráta svobody úplně lhostejnou, i vidí-li snad pána plakat a naříkat. váže-li se pes, když leží klidně, nemá to na něj pražádného účinku, i když idí řetěz“; teprve chce-li utéci a vidí překážku, kouše a hryže — i tehdy, -li to zcela bezúčelné, ale jen tehdy, je-li řetěz napnutý; je-li volný, nehryže o, poněvadž pak nedráždí jeho smyslův. Ale vždyť psi otevírají i dvéře. ovšem, ale ne s rozmyslem, nýbrž jen náhodou: stisknout kliky nedovedou, no mnohdy škrabou chtějíce otevřít i ve směru opačném, než v jakém se veře otevírají, tak že vlastně teprve důkladně zavřou. Ostatně má-li pes

vskutku rozum, proč se nenaučí zavírat, což je přece daleko lehčí než otvír příležitosti k tomu mu nechybí, ano bylo by mu to i velmi prospěšno, je na př. pronásledován od psa jiného. Napadá-li pes své nepřátele vždy nejvhodněji, je to vysvětliti jen pudem; dělát to poprvé zrovna jako po desá nejvýš obratněji, ale při tom se nepřiučí ničemu; proč kouše i nejstarší p v hůl a ne v ruku, jež bije?

Knickenberg obírá se také tak zvanými „lidskými city“, jež cht někteří psu imputovati, a které prý pes různým tvářením se vyjadřuje. A „tváří li se pes jako skroušený, kajicí hříšník, vyvede-li něco špatného“, pa je to jen obava před trestem dle zvyku, tedy zase jen vnější popu ale žádné vědomí viny, žádná lítost, jež ho k tomu přivádí; ještě nik nepozoroval, že by „litoval“ pes svého skutku, neobává-li se za něj nějaké trestu. Jiné city, jako nepřízeň, zášť, žárlivost ovšem se u psa vyskytují vel zhusta; že však pes nemá rozumu, ukazuje nejlépe ten případ, že pes „durdí“, jestli jeho pán na oko nebo zdánlivě jiného psa hladí. Nejinak n se to s urážkami: pes zůstane klidný, dávají-li se mu jména ta nejhorší, naopak jest „uražen nebo zaražen“, pronáší-li se ta nejvybranější a ne lichotivější jména tonem drsným nebo přísným. Ale pes hledí přece „s p rozuměním“ do obličeje, očí a k ústům pánovým, jakoby rozuměl a cháp výraz obličeje a oka. Ovšem to dělá pes, to však „ještě nedokazuje, že pe je si toho vědom, že odtud obdrží rozkazy, jako na př. hluchoněm s porozuměním svému protějšku něco se rtů ‚sčítá‘. Dressura ustálila v ně návyk, aby ukojil práhnutí jen podle podráždění smyslů, dle pohybů pánovýc Tyto pohyby vidí především na ústech a ve hře v obličeji pánově.“ — Mnoh se vypravuje o „mateřské lásce“ čubky. Také Knickenberg mluví o tom předmětě, ale popírá, že by všecka ta péče o mladé vyplývala z vědom nýbrž hledá důvod její v pudu. Toto tvrzení pak opírá tím faktem, že jed čubka vždy uchystala kotec pod koňským korytem, kde přece byla štěňa v nebezpečí, že koně je pošlapou. Čubka pečuje velmi starostlivě o mlad „zahřívá, krmí a chrání je, tak že se zdá, že jedná z pouhé lásky“, a přece nepoznává je jako své, a přijme ještě po 14 dnech cizí, je-li je omalováno podobně jako její. Ostatně netrvá tato péče dlouho: po nějak době už jich nezná, tluče je, ano chová se k nim zcela nepřátelsky, nejlep důkaz, že si není vědoma svého poměru k nim. —Kl.

Ročník XXIII. Číslo 5.

HLÍDKA.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Učenníci Methodějovi zdali jináč učili než církev katolická?

Methoděje pravověrným uznal papež Hadrian II, než jej posvětil a biskupa roku 869, soudce zajisté kompetentní, o jehož soudě nelze iti pochybnosti. Opět jej pravověrným uznal roku 880 papež Jan, to způsobem zvláště slavnostním, když jsa obžalován, jakoby jináč ěřil a učil, než kostel římský přijal od knížete apoštolského Petra, yl se podrobil důkladné zkoušce na synodě biskupů.

Vším právem dí francouzský jesuita Lapôtre: Sám Štěpán, což ısluhuje zvláštní zmínky, prozrazuje dobrou známost o rozhodnutí, jež činil (Jan VIII) mluvě o Methoději jako o biskupovi úplně pravověrném, který má podle jeho vědomí právo, aby nebyl již dále podezírán kacířství.[1])

Autor pannonských legend, jejichž původ bez dostatečných důvodů ovější kritici někteří z filologů kladou na Moravu a které proto nazývají oravskými (myslím, že zůstati nám jest při dosavadním jméně, byť neodpovídalo docela), nenáleží do počtu učenníků Methodějových. ho spisy tedy nemohou vyvážiti svědectví listinných. Staroslovanské

[1]) L'Europe et le Saint-Siège a l'époque Carolingienne. Première partie. Le pape an VIII (872—882). Paris 1895, pag. 144. Oubli, travestissement d'autant plus xplicable que pour une partie de la cause — ceci est à bien noter — ce même tenne V se montrait au courant de la solution intervenue, qu'il parlait de Méthode mme d'un évêque très orthodoxe et ayant acquis, à sa connaissance, le droit de ne us être suspecté d'hérésie.

pak služby, které světce činí zrovna obhájcem dogmatu Fotiova, zakládají se na pannonských legendách a jiných pozdních památkách, a tudíž nijak nezasluhují víry větší, nežli jejich pramen. Na př. v rukopisném triodu z 12. věku Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ. Москва 1865, стр. 251: **Господны** (rukopis s titlem **Гнь**) **Меѳодіє блажєнє, словєсьи послѣдоуа, богословѣшє івѣ ѡтьца оубо родитєлѣ словєси сѫща, изложитєла** (jiný mylně **вложитєлѣ**) **доухоу прѣсватомоу. и єщє жє истѣє испыташє вьина, ѡтъ ѡтьца оутѣшитєлѣ нє ѡтъ сына івѣ глагола исходаща. Тѣмжє івиса прьваaго съниа ѡтьцємь тогождє глагола** (místo chybného **глагола**) **богогласє. С тѣми молиса спасоу, да єпасєт ны вса.** „Hospodinovými slovy blažený Methoději se řídě, zjevně jsi tvrdil, žeť Otec je zploditelem Slova a vysílatelem Ducha přesvatého a ještě jistěji jsi vyznával volaje, že od Otce Utěšitel vychází patrně, ne od Syna. Tím jsi ukázal, že prvý z obou (Otce a Utěšitele) Otcem je téhož Slova. hlasateli boží S těmi modli se Spasiteli (rozuměti dlužno: modli se k oněm, Otci a Utěšiteli i Spasiteli), aby spasil nás všech.“ A v kanoně svatým učitelům slovanského národa moskevské synodalné knihovny na uv. m. str. 29-čteme: **Єрєсьмъ вьсѣмъ противьнъ, івиса благодатню, мєфодиє, достоинъними отъвѣты [отъ] отьца оубо паракліта исходаща, а сыноу глагола, нъ равьньствъм троицю чисти исповѣдающє.** Bludů všech prokázal jsi se milostí [boží] Methoději protivníkem, mluvě vhodnými odpověďmi, že od Otce vychází Utěšitel a ne od Syna, nýbrž rovností cti Trojici vyznávajíce…

Však se nemohu nadchnouti pro Lapôtreovu domněnku (neboť důvodů neuvádí žádných), jakoby byl Methoděj nejupřímnějším Fotijovcem. Nemohu takové posuzování díla světcova ani spravedlivým nazvati ani nestranným. Vizmež, jak o něm soudí. „A hle! jakoby nebyla ještě míra dovršena, papež svěřuje církev moravskou Byzantijci, a jakém Byzantijci! Osobě to podezřelé, kterou lidé dobře zpravení veřejně obviňují z kacířstva, která co do článku víry o svaté Trojici vyznává učení protivné nauce římské církve. Každý člověk v Římě to znal a přece vydal duše Slovanů kacířovi.“ [1]) Mluví-li pak na jiném místě o ústupcích, jež učinil Jan VIII Methoději z politiky, míní tím i ústupk

[1]) l. c. pag. 14.. Et, comme si la mesure n'était pas déjà comble, voilà que ce pape confiait l'Église morave à un Byzantin. Et quel Byzantin! Un personnage suspect que de gens bien informés accusaient publiquement d'hérésie, qui professait sur le dogme sacré de la Trinité des doctrines contraires a celles de l'Église romaine. Tout le monde savait cela dans Rome, et cependant un pontife romain livrait l'âme des Slaves a un hérétique!

ogmatické, jako str. 147 píše: Jan VIII byl také jist, že sám bude kryt proti všemu obviňování, jakoby byl zapleten v bludařství, když enom opatrné obmezí předmět sněmu, jemuž náleželo vyšetřiti otázky isté dogmatické, které byly zároveň podstatny v jeho ospravedlnění.[1] Z úst katolického kněze znějí slova ta velice podivně. Křivdí tím papeži eště více než Methoději, a to ze žádné jiné příčiny a za žádnou jinou ohnutkou, než aby se netkl hodnověrnosti pannonských a jiných ýchodních legend, aby zachoval v plné váze jejich autoritu přese řejmé svědectví listin.

Za to vylíčení kardinala Hergenröthera, který sice také poněkud olísal co do autority východních legend, správnější jest i spravedlivější papeži i k Methoději. Der Papst, der vor den Irrthümern der Griechen ie Bulgaren ernstlich gewarnt, auf die Anklagen der Deutschen eine ntersuchung angestellt, und zwar, wie es scheint, auch in Anwesenheit es Deutschen Wiching, legte dem Methodius nicht blos das Symbolum, ondern auch eine weitere Glaubensdarlegung vor, die derselbe annahm,[2]) nd betonte nachher so scharf die Übereinstimmung des Angeklagten it der römischen Kirche, was er nicht nöthig gehabt, wozu ihn kein nteresse gezwungen hätte. Sicher hätte es den Deutschen wohlgefallen, ätte er den Methodius verurtheilt und den schwankenden Swatopluk llein an Wiching verwiesen, der doch auch seinen bedeutenden Anhang n Lande gehabt haben muß; diesem konnte er das Erzbisthum übertagen, anstatt ihn blos zum Suffragan des Methodius zu erheben; damit ar zugleich die anstößig gewordene slavische Kirchensprache beseitigt nd die Errichtung der Pannonischen Diöcese immer noch aufrecht ehalten. Die Worte des Papstes geben eine eingehende Untersuchung 1 erkennen, bei der sicher der von den Deutschen hervorgehobene unkt zur Sprache kam; Methodius, der obschon Grieche, an dem früheren chisma des Photius keinen Antheil genommen und der römischen irche unverbrüchliche Treue gewahrt hatte, muß damals eine Erklärung ogegeben haben, die der Fassung der Väter und dem Abendlande

[1]) l. c. p. 147. Jean VIII était donc sûr de procurer à Methode un succès éclatant, par là de se couvrir lui-même contre toute accusation de complicité dans l'hérésie, urvu qu'il prit garde à limiter l'objet du concil examinateur aux questions purement gmatiques les seules du reste qui fussent essentielles à sa propre justification.

[2]) Ioh. ep. 268 p. 199 (März 881) ad Meth.: Te coram nobis positum s. Rom. clesiae doctrinam iuxta ss. patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus et n symbolum quam rectam fidem a te docendam et praedicandam sub. dimus. Der Papst sagt nicht, daß Methodius vorher dagegen gefehlt, und setzt utlich eine nicht blos auf das Symbolum beschränkte dogmatische Erörterung voraus.

gleich genügend und für Johannes völlig beruhigend war. Das konnte aber auch dann der Fall sein, wenn Methodius, dem Maximus und dem Johann von Damaskus folgend, das Ausgehen des Geistes aus dem Vater durch den Sohn bekannte — eine Formel, die sich Hadrian I ohne Anstand gefallen ließ, ja sogar gegen die fränkischen Tadler in Schutz nahm, was man in Rom noch sehr wohl wissen mußte.[1])

V této pravé víře vychovával svoje učenníky. Bychomť uznali že nemůže ve všem učitel státi za svého žáka, přece nesmíme beze značné úhony Methodějovy tvrditi o některém jeho knězi, že by byl opustil víru katolickou, které se držel světec, a přistoupil k víře jiné na př. k Fotiově. Než právě jak u Methoděje, rozcházejí se památky dvojím směrem i u jeho žáků, listiny papežské stojí zde proti legendě bulharské.

Však máme po ruce authentické svědectví některých učenníků světcových, že zůstali věrni přesvědčení svého mistra, památný onen tropar, o němž jsem se zmínil již výše. Maje spojku во za disjunktivní snažil jsem se vysvětliti jej změnou slova велеиграждаиинъ za велеградъ.

Za svého pobytu v Praze o svatém Václavě roku 1905 dověděl jsem se laskavostí svého příznivce, že professor Dr. Pastrnek převádí велеиграждаиии: veliký měšťan, во v další větě by bylo pak explikativním, a tím by moje theorie o královském Velehradě v troparu staroslovanském ovšem vzala za své. Co se mne týče, tak snadno se jí nevzdám.

Náš tropar je slohou jedné z osmi písní officia církve řecko-slovanské ke cti svatého Methoděje. V těch písních opěvuje se celý život světcův od počátku až do konce. Zde máme již Methoděje velekněze oslaveného, an z hrobu svého kolem sebe svolává svoje duchovenstvo v den svého slavného úmrtí. Ovšem jenom duchem mohou zalítnouti do vlasti na severu, kde odpočívá jeho tělo a spojiti se s ním v duchu, jakoby byl na živě.

Náš tropar je tedy z písně poslední vzat a jako drahý skvost nám zachován. V předcházejících byla jistě řeč o světcově blažené smrti a o jeho pohřebě, jakož i o místě, kde byl pochován. Dejme tomu, že Methoděj byl prostě jmenován velikým měšťanem země moravské. Jaký smysl by měla slova ta? Člověk po smrti měšťanem se může nazývati leda v matrice a v úmrtním oznámení. Oslavenec pak může se leda jmenovati měšťanem království nebeského, nikdy pak některé země; tím méně se mu dává světský titul „měšťana", vynikal-li důsto

[1]) Photius Patriarch von Constantinopel. II. S. 622 f.

jenstvím arcibiskupským. Methoděje však mohl, připouštím rád, pěvec přece nazvati velikým měšťanem велигражданинъ moravské země per synekdochen, contentum pro continente, však jenom s narážkou na Velehrad, totiž předem již zmíniv, že byl tam pochován. Předpokládaje to, nemohu přece míti za zcela bezpečné, že tak pěl básník, a ne велиграждамъ, Velehrad.

Také se mi nijak nevidí, že by člověk po své smrti mohl býti nazván, a to v písni kostelní slávou a pochvalou severní krajiny, слава же и похвала сѣверьскыѧ страны, leda ještě za svého života. Nejlépe se mi podobá tropar onen, byla-li provedena dotčená výše záměna.

V překrásném našem tropaře máme dále větu: придѣте паматолюбци (tak navrhuji místo nevysvětlitelného mi паматолыбци) вѣроѫ сътыцѣмса и ликъствоунимъ съ нимъ въ празденьство оусненна его прѣславнаго, pojďte, památky milovníci, věrou se setkáme a zaplesáme s ním (s Methodějem) ve svátek úmrtí jeho přeslavného.

Byli tedy někteří onino z učenníků Methodějových, kteří vypuzeni jsouce z Moravy novou vlastí zvolili si Bulhary, spojeni se světcem jednou věrou. Byla by to neslýchaná od nich drzost, kdyby, přijavše víru jinou, na příklad Fotiovo dogma, nicméně se přece takovým způsobem hlásili k svému učiteli.

Můžeme říci i o Chrabrovi-Klimentovi, biskupu slověnském, nebo jakkoli se jmenoval pannonský životopisec, že byl s Methodějem jedné víry? Jistě že nikoli. neboť byl zapřisáhlým odpůrcem všech, kdož s ním nepřijímali východ Ducha z jediného Otce. Že se udaje legend pannonských o nauce slovanských prvoučitelů, zvláště pak o nauce Methodějově neshodují s pravdou, že jsou fotijovsky zbarveny, mohli jsme se přesvědčiti.

Co říci o učennících světcových? O jejich víře co do východu svatého Ducha ve smyslu Fotiově obšírněji svědčí legenda bulharská čili život Klimenta biskupa velického, jehož pisatel s Gorazdem a s jinými ještě se počítá mezi přední učenníky světcovy. Legendu bulharskou její vydavatel František Miklošič pokládá také za spis některého jeho učenníka, ačkoliv již roku 1823 Josef Dobrovský prohlásil, že nebyl ani současníkem Theofylaktovým, nýbrž že žil později. Voronov soudil, že jest legenda sestavena okolo roku 1090 a že „s dostatečnou jistotou může býti počtena k dílům blaženého Theofylakta arcibiskupa bulharského“,[1]) jemuž se připisuje v starších rukopisech řeckých. Smím-li

1) Главнѣйшіе источники, стр. 136.

pronésti své mínění, důkladněji a zevrubněji prostudovav legendu a přirovnav ji spisům arcibiskupa ochridského, souhlasím úplně s Dobrovským. Důvodů zde uváděti nelze. Však Theofylakt zemřel roku 1107; spisovatel života psal některé desítiletí později, jesti tedy dosti pozdní svědek, než aby někdo na každé jeho slovo mohl přísahati. A přece píše tak, jakoby byl současníkem Klimentovým. Či mají jiný význam jeho slova: „Nikdy jsme ho neviděli, že by se byl oddával nečinnosti, ale buď učil děti, a sice rozmanitým způsobem, jedny seznamuje s tvarem písmen, druhým vysvětluje smysl psaného, jiných ruce ku psaní naváděje. a netoliko ve dne, nýbrž i v noci modlitbě se oddával, nebo se zabýval četbou nebo psal knihy, mnohdy pak se v týž čas věnoval i dvěma pracím, tím, že psal a dětem něco z věd vysvětloval.“[1]) Taková slova zavedla mnohé, že legendu bulharskou přisuzovali některému učenníku Klimentovu v desátém století, ač psána jest, jak dotčeno, věrojatno teprve po smrti Theofylaktově ve století dvanáctém.

Papež Jan VIII v listě ze 14. června 880 výše dotčeném nařídil, aby tvrdošijní a neposlušní, kdož by se osmělili dělati pohoršení a různice, když by se po dvojím napomenutí nenapravili, odstraněni byli od svých kostelův a z území Svatoplukova. Jak známo, úhlavním nepřítelem Methodějovým osvědčil se hned po návratě na Moravu pověstný Viching, který byl se souhlasem arcibiskupovým povýšen na biskupství nitranské.[2]) Roztrušoval o Methoději pověsti, že přijal od papeže tajné rozkazy, vykazoval se podložným listem jeho, dovolávaje se jakési přísahy, kterou prý jemu byl vykonal. Methoděj nevěda si jiné pomoci písemně prosil o vysvětlení papeže. Odpověď Jana VIII z 23. března 881 je známa. Projevuje svou radost, že se Methoděj drží pravé víry; těší metropolitu v jeho útrapách, prohlašuje za lživé všecky pověsti, které šířil Viching, vybízí světce, aby neustal v požehnané své činnosti a oznamuje, že, až se Methoděj vrátí do Říma, spravedlivě rozhodnuv jejich při neopomene pokárati Vichingovu vzpurnost. Než k tomu nedošlo, protože se Methoděj z arcidiecese nemohl vzdáliti. Když pak Jan VIII v prosinci 882 byl zavražděn, Methoděj nemaje opory již v jeho nástupci odhodlal se k tomu vyobcovati Vichinga pro jeho nekalé pikle.

---

[1]) Cap. 18. *Migne*, Patrologia Graeco-Latina, tom. 126, col. 1225. Οὐκ εἴδομεν οὖν αὐτὸν ἠσχολακότα ποτέ, ἀλλ' ἢ παῖδας ἐδίδασκε καὶ τούτους ποικίλως, τοῖς μὲν τὸν τῶν γραμμάτων χαρακτῆρα γνωρίζων, τοῖς δὲ τὸν τῶν γεγραμμένων νοῦν σαφηνίζων, ἄλλοις δὲ πρὸς τὸ γράφειν τὰς χεῖρας τυπῶν· καὶ οὐχ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ νυκτὸς ἢ προσευχῇ ἑαυτὸν ἐδίδου, ἢ τῇ ἀναγνώσει προσεῖχεν, ἢ βίβλους ἔγραφεν, ἔστι δ' ὅτε καὶ δυσὶν ἔργοις κατὰ ταὐτὸν ἐμερίζετο, γράφων καὶ τοῖς παισὶ τῶν μαθημάτων τι ὑφηγούμενος· κτέ.

[2]) Srv. moji stať List Hadriana II atd. Sborn. Velehr. VI. str. 27 sl.

A ejhle! po smrti světcově nehodný biskup dělá v Římě mučenníka, pravé, že vyobcován byl na potupu katolické víry, pro contemnenda catholica fide, žaluje, že světec oddával se pověrám a že byl svárliv. Papež Štěpán VI přesvědčen jsa o jeho pravověrnosti velice se tomu diví, co slyšel o něm nepěkného, nedůvěřuje tomu, ale nemaje vědomosti o povolení slovanské bohoslužby svatou stolicí roku 869 a o potvrzení a nařízení jejím roku 880, zapovídá ji nadobro pod trestem vyobcování z církve. Posílá též svoje vyslance biskupa Dominika a kněze Jana a Štěpána urovnat záležitosti moravských.

O pravověrnosti Methodějově nic nepochybuje Štěpán papež, nýbrž maje jej za muže dokonalého diví se, slyše o jeho pověrčivosti a svárlivosti, opovrhuje pověrou jeho, jestliže pravdy se o něm dověděl v té věci, si ita est ut audivimus. Methoděj roku 880 tak se očistil z nároku bludu, že ani po jeho smrti neodvážil se jeho zavilý nepřítel biskup Viching obnoviti žalobu.

A přece byly nějaké difference mezi učením Methodějovým a naukou papeže Štěpána a kostela římského. Viděli jsme, že až po tu dobu svatá stolice neschvalovala vsouvání Filioque do symbola, jednak Řeky majíc na zřeteli všelikým novotám nepřející, jednak přidržujíc se slovného znění úrad sněmu efesského a chalcedonského. Teprve Štěpán VI papež proziraje dobře, že všecka v té věci shovívavost k řecké církvi u některých jejích organů docela jest marna, ba že si ji vykládají za slabost a chabost, uznal za vhodné a za včasné nastoupiti na cestu jinou. Příležitost k tomu zavdala právě říše velkomoravská, kdež před nedávnem arcibiskup Methoděj byl se rozžehnal se světem, jehož učenníci též měli za to, že na základě sněmů dotčených není dovoleno k symbolu přidávati slovo Filioque, a jejichž učení v maličkostech uchylovati se zdálo od víry církve římské. (P. d.)

Inkvisice.

Prof. DR. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.[1])

III.

Vyloživše v krátkosti organisaci papežských soudův inkvisičních, promluvíme nyní o kompetenci jejich, a to především o kompetenci věcné.

Soudy inkvisiční jako zvláštní soudy papežské soudily:

1. Nad haeresí formalní neboli kacířstvím, t. j. vědomým a tvrdošijným přidržováním se nauky odporující dogmatům církevním.[2]) K jejich kompetenci náležela však netoliko jen vlastní haerese, nýbrž i každý způsob účasti na kacířství jakož i podpory jeho nebo kacířů. V dotyčných zákonných ustanoveních jmenují se vedle vlastních haeretiků (haereticus, haeresiarcha) zpravidla také jejich defensores, fautores nebo adiutores, receptatores nebo sectatores,[3]) kteří vlastním bludařům byli na roveň postaveni a inkvisitorům bylo výslovně uloženo, aby i proti těmto zakročovali. V ohledu processualním byly důležity některé rozdíly, které byly činěny mezi bludaři, a to:

a) Mezi bludaři zjevnými a tajnými (haeretici manifesti, publici a occulti, secreti), podle toho, zdali vina dotyčnému přikládaná na venek se projevila nebo ne. Pouze haeretici manifesti náleželi před forum externum.[4])

b) Mezi bludaři affirmativními a negativními podle způsobu provinění, zdali totiž tvrdili něco víře cizího nebo popírali některý článek víry.[5])

c) Mezi dokonalými a nedokonalými (perfecti et imperfecti), dle toho, zda se kacíři řídili dle bludných nauk ve víře a životě nebo jen ve víře.[6])

d) Mezi poenitentes et impoenitentes (pertinaces, obstinati), dle toho, zda kacířství litovali nebo tvrdošijně při něm trvali [7])

e) Relapsi, t. j. ti, kdož jednou kacířství odpřisáhli a znova se jím provinili.[8])

---

[1]) Srv. ročník 1905 č. 12.

[2]) Practica, I. n. 3, p. 4.

[3]) Srv. Glossa in c. 13 X. de haeresi k slovu receptatores, defensores.

[4]) Bulla Martini V »Inter cunctas pastoralis.«

[5]) *Eymericus*, II. qu. 34.

[6]) Practica, I. n. 3.

[7]) Practica, III. n. 1, 32, 33, 37.

[8]) Srv. glossu k c. 13 X. de haer. k slovu relapsi.

f) Konečně často činí se mezi bludaři také rozdíl dle toho, zda dostavili se k soudu dobrovolně nebo teprve po předchozím předvolání (citati a non citati.[1])

2. Kompetence soudův inkvisičních vztahovala se na všecky skutky, které činily podezřelým z kacířství, které tedy tvořily základ pro suspectio de haeresi. Skutky tyto nebyly zákonem jednotlivě stanoveny; spíše v každém jednotlivém případě náleželo inkvisitorům o tom rozhodnouti, které skutky se jako takové jeví. Musela ovšem při nich býti praesumpce, že vyšly ze smýšlení haeresi blízkého.[2]) Dle praxe, pro kterou jednotlivá papežská rozhodnutí byla spolurozhodující, příslušely sem:

a) Kacířské rouhání (blasphemia haereticalis), obsahovalo-li v sobě zároveň provinění proti víře, bylo-li jím něco projeveno, co víra zavrhovala, nebo něco popíráno, co předpisovala; sem přináležely také rouhavé skutky, jako potupení svatých nebo posvěcených věcí. Inkvisitoři vycházeli při tom z názoru, že kacířství jest věcí hlavní, rouhání pak pouze accessorium.[3]) Rouhání jednoduché (blasphemia simplex), při němž nebylo podezření haerese, náleželo před řádné soudy církevní.

b) Sortilegium, divinatio, magia, astrologia se všemi svými odstíny. Vzhledem na kompetenci třeba rozeznávati dvě periody; v první je rozhodující § Ad illud autem bully Alexandra IV „Quod super nonnullis“ z roku 1258 a § 4. c. 8 in VI. de haer.;[4]) dle těchto prohlášení měli inkvisitoři o uvedených proviněních jen tehdy rozhodovati, mělo-li se z nich jasně a nepochybně souditi na kacířské smýšlení; o tom ovšem, kdy tento případ nastal a skutky tyto haeresim sapiunt manifeste, rozhodovali inkvisitoři sami. Když však po té postupem doby různá čarodějství vzmáhala se způsobem značným, a při tom také mnohých pohanských obyčejů bylo používáno, posvěcené a svaté věci byly zneužívány, chtěli papežové energickým vystupováním proti vinníkům tomuto zlořádu konec učiniti a splnomocnili, poněvadž se

[1]) *Eymericus*, II. qu. 1—32.

[2]) Srv. c. 9 X. de haer.: bullu Innocence IV »Ille humani generis« ze 16. listop. 1247. *Potthast* 12748; c. 8 in VI. de haer.

[3]) *Eymericus*, II. qu. 41.

[4]) »Sane cum negotium fidei (quod summe privilegiatum existit per occupationes alias non debeat impediri: pestis inquisitores haereticae, a sede apostolica deputati, de divinationibus aut sortilegiis, nisi haeresim saperent manifeste, intromittere se non debent nec punire talia exercentes, sed eos relinquere suis iudicibus puniendos.«

obyčejné řádné soudy ukázaly nedostatečnými,[1]) inkvisitory s pronásledováním provinilcův i tehdy, nedala-li se nalézti známka zjevného kacířství při oněch činech (astrologia iudiciaria). Pouze v oněch případech, ve kterých o kacířství vůbec řeči býti nemohlo, zachována byla kompetence řádných soudců. Tuto změnu přivodila uvedená konstituce Sixta V „Coeli et terrae Creator“ contra exercentes astrologiae iudiciariae artem et alia quaecunque divinationum genera librosque de eis legentes et tenentes. Pro kompetenci inkvisitorů mluvilo z části také faktum, že dotyčné trestuhodné činy již od nejstarších dob s kacířstvím byly téměř stotožňovány.[2])

c) Zneužívání svátostí (abusus sacramentorum), především křtu opětným křtěním již pokřtěných nebo křtěním předmětů neživých, jako obrazů,[3]) dále zneužívání svátosti oltářní a oběti mše svaté, zvláště k účelům pověrečným, pokus sloužiti mši svatou od nekněží, vydávání nekonsekrovaných hostií za konsekrované atd.;[4]) rovněž tak zneužívání svátosti pokání zvláště těmi, kdož nejsouce kněžími, jí přisluhovali, a zneužití svátosti manželství, spáchané na příklad uzavřením bigamie, úmyslným uzavřením nedovoleného nebo neplatného manželství, jestliže dotyční jednali z pohrdání církevních předpisů, ne však, jestliže se k tomu dali svésti smyslnými vášněmi.[5])

d) Falšováním listin inkvisičních a papežských (falsificatores litterarum inquisitorum et paparum), jakož i spisův inkvisičních.[6]) Rovněž tak i neoprávněné vydávání se za funkcionáře inkvisiční, poněvadž tím mohla soudům inkvisičním vzniknouti škoda. Dle účelu při tom předstíraného řídila se velikost trestu. Podobně přináležely sem též urážky a útoky na inkvisiční funkcionáře a jejich věci, jestliže se staly skutky tyto proto, že náleželi k officiu inkvisičnímu.[7])

[1]) § 2. konstituce Sixta V »Coeli et terrae Creator« z 5. ledna 1586. Bullar. Rom. II. 388.

[2]) Srv. *Eymericus*, II. qu. 42; *Henner*, u. d. str. 299 n.

[3]) Practica, III. n. 41, p. 154 baptizantes imagines seu res inanimatas seu contra rebaptizantes homines baptizatos.

[4]) Practica, III. n. 42.

[5]) Srv. *Henner*, u. d. str. 313 n.

[6]) Srv. c. 4—9 X. de crimine falsi (V. 20); *Limborsch*, Sent. Tholos. p. 297: quia tu fecisti, consensisti, opem et operam dedisti cum quibusdam aliis personis falsificari litteram inquisitoris Carcassonensis, removendo sigillum de una littera et ponendo in alia, ut per illam litteram personae aliquae innocentes de crimine citarentur, aut a te et tuis comparticibus extorqueretur pecunia ab eisdem.

[7]) Bulla Bonifáce IX z 13. června 1400 u *Frederiqua*, Corpus I. č. 243; konstituce Lva X »Regimine universalis ecclesiae« z 4 května 1515. Bul. Rom. I. 411.

e) Neuposlechnutí předvolání před soud inkvisiční (contumacia et fuga in causa fidei,[1]) jakož i zpěčování se vykonati přísahu v processu inkvisičním[2]) (recusantes iurare in officio inquisitionis) z té příčiny, že zpěčující se považoval přísahu za nedovolenou. Tolikéž patřily sem falešné výpovědi, které ve prospěch nebo neprospěch druhého byly učiněny, a dále též svádění jiných k falešnému svědectví.[3])

f) Zatvrzení se v exkommunikaci prohlášené v záležitosti víry (insordescentia in excommunicatione in causa fidei lata). Ti, kdo ex causa fidei byli vyobcováni a do roka s církví se nesmířili, byli stíháni a trestáni jako haeretici praesumpti, ne však jako haeretici veri. Byla-li exkommunikace prohlášena z jiného důvodu, byl provinilec sice leviter suspectus, ale na základě zvyku při inkvisici římské se vyvinuvšího nebyl od inkvisitorů stíhán.[4])

g) Četba, podržení, tisk knih zapovězených pro haeresi (lectio, retentio, propagatio, impressio librorum prohibitorum ob causam haeresis). Bylať v církvi ode dávna zásadou, že netoliko bludaři sami, nýbrž i jejich plody duševní mají býti učiněny neškodnými. Innocenc III bullou „Ea est in fovendis“ z 9. prosince 1199[5]) znova tuto zásadu prohlásil a soudy nad bludaři plnily úkol tento věrně, nestíhajíce pouze jen autory, nýbrž i knihkupce (bibliopolae) a vubec všechny osoby, které účast měly na vydávání a rozšiřování knih, poněvadž vládl názor, že taková činnost zdá se prozrazovati náklonnost k zapovězené nauce. Při tom ovšem šlo zde pouze o knihy, které pro bludařské názory v nich obsažené byly pokládány za povážlivé; byly-li z jiné příčiny podezřelé, byli výlučně biskupové oprávněni zakročiti. Zdali některá kniha pro bludy v ní obsažené má býti zakázána, o tom rozhodovati mohli pouze inkvisitoři. Pro tuto censuru měli právo všecky knihy čísti a zkoumati.[6])

Svémocné opuštění stavu kněžského nebo svazku řeholního a neposlušnost k církevním představeným

[1]) Srv. c. 7 in VI. de haer.: »Cum contumacia in causa praesertim fidei suspicioni praesumptionem adiciat vehementem.«

[2]) Srv. § 7. c. 13 X. de haer. (V. 7.)

[3]) Srv. konstituci Lva X »Intelleximus quod in Hispania« z roku 1518. (Bul. Rom. I. 440.)

[4]) Srv. c. 13. § 2. (Lateran. IV.) X. de haer. (V. 7); bullu Řehoře IX »Excommunicamus et anathematizamus« z 20. srpna 1229, 25. června 1231 a 8. listopadu 1235. *Potthast* 8445, 8755 a 10.043.

[5]) *Potthast*, 893.

[6]) Srv. *Henner*, u. d. str. 317 n.

(apostasia ab ordine vel a statu regulari et apostasia obedientiae), ovšem jen potud, pokud s nimi byly spojeny skutky, ze kterých bylo lze souditi na smýšlení bludařské, jako na příklad obcování s bludaři, roztrhání roucha kněžského nebo řeholního, tupení dřívějšího, nyní opuštěného duchovního stavu a p.[1])

h) Vědomé poskytnutí církevního pohřbu bludařům (sepelientes scienter haereticos et celebrantes exequias pro haereticis et eorum ossa custodientes), t. j. dovolení pohřbiti je v zemi posvěcené nebo konání církevních obřadů pohřebních za ně a uchovávání jejich kostí.[2])

k) Trvalé neplnění církevních předpisů vůbec, jako na př. zanedbávání návštěvy chrámů, přestupování přikázaní postních nebo papežských rozkazů, stalo-li se tak z jejich pohrdání a neuznávání.[3])

l) Lichva (usura), je-li s ní zároveň spojeno tvrzení, že bráti úroky je církevně dovoleno.[4]) Lichva sama o sobě nepřináležela k jurisdikci inkvisice. Vždy však bylo inkvisitorům dovoleno kajicným bludařům, kteří sice obyčejnou lichvu provozovali, avšak z jiné příčiny byli obžalováni, uložiti vrácení přijatých úroků za pokání.

3. Konečně příslušely pod pravomoc soudův inkvisičních odpad od víry (apostasia a fide) a rozkol (schisma); provinění tato byla na roveň postavena haeresi samé. Při schismu však činěn byl rozdíl, že bylo považováno jen tehdy za kacířství, jestliže s ním spojeny byly odchylky od víry, jinak toliko za čin v podezření z bludařství uvádějící.[5])

4. Židé a nevěřící ratione delicti, poněvadž byli mimo církev, nenáleželi pod pravomoc soudův inkvisičních, taktéž i katechumeni. Jestliže však činnost těchto osob směřovala k tupení církve nebo víry křesťanské nebo k odvrácení věřících od ní, pak považovala církev za svou povinnost chrániti se proti takovýmto útokům a svěřila tuto ochranu hned v prvních dobách soudům inkvisičním, které proto ratione

---

[1]) *Eymericus*, II. qu. 49.

[2]) C. 8 de haer. X. ex conc. Lat. 1179; c. 2 in VI. de haer.

[3]) *Frederiq*, Corpus, I. Nr. 99.

[4]) § 2. Clem. unica de usuris (V. 5): sane si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare praesumat, exercere usuras non esse peccatum: decernimus eum velut haereticum puniendum, locorum nihilo minus ordinariis et haereticae pravitatis inquisitoribus districtius iniungentes, ut contra eos, quos de errore huiusmodi diffamatos invenerint aut suspectos, tamquam contra diffamatos et suspectos de haeresi procedere non omittant.

[5]) *Eymericus*, II. q. 49; III. qu. 48; *Henner*, u. d. str. 317 n.

delicti kompetentními se staly.[1]) Zvláště obrácena byla činnost soudův inkvisičních na potlačení knih od nevěřících nebo židů napsaných, pokud v nich byla církev nebo zásady křesťanské tupeny; proto byli stíháni také ti, kdož tyto knihy šířili, přechovávali anebo se zdráhali je vydati.[2])

Vedle uvedené právě kompetence věcné třeba nám při soudech inkvisičních rozeznávati také ještě **kompetenci osobní**. A tu při této osobní kompetenci bylo zásadou důsledně provedenou: aequitas mater iustitiae. Od požadavku, že všichni, kteří se dopustili deliktu podléhajícího pravomoci soudův inkvisičních, mají se před nimi zodpovídati, bylo jen v oněch případech odezíráno, kdy nutnost tak kázala. Staří spisovatelé praví, že soudní pravomoc inkvisice se vztahuje „in omne hominum genus“, „ad universitatem personarum“, že jí „nemo resistere valet“,[3]) poněvadž zpravidla nebyl brán zřetel na stav, postavení nebo privilegia.[4])

(P. d.)

[1]) Vzhledem na židy stanovil na př. Clemens IV roku 1267, *Potthast*, 20.095: »Quatenus terminos vobis ad inquirendum contra haereticos auctoritate sedis apostolicae designatos... contra christianos se ad ritum Iudaeorum transferentes... tanquam haereticos procedatis. Iudaeos autem, qui christianos utriusque sexus ad eorum ritum execrabilem hactenus induxere aut inveneritis de cetero inducentes, poena debita puniatis... Invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio bracchii saecularis.«

[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 322 n.

[3]) *Ludovicus* a *Paramo*, II. 3, 1: 1.

[4]) Srv. § 2. c. 11 de haer. in VI.

Snahy o rozlučitelnost manželství.

Několik poznámek od soudního rady KONSTANTINA LÖFFLERA.

Vedle hnutí za všeobecné rovné právo hlasovací do říšské rady vystoupily v poslední době do popředí snahy o reformu práva manželského, jehož hlavní body jsou asi tyto: jednotné upravení práva manželského pro všechna vyznání ve formě obligatorních sňatků civilních, při čemž manželům ponecháno býti má právo, dáti sňatku požehnati duchovním, odstranění některých dosud platných překážek manželství, zejména překážky katolicismu, upravení dědických poměrů právních mezi manžely, zejména, aby pozůstalý manžel měl nárok na povinný díl, upravení právních poměrů nemanželských dětí, obzvláště však uzákonění zásady, že manželství má býti rozlučitelným, a to tak, aby rozloučení manželé uzavříti mohli sňatek nový.

Pokud běží o otázky rázu majetkového (dědické právo, práva dětí nemanželských), jsou ony významu podřízeného a sotva asi narazí na odpor.

V první řadě směřuje však celé hnutí k zavedení rozlučitelnosti manželství a sice sňatků katolíků, poněvadž sňatky protestantů a židů jsou, jak známo, v některých případech rozlučitelny již dle nyní platného práva.

Reformním snahám dostalo se v poslední době též v mnohých vážných korporacích konkretního výrazu a je to obzvláště kulturno-politická společnost ve Vídni, která z popudu vídeňského spolku katolických rozvedených manželů měla o otázce naší zvláštní anketu, jejíž rokování a výsledky obsaženy jsou v objemné knize řečenou společností o reformě práva manželského loňského roku vydané.

To, co v anketě této bylo předneseno, jest zajímavým příspěvkem k posouzení celého hnutí a neváhám tudíž alespoň hlavní věci z ankety té zde uvésti.

A tu hned předem dlužno doznati, že nerozlučitelnosti manželství dostalo se celkem velmi málo přímých obhajců a že spíše nalezne čtenář pro nerozlučitelnost dosti důvodů právě u mnohých řečníků, kteří na konec přece byli pro rozluku. Anketa nebyla prosta mnohých výstřelků jak socialních tak i právních a došla ku konečnému výsledku, že na ten čas lze sotva změnu dosavádních norem právních očekávati.

Nejdále zašel Dr. Viktor Rosenfeld, jenž tvrdil, že manželství jest vůbec zbytečné, jest prý to pouhá tradice, nám odjakživa suggerovaná; stát vůbec nemá míti práva starati se o pohlavní život, neboť tento jest nejmravnější věcí a kdo jest proti němu, ten jest bez pohlaví. Podivuhodným skokem dochází k závěru, že kdo jest buď nemocen, neb kdo nemá peněz, nemá se ženiti a že ten, kdo tak přes to činí, jest zločincem! Na konec přimlouvá se za to, aby zavedena byla assentýrka pro manželství. Rozumí se samo sebou, že jest pro rozluku manželství.

Proti zmíněnému závěru Rosenfeldovu opřel se Dr. Vilém Stekel (lékař a biolog), jenž pravil, že ona manželství, jimž nestál za kmotra

ıstinkt pravé lásky, nýbrž měšec, vedou v celku k degeneraci lidstva; ın kdo se ženil jako boháč, může se státi přes noc chuďasem, naopak hudý člověk z lásky k ženě a rodině puzen je snahou nabýti jmění.)r. Stekel je též proti lékařské prohlídce, poněvadž jednak prý jest espolehlivou, jednak prý i bylo by nemístno, svěřiti rozhodování o tom, dali někdo smí uzavříti sňatek, pouhému uvážení lékaře a kromě ›ho by to i mělo za následek mnoho nemanželských dětí.

Pouze ohrožení života a zdraví nemocemi při sexualním styku ylo by trestati. Dr. Stekel navrhuje jednak zákonitou dobu zasnoubení. ednak přimlouvá se za manželství na výpověď po několika letech, oněvadž na ten způsob manželé zájmu na sobě neztratí a se vyasnaží, aby se navzájem líbili. Dr. Stekel vycházeje se stanoviska, e pro každé individuum má býti zásada sexuelního života individuelně pravena, tvrdí dále, že nelze ženatému muži po případě činiti žádné ýtky z porušení manželské věrnosti.

Pro „manželství na čas“ mluvila též Amalie z Ebnerů, jejíž návrh yzněl na zřízení asylů pro manželky a děti z takových dočasných ıanželství, poněvadž prý by manželka neměla tak smutného osudu, jaký yní mají rozvedené ženy, poněvadž též děti nebyly by svědky manželkých rozmíšek a kromě toho i materielní stránka byla by zajištěna!

Pro úplně volnou rozluku, která prý nastane, až socialismus úplně vitězí, jest redaktor Jakub Brod, jenž tvrdí, že přestane-li mezi manžely zájemná láska, má jíti — jako prý je to již nyní u dělníků eden manžel v pravo, druhý v levo.

Pro „sukcessivní polygamii“ vyslovil se též professor Dr. Sigmund 'reud; nerozlučitelnost manželství odporuje prý důležitým ethickým a ygienickým zásadám a psychologickým zkušenostem, jeví prý se jako ezpráví proti ženě, která přirozenými podmínkami a socialními požaavky, neznajíc život lásky, nucena jest, ačkoliv jest duševně úplně ezralá, ve velmi mladém věku do manželství vstupovati.

To jsou asi nejkrajnější stanoviska, která zastanci rozlučitelnosti ıanželství zaujali. Proti těmto názorům, zejména proti vypověditelnosti ıanželství vyslovila se Meisel-Hessová, poukazujíc k tomu, že by tím, dyby se manželství smělo vypovídati, jako byt, trpěla hlavně žena, ežto ona ze svého zevnějšího půvabu spíše ztrácí, než v téže době ıuž a tudíž výpověď spíše může očekávati než opačně.

K těmto nejvolnějším názorům blíží se vrchní rada soudní ıntonín Nevečeřel, jenž je sice též pro volné souhlasné rozloučení ıanželství, vedle toho však i pro rozlučitelnost z jistých v zákoně tanovených důvodův i proti vůli jedné strany.

Vycházejíce se stanoviska, že manželství je smlouva a že tato pravena býti má pro všechny státní občany téhož státu stejným působem bez rozdílu náboženství, a že tato úprava může vycházeti en od státu, vyslovili se pro jednotné interkonfessionelní právo manželské tím i pro rozlučitelnost Dr. Robert Granitsch, Dr. Zikm. Schilder.)r. Ludvík Vogler, Dr. Zins a mnozí jiní, a bylo zejména poukazováno

na protestanty a židy, u nichž rozluky manželství, ač jsou přípustny, přece jen zřídka se přihází. Dr. Schilder však není pro to, aby souhlasné rozloučení vázáno bylo na nějaké zvláště závažné důvody, poněvadž prý tyto snadno lze předstírati neb i najatými svědky prokázati.

Pro rozlučitelnost mluvil též Dr. Richard Pressburger, jenž tvrdil, že manželství jest faktický mravní poměr, ovšem legalisovaný, který má býti rozloučen, jestliže mravní podklad jeho pominul; to uznává prý i sama církev katolická tím, že uděluje v některých případech dispense a že dovoluje uzavříti sňatek nový. Avšak volnost v tomto směru má prý býti obmezena. U bezdětných manželů není prý žádné překážky, aby manželství zrušili a v nový sňatek vcházeli, kdykoliv a jak často chtějí. Jinak prý je tomu, jsou-li tu děti. Volnost zračí se v hranicích, jež jsou jí vytčeny, volnost bezmezná jest libovůlí, jest anarchií. Též volnost v uzavírání manželství a volnost v jich zrušování musí míti jisté meze, ježto jsou tu dva momenty, s nimiž se dlužno zabývati; jednak prý je to ohled na individuum a jeho ochranu, jednak ohled na stát, poněvadž rodina jest základem státu. Tato socialní jednotka byla by ohrožena, kdybychom nepřiblíželi k obmezení lidské libovůle při uzavírání a zrušování manželství, a touto hranicí libovůle jsou děti.

V témž asi smyslu mluvila též Mari Markowská, která ohledně dětí poukazovala na to, že jako dnes při rozvodu musí býti učiněno opatření, kterému z manželů děti k dalšímu vychování přiděliti dlužno, rovněž tak bylo by lze učiniti při rozluce.

Rudolf Hlawatschek hájí církev katolickou proti útokům na ni činěným; jako prý si nedají židé vzíti svůj rituelní požadavek při zabíjení zvířat („košerování"), ačkoliv je to uznaná ukrutnost, tak prý nemá se bojovati proti církvi katolické, hájí-li ona své náboženské stanovisko. Náboženství jest věc idealní a čím jest mravně přísnější, tím jest lepší. Hlawatschek však, ač prý jest dobrý katolík, byl prý přece jako obyčejný občan ve svém názoru o nerozlučitelnosti přiveden v kolísání a tvrdí, že, nedá-li se občanský život uvést v soulad s idealem náboženským, má vymáhána býti změna norem občanských a nemá býti útočeno na náboženství. Dlužno prý tudíž domáhati se změny § 111. obč. z., jenž stanoví nerozlučitelnost manželství, jako prý se stalo v Německu, kde prý i katolické centrum svolilo k zavedení rozlučitelnosti manželství. K této změně jeho občanského názoru vedly prý dva případy, jeden skutečný, jeden theoreticky možný. Mladý úředník vzal si za ženu jedinou „vysoce slušnou" dceru vysokého úředníka. Sotva po dvouměsíčním manželství objevil, že jeho žena byla již před sňatkem zcela sprostou prodejnou ženštinou; druhý případ jest prý asi ten, že skutečně slušná dívka provdá se za muže, jenž pro vraždu před sňatkem spáchanou byl odsouzen po sňatku k smrti, pak však obdržel milost. V obou případech jest prý nesmyslem zákon, jenž nedovoluje takovým nešťastným manželům vstoupiti v nový sňatek.

Professor Dr. Moric Benedikt přimlouvá se za to, aby rozlučitelnost byla dovolena při osobách zrůdných (nikoli však při příležitostních zlo-

ncích), dále při osobách pathologicky zatížených a duševně nemocných; onečně projevil i mínění, že zřejmý konkubinát má ukládati manželské povinnosti a dětem z něho pošlým přisuzovati plných práv rodinných. Jinak jest však Benedikt pro přísné zákonodárství ve věcech manželských. Manželství není dle něho v první řadě věcí manželů, nýbrž větší měrou věcí lidské společnosti, a pokládá-li se manželství za smlouvu, pak není smlouva mezi oběma manžely, nýbrž smlouva, kterou společnost diktuje a kterou s několika málo detaily strany uzavírají. Benedikt pravil, že kdyby měl jako zákonodárce volbu mezi frivolním zákonem, který vydává manželství subjektivním rozmarům, a mezi tragickým katolickým právem manželským, rozhodl by se pro toto. Poměry lidské přinášejí s sebou, že přísné („stramme") zákony o manželství spíše prospívají ženám než mužům; žena spíše vadne než muž, zvláště byla-li častěji matkou a kojila-li při tom. Za lehkomyslných zákonů manželských byla by žena často opouštěna, kdežto přísný zákon podporuje spolužití takřka již ze zvyku a poskytuje též odkvetlé ženě mnoho výhod, kterých by jinak pozbyla.

Že v těchto názorech Benediktových a jím navržené úpravě konkubinátu jest odpor, o tom zmíním se později.

Rozluku z příčin velmi vážných a manželské právo interkonfessionelní navrhovala známá spisovatelka Kamila Theimerova, jejíž řeč zněla spíše jako obrana nerozlučitelnosti, tak že na poznámky mezi její řeči pronášené doznala, „daß sie eigentlich entsetzlich schlecht gesprochen habe." Theimerova ukazovala k tomu, že katolická církev byla odjakživa církví ženy. Katolická církev byla první, která dala ženě v manželství práva lidská a která odepřela muži právo rozhodovati o životě a smrti své ženy. Předsudek proti rozvedeným ženám, na který v anketě mnohými řečníky a řečnicemi bylo trpce si stěžováno, vyvrátila Theimerová tím, že lidská hloupost nedá se žádným zákonem, nýbrž jen vychováním odstraniti a že předsudek ten nemá s § 111. obč. zák. a s církví ničeho činiti. Manželství jest pevnou ochranou slabšího pokolení proti přechmatům silnějšího; kdyby zavedeno bylo občanské rozloučení, závislé pouze na libovůli jednotlivce, zaplatily by řád ženy. To shledáváme prý v Americe, kde při tamním volném zákonodárství manželském počet opuštěných žen jest ohromný a bída mezi dětmi strašlivá. V anketě bylo jako důvod pro rozlučitelnost též uváděno, že vědomí rozlučitelnosti prý pevněji manželství váže. Zmíním se o tom sám později. Kamila Theimerova uvádí proti tomu, že stěhuji-li se do bytu, o němž vím, že v něm musím zůstat, s mnohým se uspokojím, s čímž bych spokojen nebyl, kdybych věděl, že se mohu za šest neděl vystěhovati; jestliže si dvě osoby na sebe zvykly, jsou-li to jen poněkud civilisovaní lidé a nejsou-li tu naprosto nepřeklenutelné protivy, které ovšem Theimerová uznává jako důvod rozvodu, jsou-li tu naopak jen malé rozmíšky, které při vzájemné dobré vůli lze vyrovnati, a jsou-li tu konečně děti, pak jest též v zájmu dětí, aby manželství zůstalo pohromadě.

Dr. Viktor Kienböck mluvil rozhodně pro nerozlučitelnost manželství, tvrdě, že v celé otázce stojí dvě mínění proti sobě; jedno vrcholí v tom,

že jest povinností lidí pohlavní pud mravně upraviti a opanovati, druhé pak, jež spěje k tomu, aby instinktům a pudům člověka nebylo překáženo. Dr. Kienböck zaujímá stanovisko první a tvrdí, že důsledkem jeho docházíme k manželství, a sice k nerozlučitelnému manželství. Zákon, jenž energicky postaví se na zásadu umravněné úpravy pohlavního pudu, musí manželství jako základ společnosti veškerými garantiemi opevniti a nesmí starati se o to, co by mnohým v jednotlivých případech mohlo přinésti štěstí. Tím stává se ovšem jako každý jiný zákon, jenž má charakter, mnohým jednotlivcům krutým. Dr. Kienböck neslibuje si však ani ničeho od rozlučitelnosti manželství a poukazuje na to, že i jiné liberální zásady, jako prý bylo na př. odstranění lichvy, brzy se ukázaly býti nesprávnými a opět ustoupiti musily přísnější péči o blaho člověka.

Podobné stanovisko zaujal i Adolf Leth, jenž nerozlučitelnost manželství hájil nejvíce z důvodů církevních, z povahy manželství jako svátosti. Jen tehdy, jestliže se dva lidé před Bohem a světem sobě zasvětí, jsou jejich pohlavní styky mravné, v každém jiném případě jsou nemravné; na tom nemění ani tak zvané podpůrné manželství civilní ničeho, které v očích církve jest konkubinátem. Dalších vývodů Lethových ohledně podpůrných sňatků manželských pomíjím, poněvadž zřetelem k zákonům rakouským nejsou dosti přesny.

Dr. Sigmund Zins posuzuje rozlučitelnost se stanoviska smlouvy; není prý žádné jiné smlouvy, kde by slib a přijetí více se kryly, kde by souhlasná vůle stran nebyla větší podmínkou než právě u manželství, a proto prý jest nerozlučitelnost nesmyslem. Dr. Zins rozebírá některé stávající již překážky a přimlouvá se zejména za odstranění překážky různosti náboženství a překážky cizoložství, je však pro to, aby toto tvořilo důvod rozluky.

Podotýkám hned zde, že kdyby stanovisko, že manželství jest pouhou smlouvou, bylo správné, nebylo by vůbec třeba mluvit o nějakých zvláštních důvodech rozlučitelnosti, poněvadž za souhlasu obou stran může býti každá smlouva zrušena.

Dr. Karel Lifczis poukazuje k tomu, že společenské nazírání na manželství kryje se s jeho nerozlučitelností; rozlučitelnost není obecným názorem všech lidí myslících a vzdělaných; v Rakousku jest malé procento rozvedených a rozvody jsou spíše produktem velkých měst než venkova. Nelze prý tedy vzdáti se velkého principu, jestliže si toho malá menšina přeje. Přes to však měla prý by nastati náprava. Každá smlouva, při níž jedna strana byla podvedena, při níž lstivě bylo jednáno v příčině podstatných vlastností předmětu smlouvy neb osoby, může býti zrušena, jen u smlouvy manželské nikoli; tak prý vydával-li se někdo za dvorního radu a tím děvče k sňatku přiměl — ve skutečnosti však byl to lupič — nelze manželství dle nynějšího stavu judikatury zrušiti, poněvadž prý ono děvče chtělo si vzíti a vzalo oněch 80 *kg* masa a trochu kostí a nic víc. Aby takovýmto krutostem bylo odpomoženo, má prý zavedeno býti místo rozlučitelnosti prohlášení

manželství za neplatné, a sice nikoli z důvodů předem stanovených, nýbrž dle volného uvažování soudcova.

Výsledky ankety shrnul dvorní rada Dr. v. Pelser-Fürnberg asi v ten rozum, že sice bylo předneseno mnoho žalob, stížností a přání, že však málo bylo naznačeno cest a prostředků, jak by bylo lze těmto stížnostem a přáním vyhověti. Tento řečník potíral mínění, že manželství je smlouva a že tudíž jako každá smlouva má býti rozlučitelným; při zrušení smlouvy dlužno prý vše uvésti do dřívějšího stavu, u manželství je to nemožno. Vada rakouského zákonodárství spočívá prý v tom, že přihlíží k náboženství manželů a vadu tu lze prý odstraniti jen obligatorním civilním manželstvím, pro všechny konfesse stejným. Církev prý se nebude tomu stavět na odpor, poněvadž i potom bude míti dosti vlivu a moci, aby se příslušníci její víry dali ještě oddati církevně. Pokud běží o rozloučení manželství, přimlouvá se tento řečník za to, aby možnost rozloučení byla stížena, aby zejména nepřekonatelná nenávist, která u protestantů platí za důvod rozluky, byla odstraněna, poněvadž ji lze snadno fingovati.

Tím, ovšem neúplně naznačil jsem hlavní věci, jež ve zmíněné anketě byly předneseny.

Vedle toho o reformě práva manželského mnoho bylo již psáno a v různých spolcích a korporacích předneseno. Z četných těchto projevů nelze zajisté nepovšimnouti si pojednání Dra. L. Mitteisa, professora na lipské universitě, jenž jako kardinální body, jichž je se pro Rakousko domáhati, označil (Neue Freie Presse dne 28. ledna 1906): obligatorní sňatek civilní, umožnění úplné rozluky, odstranění překážky manželství pro bývalé kněze a mnichy a překážky manželství mezi křesťany a nekřesťany.

„Manželství jest základem rodiny a tudíž onoho přirozeného substrátu, na němž jediné existence státní společnosti jest vybudována. Tento základ musí prý si tudíž stát opatřiti sám a nesmí manželství a rodinu přijímati darem od církve jako léno a prekarium.“ Jak Mitteis uvádí, mají v Evropě obligatorní sňatek Francie, říše německá, Švycarsko, Belgie, Rumunsko, Hollandsko, Italie a Uhersko, kdežto Anglie má fakultativní, libovůli snoubenců přenechaný sňatek civilní. Zavedením obligatorního sňatku manželského bude prý i umožněno splnění všech desiderií, jež v Rakousku co do reformy práva manželského se kladou.

(O. p.)

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.

Studie Dra. Josefa Kašpara. (Č. d.[1])

S tím, co jsme až dosud řekli, úzce souvisí Brunův pojem, obraz o světě. Bruno propaguje myšlenky velkého Koperníka, přichází však ve svých básnicko-filosofických spekulacích často k závěrům pochybným, ba mnohdy i zřejmě nesprávným. Bruno kreslí nám svět takto: Jest jen jedno nebe, jediný nezměrný, nekonečný prostor, jediné lůno, jedno spolu všude související, jediná krajina etherová. V universu vše se pohybuje, universum však jako celek jest nehybné.[2]) V nekonečném etheru, jenž jako lůno mateřské objímá všecek vesmír, vznášejí se volně jednotlivá světová tělesa. Ether jest oživující prvek universa, nekonečný okean, v němž vše, co žije, se pohybuje. Poslední resp. první složky všech těles jsou atomy, monady, zvláštní to kontrakce božské bytosti. Bůh sám není než monada monad. Tělesa nebeská jsou buď ohnivé koule podobné slunci, nebo tělesa vodnatá, spřízněná se zemí. Země není středem světa, neboť universum jest nekonečné a v nekonečném je středem každé těleso. Země jest podobná všem tělesům nebeským, jest jako ona z téže látky. Bruno nepopírá známých čtyř elementů: země, vody, vzduchu a ohně, jen praví, že rozmanitá tělesa jsou z nich rozdílným způsobem složena; ohnivá tělesa nebeská obdržela prý víc ohně, vodnatá více vody. Bruno vykládá dále: Všecka souhvězdí vodnatá jako ohnivá jsou obydlena živoucími tvory, jistě pak ne nižšími než naše země. Jsou proto rozumové bytosti i na hvězdách. U těles vodnatých, k nimž Bruno počítá planety, nenaráží tvrzení to tak na odpor, než Bruno jistí tak i o ohnivých, stálicích. Byla by to pošetilost, dí Bruno, kdybychom myslili, že slunce, kteréž jest daleko vznešenější nežli země, není obydleno, že je zbaveno této přednosti; ovšem nesmíme si mysliti, že obyvatelé na slunci jsou lidé jako my, budou zajisté jakési ohnivé přirozenosti, kteréž oheň sluneční nejen neničí, nýbrž ji oživuje, sílí a zachovává. Bruno možnost takové existence odůvodňuje také tím, že země jsou obydlitelné proto, že jim slunce dávají potřebné teplo, slunce pak mohou býti obydlena živoucími bytostmi, poněvadž prý ze zemí dostávají dostatek chladu. Hvězdy nejsou však jen obydleny, nýbrž jsou samy i bytosti živoucí. Bruno velebí stálice jako velebná božstva, avšak i v planetách je cítící duše — světoduše je ve všem. Slunce je střed soustavy oběžnic, k níž náleží naše země, jest jedno z nesčetných exemplarů sluncí, která jsouce obklopena svými planetami vyplňují nezměrný prostor světový. Mylně měli Bruna za prvního pozorovatele slunečních skvrn. Bruno

[1]) Str. 279. ř. 18. sh. čti ve hmotném m. ve mnohém, ř. 23. sh. vegetativní m. negativní, ř. 37. sh. propouští m. připouští.

[2]) De l'infinito etc. *Lagarde*, I. str. 323 a d. Hypothesa o nekonečnosti!

sám vyznává, že původce poznatku toho je Kusa.[1]) Slunce, praví Bruno, otáčí se kolem své osy, ne však víc. Země není pravá koule, tvar její jen jest kouli podoben, sama se otáčí kolem osy a kolem slunce. Povrch její se mění.[2]) Stálice jsou slunce, každá je středem zvláštní planetární soustavy; slují tak proto, že svého místa na obloze nemění; klid tento je však zdánlivý, i stálice se pohybují, byloť pozorováno, že hvězdy i první velikosti mění svou vzdálenost. Bruno se chlubí, že zjev ten poznal dříve nežli sám Tycho de Brahe! Jako jest nesčíslně stálic, tak jest i planet, kteréž se pohybují kolem svých sluncí; počtu jejich neznáme. Komety nejsou než planety.[3])

Mimo stálice a velké oběžnice jsou v prostoru etherovém i menší ohnivé organismy podobné malým koulím, které s největší rychlostí přibližují se až k nám. Jsou to meteory, lid je má prý za hořící trámy. Až do zámezí zachází tu Bruno se svou vérou v rozumnost a oživenost všeho. Píše tu: Sám jsem kdysi viděl takovou kouli — či, jak lid říká, hořící trám — a ta byla v pravdě živoucí organismus. Letěla totiž přímo nad střechami města Noly a byla by musila naraziti na horu Cicadu, povznesla se však výše a přeletěla ji.[4])

Co do vzniku rozmanitých druhů tvorstva Bruno již přiznává se k theorii vývojové. Nasvědčují tomu Brunovy výroky: Není, proč bychom nemohli míti za to, že ke zvukům kytary universalního Apolla (světoduše) nižší organismy postupně k vyšším jsou povolávány, resp. že nižší stupně přecházejí středními ve vyšší. Každý vyšší stupeň dříve nežli se zjeví dává se poznati již před tím jaksi v zahalené formě. Příroda oznamuje dříve každou species, než ji propůjčí skutečný život. Jeden druh jest východištěm druhého a z jednoho embrya nepřetržitým přechodem může se vytvořiti člověk jako zvíře. Na druzích všech stromů můžeš již nalézti druhové známky zvířat, v odrudách kamenů již známky květin, na individuích jednoho druhu již druhy a individua všech ostatních. Na species „člověk“ jsou patrny všecky způsoby životnosti tou měrou jako na žádné jiné. Bruno, jak zřejmo, přiznává se tu k starému Herakleitovi a Empedokleovi. Tyto přeměny, praví dále, dějí se jen zvolna v nekonečně dlouhých časových dobách tak, aby na př. moře mohla se proměniti v pevniny a pevniny v moře.[5])

Všecky bytosti po názoru Brunovu, jak jsme již dotkli, jsou rozumové. Bruno rozhodně potírá učení o pudu, zdali šťastně, možno posouditi z této stručné ukázky: Světoduše proniká všecko, proto není kvalitativního, nýbrž jen kvantitativního rozdílu mezi duší rostlinnou,

---

[1]) Cena delle ceneri. *Wagner*, I. str. 162.

[2]) Cena delle ceneri. *Lagarde*, I. str. 187 dd.

[3]) Acrotismus. *Gfrörer*, str. 24. *Brunnhofer*, Bruno's Weltanschauung etc. str. 171 172 vzato z »De immenso« lib. I. cap. 5, str. 166, 167, lib VI. cap. 19, str. 564 lib. IV. cap. 8, str 388.

[4]) *Brunnhofer*, Bruno's Weltanschauung, str. 174 vzato z »De immenso« lib. V cap. I. str. 461.

[5]) De umbris idearum. *Gfrörer*, str. 303 De gl' heroici furori. *Lagarde*, II. str. 649 *Wagner*, II. str. 338. Cena delle ceneri. *Lagarde*, I. str. 191.

zvířecí a lidskou. Vyšší organismus je tu rozhodující a zapřičiňuje tento kvantitativní rozdíl. Z té příčiny již i mezi koni, slony a psy můžeš viděti, dí Bruno, jednotlivá individua, o nichž se zdá, že skoro již mají lidský rozum, ano že co do úsudku a chápání vynikají i nad mnohé lidi. Ptám se, praví Bruno dále, proč že mravenec sbírá zrna a ukládá hluboko, aby mu nevzklíčila? Bláhová odpověď zní: Z vrozeného pudu. Mám však tento pud za jakýsi druh rozumu, za jakýsi jeho stupeň, za ratolest, kteréž my lidé jsme zbaveni; jestliže docela i kameny ukazují podivuhodné síly, jestliže se stahují, roztahují, svinují, pak jen luza sofistických ignorantů může to zváti pudem [1]) Jak viděti, Bruno v polemice nebyl nikterak vybíravý.

S hlediště psychologického zajímavé jsou ještě Brunovy názory o prostoru a čase. Bruno obrací se proti mínění Aristotelovu, jehož se též scholastika přidržovala, o konečnosti prostoru. Sféra zvaná osmá, sféra stálic uzavírala dle Aristotela kosmos hermeticky a tak zpečeťovala jeho konečnost. Bruno tomu odpíral: Prostor není v obloze, naopak obloha jest v prostoru, prostor jest jednotné nekonečné kontinuum, prostor odpovídá věcem, je korrelativum věcí, prostor není však vlastností věcí, nýbrž nutný požadavek myslícího rozumu: prostor není substance ani akcidence.[2])

O čase praví Bruno ve svém latinském spise Akrotismus, kterýmž specielně se obrací proti Aristotelovi: Čas není měřítkem pohybu, jak Aristoteles učil, nýbrž naopak pohyb jest mírou času. Čas je vždycky kvantitou přechodu, převratu. Tam, kde není pohybu, ani čas nemožno pochopiti, ztad pohyb je spíše mírou času nežli čas pohybu.[3])

Brunův názor esthetický.

Pramenem všeho umění je tvořitelka příroda; příroda sama je živoucí umění. Umění není než napodobení přírody, jde za ní každým krokem. Cílem umění je krásno. Krásno pak vzniká ze shody protiv. Svět nebyl by krásný, kdyby byl složen jen z věcí sobě podobných, stejných. Jen ve spojení a střídání věcí od sebe různých záleží krása — v rozmanitosti celku. Absolutní stejnost, jednotvárnost budí ošklivost. Příroda proto právě zalibuje si v protivách. Kde pak jsou protivy, tam jest akce i reakce, jest pohyb, jest rozmanitost, jest mnohost, tam jest postup, jsou stupně, jest pořádek. tam jest harmonie, tam je krása. Harmonie není však možná při jednotvárnosti, tam, kde by všecko jsoucno bylo zastoupeno jen jedním a týmže způsobem bytí, nýbrž jest jen tam, kde jest rovnováha a soulad mezi rozličnými bytostmi, kde každá bytost bez úkoru jiné může uplatniti svou individualitu.[4])

[1]) *Brunnhofer*, Bruno's Weltanschauung, str. 194 vzato z »De immenso« lib. V. cap. 12, str. 501.

[2]) Acrotismus. *Gfrörer*, str. 65 d.

[3]) Acrotismus. *Gfrörer*, str. 76 d.

[4]) Acrotismus. *Gfrörer*, str. 28. De umbris idearum. *Gfrörer*, str. 331. De gli heroici furori. *Lagarde*, II. 660. *Wagner*, II. str. 348. Spaccio. *Lagarde*, II. str. 420. *Wagner*, II. str. 122.

Brunova filosofie dějin.

Z nástinu přírodní filosofie Brunovy možno již souditi o jeho filosofickém názoru dějinném. Bruno neuznává vzniku lidí z jedné dvojice, neuznává též rajského stavu prvotního lidstva. Člověk jest mu výron přírody, dílo světoduše. První lidé nebyli ctnostnější ani chytřejší nežli zvířata, ba některá z nich svou rozumností vynikala i nad člověka. Než později člověk začíná toužiti po „božském“, chce se co nejvíce přiblížiti k božství a jemu se podobati, se zdokonaliti a s božstvím splynouti. Proto se čím dál tím víc oddaluje od zvířete, povznáší se čím dál tím více ze zvířecího stavu. Tím mění se i jeho způsob života, životní potřeby stávají se jiné, člověku se jich nedostává; aby se jich pak domohl, zbystřuje činnost duševní, vynalezá řemesla, umění, a z tajemné dílny lidského ducha vynáší na povrch nové a nové vynálezy. To vše pak člověku možno proto, že máti příroda jej obdařila rukou. Jen ruce má člověk co děkovati, jestliže se uhájil v boji s nedostatkem, nouzí a udržel se proti zvířatům. Nejen schopnosti duševní, nýbrž i dovednosti lidské ruky, kteráž jest organ nad organy, děkuje kultura svůj počátek. Bruno propaguje již tehdy theorii evolucionistickou. Jest prý v moci přírody člověka učiniti nekonečným, ba člověk již nekonečný jest a nekonečný jest i každý druh. Můžeme, dí Bruno, všecko ne ovšem jako jednotlivci, nýbrž jako celek. Lidstvo, věští Bruno, bude se zdokonalovati stále a stále; dospívá však k pokroku jen zvolna, neboť člověk člověku je právě tu největším škůdcem.[1]

Brunova ethika a filosofie náboženství.

Bruno ve svých spisech nepodává nějakého spořádaného systemu ethického, snad nějakou morálku soustavnou, kteráž by plně vyhovovala svému účelu mravně vzdělati, zušlechtiti jak celek tak i jednotlivce. Z filosofických maxim Brunových by morálku takovou odvoditi ani nebylo možno. Jakýmsi pokusem, rozběhem k sestavení ethického systemu jsou spisy Spaccio de la bestia trionfante a De gli heroici furori; v nich Bruno uložil své nejmarkantnější ethické názory. Stůjtež tu jen v nejnutnějším obrysu: Bruno nepokouší se založiti, sestaviti ethický system pro všecky, jsa filosofický aristokrat, buduje morálku jen pro filosofy, jeho morálka hledí jen k „duševní šlechtě“, je čistě aristokratická. Dle něho jen heros duševní může se povznésti k pravé mravnosti, k mravní dokonalosti, jen ten může býti mravný a v pravdě svoboden. Pro svého heroa reklamuje Bruno i požadavek svobody vůle na poli mravním. Člověk je svoboden při svém rozhodování. Těžko však toto tvrzení Bruno může v souhlas uvésti se svou filosofickou zásadou, že vše ve světě je podrobeno zákonu absolutní nutnosti. Ze zásady té plyne determinismus, ne však svoboda vůle. Bruno snaží se

[1] Spaccio. *Lagarde*, II. str. 507. *Wagner*, II. str. 203. Acrotismus. *Gfrörer*, str. 57. Summa terminorum metaphysicorum. *Gfrörer*, str. 500. Cena delle ceneri. *Lagarde*, I. str. 126. *Wagner*, I. str. 128.

názor svůj zdůvodniti tím, že jako pro Boha (víme však, že Brunovi Bůh není než příroda!) z jeho nezměnitelnosti plyne nutnost jednání, tak zase člověku, protože je tvor konečný a proměnlivý, přísluší svoboda vůle. Neboť je-li člověk proměnlivý, pak musí býti v jeho moci, aby z rozmanitých možností jednu zvolil, jinak by nemohl býti proměnlivý; proměnlivé je zajisté té povahy, že může na sebe přibrati možnost existence, kteráž od právě existující skutečnosti jest rozdílná.[1]) Bruno však tímto důvodem konečnosti a proměnitelnosti lidské bytosti svobody vůle pro člověka neuhájí. Jeho filosofický system ho sám poráží. Byť i v duchu lidském, jak dobře podotýká Hartung, myšlenka a skutečnost se od sebe různily a byť i tu byla možnost neuskutečnění myšlenky, uskutečnění její přece státi se může (dle Bruna ovšem!) jen tím způsobem, jakým je činný universální rozum, ježto ten dle Bruna je „causa sufficiens" všeho bytí i dění při všem, tedy i uskutečňování myšlenek při člověku. Universální rozum (vlastně činnost světoduše!) však co činí, činiti musí, jest podroben zákonu nutnosti, proto i uskutečňování myšlenek při člověku — prostě řečeno lidské činy jsou nutné a nikoli dobrovolné.[2])

Než jakým způsobem dospívá u Bruna heros duševní k mravní dokonalosti a v čem ona záleží? Bruno sleduje tu učení novoplatoniků a ukazuje se na konec renaissančním mystikem. Bruno vykládá: Motivem k dokonalosti duševnímu heroovi, mudrci, můžeme říci i bohonadšenci, jest horoucí láska k vlasti, k pravdě, dobru i kráse. Pravý mudrc nese se celou svou touhou za poznáním pravdy, za poznáním božství, amor intellectualis jest jeho nejvýznačnější známkou. Jest pravda, že na této cestě za poznáním božství mudřec bývá zdržován affekty nižšími, vášněmi, kterýmž i on padá za oběť. Než pravý mudřec zase se vzchopí, lítost přispěchá mu na pomoc, a tou očištěn spěje dál za svým idealem. Statečností svou — Bruno tuto ctnost nejvíce velebí — přemůže všecky překážky, mudřec stane se pánem sebe, svět zevnější jest mu lhostejný, utrpení jakož i radosti, chudoba, pronásledování zůstavují ho chladným. Mudřec odumřel světu a jde jen za božstvím. Ovšem, dí Bruno, slunce universálního Apolla, absolutní světlo nemůže býti poznáno, spatřeno, za to však jest možno poznati jeho odlesk, jeho Dianu, kosmos, vesmír, přírodu, kteráž jest ve věcech, světlo, jež září mudrci vstříc ze stinného přítmí materie.[3]) Mnoho prý je těch, kteří divokým lesem světovým spěchají, aby našli pravdu, než jen málo jich dobere se až k prameni Dianinu. Jen heroický mudrc dospěje cíle, pozná v přírodě božství, pochopí je, a láska jeho tu dostoupí takového stupně, že připoutá jej k božství tak, že s ním splyne v jedno, „l'amore trasforma", bytost mudrcova stává se bytostí božskou, je s ní zajedno. A v stadiu tom bohorovný mudrc nechce již ničím býti více než nástrojem světoduše, netouží po ničem jiném, než aby konal její vůli, kteráž je zároveň zákonem přírody

[1]) De l'infinito etc. *Wagner*, II. str. 25. *Lagarde*, I. str. 316.
[2]) *Ernst Hartung*, Grundlinien einer Ethik bei Giordano Bruno, str. 54.
[3]) De gli heroici furori. *Lagarde*, II. str. 657 a j. *Wagner*, II. str. 345 a j.

i nutnosti, vůli tu plní sice svobodně, avšak i nucen jsa k tomu svou bohopodobnou bytostí. Tak dostupuje mudrc výše mravní dokonalosti.[1])

Nechceme tu kriticky rozebírati tento Brunův ethický názor, vedlo by nás to daleko, jen podotýkáme, že ukázka naše dostačí k poznání, že Brunova ethika, na kolik k ní položil základy, nemůže vyhověti a nevyhovuje všem, celku, společnosti. To i Bruno cítil a nepopíral, že ethické maximy jeho platí jen filosofům, jen duševním aristokratům. Ostatní nevzdělané množství — Bruno množstvím, lidem, pohrdá — množství chudé duchem, to ať prý vede církev. Píšeť Bruno: Pro lidstvo nevzdělané, surové, které již jednou ovládáno býti musí, jest víra potřebná, u učenců však, kteří jak sebe tak i jiné říditi dovedou, na její místo nastupuje filosofie.[2])

Z těchto slov se již dovtípíme, co soudí Bruno o víře vůbec, respektive o náboženství, čili jaká jest asi jeho filosofie náboženství. U Bruna, jak samozřejmo z jeho názorů, nemožno mluviti o nějaké positivní filosofii náboženské. Bruno sice mnoho o náboženství mluví, jeho však náboženská filosofie není než kritika positivních náboženství. Bruno kritisuje všecka soudobá důležitější náboženská vyznání, kritisuje je — nedá se popírati — někdy duchaplně, někdy však, ba snad příliš často, sestupuje ve své kritice na niveau tak nízké, že nemožno výroků jeho doslova ani uváděti. Jmenovitě náboženství zjevená a z těch najmě křesťanství Bruno napadá způsobem téměř veškeru slušnost urážejícím a meze klidné polemiky daleko přesahujícím. Tak se žíravou zrovna ironií a cynickým pohrdáním Bruno mluví o hlavních dogmatech katolických. Tvrdíme-li to, nepřeháníme ani slovem, neboť užíváme tu týchže výrazů, jakých užívají známí obdivovatelé Brunovi Brunnhofer, Kuhlenbeck a Louis, kterýmž jistě nikdo nebude vytýkati strannickost.

Na doklad našich slov stůjte zde některé ukázky. Bruno osoby Kristovy nešetří nikterak, mluví o něm čistě po nevěrecku a posměšně píše o něm jako o krvácejícím pelikánu. Jemu Kristus není ničím víc než Pythagoras, Zaroaster, Mojžíš, Mohamed, jest mu jedním z těch, kteří prý z neznámých pošli rodičů.[3]) (P. d.)

---

[1]) Summa terminorum metaphys. *Gfrörer*, str. 479. De gli heroici furori. *Lagarde*, II. str. 647 a n. *Wagner*, II. str. 337 a n.

[2]) De l'infinito. *Lagarde*, I. str. 318. *Wagner*, II. 27. Neprávem dovolávají se nynější socialisté Bruna: Bruno pro prostý, neučený lid, pro obyčejný dav neměl než pohrdání!

[3]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 448.

Náboženský problem ve filosofii sokratické.

Dr. Josef Kratochvil. (O.)

Sokrates sice na žádném místě nejmenuje zřejmě Boha stvořitelem, avšak že i o tom měl aspoň tušení, dokazuje jednak sám teleologický důkaz jsoucnosti boží, jejž tak jasně vypracoval — vždyť sám v sobě dává ten důkaz pojem Boha stvořitele — jednak zase některé výroky Xenofontovy: ...ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους... (Ἀπομν. I. 4, 5) a poněkud dále (I. 4, 7): „Jistě tohle zdá se býti dílem τοῦ ζῷα εἶναι βουλευσαμένου.“

Jak vskutku vysoký a vznešený byl Sokratův názor o Bohu, dokazuje jasně též nenávist, kterou choval proti bájím, které připisovaly bohům smyslnost a nespravedlivost, dokazuje jeho odpor proti znázorňování bohů v podobě lidské nebo hmotné, dokazuje jeho tvrzení, že slunce a měsíc nejsou bohové, dokazuje zvláště jeho snaha uvésti všecky báje o bozích na správný a přesný smysl. Věru obdivovati se musíme velikosti ducha toho muže, jenž z pouhého rozumu vycházeje tak dokonale poznal tajemnou a věčnou harmonii mezi Bohem a vesmírem, mezi Duší věčnou a člověkem. Myslím, že netřeba se diviti, že Sokrates nazván nejmoudřejším z tehdejšího lidstva. Jím zajisté povstává zcela nová doba ve filosofickém myšlení, doba šťastného rozdělení nejtěžších problemů.

Shrneme-li doposud pronesené myšlenky, jest patrno, že Sokrates dokázal existenci boží čtyřmi důkazy: teleologickým, psychologickým, ethickým a historickým, že představoval si Boha dle učení Anaxagorova jako Ducha světového, mysl věčnou, ředitele světa, jako příčinu poznání, ježto naše mysl ve všem ho nalezá, jako zákon lidského konání, jako bytost nekonečně moudrou, mocnou, dobrou, neviditelnou, jež vše prohlédá a proniká, všecky lidské mocnosti překonává. Ovšem ucelený názor theologický, jednotný, odporův a nedostatků prostý obraz své náboženské víry nám Sokrates nepodává; neboť, jak sám vyznává, nebylo jeho úkolem zkoumati bytnost boží, nýbrž raději pobádati lidi ke zbožnosti a mravnosti.

III.

Heroická smrt Sokratova, síla jeho přesvědčení, zbožný a rozumný způsob jeho života měly neobyčejný vliv nejen na další vývoj problemu Boha, nýbrž na vývoj myšlení filosofického vůbec. Ony nadšením naplnily srdce mládeže, povzbudily ji ke studiu, vybízely k rozvoji a rozšíření učení velkého mistra. Na Sokratovi nejlépe viděti, jaká jest moc velkých idejí, jaká síla charakteru! Neúhledný, slabý človíček postavil se uprostřed nakloněné roviny, aby zachytil milý svůj národ padající v otevřený jícen molocha rozmařilosti a otroctví. I když nepodařilo se mu odvrátit zkázu úplně, přece oddálil ji na dlouhou dobu. Myšlenky jeho, zdravé a čisté, rozlily se po celé Helladě jako mohutný proud zúrodňující žírnou půdu. Mládež nadšená a dosud nezkažená chopila se jich a hle, nová zdravější krev proudí v žilách odumírající vlasti, nastává lepší, zdravější život, nastává doba Platona

a Aristotela... A pak prý filosofie nemá významu v životě národů! Pravda nehyne! Duch nezmírá! I když později setlelo vetché tělo Sokratovo, zbledla sláva Hellady, zanikla moc řecká — myšlení Sokratovo, pravda v jeho učení nezanikla, nezhynula, nýbrž dále vyvíjena Platonem a Aristotelem oživla v křesťanství a žije dodnes životem nesmrtelným...

Jest ovšem jasno, že dle různého osobního nadání a zájmu různí žáci ruzně pojímali a rozuměli nauce Sokratově. Když ani nejvyvinutější systemy nebývají stejně pochopovány ode všech stoupenců, což divného, že podobně stalo se i u Sokrata? Vždyť nepodal uceleného, přesně vymezeného systemu, nezaložil si jednolité školy, nezůstavil ničeho písemně; jeho působení bylo všeobecné, formální, jež vrcholilo ve snaze obnoviti důvěru v lidské poznání pravdy proti učení sofistů. Proto valná část žáků nerozpoznala ani velkolepých jeho filosofických myšlenek a spokojila se s obdivem jeho praktického života a se snahou následovati jeho příkladu. Někteří sice chápali dobře jeho nauku, ale svedeni sofisty znetvořili ji. Plně filosofii Sokratovu pochopil Platon, o němž však pojednáme v práci další. Pro naši nynější práci stačí, pojednáme-li stručně o tak zvaných menších či jednostranných školách Sokratových, jež sice nemají nějakého zvláštního významu pro vývoj problemu Boha v řecké filosofii, než pro souvislost a nepřímý aspoň vliv na další vývin záhady Boha dobře jest učení jejich poznati.

Názory o tom, které školy možno právem nazvati sokratovské, značně se rozcházejí. My v práci, nechtějíce pouštěti se do rozboru otázky vedlejší, přidržíme se mínění většiny. Jistě původ svůj v nauce Sokratové má škola megarská. Zakladatel její Euklides poznal již před dobou, v níž byl žákem Sokratovým, učení eleatské. Když po smrti Sokratové vrátil se do vlasti své Megary, založil tam dosti kvetoucí školu filosofickou, v níž hleděl sjednotiti eleatské učení o jednotě s naukou Sokratovou o jediném dobru. Učení Sokratovu, že pravda jest jedině v pojmech všeobecných, ježto jen ty jsou nezměnné, přidal mínění eleatské o nemožnosti změny a pohybu. Sokratovu větu: Ctnost jest vědění sjednotil s jednotou eleatskou a učil, že jediné jest jen dobro, jako jediná je ctnost, t. j. poznání tohoto dobra; dobro to pak jest nezměnné, stále stejné; možno pak je různě nazývati, na př. rozum, Bůh a pod. Vše ostatní, co není dobrem, vůbec neexistuje; není též mnohosti, nýbrž v jediném dobru nalezáme nezměnné, nehybné, navzájem si neodporující ideje.

Patrno z náčrtu tohoto učení, že Euklides nejen nenašel v dualismu Sokratové dostatečné opory proti pantheismu Eleatských, nýbrž že sám upadl v jakýsi nejasný, spletitý polopantheismus. Jelikož, jak přirozeno, nemohl učení svého přímo dokázati, počal je dle vzoru Zenonova opírati o důkazy nepřímé, pouhá ovšem sofismata, která žáci jeho v takovou výstřednost přivedli, že právem někdy se nazývá škola tato též **dialektická** či **eristická**.[1])

---

[1]) Nejznámější sofismata jsou: ψευδόμενος: lhář, který tvrdí, že lže, zároveň lže i nelže — σωρίτης: kolik zrnek činí hromadu? nebo jakým číslem začíná množství — κερατίνης: máš rohy, ježto to, čeho jsi neztratil, máš — ἐγκεκαλυμμένος: znáš skrytého? a pod.

Je přirozeno, že učení takové dlouho se neudrželo, že kratičký byl krok od něho k universalnímu skepticismu pyrronskému. Čistě sokratovské prvky jsou asi pouze: idea Boha jako dobra par excellence, t. j. jediné jest Dobro, cíl vědy a života jest mravnost, vědecký postup.

Daleko méně sokratických prvků možno nalézti ve školách kynické a kyrenaické; mnozí proto vůbec popírají správnost názvu „školy sokratické",[1]) ač nějaký aspoň vliv učení Sokratova popříti nemohou. Prvou, kynickou založil Antisthenes, bývalý žák Gorgiův, který teprve později zamiloval si Sokrata, a to tak, že nikdy ho neopouštěl a často mu opakoval: „Při bozích, miluji tě horoucně!" (Mullach, Frg. phil. gr.) Název školy „kynická" někteří odvozují od gymnasia „kynosarges", kde učíval Antisthenes, jiní od způsobu života (κύων, κυνός — pes).

Antisthenes obdivoval Sokrata pro pevný, nezlomný charakter, pro rozumný způsob života, méně si všímaje jeho vědeckých problemů. Největší váhu kladl na Sokratovu nauku o ctnosti a tvrdil, že veškero vědění, které nepřispívá k mravnímu zlepšení člověka, jest úplně bez ceny. Sokratovu učení o pojmech všeobecných dal sofistický ráz tvrdě, že nesmíme témuž subjektu připojovati různá jména; později odvrhl definici i vědecký postup vůbec. Za takových předpokladů přirozeně ani ethika nebyla lepší. Vrchol její jest ve větě, že jedině ctnost jest dobro, jedině špatnost zlo, vše ostatní indifferentní. Dobro jest pravým vlastnictvím člověka, vše jiné, jako majetek, čest, zdraví, svoboda a pod. není v sobě dobrem, jako není ještě zlem chudoba, nemoc, hanba a pod. Ctnost jeviti se musí skutky! Filosof může býti sám sebou plně spokojen, an má vše.

Podobně jako Sokrates připouštěl i Antisthenes jednoho Boha, ředitele světa, jenž nikomu není podoben, jejž ctíti máme ne modlitbou a obětí, nýbrž ctností. Teleologickému důkazu jsoucnosti boží u Sokrata dal poněkud jiný ráz. Dle učení zařídil i život: žil v ústraní; oděn pouhým palliem a ozbrojen holí velebil nade vše chudobu a nouzi. Učitele svého daleko ještě překonal výstředním životem žák Antisthenův, známý Diogenes. Škola přirozeně dlouho se neudržela a přešla později v stoicismus.

Nejvyššího znetvoření došla nauka Sokratova ve škole kyrenaické. Aristipp kyrenský, dříve horlivý ctitel a přívrženec Protagorův, poznav nauku Sokratovu založil samostatnou školu a podobně jako Antisthenes hledal ve vědě jen praktickou normu pro život. Odmítal proto vědy přírodní jako zcela neužitečné, ježto cílem života má býti snaha po příjemném životě. Dle učení Protagorova omezil poznání

---

[1]) Tak na př. *Ant. Conti* ve své »Storia della filosofia« I. str. 319 popírá rázně správnost toho názvu: ...per dire che più scuole germinano da un sol ceppo, bisogna 2 condizioni: o che le dette scuole abbiano principii e metodo comuni, se no, onde il nascimento? O che un errore della scuola principala dia occasione a trarne sistemi sempre più negativi... Or bene i Cirenesi ed i Cinici ebber si un impulso da Socrate, ma non già ne derivano.

pouze na smysly, popřel pojmy všeobecné i definici. Pocit jest mu druhem pohybu: je-li mírný, cítíme rozkoš, je-li však náhlý a hrubý, bolest. Není-li pohybu vůbec nebo příliš slabý, nepociťujeme ani rozkoše ani bolesti. Nejvyšší tedy princip jeho ethiky: konej vše, abys dosáhl rozkoše; ovšem filosof pravý nedá se rozkoší ovládnouti. Název školy hedonistická není jistě nepřípadný. Pozdější žák školy této Theodoros ἄθεος určitěji onu rozkoš vymezil, že totiž není v jednotlivých požitcích, nýbrž v stálé, veselé poloze duševní. — Dědicem zásad školy této byl epikureismus.

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

Ještě jednou stal se traktat Stanislavův předmětem tuhého sporu.

Po roce 1410 odvrátili se dosavadní vůdcové reformistů českých. Stanislav a Paleč, a s nimi i jiní od Husa, vidouce jej zabíhati do proudů revolučních, a po sporu odpustkovém roku 1412 postavili se přímo proti němu. Že nebyli pro potřebné opravy méně nadšení než Hus, o tom nemůže býti pochybnosti, že podlehali stejně fascinujícímu vlivu Viklefovu jak on, ukazují dějiny hnutí až po tu dobu, ale hlubší theologické vzdělání a více prozíravosti zdrželo je od kluzké cesty, na kterou se vydal Hus.

V druhém turnaji viklefském roku 1412 hájil Hus ve třech přednáškách pět zavržených článků Viklefových, a tu v prvé přednášce 13. a 14., ve druhé 16., ve třetí 18. a 15. článek.[1]) Jakoubek ze Stříbra zastával se článků anglického mistra proti bohatství kleru (32. a 33.[2]) a mistr Bedřich Epinge hájil článek 11. o exkommunikaci.[3]) Proti těmto přednáškám postavili se Stanislav a Paleč, chtějíce ukázati nebezpečí pro víru a společnost z nich vyplývající. Stanislav potíral v řeči, konané ke kleru[4]) na den svatého Augustina, začínající „Gaude Maria Virgo“, články 15., 16., 18., 32. a 33., konče napomenutím kněžstva, aby nedávalo pohoršení a se napravilo,[5]) Paleč pak obrátil se proti článkum 13. a 14.;[6]) posice Epingova nenašla asi opponenta. Jest pochopitelno, že polemika tato učinila poměr napjatějším.[7])

---

[1]) Srv. tyto přednášky v M. Io. Hus vita et monum. I. 111—134 s. Docum. 328—331 a 451—455.

[2]) Tyto řeči připisují Jakoubkovi víd. kodd. dv. 4518 44—52 a 4933 159—172.

[3]) Jest ve víd. dv. kod. 4519 119—133 a v pražském univ. Truhl. 2359 118—128. Úryvek je v pražsk. 1934 99—104 a excerpty v pražsk. 992 77—79 a 102—103.

[4]) Tak praví poznámka, na konci obou řečí připojená v kod. víd. 4933.

[5]) Emendemus mores et facta.

[6]) Obě řeči jsou ve víd. kod. 4933 245—264, Stanislavova mimo to v kod. 4458 130—136, nadepsána jsouc »Sermo in festo s. Augustini.«

[7]) O tomto řečnickém turnaji jedná *Loserth*, Archiv 75, kde nesprávně dí, že mluvil Stanislav jen proti pěti článkům Husovým, a o přednáškách Husových zmiňuje se *Flajšhans*, Lit. činnost mistra J. Husi, kde nutno předmět třetí přednášky rozšířiti i na čl. 15.

Ale vrcholu dostoupila polemika mezi stranami dříve přátelskými roku 1413. Král Václav chtěl dosíci smírné dohody mezi nimi a když se pokus domluvy na Žebráce nezdařil, kázal podati návrhy písemně.[1]) Spor se tu otáčí již kolem pojmu církve a její pravomoci, a zde se staly Viklefovy názory, doslovně přejaté, Husovi záhubnými. Ale Hus vtáhl do polemiky ještě nauku o eucharistii. Byv podrážděn výrokem mistrů protiviklefských, že se podrývá víra jistou části kleru, jenž jest nazýván „clerus pestifer", odmítá tento název od sebe a svých přátel a praví, že by se lépe hodil na Stanislava, jenž napsal o eucharistii věci sobě odporující a nad něhož nikdo hůře nebloudil v nauce o svátostech. Stanislava se dotkla výtka Husova velmi bolestně. V druhé části odpovědi své strany hájí se proti ní obšírně, shrnuje všecko, co na svou omluvu asi kdy řekl nebo mohl říci, tak že by se tato část odpovědi mistrů katolických mohla prostě nazvati apologií viklefského traktatu Stanislavova o eucharistii.

Tvrdí-li o něm Hus, že napsal o svátosti oltářní věci sobě odporující, měl prý ukázati, kde se to stalo. Řekne-li, že v traktatu „de corpore Christi", jest patrno, že ho zaslepila zloba a náklonnost ke bludům Vikleřovým tolik, že nerozeznává mezi uvedením důvodů pro a proti a mezi tvrzením sobě odporujícím. Stanislav učinil prvé, nikoli druhé, ježto přece vyvrátil pak zdánlivé důvody proti transsubstantiaci uvedené a obhájil nauku katolickou. Jinak by museli býti nazváni bludaři všichni theologové, kteří stejně píší. Ostatně naznačil Stanislav své mínění slůvkem „videtur" a pravověrnost jeho byla uznána kardinalem bordeauxským i papežem Alexandrem V. Hus pak, jsa žákem Stanislavovým a obdržev od něho mnoho dobrodiní, jichž posud nesplatil, měl by již z vděčnosti skrývati skutečné chyby učitelovy, kdyby o nějakých věděl, a ne nesprávným výkladem působiti mu pohanu, zvláště když Stanislav mu přeje vše dobré: klid i čest.[2])

A kdyby i byl Stanislav napřed bloudil v nauce o svátosti oltářní a potom se od bludu odvrátil, měl by se Hus z toho radovati a ne výtku jemu činiti. Nemoudrým pak tvrzením svým, že nad Stanislava snad nikdo hůře nebloudil v nauce o svátostech, ukazuje prý Hus zřejmě, že jest úplně ve vleku Viklefově, o němž přece jest známo, že zásadně potírá ve svých spisech katolickou nauku o eucharistii a že tudíž mnohem hůře bloudil než Stanislav.

V obraně Stanislavově jest, jak z processu nahoře vylíčeného patrno, druhá část upřímnější než prvá.

Prudká polemika skončena vypovězením vůdcův obou stran z Prahy a otázka viklefského traktatu Stanislavova odstraněna s denního pořádku v Čechách definitivně.

---

[1]) Akta týkající se této smiřovací akce jsou uveřejněna jednak v *Palackého* Docum. 475 nn., jednak *Loserthem* v Archivě 75.

[2]) »Et Stanislaus illius scriptoris libenter voluisset totum pacis commodum et omnem gloriam et honorem.« Archiv 75, str. 400.

Všimli si také za hranicemi českými theologové ráce Stanislavovy? Nejspíše bychom to čekali v Polsce, rotože tamní biskupové zakročili v Praze proti Stanislavovi, ale právě m nenalezáme žádného spisu, jenž by se obíral touto otázkou; snad lál se bohoslovcům polským druhý traktat Stanislavův dostatečným, y bylo odčiněno pohoršení dané prvním.

Za to z university vídeňské, která žárlivým okem sledovala zvoj pražského učení, máme aspoň jeden doklad, že Stanislavova uka nezůstala tu nepovšimnuta. Ve víd. kod. dv. 4300 ze stol. 15. st, od fol. 10 počínajíc, řada kvestií přednesených při vesperiích,[1] chž předmětem jest vesměs svátost oltářní. První kvestie l. 10—21) pak zabývá se naší otázkou.

Autor rozdělil kvestii na tři části. V prvé části rozebírá bludy eucharistii. Připomíná názory Kafarnaitů, blud Skotův, Berengariův Viklefův, že je Kristus ve svátosti oltářní jen jako ve znamení, dále íněni, že je tu jen náplní milosti a že pouze dobří přijímají tělo a ev Páně. O podstatě chleba v eucharistii pak jsou čtyři uky bludné: že se podstata chleba ničí, že zůstává nezměněna, ji Kristus přijímá jako přijal tělo při vtělení (impanace) a konečně lud Stanislavův.[2] Potom uvádí ve 20 bodech licenciand chybné yšlenky Stanislavovy tak doslovně, že kdybychom viklefského traktatu anislavova neměli, mohli bychom jej z této kvestie sestaviti. Na konec dává autor svůj úsudek o nauce Stanislavově, že jest jaksi prostřed mezi dvěma krajními názory, totiž že se podstata leba niči a že zůstává úplně nezměněna; neboť dle Stanislava zůstává léb ne v plné své podstatě, nýbrž jaksi utajené.[3])

Ve druhé části podává a odůvodňuje nauku katolickou taty ze spisovatelů církevních.

Ve třetí konečné odmítá bludy shora zmíněné a zvláště šírně učení Stanislavovo, rozebíraje dle oněch 20 bodů celý jeho traktat.

Který licenciand jest původcem této kvestie, nelze ci. Katalog knihovní připisuje ji Petru Zachovi z Pulky.[4]) To

[1]) Vesperie slula promoce na licenciata. Jméno »vesperiae« vykládá v kod. víd. 00 fol. 42a děkan fakulty takto: »Vesperiarum nomen ab officio vespertino tractum , hac ut reor ex causa. Nam sicut vespertinum officium labori diurno finem imponit quentisque festi celebritatem inchoat, sic praesens actus iam finit tempus laboris scholastici stri licenciandi. Nejspíše však bylo jméno to od doby, kdy se akt konal.

[2]) Quartus error et novissimus est quorundam modernorum, quem cum suis parenciis et motivis sub protestacione tamen recitat sine tamen eius assercione anislaus in tractatu, quem Prage de presenti conscripsit materia...

[3]) Ex quo patet, quod hec posicio non asserit panem manere in esse perfecto. l quodammodo sopito et sic inter duos priores errores extremos tamquam edia est censenda.

[4]) Petr Zach, také Zech nebo Tzech z Pulky v Dolních Rakousích žil mezi kem 1370—1430. Roku 1407 byl rektorem vídeňské university, roku 1410 stal se strem bohosloví a byl v II. semestru 1410 a v I. semestru 1411 děkanem theologické kulty, roku 1411 podruhé rektorem, roku 1412/13 opět děkanem theologické fakulty oku 1421 po třetí rektorem. S mistrem Meisselsteinem byl vyslancem vídeňské university koncilu Kostnickém. Listy, které odtud posílal universitě, uveřejnil z Kotvíckého kopisu *Friedr. Firnhaber*, Petrus de Pulka, Abgesandter der Wiener Universität am

však není podobno pravdě, protože zmíněný akt vesperialní byl konán roku 1410, jakž se v explicit výslovně praví,[1]) a toho roku byl Zach promován již na mistra bohosloví a byl v II. sem. docela děkanem bohoslovecké fakulty, i nemohl míti kvestie vesperialní. V kodexu 4300 1—8 však předchází Zachův traktat proti Jakoubkovi ze Stříbra, a tím se asi stalo, že mu připsána i tato kvestie.[2])

Obsahově je tato vídeňská polemika proti Stanislavovi daleko důkladnější nežli Štěknova a Brodova, ba než neznámého glossatora v kod. 4483. Prvnější argumentují více obecně proti remanenci, tento pak nedbá tak přesně jednotlivostí jako vídeňský licenciand. Že autor kvestie měl v rukou i druhý traktat Stanislavův, jest patrno z úvodu, kde praví, že Stanislav předkládá svou proposici „sine eius assercione“, a hlavně ze druhé části kvestie, kde se katolická nauka podepírá týmiž autoritami, uvedenými v témže pořádku jako ve druhém traktatu Stanislavově. (P. d.)

Ze světa ideí.

Sbírá V. Lankaš. (Č. d.)

Oslovení Ern. Navillea, čestného presidenta druhého internacionalního filosofického sjezdu v Genevě. Stařičký tento učenec proslovil nám tak svými názory příbuznou řeč, že dobře bude ji aspoň částečně reprodukovati.

Filosof Boutroux definuje filosofii: „Úsilí ducha po jednotě a harmonii ve spekulativním a praktickém životě lidstva.“ E Naville přebírá jeho definici, rozvíjí ji a vyvozuje z ní důsledky. Úsilí po jednotě — dí — jest jedna z bytných známek rozumu. Toto úsilí se projevuje dnes ve všech vědách; ukazuje se hlučně dnes v pracích chemiků, fysiků, naturalistův a psychologů. Jednota, které jednotlivé vědy hledají, jest jednota jich specielního předmětu. Filosofie má látku všeobecnou; než jest-li její látka absolutně všeobecnou, jest její předmět přes to jasně určen. Filosofie hledá princip, jehož jednota upokojuje rozum, a od něhož vycházejíc může se pokusiti o konstrukci toho, co Fouillé nazývá synthèse de l'univers a Ch. Sécrétau l'intelligence de l'univers. Celá historie evoluce lidské myšlenky ospravedlňuje tuto ideu filosofie. Hledáním jednoty celá kladná filosofie jest monismus. (Nesmí se dovoliti stoupencům nějakého systemu, aby pro sebe, ve prospěch své doktriny nenáležitě zabrali povšechné jméno, které bude míti vždy prestiž pro

---

Concilium zu Constanz. Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, XV. Tamže jest i seznam Zachových spisův, ale neúplný.

[1]) Hec de tercio articulo et per consequens de tota questione vesperiarum a. dom. 1410.

[2]) Táž kvestie, ale zase beze jména autorova, jest ve víd. kod. dv. 4736 125—133, avšak značně zkrácená. Začíná hned bludy o podstatě chleba a vynechává argumenty Stanislavovy a jejich vyvrácení.

losofické duchy. Monismus je rodem a systemy jsou jeho druhy.) Každá kladná filosofie jest monismus, monismus in actu nebo in potentia. ¦ásí filosofie jsou resultáty všech zvláštních věd; ty jí poskytují údajů, nichž musí vycházeti, a zároveň i prostředek kontrolovati hodnotu vých pokusů vysvětlení. Filosofie má jen potud cenu, pokud zůstává e shodě s resultáty věd. Jest, v jistém smyslu, královnou věd, než tato rálovna nesmí zapomenouti, že jest na trůně monarchie v podstatě onstitucionelní. Všecky vědy, mathematické, fysické a přírodní, jsou ɛjí oporou a částí, stejně jako i psychologie, logika a morálka; všechny ıají právo nésti jméno filosofických věd, než přes to jsou jen přece ědy zvláštní.

Proč existují zvláštní vědy? Proto, že mezitím, co rozum touží ɔ jednotě, zkušenost staví myšlení v přítomnost mnohosti a různosti ěcí. Z tohoto dvojího proudu myšlení, z nichž jeden vede k jednotě ·incipu světa a druhý k mnohosti experimentálně konstatovaných ‹istencí, zrodil se pro filosofii problem, který byl Aristotelem takto rmulován: „Připustiti pluralitu danou smysly v témže ıse jako jednotu chápanou rozumem.“ Problem tento je ıes tak aktuelní jako v době Alexandrova učitele. Positivisté proašují, že lidský duch jest neschopen rozřešiti tento problem a důsledně povídají mu, aby jej kladl, ze samého strachu před metafysikou. Než přestati klásti tento problem, je zříci se filosofie.“

„Přijmeme-li problem, pak běží o to, abychom nalezli monismus, erý nevylučuje mnohosti, t. j. musíme nalézti determinaci jednoty, erá v samé jednotě principu světa zavírá ideu možné mnohosti :istencí... Studoval jsem různé pokusy učiněné spekulativním myɛním, aby podaly nám rozřešení problemu Aristotelem položeného,... výsledek tohoto studia je tvrzení, že nauka stvoření, stvoření absolutním slova smyslu, jest jediná, která skytá ıpokojivé rozřešení tohoto problemu. Tato nauka uvažuje incip vesmíru jako věčného ducha, jehož specifický charakter jest solutní příčinnost. Tato absolutní příčinnost jest obdařena absolutní obodou, poněvadž každé obmezení její svobody bylo by ryzímu ɔnismu, jehož filosofie hledá, příčným dualismem. Tato absolutní íčina ve své jednotě zůstává transcendentní; jest immanentní ve všech tostech stvořených, které existují jen její vůlí. Tělesa a duchové, íroda a lidstvo jsou uvedeny na jednotu úvahou o tvůrčím aktu. ·čujíce princip vesmíru jako svobodného tvůrce zavíráme tím v tomto šení i možnou ideu o neobmezené mnohosti existencí; problem je :řešen. Myslím, že každý monismus, který, aby tvrdil jednotu smíru, nevystupuje až k aktu svobodného tvůrce, jest chybený monismus... Nezneuznávám obtíží, jež nauka stvoıí připravuje myšlení... souhlasím, že nauka stvoření má pro nás emné stránky, než to mně nebrání, abych připustil, že tato nauka :iná skytá dobré rozřešení problemu, poněvadž jediná svou definicí ıde v nejvyšší jednotu možný počátek vší mnohosti... ‚Na počátku ořil Bůh nebe a zemi.‘ Nechci se tu opírati o autoritu nějakého

textu... Rád bych řekl, že filosofie jest bytně laická, kdybychom chtěli tomuto slovu zachovati jeho oprávněný význam a ne dělati z laického a beznáboženského synonyma. Je to porušení slova, ohromné změtení idey, což má prasmutné následky. Než dvěma autoritám filosofie se musí podrobiti, nechce-li pobloudití autoritě rozumu a autoritě zkušenosti. A tyto dvě autority získati pro problem jednoty principu světa a mnohosti elementů, z nichž svět je složen, o to tu běží. Nuže co do nauky stvoření, která jediná se mi zdá že dobře řeší problem, hle, jaká jest má myšlenka: Tato nauka existuje v náboženské tradici, než filosofie daleko jest ještě, aby pochopila její povahu, probádala její hloubku a vyvodila z ní všechny důsledky. Tu jest ještě mnoho veliké práce. Myslím, že svět nosí nyní v sobě zárodek relativně nové filosofie: důsledný a dokonalý spiritualismus filosofii vůle.“ (P. d.)

Posudky.

Jos. Truhlář: Catalogus codicum manuscriptorum latinorum qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur. Pragae, Řivnáč. Pars prior 1905, pars posterior 1906.

Poklady universitní bibliotheky nejsou již zakopány, katalog Truhlářův činí je společným majetkem vědy. A můžeme s hrdostí patřiti jak na obsah knihovny tak na dílo p. kustodovo, jež se důstojně staví po bok katalogu dvorní knihovny vídeňské a katalogu jagelonské knihovny v Krakově, ba v mnohém nad ně vyniká. Norem, jež Truhlář uvedl ve Věstníku Akademie, dbá pečlivě. Určuje napřed každý kodex časově a udává jeho rozměry, potom specialisuje obsah a na konec popisuje přídeští a připojuje poznámky o výzdobě kodexu, o provenienci jejich a publikaci jednotlivých částí.

Kontrolovati správnost údajů Truhlářových o autorech spisů, kde nejsou uvedeni (v katalogu je v závorce otazník), a určiti, kde možno spisovatele četných anepigraf bude úkolem práce vědecké. Tak katalog jsa podnětem práce a poskytuje k ní látky, bude jí sám stále získávati.

Překážkou bude jen, že jako incipit a explicit jsou uváděny často, hlavně v I. díle, nadpis a dodatek písařův, z nichž přece traktatu nelze poznati; tím dosažení účelu, jejž těmto částem Truhlář sám právem ve Věstníku přikládá, bude znemožněno.

Připojené tabulky ukazují nejprve přehledně, kolik kodexů je z kterého pramene. Z 2727 latinských kodexův universitních jest 1165 od jesuitů kolleje Klementinské, 148 z ostatních jesuitských kolleji, 731 z jiných zrušených klášterů, 17 z různých bibliothek a chrámů, 85 od soukromých dárců, u 541 nelze provenience určiti. Celkem lze

říci, že jest polovice latinských kodexů z klášterů a druhá polovice z kollejí universitních (stran XIV), skvělá zajisté apologie práce církevní!

Ostatní tabulky udávají stáří kodexů, jakož i kde jsou jaké české neb německé přídavky a traktaty.

Index je sestaven Drem. Vlast. Kybalem; jest velmi přehledný a úpravný. Jenom že u některých jmen jsou uvedena čísla kodexů prostě vedle sebe bez udání spisu, jenž v tom neb onom kodexu jest. Objem indexu nebyl by o mnoho vzrostl a hledání by se velmi usnadnilo, kdyby byl vždycky napřed jmenován spis a u něho číslo kodexu. Mimo to jest v katalogu celá řada anepigraf, jichž v indexu nenajdeme. Nebyl-li již připojen index všech initií, měla býti abecedně sestavena aspoň initia anepigraf.

Kéž se brzo dočkáme podobného katalogu metropolitní knihovny pražské a soupisu manuscriptních památek jinde, zvláště v klášteřích, v Čechách a na Moravě pohřbených! —s.

Václav Müller: Svobodníci. Pokus o monografii ze socialních dějin českých 15. a 16. století. V Praze 1905.

Spisovatel podává cenný příspěvek k socialním dějinám českým. Práci svou nazývá pokusem, dobře věda, že nelze ještě promluviti konečného slova ani o tom, jak vznikli svobodníci, ani jak se vyvíjeli a ubývali, ani o tom, na čem jejich práva a povinnosti se zakládaly a z čeho odvozovaly. Zbývá vůbec ještě mnoho v dějinách našich vysvětliti a základní jest ještě otázkou, byla-li původně rovnost a stejnoměrnost občanská všeho národa, nebo byla-li již v nejstarších dobách nestejnost majetková i osobní provázená otroctvím a poddanstvím. Spisovatel nerozhoduje se ani pro ono starší ani pro toto novější mínění; konstatuje jen, že ve 14. století z převratů společenských v Čechách vynořila se třída venkovského obyvatelstva osobně svobodného, přímo pod krále a úřady jeho příslušejícího a nezávislého na jiné vrchnosti ani osobou ani majetkem, trvajícího v držení svobodném a dědičném nemovitého majetku selského. Tak vymezuje svobodníky, kteří přirůstali buď tím, že vystoupili z nedílu rodinného a statkem svým zakládali nové svobodství, nebo že se rozdělili o svobodnický statek reálně a z kusů svých nová svobodství zřizovali, nebo že panovník dal svým služebníkům ve výsluhu neb výprosu svobodné zboží, nebo že vrchnost propouštěla někoho ze závazku poddanského i s jeho statkem, ale také ubývali buď prodejem svého svobodného zboží, nebo že se dávali v dobrovolné poddanství, nebo že majetek svůj zavazovali k úroku, až ponenáhlu pozbývali svobody, nebo že byli buď pány o svobodu připraveni nebo jí pozbyli trestem. Když v 15. a 16. století počet svobodníkův i svobodství se tenčil, počínaly se královské úřady bedlivěji starati o jejich udržení proto, aby statky jejich nebyly odcizovány královské berni a zemské službě, jíž byly zavázány. Ale vedlo to k tomu, že koncem 16. století dokonce byli svobodníci prohlašováni za komorní jmění, proti čemuž se domáhali nepostupitelnosti. Svobodníkům byli

blízci nápravníci, kteří časem přecházeli mezi svobodníky a od 17. století se v dějinách nadobro ztrácejí, dvořáci, kteří taktéž se svobodníky splývali, a svobodní rychtáři; Chodové a Králováci neměli se svobodníky nic společného. Registra svobodnická zachovala se ze 16. a 17. století; nejdůležitější soupis jich obsahuje „Liber Libertinorum", z něhož patrno, že svobodníkův ubývalo. Co do příslušnosti soudní ve vlastních věcech patřili svobodníci pod soud zemský, ve správě náleželi pod hejtmany krajské a od 16. století přímo pod komorní soud, měli právo zemských desk, ale volnost zcizovati statky jejich byla od 16. století králem obmezována, měli právo míti poddané, právo honby, čižby a rybolovu na svém, právo páliti uhlí a j. Povinností jejich bylo platiti zemskou berni, sloužiti vojensky i potahy. Za takového bohatého obsahu budou zajisté o jednotlivostech odlišná mínění, ale celkem je to monografie zdařilá. Moravy si spisovatel nepovšimnul; zmiňuje se jen, že na Moravě bylo postavení dvořáků výhodnější a určitější než v Čechách, ale poměrův obou zemí nesrovnává. Ovšem byla by práce složitější a nesnadnější, ale zajisté také určitější a poučnější.

Dr. Čeněk Zíbrt: **Bibliografie české historie.** Díl třetí, svazek druhý. V Praze 1905.

Svazek druhý třetího dílu obsahuje v sobě zpracování politické historie od r. 1526—1600. Zevrubně uvádějí se spisy jednající o poměrech náboženských a politických, o poměrech veřejných týkajících se správy zemské, financí, mincovnictví, obchodu, měst i venkova, dějin kulturních, školství a umění atd. Veliké dílo zdatně a zdárně pokračuje. Zůstává ovšem dílem velmi obšírným, údajů jest až příliš mnoho, ale za to probírána látka až dopodrobna s pečlivostí a svědomitostí podivuhodnou. Rozvrh díla jest prováděn důsledně, a což chváliti jest, s jistým obmezováním; podrobnosti odkládány do dalších dílův a bezvýznamné letáky a noviny pomíjeny. Revokace na spisy již uvedené jsou hojné, opakování nemnoho. Tak podrobná a přesná bibliografie obsahující spisy a články až v nejnovější době vydané bude nezbytnou pomůckou všem badatelům, kteří nebudou ani moci doceniti zásluh vydavatelových.

T.

Martin Deutingers Gotteslehre. Von *Dr. Georg Sattel.* Regensburg 1905.

Nadšený ctitel originelního myslitele, jenž dle Hartmannových slov jest „der abgeschlossenste Systematiker des spekulativen Theismus, der alle Gebiete der Philosophie bearbeitet hat", podává v přehledné práci filosofovo učení o Bohu. Po krátkém úvodě, v němž líčí stručně život tohoto „zneuznaného genia" a určuje jeho poměr k filosofii jeho doby, probírá v první hlavě nejprve formulování důkazů Deutingerových. První důkaz jeho zní: „von dem Werdenden und Vergehenden, Entstehenden und sich Entwickelnden, von dem Bedingten, Bestimmten, Abhängigen, Nichtabsoluten, schließt Deutinger auf einen absolut seienden und alles Dasein in notwendiger Abhängigkeit von sich setzenden, aber nicht notwendig setzen müssenden freien Grund." Druhý důkaz

zakládá se na větě: „Ich bin denkend." Dále objasňuje jeho stanovisko k obvyklým důkazům (historický, theologický, mravní a tři metafysické: ontologický, kosmologický a teleologický), jež shledává Deutinger nedostatečnými a proto je zavrhuje. V druhé hlavě, nadepsané „Gottesbegriff" rozebírá spisovatel možnost, nutnost a skutečnost Zjevení a jeho kriteria, a ukazuje pak, jak pojetím Deutingrovým tajemství Trojice nabývá spekulativního prohloubení. Největší část této hlavy věnována „stvoření": stanoven tu pojem stvoření (při čemž zvlášť pozoruhodna stať o zázraku, který jest dle Deutingra „der einzig mögliche vernünftige Abschluß der natürlichen Entwickelungsstufen und ebenso der einzig mögliche Erklärungsgrund des Anfanges dieser Entwickelung"), dále nastiňován poměr Boha k člověku, jeho učinění z hliny země a oživení dechem božím, vytyčení mravního světa zákonem a vykoupení. Krátkým pojednáním o svobodě lidské (již řeší Deutinger neméně originelně: „Gott hat den wählenden Willen des Menschen gewollt, nicht aber die Wahl...") jest zakončena tato druhá a poslední kapitola spisu. Na konec oceňuje Sattel ještě námitky Hartmannovu a Drewsovu. Studie, jež jest velmi pilně pracována — spisovatel čerpal nejen z četných děl filosofa a z článků roztroušených po různých časopisech, nýbrž i z rukopisů, jest velmi instruktivní, a třeba se obírá celkem jen jedním směrem činnosti Deutingerovy, jehož vlastním oborem jest esthetika — Hartmann připisuje mu „eine geradezu epochemachende Bedeutung in der Geschichte der Ästhetik" — seznamuje čtenáře s tímto originelním myslitelem, jenž vytknuv si za úlohu „Versöhnung von Glauben und Wissen", řadí se k nečetným křesťanským filosofům, kteří opustivše neplodnou tehdy scholastiku, hledali nové cesty, nové směry. Spisovatel kritiku přenechává theologům, a poněvadž dává mluviti téměř výhradně Deutingrovi, čte se spis velmi hezky. Bylť Deutinger mistrem slohu, jenž vynutil podiv a uznání i svým zásadním nepřátelům. —KL.

La Morale scientifique, essai sur les applications pratiques des sciences sociologiques. Par *Alb. Bayet.* Paris. Alcan.

Bayet jest v morálce žák Lévy-Bruhlův[1]) a jeho kniha jest, jak sám dí, jakési pokračování a prodloužení díla učitelova: La Morale à la science des moeurs. (Paris. Alcan) Lako Lévy-Bruhl i Bayet

[1]) Lévy-Bruhl systematicky odpírá hledati »principu morálky«. Ve shodě s filosofy a sociology, kteří by rádi uvedli v morálku positivní způsob myšlení, je toho mínění, že běžná idea »morální vědy« jako vědy normativní a theoretické se neudrží. V morálce jako všude jinde jest jen jeden způsob chápati vztahy theorie a praxe, způsob empirický. Theorie nebo věda studovala by morální fakta, která jsou i socialními fakty; praktika nebo aplikace by pak z nabyté vědy těžila. Lévy-Bruhl sní o transformaci »morálních věd« ve vědy sociologické; transformaci tu má již za skoro hotovou a jest mu jen historickým a logickým dozráním duchového pokroku a vědecké methody ode tří posledních století. Lévy-Bruhl mate tu methodu vědeckou a methodu morální, a idea, kterou si činí o positivní vědě, není již dávno ideou ostatních. Celá jeho kniha jest projevem nové školy, která se tvoří na sociologickém empirismu. Pro ni socialní fakt jest nad faktem psychologickým. Morálka za těchto podmínek vyrůstá z historie a vnější konstatace. Všeobecné ideje práva, povinnosti, dobra a p. mizí nebo spíše jsou jen jevy druhotnými. Je to zvrácení, ostatně efemerní a irrationelní zvrácení mravního faktu, já, které chce a může svobodně.

shledává, že „klassické pojetí morálky“ se svými základními pojmy o povinnosti, zodpovědnosti a zásluze je zastaralé a nevědecké. Dle něho křesťané i Kant, utilitaristé i sám Comte se klamali, chtějíce ustaviti „kodex povinností“, „soustavu imperativních předpisův adresovaných zodpovědnému jednotlivci“; klamali se, ježto každá takováto morálka jest naprosto odsouzena, aby odporovala svým principům a potlačila sebe samu. Tito moralisté obracejí se na celé lidské pokolení a mohou tudíž formulovati jen předpisy velmi všeobecné, ponechávajíce jednotlivcům starost, aplikovati je na různé projevy života; odtud onen důsledek, že činy třeba souditi ne dle absolutního zákona, nýbrž dle intence konatelovy. Nuže „tato pověstná úmyslová morálka, toť hrubě absurdní negace vší praktické morálky“; neboť „kdo nevidí, že jsou-li dobrá vůle, dobrý úmysl absolutním dobrem, vypracování jakéhokoliv kodexu jest vůbec neužitečno“? Stará morálka se tudíž „takořka zabila svýma rukama.“ Ostatně zdá se, že jest již na odchodě, a ať již síla předsudků jest jakákoli, kolektivní vědomí se již bez váhání zbaví těchto přežilých věr. Již pojem zodpovědnosti, těžisko vší klassické morálky, jest mocně otřeseno; počíná se již chápati, že jistí zločinci jsou jen duše nemocné nebo zbloudilé, nevinné oběti své psychologické konstituce nebo socialního prostředí. Není daleko den, kdy se též uvidí, že celá lidská činnost jest podrobena jako ostatní příroda přísnému determinismu. Tento den, toť konec úmyslové morálky.

Tato Bayetova proroctví — píše jistý kritik — mají jen tu vadu, že jsou to subjektivní kombinace a přání; lidstvo asi nikdy nepřestane věřiti v odpovědnost; pozná ovšem dokonaleji její podmínky a meze, ale tím odpovědnost nikdy s povrchu země a z lidského srdce nebude odstraněna. Rovněž není zřejmo, jak klassická morálka — vyjímaje výstřední formalismus Kantův — směřuje a vede k tomu, aby se sama potlačovala a ubíjela. Jest-li pravda, že každá mravní hodnota našich činů závisí v jistém smyslu na dobré vůli, nesmí se zapomínati, že vůle, aby byla dobrá, musí se říditi a orientovati jak nejlépe umí k absolutnímu Dobru, které jest jejím cílem. Jest a zůstává tudíž nutno, aby jí byl tento cíl označen, a to tím, že formulují se „předpisy“, ježto dobrý úmysl předpokládá přesně dokonalou znalost těchto předpisů neb aspoň nepřímé úsilí je poznati, úsilí, jehož závaznosti a příčetnosti pouze nevědomost položí meze.

Čím chce Bayet nahraditi starou morálku? Tím, co dle Lévy-Bruhla nazývá „l'art moral rationnel.“ Neběží již o to, aby se předkládaly lidem absolutní a neměnitelné povinnosti, nýbrž o to jen, aby se ze sociologických věd a zvláště z vědy mravů skromně vyvodilo několik praktických aplikací, vždy rozumí se se zřetelem k rozvoji těchto věd. Moralistův úkol bude, aby postupně, v detailních bodech zlepšoval běžné idey a socialní mechanismy, jež vytvořují mravní realitu v daném kraji, v daném okamžiku. Aby dříve definoval, co jest dobré nebo užitečné, toho nebude mu třeba: místo aby se řídil nějakým abstraktním idealem, bude se musiti inspirovati jedině sociologií; ta, odkrývajíc mu aktuelní stav té neb oné lidské skupiny, bude mu eo ipso

suggerovati i to, co nejlépe se pro tento okamžik této skupině hodí. Morálka bude tak nutně relativní a měnlivá, měnlivá jako sama společnost, jíž bude chtíti „prokázati službu", opatřiti si „trochu více štěstí." Morální umění nemělo by však smyslu, kdyby se spokojilo jen výkladem reforem založených na vědeckém studiu socialních fakt; v praktickém řádě jest jen to dobré, co se podaří. Bude proto třeba, aby k theoretické, vynalézací práci se připojila práce propagační a organisační. Filosof, moralista bude též žurnalistou, řečníkem, zakladatelem syndikatů, zákonodárcem — jinak řečeno, morální umění bude se musiti smísiti s politikou.

Toť ve stručnosti morálka Bayetova. Netřeba podotýkat, že se nám nikterak nezdá, že by byla určena, aby nahradila „klassické pojetí" morálky. Zve-li se morálka „stará" morálkou absolutní, nesmí se zapomenout, že jest absolutní ve svých principech, že je však relativní ve svých aplikacích, tak že bychom ji mohli definovati: umění zlepšovati danou realitu. Musíme-li znáti tuto realitu, abychom ji mohli zlepšiti, je rovněž nezbytno, abychom měli nějaký ideal, který by nás vedl v tomto hledání nejlepšího. Bayet proto nemoudře jedná, mluví-li o otázce nejvyššího dobra jako „o marné při", již proto, že každá stránka jeho knihy předpokládá tuto otázku jako rozřešenou, a to ne v nejlepším smyslu, ježto učiněno ve smyslu utilitarismu. Dále toto nové pojetí morálky, příliš široké v tom, že stotožňuje morálku s politikou, je s jiného stanoviska zase velice neúplné. „Umění morální" v pravdě řídí jen socialní činnost člověka, činnost ryze individuelní a specielně celý niterný život nechává bez pravidla a bez vůdce. Vyjímaje případ, kdy běží o kolektivní zájem, každý má právo se chovati dle svého vůdce, má právo pěstiti svou „tajnou zahradu" dle své fantasie, a i právo zříci se existence, která se stala neužitečna. Bayet uznává tuto mezeru a akceptuje její všechny důsledky. My, kteří máme za to, že morálka jest především věcí osobní a věcí duše, vidíme v tom rozhodné odsouzení „rozumového morálního umění." Bayetova morálka jest jedna z nejradikálnějších negací morálky. Když se morálka učinila neodvislou na zjeveném dogmatě. pak na každém přirozeném náboženství, zavrhuje teď i všechny metafysické pojmy dobra, povinnosti, zodpovědnosti, zásluhy a p.; tím se sama zničila a ustoupila fysice mravův a jistému umění adaptovati se podmínkám co možno „nejšťastnějšího" života.

V. Lankaš.

Ze života náboženského.

Dostavši aspoň ve slibu svou dávnou kanonickou svobodu, ruská církev řeší jednu z nejdůležitějších otázek církevního života — otázku účasti laické. A rozřešila si ji zatím správně: přípravný výbor budoucího všeruského sněmu církevního zaručil světským lidem zastoupení na sněmu vedle kněží a biskupův. I napřed už závan svobody a přerodu, jaký celým Ruskem otřásl, způsobil to, že kněží i laici se našli a spolu na sjezdech aspoň v některých místech jali se rokovati o všeobecných záležitostech církevních.

V moderním reformním programu katolickém obsažen také požadavek účasti laiků v církevních věcech. Totiž účasti větší a systematičtější, než jakou dnes v církvi mají, jako spoluprávcové církevního jmění, jako patroni, jako sluhové chrámu. Snad ani u nás a ve státech, kde jak u nás, o vše pro bohoslužbu potřebné se zajímá a stará se stát, kde stát zastává úkol laického živlu a velký svůj vliv v církvi uplatňuje, není otázka laická tak palčivou, jako v zemích, kde církev nemajíc charakteru státního, je ve všem autonomní. Proto už dávno vyslovil se organ anglických katolíků o tomto nepoměru velmi ostře. Katoličtí laikové prý klesají v církvi na pouhé modlící a platící stroje, úkol jejich je ten, aby pokorně vyslechli, co se jim s kazatelny oznámí a poručí, vykonali to, nebo peníze na to dali a dál zase mlčeli. Vídeňský „Korrespondenzblatt“ upozorňuje, že této bolavé stránky v naší církvi dotýká se i nepřátelská agitace a osvětluje ji co nejpádněji, aby získala a odvrátila laiky od pánovité autokratické církve jejich. Je to spisek licenciáta Götza, starokatol. professora bonnské university „Klerikalismus und Laicismus“. Úsudky Götzovy, jenž píše jinak vždy mírně a s velikým fondem pramenů a citací původních, jsou v celku správny, praví-li: „Vliv laiků na vnitřní vývoj církve katolické je skoro zcela vyloučen; jejich celá součinnost při obraně církve a jejích zájmů spočívá v úplném podřízení se pod rozkazy hierarchie a kněží.“ Totéž platí i v jiných odborech církevního náboženského života: i tam jsou laici zcela nesamostatni a podřízeni kleru a názorům za církevní od něho hlásaným.

A celá ta snaha moderního reformismu obracela by se tu na špatnou adresu, kdyby se obracela na církev samu, jako jedinou vinnici. Církev v našich zemích nemá ani možnosti, dokud je takto se státem spoutána, aby se autonomně organisovala na obou živlech, jako dvou stejnoprávných základech, laickém i hierarchickém. Třeba, aby přišlo uvolnění těch pout, lépe přijde-li jako v Rusku cestou blahovůle, než jako ve Francii cestou nenávisti a bolestí — ale i k tomu nechať církev svůj díl napřed přičiní.

*

Rozruch způsobilo, že na index dány knihy: Fogazzarův román „Světec“ („Il santo“) a Laberthonnièrovy spisy filosofické, jež jsme svého času oznámili a citovali: „Essai de Philosophie

Religieuse“ a „Le realisme chrétien et l'Idealisme grec“. Laberthonnière ve svých filosofických spisech, velmi zajímavých a vážně řešících moderní záhady katolicismu, odsouzen pro přílišný dogmatický evolucionismus a subjektivismus náboženský. Výronem téhož subjektivismu pak byl i „Santo“ Fogazzarův. Zvláště román Fogazzarův vzrušil velmi italskou společnost; rozešel se mezi čtenářstvem ve 13 vydáních, a jeho šíření a vlivu není ovšem ani teď konce, kdy dán na index. Budou naň upozorněni mnozí, kteří by si ho jinak nebyli všimli. Zvláště v severní Italii zakládány již kroužky přátel reformy náboženské, kteří jali se v život uváděti ideal „Světce“ Fogazzarova. Ba dokonce přátelé a ctitelé autorovi žádali ho, aby vystavěl chrám, v němž by se charitativní a mystický kultus, v románě zosobněný prováděti mohl. Papež sám už dříve, než ještě jednáno o knize v indexové kongregaci vyjádřil se o „Světci“ Fogazzarovu k markýzovi Fil. Crispoltimu, že vidí v hlavním hrdinovi Pietro Maironim přílišnou pýchu a subjektivní umíněnost, jež znehodnocuje všecky ostatní jeho pěkné vlastnosti. Papež také už tehdy se vyjádřil (v prosinci minulého roku), že třeba rozeznávati mezi úchylným míněním politickým a náboženským. Ono se může trpěti, toto však nikoliv. Narážel tím na strýce Fogazzarova senatora Lampertico, který se zastával činné politiky v duchu konservativním pro katolíky italské. Už tehdy naznačeno, že román Fogazzarův vzbudil nelibost u vedoucích kruhů církve. Jeho indikování bylo tedy už dříve skoro jisto.

Účinnost „indexu“ církevního bývá teď často popírána. A není jinak možno. Změněné poměry změnily i dávnou sílu tohoto opatření. Ale proto přece oprávněnost indexu i dnes ještě je zřejma. Přichází sic pozdě a je bez síly, aby zamezil šíření nesprávných názorů; je bez síly, aby trestal autora, vydavatele a čtenáře. Ale tolik aspoň ještě i dnes působí, že nauku nějakou označí autoritativně jako takovou, jíž církev trpěti nemíní. Čte-li se kniha dále ještě, nemá už dnes toho významu, co dříve. Čte se spíše ze zvědavosti. Většině čtenářům i po indikování knihy slouží její označení přece jen jako kritické měřítko. Ukojivše svou zvědavost, už se pro názory knihy sami nerozehřívají. Staví se proti nim kriticky, a to obyčejně v dnešní době stačí. Neboť v našem životě, plném nových myšlenek, kdy jeden názor honí druhý, nemá žádná nauka té síly, jakou mívaly dříve.

A tak „index“ dnes klesaje na pouhou výstražnou, kritickou normu, není přece jen zbytečným a bezúčinným. Osudnější by bylo, kdyby místo této negativní a tak všeobecné normy, církev v každém případě závažnějším stavěla celé these ať negativní ať positivní. Volnost myšlení a hledání nových cest byly by tím více zatarasovány.

*

Koncem března vydáno papežské breve „Quoniam in re biblica“, jež se obírá studiem Písma v seminářích theologických, aby výklad Písma co nejlépe a nejdůkladněji probírali a třebas na všechny ročníky theologie rozvedli. Alumnové vycházející z bohosloví aby ve výkladě Písem byli úplně zběhlí. Professoři nechať sic po-

užívají všech vymožeností nové vědy a výzkumů, ale ať se varují nových nezaručených theorií, držíce se tradicí a všeobecného mínění církve. Ve výkladě ať si počínají co nejvíce positivně. Místa, jež jsou pro nauku o víře a mravech důležita, mají býti obzvláště důkladně projednána. Tak jak se na našich bohosloveckých ústavech a jmenovitě na bohosloveckých fakultách výklad Písem probírá, bude arci daleko od tohoto přání sv. Otce, ačkoli má více na mysli zanedbané a nízko stojící semináře zemí latinských.

*

Po ruchu „losvonromském" přichází další jeho důsledek — odpadání od církve vůbec, stavění se proti či mimo náboženské společnosti. Toto „proticírkevnictví" je znamením, že celý ten ruch „los von Rom" má své kořeny v téže náladě, že tak či jinak se musilo projevit odcizení myslí od církve, a to nejen katolické, ale i ostatních. V Německu je to teď studentstvo, jež vyzývá a vyzýváno jest k odpadům od církve, u nás i v jiných zemích tutéž propagandu činí socialisté a pokrokoví, ovšem po vzoru z Němec vzatém. Propaganda odpadu od socialních demokratů provozovaná zatím nemá velikých účinkův, a sotva dosáhne jich takových jako nacionalní německá agitace heslem „pryč od Říma". Zvláště v protestantské církvi v Německu není tato socialně-demokratická agitace ode dneška. Vždy v nových vlnách se vzdýmala a zase opadala. Dnešní hnutí je ze všech nejmocnější a nejširší. Přichází asi jako reakce patrného všude vzplanutí náboženského citu a zájmu. Nastává nezbytné rozlišování duchů.

*

Když intelligent katolík, jenž se mnoho let ve školách národních i středních „učil" náboženství, jenž se dosti pohybuje i ve společnosti kněží, píše o sloužení mše podvečer, jaké je to znamení a o čem svědčí? Jistě ne o výtečnosti a úspěšnosti toho systemu vyučovacího, jímž byl trápen od 6 do 20 let!

*

Počet bohoslovců katolických a protestantských v Německu od 25 let se zcela v poměru svém zvrátil. Roku 1881 připadlo na 100.000 církevních příslušníkův u protestantů 9·2 theologův, u katolíků 4·6 theologů. Po 25 letech 1906 připadá jich na 100.000 hlav u protestantů 5·4, u katolíků 7·6. Katolická menšina tehdy měla sotva třetinu počtu toho co protestantská většina (789 a 2605), teď už se obě církve skoro dorovnávají (katolických theologů 1640, protestantských 1996). Vyvozovat odtud nějaké dalekosáhlé důsledky zatím nemožno; může to býti jen přirozená fluktuace nabídky podle poptávky: povolání každé hned se přílišně zaplňuje, hned zas odpuzuje, ježto přeplněné neskytá vyhlídek. Malý počet protestantských theologů však přece jen už je tak nedostatečný, že není možno, zvláště teď po úpravě platů pastorských, omluviti jej nedostatečnou a nevýhodnou nabídkou.

*

„O vývoji mnichovské katechetické methody" přináší pasovský organ bavorského kněžstva „Theol.-praktische Monatschrift"

přehledný článek spolu s kritikou methody této — a v jiné stati i odsouzení její. Methoda tato pod názvem „psychologické“ přijata byla mnichovským katechetickým spolkem 1898 a od té doby valně se rozšířila po Německu i Rakousku. Nazvali ji psychologickou, poněvadž se zdálo že více bere ohledu na celou duši dítka, než methoda stará, kterou měli za formalistní. Už jednou tu zmíněno, že mnichovská škola staví do popředí „názor“. Středem vyučovací hodiny jest obraz, vypravování, z něhož se vyvíjí pak pravda náboženská a její upotřebení v životě. Poněvadž v této nové methodě pravda či text katechismu rozvíjí se až naposled, nazváno ji též synthetickou methodou a starou zváno analytickou. Ale na kursu katechetském v Solnohradě 1903 a vloni v Mnichově professor Willmann zcela správně dovolil, že obě methody jsou analytické; obě vycházejí od konkretních, jedinečných pojmů a pokračují ku všeobecné pravdě v textě obsažené. Ve staré methodě text jde v předu, proto navrženo (Weber) pro ni jméno textová analyse, a pro novou methodu „textová synthese“, nebo také „analyse věcná“ či „logická“, poněvadž od konkretních obrazů vychází a jejich rozborem pak logicky uzavírá o dané pravdě.

Mnichovská škola jako každá novota vystupovala zprvu velmi výbojně hlásíc se jako jedině správná a účinná a šmahem zavrhujíc methodu starou. V debatách na to povstalých tříštily se názory, kritika se vedla s obou stran, professor Willmann konečně jako autorita s obou stran uznávaná prohlásil se pro obě methody: nová nechať je pravidlem, ale ne vždy se s ní vystačí, i ke staré se bude třeba někdy utéci. Protivníci nové methody vystoupili proti ní dokonce s censurou rationalismu, podezřelosti, ne-li heretičnosti (nazývána rationalisticko-heuretickou)! Vytýkali jí, že vycházejíc od Herbarta a jeho oprávce Zillera věčné nadpřirozené pravdy náboženské chce z rozumu a z názoru vyvinovati a tak je zbavuje toho posvěcení, jaké mají ve staré methodě, že za jediný podklad pravd vyučovacích bere Bibli a pod. Hrozili se, že z nové methody vynikne čirý subjektivismus, pýcha a pohrdání autoritou, a snivá slabost, nevycvičenost ani rozumu ani vůle. Konečně však nová mnichovská methoda ze své prvopočáteční jednostrannosti, z přílišného operování pouhým názorem, rozšířila a rozvinula se, kladouc vedle názoru vysvětlení a použití jako stejnoprávné části. Tím konečně zaměstnány všecky mohutnosti duševní — obrazivost a cit, rozum i vůle. Jak professor Willmann na mnichovském kursu podotkl, mnichovská škola se tím daleko odchýlila už od Herbart-Zillerova systemu. — Konečně asi už teď pomine i to přímé pronásledování a zakazování nové methody mnichovské, jakého se jí z počátku dostalo v některých bavorských diecesích.

Zmíněný časopis otázku nové a staré methody objasňuje podle hojné literatury, jež o tom předmětě už vznikla a vedle mnichovských „Katechetische Blätter“, organu mnichovského katechetického spolku uložena v těchto dílech: 1. protivníků: Johann Schraml „Das Prinzip der modernen Anschauung und die Anschauung im Religionsunterrichte“ (1899), „Die Fundamentalfrage der katholischen Katechese“ (1900),

„Sturzwellen, die Grundwelle und Oberwellen des Reformkatholicismus“ (1905), W. H. Meunier „Die Lehrmethode im Katechismus-Unterricht“ (1904), Anton Ender „Katechismus-Dispositionen“ (1903), W. an der Fuhr „Religionsunterricht in der Volksschule“ (1903), P. Linden v Kat. Bl. a j.; 2. sprostředkovatelů Willmann „Didaktik“ (1903), Joh. Eising „Die katechetische Methode vergangener Zeiten“ (1905); 3. konečně obhájců nové methody Dr. Anton Weber: „Die Münchener katechetische Methode“ (1905), „Ausgeführte Katechesen für das 5. und 3. Schuljahr“ (1904), Stieglitz „Ausgeführte Katechesen über die katholische Glaubenslehre“ (1903), „Über die Gebote Gottes“ (1899), Mey „Einleitung zu den Katechesen“ (1898).

*

Ve frýburské francouzské „Revue“ promlouvá Dom. Roland-Gosselin o dílech Misciatelliho o sv. Františku z Assisi (Chiara d'Assisi, Il cantico del frate sole, Spiritualismo umbro), v nichž sleduje vliv „chudáčka“ assiského na vývoj italského umění. Svatý František první obrací své zraky k přírodě; je k ní plný lásky, neboť mu celá zvěstuje Boha a pomáhá jej oslavovati; jest pln roztomilého optimismu; jeho víra spojena nerozlučně s veselostí, s radostí života, kocháním se v přírodě. Dříve než Dante, Duccio, Cimabue a Pisanští počali duši svou opájeti krásou přírody, přišel sv. František jako apoštol obroditel společnosti lidské; společnost lidská musila býti jeho příkladem zbavena zbytečných vášní, učiněna čistou a dětinnou, aby se mohla vrátiti k přírodě a kochati se v prosté kráse, v prostém dobru. V tom ohledu sv. František Assiský je Misciatellimu předchůdcem velkých moderních apoštolů prostoty a umění: Ruskina, Pascaliho, Burne Jonesa a j.

*

Za liberalním protestantismem německým nezůstává ani anglický. Přese všecky snahy ritualistů, kteří se hledí co nejvíc přiblížit v obřadech a kultu církvi katolické, přece jen věda a theologie sama stále více se oddaluje od křesťaství samého, stejně jako v Německu. Ovšem liberalní směr, ale ten převládá. V dubnové „Fortnightly Review“ professor Dr. Saleeby na text sv. Jana: Přišel jsem, abyste život měli a v plné hojnosti ho měli — připojuje moderní pojem budoucího náboženství. Toto náboženství budoucnosti nezná žádné askese, žádného odříkání, žádného odlučování se. Je to náboženství života, plného života, života v jednotlivci i ve společnosti. Toto plné světlé vyžití a všecky ty přípravy k němu pro mne i pro druhé, toť příkazem i obsahem budoucího náboženství. Tedy zušlechtěný jakýsi hedonismus starověku, humanismus a klassicismus středověku, materialismus encyklopedistů a nejposlednějších. Ovšem s mystickou září!

V theologickém „Hibbertově Journale“ (dubnový svazek) sir Oliver Lodge hovoří o „božství Kristově“. Božství Kristovo nebylo nic jiného podle něho než povýšené nadobyčejné člověčenství. V představě o božství tom není potřeba ani zázračného vtělení, ani zázračného vzkříšení, ani zázračného nanebevstoupení. Všecka ta zvláštní oslava těla Kristova je pouhým zbožným omylem („a pious heresy!“).

Kristus žil plně jako člověk, a mohl se naroditi i umříti zcela jako každý jiný člověk — božství jeho spočívalo právě v té povýšenosti mysli a jednání jeho. Co Kristus činil, dovede každý z nás, podle té míry, jakou se pozdvihne až k té jeho výši a ušlechtilosti duševní. Trestí křesťanství jest roztrojená jednota: Bůh ve všem a všude pronikající hmotou, vyvrcholení tohoto pronikání hmoty v člověku, a nejvyšší vrcholek člověčenstva Kristus. Kam on se vyšinul, tam my se máme vyšinouti. Theologie vynáší nekonečno ke Kristu, Oliver Lodge stahuje je i s Kristem k lidstvu — určuje je jako hranici, jako cíl, k níž třeba spěti, třebas jí z nás nikdo úplně nedosáhne.

Tedy zase táž nauka: křesťanství rozetřené s pantheismem pospolu a smíchané na mystickou kaši se jmény z křesťanství pouze vypůjčenými.

*

Na šíření protestantismu mezi Slovinci a Charvaty stěžují si katolické denníky obou národů skoro současně a na stejné zjevy poukazují. V obou zemích tato propaganda podporována je všemi těmi kruhy, které v nich patronisují němectví — tedy úřady, pány, vládou! A přes tuto německou ozdobu této propagandy, domácí svobodomyslnictví ji ochotně přijímá — na pomoc! V Lublani protestanty stihla nehoda novou volbou pastora, za něhož si obec vybrala a církevní rada potvrdila liberala Hegemanna, který jak liber. evang. theologie vůbec jest už velmi slabým křesťanem. Pro svou agitaci protikatolickou byl už jednou Hegemann z Rakouska vypovězen. Ale snad právě proto vrchní církevní rada evangelická na jih mezi Slovany a i do katolických Alp posílá nejhorší liberaly-pastory, kteří ani v Německu nemohli obstáti. Neboť tito liberalní pastoři jsou nejlepšími agitatory.

*

Na bohosloveckém srbském učilišti (pravoslavném) v Karlovcích ve Slavonii propukla nedávno stávka bohoslovců pro nespokojenost s vedením ústavu. Stávky ruských bohoslovců akademiků a seminaristů působily až i tam povzbuzujícím způsobem. Větší nedisciplinovanost a nekázeň na bohosloveckých ústavech východního ritu (sjednocené i nesjednocené církve) dá se snadno vysvětliti prostředím, z něhož žáci vycházejí: kněžská rodina. Synkové kněžští neblíží se už ani s tou úctou, ani s tou nesmělostí a bázní ke stavu kněžskému a představitelům jeho, jako naši studenti ať venkovští ať měštští ve světském okolí vyrostlí. Naši bohoslovci jsou i trpělivější i mnohem snadněji se dají ovládnouti než theologové církví východních, o nichž se říkává, že přinášejí si ze svých rodin už náladu anarchie! Proto touží na př. ruské kněžstvo po obnově krve! Z kněžských rodin ať jen opravdu povolaní synkové zůstávají ve stavu otcově, ostatní ať si hledají jiného povolání. Duchovní stav pak ať se doplňuje ze všech ostatních stavů! Zlomiti tu zamknutost stavu, jež se stala už jeho trýzní! Ale v Haliči a mezi pravoslavnými Jihoslovany není tato zamknutost ani řádem církevním nebo občanským zaviněna a přece přirozeně trvá a stále se obnovuje, ač ne tou měrou co v Rusku. Tu vinou je zase nevyspělost širokých vrstev lidových, jichž dítky se jen zřídka v intelligentní stavy povznášejí.

Rozepře mezi srbskou a rumunskou církví o jeden z klášterů jihouherských rozhodnuto i odvolacím senátem pešťským ve prospěch Srbů. Rumuni se svými nároky odmítnuti.

*

V Bulharsku rozvířeno veřejné mínění katolickou otázkou víc než kdy jindy. Oba katoličtí biskupové plovdivský a ruščucký („nikopolská diecese") zavroubili a jsou předmětem ostrých útoků. Arcibiskup plovdivský msgr. Robert Menini přilil oleje do ohně svým dobře míněným návrhem na sjednocení církve bulharské s Římem. Návrh podán vládě i knížeti a vláda předložila jej sv. synodu (vrchní radě bisk.) v Sofii, který návrhem velmi se pobouřil a s rozhořčením jej odmítl. Zvláště konservativní listy zle se začaly katiti už z oposice proti vládě. Kníže také zažádal prý za odvolání arcibiskupa Meniniho, tvrdě, že stal se v Bulharsku nemožným. Pravoslavné kruhy bulharské už po drahný čas jsou velmi nedůtklivy a roztrpčeny propagandou protestantskou i katolickou a zvláště tím, že školy protestantské a katolické těší se veliké oblibě u rodin pravoslavné intelligence. Dávají za vinu školám těm (domácím, více však cizím), že ony vychovávají v bulharské mládeži onu lhostejnost ba nepřízeň k církvi pravoslavné. V této náladě pak ještě přišla rozepře katolíků několika osad bulharských ze severní nikopolské diecese s biskupem msgr. H. Doulcetem. Obce ty totiž najednou zažádaly o bulharské kněze, že ony cizince nechtějí, a ba ani rození domácí kněží jim nebyli po chuti, že prý ani ti bulharsky necítí. Celý spor zdá se býti schválně vyvolaným a jako na poštvání vzniklým. Ale bez důvodu katolické obce také nepovstaly. Duchovenstvo ruščucké diecese jsou skoro samí cizinci, Vlaši, Němci a Belgičané. Biskup ve svém semináři ruščuckém ještě si nedovedl vychovati bulharské domácí kněze, ale slibuje svým věřícím, že okamžik není dalek, kdy i první chovanci (v ruščuckém semináři je 6 bulharských hochů) domácího původu na kněze budou vysvěceni. Katolické obce obviňovaly cizorodé duchovenstvo, že úmyslně odpuzuje domácí živel a nedopustí ani domorodému knězi se usaditi. (Tručovští začali nespokojenost pro duchovního Stanislava Petrova). Mimo to nespokojeni jsou s tím, že kněží katoličtí, samí skoro klášterníci, zavádějí prý mezi nimi klášterní přísnost, zakládají řády a kongregace a děvčata bulharská do nich lákají. Také způsob vydržování (desátek) není jim po chuti a chtějí raději odváděti pevný určitý plat z příspěvků a na správu kostelního majetku chtějí míti dozor a vliv. Ctyry osady katolické (bývalí „pavliciani") obrátily se na vládu, aby ve prospěch jejich zakročila. — Vládní kruhy však zdají se býti toho mínění, že jim nic není po takovýchto vnitřních záležitostech církve katolické, a tvrdí dokonce, že spor obcí s biskupem katolickým a dokonce i neústupnost biskupova přijde velmi vhod pravoslavné bulharské církvi, která bude míti naději nespokojené k sobě přivésti. — Poukazují tu na rozdíl v chování arcibiskupa Meniniho a biskupa Doulceta. Rob. Menini rodem ze Splitu a tedy cítě se Jihoslovanem, nezavdal nikdy příčiny k výtkám, že necítí s Bulhary a že

ivádí cizinství. Za to Henry Doulcet, rodem Pařížan (z kongregace 'assionistů) dosud nezdomácněl, zvlášť že bydlí v městě, jež samo je eště málo bulharským.

*

Přípravný výbor pro všeruský církevní sněm ve svých osavadních schůzích sekčních rozřešil některé hlavní otázky. 'ak první sekce rozhodla, aby sněmu súčastnili se všichni pravoslavní iskupové (i jedinověrský) a vedle nich též zástupci světského uchovenstva a zástupci věřících. Tím nejpalčivější otázka ozhodnuta tak, jak si přáli všichni pokroku milovní lidé. Sněm bude e prý konati v Kazani. Kazaň volena asi proto, aby sněmovníci eměli nijakého bouřlivého okolí, aby na ně nepůsobila ulice. V Moskvě i v Petrohradě konati sněm zdálo se asi nebezpečno. V Kazani bude zátiší. Město z větší části mohamedánské, tatarské a ruské jeho byvatelstvo zcela konservativní, nebude sjezdu poháněti ve směru okrokovém — ale ani ho zdržovati od toho směru asi nebude. Neboť budou k němu pravděpodobno lhostejni. Jiné sekce určily: ozdělit Rusko na 7 církevních provincií se zvláštní samotatnou gruzinskou a zakavkazskou církví. Porady dosud neskončily ekce třetí o soudnictví, čtvrtá o farnosti a její organisaci a šestá o oměru k sektám. Ale tato sekce ukazuje velikou ochotu vyjíti všem odštěpeným od pravoslavné církve co nejdále vstříc, jen aby je zase získala. Zvláště jedinověrní (sjednocení staroobřadci) prohlášeni za úplně rovnoprávné a všechna vzájemnost jim povolena, kdežto dosud, třebas sjednoceni, přece jen byli jaksi nižším způsobem pravoslaví. Ostatně i naši sjednocení (na př. Rusíni) na týž poměr si stěžují. — Kněžstvo má ještě obavy, jak mu bude určeno voliti své zástupce do „soboru církevního“. Na tom mnoho záleží. Jsou totiž obavy, bude li volební právo nějaké neliberalní, že budou do soboru zvoleni sami vyšší hodnostáři, snad blahočinní, konsistorní radové, že zvláště, bude-li právo hlasování veřejné a stupňované (nepřímé), konečně vnutí se duchovenstvu jako vždy ti z vyšších, kterých tam ono právě nebude chtít míti, a proti nimž veřejně a otevřeně těžko se bude postaviti.

*

O duchu na kazaňské akademii duchovní vládnoucím, svědčí okolnost, že nedávno začatý list duchovenský „Obščestvennaja Cerkovnaja Žizň“ („Obecný církevní život“), jež počala vycházeti jako pokrokový list té akademie, teď najednou od duchovní akademie odmítnut a jméno akademického orgánu jemu vypovězeno — ovšem jen 15 proti 14 hlasům. Ale zřejmo, že na rozdíl od ostatních duchovních akademií reakce v Kazani ještě převládá nad pokrokovým živlem. Toho na těch ostatních (moskevské, kijevské a petrohradské) už není.

*

Jaký duch ostatně vládne v těch tak zvaných pokrokových vrstvách duchovenstva, aspoň místy, podává příklad nedávný sjezd duchovenský ve Voroněži. Tam zástupcové duchovenstva z levé strany vůbec nesnesli, aby se mluvilo před nimi o nějaké autoritě

a vládě. Každá narážka na duchovní a světskou vrchnost budila odpor a řečníci z té strany zacházeli ve své demokratičnosti až k anarchismu!

*

Agitace za odstranění církevního slovanského jazyka stále se šíří a vzmáhá. Zdá se, že slovanská řeč liturgická, dědictví sv. Cyrilla a Methoda po 1000 let chráněné Slovany, neodolá v pravoslavné ruské církvi proudu demokratisace a časovosti — a co nejdřív padne, že jmenovitě budoucí sobor, ne-li zrovna zruší vládu staroslovanského církevního jazyka, tedy aspoň značně obmezí.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Dne 6. dubna byla poprve provedena scenicky upravená legenda Lisztova „Svatá Alžběta".

Hanslick ujišťoval kdysi, že po smrti Lisztově veliká jeho orchestrální a sborová díla jen tu a tam, jako posledním paprskem slunečním ozářena, se zablesknou, aby příštímu pokolení byla již jen dle jmen známa; že až zemře poslední člověk, jenž Liszta ještě osobně znal, přestane i pochvalný potlesk jeho oratoriím.

O hudebně tvůrčím nadání Lisztově může býti spor a snad i mají pravdu ti, kdož tvrdí, že význam Lisztův nespočívá v jeho skladbách, pravíce, že krásnější jeho děl bylo jeho ryzím citem náboženským provanuté lidství, jeho celá, dokonalá osobnost; že byl z těch umělců, u nichž pro člověčenstvo jest důležitější, že žili, nežli že tvořili; že byl jako člověk nevyrovnatelně větší než jako tvořící umělec.

Tak naprosté odsouzení a podcenění Liszta-skladatele, jak učinil Hanslick a po něm jiní, postrádá však oprávněnosti.

Hle! Dvacet let po smrti mistrově dosahuje „Svatá Alžběta" jeho při skromných prostředcích našeho divadla netušeně velikého úspěchu, působíc plným dojmem zvláštní veleby a vznešenosti: „jako květ, jenž má vůni kadidla i růže, jako posvátné zvuky ze světů lepších, neznámých, jež v nitro vlévají balsam útěchy a zbožný mír" — jak krásně napsal Knittl u příležitosti provedení tohoto díla na pražském Národním divadle.

A míníme, že by „Svatá Alžběta" na koncertním podiu při náležitě secvičených velikých sborech a imposantním orchestru byla docílila u nás účinku ještě hlubšího.

Liszt „Svaté Alžběty" nesložil pro divadlo. Nedal též podnětu ku scenické její úpravě. Byl příliš dobře obeznámen s ústředím divadelním, než aby nevěděl, že pro jeviště pouhá epika legendy, postrádající hrdinky (Alžběta jest pouze trpitelkou) a dramatické jednoty ani za pomoci scenických a dekoračních effektů, průvodů a živých obrazů, nestačí. Napsal „legendu" o šesti obrazech uzavřených. Tak, jak viděl na Wartburgu na stěnách chodby vedoucí ze síně pěvců do kaple,

šest fresek Morice Schwinda, jež zobrazují život svaté lantkraběnky duryňské: zasnoubení její jako dítěte malému Ludvíkovi, zázrak s růžemi, loučení s chotěm odcházejícím s křižáky dobyt svaté země, vypuzení její s dětmi z hradu, skon a posmrtnou oslavu.

Výjevy tyto spojil Liszt dumyslně příznačnými motivy: Alžbětiným, křižáckým, uherským, Žofie a chudiny.

Nehledě ani k častému použití starých tonin církevních jest hudba „Svaté Alžběty“ výslovně náboženského rázu. Snaha mistrova, vyhnouti se všemožně vlivům profaního operního ovzduší, jest všude patrna.

Liszt byl sice již od dětství pln nejhlubšího cítění náboženského (již první skladba jeho jest „Tantum ergo“), ale od roku 1861, kdy v Římě se usadiv, devět let strávil ve službách hudby církevní, a zejména od roku 1865, kdy přijal nižší svěcení a titul „abbé“, komponoval již téměř výhradně jen v duchu církevně-náboženském: náboženské cítění bylo proniklo již celou jeho tvůrčí činnost.

A právě v těchto dílech doby poslední zrcadlí se neobyčejnou ušlechtilostí a vzácnou noblessou výrazu celá hloubka jeho ryzí, zbožné povahy.

„Svatá Alžběta“ ovšem není oratorium v běžném smyslu slova. Liszt rozhodným vymezením epické stránky, kterouž rozeznávati se má oratorium od hudby dramatické, stal se reformatorem oratoria. Vtěliv je v novou, moderní formu uměleckou, vyzvedl tato odvětví hudební skladby, jež v 17. století převládavši, veleplodné u věku 18., v minulém století do pozadí ustoupilo, do výše netušené. „Sv. Alžběta“ spolu s „Kristem“ dokazují, že Liszt i jako skladatel i reformator zasluhuje uznání a obdivu. Díla tato budou vždy z nejkrásnějších květů vzácné vůně, jež kdy na stromě náboženské hudby vypučely.

Provedení „Svaté Alžběty“ bylo — při skromných prostředcích naší malé scény — velmi pečlivé. Osvědčení vynikající sólisté naší opery, dámy Svobodová (Alžběta) a Pivoňková (Žofie), i pánové Komarov (Ludvík), Beníško (magnát), Pivoňka (senešal), Aschenbrenner (Heřman), členy hudebního kroužku Besedy Starobrněnské rozšířený orchestr divadelní, sbor, režie a především hlavně kapelník p. Hrazdira vykonali přetěžký úkol s náležitým zdarem.

Celek působil dojmem důstojným a hlubokým.

Dne 19. dubna rozloučila se naše opera ve „Svaté Alžbětě“ s Brnem. Celkovou bilanci operní sesony podali jsme minule. Dodatkem k rozhlédnutí po uplynulém období slouží ještě několik číslic.

Zpěvoherních představení bylo celkem 86. Oper úhrnem dáváno 16 v 80 představeních, oratorium 1 v 6 hrách. Původních oper bylo provedeno 10 v 53 představeních. Zastoupeni byli: Smetana 4 zpěvohrami, Dvořák, Foerster, Kovařovic, Nešvera, Blodek a Bradáč po 1 opeře. Nejčastěji sehrány byly „Prodaná nevěsta“ (9krát), pak „Dalibor“ a „Rusalka“ (po 7krát). Cizích zpěvoher provozováno úhrnem 6 v 27 představeních. Zastoupeni byli: Gounod, Thomas, Bizet, Puccini, Lortzing, Offenbach po 1 opeře. Operett bylo v celku 10 v 57 představeních — počet to, dle úsudku našeho, dojista nadbytečný. Jan Kakš.

Činohra. Poslední měsíc divadelního období přinesl dvě významné novinky. První je „Salome“, drama v jednom dějství od Oskara Wilda (28. března). Ve zpracování a motivaci Wildově mihne se před naším zrakem nepatrná episodka biblická, jež tolikrát již dala lákavý sujet dramatickým básníkům, a zanechává úděs a hrůzu z hlubokého úpadku mravního, ve kterém tonula pestrá směsice společnosti židovské s římskou v době, co svět očekával příští Vykupitelovo. Hrůzné postavy Wildovy dávají však tušiti kus světa, který žil kol umělce na konci století. Odbývá proto s takovým despektem a výsměchem ony postavy fin de siècle. Jeho Herodes je zničený zhýralec, u něhož i děs a hrůza zvyšuje jen vilnost; Herodias právem zasluhuje příhany pověstné a jeho Salome je tak vášnivá a perversní, že sám Herodes leká se jí a prchá. Kolem těch příšer skupen jest mistrně sytý obraz orientální nádhery dvora Herodova s malichernými zákonníky a farisei, s apatickými římskými žoldnéři a otroky, a od nich odráží se jako záře požáru na nočním nebi čistá postava prorokova, jehož přísné volání do morku kostí proniká schátralému pokolení.

Drama provedeno u nás se suggestivní výpravou a koloritem doby velmi zdařile. Z postav p. Puldův Herodes s výstižnými, lačnými, vilnými pohledy, pln hrůzy a úzkosti z chorobných přízraků, byl vrcholem toho, co se snad v dramatické postavě podati může. Podobně zdařilo se i sl. Štursové postavu Salome ovládnouti úlisností a sladkostí a pak zase žárem a chtivostí, z níž šel děs.

I ostatní úlohy byly v dobrých rukou.

Druhou novinkou byla nejnovější práce Fr. X. Svobody „Démon“, dramatická báseň ve 4 dějstvích (18. dubna). Démonem nazvána tu výbojná salonní tygřice, nikdy dosti nenasycená kořistí dobytých srdcí mužských, jichž žádá si chtivě, ochotna kráčeti za tímto cílem kol stínů, které jí na cestu vrhají i zničené životy mladých mužů. Proti ní stojí tu samí lidé mírní a srdeční, studující filosof Josef se sestrou Janou a malíř Doubrava. Oba muži vyváznou šťastně z osidel démonické baronky a jejich dobrota zněžní její tvrdé srdce a pokoří.

Rozumíme-li dobře básníkovým symbolům, chce zobraziti vášeň trýzniti a opájeti se bolestí zdeptaných, kterou čistá a obětavá láska přemáhá. Způsob, kterým autor svůj sujet zpracoval, není dramaticky dosti účinný. Nazvali bychom dílo epickým a jako drama knižním. Jako takové čte se s rozkoší a oslňuje svými poetickými obrazy a krásnou, plnou a obsažnou dikcí. Na jevišti účin jejich nemůže se dobře uplatniti pro složitost, v níž všechny krásy sotva lze letmo postřehnouti; brzy tedy unavuje, činíc dojem epiky přednášené.

V titulní úloze vytvořila pí. Beníšková krásnou postavu, která čestně stojí i vedle postavy, kterou při reprisi 24. dubna ukázal host Národního divadla pí. H. Kvapilová, jež úlohu tu vytvořila poprvé. Malíře Doubravu vystihl dokonale v jeho okouzlení i vášni i sklamání p. Pulda; „laskavého snílka“ Josefa zahrál p. Pech se sladkou měkkostí a upřímností.

Z ostatního repertoiru připomínáme dvoje pohostinské vystoupení p. Mošny v „Jedenáctém přikázání“ a Svobodově „Směry života“, v nichž sklidil neutuchající ovace, jakých jeho nedostižné umění plným právem zasluhuje.

V posledních dnech, kdy již opera skončila svá představení a činohra získala pro sebe řadu večerů, byly ze starších her vypraveny ještě veselohra Vrchlického „Soud lásky“ s plným zdarem v obsazení úloh, ale scenicky velmi chudě, pak „Maryša“ bratří Mrštíkův a Pailleronova veselohra „Myška“. Dne 28. dubna odchází i činohra.

Na konec kus statistiky. Činoherní představení byla celkem 103. Z těch věnováno původním dílům našim 39, cizojazyčným 64 představení. Sehráno bylo z původní tvorby 22 různých her (zastoupeni: Svoboda 5, Vrchlický 2, Jirásek, Zeyer, Červenka, Šubert, Adámek, Tyl, Bozděch, Štolba, Mrštíkové po 1, Šamberk). Z původních novinek uvádíme jen: „Lucernu“ od Jiráska, Svobodova „Démona“, Červenkovy „Hodiny“, Břízovu „Bitvu u Kašovic“, Dýmovy „Hlasatele“ a Kovandova „Básníka“.

Z cizojazyčné tvorby sehráno 21 her, z nichž na literaturu německou připadá 5, na francouzskou 6, anglickou 6, na španělskou, danskou a norskou po 1.

Po odečtení řady bezcenných frašek a otřepaných her sardouovských jeví se však činoherní bilance chatrnou. Zejména klesl i počet představení činoherních proti roku loňskému, a jejich místa zabraly operetty.

S trpkým úsměvem bereme do ruky prospekt vydaný na počátku období, abychom konstatovali, kolik z krásných slibů splněno nebylo. Ze slibených původních děl provedena právě tak polovice (7 ze 14), z cizích třetina (8 ze 24). Z toho mála, co slibováno z literatur slovanských (4), nesplněno vůbec nic. Pro nás ani Čechov a j. dosud, vlastně zase již nejsou?

Abych nenanášel barev jen černých, chci vzpomenouti i předností letošího období; jsou to předně některá vzorná provedení, jakých dříve u nás nebylo (Hamlet, Romeo a Julie, Lucerna, Salome), a pak otevření sceny prvním pracím moravských umělců. St. Fiala.

*

Professor Zenger, stařičký učenec český, se svou dynamoelektrickou theorií vesmíru, nebo aspoň sluneční soustavy naší, doznává ve smutných a úžasných zjevech poslední doby stále více důkazův a stvrzení. Ba zdá se, že i jeho 12denní periody a jeho elektrické poly právě posledními událostmi se nad obyčej zřetelně potvrzují.

Ode dávna předpovídá podle elektrických výbojů slunečních všemožné zjevy na zemi. A už i dříve často se mu to potvrzovalo. Tak sám uvádí, že už roku 1879 na sjezdu přírodozpytců v Římě předpověděl výbuch Vesuvu a na den se předpověď jeho uskutečnila přese všecky úsklebky učených kollegů. Také letoší výbuch Vesuvu byl jím předvídán vloni a v kalendáři slunečním (Die Lunisolare) zvěstováno, že Vesuv letos bude chrliti tak, jak od paměti naší nechrlil, dráha železná bude zničena, osady v okolí zaházeny a docela i vrcholek hory

smeten. Až na toto smetení celého vrcholku vše se skutečně stalo. Také jiné předpověděné zjevy (zemětřesení) mnohdy i s místem a silou určenou se uskutečnily.

Dynamoelektrická theorie sluneční spočívá na velmi jednoduchém pozorování z nauky o dynamoelektřině vzatém. Slunce jest veliký elektromagnet, který svým otáčením budí indukovanou elektřinu v oběžnicích, a proudy v nich vzbuzenými přivádí je do otáčivého i oběžného pohybu, působí poruchy v jejich atmosféře i v jejich nitru. Obromné sluneční dynamo ovládá svou silou vůbec celou soustavu, a zvláště bližší planety jsou vydány jeho síle a vlivu.

Otočka sluneční jest rozhodující veličinou v celé soustavě: a to poloviční doba otočení slunečného. Shledáváme ji v mnohonásobném součinu u všech vnitřních planet. Rok zemský sestává z 29 polovičních otoček slunečních, z nichž každá měří 12·5935 dní. Merkurův oběh rovná se sedminásobné poloviční otočce sluneční, oběh Venušin 18násobné, planetoidu DA 51násobné. Podle toho rok zemský rozpadá se v 29 period, které v životě země jsou vyznačeny. Podle polu slunečního, který vždy po 12·5935 dnech přijde v „přízemí“ a „odzemí“, stanoví professor Zenger své „kritické“ dni, dni poruch slunečních. Je-li induktor sluneční neklidný a v rozruchu, působí stejně i na naši zemi: tu jeví se pak mohutné proudy vzduchové, mořské příboje a erupce i zemětřesení: nastává vlnění v oceaně vzduchovém nad zemí, vodním na zemi a magmatickém pod zemí. Poněvadž pak podle postavení země a slunce, poly elektromagnetu zemského jsou v souostroví asijském a v západní Indii americké, známe z těchto krajin největší živelní pohromy. Na těchto dvou místech rodí se cyklony (taifuny), zde jsou největší sopky, nejčastější zemětřesení.

Pohlédneme-li na události posledních dní, vidíme zvláště silné výjevy živelní na obou zmíněných místech zemských. A jejich posloupnost, jejich obíhání od jednoho polu k druhému probíhá opravdu v oné periodicitě sluneční. Začneme-li katastrofou courrièrskou (professor Zenger i tyto zjevy počítá na vrub slunce!) 10. března, přicházíme 19. března k zemětřesení na Formose, 20. března oznámen cyklon od Tajti a zemětřesením zničeno město Papeapo; 24 března následovala uhelná katastrofa ve Fairmontě v severoamerické Virginii; od 6. do 9. dubna chrlí Vesuv, od 9. do 16. otřásá se ob den celý Balkan, otřesy jdou jako vždy od Rilského pohoří pod Balkanem a od Jaderského moře (v Bosně); konečně 18. dubna přichází zemětřesení v San Francisco.

Periodicita 12·59denní dosti dobře tu vyznačena, rovněž její vzrůst a ochod po celé zeměkouli.

*

Na této theorii věda však nemůže přestati. Potřebuje k vysvětlení přírodních zjevů ještě i jiné příčiny. Jmenovitě výbuchy sopek a jejich vznik, otřesy země a změna povrchu žádají si svých bližších příčin. Otřesy země spojují ostatně z části s týmiž důvody co soptění: zemětřesení u většiny zjevů se považují za vulkanická; zvláště silné otřesy. Slabší otřesy a z bližšího povrchu vycházející mají se za tektonické,

t. j. vznikají ssedáním půdy vodou podmyté, ssedáním vrstev zemských dosud se dobře neuloživších. Za takové na př. mají všecka zemětřesení v našich zemích, na Balkaně, v Rusku (nedávné hrozné zemětřesení v Šemaše).

Pro vulkanické zjevy přináší nový způsob osvětlení jejich kniha Tammannova nedávno vydaná („Kristallisieren und Schmelzen"). Tammann zkoušel tavení a tvrdnutí hmot pod různým tlakem a různým žárem. Dosud známe z obyčejného života jen jediný případ, že tuhá hmota jest objemnější než tekutá — u vody totiž. Tammann však dokázal pokusy svými, že zvýší-li se tlak na veliký stupeň, tu i jiné hmoty za toho tlaku zpevňujíce stávají se objemnějšími, než jejich stav tekutinný. Pro vodu už tedy obyčejný tlak vzduchový jest dostatečně vysoký, aby tvořila výjimku. Pro ostatní tekuté látky musí se tlak silno zvětšit, ale také různě pro různé. Professor Dr. A. Johnsen v „Naturwissenschaftliche Rundschau" z tohoto poznatku vypisuje pro vulkanické zjevy tuto Tammannovu theorii kristalinickou. Uzavřené u vnitru země za velkého žáru a tlaku zkapalnělé látky na povrchu svém stále pomalu tuhnou, krystalisují. Krystalisování děje se už pod tlakem kritickým, kdy tekutina stlačená je méně objemná než pevná hmota. Krystalisací uvnitř země v pásmu kolem tekutého prostředí nastává tedy násilné rozšiřování pevné hmoty. Tato tlačí na obě dvě strany na tekutou hmotu uvnitř, i na pevnou kůru nad sebou. Pevná kůra tedy místy se zdvihá a praská, tekutina ze spodu uhýbá, tlačí na kůru nad sebou a nalezne-li měkčí, povolnější místa proniká výše. V povrchové kůře uzavírají se takto tekuté žhavé kaluže magmatické, jež krystalisováním kol dokola zase znovu svírány jsou a pokud jsou povrchu bližší, nebo mají odtok možný, vyvírají na povrch v podobě lávy. Stává-li se odtok pod velkým tlakem a najednou za velikých překážek, nastává výbuch, jinak odtok děje se klidným vřením.

Theorie tato velmi důmyslná a pravděpodobná neodstraňuje jiných příčin vulkanických zjevů, jak namnoze ještě udávány: vsákání vody do hlubin země, chemickou práci uvnitř ve vrstvách zemských, smršťování kůry zemské tuhnutím, unikání vody a plynů v magmatě uzavřených a pod. Všechny tyto příčiny mohou společně býti činny. A spolu s nimi i dynamoelektrický vliv slunce, jako podněcovatel a uvolňovatel zadržené energie, jako vybíječ!

*

Zavedení biologie a s ní i descendenční theorie na gymnasia a realky bylo už žádostí na několika sjezdech přírodovědců německých pronešenou. Odporují však tomu učenci i zcela nepodezřelí z klerikalismu a zpátečnictví, pravíce, že theorie ta stále jest ještě nehotova a důvod i způsob evoluce života jest nám neznám. Komise pro záležitosti vyučování v Německu vypracovala už návrh pro zavedení biologie na 9třídní školy střední. V návrhu tomto descendenční theorie je pominuta. Biologie připojí se k popisným přírodním vědám šesti prvních tříd. V sedmé shrnou se poznatky a základy i podmínky života všech organismů se proberou, osmá třída podá nauku o buňce, o vnitřním

životě ústrojenců, spolu se srovnávací anatomií a biologií, tu už použije se mikroskopování. V deváté třídě konečně probere se anthropologie a fysiologická psychologie.

Ed. Wasmann, učený jesuita (biolog a myrmekolog), probíraje tyto novoty v příloze Kölnische Volkszeitung vyzývá také důtklivě, aby vývojová theorie už pro čest přírodopisného učiva samého a pro souvislost disciplin všech na gymnasiu a realce přednášených, byla úplně vynechána. Jak dnes se o ní pojednává, vždy dostává výklad o ní tu či onu příchuť politicko-agitační. Nemohou se tomu ani příznivci ani protivníci její ubrániti.

Z nového plánu učebného vzniknou však také nové povinnosti pro učitele náboženství. Nová věda vnese do života studujících nové názory, jež budou působit rušivě na předešlý jejich názor světový. Musí býti tudíž i on ve vědách přírodních dobře obeznámen, aby mohl svěřence své podporovat v pozvolném zažívání nových nauk, bez úrazu starého názoru světového. Proto nemusí býti nijakým specialistou ve vědách přírodních, ale musí přece všeobecné výsledky jejich stále přehlížet a ovládat. Bez stálého sledování přírodních výzkumů se tedy neobejde. K tomu cíli musí býti ovšem též pilným čtenářem nějakého dobrého odborného listu. Rozhled takto nabytý bude silou před žáky.

Tato povinnost učitele náboženství, již Wasmann v budoucnosti vytyčuje, nastala však už dříve a to jak pro historický tak pro přírodnický obor. Už dnes oba tyto obory nových věd rozrušují staré tradice a s nimi spojené názory životní, jež se zcela odhazují, jakmile jimi otřásla nějaká nová idea někde třebas na místě zcela nedůležitém!

*

K důkazům, že člověk objevil se už v době třetihorní, jak evoluční theorie tvrdí, přidal professor belgický A. Rutot nový: Nejen zbraně kamenné a vůbec používání nástrojů rukou lidskou přizpůsobených má býti bráno za stopu lidskou, ale už i pouhá známka, že věcí, jak je příroda sama podala, bylo používáno za zbraň a nástroj. Tak kamenů mlatům podobných, v nichž vidíme na konci stopy použití (uštípnuté, uražené a pod.), nebo kamenů přirozeně zaostřených člověk první asi používal, sám ještě zbraně si nemoha hotoviti. — „Philosoph. Jahrbuch“ Gutberletův k tomu uvádí výstrahu professora berlínského V. Branco (sám evolucionista), že v tomto shledávání důkazů třeba býti opatrným. Neboť takových zbraní používal nejen člověk, ale také opice, a to ani ne anthropomorfní, ale i nižšího stupně opice jich stejně s člověkem užívaly. Proto důkaz je vratký. Branco vůbec odmítá průkaznost dosud uváděných koster a zbraní, že by svědčily o existenci třetihorního člověka.

*

G. And. Perko popisuje v „Globu“ vloni prozkoumanou nově objevenou (už od roku 1890 prý známa, ale teprve roku 1905 klubem turistů terstských zakoupena a přístupnou učiněna) jeskyni u Terstu-Opčiny. Jeskyně jest u malé osady Briščiki, náležící k obci Opčině. Je to ohromná krápníková jeskyně, měřící 138 metrů výšky, 132 šířky

a 240 metrů délky. Vše dosud v zachovalém, neporušeném stavu, s krápníky ohromné velikosti a původní krásy. V nejspodnější naplavenině dna jsou ložiska předhistorických uchovaných známek života. Zpřístupněním pro turisty nabude jeskyně opčinská slávy jako jeskyně postojenská. V Krasu ostatně poslední leta vede se velmi úsilná činnost badatelská. Milovníci přírody a jeskynních tajemství prolézají všecky kouty a dolinky a nalezeno velmi mnoho neznámých podzemních dutin. Tak v Postojně samé objeveny vloni ohromné dosud neznámé prostory poručíky Mühlhofrem a Martinem, u Divače nalezl Martinič roku 1904 krásné jeskyně krápníkové, Perko na Istrii dvě jeskyně krápníkové několik kilometrů dlouhé, četné podzemní vodojemy a propasti. Kras slovinsko-charvatský počíná teprve světu objevovati své podzemní krásy, třebas Postojnou už dávno se pyšnil. Pro říši naši nové sotva jinde v té hojnosti se nalezající pamětihodnosti!

*

V „Živě“ (v čísle 5.) poukazují na mizení památek přírodních v našich zemích. V Německu pořídili si soupis míst památných, přírodních, zjevů, rostlin, skupin a stát sám bdí nad ochranou jejich. U nás jala se vláda pořizovat podobný soupis Ale věc svěřena neodborníkům, a na konec se celá práce ukázala marnou a zbytečnou. Mezitím však památky přírodní a pamětihodné věci mizí jedna za druhou, ničeny, vytlačovány anebo samy hynouce, a to tak, že snad ani obrazem, fotografií neuchovány. Ochrana památek přírodních v Německu znamená ovšem v různých případech přímé omezení hospodářského použití, nebo aspoň svobodné hospodářské disposice — ale to je nahrazeno vědeckým a kulturním významem uchované věci. Stát, obce a spolky vykupují ostatně věci, jichž majitel pro ochranu jim poskytnutou by nemohl použiti.

U nás však stát dosud se nechopil věci vážně a obce i jiné korporace a jednotlivci svou ničivou a užitkovou praksí často celou krajinu přes noc mění, výrazné dávné známky a okrasy její, hlavně ve stromoví spočívající, odstraňujíce.

*

Často se vyskytující nemoc za našich dnů, zánět slepého střeva, svedena byla nedávno Dr. Alexandrem Schmidtem z Altony na konservy, vlastně na krabice, jež se otvírají rozřezáním víka (vyloupnutím naříznutého proužku), při čemž drobounké úlomky kovové do konserv padají a spolu s nimi požívány jsou. Těmto úlomkům, třebas mikroskopickým, jež jsou vždy ostré, připisuje dr. Schmidt zmíněné záněty. Radí proto jiným způsobem krabice uzavírati, přiletováním pásku zevně na víko, jež by se jako u papírových krabic zdvihalo. Tuto ideu Schmidtovu o původu zánětu střevních a škodlivosti odrobinek kovových v konservách popírá časopis „vynálezů a zkušeností“. Praví, že odrobinky tyto žaludkovou kyselinou jsou ztravovány, nebo aspoň omílány, takže ze žaludku už nevycházejí ostré a raniti nemohou. Mimo to nepozorovány tytéž záněty u lidí, kteří jistě kovových úlomku více s potravou přijmou, a to denně, než co jich požito býti může

s konservami; jsou to dělníci pilující, soustruhující kovy, kováři, zámečníci a pod. Tedy není to kov, ale původce nákazy přichází asi zvenčí v jiné podobě — snad v podobě nějakého bacilla.

*

Veliký slovník jazyka českého, jejž chystá naše česká akademie věd a umění, z předběžných příprav se již vytvařuje v určitější podobě a pravidla pro soustavu jeho už usnesena. Slovník tedy bude obsahovati všecka česká slova všech dob a to z písemnictví snesená i z lidové řeči české, moravsko-slezské a slovenské vyvážená. Při každém slově bude výklad etymologický s doklady z jazyků slovanských, výklad hláskoslovný a tvaroslovný, poúkaz na literaturu, souznačná slova, vývoj významu s doklady. Znám-li původ, bude pečlivě uváděn. Při III. třídě české Akademie zřízena k tomu cíli lexikografická a dialektologická komise. Předsedou komise je professor Kott. Komise doufá, že při sestavování slovníku nápomocni jí budou zvláště vyčerpáváním starých listin a lidových výrazů z nich všichni, jimž záleží na cti a užitku práce i kultury české. Při výpiscích slovo či jméno buď uvedeno s poznámkami hláskoslovnými i tvaroslovnými a syntaktickými, se svým přesným výkladem významu a s dokladem tak vybraným, aby tvar i význam v něm dobře vynikl. Při slovech technických budiž udán výraz ve vědě užívaný (řecký, latinský a jiné) a při jménech místních a osobních také určení topografické a historické.

Ve „Věstníku akademie české“ Frant Pastrnek popisuje vývoj, vznik a soustav různých slovníků řečí slovanských a srovnává je: Lindeho polský, Jungmannův český, Daničičův charvatský, Karadžičův srbský, Irstův a Dahlův ruský a akademický ruský.

Ze slovníků zmíněných první byl vydán polský Lindeho, zpracovaný v zásadě podle bratří Grimmův, ale přece jen velmi samostatný. Toho jako vzoru použil Jungmann, a to tak věrně, že mnohá hesla prostě opsal i s polskými doklady! Po stránce systematické nejlepší jest Daničićův charvatský slovník, pracován podle německého bratří Grimmův i podle francouzského slovníku a jiných vzorů.

*

V „Hochlandě“ (duben) posuzuje vídeňský umělecký kritik Dr. J. Popp uměleckou školu beuronskou. Škola umění beuronského vznikla vlastně mimo klášterní zdi a bez klášterního ducha. Původ její jest v pracích tří světských umělců německých: Lenze (* 1832), konvertity Wügera (* 1829) a Steinera (* 1849). Těmto třem svěřeno provedení kapličky sv. Maura u Beuronu, již jako zásvětné dílo obětovala kněžna Kateřina Hohenzollernská. Lenz byl nadán zvláštním citem pro geometrii; monumentalní statika byla jeho silou. Suchý, neúprosný ke všem formám, jež schematicky pojímal, mimoděk přimknul ke vzorům antickým; v jeho pracích jakoby oživlo egyptské umění. Wüger za to byl měkkého, lyrického ducha, a Steiner silný v komposici doplňoval oba výtečně. Tato trojice umělců vzavši na sebe úkol postaviti a vyzdobiti kaplici sv. Maura po skončení díla vstoupila pak do řádu společně (r. 1872). Jimi pak vytvořila se ona manýra umění, nazvaná beuronskou. Ale

nejsilnější a nejuměleětější dílo v tomto slohu provedli zmínění umělci právě před svým vstoupením do řádu. V řádě samém umění jejich začalo tvrdnouti v šablonu, kanon řeholní jakoby byl odňal výtvorum jejich všechen život. Jen jeden jediný ráz už zračil se v postavách zpodobovaných: samá adorace, samé klanění se. Tato jednostrannost náboženského výrazu snad mnichům nejpřirozenější přece pro vzdělání a poučení všeho lidu stává se jalovou. A v této jednostrannosti zacházela škola beuronská dál a dále. Zvláště když P. Desiderius Lenz zůstal sám na živu z oné trojice umělecké. Jako řádoví umělci dali své škole nejkrásnější výraz ve freskách emausských v Praze. Všecka ostatní díla mají sice silnější známku školy, ale nemají té síly umělecké jako zmíněné dvě práce; proto dlužno za ně klásti výzdobu Beuronu, Monte Cassina, kostelů v Teplicích, Kostnici, Král. Hradci, Stuttgartě a j.) Autor praví: „Chce-li beuronské umění působiti na širší kruhy — a to by bylo záhodno, neboť je tak čisté, svaté a silné — pak se musí znova přivinouti k přírodě, od níž se daleko vzdálilo ku schematičnosti. Nemusí to přimknutí ku přírodě býti ve smyslu nějakého naturalismu či realismu, neboť ten se nehodí pro přísně liturgické umění.“ V tom směru čeká Dr. Popp oživení a osvobození beuronské školy od P. Vercade, který opět se jeví umělcem pravým a silným, jehož šablona nezmahá. Přese všecku nechuť světských umělců ku škole beuronské to jí dlužno přiznati, že ona osvěžila a povznesla pravé liturgické monumentálně-dekorativní umění. Tohoto ducha reformy beuronské i světští umělci musí si osvojit, chtějí-li v liturgickém umění s beuronskými závodit.

*

Na výstavku „Lady“ jihoslovanské (sdružení umělců jihoslovanských) v Sofii v srpnu chystají už všecky čtyry kmeny své kollekce. Některé budou dříve doma též vystaveny, jako bělehradská „Lada“, jež chystá se celou výstavku svou napřed doma uspořádat.

O velikonočních svátcích uspořádali professoři a učitelé bulharští výlet do Bělehradu na utvrzenou vzájemnosti jihoslovanské.

M. Gorkij, jenž vydal se na politickou cestu po Evropě, aby prorokoval pád starého Ruska a hlásal socialistickou republiku v Rusku, byl sice v Nemecku vítán, ale v Americe ho boykotovali, poněvadž chodí světem s milenkou (herečkou Andrejevou) a ženu s dětmi nechal činovnickému Rusku na krku. Tato mravní přísnost Američanů jest jim opravdu ke cti, ale svým už více odpouštějí!

*

Zemřeli: 14. března Marin Drinov, bulharský historik a jazykozpytec, slavista na slovo vzatý, professor v Charkově. — 22. března Ante Barač, literární historik charvatský, katecheta v Brodě na Savě. — 25. března J. Gomilšek, slovinský professor a spisovatel, skladatel písně národní „Slovenec sem“. — 28. bř. Slava Raškajova, mladá nadaná malířka charvatská. — 29. března T. Mik. Minkov, ředitel jihoslovanského ústavu v Petrohradě. — 2. dubna Jul. Heřm. Gólcž, evangelický farář, lužicko-srbský vlastenec. — 6. dubna Dr.

Roman Pilat, spisovatel, polský literární historik. — 10. dubna Mikuláš Lehmann, pražský podporovatel umění (rodem Němec). — 20. dubna Karel Liebscher, český malíř krajinář. — 23. dubna v Praze pí. Jos. Humpal-Zemanová, česko-americká feministka a spisovatelka (* 1870).

Zprávy národohospodářské.

Navržená vládou volební oprava na zásadě všeobecného volebního práva pohnula zas jednou statistickým materialem, jenž probírán ve sloupcích všemožných listů ze všech stran. Vláda sama podepřela předlohu jen stručným číselným doprovodem, udavši podíl daňový na jednotlivé země a jednotlivé okresy některých zemí (Čech) připadající. A proucí se strany číslice daňové ještě více na všecky možné způsoby přepočítávaly. Dokazována zvláště slovanským krajům jejich malá poplatnost a Němcům přisuzována velká většina daní placených v říši! Němci se ani nepokoušeli rozebrati podrobněji svou poplatnost, hrubým odhadem a jako samozřejmou ji vyváděli. Za to listy české — ostatní Slované proti tomuto důkazu, znajíce opravdovou hospodářskou slabost svou, nijak nevystupovali — dopodrobna jaly se rozebírati okres za okresem, položku za položkou, zvláště v Čechách, pro něž material vládou poskytnut. Ovšem že se jim podařilo dopočítat se pro Němce pouze takové kvoty daňové, jaká zhruba shoduje se s jejich obyvatelským procentem, snad o poznání je převyšujíc. Ale všecka tato daňová statistická eskamotáž jest už ústupem od zásady rovného všeobecného volebního práva, jest opuštěním jeho pravého základu.

Stále znova a znova zamítá se totožnost poplatnosti daňové s hospodářskou užitečností občana. A přistupují naň oboji — Němcům jest výhodný, a my proti nim bojujíce mlčky jej přijímáme, ač je nám nevýhodný a ač je ke všemu zcela nesprávný. Není potřeba holdovati socialistické zásadě naprosté rovnosti lidí ve všelikém ohledu i po stránce mravní a hospodářské jejich účinnosti. Ta zajisté není u všech stejná. Ale nedá se rozhodně měřiti poplatností občanů! Tato známka jest pro ni nejvíce nahodilá a materielní. Stejně jako ji nemůžeme měřiti snad tělesnou váhou a silou, nemožno ji měřiti ani kapesní silou. A daň je u nás přece už sama tak nerovným výrazem důchodů a výdělečnosti jednotlivých občanů! Jsou konečně daně společné, jež nemožno dobře roztříditi (u veřejných, akciových podnikův a pod.), neboť tu zásada jinde užitá selhává: jednotlivec poplatník představuje se jako hospodářský samostatný činitel, ale tu jest činitelů více, nerovně súčastněných: jsou kapitalisté, vedoucí personál, a mnohdy ještě jiní činitelé do správy a zdaru podniku zasahující.

Ale také poplatnost individualní není pravdivým výrazem hospodářské účinnosti toho kterého občana. U lidí žijících z důchodův ať

kapitalových ať realních (z renty pozemkové, činžovní, závodní), zajisté je zřejmo, že tito lidé nijak na výnosnost svého jmění nepůsobíce, nýbrž pouze důchody přijímajíce a stravujíce, nejsou žádnou hospodářskou složkou státu, leda passivní. Počítati jim za zásluhu to, že z renty své daň odvádějí, jest právě tolik, jako všeobecně bráti bohatého člověka za lepšího a mravnějšího než je chudý člověk. I tento názor byl kdysi přijímán (srov. lat. „paupertas meretrix“, synonymitu kmenovou slov „šlechta“, „šlechetný“, „adel“, „edel“, „nobilis“ skoro ve všech řečech naznačující, že převládal tento názor!). Ale dnes proti němu netřeba ani bojovat, tak už aspoň v zásadě, třebas ne vždy v praxi, lživost jeho našemu vytříbenému mravnímu vědomí ozřejměla.

Hospodářské vědomí však v národech dosud tak nepokročilo, jak vědomí mravní: jeť to složitější souhrn poznatků a zkušeností, jenž musí je vytvořovat, než u mravního vědomí, jednoduššího a prostšího. Přece však už aspoň všeobecně docíleno, že lidé klidně z důchodů žijící jsou správně oceňováni. Ne tak lidé nějak se účastnící při vývoji důchodů a jmění svého. Tu je způsob účasti velmi rozmanitý, a proto nedá se také jedním pravidlem oceniti, mimo to často účast ta jest jen zdánlivou, zevnější příznaky klamou, a mnohý poplatník sám svůj podnik vedoucí a v něm pracující nejen ze není hospodářsky působivým, ale přímo škodlivým. U lidí mrhajících své veliké majetky, je to konečně nejčastěji připouštěno, ale to není jedinou a pravou známkou špatného hospodaření. Není také klesající výnosnost nějakého zdroje hospodářského známkou, že hospodář na něm se trudící jest neschopným, slabě činným! Rozkvět závodu nemožno vždy přičísti samé technické zručnosti neb obchodnímu důvtipu.

My dosud zvykli jsme pozorovati hospodářskou zdatnost jednotlivcovu pod úhlem individualismu. Zapomíná se však na silnou spojitost a vzájemnost socialní, která více působí na hospodářské zdroje naše, než osobní vlastnosti jednotlivcovy. Jsou sice případy silných individualit „selfmade manů“, ale ty jsou výjimkou a často také nesprávnou lichotkou: vynáší se ten, koho proud vynesl.

Naše statistiky neujímají ve své rubriky dosud těch známek, jež by správně vyložily hospodářskou účinnost jednotlivcovu. Posledně zaznamenaná okolnost samostatnosti v živnosti a druhu živnosti je také jen takovou zevnější známkou, mnohdy ještě méně svědčící o zdatnosti hospodářské než daňová poplatnost. Třeba seskupiti více známek dohromady: k poplatnosti a samostatnosti ještě i vznik hospodářského zdroje (zda zděděný či dobytý), křivku prumĕrné výnosnosti, jeho jednoduchost a složitost, jeho velikost, míru osobní účasti, ucelenost či závislost výrobní a obchodní v podniku, stupnici pracnosti ve výrobě, stálost výrobcovu v živnosti a podobné jiné známky — u nesamostatných činitelů; stupeň výcviku, intensivnost zaměstnání, pracnost výroby, poměr mzdy k výrobnosti a konsumní (!) ceně výrobku a konečně důležitost samého výkonu výrobního.

Zvláště málo zřetele dosud se bralo na poměr mzdy k ceně výrobku. Kolik mnohdy v tomto poměru je utajeno cizích výhod a přímé

dělníkovy či vůbec výrobcovy poplatnosti! Tato poplatnost pak není obyčejně nikde zaznamenána, ač je tíživější, než leckterá daň realní a přímá. Přičítá se pak poplatnost ta, totiž okolnostmi zaviněné stlačeni mzdy, jako hospodářsky získaný výnos jinému činiteli (kapitálu, obchodníku, dodavateli suroviny a pod.), čímž není.

V hospodářském procesu je mnoho činností podružných, postrádatelných, nic nepřidávajících nebo málo ku zdaru a blahobytu společnosti. Ony se sice v brzku vypouštějí, nedrží-li jich předsudek společenský nebo státní nějaký zastaralý zákon. Začínatelé těchto činnosti nejsou hospodářsky plodnými a užitečnými pracovníky, třebas mnoho vydělávali a velkou daň ze svého výdělku odváděli. Sem náleží na př. zábavní podniky aspoň z části, z části i výčepní a hostinské živnosti a mnoho jiných často mrav i cit urážejících, ale přece výnosných živností. Ale i v samém výrobním procesu nacházejí se méně důležité práce, práce snad i zbytečné. Fourieristé jak známo celý stav obchodní odsuzovali jako zbytečné příživníky společnosti. My také rozeznáváme takové lehkoživné živnosti, a vysoko neceníme jich vznik ani zánik už v obyčejném životě.

A tu pohlédneme-li se v životě, zajisté seznáme, že mezi Němci je takových lehkoživů více než mezi námi. Jejich účinnost hospodářská není tak pracná a namahavá jako naše, ale možno i směle tvrdit, není tak plodná jako naše. Připustíme-li i větší hospodářskou účinnost práce ředitelovy v továrně než obyčejného dělníka téže továrny, a mnohdy práce ta jest nejen účinnější, ale i intensivnější a namahavější, přece jen v souhrnu veškeré statkotvorné práce obou národů jest i plodnosti i intensivnosti více na naší straně. Bez statistiky je to zřejmo ze samého výchovu a politického postavení obou národů, českého a německého. Němci vychováváni byli na pány, na úředníky, na klidné stravovatele renty, oni obsadili také většinou všecka lehčí povolání a víc než oni ještě s nimi spojení židé. My jsme té možnosti neměli dosud v té míře jako oni. Zvláště, když jednotlivci povznesše se postavením svým odcizovali se nám.

Pouštěti se proto do statistické půtky s Němci na podkladně dnešní naší statistiky značí přiznávati falešnou zásadu za správnou. Přece však dobře a záhodno bylo to učiniti, neboť i na tomto falešném podkladě daňové poplatnosti němečtí důvoditelé přímo číslice a okolnosti falšovali a výsledek pro sebe zveličovali. I tento nespravedlivý výsledek bylo třeba uvésti na pravou míru.

*

Jinou práci statistickou vyvolal rozpor a boj o volební místa mezi venkovem a městem. Tu je statistika zase takovou nespolehlivou pomocnicí jako při údajích poplatnosti. Údaje o venkově a městě jsou příliš povrchní, velmi málo se z nich dá uzavírati. To, že město stojí kulturně a společensky výše než venkov, netřeba nijak dokazovati. Výsledná energie statisíc článků v jedné batterii spojených, jest přirozeně větší, než jednoho sta batterií po tisíci článcích, ale batterií nespojených, každá o sobě pracujících. Při každé práci třeba zmoci

jistý odpor, než se dojde ku vlastní výrobní tvořivosti — rozkouskované síly toho odporu přemáhati musí víc, než v jedno spojené.

Venkovu mnoho práce uchází na prázdno — a to duševní i tělesné. Jeho práce proto je též méně výnosnou než práce městská; jest spolu i namahavější a nepříjemnější. Ale není to vina pracovníků z venkova. Poplatnost měst kromě toho neplyne jenom z této větší výnosnosti práce městské, nýbrž ona je i přímým následkem práce venkovské, z ní plyne, neboť práce ta koná se pro města, podporuje a umožňuje jejich blahobyt a kulturu. Venkov se bez města a jeho práce snadněji obejde — ovšem klesl by níže — ale město je na venkově a jeho práci závislejší, bez venkova a jeho práce nízko oceňované okamžitě zneh dnotí se i práce městská. Obě skupiny jsou socialně a hospodářsky na sobě závislý, více však město na venkovu, než naopak. Přes to však vyšší energie městská žádá si přednosti. Dosud ji vždy měla a si ji všude udržela. Udrží si ji i dnes přese všecko vzpírání agrárníků. Venkov i kdyby dostal poslance na tolik hlav co město, přece jen bude podléhati vlivu města. Mnoho poslanců, jež si zvolí, budou vlastně městskými, z města odporučenými, s městem sympathisujícími a jeho výhody udržujícími.

Ze statistiky o živnostech dovozuje na př. dr. Fiedler v „Národohospodářském Obzoru“ mnohem menší význam selského stavu, než jakého se agrárníci dovolávají. Hospodářsky i společensky jsou sedláci (od 2 *ha* výměny) pouze jednou částí venkova, a to částí ztrácející se v menšině třetinové, ba i šestinové; jeť jich v celé zemi 31·5%, všech, v jednotlivých krajích pak od 17·79 do 43·3% (Praha—Budějovice). A právě Čechy a Morava (vyjma Halič a jižní Přímoří) jsou v tom ohledu méně selské nežli všecky ostatní země rakouské. Majíť německé alpské země aspoň polovičku obyvatelstva na venkově selského a Dolní Rakousy i Slezsko skoro polovičku (ony k 60%, tyto k 40% majetnosti nad 2 *ha*). Čechy a Morava však ani třetinu ne.

Tím odmítá se jednotný zájem venkova a jeho žádost po hojnějším zastoupení, stejně če ném, jakého se městům dostává.

Poměr venkova k městům po hospodářské a socialní stránce dosud málo rozebírán. Obyčejně podle nálady a politické příslušnosti vyvyšována ta či ona strana. Díváno se na politiku města a venkova a dle toho posuzovány. Hospodářská a socialní souvztažnost jejich zůstává bez důkladnějšího číselného vystižení.

*

Velké kolonisační podniky stále zabývají naše sousedy ze západu i východu. Francie dostavuje svou saharskou dráhu, jíž spojí Evropu, vlastně severní pobřeží africké se střední Afrikou. Moře pískové, jež dělilo úzký severní kultivovaný pás od ostatní Afriky, dostane nyní své parní koráby; dosavadní karavany byly jen plachetními bárkami. Rusko jest plno plánův a návrhu nových cest vodních a nových drah: kanál z Baltu do Černého moře, kanál z Volhy do Donu a odtud do Dněpru; dráha poamurská jako pokračování dnešní sibiřské. Amerika počíná se zajímati o Rusko a kapitál americký navrhuje také plány

věru americké: dráhu podmořskou z Aljašky na severovýchodní cíp Sibiře (mys čukotský) a pak vésti dráhu zamrzlým pásem severní Sibiře do Jakutska a odtud ji připojiti ke dráze zabajkalské. Všecka ta sta milionů, jež by tento podnik stál, měly by vynésti doly podél dráhy exploitované. Ne k vůli lidem a živému kraji, ale pro přírodní poklady vésti cestu komunikační, toť na naše evropské názory pomysl opravdu americký. A kdyby na 50 či 100 kilometrův, ale víc než na 2000 kilometrů nehostinnou, zamrzlou pouští! — Po provedení nové dráhy spojovací se střední Asií (Orenburk-Taškent) navrhují se veliké plány zavodňovací ve vysýchající oblasti kolem Aralu a v „Hladové stepi". Stopy zavodňovací sítě, jež kdysi krajinu tuto činila úrodným rájem, dosud je zříti. Zpuštění celého zavodňovaného území sotva však dlužno přičísti pouze na vrub nedbalosti a skleslosti lidské. Také příroda asi svou nepřízní k tomu přičinila. Zdaž moderní technika dovede na přírodě vynutiti, co zdráhala se dáti prvobytné technice starých věků, jest dosud záhadou.

O tutéž záhadu chtějí se pokusiti Angličané ve staré Chaldei. Bývalá zahrada, o níž starý svět bájíval, vypučevší rovněž na zavodňovací technice starých Chaldeův a Babyloňanů, dnes je pustou, vypráhlou krajinou. William Wilcocks, anglický cestovatel inženýr, myslí, že by se vystavění nové zavodňovací sítě znova vyplatilo. Aby se získalo 1,280.000 akrů (500.000 *ha*), tedy desítina plochy celých Čech, půdy pšeničné, velmi úrodné, jež by dnes opět ukázala se půdou v pravdě panenskou, bylo by třeba postaviti hráze při řece Tigridě, obnoviti kanál nahrwanský a menší kanál, všecko obnosem asi 8 mil. liber (192 mil. korun). Čítá-li se akr půdy na 30 liber ceny (720 K), tu vyzíská se na půdě dnes bezcenné nákladem 7 liber na akr kolem 23 liber čili v celku na 30 mil. liber šterlinků. Poněvadž však půda chaldejská mohla by se pro svou jakost a po vystavění bagdadské dráhy čítati v téže ceně jako egyptská, výtěžek byl by ještě vyšší. S malým zvětšením nákladu dalo by se se strany druhé řeky Eufratu získati nového 1 1/2 mil. akrů nákladem asi 5 mil. liber. Tato půda by stačila uživiti dnešní národ israelský. Vrátí se však židé do vlasti Abrahamovy? Peníze by na to měli, zařídit se však chuti nemají!

Rozhled socialní.

V české „Jednotě ku povzbuzení průmyslu“ zahájeny rozhovory o „spořádání poměrů pracovních“. Průmyslníci čeští v Jednotě sdružení uznávají, že dnešní poměry, kdy dělnictvo a zaměstnavatelé stojí proti sobě nepřátelsky, jsou velikým nebezpečím pro všechnu domácí výrobu. Nejistota, jaká tím pro výrobní postup nastává při stávkách, a znovu i znovu nenadále se vynořujících požadavcích dělnictva, je s to, aby všechny výpočty výrobcovy zvrátila a závod zcela ochromila vůči domácí i cizí soutěži. Libovolným vymáháním lepších poměrů pracovních přivádí se nelad v celou hospodářskou souvislost společenskou. Mzdy nestoupají samy, ale stoupají za nimi i ceny všeho zboží, a tak peníze mají čím dále menší cenu, a nespokojenost dělnická vždy znova a znova je podněcována, když dělnictvo vidí, že přese všecky výhody, jakých dosahuje, postavení jeho přece jen se nelepší. Členové Jednoty proto jsou toho přesvědčení, že potřeba tu zavésti zákonnou úpravu mzdových a pracovních poměrů. Zákonem zavede se totiž stálejší a pravidelnější norma platná pro celou výrobu, než jakou dnes zavádějí dochvilné dohody dělníků a továrníků, a to jen porůznu prováděné. Po zákonné úpravě mezdních poměrů bude postavení všech závodů téhož odboru přibližně stejné, nebude té různosti jaká dnes panuje a veliký nelad uvádí do tržních a cenových poměrů, jímž pak trpí dělnictvo i továrníci i konsumenti.

Hnutí v české „Jednotě průmyslové“ třeba srdečně vítati. Je to myšlenka zcela pokroková a z draho dobytých zkušeností vyplynulá a nijak sobecká. Naopak zaměstnavatel vzdává se tu nejdůležitější svobody, jakou si dosud hájil, určování mzdy pro dělnictvo své. Ale tato oběť svobody ovšem není tak těžká, neboť svobody té ve skutečnosti nebylo. Nejen, že dělnictvo svým tlakem ji paralysovalo, ale přirozeně se vytvořovala v každém odvětví místní stupnice mezdní, podle níž se řídili, ale právě že nezávazně a jen v omezených kruzích. V cizině čím dále proniká šíře tak zvaná tarifová úprava mzdy. U nás zavedena jen v některých odborech. Celý odbor průmyslový totiž smluví si spolu — dělníci se zaměstnavateli — pevné sazby mzdové, jež jakožto nejnižší mzda (podle míst a práce stupňovaná ovšem) na jistou řadu let mají platiti závazně pro obě strany. Tím urovnána jedna z nejdůležitějších položek nákladu výrobního a zaměstnavatel ví, že po celou dobu tarifní smlouvy jest zabezpečen aspoň z této strany proti změně podmínek výrobních. Sazba mezdní může býti pevná, nebo podmíněná cenou zboží. Podle ceny zboží řídí se i výše mzdy — v jistých hranicích ovšem, jež aspoň dolu se pevně určí. Dosud tarifové smlouvy určovaly se dohodou dobrovolnou mezi továrníky a dělníky. U nás nedávno však nastala první výjimka, kdy úřady samy smluvený tarif svou autoritou a prostřednictvím ztužily — při loňském vyjednávání o nový tarif v závodech typografických. Zákonem upravují se mzdové tarify dosud pouze v Australii. Návrh podobného zákona podán nedávno také

v anglické sněmovně (Charles Dilke), ale ne aby platil pro všechen průmysl všeobecně, nýbrž jen pro odvětví nejhorších podmínek pracovních.

Případ že Jednota průmyslová zanáší se plánem žádati všeobecně o zákonnou úpravu mzdy a pracovních podmínek, jest tedy vzácným pochopením ducha a směru celého našeho socialního vývoje.

*

Důkladně zpracovávaná statistika stávek v naší říši podává už zajímavou historii značné řady let, od roku 1890 počínajíc. Poslední leta jsou vesměs klidnější a také za rok 1904 i předběžná zpráva za rok 1905 nevykazuje nijakého vzedmutí vlny stávkové. Ale zdá se, že přece od mírných let 1901—1903 přechází se teď k čilejšímu ruchu stávkovému O síle ruchu rozhodují obyčejně jen některé odbory, jako hornictví, textilní průmysl, stavební živnost, kovodělníci, oděvníci, a poslední leta a na příště budou stávkovému ruchu dodávati též rázovitosti i zemědělští dělníci, kteří se ho dříve neúčastnívali. V minulých letech jednotlivé odbory měly své „roky“: horníci 1894, 1896 a zvláště 1900 (na 90 000 horníků stávkovalo!) a 1904; textilní dělníci vyznačili rok 1899 (na 34.000 stávkujících), stavebníci 1894, 1898, 1904 a zvláště silno 1905 (na 33.000 stávkujících). Loňský (a předloňský) rok přinesl 641 (414) stávek ve 2610 (2704) závodech, z toho 681 (869) továren, ostatní živnosti s 89.185 (64.224) stávkujícími, kteří zameškali úhrnem 798.537 dní. Ze stávek bylo jich 425 (318) útočných a 100 (56) obranných, u 116 stávek se nedá jejich povaha určiti. Z požadavků bylo zvýšení mzdy 364 (212)krát, zkrácení doby pracovní 32 (91)krát a zastání se propuštěného dělníka 118 (68)krát příčinou nebo spolupříčinou stávky. Bezúspěšných bylo 167 (129) stávek se 13.957 (25.739) stávkaři. Plného úspěchu, t. j. všech svých požadavků dosáhlo 10.705 (11.985) stávkařů ve 139 (101) případech. Většina stávek tedy vloni skončila kompromissem stran, vzájemnými ústupky, čili částečným úspěchem; předloni výsledek byl nepříznivější, vinou stávek v krajích dosud průmyslem chudých (v Haliči a na Přímoří), kdež ohromná většina stávkařův úplně podlehla. Ale tehdy také v Čechách stávkařům se nedařilo: dvě třetiny jich ničeho nedosáhly! Nejúspěšnější bývají stávky vídeňské a vůbec stávky ve velkých městech. Tak roku 1904 z velkoměstských stávkařů (Vídně, Prahy, Brna, Hradce, Lvova, Terstu) docílilo úspěchu plného a částečného 80% všech stávkařův a jen 20% jich vyšlo s prázdnou, kdežto na venkově úspěchu dosáhlo pouze 49% a 51% stávkařů, čili větší polovička stávkovala nadarmo!

*

Vítězství dělnické strany spolku s liberalní v Anglii postavilo najednou anglické země do popředí socialního snažení. Francouzský socialismus sic už několik let zrovna i u vlády byl a rozhodoval, ale pro dělnictvo velmi málo provedl, a vůbec zákonnou cestou přetvořovat společnost mu na mysl nepřišlo. Zůstal u svého revolučního vzdoru, jejž má chuť vyliti v široké hnutí všeobecné stávky a donutiti starou občanskou společnost k naprosté abdikaci. Opověděl na 1. května svůj rozhodný útok. Ale zdá se, že socialističtí spojenci a sami socialističtí

vůdcové budou bojovati proti vítězství socialismu, neboť se jim nehodí. Anglický vítězný pochod dělnictva nemá žádné zuřivosti v sobě, jest to pochod snivých, upřímných reformatorů, kteří věří, že silou a dobrotou myšlenky a snahy své zvítězí. Na podzim chystá se vůdcovstvo dělnické strany anglické s Cooksem a Hardiem v čele na návštěvu do Australie — jediné dnes země, kde dělnictvo opravdu vládne celou společností a vládne jí dle starých měšťáckých zásad, nežádajíc jiného převratu, leč lacinou správu státní, široké vzdělání, dobré a rozumné věznictví, zajištění nemajetného a pracovitého občana na všecky případy, před hladem a nouzí, úpravu pozemkového užívání, rozhodčí úřady závazné a pod. socialní a politické reformy. A nejdalší plán, k němuž směřují dělnické strany anglo-australské, jest odstranění aristokratických choutek šovinismu a imperialismu, věčný mír a věčná láska mezi národy uvnitř hranic státův i za nimi. Návštěva anglické dělnické strany má býti prvním krokem k založení světové organisace dělnické, jež zatím obejme anglickou državu, ale bude míti snahu i sílu rozšířiti se po celém světě a přibere nejdřív anglo-saskou Afriku a Ameriku a dělnické strany států evropských. Cestu anglických vůdců dělnických do Australie nazývá „Review of Reviews for Australasia“ pochodem k „millenniu“ míru a lásky všeho lidstva.

*

Zatím se domáhá dělnictvo a přátelé jeho aspoň toho, aby ochranná opatření v továrnách a dílnách byla podle zákona prováděna, aby zdraví a život dělníků byly chráněny. Pokud nezdravota a nebezpečí vyplývá z materiálu a nezměnitelného způsobu práce a dnešní technika nedovede jich zcela odstraniti, nepomůže ovšem ani žádný zákon. Ale aspoň možná opatření zdravotní a co nejlepší ochrana v zařízení dílen měla by býti přísným pravidlem. Ale socialní ochrana dělníkova postoupila i v idei i v praxi už dále. Nejen že se dělnictvu poskytuje co největší pohodlí, zařizují čítárny a zábavní místnosti při továrnách, zařizují hříště a procházky — činí se mu práce tedy nejen zdravou a bezpečnou, ale i pohodlnou a příjemnou. Avšak pokročeno v požadavcích ještě dále — továrna a dílna má býti zřízena estheticky! Krásou i při práci má se působiti na mysl dělníkovu blaživě, aby práce méně namahala a duch byl při ní stále čilý. Požadavek esthetiky pro továrny staví továrník M. O. Becker v anglických „Engineering Magazine“ („Stroj. Zprávy“) jako výhodný pro zaměstnavatele samy! A dnešní továrny a dílny — už celým svým okolím, svým zevnějším vzezřením, svým vnitřním zařízením, jsou obyčejně na nejvýš neesthetické. Tovární čtvrt městská — každý ví co to značí: mnoho hluku, kouře, špíny a samé balíky a vozy a budovy k nesnesení fádní a holé. V takovém okolí konat práci není potěšením! A aby práce tedy byla potěšením, třeba celé okolí změnit! Přijde to dráže, ale ne o mnoho. Moderní umění umí působiti též prostředky velice jednoduchými. A strojové zařízení dnes obyčejně už samo působí libost svým vzhledem, svou účelností, svou rozumností. A zařízení celého okolí továrny, na to spojiti se mohou a mají zaměstnavatel i obec a celá

veřejnost. Autor popisuje zařízení továren: svých, Cadburyho, Lewer v Anglii a mnohých továren v Americe. Tkalcovna Beckerova byla před deseti lety jako všecky ostatní — neúhledná, špinavá. Dnes však je to budova krásná, podobající se spíše nějaké studijní nebo musejní budově než továrně. Staré budovy byly přepraveny, očištěny, nově postaveny v pěkném slohu. stěny malovány freskem nebo sgraffitem místa prázdná a volná ozdobena květinami, trávník a stromy a záhonky květinové obkličují budovu na volných místech. Z oken je velmi krásný pohled, uvnitř také ladný vzhled celku i jednotlivostí. A Becker tvrdí, že toto zařízení továrny mělo zrovna zázračný účinek na dělníky jeho: stali se čistšími, lepšími, veselejšími, ochotnějšími, ale zároveň práci lépe a rychleji konají. Všecko toto zlepšení lidí a produkce je víc než dostatečnou náhradou za náklad na úpravu vydaný.

*

Petrohrad jako první socialní čin za nové ery usnesl se zřídit vzornou „bursu práce“ (poptavárnu a dělnický dům), po vzoru belgických podobných burs. Dosavadní petrohradská „bursa práce“ byla starým špinavým koutem. Pro novou bursu vybráno i krásné místo. náměstí u „moskevské vítězoslavné brány“. — V Moskvě zase navrhují širokou akci na zřízení bytů dělnických. Akci by podnikl soukromý spolek, obec však má býti nápomocna.

V Německu od loňska vynořil se záměr na soustředění světové socialní bibliografie. Založeny „Kritische Blätter für die gesamten Socialwissenschaften“ pod redaktorstvím Dr. H. Becka. Při listě však vyrostl teď celý spolek, jenž si obral za účel samostatně sbírati socialní bibliografii a v měsíčních svazcích ji vydávati. Spolek získal již členy ve všech kulturních zemích, tak že původní a vyčerpávající přehled všech socialních řečí, statí, brošur a knih je zabezpečen. První ročení soubrn bibliografických čísel na 10.000 řečí a pojednání a na 4000 knižných oznámení.

Školství.

Dne 10. dubna byl druhý sjezd rakouských vzdělavatelů učitelských ukončen. Zásluhou professora Fr. Dlouhého z Brna jest přijat návrh, vyšlý z porad moravských učitelských vzdělavatelů českých. Za hlučné pochvaly jednomyslně přijata tato resoluce: 1 Dosavadní ústavy nedostačují vzdělání učitelstva škol obecných dle nynějších požadavků. 2. Pronikavá reforma ústavů učitelských státi se může jen novým říšským zákonem rámcovým, který ponechá zemím, aby dle svých zvláštních potřeb zákonodárstvím zemským vzdělání svého učitelstva škol obecných si upravily. Zákon tento ruší veškeré zákony a ustanovení z doby dřívější, týkající se této věci. 3. Vzdělání

učitelů rozšířeno budiž na 5 let, a to shora přidáním V. ročníku, za žádnou však podmínku zdola přidáním přípravky, které by přidělena byla látka učebná I. ročníku. 4. Věk ku přijetí do I. ročníku stanoven na 15 let. Dispense stáří smí býti povolena jen do konce roku kalendářního.

Vzhledem k učitelům cvičným při ústavech přijato: Základní plat budiž 2400 K kromě nároku na dva příplatky služební po 300 K a na 3 po 500 K. Služební doba zredukována buď na 35 let. Doba strávená na školách obecných i měšťanských budiž počítána do pense i pro příplatky služební. Totéž platí pro učitele tělocviku a hudby.

*

Česká c. k. zemská školní rada vybídla učitelstvo svým výnosem ze dne 10. dubna 1900 č. 15.899, aby svým působením podporovalo hospodářská sdružení a zvláště úvěrní družstva hospodářská. Výnos ten opakovala táž z. š. rada ze dne 19. června 1905 č. 105, avšak po některých událostech upozornila v nejnovější době svým výnosem ze dne 29. března t. r. č. 14166 učitelstvo, aby záložny Raiffeisenovy jen tehdy podporovali, jestliže jsou zařízeny a vedení jich odpovídá platným pro ně zásadám. I nařizuje dále, že k převzetí úřadu ve správě takového ústavu, zejména funkce pokladníka musí si vyžádati rozhodnutí z. šk. r. Pokud tedy některý učitel v Raiffeisence je činným, má podati prostřednictvím správy školy vyjádření, zda pokladna ta zařízena a vedena je dle platných předpisů, čím a v čem se od nich odchyluje, a dále jaký úřad učitel v ní zastává a kterým výnosem dostalo se mu k tomu svolení.

*

Na pražské německé universitě a německé technice zřízen bude od počátku školního roku 1906/7 lektorát českého jazyka. Na středních školách vyučují češtině většinou prý Češi, ježto Němci neměli tolik příležitosti vzdělati se v češtině. Tomu má se tedy novými institucemi odpomoci.

*

V Mor. Ostravě konala se dne 1. t. m. ustavující schůze oderské župy Schulvereinu, která má zvýšiti germanisační úsilí v severo-východní Moravě. Na schůzi jednalo se též o moravských školských zákonech. Dr. Kraus doznal, že přesným prováděním Perkova zákona dospělo by se k četným zavřením škol německých. Tím by prý přišlo velké množství německých učitelů o svůj chléb. Proti tomu nutno čeliti tím, že se budou zřizovati německé záhrádky, do nichž se budou lákati 3—6leté děti. Této akce musí se uchopiti Schulverein, jeho odbory i německá města.

*

Loňského roku odevzdalo 38 ženských spolků rakouských ministru vyučování petici za boj školy proti alkoholismu. Do čítanek na všech stupních školy obecnou počínaje a pedagogiím budtež vkládány vhodné články a žactvo budiž o zhoubných účincích alkoholu přiměřeně poučováno.

Dle zprávy zemské školní rady slezské bylo v uplynulém roce ve Slezsku veřejných škol měšťanských 25. Z těch bylo 14 chlapeckých, 9 dívčích německých, po jedné chlapecké a dívčí české (v Polské Ostravě); polská škola měšťanská nebyla ani jediná. Veřejných obecných škol bylo 555, z nichž českých 128, polských 142, německých 233, česko-německých 24, polsko-německých 28.

*

Ve prospěch chudé mládeže školní přijala dolní sněmovna anglická návrh poslance Wilsona, aby byly místní úřady školní zmocněny poskytovati žákům nedostatečně vyživovaným obědy z prostředků veřejných.

*

Minulého roku bylo analfabetů v Italii 56% všeho obyvatelstva, resp. 52·27% obyvatel starších 21 let. Na venkově se odhaduje počet analfabetů dokonce na 65—80% obyvatelstva, keré neumí číst ani psát.

*

Před nedávnem v Praze stávkovali i učňové, a to proti nedělnímu a večernímu vyučování na pokračovacích školách, Tyto školy jsou dle živnostenského zákona závaznými pro všechny učně. Živnostenská společenstva nevydají výučných listů takovým učňům, kteří se neprokáží vysvědčením ze školy pokračovací. Dosud učilo se v nich v neděli dopoledne neb odpoledne, všedního dne večer po osmé hodině. V nejnovější době však vyučování končí všedního dne již v 8 hodin večer, v neděli vyučuje se dopoledne jen v těch školách, kde se kreslí a rýsuje. Nyní však část učňů domáhá se toho, aby vyučováno bylo všedního dne odpoledne. Jest požadavek prozatím těžko uskutečnitelný, ačkoli zcela oprávněný. Je zajisté v intencích zákona, aby takové pokračovací školy učně něčemu naučily, jak toho žádá příslušná osnova. Vzpomeňme vymožeností a požadavků moderní pedagogiky ve příčině ostatních škol (obecných a středních) a srovnejme s tím večerní školy pokračovací pro učně. Takový chlapec, který jest od časného rána na nohou a tělesně pracuje, má večer, kdy ostatní dělníci oddávají se odpočinku, jít do školy a tam duševně pracovat! Kdo na takové škole učil, přizná, že část neprospěchu, část špatného chování žactva takového třeba přičísti jen tomu, že po celodenním zaměstnání tělesném není jejich duch schopen nějaké práce. Kdyby přeložilo se vyučování na odpoledne, získalo by se na několika stranách. Předně učňové byli by k duševní práci přece jen čilejší než večer, chování jejich by se zlepšilo: teď z pokračovací školy táhnou mnohdy jako stádo s hlukem a řvaním; domů nepospíchají, vždyť leckterý mistr nekontroluje jejich návratu; bude-li však po škole zapřažen opět do práce, hleděl by navrátit se včas, o to by se mistr postaral; a hromadné hulákání za bílého dne by se jim též netrpělo. Ovšem nelze s druhé strany upříti, že věc spojena jest v malých městech s obtížemi, totiž tam, kde učí se ve školách obecných nebo měšťanských a vyučují učitelé těchto škol; tu byla by potíž částečně o místo a učitele, když by se současně učilo i ve škole obecné nebo měšťanské. Ale při dobré

vůli dalo by se využitkovati odpoledne ve středu a v sobotu i jiných vhodných hodin. Toť bylo by pro dobu přechodnou. Pro budoucnost bylo by potřebí pomýšleti na samostatné školní budovy k těmto účelům nebo místnosti při stavbě jiných ústavů. Máme li zimní hospodářské školy, kde se učí jen pět měsíců, mohou býti vhodné místnosti pro školy pokračovací, kde se učí po osm měsícův. Otázka, že by mistři tím byli zkráceni, musí ustoupiti do pozadí; není v tom prospěchu učňů samých, nýbrž celého stavu; bude-li tím zkrácena pracovní doba takového učně o hodinu denně, tu oběť musí mistr přinést. Časem reptati přestanou, tak jako se smířili se školami večerními, které mnohým též nebyly po chuti.

*

Obec pražská odpírala vypláceti jednomu učiteli drahotní přídavek, dobrovolně učitelům udělovaný, z toho důvodu, že nebydlí v Praze. Tuto podmínku schválila zemská školní rada, ač odporuje § 18. zákona ze dne 27. ledna 1903, kde čteme, že příspěvky drahotní nebo příbytečné obecním zastupitelstvem udělované „musí pro všecky školy, a to veškerým osobám učitelským stejné kategorie ve stejné výši být uděleny.“ Učitel odvolal se k zemské školní radě, ale ta stížnost zamítla. Odvolal se tedy k ministerstvu, které výnosem ze dne 20. září 1895 č. 15.978 rozhodlo, že přídavek drahotní učiteli přísluší, i když v Praze nebydlí. Obec proti tomuto rozhodnutí podala nejen odvolání, nýbrž činí i kroky, aby zákon zemský v jejím smyslu byl změněn. Drahotní přídavek poskytuje se v první řadě na byty, které jsou v Praze dražší než na předměstích, ale i jiné věci (potraviny a pod.) jsou v Praze dražší. Snad tedy bude nutit Praha učitele, aby též všecko v Praze kupovali a nechodili na předměstí, kde jest laciněji. Vždyť proto jim platí drahotní přídavek.

*

Na veškerých osmi universitách rakouských dle statistického přehledu Věstníku ministerstva kultu a vyučování jest letos immatrikulováno v zimním semestru 18 505 studujících, mezi nimiž 347 dám; s 3791 posluchačem mimořádným, (mezi nimiž je 550 dám) a se 453 hostmi (mezi nimiž je 426 dám), obnáší celková návštěva 22 749! Dle jednotlivých fakult studují: theologii 1441, (t. j. 1280 řádných, 149 mimořádných a 12 hostí); vědy právní a státní 9841 (t. j. 9016 řádných, 784 mimořádných a 41 host); medicinu 3133 (t. j. 2568 řádných, 549 mimořádných a 16 hostí); filosofii 8334, (t. j. 5641 řádných, 2309 mimořádných, mezi těmi 362 farmaceuti a 384 hosté). Proti loňskému roku zůstal počet theologů téměř zcela stejný, mediků přibylo asi 100, právníkův a filosofův asi 300 Dle frequence je Vídeň s 6316 (loni 6248) na místě prvém; pak následují: Praha, universita česká s 3070 (3033), Lvov s 2919 (2578), Krakov s 2047 (1646), Štyrský Hradec s 1460 (1370), Praha, universita německá s 1250 (1218), Innomostí s 881 (809) a Černovice, kde není fakulty lékařské, s 564 (560) posluchači.

Na katolických theologických fakultách stoupl také letos počet posluchačů, tak v Olomouci 236 řádných (210) a 3 mimořádní (5) a v Solnohradě 46 řádných (loni 45), 7 mimořádných (loni 11).

Z uvedených 347 immatrikulovaných dám studuje nejvíce ve Vídni, 120 (33 na medicinské a 87 na filosofické fakultě), pak v Krakově 98 (28 a 70), ve Lvově 64 (17 a 47), v Praze na české 34 (9 a 25), ve Štyrském Hradci 14 (1 a 13), v Praze na německé 12 (6 a 6), v Černovicích 4 a v Innomostí 1 na fakultě filosofické. Mimo to jest, jak svrchu uvedeno, 550 posluchaček mimořádných, 13 na medicinské a 537 na filosofické fakultě (a to ve Vídni 175, ve Lvově 112, v Krakově 71, v Praze na české 57, ve Štyrském Hradci 52, v Černovicích 38, v Praze na německé 26 a v Innomostí 19) a 426 hospitantek, celkem 1323 dámy. O tyto dámy zajímá se také ministerstvo vyučování, otázalo ť se prý všech universit, kterak by se zachovaly ve příčině ustanovení dám za docenty. Medicinské fakulty odpovídají kladně, filosofické odmítavě, i druhou otázku, mohou-li dámy býti assistenty a sekundárními lékaři v nemocnicích, sbor professorů jedné medicinské fakulty doporučuje. Touto záležitostí zabývají se také akademické senáty ve zvláštních komisích).

Zajímavé jsou také zprávy o frequenci na 21 universitách říše německé, na nichž zapsáno 42390 studujících, mezi nimiž 138 dám; s 2876 posluchači a s 1769 posluchačkami mimořádnými obnáší celková návštěva 47.035. Proti roku loňskému stoupl počet posluchačstva o 2671. V jednotlivých fakultách studuje: katolickou theologii 1680, evangelickou theologii 2186, vědy právní a státní 12.160, medicinu 6907 (včetně 710 zubních lékařů a 117 zvěrolékařů), filosofii, filologii nebo dějepis 9915, mathematiku nebo vědy přírodní 6125 posluchačů, dále, pokud u jednotlivých universit zvlášť uvedeno, farmacii 1481, státní vědu 1736 a lesnictví 162. Proti roku loňskému zůstal počet theologův a právníků téměř zcela stejný, mediků přibylo asi 600, nejvíce studujících přibylo, asi 2000 na filosofických fakultách. Dle frequence je Berlín s 8081 studujícím na místě prvém; pak následují: Mnichov s 5147, Lipsko s 4224, Bonn s 2908, Halle s 2025, Vratislav s 1860, Göttingy s 1719, Freiburg s 1614, Tubinky s 1536, Strasburk s 1459, Münster s 1445, Heidelberk s 1443, Marburk s 1370, Würzburk s 1354, Jena s 1058, Giessen s 1042, Erlangen s 1024, Královec s 1004, Kiel se 749, Greifswald se 692 a konečně Rostock se 609 studujícími.

Z těchto 42.390 posluchačů je dle příslušnosti 38.835 z Německa a 3555 cizozemců (a to 3119 z Evropy, 309 z Ameriky, 101 z Asie, 15 z Afriky a 11 z Australie). Z evropských zemí zastoupeno nejvíce Rusko s 1326 posluchači, Rakousko-Uhersko se 648, Švycary s 359, Anglie se 159, Bulharsko se 114, Rumunsko s 80, Srbsko s 58, Nizozemsko a Řecko po 53, Francie s 51, Italie s 49, Lucembursko s 41, Švedsko a Norsko s 38, Turecko s 33, Španělsko s 20, Belgie se 17, Portugalsko s 8, Dansko se 4, Černá Hora se 2 a Liechtenšteinsko

s 1 posluchačem. Z těch připadá na jednotlivé odbory: katolickou theologii 40, evangelickou theologii 190, vědy právní a státní 471, medicinu 895, filosofii, filologii a dějiny 807, mathematiku a přírodní vědy, chemii a farmacii 677, zubní lékařství 28, hospodářství 430 a lesnictví 17

Z uvedených 138 immatrikulovaných dám nejvíce je v Mnichově 50, pak v Heidelberce 42, ve Freiburce 35, v Tubinkách 4, v Erlangen a ve Würzburku po 2; většina z nich studuje medicinu 73, filosofii, mathematiku a přírodní vědy 59, právní státní vědy 6. Také počet hospitantek od r. 1904 stoupl s 1260 na 1769 a to: v Berlíně je jich 666, ve Štrassburku 187, ve Vratislavě 154, v Bonnu 130, v Lipsku 111, v Královci 101, v Göttinkách 94, v Halle 75, v Jeně 44, v Mnichově 39, v Giessenu 32, v Heidelberce 27, ve Freiburce 26, v Kielu 25, v Tubinkách 24, v Münsteru a v Rostocku po 6 a ve Würzburku 4, celkem 1907 dám.

Na sedmi vysokých školách technických v Rakousku stoupl rovněž počet posluchačů 8509 proti loňským 7895. Dle frequence vykazuje vysoká škola technická ve Vídni 2430 posluchačů řádných, 235 mimořádných; česká v Praze 2022 řádných, 105 mimořádných; ve Lvově 1114 řádných, 82 mimořádných a 121 host; německá v Praze 871 řádný, 37 mimořádných; německá v Brně 601 řádný, 58 mimořádných; ve Štyrském Hradci 569 řádných, 26 mimořádných a 2 hosté; česká v Brně, která má dosud toliko dva odbory a kurs zeměměřičský, 336 řádných, 32 mimořádných a 30 hostí. Nejvíce zapsáno ve stavebním inženýrství 4182 řádných posluchačů, pak ve strojním inženýrství 1901, v technické chemii 715 a ve stavitelství pozemním (na 5 vysokých školách technických) 849; ve všeobecném oddělení zapsán 791, celkem 7943 řádní posluchači a 565 mimořádnými posluchači. Na vysoké škole zemědělské ve Vídni zapsáno letos 551 řádný a 75 mimořádných posluchačů, dohromady 626, z nichž studuje 183 hospodářství, 326 lesnictví a 117 kulturní techniku.

V Německu naproti tomu počet posluchačů na vysokých školách technických jeví se letos v celku o něco málo menším než roku loňského; tak zapsáno v zimním semestru 1905/6 v Berlíně 3508 (loni 3530), v Mnichově 2746 (2773), v Darmštatě 1908 (1917), v Karlsruhe 1676 (1795), v Hannoveru 1346 (1620), v Drážďanech 1182 (1152), ve Štuttgartě 1181 (1175), v Cáchách 881 (911), v Kdánsku 776 (592) a v Brunšviku 540 (593) posluchačů, celkem 15.744 (proti 15.959 loni).

*

Pokrokové dívčí pedagogium, k jehož zařízení se ustavil v Olomouci zvláštní spolek, má býti zřízeno v Přerově. Na dotaz spolku usnesl se obecní výbor v Přerově, že město ochotno je novému ústavu poskytnouti vhodných místností, otopu a osvětlení a slibuje, že zakročí o podporu státní i zemskou.

O ženské universitě v Tokiu přinesla „Lada“ zprávu, dle níž uvádíme: Dle posledního výkazu hlásilo se na universitu v roce

1901, kdy byla otevřena, 300 studentek a 500 žaček do přípravky. Je to vlastně vyšší dívčí škola a ústav pro výchov dívek k účelům mravním, vlasteneckým a kulturním. Studentky nehoní se za výkazem akademické způsobilosti, nýbrž cílem jejich výchovu je všestranné vzdělání, aby Japonky mohly své síly a vědomosti využitkovati pro rozvoj a blaho rodiny ve prospěch státu. Osnova učebná rozpadá se ve tři oddíly: jeden má na paměti vědomosti jednotlivé a umění; druhý obsahuje japonskou a třetí anglickou literaturu. Vyučování směřuje dále ku všeobecné vzdělanosti evropské, se kterou mají být žákyně obeznámeny. Sbor professorský skládá se z učitelek japonských a anglických. Kázeň je přísná a velké požadavky se kladou na chovanky universitní, že jim třeba pilnosti vážné a neunavné. Zajímavo je, že v osnově učebné zařazena je jako vyučovací předmět „domácí věda“. Zahrnuje nauku národohospodářskou, o státních a občanských právech, o domácím hospodářství, a fysiologii. Tělocvik pěstuje se systematicky. Vzorem jí byly asi ve příčině učiva ženské university americko-anglické, do jisté míry i ruské, spojené s internátem, v nichž se americké dívky vychovávají. Učebné osnovy těchto škol vykazují ohromný učebný materiál. Čteme-li takový program, skutečně se tážeme, možno-li, aby se všecko tak důkladně probralo za poměrně krátkou studijní dobu — čtyř let. Tak na př. v jedné obyčejné škole v Bostonu, určené k tomu, aby dívky vychovávala pro život práce za účelem zaopatření, vyučuje se fysice, lučbě, dějinám, mathematice, fysiologii, architektuře, sociologii, zdravotnictví, bakteriologii, komptabilitě, vaření, domácímu hospodářství, šití, moderním cizím řečem, nečítaje v to nauk ve všech školách obvyklých. A toto učivo jest v universitách ještě prohloubenější a rozsáhlejší. Při tom nezapomíná se na zdraví a pohyb tělesný; tělocviku dle švédské methody vyučuje se téměř každý den. Mimo to pěstuje se všeliký sport, jízda na koni, hry až po kopanou, plování, veslování, bruslení a řízení povozů. K tomu druží se nutné discipliny: tělověda, masaže, — ranhojičství.

Otázka dívčího lycea v Chrudimi rozřešena tak, že ustavilo se zvláštní kuratorium, jež postará se o zřízení a vydržování školy za určité subvence města Jinak nebude míti obec žádných závazků. Lyceum, jež bude míti vlastní učitelský sbor, otevřeno bude 1. a 4. třídou příštím rokem.

Dle amerických vzorů pomýšlí se dle časopiseckých zpráv zříditi ženskou universitu v Paříži. Tamější „elita“ a universitní professoři jsou prý myšlence té nakloněni. Bude-li tato universita u francouzských dívek sledovati tytéž cíle jako v praktické Americe a vychytralém Japonsku, jest jiná otázka.

V Marienfeldu u Berlína zřízen bude zahradnický kurs pro učitelky, aby za nynějšího vzrůstu školních zahrádech byly učitelky v zahradnictví obeznámeny.

Universitní senat v Jeně povolil, aby ženy, jež dosud pouze na filosofické fakultě mohly býti posluchačkami, připuštěny byly ke studiu na všech fakultách za týchž podmínek jako mužové.

V Berlíně usilují v poslední době o to, aby ženy povolávány byly do městských školních úřadů a dozorčích rad. Děje se tak se zřetelem jednak na rodiny a matky, které mají býti ve školním vedení zastoupeny, jednak i na učitelky ve školách působící, kterým přísluší jako mužům právo, pojednávati o potřebách dívčího školství. S dosavadním dívčím školstvím nejsou však ženy německé spokojeny a již po několik roků vystupují proti školám, které dívkám usnadňují vyučování proti hochům, a uměle, jako ve skleníku zrychlují se květiny, upravuje se jim vstup na universitu. Dle poslední berlínské konference v ministerstvu konané má se nižší lyceum upraviti na 9—10 tříd, k němu připojiti čtyřtřídní vyšší lyceum, které by teprve opravňovalo ke studiím universitním.

*

Oslava Komenského v Naardenu. Deputace českého spolku „Komenského“ v Amsterodamě vypravila se do Naardenu, aby tam na mohylu Komenského položila věnec. U hrobu promluvili jménem českého spolku předseda p. A. Šimek, jménem holandského spolku „Comenius“ p. Nienkerek. Deputace navštívila museum v Naardenu a byla hostem na radnici, kde srdečně byla uvítana náměstkem starosty p. Maasem. Večer vrátila se deputace do Amsterodamu, kde k uctění památky Komenského byl spolkem uspořádán slavnostní večer.

*

Německoamerická výměna professorů. Německý císař pojal myšlenku, aby němečtí professoři universitní přednášeli občas v Americe a naopak. Koncem listopadu byla tato výměna uskutečněna přednáškou amerického professora v Berlíně, ač za nevelikých nadějí v úspěchy této novoty. Zatím našel se v Americe mecenáš Speyer, novoyorský bankéř, který na úhradu útrat na přednášky v Německu založil bohatou nadaci. A tak ve výměně pokračováno; v nejnovější době Dr. Artur Twining Hadley, president university v Newhaven, podjal se úkolu, přednášeti v Berlíně, kde ostatně studoval, o politickém hospodářství. Císařský telegram Viléma II německému vyslanci ve Washingtonu oznamuje potěšení, že se věc podařila. O americkém professoru Peadobym praví císař Vilém: „Jsme s ním úplně spokojeni. Chodí ke mně často na návštěvu a je v domě mém velmi váženým a milým hostem.“

*

Zákaz šněrovačky při tělocviku vymohl správce vyšší dívčí školy v Saarbrückenu, obrátiv se na vládu trevírskou dotazem, smí-li žákyním zakázati korset při tělocviku. Vláda ihned splnomocnila jmenovaného správce, aby jménem jejím zakázal dívkám cvičiti ve šněrovačkách a doložil, že zákazu tohoto všem žákyním bez rozdílu a za všech poměrů jest uposlechnouti. Zda by neměl býti podobný zákaz vydán též pro naše dívčí školy?

Vojenství.

Rakousko. Během tohoto roku budou některé vojenské školy zrušeny a jiné nové ústavy zřízeny. Tak na př. dělostřelecká kadetní škola ve Vídni se uzavře, poněvadž potřebneho vyučování ve všech ročnících poskytuje podobný ústav v Traiskirchenu (u Badenu). Dále zamýšlí vojenská správa úplně zrušiti kadetní školu pro pěchotu, kterých je dosud celkem 16, v Terstu; proto nebudou se do prvního ročníku již chovanci přijímati. Naproti tomu zřízena bude nižší vojenská reálka v Enži a v Železnici (Eisenstadt) rozšířena bude dosavadní nižší reálka ve vyšší. Zrušujíc uvedené ústavy vychází vojenská správa odtud, že na venkově nejsou chovanci velkoměstským životem od studia tolik odváděni a používají všech výhod života venkovského. Z toho důvodu též přeložena vídeňská technická akademie do Mödlingu, kadetní škola pro pěchotu z Vídně do Breitensee. Dosavadní kadetní škola v Terstu nemá vhodných budov a jiných podmínek, mimo to je o jižní krajiny dvěma jinými ústavy dostatečně postaráno.

Anglie. Krátké ručnice, o nichž již tolik psáno, byly v Aldershotu opět důkladně vyzkoušeny a osvědčily se prý lépe, než bývalé ručnice dlouhé. Protože ručnice jsou však sotva delší než karabiny, budou zavedeny dlouhé bodáky.

Indická armáda obdrží již zbraně z Indie. Továrna v Cossipore dodá 18liberní děla rychlopalná a 13liberní děla pro dělostřelectvo jízdní. Až bude továrna úplně dobudována, bude také s to dodati $^3/_4$ milionu granátů. Továrna na ručnice v Ishapore, co nejúčelněji zřízená, vyráběti bude týdně po 500 ručnic.

Rusko zřídilo u všech pěších divisí a střeleckých brigad první řady v Evropě po setnině o strojových puškách. Několik jich má po dvou setninách. Tyto druhé setniny budou asi za války přiděleny formacím druhé řady. Úhrnem jest nyní 105 setnin takových. U jízdy jsou zřízena komanda strojových pušek, kolik, není však známo. 16 takových komand súčastnilo se války a měla prý po 6 Rexerových ručnicích.

*

Zkušenosti z rusko-japonské války probudily znova zájem o účelný polní výstroj a výzbroj, a všechny státy konají po té stránce opět pokusy. Rozřešení není arci tak snadné. Třeba se ohlížeti, by to nebylo drahé, třeba šetřiti tradic atd. Bohatí Angličané rozřešili otázku kroje snadně, zavedše kroj polní barvy khaki a ponechavše zároveň parádní a mimoslužební kroje pestré. Druhým státům jest však zavésti kroje, jež by vojsko zdobily a současně byly účelné do pole. U nás budou arci zavedeny kroje šedivé, jaké mají myslivci. Kdy to bude, nelze asi prorokovati; prozatím asi obdrží aspoň c. k. zeměbrana šedivé nohavice a čepice. Černá barva se příliš odráží od šedivé, tak že nynější kroj jest daleko poznati. Velice nesnadné jest pak ubrati váhy výstroje, by za to nebylo třeba vozy ještě zmnožit. Po té stránce u nás

již učiněn krok, jak jsme své čtenáře zpravili, přes to však zůstala váha značná. Arci může náš pěšák odepnouti vrchní torbu před bitvou; dlužno však povážiti, že v Evropě tempo válčení sotva bude tak pomalé, jaké bylo v Asii, a tu nastává otázka, jak se vojín se svými věcmi opět shledá. — Pak nastala potřeba, aby voják nesl více střeliva. Všechny státy hledí nyní vyrobiti střelivo lehčí a zároveň působivější (v Německu střelivo značky „S").

Vývoji nákladních automobilů věnují také vojenské správy všech států velkou pozornost. Arci automobily jsou velice drahé; italský plukovník generalního štábu Segato dokazuje však, že již teď by byly automobily lacinější, než vozidla tažená (automobil dováží nákladu 2—6 tun; vozidlo tažené nanejvýše $1/2$ tuny). Třeba zdokonaliti automobily tak, aby mohly jezditi všude i po cestách hodně již rozmoklých. Aby bylo dostatek paliva, třeba zříditi podle etapních cest skladiště. To již by byla nejmenší starost.

Směs.

O zázraku. (Několik poznámek ku knize A. Lépiciera Del miracolo.) Pojednání professora Lépiciera o zázracích mělo štěstí. Asi ve třech letech vyšlo druhé vydání. Kniha jest obsáhlá, osnována způsobem starých scholastiků. Začíná ab ovo, základní thesí, že existuje Prozřetelnost, která řídí svět, ač i věci mají svou energii uspořádanou dle ruzných zákonů. Z toho přechází k možnosti zázraku. Vymezuje zázrak jako účinek způsobený přímo samým Bohem, vymykající se přirozenému běhu věcí, mající za účel zjeviti nebo připomenouti mravní přívlastky boží.

Následují pak dvě zcela scholastické více theoretické než praktické otázky: Zda toliko Bůh může činiti pravé zázraky a co mohou bytosti duchové. Theoretické pojednání končí úvahou o poznatelnosti zázraku.

Celá kniha má značný objem, ale obsahuje celkem věci známé, které ve stále stejných variantech se opakují v přerozmanitých příručkách theologických a apologetických. Přes to však již čtení samo vnucuje myšlenku, že dosud nelze o zázracích pronésti posledního slova. Zbývá dosud dosti podstatných bodů, o nichž by se mohla zavésti diskusse.

Na př. o otázce důležité pro praktickou apologii: Jaký jest poměr nynější vědy k zázrakům? Celkem lze říci, že příznivý. Nelze sice nyní k účinné argumentaci užívati ruzných vidění, vyléčení slepoty, ochrnutí a pod. — kteréžto věci mohou sice býti pravdivy — ale vždy, vyjma některé případy, mají proti sobě námitku, že to snad pouhá suggesce. S druhé strany však u jiných fakt stal se nadpřirozený původ takřka očividným

MUDr. Boissarie hlavní váhu klade na náhlé zacelení velkých vnějších ran. Klassický případ tohoto druhu a zároveň nade všechnu pochybnost zjištěný jest uzdravení belgického dělníka Pierre de Rudder v Oostacker. Při kácení stromu mu rozbil nohu na tři kusy, prostřední pak kus silný na 3 *cm* lékař odstranil, tak že zbývající kosti byly od sebe vzdáleny na tři prsty. K tomu se přidružila na zlomeném místě rakovina velká jako dlaň a tak hluboká, že bylo viděti uvnitř zlomené konce kosti. Mrzák se trápil beznadějně přes 8 roku, až pak náhle před sochou Panny Marie rána se zacelila, kosti narostlo na 3 prsty, ulomené konce se spojily a Rudder chodil rovně jako dříve. Případ tento uvedla lurdská komise proti Zolovi.

Boissarie činí tu zajímavou argumentaci: Aby se zacelila rána, narostla nová kost a pod., k tomu je třeba nové látky, nového těla. Ta přichází z krve. Z pokrmu se totiž tvoří krev a z krve všechny součástky těla. Tvoření toto děje se jen zvolna, poněvadž krev prochází jen slabými žilkami v nepatrném množství. Nelze tedy ani mysliti na okamžité vytvoření většího quantum těla, jež by zacelilo hlubokou ránu, nelze na to mysliti — neboť není, odkud by se to vzalo. Na takovéto okamžité zahojení velkých vnějších ran poukazuje Boissarie neustále, před tímto faktem umlkne každý odpůrce, nadpřirozeno tu jest patrno.

V XI. hlavě svého pojednání píše professor Lépicier o poznatelnosti zázraku. Zde se mu naskýtá prastará námitka, že neznáme dosud, co všechno příroda může způsobiti. Tato námitka týká se nejvnitřnější podstaty celé otázky a nelze říci, že je zcela lichá. Je přece jisto, že přírodu známe dosud málo. Při neustálém pokroku zbývá vždy naděje, že jednou se nalezne přirozený výklad. Proto rozum káže celou věc nechati in suspenso a neprohlašovati se hned pro nadpřirozený původ: náboženství pak, které se stále odkazuje na zázraky, má pochybný základ atd. K této námitce myslím, že nestačí odpověděti: Neznáme sice, co vše příroda může, ale známe, čeho jistě nemůže. Nestačí to, vždyť konec konců nějaká pochybnost tu zůstane přece. A je marné namahání úplně ji odstraniti. Nepocházíť ani tak z věci samé, jako spíše z nedostatečnosti lidského rozumu. Bylo by tedy snad účinnější poukázati na význam takovéto nejistoty.

Není přece pravda, že rostoucím pokrokem roste i pravděpodobnost přirozeného vysvětlení. Ba čím větší jest lidské poznání, tím de facto vidí se větší rozdíl mezi přirozeným a takovýmto uzdravením. Dokud se neznal postup hojení ran, mohlo se náhlé vyléčení spíše zdáti přirozeným než nyní, kdy to již známe. Jak nyní věci jsou, nemáme žádného podstatného důvodu, že bude podán přirozený výklad. A jestli už někdo stále stojí na té možnosti, pak je to možnost prázdná a bezdůvodná.

To je jedna věc, kterou třeba vytknouti v uvedené námitce. Druhá pak se týká závaznosti člověka vůči zázraku. Zázrak nepatří totiž jen do oboru fysických sil, nýbrž spadá i v obor mravní. Zázrak mi podává při nejmenším aspoň co nejvíce pravděpodobný důkaz, že mimo tento viditelný svět existuje ještě jiný, neviditelný, že duše jest nesmrtelná, že nad námi jest Bůh, strážce mravního zákona. Z toho hned plynou povinnosti, které již s tolikeré strany člověku se vtírají, že totiž třeba vésti mravný život a spasiti duši. Povinností těch nemohu střásti se sebe z toho důvodu, že snad zázraky jsou něco přirozeného, neboť nemám pro to žádného podstatného důkazu a pochybnost čistě negativní (dubium mere negativum) povinnosti nesprošťuje. Není tedy pravda, že člověk má vše nechati in suspenso, a celá ta námitka o neznalosti přírody nic nedokazuje.

Arciť, opakuji znovu, nějaké aspoň bezdůvodné dubium při zázracích zůstává a nedá se nijak oddisputovati. Ale to právě náleží k podstatě víry, že nevylučuje pochybnosti nerozumné (dubium irrationale). Jako k víře, tak i k zázrakům je třeba vždy dobré vůle. Právě toto irrationabile dubium působí, že víra je sice nejen rozumná, nýbrž i závazna a spolu, že se přece nikomu vnutiti nedá.

Je v tom zároveň důvod, že nezbytna je gratia fidei, milost víry, která pak člověku dává plnou jistotu.

Co znamená jméno Maria? Příspěvek k rozluštění této filologické otázky podává v „Zeitschrift für katholische Theologie" (1906, 2) jesuita F. Zorell, jenž prohlašuje všecky výklady starší (illuminans mare, stella maris, amarum [est] mare, celsitudo a j.) i novější (dobře živená = krásná, srv. Bardenhewer, Bibl. Stud. X. 5) za nesprávné a dovozuje, že slovo Mirjam se skládá z Mir (odvozeno z egyptského kořene mer, mar = milovati) a Jâm = Jahve, tedy „Milující Jahve" nebo „Milovaná od Jahve". Thesi svou dokazuje takto: U Egypťanů jest množství osobních jmen, v nichž vyskytuje se kořen mer, mar. Tedy první část nečinila by žádných obtíží; ale ani druhá, neboť u Židů se zachovalo několik jmen, v nichž ozývá se slabika „Jâm" (אֲבִיָּה píše se ve starších knihách královských אֲבִיָּם a analogicky i jméno

אחִיאָם má se psáti אחים = můj bratr jest Jahve). Ponévadž však Israelité za svého pobytu v Egyptě měli příležitost seznámiti se s domácími jmény, mohli snadno utvořit jméno „Mer-Jâm“ nebo „Mar-Jâm“ a je hned hochům, hned děvčatům udělovat. Ponévadž ani jazyková obtíž není neodstranitelná (מִרְיָם znělo by přepsáno Μεριάμ, Merjam; Zorell navrhuje, aby se pak *chirek* vyslovil jako *ě* nebo se četlo pathach), domnívá se, že jest jeho názor „eine durchaus haltbare Hypothese“, a to tím spíše, že výklad jeho odpovídá všem poměrům a dodává jménu Bohorodičky zvláštního významu. —KL.

Dva nejnovější úsudky o Häckelových „Hádankách světa“. „Daß die Welt nichts weiter ist, als eine ewige Entwickelung der Substanz, dieser gewaltige Gedanke ist ein Kind des 19. Jahrhundertes“ („Welträtsel“ 6). Těmi slovy nejlépe snad charakterisována jest myšlenka, jež jako červená nit proplétá se všemi spisy Häckelovými a která systematicky rozvinuta tvoří základní tón jeho spisu nejmodernějšího — „svaté knihy monismu“ (Paulsen) — „Hádanek světa“. A. Häckel dovedl také využit této „plodné myšlenky 19. věku“ způsobem, který naháněl strach i otci „evolutionismu“, Darwinovi samému; směle, bez ohledu v pravo a v levo kreslil své proslulé „rodokmeny“, jimiž mělo býti nade vši pochybnost zjištěno, že člověk pochází od opice. Ovšem nechybělo mužů, kteří okřikli professora v Jeně a nazvali jeho počínání šarlatanstvím, vědy nedůstojným. Semper, Rütsmayer, His, Bastian, Virchow odsoudili „Häckelismus“ slovy více méně ostrými a fysiolog a anatom Hensen neváhá charakterisovati Häckela těmito slovy: „Zahrává si lehkomyslně s děděním, základními zákony přírody, s rodokmeny a vývojem jako ‚čilý a bezohledný agitator‘“ (Die Plankton-Expedition und Häckels Darwinismus, Kiel und Leipzig) a O. Hamann dovozuje z vlastního přiznání Häckelova, že svou theorii neodvodil z pozorování přírody (empiricky), nýbrž naopak, podřizoval přírodu názoru a přesvědčení a priori stanovenému (dogmaticky) (Kultur, I. Maiheft), a konečně otázka „descendence, vývoje“ není ještě definitivně rozhodnuta, možno tedy tyto úsudky prostě pokládat za plody vědecké polemiky. Ale není bez zajímavosti, jak o Häckelovi soudí nepřírodozpytci. Neboť Häckel, který ve svých „Welträtsel“ opustil úzké pole biologie a hlásá nový, ovšem „definitivní“ názor světový, dotýká se zde téměř všech odborů lidského myšlení a pronáší úsudek o filosofii, historii i náboženství. Přirozeno, že ani zde nezůstaly jeho „vývody“ bez odpovědi a myslitelé všech směrů se spojili v křížovém tažení proti „nebezpečnému hrdinovi dne“. Znám je zdrcující úsudek Paulsena (Ernst Häckel als Philosoph, nejprve v „Preußische Jahrbücher“, Juni 1900, pak otištěno ve „Philosophia militans“, Berlin, 1901), který se přiznává, že četl „Welt“ s horoucím studem nad stavem všeobecného a zvláště filosofického vzdělání svého lidu (187), a který probíraje Häckelovu kritiku o Kantovi, praví: „Häckel měl nejprve studovati a čísti Kantovy spisy, aby mohl psát dějiny jeho vývoje“ (161), a dává mu pak radu, jistě dobře míněnou: „Jestli ale nedostatek času mu (Häcklovi) nedovolí, tak nudná filosofická pojednání (Naturgeschichte des Himmels, a Kritik der reinen Vernunft) čísti, pak ať prostě se v příštích spisech jménu Kantovu vyhne. Konečně nemusí každý člověk o všem na světě

míti své mínění, nebo aspoň nemusí ho dáti tisknout“ (163). K stejnému úsudku dospívá Max Steiner, který dokazuje, že Häckel při spisování „Welträtsel“ vůbec Kanta nečetl, na kterého se přec tak často odvolává, a že to sice později, než sepsal „Lebenswunder“, částečně („auszugsweise“) dohonil, při tom ale k hrůze své poznal, že Kant praví skoro opak toho, co mu „Welträtsel“ vkládají do úst, pročež nyní Häckel s „odvahou zoufalce“ Kantovu theorii o poznání prohlásil za falešnou (Die Rückständigkeit des modernen Freidenkertums, Berlin 1905). Tak filosofové o Häckelu-filosofu! Považíme-li ale, že ve „Welträtsel“ jest „kritisováno“ i křesťanství — jak „nekriticky“ dokázal Loofs, Anti-Häckel, Göttingen 1900, jenž objevil pramen Häckelových vědomostí theologických v pamfletu nejhoršího zrna ve spise „Jehovas Gesammelte Werke“ od Saladina (Stewart Ross) — pak věru jest pochopitelno ono zbožné přání, jež Krejčí (Česká Mysl, číslo 2) přese všecky nedostatky — filosofické ovšem — neboť Häckelovo řešení záhad světových není vlastně žádným řešením — formuloval větu: „Ale „Hádanky světa“ chtěl bych míti v rukou čtenářů co nejvíce“. Nu habeant sibi, pomyslil jsem si při čtení článku Krejčího: jen to nechápu, jak může filosof směru Krejčího doporučovat spis, který, jak se vyjadřuje Paulsen, „trieft von Seichtigkeiten“ a jemuž v nejnovější době zasazena rána smrtelná — ne od theologa, ani filosofa — nýbrž od f y s i k a (!) ruského Chvolstona v díle „Hegel, Häckel, Kossuth und das zwölfte Gebot“ (Braunschweig 1906). „Vše, všecinko, co Häckel o fysikálních otázkách praví a tvrdí, zakládá se na nedorozumění, nebo svědčí o skoro neuvěřitelné neznalosti nejelementárnějších otázek. D o k o n c e i o z á k o n u, j e j ž p r o h l a š u j e z a „v ů d č í h v ě z d u“ s v é c e l é f i l o s o f i e,[1]) n e m á n e j e l e m e n t á r n ě j š í c h v ě d o m o s t í š k o l n í c h.“ „T o l i k“ o Häckelovi a jeho „Hádankách“. Snad poněkud mnoho, ale český překlad této knihy budiž mi omluvou. Ku konci ale snad nebude na škodu, na adressu jistých pánů, kteří si osobují také úsudek, „neomylný“ úsudek o všem, „a l e t a k é o v š e m“, sděliti Chvolstonovo „dvanácté přikázání“. Tento zákon vší poctivé vědecké práce zní: „Nepiš o tom, čemu nerozumíš!“ —KL.

Mysteria přírody. Jeden gram urania nebo thoria, známých to zářivých (radioaktivních) prvků, vysýlá v sekundě 70.000 částeček na všecky strany. Jeden gram radia jich vysílá 100.000 milionův, a toto radiové ršení může trvati celá staletí, aniž by radium se docela bylo rozprchlo. Množství radia, jež se za celý rok rozprchne, nedosahuje ani tisící díl jeho váhy. Průměrně tedy život atomu v prchavém radiu trvá 1050 až 1150 let. Ale co činí radioaktivní kovy, to už dávno známo bylo o předmětech vonících a páchnoucích. Tak silně páchnoucí jodoform rozptýlí svou prchavostí za 100 let pouze jednu tisícinu své váhy. Tedy pouhý miligram jodoformu stačí na století zaplňovat prostor kolem sebe svým zápachem, rozprchnutými malinkými částečkami svými. (Jiní popírají tento názor o vůni; tak John Aitken, jenž dokazuje, že vůně jest plyn a ne radiace.)

Jak jsou ty částečky veliké? V jednom atomu nejlehčího plynu, vodíku, čítá se elektronů, to jest oněch, jak se za to má, prchavých částeček 700, v jednom atomu kyslíku 11.000, sodíku 16.000, v atomu rtuti přes 140.000,

[1]) Zákon o zachování energie.

v atomu nejtěžšího prvku, urania, na 170.000. A v tomto atomu toto veliké množství částeček neleží na sebe stlačeno a stěsnáno. Nikoliv! Jak praví anglický fysik Lodge, elektrony jsou v atomu tak seřaděny, v takových nezeráčh a tak volné od sebe, jako hvězdy ve hvězdných soustavách, tedy ve sto- ba tisícinásobné dálce měřené vlastní velikostí. Vezmeme-li atom rtuti, v němž jest elektronů velmi mnoho, přes 140.000, tu elektron tedy smí býti nanejvýš toho rozměru, že měří jednu 150tisícinu šířky atomovy. A když atom ten sám má šířku či průměr jedné stomiliontiny centimetru, jak nepatrný jest podle toho elektron! A podle professora Lodge jest v atomu majícím 100.000 elektronů přece jen více místa prázdného než vyplněného! V poměru asi té vzdálenosti a hustoty, v jaké jsou planety a slunce naše! Představíme-li si elektron veliký jako tečku čtvrtinu milimetru zaujímající, pak si musíme představiti atom jako ohromný kostel 60 metrů dlouhý, 30 metrů široký a 15 metrů vysoký. V takové ohromné prostoře rozhodit 100.000 takových teček, co to vydá!? Prostora zůstane pro naše oko prázdná jako dříve!

A tyto malinké částečky jak rychle se pohybují! Při radioaktivitě rozeznal americký badatel Rutheford tři proudy těchto částeček, označil je paprsek α, paprsek β a paprsek γ. A tu částečky v proudě β urazí 100.000 kilometrů za sekundu, člověk na svých nástrojích dovede vyloudit největší rychlost 1 kilometru za sekundu (u koule vystřelené s největší prudkostí). a proud γ dokonce 283.000 kilometrů za sekundu. To už se skoro rovná oné největší rychlosti, jakou známe, rychlosti světla, jež urazí 300.000 kilometrů v sekundě. Vezmeme-li jen nízkou rychlost 100.000 kilometrů paprsku β, tu síla v této rychlosti, v tomto prchání obsažená je tak veliká, že francouzský fysik Le Bon praví: Když bychom si tuto prchavou sílu jednoho gramu radioaktivní hmoty, jakou ta hmota rozprchnutím v jedné sekundě vyvine, představili zhuštěnu v jedno, dostali bychom motor o síle 6,800.000 koňských sil. Tato síla by stačila hnáti vlak o 40 vozích s 5000 metrických centů nákladu čtyřikrát místo kolem celé země. Tak ohromná jest energie ukrytá v elektronech jednoho gramu hmoty! Vezmeme-li pak v úvahu prchavou rychlost elektronů 283.000 kilometrů za sekundu, tu podle Lodge jeden miligram (tisícina gramu!) hmoty rozprchávající se vyvine sílu 4500 milionu kilogramometrů. To je síla, která by asi dovedla celý hrad Špilberk vyzdvihnouti na sto metrů vysoko!

Teplota, jakou země vysílá do prostoru, může, jak praví C. Liebenow, míti zdroj svůj v záření radia, které jest uvnitř země ukryto. A teplota vyslaná zemí v jediné sekundě rovná se 10 bilionům kalorií, to znační, je tak veliká, že by tato teplota v jedné sekundě zemí vyssálaná dovedla uvésti milion hektolitrů vody z bodu mrazu do varu! Poněvadž pak 16 gramů radia svým zářením vyšle v sekundě 1 gramokalorii (jednička měrná pro teplo, gram vody ohřát o jeden stupeň), tu stačí, aby v celé zeměkouli bylo ukryto a stejnoměrně rozděleno pouze 28.251 gramů radia (28 kilo!), čili aby v každém krychlovém metru země ukryty byly 2 desítimilionové části gramu (čili 1 pěttisícina miligramu) radia a toto nepatrné množství hmoty zářící už by stačilo udržovati vnitro zemské v onom ohromném sálání!

A z těchto pramalinkých částeček, elektronů, složeno všecko. Hmoty složené, jichž nejmenší částečka, molekula, skládá se z několika atomů

různých prvků, jsou tedy obdařeny různým množstvím elektronů. Molekul vody podle H. Macha měří 122 stomiliontin milimetru a přece v ní nachází se, ovšem ve velmi volném prostoře, nijak nestěsnáno na 13 000 elektronů. Tato ohromná ze 646 atomů složená molekule bílkoviny z vejce slepičího obsahuje jich přes 3 miliony a ještě ohromnější molekula bílkoviny z krve koňské (z víc než 2000 atomů složená) obsahuje jich na 12 milionů. Nejmenší živok, mikrob, bakterie, mikrokok jest však už tvorem, který vybudován jest z mnoha takových molekulí vody, síry a bílkovin. Jeden z nejmenších, jejž pod nejostřejším drobnohledem sotva vidíme, měřící 15 stotisícin milimetru, složen jest ze 30.000 molekulí bílkovin 10.000 atomů síry a aspoň z milionu molekul vody. Počet elektronů v tomto množství atomů obsažený dá se už těžko číslem vyjádřiti od 100 do 150 miliard (tisíc milionů). A to jsme teprv u nejmenšího živoka sotva dohledného nejjemnějším nástrojem. Co už v tom jest uloženo síly a moudrosti a tajemství! Není divu, že už pouhá jediná buněčka, jakou se takový živok jeví, je tak mocným, tak agilním, tak vytrvalým a tak účelně pracujícím ústrojencem! Vždyť je to u porovnání s první složkou hmoty celý ohromný svět! A co v těch malinkých složkách už je síly, pověděno svrchu. A tu jest jich sta miliard sloučeno za jedním cílem. **P. Š.**

Dodatkem ku zprávě minulého čísla (str. 323. Ukázky čistě literarní diskusse české) konstatujeme k žádosti p. Josefa Holého, že u některých výroků tam uvedených opomenuto uvésti jména původců, jako na str. 324 ř. 3. ‚špinavé prádlo‘ (výraz Herbenův), ř. 8. „činnost jeho za nic nestála“ (Dyk), ř. 9. „literární blamáž“ (J. Karásek), z čehož vysvítá, že nejsou to výroky p. Holého. Uvedli jsme nemajíce brošurky celou zprávu dle „Hlasu“ kde jména ona vynechána, nevíme, proč; bezpochyby nepřičítáno okolnosti té tolik váhy, an p. Holý zdál se přijímati výroky ony za své. Rozumí se samo sebou, že nám ani nenapadlo tímto neb jiným způsobem p. prof. Holému situaci jeho na ujmu pravdy ztížiti, tím méně pak hájiti oplzlosti jiných před ním neb vedle něho napsané (na př. od Machara, který se tu také svezl); my pouze káráme a litujeme, že p. autor jako ti ostatní nechce uznati, že tohle, co napsal, není ani poetické ani slušné, a že tento bezesporný svůj faux pas mermomocí hájí. Dejme tomu, že náš t. z. společenský jemnocit, který se proti neslušnostem takovým ozývá, jest namnoze přetvářený a prudní, jak říkají; ale snad není neoprávněno žádati, aby veršem pro celou veřejnost, NB. i pro ženskou mládež p. autoru svěřenou, se nepsalo, co ve společnosti jen trochu méně než nenucené se nemluví. O to nám šlo, o nic jiného, a když obhájcové z nedostatku pravdy a důvodů jak obyčejně začali láteřiti na klerikály, bylo potřebí říci též důraznější slovo.

Ročník XXIII. Číslo 6.

HLÍDKA.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Nicméně přece třeba uvésti dvě kategorie osob, kterým příslušelo postavení poněkud výjimečné. U jedněch měla inkvisice postupovati se zvláštní pozorností, poněvadž stav jejich vyžadoval ohledu, druhé osoby byly opět pro své vynikající církevní postavení cela vyňaty z pravomoci soudův inkvisičních prvé instance a podřízeny instanci druhé.

K prvé kategorii náležel veškeren světský a řeholní klerus, jenž zaujímal nižší postavení hierarchické, než biskupové nebo jim na roveň postavení hodnostáři, a pak světské moci. Tyto osoby byly sice také podrobeny řádnému soudu inkvisičnímu; jen měl býti proces veden zvláště opatrně a každá ukvapenost měla býti zamezena. Proto také ponejvíce v takovýchto případech tázána byla druhá instance. Naproti tomu však, byly-li osoby tyto usvědčeny z činů kacířských, měl je právě ohledem na jejich postavení stihnouti těžší trest, poněvadž měly býti osobám podřízeným zářícím příkladem.[1]) Důvodem oné opatrnosti byla jednak snaha uchrániti duchovní stav od eventuelních veřejných pohoršení, jednak zachovati poměr mezi inkvisicí a státní mocí nezkalený.

Co se týče druhé kategorie osob, byly z kompetence inkvisitorů první instance vyňati především papež dle zásad „apostolica sedes a nemine iudicatur“[2]) a „maior a minori iudicari non potest“,[3]) dále biskupové,[4]) a jak se samo sebou rozumí, také arcibiskupové.

¹) Bulla Alexandra IV »Quod super nonnullis«: § 8. in f. c. 8 in VI. de haer.

²) Srv. c. 13—18. C. 9 qu. 3; c. 3 X. de electione (I. 6).

³) C. 8. Dist. 21.

⁴) C. 16 in VI. de haer.

primasové a patriarchové; bylit sami řádnými soudci nad haeresí. Rovně tak ze řádné pravomoci soudní vyňati byli papežští nunciové a officialové,[1] konečně též inkvisitoři sami, ať již byli jmenováni přímo od papeže neb od představených řádových, a to jednak na základě zásady „par in parem non habet dominium", jednak že byli papežskými officialy. Co platilo o inkvisitorech, to vztahovalo se také na ty inkvisiční komisaře, kteří byli přímo papežem ustanoveni. Jediným kompetentním soudcem pro inkvisitory byl papež sám.[2])

Tato privilegia pozbyla však platnosti, jakmile soudce první instance obdržel od papeže plnomocenství zahájiti a provésti proti privilegovaným osobám proces, což se však jen tím způsobem státi mohlo, že v konkretním případě ona privilegia listem splnomocňujícím výslovně za bezúčinná byla prohlášena.[3]) Nedovolovala-li věc odkladu a nemohli-li řádní soudcové včasně ji vyšší instanci předložiti, měli proti privilegovaným osobám všecko s náležitou opatrností podniknouti, co by nebezpečenství odstraniti mohlo, měli však o tom ihned zprávu podati; tak mohli nařiditi zatknutí, bylo-li podezření z útěku, a přiměřeným způsobem přítrž učiniti, dávala-li ona provinění veřejné pohoršení.[4])

Konečně mohly soudy inkvisiční proti zemřelým členům církve započatá vyšetřování dále vésti a též po smrti jejich je zahájiti, než toliko v tom případě, šlo-li o provinění, které mělo povahu formalního kacířství, nikoli však o činy, které dotyčnou osobu toliko z kacířství podezřelou činily.[5])

Obojí kompetence však, i osobní i věcná, nebyla papežským soudům inkvisičním nikdy přisuzována jako výlučná. Netoliko papež sám mohl jako nejvyšší soudce v církvi rozhodovati ve věcech před soudy inkvisiční náležejících[6]) a vyšetřování jejich nebo proces sám zvláštním splnomocněncům svěřiti,[7]) nýbrž i koncily

[1]) C. 3 in Extr. Comm. de haer. (V. 3).

[2]) *Eymericus*, III. qu. 30; *Henner*, u. d. str. 333.

[3]) Srv. c. 16 in VI. de haer. a c. 3 in Extr. Com.

[4]) *Eymericus*, III. qu. 26—31.

[5]) Glossa k c. 5 de haer. X. ke slovu post mortem... hoc speciale est in crimine haeresis, in criminis detestationem, ut post mortem possit accusari et excommunicari, et ne ecclesia oret pro eo, quia non fuit accusatus in vita.

[6]) V processu templářském vyhradil si papež Clemens V nález nad velmistrem a jednotlivými jinými hodnostáři řádovými. Srv. *Hefele*, Conciliengeschichte, VI. 527.

[7]) *Hefele*, u. d. VI. 434; Const. Ioann. XXII.: Gloriosam ecclesiam z r. 1318, *Eymeric.* app. p. 74 (jmenování mimořádných inkvisitorů pro bekyně).

a papežští legatové, partikularní koncily a biskupové byli k tomu kompetentní. V praxi šlo však hlavně o biskupy, poněvadž tito až do zavedení zvláštních papežských soudův inkvisičních jediné byli řádnými a pravidelnými církevními soudci nad bludaři. Vedle jejich jurisdikce zůstala jurisdikce soudův inkvisičních vždy jen kumulativní a nikdy nevyloučila jurisdikce biskupské.[1]) Jen potud nastala ke konci 13. století změna, že biskupové dle výslovného nařízení papežského měli také při svých procesech proti bludařům zachovávati normy pro soudy inkvisiční směrodatné.[2]) Následkem této konkurující pravomoci bylo možno, že

a) inkvisitorové a biskup v procese současně a společně postupovali, kterýžto případ neskytal obtíží, poněvadž tu bylo jen jediné právní řízení, nebo

b) že buď soud biskupský nebo

c) inkvisiční jedině a samostatně postupoval, aniž se druhý věcí zabýval, nebo konečně

d) že každý z těchto soudů postupoval v jednom a témže případě současně, ale každý odděleně a nezávisle od druhého.

V případech pod *b)* a *c)* uvedených bylo každému soudu samostatně jednání vésti; vedli-li však inkvisitoři sami proces (sub *c)*, bylo jim pro jisté soudní úkony předepsáno vyžádati si rady biskupů, jako na př. při odsouzení obviněného pro bludařství nebo při odsouzení k věčnému žaláři. Poněvadž v případě sub *d)* uvedeném, pro nějž na počátku nebylo zvláštních předpisů, mohly učiněny býti snad dva různé a sobě odporující nálezy, nařídil Bonifác VIII, že oba soudy před prohlášením konečného nálezu mají si vzájemně oznámiti výsledek svého procesu (communicatio processus), a kdyby soud jeden nechtěl splnomocniti soudu druhého k prohlášení konečného rozsudku, že má býti prohlášen společně. Nebylo-li by však při této poradě docíleno dohody, že má býti sporná věc předložena stolici apoštolské, která pak konečné rozhodnutí učiní.[3])

[1]) C. 17 in VI. de haer. (V. 2), c. 1 in Extr. comm. eod (V. 3).

[2]) C. 17 in VI. cit.: »Illum in procedendo modum observent, quem inquisitores possunt et debent per iura communia vel per speciales concessiones seu ordinationes sedis apostolicae observare.«

[3]) C. 17 in VI. de haer. V. 2: »Et si divisim processerint, teneantur sibi invicem communicare processus, ut per hoc possit melius veritas inveniri. Et nisi hoc casu inquisitores in sententiae prolatione dioecesanis vel e contra duxerint deferendum per utrosque simul sententia proferatur. In qua ferenda, si non convenerint, per utrosque negotium sufficienter instructum ad sedem apostolicam remittatur.«

Vzhledem na přehmaty inkvisitorův[1]) urovnal Clemens V na koncilu Viennském poměr vzájemný pro biskupy a inkvisitory novým nařízením.[2]) Dle nařízení tohoto musely, ať již proces byl veden buď jen od soudu inkvisičního neb od biskupského neb od obou současně a samostatně, oba soudy vždy společně — tedy také soud biskupský jen sám věc projednávající společně s inkvisitory — postupovati v těchto případech:

1. Měl-li býti obžalovaný za vyšetřování vzat do tužší vazby než byla obyčejná vazba vyšetřovací (duro tradere [scil. inquisitos de haeresi], carceri sive arcto, qui magis ad poenam, quam ad custodiam videatur).

2. Mělo-li proti němu použito býti tortury, kterou také starší spisovatelé rozuměli uložení postu, corporis dolores a mala mansio.

3. Měl-li býti prohlášen konečný rozsudek.

Aby v uvedených případech společného postupu docíleno bylo, musel soud věcí se zabývající rekvirovati soud druhý (requisitio iudicis). Tato rekvisice děla se zpravidla písemně, a to tak, že soudce rekvirující soudci rekvirovanému oznámil sumárně dotyčnou věc s vyzváním, aby nyní postupoval podle zákona, při čemž sliboval, že zašle spisy, nechtěl-li by rekvisit ani osobně ani zástupcem se súčastniti, nýbrž jen své dobré zdání projeviti. Mohl však také rekvirující soudce zaslati soudci rekvirovanému opis všech akt, aby mu v případě, že by nepřišel, aspoň bylo lze radu dáti. Ostatně mohly oba tyto způsoby býti také spojeny, a poněvadž v této příčině nebylo ani zákona ani zvyku, nebyl vyloučen i jiný způsob, jako na příklad osobní schůze obou soudců nebo dorozumění se poslem.

Doba, kterou rekvirujíci soudce na odpověď rekvisita musel čekati, byla stanovena na osm dní. Uplynula-li tato lhůta, aniž rekvirovaný soudce na rekvisici odpověděl, byl rekvirent oprávněn samostatně

---

[1]) Clem. 1 procm. de haer. V. 3.

[2]) Clem. 1 cit. § 1: »Ipsum (scil. negotium inquisitionis) tam per dioecesanos episcopos quam per inquisitores a sede apostolica deputatos... decernimus exerceri sic, quod quilibet de praedictis sine alio citare possit et arrestare sive capere ac tutae custodiae mancipare, ponendo etiam in compedibus et manicis ferreis, si ei visum fuerit faciendum... Duro tamen tradere carceri sive arcto, qui magis ad poenam quam ad custodiam videatur vel tormentis exponere illos aut ad sententiam procedere contra eos, episcopum sine inquisitore aut inquisitor sine episcopo dioecesano aut eius officiali vel episcopali sede vacante capituli super hoc delegato, si sui ad invicem copiam habere valeant, intra octo dierum spatium, postquam se invicem requisierint, non valebit, et si secus praesumptum fuerit, nullum sit et irritum ipso iure.«

v procesu postupovati. Nebylo-li lze o spolupůsobnosti obou soudců dociliti dohody, musela býti zpráva podána papeži a jeho rozhodnutí vyžádáno.[1])

Prakticky ovšem nemělo toto nové uspořádání vzájemného poměru mezi biskupy a inkvisitory, Clementem V provedené, zvláštního dosahu; zejména postavení a moc inkvisitorů nebyly podstatně omezeny. Biskupové jsouce si vědomi, že jejich postavení vedle postavení inkvisitorů, vystupujících s autoritou splnomocněnců papežských, nejeví se rovnocenným a že kromě toho soudní okrsek inkvisitorů zpravidla je větší než jejich vlastní, aniť sami pouze soud nad svými diecesany vykonávati mohli, chovali se, aby tomuto poněkud nepříjemnému postavení unikli, k rekvisici zpravidla passivně nebo dali se zvláště k tomu ustanovenými zástupci substituovati v oněch případech, kde měli společně s inkvisitory postupovati nebo dokonce splnomocňovali inkvisitory samy, uvádějíce za duvod přetížení jinými záležitostmi diecesanními nebo na to poukazujíce, že o věci víry jest nejlépe postaráno samými inkvisitory. Tím ovšem převaha a vážnost, samostatnost a nezávislost inkvisitorů byly podporovány a zvětšovány. Zástupce biskupův stal se němým representantem biskupské moci, a byli-li inkvisitoři sami biskupem splnomocněni, byli úplně samostatnými. Ale nedosti na tom; abstinence biskupů šla tak daleko, že ani bezprostřední biskupští splnomocněnci nejednali společně s inkvisitory; delegáti dávali se jinými zastupovati, což vlastně odporovalo právním předpisům. Tito biskupští subdelegáti ztráceli se pak vedle inkvisitorů, kteří tím svobodněji počínati si mohli. A třebas i jednotliví biskupové bludaře pronásledovali dále a svou biskupskou jurisdikci proti nim vykonávali, přece přes ustanovení Clementin byla inkvisice proti bludařům tam, kde byly soudy inkvisiční, vykonávána převahou od soudů těchto a inkvisice biskupská ustoupila v té míře do pozadí, že se mohla skutečně inkvisice papežská jeviti jako jediná a výlučně oprávněná.[2])

Pro úplnost dlužno nám v oddíle o příslušnosti papežských soudův inkvisičních ještě v krátkosti zmíniti se o jejich příslušnosti místní. Třebas soudy inkvisiční byly soudy papežskými a papež měl pravomoc soudní nade všemi částmi církve, přece byly papežským inkvisitorům přidělovány vždy určité okrsky, mimo něž nemohli vykonávati žádné jurisdikce. Proto bylo třeba také rozhodnouti otázku místní kompetence, t. j. otázku, který z různých soudův inkvisičních v daném

[1]) *Henner*, u. d. str. 474 n.
[2]) *Henner*, u. d. str. 286 n.

případě zakročiti jest oprávněn. Právo partikularní[1]) především stanovilo v zájmu účinné působnosti soudův inkvisičních, že stejně oprávněna jsou k zakročení fora netoliko domicilia a místa, kde skutek byl spáchán, nýbrž i forum deprehensionis, t. j. forum místa, kde byl provinilec jat. Obecnému právu bylo forum deprehensionis cizí; odtud se vysvětluje také, že toto forum i pro inkvisici nedosáhlo nikdy zákonité sankce a v theorii a praxi, nikoli bez mnohých pochybností o jeho přípustnosti teprve ve století 14. bylo uznáno.

Mezi několika příslušnými soudy rozhodovala prevence, t. j. byl jedině ten příslušným, který proti obviněnému první kroky učinil, a to i pro všecka jiná jeho provinění, pokud tato vůbec náležela k věcné kompetenci soudů nad bludaři. Ano i jestli obviněný utekl, mohl prevenující soud žádati za vydání inkvisita od soudu jeho pobytu.

Vydání samo řídilo se vůbec dle obecných pravidel a stávalo se jen tehdy, bylo-li žádáno listem rekvisičním (litterae requisitoriae), v němž stav věci musel býti přesně udán; měl v něm býti vyložen jak spáchaný skutek, tak také kompetence prevencí vzniklá a pak podán důkaz, že osoba pronásledovaná pro dotyčné provinění nebyla ještě odsouzena (de condemnando). Obviněný nebyl však zpět poslán, i když jinak všecky podmínky byly splněny, mohlo-li povstati nebezpečenství nebo nějaká nepřístojnost pro další proces, o čemž inkvisitoři dle svého dobrého zdání rozhodovali. Zpětné poslání nemělo býti žádáno, neběželo-li o čin závažný, na př. jen o pouhé levis haeresis suspicio.[2]) (P. d.)

---

[1]) *Harduin*, 7, 255: »Ad inquisitionem quippe vestram eos intelligimus pertinere, qui vel infra eiusdem inquisitionis limites deliquerunt vel domicilium ibi habent seu habebant quando inquisitio coepta fuit vel cum ibi morarentur occasione officii cuiuscunque publici vel privati vel certum domicilium non habentes, ibidem inventi, citati fuerunt a vobis, sive illis per quamcunque cautionem astrictis, sive non, inquisitionem contra eos facere incoepistis, vel eis purgationem forsitan indixistis. Si quidem contra tales praesentes vel absentes potestis procedere ac debetis, nisi forte ratione delicti maioris seu minoris commissi alibi vel ratione domicilii vel alia de praedictis inquisitores alii procedere coeperint contra illos. Et enim cum in locis diversis et per inquisitores diversos... inquisitio celebretur, tutius ac salubrius est, ut quisque culpabilis in quibuscunque locis deliquerit, uni et illi inquisitori permaneat obligatus, a quo primo ex aliqua de causis praescriptis sine fraude et sine periculo negotii et animarum fuerit occupatus.«

[2]) *Henner*, u. d. str. 339 n.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Že jakési difference byly, svědčí odstavec *b* instrukce Štěpánovy dané legatům jdoucím „do Slovan“: Duch svatý od Otce a od Syna, nejmenuje se nezplozený, ingenitus, aby byli dva otcové, aniž zplozený, genitus, aby byli dva synové, ale vycházející se jmenuje.[1]) A v listě králi Svatoplukovi počínajícím Quia te zelo fidei v týž smysl dokládá: Neboť Otec jediný není z jiného a proto sám nazývá se nezplozený, Syn pak z Otce věčný Syn, a proto slove zplozený, Duch svatý však jest Otcův a Synův Duch bez jakého mezidobí, a proto neslove nezplozený ani zplozený, ale vycházející, aby se nevěřilo ve dva otce nebo ve dva syny.[2])

Nemůžeme sice a nechceme tvrditi, že by se každé slovo těchto listin týkalo hlasatelů náboženství křesťanského na Moravě, ale poněvadž tyto myšlenky jsou v obojí listině, mám za to, že nejsou zde nadarmo. Soudím, že skutečně na Moravě poněkud jináč se vykládalo o svatém Duše, a sice že nazýván byl ingenitus, ἀγέννητος.

Ale učenníci světcovi také za nedovolené pokládali vsouvati do symbola doplněk Filioque, dovolávajíce se otců, rozuměj dotčených sněmů. Papež totiž píše dále ve své instrukci: Kdyby namítli: Svatí otcové zapověděli symbolu něco připojovati neb odjímati. Prohibitum est a sanctis patribus simbolo addere aliquid vel minuere.[3]) Zasloužili si duchovní slovanští na Moravě výtku pro to, že se přidržovali dosud mínění svého svatého učitele? Až do Štěpána VI právě tak smýšlel i Řím, nad to učenníci světcovi nevěděli ani, že svatá stolice poslední dobou svůj názor o tom změnila, dovídajíť se toho teprve od legatů

---

[1]) *Friedrich*, Codex I. 27. Spiritus sanctus a Patre et Filio, nec ingenitus dicitur, ut duo patres, nec genitus, ut duo filii, sed procedens dicitur. Odstavec v prvním vydaní Miklošičově a Račkého (Starine XII. str. 220 a tuším i v druhém Loewenfeldově Epistolae pontificum Romanorum ineditae roku 1885 vyšlém v Lipsku), jehož nemám po ruce, počíná: *b* Item. Což výslovně připomínám, aby porozuměno bylo, co tím míním.

[2]) Ibidem pag. 24. Pater enim solus de alio non est et ideo solus ingenitus appellatur, Filius autem de Patre sempiternus Filius et ideo genitus dicitur. Spiritus vero sanctus Patris et Filii est spiritus sine ullo intervallo, ubi nulla tempora quaeque habent prius vel posterius sunt cogitanda; et ideo nec ingenitus nec genitus, sed procedens dicitur, [ut] nec duo patres nec duo filii credantur.

[3]) *Friedrich*, Codex diplomaticus, I. pag. 27.

papežových. Však mají slyšeti i důvody, že nad tím nesmí se pozastavovati.

Svatá církev římská jest chranitelkou a utvrditelkou svatých dogmat, neboť nijak nekolísá v katolické víře, jsouc zastupitelkou knížete apoštolského dle slov Páně: Šimone, aj satan vyžádal si vás, aby tříbil jako pšenici, já pak prosil jsem za tebe, aby nezhynula víra tvá, a ty někdy obrátě se, posiluj bratry své. (Luk. 22, 31. 32.) Tato církev bloudící všecky přiváděla k víře a kolísající utvrzovala, neměníc svatých dogmat, nýbrž je vykládajíc těm, kdož jim nerozuměli nebo je nedobře vykládali.[1])

Nepochybuji pro svoji osobu ani dosti málo, že v instrukci papeže Štěpána, jež nás nedošla celá, pouze odstavec *a* předcházející našemu odstavci *b* věnován byl s kratičkým pouze úvodem nauce o svatém Duše vůbec a dovoloval vsuvku Filioque do symbola; námitka, kterou mohli činiti slovanští duchovní, že nedovolovali toho otcové: Si dixerint: Prohibitum est a sanctis patribus, kterou čteme v odstavci *b*, jest mi dostatečným toho důkazem. Logicky alespoň více mysliti se nedá, leč že papež stručně vysvětliv, jak učí římská církev o třetí božské osobě, v odstavci *a* prohlásil pouze, že není už nedovoleno přidávati Filioque do symbola. Kdo ví a považí, s jakou praecisností byly a bývají dosud sestavovány instrukce legatům, nebude moci jináč než dáti mi za pravdu. Kdyby se pak byli učenníci Methodějovi na Moravě dopustili větší nějaké úchylky od učení církve římské, jistě by papež psal v obojí listině, v instrukci legatům i v listě Svatoplukovi, jako v obojí zmínil o kolísajících u víře, které církev římská ustálila (roboravit, solidavit), aniž by snad kanonista, kompilator sbírky kodexu britského musea Addit. Mscr. 8873 byl uznal za dobré v instrukci nadobro vypustiti odstavec ten nebo odstavce o svatém Duše jednající.

Než třeba ještě nahlédnouti do listu Štěpánova Quia te zelo fidei. Ve všem souhlasí s instrukcí, nepodává celkem než jediný bod ukazující i ve znetvořenosti své, jaké asi bylo učení žáků Methodějových o třetí osobě v božství.

I v listě svém papež vynáší autoritu církve římské, jí se dokládaje, protože poprvé zde veřejně vystupuje jakožto obhájce vsuvky Filioque do symbola, o níž ovšem v listě zřejmé zmínky nečiní. Chválí Svatopluka, že se, žádostiv jsa pravé

[1]) Ibidem pag. 27, 28.

víry, obrátil k matce církvi římské, kteráž jest hlavou církví všech, kteréž také udělena byla výsada ve svatém Petru knížeti apoštolském, jemuž svoje ovce pravý pastýř svěřil řka: Ty jsi Petr (skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí neodolají (Mat. 16, 18), branami pekelnými rozuměje ústa rouhající se pravé víře. Onať mocí Kristovou přemohla všecky bludy a všecky u víře kolísající ustálila, opatřena jsouc pomocí svého Tvůrce, dle slov Pána našeho Ježíše Krista (Luk. 22, 31 jak výše). Kdož prosím, táže se papež, není-li nemoudrý, by se opovážil tolik se ponořiti v propast rouhání, aby haněl víru Petrovu, jemuž svěřilo božství, což nebylo povědomo přirozenosti lidské? Načež objímaje Svatopluka, chválu mu vzdává, že chtěje se naučiti pravdě, uchýlil se, nevoliv teprve těkati světem, k církvi římské, kteráž jest hlavou všech ostatních, od níž všecky církve vzaly svůj počátek. Potom vysvětluje katolickou nauku o nejsvětější Trojici, dovolávaje se četných míst písma svatého a dotknuv se nezplozenosti Otcovy, zplozenosti Synovy a vycházení svatého Ducha pokračuje: Absit enim, ut Spiritus sanctus credatur de Patre in Filium et de Filio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedere, sed quemadmodum de Patre ita et de Filio simul procedit.[1])

Učení zavržené slovem Absit — Odstup to až na některé proměny vzato je z Augustina De Trinitate liber 15 cap. 27 (num. 48), kdež v předcházející hlavě vyloživ, že Duch prvotně (principaliter) vychodí z Otce, vypisuje, proč o něm mluví Písmo, že vychází, ne, že zrozen jest. Neboť v tom případě by byl i on Synem. Filius quippe nullus est duorum nisi patris et matris. Absit autem, ut inter Deum Patrem et Deum Filium aliquid tale suspicemur. Quia nec filius hominum simul et ex patre et ex matre procedit: sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit ex matre, et cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam: sed simul de utroque procedit: quamvis hoc Pater Filio dederit, ut quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat.[2]) Týmže způsobem vykládá Augustin In Ioannis evangelium tract. 99 cap. 9, proč praví Písmo o Duchu, že vychází; nebo kdyby se řeklo: je zrozen, synem obou by jej bylo třeba jmenovati atd. jako svrchu. A dokládá: Spiritus

[1]) *Friedrich*, Codex I. pag. 24.
[2]) *Migne*, Patrologia Latina, tom. 42 col. 1095 sequ.

autem sanctus non de Patre procedit in Filium et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit, quamvis hoc Filio Pater dederit. ut quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat.[1])

Mluvě o listě Hadrianově v pannonské legendě vyslovil jsem domněnku, že synoda vormská podobnými slovy kárala učení soluňských bratří obou jakož i jejich pomocníkův, a že proti nim čelily i některé její kanony.[2]) Podobně se ani papež Štěpán VI nezmínil pouze náhodou o učení uvedeném slovem Absit — Odstup to: zamítá, zdá se, znetvořené učení otců řeckých, že Duch svatý vychází z Otce jakožto z nejvyšší prvotě, je odívaje ve slova Augustinova.

Když Augustin psal slova výše dotčená „Spiritus autem etc.“ věrojatno neměl před očima nikoho, kdo by tak byl učil; jako exegeta pouze nepřipouští slovům Písma přikládati smyslu, jakého nedovoluje katolická církev. V naší památce jest uvedeno bezprostředně slovem Absit — Odstup to, což nasvědčuje, že skutečně výtka se činí osobám, které podobně nějak učily.

Podotkl jsem, že zde učení kárané Augustinem je znetvořeno, aby vynikla jeho dogmatická nesprávnost, na synodě vormské slovíčkem tantum přidaným. Štěpánovi VI neosmělil se ani úhlavní nepřítel Methodějův biskup Viching žalovati, že by byl věřil, jakoby Duch svatý vycházel z jediného Syna, tak pevné bylo přesvědčení o jeho pravověrnosti v Římě, o učení, jež odpřisáhl, že Duch svatý vychází z Otce i ze Syna nebo z Otce skrze Syna, ale o jeho učennících pověděl, že jaksi tělesně si představují východ Ducha z Otce na Syna a ze Syna k posvěcování tvorstva jako po nějakém žebříku (quasi quibusdam gradibus).

Nanejvýš důležito jest, že se Štěpán papež ani slovem nezmiňuje o učení Fotiově, ačkoli vzpomněl výkladu kanonů sněmu efesského a chalcedonského o nerozšiřování symbola nikejskocařihradského, jehož se ode dávna držel i sám Řím.

Nauka, jak ji zpravodaj udal papeži, není sama sebou haeretická, ale není také dogmaticky docela správna. Pročež mluví papež: Absit — Odstup to, vzdáleno budiž vás, abyste tak věřili, nechtějte tak věřiti Na druhé straně necensuruje té věty ani Augustin, ani sněm jedenáctý

[1]) *Migne*, tom. 35 col. 1890.

[2]) List Hadriana II v pannonské legendě a bulla Jana VIII Industriae tuae. Sborník Velehradský, VI. str. 45 sl.

toledský roku 675, kdež také se vyskytují slova podobná, ani vormský, ani zde konečně Štěpán VI. Ale pozorujme, nedí tu papež, jako sném vormský „vel de Filio tantum procedit“, za to zde máme: „de Patre in Filium et de Filio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedit.“

Otázkou jest nyní, komu dáme za pravdu, pokud se učení zde vytčené může býti připsati Methoději arcibiskupovi jako učiteli svých žáků? Zdali Hadrianovi II, který shledav, že pravověrný jest, posvětil jej na biskupství, a Janu VIII, jenž vyslechnuv jej na synodě u přítomnosti četných biskupů, slavnostně uznal, že ve všelikém učení souhlasí s věrou kostela římského, — nebo člověku falsatoru, jenž podvržené spisy vědomě vydával za pravé papežské listiny, který podváděje svého zeměpána lichocením, vlastizrádně zaprodával nepřátelům? Dáme za pravdu dvěma papežům soudcům zajisté kompetentním u věcech víry, čili biskupovi ctižádostivému, který usvědčen je z podvodu a z nekalých piklův a pletich proti vlastnímu metropolitovi, a což více jest, apoštolskému legatu?

Odpověď není nesnadna: přidržíme se svědectví pravého a jistého, že Methoděj byl pravověren, za pravdu míti budeme, že pravověrným zůstal až do posledního okamžiku svého života; ze svědectví Vichingova či jakkoli se nazýval žalobce, zavrhneme, co se s katolickou pravdou nesnáší, ostatního pak použijeme k seznání Methodějova smýšlení a učení o svatém Duše zvláště.

Namítne někdo: papež nepochybuje o pravověrnosti moravského arcibiskupa, neboť i zde v listě i v instrukci, již dal svým legatům, mluví výhradně o knězech — doložíme: moravských — jichž arci vychovatelem velikou většinou byl Methoděj.

Nepopíráme, že ani na tomto místě ani na druhém nestíhal papež Methoděje v řadě prvé; však víme z listu Štěpánova Svatoplukovi, že v Římě ještě roku 885 a 886 přesvědčeni byli o jeho pravověrnosti, tak že se neosmělil ani žalobce z bludů viniti biskupa nedávno teprve z téhož nároku očištěného, neboť bylo se mu obávati, že bude považován za hanebného lháře a pomluvače a že se jemu nepodaří ani, co zamýšlel se slovanskou liturgií a se slovanskými knězi. Proto nevypovídá o Methoději leda že se oddával pověrkám a že proti přísežnému slibu sloužil slovansky, jakož i že svoje protivníky vyobcoval z církve na potupu katolické víry; však jeho žákům připisuje učení o svatém Duše

nezcela jasně vyjádřené. „Methoděj“, tak alespoň lze čísti mezi řádky, „před krátkou teprve dobou smrtí sešel, a ejhle! učňové jeho už jináč učí o svatém Duše nežli církev římská.“ Na koho padá vina toho, ne-li na jejich učitele?

Nesmějíce se domýšleti, že by se byl Methoděj uchýlil od církve katolické u věrouce vůbec a zvláště v dogmatě o východě svatého Ducha, vedeni jsouce výroky papeže Štěpána, s dosti velikou pravděpodobností můžeme určiti, jakých názorů byl světec a jeho žáci o třetí božské osobě.

Především pozorujeme, že Methoděj, ačkoli dle učitelů řeckých za nejvyšší prvoť (principium, jináč původ čili příčinu) nejenom bytu Synova, ale i Ducha svatého kladl Otce (důkazem toho je celé učení papežem kárané s přidanými slovy „quasi quibusdam gradibus“), přece s církví katolickou věřil a učil, že Duch svatý pochodí z Otce skrze Syna, čili což jedno jest, z Otce i ze Syna.

Za bludnou měl tedy domněnku, že Duch vychází z jediného Otce, ale zavrhoval i představu, jakoby vycházel z jediného Syna, kterou, zdá se mi, jemu připisovala synoda vormská roku 868.

Neméně odsuzoval domněnku, že Duch svatý tak vychází z Otce na Syna, že z jediného Otce vycházeje přenesen jest na Syna a s ním zároveň se sdílí. Aniž za pravdu měl, že vychází prvotně (primario) z Otce a teprve druhotně (secundario) ze Syna, že totiž jináč vychází od Otce a jináč od Syna, což popírá Štěpán papež s Augustinem.

Methoději nebylo neznámo učení některých otců latinských a řeckých, že Duch jest láska, která vychází z Otce na Syna a ze Syna na Otce, kterou má Otec k Synu a Syn k Otci, že Duch svatý společný jest Otci i Synu, čili, jak se Řeci rádi vyslovují, vlastní, ἴδιος jest nejenom Otci, ale i Synu, jedním dechnutím vycházeje od obou. Mohl bychom si mysliti, že byla tato nauka církve římské Methoději sice na počátku neobyčejnou, ale nemůžeme připustiti, že by ji byl uznával za bludnou, jako tvrdí životopisec pannonský a jiné východní legendy a památky.

Methoděj věděl, že jak Spasitel učí (Mat. 10, 20) i apoštol jeho (Řím. 8, 11), Duch jest Otcův, že týž Pavel nazývá jej také (Řím. 8, 9) Duchem Kristovým a (Gal. 4, 6) Duchem Synovým a (Řím. 8, 9) vzhledem na to, co následuje v témže verši a v 11. opravdu jest Duchem Otcovým i Synovým, jakož Štěpán vykládá v listě svém, že církev katolická učí dle Jana 15, 26 Duch svatý vychází od Otce a dle téhož evangelisty 16. 1[illegible] zároveň i od Syna. Nicméně působení Ducha svatého na venek (ad extra

jež jedno jest a nedílno Otci i Synu i Duchu svatému, se zřetelem na Řím. 11, 36 si myslil z Otce skrze Syna v Duchu svatém, čili raději dle řeckého čtení: k Duchu svatému, jenž jest naším dokonávatelem, jenž dle Damaskina je síla posvětná, sebou ostojná, kteráž dle Cyrilla nedokonalým dává, což dokonalého jest.

Výtka, kterou v listě svém vytýká Štěpán, dobře se snáší s naukou katolickou, když jenom vyloučíme výklad svrchu uvedený a vyškrtneme z ní slova nepřístojná „quasi quibusdam gradibus.“ Jí výborně se označuje mimo lišnost (distinctio) božských osob, která nadbytečnými činí slova papežova: distinctionem dico, quia alia est persona Patris, alia Filii alia Spiritus sancti etc., i vtomný východ (immanens processio) Ducha svatého.

Ostatně i mnozí otcové řečtí počínajíce věkem šestým, aniž se vzdalovali nauky církevní, učili, že Duch svatý z Otce vychází a na Synu odpočívá čili spočívá[1] (conf. Isai. 11, 2. Mar. 1, 10. Jan 1, 32. 33) a všem život dává. Následovali je někdy i latinští, ačkoliv obyčejně zřetelně jedním hlasem vyznávali východ svatého Ducha od obou.

Otcové mluvíce o vespolném poměru božských osob chránili se užívati slov mimobiblických a jim souznačných, jak výše dotčeno; možno tedy, že Methodéj, jednaje o posvěcení Duchem svatým, užil výrazu odpovídajícího řeckému καταβαίνειν, descendere, totiž състѫпити, čili jak čteme v nejstarších překladech evangelií, kde řeč jest o sestoupení Ducha svatého na Ježíše pokřestěného Janem, сънити a съходити (jinde nalezáme i низъходити), čehož použil Viching k svému účelu, aby zostudil před papežem učenníky světcovy a tím i jeho samého, dodav „quasi quibusdam gradibus.“

Avšak právě tato slova nás vedou na pevnou dráhu, ukazujíce, jak o svatém Duše učili oba světci soluňští, později sám Methoděj a po jeho smrti jeho žáci.

Zmínil jsem, že spisovatel knih karolinských bojuje v hl. 3. knihy třetí s patriarchou cařihradským Tarasiem, kterýž vyznal ve svém symbolu, že Duch svatý vychodí z Otce skrze Syna, a výše v hl. 1. píše, snad právě zření maje na to, co následovati mělo: nec est prorsus aliquis in Trinitate gradus.[2] (P. d.)

[1]) Tak *Damaskin*, De fide orth. I. 8. *Migne*, 94, 821.

[2]) *Mansi* 13, col. 759.

Snahy o rozlučitelnost manželství.

Několik poznámek od soudního rady KONSTANTINA LÖFFLERA. (O.)

Překážka rozdílu náboženství není prý již v žádném pokročilém státě evropském uznána a odporuje prý zákonem uznávané svobodě náboženství a rovnému právu všech konfessí. Občanské právo, jež všude jinde jest nezávislým na náboženském vyznání, vykazuje v tomto směru ostrou trhlinu mezi obyvatelstvem.

Pokud jde o překážku manželství u kněží a mnichů, poukazuje Mitteis na spisy Brentanovy. Jestliže církev kněze, jenž svoji důstojnost složil a k jinému náboženství přestoupil, přes to pokládá ještě za kněze, lze prý pochopiti; jestliže však stát propůjčuje se za vykonatele toho názoru, pak jest prý to poslední zbytek oněch dob, kdy stát ještě vykonával rozsudky kacířské. Ostatně prý této překážky zpravidla v jiných státech, ba ani v Italii již není.

Těžisko celé otázky reformní vidí Mitteis v rozluce. Ačkoliv uznává, že v nerozlučitelnosti manželství spočívá něco z oné velkoleposti ideí, které jsou vlastní křesťanství a zejména katolicismu a pro tento tvoří hádanku jeho úspěchů, tedy přece jest prý tíha této ideje tak velikou, že individuum dusí. Přísný katolík, jenž nepřeje rozlučitelnosti, nechť prý i pro budoucnost spokojí se s pouhým rozvodem od stolu a lože, od každého však prý takového odříkání nelze žádati. Neboť pouhý rozvod znamená prý doživotní vdovství a působí jako nedobrovolný slib klášterní; v morálním směru znamená doživotní společenské snižování rozvedených, kteří stanou se kridatary manželskými a octnou se snadno jak sexuelně tak i jinak na šikmé ploše. Tomu všemu bylo by prý zamezeno, kdyby rozvedeným dovoleno bylo znova se ženiti a vdávati a tak minulost zakrýti pláštěm zapomenutí. Ovšem doporučuje Mitteis pro důvody rozluky zvláštní opatrnost a je zejména pro odstranění důvodu vzájemné dohody při oboustranné nenáklonnosti, kterýžto důvod v Rakousku pro protestanty platí.

V anketě kulturně-politické společnosti vídeňské a jinými zastanci rozlučitelnosti manželství bylo tvrzeno a příklady dokládáno, jak krutou a škodlivou jest pro jednotlivce zásada nerozlučitelnosti, která bývá zdrojem duševních muk a žalostné bídy.[1]) „Zákaz rozvázati takováto manželství pro nás, vyrostlé v ideách svobody individua, humanity a socialního soucitu — jest nám nepochopitelný, máť zcela ponurý a tvrdý ráz oné doby, ve které vznikl: středověké askese, neocenění hodnoty a svobody individua, bezcitnosti k tělesným i duševním mukám. Zákaz ten vykazuje myšlenkovou signaturu naší době úplně cizí. Považme, jak v rozrušených manželstvích takových trpí jemnější, hlubší, sensitivní povahy; představme si, jak smutné či rozhárané ovzduší takového manželství působí na myšlenkový a citový vývoj dítek! Uvažme však také pravidelné konsekvence nerozlučitelnosti takových svazků: při-

---

[1]) *Dr. E. Koerner* v »Právnických Rozhledech« 1905 č. 3.

ozeným důsledkem v nejčastějších případech bývá dvojí konkubinát. oměr, jejž předsudek společenský odsuzuje; jak musí býti kruté a ruchlivé důsledky tohoto společensky v klatbu daného poměru oběma eho účastníkům, jak nevinným dítkám z něho vyšlým! Jeden takový ešťastný nerozlučitelný svazek manželský mnohdy překáží uzavříti dva ňatky šťastné. A nad to všechno — jaké nebezpečí hrozí z důsledků ech obecné mravnosti a tím i společnosti. Základem společnosti je pořádaný svazek rodinný, styky pohlavní v zájmu společnosti jest egulovati, ve stycích pohlavních mimo manželství spatřuje se ohrožení mravnosti, nerozlučitelnost manželství brání založiti po nezdařeném ednom spořádaný život nový, askese jest proti lidské přirozenosti a ákaz rozluky svazku manželského vede v nejhustších případech k nemravnosti: proto společnost nechť brání tomuto nebezpečí včas — prve ežli posavadní snad vážné memento přejde ve skutečnou mravní hnilobu! e-li rozpor mezi potřebami společnosti a názory náboženských společností, emůže býti volby jiné nežli vyhověti oněm přes odpor těchto, při čemž hodnou úpravou řádu manželského bude ovšem zabráněno lehkovážným ozlukám."

Uvedl jsem tuto stať z Koernerova pojednání „Pro reformu práva manželského" doslovně, poněvadž zrcadlí se v ní asi všechny argumenty, ež po stránce osobní svobody a mravnosti pro rozlučitelnost jsou uváděny.

Přihlédneme-li k důvodům, jež pro rozlučitelnost byly uváděny, můžeme rozeznávati dvě skupiny hlavní, jednu, která jest pro volnou ozlučitelnost, pro jakési manželství na výpověď, a druhou, která je ce též pro rozlučitelnost, ale jen z důvodů závažných, zákonem předem ž stanovených.

Názory ve skupině první zastoupené zdají se mi býti jednak pro dskou společnost nebezpečné, jednak naprosto neliberální; nebezpečné roto, poněvadž stát jako organisovaná společnost lidská, vybudovaná a svazku rodinném, musí míti zájem na tom, aby tato základní jednotka eho vyzbrojena byla všemi možnými kautelami a aby osud její, zejména ejí trvání nebylo vydáno libovůli jednotlivců, kteří by neobmezené olnosti v tomto směru mohli nadužívati způsobem frivolním a ohrožovali ak celý mravní výchov dorostu lidské společnosti. Jestliže takové libovolné rozluky manželství tu i tam, zejména v nejnižších třídách společnosti skutečně se přiházejí, nemůže stát tyto mimořádné případy ovznésti na princip všeobecný, poněvadž by tím sám svoji existenci odkopával. Legalisace této volnosti v manželství nepřinesla by ani ádného praktického výsledku jednotlivcům, a sice ani těm, kteří mají eště cit pro rodinu, cit mateřský a otcovský, ani těm, kteří citu akového nemají; oněm proto ne, poněvadž by se k frivolní rozluce ž z přirozeného citu svého nedali svésti, těmto — zajisté jen zřídka e vyskytujícím osobám — proto ne, poněvadž nedají-li se již za ynějšího přísného zákonodárství manželského od opuštění ženy a roiny odstrašiti, činili by tak asi stejnou měrou za zákonodárství úplně olného. U lidí tohoto druhu nepomůže žádný zákon, zde třeba naopak působiti na zvýšení mravní úrovně, na rozšíření vzdělání a zlepšení

majetkových podmínek života, a pak nebude ani přísnější zákonodárství u nich pocifováno jako břemeno.

Volná rozluka manželství byla by však naprosto neliberální a musily by se jí v první řadě opříti ženy jako individua slabší, zevnější půvab dříve než muž ztrácející a kromě toho i pro samostatný výdělek dosud málo vyškolená. Zásada, že prý by vědomí, že svazek manželský může býti snadno rozvázán, připoutala manžely k sobě, lépe snad řečeno ženu k muži více než při nerozlučitelnosti, snadno by zvrátila manželství ve stav strojené a otrocké odvislosti, poněvadž by ženu nepoutala k muži opravdová náklonnost, nýbrž strach o materielní existenci.

Ostatně pochybuji, že by volnost neb aspoň uvolněnost v rozloučení manželství měla dlouhé trvání.

Dějiny nás učí, že příliš liberální zákony nesvědčí lidské společnosti a že brzy při nich nastává reakce. Tak bylo tomu — jak již Dr. Kienböck v anketě o tom se zmínil — po zrušení lichvy, tak vidíme to při volné konkurenci, která kdysi byla vůdčí zásadou politiky hospodářské a k jejímuž omezení směřují různé jednak již vydané, jednak chystané zákony o nekalé soutěži; tak bylo a je tomu při svobodě živností.

Přicházím ku skupině druhé, která totiž chce připustiti rozluku jen ze zvláštních závažných důvodův, a tu především dlužno uvésti, že jeden z důvodů rozluky platících pro nekatolíky dle § 115. obč. z., t. j. vzájemný nepřekonatelný odpor, již dnes jest jako neudržitelný potírán i těmi seriosními lidmi, kteří se jinak zastávají rozluky manželství, ježto se dá snadno uměle vyvolati, ba i fingovati. To platí zajisté i při tak zvaném zlomyslném opuštění manžela nebo manželky, ba i při cizoložství, jak to Mitteis připouští, a myslím, že i při úkladech o život a zdraví. Pokud jde o cizoložství, na něž v anketě zmíněné tolik váhy bylo kladeno, dlužno poukázati k ustanovení § 1312 něm. obč. z., dle něhož manželství nesmí býti uzavřeno mezi manželem pro cizoložství rozvedeným a mezi tím, s nímž tento rozvedený manžel cizoložství spáchal, a je tedy nejen dle práva rakouského, nýbrž i dle nového občanského zákona německého cizoložství překážkou manželství právě u těch, kteří rozloučením manželství nejvíce by měli zájmu na tom, aby jejich dosud nedovolený poměr proměněn byl v poměr zákonem uznaný, t. j. v manželství. Že by reforma práva manželského v Rakousku šla v tomto bodu dále než občanský zákon německý, jenž jinak rozluku z důležitých příčin zná, sotva lze očekávati, a naděje rozvedených manželů, jiż do odstranění tohoto impedimenta byly kladeny, sotva asi dojdou kýženého splnění.

Jako nový důvod rozluky byla uváděna nezhojitelná nemoc duševní a podobné pathologické stavy. Než i to zdá se mi býti málo liberálním. Všichni nemocní manželé nemohou přijíti a nepřicházejí do ústavů pro choromyslné nebo do nemocnic, a z těch, kteří jsou tam přijati, bývají mnozí po nějakém čase, ba i po několika letech odtud jako uklidněni nebo zase jako nezhojitelni propuštěni. Jest liberálnějším, aby takový nemocný měl právo vrátiti se do své dřívější rodiny, kde by nalezl pečlivého ošetřování, neb aby manžel nebo manželka měla míti právo

nemocnělého muže nebo ženy rozlukou manželství se zbaviti a vydati j v největší bídu právě v okamžiku, kdy pomoci nejvíce potřebuje? Myslím, že odpověď nebude nesnadná. To, co uvedeno o nemocech, platí zajisté i o trestech. Občanský zákon uznává v § 115. při nekatolických manželstvích jako důvod rozluky odsouzení nejméně k pětiletému žaláři. Domnívám se, že ani toho ustanovení nebylo by lze při moderní reformě práva manželského udržeti a že, kdyby je stát chtěl uznati za příčinu rozloučení, musil by je značně obmeziti Trestní čin, na který vyslovil soud aspoň pětiletý žalář, nepotřebuje býti vždy tak hrozný, aby odsouzeného nešťastníka zbaviti mohl práva na svou rodinu; vždyť čin takový může spáchán býti z důvodů politických, z nezkrotitelného rozčilení, ba z tragického zauzlení poměrů. Sama dnešní správa justice snaží se podporováním spolků, jež zabývají se péčí o trestance, o to, aby těm, kteří se proti zákonu prohřešili, umožněn byl slušný návrat do společnosti lidské, a tatáž správa státní měla by znemožniti takovému nešťastníku návrat do té nejužší a jemu nejbližší společnosti, v níž dříve žil, do společnosti rodinné? Tatáž správa státní, která pečuje o blaho propuštěných trestanců, měla by dáti ženě, muži nebo rodině právo přetrhati veškeré svazky, kterými s nimi byl odsouzenec dosud spjat? Myslím, že by to nebyl pokrok na dráze liberálnosti.

Zastanci rozlučitelnosti poukazují s velikým důrazem na to, že nerozlučitelnost, že pouhý rozvod od stolu a lože bývá zdrojem konkubinátů, jež nynější společnost odsuzuje jako nemravné. Žádný důvod není tak lichým, jako právě tento. Kdyby byl správným, pak bylo by i potírati stav vdovský, ba i stav svobodný, poněvadž i u ovdovělých a u svobodných, kteří z jakýchkoli příčin nechtějí nebo nemohou vstoupiti v manželství, jest nebezpečí konkubinátu právě takové jako u osob rozvedených, a přece nikomu nenapadne navrhnouti v tomto směru nějaké reformy. Ostatně ani stát, který by zavedl rozlučitelnost manželství, nerozkázal by rozloučeným manželům, aby vstoupili v nové manželství, ani by jim nezakázal, aby vcházeli v poměr konkubinátu. Pravý opak lze spíše očekávati: ten, kdo se jednou v manželství napálil, sotva bude míti odvahu uzavříti sňatek nový, opět těžko rozlučitelný, a spíše vstoupí, když již jinak se nemůže obejíti, do poměru snadno rozvazatelného, do konkubinátu.

Dále nelze přehlédnouti, že stát, kdyby zavedl rozlučitelnost, sotva mohl by postrádati pouhého rozvodu od stolu a lože, jak tomu skutečně v jiných státech jest, a že by stát mohl zameziti faktický rozchod manželů bez soudní procedury — a pak byli bychom v příčině konkubinátu tam, kde jsme nyní. Tento stále a stále se opakující důvod (konkubinát) nemá však, jak se mi zdá, svůj kořen v první řadě v ethickém názoru těch, kteří žijí v konkubinátě, o nějž se ostatně stát jako o věc soukromou zpravidla (vyjímajíc § 516. tr. z., činí-li totiž veřejné pohoršení) nestará, ani v mravní rozhořčenosti obecenstva, nýbrž spíše v ustanovení § 502. tr. z., na jehož krutost a neoprávněnost v anketě zmíněné mnoho si bylo naříkáno. Jak známo, trestá se dle § 502. tr. z. cizoložství bez rozdílu, zdali manželství nebylo rozvedeno

neb ano, poněvadž prý povinnost k věrnosti manželské není tím zrušena. Tedy i manželé od stolu a lože rozvedení mohou býti stíháni, a v tom vskutku je přílišná přísnost; neboť rozvedení od stolu a lože sprošťuje manžely závazku nazývaného povinností manželskou, a kde tedy závazku takového není, nemělo by ani porušení idealní povinnosti k věrnosti býti trestným, jestliže nastalo rozvedení od stolu a lože. Zde tedy snahy reformní měly by se obraceti ku změně trestního zákona a nikoli ku změně práva manželského.

Jeden z dalších důvodů, který bývá pro rozlučitelnost uváděn, jest, jak již shora bylo řečeno, ohled na děti v manželstvích nešťastných. Než ani ten důvod nezdá se mi býti správným, neboť i kdyby uznáváno bylo za příčinu rozluky zlé nakládání, surové nadávky, hádky a pod., sotva asi bylo by připustným a soudy sotva asi by na to vešly, aby pro jednu takovou neblahou scenu rodinnou povoleno bylo rozloučiti manželství. Kdyby k povolení rozluky vyžadováno bylo delší trvání těchto smutných výstupů v rodině, pak zajisté rozluka byla by slabým lékem pro děti, výstupy těmi beztoho již otrávené, zvláště uvážíme-li, že by manžel nebo žena toužící po rozvázání manželství zajisté vynaložila vše, aby trapné sceny v rodině vyvolávala co nejčastěji a v míře co možná nejhnusnější. Dále nelze zapomenouti, že by rozloučení manželé vstoupiti mohli ve sňatek nový, že by manželství to opět mohli rozvázati a opět uzavřeli sňatek nový atd. Že by osud dětí, a to třeba dětí z opětovných manželství, společně vychovávaných, které by pak měly, jak v anketě na to bylo ukázáno, otce číslo 1., číslo 2. atd. nebo matku číslo 3., číslo 4. atd. byl lepší nežli těch, které při pouhém rozvodu zůstanou přece jen u své matky neb u svého otce, sotva lze očekávati. Legendy a zkušenosti o macechách a otčimech málo tomu nasvědčují.

Bylo též (prof. Dr. Benediktem) žádáno, aby zřejmý konkubinát ukládal povinnosti manželské a aby dětem z něho pošlým přisuzována byla plná práva rodinná. Než i tato na první pohled zcela humanní zásada má svoji nebezpečnou stránku. Provedení zásady té rovnalo by se odstranění manželství. Neboť kdyby děti ze zjevného konkubinátu pošlé byly postaveny na roveň dětem manželským, pak bylo by zbytečno voliti nerozlučitelnou neb i rozlučitelnou formu manželství, poněvadž toto nemělo by žádné výhody před konkubinátem, aspoň pokud běží o nejmocnější pojítko svazku manželského — o děti. Tím právě, že zákon neposkytuje dětem nemanželským stejných práv jako manželským, vysloveno jest jakési memento pro ty, kdo nechtějí voliti legálně uznaný poměr rodinný; tím právě má býti zamezeno, aby konkubinát a manželství nebyly sobě postaveny na roveň.

Bylo též tvrzeno, že není příčiny odepříti úplnou rozluku tehdy, když povolen bývá — dle nynějšího práva — rozvod, poněvadž prý je to co do rozchodu manželů stejným. Než právě tím, že při pouhém rozvodě nemohou rozvedení vstupovati v nové manželství, zřízena jest jistá hráz proti lehkovážným rozchodům manželů, poněvadž vědí, že rozvodem nedosáhnou žádných zvláštních výhod pro sebe.

Shrnu-li vše to, co jsem pověděl o důvodech, jež uplatňovány jsou pro rozlučitelnost, a to, co jsem uvedl proti nim, nemohu jinak než vysloviti pochybnost, že by i jistými kautelami opatřená rozlučitelnost měla ony blahodárné výsledky, které jsou si od ní slibovány.

Než přece v jednom směru dalo by se snad o reformě práva manželského ve příčině rozvázání manželství mluviti, a sice ve směru, který by navázal na nynější zákonodárství v Rakousku platné a který by snad dal se spojiti s církevním stanoviskem o nerozlučitelnosti manželství. Občanský zákon stanoví totiž v § 100. a 101. zřetelem k § 60., že manželství může býti prohlášeno za neplatné pro stálou impotenci, byla-li tu již v době uzavření sňatku, dále v § 58, že manželství může býti prohlášeno za neplatné, shledá-li manžel po sňatku, že jeho žena je s někým jiným těhotna. Oba tyto důvody neplatnosti mají svůj základ vlastně v omylu neb jinými slovy v nesprávném předpokladě; ohledně těhotenství ženy vysvítá to patrně z přirovnání ustanovení §§ 57—59. Manželství pokládá se tu za neplatné a priori. Tato zásada omylu dala by se — jak zejména Dr. Lifczics navrhoval — rozšířiti i na jiné případy omylu, na př. duševní a jiné, na potomstvo a ženu přenosné nemoci, na zamlčené trestní činy diffamující, na naprosté sklamání ohledně mravní úrovně druhého manžela atd., předpokládajíc ovšem, že vlastnosti tyto byly zde již při uzavření sňatku a druhé straně nebyly známy. Rozumí se samo sebou, že by neplatnost takového manželství mohla býti vyslovena jen k návrhu stran a že by uplatnění tohoto návrhu musilo býti vázáno lhůtou co nejkratší. Reformě, která by chtěla tuto dráhu nastoupiti, mohla by snad sloužiti za vzor ustanovení §§ 1333. a 1334. něm. obč. z.[1])

Při celém hnutí reformním nelze přehlédnouti jednoho důležitého momentu, zdali totiž v Rakousku za nynějších socialních a národnostních až na nůž rozháraných poměrů potřebí jest vyvolati ještě kulturní boj, boj o rozlučitelnost manželského svazku, jejíž naléhavost nijak není prokázána. Připustiti odporovatelnost manželství z důvodu omylu, ovšem ve smyslu širším než v právu dosavadním, zbavilo by hnutí, o němž tu řeč, o jeden velmi silný hrot a odvrátilo by od něho kruhy nábožensky dosud cítící, v nichžto sklamání způsobené podvodným předstíráním neb obmyslným zatajováním vlastností a vad osobních zasazuje rány nejhlubší a nejbolestnější.

[1]) § 1333: Eine Ehe kann von dem Ehegatten angefochten werden, der sich bei der Eheschließung in der Person des anderen Ehegatten oder über solche persönliche Eigenschaften des anderen Ehegatten geirrt hat, die ihn bei Kenntnis der Sachlage und bei verständiger Würdigung des Wesens der Ehe von der Eingehung der Ehe abgehalten haben würden. § 1334: Eine Ehe kann von dem Ehegatten angefochten werden, der zur Eingehung der Ehe durch arglistige Täuschung über solche Umstände bestimmt worden ist, die ihn bei Kenntnis der Sachlage und bei verständiger Würdigung des Wesens der Ehe von der Eingehung der Ehe abgehalten haben würden. Ist die Täuschung nicht von dem anderen Ehegatten verübt worden, so ist die Ehe nur dann anfechtbar, wenn dieser die Täuschung bei der Eheschließung gekannt hat. Auf Grund einer Täuschung über Vermögensverhältnisse findet die Anfechtung nicht statt.

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.

Studie DRA. JOSEFA KAŠPARA. (Č. d.)

S cynismem až zarážejícím Bruno mluví o Kristu jako o Bohučlověku, dotýkaje se spojení přirozenosti božské i lidské v jedné jeho osobě. Budiž nám dovoleno uvésti jen jedno z takových míst. Bruno ve Spacciu dává zastupovati osobu Kristovu centaurem Chironem[1]) a praví ústy Jovišovými: Jest čas, abychom přišli k centaurovi Chironovi. A Momus[2]) řekl: „Co si máme počíti s tímto člověkem naočkovaným na zvíře či s tímto zvířetem připoutaným k člověku, u něhož dvě přirozenosti jsou jedinou osobou a při němž dvě substance spojují se v jedno hypostatické spojení. Dvě věci pojí se tu — o tom není žádné pochyby — v bytost třetí. Než těžko je zvěděti, zda tato třetí bytost jest něco lepšího, ušlechtilejšího než jeden a druhý z obou dílův, aneb aspoň než jeden z nich, aneb je snad něco horšího, menšího, méně dokonalého? Chci totiž říci, zda-li ze spojení přirozenosti koňské s lidskou může vzniknouti Bůh, kterýž by byl hoden nebeského sídla, nebo snad zvíře, jež by zasloužilo, aby bylo dáno za ohradu nebo do chléva? Nechť si Isis, Jupiter a jiní sebe více mluvili o tom, že je předností býti zvířetem, a že chce-li člověk bohem býti, musí do sebe míti něco zvířecího, a že na kolik si přeje býti bohem (božským), na tolik že před tím musí ukázati se zvířetem, já přece nikdy neuvěřím (praví Momus), že by tu, kde není ani celý člověk ani dokonalý, kde není ani dokonalé ani celé zvíře, nýbrž kde jest kus zvířete spojen s kusem člověka, že by z toho něco lepšího mohlo býti, nežli z toho, kde kus spodků je sešit s kusem kabátce; z toho zajisté nejen že nelze zhotoviti nějakého lepšího oděvu, než jsou kabátec a spodky dohromady, nýbrž ani ne takového, jakým jsou kabátec a spodky o sobě.“ — „Mome, Mome“, odpověděl Jupiter, „tajemství to je skryté a veliké, a ty nemůžeš ho pochopiti, musí ti stačiti, abys v ně jako ve věc vznešenou a velikou věřil.“ — „Vím“, pravil Momus, „že to ani ode mne aniž od jiného, kdo jiskru rozumu má, nemůže býti pochopeno, avšak abych tomu věřil sám, kterýž jsem také bůh, aneb někdo jiný, jenž jen za jáhlu rozumu má, přál bych si, abys mi to nějakým pěkným způsobem předložil k věření.“ — „Mome“, pravil Jupiter, „nemusíš věděti více než je ti třeba, a věř, toho ti netřeba věděti.“ — „Nuže ano, Joviši“, odpověděl Momus, „abych ti byl po vůli, chci tedy věřiti, že jeden rukáv a jedna nohavice jsou cennější, ano mnohem cennější než pár rukávův a pár nohavic, že člověk není člověkem a zvíře není zvířetem, že půl člověka není půl člověka ani půl zvířete půl zvířete, ano že

[1]) Chiron centaur, souhvězdí na jižním nebi. Zobrazováno bylo centaurem Chironem demonem těla lidského, ve spojení s trupem koňským. Centaur ten držel v rukou vlka a kopím ho probodával.

[2]) Momus allegoricky znázorňuje lidský rozum.

ani půl člověka a půl zvířete není nedokonalý člověk ani nedokonalé zvíře, nýbrž bůh, kteréhož je třeba pura mente ctíti.“ — Tu bohové prosili Joviše, aby vše uvážil a rozhodl co nejrychleji, co se s centaurem má státi. Jupiter proto uložil Momovi mlčení a rozhodl takto: „Nechť jsem vytýkal Chironovi, co jsem chtěl, nyní to odvolávám a pravím, že Chiron centaur nezdá se býti nebe nehodný, protože byl muž spravedlivý, jenž kdysi bydlil na hoře Peliu, kde učil Aeskulapa lékařství, Herkula astrologii a Achilla hře na citeru, protože uzdravoval nemocné a lidi učil, jak třeba vzhůru kráčeti k hvězdám a jak třeba struny spojiti se dřevem a na ně hráti. Pak mám jej toho za hodna zvláště z té příčiny, že v tomto nebeském chrámě při tomto oltáři, u něhož blízko stojí, není žádného kněze mimo něj a nad to on sám drží již ve svých rukou obětní zvíře a obětní láhev mu již visí na pásu. A ježto je třeba oltáře i svatyně a modlitebny, a vše to by bylo zbytečné, kdyby nebylo, kdo by jim přisluhoval, nuže nechť tu zůstane, žije a potud setrvá, pokud nebude jinak chtíti jeho osud.“ — K tomu pak Momus dodal: „Tvůj rozsudek, ó Joviši, že má on býti knězem v chrámě našem při nebeském oltáři, jest vážný a opatrný; neboť až on toto zvíře, kteréž v rukou drží, v obět dá, jest naprosto nemožno, aby se mu někdy zvířete nedostávalo, poněvadž on sám může býti zároveň obětí i obětujícím, t. j. i knězem i zvířetem.“[1])

Utrpení Kristovo jest Brunovi „kabbalistickou tragedií“, „tragickým mysteriem ze Syrie“,[2]) večeře Páně platí mu za „historku o Cereře a Bakchu“,[3]) svátostnou způsobu chleba srovnává posměšně se zaječí pečení. O přítomnosti Kristově ve svátosti oltářní píše Bruno hrubě ve Spacciu, kde je řeč o Eridanu, kteréžto jméno značí na zemi řeku a na nebi hvězdu: „Přicházíme nyní“, pravil Jupiter, „k řece Eridanu, s níž věru nevím, co začíti mám, protože ona jest na zemi i na nebi, kdežto ostatní předměty, jimiž se zabýváme, když vstoupily do nebe, zemi opustily. Avšak o tom, který je tu i tam, uvnitř i zevnitř, ve výšce i hloubce, který jest něco nebeského i něco pozemského, který je tam v Italii a zároveň kdesi na jihu, o tom nemyslím, že by mu mělo býti vykázáno nějaké místo, nýbrž mám za to, že by mu některé mělo býti vzato.“ — „Naopak“, dí Momus, „ó otče, mně se zdá, ježto řeka Eridanus má do sebe tu vlastnost, že může býti týmže časem přítomna osobně a podstatně na rozličných místech, že bychom ji měli ponechati všude tam, kde se domýšlejí, že jest, kde ji vzývají a ctí — a to tím spíše, poněvadž nevyžaduje to žádných velkých nákladův ani úroků, ba může to i býti se značným ziskem. Než musí se to státi způsobem tím, že kdo jísti bude z jeho domnělých, vzývaných a uctívaných ryb, tomu bude tak jako tomu, kdo nejedl ničeho, a stejně tak tomu, kdo napije se z jeho vody, bude jako tomu, kterýž nemá co píti, a ten, kdož jej má ve svém mozku, bude jako ten, kdo tam nic nemá, kdo jej má prázdný a dutý, a kdo těšiti se bude ze spo-

[1]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 554 n. *Wagner*, II. str. 248–249.
[2]) De monade, str. 88.
[3]) Sigillus. *Gfrörer*, str. 569.

lečnosti jeho Nereidek a Nymf, bude jako ten, kdo nikoho nemá a stojí sám.“ — „Dobře“, podotkl Jupiter, „tím nestane se nikomu bezpráví, protože tím jiní nepřijdou o svůj pokrm, nápoj ani mozek o svou společnost, ježto tito (ctitelé Eridanovi!) mají své jídlo, své pití, svuj mozek a svou společnost jen v domyslu, v představě, v obrazivosti, ve slově, v přání a v uctívání. Ať se tedy stane, jak navrhuje Momus, a jak vidím, že i vy s tím souhlasíte. Nechť jest Eridanus v nebi, ovšem ne jinak než v domyslu, než obrazivostí a věrou.“ [1])

Divy Kristovy Bruno jmenuje ve Spacciu „umělecké kousky“, církev samotnou „společností Řeků“, kteří prý se vychloubají, že božství jest jen jejich matkou, a že jen ten, kdo Řekem, jest bohům milý.[2]) Prosté věřivé uznání zjevených pravd jest Brunovi l'asinità [3]) a stejným jménem označuje i pokoru křesťanskou. Křesťanská nauka o Trojici potkává se u Bruna s výsměchem,[4]) rovněž tak nauka o dědičném hříchu, Bruno posmívá se i zpovědi, růženci, ba modlitbě vůbec.[5]) Kdekoli pak píše o papežství a bratřích svých mniších, sarkasmus jeho nezná žádných mezí. Bruno zapomíná se tu tak a mluví o papežství i mnišství v epithetech takových, jichž nelze ani uváděti.

Bruno však jako nešetří nikterak církve katolické, stejně tak, ba snad místy ještě prudčeji, ostřeji a posměšněji píše o protestantismu a jmenovitě o kalvinismu, kterémuž, jak možno častěji vyčísti z jeho spisů, byl nepřítelem odpovědným. Že nikterak nepřeháníme, dokazují tyto ukázky: „Chválím“, praví Bruno, „že někteří vážní theologové nepřijímají učení o nutnosti stvoření z té příčiny, že předvídají, že nevzdělaní a suroví národové nemohou chápati, kterak při této nutnosti může obstáti svoboda volby, důstojnost a záslužnost dobrých skutků; theologové ti mají za to, že by učení to přivádělo ony národy buď k slepé oddanosti v osud nebo k zoufalství, jistojistě prý by mezi nimi nastal zmatek i zkáza k nevypovědění. Jako již také jistí kazitelé zákonů, víry a náboženství tak mnohé národy tolik pokazili, že staly se surovější a zločinnější než byly kdykoliv před tím, že staly se z nich pohrdači dobrých skutkův a náchylnými ke každému zločinu a ke každé špatnosti právě skrze úsudky, jež z podobných premis odváděly. Proto asi někteří praví otcové a pastýři národů zapovídají taková a podobná učení.“ [6]) A ve Spacciu Bruno mluví proti reformatorům, jež uctívá epithety arrogantních pedantův, ostrými slovy. Sofia tu prohlašuje: „Zajisté, ó Sauline, uložil Jupiter a poručil soudu, aby přihlédl, zdali pravda jest, že tito (rozumí se reformatoři) svádějí národy k pohrdání neb aspoň zanedbávání zákonodárcův a zákonů, ježto jim namlouvají, že jim ukládají věci nemožné, zároveň však jim jako na

[1]) Spaccio. *Lagarde*, II. str, 546. *Wagner*, II. str. 240.

[2]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 544. *Wagner*, II. str. 238. Eridanus jest mythická řeka, do niž spadl Faeton, zasažen Jovišovým bleskem.

[3]) Cabala del cavallo Pegaseo. *Lagarde*, II. str. 560 n. L'asino cilleuico. *Lagarde*, II. str. 600.

[4]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 424.

[5]) Candelaio. *Lagarde*, I. str. 69, 70, 75.

[6]) De l'infinito. *Lagarde*, I. str. 316. *Wagner*, II. str. 26.

výsměch dávají příkazy, pro něž lidé mají věřiti, že jim bohové opravdu něco přikazují, čeho vyplniti nemohou. Ano soud má přihlédnouti, zdaliž ti, kteří tvrdí, že deformovaný zákon a deformované náboženství reformovati chtějí, nekazí spíše vše to, co v nich ještě jest dobré, za to však to, co v nich právě je zvrácené a prázdné, nepotvrzují a až k hvězdám nevynášejí. Nechť soud přihlédne, zdaliž onino značí se také jinou úspěšnější činností než tou, že ruší všechen společenský styk, ničí svornost, popuzují syny proti rodičům, služebníky proti pánům, poddané proti vrchnostem, že sejí jen svár mezi národem a národem, kmenem a kmenem, mezi přáteli, bratry, rodinami, mezi městy, republikami a říšemi; zkrátka soud ať si povšimne, jestliže ti, kteří nabízejí políbení pokoje, nenesou spíše oheň zkázy a nůž rozpoltění, zdaliž právě ti neodcizují syna otci, přítele příteli, rodáka otčině. Nechť soud přihlédne, co že je to za pokoj a svornost, kterou oni nabízejí národům, a zdali nežádají a nestojí na tom, aby celý svět jejich bohoprázdné a bezměrné nevědomosti přisvědčil a snad se jí zavázal a jejich zločinné svědomí uznal za dobré, kdežto oni nechtějí přisvědčiti žádnému zákonu, žádnému právu, žádnému učení, a nikde na celém světě a za žádných dob nebylo tolik nesjednocenosti a nesvornosti, jako právě mezi nimi. Neboť mezi 10.000 takovýchto pedantů není ani jednoho, který by si nepořídil svůj vlastní katechismus a jeho, třeba by ho neuveřejnil, přece k uveřejnění neuchystal, který by každé zřízení, vyjímaje to své, neodsoudil a nenašel ve všem něco odsouzení a zavržení hodného. K tomu pak největší počet z nich není sjednocen ani sám se sebou, a ničí dnes to, co včera napsal.“ [1]) Věru ostrá to slova; z nich též snadno posouditi můžeme, že Bruno přes laxnost svoji v náboženství katolickém přece nestal se ani evangelikem ani nepřijal kalvinismu.

Židu Bruno též nebyl žádným příznivcem; národ židovský jest mu z nejhorších, jeho povaha a smýšlení prý nízké a veskrze zkažené; ostatních přídavku pomíjíme, abychom nebyli viněni snad z antisemitismu.[2]) Toliko náboženství starých národů, chaldejských a jmenovitě Egypťanů docházejí u Bruna uznání, ano podivu. Bruno hájí a zastává se vřelými slovy bývalých Egypťanův a s nadšením o nich dí, že měli náboženství pravé, protože přirozené, ježto ve tvorech, v přírodě poznávali jevící se božství.[3])

Je též k podivu, kterak Bruno, neuznávaje osobního Boha, věřil za to tolik mnoho v démony, genie, v předuševňování, a snad od dob novoplatoniků nebylo filosofa, který by byl i magii tolik přikládal oprávněnosti jako Bruno. Vše to ovšem plynulo z jeho přesvědčení o tajemné činnosti světoduše. Praví Bruno: „Jsou zajisté ve vnitřních končinách naší země živoucí bytosti jemnějšího těla a neobyčejné živosti, ne však zvláštního rozumu, aniž jsou toho druhu, aby

[1]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 466. *Wagner*, II. str. 165.

[2]) De gli heroici furori. *Lagarde*, II. str. 683.

[3]) *Felice Tocco*, Le opere inedite di Giordano Bruno. str. 114. 139. Cabala, *Lagarde*, II. str. 576.

s námi mnoho mohly se stýkati. Podobné bytosti jsou i ve vzduchu, to jsou démonové chytřejší, lidem ani ne valně přízniví ani ne nepřátelští, vysměvači však a lháři. Nemají více rozumu než my, ale vyznačují se tím, že mohou svému tělu, kteréž jest povahy mlhovité, dávati rozmanitou podobu, že mohou se lehce pohybovati s místa na místo a tak vzdálené věci spíše viděti a oznámiti než my.“ [1]) O magii pak praví Bruno, že k ní utíkali se lidé, aby od božství právě pomocí jistých přirozených věcí, kterýmiž božství se ukazovati a sděliti chtělo, dosáhli dobrodiní a darů.[2]) (O. p.)

Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.

DR. JAN SEDLÁK. (O.)

Zbývá posouditi Stanislavovy traktaty s hlediska dogmatického.

Obsah prvního spisku, jenž takový způsobil rozruch v Čechách, je tento: Ježto jest nutno věřiti všemu, čemu učí církev z vnuknutí božího, nelze pochybovati, že pod způsobami(!) chleba a vína jest po proměnění opravdu tělo a krev Páně, jakož bylo rozhodnuto odvoláním Berengariovým a jakž učí sv. Jeronym a Augustin. Neméně však jest jisto, že chléb a víno se stávají při proměnění tělem a krví Páně, jelikož se tak modlí církev denně prosíc, aby se stala tato oběť, t. j. chléb a víno tělem a krví Páně, a pěje tak i v hymnu „Pange lingua“. A tento děj, jímž přechází zázračně chléb a víno v jinou, vyšší substanci, slove transsubstantiace. Tím chléb, jenž přirozeností a podstatou jest něco jiného než tělo Páně, stává se tělem Páně, zůstávaje chlebem, tak jako lidská přirozenost v blaženosti věčné mění se v božskou, zůstávajíc přirozeností lidskou, nebo ještě lépe jako Kristus při vtělení se stal člověkem, zůstav Bohem.[3])

K lepšímu pochopení této pravdy je třeba rozeznávati trojí druh tvrzení a popírání něčeho o něčem: nejvyšší — bytně a věcně, prostřední — věcně, ale ne bytně, nejnižší — jen secundum propriam racionem et formam, jako řekl na př. Kristus o Janovi, že jest Eliášem nebo jako se praví v Genesi, že sedm krav tučných jest sedm let úrodných. A v tomto posledním smyslu lze říci, že

---

[1]) *Dr. F. J. Clemens*, Giordano Bruno und Nicolaus von Cusa. Vzato z De immenso et innumerabilibus, IV. c. 11.

[2]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 529. *Wagner*, II. str. 225. *Tocco*. Opere inedite di G. B., str. 105.

[3]) Sic de omnipotencia dei est possibile, quod panis remanens panis per naturam propriam per verbum dei... transsubstancietur in corpus Christi et fiat et postea sit incomparabiliter plus corpus Christi per sanctificacionem et admirabilem, non tamen suppositalem unionem ad corpus Christi quam ipse remaneat panis per naturam. Srv. víd. kod. 4308 fol. 206*b*.

chléb je tělem Páně, ježto jest možno, aby chléb zázračně přešel se svou přirozenou podstatou v podstatu těla Páně, v níž jest utajeně (sopite) chlebem a hlavně tělem Páně, tak jako je světlo hvězd utajeno v přítomnosti slunce. (Hl. I.)

Ve II. hlavě dokazuje Stanislav své tvrzení. Že chléb zůstává po proměnění, toho dokladem jest 1 Kor. 10: „Chléb, kterýž lámeme...“, kdež se chlebem nemohou rozuměti pouze způsoby; dále sekreta druhé mše o božím hodu vánočním: „Munera nostra, quesumus...“, v níž se církev modlí, aby nám ta pozemská podstata poskytla co božské jest, a sv. Augustin, jenž dí, že nám dal Bůh tělo své ve věcech, jež jsou jaksi jedno. Mimo to jevila by se v tom podivuhodná sláva boží, kdyby chléb zůstával chlebem pozemským pro lidi pozemské a stával se chlebem nebeským, jímž celá Trojice a celé nebe se kochá, a kdyby chléb tělesný živil člověka tělesného zevně a spolu chléb duchovní člověka duchovního uvnitř,[1]) jakž jest i naznačeno u Mat. 26, Marka 14 a Luk. 21. Ostatně je to církevním rozhodnutím potvrzeno ve výroku Berengariově.

V III. hlavě rozvádí Stanislav uvedené obdoby a připojuje nové. Vedle oslaveného těla také proměnění Páně na hoře táborské nasvědčuje tomuto výkladu, a že jest možno, aby chléb přijal novou podstatu, lze uzavírati také ze zázraku v Káně, kde byla voda proměněna ve víno a přece se praví, že vrchní správce svatby okusil vody vínem učiněné.

Že pak by se mělo rozuměti přepodstatnění tak, že podstata chleba přechází v podstatu těla, nedefinovala církev nikde, jakož také není rozhodnuto, že by způsoby zůstávaly bez podstaty. A má-li církev co takového v lekcích neb zpěvech, následuje v tom pouze církevních učitelů a není to ještě předmětem víry, podobně jako mají mnozí za papeže Petra z Luny a my jim v tom nevěříme.

Proto[2]) komu není ta věc úplně jasnou, nechť implicite věří všemu, čemu jest věřiti a hledí se modlitbou a jinými prostředky přesvědčiti, čemu jest věřiti explicite.

Vždyť sv. Jeronym, zjevné rozhodnutí za Mikuláše II a zvláště sv. Augustin, jenž místa toho v Retraktacích neodvolal, tvrdí, že nemohou býti způsoby bez podstaty.

Ostatně by bylo lze smířiti obě různá mínění výkladem na konci I. hlavy navrženým.[3])

V druhém traktatu uvádí Stanislav nejprve autority pro katolický pojem transsubstantiace. Celá řada světců (Jeronym, Ambrož, Augustin, Řehoř, Bernard, Anselm, Hugo a S. Vict.) měli jej za jedině správný, ti se přece nemýlili! A církev za Innocence III jej definovala a všichni theologové až do nedávna jej hájili (hl. IV.). Co pak se tkne Písma svatého, rozumějí theologové ve výroku Kristově „Toto je tělo

[1]) Idem est res et sacramentum.

[2]) To jest conclusio principalis prvního traktatu Stanislavova.

[3]) Tunc forte possent hincinde sentencie priorum et posteriorum esse concordate. Cf. víd. kod. 4308 fol 211*a*.

mé“ slůvkem „toto“ podstatu, tak že když pronesl Kristus onen výrok, proměnil podstatu chleba v podstatu svého těla a Kristus je tu s oslaveným tělem pod cizími způsobami, jež jsou bez své podstaty (hl. V.). Odpověděv ještě na otázky: 1. proč chtěl Kristus býti naším duchovním pokrmem, 2. proč pod způsobami cizími a 3. proč se podstata mění a způsoby zůstávají, předkládá Stanislav závěr katolický (conclusio catholica hl. VI.). Potom vyvrací důkazy pro remanenci, jež byl uvedl v prvém traktatu. Vyznání Berengariovo není odvoláno, ale připouští katolický výklad (hl. VII.), citat ze sv. Pavla, sekreta božího hodu vánočního i výrok Augustinův mluví, dobře-li se jim rozumí, pro transsubstantiaci a sláva boží jeví se tu více než při remanenci. A třebas církev jasně nedefinovala, nutno se držeti souhlasu svatých a učitelů církevních (hl. VIII.). Způsoby mohou býti nadpřirozeně bez podstaty. Proto opravuje svou hlavní konklusi i navržený názor zprostředkující (hl. IX.).

Nauka Stanislavova o svátosti oltářní, jak ji v prvém traktatu předkládá, byla jenom v Čechách něco nového. Je to první pokus u nás vyložiti přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní jinak než církevně uznanou naukou o transsubstantiaci. Dle Stanislava jest eucharistie tělem a krví Páně, ale podstata chleba a vína zůstává, je tedy nauka jeho theorií remanenční.

Od doby Berengariovy († 1088), v jehož rozmanitých domněnkách o svátosti oltářní, kterými hleděl ujíti katolickému názoru o realní přítomnosti Kristově, je také obsažena remanence,[1]) vyskytla se tato theorie v dějinách několikráte. Tak na př. dominikán mistr Jan Pařížský učil v traktatě „De modo existendi corporis Christi in sacramento altaris“,[2]) že zůstává podstata chleba, ale že je spojena s osobností Kristovou tak, že jest jedna osobnost ve dvou přirozenostech — tedy impanace, kterou Stanislav výslovně odmítá. Tato nauka byla zavržena sněmem Viennským.[3])

Nedlouho potom jiný dominikán Durandus a Sancto Porciano (de St. Pourçain), zvaný „doctor resolutissimus“, jenž zemřel roku 1332 jako biskup v Meaux,[4]) vysvětluje ve výkladu Sentencí remanenci jinak, že totiž forma chleba se porušuje a látka jeho jest pod formou těla Páně. Přenáší tedy problem ze vztahu substantia — accidens na vztah materia — forma.[5])

---

[1]) *Wetzer* und *Welte*, Kirchen-Lexikon, II. 402.

[2]) Celý titul: Determinatio fratris Ioannis Praed. de modo existendi corporis Christi in sacramento altaris alio modo, quam sit ille, quem tenet ecclesia. Tištěn v Londýně 1686 dle rukopisu Svatoviktorského. Tam píše: »...ut maneat (substantia panis) sub accidentibus suis non in propio supposito, sed tracta ad esse et suppositum Christi, ut sic sit unum suppositum in duabus naturis.« Srv. *Feret*, Faculté de théol. Paris. Moyen-age III. 374—375.

[3]) Srv. *Natalis Alexandri* Hist. eccl. c. V. *Viklef* se o tom zmiňuje De euch. maior vyd. Loserthova str. 272.

[4]) Srv. *Wetzer* und *Welte*, Kirchen-Lexikon, IV. 43.

[5]) ...ipsa fit per hoc, quod corrupta forma panis materia eius fit sub forma corporis Christi subito et virtute divina, sicut materia alimenti fit sub forma nutriti virtute naturae. Srv. *Feret*, op. c. III. 404.

Nejvýmluvnějšího tlumočníka však našla theorie remanenční ve Viklefovi, ať už ji převzal od Duranda nebo přímo od Berengaria. Že byl „doctor euangelicus“ zásadním odpůrcem katolické transsubstantiace, jest obecně známo. Vášnivě potírá ve spise „de apostasia“, v traktatu „de eucharistia“, v Trialogu a kdekoli mluví o tom předmětu, identifikaci, jakž nazývá katolickou nauku, snaží se vyvrátiti ji filosofsky, dokazuje, že nemůže býti eucharistie ani quantitou ani qualitou ani souhrnem akcidencí, že by pak byla „unum nichil“, horší a nižší než jakákoli věc stvořená,[1] jakož prý skutečně žádný katolický theolog neví, co vlastně je svátost oltářní, posměchem a spíláním stíhá učence katolické[2]) a zapřisáhá se, že do smrti bude bojovati proti této apostasi. Remanence podstaty chleba a vína — to jest dogma Viklefovo — o tom není sporu.

Stanislav pak přijal nauku tu od Viklefa, třebas ho nikde nejmenuje a třebas ho, jak hned bude řečeno, nenásleduje v patheticko-sofistických deklamacích a surových invektivách proti katolickým theologům. To dokazuje historie traktatu Stanislavova, nahoře podaná. V základní myšlence je Stanislavův první traktat eucharistický najisto viklefským.

Stanislav však předkládá theorii remanenční nesměle a skoro ostýchavě. Slůvko „videtur“ hrá u něho velikou úlohu, citatů pro své mínění uvádí ve II. hlavě málo, o definici církevní jest v nejistotě (hl. III.) a sám neví, co vlastně jest míti za pravdu. Z té nejasnosti a nejistoty vyplývá také jeho klassická „conclusio principalis“: věřiti implicite všemu a hleděti se přesvědčiti, co jest pravdou — tedy neutralita!

Argumentace Stanislavova jest na rozdíl od Viklefovy klidná, beze všech útoků na názor katolický, a rozumově velice prostá, ať nedím povrchní. Možnost remanence objasňuje jen obdobami a katolické transsubstanciace nevyvrací, uváděje proti ní jen výrok Augustinův, že způsoby nemohou býti bez podstaty. O filosofický rozbor vztahu podstaty a způsob ani se nepokouší — on, filosof v Čechách na slovo vzatý! Patrně mu nejde o polemiku jako Viklefovi, nýbrž o důkaz, že se dá remanence smířiti s přepodstatněním [3])

A jak je chce smířiti? Dle Stanislava po proměnění podstata chleba zůstává, tak že jsou v eucharistii dvě podstaty, ale nejsou hypostaticky spojeny, ani se neruší forma chleba, nejsou také prostě koordinovány, nýbrž podstata chleba ustupuje tím, že se stává přítomnou podstata těla Páně, do pozadí, jest utajena (sopita).

[1]) Srv. de apost. vyd. Dziewického, Londýn 1889, str. 80, 81, 95, 106, a blasfemické výrazy tamže 12. : deterior pane equi et ratonis, 127: deterior pane fabino, 129 abiectissimus panis, 172: imperteccior pane ratonis et vinum veneno, 205: imperfeccius quam stercus ratonis.

[2]) Malé klasobraní ze spisu de apost. vyd. uv. str. 130: magi pharaonis, 137: falsigrati, apostate (státe), cultores signorum (passim), 144: Gog et Magog, 147: scandalosum mendacium, 147: istam ficticiam processisse a patre mendacii, 149: fallacie Antichristi a jinde podobně.

[3]) Tuto tendenci Stanislavovu dobře vystihl autor vesperii ve vid. kod. 4300. Srv. tohoto ročníku str. 359 pozn. 3.

leskem těla Páně zastíněna, tak jako je zastíněno světlo hvězd leskem slunce. Je tedy nauka Stanislavova zmírněnou konsubstanciací. A to jest ono specifikum, jež předkládá Stanislav již na konci I. hlavy a opět na konci celého traktatu jako něco nového, jako návrh na smíření obou názorů, transsubstantiace a remanence.

Je takto pojatá remanenční nauka opravdu nová, je to myšlenka Stanislavovi vlastní? Chtějíce odpověděti na tuto otázku, musíme napřed přihlédnouti blíže, čemu učil Viklef o svátosti oltářní.

Čemu učil Viklef o svátosti oltářní positivně — neboť remanence jest vlastně jen negativní — nesnadno říci. Viklef zajisté píše v ruzných spisech, ba i v téže knize o eucharistii tak různě, hazarduje zrovna s terminy nejdůležitějšími, jako „realiter, substantialiter, figurative", že byli v pochybnosti o jeho názoru sami současníci.[1]) Lenz, jenž na základě pramenů nauku Viklefovu prostudoval a sestavil, míní, že jest nutno rozeznávati trojí názor Viklefův: 1. že svátost oltářní jest chléb a spolu tělo Páně, 2. že jest Kristus přítomen duchovně a 3. že jest eucharistie obrazně tělem Páně.[2])

Tolik jest jisto, že Viklef popírá přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní ve smyslu katolickém, nazývaje ji identifikací, jakož i že učí přítomnosti figurativní. Ale otázkou jest a zůstává, co rozumí terminem „figurative". A tu se zdá, že se kloní v traktatu „de eucharistia" a v Trialogu ke slovnému smyslu toho výrazu t. j. že jest eucharistie pouhým, třebas účinným obrazem těla Páně,[3]) ve spise de apostasia však že podkládá slovu „figurative" význam plnější, katolickému názoru bližší, ježto zde výslovně a s důrazem hlásá víru ve skutečnou přítomnost Kristovu, užívaje nezřídka i výrazu realiter.[4]) Hlavně ve slavné své konfessi, která

---

[1]) Stanislav praví v obraně proti Husovi »Alma et venerabilis« o Viklefovi, že napsal na různých místech výroky zřejmě sobě odporující: »Item cum sciat, quod Wyklef ille circa materiam illam de sacramento venerabili tantum anxiatus se fatigaverit et in circuitu cum impiis ambulaverit, ut notorie opposita scriberet in pluribus locis circa materiam huius sacramenti.« *Loserth*, Archiv 75, str. 401.

[2]) Soustava učení mistra Jana Viklifa na základě pramenů. Praha 1898, str. 186 – 18[illegible]

[3]) Srv. de euch. vyd. Loserthova str. 83: »...sicut dicit, qui seminat bonum semen, est filius hominis... sic videtur loqui figurative in 4 evangeliis, ...quando dicit panem esse corpus.« Podobně 217: »Efficax eius signum«; 271: »Et sic patet de corpore Christi, quod est dimensionaliter in celo et virtualiter in hostia ut in signo«; 304: »Dicit catholicus, quod corpus Christi est ibi virtualiter et in signo, non corpus Christi ut est in celo, sed signum eius vicarium«, a dále: »Est tropice signum sacramentaliter ipsum (corpus) significans.« A v Trialogu vyd. Lechlerova str. 266 dí, že jako řekl Kristus o Janovi, že jest Eliášem, jako dí Pavel 2 Kor. 10: »Petra erat Christus« a jako se praví v Genesi 41, že 7 klasů plných a 7 krav tučných jest 7 let úrody, tak že chléb je tělem Páně.

[4]) Srv. de apost. vyd. Dziewického str. 83: »Cum vere et realiter virtute verborum sacramentalium fiunt corpus Christi et sanguis«; 103: »Nec fas est fideles ambigere, quin corpus Christi sit ad omnem punctum hostie... non solum virtualiter sed sacramentaliter.« Zvláště str. 106, kde přirovnává svátost oltářní ke vtělení: »Corpus panis servando panis substanciam est factum cum hoc corpus domini, non audeo dicere ydemptice secundum substanciam vel naturam, sed tropice secundum signanciam vel figuram, non tamen false et improprie dicitur corpus Christi, sed vere et proprie, sicut Christus vere et proprie dicit illum panem esse corpus suum

kolovala jako „tractatus de euch. minor“,[1]) tvrdí, že totéž tělo Páně, jež se počalo z Panny Marie a pnělo na kříži, a táž podstata je vere et realiter chlebem svátostným, protože tak řekl Kristus, jenž nemohl klamati.

Ale co pak znamená „figurative“? Viklef to vykládá ve hl. IX., kde rozeznává tři stupně figury: první, kde figura předpokládá jsoucnost toho, co naznačuje, a je tím, co značí, a tak jest chléb figurou těla Páně, druhý, kde mocí Ducha svatého naznačuje něco budoucího (typus) a třetí, kde řádem přírodním značí věc jinou, jako kouř značí oheň. Podobně rozeznává v hl. XIII. dvojí konversi: jednu, kde podstatná forma přechází v jinou, a druhou, kde „Dominus Jesus Christus, verus deus et verus homo, facit conversum quodammodo se ipsum“. Ta je tedy vlastně skutečná přítomnost Kristova a zneužívání slova „figura“. Kterak se to děje, jest dle Viklefa ještě předmětem zkumu věřících.[2])

Nelze v úzkém rámci této rozpravy rozhodnouti, podržel-li Viklef i v Trialogu a v traktatu de euch. termin „figura“ v témže významu,[3]) ale tolik jest jisto, že ve spise de apostasia Viklef přes termin „figurative“ věří ve skutečnou přítomnost Kristovu v eucharistii.

Důležitější pro naše thema jest, jak pojímá potom Viklef vztah chleba a těla Páně. V hlavě V.—VII. háje se proti citatům ze sv. Otců, v nichž se tvrdí, že nezůstává chleb, vykládá Viklef, že nezůstává „in actu consideracionis fidelium“, protože jest veškera pozornost věřících upřena na tělo Páně[4]) a svátost dostává jméno dle vznešenější podstaty.[5]) Podobně v hl. XV. nn. proti důkazům kteréhosi doktora.[6]) Se zvláštní zálibou říká, že podstata chleba jest „sopita“[7]) a že je svátost oltářní principaliter tělem Páně, jakož i že jsou způsoby „sine subiecto suo pure naturaliter subiectante“[8]).

Jak z toho patrno, není ani nauka o vztahu obou podstat v eucharistii Stanislavovi vlastní. I to jest myšlenka Viklefova, a Stanislav se od něho uchyluje jen potud, pokud učí, že podstata chleba ustupuje do pozadí vůbec, věčně, kdežto dle Viklefa

[1]) De apost. hl. XVI. vyd. Dziew. str. 213, pak 219 n.; v rukop. Klement. kat. Truhl. č. 2058. 54—58. *Flajšhans* měl tuto konfessi Viklefovu za apologii Husovu a tvrdil, že z ní jest nejlépe patrno, že Hus neučil remanenci, ač právě zde na konci remanence vyslovena zcela jasně. Blud ten opravil Truhlář. Srv. Věstník Akad. 1900. 619 n.

[2]) Srv. de apost. vyd. uv. str. 83: »Quomodo autem hoc fiat, ... debet fideli sedulo perscrutari.« On by to nazval »sacramentalis conversio«. 118: »Modus autem, quo ille panis est corpus Christi, licet sit figurativus et non ydempticus, est inexplicabilis a nobis viantibus. 170: »Subiacet communiter scrutinio et fidei cunctorum fidelium«.

[3]) Nasvědčovalo by tomu v Trial. str. 250 a de euch. 100, 121, 130, 175, 221. Pochybností zbývá sice i pak dosti, ale na nauku Viklefovu padá tím jasnější světlo. Jeť přece málo podobno pravdě, že by ve spisech, tak záhy po sobě následujících, Viklef tak měnil své mínění.

[4]) Srv. vyd. uv. str. 62, 65, 79, 107, 143, 174, 190.

[5]) Ibid. str. 83.

[6]) Str. 195, 243.

[7]) Srv. de apost. str. 53, 62, 65, 79, 83, 107, 143, 190, 192, 243. Týž výraz je v trakt. de euch. 130. Stejná myšlenka, jako nahoře uvedená, jest de euch. 75, 175, 221.

[8]) De apost. 65, 79, 118, 195, 209; De euch. 100, 175, 221.

ustupuje jen v úvaze věřících. Slůvko, jímž je to vyznačeno: sopita vzal Stanislav z Viklefa, stejně jako výraz principaliter.

Bylo nutno věnovati této otázce větší pozornost, protože jest charakteristickou pro Stanislava (a myslím i pro Viklefa) a protože teprve po jejím rozluštění lze viděti, jak jest Stanislav úplně Viklefův. Nejenom remanence, nýbrž i zprostředkující návrh Stanislavův je vzat z Viklefa — to jest facit theologické analyse obojí nauky.

Ale také v argumentaci opírá se Stanislav o Viklefa. Probírám myšlenky a důvody Stanislavova prvního traktatu postupně a kladu vedle nich tytéž myšlenky a důvody Viklefovy.

Stanislav	Viklef
Hlava I.	
Jeronym ad Helv.	Trial. 250, de euch. 33. 125
Augustin »Quod videtur«	de euch. 33, 125
Hymnus »Verbum caro«	de apost. 47, 127
Obdoba s inkarnací	de apost. 106, 107
Obdoba s oslavou na věčnosti	de apost. 208
Rozumové závěry v Trojici neplatí	Trial. 273
Trojí stupeň tvrzení a popírání, supremus, medius et infimus	nemá, ale podobně Trial. 266, a ve formě: trojí stupeň figury, medius et infimus (de apost. 115 n.)
Jan—Eliáš, 7 krav tučných, 7 let úrodných . . .	Trial. 266, de apost. 115
Hlava II.	
1 Cor. 10	de euch. 126
Sekreta božího hodu vánočního	de apost. 149, 160, 178, 210, 242
Augustin »ex multis racemis«	de euch. 56 n.
Rozumové důvody: první	nemá
druhý	de euch. 187
Mar. 14. Mat. 26. Luk. 21	de euch. 33 n., Trial. 250
Ego Beringarius	všude
Hilarius »Corpus Christi«	de euch. 33, 125
Hlava III.	
Proměnění Kristovo	nemá
Voda proměněná ve víno	de apost. 197, 198
Církev nedefinovala	de apost. 171
Petr de Luna	de apost. 20?
Conclusio principalis	podobně de apost. 172
Augustin, že nemohou býti způsoby bez podstaty	de euch. 72, de apost. 159 n., 174
Augustin neodvolal	de euch. 73 (ale bez příkladů).

Traktat Stanislavův je tedy ovocem z četby Viklefa. Jako hlavní myšlenka jest přejata z Viklefa, tak spočívají i důvody na Viklefovi. Ale ve zpracování jich je Stanislav úplně samostatným.[1]) Lze-li u Husa v jednotlivých případech do-

[1]) Neposuzoval Stanislava správně písař víd. kod. 4483, když na konci jeho traktatu fol. 162 k »Explicit Stanislaus« připsal »totum tractatum de opere maiori de sacramento corporis Christi Iohannis Wykleff. Et mirabile est, quare cum non nominat, cum ipsius sentencias post improbasset, nisi quia videtur adhuc favere.« Traktat Stanislavův není vůbec pouhým výpisem a obsahem nespočívá jen na Viklefově »de euch.«, nýbrž myšlenkou jest více ze spisu »De apostasia« a důvody klasobraním z četby všech eucharistických spisů Viklefových.

kázati, že vypisoval z Viklefa doslovně, je to u Stanislava nemožno. Ani jednou není argumentace slovně táž jako u Viklefa. A celkové zpracování je vlastním dílem Stanislavovým. Je to kompilace, ale kompilace vědecká.

Stanislavovi se nepodařilo názoru Viklefovu zjednati v Čechách platnosti. Sám uznal později jeho chyby a vyvrátil je v traktatu druhém, v němž nemá na mysli Viklefa, nýbrž jen svůj spis první. Ale myšlenka ta žila v Čechách dále. Autorita Viklefova nedala jí zmizeti. A objevila se brzo v podobě horší, než ji hlásal Stanislav, berouc Viklefovo „figurative" doslovně. Eucharistické názory jsou i na dále v Čechách šiboletem stran a čekají posud na historické i theologické zpracování.

Ze světa ideí.

Sbírá V. LANKAŠ. (Č. d.)

Co jest dogma? Poslední doba byla ve Francii svědkem pokusův o obnovu apologetiky methodou imanenční.[1]) Dnes však nejen historie dogmat a jich rozvoj se objasňuje každou vymožeností moderních historických studií, dnes i pojem víry a dogmatu se vypracovává a přetvořuje pod vlivem nové filosofie činu. Tato filosofie, tato antiintelektualistická reakce odkázala — ve prospěch náboženského života nebo zbožnosti — intelektuelní a vlastně doktrinalní element náboženství na druhé místo. Logický důsledek této reakce, že byl vetřen v dogmatiku symbolismus, v němž dogmata nebyla více než intelektualní nebo imaginativní, bytné relativní převod kolektivní zbožnosti a náboženského života, přestavení náboženského citu v intelektuelní řád. Tento Sabatierský symbolo-fideismus je však jistě vratký, a odpůrci jeho měli pravdu, jestliže hájili a podrželi proti jeho nárokům intelektuelní živel dogmatu, prvotnou zjevenou výpověď, která se v křesťanské zkušenosti rozvila a oplodnila dříve nežli se kodifikovala v dogmatické formule.

Skrytý agnosticismus, který je v základě každé antiintelektualistické theorie, projevuje se mohutně ve studii Ed. le Roy, vynikajícího francouzského mathematika, uveřejněné v „Quinzaine" (16. dubna 1905) pod titulem Qu'est-ce qu'un dogme? Studie tato vyvolala značný rozruch a celou řadu článků pro a contra snad ve všech čelnějších francouzských revuích. Rozruch se vzmohl ještě více, když neočekávaně výborný apologeta abbé Sertillanges se přiklonil svým článkem (ib. 1. června 1905) k základní theorii Royově.

Pro informaci o různých proudech myšlenkových v katolicismu nebude škoditi seznámiti se stručně s názory těchto mužů. Článek

[1]) Bližší poučení o tomto novém apologetickém směru možno nalézti v kritických studiích Chr. Pesche (Theologische Zeitfragen).

Royův dle resumé Duboisova (cf. Revue du Clergé fr. 1905) obsahuj dvě části: prvou, ryze kritickou, v níž Le Roy pouští se do intelektuali stického pojetí dogmatu, druhou, rekonstruktivní, v níž vykládá v formě otázek k theologům svoji soustavu, která dosti oprávněně byl nazvána „praktický agnosticismus“.

Le Roy vztyčuje proti intelektualistickému pojetí čtyři těžké princip které možno svésti dobře na tři, an druhý jest jen vysvětlení prvého

1. Intelektualistické pojetí, dí, je přímo proti principům autonomi a imanence: prvý princip, princip autonomie, od doby Descarteoy ne popiratelný, nás učí, že nesmíme za pravdu míti než to, co skutečn a jasně jako pravdu poznáváme; princip imanence pak učí nás, ž „žádná pravda nevstupuje v nás, leč ta, která byla postulována tím co ji předchází, jako více méně nutný doplněk, jako pokrm, který aby se stal výživnou látkou, předpokládá u toho, který jej přijímá předchozí disposice a přípravy, totiž výzev hladu a schopnost trávení. Nuže dogmata v intelektualistické thesi jsou nesrovnatelna s těmit dvěma principy, neboť nejsouce v sobě ani dokázána ani dokázateln mohou nám býti uložena jen vnější autoritou. Ovšem je pravda, že j tu snaha dokázati nároky a práva této autority, tak že dogmata byla b tak schopna nepřímého důkazu pohnutek věřitelnosti. Než tato domněl demonstrace, podotýká Le Roy, točí se in circulo vitioso, poněvad „problem Boha, problem Zjevení, biblické inspirace, církevní autority nemohou obdržeti přímého důkazu, ježto jsou téhož řádu jako otázk přesně dogmatické. „Darmo se tudíž namaháme: domnělá indirektn demonstrace máť za nutný základ dovolávání se transcendence ry autority. Ze zevnějška tudíž hlavně chce neb aspoň zdá se, že chc v nás uvésti pravdu, na způsob věci, která v nás násilně vstupuj Jakékoliv dogma jeví se tak jakýmsi podrobením, ujařmením, jakou mezí právům myšlení“ atd.

2. Intelektuelní formule dogmatů jsou nesrozumitelny a vedo a končí v holém psittacismu. Příklad: Bůh jest osobní; co má tím bý řečeno, když hned připojujeme, že Bůh není osobní po způsobu lidí O boží osobnosti jest nám nemožno si učiniti positivního pojmu. Je t jako bychom řekli: Bůh jest A. Stejně i dogma o Kristově z mrtvýc vstání neodpovídá prý žádné přesné idei, poněvadž nemůžeme definova podmínek tohoto posmrtného Kristova života, zcela různého od jeh dřívějšího života. Jiný příklad ještě: Dogma o skutečné přítomnos Kristově v Eucharistii. „O nějaké bytosti díme, že je přítomna, kdy ji možno pozorovati, nebo i když zůstává pro vnímání nepostižiteln zjevuje-li se aspoň vnímatelnými účinky. Nuže dle dogmatu samé žádná z těchto dvou okolností není uskutečněna v tomto případě.“

3. Konečně dogmata pro svou transcendenci a nezměnnost tvo skupinu, která jest neměřitelna a neslučitelna s celkem positivníh vědění. Dogmata nejsou s to, aby se s tímto sloučila tak, aby tvoři spolu souvislý system; odtud trhlina jednoty ve vědomí, odtud nutno zhotoviti pověstnou neprostupnou přehradu, o níž Renan mluví, odtu nutnost žíti na dvojako.

Toť negativní část knihy Royovy. Jak zřejmo, argumenty v ní roti intelektualistickému pojetí dogmatu uvedené nejsou nijak nový. že by byly tak průkazny a přesvědčivy, jak se Le Roy domnívá, není ovněž příliš patrno. Pro nás je rozumnější, díme-li se stranou protivnou: íadpřirozená autorita Církve může býti a je též solidně dokázána adicionelní apologetikou; jest něco pochopitelného v intelektuelních ormulích dogmat; a konečně, abychom se vystřehli Le Royem naačených závad, není třeba, aby se dogmata zúplna slučovala s celkem ositivního vědění.

Přejděme k rekonstruktivní části práce Royovy. Jak uniknouti ěmto obtížím, které dogmatický intelektualismus zplozuje? táže se .e Roy. Tím, že radikálně pozměníme své pojetí dogmatu, zvrátíme řislušnou hodnotu dvou významů dogmatu: význam intelektuelní a ýznam morální. Intelektualistické pojetí „má praktický a mravní smysl ogmatu za druhotný a odvozený a klade na prvé místo smysl intelektuelní, najíc za to, že ten tvoří dogma, kdežto morální smysl jest jen pouhým ůsledkem.“ Opačně si prý třeba počínati; smysl dogmatu je zvláště, no výlučně praktický. Dogma je předpisem praktického řádu, ztahujícím se k životnímu jednání, je prohlášením stanoviska, jež eba zaujmouti k tomu neb onomu předmětu. Tak „Bůh jest osobní“ hce říci: „Chovejte se ve svých vztazích k Bohu tak jako ve svých ztazích s lidskou osobou.“ Podobně „Ježíš vstal z mrtvých“ chce říci: Buďte hledíc k Němu tak, jak byste byli k Němu před jeho smrtí, ako jste vůči nějakému současníku.“

Tak i dogma skutečné přítomnosti jeho v Eucharistii značí, že usíme míti vůči posvěcené hostii totéž stanovisko, které bychom měli ůči Ježíši, který stal se viditelný.

Tomu-li tak, katolík má pak celou svobodu, aby si činil o příušných předmětech takovou theorii, takovou intelektualní představu, akou bude chtíti, neboť, jak výslovně Le Roy podotýká, jistá objektivita ogmatu nikým se nepopírá. Naopak, dí dále, my prohlašujeme, „že akási tajemná skutečnost dogmatu odpovídá“, že „klade tudíž před ozum theoretický problem“, totiž že nám praví, jaká je přirozenost éto tajemné reality; tato realita jest nám však nepřístupna, a pak šechny intelektuelní nebo imaginativní představy, jež možno si o ní initi, jsou svobodny. Jediná mez jest uložena spekulaci: theorie musí spravedlniti praktická pravidla ohlášená dogmatem, nesmí v ničem orušiti jeho mravního významu, jeho životní ceny. Krátce, dogma je koro „jako projádření nějakého faktu, o němž si možno konstruovati uzné theorie, s nímž však každá theorie musí počítati.“

Když nějaká theorie nedovoluje již ospravedlniti praktické potavení diktované dogmatem, dogma hned bere intelektuelní význam obrací se proti theorii, aby ji odsoudilo. Tento intelektuelní smysl je yze negativní. Dogma jest jakési veto; dogma dí: Taková theorie, aková představa nevyhovuje, poněvadž se nepřizpůsobuje praktice, než eříká nikdy, čím třeba je nahraditi. Tak dogmatické definice neobmezují oznání, dogmatické definice, krátce řečeno, uzavírají bludné cesty.

Z toho jde na jevo, jak v systemu Royově intelektuelní, negativn smysl dogmatu se staví nad jeho smysl morální a praktický. Praktick a morální smysl dogmatu jest intelektuelnímu a negativnímu smysl jakousi baštou, jakýmsi předním opevněním konstruovaným k obran středu pevnosti; má jen jakousi ochrannou, negativní roli a neučí ná nic positivního o tajemné realitě, která odpovídá dogmatu. „Nad t vidíme", dí Le Roy, „jak dogmata jsou neměnna a jak přece je evoluce dogmat. To, co jest neměnného v dogmatu, toť orientace, ji dává naší praktické činnosti, toť směr, dle něhož zahýbá naše chován Vysvětlovací theorie, intelektuelní představy však mění se neustál v toku století, dle jednotlivcův a epoch, jsouce vydány všemu vlněn a všem relativitám, jež historie lidského ducha zjevuje."

Článek Royův byl adresován jako otázka theologům a měl být jak již řečeno, počátkem ankety o této věci. Odpovědí sešlo se dost a nejvýznačnější z nich byla Sertillangeova, professora morální filosofi v katolickém Institutě v Paříži, jak pro vynikající jeho osobnost ta pro neočekávané závěry, jež v sobě chová. Sertillangeova odpověď, s na výhrady o Royově mínění o nedostatečnosti tradicionelní apologetik byla celkově vzato vysloveným připojením se k thesi Royově. Li Sertillangeův nezůstal nepovšimnut a byl počátkem polemik, replik duplik, jimiž se zde zabývati nemůžeme.

Co souditi o systemu Le Royově a Sertillangeově? Ve Francii m již své předchůdce; jsou to ti, „u nichž nalézáme pojetí víry, které klad důraz spíše na její mravní element, než na její element intelektueln Pro ně věřiti není tolik co projeviti souhlas s nějakou ideou ne s nějakým faktem, nýbrž spíše vstoupiti ve vztah s nějakou realito jejíž existenci tvrdíme. Akt víry zahrnuje v sobě především no stanovisko morální, a tak je to vůle, a ne rozum, jež má v něm hlav část." (Bulletin de littérature ecclésiastique. Toulouse 1904) Pro ně t historické fakty, jimiž přiměřeně jsou dogmata vyjádřena, stejně jak dogmatické formule, které nám je přivádějí, jsou symbolického ráz t. j. vyjadřují nějakou hlubokou realitu, která se zjevuje jen vír Toť to, co nazývají náboženskou hodnotou dogmatu, která nekoneč přesahuje jeho hodnotu přesně historickou nebo filosofickou. Než kdež pro některé z těchto myslitelů, jako pro Laberthonnière, nábožens hodnota nějakého dogmatu předpokládá jeho hodnotu historickou ne filosofickou, jiní, jako Loisy a P. Tyrell S. J. už provádějí radikálně separaci mezi náboženskou a historickou nebo filosofickou hodnot dogmat a připouštějí, že jich náboženská hodnota mohla by trva i když by historické fakty nebo filosofické formule, v něž jsou zavinut byly uznány za vratké. V tomto případě náboženská hodnota nějal víry, dokázané dlouhou zkušeností, zaručovala by dostatečně svou prav neodvisle na symbolech, které ji vyjadřují. Netřeba blíže ukazov že system Le Royův jest bližší tomuto radikálnímu symbolismu n umírněnému symbolismu prvých! Čím stávají se v tomto systemu pojn a obrazy, jimiž se pokoušíme převáděti a legitimovati praktické p stavení, jež nám dogma ukládá proti nějaké tajemné a transcendent

realitě? Pouhé symboly, algebraické značky, které mají představovati nepoznatelné a nevyslovitelné, symboly relativní jako naše věda, naše filosofie, naše kultura nebo nedostatek kultury, krátce, naše mentalita. Mezi tímto symbolismem a agnosticismem jest jen slovný rozdíl. Církev nemůže nikdy býti srozuměna s tímto rozplynutím svých historických dogmat v takovýchto mlhavých a vzdušných symbolismů. Pokus Le Royův, aby našel střední cestu mezi čirým agnosticismem a tradicionelním intelektualismem, je tudíž asi marný. Tato střední cesta neexistuje, dí Dubois, a rovnováha posice, zaujaté Le Royem, jest nezbytně porušena ve prospěch symbolického agnosticismu, leda že bychom se vrátili prostě a zřejmě k staré theorii analogie Tato theorie respektuje transcendenci a nepochopitelnost mysteria, zachraňuje práva rozumu a otevírá před ním perspektivu pokroku v chápáni dogmatu, které bude jednoho dne dokonáno in visione beatifica. (P. d.)

Mladá srbská poesie a belletrie.

Referuje Alois Koudelka.

Pod hořejším titulem přineslo „Hrvatsko Kolo, naučno-književni zbornik“ (kniha I, vydaná vloni „Maticí hrvatskou“), velmi obsažný a vědecky psaný článek. Podobně v „Savremeniku“ (novém to měsíčníku charvatském) uveřejněn článek „Srpska pripovijetka mlade generacije“ z péra Bogdana Lastavice. Používaje ještě posudků v známém srbském časopise „Brankově Kole“, podávám čtenářům „Hlídky“ výtah z článkův oněch.

Spisovatel prvého pojednání Jovan Skerlić poukazuje především na to, že se v srbské literatuře náramně mnoho zpívá (básní), ač tu — dnes — není k tomu těch důvodů, jež byly v letech čtyřicátých minulého století, kdy se mladý národ srbský probouzel k novému životu, kdežto dnes veliké naděje, v něž naši staří tak bezpodmínečně věřili, rozplynuly se v niveč jako mydlinové bubliny, a po dnech horoucího nadšení a nadějí v brzké a plné vítězství dostavila se neveselá. málo potěšitelná skutečnost, zklamání, trpkost a pessimismus.

Začátkem 20. století zmizeli poslední představitelé patriarchalní poesie srbské Zmaj Jovan Jovanović a Jovan Ilić. Místo jejich zaujal už kolem roku 1890 mladý a nadaný Vojislav J. Ilić, syn Jovana Iliće. Nějakou dobu možná vliv jeho nazvati všeobecným, „vojislavismus“ stal se jakousi literarní nákazou, ježto kde kdo z mladých utíkal se k jeho rozměrům, motivům a básnickým přikrasám a ozdobám.

Vojislav Ilić jest básníkem nepopíratelné hodnoty, avšak za úspěch svůj děkoval ne tak svým vniterným. originalním. cenným vlastnostem jako spíše té okolnosti, že toužil po reakci někdejší poesie patriarchalní krvavých jataganův a javorových buslí. V. Ilić naprosto

se rozchází nejen formou, ale i obsahem se starou srbsko-klassickou poesií Branka Radičeviće, Zmaja a Gjure Jakšiće. V. Ilić jal se znova v život uvádět staré klassické rozměry, hexametry a pod.; utíkal se pro náměty svých básní v doby staré civilisace, ve věky dávno minulé, v kraje daleké, do Athen, Říma, na Olymp, na břehy Gangu, k Severnímu moři. A o všem tom zpíval s jemnou zádumčivostí a nádechem pessimismu. V několika letech přidobyl si obecenstvo a vytvořil celou falangu věrných ctitelův a stoupenců. Jeho „Rybáře“ (Ribara) srovnávali s Goetheovým „Faustem“; jistý slovanský kritik prohlásil ho za nejlepšího žijícího básníka. Než třebas dnes kult ten pominul, přece nelze popříti, že V. Ilić značně rozšířil útvary srbského básnictví, že obohatil znamenitě básnický slovník a otevřel nové obzory básníkům. Nejvíce však proslul tím, že uvedl do srbského básnictví názor umělecký, známý pod běžnou frasí „l'art pour l'art.“

Z jeho stoupenců dosud básní Milorad J. Mitrović, jehož první „Kniha o lásce“ vyšla roku 1899. Předmětem básní v té sbírce obsažených jest láska, stará — rytířská — trubadurská láska. Jsou v ní balady a romance, jaké psávali staří němečtí romantikové. Roku 1903 vyšla jeho sbírka „Příležitostních básní“. Co ostatní mladší básníci brali se novými, modnějšími, nedím modernějšími drahami, M. Mitrović zůstal věren tradicím našich starých poetů, kteří byli ohlasem strastí a bojů své doby a již nadání své stavěli do služeb národní věci. Za deset nešťastných let veřejného života v Srbsku — od roku 1892—1903 — byl Mitrović básníkem utlačované svobody občanské a ozvěnou národního svědomí. V těch dobách byly jeho satirické a politické básně výrazem citů celé země; tehdy verše jeho, jež dnes krotce a nevinně znějí, letěly od úst k ústům. Co však mnohé básně M. Mitroviće uchrání zapomenutí, to jsou ony akcenty zdravé morálky, víry v život, pozevy k mužnému boji. Dnes se Mitrović věnuje výlučně satiře a epice.

Jiní dva ze stoupenců Vojislava J. Iliće, totiž Aleksa Šantić a Mileta Jakšić, nevystupují tak často na veřejnost, najmě poslední. Šantić nebyl příliš laskavě uvítán kritikou pro svůj verbalismus a přílišnou licenci poetickou, ale jisto jest, že Šantić patří k těm vzácným básníkům, kteří dovedou zapěti pravou, vroucím citem provanutou báseň vlasteneckou. Jeho známá báseň „Zůstaňte zde“, výzva to adresovaná hercegovským a bosenským obyvatelům, aby neopouštěli krbů svých předků, je snad nejlepší vlasteneckou básní za posledních 20 let zapěnou.

Mileta Jakšić napsal několik realistických, veristických básní, z nichž patrno jest nadání jeho pro umělecké pojímání přírody, v poslední době vadí mu však nezáživné filosofování a planá fraseologie.

Zástupci nové školy jsou Jovan Dučić (Hercegovec) a Milan Rakić (Bělehraďan). O onom dí Pavle Popović (ve svém článku „Stav dnešní srbské literatury“, předneseném na schůzi jihoslovanských spisovatelův a žurnalistů 7. listopadu 1905 konané), že jest nesnadno jej charakterisovati, a to pro objemné nadání a překotný přímo rozvoj. Z počátku napodobil V. Iliće, kromě toho básnil i v národním duchu ale co se odebral do Ženevy a do Paříže, podlehl mnoho vlivu nových

francouzských škol. První kniha jeho „Básní“ vyšla roku 1901. V ní přehlušuje nacionální city „exotismus“. Základním tonem všech básní jest láska silná a daleká, z říše snův a vidin, v tonu smutném, ale s jistou hudebností připomínající Verlaineovy „Romance beze slov“. Je to poesie výhradně popisná, tu se myslí nejenom rozumem, ale i rozumem cítí. Dnes jest horlivým stoupencem francouzských symbolistův a dekadentů. Sám charakterisuje svou poesii takto:

Mirna kao mramor, tiha kao sena
Ti si bledo, setno (zádumčivý) devojče što sneva.
Pusta pesma drugih neka bude mena
Što po nečistijem tržištima peva.

Ja ne mećem na te djindjuve sa trakom.
(asi: šňůrky perel nebo pod.)
Nego žuće ruže u te kose (vlasy) duge:
Budi odveč lepa da se svidjaš svakom.
Budi odveč gorda da živiš za druge.

I na bledom čelu sa simvolom jadā (hoře)
Budi odveč tužna (žalostná) da tešiš ko strada,
I čedna (skromná) da vodiš gomile što nagle.

I stoj ravnodušna, dok oko tvog tela
Mesto kitnjastoga raskošnog odela
Lebdi samo pramen tajanstvene magle.

V posledních verších Dučićových patrný je shon po eleganci formy a citu. „Dubrovačské madrigaly“ patří k nejlepším věcem, jež v té chladné a neupřímné poesii vyzpíval.

Milan Rakić dobyl si hned svými básnickými ukázkami v „Srbsk. kniž. Hlasateli“ pověsti vážného a solidního spisovatele. Když roku 1903 vyšla jeho sbírka básní, kde kdo cítil, že M. Rakićem vstupuje do anemické poesie srbské cosi vzácnějšího a na myšlenky bohatšího. I zde patrný jest vliv francouzských básníkův Alfreda de Vigny, Lec. de Lisle, Sully Prudhomma, ba i Bodlera, ale jest i v mnohém originalní. Hlavním motivem všech jeho básní jest pessimistický názor spolu s moralistním stoicismem, konstatování všeobecné bídy lidské a pomíjejicnosti všeho na světě, přesvědčení, že celý život náš není nic jiného leda potácením se mezi sebeklamem a rozčarováním klamu toho, stálým krušením našich illusí těžkým skutečnosti kladivem, tak že životem ubitých a zmařených jediným útočištěm je — smrt.

Stevan Luković, taktéž žák francouzských mistrů, znamená svou předčasnou a tragickou smrtí nemalou ztrátu pro srbské písemnictví. Básně po smrti jeho souborně vydané jsou — bych tak řekl — stesky jemné, něžné duše k této zemi přikované, ale prahnoucí po nebeských výšinách.

V poslední době nabyl zvučného hlasu venkovský učitel Milorad M. Petrović svými „Seljančicama“. Obzor básní jeho není veliký, nesahá dále než kam dohlédneš s vížky selské zvonice. Opěvá pak Petrović ve svých melodičných, v stylu národních erotických písní

složených verších idylickou lásku na vsi a jiné příhody ze života na vsi „šumadijské“. Přemnohé z jeho písní zpívají se jako čistě lidové výtvory. Ale originalnosti mnoho v jeho básních není. To nejlépe patrno na jeho větší básni „Mládí“.

Z legie nejmladších vynikl mladý důstojník Milutin Jovanović, jehož básně vynikají svižností a něhou, ale bez hlubších myšlenek a originalnosti; Milan Ćurčić, napodobitel „modernistů“ vídeňských; Svetislav Stefanović, jehož idealem jsou Dante, Rosetti a Edgar Poe, jehož některé básně, najmě světoznámého „Havrana“ (The raven) uveřejnil mimo původní práce také ve své sbírce „Pesme“, vydané roku 1903 v Mostaru.

Nelze opomenouti z mnohých básnířek (jako Jely Spasovićové, Leny Stepanovićovy) zejména Danice Markovićové, jež vydala sbírku basní pod názvem „Trenuci“. Kritik „Brankova Kola“ dí o nich, „že jsou věčně starou a věčně novou historií“, knihou lásky, a charakterisuje básnířku jako „sensitivní, impulsivní orchideu“. Vytýká zejména, že obsah jejích básní — a v té příčině shodoval by se s tvrzením Skerlićе, jenž ji chválí pro upřímnost — jest daleko lepší formy. „Intimností a hudebností připomíná nám“, pokračuje kritik „Brankova Kola“, „Charvata M. Nikolićе. Její strastný temperament podobá se žáru poesie Gj. Jakšićovy a realismus selských líčení a formalní nedostupnost připomíná mi písně M. Jakšićе. Danica Markovićová je ze všech srbských básníků nejmodernější, nejdokonalejší svým suggestivním, nervosním impressionismem a realismem. V ‚Trenucích‘ (Okamžicích“, dodává kritik, „najdete ženu, nešťastnou, velmi nešťastnou ženu.“

Veliká je též řada mužských epigonů, příliš daleko by mne vedlo vypočítávati všecka jejich jména, jen jednoho z nich zatím vzpomenu, totiž Avda Karabegovićе. Hlavním motivem jeho básní jest láska k milce a k vlasti; v onom jeví se Karabegović stoupencem Mirzy Safiho; z vlasteneckých básní nejlépe ho charakterisuje báseň „Matka“ a „Otrok“.

Shrnuji soud svůj o mladé poesii srbské: Mladá poesie předčí dřívější jak osobitostí básníků tak i uměleckostí. Mladí a mnohoslibní básníci srbští nemálo přispěli k rozšíření mluvy básnické, uschopnivše ji vyjadřovat nové a složitější city moderní duše. Ale hlavně zdokonalili formu a vnesli do srbského básnictví značné procento plastičnosti a hudebnosti, za to však odcizili ji životu skutečnému, učinivše ji příliš knižní a studenou. (O. p.)

Posudky.

Dr. Otakar Kádner: **Příspěvky k pedagogice experimentální.** Dědictví Komenského. V Praze 1906. Cena 2 K 20 h.

Dr. Kádner sestavuje výsledky pokusů ve škole činěných, pokud se týkají dětské suggesce, psychického tempa, pravopisu a techniky memorování, a připojuje svá zajímavá pozorování. Škola sice není pro pokusy, a ovoce posavadní práce na poli tomto je ceny dosti problematické, nicméně může rozumné a náležité experimentování přispěti k zdokonalení methody vyučovací, zvláště v některých předmětech, a přinésti tak škole veliký užitek. To ukazuje spis Kádnerův a práce jím vykonaná jasně.

Dr. Isidor Zahradník: **Slovník latinsko-německo-český**, sestavený pro krále Ladislava Pohrobka.

V rukopise vatikanské knihovny č. 1787 nalezl Dr. Zahradník slovník latinsko-německo-český, sestavený Janem Holubářem pro krále Ladislava Pohrobka, a publikuje jej v Archivě pro lexikografii a dialektologii. V předmluvě pojednává o výchovu Ladislavově a jeho informatoru Holubáři, jakož i o poměru slovníku Holubářova k jiným vokabulářům posud známým Vydavatel soudí, že čerpal Holubář z nějakého dosud neznámého pramene, z něhož snad čerpal i autor Bohemáře menšího. Bude tedy třeba shledávati další material, než bude lze pronésti soud poslední. Otisk je přesný, tři fotografické snímky na konci velmi vkusné.

Adolf Patera: **Čtenie zimnieho času.**

Ve Sbírce pramenů k poznání literarního života u nás vydává Patera z rukopisu musejního z konce 14. století český text perikop evangelních a epištolních pro dobu zimní. Rukopis jest neúplný, ale chybí pouze perikopy od Nanebevstoupení po oktav Ducha sv. Otisk jest paleograficky i kriticky pečlivý. V úvodě sestaveny jsou pravopisné a jazykové zvláštnosti překladu (zcela obyčejných a pravidelných zkratků nebylo snad třeba obšírně uváděti!), na konci připojen důkladný slovníček a pěkné faksimile jedné strany rukopisu.

La Pensée catholique dans l'Angleterre contemporaine. Par l'abbé *E. Dimnet.* Paris, Lecoffre.

Čím je dnes Newman pro katolickou theologii, je známo každému, kdo jen poněkud sleduje její rozvoj v novější době. Newman je dnes, vedle Möhlera, nejvýznačnější representant dynamického pojetí křesťanství v katolicismu, a jeho filosofie mohutnou reakcí proti upřílišenému intelektualismu. Ward staví ho po bok sv. Tomáši a vidí v něm otce nové ery v katolické theologii. Předchůdcem jeho byl v jisté míře kardinal Wiseman; jemu po informačním úvodě jest věnována prvá studie (str. 1—72), založená na výborném životopise Wardově „The

life and times of Cardinal Wiseman." Wiseman byl biskup ryze moderní, duch hluboce proniknutý přesvědčením, že každá forma pokroku vědeckého, esthetického nebo socialního jest dobrá, a Církev že má moc, aby se mu přizpůsobila a jej tak posvětila. Co Wiseman snad jen tušil, Newman svým geniem dokonale postřehl a ve svých hlubokých knihách jako poklad pro příchozí generace uložil. „Le Voyant", druhá to studie (73—130), pěkně nás informuje o ideách tohoto velikého konvertity, osvětlujíc všestranně jeho apologetiku, jeho theorii o relativitě dogmatických formulí, o vynikající úloze vůle a milosti v aktě víry. Newman ovšem musí býti studován v originale, má-li býti dokonale proniknut a pochopen, a jsou to především: University Sermons, The Essay on Development a Grammar of Assent, k nimž musí býti sáhnuto. Studium jeho roste vůčihledě; Francie[1]) v poslední době přehorlivě se „newmanismem" zabývá, a jistě i tomuto faktu nutno přičísti potěšitelný ruch a rozmach katolické myšlenky v theologii a filosofii, jak jej dnes ve Francii konstatujeme. A u nás? Newman neznám. Jistě k naší škodě.

„Theologie et devotion" (131—216), nejdelší to studie knihy, obírá se dnes popularním exjesuitou Georgem Tyrellem. Podkladem této studie byly dvě sbírky porůznu uveřejněných Tyrellových prací: The Faith of the Millions. Autor sám v poznámce upozorňuje, že dnes třeba Tyrella studovati a poznávati více na základě jeho posledního díla „Lex credendi", ale Tyrella v „Lex credendi" najdeme již skoro cele i v jeho prvějších pracích.

Dle autorova náhledu nikdo si více a lépe neosvojil Newmanovy nauky, nebo lépe řečeno ducha jeho nauky, než G. Tyrell; a v souhlase s ním uznává se dnes všeobecně, že od té doby, co smrt Newmanovi vyrvala péro z ruky, nebylo nad něho v Anglii žádného vyššího katolického spisovatele co do originality myšlení, plodnosti výrazu a vše pronikajícího hlubokého náboženského smyslu. G. Tyrell jest rodem Ir, konvertita, po více než 20 let členem společnosti Ježíšovy. Jím publikovaná díla jsou tato: Nova et Vetera,[2]) sbírka volných meditací; Hard Sayings odnášejí se též k spirituelnímu životu; External Religion:[3]) Its Use and Abuse; Lex Orandi jedná o apologetice; The Faith of the Millions, dva díly článků psaných pro Month, American Catholic Quarterly a Ecclesiastical Review. Mnoho článků psal též i pro různé periodické listy v Anglii a v Americe.

Tyrellova práce zabírá hlavně dvě pole: pole spirituality a apologetiky. Pro něho ovšem jsou tato dvě pole takořka polem jedním, aneb aspoň pole těsně přiléhající a neuzavřená. V asketice je pro upřímné a osobní náboženství, které spojuje a zavírá v sobě přímou akci milosti s dílem

[1]) Pěkným dílem k pochopení ideí Newmanových je »Psychologie de la foi« od Bremonda, který je snad nejlepším jeho znalcem ve Francii (Paris, Bloud et Cie., 3 fr.,; rovněž jeho »Biographie psychologique de Newman.« Ve francouzském překladě vyšlo nyní i Barryho dílo »Newman« (Paris, Lethielleux).

[2]) Přeloženo i do frančiny (Paris, VI., Lethielleux).

[3]) Rovněž; viz referát v »Hlídce« 1904, str. 848.

Ducha sv. v universalní Církvi. V apologetice jest hlavním anglickým předbojníkem „immanenční methody“, která nalezá nejzřejmější a nejpůsobivější důkaz křesťanské pravdy ve zkušenosti po nadpřirozenu toužící duše a v pozorování výsledků křesťanství v jednotlivci a v mravním a socialním řádě. Immanenční methody netřeba jen užívati vůči kantistům; všichni naši současníci potřebují, aby byli učeni a poučeni, že bez Kristovy milosti a pravdy zůstáváme na půl cestě, zůstáváme nehotovi, neúplni, neklidni a neukojeni. Duším proniknutým naskrze relativismem lidského poznání přichází vstříc tím, že učí, že i křesťanské dogma jest podrobeno jistému relativismu, že dogma co do formy bylo, jest a bude nedokonalé a zdokonalitelné. Moc a síla dogmatu je především ve schopnosti, aby dojímalo srdce a hýbalo duchem. Všude vykládá a ukazuje lidský a analogický ráz Zjevení, a tato methoda zdá se mu jedině vhodným způsobem, jímž současníci, zvláště intelektuelní elita, může přijíti ke křesťanství.

Tyrell jest, chceme-li ho stručně charakterisovati, filosof, metafysik a mystik; ne učenec z profese. V lecčem připomíná Gratryho; pod jeho spekulací cítíte však stále hlubokou náboženskou vroucnost, ba „skoro lyrickou lásku pro katolicismus v jeho nejmystičtějších formách.“ Je skromným a tiše přesvědčujícím obhájcem theismu, obor však, v němž je mistrem, toť hluboká analysa vztahů zbožnosti k theologii a vztahů dogmatických symbolů k vyšším realitám, které jsou těmito symboly spíše jen naznačovány než vyjádřovány. Co mu Dimnet vytýká, jest nepruzračnost a nejasnost, jinak řečeno nedostatek methody. Příliš brzo vidí jeho obsažný duch důsledky svých premis; když vstoupí do zahrady svých reflexí, idey vynořují se bleskurychle a přebohatě, a on chybuje, že je chce všechny rázem zachytit a nižádnou ztratit, klade thesi již s parenthesí, jejíž dosah prý později uvidíme; v parenthesi rozvíjí nějaký výraz nějakým srovnáním; to nutí ho zase k nějaké podvětě a tato zase, aby osvětlil krátce tu neb onu hypothesu. Tím ovšem jasnost díla a vývodů trpí. Proto Tyrell, ač chce býti jasný, jasným není, a četba jeho prací vyžaduje zvláštního cviku. Co se týče jeho theorie dogmatu, míní Dimnet, že jest více retorické než historické, že může býti dobře aplikováno na nauku o přirozenosti boží a atributech božích, že však neuspokojuje vzhledem k dogmatům o lidském pádě a biblické inspiraci. Nicméně jeho apologetická methoda jest účinná, a to hlavně i proto, že za theologem vycifujeme „un homme de bien et un homme de coeur“, člověka, který jest hluboce přesvědčen, že zbožnost — nejdůležitější věc — není nezbytně připoutána na theologii, člověka, o němž Dimnet nerozpakuje se v závěrku říci: „Jest nemožno ho číst a nemilovat.“ Skutečně nedá se popříti, že Tyrell uchvacuje svou upřímností, skromností, svými volnými názory a suggestivními ideami. Experto crede Ruperto.

Krátká studie „Theismus a mravnost“ (217—236) je studií o W. S. Lillym, o němž dí autor, že není ani filosofem ani historikem, ba ani kritikem z professe, nýbrž „un chercheur de verité et un vérificateur d'idées“ (hledač pravdy a ověřovač ideí), člověk

hluboce náboženský, v jehož knihách na každé stránce můžeme čísti, že víra a věda jsou přátelsky spojeny.

Rozkošný a výborně načrtnutý je portrait Dr. Barryho (237 až 266). „Le prêtre littérateur", kněze-literáta, jehož život a talent jsou ovládány a zasvěceny vznešené idei, že v domě nebeského Otce jsou mnozí příbytkové, a že všechny naše schopnosti mohou se rozvinouti v náboženské atmosféře; jeť mu Církev širou kathedralou, v níž všichni mohou se shromážditi a modliti.

Kniha končí studií „Evoluce a theologie", která dle J. Bruneaua jest epilogem a vyznáním víry autora tak dobře jako studie o W. Wardovi, laiku-theologu evoluce, šiřiteli „onoho osvíceného, přísad prostého katolicismu, po němž dnes touží tisíce a tisíce inteligencí, aniž by mohli si jej sobě samým definovati." Problem, jímž Ward se stále zabývá, jest: do jaké míry mohou nebo i měli by loyalní katolíci býti vlivňováni „duchem času"? Dle Warda — a Dimnet s ním souhlasí — budoucnost křesťanství jest podmíněna rozšířením evolucionismu. Důvěra v evoluční princip, v hledání příčin a zároveň přesvědčení o relativismu idey, toť dle něho to, co tvoří ducha času, Zeitgeist. Proto problem je: co stane se s křesťanstvím, jestliže nauka evoluce a relativismu, který jest jejím důsledkem, se vnutí všem vzdělancům? Již dnes mnozí slavnostně tvrdí, že křesťanství a i sám theismus nemohou se s touto novou naukou smířiti, a tudíž odsouzeny jsou k smrti. Ward tomu nevěří; možnost však uniknouti tomuto smutnému osudu vidí pak jen v difusi evolucionismu i do křesťanství. Ward ukazuje, že věda zdála se býti jistý čas atheistickou, dnes však že jí již není; dnes věda stává se theistickou, a sice v té míře, jak zdokonaluje svůj evolucionismus.

A tato nová synthesa nevyvozuje žádných důsledků, které by byly nepřátelské náboženství křesťanskému. Běží tu jen o to, může-li se náboženství zase přizpůsobiti evolucionistické synthesi. Může prý, a proto „ukázati, že materialistická tendence je tendencí včerejška a ne dneška, že theismus, nauka o Bohu, Prozřetelnosti, mravnosti zjevené ve svědomí, chtěné však Tím, který osvěcuje svědomí, je slučitelna s vědeckým pojetím světa, zdánlivě vydaného fysickým zákonům; ukázati, že křesťanství není stavivem, které, otřeseme-li jeho částí, ohrožujeme celé, nýbrž že jako každá nauka lidské řeči podrobená obsahuje jistou relativitu, jejíž podmínkou je stále se měniti; dokázati historií, že tato neustálá adaptace je věc přítomna a minula tak dobře jako budoucna, že netknuto nechává vše, co živí křesťanský cit a katolickou zbožnost, odstraňujíc jen omítky, které jsou spojeny s nějakou přežilou posicí problemů — toť není dokazovati Boha a Církev, to je samozřejmo — než toť činiti křesťanství a katolicismus přijatelnými tisícům a tisícům lidí, kteří jsou neschopni, aby aplikovali na náboženské věci intelektuelní formy, jichž nikdy nepoznali nebo jimž odvykli. Ward usiluje o to s odvahou, přímostí a zároveň oddaností církevnímu učení, které musí mu získati důvěru i nejbázlivějších křesťanův i důvěru nejopovědnějších nevěřících. Ward jest obdivuhodný typ osvíceného katolika."

Toť stručné resumé této zajímavé knihy, kterou každý s chutí pročte. Leckde jest ovšem více exposicí osobní autorovy theorie než studií katolického myšlení v Anglii, zvláště v kapitolách o Lillym, Barrym, ano i Wardovi, ježto tito mužové nepodali nikde originelního systemu, tak že by bylo marno v jich díle hledati pohyb katolického myšlení. Pravými mysliteli jsou tu jedině Newman a Tyrell. Studii o prvém shledává Bremond výbornou; o studii o Tyrellovi, založené jen na díle svrchu uvedeném dí, že nevysvětluje dokonale pravé jeho filosofie. Od doby, kdy bylo publikováno dotyčné dílo a i sama Dimnetova studie, neklidné a živoucí myšlení Tyrellovo nepřestalo se rozvíjeti a rozšiřovati, tak že předčasno je dnes již se pokoušeti o jeho definici a fixaci. Co autor Tyrellovi vytýká, nejasnost totiž mnoha partií, vytýká Bremond částečně i jemu; v celku je to však i dle něho dílo záslužné a doporučení hodné.

Giuseppe Lapponi: Ipnotismo e spiritismo. Studio medico-critico. Roma 1906.

Po stručném rozboru fakt a jejich dějin formuluje spisovatel tyto závěry: Nutno přesně rozlišovati hypnotismus a spiritismus. Hypnotismus jest chorobná disposice organismu, jehož pathologické zjevy možno vyvolati Spiritismus naproti tomu všímá si zjevů zcela jiného druhu, jichž nemůžeme prostě popříti, ač mnoho při nich bývá klamného, jichž nemůžeme přirozeně vysvětliti, neboť nelze jich převésti na činnost sil a příčin známých.

Professor Lapponi ukazuje v práci své na obtíže, jež se naskytají při vysvětlování spiritistických zjevů způsobem theologickým (zjevy se připisují čirým duchům, ať již zlým nebo dobrým), jež však nejsou jistě menší než vysvětlování pomocí mysteriosních sil v lidském organismu. Bylo by tedy asi nejlepším omeziti se prozatím na vysvětlování zjevů těch jako skupiny zjevův o sobě, jež nejsou dodnes združeny ani združitelny s jinými známými fakty. Připisovati zjevy ty řádu nadempirickému je vlastně směšování zkušenosti s filosofií, je to skok ze zjevů fysicko-fysiologických na zjevy duchové, jež by se dály v čase a prostoru s nevysvětlitelnou a přečasto nerozumnou příčinností.

Antonio Marchesini: L'arte dell' errore. Saggio di psicologia pedagogica. Ed. Paravia 1906. Str. 106.

Kniha Marchesiniho je rozdělena ve dvě části: prvá vyměřuje povahu a příčiny omylu, druhá z psychologických těchto návěstí vyvozuje důsledky a normy k jeho omezení a opravení.

Omyl, jenž je zrovna tak úzce spojen s osobností jako pravda a má tolikéž různých forem jako ona, bývá buď omyl čistě logický neb citový nebo skutkový. Ať se však jeví v kterékoli formě, má vždy ve vědomí kladný ráz, pokud není totiž pouhou nepřítomností nějaké pravdy, nýbrž úkon rozumový, třebas klamný, logická organisace empirických jevů, jež však neodpovídá objektivní skutečnosti.

Povšechnými příčinami omylu jsou asi 1. nedostatek pozornosti a úvahy, 2. vášeň, jež způsobuje, že vidíme ve věcech to, po čem toužíme. 3. fantasie, jež anticipuje zkušenost a tvoří prázdné formy, 4. vůle, jež řídí a ovládá ideje dle převládajícího tonu affektivního, 5. rozumové zvyklosti, jež se vzpírají novým idejím.

Zvláště omyly myšlenkové nebo sofismata mají svůj původ v intelektuelní pýše, jež slepě důvěřuje čirému myšlení, a v oné neumírněnosti logické, jež se obyčejně nazývá hyperkritika. Omyly citové vznikají z logických předpokladů z citu vyvírajících, jenž jest jen tehdy užitečný myšlení, dáváme-li mu impuls, jasnost a živost. Omyly skutkové jsou omyly vůle, jež odchyluje se od pravdy a správnosti skutku.

Z rozboru tohoto jasno, že když omyl vkrádá se různými těmito cestami v lidskou mysl, že skutečně existuje umění omylu, jako existuje umění nalézti pravdu: k tomuto nutno nalézti umění obnovy logického myšlení, umění opravné, pedagogické.

Druhá část knihy podává za tím účelem četné pedagogické zásady. Končí pak svou studii zajímavou myšlenkou: „Omyl je zjev přirozený, lidský, jako organická alterace, jako oslepující vášeň, jako mocný instinkt, a výchov nikdy nemůže říci, že jest vůči omylu všemocným, jako není všemocný vůči nemocnému lékař. Ba měla by se i omylu nechati jistá svoboda, jak nechává se fysické stránce těla. Vychovatelská manie, jež by chtěla vše a vždy opanovati, byla by bezúčelná jako manie hygienická. Jsou chyby neopravitelné, jsou individua, pro něž předsudek a omyl jsou nepřekonatelnou nutností. Na druhé straně pak ‚la relativita della logica umana, specialmente quando assurge alle sfere più elevate della mentalità, consiglia un relativo riserbo in chi si creda in possesso vero'."

Kniha zasluhuje pro bystrá svá pozorování a četné nové psychologické analyse pozornosti. Část druhá pak pro praktickou pedagogiku má jistě význam značný. Dr. J. Kratochvil.

Dr. W. Capitaine: Jesus von Nazareth. Eine Prüfung seiner Gottheit. Regensburg 1905. Manz. Str. 192. Cena 2 K 88 h.

Střediskem veškerého křesťanství, jeho nezbytným základem je božství Kristovo; proto má se každá apologie všemožně snažit je co nejpádněji dokázat, na tomto článku má především koncentrovat svou sílu. Křesťanství bez Syna božího jest holou frasí, fantomem, skořápkou bez jádra. Jenom tenkráte má křesťanství nároky na absolutní pravdu, je-li jeho zakladatel skutečně tím, zač se vydával.

Autor podává apologii božství Kristova na základě materialu dějepisného, ať se vyskytuje buď u pohanů neb židů neb křesťanův, ať u věřících neb nevěřících. Kniha rozvržena na tři díly: 1. Důkazy, jež jsou mimo Bibli a mimo křesťanství. 2. Důkazy čerpané z Písma Starého a Nového Zákona. 3. Důkazy z díla Kristova.

V prvním díle jedná se o nadějích messianských u židů, o kterých vydávají svědectví písemní památky vyjma Bibli, jako na př. kniha „Henoch", žalmy Šalomounovy, vysvětlivky Onkelosovy k Mojžíšovu

Pentateuchu a Jonatanovy k prorokům, pak tak zvaná kniha jubilejní. Naděje ve Vykupitele nebyla jenom u židů, nýbrž i u pohanův, u Peršanů (Sosioš v Zendavestě), u Indů (Laotse mluví o zvláštním mudrci, který sice nosí prach této země a přece je pánem všech panů, který snáší bídu a jest králem všehomíra), u Reků a Římanů. Třetí kniha sybilinská se rozepisuje šířeji o Spasiteli, o pomérech, za jakých přijde, o díle, které vykoná a o věčném království, které založí.

Zajímavými jsou zprávy, které nám podávají židovští spisovatelé o Kristovi, především zpráva Josefa Flavia, která jest asi nejdůležitější. Dotyčné místo bylo však od některých kritiků považováno za podvržené; ale všechny rukopisy i nejstarší je obsahují; církevní spisovatelé se o něm zmiňují a na ně odvolávají, a nikdo ze židů se proti tomu neozval. Námitka, že Justin a Tertullian ho neznali, je slabou; protože ho ve svých apologiích neužili, z toho ještě nenásleduje, že ho vůbec neznali, že tedy tenkráte v díle Flaviově ještě nebylo. Prvním apologetům křesťanským dostačila Evangelia k obraně. Autor přechází pak k Talmudu a k obrazu, jaký nám o Kristovi podává. Talmud třeba posuzovat dle doby, v které povstal. O nynějším Talmudu píše učenec protestantský Laible: „Für jeden denkenden Juden ist die Untauglichkeit des Talmuds, als eine wirkliche Quelle für die Geschichte Jesu zu gelten, erwiesen" (strana 33).

O nepravých messiáších jedná následující kapitola. Lehkověrnost, jakou přijímaly ohromné massy židovstva falešné spasitele, jest důkazem, jak živou byla tenkráte víra a touha po „Slibeném". Nejvýznamnějšími z nepravých messiášů byli Theudas a Bar Kochba.

Neméně důležitými jsou také svědectví, která nám podávají pohané o Kristu a křesťanství, jako na př. Tacitus, Suetonius, Plinius, Hadrian (list zaslaný Minuciu Fundanovi). Ani spisy apokryfní nejsou bez významu; i z nich lze poznat, zač byl Kristus tenkráte považován.

V druhé části probírají se předně proroctví starozákonní, a to jenom důležitější, jež určují dobu, místo a jiné okolnosti narození Páně a jiné; pak zkouší autor, zda se proroctví tato vyplnila. Zkouší přesvědčivou sílu zázraků Kristových, zda potvrzují jeho božské poslání; zvláště z mrtvých vstání věnuje větší pozornost a odráží při tom útoky Straussovy, Renanovy a Harnackovy. Dílo Kristovo dokazuje svůj božský původ, neboť přestálo již tolik bouří, jimž by lidské dílo jistě bylo podlehlo. Křesťanství není pouhým vývojem nějakého prvku, který se již tenkráte v lidstvu vyskytoval, je čímsi zcela novým, po čem svět dlouho toužil, čeho si však sám dáti nemohl.

Dr. K. Knur: Christus medicus? Freiburg im Breisgau 1905. Herder. Str. 74. Cena 1 K 20 K.

Proti zázrakům Kristovým činily se námitky od pradávna. Židé tehdejší, kteří nechtěli v Krista věřit, připisovali je zlému duchu, nynější protivníci však tvrdí, že zázraky tyto se udály způsobem zcela přirozeným, že se jimi žádná nadpřirozená moc nejeví; Kristus byl lékařem, který znal kořen toho kterého zla a vždy patřičného pro-

středku užil. a to náhodou vždy s dobrým výsledkem. Dá se však mínění toto dokázat? Naprosto ne; naopak postrádá veškerého podkladu, neboť všechno v Evangeliích svědčí proti tomuto mínění, zvláště okolnosti, za kterých se zázračná uzdravení stala. Doklady toho nacházíme v tomto spisku, jehož autor jest lékař, a proto v otázce této kompetentní. V první kapitole uvádí se místa starozákonní, kde se mluví o lékařích jako Gen. 50, 2; Exod. 21, 19 a j. Z toho následuje, že národ israelský měl lékaře, kteří však nebyli zároveň knežími. Existovaly dle všeho i školy lékařské, ve kterých bývali kandidáti s vědou lékařskou, pokud se o ní v tehdejších dobách vůbec může mluvit jako o vědě, obeznámeni. Jest však pravděpodobno, ano skoro jisto, že v Nazaretě, „z kterého nic dobrého nemohlo přijít“, školy lékařské nebylo. Kristus dlel až do svého veřejného vystoupení v onom městečku, neměl tedy žádné příležitosti v lékařství se důkladně vzdělat.

Žádná kniha novozákonní, ani apogryfy ho nemají za lékaře, teprve „vynalézavému“ duchu pozdějších dob bylo ponecháno z Krista divotvůrce udělat lékaře.

Spis projednává v dalších kapitolách různé druhy nemocí, o kterých se Bible zmiňuje a které byly Kristem rázem odstraněny. Způsob, jakým zde bylo léčeno, vylučuje úplně prostředky přirozené; uzdravení bylo okamžitým; vstaň, vezmi své lůžko a jdi. — Některé druhy nemocí dají se sice léčit přirozenými prostředky, ale léčen takové je příliš zdlouhavé, děje se pozvolna a ne vždy s dobrým výsledkem; často bývá nebezpečí, že se nemoc vrátí, ano třebas i zhorší O moderní hypnose, o nějaké masáži, zkrátka o lékařských pomůckách není v Písmě ani potuchy. Užívá-li se však tu a tam nějakého prostředku — jako smíchaná slina s prachem — pak není takovýto prostředek prostředkem obvyklým, přirozeným, není v žádném příčinném vztahu k uzdravení. Některé druhy nemocí, jež se po dlouhé doby měly za nevyléčitelné, se dají přec vyléčit, ale je to teprve vymoženost moderní vědy lékařské, jež světu tehdejšímu byla neznámou. Kristus léčil i takové, jež se nikomu nepodaří vyléčit; vzkřísil mrtvé i Lazara který již několik dní ležel v hrobě, ano již zapáchal. Zkrátka Kristus léčil způsobem neobyčejným, nadpřirozeným; léčil takové, jichž nár naprosto nelze vyléčit; léčil jedním rázem nemocné, kteří jen pone náhlu, s velkou námahou mohou dojít uzdravení. Neužívá obvykl methody lékařské, koná vše vlastní svou vůlí. Nebyl hypnotisérem neboť léčil i takové, jimž hypnosa nic nepomůže. Kristus se odvoláv na zázračný moment uzdravení; činí je za tím účelem, by přiměl po sluchače k víře ve své božské poslání; a lid skutečně věc tak pojíma

Byl-li Kristus pouhým lékařem, pak byl věru idealem lékař idealem nedostižným, který se jenom jednou pro vždy stal skutečnost který se již nikdy neuskuteční, neboť takové nemocné takovým způsobem léčit, jak léčil Kristus, nepodaří se nikomu. Kdo nepředpojat o zázracích v evangeliích přemýšlí, musí doznat s autorem: „Kristu jest pánem nad životem a smrtí“ (str. 74). Spisek jest kratinko apologií, doporučení hodnou.

Dietrich Graue: Die Religion des Geistes. Freiburg u. Leipzig 1904. Waetzel. Str. 114. Cena 2 K 40 h.

„Je snad nejpodivnější věcí dějin světových,“ začíná autor, „že náboženství ještě dosud existuje.“ Ano, jest prý skoro nepochopitelným, pomyslíme-li si, co časem náboženství musilo vystát. Ovšem že i jiná odvětví duševního života měla svou křížovou cestu; i umění a věda měly své smutné časy, buď trpěly otevřeným nepřátelstvím neb lhostejností. Toho však nelze ani zdaleka srovnat s mučenictvím, jakému bylo náboženství podrobeno. Přes veškerá nebezpečenství dosud existuje náboženství dosud, ačkoli mu již dávno mnozí prorokovali zánik. „Může snad být pádnější důkaz pro nutnost náboženství? Takový zjev dějinný, který tolik nebezpečí a bouří přestál, aniž podlehl, jest jistě něčím úplně zdravým a nezničitelným. Jest v něm jistě něco, co duchu lidskému jest nepostrádatelným, co ho stále a stále láká a poutá“ (str. 3). Zdá se být nepochopitelným, jak člověk „s oběma nohama na zemi, hlavou v oboru zkušenosti a vědy, přece se srdcem v říši náboženství býti může“. „Man glaubt es sei doppelte Buchführung nötig, um das zu leisten. Und vielleicht verhält es sich auch so. Aber ist es nicht doppelter Buchführung wesentlich, daß ihre Bücher stimmen müssen? Nicht nur in sich, sondern auch mit einander.“ Zamítá tedy dvojí pravdu — vědeckou a náboženskou, kterou někteří myslitelé zaváděli, chtíce takovým způsobem odstranit překážky, jež věda náboženství dělala. Tím prý není jednota ducha zničena, nýbrž právě ucelena. Dokázat, to jest povinností apologie, jejíž nutnost činí theoretické pochybování zřejmou.

Spisek má být tedy krátkou apologií náboženství ducha.

Vězíme ve velké nouzi náboženské, kterou právě intelligence trpce pociťuje. „Zunächst ist einfach zu sagen, daß für uns außer dem Christentume tatsächlich keine andere Religion in Frage kommt.“ Autor chce obhajovat křesťanství, „protože jest jediným náboženstvím, které ještě dnes pokračuje a se tím jako duševní veličina živým jeví“ (str. 16). Po těchto slovech by čtenář myslil, že Graue míní opravdu náboženství s objektivními pravdami, s osobním Bohem, s duší nesmrtelnou a životem posmrtným, ale chyba lávky. Náboženství s objektivními pravdami, jež se zakládají na nezvratných důkazech, neexistuje. „Tak jak není žádného dřevěného železa, žádné živé mrtvoly, tak není také dokázaného Boha. V onom okamžiku, kdy se dá dokázat, přestává být Bohem a náboženství býti náboženstvím.“ Neodporuje si snad autor, když se přece pokouší o důkaz, že náboženství jest účinkem božského ducha v duchu lidském? Zdaž-li pak Bůh existuje? Kdož ví? Dokázat se to nedá.

Máme to divné kuriosity u některých učenců. Náboženství bez Boha, psychologie bez duše a křesťanství bez Krista. Takovým jest autorovo křesťanství, což vysvítá hned ze čtvrté stránky, kde nazývá známé Schleiermachrovy „Řeči o náboženství“ a Harnackovu „Podstatu křesťanství“ eine glänzende Leistung auf dem Gebiete der Religion. A je konec řeči.

Dr. Gustav Schnürer: Die Vertiefung des religiösen Leben im Abendlande zur Zeit der Kreuzzüge. München 190 Kirchheim. Str. 136. Cena váz. 4 K 80 h.

Sotva který svatý těšil se v posledních letech takové oblibě jak právě svatý František Assiský. Bádalo a psalo se o něm nejenom u katolíků, nýbrž i u protestantů, ba tito dokonce katolíky v tom přeс stihli. Známy jsou životopisy, pojednávající život sv. Františka, jeh působení, veliký význam a vliv na tehdejší doby, které byly sepsán protestanty Hasem a Thodem. Ano na protestantských fakultách theolc gických konají se přednášky, píší se disertace o tomto světci, což n naší straně sotva kde najdeme. Ovšem že názor, jaký si modern badatelé zvlášť protestantští o svatém Františku utvořili, se úplně pří tradičnímu názoru. Kdo život světcův z obvyklých dosud životopis zná, bude velmi překvapen dílem Pavla Sabatiera: „Vie de S. Franço d'Assisi“; ne že by snad tento dělal světce směšným, nebo trhal jeh aureolu, naopak Sabatier je zrovna ohnivým obdivovatelem a horoucín ctitelem světcovým — ve svém díle propuká místy v pravý entusiasmu — ale proto jest nám jeho biografie cizí, že dělá ze svatého Františk předchůdce a průkopníka náboženského subjektivismu, moderního názoru, dle něhož není náboženství ničím leč výrazem náboženský citů, kdežto dogmata, přikázaní jsou věcmi nepodstatnými, jež prav jádro náboženství jen zatemňují.

Tím dostává dílo Sabatierovo silný nátěr psychologického roman Podává nám obraz horoucího idealisty, jemuž římská kurie zlomila kříd a jehož záměry zmařila.

Schnürer píše předně o náboženském vývoji na západě, o jeh rozkvětu a pozvolném úpadku za křížových výprav, kdy nastalo n bezpečí, že upadne v pouhý formalismus. Reakce byla nutnou; by třeba opravdového prohloubení a zvniternění (Verinnerlichung) křesťanstv Podnět k této reakci byl dán sv. Františkem. Autor se pak rozepisu o životě světcově — o jeho narození, o jeho rodičích, o vlivu, jak měl naň otcovský dům, o jeho mládí, jeho idealech a plánech, o jeh obrácení, jeho přísném životě, o založení řádu atd. — a rozlišuje d vedně historické od legendárního, dokázané od nedokázaného. Poukazu mezi jiným na nesprávné mínění, jež dělá ze sv. Františka moderní subjektivistu, prostého všech zevnějších pout věroučných. Dogma církevní mu byla vždy nedotknutelnými; vždy se podroboval autori římské kurie, což také řádu svému pod přísnými tresty přikázal; v svítá to ze závěti světcovy jakož i z regulí z tehdejších dob. S moderní subjektivismem náboženským, který zavrhuje objektivní pravdy vír a dle něhož si může každý své náboženství dle svého nitra upra bez ohledu na nějakou autoritu, s takovým subjektivismem nemá n světec nic společného. Známa jest jeho pevná víra v Boha a je horoucí láska k Ukřižovanému a jeho oddanost k církvi. Ctil kně i tehdy, když je viděl jako pyšné preláty na koních a když je v duc přirovnával s chudým Spasitelem, jsa si vědom tohoto palčivého kontras jenž budil trpké pocity v citu plném nitru jeho.

Autor poukazuje ke konci na ctnosti světcovy, chválí jeho ideu ›brovolné chudoby, jeho velikou pokoru, jeho dětinnou upřímnost, dy veselou mysl, lásku k přírodě a j. Kouzlo jeho osobnosti vyětluje nám částečně jeho veliké úspěchy, kterých se dopracoval. ›větec náš," píše autor, „jest otcem lidové mystiky, přítelem zbožného, ›hu upřímně oddaného lidu" a končí své dílo slovy: „Ačkoli se názory, kající se osobnosti Františkovy, velmi různí, nezdá se mi být špatným amenim, že všichni, kteří o něm píší, v tom souhlasí, že u něho naázíme čistě náboženské cítění. J. V.

r. Isidor Silbernagel: Der Buddhismus nach seiner Entstehung, Fortbildung und Verbreitung. Zweite Auflage. München 1903. *›ter Sinthern:* Buddhismus und buddhistische Strömungen der Gegenwart. Münster 1905.

1. Stále víc a více se probouzející zájem pro buddhismus, v němž lezá moderní člověk, odvrácený od víry v Boha a Zjevení, ono idealní boženství bez dogmatu, zplodil v posledních letech celou literaturu Gotama-Buddhovi a jeho díle. Kniha Silbernaglova povstavši z předšek, konaných posluchačům theologie, chce hlavně těm, kteří pro ddhismus blouzní, ukázati, „was ursprünglich der Buddhismus war, s aus ihm im Laufe der Zeiten geworden ist und was er jetzt noch " (Vorrede). Vylíčiv nejprve náboženský stav před buddhismem a vot jeho zakladatele, zabývá se systemem samým a ukazuje především, Gotta-Buddha „seine Lehre auf die allgemeine in Indien herrschende nsicht von dem ewigen Kreislaufe der Welt und der weltlichen Zustände d der unendlichen Folge von Geburt und Wiedergeburt gründete")) a svůj soud o jeho učení shrnuje slovy ruského orientalisty Alexeje ›brovnikova, že „Buddhalehre eine Religion nicht sei, da sie von er freien Verbindung des Menschen mit einem höchsten persönlichen esen nicht weiß, sondern bloß eine Philosophie" (33). Proto také, aby lezl porozumění a přijetí u lidu, „hat der Buddhismus, um als Religion erscheinen, eine Maske aufgesetzt durch Einführung eines gewissen ltus; er ist eine Philosophie im Gewande einer Religion" (ib.). V dalších pitolách (Organisation der Bruderschaft Gotama-Buddha's, Weitere tstehung des Buddhismus, Die Lehr-Schriften der Buddhisten) jest ličen postup učení u žáků Buddhových a dále jsou uvedeny a oceněny ué knihy buddhistické. Druhá část spisu věnována rozšíření a dějinám ddhismu v jednotlivých zemích.

Ve své nevelké studii podává Silbernagel dosti jasný obraz o ldhismu a proto bude všem těm, kdož se o této otázce chtějí informovat, o kniha vítanou. Podotýkám ještě, že Silbernagel uvádí jednotlivé ležitější terminy z učení buddhistického také v překladě mongolském, skéin, tibetském atd., jakož vůbec po filologické stránce najde čtenář knize mnoho zajímavého.

2. Sinthern ve své „apologetické studii" především hledí „die so were und doch so notwendige reinliche Scheidung vom Ideal und heinideal... vorzunehmen." Tímto účelem jest dána však také methoda

spisovatelova: líče jednotlivé události ze života Buddhy a jeho naul srovnává je s pravdami a mravoukou křesťanství a se životem Kristový To ovšem značně ruší klidný tok výkladův, ale přispívá zase k ocen buddhismu a staví celý system do pravého světla. Studie — ostatně kompilace — rozdělena ve tři části, jichž obsah udán nadpisy: Budc und Buddhismus, Buddhistische Strömungen in der Gegenwart (ty nal spisovatel hlavně v theosofii, v moderním pessimismu, zvláště v v ethické kultuře) a Der Buddhismus in seiner geschichtlichen scheinung. Odůvodňuje tak zplna úsudek jednoho z nejlepších znalců duše indického lidu Monier Williama, jenž se pozastavuje podivem křesťanů pro buddhismus a praví: „Man fühlt sich angezo von den funkelnden Perlen, welche die Bewunderer des Buddhism mit Sorgfalt aus den Gesetzesvorschriften auslesen. In auffälliger W werden solche Sätze zur Schau gestellt; wohlweislich aber hält n mit allen dunkeln Punkten, Gemeinheiten, widersinnigen Wiederholun zurück, gar nicht zu reden von den Zeugnissen tiefster Verderbnis, unter einer übertünchten Oberfläche hervortreten, den bezeichnen Verboten und Disziplinarverordnungen, mit denen sich kein Ch beflecken möchte." -K

H. A. Krose: a) Der Selbstmord im 19. Jahrhundert n seiner Verteilung auf Staaten und Verwaltungsbezir *b)* Die Ursachen der Selbstmordhäufigkeit. Freiburg Breisgau 1906. B. Herder.

Thema obou monografií jest při stále ještě vzrůstajícím p samovražd v našich zemích zajisté velmi časové a též důležité. A p autorova je tím záslužnější, že jí věnoval plnou péči! S mravenčí a vzornou svědomitostí snesl obsáhlý a důkladný material statisti na jehož základě v pravém porozumění podstaty věci činí s chv hodnou objektivností přesné vývody a závěry, tak že dílo jeho m řaditi k nejlepším pracím oboru tohoto a stavěti po bok starším ale vždy ještě velmi cenným a dobrým pracím o sebevraždě A. Wag a Morselliho.

V prvé monografii uvádí autor, předeslav definici sebevražd některá data o jejím vyskytování se před 19. stoletím, početnost sa vražd za minulého století v jednotlivých evropských státech a správ okresích. Nálezy své dokládá všude statistickými tabelami, jež z pr nasbíraného materialu snaží se sestaviti tak, aby se vyvaroval v chyb a docílil dat pokud možná spolehlivých. Je sobě vědom nedost dosavadní statistiky, hledí je, pokud jest v jeho moci, napraviti a také vhodné návrhy pro předběžná šetření statistická. K lepšímu přeh rozdělil minulé století na tři období: Prvé sahá od 1801 do 1835, v k době nalezl ve 14 evropských státních útvarech zaznamenáno celkem 55.000 samovražd. Číslo toto jest ovšem neúplné, neboť od roku zaznamenávalo data samovražd jedině Švédsko, kdežto jiné státy uč tak teprve později a mnohé nevykázaly v období tom vůbec žád dat. Proto také usuzuje autor, veden jsa i faktem, že tehdejší statis

šetření nebyla příliš důkladná a spolehlivá, že asi mnohá sebevražda nebyla jako taková vůbec udána, nýbrž vřaděna do jiné rubriky úmrtí, že v prvé třetině 19. století počet samovražd přesahoval daleko přes 100.000.

Druhá třetina, 1836 až 1870, může se již vykázati úplnějšími a přesnějšími údaji statistickými. Nejen že mnohem více státních útvaru (27) zaznamenává početnost samovražd, nýbrž i řady záznamů těchto jsou dle let úplnější. Za dobu tu napočítává autor okrouhle 360.000 v Evropě vykázaných sebevražd, ale podotýká ihned, že skutečný počet obnášel v letech těch aspoň 500.000, hlavně protože záznamy zemí jako Anglie, Irska, Španěl atd. nebyly vedeny po celou řadu 35 let.

Nejdůkladnější a nejspolehlivější data pocházejí ovšem z období posledního, 1871—1900, kdy skoro všechny evropské státy uvádějí početnost svých samovrahů. Krose snesl statistický material z let těch u 49 státních útvarův a dochází k číslu 1.069.568; než i tento počet vykonaných sebevražd chce míti aspoň ještě o 100.000 zvýšen, uváděje správně, že ani v době poslední statistické záznamy nejsou úplné a naprosto přesné.

Uvedená čísla mluví jasně o enormním vzrostu samovražd v Evropě během minulého století. Přibylo ovšem v době té více území zaznamenávajících data sebevražd, zlepšila se nemálo i statistika úřední a přibylo také populace, ale přes to vše nedá se nápadný vzrust samovražd v zemích našich popírati, naopak lze jej u většiny státu číselně rok od roku stopovati a trvá až dosud. Že není v žádném poměru k soudobému vzrostu populace, ukazuje nejlépe, srovnáme-li desítiletí 1831—1840 a 1891—1900, kdy v Evropě přibylo samovražd o 400%, kdežto obyvatelstva od poloviny let třicátých do poloviny let devadesátých přibylo asi jen o 60%!

Poměrně nejvíce přibývalo samovražednosti v minulém století ve Francii a v Rakousku; ve Francii činil vzrůst ten během dvou posledních období (1831—1900) 341%, v Rakousku pak dokonce 376%. V státě našem přibývalo sebevražd až do roku 1872 stále, ale poměrně pomalu; roku 1873 stoupl počet ten pojednou o 50%, asi vlivem pověstného „vídeňského krachu“, neklesl však v letech příštích, nýbrž od té doby stále ještě roste.

Uváděti bližší data, ač jsou velmi zajímavá, nedovoluje místo a nutno proto odkázati na original, jemuž připojena jest mapka, znázorňující početnost samovražd v Evropě v letech 1891—1900.

Druhá práce téhož spisovatele měla by vlastně míti za název: příčiny rozdílné početnosti sebevražd, neboť jedná o momentech početnost samovražd podmiňujících, a jen nepřímo o příčinách samovražd. Mezi momenty těmito uvádí autor v prvé řadě vliv zevní přírody, podnebí a geografické polohy, a správně nepřisuzuje jim na samovražednost žádné zvláštní důležitosti. Následuje na to vliv individuelních vlastností sebevrahových, jako vliv pohlaví, stáří, tělesné a duševní konstituce, příslušnosti kmenové a národní, u nichž se již nedá jakýsi bližší vzájemný vztah k samovraždě a početnosti její vyloučiti, ač ani ony nemají žádné závažnější souvislosti se vznikem a náklonností k samovolnému a úmyslnému maření vlastního života. — Co se týká vlivu kmenové a národní

příslušnosti na samovražednost, tu vysvítá z dat Kroseho, že nejvíce sebevrahů vykazují jako národní kmen Danové, totiž v době 1891—1900 na milion obyvatelů 255, pak Francouzi 224, Němci 202, Švedové 107, Angličané 77, Norové 67, Jihoslované 51, Italové 50, Rusové 30, Poláci v Rusku 22. Údaje tyto nasvědčovaly by jakémusi vlivu národnosti na četnost sebevražd, ale má-li závěr tento býti skutečně platný a závažnější vlivů jiných, musil by se jeviti za všech okolností, i po vyloučení všech jiných momentů, důležitých při uskutečnění se sebevraždy, a tu při bližším šetření shledal Krose, že při stejných existenčních podmínkách životních a při témže náboženství nějaký značnější vliv národnosti na samovražednost nedá se dokázati.

V oddíle třetím projednány individuelní motivy sebevražd dosti krátce, ač právě oddíl tento patří k nejzajímavějším. Autor nepřikládá totiž úředním statistickým výkazům sebevražedných motivů žádné zvláštní ceny, což konečně jest do jisté míry správné, a opakuje mimo jiné též mínění několik jiných statistiků, jakoby okolí samovrahovo častěji udávalo za důvod neblahého činu duševní chorobu, aby jiná, pravá, za to snad sebevraha nebo jeho rodinu kompromitující příčina byla zastřena. Možnost ta ovšem není vyloučena, ale sotva bude klamu tohoto častěji zase užíváno, uvážíme-li, že valná část obecenstva dosud právě v duševní chorobě členů rodiny vidí jakousi skvrnu, vlastní pohanu a proto ji všemožně tají. Také, jak se zdá, vidí autor duševní poruchu jen tehdy, když jest již zdaleka každému nápadna!

Podrobně podány jsou různé způsoby sebevražd a vývody z rozdílné početnosti jich, načež autor přechází k nejdůležitějšímu oddílu, k vlivu poměrů socialních na vznik a početnost samovražd, rozváděje a náležitými daty dokládaje vliv zalidněnosti, pobytu, dále poměrů rodinných, občanského stavu, povolání a postavení, vzdělanosti a posléze vliv mravnosti a náboženství.

Na základě přesných statistických záznamův a kritické úvahy přichází autor k závěru, že momenty ty mají jistý příznivý vliv na vznik a početnost samovražd, že mezi nimi možno dokázati jakýs parallelismus, ale nepopíratelně největší vliv na samovražednost že má celkový stav mravnosti a hlavně pak víra, náboženské přesvědčení. Vliv mravnosti dokazuje Krose častěji pozorovanou blízkou vzájemnou početností nemravných, trestných činův a samovražd v jednotlivých zemích, a dále i úzkým příčinným vztahem mezi alkoholismem a samovraždou [ovšem uplatňuje se zde alkoholismus více jako chorobný stav. Pozn. rec.], kterou závažnou souvislost pro vzrůst i pro klesání počtu sebevražd i jiní autoři zaznamenávají. Největší vzájemný vztah k samovraždám zdá se však míti z činů příčících se křesťanské morálce manželský rozvod, jehož poměrná početnost dle dat Kroseho skoro na pořád až nápadně souhlasí s poměrnou početností samovražd. Nejsou ovšem samovraždy a rozvod zjevy nějak od sebe odvislé, ale jsou to dvě chorobné značky dnešní lidské společnosti, vycházející obě z téhož pramene, ze zmáhající se veřejné nemravnosti a nedostatku pravé víry. Aby vliv této statisticky poněkud přesněji dokázal, snesl Krose jednotlivý

material o všech stejných momentech, pokud jsou k samovražednosti v jakési příčinné souvislosti, a nabytá takto čísla znázorňují, že vyznavači různých křesťanských náboženství vykazují při všech jinak stejných podmínkách životních, hospodářských, národních i vzdělanostních přece daleko se různící početnost sebevražd. Jako nejzajímavější doklad tohoto zajisté nanejvýš nápadného zjevu třeba uvésti i jinými autory zjištěnou různou početnost sebevrahův u protestantův a u katolíků, která na př. v několika provinciích pruských a také i v Bavorsku se jeví za všech ostatních stejných podmínek v poměru $2\frac{1}{2}:1$ a v jiných provinciích, v nichž obě tyto nauky křesťanské jsou více promíchány, v poměru 3 : 2. I zde nutno odkázati na detailní vývody v originale.

Ku konci práce své zmiňuje se Krose ještě o prostředcích, jak by se samovražednost dala obmeziti, a podává je celkem v souhlase s jinými autory. Schvalovati dlužno, že nestojí na stanovisku přísně katolických spisovatelů, kteří i v poslední době ještě občas žádají pro sebevrahy, případně i pro rodiny jich různé tresty v domnění, že takto zamezí samovraždu, a správně vyvozuje, že tresty ty nemohou míti na samovražednost dnešní žádného vlivu a že zbytky jich, platné dosud v Anglii, nepůsobí nikterak tamější malou početnost sebevražd, nýbrž že jsou to vlivy zcela jiné.

Konče svůj referat mohu obě knihy Kroseho jako nejen zajímavé a časové, nýbrž i velmi cenné co nejlépe doporučiti. Co do motivů sebevražedných byl by leckterou výbornou pomůcku našel autor v monografiích, uveřejněných v odborných časopisech lékařských, ale neznalost jich nelze mu zazlívati, rovněž tak i nepříliš ony některé omyly do prací jeho se vloudivší, tak na př. že v Rakousku vedou úmrtní záznamy výhradně státní úřady (I. monografie, str. 12) nebo že rakouské Slezsko jest převážně německé (II. monografie, str. 56).

Dr. Návrat.

Ze života náboženského.

Několika našimi českými listy propaguje se stále důsledněji protináboženská nálada a vědomí. Byl-li dříve takový článek či zpráva v listech tak zv. liberalních nahodilostí, a dosud do nich zabloudí jen jako nahodilý, jsou listy, jež mají celým heslem a úkolem svým jen takovouto agitaci. Svobodomyslní byli jen „protiklerikalní", jak říkali, noví jsou zcela proti všemu náboženství. Socialisté přese všecku svou dlouholetou námahu v listech svých způsobili sice lhostejnost v tisících a tisících svých čtenářů, chladnost a odcizenost, ale zcela nezničili jejich náboženství. Lidé ti čas od času se vracejí k církvi aspoň na chvilku, a nechtěli by zcela od ní býti pominuti. Mnozí v pozdějším věku úplně zase přivykají. Ohromné většiny „socialistů" pak se vůbec netknou všecky ty námahy socialistické agitace protináboženské. Za to listy intelligence mají lepší výsledky! Čtenáři jejich stálí stávají se fanatiky bezvěří. Zde se více přijímá, důvody se v mysli zakotvují, čtenář pracuje duševně se svým listem a tak se skutečně přetvořuje. Společnost se tak pomalu dělí ne jako dosud na horlivé a netečné, ale přibývá třetí vrstva zcela protivných. Lhostejný střed mezi těmito krajními vrstvami pohybuje se chvíli tím, chvíl onim směrem, podle síly, která více jej uchvacuje. Není nemožno, že už i v našich zemích je tato třetí vrstva četnější než ona první. Nemá své statistiky. Ale jistě četnější jsou už tito apoštolé bezvěří než kněží kteří ex offo apoštolují pro víru. Není nesnadno uhádnouti, který t počet, která to strana dále poroste a odvahy i vlivu přibírati bude Ta třetí vrstva nebude už ani u nás, jako dříve bývalo, omezovati s na řídké výjimky. Dosud viděli jsme tuto vrstvu jen v cizině četněj zastoupenu. V Anglii, Francii, Americe viděli jsme vyrůstat celé pokolen bezvěrců — týž směr zanáší se i k nám. A to ne klidných soukromých ale veřejných, agressivních!

Nálady a idey všecky stejně jsou nakažlivy. O francouzské odluc řeč je stále ve všech listech, a mysli se na ni upozorňují jako na něc závidění hodného, jako na něco, co má se státi i jinde. Z nekulturníh Ruska převalila se stávková a revoluční vlna nazpět přes celou Evrop a dosud není shlazena Tím spíše povalí se francouzská vlna — je má mysli ještě připravenější. Lekat a báti se netřeba ničeho, ale n vše se chystat.

„Rozhledy" pražské v posledních bojích proti náboženství p ukazovaly na psychologické třídění lidí, na náboženské i protinábožensk bytosti. Nábožnost, či spíše náboženskost je přirozená, vrozen schopnost duše, jež se nedá z duše ani vypuditi ani uměle do n nasaditi. Člověk bez malířského talentu naučí se snad kreslit a kopírova ale umělcem nikdy nebude. Nábožensky nenadaní stávají se formalist a zachovávají formu bez ducha, pokud musí. Přizpůsobivostí a spole čenským citem vedeni byli dosud i tito k zachovávání formy. A společnost se emancipuje, rozlišuje, jednotlivci se stávají volnější ve všem

Stará pouta povolila — a tak i v náboženském ohledu se nenadaná nábožensky vrstva odlučuje od druhé. Nebojí se a nestydí se za to jako dříve! Má tedy kněz nechati těchto nenadaných citem náboženským bez povšimnutí? Nereagovati na projevy jejich? Od přirozenosti nábožných mu nikdo neodloudí, povahu jejich nepřevrátí. Starati se tedy pouze o první dvě skupiny, těm sloužiti, třetí úplně vypustiti jako mrtvou? Sotva se kdo kdy k takovému důsledku odhodlá! Ač by nebyl nepřípadný! V bojích moderny s konservatismem už se i této otázky dotýkáno. Konservativní směr navrhoval zcela negativní chování k této bezvěrné vrstvě — moderna i jí chtěla positivně se věnovati. Byl tu konservatismus snad modernější, než moderna sama? Mnohé tvrdé výroky Písma a mnohé tvrdé nauky nejsou ozvukem snad týchže názorů!?

*

Na schůzi výboru zemské jednoty českého duchovenstva v Praze mezi jiným domáhal se referent o otázce příslušné Dr. Loskot nového vydání Epištol a Evangelií. Opravu si žádal trojím směrem: poříditi nový lepší překlad, přidati krátké poznámky a výklad, aby se knihy perikop dalo použiti k homiliím, a konečně změniti samy perikopy a některé nahraditi lepšími a časovějšími. První dvě věci jdou v souhlase s ordinariaty velmi snadno; poslední však obsahuje v sobě i opravu missalu a změnu mešních formulářů. V dohledné době je tudíž bez vyhlídky — a jinak možna jen pro celou církev. Podle našich zkušeností nestane se ani u nás tak brzy, co by se velmi snadno, za krátkou dobu státi mohlo: nový český překlad Písma, zatím aspoň N. Z. Dnes vlastně nelze české katolické Bible vůbec koupiti, jelikož žádné není; svatojanská jest rozebrána a jiné nemáme. Předloni oslavovali jsme Sušila, ale uctíti jeho památku opraveným vydáním vzácného jeho díla — aspoň překladu totiž — to ne! Národ prý „písmákův“! Snad, ale trpící zkostnatělým konservatismem vůdců, který lpí na písmenkách.

*

Ve „Věstníku českého duchovenstva“ kdosi podává návrh na změnu pořádku bohoslužebního. Dnes u nás skoro všude, kde je více kněží, zachovává se stejný pořádek: ráno ranní, potom snad školácká a na konec velká. Dnes však je prý to pro lidi pořádek nevhodný. Radí se hlavní služby boží položiti mezi 8 a 10 hod. (velkou, kázaní spojiti s tichou ranní. Poslední pak teprv až před polednem označiti školní mši svatou. Přimlouvá se též za podvečerní kázaní a pobožnosti. Požehnání o 2 či 3 hod. odpoledne je nepříhodné pro většinu. Podvečer by bylo mnohem lepší! I tím způsobem nutno se době a lidem přizpůsobovat!

*

V dubnovém svazku „Stimmen aus Maria-Laach“ rozbírá V. Cathrein „morálku socialních demokratů“. Napřed jejich pyšnou theorii, o níž tvrdí, že je vyšší než všecky ostatní morálky. Že zvláště zásadu lásky k bližnímu ve své morálce šíře rozváději a uplatňují než morálka křesťanská. Jiná však než theorie jest jejich praxe.

Autor uvádí epitheta, jakými listy jejich a řečníci jejich samy sebe a své vůdce poctívají i na veřejných schůzích! To by ostatně nebylo nijakým trumfem proti socialně-demokratické morálce. Stává se to každému systemu podobně, že jeho stoupenci podle něho nežijí, všichni aspoň ne a vždycky ne! Autor však vybírá ze spisů soc.-demokratických zásady porůznu roztroušené a sestavuje z nich velice pestrou směsici přerůzných pokynův a zásad, navzájem si odporujících, spíše negativních než positivních. Jako vývojovci neuznávají ostatně nijakých pevných principů mravních.

*

Strassburský professor Dr. Böckenhoff v tubinském čtvrtletníku líčí zánik různých předpisů o dovolených a nedovolených pokrmech, jak byly ze židovské církve a východních krajů přejaty napřed na východě a odtud šířily se na západ, zvláště v přísném duchu starých Keltů nacházejíce dobrého přijetí. Řím je přejímal jen z části, ale toleroval je, nikdy výslovně neukládaje těžké jejich břemeno. A byly mnohé z nich pravými podivnůstkami. Odstranila je na západě — scholastická filosofie. Ta byla, jak už mnohokrát podotčeno bylo, osvobozujícím, liberalním, modernistickým hnutím 12 a 13 věku. Po věku scholastiky už na západě se příkazy o nedovolených pokrmech (kromě známých abstinenčních pravidel pátečních a postních) nevyskytují. Ale řecká církev stále je zachovávala. A ještě papež Benedikt XIV schvaluje nové vydání ritualu (Euchologium) pro východní katolickou církev výslovně připomíná, že obsažené v něm exorcismy nesmějí se pojímati v duchu židovském a starozákonném, však že jsou prostým žehnáním církve, jaké se vždy a všude může upotřebiti.

*

Německý měsíčník „Hochland“ zastavil po indikování romanu Fogazzarova Il Santo jeho překlad a praví: „Počali jsme překlad uveřejňovati pro jeho literarní význam, který ovšem indexem nijak není popírán. S ohledem na dnešního literarního ducha jest jen litovati že toto dílo prodchnuté nejčistším idealismem náboženským vyloučeno z literarního života naší doby pro pouhé opportunistické pochyby církve když právě sensualismus tak všude se roztahuje. Proti tomu by bylo spiritualistické umění Fogazzarovo tvořilo mocnou protiváhu. V Německu by jistě roman Fogazzarův jen v tomto směru byl působil.“

Církev od jakživa na umělecké citové působení mnoho nespolehala jeho pomoc přibírala, ale hlavní jí vždy byl naučný, pomyslný obsah Řím už za minulého papeže spřátelil se s uměleckou moderno ale s náboženskou nechce a nechce!

*

Professor strassburské katolické university Dr. Martin Spahn (historik) vyslovil se nedávno o francouzském proticírkevním hnutí v denníku „Tag“ (č. 150.) jakožto o počátku všeobecného evropského drcení církví. Už Sabatier, jak Spahn připomíná pravil před několika lety, že ve Francii je ticho a klidno, poněvadž se Francie nalezá těsně před rozhodným východiskem svého duševního

mravního a náboženského vývoje. Tak prý Sabatier vytušil, co se děje v srdci Francie a v myslích celé Evropy. „Francie jsou dnes dvé, jedna církevnická, druhá protináboženská, které stojí v odporu proti sobě nejen v náboženských záležitostech, ale vášnivě se potírají i ve všech otázkách veřejného života.“ Konečně po dlouhých vzájemných potyčkách dal národ parlamentu volnou ruku, aby mu prorazil cestu — k národnímu a občanskému, to jest laickému rozvoji politických zřízení. A převážná většina parlamentu neviděla jiného prostředku, jak úkol splniti, leč usnésti se o naprosté odluce státu od církve. „Tím Francie připravila si cestu pro novou dobu, v níž francouzská společnost a křesťanství opět spolu splynou. Francie touží nazpět po občerstvujícím zřídle náboženství; Francie touží po obrodě náboženských sil v církvi, s níž srostla během celé své historie a to tak těsně, že se jí jiná forma křesťanství vůbec nehodí...“ Ale týž duch a tytéž snahy vidí Spahn i v jiných národech. Nezůstane Francie osamocena a nedokoná obrodného díla sama a jen pro sebe. Dnes chopili se ruchu ve Francii vášnivé, bojovné a negativní bezvěrné živly, jež nemohou zploditi obrodu. Jako před šesti sty lety Francie sice dala podnět k obrodu církve, ale nebyla církev od ní odklerisována a socialisována, ale od Vlacha občanského původu od „Poverella“ z Assisi („Chudáčka“), tak se může státi i dnes. Třeba nového „svatého“, aby mladé náboženské hnutí uchvátil, národy za srdce ujal, a k hroudě připoutané lidstvo povznesl.

Pro uchvacující činnost jednoho člověka, a kdyby sebe světějšího, jest dnešní svět příliš složitý a široký. Neobsáhne ho působnost jediného, a na dlouho ne, neboť dojmy rychle mijejí a vyprchávají.

*

Ve švýcarském Frýburku mluvil 13. května biskup St. Paulský ze severní Ameriky mons. Ireland o významu demokracie a intelligence v katolické církvi. Intelligence šířením osvěty musí získávati schopné síly pro demokracii, nahražovati ušlechtilostí ducha staré formy aristokracie rodové. Demokracie v tomto století stane se konečně světovládnou, pronikne všude. Církev musí ji však idealisovat a zkřesťanštit, sice jest nebezpečí, že by se vyrodila demokracie v anarchii. Pro demokratické Švýcary byla tato oslava demokratického Američana ovšem velmi pochvalnou.

*

Londýnský měsíčník jesuitský „The Month“ promlouvaje v květnovém čísle o novém spise P. Tyrrella „Lex Credendi“, jenž vydán jako doplněk jeho spisu, tolik některé římské theology vzrušivšího, „Lex Orandi“ (Pravidlo víry, Pravidlo modlitby), praví, že duch spisu je přísně katolický, krásný a plný hluboké lásky a horlivosti svaté. Je to mystika duše v nejkrásnějším a nejvěrnějším církevním smyslu. List praví, že je potěšen tímto dílem P. Tyrrella, jenž způsobí jisté více dobrého než zlého a jehož úspěch nebude „succès de scandale“, úspěch pohoršení. Tedy P. Tyrrell jak vidět přijat jest opět na milost. Nebylo ani proč jej vylučovat.

Zákaz arcibiskupa Stablewského, že kněží polští nesmějí přijímati funkce ve spolku „Straža“ (druh „Národní rady“ polské v Poznaňsku) a němečtí že musejí vystoupiti z katolického spolku německého pobouřil na obou stranách. A německý zákaz zdál se dokonce nespravedlivější: polským kněžím nezakázáno býti prostými členy „Stráže“, německým zakázáno i členy býti katolického spolku německého. Ale rozdíl je v úkolech spolku: „Straža“ je národně obranná, všeobecné cíle národní sleduje, zmíněný německý katolický spolek má však účel domáhati se všude německých bohoslužeb. A v takovém spolku zakázáno kněžím setrvati. A správně! Neboť je-li potřeba německé bohoslužby někde, je věc kněze vysloviti to před vrchností církevní, před ordinariatem a ne v politickém spolku! Mluvíc o tom dodává „Kölnische Volkszeitung“: Je to pro katolíky velice nepříjemné poznání, že otázka jazyková se vší svou zlobou a vádou teď i do církve katolické se dere. — Tu jazykovou zlobu a vádu máme my tu u nás v Rakousku už déle a jistě ne vinou naší. Byli to dobří krajané „Kölnische Volkszeitungu“, již ji vyvolali a vyvolávají dosud. Na žitavském případě má ostatně příklad i z říše.

A je-li u nás „zloba a váda jazyková“ opravdu smutným zjevem v církvi boží už po dlouhá léta, začíná v Uhrách pravé ďábelské řádění. To ovšem mohou svésti jen takoví od všeho náboženského, od mravu i víry odpadlí lidé, jací sedí na hierarchických trůnech v Uhrách. Za poslance zvolení čtyři národní kněži slováčtí, jimž ve věcech víry a mravů není úhony a kteří v pastoračním ohledu za ovce své kladou život svůj — Andrej Hlinka, M. Kollar, Ferdiš Juriga, Dr. Jehlička — mají nad hlavou všemožné pronásledování od duchovní vrchnosti, že se opovážili přijat panslavistickou kandidaturu. Podle „vůle boží“ jest v Uhrách jen liberalní a košutistická. Andrej Hlinka už též od svého biskupa beze všeho processu suspendován. Ostatním poručeno složit mandáty. A v téže době z ostřihomského semináře vylučují bohoslovce Slováka a z vídeňského Pazmanea tři nejlepší theology doktorandy pro národní slovácké smýšlení. Vídeňská „Reichspost“ ucítila tu národní křivdu a s velkou rozhořčeností se jí opřela. Ne tak ani pro to, že se tu děje křivda Slovákům, jako že mohla poukázati na šílené národní blázněni Maďarů, kteří jsou mu vždy a všude „bête noire“. Ke křivdám na církevním poli jinak jsou ve Vídni dosti otrlí. A „Reichspost“ by nemusila chodit pro ně až do Pazmanea.

*

Pastor z liberalního tábora německého Sulze v týdenníku „Protestantenblatt“ (18) pod názvem „Postupný rozklad evangelické církve“ takto líčí církevní poměry v Německu: „Stále pokračující rozklad evangelické církve je největším nebezpečím pro německý národ. Náboženství je mohutnou silou, která udržuje všecky mravní řády a mravnost samu v životě národa. Církev musí udržovati náboženství a tím i národ; neboť bodáky bez náboženství a tedy i bez mravního přesvědčení nemůže ani jeden národ trvati. Anarchie v církvi vede k anarchii v národě, tedy k zániku anebo k poddanství pod Řím (!?)

A že v protestantském Německu jde to vážně dolu s náboženstvím a mravností, to už sami bystří Francouzové poznali. Veřejně přiznali, že náš mravní úpadek je duvodem jejich naděje, že v so těžném boji nad námi, jako nad silnějším národem, přece jen zvítězí. V mém okolí pořádá se přednáška za přednáškou na šíření theoretického a praktického atheismu. Tisíce spěchají k těmto přednáškám a provázejí je opravdu ohlušujícím potleskem . . .“

*

A přes to počato s liberalní strany evangelické v Německu domáhati se toho, aby zrušeny byly konfessionalní školy, jaké jsou dosud v Německu. Také u nás počínají protestanté agitaci za odkřesťanění školy, bez náboženství, bez modlitby, bez náboženského charakteru ať je veřejná škola naše. To vše že patří do kostela a ne do školy. V tom jdou si na ruku s pokrokáři a socialisty u nás, kteří stále poukazují na jiné státy: Anglii, Francii, Belgii, Nizozemí a Italii, kde všude náboženství a všechem náboženský ráz ze škol státních vyloučen. Ještě u nás prý straší a ovšem i v Německu. Protestanté u nás by ovšem vyhráli, kdyby toho docílili. Jako menšina, oni by si svou horlivost i na dále zachovali, my však, jako většina, podlehli bychom lhostejnosti a rozervanosti. Podobně ve Francii rozluka uškodila též protestantům, ale ne tolik, jako katolíkům; tyto z většiny učiní živořící menšinou, o bytí své zápasící (jak si myslí aspoň), kdežto oni v menšinové své posici už právě tím seslabením většiny budou posíleni.

*

V únoru sešly se v Chicagu tři americké sekty, kongregationalisté, spojená bratrstva a methodisté, aby se uradily o vzájemném spojení a sbratření. A na konferenci asi 200 zástupců skutečně usnesena ta církevní vzájemnost všech tří společností. Celkem to tvoří těleso o 1,111.117 členech, se 9638 duchovními a 12.148 kostely. Po tolikém namahání veliká ta jednota není!

Větší a důležitější náklon k jednotě církví projevil se opět v Anglii. O svatém Duchu modlívají se anglické protestantské církve za ducha svornosti, lásky a jednoty. Tentokrát přese všecku neshodu, jakou mezi sektami a státní církví působí školní předloha, jíž se školy laicisují (na žádost sekt), přece spojila se anglikanská církev se všemi církvemi odštěpenými a prohlásila společným výzvem k věřícím, aby se modlili na Letnice o jednotu všeho křesťanstva. Katolický arcibiskup westminsterský, ač požádán od hodnostářuv ostatních církví, přece nepodepsal spolu s nimi, za to vydal zvláštní list za týmž účelem ke svým katolickým věřícím. Jako duvod udává, že nevidí letos nějakou zvláštní příčinu k akci modlitby jednotivé, když církev katolická beztoho každý rok o Letnicích Ducha sv. vzývá s týmž úmyslem. Anglické protestantské církve ve formuláři modlitebním shodly se na společných výrazech a učeních, jimiž by víra a názory žádné církve uraženy nebyly!

*

Evoluce další v rozvoji sekty Mariavitů zdá se již ustala. Polské listy nesdělují nic závažnějšího. Vrcholu dosáhlo hnutí tím za-

jisté, když vůdce sekty P. Furmanik jal se sám světiti nové kněze pro Mariavity a tak se krátkou cestou prohlásil biskupem celé sekty. Boje o chrámy ztratily rovněž ze své zuřivosti; katolické polské listy se těší, že stoupenců svedené sekty ubývá. Mnozí dověděvše se o nedovolenosti učení a prohlédnuvše matečku, která prý pokládala za dobré zmizeti nějaký čas, nabyli rozvahy a vracejí se. Spojení vůdců s ruskými úřady, nebo aspoň podezření takové o nich úsilně šířené, také asi mnoho působilo mezi lidem.

*

V Černovicích Starorusíni spolu s Rumuny uspořádali manifestační schůzi pro jednotu pravoslavné diecese černovické. Mladorusíni od drahného času schůzemi, protesty a memorandy žádají za rozdělení diecese na část rusínskou a rumunskou, nebo aspoň za rozdělení konsistoře a záležitostí obojí části; neboť jinak nedoufají v nápravu a ve spravedlivost správy i vůči Rusínům. Za různé ústupky získali Rumuni aspoň jednu stranu rusínskou, která teď s nimi manifestovala pro jednotu diecese a správu její.

*

V rusínské „Nivě" jakož i v „Ruslanu" projednává se poslední dobu stále otázka o organisaci kněžstva rusínského. Žádá se za organisaci stavovskou, ale i politickou. Od této však zrazují už napřed nevole a pohrůžky radikálů rusínských, kteří nechtějí kněze vidět v ruchu politickém činného.

*

Lvovská „Niva" v č. 10. přináší zajímavé osvětlení poměrů ve sjednocené církvi v Haliči. Otec Kr. napsal jí dopis plný sebeobvinění. Vyličuje příčiny, proč lidé tak často z řeckého obřadu přestupují na latinský. Za první příčinu udává to, že v latinských chrámech a farnostech kněží zakládají bratrstva a konají pobožnosti s lidem, které se mu zamlouvají, jsou mu přiměřené. Prosté lidi velmi vábí k sobě růžencové bratrstvo, škapulířová bratrstva, pobožnosti k S. dci Páně a Panny Marie, apoštolát modlitby a pod. Vnáší se tím rozmanitost do náboženského života lidu, pomahá se tím vyplňovat jeho duševní jinak prázdnota. A toho v cerkvách rusínských není, kněží rusínští o to nestojí, ba jsou proti tomu jako latinisování církve sjednocené. A často najdete mezi věřícími obřadu řeckého tu ženu, tam muže, jak skrývá buď růženec, buď škapulíř; v cerkvi mu ho nedají, jde tedy proň do kostela a přivykne kostelu. — Jinou příčinou jest ohromná špinavost cerkví. Prachu všude na prst, vše poplíváno a pošpiněno. Slušněji oděný člověk jde jen s obětí svého oděvu do cerkvi. A kdo je citlivější neb opatrnější na šatstvo, raději vůbec nejde nebo jde do kostela, kde je vše čistější. — Jinou příčinou jest nepořádek ve službách božích V kostele, je-li jeden kněz, jest bohoslužba v určenou hodinu, v cerkvi až se lidé sejdou nebo farář vyspí. Jsou-li dva kněží, v katolickém kostele se bohoslužba rozdělí: ráno tichá, později před polednem zpívaná. V cerkvi při dvou jest ještě větší nepořádek; často oba slouží najednou, jeden tichou, druhý zpívanou (totiž v neděli a ve svátek)

Lidé při tom nepořádku nemohouce se svého dočkat, jdou z cerkvi do kostela a přivyknou, konečně i přestoupí. Uvádí sám případ z cest, kdy o 8. hodině v neděli v cerkvi o dvou kněžích marně se doptával na bohoslužbu, a o 9. hodině ještě bylo zamknuto; lidé, kteří se dříve sešli, šli zatím na latinskou mši. — Další přčinou jest prý neslušné chování a neúpravnost samých kněží rusínských. Jak Poláci prý říkají, že ruského popa poznat na první pohled po chování. „A v cerkvi se chová, až Bůh brání." Rozmlouvá, vrtí se, žene vše a po něm i přísluha jeho „djak" i „provisor" (zpěvák a kostelník). Za to v katolickém kostele děje se vše vážně (NB. u Poláků, svou živostí a pohyblivostí známých; jak tedy teprv u Rusínů to asi jest!), kdežto tam o vážnosti ani řeči, o úctě před Nejsvětějším a o poklonách před ním ani pomyšlení. „Pak se nedivme, že intelligentní vrstvy ztrácejí lásku ke své církvi a svému obřadu a táhnou se do kostela. Dlužno konečně provésti reformu, kde reformy potřeba, neboť nezadlouho mohou nastati časy, že při naší církvi zůstane jen ‚pop a chlop'."

*

Polský universitní professor Maurycy Straszewski vydal v Krakově rozbor „Filosofie sv. Augustina" (Filozofia św. Augustyna na tle epoki", 1906, str. 387); o díle praví „Przeglad Polski", že jest důkladněji a všestranněji psáno než podobná práce německého professora Hertlinga (z mnichovské university). Straszewski jest ovšem laik. Poláci ještě jsou takový národ, že jim laici píší o theologických věcech, a vydávají v tom oboru důkladná studia. Jinde to sice také není nic divného — ale pro nás ano!

*

Výbor synodalní, jenž měl připravovat způsob a ústav církevního „soboru" a material jednací proň (předsoborná komise), došel skoro všeobecně v ruských listech velmi nevlídné a odmítavé kritiky. Hierarchický živel, jak vyšlo na jevo, choval se velmi upjatě a spolu s konservativními členy potlačil nebo obmezil všecky volnější návrhy. Účast laiků a kněží na soboře, ač přijata byla většinou, měla proti sobě silnou oposici. A už sám program a také projednávání jeho vyzývaly ostrou kritiku (F. D. Samarin v Cerk. Vědom.). Komise předsoborná složena s biskupů a professorů. Biskupové do ní povolaní měli právo vzíti jednoho kněze z duchovní správy. Ale s tímto způsobem zastoupení nespokojili se kněží duchovní správy. Koho biskup vybere, ten jistě jich zastupovat nebude, ale biskupa! Silná účast biskupská na celém programu a složení předsoborné komise rovněž mnohým byla trnem v oku. Biskupové sami vybrali předměty jednání, sami už mezi sebou domluvili, jak je rozřeší, tak nač pak ještě nějaká komise. Ale komise přece něco rozřešila proti prvnímu záměru biskupů — totiž těch biskupů, kteří stáli na své výlučné autokracii, které se protiví každý jiný hlas v církvi, ať vychází od kněží či od laiků. Také jeden z nich nazval celé to hnutí „ruské reformy" presbyteriánstvím — popřením moci biskupské a ovládnutím pouhých kněží v církvi. Proti tomuto proudu velmi dobrou protiváhou v komisi byli právě

laičtí professoři theologie, kteří se svou učeností a ve svém nezávislém postavení lépe se mohli postaviti biskupům, než by as byli mohli a směli učiniti i nejradikalnější zástupci kuratního kleru. O celém tom jednání předsoborné komise praví „Cerk. Věstnik“ (18): „Byrokratické tendence zachovávají zde úplně svou sílu a nemnohým těm osobám nepatřícím k byrokracii a patentované theologii nebo vůbec mravně nezávislým těžko je s nimi bojovati. Byrokratismus všemožně hájí své privilegované postavení, osnované na právu uchvatitelově; a má ještě dosti disciplinovaných společníků, na něž dosud má neodolatelný vliv.“ Těmito společníky byrokratismu míněni konservativní hierarchové.

Podle dosavadního postupu reformy církevní, praví vládní organ „Rusk. Gosudarstvo“ (75.), že přemnozí ze spisovatelův a žurnalistů církvi nakloněných jsou dnes toho náhledu, že ruská církev zkostnatěla, že duchovenstvo má tak těsné a malicherné zájmy, že bylo by marno od ruských církevních pastýřů čekati rozumné a oduševněné pochopení církevní bolestné otázky. Duchovenstvo je prý egoistickou kastou, která nepovznáší se nad své stavovské a osobní výhody a ani povznésti se nechce; zarylo se zcela ve své příjmy a v hádky s vlastními bratřími a s „bezbožným světem“ a nijak nesnaží se k probuzení, nesnaží se církevně společenské záležitosti uvésti na pravou dráhu. Ovšem celá mnohočetná skupina moderních kněží proti takovému úsudku protestuje. Vinu takového úsudku nese jednání některých hierarchů v komisi předsoborné. Tyto „mnišské sny“ o biskupské autokracii církevní, o „monopolu vlády v církvi“, jak to nazývá radikalní „XX. věk“ (24.) ve společnosti ruské budí odpor a nechuť. „Cerkovny Golos“ (Církev. Hlas), organ umírněného duchovenstva zapřisáhá proti biskupy (15.), aby nenechali na sobě lpěti té výčitky snad přece je nespravedlivé, že starají se v té těžké době jen o to, jak si svoji moc udržeti, jak pokračovati nerušeně dále ve svém despotismu proti podřízeným; aby nenechali přijíti k pouhému biskupskému „soboru“ s byrokratickým hlasováním, však postarali se o svobodné a z křesťanské lásky vycházející rozřešení církevních otázek všeobecným souhlasem.

Jeden z nejhorších autokratů biskupských zdá se být simbirský archijerej Gurij, který otevřeně a bezohledně pronásleduje ve své diecesi všecky ty „presbyteriany“ a stoupence petrohradského „sojuzu“ „církevního obnovení“, kteří podle něho opovážlivě míchají se do církevního vedení a vyvyšují sebe samy za vůdce, aby zbavili pravoslavnou církev toho apoštolského rázu, jaký jí dal Kristus v moci apoštolů a jich nástupců biskupů, a převrátili ji v sektu „presbyteriánskou“.

Proto volá se za těchto poměrů po zvláštním sjezdu „selského duchovenstva“ z celé Rusi, aby svým hlasem položil protiváhu biskupské předsoborné komisi. Dosud o všech otázkách „soboru“ jen mínění „přeosvícených“ bylo zvídáno a slyšeno. Ať i kněžstvo, a to právě nejutlačenější, jež nese největší břímě práce v církvi, kuratní venkovské kněžstvo dá i samo výrazu svým tužbám a přáním na veřejném sjezdu korporativně, kdyžtě jinak jednotlivce umlčí.

lbudou! — Hlas ten vyšel z Kyjeva („Otkliki seljskych pastyrej“.)hlasy venkovského duchovenstva) a ujal se v pokrokovém tisku ducho-enském. Tužby a přání selského duchovenstva projednané veřejné echať jako usnesení a výraz většiny jsou představeny budoucímu soboru. . takové usnesení može dáti jen všeruský sjezd duchovenský.

Věda a umění.

Z hudebního ruchu v Brně. Večer Mozartův, jejž dne '8. dubna 1906 na oslavu 150. výročí jeho narozenin uspořádal filhar-nonický spolek Beseda Brněnská, zdařil se přes slabou návštěvou lokonale.

Pořad vykazoval dvě ukázky mistrovy komorní tvorby: smyčcový kvartett z C-dur a klavírní kvartett z G moll, kteréž skladby přednesli)p. ředitel Reissig, bratři Javůrkové, Tříska a Prause s odu-evněným a slohovým pochopením v technicky celkem bezvadném)rovedení.

Hlavním číslem programu byla krásná a obsažná přednáška pana)rofessora Huberta Doležila z Olomouce. Vyličil v prvé části své eči způsobem zajímavým společenské a umělecké prostředí, v němž a : něhož Mozart vyrostl, v druhém oddílu promluvil vřele a vystižně) uměleckém díle Mozartově a jeho významu současném a dnešním.

Vzhledem k tomu, že tak zřídka se připomíná Mozartových skladeb náboženských, postrádali jsme v tak zevrubné a ucelené přednášce zmínky o neobyčejné mistrově schopnosti tvůrčí i v tomto oboru.

Mám před sebou převzácnou, starou knížku, vydanou v Praze roku 1808, z péra vrstevníka Mozartova, vlasteneckého professora Frant. Xav. Němečka: „Lebensbeschreibung des k. k Kapellmeisters Wolfgang Amadeus Mozart,“ první to ži-votopis mistrův.[1]) Němeček tam píše: „Církevní hudba byla oblíbeným oborem Mozartovým, ačkoli právě nejméně jí se věnovati mohl. Mše pozůstalé byly napsány při různých příležitostech a na rozličná vyzvání. Všechny, které jsme zde v Praze slyšeli, nesou znak jeho genia. V seznamu (Mozartově) není uvedena ani jediná mše — důkaz to, že všechny, jež máme, pocházejí z nejmladších dob jeho života. Jen graduale na text: „Ave verum corpus“ složil v červnu 1791. Mozart by byl v tomto odvětví uměleckém svou plnou sílu teprve ukázal, kdyby byl místo u sv. Štěpána skutečně nastoupil; těšil se také na to velice. Jak genius jeho pro vysoký sloh vážného zpěvu církevního nadán byl, dokázala jeho práce poslední, Requiem, jež zajisté vyniká nade vše, co v tomto oboru až dosud vykonáno bylo a tak brzo překonána nebude...

[1]) Signatura moravské knihovny zemské XVI. e 95, 26.416.

Celkem působil Mozartův večer dojmem důstojným památky velikého mistra. Nemohu nevzpomenouti slov Němečkových: „Potomstvo rozhodlo již o významu, jenž Mozartovi jako umělci přísluší. Vyniká jediný, nepřekonaný, jako Rafael svého umění mezi věhlasnými genii Haendlem, Cimarosou, Gluckem — slávou jeho naplněn jest celý vzdělaný svět.“

Po Mozartově večeru následoval koncert Dvořákův, kd způsobem vysoce důstojným uctil hudební odbor Klubu přáte umění památku velikého našeho genia v předvečer jeho dne úmrtního 30. dubna.

Jako hosté účinkovali: proslulé „Ševčíkovo kvartetto (pánové Lhotský, Procházka, Moravec a Váška), jež od prvního vystoupení u nás v koncertě dne 27. ledna t. r. pořádaném udrželo se v milé a slavné vzpomínce našich kruhů hudebních, a slečna Maruše Hudcova, koncertní pěvkyně z Prahy.

Na pořadu byla kvartetta z Es-dur (op. 51) a z G-dur (op. 106) poslední a vrcholní skladba komorní Dvořákova, kteráž obě díl stlumočilo „Ševčíkovo kvartetto“ způsobem v pravdě úchvatným Zejména skladba druhá idealně přesným provedením zanechala v po sluchačstvu dojem tak hluboký, že znova a znova duší pronikalo pře svědčeni, že tu mistr čerpal z takových hloubek, že dosáhl dna samého umění hudebního a že další postup v tomto oboru již jest nemožný.

Dvořákovy „Maličkosti“ pro dvoje housle, cello a harmonium skladba to svého druhu v literatuře hudební ojedinělá, docílily v sou ladném podání pp. Lhotského, Procházky a Vášky za skvost ného doprovodu p. řed. Janáčka takového, v pravdě uměleckého úspěchu, že jedno číslo muselo býti opakováno.

Z mistrovy tvorby písňové přednesla sl. Hudcova několik písn biblických, večerních a z Rukopisu královédvorského s vroucí pro cítěností, klavírní skladby zastupující „Silhouetty“ sehrály pí. Kuhlov a sl. Mičaníkova s překvapující jistotou a výrazností.

Koncert, jenž byl četně navštíven, byl krásnou a důstojno oslavou Dvořákovou.

Vystižná byla slova na pozvánkách klubovních: „Po jeho smr stichl český hudební svět. Každým zapadlým rokem zřetelněji vy stupuje pravda, že ztratili jsme největšího genia hudebního.“

Smetanovým skonem odkvetla naše první hudební vesna. Úmrtím Dvořákovým, za něhož hudba česká létem dozrála, počíná už žíti je z minulosti. Teprve nyní cítíme, oč jsme odchodem Dvořákovým chud Zapadl nám jako hvězda v plném, třpytném jasu, zmizel jako meteor jehož zářivé stopy na obzoru hudby české nikdy neuhasnou.

Jan Kakš

*

Thematické drama ze sféry idei katolické moderny! V době boj proticelibatního hned celé drama, jež ránu tu otevírá a hojí pře širokým činoherním obecenstvem. Je to Abigail Horákové pět aktové drama „Ejhle člověk“, dávané tyto dni v Praze na Národní

ivadle. Posuzuje kus tento kritik š Nár. L., tedy v liberalním organě, ytýká právě to probrání thematu jako slabé. Farář Havlena jest statně příležitostný bojovník proticelibatní a celé jednání jeho není rý v povaze a životě jeho založeno. Odpůrce jeho a obhájce protivného tanoviska nemá síly ani dosti schopnosti, aby ideu knězského sebebětování obhájil. Tak z obou stran idea slabě osvětlena a z thematu tala se pouhá farní historka s pěknými prý i nepěknými scenami.

*

O Kupkovi a jeho umění, jež tolik zbytečného rozruchu působilo na svých hauzírkách po vlastech, píšou „Volné Směry“: Kupka v abstraktních symbolických komposicích, v nichž si tolik ibuje, jest často nucený a nepříjemný. Jisto je, že právě tyto komposice satyrické kresby, které mu získaly tolik úspěchu, vyhrávaly daleko ice svou tendencí, přehnanou a často nevkusnou, než svými uměleckými vlastnostmi. Tendence bývala vždy nepřítelkou umění. Cyklus Peníze“ drží se ještě svou živostí a svými dekorativními nápady; Mír“ i „Náboženství“ jsou už rozhodně povrchní a kreslířsky nedomyšleny... Satyra i filosofie Kupkova jsou vůbec literarní (nikoliv umělecké) a nucené. — A takové „nic“ tahají pokrokáři po našich městech jako triumf moderního umění!

*

Česká vědecká práce na chemickém kongrese v Římě pořádaném počátkem května zaujala velmi čestné místo. Byla to hlavně chemie cukrovarská a hospodářská, v níž se Češi postavili na vynikající místo vedle ostatních národů V agrochemické sekci byl předsedou professor pražský Stoklasa, známý po celé Evropě badatel biochemický, v cukrovarské sekci předsedal professor Andrlík. Konečně na sjezdě bylo i několik pracovníků vědeckých z ciziny rodem Čechů, tak z Německa, Italie, Francie i Anglie!

*

V pražských „Rozhledech“ (16.) A. J. Nový ve článku „Umění pro lid“ staví se na stanovisko, že pro lid jest umění škoda, poněvadž no není pro jeho povahu, nemá proň významu ani účelu, lid ho nemůže pochopiti ani oceniti. Lid je praktický a celý zabrán do svých životních starostí — ale i radostí. Za uměním bude vždy pozorovat život a přírodu. Je-li to v životě tak jak na obraze, pochválí, že je to trefeno, a půjde dál. Není li, nebo je-li smysl hlubší, nevycítí nic a nedozná záliby. Umění jako jemné, velmi složitě působící dráždidlo, jest pouze pro řídké jednotlivce významno a pro ty má cenu. Není to jinak ani u intelligence. I pro mnohé z intelligentů jest umění toho či onoho druhu bezvýznamné, nepoutá jich, nebudí záliby. V duši jejich není pro řeč jeho žádného organu vnímacího. Musili by býti vytrženi zcela ze svého života, okolí a své tradice, aby se stali schopnými pro umění. Jednoduché dojmy umělecké budí v lidu jednoduchými prostředky příroda a život sám. Má i lid své slasti a záliby v životě potvicí a působí právě proto, že jsou životní — ne malované! Proto autor praví: „Pro lid je třeba něčeho praktického, co by souviselo úzce

s jeho životem, aby to dovedl pochopit a ocenit, aby dovedl pro to žíti; lidu je třeba nejdříve vzdělání v jeho oboru. To odpovídá jeho povaze a zaměstnání, to ho dovede zušlechtiti a umravniti, to mu spíše osladí život než umění. Umění dlužno nechati pro kroužek těch, kteř je dovedou pochopiti a oceniti."

*

Slovenský spisovatel Jul. Botto, jenž vydal právě velmi cenný příspěvek k poznání historie a vývoje Slovenska („Slováci") uveřejňuje znovu historickou práci z dějin Uherska ve Slov. Pohľadech, totiž „Uhry v době pragmatické sankce" — rozrušuje tu nimbus spletený okolo osoby Rákoczyho, vůdce vzbouřeného zemanstva a líč zemanský tehdejší život a duch v celé jeho protivné nelidskosti — ovšem proti tradici historiků maďarských!

Náměstovský advokát a spisovatel slovenský Dr. August Rátl vydal dotazník (Slov. Pohl. 4., 5.) o právních názorech a obyčejích lidu slovenského, chtěje sebrati, dokud ještě doba a nový duch nezmění názorů těch, pokud možno úplnou lidovou prax a theorii právní. Pro podobný rozbor práva lidového jistě i u nás by místo bylo. Zatím jen v našich časopisech folkloristických i jiných sbírají se k tomu a často nahodile drobné i větší materialie.

*

„Matice Moravská", jak vidno z její poslední výroční zprávy zabývala se myšlenkou vydati důkladnou mapu markrabství moravského. Vyjednáváno s ústavem geografickým ministerstva vojenství o nákladu. V měřítku 1:200 000 byl by náklad mapy v 2000 exemplářích přišel na 30.000 K, takže by exemplář mapy stál 15 K, cena přímo neprodejná a převzíti část nákladu zcela na sebe „Matice Moravská" nemůže. Její jmění obnáší všeho všudy 25.600 K. A vydání dobré české mapy moravské bylo by věru na čase. Professor techniky brněnské J. Líčka vykonal už také mnoho přípravných prací měřických pro nové zmapování některých míst. Ale všecky plány shroutily se zatím o velikou překážku finanční.

*

V „Národopisném Věstníku" Dr. Sima Trojanović hovoří o národním tanci černohorském „Oro" (Choro). Tanec tento mužských (dívky jej tančí samy, muži též sami) nabývá zvláštní divoké tvářnosti, provázen jsa posuňky nepřátelství a bojovnost značícími. Angličtí folkloristé praví, že podobný tanec měli i Škotové. Sousední Albánci znají podobný způsob tance. Staří spisovatelé líčí podobné tance u Iberů (ve Španělsku), Thrakův a Mysů na Balkaně. Zvlášť tanec starých Mysů podobá se dnešnímu tanci černohorského kmene Kučův a sousedních Arnautů. Je to tanec jakoby soubojový, po párech zuřivými posuňky a máváním jataganu provázený. Autor má za to, že v tancích těchto máme zbytky starých tanců válečných, jimiž bojovníci před bojem se rozohňovali, aneb od vůdcův a smělejších druhů rozplameňováni byli. Tanec měl suggescí aneb autosuggescí roznítit bojovnost v mužích.

Ve zprávách francouzské akademie „des inscriptions et belles-lettres“ (nápisův a krásné literatury) přinešen referát známého slavofila L. Legera, v němž pojednává o písních a kronikách ruských středního věku, pokud a jak se v nich uchovala památka invasí tatarských od roku 1096 až do roku 1486 (pád zlaté hordy) se opakujících. Památky ruské líčí Tatary jako bič Boží za hříchy národa — je to stále smutná, naříkavá nálada kajicníků, neštěstí se poddávajících, jaká se jeví ve zpěvech skoro po celá 3 staletí, až pak roku 1380 po porážce hordy Mamajovy náhle kroniky nabírají živějšího ducha, radostnější nálady a také počínají už pěti o vítězstvích a síle národa a jeho hrdin.

*

V brunšvickém anthropogeografickém týdenníku „Globus“ podává Vojtěch Frič popis své cesty po Argentině, po úvodí řeky La Platy, hlavně podél toku neznámé dosud řeky Pilkomayo v centralní stepi (Chaco Central) se zajimavou lícní krajiny a zvyků indianských.

*

Německý anthropolog Ldw. Wilser posuzuje v heidelberských zprávách lék. přír. spolku otázku, odkud přišlo lidstvo. Praví, že vůbec cesta nejen pro člověka, ale i pro velké opice a pro všecky ostatní vyspělejší druhy ssavců vede od severu Evropou k jihu. Je tedy podle něho pravděpodobno, že Arctogaea — polární končiny severní — byly pravlastí nejvyššího vývoje živočišného i lidského. Nemohlo jí býti pásmo tropické, neboť to zlenivuje jedince, ale nikterak nepobízí k vývoji sil a energie. Severní pravlast, v níž dospěly nejvyšší druhy svého posledního vývoje, byla ovšem tehdy ještě hostinnější než je dnes a než byla v době ledové. Stopy tohoto vývoje ssavců pochovány jsou tedy pod věčným ledem a pod ledovým oceanem — tam jich dlužno hledati, ale nikdy jich asi nenajdeme.

*

Svými „esthetickými“ spisy známý lékař Dr. C. H. Stratz vydal ve Stuttgartě malou brošurku, v níž uvažuje „o původu člověka“ a zavrhuje všecky hypothesy descendence häckelianské dochází k závěru, že není správno předky člověka hledati mezi — opicemi. Člověk nepovstal z opice, ale — sám ze sebe! To jest, vyvinul se z říše živočišné, ale ze své vlastní formy. Formu tuto nutno položiti na počátek všeho života a lze se jí snad dohádati mezi nižšími živočichy, jak praví autor více žertovně — někde uprostřed mezi mlokem a myší! Forma lidská mutovala po stupních od jedné z nižších forem. Snad to byly chirotherie (forma mezi mlokem a myší) v permské formaci horní, snad jiné, jež jsou onou prapůvodní formou člověka. Samo přetvoření v „člověka“ spadá však do doby křídové a stopy člověka shledáváme od doby třetihorní, ale zbytky a památky po něm až ze staršího diluvia. Směr vývoje ležel v jednoduchosti forem, v jemnosti složení a stále silněji vystupujícím rozvoji lebečném a mozkovém a konečně ve zpřímené postavě. „Člověk je proto nejstarší a v mnohém ohledu nejprimitivnější, zároveň však nejvýše se povznášející

forma živočišného vývoje.“ Tedy opět nový smělý názor, jenž všecky dosavadní hypothese a názory o vývoji života naruby obrací! Čím více hypothes, tím méně fanatismu bude pro tu neb onu!

*

Professor Möbius ve zprávách berlínské akademie vědecké vyvrací darwinistický názor o pohlavním výběru jako neoprávněný. Tak zvaná „krása“ buď barevná nebo zpěvní, u samečků (ptáků) po čas páření zvláště nápadná, jest pouhým fysiologickým zjevem, jest prostým dráždidlem, ale nikoliv esthetickým odivem pro samičky. Zvířata sice mají schopnost rozeznávat barvy a zvuky, ale nemají schopnosti jich estheticky posuzovat. Möbius upírá zvířatům všechen cit pro tu nebo onu formu. Každá jest jim lhostejná a nemají schopnosti rozeznávati mezi nimi a vybírati. Kromě toho darvinismus přehlédl, praví professor Möbius, že akt pohlavní jest zvířatům věcí bezprostřední, nereflektovanou, neuvědomělou pro ně ani ve svém významu ani ve svých následcích. Darvinistický pohlavní výběr jest báseň do přírody vkomponovaná, jíž nic ve skutečnosti neodpovídá.

*

Z planetoidů (malých oběžnic za Marsem) objeveno během lonského roku 67, ale z těch ukázalo se jich 12 jakožto už dříve známých, jedna nebyla planetou a dvě náleží předminulému roku, 16 se jich ztratilo ihned, takže nemožno je ani ztotožniti se starými ani za nové prohlásiti. Zbylo jich tedy 36, jež možno bylo určiti a prvky dráhy jejich propočítati. Nejvíce jich objeveno v září a říjnu (11), v červnu a srpnu žádná. Skoro všechny zase objevil hledatel planetoidů heidelberský hvězdář Wolf se svými assistenty Götzem a Kopffem; jednu objevil vídeňský hvězdář Palisa, dvě americký hvězdář Metcalf z Tauntonu (USA-Mass.). Poslední číslo řadové je 589.

*

O stvrzení a vysvětlení zvláštního zjevu při chemických reakcích (rozlučování a slučování) pokoušejí se od 10 let učenci a zvláště Landolt a Campbell mnoha pokusy dosvědčili, že reakcí chemickou ubude hmoty. Poněvadž úbytek tento jest velmi nepatrný, dal se jen ve velmi neurčitých a velmi kolísavých zlomečcích miligramu konstatovat. Ale shledán vždy při každé reakci. Kam se hmota ztracená poděje? Jak se ztratiti může? Nutno to vysvětliti tak, že při násilném rozlučování a znovu slučování prvků rozbíjí se některé atomy, či lépe uštípne se z nich něco, ale tak málo, že zůstanou ještě těmi co byly dřív, s týmiž vlastnostmi. Rozprchávání elektronů z atomů při chemické reakci nemožno přijati, neboť tu by musil vzduch kolem býti jonisován a není. Tedy nejsou to elektrony, jež se odštěpují chemickou reakcí, nýbrž změna jest nějaká jiná. Také nemožno zjistiti, zda všecky atomy či jen některé z nich změnu a ztrátu utrpí. Zajímavá tato otázka při veškeré té subtilnosti své ještě příliš krátko a málo rozbírána.

*

Krakovská akademie věd a umění na své slavnostní schůzi 12. května ve zprávě své sděluje, že vydala vloni zevrubný

seznam všech rukopisů, jež chová v archivě svém, tak že užívání jejich nyní značně usnadněno; chystá dále vydání veliké encyklopedie polské, jež by zahrnula všecek život polský — v jeho celém vývoji a šíři. Jednotlivé odbory tvořiti budou celek sám pro sebe. Specialisté vyzváni, aby pro ně vypracovali podrobnější programy.

Polská krajanka pí. Curie-Skłodowská, žačka pařížského professora, slavného fysika Bacquerella, jmenována po svém manželu nešťastně zhynuvším (přejet tramwají 19. dubna) professorkou fysiky na pařížské Sorbonně. Pí. Curie-Skłodowská má zásluhu velikou o probádání látek radioaktivních.

V dramatickém konkursu pro rusínské drama, jenž vypsán zemským výborem haličským, sešlo se 15 kusů. Rozdány byly čtyry náhrady. První cena dána Hnatovi Chotkevyčovi za kroniku ruských dějů z počátku 20. století pod názvem „Sycholitje“. Cena je pouze v sensační politice kusu. Druhou a třetí cenu dostal redaktor „Ruslana“ L. Lopatyňskyj za dvě práce „Sil zemli“ (Sůl země) a „Pokusa“ (Pokušení). Sůl země zabývá se naukami Tolstého a vlivem jejich v lidu, „Pokusa“ je zpracovanou lidovou pohádkou. Čtvrtou cenu dostal Tym. Osypovič za drama „Vona“, moderní psychologické drama. Všecky čtyři vyznamenané kusy jsou chmurné nálady, veskrz pessimistické.

„Slovinská Matice“ měla svou výroční schůzi 16. května v Lublani. Vzrostla členstvem velmi značně, má teď 2970 členů (předloni 2755). Letos Matice vydá poprvé také svazek charvatské literatury, aby tak seznamovala slovinské čtenáře s blízkou řečí charvatskou a její literaturou. „Matice Hrvatská“ slíbila učinit podobně. Tato vzájemnost měla by dojíti širšího použití i mezi jinými kmeny slovanskými.

V Bělehradě dávali veršované epos Vojnoviće „Matka Jugovićů“ podle kosovských hrdinných zpěvů pracované. Referenti bělehradští pravili po představení, že „Majka Jugovića“ vyniká velkou krásou poetickou, nevyrovnanou krásou řeči, ale nemá dramatického života a spádu. Přes to obecenstvo přijalo práci velmi vřele a nebylo prý snad oka nezaslzeného. Dubrovnický básník L. hr. Vojnović je dnes bez odporu nejlepší mistr verše a eposu na slovanském jihu.

Také mladý básník charvatský Milan Begović má štěstí. Jeho nedávná sbírka básní vzbudila obdiv i za hranicemi charvatskými a poslední jeho veršovaná jednoaktovka „Venus Victrix“ přeložena již do čtyřech řečí evropských a hrána česky, slovinsky, německy a italsky.

Po vítězství oposice v Carvatsku pomocí mladých stran maďarských začíná velmi vřelé sbratřování mezi Srby a Maďary. Umělci maďarští hodlají uspořádati výstavku v Bělehradě na podzim. A počátkem června podnikne žurnalistický a literarní spolek „Othon“ z Pešti výlet do Bělehradu, aby se seznámil s novináři a spisovateli srbskými.

Pro jihoslovanskou výstavku zapůjčil konečně kníže bulharský místnosti příhodné, bez nichž by výstavka se nebyla ani mohla konati — ale až po ostrém boji časopiseckém. Při výstavce

umělecké bude spolu sjezd jihoslovanských novinářův a spisovatelů, bezpochyby i jiné sjezdy jihoslovanské.

V Bělehradě utvořil se z domácích umělců kroužek na povznesení církevního umění srbského. Umění kostelní v Srbsku jest jedno z nejspuštěnějších odvětví srbského života. Srbští umělci obrátili se proto na metropolitu srbského, aby podporoval snahu jejich. Chtějí vnésti do chrámů srbských opravdové umění a spolu účelné, povznášející. Ačli poměry finanční srbských církví to dovolí. Ale v městech aspoň!

*

Zemřeli: 1. května Nik. Lvovič Duvernoy (Djuvernoa) professor historického práva ruského, učený spisovatel ruský. — 4. května Cvetko Rubetić, kanovník záhřebský, mecen a theologický spisovatel charvatský. — 5. května professor lvovské university Adam Kalina, polský slavista a spisovatel. — 6. května Jan Zacharyasiewicz, polský satirik a belletrista. — 7. května F. Schwarz, politik, žurnalista a spisovatel český z oboru samosprávy. — 18. května V. M. Tarnovskij, dermatolog a chirurg ruský, na slovo vzatý učenec a spisovatel (na moskevské universitě).

Zprávy národohospodářské.

Málo která otázka hospodářsko-politická byla dosud s takovou urputnou falešností posuzována a od obecenstva zneuznávána, jako otázka postátnění severní dráhy. Vláda už podala předlohu (ještě Gautschova před svým odchodem), jíž postátňovací smlouvu předkládá k uzákonění, a zřejmo tedy nyní, jaké podmínky byly domluveny. Výhodnost či nevýhodnost výkupu možno uvažovati a propočítávati. Ale o tom všem se v obecenstvu nemluví, ale stále šíří se divné bajky nemožných poměrův a podmínek. Němci spojenými silami odstrčili předlohu postátňovací v pořádku sněmovním na třetí místo, aby zmařili lhůtu, která mezi vládou a společností pro tento správní rok (1906) byla ujednána. Severní dráha se totiž od 1. ledna vede na účet státní; to značí, kdyby byla do konce června předloha vyřízena, aby i valná hromada severní dráhy se pro ni mohla rozhodnouti a ji schváliti jakož i usnésti se o jejím předání a upravení zbývajících objektův, už tento celý rok by místo kasy severní dráhy nastoupila kasa státní a akcionáři by nebrali už dividendy, nýbrž určené od státu výkupné. Nestane-li se to a lhůta uplyne a nová se mezi vládou a společností nesmluví, pak přirozeně budou chtít akcionáři, aby tento rok, když většinu jeho dráha přece jen ještě jejich majetkem byla, také náležela jim dividenda jako jiná leta. Je totiž pravděpodobno, že dividenda letos vypadne vyšší než pouhé státní výkupné. A stát nebude moci odporovati a dělati nároků na tento rok, když dráhu až koncem roku vykoupí nebo dokonce snad

až budoucí rok zákon výkupný schválí. Názor, jakoby stát ztrácel *právo na výkup* dráhy vůbec, nevykoupí-li ji v ujednané lhůtě, je zcela mylný. Práva toho stát neztrácí a ztratit nemůže nikdy, leda by novým zákonem prodloužil koncesi společnosti, a to se nestane. Proto je zde dáno státu právo každou chvíli umluviti výkup a vykoupiti. Takové právo má stát rovněž na výkup tratí „Společnosti státní dráhy“, na výkup severozápadní dráhy, na výkup jižní dráhy. Ale stát tohoto práva dosud neužil a výkup nesmluvil. Stát může vyčkat a vyčkává také nejpříznivějšího okamžiku, ač je to zásadně nepravdou, že by vůbec bylo výhodno čekat! Tu platí: čím dřív, tím líp!

V obecenstvu se nejčastěji budí *nechuť pro postátňování drah* tím, že se mu předvádí možnost, jak po vypršení celé koncese dráha připadne státu zadarmo! Tož nač platit za ni, lépe počkat, pomyslí si každý. A kromě toho při obchodě se severní drahou šíří se ještě jiné pověsti, a to takového druhu, aby jen postátnění učinily nemilým a nevítaným širokému nesoudnému obecenstvu. Tak zprvu uváděno, že odpadnou všecky obecní přirážky, jaké kde severní dráha dosud platila, a nejen to, ale že stát všecku tu daň, kterou severní dráha odváděla, uvalí teď na přilehlé obce nebo na všecko obyvatelstvo. Praví se též, že stát dráhu vykoupí, ale ji nepřevezme, že ji povede dále táž společnost, že mu ji nepřepustí před rokem 1917 a podobné nesmysly. Mnohé z těchto pověstí povstávají bezděčně neznalostí složitých takových transakcí, jako jest postátnění dráhy, přeceňováním moci soukromé společnosti a podceňováním moci a dobré vůle státní, jakož i přirozenou hrůzou před smlouvami, jež jednají o tolika milionech státního závazku! Mnohé z pověstí těch však šířeny jsou úmyslně, a to všemi těmi, kdož mají strach a nechuť ke státní správě. A to jsou nejen politikové němečtí a germanisatoři všeho druhu a stupně, ale i všichni ti, kdož mají dnes ze severní dráhy nějaké neoprávněné výhody a bojí se, že o ně přijdou, pak konečně i všechno úřednictvo, které nikterak nemůže se spřáteliti se státní správou, bojí se, že si u státu zhorší své postavení, že bude méně svobodno, pod přísnější kontrolou a pod.

Mnohé z těchto obav, částečně aspoň odůvodněných, rozptyluje sama vláda jak předlohou tak také v prohlášeních svých. Tak není třeba se obávati, že by obcím ubyly přirážky severní dráhy. Při postátnění drah obyčejně stát je platí ještě po 15 let. Ale tu postátně severní dráhu učiní výjimku a bude je platit v plné výši obcím a zemím déle až do vypršení koncese (1940) hlavní trati, a pak teprve nastoupí pro ně termín *postupného úbytku přirážek*. Tedy co se obcí a příspěvku k nákladům jejich týká, zůstane vše tak, jakoby dráha nebyla vůbec postátněna. — O nějakém jiném hrazení vypadlých prý *státních daní* nemůže býti řeči, poněvadž pro stát přece neodpadne nic; dnes bral pouze částečku ze zisku, pak přece celý příjem dráhy půjde do státní pokladny. Ten, kdo si dříve z pomazaného krajíce směl jenom ukousnout, nebude v tom hůře, dostane-li teď vždy celý krajíc! — Severní dráha povede se v *účtech státní správy* sama *pro sebe*. Nebude se spojovat s účty ostatních drah, aspoň do r. 1940

nikoliv. Není tedy obavy, že by stát hojného výnosu jejího používal na hrazení deficitů svých na jiných drahách a zvyšoval snad potom dopravné a jízdní lístky na severní dráze. Nebude nikomu ubráno výhod a nikomu nebude přitíženo. Naopak státní správa železniční doufá, že bude moci ještě mnohé nové výhody poskytovat, že bude moci snížit dovozné na vedlejších tratích, průmyslu větších slev poskytovat, vlaky a jízdu lépe zařídit a že při tom ještě státu zůstane nějaký přebytek čistý. A kdyby i nezůstal, stát nečiní na čistý zisk nijakých nároků. To jsou zajisté takové ústupky a taková ujištění, že jen slepý justament našich germanisatorů může se stavět proti nim.

A kromě toho i úřednictvu i zřízencům dáno ujištění: nikdo si nezhorší své postavení. Nebude horšího postupu, protože dráha ještě přes 30 let bude míti svůj vlastní status osobní. Dnešní úředníci a zřízenci se tedy ničeho báti nemusí. A i v národním ohledu chce vláda zajistit Němcům, že vždy určité procento zřízencův a úředníků bude německé. Ale co oni by chtěli pouhé určité procento, když dnes mají všecko od shora až dolů!

Spoléhati se na to, že jednou dráha připadne sama sebou státu, je jak nepolitické, tak nehospodářské a pro sebevědomí občanské nedůstojno. Vždyť výkup státní pozůstává jen v tom, že akcionářům severní dráhy zajistí to, co by až do vypršení koncesse z dráhy brali jako dividendu. Tedy stát ve výkupném nedává nic víc, než co by platilo obecenstvo dráze na její čistý zisk do roku 1940 na hlavní trati a do roku 1988 na poslední vedlejší trati (koncesse vyprší různě podle doby stavby). Výkupné poplyne samo z příjmů dráhy. A kromě toho je zde jistota, že zvýší-li se i za dnešních cen jízdních příjmy dráhy, nebude toto zvýšení ve prospěch soukromých kapitalistů, ale ve prospěch státu. A že stát spíše než soukromá společnost tohoto zvýšení příjmů užije ve prospěch občanstva — což i slíbil. Výkup by byl nevýhodný jen tehdy, když by příjmy severní dráhy najednou teď hluboko klesly. To je však naprosto vyloučeno. Již v roce 1904 byl čistý zisk dráhy skoro o 2 miliony K větší, než smluvené výkupné. Doposud stále vzrůstaly a porostou i dále. Porostou příjmy ty tím spíše, že při stavbě průplavu, dojde-li k ní, dráha bude tím více zaměstnávána a že po vystavění průplavu tento jí odejme nejméně výnosné zboží a ponechá za to a také přispoří cennějšího nákladu. — Od našich lidí a našich měst a obcí bylo by to velikou chybou hospodářskou a politickou, kdyby všude vší svou mocí nestáli o to, aby se postátnění provedlo a to co nejdříve. Podmínky výkupní jsou takové, že stát výhodnějších ani nedostane, ani neudělí. Čím později k postátnění dojde, tím hůře pro stát a občanstvo. Němci za zdánlivý úspěch germanisační obětují ovšem s lehkým srdcem prospěch státu i české většiny obyvatelstva moravského! Ale i jejich dnešní prospěch je jen do času. Naším uvědoměním a vyspíváním politickým i hospodářským brzy dojdou k tomu přesvědčení, že zbytečně se protivili a nenávist proti sobě seli, že všecko spoléhání na vliv a pomoc severní dráhy je pro ně marné.

Jinou velikou záležitostí dopravní — a urovnání veliké dopravy pozemní i mořské je teď po uzavření smluv hlavní úlohou, nezbytným jejich doplňkem — v niž stát zasáhl a ji znovu upravil, je zvýšení státní podpory rakouské paroplavební námořské společnosti Lloydu v Terstě. Společnost tuto, když v letech 80tých a 90tých byla blízko bankrotu, stát měl vykoupiti, ale nevykoupil, nýbrž raději podporu jí udělil a spokojil se dozorem a vlivem ve správě její. Ale společnost ani za podpory státní valně neprospívala. A obyvatelstvo jejích služeb potřebující také nebylo spokojeno. Naše doprava zámořská stále i lácí i hbitostí a správností pokulhávala za dopravou v jiných státech. Lloyd chtěl to všecko napraviti, zvýší-li se mu podpora! Ale konečně vedle zvýšení podpory došlo i k úpravě cest a všech pořádků dopravy na Lloydu. Pobřežní jízdu přenechá Lloyd úplně menším společnostem vedle sebe, hlavně tak zvaným společnostem dalmatským. Těm připadne také podpora státní na cesty kolem pobřeží a za službu poštovní vyplácená. Lloydu ponechají se jen cesty delší do Cařihradu, k Malé Asii, do měst Černého moře, do Indie, do východní Asie (Číny a Japonska). Za to neukládají se mu cesty málo výnosné do jižní Afriky a do jižní Ameriky. Celkem uloženo Lloydovým lodím 1 ½ milionu mil jízdy ročně, dosud měl uloženo 1·2 milionu mil. Podpora mu zvýšena, poněvadž i jízdy přidáno. Ročně může nejvýše na podporách vybrati na 7 ¼ mil. K, nejméně má zajištěno 4·7 mil. K. Nejmenší rychlost jeho musí býti 10 mil, při rychlojízdě uloženo mu jeti rychlostí 13 a 14 mil námořních v hodině. Dosud jezdívaly lodi Lloydovy rychlostí 7, 8, nejvýš 9 mil. Aby zbytečně vysoko vzatá cena akcií a prohospodařený základní kapitál minulých let netrávil stále ze zisku, proto musí Lloyd staré akcie snížit na 650 K (z tisíce korun), to je přepsat je na ten obnos. Kromě toho vydá nových akcií po 1000 K za 2 miliony. Nově sebraný kapitál sloužiti mu bude ke stavbě nových lodí. Nové lodě musí míti nejméně nosnost 3 a 4 tisíce tun prostorových, do roku 1910 musí býti nových lodí na 60.000 tun postaveno, do 12 let (19 8) pak žádaných 120.000 tun. Všecka práce musí se objednávati doma, také dělníci musí býti domácí (dnes Lloyd často dělal svými dělníky propagandu vlašství v Terstě). Prumyslová rada, která při úmluvě s Lloydem zastupovala zájmy rakouského průmyslu, stála též na tom, aby sídlo bylo ve Vídni, vláda však svolila k ponechání sídla v Terstě, jak žádají Vlaši, a pouze generalní zastupitelstva ve Vídni a v Praze musí dáti zapsati do rejstříku obchodního jako samostatné podniky. Valné hromady pak musejí bývati též ve Vídni.

Kromě Lloydu povstane společnost pobřežní plavby rakouské, kterou obstarávat bude několik spojených loďařů dalmatských. Lloyd súčastní se v podniku. Pokusy o vymanění Dalmacie z područí Lloydu a Vídně pomocí českého kapitálu se nezdařil. Dalmatští loďaři nejsou ještě na tolik Slované, aby sami o to všichni byli stáli. Kromě toho vláda podporuje ještě třetí plavební společnost (podle Lloydu a dalmatské) totiž Kozuličovu „Austro-Americanu“, ve které však Lloyd také

se účastní aspoň kapitálově. Tato už teď převzala některé a budoucně zcela převezme všecky jízdy z Terstu do Ameriky severní i jižní.

Tyto ohromné podniky na jihu říše naší — řekne snad mnohý — což nám je po nich! A přece dotýkají se nejmenšího a nejposlednějšího: na každém zrnku kávy, koření, jižním ovoci, na všem, co se z daleké ciziny přiváží, by ucítil, kdyby jich nebylo! Pro Čechy snad ještě na dlouho zůstane Hamburg hlavním městem přístavním, ale Morava už více výhod může míti při dovozu i vývozu z našich jihorakouských přístavův a jejich zařízení.

Rozhled socialní.

Po leta už u nás s probouzejícím se jarem nastává i hlavní stávková sesona roční, a to jak pro stávky čistě hospodářské tak i agitační. Letos hlavně májová oslava socialně-demokratická vyvolala i částečnou odvetu výlukovou. Také na Moravě. Širší veřejnost u nás teď teprve pozorněji obírá se tímto čím dál častějším a hrozivějším odvetným prostředkem zaměstnavatelským. Vyvolává jej v tolikéí míře také nepoctivá stávková upřílišenost socialně-demokratická u nás které by na příklad angličtí odboráři opravdu nijak neporozuměli zvláště když socialní demokracii vlastní její stávkové řády i u nás dosud předpisují užívati stávky jen jako nejzazší zbraně, právě proto že je tolik dvojsečnou.

Hromadnými výlukami dělnictva rád by ovšem známý směr mezi zaměstnavatelstvem také vyhodil trumf v zápase s dělnictvem o jakýsi konstitucionalismus ve výrobním životě proti samovládným tendencím dosavadního systemu.

Otázka moci skutečně také spolu rozhodovala při většině posledních výluk dělnictva. Dosud však bylo vidět pouze první ukázky výlukové taktiky zaměstnavatelské. Další rozvoj tohoto bojovného prostředku proti zaměstnaným však, jak ze všeho lze soudit, rozvoj rychlý brzo nastane. Jakmile se jen poněkud soustředí a ustálí organisace zaměstnavatelské zvláště po této stránce. V Rakousku zřízena zatímn centrala „pro jednotnou organisaci veškerého rakouského průmyslu v záležitostech zaměstnavatelských" teprve letos v dubnu a je v slabých dosud začátcích. V Německu i zde vývoj je rannější, a tam právě v květnu se jednalo a jedná o první generalní výluku veškerého dělnictva kovodělného v celé říši v rozměrech opravdu hrozivých. Běželo by tu o vyloučení z práce ne méně než 300.000 dělnictva. Do té chvíle rozhodnutí nenastalo ještě, a má také být výluka provedena postupně po částech, zprvu jen asi 90.000. Následky takové obrovské výluky, měla-li by potrvati poněkud déle, jsou nedohledny; není divu že zaměstnavatelé váhají a že nestranní socialní politikové v sousedn

říši vyzývají dělnictvo jako offensivní stranu. aby nehnalo věci do krajnosti. U nás výluky jsou doposud menšího rozsahu. proto také nezdají se ještě tolik hrozivým problemem socialním.

*

Za zvláštních příznaků dosti náhle zakončili socialní demokraté svoji stávku 14 tisíc dělníků světoznámých hutí vítkovických. Vyvolána původně jen zakázanou oslavou 1. května. Ale velmi záhy s vůdčí strany socialně-demokratické, docela jinak než na př. na téže Moravě v Třebiči, kde běží o koželuhy — vydáno heslo: zas do práce. Z práce teprve vyštvaný lid, jemuž se ovšem jako vždycky namluvilo zářivé vítězství, se přímo bouřil proti svým vůdcům, když tak z nenadání odtrubovali. Všelijak se to odůvodňovalo se strany socialní demokracii příznivé: přišla prý jí stávka toliká velice nevhod ve chvíli, kdy mžikem může nastati potřeba generalní politické stávky v Rakousku — ale takový důvod by platil i pro jiné stávky jako ve Vídni ve stavebním odboru pracovním. — Hojně však upozorňováno dělnictvo zase z protivného tábora i na okolnost, kdo že je majitelem velkých hutí vítkovických, a že právě prolétla tiskem zpráva o tom, jaký má nyní Dr. Karpeles. Guttmanův svak, vliv na odborový generalní štáb socialně-demokratický ve Vídni. Dělnictvo pak málem by se bylo brachialně mstilo na svých vůdcích — „zrádcích“.

S toho stanoviska posuzováno i nezvykle nepříznivé stanovisko, jaké zaujímala ve stávce vítkovické hned od počátku — vídeňská „Arbeiterzeitung“.

*

Jako anglické dělnictvo se ustanovilo na velikolepém plánė, svoji studijní komisi poslati do všech kolonií velkobritských, aby zkoumala socialní poměry tamější. tak zase německá „společnost pro socialní reformu“ vyslala komisi svoji do Anglie studovat popředně dohodový postup anglického dělnictva průmyslového se zaměstnavatelstvem. Loňská gigantická stávka poruhrského hornictva přivedla společnost pro socialní reformu na myšlenku této studijní cesty. Přátelům reformních snah socialních přirozeně namanula se otázka: což, nedaly by se opravdu předejít v Německu takovéto katastrofalní zápasy kapitalu s prací, veškerým hospodářským životem tak povážlivé otřásající? Když se přece v pravlasti rozvoje průmyslového v Anglii tak dobře po léta už daří zařízením na zamezení stávek? I vyslána 21. dubna do Anglie desítičlenná komise studijní vyšetřovat, zda by se anglická praxe dohodovací mezi zaměstnavatelstvem a dělnictvem zvláště oboru textilního, hornického a kovodělného nedala přelít i do německých poměrů. Komise z polovice sestává z vůdců společnosti pro socialní reformu, z polovice z předáků křesťanských odborových jednot. Strana třídního boje ovšem zástupců nedelegovala. Výsledků svých studií komise, jež se zatím už vrátila, doposud arci veřejnosti neoznámila. Budou však dojista nemálo zajímavy a vyznějí proti socialistickým odborovým taktikám jak německým tak ovšem odtamtud odkoukaným našim rakouským. Svého socialismu a radikalismu

nebo odporu proti náboženství a církvi nezanáší ani socialista anglický do odborového jednání. Socialistické theorie a plány do budoucna nesměšuje s odborovou taktikou jako u nás. Odborář anglický je také gentlemanem, a ne jako začasté u nás hulvátem; rozhled, rozvaha a diplomatie kvalifikují v Anglii za dělnického zástupce, ne radikalismus a velkohubé frase. Stávek politických v Anglii neznají, ani tomu nerozumějí, jak u nás tak často z malichernych příčin, pro docela individualní případy mohou být vyvolávány stávky. Tolik už dnes napovídají na rychlo načrtané referáty členů studijní komise německé. Obšírné zprávy slibují velmi mnoho praktického poučení socialně-politického, zvláště i pro taktiku rodící se akce odborové svazů dělnictva křesťansko-socialního.

*

Pověstný odborový terrorismus socialně-demokratický vyvinuje se pomalu v mezinárodní tyranii dělnictva, jaké dosud v dějinách nebylo. Za heslem „Stávkokaz — zrádce dělnictva", „organisovaní" socialističtí stávkaři, kteří si vyvolají stávku bez nejnepatrnějšího ohledu na dělníky jiného smýšlení, kdy se jim, po případě jejich vůdcům uzdá, i když je na první pohled na přímou zkázu dělnictva, násilnickým terrorem zahánějí od práce dělnictvo i z poctivého přesvědčení v ní živobytí svých rodin hledající. Násilnictví stávkové přechází až i v bestialitu. Koncem května oznamují z Nového Yorku, že tam stávkující sorganisovaní zřízenci pohřební společnosti přepadli necvičené prý nosiče za ně najaté, rakve s mrtvolami jim vyrvali, poházeli, až mrtvoly z rakví vypadaly. Je to přímo kulturní čin, když v tutéž dobu přední representant literarní Polsky na světovém kolbišti písemném, Henryk Sienkiewicz vydává manifest veřejným tiskem, aby vyzval veřejnost na pomoc dělnictvu, jehož nejen svoboda, ale i přímá existence šlape se nohama novodobou tyranií, jakáž by se ani vlastně za možnou neměla považovati v dobách, jež se tolik vychloubají svojí civilisací a kulturou.

*

Velkohubé plány velitele socialně-demokratického konsumního hnutí dělnického Dra. Karpelesa z Vídně zvláště na adressu maloměšťáckých křesťansko-socialních živnostníků vídeňských proklamované o velkonákupní všedělnické společnosti zodpovědělo ohrožené živnostnictvo, zvláště malokupectvo vídeňské nezvyklou demonstrací proti konsumním družstvům na ulicích vídeňských před parlamentem. Demonstrace však měla náhodou více politický nežli socialně-obranný ráz. Také ovšem rozvoje konsumního družstevnictví podstatně nijak nezadrží, i když se živnostenští poslanci postaví sebe příkřeji proti konsumům v té či oné jednotlivé otázce, na př. daňové. Tak jak se také nezdařilo drožkám a fiakrům znemožnit pouliční dráhy nebo automobily.

*

I na I. rakouském sjezdě družstevním svolaném na poslední dny květnové letos do Vídně všeobecným svazem hospodářských

společenstev rokováno ovšem zase s jiného hlediska o konsumních spolcích. Střetly se na sjezdě dva názory: jeden z nich hájil přípustnost i konsumních družstev do svazu hospodářských družstev zemědělských, druhý je odmítal jako družstva nerolnická, živnostenská, jež prý ostatně ničí maloobchodnictvo. Příznačným bylo, že hlavními mluvčími obojího směru byli Slovinci; katoličtí hájili družstva konsumní (Rožman), liberálové je příkře odmítali (Dr. Pogačnik). Sjezd většinou se vyslovil proti příslušnosti konsumních družstev k hospodářským svazům družstevním.

Školství.

Svaz moravského učitelstva škol obecných, měšťanských, středních a vysokých konal schůzi zvolených delegátů v Brně minulý měsíc. Jednomyslně bylo uznáno, že za nynějších poměrů nelze utvořiti jednotnou organisaci všeho učitelstva; proto rozšíří se dosavadní delegace o stejný počet náhradníků se stejnými právy jako delegáti a ustaví se jako „Svaz učitelstva moravského“, mající za úkol podporovati vzájemnost všeho učitelstva bez rozdílu kategorií a připravovati součinnost ve všech otázkách školských, kulturních a stavovských. Dosavadní organisace zůstanou i na dále samostatnými a společný postup zjedná se v každém případě dohodou delegátů ve „Svazu“. Usneseno důsledně hájiti zásadu, že v otázkách školských má předem a nejprve rozhodovati učitelstvo; v důsledku toho bylo usneseno, domáhati se, aby v rozdělení zemské školní radě bylo ponecháno pět zástupců volených českou kurií učitelstvu všech kategorií (asi 2 učitelé, 2 professoři středoškolští a 1 professor vysokoškolský). Čtyřčlenná deputace odevzdala memorandum odůvodňující požadavek tento zemskému výboru.

V brněnské odbočce spolku českých professorů mladá vláda jaksi čilivně pracuje. Na své štěstí získali také vysokoškolského prof. Nováka, který takto vedle vědecké práce také velice rád jezdí na extense. Schůze professorského spolku stanou se brzy pověstnými pro rakousko-parlamentní ton mladších pánů; hodil by se snad ještě do dělnického domu, kdyby je tam — vzali.

*

Zemský svaz spolků absolventů hospodářských škol českých ustavil se o dnech Svatojanských v Praze.

Tamtéž konají se přípravy k organisaci učitelů pokračovacích škol. Účelem jejím má býti hájiti a podporovati veškeré zájmy pokračovacích škol a jejich učitelstva, dále všímati si otázek živnostenských za účelem přispěti k povznesení celého stavu.

C. k. řemeslnická škola v Jaroměři ukončí letos prvé dvacetiletí svého trvání.

(loni 59). Učitelů náboženství bylo 1784, a to 117 ustanovených úřa školními, 1667 církevními a náboženskými společnostmi. Učitelek, kt učí ručním pracím nebo francouzštině bylo 1412 s vysvědčením učitel způsobilosti, 1 byla bez vysvědčení.

Obecných škol ve Slezsku bylo dle poslední výroční hla zprávy zemské školní rady slezské loni úhrnem 580 veřejných, m nimi 25 škol měšťanských. Všechny tyto školy měly 1380 postupn tříd a 140 tříd pobočných. Škol soukromých bylo 47 se 158 tříd a 24 třídami pobočnými. Tedy bylo úhrnem škol obecných 6 s 1702 třídami. Počet dětí do školy chodících byl 108.319; pohlaví bylo to 56.341 chlapcův a 51.918 děvčat. Na třídu veře školy obecné připadalo průměrně 71 žáků. Počet učitelů při veřejn školách obecných a měšťanských činil 1346, učitelek 193, úhrn 1539 osob vyučovacích. Mimo to vyučovalo 406 učitelek industrialn v 522 školách obecných ženským ručním pracím. Dle vyučovac jazyka bylo veřejných obecných škol německých 233, český 128, polských 142, německo-českých 24 a německo-p ských 28. Z 25 měšťanských škol bylo 23 německých a 2 české. Škc docházku podporovaly krejcarové spolky školské (die Schulpfenn vereine), jež počtem 159 vydaly na zakoupení učebnic školských, oděv a obuv 51.755 K. — Činnost učitelstva se úředně poznačuje uspokojivou; zvláště se chválí snaha po dalším vzdělání a zdokonalov učebné methody.

Ve státních školách obecných v Uhrách dle zp státních školdozorců ministerstvu vyučování podaných o výsledku pisu do škol obecných v letoším školním roce je 183.085 chla a 176.179 děvčat, všech 359.264 žáků. Letos je proti loňsku o 22. žáků více. Dle mateřského jazyka je Maďarů 191.534, Němců 68.9 Rumunů 33.577, Slováků 47.784, Srbů 3722, Chorvatů 5729, Rus 13.043, jiných 4801. Dlužno připomenouti, že tato data nám nepodá určitého obrazu o síle jednotlivých národností a o jejich obecn vzdělání, neboť nejsou v to zahrnuty školy konfesijní, kterých je do značný počet a to zvláště na Slovensku a ještě více mezi Srby.

Do každodenní školy obecné zapsáno je do I. roč. 82.198 ž (proti loňsku o 2982 více), do II. roč 67.740 (+ 3154), do III. 59.009 (+ 3870), do IV. roč. 45.710 (+ 3463), do V. roč. 24. (+ 2156), do VI roč. 11.183 (+ 1202); všeho 290.681 (+ 68 žáků. Do školy opakovací je povinno 20.364 (+ 2953), do zeměděl školy opakovací 48.219 (+ 2675), tedy do obojí školy pokračov celkem 68.583 (+ 5628) žáků.

Středních škol v Charvatsku bylo v roce 1904/5 osmn s 5700 žáky a 186 žákyněmi. V místech totiž, kde není vyšších dívč škol, dovolena jest docházka dívkám do nejnižších čtyř tříd. Ze jme vaného počtu jsou tři nižší realná gymnasia mající po 4 třídách, ost jsou o osmi třídách. Čistých gymnasií je devět. Karlovac má rea gymnasium jen v I. a II. třídě, v ostatních třídách jsou to vlastně samostatné školy, gymnasium nebo realka, a proto musí nastáva

ercian pro jeden z obou směru se rozhodnouti. Největší návštěvu mělo vyšší realné gymnasium v Záhřebě (605), nejmenší účast na vyšším gymnasiu vykazuje Gospić (195). Zajímavo je, že na počátku jmenovaného roku bylo zapsáno 6345 žáků a žákyň, ale pouze 5886 jich do konce roku vytrvalo. Na realných gymnasiích povinna je od tercie buď francouzština nebo maďarština, a tu nebude od místa uvésti, že ve jmenovaném roce učilo se 74% francouzsky a 26% maďarsky. Dle frekvence vykazují extremy v počtu žactva komitát záhřebský (v 5 školách 2243 žáků) a Srěm (též v 5 školách 1216 žáků). Počet maturantů k primanům vykazuje tento poměr: všeobecně 300 : 1366, v Záhřebě 26 : 158. Dle příslušnosti jest z Charvatska 54·7%, ze Slavonie 33·3%, z Uher 4·0%, z Rakouska 4·7%, z Bosny a Hercegoviny 2·5%, ostatních zemí 0·8%. Kromě dvou ústavů (Karlovice a Vukovar) jsou všecky vydržovány nákladem zemským. Dle vyznání náboženského bylo římsko-katolického 70·46%, pravoslavných 18·40%, israelitů 9·32%, evangelíků 0·94%, sjednocených 0·85% a mohamedánů 0·3%. Dle stavu rodičů je 30% z řad obchodnických a živnostenských, 26% z úřednických; z rolnického stavu (16%) počet studentstva stále klesá, ježto věnují se s výhodou jinuž povolání. Co do prospěchu bylo 74% zralých postoupiti do vyšší třídy. Učitelských sil, jak udává „Nastavni Vjesnik", z něhož tato data vybíráme, bylo 263.

*

Dne 1. května t. r. otevřel charvatský ženský zemský spolek školu pro vedení domácnosti. Zřízení její umožněno bylo štědrostí předsedkyně hraběnky Pejacsevichovy a zemské vlády, která schválivši statut školy zajistila spolku roční subvenci 2000 K. Účelem školy, již řídí spolek, jest poskytnouti dívkám všestranného a důkladného vzdělání v řízení domácnosti a všech pracích, zejména k vychování a vzdělání platných služek. Žákyně jsou internistky, externistky a mimořádné. Za řádné přijímají se dívky aspoň 15leté; kurs trvá 3 měsíce; školné za něj pro interní 24 K čítaje vyučování, byt a stravu v to; externistky platí 20 K, mimořádné 25 K. Za naučení jednotlivostem platí se 1 K za den. Léky a lékaře platí si chovanky samy. Vyučuje se: čištění bytu, obuvi a šatstva; praní a žehlení; střihům, šití a správkám prádla; vaření; nákupu a uchovávání potravin; rozpočtům pro jídla, úpravě jídel a jídelny i kuchyně. Rozděleny jsou ve 4 oddělení, v nichž se střídají v pracích. Disciplinární řád obsahuje vedle Desatera jen 7 paragrafů; v neděle a svátky zařízeny práce tak, by všechny mohly súčastniti se bohoslužeb. V internátě je restaurace, otevřená od 12—3 hodin odpoledne. Škole této přikládá se v charvatských kruzích veliký význam socialní a očekávají od ní dobrých výsledků.

*

Charvatská universita v Záhřebě má v letoším zimním semestru tolik posluchačů, jako nikdy před tím, totiž 1247. Z těch je 722 právníků, 362 filosofů, 96 bohoslovců; posluchaček je 14, vesměs filosofek. Farmaceutů je 48 a na hospodářské akademii je 35 posluchačů.

(loni 59). Učitelů náboženství bylo 1784, a to 117 ustanovených úřady školními, 1667 církevními a náboženskými společnostmi. Učitelek, které učí ručním pracím nebo francouzštině bylo 1412 s vysvědčením učitelské způsobilosti, 1 byla bez vysvědčení.

Obecných škol ve Slezsku bylo dle poslední výroční hlavn zprávy zemské školní rady slezské loni úhrnem 580 veřejných, mez nimi 25 škol měšťanských. Všechny tyto školy měly 1380 postupnýcl tříd a 140 tříd pobočných. Škol soukromých bylo 47 se 158 třídam a 24 třídami pobočnými. Tedy bylo úhrnem škol obecných 62 s 1702 třídami. Počet dětí do školy chodících byl 108.319; dl pohlaví bylo to 56.341 chlapcův a 51.918 děvčat. Na třídu veřejn školy obecné připadalo průměrně 71 žáků. Počet učitelů při veřejnýcl školách obecných a měšťanských činil 1346, učitelek 193, úhrnen 1539 osob vyučovacích. Mimo to vyučovalo 406 učitelek industrialnícl v 522 školách obecných ženským ručním pracím. Dle vyučovacíh jazyka bylo veřejných obecných škol německých 233, českýcl 128, polských 142, německo-českých 24 a německo-pol ských 28. Z 25 měšťanských škol bylo 23 německých a 2 české. Školn docházku podporovaly krejcarové spolky školské (die Schulpfennig vereine), jež počtem 159 vydaly na zakoupení učebnic školských, n oděv a obuv 51.755 K. — Činnost učitelstva se úředně poznačuje z uspokojivou; zvláště se chválí snaha po dalším vzdělání a zdokonalován učebné methody.

Ve státních školách obecných v Uhrách dle zprá státních školdozorců ministerstvu vyučování podaných o výsledku zá pisu do škol obecných v letošim školním roce je 183.085 chlapc a 176.179 děvčat, všech 359.264 žáků. Letos je proti loňsku o 22.45 žáků více. Dle mateřského jazyka je Maďarů 191.534, Němců 68.984 Rumunů 33.[illegible]77, Slováků 47.784, Srbů 3722, Chorvatů 5729, Rusín 13.043, jiných 4801. Dlužno připomenouti, že tato data nám nepodáva určitého obrazu o síle jednotlivých národností a o jejich obecném vzdělání, neboť nejsou v to zahrnuty školy konfesijní, kterých je dosu značný počet a to zvláště na Slovensku a ještě více mezi Srby.

Do každodenní školy obecné zapsáno je do I. roč. 82.198 žák (proti loňsku o 2982 více), do II. roč 67.740 (+ 3154), do III. roč 59.009 (+ 3870), do IV. roč. 45.710 (+ 3463), do V. roč. 24.75 (+ 2156), do VI roč. 11.183 (+ 1202); všeho 290.681 (+ 682 žáků. Do školy opakovací je povinno 20 364 (+ 2953), do zemědělsk školy opakovací 48.219 (+ 2675), tedy do obojí školy pokračova celkem 68.583 (+ 5628) žáků.

Středních škol v Charvatsku bylo v roce 1904/5 osmnác s 5700 žáky a 186 žákyněmi. V místech totiž, kde není vyšších dívčíc škol, dovolena jest docházka dívkám do nejnižších čtyř tříd. Ze jmen vaného počtu jsou tři nižší realná gymnasia mající po 4 třídách, ostatı jsou o osmi třídách. Čistých gymnasií je devět. Karlovac má realn gymnasium jen v I. a II. třídě, v ostatních třídách jsou to vlastně dv samostatné školy, gymnasium nebo realka, a proto musí nastávají

tercian pro jeden z obou směru se rozhodnouti. Největší návštěvu mělo vyšší realné gymnasium v Záhřebě (605), nejmenší účast na vyšším gymnasiu vykazuje Gospić (195). Zajímavo je, že na počátku jmenovaného roku bylo zapsáno 6345 žáků a žákyň, ale pouze 5886 jich do konce roku vytrvalo. Na realných gymnasiích povinna je od tercie buď francouzština nebo maďarština, a tu nebude od místa uvésti, že ve jmenovaném roce učilo se 74% francouzsky a 26% maďarsky. Dle frekvence vykazují extremy v počtu žactva komitát záhřebský (v 5 školách 2243 žáků) a Srěm (též v 5 školách 1216 žáků). Počet maturantů k primanům vykazuje tento poměr: všeobecně 300 : 1366, v Záhřebě 26 : 158. Dle příslušnosti jest z Charvatska 54·7%, ze Slavonie 33·3%, z Uher 4·0%, z Rakouska 4·7%, z Bosny a Hercegoviny 2·5%, ostatních zemí 0·8%. Kromě dvou ústavů (Karlovice a Vukovar) jsou všecky vydržovány nákladem zemským. Dle vyznání náboženského bylo římsko-katolického 70·46%, pravoslavných 18·40%, israelitů 9·32%, evangelíků 0·94%, sjednocených 0·85% a mohamedánů 0·3%. Dle stavu rodičů je 30% z řad obchodnických a živnostenských, 26% z úřednických; z rolnického stavu (16%) počet studentstva stále klesá, ježto věnují se s výhodou témuž povolání. Co do prospěchu bylo 74% zralých postoupiti do vyšší třídy. Učitelských sil, jak udává „Nastavni Vjesnik“, z něhož tato data vybíráme, bylo 263.

*

Dne 1. května t. r. otevřel charvatský ženský zemský spolek školu pro vedení domácnosti. Zřízení její umožněno bylo štědrostí předsedkyně hraběnky Pejacsevichovy a zemské vlády, která schválivši statut školy zajistila spolku roční subvenci 2000 K. Účelem školy, již řídí spolek, jest poskytnouti dívkám všestranného a důkladného vzdělání v řízení domácnosti a všech pracích, zejména k vychování a vzdělání zdatných služek. Žákyně jsou internistky, externistky a mimořádné. Za řádné přijímají se dívky aspoň 15leté; kurs trvá 3 měsíce; školné za něj pro interní 24 K čítaje vyučování, byt a stravu v to; externistky platí 20 K, mimořádné 25 K. Za naučení jednotlivostem platí se 1 K za den. Léky a lékaře platí si chovanky samy. Vyučuje se: čištění bytu, obuvi a šatstva; praní a žehlení; střihům, šití a správkám prádla; vaření; nákupu a uchovávání potravin; rozpočtům pro jídla, úpravě jídel a jídelny i kuchyně. Rozděleny jsou ve 4 oddělení, v nichž se střídají v pracích. Disciplinární řád obsahuje vedle Desatera jen 7 paragrafů; v neděle a svátky zařízeny práce tak, by všechny mohly súčastniti se bohoslužeb. V internátě je restaurace, otevřená od 12—3 hodin odpoledne. Škole této přikládá se v charvatských kruzích veliký význam socialní a očekávají od ní dobrých výsledků.

*

Charvatská universita v Záhřebě má v letoším zimním semestru tolik posluchačů, jako nikdy před tím, totiž 1247. Z těch je 722 právniků, 262 filosofů, 96 bohoslovců; posluchaček je 14, vesměs filosofek. Farmaceutů je 48 a na hospodářské akademii je 35 posluchačů.

Elsaské město Mühlhausen zřídilo nákladem 13.000 marek klinik na niž zvláště ustanovený zubní lékař bezplatně prohlíží a ošetřuj chrup školních dítek. Švycarská obce Langenthal kupuje všechn k racionelnímu ošetřování zubů potřebné věci ve velkém a dodává j prostřednictvím učitelů dětem za cenu nákupní, nemajetným zdarm

*

V Dansku je nyní 89 lidových universit, z nichžto každá m tak průměrně 40 členů, kteří jsou účastni ve všech přednáškác Stát jim poskytuje subvence asi 200.000 K a podporuje studují stipendiemi, která činí asi 240 000 K.

Vojenství.

Rusko. Správa železnic uveřejnila příčiny váznutí vozby na ruský drahách v roku 1904/5. Za nejvážnější příčiny udává správa nedostate vozidel a pak známou stávku. Za války s Japonskem bylo více n 2000 lokomotiv a 28.000 nákladních vozů s dráh v evropském Rusk vyňato a na dopravu vojska a válečných potřeb na sibiřské dráze užit Pro nesnadnou dopravu a nedostatek zařízení na správky v Sibiři by třeba vyslati tam jen nejsilnější a nejlepší stroje. Mimo to byly všechn roku 1904 a v prvních měsících roku 1905 továrnami dodané no stroje vypraveny do východní Asie, tak že vozidla v Evropsku utrpě ujmu co do počtu a jakosti. Proto vozba čím dále více vázla a by pak, když vypukla stávka, nadobro zastavena.

Francie. Jak v Německu balistická působnost ručnic zvýšen byla střelivem „S" tak zvýšena působnost Lebelových ručnic střelar „balle D". Posud jsou následující podrobnosti známy: Střela „balle D jest plná (bez obalu) z kovové směsi měďové („Caiton") na jedno konci useknutá, na druhém zahrocená. Pole vývrtu ručnice zařezáva se do nejtlustší části střely a zadku, a tím ji vodí. Délka střely je 39·20 *mm*, váha 12·80 *g*, váha prachu náboje 3·10 *g*. Počáteční rychlo jest 700 *m*, největší dostřel 4500 *m*, výška letěnky na 1000 *m* 5·40 na 2000 *m* 41·25 *m* a na 2400 m 72·50 *m*.

Anglie. Čtyři řadové lodě a všechny posud nedostavěné váleč lodě budou prý zařízeny na topení olejem. Dostavěno bude leto 3 řadové lodě, 8 obrněných křižáků, křižák druhé třídy, 8 hlíde 16 torpedoborců, 13 podmořských člunů a plovoucí skladiště uh Všechny pak lodě, jichž stavba bude letos zahájena, budou prý opatřen turbinovými stroji. To bude: 6 řadových lodí, 10 obrněných křižák 12 pobřežních torpedoborců, královská jachta, 15 podmořských člun a plovoucí dílna. Admiralita hodlá zařízení loděnic Portsmouthský zlepšiti pro velikost lodí, jakou jest Dreadnought, a proto, že hod budovati ještě větší lodě než Dreadnought.

Směs.

Spor o německém trestním právu. Minulý rok přednášel universitní professor Dr. Liszt z Berlína v Mnichově, jsa pozván tamějším akademicko-právnickým spolkem. Liszt je zastancem moderního směru v trestním právu. Snažil se potřít starý směr tak zvanou klassickou školu, zastoupenou Dr. Birkmayerem, universitním professorem mnichovským. Spor je proto zajímavý, poněvadž se zde též jedná o svobodnou vůli. Stará škola nutně jí požaduje; dle ní jedná se zde o bytí a nebytí práva trestního vůbec; popřeme-li svobodu vůle, pak padá veškeré trestní právo. Škola moderní tvrdí však opak toho; jí je svoboda vůle otázkou, jež do trestního práva vůbec ani nepatří, ano jí se zamlouvá více determinismus; shoduje prý se lépe jak s theorií tak i s praxí trestního práva. Liszt odvolává se především na moderní filosofii, která svobodu vůle popírá. Zločin povstává prý spolupůsobením dvou různých podmínek; jest nutným výsledkem „individuelního rázu zločincova na jedné straně a na druhé straně účinem poměrů zevnějších, v kterých zločinec žije, jako — fysických, společenských, zvláště hospodářských". Pro trestní právo není dle Liszta jiného základu, než determinismus; nesvaluje prý veškeré viny na socialní milieu, nýbrž připisuje ji také charakteru jednotlivcovu. Individuelní prvek a jiné společenské prvky podmiňují zlý skutek. „Zločinec, který před námi stojí jako obžalovaný neb odsouzený, jest před námi lidmi bezpodmínečně a neobmezeně nesvobodný." (Liszt.) „Trestní právo nepotřebuje jako základ bezpříčinného samourčení (ursachlose Selbstbestimmung), svobody vůle, jež se zákonu příčinnosti vymyká." (Tentýž.) Naproti tomu tvrdí Birkmayer, že bez svobodné vůle se trestní právo vůbec ani nedá myslit. „Nemůže být žádná spravedlivá odplata bez svobodné vůle; není ani žádné viny bez ní. Jestliže člověk zlo, které chce, chtít musí, když jinak nemůže než chtít jako zločinec a tak také jednat, pak nemůže být o vině a zároveň ani o trestu žádné řeči. Trest předpokládá, že zločinec je s to svobodně volit mezi dobrým a zlým, že se může svobodně rozhodnout i při sebe lákavějších motivech." Popřením svobodné vůle mizí hlavní pojmy trestního práva — vina a odplata.

Birkmayer dovolává se i názorů svého protivníka. Když totiž Liszt potíral mínění právníka, Adolfa Markla, dle něhož prý determinismus ještě nikterak neznamená eliminaci pojmů viny a odplaty, vyjádřil se takto: Bez svobody vůle není ani viny ani odplaty. Nezaviněné neštěstí chtít potrestat, není pouze hrubou surovostí, nýbrž „es ist auch abgeschmackt. Die Vergeltung auf deterministischer Grundlage ist nicht nur eine Versündigung des Herzens, sondern auch eine Verirrung des Verstandes".

Otázka tato, jsouc otázkou filosofickou, přivolala na jeviště i neprávníky — filosofy, Cathreina a Drewse; tento je professorem praktické theologie evangelické na universitě v Giessenu. Cathrein vydal loni u Herdra ve Frýburce dílo: „Die Grundbegriffe des Strafrechts," Drews pak menší dílo: „Die Reform des Strafrechts und die Ethik des Christentums." Oba autoři vycházejí se stanoviska křesťanského a přicházejí k úplně různým výsledkům. Cathrein ku klassické škole, Drews ku směru modernímu.

Cathrein legitimuje se k projednávání této otázky, poukazuje, že diskus o základních pojmech trestního práva není nějakým internem právníků vůbe nýbrž že otázky o svobodné vůli, o vině, o odplatě, o zodpovědnosti a př četnosti jsou čistě filosofickými otázkami. Podobně tvrdí i Drews. Jedn prý se zde o boj světových názorů. Tam však, kde se o tyto jedná, js úzké meze školou přelomeny, tam má každý právo zaujat nějaké stanovisk I naše právo trestní spočívá v základech na jistém světovém názoru, pro nemůže být nikomu lhostejným, jaké zásady se v našem právu jeví. Cathre vychází od svobodné vůle, staví ji za střed svého projednání, vysvětlu její pojem, její vztah k zákonu příčinnosti; pojednává o vině, příčetnos trestu a odměně se stanoviska deterministického a indeterministického, odmí názory moderní školy jako protivné zdravé filosofii a křesťanství; vina, tre odměna jsou prázdnými slovy; meze, jež dělí zločin od šílenství, padaj idea spravedlivosti jest odstraněna. Jinak ovšem soudí Drews. Ve svý vývodech dospívá k výsledku, že škola nová staví do popředí důleži zásady křesťanské (!!). Politování hodným je však, že nechává stranou pojm — vina, odplata, spravedlivost, jakoby byly žhavým železem. V tom jeví zastaralé materialistické zásady, jež musí být však překonány. Příčino která Drewse přiměla přidat se ke škole moderní, jest, že klade důraz n polepšení a řádný výchov; jakoby jich stará škola zanedbávala! Svobod vůle má se dle Drewse z trestního práva vyloučit jako část nepodstatn Idea odplaty je mu „unterchristlich". J. V.

Manzoni o erotice v literatuře. Srovnávaje výtisk „Promessi spos s rukopisem chovaným v knihovně Brera, shledal Bonghi, že Al. Manzo potlačil mezi tiskem všecka místa, kde pocity lásky snoubenců byly vylíčen trochu živěji. Toto počínání vysvětluje Manzoni sám v dialogu se smyšleno osobou, a praví, že vypustil všecka tato místa, třeba to byla ta nejlep v celém romanu, poněvadž náleží k oněm, „kteří jsou toho smýšlení, že nemá psáti tak o lásce, že duch čtenářů snadno souhlasí s vášní." N námitku, že takový názor jest malicherný, úzkoprsý a klášternický, odpoví dále Manzoni, že psal svou knihu pro mnoho lidí, kterým by však tako líčení mohla přivoditi zkázu na duši, a končí pak „... svět má potřeby lásk ale té jest dosti, a není třeba, aby jiní se ještě namáhali ji pěstovati, a n jiného nečinili, než ji budili tam, kde toho není potřebí. Jsou ještě jiné cit jichž svět potřebuje, a které spisovatel dle svých sil by mohl rozšiřov v srdcích, jako na př. soucit, láska k bližnímu, laskavost, sebeobětavost a ach, těch není nadbytek; a všecka čest těm spisovatelům, kteří se sna dáti světu více těchto ctností; ale lásky jest, jak jsem řekl, i při mírné odhadu šestsetkrát více, než co je třeba k zachování našeho vzácného rod Pokládám tedy za nemoudré jednání, ještě spisy ji živiti a vychovávati, jsem přesvědčen, kdybych jednoho krásného dne byl inspirován k nejna šenějším větám o lásce, jakých ještě žádný člověk nenapsal, že bych n uchopil péra, abych napsal jen jedinou řádku, třeba bych toho pak jis litoval." —KL.

Ročník XXIII. Číslo 7.

HLÍDKA.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Synoda vormská roku 868 takto učí: Spiritum enim sanctum, qui st tertia in trinitate persona, unum atque aequalem cum Deo Patre t Filio credimus esse Deum, unius substantiae, unius quoque naturae; ec tamen genitum vel creatum, sed a Patre Filioque procedentem, mborum esse spiritum. Nec enim procedit de Patre in Filium, nec de ilio tantum procedit ad sanctificandam creaturam, sed ab utrisque rocedere monstratur, quia caritas sive sanctitas amborum esse agnoscitur. t nec Patris tantum nec Filii tantum, sed Patris et Filii spiritus dicitur. n relativis vero personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad atrem, Spiritus sanctus ad utrosque refertur.[1])

Vyslovil jsem domněnku, že synoda neměla před očima pouze ěckého císaře a patriarchu jakož i kdo s nimi učili východ svatého Jucha z jediného Otce, nýbrž také jisté Řeky, kteří v blízké jí oblasti čili poněkud jináč, než jako byli zvykli učiti hierarchové němečtí,[2]) otiž Duch že vychází z Otce jakožto nejvyšší prvotě, a sice (doplňuji yní) skrze Syna. Majíce pak na paměti kanon 22. téhož sněmu de lericis vagis, o duchovních totiž, kteří neuznávali nad sebou ani biskupa všem německého ani opata, snadno se dovtípíme, že obojím místem íněni býti mohli a věrojatno také míněni byli svatí bratří Konstantin-yrill a Methoděj (kteří právě tehda zatím meškali v Římě) a jejich hlásání evangelia na Moravě pomocníci. Nauka pak jejich, která se de zamítá jako nesprávná, jest vlastně nauka otců řeckých oděná ve

[1]) *Mansi* 15, col. 868.

[2]) List Hadriana II na uv. m. str. 47.

slova Augustinova a pozměněná zvláště dodatkem „tantum“ v bl obdobný Fotiově nauce.

Jako knihy karolinské slovy „nec est prorsus aliquis in Trinita gradus“ věrojatno se dotýkají učení Tarasiova o východě Ducha z Ot skrze Syna, tak nedotekl se ani Štěpán VI nadarmo a bez důleži příčiny učení uvedeného slovem Absit — Odstup to. Starát se v ce naší listině o Svatopluka a jeho Moravany, hlavně o jejich pravověrno Nemaje svaté svobodomyslnosti velikých svých předchůdců Řehoře a Mikoláše I, jakou onen osvědčil proti Anglům, tento proti Bulharů kteřížto papežové dle 1 Kor. 3, 2 novoobrácencům mléko dali píti ne požívati pokrm tuhý, jehož by nemohli snésti, domáhá se Štěpá aby národ ještě nedosti ve víře upevněný dokonale se přizpůso obyčejům kostela římského: obšírně jedná o postu, jaký zachovává Ří naléhá na to, aby se Moravané postili v sobotu, čehož, míním, jako př Mikoláš I Bulharům, neukládal jim Methoděj. Nevěda o ustanov Hadriana II a Jana VIII zakazuje také úchylku co do liturgického jazy zavrhuje a nadobro zapovídá pro budoucnost bohoslužbu slovansk schvaluje však vykládati prostému lidu evangelium a epištolu [aposto je čtení při mši svaté ze spisů po výtce apoštolských] a vybízí k to se vším důrazem, aby se dělo co nejčastěji. Konečně nařizuje, kte trestáni býti mají klerici neposlušní a vzpurní.

Že by až na Moravu se byl dostal blud pavličansk jako se osměluje tvrditi životopisec pannonský v 15. hlavě živ Konstantinova-Cyrillova, ani slovíčkem nezmiňuje, ač měl k to nejkrásnější příležitost. Uzná každý, že papeži na vyhubení blu manichejského více záležeti musilo než na nepatrných odchylkách jakých zmiňuje. Ani památky zde taktéž není dogma Fotiova. Dr. Karol Potkański má za to, že se svatí bratří solu na počátku opírali o Cařihrad a o východ, později o západ, o Ří na jehož stranu přešli, a konečně na konec svého života Methoděj se prý zase chýlil k východu. „Míti dvojí zásadu místo jediné a to hybné značí obojetnost, obojetnost pak zase vždycky vytvoří nestá v jednání.“ [1]) Při nejlepší vůli za pravdu nemohu mu dáti, ač s j stanoviska, uznávám, nemohl býti vynesen soud jiný. Vždyť opis svaté naše Soluňany až příliš jako Řeky, ačkoliv již původem sv náleželi pod vrchní správu papežovu, jehož zástupcem býval soluň arcibiskup, trochu snad zapomínaje, že byli katolickými duchovn U víře, připouštím, byli stoupenci otců řeckých, učíce,

[1]) Konstantyn i Metodyusz. Napisal *Karol Potkański.* Kraków 1905, str. 12

Duch svatý vychází z Otce skrze Syna, čehož Řím nikdy nekáral, ale proto nebyli Fotijovci, jenž učil, že vychází z jediného Otce. V domněnce učence krakovského utvrzuje 15. hlava života svatého Methoděje, kdež se vypravuje o jeho cestě do Cařihradu. Své pochybnosti o této cestě již jsem vyslovil, budiž mi dovoleno, zde je doplniti. Dejme tomu (posito, non concesso), že světec skutečně zašel si navštívit císaře Basilia a snad i Fotia za života papeže Jana. Pak bychom se toho jistě dočetli v našich listinách. V tom případě nebyl by si Viching dal ujíti vzácnou příležitost k novým klevetám, byl by této svojí vědomosti použil (ne-li dříve) po smrti Methodějově, aby jej očernil u Štěpána papeže, jako by skutečně jedno byl s Fotiem u víře ve východ svatého Ducha. Či možno mysliti, že se o tom nedověděl, že delší vzdálenost Methodějova zůstala jeho tajna? Nelze pak také předpoložiti, aby papež nebyl zmínil ve svých listinách o nové pomluvě, kdyby mu byla donesena, že Methoděj se držel nauky Fotiovy, když nesmlčel velice nepatrných naproti tomu úchylek jeho od obyčejného tehdy v západní církvi učení.

Slovo Absit, kterým odmítá papež učení nesprávné, se tak nevztahuje na učení Methodějovo nebo vlastně jeho učenníků, nýbrž na jeho překroucení Vichingem nebo jeho stvorem, který, chtěje potupiti zesnulého metropolitu, z jeho vyučování vyňav jednotlivé průpovědi utvořil z nich nauku, jakou zavrhoval Augustin a po něm s nenepatrnou proměnou synoda vormská, a aby nemohlo vyloženo býti v souhlase s pravdou zjevenou, zostudil je více ještě dodatkem „quasi quibusdam gradibus“.

Zajisté velezajímavo a nad míru důležito je slyšeti z úst urputných protivníků světcových, že vykládal svým žákům vycházení Ducha svatého docela jináč, než soudobý jemu Fotius patriarcha cařihradský, že tedy zcela neprávem jemu a jeho učenníkům připisují až do dneška učení Fotiovo Klimentem-Chrabrem, či jakkoli se nazýval spisovatel pannonských životů, počínajíce všechny východní prameny legendarní a všichni kritikové až na některé nemnohé katolíky. Ovšem pak dlužno vyznati, že světec ve svých výkladech o svatém Duchu užíval otců řeckých a zejména snad poněkud klassické, na ten čas jediné na východě dogmatiky Jana z Damašku, nebo na ně aspoň poukazoval.

Že tomu tak jest, nepřímo dosvědčuje Štěpán papež výše v listě svém, kdež takto mluví o stežejné nauce katolické církve o božské

Trojici: Tres certe personae subsistentes Patris et Filii et Spiritus sancti, coaeternae sibi sunt et coaequales, et istarum trium personarum una est deitatis natura, una substantia, una divinitas, una maiestas, in quibus personis discretio est, non confusio, distinctio non separatio. Distinctionem dico, quia alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Pater enim a nullo, Filius a Patre, Spiritus sanctus ab utroque, unius eiusdemque substantiae, cuius Pater et Filius est. Et haec sancta Trinitas unus et verus Deus est, quae nec initio incipit aut fine clauditur, nec loco comprehenditur nec tempore variatur. Pater enim solus de alio non est et ideo solus ingenitus appellatur; Filius autem de Patre sempiternus Filius et ideo solus genitus dicitur; Spiritus vero sanctus Patris et Filii est spiritus sine ullo intervallo, ubi nulla tempora, quaeque habent prius vel posterius, sunt cogitanda, et ideo nec ingenitus, nec genitus, sed procedens dicitur, [ut] nec duo patres nec duo filii credantur.[1] A v instrukci píše: Spiritus sanctus a Patre et Filio nec ingenitus, ut duo patres, nec genitus, ut duo filii, sed procedens dicitur.[2])

Na prvý pohled by se zdálo, jakoby zde vykládal papež beze všeho vedlejšího úmyslu nauku katolickou o božské Trojici a zejména o svatém Duchu. Ale majíce zření na další jeho slova uvozená v listě slovem Absit a v instrukci „Si dixerint“, jestliže by řekli, kdo? beze vší pochybnosti slovanští kněží, učňové Methodějovi: nemůžeme leč uznati, že i věta v obojí památce se vyskytující „Spiritus sanctus... nec ingenitus, nec genitus sed procedens dicitur“ není zde bez příčiny, nýbrž podmíněna je z části opačným učením Methodějovců, tedy samého Methoděje. Na čem se zakládá učení moravského kněžstva? Pokud oprávněna jest výtka Štěpánova? S otázkami těmi je se nám nyní obírati.

Slovo genitus, řecky γεννητός, pochází od slovesa gignere, γεννᾶν, jež slyšíme o zplození syna, zřídka kdy tropicky o výtvorech umy; znamená tedy zplozence, generatione productum, γεννηθέντα čili γέννημα. Řeckého γεννᾶν užívá se často (srv. Mat. 2, 1 Luk. 1, 57) i o narození ze ženy; γεννητός značí pak tolik co natus, narozený. Druhá osoba v božství dle Jana 1, 14 μονογενὴς παρὰ πατρός, jednorozenec od Otce, t. j. z podstaty Otcovy, nazývá se a jest opravdu γεννηθεὶς ἐκ τοῦ πατρός čili γέννημα τοῦ πατρός, zplozencem Otcovým; dle Štěpána „Filius autem de Patre sempiternus Filius et ideo genitus dicitur.“ V tomto (I) smyslu není zplozen Duch svatý, latině non est genitus, jenž dle Písma a d

[1]) *Friedrich*, Codex I. pag. 24. Cituji zde a níže, nahradiv pravopis obyčejný

[2]) Ibidem pag. 27.

stálé tradice vychází od Otce a Syna, rovněž jako není zplozen Otec, jenž jest bezprvotný, ἄναρχος, jiným slovem „sám od sebe“, čili jak udává Štěpán: Pater enim a nullo. V tom (I) smysle jest nezplozený, non genitus čili, což jedno jest, ingenitus, ἀγέννητος nejenom Otec, nýbrž i Duch svatý vzhledem na Syna, jenž zplozen je z podstaty Otcovy; avšak není Duch svatý ingenitus tak, jak Otec, aby byli dva otcové, jak Štěpán píše: ut duo patres sint vel credantur.

Ingenitus, ἀγέννητος vykládá se dále v širším (II) smysle, pokud se jím upírá jakýkoliv původ ode druhého; v tom smysle jest přívlastek jediného Otce, jak dí Štěpán: Pater enim solus de alio non est et ideo solus ingenitus appellatur. Otec se nazývá ingenitus, ἀγέννητος proti Synu i Duchu, kteří v něm mají příčinu svého bytu; Synu a Duchu přísluší dle toho přívlastek genitus, γεννητός, ale protože jiný jest poměr čili vztah (relatio) Syna k Otci, jiný zase vztah Ducha, svatý Duch nenazývá se genitus, jakoby byli dva synové, ut duo sint filii.

Konečně ingenitus, ἀγέννητος má význam nestvořeného, increatus, ἄκτιστος, tu řecky vlastně třeba psáti s jedním ν;[1]) v tom (III) smysle jest naprostý přívlastek božské bytnosti (attributum absolutum divinae essentiae) a tedy společný všem třem božským osobám [2])

Užívajíce záporného slova ingenitus, ἀγέννητος mluvíme, pokud chápeme, co v Bohu jest kladného, co v Bohu jest dokonalosti. Však třeba zde činiti rozdíl.

Mluvíme-li o Bohu naprostě, označujeme přívlastkem ingenitus naprostou dokonalost, tedy upíráme i dokonalost obmezenou nedostatkem dalšího se zdokonalování; takový zápor jest vlastně záporem záporu, tedy tvrzením naprosté dokonalosti, kteroužto jsouce lidmi chápeme

---

[1]) Ioann. Damasc. de fide orthodoxa lib. I. cap. 8. *Migne* 94. 817. Χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγένητον δι' ἑνὸς ν γραφόμενον το ἄκτιστον ἤτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει. τὸ δὲ ἀγέννητον διὰ τῶν δύο νν γραφόμενον δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον διαφέρει οὐσία οὐσίας. ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἄκτιστος ἤτοι ἀγένητος δι' ἑνὸς ν, καὶ ἄλλη ἡ γενητὴ ἢ κτιστή. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας· παντὸς γὰρ εἴδους ζώων ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀγένητος. ἐκτίσθησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ... κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἁγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς· μόνος γὰρ πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως εἶναι. κ. τ. λ.

[2]) Výklad tento upravil jsem dle kardinala Franzelina Tractatus de Deo trino secundum personas. Editio II. Romae 1874. Tractatus XXV. num. 2. Odtud vzato i něco z toho, co následuje.

jenom nesrovnale (inadaequate) a vyjadřujeme neurčitě. Takové záporné přivlastky se nerozeznačují (non distinguuntur) jsouce než sama božská bytnost. (Tak ingenitus ve smysle III.)

Majíce však před očima vniterné vztahy božských osob, přívlastky jejich věcně rozeznáváme, neboť dle Tomáše Aquinata nelišíme věcně než osoby.[1]) Jiný věcně jest Otec, jiný Syn, jiný Duch svatý, quia, jak svědčí naše listina, alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Pročež se také upírají navzájem: Otec není Syn ani Duch, Syn není Otec ani Duch, Duch svatý není Otec ani Syn, což znamená: v božství jediný jest Otec, jediný Syn, jediný Duch svatý. Ode dvou ostatních božských osob rozeznává se Syn jediné synovstvím a v něm zahrnutou činnou spirací společnou s Otcem, a Duch jediné východem čili tím, že od obou dýchán jest: ale v první božské osobě Otci negace vycházení od jiného, kterou se nazývá nezplozeným, ingenitus, proti Synu zplozenému a Duchu vycházejícímu (ve smysle II) rozeznává se od otcovství a spirace.

Východ z prvotě u Syna a Ducha svatého není záporem dokonalosti, tedy jest v Otci zápor zplození (trpného) a východu rovněž tvrzením dokonalosti vztažné čili osobní. Bůh jest podstatně bytí nezplozené u významu naprostém, to jest, byť sama sebou, tak i prvá osoba v Trojici vniternou nutností přirozenosti své jest osoba sama sebou, a tuto hypostatickou dokonalost pojímáme záporem původu (originis).

Avšak znaku nezplozeného (ingeniti) věcně nerozeznáváme od otcovstva, jesti jím ponětí prvé osoby v Trojici, tedy osoby a se vyjádřeno méně dokonale a méně úplně než otcovstvím a v něm obsaženou spirací. Neboť jsouc v Trojici osobou prvou a tedy od sebe (a se) zcela přirozeně je zároveň původem ostatních osob božských, totiž Otcem Syna a se Synem společně dychatelem Ducha svatého. Ano nezplozenost ἀγεννησία vzhledem na Syna zplozeného tak srostla s ponětím Otce, že ji jemu někteří otcové přívlastkem dávají místo otcovství, ale poslední výraz má již pro to předek, že se zakládá na písmě svatém.

Jelikož pak Ariané všech odstínův a Macedoniané výrazův ἀγέννητος a γέννητος, ingenitus a genitus zneužívali k zakrytí svých bludův a na jejich obhájení, a protože s druhé strany Sabelliané a Priscillianisté upírali nezplozenost Otcovu a zplozenost Synovu, tvrdíce, že Otec a Syn i Duch svatý jedna jest a tatáž osoba božská, učitelé církve tím usilovněji dbali o to, aby jim nebyl podkládán smysl bludný, a zvláště u Latinů

[1]) In librum sententiarum I. distinct. 22 quart. 1 artic. 3. In Deo autem non est invenire aliquam realem distinctionem, nisi personarum.

vyvinul způsob mluvy, že Otec sám jediný jest nezplozený, ingenitus, yn zplozený, genitus, Duch svatý pak ani nezplozený ani zplozený, e vycházící, nec ingenitus, nec genitus, sed procedens.

Není tedy pranic divného, že Štěpán VI papež tím způsobem luví ve svém listě, kdež podává Svatoplukovi překrásné objasnění atolické víry o božské Trojici. Není sice z něho docela patrno, zdali ıkých si dovolilo úchylek slovanské kněžstvo na Moravě po příkladě vého učitele. Také nesmíme si mysliti, že by každá věta, každé slovo apežova listu čelilo proti nim. Mnohých se zajisté dotýká pravd, chtěje, okud lze jest v obšírnějším listě co nejdůkladněji rozebrati celou auku církevní o nejsvětější Trojici, o níž, jak se mu zdálo, panovaly a Moravě nesprávné názory.

V listě čteme: *Pater solus ab alio non est et ideo solus ngenitus appellatur, Filius autem de Patre sempiternus 'ilius et ideo genitus dicitur, Spiritus vero sanctus 'atris et Filii est spiritus sine ullo intervallo... et ideo ıec ingenitus nec genitus dicitur, ut nec* [čili: ne] *duo* ›*atres, nec* [čili správněji k hořejšímu: ne: neve] *duo filii* ›*redantur.* V instrukci pak čteme v týž smysl: *Spiritus sanctus* ı *Patre et Filio, nec ingenitus dicitur, ut duo patres, nec* ;*enitus, ut duo filii, sed procedens dicitur.* Mám za to, že ıepochybíme, ano pravdě co nejvíce se přiblížíme, usoudíce z těchto slov v obojí listině se vyskytujících, že *slovanští kněží moravští se nedrželi s latinskými užšího smyslu slov ingenitus a genitus, ale berouce je ve smysle širším s řeckými otci jako s Nyssenem nazývali i Syna ingenitum i Ducha svatého genitum i ingenitum.*

Vlastně jest nezplozenost čili osvojitost (aseitas) charakteristickým znakem (notio, γνώρισμα) Otcovým, zplozenost, γεννησία latině nascibilitas, jináč filiatio, υἱότης stanovným znakem (notio constituens) Synovým.

(P. d.)

Inkvisice.

Prof. DR. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

IV.

Zbývá nám promluviti ještě o soudním řízení tribunálův inkvisičních. Poněvadž inkvisice měla účel bludařství vykořenit a tohoto především dosáhnouti se snažila, započínal inkvisitor svůj úřa v jistém okrsku nejprve kázaním o víře k lidu shromážděnému a na pomínal jej, aby víru hájil, po té pak vyzval všecky obyvatele svéh okrsku, aby v šesti nebo ve dvanácti dnech se dostavili a jemu bludař nebo osoby z bludu podezřelé oznámili. Při tom zároveň oznámil tak zvanou lhůtu milosti (tempus gratiae) patnácti až čtyřiceti dnů t. j. lhůtu, ve které kající bludaři sami u něho se mohli ohlásiti provinění svoje jakož i svých účastníkův udati. Vyznali-li kajicně svo vinu a odpřisáhli-li své bludy, bylo jim zajištěno mírnější nakládání někdy byli úplně osvobozeni ode všech církevních a světských trestů jindy aspoň od trestů světských, totiž od trestu smrti, vězení, vyhnanstv a zabavení majetku.[1]) Uplynula-li lhůta milosti, bylo oznámeno, že milos již udělována nebude. Za jejího trvání musel inkvisitor zdržovati s doma, aby v každé době udání a vyznání přijímati mohl.

Než i vlastní udání vedlo k soudnímu řízení a vyznání byl soudně do listin zapsáno, došla-li již před tím denunciace neb obžaloba proti dotyčné osobě nebo jestliže doznávající se bez před chozí žaloby připustil, že se svými bludy také s jinými se sdělil a j jimi nakazil. Trest uložen mu byl ovšem mírnější. Jen bylo-li bludařstv úplně tajné, nebylo ani zahajováno soudní řízení ani doznání protokolován nýbrž udělena tajná absoluce a zároveň uloženo přiměřené pokání.[2])

---

[1]) Bulla Innocence IV ze 12. prosince 1243 »Inter caetera«. *Potthast* 11, 19 ...quatenus in singulis locis, ad quae vos causa inquisitionis huiusmodi pervenire contigeri omnes haereticos vel credentes seu quocunque alio nomine censeantur, qui non condemna neque convicti vel in iure confessi, sed sua spontanea voluntate redire voluerint a ecclesiasticam unitatem auctoritate nostra recipiatis, nulla eis poena imposita public vel privata, ecclesiastica seu mundana idque faciatis per eadem loca, statim cum ad ip veneritis, publice nunciare; praefigentes in singulis locis terminum competentem, infr quem redire debeant, si fuerit eis divinitus inspiratum. Si vero post huiusmodi terminu tales fuerint in eodem vitio deprehensi contra ipsos, utpote salutis propriae contemptatore asperius, prout expedire videritis procedatis, invocato ad id, si necesse fuerit, auxili bracchii saecularis.

[2]) *Eymericus*, III. n. 60 n.

Odezíráme-li od případu vlastního udání, mohlo soudní řízení jako při obyčejném procesu býti zahájeno buď následkem obžaloby nebo z úřední moci a povinnosti na základě zjevnosti nebo denunciace nebo na základě fama publica a insinuatio clamosa. Obyčejně však zahajováno bylo soudní řízení z úřední moci a povinnosti.[1])

Při zahájení vyšetřování obviněný zpravidla vězněn nebyl, dal-li záruku, že poslušen bude rozkazův inkvisitorů. Byla-li však jeho haerese zjevnou, na př. byl-li přistižen při konání kázaní haeretického, nebo byly-li dostatečné známky jeho viny, nebo byl-li podezřelým z útěku, mohli inkvisitoři dáti rozkaz k jeho uvěznění. Někdy také žaláře používáno k tomu, aby obviněný, jenž vinu svou tvrdošijně popíral, byl snáze pohnut k doznání. Vazba vyšetřovací byla různá dle velikosti skutkův a kvality osob.[2]) Jedna z forem při vazbě vyšetřovací nejvíce užívaných rovnala se poloviční svobodě a záležela v tom, že podezřelý musel státi každý den před branou tribunálu inkvisičního, aniž se mohl bez jeho dovolení jinam vzdáliti. Tento způsob vězení měl však tu nepřístojnost, že mohl snadno býti přerušen a že podezřelí mohli se dorozuměti, což ovšem škodilo informaci.[3]) Jiný způsob vazby vyšetřovací záležel v tom, že podezřelý vězněn byl v noci, kdežto za dne dovoleno mu bylo úplně svobodně vycházeti.[4])

Vyšetřování samo započínalo tím, že byl podezřelý předveden před inkvisitora nebo jeho náměstka a oznámeny mu hlavní předměty obžaloby, tak zvaná capitula. Capitula tato dávána mu byla písemně nebo aspoň zpravidla byl tázán, zdali si je přeje v této formě.[5])

Na počátku výslechu svého obžalovaný vykonal přísahu, že chce vypovídati ryzí pravdu o sobě i o jiných, ať živých nebo mrtvých

[1]) *Hinschius*, u. d. str. 482 n.

[2]) *Bernardus Guidonis*, Practica, V. n. 13: »Si vero aliquis suspectus aut infamatus vel accusatus fuerit de crimine haeresis, talis citatus si noluerit confiteri, detinetur in carcere donec veritas habeatur, considerata tamen conditione et qualitate personae ac etiam qualitate et conditione suspicionis et delicti.«

[3]) *Bernardus Guid.* l. c.: »Et interdum tales arrestantur in loco carceris, ut stent ad portam domus inquisitoris singulis diebus usque ad horam prandii, et post prandium usque ad horam coenae, et non recedant de porta sine licencia inquisitoris.«

[4]) *Doat*, t. XXII. f. 172: Tamen de die praedicti haeretici non custodiebantur, nec stabant in compedibus, imo liberi ibant per domos. Cit. dle *Tanonova* díla »Histoire des tribunaux de l'inquisition en France.« Paris 1893, str. 347.

[5]) Requisitus si volebat se defendere de his, quae in inquisitione inventa sunt contra eum, et si volebat in scriptis recipere, dixit quod non. Item, requisitus dixit quod habebat inimicos. Cit. dle Tanona u. d. str. 347.

(iuramentum de veritate dicenda.[1]) Přísaha tato musela býti zpravidla při každém výslechu opakována. Její odmítnutí bylo samo o sobě praesumpcí haerese u Katharův a zvláště u Valdenských, kterým zásady jejich zapovídaly přísahati. Nebyla však obyčejně odmítána než jen bludaři zatvrzelými, neboť zápověď přísahy nebyla tak naprostou, aby nemohla býti přestoupena, šlo-li o uniknutí z nebezpečenství hrozícímu z pronásledování inkvisičního.

Obžalovaného vyslýchal buď sám inkvisitor nebo jeho náměstek nebo i notář nebo každá jiná osoba k tomu delegovaná. Nejčastěji však byl výslech, nemohl-li jej inkvisitor sám konati, svěřován jeho náměstkům, tak jako i výslech svědků. Výslech, vždy latinsky psaný, byl přečten obžalovanému a přeložen na jazyk lidový těm, kteří neměli vzdělání. Na to byl obžalovaný tázán, zdali trvá při svých výpovědech a žádáno od něho zároveň prohlášení, že se podrobuje ve všem rozkazům inkvisitorů.[2])

Místa přesně pro výslechy stanoveného nebylo, podobně jako pro ostatní úkony řízení soudního, které dle okolností konány v domě inkvisice, v konventě klášterním, v residenci biskupské nebo v budovách některého soudního úřadu, ve vězení, v mučírně, konečně na každém jiném místě, jakékoliv bylo jeho určení.[3])

Hlavním účelem výslechu, který se podobal jakémusi zápasu mezi obžalovaným a soudcem a při němž užíváno s obou stran rozličných úskoků, bylo docíliti doznání obžalovaného, ježto v praxi postupováno dle zásady: „Bez přiznání není odsouzení.“ Doznání obžalovaného tvořilo plný a celý důkaz proti němu a dostačilo samo o sobě k odsouzení.[4]) Nebylo ovšem, pravda, nezbytným a obžalovaný mohl býti považován za bludaře a odsouzen, byl-li usvědčen buď svědky nebo každým jiným zákonným způsobem důkazným. Avak doznání bylo proto důležité, poněvadž zbavovalo všeho dalšího vyšetřování a

[1]) Conc. Bezier. z 1246 c. 4: Ab illis qui sic citati coram vobis infra tempus comparuerint assignatum, recipiatis iuramenta de mera et plena super facto labis haereticae tam de se, quam de aliis vivis et mortuis dicenda quam noverint veritate. *Harduin,* VII. c. 416.

[2]) *Geoffroy d'Ablis,* f. 8: »Interrogatus si aliquid vult addere, minuere, declarare, corrigere vel mutare — prout scripta sunt et sibi recitata intelligibiliter in vulgari, approbat, innovat, ratificat et confirmat — et pro omnibus et singulis praedictorum, supponit se iudicio et misericordiae Ecclesiae et inquisitoris praedicti et successorum suorum in officio memorato.« Cit. u Tanona, u. d. str. 351.

[3]) *Tanon,* u. d. str. 352.

[4]) *Eymericus,* Practica, III. De iis quae processus fidei prorogare et retardare possunt

alšího řízení soudního. Proto lze pochopiti, že inkvisiční soud snažil se všemožně takovéhoto doznání dosíci. Vskutku také bylo téměř vždy docíleno buď po dobrém nebo po zlém a tvořilo základ bezmála všech odsouzení. Často bylo doznání toto spontanní nebo dosaženo obratným výslechem Když nebylo dobrovolně učiněno, soudce maje závažné příznaky viny a výpovědi svědků přikročil k prostředkům donucovacím, které byly různé. Posledním byl trapný výslech. Než však došlo na tento poslední prostředek, měl soudce jiné po ruce, často neméně účinné, ačkoli mírnější, jako na př. vazbu a její rozličné způsoby, tělesné útrapy a půst.[1]) Stupně útrap tělesných byly vyměřeny dle závažnosti dotyčného případu, dle zatvrzelosti a velikosti odporu, jejž kladl uvězněný.

Tortura čili trapný výslech, jehož, jak zmíněno, používáno bylo jako posledního prostředku k dosažení doznání, jest dědictvím práva římského a nevymizel nikdy z praxe soudů světských po celý středověk. Předpisy zákonodárství římského v této příčině byly obnovovány zákony u národů barbarských, jako Breviariem a jeho četnými výtahy. Ve větší míře však tortury používáno teprve tehdy, když většího rozkvětu nabylo studium práva římského a zapovězeny byly soudy boží neboli ordalie. Ze soudů světských vnikl trapný výslech též ponenáhlu do práva kanonického a do praxe soudů církevních, ať výminečných ať práva obecného, přes počáteční odpor proti jeho zavedení. Stalo se tak hlavně z té příčiny, že dle práva římského bylo ho též používáno při obžalobách pro zločin urážky velič enstva, a těmto zločinům haerese formalní byla na roveň postavena.

Ovšem z počátku a dosti dlouho trapný výslech nebyl konán při soudech inkvisičních soudcem církevním, nýbrž světským, na rozkaz soudce církevního, inkvisitora nebo biskupa. Bulla Innocence IV „Ad extirpanda" z 15. května 1252, obsahující generalní instrukce pro světské vrchnosti celé Italie ve prospěch sv. Officia a obnovená s malými pozměnami Alexandrem IV a Klimentem IV, nařizovala vrchnostem světským, aby donutily haeretiky k doznání jejich bludův a k oznámení spoluvinníkův, avšak tak, aby nebyl život ohrožen a způsobeno nijaké zkomolení.[2]) Nařízení,

---

[1]) *Bernardus Guidonis*, Practica, V. n. 13: »Quando vero aliquis vehementer suspectus... et talis obstinatus sit ad confitendum, non est aliqualiter relaxandus, sed detinendus per annos plurimos, ut vexatio det intellectum et multociens vidi de aliquibus, quod sic vexati et pluribus annis detenti confessi fuerant tandem...«

[2]) »Ad extirpanda«: Teneatur praeterea potestas seu rector omnes haereticos quos captos habuerit cogere citra membri diminutionem et mortis periculum tamquam vere

aby trapný výslech konán byl soudem světským, mělo důvod svů v irregularitě kanonické, které inkvisitor dle zákonů církevních pro padal, účastnil-li se sám trapného výslechu. Mohl se ovšem od ní dá absolvovati od představeného svého řádu; ježto však bylo to mnohd spojeno s obtížemi, Urban IV bullou z 5. srpna 1262 odstranil tut překážku, splnomocniv inkvisitory a jejich socie, aby se navzájem absolvovali od irregularit, kterým snad propadli, aniž se museli v t příčině obraceti na své představené.[1]) Následkem toho zavládla praxe že inkvisitoři sami přikročovali k trapnému výslechu a při něm pří tomni byli, aby tajemství vyšetřovacího lépe mohlo býti šetřeno. Po něvadž však při trapném výslechu vyskytly se záhy některé zlořády které již Filipa IV Sličného roku 1291 k zakročení pohnuly, odhodlal s Kliment V, když i jemu stížnosti byly předloženy, zmírniti upřílišeno horlivost inkvisitorů nařídiv, že v budoucnosti lze trapného vý slechu použiti toliko po vzájemné dohodě inkvisitor s biskupem diecesním. Konstitucí „Multorum" na koncil Viennském roku 1311 vydanou předepsal totiž, že inkvisitor nemůž obžalovaného podrobiti tortuře bez biskupa ani biskup bez inkvisitor aneb že aspoň jsou povinni čekat, až uplyne osm dní, kdy se byl vzájemně vyzvali k součinnosti.[2]) Poručil-li jen jeden soudce torturu nemělo doznání obžalovaného, když bylo později opakováno, platnost a nesmělo ho býti proti němu použito.[3])

Applikace trapného výslechu byla v theorii vázána na jisté pod mínky; než pravidla byla v této příčině dosti neurčitá nebo dosti složitá tak že ponechávala značné pole libovůli soudcově. Eymericus a Pegna po něm vypočítávají nám je úplně.

V zásadě k trapnému výslechu nedostačila pouhá diffamace t. j. podezření z haerese. Nicméně někteří autorové, jejichž názor přidružuje se i Pegna, míní, že diffamace oprávňuje ho použíti, je-l

latrones et homicidas animarum et fures sacramentorum Dei et fidei christianae, errore suos expresse fateri et accusare alios haereticos quos sciunt.

[1]) *Urban IV* 4. srpna 1262: Ut negotium fidei valeatis liberius promovere, vobis auctoritate praesentium indulgemus ut si vos et fratres vestri ordinis socios vestros excommunicationis sententiam et irregularitatem incurrere aliquibus casibus contingat.. mutuo vos super his absolvere...

[2]) *Clement.*, De haeret. c. 1, »Multorum« § 1: Duro tamen carceri sive arcto qu magis ad poenam quam ad custodiam videatur vel tormentis exponere illos aut a sententiam procedere contra eos episcopus sine inquisitore aut inquisitor sine episcop dioecesano — si sui ad invicem copiam habere valeant, intra octo dierum spatium postquam se invicem requisierint, non valebit.

[3]) *Carena*, De offic. s. Inquis. Lugd. 1669, tit. X. § 21.

ávažná (vehemens), ponechávajíce rozhodnutí o této okolnosti dobrozdání soudcovu.[1]) Nebyla-li diffamace závažná, bylo použití trapného výslechu ospravedlněno, jestliže tuto praesumpci potvrzovala jistá indicia. Tato indicia mohla vyplývati buď z kolísavých výpovědí obžalovaného nebo z výpovědí svědků nebo z jiných okolností neurčitých, jako na př. nešel-li obžalovaný na mši svatou ve dny církví stanovené nebo mluvil-li neuctivě o svátostech.[2])

Trapnému výslechu podrobeni mohli býti všichni obžalovaní, bez rozdílu věku a pohlaví, i nedospělí a starci; musel však býti při tom zřetel brán na povahu osoby a na ráz provinění. Vůbec byl ponejvíce mírnější než při soudech světských. Také svědci byli trapnému výslechu podrobováni, bylo-li podezření, že nemluví pravdy.[3])

Nežli se k trapnému výslechu přikročilo, byly obžalovanému ukázány nástroje při něm používané a on k doznání důrazně napomenut. Zpěčoval-li se tak učiniti, byl od služebníků vysvlečen a opět vyzván, aby se přiznal. Při tom zároveň zajištěna mu byla milost pro všecky ony případy, ve kterých udělena býti směla. Tím bylo již nezřídka dosaženo zamýšleného účelu; neboť bázeň a strach před mučením pohnuly často obviněné k doznání.[4]) Teprve jestliže vše to zůstalo marným, mělo býti započato s torturou, a to z počátku použity směly býti toliko nejmírnější její druhy. Po té ukázal inkvisitor vězni jiná mučidla, upozorňuje jej, že bude použito všech, nerozhodne-li se konečně říci pravdu. Bylo-li nutno, ustanovil mu inkvisitor druhý nebo třetí den, ne aby trapný výslech byl opakován, nýbrž aby v něm bylo pokračováno. Neboť bez nových indicií bylo zapovězeno trapný výslech opakovati. Při trapném výslechu zaznamenal notář všecky způsoby mučení a doznání obžalovaného.

Než doznání na skřipci učiněné nemělo ještě samo o sobě juristické platnosti, nýbrž muselo být, aby jí nabylo, následujícího dne od inkvisitora mimo mučírnu a bez vyhrožování opakováno, a mělo pak význam doznání dobrovolně učiněného. Zpěčoval-li se inkvisit svoje doznání na skřipci učiněné ratifikovati, byla jeho retraktace považována sama o sobě za nové indicium a oprávňovala k pokračování v trapném výslechu. Více však než třikráte, a to v příslušných mezerách, trapný výslech nesměl býti vykonán.[5]) (P. d.)

[1]) *Eymericus*, III. quest. 61. — [2]) *Eymericus*, loc. cit. — [3]) *Eymericus*, III. quest. 73. — [4]) *Lea*, Geschichte der Inquisition im Mittelalter. Übersetzt von Hansen. I. Band. Bonn 1905, str. 470. — [5]) Srv. *Tanon*, u. d. str. 382 n.

Ze světa ideí.

Sbírá V. Lankaš. (Č. d.)

Humanism. Philosophical Essay, by F. Schiller. London, Macmillan. Humanismus jest jméno tendence analogické oné „Nové filosofii", již Leroy a Vilbois v Revue de Métaphysique et de Morale tradovali. Autor humanismu, F. C. S. Schiller, professor v Oxfordě, žák amerického filosofa W. Jamesa, uveřejnil již od roku 1895 v různých revuích řadu článkův o nejrůznějších předmětech; jediná nit, která je spojovala, byla jistá, všem článkům společná orientace ducha, snažícího se rozřešit ve smyslu „Pragmatismu" [1]) otázky a záhady, které zajímají filosofii. Tato sbírka článků, často rozšířených a zdokonalených, toť kniha, kterou Schiller uveřejnil pode jménem „Humanism".

V čele jest důležitá předmluva, která vysvětluje účel a smysl nové filosofie. Autor tam doznává, že základní ideje, které ji vyznačují, má od svého učitele W. Jamesa. Až dosud — čteme dále — filosofie zůstala často specialitou vyvolencův, odloučencův od světa, beze všeho spojení se světem. Filosof musí však býti plněji člověkem než ostatní, musí se zajímati o vše, co jest lidské. Za to filosof musí nechati stranou to, co nezajímá lidi, a jeho filosofie musí míti praktický ráz. Jeho filosofie dříve než bude rozvinutím společného smyslu, přijme jako právoplatné naše prvé zkušenosti, a na tomto základě bude stavěti svou budovu. Vší pedantské a strojené řeči bude se snažiti se vyhnouti a bude se vyjadřovati v řeči, jíž mluví čestní lidé jejího století. Je třeba, aby lidé světa, gentlemani, mohli se zálibou čísti knihy, v níž jest vyložena. Je to tudíž filosofie lidská; lidská ve svém východisku: obyčejné všední zkušenosti, kterou plně akceptuje; lidská v cíli, který sleduje dokonalé harmonii lidské existence v jejím počátku, tak že člověk má jasný dojem pořádku mimo sebe a v sobě; lidská v tom, že nechává stranou to, co nezajímá lidského života, a pouze to; lidská konečně ve způsobu svého vyjadřování. Toť „Humanism".

Pak následuje 15 kapitol nebo lépe řečeno 15 essayí: I. The Ethical Basis of Metaphysics; II. Useless, Knowledge; III. Truth; IV. Lotze's Monism; V. Non Euclidean Geometry and the Kantien a priori; VI. The Metaphysics of the Time Process; VII. Reality and Idealism; VIII. Darwinism and Design; IX. The place of Pessimism in Philosophy; X. Concerning Mephistopheles; XI. On preserving appearances; XII. Activity and Substance; XIII. The Desire for Immortality; XIV. The Ethical Significance of Immortality; XV. Philosophy and the Scientific Investigation of a future Life.

Z těchto 15 kapitol tři prvé jsou nejdůležitější, podávajíť nám klíč k filosofii Schillerově, vykládajíce velmi jasně jeho theorii poznání.

[1]) Viz »Hlídku« 1906, č. 1.

Humanismus jest extensí pragmatismu. Pragmatismus vychází z fakta, t. j. že neexistuje mezi lidmi čistý rozum, a důsledně že neexistuje inteligence plně nestranná, čekající trpně, až skutečnost ji poučí. Známe jen to, co toužíme znáti, jen to, na čem nám záleží, abychom to znali. Poznání nějaké není tudíž nikdy přesně a ryze intelektuelní, vždy jest proniknuto motivy, afekcemi, zabarveno emocemi. Mnozí připouštějí s Pascalem, že nikdo neuzná existence nějaké částečné jemu se ukládající povinnosti, kdo netouží a nepřeje si již, aspoň rovnocenně, existence této povinnosti. Neexistuje-li tato touha, duše, která není nikdy tabula rasa proti pravdě, bude vždy přáti si opaku a předsudky zaslepí její rozum. Není skutečně všeobecně přijatým názorem, že ve věcech náboženských nebo mravních jest nutno ducha připraviti a vzbuditi v něm touhu po pravdě? Pragmatismus rozšiřuje na každý řád předmětů to, co se všeobecně připouští, běží-li o pravdy řádu mravního. Naše touhy, naše výhody, naše potřeby vykonávají rozhodný vliv na povahu našeho poznání.

Toť prvá základní úvaha. Druhá je ta, že náš duch má nalehavou potřebu harmonie, harmonie našich poznatků mezi sebou a s naší činností, zvláště harmonie vší pravdy se sebou, což obyčejně nazýváme nutností principu kontradikce.

To předeslavše, mohli bychom dle Schillera následovně popsati genesi pravdy v lidské duši.

1. Nějaké pojetí se presentuje našemu duchu; pojetí to musí býti nejprve souvislé se sebou a nesmí příčiti se základnímu zákonu našeho ducha, principu kontradikce.

2. Pro nás, pro naši činnost musí skýtati nějaký zájem, nějakou zvláštní užitečnost.

3. My proto toužíme, aby bylo pravdivé. Pak předpokládáme jeho pravdivost, abychom je za různých okolností a v různých případech aplikovali; osvědčí-li se a jestli v praxi opravdu užitečno, pohlížíme na ně jako na pravdivé, aspoň provisorně. Neboť nestačí, aby nějaký pojem byl okamžitě nebo zdánlivě užitečen a aby byl již proto uznán za definitivně pravdivý. Co věcí máme za užitečny v krátkozrakosti své moudrosti, které později stanou se nám nemily a nepříjemny! Jest nutno tudíž, aby užitečnost byla souzena rozmyslnou inteligencí.

4. Také je třeba, aby tato nová myšlenka souladila s již vybudovaným celkem našich nabytých poznatkův, a aby tento soulad byl trvalý.

5. To však ještě nestačí, neboť člověk jest bytost socialní, a pravda, kterou poznává, jsouc lidským produktem, jest důsledně i socialní produkt. Jest nutno totiž, aby celek našeho poznání souhlasil s celkem poznání již připuštěného těmi, kteří s námi žijí, a aby byl takové povahy, aby byl od nich bez odporu akceptován.

Poznamenáme-li, že tento soulad našeho poznání má sám charakter jistě prospěchářský, ať již uvažujeme harmonii našich poznatků mezi sebou nebo harmonii našeho poznání s poznáním jiných; poznamenáme-li konečně, že náš socialní život jest integrující částí našeho úplného života,

přijdeme k této definici pravdy: „Přetvoření a přizpůsobení našich prvých zkušeností k užitečné zkoušce, předně pro každý lidský cíl, zvláště však proto, aby zřídilo onen úplný soulad našeho života, který je cílem našich tužeb“ (str. 61).

Důsledky její jsou poučné a zajímavé:

1. Vše to, co je pravdivé, jest užitečné. Jest ovšem možno, že nějaká falešná myšlenka jest užitečna; nemožno však jest, aby nějaká neužitečná myšlenka byla pravdiva. Každá neužitečná hypothesa jest buď chybna nebo bezvýznamna.

2. Poněvadž idea účelnosti proniká všechno naše poznání, plyne z toho, že Pravdivé jest forma Dobra a jest jím ovládáno. A poněvadž různé kategorie dober se pořádají a podřizují souladně dle jich dotyčné výbornosti, a poněvadž mravní dobrota jest nepopěrně nejvyšší dobrota, plyne z toho, že system vskutku dobře pojatý bude míti svůj nebeský klíč v ethice. Metafysika je závislá na morálce daleko více než morálka na metafysice, ačkoliv obě se vzájemně podmiňují.

3. „Má-li každé lidské poznání, a ať jest již sebe theoričtější, nějakou praktickou cenu, jest in potentia mravní čin; neboť činíce jeho cíl cílem našich intelektuelních aktivit, můžeme na se uvaliti nejtěžší zodpovědnost.“

4. Humanismus rehabilituje irradicionalismus, ne sice v tom smyslu, že pochybuje o rozumu, ale v tom, že se staví proti racionalismu, t. j. oné povrchní nauce, která nalezá v člověku čistý rozum, a jím samým se rozhoduje neodvisle ode vší afektivní emoce. Humanismus vrací činitelům neintelektuelním jich místo v konstruktivním díle našich organů.

5. Kdežto jiné filosofie jsou nuceny, aby činily násilí obecnému smyslu, buď že zavrhují údaje smyslové zkušenosti jako ilusorní, neb že náhle přetrhávají souvislost, která musí býti od této smyslové zkušenosti až k rozumové systemisaci, humanismus připouští odhodlaně a úmyslně skutečnost a platnost vší smyslové zkušenosti. Svět je skutečně zbarven a moře šumné. A i v oné lidové zkušenosti, že země je plochá, že slunce vychází a zapadá, jest velmi exaktní smysl. Ba i samy naše sny mají svou skutečnost.

6. Nejen racionelní systemisace, která tvoří nejvyšší realitu věcí, musí souviseti se smyslovými „jevy“, nýbrž i její pravda závisí na jich realitě. V tomto smyslu, aspoň, bezprostřední zkušenost jest, dle všeho, reelnější ještě než nejvyšší intelektuelní realita.

7. Z toho plyne též velmi jednoduché kriterium k posouzení pravdivosti každého nového filosofického nebo vědeckého pojetí. Nějaký objev jest pravdivý potud, pokud skýtá více souladu naší celkové existenci. Jest chybný nebo bezvýznamný, což jest prakticky jedno, nemá-li na ni žádného vlivu, nebo jest-li jeho vliv neblahý.

8. Pravda není system cele hotový, který se ukládá našemu duchu. Vše, co existuje, t. j. prakticky, vše, co poznáváme existovati, zakoušíme působnost našeho ducha. Pravda není tudíž bytnosti statické, nýbrž dynamické, pravda se děje.

9. Z toho plyne, že bytosti, jež jsou členy takového poznání a jichž celek tvoří předmět tohoto poznání, jsou modifikovány dle téhož zákona. Filosofie neměnných bytností jest nepochopitelna pro humanismus. Bytosti jsou bytně plastické a nepozorovaně přecházejí jedny v druhé. Toť div účelnosti, a veliká zásluha darwinismu vždy bude, že dal občanské právo principu universalní evoluce, který znán byl již od dávnověkosti a který jediný může podati nám klíč k problemu existence.

10. Z toho konečně plyne nové pojetí substance. Humanismus zavrhuje ji jako bezvýznamný pojem nepoznatelného substrátu, který panoval ve středověku. Substance, toť aktivita bytosti v její samé aktualitě, toť dokonalost bytosti. Tato idea jest již v Aristotelovi a pojetí jeho o Ἐνέργεια je snad nejhlubší z jeho metafysiky. Bytosti konečné, potencielní a v neustálém dění musí dříve než působí překonati sílu odporu, která poutá jich činnost, klade jich činnost do času a vede přirozeně abstrakcí mezi nimi k rozlišení substance neboli energie potencielní od energie aktuelní. Tento pojem energie potencielní je však bez užitku. Jakmile se povzneseme k nekonečné bytosti, jejíž činnost nanejvýše jednoduchá je ryzí a věčná dokonalost, nemůžeme, a to ani mentálně rozlišovati tyto dvě energie; tak chápeme, že substance, toť činnost bytosti v konání.

Kritiku tohoto filosofického systemu pomineme jakož i hlasů pro a contra. Snadno pozná každý — jak dí Léard ve Filosof. Revue — že jest v něm dosti nových a plodných ideí. Jak již svrchu bylo řečeno, jest humanismus extensí Jamesova pragmatismu. Pragmatismus, dí sám Schiller v Mind (1905, Avril), dostáváme, tážeme-li se, které elementy mimo praktickou hodnotu vstupují v konstituci a průkaz pravdy; nevyhnutelně se nám odpoví „žádný“. Toť pragmatismus. Humanismus jest jen extensí jeho a záleží v úplném přijetí Protagorova principu: že vše je to, co se nám jeví. *Pragmatismus*, toť *methodologie*, *humanismus*, toť *filosofie*, *která z ní vyvěrá*. *Pragmatismus a důsledně i humanismus*, toť *anglická fase antiintelektualistické reakce*; na místo apriority dosazuje experimentaci; když fysik shledá nějakou fysickou theorii ve zkušenostech nedostatečnou a chybnou, zavrhne ji. Tuto vědeckou methodu chce pragmatismus rozšířiti na determinaci vší pravdy. Tu jest však otázka, jaká je to zkušenost, jíž má se rozhodovati o hodnotě ideí? Schiller předložil hypotheticky zkušenost mravní. Tvoří-li však morálka basi každé pravdy, dí Alfr. *Hoerulé* (Mind 1905, Octobre), nebudeme musiti tvrditi, že vše je špatné jak v ostatních vědách tak v samé morálce? Methodická skepse jest bytna totiž pokroku myšlení, a důsledně vzato, není ctnostná. Základní myšlenka pragmatismu a humanismu může býti dobrá, než až dosud, dí Hoerulé, ani Jamesovi ani Schillerovi se nepodařilo postaviti tuto theorii na její vhodný a odůvodněný základ. Tímto nebude asi nic jiného nežli celistvý život, Euckenův „Arbeitswelt“.

Stejného názoru jest bystrý anglický myslitel P. *Tyrell*, který oceňuje pragmatismus se stanoviska apologetického. „Pragmatismus, zvláště v rukou Jamesových a Schillerových, jest filosofie jasná, svůdná

a zvláště snadno ovládatelna pro apologetu. Slibuje se státi tak vábno tak populární, tak tyranskou jako ‚evoluce'. Činíc ze Života kriteriu pravdy, podrobujíc zákon víry zákonu modlitby, souhlasí zřejmě s učení Kristovým. Tento jediný fakt již naklonuje skoro neodolatelně k něn apologetu." Tyrell však takového nekritického přilnutí k nějaké theo rozhodně si nepřeje a kriticky proto zkoumá pragmatismus a dí: „Byl ‚pragmatismus' přísně kritisován, a to nejen intelektualisty hegelovs školy, je to jednak vina jeho autorů, kteří nejsou prosti úzkých hledise vlastních všem reakcionářům, jednak je tím vinna analogie samé slova ‚pragmatismus' s oním moralismem, který jest bludnou sestr intelektualismu a sentimentalismu. Schiller proto dobře jednal, nazva svou filosofii humanismem. V celku, i když můžeme sympathisov s povšechnou tendencí této filosofie, nemůžeme v ní viděti přece n jiného než prvý pokus, který potřebuje býti revidován a oprav Byli bychom však nespravedliví, kdybychom předpokládali, že t válka proti ‚hegelovskému absolutnu' je totální likvidací metafysi nebo že otvírá bránu ryzí a pouhé relativitě." „Řeka Pravdy", dí Schi v Journal international de Morale (1903, Juillet), „která svlažuje úro pole činnosti, má svůj pramen v dálných a osamocených výšinách, i apices philosophiae, kde mraky zahalené vrcholky a pozvolna zhlaz ledovce metafysiky se vztyčují v atmosféře příliš studené a příliš zř pro stálé obývání, než plné hojných podnětů pro energii odvážn lezce." Schiller tudíž metafysiky se nezříká a jí neopustil, ale odvoz ji spíše ze života a činnosti nežli z pojmův a představ, a to, dle Tyr značí „poprvé ji umístiti na stálý podklad a dáti jí onen druh záj sloučený s každým studiem, které, z blízka nebo z dáli, dotýká života činnosti."

(P. d.

Giordano Bruno.

Jeho život a filosofie.

Studie Dra. Josefa Kašpara. (O.)

Věnujme ještě něco pozornosti Brunovým názorům o duši. I dle Bruna jest ve všech tvorech stejná. Jsme tím, čím jsme s jedinou nedělitelnou substanci duše, kolem níž jako kolem ce usazují se a vyvíjejí atomy. Jednotlivé duše nejsou než jen různé jedné a téže substance, jednoho a téhož sebevědomého subjektu (s duše). Ježto pak cílem onoho sebevědomého subjektu je zdokon universa jak v celku tak i v částech, patrno, že i duše jest podro procesu, kterýmž ono zdokonalování se uskutečňuje. Duše, nežli sch byla, aby mohla býti v těle lidském již vyvinutějším a dokonale musila dojista ve svém vývoji projíti již stupni nižšími. Duše bude se zdokonalovati dál a dál ne snad jen na zemi, nýbrž děj

o zdokonalování to jest duši všecek vesmír — celé universum. Proto .ké smrti netřeba se báti. Z té příčiny měli též pravdu staří osofové, když učili stěhování duší, předuševňování. Bruno sám je esvědčen o stěhování tom a praví: „Zákon spravedlivosti vládne em věcem, proto se také stává, že vniterný člověk, heros, daemonium, dividuelní bůh, duch, jenž, poněvadž skrze něj, v něm a z něho oří se nejrozmanitější organismy a těla, přibírá proto rozmanité způsoby ití, jména a jest podroben různým osudům — proto dle zákona onoho stává, že duch, poddav se bezuzdným vášním, bývá za to potrestán ponížen buď v témže těle nebo v některém jiném, tak sice, že jestli atně spravoval a řídil nějaké své dočasné a přechodné bydlo, nemůže ekávati správy a řízení bydla lepšího. Jestliže na př. tu vedl život oně nebo vepře, jest mu, jak mnozí a výborní filosofové učili, a též já za to mám, pak vykázáno od strohé spravedlivosti za žalář míře velikosti provinění nebo zločinu odpovídající tělo, jsou mu určeny rčité organy a nástroje, jichžto smí užívati. Tak prožije duch, jsa odroben věčné měně, brzo ty, brzo ony, brzo horší, brzo lepší a šťastnější rmy bytí dle toho, vedl-li si na předcházejícím stupni vývoje buď lépe ebo hůře. Kdyby proto duše, kteréž právě ústroje koňského těla byly rčeny, věděla, že ji čekají za jistou dobu buď v určitém nebo libo-olném pořadí ústroje těla lidského a těla všech ostatních ještě vyšších rganismův a že smrt ústrojů, kteréž právě má, nemá co činiti se ivotem budoucím, pak by se neděsila a nebála. Moudrá duše proto mrti se nebojí, ba jde jí částečně dobrovolně sama vstříc. Čeká tedy aždou substanci hledíc k trvání věčnost, hledíc k prostoru nekonečnost, ledíc k existenci plnost všech způsobů bytí.“ [1])

* * *

Příčina rozporů protináboženských tkvěla v povaze, v letoře runově, kterýž byl — a to dlužno doznati — přese vši míru bujný, akloněný smyslnosti, vášnivý a náruživý, kterýž sebe ovládati nedovedl, nad také později, neuvyknuv tomu z mládí, nemohl. Bruno jen sám ebe omlouvá, praví-li, že i pravého mudrce vášně a náruživosti zdržují asto na cestě za idealem dokonalosti. Vášnivá a nezkrocená jeho letora roniká i na mnoha stránkách jeho spisů. Postačí přečísti jen jeho andelaio a tam sceny, kde osel se lvem figurují a záletné ženy se polu smlouvají,[2]) jak potrestati nevěrné muže, a před očima našima ikáže se Bruno v celé své vášnivosti a lascivnosti. Pak pochopíme již nnohé a časté laxní výroky Brunovy, kteréž ovšem s mravními zá-adami křesťanskými těžko lze srovnati. Nebudeme se diviti pak, že Bruno píše o čistotě, ctnosti, kteréž se diví všechen křesťanský svět i již neodpírali uznání ani pohané: „O sobě nemá čistota žádné ceny, aeboť není ani ctností ani nepravostí a nemá do sebe ani dobroty ani

[1]) *Tocco*, Opere inedite di G. B., str. 63, 67. Spaccio. *Lagarde*, II. str. 401. *Wagner*, I. str. 113. *Brunnhofer*. Bruno's Weltanschauung, str. 308, vzato z De immenso, lib. I. str. 151. Cabala. *Lagarde*, II. str. 593.

[2]) Candelaio. *Lagarde*, I. str. 38, 62, 65, 70, 94, 95.

důstojnosti ani zásluhy; ba jestliže rozkazům přírody se nepodrobu stává se zločinem, mdlobou, ba zřejmou pošetilostí; je-li však posluš nějakého důležitého důvodu, jmenuje se zdrželivostí a stává se ctnos protože jest účastná vnitřní síly, kteráž, pohrdajíc vášněmi, není a prázdná ani klamná, nýbrž podporuje tak i lidský styk a umožňu i čestné uspokojení jiných.“ [1]) A aby nebylo pochyby, jak že Bru rozumí těmto slovům, vykládá věc sám ve Spacciu, kde Jupiter, z náše je se reformou nebe, prohlašuje: „Je třeba obnoviti zase on zákon přirozený, dle něhož jest dovoleno každému muži míti tolik že kolik jich může uživiti a oplodniti; je to zajisté nespravedlivo a ně pravidlům přírody naprosto se příčícího tvořivé símě vylévati v že těhotnou či do horších ještě subjektů... kteréžto símě by mohlo zplod hrdiny a tak vyplniti prázdná sídla empyrea.“ [2]) V předmluvě ke svý „Eroici furori“ Bruno velebí čistou duševní lásku a ušlechtilé vzně z ní vyplývající, stíhá pak příhanou lásku pouze smyslnou. Ale hn se z toho omlouvá a praví: „Než co já činím, co myslím, jsem sn nepřítelem plození, nenávidím snad slunce? Jest mi snad líto, že já jiní jsme postaveni na svět? Chci snad brániti lidem, aby netrh onoho nejsladšího jablka, kteréž nese zahrada našeho pozemského ráj Chci snad překážeti svatému zařízení přírody? Smím se pokusiti, aby sám sebe či jiného zprostil onoho sladkohořkého jha, kteréž nám vlož na šiji božská prozřetelnost? Mám snad sebe či jiné přesvědčovati, naši předkové byli sice narozeni pro nás, my však ne pro své potomk Uchovejž Bůh, aby mně to snad někdy mohlo napadnouti! Opakem d kládám, že by mi mohli slibovati sebe více blaženosti a třeba i panst že bych nikdy neodhodlal se k tomu, abych za to se dal odmužn a stal se eunuchem.“ [3]) A sžíravým tímto ohněm tělesné vášně b Bruno při všech svých vzácných schopnostech tak ovládán, že sá ještě i roku 1591 na konci svého spisu „De immenso“ se přiznává, jest dosud v jeho moci a honosí se triumfy své lásky: „Nejsem“, pra „žádným básníkem s medovými rty, nemám ani půvabů Ganymedový ani uhlazeného a líbezného způsobu psaní, nýbrž jsem drsný, venkovsk tvrdý, bezohledný. Vousatému satirovi nesluší ženský hlas, ač se je diví, jej miluje a ctí, jakkoliv on (satir Bruno) před každým cypřišský obličejem jakoby na božství se díval, je téměř bez sebe a umírá. N ačkoliv jest (Bruno) bezohledný, příliš mužský, drsný, nezkrocený nepoddajný, tož přece jen může vypravovati narcissům: Peramar me quoque Nymphae.“ [4])

Nechť si pak již Bruno sebe více jinde horlí proti poddávání smyslným pudům a náklonnostem, kteréž prý jen ducha zotročují ničí ušlechtilejší schopnosti, zůstává přece nepochybno, že názory je co do mravnosti tolik laxní a povaha jeho tolik smyslností prosyce těžko daly se srovnati jak s rouchem klášterním, tak jmenovitě

[1]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 525, 526. *Wagner*, II. str. 222.
[2]) Spaccio. *Lagarde*, II. str. 424. *Wagner*, II. str. 126.
[3]) De gli heroici furori. *Lagarde*, II. str. 609.
[4]) *Clemens*, Giordano Bruno, str. 184. Vzato z De immenso.

ásadami křesťanské morálky. To Bruno také cítil, proto se od ní odracel, ba začal jí i nenáviděti, a nenávist tuto přenesl pak i na řesťanství, respektive katolické učení, na němž morálka tato je zbudoána. Ovšem dá se domýšleti, že se nestalo tak hned, ducha tak vyikajícího, jakým byl Bruno, stálo to zajisté mnoho vnitřních bojů. ež Bruno neměl tolik síly, aby přemohl vášnivou svoji letoru. Proto by sám sebe ospravedlnil, jal se domýšleti, že křesťanství přikazuje-li, by člověk krotil svou přirozenost, žádá po člověku příliš, člověku že emožno dodělati se tu vítězství, a proto že všeliký boj tu marný a epřirozený. Příroda pak jistě že je zjevením božím, jí jeví se Bůh, roto ten princip, jenž staví se proti ní, nemůže býti božský, není tedy řesťanství původu božského, není než planý, nerozumný předsudek, a jehož místo má nastoupiti pravá filosofie. Ta má pak dopomoci řírodě k jejím právům. A Bruno domníval se, že pravou onu filosofii ašel ve svém učení o absolutní identitě, kde duševné s hmotným, onečné s nekonečným, Bůh i svět jsou co do podstaty jedno.[1]) Bruno íše ve svém Candelaiu: Il tempo tutto toglie e tutto da, ogni cosa si iuta, nulla si annichila; è uno solo, che non può mutarsi, un solo eterno e può perseverare eternamente uno, simile e medesimo. Con uesta filosofia l'animo mio si aggrandisce e mi si magnifica l'intelletto! e všehomíra vše se rodí, vše zase do něho se vrací, aby znova ase ožilo.[2]) To bylo Brunovo εὕρηκα, ne sice jeho původní, Bruno ašel k němu již půdu u Lulla a Kusy, než Bruno přilnul k němu celou intensitou svého vznětlivého temperamentu a byl mu hotov bětovati všecko. Proto nadšen jsa tímto učením, v němž domníval se e našel a objevil jedinou pravdu, opustil klášter, vlast, aby jinde cizině své filosofii zjednal průchod a místo v dějinách. Proto s takovou ervou, často neustupností, vehemencí, kteráž nikoho nešetřila, Bruno leděl učení své přivésti k platnosti. Ovšem z té příčiny nikde se také louho neudržel, proto jeho život trnitá byla opravdu pouť. Brunovi losofie jeho nebyla snad nějakou hračkou, nebyla mu sportem, dlužno řiznati, že mu byla přesvědčením, vážnou životní věcí, za něž dovedl nnoho strádati, trpěti a za něž na konec i dal svůj život; to pak při šem jeho poblouzení, jak Clemens správně uznává, zajišťuje mu jakousi čast a soucit.[3]) Ztad také pochopíme, proč že Bruno, jenž se domníval, e mu v jeho filosofii vzešlo jediné pravé světlo, že vidí božskýma čima, tolik útočil na křesťanství vůbec a tolik ohledů zase měl k náoženstvím pohanským, proč že ve své kritice nechtěl mu odpustiti nic, a to však ve svém systemu přehlédl mnoho odporův a nedůsledností.[4]) dtud také zřejmo, proč že, svrhnuv se sebe domnělé jho křesťanství, olik mohl ve svých spisech popustiti uzdu veškeré lehkosti a náružiosti své povahy.

[1]) *Tocco*, Opere inedite di G. B., str. 69, 77. De l'infinito etc. *Lagarde*, I. str. 315, 16, 389, 390.

[2]) *Tocco*, Opere inedite di G. B., str. 205.

[3]) *Clemens*, Giordano Bruno, str. 207.

[4]) *Mariano*, Uomini e idee, str. 167; stať: G. Bruno.

Tím vším však Bruno dostal se do rozporu se životním názorem tehdejší společnosti, kteráž na malé dotud výjimky zůstávala křesťanskou nechť se již přiznávala k vyznání křesťanskému jakémukoliv. Tehdy otázka náboženská hýbala světem a pravda křesťanská byla všem ná rodům dotud posvátná. A této pravdy, jež za nedotknutelnou a nej světější jmína všemi, Bruno dotkl se způsobem, kterýž u všech vyvolat musil a také vyvolal největší roztrpčení. Tak Bruno dostal se v rozpo se svou dobou, kteráž nejevila a nechtěla jeviti nejmenšího porozuměn pro hlásanou jím filosofii, ba pokládala ji za nejtěžší urážku toho, čeh si nejvíc vážila. Bruno jmín za největšího nepřítele křesťanství a tehdej šího společenského řádu, který s křesťanstvím úzce souvisel. To-li vš uvážíme, pak již nebudeme se diviti neblahému Brunovu konci. Tehdej italské vrchnosti jak světské tak i duchovní, když Bruna dostaly v svou moc, musily býti toho přesvědčení, že nelze ho propustiti ta lehce, nemají-li připustiti, aby to, co dosud jmíno za nejsvětější, nadál snad bylo šlapáno nohama.[1])

*

Bruno od inkvisičního soudu benátského, jak výše jsme se zmínil dopraven byl k sv. officiu do Říma, snad v únoru roku 1593. Vazb jeho v Římě trvala sedm let do února roku 1600. Že proces jeho ta se vlekl, mělo svou příčinu jednak v tom, že soudcové jeho bedliv zkoumali jak předešlé procesy jeho ještě z jeho mládí, tak i všeck spisy jeho, jednak v tom, že sv. officium, chtějíc Bruna porovna s církví po dobrém, neustále oddalovalo konečný rozsudek. Brun usvědčen jest, a to od theologův učenců prvního řádu, jako Ballarmin a Baronia z bludů vážných, těžkých a nebezpečných. Žádáno na něm aby se jich zřekl, aby odvolal a sv. officiu s lítostí se podrobil. V Řím tak Berti sám věc líčí,[2]) dali si s Brunem všemožnou práci, aby se v hnuli nejhoršímu, konečnému jeho prohlášení za zatvrzelého kací a tím i rozsudku smrti. Proto navštěvovali jej ve vazbě deputace kně proto přimlouvali mu za výslechů sami Bellarmin a Baronius, ba i rodá Brunův šlechetný kardinal Lucio Sasso, aby nestál tak na svém přijal vývody a poučení jejich, proto také vazba byla mu zmirňován i ztěžována.

Než Bruno zatím tolik vžil se ve svou filosofickou nauku, tol s ní srostl, že v ní toliko uznával a viděl pravdu jen jedinou a vzd se jí nemínil ani za cenu života. Marně proto byla mu prodlužován lhůta k odvolání a podrobení znova a znova, marně poskytovány m byly nové a nové lhůty, aby uvažoval o svém systemu, vše rozvá a slabosti jeho uznal. I sám papež Kliment VIII, muž, jemuž zajis nikdo nic věcného nemůže vytknouti, osobně u Bruna zakročil, chtě ho pohnouti k podrobení. Papež sám chtěl též vyhnouti se tomu, ab nemusil podepsati rozsudek jeho odsouzení. Brunovi byly činěny slib, že bude smířen se řádem, jejž opustil, že vše bude zapomenu, podrobí-li se a přijme-li uložené pokání. Bruno ospravedlňoval se tí,

[1]) *Clemens*, Giordano Bruno, str. 223.
[2]) *Berti*, Vita di Giordano Bruno, str. 268, 269, 277 dd.

že žádného z dogmat katolických se prý nedotýkal; než ospravedlnění tomu věřiti nebylo možno, vždyť tištěné spisy jeho usvědčovaly jej nade vši pochybnost. Soudcové činili poslední pokusy o smír, než ani ty nevedly k cíli. Dne 9. února 1600 Bruno byl naposledy k výslechu předvolán. A když vyzvání, aby se podrobil, neposlechl a tak jeviti se musil soudcům jako nekajicný a zatvrzelý, je zbaven kněžství a prohlášen kacířem. Bruno uslyšev prohlášení to a věda, co bude následovati, zvolal k soudcům: Maiori forsan cum timore sententiam in me fertis, quam ego accipiam. Bruno vzdal tak svým soudcům mimoděk pochvalné svědectví, že soudcové hleděli všemožně onen rozsudek zabrániti. Než i potom chtěli ještě v Římě uchrániti Bruna konečného neblahého osudu, odsouzení k smrti. Brunovi bylo dáno ještě osm dní na rozmyšlenou, a když i tehdy podrobiti se odmítl, nezbylo nic jiného nežli že dle tehdejších zákonů jako zatvrzelý kacíř odevzdán moci světské. Ta pak, jak zákony té doby žádaly, odsoudila jej na hranici, na níž Bruno našel také smrt dne 17. února 1600 na campo dei fiori v Římě.

Italské písemnictví roku 1905.

Podává Alois Koudelka.

Rok 1905 nelze nazvati úrodným pro literaturu italskou ani co do počtu ani co do jakosti vydaných v něm knih. Krásná vypravovatelská prosa vykazuje málo jen pozoruhodných romanův a povídek, poesie rovněž plody svými pokulhává za jinými lety a z oboru literarní kritiky podáno ještě méně. Jedině s dramatickou produkcí mohou být Italové po stránce praktické spokojeni, ježto mnohé divadelní kusy v tom roce vydané na prknech obstály, ano i do repertáře divadelního stále zařaděny byly.

Roman. Tu především dlužno stanoviti, že staří, již jinak rok co rok nějakým dílem svého ducha obdařili čtenářstvo, celkem se úplně odmlčeli nebo k povídce, jež nevyžaduje takové života zkušenosti a tak krušného látky zpracování, se obrátili. Zbyli toliko mladší, ale i ti zklamali naděje v ně skládané. Tak Gabriele D'Annunzio sice ohlásil vydání svého slibovaného romanu (Amaranta), ale nevydal ho. Za to Antonio Fogazzaro podal světu kritickému svého „Světce“ (Il Santo). Fogazzaro, jenž se narodil roku 1842 ve Vicentu, patří k nejzajímavějším zjevům v italské literatuře. Pracuje náramně zdlouha, píše prý špatnou vlaštinou, a to ještě silně promíchanou výrazy dialektickými (ze svého rodného kraje). Jedni pro něho horují, druzí jej tupí. Nejneoblíbenějším jest u ženského čtenářstva. Jest jim tuze morálně čistým. Ano Fogazzaro jest hlasatelem „idealismu jak v umění tak i v životě“, a to idealismu evandělického, svrchovaně mravného. Pře-

svědčením jsa katolíkem horuje pro vše, co by katolicismu mohlo prospěti; vida útoky, jež se naň činí, usiluje o smíření učení katolického s vědou naší doby, patří k tak zvaným reformistům, ale rád by, aby tato reforma — má především na mysli vniterný obrod a potom teprve reformy vnější, týkající se ústavy a zřízení — děly se se souhlasem Církve. Proto také, když kniha jeho dána na index — poslouženo-li tím dobré věci, nepřísluší tuto rozhodovati, laudabiliter se subiecit — zakázal dále vydávati svého „Světce“ jakož i odepřel naprosto své svolení k překládání knihy do cizích řečí. Když se ho tázala redakce časopisu „Giornale d'Italia“, co že soudí o odsouzení svého romanu, odtelegrafoval prostě: „Silentium“. Hlavními osobami „Světce“ jsou Piero Maironi a Jeanne Desalleová, známi z romanu neboli přesněji řečeno z druhého dílu jeho trilogie, jež „Světcem“ se končí, totiž „Il piccolo mondo moderno“, kdežto první část nesla název „Il piccolo mondo anticó“. P. Maironi, jenž zaslechne na konci romanu „Il piccolo mondo moderno“ u lože své umírající ženy slova „Magister adest et vocat te“ (Mistr je tu a volá tě), ztrácí se, aby se k Bohu obrátil a od své milky — rozvedené to ženy — Jeanny nadobro odvrátil. Ale Jeanne Desalleová, jež ho celým srdcem miluje, vydá se na cesty hledat ho. Nalezá ho jako bratra laika — zahradníka — v benediktinském klášteře v Subiaco pode jménem Benedetta, kde svým životem nesoucím se za posvěcením své vlastní osoby a za propagandou reformních idejí života církevního získává mnoho stoupenců. Byv z kláštera propuštěn, vyhledává si nové místo, ale i v novém úkrytě podaří se Jeanně nalézti ho a s ním se setkat, ale marně hledí jej k sobě připoutat, jakož on zase získati ji — nevěreckou duši — Bohu. Tam na tom svém novém místě získává pověsti „světce“, ale i odtud nucen jest prchnouti pro pikle. I uchyluje se do Říma, aby tam jako jeho dvojník a jmenovec ze Zolova romanu („Řím“) hleděl získati sv. Otce pro své reformní ideje. Tam však ne-přátelstvím nesmiřitelných a kleru, již se spolčují dokonce i s nepřáteli Církve, vzniká proti němu hotová vzpoura, i jest užalářován, načež tělesně zlomen skonává, líbaje svatý kříž a — jak se tušiti dá — získávaje Kristu nevěřící Jeannu.

Stručný tento náčrtek děje nepodává ani zdaleka úplné ideje o nové práci Fogazzarově. Koho by zajímalo místněji se s dějem — najmě s reformními myšlenkami „Světcovými“ — obeznámiti, toho odkazuji na obsáhlou studii Baumgartenovu v „Stimmen aus Maria-Laach“. Jako dřívější práce Fogazzarovy i tato kniha jeho dýchá hlubokou poesií, jež tkví hlavně v duševní šlechetnosti hlavních osob, za to humor Fogazzarův je tu zastoupen menší měrou nežli v předchozích dílech trilogie, a není ani tak bujný. Však i když těchto předností Fogazzarových není, zaslouží roman jeho už proto chvály, že se obírá problemem tak důležitým, problemem náboženským. Těch milostných přesládlostí a poblouzení „lásky“ máme už až po krk.

Kniha přijata od kritiky katolické tak i protikatolické příznivě i nepříznivě. Se stanoviska uměleckého všeobecně se prohlašuje za slabší prvního a druhého dílu jeho trilogie. Hrdinu prohlašují za osobnost

příliš mlhavou, nerealní pro jeho mysticismus druhdy až klamný. Ve příčině jeho reformních myšlenek vytýkají mu nedostatek smyslu pro řešení otázky socialní; z té příčiny prohlašují také za naprosto víře nepodobné jeho pronásledování od kurie římské. Benedetto jest prý v naší době anachronismem. Za to všeobecně chválí podání charakteru Jeanny Desalleové, jíž vlastně náleží název hrdinky romanu. I postavy vedlejší, totiž Giovanniho a Marie Selvy jsou životními a sympathickými svou idyllickou láskou. Rozumí se samo sebou, že při umění Fogazzarově kniha vykazuje mnoho skvostných a úchvatných míst, z nichž zejména vytýká se pěkně líčené shledání se Maironiho s Jeannou. Co do účinku knihy na čtenáře nejlépe jej asi vystihl Arthur Graf ve svém posudku uveřejněném v prosincovém (1.) čísle „Nuova Antologia", shrnutém v tato slova: „Kniha nevnukne většině čtenářů víry Benedettovy (Světcovy), ale jistojistě aspoň některé přesvědčí o *nutnosti nějaké víry*, jež by nespočívalo v planém slovíčkářství nebo klamné okázalosti, víry, jež by vniternému životu člověka svou pečeť vtiskovala, jež by životu jeho metu udávala, jež by jádrem, takořka duší jeho života se stala." *Arturo Lancellotti*, osvědčený kritik italský, shrnuje pak svůj úsudek o „Světci" v tato slova: „E se non è stato un trionfo, ha representato nel campo della letteratura narrativa il vero avvenimento (událost) artistico del 1905." („Italia" 1906, 2.)

Vedle „Světce" zmínky zasluhuje především roman „Quidam" *Edoarda Bouteta*. Jestliže se Fogazzaro snaží řešiti náboženské záhady, tak zase E. Boutet ve svém romaně „Quidam" láme kopí pro umění dramatické, tak že lze-li nazvati „Světce" romanem náboženským, přísluší tomuto název divadelního, však jej autor také označil v podtitulu „Il romanzo della scena." Hrdinou romanu je slavný dramatický kritik, v němž mnozí spatřují samého autora, hrdinkou pak primadonna, jež lásku jeho přijímá z vypočítavosti, neboť když po mnohých debatách přistupuje na jeho reformní zásady týkající se života divadelního — z debat těch poznává čtenář materialní a morální miserii mnohých herců, jejich často rozuzdaný, ale druhdy až trapně spořádaný způsob života, úskoky při uzavírání engagementů, žárlivostní pletky, šarvátky atd. — činí to jedině z té příčiny, aby náhradou za věnovanou mu lásku žádala po něm chvály a protekce. Tu vzchází světlo v duši „Quidamu"; s opovržením odpovídá jí, že by nikdy, nikdy ani řádečku pochvalného ani o milé své nenapsal, jehož by si nezasloužila. A když mu primadonna dává voliti buď mezi ní nebo mezi zaprodáním péra a své cti, zříká se její lásky. Pozvolný vývoj lásky, vylíčení něžností, jimiž „Quidam" svou milku zahrnuje, trpký epilog, to vše podal autor neobyčejně účinně, třebas s jakýmsi — jemu osobním — úsečným, trhaně suchým slohem. I *doktrinářské* — ať tak dím — partie podány jsou souvisle s dějem a k němu přiléhavě, že nikterak čtenáře neunavují. Rozhodně možno roman ten nazvati po každé stránce dobrým.

Ercole Rivalta vydal roman „Silvestro Bonduri", jehož hrdina — téhož jména — je typem oněch pobloudilců, kteří si o sobě mnohem více myslí a také větší nároky činí, nežli se jinak srovnává s jejich

vědomostmi a schopnostmi, a kteří se vrhají do náručí socialismu, očekávajíce od něho spásy. A bohužel, takových typů jest mnoho i mezi naší mládeží. Silvestro Bonduri vystudoval jako syn chudých dělníků nižší gymnasium a proto myslí, že už celý svět má se mu kořit a sloužiti; nejprve to žádá od svých rodičů, bratří a sester, již se musí na něho dřiti, co „pan student“ doma zahálí — na pána si hrá. Konečně jest nucen přece po nějakém živobytí se ohlédnouti. Jistý spolužák dopomůže mu k místu kontrolora v mydlárně. Ale dlouho se mu tam nelíbí. Kde pak — když přece musí něco dělat! Co dělat? Tolik důvtipu má, že ho neujde pohodlný život jistých socialistických předáků, již tyjí a hodují z mozolů svých spolubratří, nedělajíce nic, leda že hubou mlátí. A náš Silvestr stane se podobným demagogem, ale nedlouho po té jest při jedné demonstraci zastřelen. Bez té smrti byl by se roman také obešel, neboť smrt ta je příliš čestná pro takového komedianta. Či chtěl autor dokumentovati jí jeho i v demagogství hloupost? U nás aspoň hlavní křiklouni při takových příležitostech drží se hezky pozadu nebo zavčas utekou. Škoda, že látky té nezpracoval starší a osvědčenější už romancier; mohl podati celou galerii podobných typů! Třebas celá práce tu není zcela originalní — mnohá místa bezděčně připomínají Gorkého „Bosáky“ — přece zasluhuje všeho doporučení.

Podobného tenoru jest Gina Gallettiho roman „L'Artefice“, jenom že tu příčinou životního poblouzení jest něco jiného. Aurelio Manzi, zlatník v Ponte Vecchio, sní a touží po slávě Benvenuta Celliniho. Nabude slávy, ale jako malíř „šmelcířský“ na zlatě; vylíčení pak nehod a neštěstí, do nichž ho žene jeho duše nepokojná, jest právě předmětem romanu Gallettiho. Námět není nový, a umělec hledající po měsíce inspirace a nalezající ji nenadále ve chvílích lásky a bolu, figuroval už jako hrdina v nejednom romaně Proto také není ničím novým, že Aurelio pro smyslné rozkoše lásky, jež ho byla nadchla uměleckou jiskrou, ztrácí lásku a chuť k tvoření. Není také novým zjevem v literatuře typ matky Aureliovy, jež nenadále předstupuje před synovu milenku Marii a vytýká jí, že ji o syna oloupila, že jí ho zkazila. Dívka na to tajně opouští milce, jenom dopisem se s ním loučíc. Maria připomíná živě podobnou postavu z prací Gauthierových, paní Marziová pak otce Armanda Duvala téhož francouzského autora. Nicméně roman psán s mladickou svěžestí.

Mnohem slabší obou předešlých romanů je Clarice Tartufariové „Roveto ardente“, jež si obrala za rekyni — podobně nespokojenou — Floru Vianellovou.

Carlo del Balzo napsal roman „Il Piacere Supremo“, jenž ani po stránce slohové ani obsahové nezasluhuje chvály. Co jest obsahem knihy, pozná každý nejlépe z odpovědi, kterou hrdina Lucio Riberi dává na otázku: Co jest nejvyšší rozkoší a slastí? Odpověď zní: „È propri quello di possedere la donna amata; ma di possedere quella che, senza chiedervi il vostro nome, la vostra fortuna, la vostra libertà, che senza volervi fare il suo gerente responsabile, sacrifica la sua fama, la sua pace, rischia la sua libertà e la sua vita, tutto per obbedire allo slanci

della sua passione. Essa si spersonifica.“ Já bych místo slova „spersonifica“ užil jiného, případnějšího, totiž: „Essa s'abbrutisca“, t. j. taková žena se zhovaďuje.

Virgilio Bronchi napsal vážný roman socialní tendence „Le Aquile“, jenom že až příliš okatě nápodobuje D'Annunzia (nota bene žida. Odtud také ty chvalozpěvy v židovských listech o něm, ač jich ani desátý díl nezasluhuje).

V posledním romaně Gugl. Anastasiho „La sconfitta“ jest hrdinou opět — jako v předešlém jeho romaně „L'ineluttabile“ — materialistický, jen zkušenosti a vědy se držící a jim věřící doktor (lékař), jenž však tentokrát nevítězí nad srdcem a romantikou, nýbrž naopak vidí je vítězit, sám jim podléhaje. Mladá paní, jež si ho byla zpola z vděčnosti vzala a působením jeho od víry a mystických náklonností se odvrátila, propadá znova vroucím citům a blouznivosti a zároveň úloze Francesky da Rimini, když mladší bratr (manžela) Claudio Monfortes, plný mladické svěžesti a síly a plný romantické něžnosti, srdce jejího dobude.

Arturo Colautti vydal v Milaně jeden z „nejtlustších“ romanův italských — pravím „nejtlustších“, poněvadž má přes 600 stránek — s názvem „Fidelia“. Je to práce nová a také není. Není proto, že poprvé vyšla před 20 lety, a jest, protože je zcela přepracována. Je to — patrně pod vlivem Zolovým — historie cizoložstva. Hrdinka, Fidelia, jest ubohá souchotinářka, již professor Speraldi za choť pojme, aby na ní zkoušel svou novou methodu léčení souchotin. Věda, že by tělesným obcováním ji usmrtil, ani se jí netkne, za to ona se vrhá do náručí muže jiného. (O. p.)

Mladá srbská poesie a belletrie.

Referuje Alois Koudelka. (O.)

Jiným nápadným zjevem u mladé (novější) literatury srbské jest, že talentové příliš rychle uzrávají a rovněž záhy — uvadají. Málo je spisovatelů, kteří by ještě po čtyřiceti letech věku svého (ne literarní činnosti!) psali.

Téměř všichni starší srbští povídkáři se odmlčeli, přenechavše úplně pole to mladším. Milovan Gj. Glišić, zakladatel vesnické povídky, spisovatel bodrý a sympathický, jemuž se nedostalo dosud zaslouženého ocenění, odložil nadobro péro své.

Pavle Marković Adamov, jenž psal vesnické povídky ze života uherských Srbů, idylické, romantické, ceny prostřední, představuje přechod od starší romanticko idylické povídky šedesátých let k realistické povídce naší doby, vyčerpav svou, i tak nevydatnou žílu tvůrčí věnuje se dnes výhradně redakci „Brankova Kola“.

Janko Veselinović stal se před 20 lety — tak říkajíc přes noc — z prostého vesnického učitele slavným spisovatelem. Jeho první mačvanské povídky líbily se svou prostotou a upřímností, soucitem s prostým člověkem-sedlákem; vanula z nich vůně čerstvě pokoseného sena a cosi připomínajícího šepot zamilovaných párků za letní hvězdnaté noci. Neštěstím Veselinovićovým bylo, že se brzo po dosaženém úspěchu odvrátil od toho zřídla své poesie; přesídliv do města stal se zcela jiným člověkem, jal se fabrikovati na zakázku vesnické povídky, pustil se do romanu, na kterémžto poli neměl dosti schopností, a což nejhoršího, zkusil líčiti život velkoměstský; s jakým úspěchem, o tom jest nejlépe pomlčeti.

Simo Matavulj, nejlepší srbský realista, dobyl si zasloužené pověsti svými dalmatskými povídkami (Z Černé Hory a z Přímoří. I. kniha 1888, II. kniha 1889. Sa Jadrana 1891. Primorska obličja 1899. S mora i planine 1901). a jeho „Bakonja Fra Brne“ bude asi nejlepším srbským romanem. Matavulj podal ve svých povídkách nejbohatší galerii typů, z jeho povídek dýše pestrý, rušný a života plný kraj dalmatský. Kromě toho jest Matavulj člověk velice sčetlý, jeho práce vyznačují se nejenom větší kolikostí, ale jakostí umění a uměleckosti, než se s tím shledáváme u jiných srbských spisovatelů. Matavulj vyniká znamenitým postřehem a hloubkou svého nazírání; neulpívá jenom na povrchu, nýbrž jde do hloubky. Když se do Srbska přestěhoval, zaujal jeho pozornost složitý, pestrý a protiřečný život srbské stolice. Jeho „Bělehradské povídky“ (1902) značí pokus pojetí a podání onoho divného konfliktu mezi východem ustupujícím a západem nastupujícím, mezi patriarchalností a velkoměstským individualismem, jenž láme a zhlazuje staré formy životní. Ale — dle Skerlića — Matavuljovi nepovedlo se podati věrný obraz Bělehradu.

Stevan Sremac obírá se maloměšťáky střední třídy (popy, učiteli, djaky, herci, praktikanty a p.). Pohlíží na ně s komického hlediska a črtá je širokými rysy a ostrými barvami. Žel, že v delších pracích je příliš rozvláčným. Největší slávy dobyl svou „Ivkovou slávou“. Z lepších jeho prací buďtež ještě uvedeny: „Limunacija na selu“ (1896), „Pop Ćira i pop Spira“ (1898), „Karijera praktikanta Vukadina“ (1903), „Božična rečenica“ (1898). Z posledních větších prací jeho jsou: „Zona Zamfesova“, „Putujuć a družina“, „Jeksik-Adžija“ a „Čiča Jordan“ kromě jiných po časopisech.

K starším se také počítá Dragutin Ilić, jenž jest povídkářem, básníkem a dramatikem zároveň, ač hlavním polem jeho jest poesie. Jeho „Světlé obrázky“ jsou i u nás známy a těší se dodnes veliké oblibě. Podobným tenorem, jenom že náměty jejich vzaty jsou ze srbských bojů za „krst časni“ (svatý kříž), nesou se „Hadži Ruvim a Hadži Djera“. Kromě toho vyšly od něho ještě: „Novely“ (1897), „Poslední prorok“ (1905) a „Pripovetke“.

Branislav Gj. Nušić, jenž začal povídkami, vynikl v dramatickém spisovatelství a upozornil na sebe i obecenstvo zahraničné (u nás i v Německu), neboť jeho péro dovede i rozesmát i rozplakat. Z jeho

povídek nejlepší jsou dosud jeho v první sbírce uveřejněné pod názvem „Pripovetke jednoga kaplára iz srpsko-bugarskog rata“ (1896) kdežto „Ramazanske večeri“ (1898) jsou již prostřední ceny a „Deset vriča“ (1901) hodně pochybné ceny, ač k podivu právě z nich Němci ukázky podali.

Jedním z nejplodnějších a nejsvědomitějších povídkářů srbských je Svetozar Ćorović, jejž referent první některými ukázkami do češtiny k nám uvedl. Pracuje mnoho a snad i překotně, ale pokroku nelze mu upříti. Jedna výtka, a to asi právem činí se mu v „Brankově Kole“, že si libuje v cizomluvech. Snad je to charakteristické pro některé povídky jeho, celkem vzato je to zbytečný balast neřku pro srbské čtenáře, ale pro cizozemce. A ať mi nikdo nepoukazuje na to, že autor ke konci přičiňuje slovníček tureckých, arabských a místních výrazů, povídka není přece dialektickou studií. Co se charakteristiky jeho prací týká, lze říci, že hlavně dva elementy v tvorbě jeho převládají, živel východní lásky a pak živel křesťanské lásky v duchu Tolstého. Spisů jeho celá řada, z nichž uvádím hlavně tyto: „Iz Mostara“ (1896), „Iz moje domovine“ (1901), „U časovima odmora“ (I. a II. díl, onen vyšel roku 1903, tento 1904) a pak dva romany: „Ženidba Pere Karantena“ a „Stojan Mutikaša“.

Posud uvedené spisovatele lze nazvati zástupci staré povídky. Z mladších hlavně dlužno vytknouti tyto:

Radoje M. Domanoviće, jejž možno nazvati nejlepším satirikem srbské literatury, jakýmsi Juvenalem a Swiftem posledních let společenského a politického života v Srbsku. Domanović pominuv drobných, všedních chyb a poklesků malých a obyčejných lidí uhodil na hluboké kořeny zla, a proto také jeho satira má hlubší, širší, socialní význam. Jeho „Kraljević Marko po drugi put medju Srbima“ (1901) jest ostrou satirou na ztrouchnivělý život národní, život bez idealů, bez vůle a ambice v té veliké protivě proti němu, „co kdysi bývalo.“ Autor s velikým humorem líčí, čeho všeho bylo dožíti se národnímu junákovi ze 14. století uprostřed svých potomkův, až zvolá: „Namučil jsem se, ale žalostného pole Kosovského jsem nespatřil! Bili mne, žalářovali mne, pandury stíhali a konečně mezi lidi mě uvedli!“ Včasně volená látka byla příčinou, že se povídce té z počátku přikládal daleko větší význam (a i cena), než jak zasluhuje. Málo která povídka spatřila v tak krátké době tolik vydání, jak ona. Zpracování látky je dosti špatné, Domanović by zajisté týž předmět dnes po vydání „Dange“, „Vodje“ a „Stradije“ lépe zpracoval. Mnohem lépe se mu povedla „Danga“. Toť ohnivý meč, jenž bez milosrdenství potírá vše podlé, ničemné a zhnilé; tu jsou sebrané kapky, hořké kapky mrzkosti, podlosti a chabosti měšťanů, kapky, jež bijí daleko, dalekánsky, jež svírají hruď a tají v ní dech. V jednom městě — tak sní básník — poručí kmet (představený obce), aby každý občan za označení vnější přijal na čelo „dangu“ (znamení vypálené). A občané návrhem tím jsou uchváceni; kde kdo spěchá, aby si dal ono znamení na čelo vypálit, mladí dokonce touží po dvojím takovém znamení. Když pak i spisovatel chtěl přijat takové vypálení, probudí se. Humoristicky, s pravým porozuměním života mrská tu autor

všecky možné výstřelky šosáctví. V satiře „Vodja“ líčí autor, jak zubožený národ opouští holou a neplodnou zemi, hledaje lepší, vybranější, kde by se mu snadněji žilo. Za „vůdce“ v tu zaslíbenou zemi berou si cizince, jehož na ulici najdou. Jdou za ním přes příkopy, výmoly atd. Většina veliká cestou zahyne, pouze vůdce a asi tři dospějí břehu. A tu táže se vůdce: „Jste-li pak všickni?“ — „Jak se můžeš tak ptáti? Pozdvihni hlavu a viz a spočítej, kolik nás zbylo.“ — „Nemohu se podívat.“ — „Proč?“ — „Jsem slepý.“ Utišení. „A to jsi cestou o zrak přišel?“ — „Ne, já jsem se narodil slepým.“ Naše trojice svěsí zoufale hlavy atd. „Kam teď?“ procedí jeden z nich hrobovým hlasem. „Nevíme.“ Tendence je příliš jasná. Celá satira založena na výroku Písma: „Slepý-li slepého vede, oba do jámy padnou.“

Stradije (rozuměj Srbsko) jest veliká allegorie, v níž se útočí na vládu posledních Obrenovićů. Vše, co poctivé ještě Srbsko cítilo a co proklínalo, dochází výrazu v té ostré, bezohledné satiře. Professor Nedeljković dí, že thema „Stradije“ upomíná na Swiftovy „Gulliverovy cesty“ nebo na Š. Branta „Narrenschiff“, ale dokládá, že nelze tohle spisovateli za porok přisuzovati, ježto jinak vede si úplně samostatně a originalně.

Domanovićovy satiry jsou „politického“ rázu a Skerlić praví kdes, že Domanovićovy satiry a básně Mitrovićovy více uškodily vládě Obrenovićově, nežli všecky politické články. Jedinou chybou Domanovićovou jest, že píše příliš rychle a že tudíž jeho sloh je dosti slabý.

Když roku 1899 vyšly v Bělehradě povídky „Iz starog evangjelja“ od Borislava Stankovića, kde kdo ve společnosti literátů se tázal: „Kdo je to?“ Roku 1902 následovaly „Stari elani“. Krásný to svět, do kterého nás uvádějí tyto a jiné povídky Stankovićovy: bujný východ plný poesie a kouzla, nedotknutý velikou kulturou, s lidem dosud ne zkaženým. Dějištěm je čarovná Vranja se svými bohatými vinohrady, úzkými ulicemi a hrbolatým dlážděním. Když Vranja připadla Srbsku, počala pomalu pomaloučku ztráceti kouzlo svého bývalého života, po kterém tak velice básník uholévá. A do toho starého života sáhl Stanković svou uměleckou rukou a loví z těch dob perly oslnivé krásy, krásy takové, že jich mnozí ani oceniti nedovedou. Ve sbírce „U Božijim ljudima“ (1902) vystoupil B. Stanković jako naturalista; podává t několik typů nízkých lidí, jak je byl nasbíral po hrobech a nárožích, ale bez života a snahy. V „Božích lidech“ jeví se Stanković tím, čím Jean Richepin ve svých „Chanson des gueux“ nebo Maksim Gorkij ve svých „Bosácích“. I není divu, že kritika srbská „strnula“ nad tím jeho výtvorem. Dramatisovaná jeho povídka „Koštana“ patří k nejlepším věcem z jeho péra vyšlým. Vytýkají mu v posledních pracích nedbalost slohovou i jazykovou. Výtky ty snad jsou příčinou, že již delší dobu nic nenapsal.

Petar Kočić vydal (svým nákladem) tři knížečky povídek „S planine i ispod planine“ (1902, 1903, 1905). Povídky v nich obsažené jsou pravé horské květy. Vůně života, mladosti a síly dýše z nich. Jednou z nejněžnějších povídek jest „Jablan“ (z druhé sbírky), kdež

ıejvětší rozruch mezi srbskými literáty způsobil zajímavým typem ›osenského sedláka v povídce „Jazavac pred sudom"; je to vlastně ·strá politická satira na tamější poměry. Kromě toho chválí jeho čistý azyk, nehledanost dialogu, výraznost úsloví a vnímavost pro kraj a id, který líčí.

Ivo Ćipiko vystoupil poprvé s knihou „Primorske duše" (1889). Kniha ta byla věnována „obdělavatelům hroudy zemské, již rolníci ·zdělávají s mukou, zalévají znojem tváře své a jež je za to vděčně ivi." Hned tehda napsalo „Brankovo Kolo": „Ćipiko — tu netřeba ›sobovati si ani jméno proroka — zaujme čestné místo mezi povídkáři ıaši literatury." A Ćipiko nezklamal nadějí do něho kladených, tak že ·oku 1901 napsal o něm Jakša Ćedomil: „Ćipiko jest bez odporu nejepší dnešní povídkář v Dalmacii a mezi mladými nemá sobě rovného v druhých krajích našich..." Druhá sbírka Ćipikových prací vyšla ·oku 1900 pod titulem „Sa jadranskich obalâ". Práce v této sbírce ›okládají se za nejlepší, co dosud napsal. Třetí sbírka Ćipikových po›ídek vydala „Srpska knjiž. zadruga" roku 1903. Ze všech prací ˈipikových patrno, že se mu nejlépe daří v tom, co může — abych ak řekl — jedním dechem napsati; ve větších pracích (i povídkách) eho postrádáme souměrnosti, jednolitosti. Poslední jeho práci „Za kruhom" (chlebem) vydala Matica srpska roku 1004. Skerlić nazývá ›ráci tu skoro romanem, ale kritik „Brankova Kola" dí: „To není ·oman ani to nejsou dvě novely, nýbrž je to obraz, věrné zrcadlo lalmatského života." Ivan Polić, roztrpčen nešťastnou láskou, vrací se ; university na ostrov k otci, bohatému, ale sobeckému obchodníkovi. V přírodě nalezá klid, ale za to s druhé strany doléhá na něho těžce nevole národa. Najmě hrozí se propasti, jež se rozevřela nad chudinou ı jež nemilosrdně stravuje mladé její idealy. Ach, jak by rád pomohl chudině, ale nemůže. Oni hore nemohou nebo nevidí, poněvadž viděti nechtějí. Přicházejí na ostrov hledat východu své nevoli; národ se nadívá a čeká, až se dočká — stříbrem okovaného missálu pro kostel. Aby hladnou smrtí doma nezahynul, žene se lid „za chlebem"; tam běží i Marija, do níž se Ivo upřímně zamiloval, a tam se provdá. „Za chlebem" běží i Kata, jež se poddala Ivovi, jen aby lásky užila, ač při tom nikdy nezapomněla na svého drahého Marka. I Marko odejde „za chlebem". A tak se vše rozplyne. Skerlić dí, že vniterný život Ivův, jenž přece tvoří jádro povídky „Za kruhom", ztrácí se ve spoustě vedlejších episod. Hlavními momenty Ćipikovy činnosti jsou: láska, něžná, teplá a upřímná láska s nešťastným koncem. Ćipikov je dobrým znalcem prostředí, z něhož vybírá látku, ale povídky jeho postrádají oné lokalní barvitosti, jíž se vyznačují práce na př. Borislava, Kočiće, Miličeviće a j.

Málo které knize hleděno s takovou dychtivostí vstříc jako „Bijednim ljudima" Milana Budisavljeviće. Ač úsudky se o ní rozcházejí, přece všichni za jedno jsou v tom, že Budisavljević jest pravý talent. A kdo jsou oni „Bijedni ljudi"? Inu ti, kteří — ať už ze skutečné a pravé bídy nebo jenom z touhy po zlepšení svého stavu — opouštějí

rodinu, otčinu a jdou do ciziny „za chlebem". A co je „tento chléb stojí, to právě ukazuje či vypravuje Budisavljević ve svých dvo sbírkách „Bídných (ubohých, chudých) lidí": jednoho rozvrat a mravn zkáza ženy, druhého uhnání a nakažlivé nemoci venerické, a tím zbortěn nadějného sňatku, jiného tělesné zmrzačení atd. Budisavljević pí chvatně, a proto uskrovní-li se, lze se od něho dočkati čím dál tí lepších věcí.

Milan Pribićević vydal roku 1904 sbírku povídek „U mrak i magli", počtem desíti. Pribićević patří k tak zvaným „secesionalistům t. j. k oné vrstvě spisovatelů, kteří se snaží formou a výborem slo frasí a úsloví a pod., jakož i celou stavbou povídky působiti na čtenář tím však není řečeno, že by snad náležel k výstředníkům toho směr To co do formalní stránky. Co do látky či pojímání a nazírání n svět možno ho nazvat stoupencem norských spisovatelů. Život, kte on líčí, jest plný mlhy a mraku, neboli jasněji řečeno jeho osoby ž v hluboké tmě a husté mlze. Osoby, jež nám předvádí, nejsou zlýn právě naopak, ale život jejich je těžký a hořký.

Veljko M. Milićević podlehá vlivu francouzských spisovatelů a to naturalistů. Z jeho povídek vynikají „Mrtvý život" a zvláště krás „Vihor" (Vichor); obě vyšly v „S. knj. Glasniku". Jestli od koho, te od něho mohou se Srbové nadíti dobrého romanu.

M. Uskoković upozornil na sebe v poslední době svými jadrný impressiemi. Jeho črty „Pod životom" (1905) živě připomínají p dobné práce Mažuraniće neb Andersena, Malarmé a pod. Arci dos se jim rovnati nemůže, ale některé věci jeho jsou pozoruhodny. Náz jeho světový jest pessimistický, přecházející v jakousi morální lhostejno

Jsou ještě mnohá slibná, nad prostřednost vynikající jména, a úsudek těžko o nich dnes už pronésti; teprve budoucnost ukáže, z z nich budou sokoli.

Posudky.

borník Durdíkův. Knih vydaných Jednotou filosofickou čís. 1. V Praze 1906. Str. XXXIX a 486. Cena 7 K 50 h. Díl I.[1])

Filosofická Jednota, odhodlavši se vydávati svou Knihovnu, neohla šťastněji voliti prvé své číslo než tento „Sborník Durdíkův". eť Durdík jaksi otcem a zakladatelem novějšího filosofického ruchu eského, a nevydané dosud práce jeho, které nám přináší „Sborník", načí dovršení a jakési docelení jeho filosofického vývoje. Jsou, jak rávem dí v předmluvě „Sborníku" prof. Krejčí, nejen „trvalým obohaením filosofické literatury naší, nýbrž i důležitým dokumentem pro istorii našeho vývoje kulturního" Nutno tedy s opravdovou radostí itati prvé toto číslo Knihovny filosofické Jednoty, a přáti si, aby volba ostatních čísel byla tak šťastna.

„Sborník Durdíkův", vedle dvou pojednání o Durdíkovi — rofessor Krejčí „O Durdíkově metafysice" a Jaroslav Kamper Josef Durdík jako kritik a básník", podává z pozůstalosti urdíkovy větší spisy „Soustava filosofie", Darwin und Kant" báseň „Večer" s výtečnými dodatky Dra. A. Papírníka, terý pozůstalost Durdíkovu k vydání srovnal a připravil. Co nejdříve á vyjíti díl druhý, kde budou menší práce a životopisný material urdíkův.

„Soustava filosofie", jež vzbudila již pozornost, když ji veřejňoval r. 1904 v „České Mysli" Dr. Papírník, zdá se mi jakousi větí Durdíkovou, vyslovením jeho filosofického creda. Jak svědčí dpisy jednotlivých kapitol: O metafysice, Záhady metafysiky, Obnova etafysiky, Nižší a vyšší metafysika, Potřeba metafysiky, Vloha metasická, Náboženství, jedná spis o metafysice a stává se její apologií. urd.k, který v mladších letech pohrdal metafysikou i náboženstvím išeť v letech 60tých Hostinskému: „...metafysiku a náboženství ať zme čert!"), stává se na konci svého života a filosofického vývoje ého jejich obráncem A myslím, že obráncem skutečně upřímným přesvědčeným. „Soustava filosofie" byla by toho nejlepším doadem. Nechápu, proč soudí professor Krejčí, že Durdíkův názor náboženství je pouhý výsledek oportunismu jakéhosi. Nemohl Durdík, v mladších letech byl svobodomyslný a v kruzích kněžských persona grata, na konci života přesvědčení svého změniti, a to upřímně, utečnými důvody veden? Není dosti podobných obratů? Na druhé ané však rád připouštím, že je mnoho rozporů a nesrovnalostí mezi urdíkovými předpoklady filosofickými a jeho náboženstvím. Ovšem roky v „Soustavě" str. 64, 66 na př.: „Ježto metafysika si klade za sestrojiti jednotný názor světa, ale přehlédajíc vše, co jí dáno jest. nečně ku poznání přichází, že přese všechno namáhání úlohu tak kou po vědecku vyplniti nemůže... dodává ku poučkám svým ještě

[1]) Ačkoli redakční výtisk knihy nám zaslán nebyl, uveřejňujeme přece zprávu o k vůli památce Durdíkově. *R.*

tento zásvit do budoucnosti, že filosofie i náboženství budou trvat vedle sebe, že toto ani onou ani čímsi jiným nahrazeno býti nemůže.“ „...z úloh filosofie, již má konati při vzdělancích, je ne snad jim nahrazovati náboženství, nýbrž chrániti je, opevniti proti polovičaté vzdělanosti a křivé osvětě, proti ‚nevěře‘, která je vždy velice dogmatická...“ mnoho mi nevysvětlují.

Zdůvodněním základů Durdíkovy metafysiky, t. j. dynamistického jeho atomismu je německý spis „Darwin und Kant. Ein Versuch über das Verhältnis des Darwinismus zur Philosophie“. Je to pokračování a dovršení habilitačního spisu jeho „Leibnitz und Newton“ (Halle 1869), jak již dokazuje i ta okolnost, že je psán německy. Je to, jak právem dí v dodatku Dr. Papírník, „nejdůležitější metafysické dílo Durdíkovo“. „Soustava filosofie“ jest jen zhuštěný trest (hlavně I—IV) obou německých děl Durdíkových. Dnes ovšem je spis již poněkud zastaralý (byl sepsán kolem 1874), ale pro ocenění Durdíkova významu velmi důležitý. Pouštěti se do hlubšího rozboru spisu vedlo by nás příliš daleko; podotýkáme jen, že spisem tím ukazuje Durdík svou oblibu pro Kanta zcela jasně.

Báseň „Večer“ pro poznání povahy Durdíkovy bude vždy cenná. „Durdík básník doplňuje Durdíka filosofa pro každého, kdo z tvorby vysouditi chce základní rysy jeho povahy, aby odkud vlivy současného okolí a individuální vývoj v celku mohl pochopiti,“ praví dobře v předmluvě professor Krejčí. Konečně nutno podotknouti, že dodatky Dr. Papírníka jsou velmi svědomitě, ba někdy až příliš rozvláčně spracovány a že dobře poslouží budoucímu historiku české filosofie.

Je si jen přáti, aby „Sborník Durdíkův“ došel co největšího rozšíření a pochopení u českého čtenářstva. Rozšíření jeho bude nejlepším uctěním památky filosofa v našich poměrech tak vynikajícího.

Dr. J. Kratochvil

Fontes historici liturgiae Glagolito-Romanae a XIII ad XX saeculum. Collegit, digessit et indice analitico instruxit *Dr. Lucas Je*[...]. Veglae MCMVI. Sumptibus ephemeridis Slavorum litterae theologicae Pragae.

Kniha, jaké jsme dosud neměli. Obsahem jejím jsou regesta listin a aktů týkajících se dějin a rozvoje římskoslovanské liturgie hlavně na slovanském jihu od věku třináctého až po nynější dobu a zároveň úcty slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje. Prameny z doby nejstarší nejsou pojaty ve sbírku, bylyť již mnohokráte otištěny a jsou tedy dostatečně známy.

Liturgie římskoslovanská, jejíž spojení se sv. Cyrillem a Methodějem není dosud dostatečně objasněno, přese všechnu nepřízeň latinských hierarchů dochovala se do třináctého věku jenom přízní charvatských knížat a vytrvalostí charvatského lidu. Jestliže i papežové někdy vystupovali proti ní, jednali podle zpráv, které jim byly podávány. Nově potvrzena byla slovanská bohoslužba na IV. sněmě Lateranském r. 1215. Navždy uznal její právní titul Innocentius IV papež listem Filipovi biskupu senjskému z 29. března 1248.

Povolilť jemu, aby přizpůsobě se obyčeji svého kostela slovansky sloužil podle ritu římského. Důvodem jemu bylo: sermo rei et non res est sermoni subiecta. Týž papež 26. ledna 1252 povolil Fruktuosovi biskupovi kuckému, dopustiti benediktinům omišaljským hlaholskou bohoslužbu.

Potom šířila se liturgie římskoslovanská na jihu víc a více. Velikou zásluhou Dra. Luky Jeliće jest, že pracně sebrav látku, pokud se jí mohl dopátrati sestavil nám přehledně, kdy, ve kterých diecesích a na kterých místech dá se zjistiti. Tím ovšem není řečeno, že by oblast její nebyla ještě o maličko rozsáhlejší.

K oblasti této náleželo nebo náleží až dosud nynější arcibiskupství Barské, z části nynější církevní provincie Gorická a sice obvody diecesí Gorické, Lublaňské, Porečskopuljské, Trstskokoparské a Krcké; provincie Zaderská s diecesemi Zaderskou, Dubrovnickou, Hvarskou, Kotorskou, Spljetskomakarskou a Šibenickou; provincie Záhřebská s diecesemi Záhřebskou, Djakovskou a Senjskou; nynější provincie Vrhbosenská s diecesemi Vrhbosenskou, Mostarskoduvenskou a Trebinjskou. Hlaholskou liturgii pěstovaly i řády benediktinský, paulinský, františkánský, minoritský a třetí řád sv. Františka. Ve 14. století objevuje se římskoslovanská liturgie až v Lipně diecese Čanadské ve stolici aradské v Uhrách. Kdekoli v Srbsku v 17. století užíváno obřadu římského, slouženo hlaholsky. V témže věku vyskytuje se až i v Srědci bulharském. Že zavedena byla v jednom klášteře v Čechách a v Polsku, kdož by nevěděl? I v samém městě Římě u sv. Jeronyma byla a nyní i v nově zbudované kaplici sv. Soluňanův u sv. Klimenta dovolena jest, jakož měla své právo v ústavě illyrském v Loretě a až dosud trvá v Benátkách u sv. Jiří a Tryfona

Spisovatel uvádí, že v 15. věku na některých místech místo slovanštiny zaváděli latinu opati kommendatoři benediktinští. V témže věku vláda benátská poručila, by z kteréhos kláštera na Krku byli vypuzeni hlaholáši. Nepřáli bohoslužebné slovanštině ani ustanovení zde prelati cizinci neznající jazyka lidu, nepodporovali jí úřady, zjevným nepřítelem byl jí humanismus. Vlivem politickým nebo národním ukazovaly jí svou nepřízeň rakouské úřady v Rjece na hradě sv. Víta, roku 1663 zapovídal ji tam biskup Puljský [1]) v kollegiatě u Panny Marie. Školy jesuitské přispěly, že na mnohých místech zanikla. Tak se stalo v diecesi Trstské. V diecesi Petenské (nyní část téže) Antonín Zaro biskup již kolem roku 1604, kde mohl, zaváděl latinu místo slovanštiny a ustanovil, že nebude světiti hlaholášův. Proto poslal některé mladíky na studia do Lublaně, jiné do Štyrského Hradce. Roku 1628 byli všichni faráři latiníci až na tři, roku 1644 zůstal jediný hlaholáš. Biskup Antonín Marentius nesvětil leč kdo znali dobře latinsky.

V diecesi djakovské od nepamětných dob užíváno liturgie římskoslovanské. Poslední zbytky její potlačil biskup Mirko (Emerich) Raffay (1816—1830). Nebožtík Strossmayer sice vymohl její obnovení při

[1]) Který, nelze mi pověděti; toho roku byli biskupové: dominikán Ambrosius Fracasini a Bernardin Corniani. Gams, Series episcoporum. Ratisbonae 1873, pag. 803.

slavnosti svěcení nové kathedraly, ale vláda vlivem Maďarů jeho snahu překazila. Hrozilať, jestli od svého neupustí, že uzná zabrání Říma králem italským a že následovati bude návštěva téhož krále císařem.

V arcidiecesi zaderské taktéž vláda roku 1817 působila k tomu při opravě studií theologických, aby povlaštěn byl klerus, tak aby během desíti let vymizela úplně bohoslužba hlaholská. Když ji deset farářů nahradilo latinskou, nařídil r. 1843 generalní vikář biskup Jan Berčić, aby zaveden byl starý pořádek. Rakouská vláda r. 1871 opět naléhala, by zavedena byla ve všech kostelích arcidiecese latina, však arcibiskup Petr Domnius Maupas zachránil klenot privilegia národního. Když však kongregace obřadů vydala svůj dekret z 5. srpna 1898 ordinariům provincií Gorické, Zaderské a Trstské, arcibiskup Jiří Rajčović, domnívaje se, že třeba jej vykládati přísně, uznal, že ani jediný kostel diecese nemá práva na výsadu slovansky sloužiti mši sv. Než věci ujal se se vší rozhodností zemský sněm, appellovalo kněžstvo i lid, a ačkoli vláda zachycovala appellace, vydán dekret z 22. srpna 1900, dle něhož privilegium platí pro kostely, kde ho užíváno bylo nepřetržitě v posledních třiceti letech.

V diecesi Spljetské, kde r. 1688 bylo 36 far hlaholských a pouze 8 latinských, založil biskup Štěpán Cupilli hlaholský seminář v Sučci roku 1714 a r. asi 1748 biskup Pacifik Bizza v Priku, biskup Alois Maria Pini jej zreformoval roku 1854, ale vláda jej roku 1880 přese všecky protesty spljetskomakarského biskupa Marka Calogera definitivně zrušila dle nařízení ministerstva kultu z 10. února 1879.

V diecesi Záhřebské až do sedmnáctého věku obecně i v kathedrale bylo slouženo římskoslovansky, což doklady mnohými dokazuje Dr. Jelić proti dovozování nejmenovaného spisovatele (—t) uveřejněnému v Zagrebačk. katoličkom listu, tečaj XV. br. 9—11. Nyní se užívá pouze charvatského ritualu a evangelistáře.

Ediktem rakouské vlády zapovězeno naprosto r. 1870 v ústředním semináři v Gorici učiti hlaholštině. Příčinou zápovědi bylo strašidlo panslávské. Biskup porečskopuljský Jan Kř. Flapp zapověděl sloužiti slovansky r. 1887 zastíraje se tvrzením, že se slouží jazykem národním (lingua vulgari) a staroslovanský prý nikde v diecesi není v právu; ale Řím rozhodl r. 1900 jináč: privilegium jazyka slovanského platí tam, kde se ho nevzdali dobrovolně, nýbrž z nezbytnosti pro příčiny zevnější, buďto z nedostatku missalů nebo kněží znalých toho jazyka.

Významno tolikéž jest, že ministr kultu Gautsch v srpnu r. 188[illegible] zapověděl žákům středoškolským obcovati mši sv. sloužené slovansky obřadem římským a že v 19. století kapituláři barbanští diecese Porečsko-puljské Petr Stanković a Anton Gambini spálivše liturgické knihy slovanské hlaholštinu obmezili na některé funkce podružné.

Konečně nelze zamlčeti snahy maďarské hierarchie, aby slovanský jazyk u katolíků ritu východního v Uhrách nahražen byl maďarským nebo aby přijali latinskou liturgii. Když se jim nepodařilo ani jedno ani druhé, ministerstvo zahraničních záležitostí skrze vyslance v Vatikaně zahájilo jednání, aby katolickým Jihoslovanům bylo privilegium bohoslužby římskoslovanské zrušeno neb alespoň obmezeno.

Promluvil jsem obšírněji poněkud o římskoslovanské liturgii na jihu, protože u nás není o ní mnoho známo. Za všecky tyto zprávy vděčni jsme spisovateli této vzácné knihy. Ovšem nezapomněl všimnouti si i hrobu a ostatků sv. Cyrilla a úcty vzdávané sv. Soluňanům. Také zmiňuje o rozmanitých rukopisech, knihách a památkách blaholských.

Byl bych skutečně povděčen, kdybych se byl více dověděl, jaké to listiny jsou na faře v Pručišći na ostrově Hvaru a ve farách ve Filipjakově a v Bibinji arcidiecese zaderské. Tuším jenom přehlédnutím uvedena XIX č. 63 a 66 zpráva, že záhřebský biskup Petr Domitrović jako poručník hrabat Zrinjských Mikoláše a Petra beneficium hlaholské ve Svetici proměnil v latinské. Vidím v tom nedůslednost, transskribuje-li se ь na jednom místě latinským ı bez tečky, jinde latinským *b* kursivním.

Za vydání knihy děkovati jest redakci časopisu Slavorum litterae theologicae v Praze. s.

Joh. Ev. Pichler und *Wilh. Pichler:* Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht. Wien 1904. Str. XVI a 251 v 8°.

Joh. Ev. Pichler: Katholische Volksschul-Katechesen. Erster Teil: Glaubenslehre. Wien 1905. Str. VIII a 167 v 8°.

Týž: Katholische Volksschul-Katechesen. Zweiter Teil: Sittenlehre. Wien 1906. Str. 222 v 8°.

Bratří Pichlerové náleží mezi nejpřednější zástupce vědy katechetické nové doby v Rakousku. Oba působili dříve dlouho v duchovní správě. Starší byl farářem v arcidiecesi vídeňské, mladší byl u něho za kaplana. Již tehda prosluli rovněž v lidu jako ve vůkolním kleru svými katechesami. Oba vzdali se zároveň duchovní správy, aby se cele a výhradně věnovali povolání katechetickému nejen slovem, nýbrž i pérem. Díla nahoře uvedená vyšla již jako ovoce toho obmezení na pole pouze katechetické.

Kniha první, „Lehrplan", vydaná prací společnou obou bratří, obírá se rozvrhem učební látky katechetické ve smyslu nejširším. Jest plna bohatých, z vlastní dlouholeté praxe čerpaných pokynův a rad, jak vzdělati se na katechetu, jak ve škole pracovati s výsledkem. Nejcennější části díla jsou bezpochyby podrobné rozvrhy látky školní, nejen podle škol a tříd, ale i podle jednotlivých hodin co nejsvědomitěji propracované. Ale i co se v knize praví o vyučování na školách jednotřídních, o přípravě dítek na první svatou zpověď a svaté přijímání, o poměru katechety ku katechismu, o učení se nazpamět ve škole, o literarních pomůckách katechetových atd., uvítá nejeden kněz v duchovní správě s dostiučiněním a povděkem.

Kniha druhá a třetí vyšla prací samostatnou staršího bratra J. E. Pichlera. Provádí se v nich prakticky theorie a rozvrhy podané v díle prvním. Jich obsah naznačen jich titulem. Roku 1905 vyšlá „Glaubenslehre" až příliš snad neúhledným zevnějškem upomíná živě na skromného svým vystupováním autora. Nejnověji vydaná „Sittenlehre" nese se v úpravě velmi slušné a i oku mile se zamlouvající.

Co všem těm pracím kladu za zásluhu, jest především umírněnost v požadavcích jak vzhledem katechety tak vzhledem dítek. Umírněnost, která by se až chudobou zdáti mohla, ale která nejvíce asi je s to přispěti k plnému rozvinutí sil jak se strany dítek tak se strany učitele náboženství. Dále pak přesné vytčení cíle učebního nejen pro každou dobu, nýbrž i pro jednotlivé hodiny. Jedno i druhé, umírněnost co do látky katechetické a její určité rozvržení, má význam největší zvláště pro počátečníka v povolání katechetickém. K tomu přistupuje (v posledních dvou knihách), že katechese vzdělány jsou na základě našeho nového katechismu a že stálý mají zřetel na naše rakouské poměry a potřeby. A konečně že i samy o sobě jsou pravými perlami vědění umění, d u c h a katechetického.

Neosměluji se ovšem mluviti tuto jako odborník katechetický. Pronáším svůj úsudek spíše jako kněz praktický. Byl jsem před lety katechetou na škole Komenského ve Vídni. Připravoval jsem se tehda svědomitě (i písemně) na každou hodinu školní dle nejlepších starších i mladších klassiků katechetických. A výsledek? Že bych byl i sebe i dítky umořil přebytkem látky, s níž nevěděl jsem si porady. I tentokráte jest mi působiti na jednotřídce za poměrů neobyčejně trudných ano vzhledem školního „materialu“ přímo abnormalních. A přece dodělal jsem se celkem úspěchů, jimž sám se někdy podivuji. Dal jsem se úplně do vleku bratří Pichlerů, a přiznávám se rád, že teprv od nich naučil jsem se pracovati ve škole s radostí a neodvislostí, ale i s užitkem. Knihy nahoře uvedené značí skutečnou akvisici pro knihovnu zvláště kněze v duchovní správě působícího. Užito-li jich svědomitě značí nepochybně i prohloubení duchovní správy samy.

Dr. Frant. X. Novák.

Paul Kleinert: Die Propheten Israels in socialer Beziehung. Leipzig 1905. Hinrichs. Str. V a 168. Cena 3 M 50 f.

Nedávno stěžovali jsme si, že nemáme sociologie křesťanské na základě Písma, ba že vůbec písmo svaté Starého i Nového Zákona až dosud bylo příliš málo oceněno v ohledu socialním. Uvedená kniha je cenným příspěvkem v tomto ohledu (autor jest ovšem protestant!). Spisovatel líčí nám jasně a samostatně socialní názory proroků a především jich vznešené postavy a činnost, ukazuje, jak živě a rozmanitě chápali a luštili základní formy života socialního, socialní ethiky, i když jim specielní otázky, zvláště naší doby, byly cizí. Pravda, žili proroci v jiných poměrech socialních, národohospodářských než my, nehlásali ex cathedra nauky národohospodářské, než přece vystihli a hlásali životní kořen všeho pořádku socialního i nejvyššího ředitele socialního života tak jasně, že názory jich ještě dnes mají trvalou cenu. Mimo to individualita a různé okolí každého proroka vtiskují svérázný charakter jeho názorům.

A m o s chce, aby proud spravedlivosti zavlažil celou zemi, aby práva každého člověka byla uznána; H o s e a s touží po tom, aby chesed, láska, pojila lidstvo, ideal, jenž zapomenut po celá století, uskutečně

jest vlastně až v první obci křesťanské; Jesaia, vznešený, jenž viděl v tak úchvatných rysech královskou velebnost boží, raduje se z myšlenky pořádku, budoucí vlády dle vůle boží, jež udržovati bude pořádek na celé zemi; Micha (kap. 1—5.), rolník plný vzteku nad špatnými městy, trpí a zabývá se problemem měst, která jsou krbem hříchu a příčinou bídy; bída přítomných poměrů naplňuje Zefanju malomyslností, tak že pochybuje o záchraně celého národa a omezuje se jen na malý, pietistický hlouček „chudých". Bratrská rovnost všech soukmenovců — toť základní myšlenka socialní Deuteronomia. Doba úpadku, v níž žije Jeremiáš, nedovoluje již podnětů nebo pokusů socialních. Přece však náboženský individualismus, k němuž dospěl Jeremiáš, vroucí spojení duše s Bohem, jež stejně cení každého jednotlivce a spojuje v jednu rodinu všechny, jest nejdokonalejší rozluštění problemu socialního a nejvznešenějším idealem života socialního. Katechismus Ezechielův (kap. 18., 5—9.) obsahuje veliké požadavky socialní; jeho stát budoucnosti spočívá na myšlence rovného rozdělení půdy a nezměnitelnosti rodinného majetku; strážcem tohoto řádu jest Bůh. V následující době vyniká ještě „Maleachi", jeho ocenění manželství a rodiny staví jej po bok socialně činným osobnostem.

Tento stručný nástin socialních názorů proroků nevyčerpal ovšem obsah celé knihy. Spíše dlužno podotknouti, že autor kreslí vždy celou postavu proroků a vysvětluje její názory z celku a spojuje s celkem. Případná líčení různých period, srovnávání tehdejších poměrů s podobnými v dobách jiných, jemné, často překvapující pochopení jednotlivých míst jsou častá. Právem akcentuje autor, že doba, kdy proroci vystoupili, nebyla tak děsná, jako ji líčí spisy proroků, zvláště pak klade důraz na osobnost proroků, jich praktickou činnost vedle spisovatelské, ona jest božským tajemstvím ještě více než jich spisy a socialní solí oné doby víc než jejich kázaní. J. Valenta.

Dr. Franz Sawicki: Der Prediger, Schopenhauer und Eduard von Hartmann oder Biblischer und moderner Pessimismus. Fulda 1903. Actiendruckerei. Str. 108. Cena 1 K 80 h.

Často a často se vytýká, že některé knihy Starého Zákona, zvláště Kazatel, Job a lamentace Jeremiášovy mají silný nátěr pessimistický. Je výtka tato skutečně oprávněnou? Jaké stanovisko zaujímá Bible k pessimismu? Je tak zvaný pessimismus Kazatelův totožný s pessimismem moderním? Není mezi nimi žádného rozdílu, či je snad zásadní rozdíl? Autor sám v předmluvě proti názoru Scholzovu, že prý každý, kdo Kazatele dle literního znění chce vysvětlovat, se chtě nechtě dostane do konfliktu s hlavními zásadami Starého i Nového Zákona, že upadne do pessimismu (A. v. Scholz, Kommentar über den Prediger, Leipzig 1901), proti tomu názoru tvrdí autor, že ani literní smysl dotyčné knihy neodporuje zásadám křesťanským. Racionalistická kritika se velmi divila, jak dvěma knihám starozákonním, Kazateli a Velepísni mohl býti přiřknut charakter inspirace, jak se mohly dostat do kanonu židovského. Velepíseň prý se vyjímá jako milostná píseň

a Kazatel, jako essay Volairea mezi folianty theologické literatury (Renan), Heine nazývá Kazatele „Das Hohelied der Skepsis“ a Hartmann „brevířem nejmodernějšího materialismu a nejzazší blaseovanosti“ (str. 3). Zkrátka „Kohelet“ je systemem fatalismu, skepticismu a epikureismu (Knobel); pessimismus prý čiší skoro z každé věty a neliší se pranic od pessimismu Schopenhaurova (Taubert). Jak se má věc ve skutečnosti? Někteří exegetové se chtěli pochybným místům vyhnout tím, že vkládali do této knihy dialog — autor prý mluví ve dvou osobách — nacházíme v knize hlas těla i ducha, duch pak konečně vítězí. Ale mínění toto postrádá pevného podkladu v knize samé; její forma není dialogická, nýbrž thetická. „...in den Augen des Verfassers kommt allen einzelnen Gedanken, die er ausspricht, Wahrheit und Wert zu. Nur ist zu beachten, dass das Ganze eine fortschreitende Untersuchung ist, dass der Ferfasser bei den einzelnen im Verlauf derselben ausgesprochenen Resultaten nicht stehen bleibt, sondern rastlos weiter forschend zu immer neuen Resultaten vordringt, welche die früheren fortbilden und ergänzen, näher bestimmen und begrenzen, so dass jenen nicht immer ein absoluter, endgiltiger, sondern nur ein relativer, vorläufiger Wert zugesprochen werden kann“ (str. 5). V první části rozepisuje se autor o zlu v Kazateli a nachází zásadní rozdíl mezi ním a moderním pessimismem. Lidský život a svět, d[illegible] Kazatel, je marnost, protože zde nenacházíme žádného štěstí, žádné blaženosti, která by úplně, dokonale člověka uspokojila. Schopenhauer: „Život lidský je naprosto marným, je nutně nešťastným a sice nejen na tomto světě, nýbrž i na každém jiném světě možném — neboť positivního štěstí není.“ Hartmann: „Život musí být marným, protože na světě je víc neštěstí než štěstí; všude převládá bolest a zlo.“ Ačkoli Kazatel uznává marnost tohoto světa, drží se přece pevně víry v Boha; nedává mu žádné viny, ano praví, že vše stvořil dobře (3 11) zlo pak vězí v člověku samém, pochází ze zneužívání svobodné vůle. Fysické zlo pochází od Boha a má ráz ethický a medicinalní, by člověk byl stále a stále ponoukán k pokoře a k důvěře v Boha (7, 15) Bůh chce mravní obrození člověka, proto sesílá naň utrpení. Co říká moderní pessimismus o původu zla? Učí, že vše je přirozeně zlým, bolest je nutně se životem lidským spojena; zlo je v přirozenosti světa a lidstva a je tam vloženo samým bohem — ovšem pantheistickým. „Co jest to za Boha, který světu, jenž je skrz naskrz samým utrpením, dal existenci? Moudrý a dobrý bůh to být nemohl, neboť bolest světa je dle pessimismu tak hrozně velikou, že vědomé stvoření by bylo skutkem nelidské surovosti proti stvořeným bytostem. Nechceme-li zlého démona udělat stvořitelem, pak jsme nuceni přijat za tvůrčí moc slepou, nerozumnou vůli“, praví Hartmann. Podobně píše i Schopenhauer: „Jest-li bůh stvořil svět, nechtěl bych být bohem, žal jeho (světa) rozerval by mi srdce“ (str. 50). Monotheismus nazývá Hartmann „s[illegible] venia verbo“ — monosatanismem; zlo světa nedá prý se nikdy srovn[illegible] s nejvýš dobrým stvořitelem, každá theodicea je marnou. Divná [illegible] představa o absolutní bytosti — slepá, nerozumná vůle, kter[illegible]

přece tvoří rozumné bytosti. Pojem pantheistického boha obsahuje mnoho odporů, jež i laik snadno najde. U moderních pessimistů nenacházíme skoro žádného porozumění o účelu, jaký má bolest a zlo v theismu. Tu a tam vidíme u nich lucida intervalla, v kterých se kloní k našemu názoru o účelu zla. Tak píše Schopenhauer: „Das ganze Leben stellt sich dar als ein Läuterungsprozeß, dessen reinigende Lauge der Schmerz ist“ (str. 55). A dále mluví dokonce i o zvláštním „řádu spásy“, kterým dobrá „prozřetelnost“, jak sám píše, se snaží přivést člověka cestou bolestí a utrpení k životu ctnostnému. Živými slovy líčí takové mravní obrození: „. . . wir sehen den Menschen, nachdem er durch alle Stufen der wachsenden Bedrängnis, unter dem heftigsten Widerstreben, zum Rande der Verzweiflung gebracht ist, plötzlich in sich gehen . . . sein ganzes Wesen ändern, sich über sich selbst und sein Leid erheben und wie durch dasselbe gereinigt und geheiligt . . . allem entsagen, was er früher mit aller Heftigkeit wollte. Selbst die, welche sehr böse waren, sehen wir bisweilen durch die tiefsten Schmerzen bis zu diesem Grade geläutert, sie sind andere geworden und völlig umgewandelt“ (str. 56). A podobně Hartmann: „Es gibt kein Leid, das nicht in diesem Sinne segensreich wirken könnte, wenn der Mensch es als eine ihm zur ethischen Bearbeitung gegebene Materie auffaßt.“ Pak mají oba pessimisté jenom krok k theismu, dle něhož se zlem má zadržet mravní hniloba, jež by beze všeho zla jistě nastala, a zároveň dáti pobídku žít ctnostně. Parenetická část „Koheleta“ vrcholí v napomenutí: „Boj se Boha a plň jeho přikázání!“ a takovým způsobem můžeš i na světě dojíti štěstí; doporučuje při tom mírné požívání světských radostí. Co píší moderní pessimisté o vykoupení? Je vůbec možným dle jejich názorů? Schopenhauer žádá naprostou negaci vůle, Hartmann pak jenom vůle sobecké; žádá sebezapírání v zájmu mravní ideje; takovým způsobem můžeme se státi účastnými jakéhosi blaha. Co míní Schopenhauer negací vůle? Popření vlastní vůle. Není však toto popření samo aktem vůle? Vůle vůbec nechtít je contradictio in adiecto; předpokládá také vůli a to silnou vůli, zvláště jedná-li se o potlačení přirozených vášní. Dle „Kazatele“ nastane vykoupení po smrti, což jasně vysvítá ze sedmého verše dvanácté kapitoly. Pantheismus místo toto vysvětloval přiměřeně dle svého systemu, že duše prý splyne s absolutnem a pozbývá osobnosti. Ale pojem Boha ve Starém Zákoně není pantheistický, nýbrž theistický, tedy Bůh osobní, což dokazují mezi jiným i mnohé anthropomorfismy. Někteří se odvolávají na místo (3, 21), že prý se jím popírá život posmrtný, ale místo ono naznačuje jenom, že rozum lidský sám jest neschopný rozluštit některé hádanky světa. Z mnohých jiných míst jde na jevo víra „Kazatelova“ v život posmrtný. Jaké vykoupení nacházíme u pessimistů? Jakým způsobem povstává? Zánikem osobnosti a splynutím s Nekonečnem. Tedy samovražda nejlepším prostředkem, jehož sice Schopenhauer a Hartmann nedoporučovali, který je však samozřejmým důsledkem.

Jaký je „pessimismus“ „Kazatelův“? Na světě není pravého štěstí a trvalé blaženosti; toho dojdeš v životě posmrtném. Moderní

pessimismus však učí, že zlo a bolest jest immanentní, že se životem úzce souvisí, že život bez bolesti je vůbec nemožným. Autor končí: „Der moderne Pessimismus löst alles Glück und alle Hoffnung in Illusion auf, deshalb zerstört er jedes Leben, der biblische ertötet das Niedere im Menschen, weckt und belebt das Höhere; der moderne vernichtet das Jenseits und verwüstet das Diesseits, der biblische verklärt dieses, in dem er jenes erschließt.“

Dr. Dennert: Die Wahrheit über Ernst Haeckel und seine Welträtsel. Neuntes Tausend. Halle 1906. Müllers Verlagsbuchhandlung. Str. 156. Cena 90 h.

Spis má ráz polemický a má dokázat, jak lehkomyslně Haeckel s důležitými problemy zachází. Haeckel jest dle Dennerta dogmatikem darwinisticko-monistické orthodoxie, je silný a odvážný v tvrzení, avšak slabý v důkazech; je víc přírodním filosofem než přírodozpytcem, neboť jeho konkluse nemají základu v nepopíratelných faktech, nýbrž v jeho bujné fantasii. Mimo to ztratil Haeckel u většiny svých odborníků renomé vážného, opravdového učence, neboť se mu dokázalo, že se dopustil ve svých spisech úmyslného falšování. Svým odpůrcům neodpovídá Haeckel věcně a klidně, nýbrž jen nadávkami a podezříváním.

V předmluvě omlouvá se autor, že tu a tam upadá do ostrého tonu, a poukazuje na jednání Haeckelovo praví, že se někdy naskytnou okolnosti, ve kterých jen tenkráte něčeho docílíme, když řekneme své mínění s důrazem. Haeckelových Záhad světových — vydání pro lid — vyšlo již skoro 200.000 exemplářů. Způsob, jakým zde Haeckel o theismu a křesťanství píše, jest nanejvýš hanebný. Na Dennertovu repliku jenenský papež, jak někteří Haeckela nazývají, odpověděl velmi nejistě a vyhýbavě; obsahuje prý opovržení hodné nájezdy a divnou směs podezřívání; na víc se asi Haeckel nezmohl. „Toť nejlepší důkaz“, praví autor, „že jest pravdou, co jsem ve svém díle proti němu napsal“ (VII). Haeckel jest jako fysiolog známý učenec, který by si byl větší slávu zjednal, kdyby byl zůstal v mezích věcného bádání, jež se zakládá na jistých faktech, a kdyby se nebyl dal unášet bujnou fantasií, jejíž plody vydává za skutečnost. Kritika křesťanství je zrovna úžasnou. Jedinou autoritou theologickou jest Haeckelovi pověstný anglický spisovatel — Saladin. „Víra v nesmrtelnost a zmrtvých vstání jest mu skrz naskrz materialistickou. Katolicismus jest polytheismem (!!), a to nižšího stupně než antický.“ A důkaz? Nikde ani stínu ani nejslabšího pokusu vědeckého. A při tom dělá Haeckel nevinného beránka, an píše: „Musíme důrazně podotknouti, že se zde jedná o nezbytnou obranu vědy a rozumu proti ostrým nájezdům křesťanství — ne však o neoprávněné útoky vědy.“ Jak nestranně Haeckel s vědou zachází, toho důkazem jeho dílo „Natürliche Schöpfungsgeschichte“, kde se pokouší o důkaz, že zárodky různých zvířat a lidí jsou úplně stejny. Za tím účelem přináší tři obrazce embrya člověka — opice a psa, a divná věc, ačkoliv jiní přírodozpytci veliký rozdíl uznávají mezi těmi zárodky, shodují se u Haeckela tak, že jich nelze ani rozeznat. Jak to přijde? Inu zcela

jednoduše. Haeckel vzal tentýž obrazec třikrát. Hned na to ozval se professor Rütimayer a pranýřoval vším právem takové jednání jako učence nedůstojné. Podobně jednal professor lipské university His; píše: „Kresby jsou částečně velmi nespolehlivy, částečně vymyšleny; jest proto počínání Haeckelovo lehkomyslnou hrou s fakty, které jest nebezpečnější než hra se slovy“ (str. 22). A Semper, professor anatomie na universitě würzburské, již roku 1876 ve své přednášce „Haeckelismus v zoologii“ pravil, že vědecká zoologie musí se přidržet indukce, nechce-li pozbýt renomé vědy přírodní, musí vycházet ze skutečného pozorování, a Haeckelovi vytýká, že základy jeho systemu... postrádají veškerého duvodu ve skutečnosti a od přísnější školy se ani zdaleka nepovažují za jisté ani prý nezasluhují diskusse. Z toho prý následuje, že od nesprávných a nedokázaných vět Haeckelismu jenom proto nebylo upuštěno, proto že se hodí do hypotheticky a dogmaticky konstruované budovy. Haeckel na to zrovna zuřil a dle obvyklé manýry vytýkal Semperovi jako každému svému odpůrci, který nechtěl na jeho domněnky přísahat, nevědomost v zoologii. V otevřeném listě odpovídá pak Semper: „Wahrlich, mein Herr Haeckel, ich bewundere die Kunst, mit der Sie es verstehen, jedes Dogma zu perhorreszieren und doch Ihrem Publikum kaum mehr als unbewiesene und oft unbeweisbare falsche Dogmata einzutrichtern; mit der Sie es verstehen, tatsächlich den Darwinismus zur Religion zu machen, doch aber das Bedürfnis nach solcher Naturforscherreligion zu belächeln; mit einem Wort, ich staune die Virtuosität an, die Sie besitzen in der Kunst, das Publikum zu gängeln am morschen Seil angeblich wissenschaftlicher Forschung“ (str. 37). Břitká slova, avšak pravdivá, zasloužená. Autor probírá pak kontroversi Hensen-Haeckel, kterou se taktéž předpojatost a nevědeckost posledního jeví v pravém světle, pak kontroversi Bastian-Haeckel, kterému onen vytýká, že není na něm nic než „Wind und Windbeutelei“ (70). — V kapitole nadepsané „Přírodovědecká dogmatika ve Světových záhadách“ pojednává se dvanáct základních vět kosmologických, kde Haeckelova fantasie slaví pravé orgie. „Je to snad svědomitost“, táže se autor, „jest vážné úsilí a nepředpojaté bádání po pravdě? Ne, není to nic jiného než neprominutelný dogmatismus — ein keckes Spielen mit der Leichtgläubigkeit eines kritiklosen Laienpublikums“ (str. 109). Roku 1892 psal Haeckel o své theorii v díle „Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft“, že prý jenom nevzdělaní a omezení mohou pochybovat o její pravdě; a jest-li tu a tam nějaký starý přírodozpytec její odůvodnění popírá a na její slabé důkazy poukazuje, projevuje tím jenom, že úžasné pokroky nové biologie a především anthropologie mu zůstaly neznámými (134). A dva roky na to píše v předmluvě k třetímu svazku „Systematische Phylogenie“: „Zur Zeit sind die einzelnen Teile unserer Stammgeschichte doch noch zu ungleichmäßig bearbeitet, und die Hypothesen der einzelnen Geschichtsforscher noch zu widerspruchsvoll, um eine ausgeführte, uns einigermassen abgerundete Darstellung derselben in Form eines Lehrbuches geben zu können. Vielmehr trägt mein

Entwurf noch durchweg den Charakter eines subjektiven Geschichtsbildes, welcher in knappem Rahmen einen Überblick über das Gesammtgebiet der organischen Stammesgeschichte nach meiner persönlichen Auffassung geben soll." Sám tedy poukazuje na subjektivní a hypothetický ráz své theorie, což vysvítá i z předmluvy k prvnímu svazku, kde na šesté stránce píše: Je samozřejmým, že dějiny našeho rodokmenu jsou a zůstanou budovou hypothes... „Nur ein kleiner Teil der Erzeugnisse, welche jene phylogenetischen Transformationen hervorgebracht haben, liegt uns in greifbarer Form vor Augen, der weitaus größere Teil bleibt uns für immer verschlossen. Denn die empirischen Urkunden unserer Stammesgeschichte werden immer im hohen Maße lückenhaft bleiben." A několik řádků před tím píše výslovně, že ani pozorování ani pokusy nám nemohou přímo vysvětlit, jak dnešní formy zvěřeny a květeny z dlouhých řad svých předků povstaly. Zde se nám jeví Haeckel sám ve dvojím světle; skoro bychom se domnívali, že poslední věty psal někdo z odpůrců jeho, jimž vytýkal nevzdělanost a omezenost. Tak si odporuje Haeckel zjevně tvrdě na jednom místě, že darwinismus jest pouhou theorií fakty nedoloženou, hypothesou, na druhém místě však míní, že jest úplně empiricky dokázána, že jest historickým faktem. Ze všeho jde pádně na jevo, píše autor v doslově, že stanovisko Haeckelovo není stanoviskem vážného a pravého přírodozpytce. Jeho principem není indukce se přidržovat, naopak reflexe a pozorování — toť jeho zásadou. Pozorování bývá často jako sirotek do kouta zatlačeno, kdežto reflexe bývá pojímána ve smyslu volné, nevázané fantasie. A co jest nejsmutnějším — příliš často musí se pozorování fantasii poddat. Jednání takové jest přírodní filosofií, ne však přírodovědou, jež se odvolává na skutečnost. Při čtení Haeckelových spisů člověk maně dívá se na nápis, zda není to snad dílo od Hegela nebo Schellinga. „Wahrlich, die Naturwissenschaft selbst hat das lebhafteste Interesse daran, dieses Gespenst zurückzuweisen und die Naturphilosophie wirklich und endgiltig zu vernichten" (str. 141).

Ke konci jest přidán otevřený list Ladenburgovi, kde rozebírá krátce jeho pověstnou řeč. J. VC.

Německý nakladatelský ústav ve Stuttgartě počal loni vydávati soustavné sbírky reprodukcí všech přístupných maleb nejznámějších světových mistrů pod názvem Klassiker der Kunst. Dosud vydáno bylo 7 silných svazkův, a to: Raffael (203 obrazy), Rembrandt (565), Tizian (230), Dürer (447), Rubens (551), Velazquez (146) a Michelangelo (166 obrazy); k vydání jest připraven celý Schwind, Van Dyck, Murillo, Holbein a j.

Dílo to má veliký význam nejen pro umělce, nýbrž i pro všechny, kdož díla umělecká chtějí studovati, neboť podává přímo idealní přehled celého vývoje a činnosti největších mezi malíři. V čele každého svazku jest obšírný životopis a kritický rozbor činnosti jednotlivých mistrů, jenž jest vhodným úvodem k jejich malbám. Reprodukce jsou pro-

vedeny zdařile a téměř u všech jsou podrobně podány i rozměry a způsob malby, letopočet vzniku, místo, kde uchovává se original, ano i jméno fotografa. V dodatku jsou reprodukovány originaly pochybné, jež se jednotlivým mistrům připisují snad neprávem, a ku všem důležitým obrazům připojeny jsou v zadu důkladné poznámky, v nichž líčen původ a osudy obrazu a vztah k jiným malbám téhož druhu. Každý svazek jest zakončen podrobnými seznamy chronologickými, přehledy míst, kde nyní se nacházejí originaly s podrobným jich u každého výpočtem a seznamem systematickým dle obsahu (obrazy náboženské ze Starého i Nového Zákona, Madonny a obrazy svaté Rodiny, obrazy svatých v abecedním pořádku, díla vztahující se k mythologii, obrazy allegorické, výjevy z dějin, portréty, obrazy různé a seznam děl ztracených). Titul a poznámky při jednotlivých obrazech podány též anglicky a francouzsky.

Všecky svazky vydávány jsou v lexikálním oktavu ve vkusné vazbě a při tom jest cena jejich poměrně velmi nízká (celý Raffael na příklad za 5 M.); proto není divu, že některé dočkaly se již třetího vydání. T.

Dr. K. Weiss: Kant und das Christentum. Köln. Vereinsschr. der Görres-Gesellschaft.

Ač dle slov Fonsegriveových Kant prý dávno zapadl do širé schrány minulosti, stoleté výročí jeho úmrtí ukázalo, že tomu není tak, že to duch, jenž daleko přesahuje úzké meze lidského věku a rozhoupává ještě mocné vlny v přítomném světě myšlenek. Také Weissova studie je toho důkazem, jež v prvé části zkoumá Kantův poměr k náboženství zjevenému a jeho stežejným otázkám (Kant's Stellung zur Religion und Offenbarung. Gott, Christus, Die Kirche, Geistigkeit und Unsterblichkeit der Menschenseele, Über das Gute und Böse, Die christlichen Gnadenmittel, Die Pflichten des Menschen gegen sich und gegen den Nächsten), v druhé pak obírá se otázkou, jaký vliv měl (a má) Kant na theology a náboženské filosofy v Německu a za hranicemi. Psáti o Kantovi není lehko: platí tu známá slova Rickertova: „Seitdem man angefangen, als entscheidend für die Auffassung von Kant's Ansichten über einige der wichtigsten Fragen, Notizen und Kolleghefte anzusehen, die Kant nicht drucken lassen, und die seinen gedruckten Werken geradezu widersprechen, wird man wohl überhaupt verzichten müßen, in diesen Fragen einen Satz mit Sicherheit als den Ausdruck von Kant's Meinung zu bezeichen“, ale spisovatel řeší úlohu dosti šťastně, a při vší stručnosti podává jasný obraz názorů před- a pokritických.

Stanovisko Kantovo ke křesťanství nejlépe jest osvětleno jeho pojetím pojmu Boha. Kant věřil sice v osobního Boha, ale jeho názor o poměru Boha k člověku činí ho vlastně zbytečným. „Gott soll nach ihm (Kant) auf Grund sittlicher Postulate der Vernunft angenommen werden, aber trotz dieses Glaubens an ihn hat Gott nach dem Kantschen System nicht den geringsten Einfluß auf die Menschen; nicht auf ihre Erkenntnis, da er sich nicht offenbaren kann, und nicht auf ihr Leben,

da er nicht im Stande ist, Gesetze zu erlassen“ (100). Proto musí přes některé pozoruhodné pokusy smíru zaujati katolicismus ke Kantovi rozhodné stanovisko odmítavé. Vždyť již i někteří protestanté (Pfenigsdorfer) opouštějí Kanta a hledají záchrany jinde — u Aquinského. Tím nejlépe dokumentována pravda, že přec jen Kant vložil ve své kritiky princip, jenž vede k rozkladu.

W. Schmidt: Der Kampf der Weltanschauungen. Berlin.

V osmi kapitolkách podává pan autor učení filosofů, kteří si „světový názor vybojovali“ a vybíraje jen ty, kteří ještě „žijí“ (wirksame), obral si za předmět svého studia tyto systemy: Der Positivismus (A. Comte), Der Materialismus (L. Büchner), Der Monismus von Hegelschen Ansätzen aus (Dr. Fr. Strauß), Der Illusionismus (L. Feuerbach), Die Entwicklungstheorie von theistischer Voraussetzung aus (Ch. Darwin), Der Monismus auf evolutionistischer Grundlage (E. Haeckel), Der dualistiche Monismus (Jul. Hart), Der Neukantianismus (F. A. Lange). Studie nejdou ovšem příliš do hloubky, ale budou vítány každému, kdo se chce s moderními proudy filosofickými seznámiti a nemá času sáhnouti po knihách obsáhlejších.

Dr. B. Heigl: Die Beziehung von Wunder und Naturgesetz nach der Lehre der katholischen Theologie. Freising.

Důležitost zázraku pro apologii nedá se upříti: stojí a padá s ním vážné svědectví. Odtud se vysvětlují ty četné námitky, jež vzaty ze všech empirických věd, obracejí se především proti možnosti zázraku, aby tak eo ipso veškery zázraky, historicky zaručené z dějin se vyškrtly. Hlavní oporou je tu „stálost zákonů přírodních“, která jakoukoli výjimku vylučuje, a tedy: každé zasáhnutí vyšší bytosti v běh přírody a priori odmítá. Naproti tomu poukazuje apologetika především na svobodu Boha a jeho jednání, která ovšem není žádnou „svévolí“, nýbrž „potentia ordinata“, a omezuje větu o stálosti zákonů přírodních slůvkem „relativně“. Toť asi stanovisko autorovo v otázce o zázraku. Stanoviv nejprve pojem zázraku a zákona přírodního, a objasniv stálost přírodních zákonů (die Naturgesetze sind weder absolut notwendig noch absolut kontingent, sie sind hypothetisch notwendig), zkoumá velmi podrobně poměr zázraku k zákonům přírodním, jak jej pojali Otcové a církevní spisovatelé, a jak jej pojali apologeti nové doby proti přírodozpytcům moderním. V oddíle druhém pak vykládá a kritisuje hypothesy theologův o zázraku („Wunder eine Ausnahme von den Naturgesetzen“, „Wunder in den Naturgesetzen präsumirt“) a dospívá k těmto větám: Zázrak neodporuje jednotě a nutnosti přírodních zákonů. Přírodní zákony zůstávají zázrakem neporušeny, jenž se děje v oblasti přírody a jest právě tak skutečný, jako jiné produkty přírody (svatý Tomáš mluví o přirozenosti zázraku). Také v zázraku zůstává příroda ve svých mezích, neboť zázrak netvoří pro sebe vlastního řádu (Ordnung). Také jest nepravá námitka, že zázrakem se ruší pojem kausality a přírodního zákona, neboť platí-li zákony o kontinuitě

ývoji atd. tam, kde působí zákony přírodní, pozbývají této platnosti, de zasahuje v běh přírodní kausalita vyšší, boží, jejíž působení spočívá tom, že přeměňuje přirozené bytí (Seinweise) v zázračné, zasahujíc šak jen formy druhotné. Je-li materie a substance jen hypothesou a rohlašuje-li se vše empirické jen za činnost hmoty neb substance, pak e to jen podporou učení o zázraku, neboť zde jedná se především bezprostřední klad nějaké činnosti neb její modifikaci. Pak dospívá utor k důležitému závěru: „Der scheinbare Widerspruch des Wunders nit den Naturgesetzen löst sich in die Harmonie auf, je mehr wir indringen in das Innere der Natur. Während uns aber die Naturgesetze bis an die Grenzen der Natur führen, weist das Wunder larüber hinaus auf den Urgrund aller Dinge, von dem die g nze Natur getragen und durchwirkt wird. Jene nur, deren Blick über die Natur hicht hinausreicht, können darum nur natürliche Wirkungen anerkennen, niemals aber Wunder“ (113). —KL.

Ze života náboženského.

K minulé zprávě naší o českém vydání Bible došlo nás vysvětlení z Dědictví Svatojanského, že Bible Svatojanské jest ještě několik tisíc výtisků na skladě, že však p. prof. Dr. Sýkora chystá nový překlad a výklad N. Z, jenž před vydáním bude rozeslán odborníkům na posouzenou. Zpráva naše pocházela přímo též z Dědictví Svatojanského, spočívala tedy na jakémsi nedopatření. Co do nového vydání není ovšem povolanějšího odborníka na práci tu nad p. prof. S. Jde jen o zásady, jakými se chce nebo má při práci říditi, neboť je tu vzhledem k dosavadnímu namnoze nečeskému a nepřesnému textu několik možností. Snad by bylo záhodno napřed o zásadách těch se dohodnouti a především opustiti zastaralý předsudek, jakoby český text dosavadní byl nějak posvátný, jako řecký original, neb církevně authentický, jako Vulgata; tak se totiž v upřílišeném konservatismu na věc pohlíží a každá oprava odsuzuje, z ohledů prý na lid, na zavedené modlitby atd. Jsou to všecko jen výmluvy pohodlného konservatismu. Dejte jen lidu (a mládeži ve škole) pěkný, nynější správnou češtinou pořízený a ovšem věcně přesný překlad a uvidíte, že každý rozumný člověk s radostí jej uvítá, tak jak se děje u jiných národů, kde pořád nové a nové překlady bez obavy, ano s úchvalou Církve se vydávají.

*

Točí se boj znova a znova o školu. U nás i jinde (v Německu, v Anglii). U nás, vlastně v Čechách aktuelnosti boji tomu dodáno nařízením zemské školní rady o „povinnosti bohoslužebné“ u žákův obecných škol. Pořádány proti tomuto „klerikalnímu“ paragrafu

tábory, schůze, podávány projevy a protesty, vyslány deputace do Vídně — k nové vládě. Ministrem vyučování a kultu jest po liberalovi zase liberal. Je tedy naděje, že „přenáhlení" zemské školní rady bude napraveno! Jak rozdílný je však boj u nás a v zemích sousedních! U nás vede jej skupina radikalní, stojící na stanovisku atheistickém, protináboženském. V Německu však většinu má v učitelstvu, a to jak v liberalním tak v radikalním strana ne protináboženská, ale protikonfessijní. Na nedávném sjezdě mnichovském zamítnut návrh na vypuzení kněze ze školy, ale za to přijat návrh na vypuzení konfesse ze školství; školy mají být simultanní, pro všecka vyznání. Většina klonila se sice k tomu názoru, aby náboženství vyučoval učitel, který náboženské zásady sjednotí s ostatním učivem, nedovolí vzniknouti rozporům, jaké vznikají dnes. Ale zatím přijata jen resoluce, která chce společné interkonfessionelní školy, na nichž vyučují náboženství kněží té konfesse, jíž náleží žáci. Menšina radikalní, hlavně ze severozápadu Německa, žádala však ne simultanní, ale „národní školu", do níž se sluha žádné konfesse nepustí, aby se zajistila mládeži svoboda svědomí proti „kaceřujícímu" vlivu hierarchie všech konfessí. Mládeži se bude na zásadách pedagogiky a podle výsledků bádání vědeckého podávati vyučování o náboženství a vývoji vyznání všech důležitějších národů země. Pro první požadavek byly tři čtvrtiny učitelstva mnichovského sjezdu, pro „bremský návrh" jen čtvrtina. Radikaly nazývají v Německu též „hanseaty", ježto hlavní středisko a vedení jejich jest v bývalém hansovním městě Bremách. Bremy patří i jako náboženská obec k nejliberalnějším v Německu. Poněvadž jsou „svobodným" městem, tedy přímo podřízeny říši, má proto církev jejich právo zemské církve a jest rovnoprávná s ostatními zemskými církvemi německými. Ale tato církev tak už byla rozežrána liberalismem ba nihilismem náboženským, že ostatní zemské církve jí hrozily, že ji vypoví všecko společenství. Agitace bremského učitelstva pro odstranění náboženství ze školy vedla k tomu, že schůze občanstva vznesla vloni na školní úřady městské, aby vyšetřily otázku, čím se má náboženství na bremských školách nahraditi, po případě jak zařídit vyučování všeobecného náboženství a všeobecné mravovědy. Otázkou zabýval se bremský senat, ten však rozhodl proti učitelstvu a proti liberalnímu občanstvu, že náboženství konfessionelní se nemá ze školy odstraňovat. A to proto, že s pedagogického stanoviska shledáno nevhodno, aby dítky do 14. roku věku měly se vzdělávat učivem srovnávacím z různých náboženství. Vedlo by to ku zplanění ducha a zmatení pojmův. Učitelé sami nejsou na tolik vzděláni filosoficky ani ve srovnávací historii náboženské, aby toto vyučování mohli převzíti.

V Anglii pak školu odcírkevňuje rovněž liberalismus, ale za pomoci drobných sekt. Postátnění školy a vyloučení náboženství z ní jest ve prospěchu malých společností náboženských proti vládnoucí církvi anglikanské. Ale protestuje jak anglikanská církev tak i katolíci. Jen že těmto zákon nový neuškodí. Náboženství smí totiž býti vyučováno na škole, když za to požádají tři čtvrtiny všech rodičův

. toho prý se docílí v 70% všech dnešních katolických škol, ne však ě školách převahou anglikanských. Jedná se tedy i Anglii ne o vyuzení náboženství, ale o vypuzení konfesse ze školy! Tedy ;án podobný ostřejšímu návrhu německému o simultanní škole „bez něží a bez dogmatu.“

Proč „dnešní pokolení“ nepotřebuje kněží a jejich yučování náboženského, jejich ceremonií a celé té kostelní bohoslužby, ověděl redaktor lib.-náboženského obměsíčníku „Hibbert Journal“ na onferenci zástupců liberalních a volných církví anglických v Oxfordě: Náboženství se demokratisovalo. Ochrana mravních idealů přešla od rkví na veškerou společnost. Lid sám jeví hlubokou mravní vážnost; á svůj ideal bez církve. Právě pro tento svůj živý mravní idealismus, ro nějž nenachází dostatečného pochopení v církvi, vystupuje z církve. áme dnes křesťanství, však mimo církve. Tisíce vynikajících užů a žen nechodí už do kostelů a to ne proto, že snad církev přeala býti křesťanskou, ale že svět stal se více a lépe křesťanským [?] náboženství přestalo býti souznačno s choděním do ostela. Nežijeme ve věku Ignáce z Loyoly nebo Alberta Toynbeye. roto dnes i v církvi je potřeba více svobody od ceremonielního paratu života církevního. Církev příliš zatížena všelikými kanony a užbou liteře, vše jedno či konservativní či pokrokové...“

Na sjezdě „Protestanten-Vereinu“ německého v Darmstadtě ımi liberalní pastoři náboženskou nauku zcela zavrhli jako nedůstojnou nemístnou. Aspoň v té formě, v jaké se dnes podává. Snešení apoolské je podle pastora Brücknera špatným a nevhodným základem íry pro dnešního člověka, neboť mu káže stavět víru na zázracích, něž věřit nemůže, jež se protiví všemu jeho přesvědčení (narodil se Marie Panny, vstal z mrtvých, vstoupil do pekel, vstoupil na nebesa, řijde soudit, svatých obcování, těla vzkříšení — to jsou samé trkavé, rážlivé naivnosti!!). Protestantskému principu o svobodě vlastního ědomí protiví se ostatně všecky jakékoliv základy a symboly. A jiný astor zavrhoval celé dnešní zřízení církve, jež nutí vyznávat jisté ravdy a zásady (což je proti duchu evangelického vyznání), jež centrasuje a osobuje si nadvládu duševní nad členy svými. Církev evangeícká může býti pouze svobodný svaz svobodných lidí, zajišťující všem ěřit podle vlastního uznání a svědomí. Obec jako svazek stejně nýšlejících má býti jedinou pevnou skupinou v církvi, ale jen potud evnou, pokud její členové to chtějí a vnitřně též toho potřebu mají.

V protestantismu tento liberalní směr dnes převládá a značí ouze rozvolnění pout církevních, není však v zásadě rotináboženský ani protikřesťanský [?], ale má ovšem své řesťanství zcela už rozředěné a všeho nadpřirozeného zbavené. Ale má rý při tom aspoň hluboké mravní idealy, jimž se hnusí ceremonielnost mrtvá formalnost v kostelích — praví zmíněný angl. redaktor Jackson.

U nás liberalismus náš je horší. Harcuje z počátku sice jen proti írkvi, ale pak se musí rozdělit — část se ho vrací k církvi, část se stává zcela nejen proticírkevní, ale i protináboženskou. Tak vidíme

to také u našich lidových, svobodomyslných, pokrokových. Buď nerozhodní nebo vysloveně protináboženští. Katolictví nepřipouští ve své autoritativní přísnosti poloviční cesty. Buď zcela katolík, nebo zcela — pohan! U těch totiž kdo přemýšlejí, kdo debatují. Reformismus chtěl proto stvořiti střední vrstvu, v níž by našli liberalové katoličtí, kteří nejsou s církví, ale však také ne proti křesťanství, aspoň dočasný útulek — než se boj dobojuje. Ale tato snaha se nedaří — zvláště u nás si reformismus stále musí stěžovat, že ho intelligence a laici nijak nepodporují — jdou buď se starou církví nebo se pomalu kloní k naprosté negaci. Tato negace přes všecko vyzývání stoupenců „Volné Myšlenky" a socialistů nekončí výstupem z církve. „Nahnilé stromy" se nevyvracejí! Zase z toho důvodu, že členství v církvi u nás není nic aktivního. Je to pouhý neosobní zápis — a víc ničeho nevyžaduje. A přece takový jest rozpor v katolicismu mezi církví a negujícími ji členy jejími! Takového rozporu není v protestantismu — v církvi může zůstati člen s jakýmkoliv přesvědčením, vždyť se všichni připouštějí. Ale přece ta jakási aktivní osobní účast, jež se jeví v náboženské obci evangelické, jest příčinou, že vystupují ti, kdož by v ní směle mohli zůstati.

Agitace socialních demokratů pro hromadný výstup v Německu není sice korunována ani takovým úspěchem, jako rakousko-německé „los von Rom". Ale přece zdá se že poroste. A strachu už nahání. Pastor Stöcker na krajské berlínské synodě důtklivě vyzýval, aby pastoři berlínští přece se nějak tomu hnutí opírali. Hnutí to vykázalo totiž v Berlíně roku 1902 jen 70, r. 1903 pak 74 výstupů z církve, r. 1904 už 104 a 1905 už 254 výstupů; ale letos zvláště silně se rozmohlo, neboť za 4 měsíce ohlášeno už 458 výstupů — tedy ve čtyrech měsících více než za čtyry předešlá léta! U nás by ostatně letos také už značnou hromádku vystouplých z církve napočítal. Ne ani tak agitace socialně-demokratická a „Volné Myšlenky", jako různé místní aféry k tomu přispěly.

Na západě tak hojně se rozvíjející proud sentimentalismu náboženského, většinou nepravověrného ovšem, v katolických zemích a u nás zvláště oba krajní směry zakřikují. Proto nemůže se nijak rozvinouti pro ten dvojstranný index.

*

„Satan šovinismu" zuří v církvi uherské dále. Suspense ružomberského faráře Andr. Hlinky bez soudu a výslechu zdá se na čas zrušena, ale zase stejně bez soudu znova vyrčena. Ružomberk zmítán bouřemi obou stran, lidu slovenského stojícího při svém faráři, a „vlastenecké" strany stojící při tamních kaplanech maďaronech. Listy slovenské („Katol. Noviny" a „Slov. Týždenník") vyzývají lid k podání žaloby na biskupa Párvyho do Říma. Aby nemusil býti na mších nenáviděných kněží, lid slovenský z Ružomberka chodil v procesích po všech okolních vesnicích každou neděli a svátek. Utíkající farníci všude lidem mile přijati (chodilo 500 až 1000 osob!), jen ve Stankovanech děkan Martin Pazúrik, aby mu to

eškodilo na „honoru", dal poutníky ružomberské vyhnat (Slov. T. 25). ˇat. Nov. radí také vyhnanému z Pazmanea theologovi Gašparčikovi ve IV. r.), aby odvoláním do Říma přinutil svého biskupa (špišský Párvy), by ho vysvětil. Neboť závady mravní ani vědecké na něm žádné není. Katolickým Novinám" zakázán z Ostřihoma název „katolických". Zcela ez důvodu! Nosí opět původní jméno „L'udových Novin".

Nesnášky mezi dvěma sesterskými církvemi má řešit a uhlazovat ˇím také v Haliči. Latinský arcibiskup lvovský obžaloval sjednoceného iskupa stanislavovského Chomyšyna v Římě pro jeho nebratrské, rážlivé vystupování proti obřadu latinskému. Biskup Chomyšyn už ıko rektor semináře byl znám svou stranickostí, ale na stolci biskupském ada jeho tím více pichá a uráží. Od počátku jeho biskupování také ˇěžováno si na něho od kněží polských, že odlučuje své od latinského břadu jako od nějaké haerese. Práva patronů polských znevažoval a řecházel, a konečně nejen vše polské a latinské, ale také vlastní ednocené kněze strany starorusínské (věrné jednotě s ruskou řečí a ulturou) pronásledoval. Ohražení latinských kněží a protesty rcibiskupa doma podávané neprospívaly. Proto prý odhodlal se rcibiskup latinský obrátit se na propagandu, jíž sjednocená církev ıst podrobena.

O srbské pravoslavné církvi v Americe a jejím osamoatnění jedná teď také už i karlovický sněm biskupský. meričtí Srbové obrátili se o pomoc k patriarchovi karlovickému. rbská církev má právo sebrati své členy v Americe ve svou samoatnou národní církev srbskou. Přistoupí tudíž asi, bez ohledu na Rusy, ž si všecky pravoslavné Slovany v Americe podřizovali a přičleňovali, organisaci srbské církve v Americe.

Katolíci v Srbsku mají dvě fary, v Bělehradě jednu a spoˈnou druhou v Krahujevci a v Niši, kdež dříve byly dvě samostatné. aráři jsou dva kněží charvatští. Katolíků jest v Bělehradě asi 5000, e dvou druhých městech na 700. Asi 500 jest jich roztroušeno ještě ɔ celé zemi, jmenovitě v dolech a v továrnách. Počtem jich mimo ělehrad stále ubývá.

*

Zmíněný dříve návrh arcibiskupa katolického v Bularsku Meniniho o připojení církve bulharské k Římu byl podle ov samého arcibiskupa jen zveličenou a převrácenou pověstí. Nota rcibiskupova poslána byla sv. synodu už v listopadu minulého roku. ebyla psána jako nějaký návrh a nikdo k ní nevybídl a neponoukal, ikdo nebyl jejím původcem, leč sv. synod bulharský sám. Ten totiž ɔrátil se na mons. Meniniho s prosbou, aby pokud možno zamezil řestupování pravoslavných ke katolictví z pouhého vzdoru ebo z prospěchářství. Arcibiskup Menini odpovídaje na žádost tu slíbil, bude každý přestup ku katolictví přísně zkoumati, děje-li se z přeˈědčení a s opravdovou věrou. Při tom pak podotkl, nebylo-li by lépe šem těžkostem učiniti konec tak, že by bulharská církev sjednotila se Římem, podržíc obřad i samostatnost svou.

List byl důvěrný a neprávem myšlenka ta, jež nebyla žádný formalním návrhem, ale pouhou ideou v soukromém listě pronesenou vyvedena na veřejnost. Arcibiskup podotkl k redaktoru „Več. Pošty jenž ho interviewoval, že ostatně podobný hotový návrh podal vůdc demokratů bulharských Dragan Cankov se 60.000 stejně smýšlejícíc prvních lidí bulharských před několika lety. Že ostatně sám exarch bulharský v Cařihradě, pokud on ví, není myšlence o sjednocení círk nepřízniv.

Přes to novinářská kampaň, jaká zdvižena proti návrhu tom objevila, že veřejné mínění bulharské je teď příliš podrážděno, než ab klidně mohlo uvažovat. Dráždivým momentem při celé věci nebyl a sjednocovací návrh, ale roztroušená při tom pověst, že si tím Bulha nakloní — Rakousko! Teď, kdy Rakousko tak nápadně vystoupilo pro svazu srbsko-bulharskému, nemá v Bulharsku dobrého jména a osudn jest nějakou myšlenku sebe lepší k němu připojovat!

*

Řecká církev z Fanaru (palác patriarchy v Cařihradě) řídí nejen zbožné duše, ale celé hnutí panhellenismu zapletla se za nynějšíh patriarchy Joachima IV až příliš. Přes to, že turecká vláda je přízni boji mezi Řeky a Bulhary a chrání bandy řecké kde může, pře jen nucena je proti příliš nápadnému společenství s nimi, jaké vedo řečtí biskupi, zakročovat. Tak zvláště řecký biskup bitolský v očích evropských úřadů vedoucí vyhlazovací boj proti Bulharům Kucovalachům (Rumunům), ba urážející i samy zástupce velmocí, d nucen odstoupiti. Dříve už stížnost vedena na grebenského bisku a rovněž musil býti sesazen. Také jiní biskupi ještě jsou podezře Patriarchat se bránil, ale musil povolit. Přese všecky místní nesho mezi řeckou a ruskou politikou, chránilo Rusko patriarcha řecký a práva jeho a Řekové dbali o ruskou přízeň, ne-li již o samu, tedy aspoň o ty veliké sumy peněz, jaké z Ruska dostáva V Bessarabii ruské má patriarchat na svých statcích, jež mu Rusk ponechává, hlavní zdroj příjmů. Ale po nějaký čas Řekové s rusko diplomacií v Cařihradě stále byli v křížku, jmenovitě pro podpo Rumunů a Arabů (v Syrii). Nedávno však vyšly na jevo veliké po vody, jakých se Řekové dopustili na fondech spolku palesti ského, k němuž nejvíce Rusové přispívají. Peněz z fondu použi k osobním a místním účelům, z části i na podporu panhellenské agitac Na zahlazení nemilého dojmu začínají Řekové obracet a vyhledáva opět mír a přízeň vyslanectví ruského v Cařihradě.

Do Varny vyslán v minulých dnech nový řecký bisku Patriarchat byl tak bezohledný, že jmenoval Konstantina biskupem v renským, pověstného protibulharskými agitacemi z Macedonie. Bu harská vláda jej odmítla. Vyslán tedy jiný, bojů proti Bulharů se nesúčastnivší maloasijský biskup Neofytos. Ale ani toho Bulhaři tentokrát lid se vzepřel — nepřijali. Odejel teď s lodí do rumuns Konstance, ale tu zas jej vypudili Rumuni, nedajíce mu ani na ze přistáti. Uchýlil se tedy do Ruska do Oděsy. Toto honění řecký

iskupů je významno pro řeckou církev, pro povahu a činnost její —) také plně zaslouženo. Bulharská vláda nemíní snášet na dále způsob osazování řeckých biskupství. Patriarcha nepovažoval nikdy dosud ládu exkommunikovaného národa za hodnu, aby jí oznámil jméno iskupa nově dosazeného. Jmenoval prostě, koho chtěl, oznámil jej yslancovi tureckému v Sofii, a biskup u něho podal své ověřující stiny. Ode dneška vláda bulharská míní žádat, aby byl řeckým biskupem Bulharsku jen ten, koho ona schválí, a patriarchát s ní musí se jmenování dohodnouti. Mimo to žádat bude jmenování pokud možno řeckých kněží v Bulharsku působících.

Řeckým vlivem již druhý rok nemožno obsadit patriarchat ntiochijský. Do nedávna ovládali jej Řekové, ač věřící a většina něžstva a teď i biskupů jsou syrští Arabové. Poslední patriarcha byl .rab a ne Řek, začež také řecké církve přerušily všecko společenství nekanonicky zvoleným („nekanoničnost" volby byla v tom, že nebyl :ek). Po smrti jeho řečtí biskupi církve antiochijské a ještě více mimo i vlivem svým nedají teď dojíti k nové volbě, poněvadž vidí, že neıají většinu a že neprorazí. Zvláště alexandrijský patriarcha (Řek .fanasios) vší mocí dere se do vnitřní správy církve antiochijské roti všem kanonům a právům. Boj se jen přiostřuje a mezi věřícími yrskými a řeckými dochází až k bitkám a krveprolití. Řeci, ačkoli šude v menšině, přece si troufají útočit sami. Araby podporuje Rusko, ıc jinak by už dávno se byli nátlaku řeckému poddali. Patriarcha ecký v Jerusalemě odprodal pro špatné hospodářství a z neostatku peněz své statky, jež měl v Bukovině! Řecké církve dosud ivy jsou hlavně ze statkův a peněz zemí slovanských, tam mají své ozemky, tam hlavní zdroj příjmů. Ale divně Slovanstvu za to splácejí!

*

Stálou látkou všech církevně-politických debatt v Rusku jsou snesení „předsoborné komise". Hlavně usnesení první sekce, ež jednala o složení a právech soboru, vyzývají ke kritice. Podle rvních zpráv se zdálo, že první sekce předsoborné komise vyhověla hlavního požadavkům lidu a reformních kněží. Ale není tomu tak. Připuštění laikův a kněží je stíženo a paralysováno tolika výminkami a estrikcemi, že právem se dí, že budoucí sobor nebude soborem ruské írkve, ale „soborem archijerejů" — biskupským sněmem. A na akový nebylo potřeba tolik hluku a tolik reformního apparátu, ten si oohli biskupi i tak zřídit beze všeho. Vždyť látku na sobor budou připravovat biskupi, oni budou mít jediní právo otázky rozhodovat. Delegáti z kněží a z laiků budou míti pouze hlas poradný a ne rozıodující. A ještě i způsob volby těchto delegátů, ač definitivně dosud ıeurčen, ale tak navržen, že přešla všecka radost z něho. Biskupi táli na tom, aby sami směli určovat z laiků i z kněží delegáty na obor. Mimo to přibrali i zástupce klášterů z každé diecese. Takže aždá diecese bude míti na soboru jako zástupce: biskupa, jednoho kněze, jednoho mnicha a jednoho laika. Volby, dohodnou-li se o skutečných volbách, budou tak zřízeny, že se bude volit trojím stupněm. Napřed

volitelé z farnosti, pak tito volitele z děkanství a teprv tito volí vlastn delegáty z celé eparchie. Navrženo také, aby volba ve farnostech samých odpadla a voliteli aby byli dnešní starostové kostelní beztoho volen obecní hromadou a tedy právoplatně už zastupující laický živel a s záležitostmi církve nejobeznámenější. Biskupové stále mluví na schůzíc sekcí předsoborné komise o presbyterianském ruchu v církv ruské, jemuž prý se nesmí povolit, jemuž nesmějí oni ustoupit, ne má-li církev ruská přestat býti pravoslavnou a apoštolskou. Kde kd z kněží a theologů poněkud reformního ducha podezříván je, že na čichl protestantismem, racionalismem, socialismem a podobnými straši delnými naukami, jež konservativní třídě ruské jsou „hrůzou spuštění". Podle hlasů listův, a to nejen radikalních a kadetských, ale i mírnýc (jako „Nov. Vrmja") a církevních samých nemírní se odporem biskup ským celé to tak zvané presbyterianské hnutí, nýbrž naopak mohutn A kněží i laici mají pro sebe dobrý lidový důvod — dnešní biskup nejsou kanonicky ustanoveni, nejsou voleni lidem a kněžími, jak j stará církev volívala — ale jsou to lidé vládou jmenovaní, stvůr byrokratismu a protikanonicky jen z mnichů vybíraní. Nevhodní, ja praví jistý selský kněz dopisovatel, aby vedli světské kněze, kněz ženaté s záležitostmi rodinnými na ně co chvíle docházející, pro své nevychovaní, žijící askesi a kontemplaci. Ať jdou nazpět do klášterů Uvádí se docela hlas jistého biskupa, jenž dnešnímu ruskému episko patu vytýká, že nemá smyslu, leda pro hostiny, ne však pro záležitost církve a pro péči pastoralní.

Tak se celá církevní reforma ruská svádí konečně na vzájemn boj a soupeření biskupův a kněží — nejhorší věc, jaká můž kterou církev potkati.

Věda a umění.

„Moderní inkvisice" není o nic lepší než bývala ta nyn tak hanobená, ba o to jest horší, že vyslovuje své rozsudky bez dlouhéh šetření — prima vista! Na podobnou inkvisici u moderní vědy stěžova si nedávno německý filosof Dr. R. Drill ve „Frankfurter Zeitung" (108) Za svůj článek o svobodě vůle lidské, o níž se pronesl, že se dá zcel dobře s moderní filosofií hájit, byl od stoupenců nesvobody vůle na paden osobně a popraven jako — reakcionář. Praví při tom, že stál ještě do moderní vědy se plete politika. Antagonismus proticírkevn rozhoduje u mnohých moderních vědců místo realních důvodův o pra vosti vědy: je to v nesouhlase s církví, pak je to správné, je t v souhlase s ní, pak to nemůže býti správné. Jsou prý to sice veličin druhého a třetího řádu, ale svým křikem snadno si zjednávají velik zástup stoupencův, a na této moci se opírajíce zavádějí druh modern

ıkvisice, kaceřujíce, diskreditujíce a pronásledujíce všecky ty pokrokové čence, kteří se opováží jinak myslit než oni a neparýrují. Tímto působem moderní věda seslabuje se sama a dává nepřímo vznik hojným roudům mystickým, jež dnes povstávají v každém koutě a lid od ravé „osvěty“ odvádějí. A v čem spočívá ta „osvěta“? Ne tom, že se massám lidu vtlouká jen stále darwinismus a determinismus, to jenom proto, že jsou to nauky církvím protivné, ale v tom spočívá, dyž se lid vychovává k samostatnému myšlení, jež jedině člověka kutečně svobodným činí a jej uschopňuje hledati pravdu všude a znati ji bez nebezpečí pro svobodu svou i tam, kde ji i protivník znává...

„Se sedmnácti lety byli jsme všichni, kdož jsme ze svobodoıyslného prostředí vyšli, více méně materialisty, a tehdáž jsme nikterak ıeváhali prohlásiti za hlupáka toho, kdo ještě připouštěl svobodu vůle. le od té doby rozdělili jsme se na dvě skupiny: jedni zůstávají pořád eště sedmnáctiletými, ti druzí pak stárnou a svých 17 let už mají lávno za sebou...“

Fanatikové nevěry jsou jak vidět nepohodlnější a bezpodtatnější než fanatikové víry. Tito jsou při všem aspoň upřímnější a lůslednější.

*

O podobném odbíhání od 17letých názorů pojednává A. Sewett ı Goethea v „Deutsche Revue“. Z počátku byl to Spinoza, jenž celé nyšlení Goetheovo zaujal; v prvních letech života Goethe jest pantheistou. le s lety dostavovala se u něho bezděčně snaha vymaniti se z nivelliujícího Spinozova pantheismu a monismu k rozumnějšímu názoru, němž by osobnost a individualita více měla smyslu a významu. Byl o pak Leibniz se svými monadami, jenž zaujal jeho mysl. A stále íce vyhraňovalo se v něm přesvědčení o duši a o nesmrtelnosti její. ačav monismem, skončil dualismem. Ale na této cestě intuice ilosofické nedostal se Goethe k nějakému určitému náboženskému přeıvědčení. Měl sice náboženství, ale nebylo to náboženství určité církve. šecko systematické a tak i církevnost byla mu nesympathickou. Bylo o v něm jakési pranáboženství, bez formy a bez dogmat.

*

Ve „Věstníku“ Akademie české archivář F. Tadra vyličuje literarní innost bratří bosáků sv. Augustina z kláštera u sv. Václava Praze. Dovedeni byli do Prahy roku 1623 a první památky písemné ıž hned z první doby po založení uchovány, hlavně však z konce století 17. a ze století 18. V klášteře sv. Václava pracováno a psáno nnoho, většina prací však zůstala v rukopisech. Mnichové bosáci vyıikali mezi řeholníky pražskými vzděláním a učeností, klášter zvelebován, udovy a kostel zdobeny vynikajícími malbami, jmenovitě Škretovými, bibliotheka a archiv klášterní rozmnoženy tou měrou, že brzy od učenců badatelů hojně byly vyhledávány. Vynikali br. Vincenc (český básník kronikář), br. Athanasius (historik velmi pilný) a br. Candidus rovněž istorik, už současník prvních buditelů českých.

Ve „Slovenských Pohl'adech“ zmiňuje se Fr. V. Sasinek o listě papeže Řehoře I z roku 600, v němž papež naříká (k biskupovi Salonskému v Dalmacii) na Slovany, kteří země balkanské stále napadají a už přes Istrii i do Italie se tlačí. Sasinek ptá se, kteř to asi byli Slované, již v té době obtěžovali Balkan i Italii ná jezdy svými. Bylit v době té už Slované na Balkaně usedlí a skoro celá Thracie už byla poslovaněna. Také v severní Italii sídlili už od dávna Slované — Venetové. Sasinek je toho názoru, že jméno Slavi se tu vyskytuje poprvé jako jméno pouhého jednoho kmene slovanského, který v té době ze svých severních sídel se vyhrnul. Sousední Slovany znali Řekové i Římané pod jinými jmény (Sasinek, Longobardy i Gothy vlastně Gety počítá za Slovany). Jméno Slavi, Sclavini („Sklaboi“ a „Sklabones“ po řecku) si vytvořili prý nejspíš Řekové ze jména „Vislani“, Vislaveni, Vislavini, tedy od kmenu po řece Visle sedícího počátečné „vi“ vypustivše a zbytek si podle své výslovnosti upravivše.

*

V „Revue de Fribourg“ hovoří prof. Hubert Savoy o tabulkách nalezených roku 1887 v ssutinách paláce Amenofisa IV v Tell Amarně v Egyptě a o jejich síle apologetické. Jsou to zápisy a listy královských úředníků a místodržících a týkají se správy říše a krajin podrobených. Je to tedy státní archiv o 320 číslech „listinných“. Autor probírá vážnost těchto zápisů se stanoviska historie biblické, jednají mnohé právě o době Mojžíšově a Josuově, o 15. století před Kristem. Nachází se na nich mnoho jmen, s nimiž se v Bibli setkáváme. Jsou tu listy z říše Mitani, dnešní Armenie, listy z Babylonie, z Alasie (Cypru?) a od různých kmenů, Palestinu a okolí její obývajících: dovídáme se o vpádu Hittitů do Damašku, Amoreích, Feničanech a jejich králi Abimelechovi (Abimilki), o Kanaaně, Gebalu a různých místních jménech. Mluví se tu také o vpádu kmene Habiri do Palestiny, kteří dobyli Jericha, spojují s kmeny domácími a najímají jich do svých služeb a blíží se Urusalému. Místodržící Urusalimský Abdhiba (Adonisedech) nucen před Habiri utéci. Tito Habiri nejsou nikdo jiný než Hebreové bibličtí. Tabulky Tell-Amarenské jsou tedy dobrým apologetickým dokladem pro správnost vypravování biblického. Autor má za to, že také desky sinajské měly asi podobnou formu a též podobné písmo klínové, jako tyto tabulky, neboť jest pravděpodobno, že i písmo a tvar a způsob psaní byl od Eufratu až po Nil tehdy jednotný.

*

Ve zprávách pařížské „Académie des Inscriptions et Belles Lettres“ (sv. I.) člen její Franz Cumont podává své náhledy o asijském božstvu „Sabazios“ a jeho židovském vzniku, o vlivu židů na kulturu Malé Asie a řecko-římskou ve dvou posledních stoletích před Kristem. Židé kolem roku 200 před Kr. byli od Antiocha Velk. usazeni v městech maloasijských a nadáni výsadami kupeckými a občanskými jako Řekové a hájeni od něho i potomků jeho v těchto právech proti domácímu obyvatelstvu. Počet jejich v Lydii a Frygii nebyl sice veliký (z počátku 2000 rodin), ale přece vliv jejich když se rozmohli a ob

chodem i řemesly zbohatli, byl značný. Tak na př. město Apamaea svého boha Sabazia spojilo s bájí biblickou (Noe, bůh vína!) a po celé Malé Asii ctěni bohové pod názvem „theos hypsistos" — bůh nejvyšší — jak důsledně nazývali boha svého židé. Kult Sabaziův s mysteriemi rozšířil se pak po Asii jako kult boha nejvyššího. Mysterie jeho slaveny jídlem a pitím, k němuž se navzájem vyzývali, praví Plutarch. Ctitelé jeho nazýváni „sebomenoi", mluví o nich i sv. Pavel v listě k Filipinským a Soluňanům. Nebyli to židé, nezachovávali přísnost zákona židovského, ale ctili pouze Jahve, boha nejvyššího. Židovství tu prorazilo mezi národy se svým monotheismem. Bůh ten měl také přívlastky, jakých Řekové a Římané nedávali bohům svým — byl svatý a všemohoucí, časté přídomky Hospodina v Bibli. S těmito také objevuje se stále Sabazios a jimi povyšován je na jakési všebožstvo, jež všecky vlastnosti bohů shrnuje. Z kultu jeho uchovány ruce žehnající, s třemi prsty zdviženými — způsob žehnání jaký později i církev přijala („benedictio latina" zvaný), ovšem přímo od synagogy a ne z Frygie. Ruce podobné jiným bohům (Baalovi) zasvěcené nežehnají; takovou formou označeny jen votivky Sabaziovy. Název boha Sabazios v různých obměnách přichází, aby konečně končil „theos sodzon" = theos soter = bůh Spasitel — kryjící se už s názvem Boha křesťanského. Také Sabaziovi a vlastně mysteriím jeho přičítána moc očišťovací od „staré viny" — autor vidí v tom narážku na židovskou ideu o dědičném hříchu a pozdější křest křesťanský. Na náhrobku jednom pak dokonce naleza se obraz s nápisem, kde dobrý anděl odvádí duši před soudce nejvyššího — tedy idea zcela neznámá kultu řecko-římskému, za to vlastní náboženství židovskému. A blaho nebeské představuje se velikou hostinou — zase po způsobu židovském. A heslo na náhrobku kněze Sabaziova zní: manduca, bibe, lude. Autor brání „sebomeny", že tímto heslem nevyznávali žádný epikureismus. Zvyk hostin liturgických na výšinách bohům zasvěcených původně byl zvykem maloasijským a dosud se ve venkovském lidu Malé Asie přes křesťanství a islam uchoval. Ale řecký vliv a pak hlavně vliv židovské diaspory tyto hostiny liturgické značně zušlechtil a z původní smyslnosti povznesl je k symbolickým agapám, jež byly předznakem hostin věčných. Podle všeho autor je nakloněn těmto vlivům a zvykům žido-pohanským dáti roli, aby připravovaly křesťanství v idei i kultě jeho. O náhrobku kněze Sabaziova na hřbitově křesťanském v Římě (Coem. Praetextatae) se vyslovuje v ten způsob, že obě sekty židovské, Sebomeni i křesťané stejně stiženi klatbou synagogy a v mnohém si blízké, spojující v sobě totiž i židy i pohany, mohly si v něčem popřávati společenství, a tak snad právě tím, že křesťané jeden kout hřbitova podzemního Sabazovcům přepustili. Sabazovci ostatně zcela ve křesťanství se rozplynuli a ve 4. století po Kristu už o nich není zmínky.

*

O tak zvané „habánské majolice" na Moravě a na Slovensku hovoří Pavel Socháň v „Národopisném Věstníku československém" (5). Praví, že původci její nejsou nikterak „habáni" (novokřtěnci), kteří vy-

puzeni z německých zemí a uchýlivše se do slovanských a do uherských zemí, byli by ji spolu přinesli. Naopak majolika habánská na Slovensku jest dílem českých bratří, kteří ji tam zanesli a hned s jejich objevem se i ona objevila. Odtud také její veliká sourodnost s majolikou českou a moravskou, kdežto s vlastí habánův, odkud by musila pocházet, nemá nejmenší podobnosti. Je to tedy čistě český a slovanský důmysl a píle, jež tuto podivuhodnou větev průmyslovou v minulých věcích rozvinula a k veliké dokonalosti přivedla.

*

V témže „Věstníku“ vyzývá professor Matiegka ku sbírání materialu lidového z oboru národní mediciny, již chce soustavně zpracovat.

*

Velikého významu mohou pro historii našich věrověstů býti nedávné nové objevy mons. Wilperta v Římě v kapli sv. Klimenta učiněné. Rozluštěn a doplněn tu náhrobek sv. Cyrilla a nalezen obraz posledního soudu z doby papeže Lva IV (847—855), jenž nemá-li už ani žádného vztahu k našim věrověstům, jest památný tím, že je to nejstarší zachovalý křesťanský obraz posledního soudu, o 200 let starší obrazu v kostele sv. Jiří v Reichenavě na Bodamském jezeře, a tudíž pro utváření a vývoj nauky křesťanské o posledním soudě, o pekle atd. velmi významný. Třeba podotknouti, že věci ty už dávno byly známy a odhaleny, ale špatně čteny a vykládány. Vneseno tedy nové lepší světlo na ně. A mluví teď a hlásají také zcela jiné věci! Také doklad pro důležitost kritiky historické!

*

Na archeologickém kongresu mezinárodním v Římě (v květnu) mezi jiným srážela se též mínění o „eolitech“, oblázcích z doby předhistorické, zdaž mnohé z nich možno považovati za výrobky ruky lidské, či jsou-li to vůbec přirozené oblázky vodními proudy otřené. Kdyby možno bylo udržeti domněnku, že některé z „eolitů“ dlužno považovati za artefakty rukou lidskou zhotovené, pak by historie lidstva pošinula se o značný kus nazpět. Otázka ovšem na sjezdě měla zastance i odpůrce.

*

Německý cestovatel Siegfried Passarges v kolonialních zprávách německých uveřejnil monografii o africkém kmeni Křováků a jeho nezbytném zániku. Kmen tento vytržen nepřízní osudu z příznivých podmínek živobytí už před příchodem a okupací bělochů určen byl záhubě. Jeho černí sousedé sami se o zničení Křováků přičinili. Tito stáli sice nejníže ze všech afrických kmenů černošských, ale přece měli též svou kulturu, svou organisaci státní a rodovou, ale jako lovci na zvěř odkázaní, když zvěř najednou rychle byla vyhubena zavedením střelné zbraně, ocitli se v nouzi a nestačili se přizpůsobiti ani v novém příhodném kraji osadit; s jedné strany běloch, s druhé strany černé kmeny dotíraly a tak Křováci vymírali a jsou čím dá více blízcí naprostému zániku a absorpci jako samostatný kmen africký.

Známý francouzský fysik Moissan podle stupnice teploty potřebné :u zplynění všech kovů, jakého docílil ve své žárové peci elektrické, oudí, že teplota slunce, mají-li na slunci všecky hmoty nalézati se e stavu plynném, stačila by už 3500°. Jiní udávají ji dvakrát tak ysoko (Wilson na 6590°), jiní zase níže (Violle na 2000—3000°). Ioissan jest náhledu, že spíše se blíží pravda Viollově než Wilsonově daji. Největší mohutnost ledovců v ledové době u nás a dnes na jižní ɔčně udává Schwarz v „Geologial Magazine“ na 1400—1600 stop. Iáhledy o 5000 ba 9000 stop (ba metrů dokonce!) vysokých horách ɔdových prohlašuje za nemožnost. Vrstva ledu 1400—1600 stop tlustá ž svým vnitřním tlakem na spodině právě dosahuje teploty tání a ıdíž tlustší se udržet nemůže. Dosvědčují prý to také zprávy cestovatelů a Antarktis, kteří vyšších ledovcův ani tam neshledali (Drygalski).

*

Italský biolog Gius. Levi měřil velikost buněk u různých víŕat různých druhův, a téhož druhu v různém věku. A přišel k převapujícím výsledkům. Buňky pokožkové a žlázové byly skoro všude tejny, ale ne tak jiné. Tak buňka z ganglií míchových měla průměrem vola 104·3 μ (tisíciny milimetru) délky, u prasete 82·4 μ, u psa 2·42 μ, u králíka 54·2 μ, u myši 37·25 a 26·5 μ. Tedy čím větší víře, tím větší buňky jeho těla. Za to měřil gangliové buňky u téhož ruhu, ale různé velkosti: u psa 23 *kg* těžkého měřily 79·7 μ a u psa ·7 *kg* těžkého 68·6 μ. Podobně se to zjevilo i u buněk z jiných organů, nervů, srdce a j. Podle toho jisté organy rostou a obnovují se stále ělením buněk, které tudíž zůstávají stejny. V jiných organech ztrácejí uňky svou dělitelnost, ježto se záhy rozlišují. Organ proto roste jen ıálo přívodem nových differencujících se buněk, za to více zveličováním uněk už rozlišených a k nové funkci určených.

*

V Americe při clevelandské městské knihovně lidové chtěli aŕídit české oddělení. Dali si básníkem Sovou, městským knihovníkem ražským, sestavit seznam 700 nejlepších knih českých, aby se začátek činil. Knihy objednány u pražského knihkupce, který jich neposlal, e přes usnesení rady městské v Clevelandě, které dotaci poukázalo pozdější výplatě, chce peníze napřed!

*

Hojného povšimnutí došla anketa uspořádaná orgánem spolku eských spisovatelů „Máj“ o vzájemnosti slovanské. Rakouští Slované ní všichni pozváni a tisk jejich vesměs se o ní a hlasech v ní rojevených rozhovořil. „Slovanský Svět“ krakovský mluvě o slovankém klubu pražském, praví, že Čechové sic mají v něm středisko polečenské a poradné, jakousi cizineckou kancelář pro hosty ze sloanských zemí, ale nemají vědeckého debaterského slovanského střediska ako je slovanský klub krakovský. To znamená: my jsme v tom hledu praktici, Poláci theoretici.

Polské listy se hrozí návrhu, aby se lépe vyučovalo slovanským ečem na našich školách. Už prý naši žáci se musejí učit latině, řečtině

a němčině, rádi se přiučují ještě frančině a teď ještě prý přijíti jim s třemi, čtyřmi řečmi slovanskými. To prý nejde tak žáky samým jazykovým učivem přetížit. Namítá to týž „Slovanský Svět" na radu charvatského spisovatele Št. Radiće v „Máji" pronesenou. Tu pr běžnou potřebu a náš vzájemný styk není přece potřeba takové nauky jazykové, jaká se dává buď v latině neb v řečtině! Stačí řeči na vyknout, netřeba se jí učiti! Hlavní překážkou v konversaci dvou Slovanů, když se sejdou jest, že neumí naslouchat jeden druhému zmate se spoustou slov, zcela stejných jako v mateřštině, ale troch jinak vyslovených a nic si pro smysl z celé řeči neuloví. Mluvit každ z nás může po svém, ale jen si jeden druhému přivykat. Čísti všeck je ovšem potřeba, ale k tomu stačí zase jen trpělivost a delší cvik – a zase žádného učení třeba není.

Polskou scenou prošlo několik novinek pozoruhodnějších Przybyszewského drama „Odvěčná báseň" z mythických dějin literatur polské; drama velmi čisté tentokrát a také hluboké a poetické – Stan. Brzozowského aktovka „Milczenie", dílo příliš psychologick (ze života učence) a Vlad. Perzyńského drama „Ašantka" dovedn stavěné sic, ale jako i první drama téhož mladého autora (Lehk myslná sestra) kluzké thema projednávající.

Revoluční půdu varšavskou, na níž tolik zločinů poslední 2 rok spácháno, zdařile avšak v plné hrůze vyličuje Walery Przyborowsk v obrázcích „Męty" (Kal). Celou tu ohyzdnost dnešní rusko-polsk revoluce po přečtení tohoto nárysu snadno si vysvětlíte.

V záchvatu sbratřujícím chystají charvatské divadelní kusy v Peš a maďarské v Záhřebě. Dříve tak blízcí, ale nevěděli o sobě! Ved Vilharovy nové opery „Balkanská vila" obdařeno divadlo charvatsk od Muhiće operettou „Persida" — po dvě léta však už záhřebsk divadlo zpěvohry nemělo, že se nevyplácí Teď se zase vyjednávalo jejím zavedení. — Mladý básník Milan Begović i cizinou vysoko ceněn sepsal drama „Paní Walewska" z doby Navoleonova pobytu v Polsc

Na dalmatských středních školách chtějí zavésti jako předm též albanštinu. Škodou pro Jihoslovany by to nebylo! První doktork slavistiky promována v červnu ve Vídni, Srbkyně Julie Ďorď vićova. — Našemu Jurkoviči podobný umělec povstal Srbocharvatů v Dragutinovi Inchiostri, jenž podle lidových vzorů stavební překomponoval několik budov v Bělehradě ku podivu všech. — D 28. května slavil Dubrovník století svého pádu. Roku 18 francouzský general Lariston obsadil město Dubrovník, republik zrušena až o dvě leta později 12. února roku 1808. — V „Branko Kolu" (19.) Isidor Bajić žaluje na úpadek lidové písně a poesi. Místo starých krásných písní lyrických a starých hrdinných zpě lid teď skládá si písně hospodské, pochybné hodnoty, napodobené c německých pijáckých a libuje si v odrhovačkách Všude tedy doch na stejné konce. Ale je to jen doba přechodná. U nás táž éra přechází. — Z polovice léta bude vycházet veliký illustrovaný list p všecky kmeny jihoslovanské s názvem „Jugoslavia". Bude podáv

slovem i obrazem aktuelní věci a osoby všech čtyř krajů, tedy ve způsobě dnešního „Světozora“ anebo „Českého Světa“.

Dne 15. května připadla tisícletá památka úmrtí cara Borisa, nejslavnějšího bulharského panovníka. — U Silistrie vykopán celý chrám starobulharský pod zemí zasutý. Nalezeny listiny starobulharsky psané; chramec byl dle všeho úmyslným úkrytem v době tureckého panství. — Turecké úřady napočítaly ve vilajetě Adrianopolském (bulharsky Ódrin) mezi 1,026 689 obyvateli jen 107.843 Bulharů, za to 509.275 Turků a 366 320 Řeků vedle jiných Za to Bulhaři sami si počítají svého obyvatelstva na 400.000 duší, více než každé jiné národnosti o sobě. Turecké sčítání lidu v celém evropském Turecku provedené mnoho vyjasnění národnostních poměrů nepřispěje. Ostatně jako Řeci nezapisováni ti, kdo řecky mluví, ale kdo jako křesťané patří pod řecký patriarchat; známka řeckosti je tedy známkou církevního a ne národního příslušenství.

*

Zemřeli: 17. května S. T. Bolšakov, ruský věhlasný starožitník. — 18. května V. M. Tarnovskij, proslulý chirurg ruský a spisovatel lékařský. — 21. května D. Taňaćkevyć, rusinský poslanec a politický i duchovní spisovatel. — 7. června Konstantin Al. Kaznačeev, technický spisovatel ruský (založil „Remeslennuju Gazetu“ a vedl 22 let, „Techničeskij Sborník“ 16 let a „Zapiski mosk. otděl. Technič. Druž.“ po 3 léta) sepsal na 100 knih pro poučení a vzdělání technické. — 12. června Fr. Bartoš, český velezasloužilý spisovatel a badatel moravské lidovědy.

V Německu 31. května zemřel Dr. Herm. Schell, pofessor bohosloví ve Würzburku, učenec a apologeta všeobecně vážený, vůdce katolické moderny vědecké v Německu. — 6. června Karel R. Ed. Hartmann, známý filosof „nevědomého“, jeden z posledních ze skupiny německých filosofů „idealistů“.

Zprávy národohospodářské.

Rakousko-uherské urovnávání vnitřních stykův už sice víc než 10 let jest na denním pořádku a stále ranou otevřenou, otázkou nezodpověděnou! Teď však pádem rakouské vlády Hohenloheovy a vítězstvím tak zvané koalice v Uhrách proměnilo se dřívější přetahování v otevřený boj. Koaliční vláda totiž zamítnuvši všecko jednání minulé neparlamentární vlády, vrátila se k Széllovým „formulím“ a vyvozuje z nich důsledky. Uherská vláda za zmatků rakouských za Badeniho a Thuna si vymínila, že nebude-li vyrovnání s Uhrami do roku 1904 ústavně projednáno, má právo pro obchodní smlouvy s cizinou postaviti svůj vlastní tarif celní, a společenství s Uhrami samo sebou končí

rokem tím, jinak potrvá do roku 1907, v němž nutno jednati na nových základech o další úpravu poměrů. Tehdy vláda uherská využila zmatků rakouských k položení základu pro hospodářsko-obchodní samostatnost Uher. Ale po rakouských zmatcích přišly ještě horší zmatky v Uhrách. A rakouské vlády pracujíce v poměrech poněkud aspoň urovnaných, zase se své strany využily krise uherské. Tak využily totiž, že nedbajíce starých vynucených formulek, smlouvaly s vládou uherskou nové obchodní smlouvy s cizinou, jakoby se nikdy nic mezi Rakouskem a Uhrami nebylo jiného domluvilo. Vláda koaliční zatím však jenom *tarif celní*, přijatý rakouským parlamentem, nazvala *pro Uhry samostatným*. Nezměnila na něm nic, přijala jej, jak ho vláda Fejérváryho domluvila, pouze nové jméno mu dala. Není to už tarif společný, ale samostatný.

Ale i tato *změna ve jméně* má velké důsledky. Celní jednota dvou států dosud vždy měla za následek, že oba měly vůči cizině jeden společný celní tarif; v tom zračila se právě *jednota celní*. Proto bojoval tisk i diplomacie proti svazu srbsko-bulharskému, že jest nepřípustný, poněvadž oba státy nemají společného celního tarifu. Uhři ve skutečnosti ponechávají jeden a týž tarif, ale jméno mění. Nechtějí ho jako společný, ale jako samostatný. Pro přítomnost tedy jednota vůči cizině trvati může, a to až do roku 1917, do kdy obchodní smlouvy domluveny. Ale naznačeno tím, že dál už trvati nemá, a že už i do té doby, co s ní trvati nemusí, má se zrušiti. Uhry jednoty celní a obchodní už dále nechtějí. Koalice provádí to, co už 1899 Széll dojednal. Provádí to bez ohledu na domluvené zatím smlouvy s cizinou, které vážou nových 12 let. *S ponecháním téhož celního tarifu* v obou státech všechen ostatní styk vnitřní může se změniti a *Uhři* a teď i s naší strany k tomu spějí, aby se poměry změnily v tomto směru: 1. Ať se pro různé zboží omezí volný převoz z jednoho území do druhého. 2. Ať se dosud stejně upravované daně spotřební upravují v každém území. 3. Ať se omezí svoboda a volnost obchodu a soutěže z jednoho území na druhém. 4. Filialky obchodní a průmyslové musí býti zapsány jako samostatné závody a zboží v nich budiž zdaňováno v místě spotřeby. — A proti tomu *z naší strany*: 1. Ať se celní příjem rozdělí podle skutečné spotřeby. 2. Ať se rozdvojí železniční tarif a v každém území zvláště podle samostatné úpravy počítá. 3. Ať se podíl na společné záležitosti buď zcela zruší a každý stát své úřady a vojsko sám vydržuje, nebo podíl se určí poměrem obyvatelstva a branců. 4. Výhody ze společného bankovnictví přestanou a každý stát zřídí svou zvláštní cedulovou banku. 5. Státní renty považují se v druhém státě jako cizí a platí daň rentovní.

Toto vše provésti znamená obě území úplně hospodářsky odloučiti. Za takových poměrů by pak už po roce 1917 cizina s každým územím zvláště smlouvati musila, a oba státy rovněž mezi sebou jako s cizinou smlouvu obchodní uzavíraly. A to sotva už podle jiného svobodnějšího tarifu, než by byl autonomní, vůči cizině vystavený. Neboť jiný, třetí nedovolují smlouvy mezinárodní a právo největších výhod vzájemných

Uherské body jsou veličinou neurčitou, která se nedá od-adnouti. Mohlo by to pro nás znamenati nějakou škodu a nemusilo. atím do roku 1917 by to mnoho škody neznamenalo. Jen to by našemu růmyslu a obchodu ubylo, v čem by Uhry samy nový průmysl si yvinuly a rozšířily. A to by nešlo tak rychle a už i teď stále odpadá. aše body však znamenají buď přesně vypočítanou sumu kody nebo aspoň jistou a ocenitelnou škodu! Tak bod první značí si 20 milionů korun, celní příjem jde nerozděleně celý na úhradu olečných záležitostí. Jest v něm 80% našeho a 20% uherského řemene Třetí bod značí zvýšení příspěvku o 25 milionů korun pro hry, podle nynějšího nákladu. Tedy úbytek příjmu a přírůstek ná-ladu, pospolu 45 milionů korun. Kdyby každý stát platil sám všecko hraniční zastoupení a svůj náklad vojenský, vzroste sice i pro akousko náklad ten, ale jen o něco. Vzroste však nepoměrně pro hry! Bod druhý značí zdražení převozu pro uherské zboží a zvláště ilí, mouky, dobytka o více než dvakrát tolik, co platí nyní. Bod átý sice neznačí mnoho přírůstku pro nás, ale přímou i nepřímou odu velikou pro Uhry. Rovněž bod čtvrtý, rozdělení banky, způsobil y škody mnoho a mnoho milionů zdražením úvěru v Uhrách.

Omezení zbožového převozu, zadržení jeho nějakým umělým platkem stihnouti může obě strany stejně, ale stihl by uherskou ranu citelněji, poněvadž závisí na nás 75% svého odprodeje, nás, teří na ní závisíme jen 46%, stihl by méně citelně. A způsob omeziti nto svobodný převoz zboží a zavésti jakousi vzájemnou hráz ochrannou, dyž cel zaváděti nemožno, byl by asi ten, jaký vláda uherská vy-atila na rakouské při cukru — pod jménem surtaxy. Zboží jdoucí druhého území zatíží poplatkem stát vývozní a ne přívozní, tedy kési jednostranné vývozní clo se zavede, a to plyne do pokladny státu ývozního. Takové surtaxy na vyvážené zboží dají se však různě a jinak ejíti, když stát vyvážejícímu průmyslu poskytne za to nějaké jiné úlevy. ení také možná kontrola těchto surtax, zavedených ve prospěch sou-dů. Chce-li je vývozní stát obcházeti a nedbale vybírati, soused nemůže, ebo jen stěží a nesnadno, jej k poctivému zachování úmluvy nutiti. A tu ychom my jistě ocitli se v nevýhodném postavení. U nás by se asi rtaxa pečlivě vybírala, v Uhrách nedbale a nepořádně a mnoho zboží uštělo bez ní. Následkem toho by byly samé žaloby a výtky a spory, rší než dnes na př. při vzájemné zdravotní kontrole dobytčí!

Projevy o rozluce z českých listů a českých obchodních omor znějí v ten smysl, že český národ, svou většinou zemědělský a obnoprůmyslný, by rozlukou s Uhry buď přímo získal, nebo jen málo pěl. Více by trpěl veliký vývozní průmysl německý. Ale pro spojení stev obyvatelských u nás krise jedné by se snadno odrazila i na uhé a prospěch jedné pomohl i druhé. Škoda a prospěch by se tedy tva dělily podle národností — ale zůstávaly neděleny pro celou říši, láště pro naše nejživější země české s Dolními Rakousy.

Obě strany uherská i rakouská ostatně v hospodářském ohledu jí se krajností a nerady by rázem hospodářském rozluku provedly.

Ale pohání je k radikalismu politika: tam maďarská, u nás německá. Spor je skutečně omezen jen na tyto dva národy, jež se znesvářily a ony také jej přiostřují. Národy slovanské z oné strany, zvláště Charvatsko rozluky si nepřejí, bojí se jí, a nechtějí ji aspoň jednostrannou; tak charvatské strany praví, odloučí-li se Uhry od Rakouska, musí dovoliti i Charvatsku hospodářskou samostatnost aby i ono si mohlo upravovati průmyslové a zemědělské záležitosti podle svého. Pro nás z hospodářského vlastně zemědělského stanoviska rozluka snad by byla žádoucí, ale není žádoucí z politických ohledů Slované a jmenovitě Čechové jsou jistější v jednolitém soustátí rak. uh. než v rozdvojených říších rakouské a uherské. Podezřelým aspoň musí býti ta rozhodnost a ochota, s jakou všeněmecké živly naléhají na úplnou rozluku s Uhrami. Maďaři ve svém politickém boji s německým Rakouskem počínají najednou provozovat balkanskou politiku: oni i dřív už tíhli k Balkanu a navazovali s ním přátelství, už pro své pokrevenství s Turky, ale byla to politika spíš jen ze závisti provo- zovaná. Teď však dělají přímo obránce slovanských balkanských národů proti Rakousku. Brání svazu srbsko-bulharského, brání Srbska proti rakouským nárokům dodávkovým, Charvatsku povolují lepší vyrovnání slibují hájení jeho autonomie a šetření práv jazykových, Bosně po- volují právo na samostatnost, navrhují v delegacích úředníky srbsko charvatštiny při konsulátech a vyslanectvích (aspoň některých).

Co takto hledají slovanské přátele mimo hranice říše, svým vlastním Slovanům stejně hrozí rdoušením, jako všecky vlády dosavadní

*

Ruská duma říšská po dlouhé unavující a rozčilující debatě o agrární reformě přijala konečně návrh 42ti (členů strany „ná- rodní svobody“) a odkázala jej komisi. Ale dlouhá debata o agrarní reformě a o návrhu kadetském (konstitučně-demokratická strana, starý název strany národní svobody) ukázala výsledkem svým, že jí bylo potřeba. Vynesla aspoň též náhledy, které zcela rozhodně se pro- hlásily proti návrhu, a to ne z agrarního ani socialního stanoviska jako to činí ruští konservativci, ale ze stanoviska politicko-národního Tak Poláci z království i ze západních gubernií, z Litvy a Bílé Rusi Estové a Lotyši a dokonce i Baškirci a Tataři nechtěli na žádný způsob přivoliti, aby se půda stala majetkem státním a socialisovala se, dávala se rovným dílem ochotným pracovníkům na ní! Prohlásili to za ná- rodní vyvlastnění a za útisk hospodářský horší dosavadního. Před takovými rekriminacemi strana „národní svobody“ ustoupila, tak „trudovíci“, selská strana socialisační (podle práce děliti půdu všechn a všem!), omezila své požadavky konečně na sám lid ruský a půdu ruskou! Podle toho návrh agrarní reformy bude pro celou říši bu jen rámcový, a místním autonomním sborům nebo zvláště komisím reformním ponechá podrobnosti reformy; nebo vypracuje návrh reform zvláště pro kraje ruské a zvláště pro okrajiny. V komisi, vlastn v subkomitetu jejím zvolena cesta první; dvojí návrh zákona se stran polské požadovaný zamítnut.

A je zcela správno, aby otázka agrarní byla jinak řešena ruské části, jinak v polské části říše, jinak v Pobaltí jinak na Kavkaze. Na samé Rusi jen asi 12% velkostatkářů samo spodaří na statcích svých. Ostatní pronajímají pole sedlákům nebo sedláků dávají obdělávati. V obou případech se často lid vyssává žebračuje. Tu je tedy zcela správno: půdu, na níž lid selský beztoho acuje doposud, dáti mu zcela v držení. Nestane se nikomu křivda, se zamezí další vyssávání lidu, což bude zcela v pořádku. V krajích ských šlechta většinou sama hospodaří na poli. Lid selský není tu stísněn, hospodaří také intensivněji, proto touha po půdě není idu tak živá jako na samé Rusi. Je tu také silná vrstva zámožných níků, která nechce nijakého dělení půdy po rovnu, podle pracovní . A sám lid na panském sloužící není dosud tak rozsocialisován, toužil po panské půdě; žádá si ne půdy, ale zlepšení svého platu. m tedy není pro koho vyvlastňovat. Po půdě toužící snadno ji najdou, yž šlechta dobrovolnou shodou a beze strachu před státním nucením t půdy jako fond kolonisační odstoupí.

Horší a napjatější už jsou poměry mezi šlechtou a lidem v devíti adních guberniích (na Litvě, Bílé Rusi a na Kyjevsku). Ale tu všecky ry dosud šly vždy jen o les a o luka. Pole má selský lid dosti, vatelstvo není husté. Průměrem připadá na př. na Bílé Rusi 15 *ha* selský dvůr (tedy kolem 80 měřic!). Na Litvě už poměry mezi evci a Poláky (pány) jsou napjatější, ale o vyvlastnění půdy a ialisaci její Litvané také nestojí. Podobně věc se má v Pobaltí sty a Lotyši a s Livony; jsou sice ve stálém nepřátelství národním cialním s německými barony (statkáři), ale nechtějí socialisaci půdy, rž příkup a obmezení pozemkové držby statkářské. Tu však už še dá se mluviti o požadavku všeobecného vyvlastnění. Proto němečtí oni také už dobrovolně se chtějí vyprodati a nabízejí se německé nisi kolonisační na osazení půdy polské v Poznaňsku a v západních isích!

Agrarní socialismus pronikl též na Kavkaze v gruzínském obyelstvu, jež už dávno vystupuje proti statkářům s nároky politickými cialními. Stepí a reservací baškirsko-kirgizských pak brání si kmeny rské proti zabrání, neboť kdyby jim byly odňaty, kočující obyelstvo by musilo vyhynouti a pak Baškirové odprodávajíce ze svých ervací ruským osadníkům měli dosud v půdě své hojný a lehký men příjmů. Tu musí Rusko provésti napřed kulturní poslání, kmeny saditi, naučiti je stálému selskému životu, a pak teprv zbylou půdu ti. Rusko to už též činí s Kirgizy i Baškiry. Ale dílo jde pomalu.

Princip obščinný, jakým se řídila v hospodaření svém ohromná šina vlastních ruských obcí, byl příčinou, že vždy znova a znova bleskovaly v obyvatelstvu selském idey socialismu agrarního. áště na těch místech, kde obyvatelstvo opravdu skoupě půdou naeno bylo. Tím více tedy přesvědčení se teď zakotvilo, že panská a mu bude vydána v užívání. A nejen v lidu venkovském, ale městské chudiny přešlo to přesvědčení, že svoláním dumy vlastní

půda už přešla v majetek všeobecný. Tak v Caricyně si chudina (n
700 rodin) půdu městskou beze všeho už rozebrala a nastavěla si n
zabraných parcelách baráčky a plotem svůj podíl ohradila. A s chudým
lidem zabírali své podíly i bohatí — tak že městská půda a v ton
dokonce i jedno tržiště úplně rozchváceny! A obec nechtíc jitřiti lidu
klidně přihlíží a nebrání. Záchvat udál se ve dne 9. až 12. června
není pochyby, že za ním následovat budou nové jinde.

*

Na pokraji bankrotu vidí se nejbohatší — dle mínění Evropy —
země, Francie. Státní rozpočty dostoupily té výše, že již nemožn
jich dále zvyšovat bez nebezpečí, že příjmy nevystačí a zdroje důcho
dové už víc nevydají. V tom smyslu aspoň ohlašoval letoší rozpoče
ministr Poincaré a ospravedlňoval tím zavedení nové daně, nejodios
nější ve Francii, daně z osobního příjmu. A jemu přizvukovali i jir
poslanci finančníci. Francie se ostatně ve svém budžetování ná
padně zadržela. An totiž dříve francouzský rozpočet ve válečném pět
letí 1869—1874 stoupl ze 1620 mil. fr. na 2554 mil., stoupl v ná
sledujícím dvacetiletí na 3500 mil., ale od té doby (1894—1906), tedy z
12 let vyrostl jen na 3700 mil. fr. To i chudé poměrně Rakousk
stoupá odvážněji ve svém budžetování, ale jest už ovšem také v koncíc
se svými finančními zdroji, a to hůř než Francie. V letech 1894—190
činí stoupnutí nákladu státního v Rakousku 1280 až 1820 mil. korun
u nás tedy 42%, ve Francii necelých 6%. Zatíženy nejsou ve Franc
kraje a obce silněji než u nás země a obce, kraje mají nákladu ro
ního 350, obce 800 mil. franků. Při velikosti Francie jen přiměřen
víc než u nás. Poněvadž pak se obávají Francouzi, že po zavede
daně příjmové kapitalisté své důchody zatají a kapitálie své ulo
v cizině, proto, aby tomuto nemilému následku se zabránilo, mí
vláda francouzská vyzvat státy k mezinárodní konferenci, jež b
se usnesla o prostředcích, jakými by mezinárodně mohl kapitalis
býti donucen ku přiznání svého kapitálu. Tedy jakýsi p
licejní dozor mezinárodní ve všech bankách. Bylo by to opravdovo
ironií osudu, kdyby z tak kapitalistické země, jakou je Francie, vyš
návrh na mezinárodní policii proti kapitalistům. Ale právě Francie b
se podobnému návrhu z jiné strany nejvíce protivila, bude tedy dob
pro návrh, podá-li jej sama, ač silně kapitalistické státy, jako Belgi
Nizozemí, Spojené Státy a snad i Anglie sotva budou s nějaký
ostřejším prostředkem souhlasit.

Rozhled socialní.

Z mezinárodních dělnických kongresů konal se hornický ·tos začátkem června v Londýně. Dvě třetiny na sjezdě zastoupeého hornictva bylo také anglicko-amerického (z Anglie 480.000, Ameriky 365 000). Francie a Belgie vyslaly zástupce za 215.000, ěmecko za 200.000 a Rakousko dva delegáty prý za 40.000 horníků. jezd konal se už po sedmnácté a usnáší se poslední leta téměř stereotypně týchže požadavcích hornických co do pracovní doby, postátnění dolů, ráce žen a dětí v dolech, starobních důchodů pro horníky, mezinárodní ·gulace těžby pro horníky, a stejně i zamítává německo-rakouský návrh, oy se (právě pro stereotypnost svého rokování) konával vždy až za vě leta. Obé stalo se i letos. Rozdílné názory projeveny o stanovení ejnižší mzdy od delegátů francouzských a německých. V Německu, de letos zvláště po celé uplynulé pololetí spřádány tarifové dohody ıezi zaměstnavatelstvem a dělnictvem, i horníci navrhují přenechat anovení minimalní mzdy cenníkovým smlouvám. Ve Francii jsou zase ›cialisté ve vládní většině a navrhovali delegáti proto zákonnou úpravu ızdovou. Voláno dále s důrazem po inspektorech horních ze řad ělnictva, zvláště se strany německé a rakouské, kde takového dozoru oposud není. Ze zemí, kde už jsou, jako v Americe, Anglii, zase pokazováno na jejich technickou nedostatečnost a doporučovány pro ně vláštní informační kursy, jež by zařídily odborové jednoty hornické.

Nejvýznamnějším momentem sjezdu byla však účast tří delegátů řesťanského odborového svazu z Německa. Bylť jimi řesťansko-socialní horníci zastoupeni na sjezdě poprvé vůbec. (Zaupovali 70.000 horníků.) „Připuštěni“ (přibyli opozděně, a proto anglické strany podán z formalních důvodů návrh, aby nebyli přiıštěni!) po přímluvě socialně-demokratického poslance Hué, předsedy ›cialně-demokratického svazu německého, poněvadž prý se od křeanských odborářův očekává loyalita, jednotnost a provádění schválených snesení sjezdových. Doposud křesťanský svaz odborový pozvání k mezirodnímu sjezdu odmítával, letos jeho vůdcové súčastnili se informační ›cialně-politické cesty po Anglii, navázali osobní přímé styky s odoráři anglickými, a odtud patrně uznali za vhodno letos se sjezdu ıčastnit. V Německu, kde právě pruský ministr obchodu Delbrück odporu k státnímu sekretáři vnitra hraběti Posadowskému ač dosti lrženlivě taktice odborových jednot křesťanských v panské sněmovně yčítal radikalismus, vzbudila účast křesťanského svazu odborového ı mezinárodním sjezdě se socialními demokraty skoro sensaci. Přearvuje prý se zřejmě. Jak prý by jinak mohl vyslovit své sympathie ıským revolucionářům a prohlásit se pro navrhovaný světový svátek ›rnický v prvé pondělí v květnu! Zatím však běželo na sjezdě o projev ·uhlasu se spravedlivými snahami ruského dělnictva a o svátku hornickém ıbec nic neusnášeno, ano věc velkou většinou odložena na pozdější obu. A ta ostatní usnesení mohli i křesťansko-socialní dělníci docela

dobře podepsati. Dá-li se však udržet jednotné mezinárodní sjezdovnictví pro hornictvo na delší dobu, jest víc než pochybno.

*

Křesť. odborářští vůdcové němečtí donesli si z Anglie se zmíněné už výzkumné cesty o odborovém ruchu tamějším dojem, že je méně idealním než německý. Celá odborová organisace anglická je mnohem roztříštěnější německé. Pouze asi 40% odborově sdružených je spojeno v ústřední federaci trade unions. Jen málo svazů zaujímá celou Anglii jako na př. svaz strojníkův. Odborový tisk jest daleko za německým. U právě jmenovaného nejsorganisovanějšího svazu strojnického vydává se organ pouze měsíčně a to, ač je ve svazu sdruženo na 100.000 členů, pouze o 23.000 výtisků. Příspěvky vybírají se v Anglii výhradně v 14 denních schůzích odborových jednot, kdežto prý v Německu odborová sdružení vysílají týdně nebo aspoň za čtrnáct dní ke svému členstvu s časopisy a s příspěvky celou armadu, 50.000 důvěrníků.

*

Odborová komise vídeňská, ústředí to celorakouské socialně-demokratické organisace odborové, vydalo už i „přesné“ číslice v rozvoji odborářského hnutí socialistického v Rakousku před Litavou za uplynulý rok 1905. Napočetli si v 47 říšských uniích a 100 zemských svazech 3111 skupin s 323.099 členy. Triumfalně ohlašují světu přírost členstva za rok 1905 o celých 70%, t. j. o 133.978. A zároveň s nemalým uspokojením konstatují — je důležito všimnout si tohoto momentu! — že se členstvo v odborových sdruženích ustáluje čím dál více, dokonce prý z nově přibylých (za rok 1904) už jim ostává něco více než polovice věrna a nevystupuje hned zas (obyčejně brzo po zápisu) ze sdružení. Procento socialisticky odborově sdružených dělníků z celého počtu dělnictva rakouského vzrostlo prý nyní už na 14 ze sta. V Čechách, kde si počítají 99.325 sorganisovaných, je tu poměr pouze 10%, na Moravě a ve Slezsku (při 37. 599 a 14.496 členech) pak 13%. Nejvíce sorganisována Vídeň s Dolními Rakousy, 117.091 socialně-demokratických členů odborových činí celou čtvrtinu veškerého dělnictva v zemi. Nápadně přibývá socialním demokratům do odborových svazů ženských: měli jich zapsaných roku 1906 přes 28.000, přihlásilo prý se jich vůči předloňsku o 117% více.

Silně se rozvíjel i odborový tisk socialně-demokratický. Sestává z 40 německých, 29 českých, 5 polských a jednoho vlašského organu. Náklad páčí si na 331.930 výtisků. Nejslabší stránkou socialně-demokratické odborové organisace v Rakousku jsou finance. Jmění jejího udávají sice 5,387.326 K, ale na dva miliony patří z toho jedinému svazu knihtiskařskému, v němž ostatně sorganisováno dělnictvo typografické všech směrů.

*

Přes tuto finanční slabost a nevyspělost spojená rakouská socialní demokracie politická i odborová haraší v červnu generalní stávkou hlučněji, než kdykoliv jindy, ač jí hned v listopadu pohrozila všem odpůrcům volební opravy před Litavou. Zavedení tak zv. „rovného“

práva volebního na radu říšskou dle vládní osnovy naráží doposud na samá úskalí, a tu z obavy, aby se vzácná kořist neztroskotala, pomáhá, jak výslovně píše berlínský ústřední organ soc.-demokratický „Vorwärts", naše revoluční socialní demokracie jak vládě, která prý to dojista poctivě myslí s opravou, tak i stařičkému panovníkovi, jenž se vyslovil, že už nelze naprosto volit do říšské rady na základě dosavadního volebního řádu, svými pověstnými argumenty s ulice. Zatím se ohlašuje toliko třídenní všeobecná stávka, a to pouze ve středisku říše, ve Vídni, jež se tu má zase jednou representovat jeho hlava říše. Dny však se neudávají, patrně aby bylo napjetí Vídeňanů větší a ctěná spojenkyně c. k. vlády a koruny po případě se i vyvarovala blamáže. Jinak prý soudruzi v celém Rakousku hoří nadšením pro generalní stávku a jsou už i velmi rozdurděni na své vůdce, že se pořád nic neděje. Pokus s generalní stávkou je ovšem i u nás možný, právě tak jako v Italii. Skončí-li vítězněji než v jižním našem spojeneckém státě, toť víc než pravdě nepodobným. Ovšem běželo-li by o poněkud delší stávku. Den, snad i dva tři oslavit, mohli by socialní demokraté dovést. Ovšem ani toho ne v míře listopadové, neponechá-li jim vláda Beckova vídeňských ulic tak na pospas jako bylo za bar. Gautsche. A tu se praví, že se bezvládí listopadové už tak snadno opakovat nebude.

*

V slibovaném jevišti zkoušky ku generalní stávce na vynucenou volební opravy, ve Vídni, zatím provedena počátkem června zaměstnavatelstvem všeobecná výluka stavebního dělnictva, která přes několikerá vyjednávání na popud místodržitelství konaná mohla by potrvat ještě několik neděl, ježto zaměstnavatelé žádají, aby dělnictvo zaujalo práci úplně za dřívějších pracovních podmínek, aniž by se mu zvláště zvýšila mzda a povolili důvěrníci, které zaměstnavatelstvo zvláště rozhorleně odmítá. Významným momentem při této dosud největší hromadné výluce v Rakousku není pouze její rozsah a trvání, nýbrž zvláště nezvyklý bojovný postup zaměstnavatelstva. Jakoby chtěli najednou zlomit každý odpor dělnictva na dlouhou budoucnost. Dospěliť až k organisovanému boykotu spoluzaměstnavatelů stavebnických i z řemeslných oborů pomocných, kteří by se do 13. června nepřidali k hromadné výluce. Pohroženo „výlukokazům", že po tři léta nedostanou práce od stavitelů, že bude o to postaráno, aby jim nesměli obchodníci s barvami zboží svého dodat... Plným právem se takovéto „vybízení" k solidaritě odsuzuje jako násilnický terrorismus, stejně zavržitelný jako terrorismus páchávaný zas od socialních demokratů na „stávkokazích", kteří opravdu z přesvědčení zamítají tu či onu nerozvážnou, ba časem i zločinnou stávku agitační či vzájemnostní, vyvolanou socialní demokracií. Tentokráte zapomínají páni zaměstnavatelé, jak vůči „stávkokazům" odsuzují vždy socialně-demokratické násilnictví, právě tak jako soc.-dem. „Arbeiterzeitung" odsuzuje zas terrorismus výlukářský, stokrát velebivši s ostatním červeným tiskem násilnictví odborové jako kulturní čin!

Za výstavy liberecké sešel se letos 11. června VII. sjezd rakouských obchodních a živnostenských komor v Liberci aby podrobně porokoval o reformě a dalším vybudování dělnického pojišťování, tak jak je vláda kdysi zpola vypracovanou osnovou Körbrovou navrhuje. Komory vyslovily se sice pro sjednocení správy všech tří oborů pojistných, pokud by stejnoměrné úkoly správní se soustředily na jednom místě a odtud i prováděly, ale zároveň zamítl dosavadní smíšenou státně-autonomní správu a doporučuje přiděli správu nemocenského pojišťování dělnictvu, které jediné vzájemným dozorem může provádět nutnou kontrolu, správu úrazového pojišťován reklamuje pro zaměstnavatelstvo, poněvadž prý tu běží hlavně o roz dělení břemena příspěvkového, jež ponesou výhradně zaměstnavatel a chce ponechat státu správu pojišťování invalidního a starobního z oběti, které mu z něho vzrostou. Sjezd dále se vyslovil pro podmínečn starobní, invalidní pojišťování drobného živnostnictva, pro odborov oddělení pojištěnců a konečně i pro soustavu úhrady přirážkové pro dosavadní kapitalové.

*

V poslanecké sněmovně se debatuje o novelle živnostensk jak vyšla z porad stálého výboru živnostenského. Celkem se schvalu známé požadavky maloživnostenské politiky. Parlament budouc sotva by se jevil živnostnictvu tak příznivým! Byl opravdu pro novell nejvyšší čas.

Školství.

16. června 1906 ustavil se „Spolek českých akademik v Brně“, s úkolem hájiti vědecké, mravní i hmotné zájmy katolického studentstva vysokoškolského. Vznikl mezi akademiky samým co v novinách psáno o zevnějších popudech k založení jeho, je prost vylháno. Vznikl z odporu slušnějších akademiků proti klukovském přímo řádění některých skutečných neb jen titulárních techniků pro náboženství, z jejichž násilnictví proti jednotlivým údům spolku práv teď i nejskeptičtější pozorovatel může usouditi, jak velice takovéh spolku je potřebí. Před ustavující valnou hromadou šířeny nejsprost pomluvy o zakladatelích; valná hromada sama měla býti znemožněn demonstracemi v technice samé, po nichž professor G. napomenu lomozící, aby mu přednášky nerušili, byl vyzván, aby randalistům d satisfakci (!), a shluknutím studentstva v místnostech hromady sam vývěsní tabule nového spolku ukradeny, členové jeho ve společnos i ve studiu boykotováni, pomůcky studijní jim odnímány, ano i tělesný násilím vyhrožováno. Nedivíme se konečně studentům samým, ze všec stran, socialistické, pokrokářské i lidovecké štvaným, ale velice s

víme, kterak se zachovalo k novému spolku professorstvo techniky panem rektorem Elgerem v čele. Jednáním tím projevily se konečně ivné poměry vládnoucí na naší „vysoké škole", o kterých s naší rany pořád se mlčelo, aby se těžce dobytému ústavu neškodilo, o terých však déle mlčeti nebude lze, nedojde-li k nápravě; za svědky ak povedeme súčastněné professory i studenty samy. Prozatím jen dotýkáme, že stanovy nového spolku byly rektorátem schváleny a ajednou — beze vší pochyby vlivem t. ř. „technického výboru" – shledány zavadnými, konkurenčními a bůhví jakými ještě. Nezbude i než důrazněji připomněti, že právo spolčovací nenáleží jen těm, teří si je osobním násilím a štvaním revolverové žurnalistiky jen pro be osobují. Vytýká se spolku, že nemá v názvu svém slova „katocký". Ovšem, kdyby je tam měl, bude se proti němu zase bouřiti, nečleny vylučuje z katolictví. A že nečlenů bude vždycky většina, zumí se samo sebou. Vždyť většina studentstva nesúčastní se vůbec vota spolkového, leč při takovýchto randálech, kdežto nový spolek hce členům svým prospívati klidnou prací osvětovou, mravně a spoleensky vzdělavací a podporou hmotnou, nepočítaje ani na příliš veliký řírůstek členstva, kde by úzké společenské styky a blahodárná půbnost vzdělavací stávala se takořka nemožnou, aspoň pro velkou ást spolku takto roztříštěného. Dojdou-li záměry spolku ve studentstvu rozumění, záhodno raději založiti spolků více, v kterých by vzdělavací nnost tím intensivněji se pěstovala a v takovéto zdravé „konkurrenci" tříbila. Myslíme, že by právě professorstvo — smýšlí-li vážně vědeckém a mravním výchově technického dorostu — mělo s poděkem uvítati, když část jeho studentstva, vymanic se z vleku a rroru nestudujících studentův a politických štváčů, bude si hleděti ráce vážnější, nežli jsou demonstrační kravaly a podobné projevy akademické volnosti". Ujišťuje se, že ta nepřízeň professorstva a ktoratu nesměřuje proti náboženství. To by tak ještě scházelo! čkoli po tak vzácných příkladech odjinud mohlo by nám i to býti onečně lhostejno, jelikož by za těch poměrů pramálo znamenalo, bohužel bohudík, jak se to vezme. V celém našem životě bolestně pociťuje úpadek autority i těmi, kteří nejvíce ji podkopávali a podkopávají; říčilo by se našim zásadám, podporovati zneuznávání autority, avšak rávě proto nelze nám neupozorňovati na velikou zodpovědnost, již ají sami nositelé její.

*

Na sjezdě českých učitelek na Moravě, jenž konal se Brně 4. června t. r., přijata byla tato resoluce jako konečný výedek rokování: 1. Všeobecný školský a kulturní program náš shoduje v základech s programem ostatních českých organisací učitelských. ožadavky výchovy národní nechť uplatňují se jednotně ve výchově dinné, školské i společenské. 2. Předpravní vzdělání učitelstva nechť uhlasí se současnými vědeckými názory o osvětě a životě. *a*) Vyššího zdělání dostávej se příštím učitelům a učitelkám na reformovaném, ouze státním [!] ústavu učitelském, kterýž by se rovnal rozsahem po-

skytnutých vědomostí vyšší střední škole a pojišťoval přístup na universitu b) na dvouletých vysokoškolských kursech, zřízených pro odborn vzdělání učitelů škol měšťanských; odborní učitelé kreslení mějte příležitost vzdělati se kromě toho v kreslení na technice nebo na škol umělecko-průmyslové; c) na filosofické fakultě university, kdež jak pro učitelstvo škol lycealních budiž zřízena zvláštní komise zkušebn a dobrovolně zde vystudovavším a zkoušky vykonavším učitelům učitelkám pojištěn nárok na místa ředitelská a učitelská při ústavec učitelských a místa při dozorstvu školním; d) při státním ústavu k vzdělání učitelek zřízen buď dvouletý kurs pro učitelky ženskýc ručních prací, který by vedle všeobecného vzdělání poskytoval odborn vzdělání ženským ručním pracím a domácímu hospodářství; e) vzdělán pěstounek škol mateřských udíleno budiž ve dvouletém kursu při zrušen dosavadního externatu; f) žádoucí oprava učitelského ústavu, rozsaher učiva odpovídající požadavkům vyšší střední školy, podmiňovala b vývoj další, t. j. žádoucí povinné vzdělávání se na školské fakult širší filosofické fakulty. 3. Zákon ze dne 24. ledna 1870 č. 18. nech se změní následovně: Učitelky smějí vyučovati hochy, nechť jsou v zvláštních třídách odděleni nebo ve školách smíšených, v pěti nižšíc stupních věků. 4. Postup v úřadě budiž s učiteli stejný, a učitelk nechť dosáhnou na základě služebních let a kvalifikace míst nac učitelských a ředitelských jako učitelé. 5. Je žádoucno, aby učitelk zastoupeny byly v místních, okresních i zemských školních radácl 6. Učitelkám nebuďte upírána práva občanská a politická. 7. Vyučován ženským ručním pracím na všech školách dívčích nebo smíšenýc svěřeno buď toliko industrialním učitelkám. 8. Dozor nad ženským ručními pracemi a dívčími školami svěřován buď učitelkám. 9. Nucen coelibat učitelek jest omezováním svobody osobní a nelze ho s hledisk lidského ani národohospodářského ospravedlniti. Jednotě se ukládá, b pracovala na zrušení § 14. z. z.

*

Učitel bez konfesse. O tom rozhodlo ministerstvo vnitra takt „Není pochyby, že také učitel má právo býti bez konfesse. Ale s druh strany jest jisto, že učitel má některé úřední povinnost které vyžadují, aby vůbec k některé konfessi patřil.

*

Odborný dozor školní. Letos jmenováni byli pro nové funkčn období okresní školní dozorci: 1. V Přímoří: 1 nadučitel, 2 ředitelov obecné školy, 1 učitel školy měšťanské, 1 učitel přípravní třídy, 2 učitel cviční a 1 professor gymnasialní. 2. V Bukovině: 1 učitel obecn školy, 1 školní správce, 8 nadučitelů, 1 učitel přípravní třídy gymnasialn 2 učitelé cvičné školy, 1 hlavní učitel a 1 farář (pro školy maďarské 3. Ve Štyrsku: 4 učitelé obecné školy, 10 nadučitelů, 1 pensiovan ředitel obecné školy, 1 ředitel obecné školy, 1 hlavní učitel, 1 ředit ústavu učitelského (který zároveň je ředitelem měšť. školy) a 1 ředit měšťanské školy (pro školy měšťanské, vyjma zemské). 4. V Goric a v Gradišce: 1 ředitel měšť. školy, 2 cviční učitelé a 1 hlavní učite

Škol pro slabomyslné má Rakousko 11, Francie 23, Italie 21, Rusko 25, Španělsko 14, Švycary 3, Belgie 6, Holandsko 2, Norsko 2, Švedsko 3, Dansko 1, Uhry 4, Portugaly 1. V Německu je pro slabomyslné 35 škol a 26 útulků, v Anglii 26 škol a 43 ústavů továrních, v nichž učí se různým řemeslům. Celkem je v Evropě asi 180 ústavů a 140 útulků, v Africe 1, v Australii 2, v Japonsku 2, v severní Americe 41.

*

V poslední době vydán byl v Čechách normativ, jímž upravuje se počet sešitů školních, jejich vzhled, liniatura i jakost papíru. Sešity lišiti se budou barvou svého obalu (písanky modrý obal, denníky a písemné práce z mateřštiny zelený, jinojazyčné hnědý, početníky šedý). Vazba drátěnými háčky vyloučena. Čtvercových liniatur není dovoleno užívati. Počet listů určen na 12 a 20. Písanky s předtištěnými vzory jsou vyloučeny. Pro kreslení určen formát i jakost papíru do podrobností.

*

V nábožensky smíšené obci Perálci v okrese vysokomýtském mají modlitbu, již vymohli zástupci církve evangelické. Není to však modlitba neutrální, jakou by byli mohli vymoci, nýbrž je to katolický a evangelický míchaný „Otčenáš". Všechny děti začnou se modliti stejně a modlí se společně až ke slovům „ale zbav nás zlého". Zde katolické děti umlknou a evangelické si řeknou svůj dodatek „neb Tvé jest království i moc i sláva na věky", a všecky děti teď vpadnou „Amen". „Zdrávas" modlí se děti katolické, slova při znamenání se křížem modlí se všichni.

*

V „katolickém" Bavorsku jest dosti škol simultanních, mezikonfessijních, totiž v městech. V Mnichově zřízeny r. 1883 dvě; počet jich přese všechno namahání nebylo dosud možno v tomto městě rozmnožiti. V Norimberku, který tvoří jediný školní okres simultanní, mají letos 498 simultanních tříd vedle 127 protestantských a 76 katolických. V Brodě mají jen školy simultanní 150 tříd; podobně v Bayreuthu a ve Schwabachu. V Augsburgu jsou 2 simultanní školy se 70 třídami. Jen simultanní školy mají Kaiserslautern, Nové Město n. H., Ludwigshafen, Frankenthal a Landau; konfessijní školy jsou výhradně v městech: Würzburgu, Bambergu, Zweibrückenu a ve Špýru.

*

Svaz katolického učitelstva v Prusku konal schůzi v Berlíně a tam bylo prohlášeno: „Zástupci 15.000 členů katol. učitelů v Německu vyslovuje své uspokojení nad tím, že vláda při předložení návrhu zákona o vydržování škol stanovila pravidlo, že evangelické dítky jen evangeličtí, katolické jen katoličtí učitelé mají vyučovati. Doufali jsme, že konfesionelní charakter pruské školy obecné bude přesněji stanoven, neboť jsme přesvědčeni, že jen konfesionelní škola další rozvoj našeho lidu v mravním, kulturním a národním směru konfesionální mír a pravou zbožnost zaručuje."

Nedělené dopolední vyučování v Dolních Rakousích dovoleno tamní zemskou školní radou na zkoušku, a to místo dosavadních vedřin. Vyučování to nesmí však trvati přes 12 hodin dopoledne, vyjímaje školy měšťanské, kde jsou předměty nepovinné (frančina). Ne i tu netřeba vyučování prodlužovati přes poledne, když vyučování tam, kde trvati má pět hodin, počne již o 7. hodině ranní, k čemuž místn školní rady mohou dáti své svolení. Tak rozhodla okresní školní rad města Vídně.

*

Na zvláštní rozkaz císaře německého obrací pruský ministr kult a vyučování pozornost vlád a provinciálních školních kollejí na škol lesní a praví ku konci výnosu: „...všude tam, kde se se stran větších měst a venkovských obcí vašeho okresu jeví snaha po zakládán podobných zařízení, jest podporovati co možno nejúčinlivěji snahu tuto.“

*

Berlínské učitelstvo obecných škol žádalo u magistratu o poskytnutí drahotního příspěvku, odůvodňujíc krok svůj hroznou drahotou. Magistrat prosbě vyhověl tím, že poskytl od sedmého služebního roku počínajíc učitelům po 50 markách ročního drahotního přídavku. „Tučný“ tento drahotní příspěvek zovou v Německu příplatkem „na zásmažku“ nebo „na kosti“ (přívažky).

*

Senát mnichovské techniky se usnesl, že má každý cizozemský student platit vedle kollejného ještě 100 marek školného za půlletí. Tím má býti zabráněno návalu cizozemců na uvedenou školu.

*

Roku 1905 zřídilo město Manchester pro městskou mládež školu na venkově, aby dětem poskytnuta byla příležitost poznávati přírodu. Náklad na ni činil 3000 liber šterlingů. Ve škole jsou dvě velké ložnice, učebna, světnice pro učitele a kuchyň. Stačí pro 60 žáků. Učitelé přicházejí sem se svou třídou a pobudou zde 14 dní. Dopoledne bývá vyučování, odpoledne vycházky do okolí. Po 14 dnech se třídy zamění. Každý žák platí za pobyt a stravu ve škole 10 sou.

*

V měsíci dubnu počala a trvati bude do září letošího roku pedagogická výstava v Barceloně pod protektorátem krále Alfonsa a královny matky Marie Kristiny. Výstava je mezinárodní. Má obsahovati všechny předměty sloužící při vyučování: knihy, tabule, mapy, nářadí, pomůcky atd. Má míti 7 oddělení: Školy elementární, střední, vysoké, odborné, stavitelské, školní material a školní hygienu. K nim má býti přiřazen jako zvláštní oddělení umělecký průmysl a řemesla, pokud jsou ve spojení s vyučováním školským.

*

Druhý mezinárodní kongres pro školní hygienu konati se bude od 5. do 10. srpna 1907 v Londýně. V desíti sekcích má se jednati o těchto předmětech: 1. Školní budova a její zřízení

. Hygiena internatu. 3. Methody hygienických snažení a prohlídek áků. 4. Psychologie a fysiologie výchovu. 5. Hygienické vyučování ro žáky a učitele. 6. Fysický výchov a otužování těla. 7. Nakažlivé emoci. 8. Zvláštní třídy pro málo nadané, slepé, hluchoněmé, mrzáky, prázdninové kursy. 9. Poměr školy k domácnosti. 10. Hygiena čitelského sboru. Mimo to mají se konat valná shromáždění k vůli ředmětům nejobecnějšího zájmu. Kromě toho projektuje královský zdraotní úřad za doplněk theoretických jednání výstavu plánů, zařízení způsobů staveb nejrozmanitějších školních budov, jakož i školního ábytku a učebných pomůcek z minulosti i přítomnosti, kteréžto výavy súčastní se většina civilisovaných národů.

*

Vyživování školních dětí. Nová britská dělnická strana a olní sněmovny podala za porady o zákoně o vyživování lidovém návrh kající se vyživování školních dětí. Návrh její pojat v zákon, terý nyní ustanovuje, že školní děti nedostatečně vyživované mají ostávati podporu z prostředků veřejných. Je-li příčinou nedostatečného yživování otec, musí nahrazovati za stravování dítěte, ba může býti están. Stravování dětí chudých rodičů nesmí býti pokládáno za podorování chudinské.

*

Spolek pro školní zdravotnictví v Berlíně zvolil čtyřennou komisi, skládající se z pedagoga, lékaře, kněze a ženy, aby nto výbor probral otázku, zda, pokud a jak podati poučení mládeži otázce sexuelní. Všichni souhlasili zásadně, ale byli též toho názoru, jest nutna součinnost všech činitelů výchovných, kteří jsou ve styku mládeží. Nejpovolanějšími by byli rodiče, ale nedostává se jim často otřebných vloh. Ani učitel nemůže svým výkladem uspokojiti mládež izné povahy a vnímavosti a proto po těchto poradních výsledcích olena komise nová, která bude pečlivě otázku tu studovat dál. Snad ijde k jiným názorům a provede to, po čem mnozí tak touží a vidí pokrok.

*

V Paříži zavedena jest již delší dobu instituce školních lékařů kolní lékař, jichž jest nyní 175 s ročním honorářem po 900 francích. odroben je dozoru zdravotní rady. Lékařskému dozoru jsou podrobeny etoliko školy obecné, nýbrž i pokračovací, vyšší odborné a též školy oukromé. Školnímu lékaři přikázáno je 20—25 tříd Jeho povinností st, prohlédnouti jednou do roka každého žáka, čtyřikrát do měsíce avštíviti školní místnosti a jednou po předcházející opovědi u správce koly prohlédnouti učebné místnosti za vyučování. Lékaři školní žádají, y byly provedeny následující požadavky: 1. Každá škola ať má dozor kařský, a to ať připadá na 1000 žáků po jednom školním lékaři. Buď založen o každém dítku zdravotní lístek, když vstoupí do školy, důkladné jeho prohlídce. 3. Lékař ať navštíví dvakrát měsíčně školu. Školní lékaři konejte přijímací zkoušku a vyhledávej se od nich ku alespoň 30 let; ustanovujte se definitivně až po pětileté praxi. e školním úřadě mějte místo a hlas. Za školní hygienické přednášky

mějte mimořádný hodinový honorář. Konejte se správcem školy pr: videlné porady. Honorář školního lékaře ať činí ročně 2500 frank za 1000 dětí.

Také u nás mnoho se o školních lékařích mluví. Již máme ı Moravě tři města, kde škola má školního lékaře. Jmenovati slu Ivančice, tam je školním lékařem Dr. Josef Klein, který velmi tou otázkou se zabývá. Často můžeme jeho myšlenky o školních lékaří čítati v nedělní příloze „Mor. Orlice“.

*

Reforma obecného školství v Rusku. Dle sčítání lic roku 1897 bylo v Rusku 12½ milionů dětí ve věku školníı z nichž však jen 5 milionů chodilo do školy. Tři pětir dětí byly bez vyučování. Mezi tisícem obyvatel je toliko 36 dětí chodící do školy, ve Francii 150, v Německu a v Anglii 180, v Rakousku v Uhrách 130, ve Spojených Státech severoamerických 230. V Rusk připadá průměrně na mužského obyvatele vydání na lidové vzdělá 40 kopějek, ve Francii 2 ruble, v Německu 2 ruble a 5 kopěje v Anglii 3 ruble, ve Spojených Státech až 5 rublů. Kdyby rusl školství obecné mělo býti přivedeno na stupeň školství států západ evropských, musilo by aspoň zdvojnásobiti dosavadní počet obecný škol a vydání na ně aspoň zšestinásobniti. Nyní činí náklad na veške obecné školství 50 milionů rublů.

*

Slovinci v Americe mají v Jolietu obecnou školu, kterou let navštěvuje přes 400 dětí. V Clevelandu zřídili si večerní školu p angličinu, kteréž tam vyučuje Slovinec Lanič.

*

Ostrov Formosa počíná se od počátku vlády Japonců kultivov (vláda japonská od 1896). Japonská vláda organisuje zde hlavně školst Pro mládež japonských osadníků je tam 60 učitelů, pro děti domorod je zřízeno 130 obecných škol s 521 učiteli.

Směs.

Král s trnovou korunou. (Jan 19, 1—3.) Tato příšerná scena života Kristova působila historickému výkladu veliké obtíže. Lze sloučiti t hnusné jednání vojínů s římskou důstojností? Jest možno, že by řím důstojníci nezabránili tak pustému divadlu? Tak ptali se mnozí, než nik nevěděl si rady; poněvadž pak zmíněnou scenu vysvětliti nedovedli, pı hlásili ji mnozí za smyšlenou, nehistorickou; tak učinil Renan, Bran Schmidt a jiní. Dnes ovšem uznávají i protestantští exegeté, že n povinností jest daný text vyložit. Nedávno professor Herm. Reich objası záhadnou scenu. (H. Reich, „Der König mit der Dornenkrone“. Leipzig 190

ubner. Cena 1 M.) Při studiu dějin mimu (Der Mimus. 1903) byl na to ozorněn, že směšná představení podobná onomu v evangeliu sv. Jana , 1—3 byla v lidových kusech mimických zjevem obyčejným, známým. imus byl u Řekův a Římanů velmi oblíben. Otrok a žid, král a náčelník pičů — toť některé typy mimické, soudní sceny a smrt na kříži — oblíbené isody v mimu; ba ani bohové nebyli ušetřeni, jich život, utrpení a chyby ly mimem uvedeny na jeviště. „Jaký div, že i křest a mučenictví, obrácení víru a křižování staly se oblíbeným thematem mimu, jakmile nenávist křesťanům se rozšířila po celé říši římské. Tato profanace nejsvětějších ův a tajemství křesťanských pobouřila křesťany a trpký boj vypukl křesťanských kazatelen proti mimu. Svatý Jan Zlatoústý měl celou řadu zaní proti mimu a sv. Řehoř Naziansky volá: ‚Křesťané jsou divadlem koliv andělům a lidem, jako veliký bojovník Kristův Pavel, nýbrž všemu rostému lidu'."

Tak líčí nám Reich mimus, jeho oblibu mezi lidem, jeho osoby a sceny osměch všeho, co bylo křesťanům svato. Nyní padá již světlo na hrůznou enu v životě Kristově, kdy byl vojáky přistrojen za krále, trním korunován posmíván. Římští vojáci Pilatovi vídali často v mimu, jak byl žid tupen, sto smáli se králi v mimu. Tehdy kvetl mimus po celé Syrii, tamější města la jím zaplavena, odtud bral sobě římský dvůr mimické šprýmaře. Stálé llo Pilatovo bylo v Caesarei; toto město zvláště pěstovalo mimus. Odtud išel Pilat r. 30 po Kristu s vojenským průvodem do Jerusalema k svátkům likonočním. Péče o pořádek v městě žádala přítomnosti prokuratorovy.

Před pretoriem stojí římští vojáci; surovost byla i tehdy jich význačným sem. Ježíš byl právě přiveden do nádvoří kasáren a odevzdán vojínům. mají před sebou takového žida, jakému se již často vysmívali v mimu, iž nad to sám vydává se za židovského krále. Tu jim napadají posměšné eny se „židem" a „králem" v mimu. Takovou scenu předvádí nyní sami vhodnou obětí. Celé kasárny sběhnou se dohromady, kdo nemá služby, á kohorta chvátá, aby nepropásla mimu s „králem židů". Setníci hledí to a smějí se. Nikdo nevystupuje proti mimu, neboť mimus byl privilegiem armádě císařské. Justinus a Acta Pilati vypravují ještě, že i soudní scena la napodobena. Jak korunování krále a hold poddaných proveden, vyavují evangelia. V mimu byl král vždy oděn cáry a nesl něco podobného runě. Proto byl Ježíš přioděn červeným roztrhaným pláštěm vojenským, runa — z trnů — vložena na jeho hlavu, v ruce měl hůl — žezlo. Nyní l král oblečen, následoval hold poddaných. Vojíni klekali před ním a volali: drav buď, králi židovský!" Závěrkem každého mimu bylo bití, jinak byl mus neúplný. Proto vojáci poličkovali Ježíše, plili mu v obličej, žezla užili jako hole.

Tak vysvětluje nám Reich se stanoviska kulturně-historického, ze života dejší doby smutnou scenu. Výsledek jeho práce jest: Vypravování biblické t historicky zaručeno a pochopitelno. Schürer, známý historik doby Ježíšovy, ádí ještě jeden doklad. Podobnou scenu provedla luza alexandrijská s duševně mocným Karabou, aby potupila židovského krále Agrippu. (Filo in Flaccum,) Filo praví výslovně, to se stalo ὡς ἐν θεατρικοῖς μίμοις (jako v didelních mimech).

J. Valenta.

V referatě o spisku Lehmkuhlově „Probabilismus vindicatus“ prav J. Turmel uvážení hodná slova **o probabilismu** a podobných systemech „Myslím, že všechny tyto systemy dnes nejsou již k potřebě, poněvadž od povídají k jiné mentalitě, od naší zcela se různicí; myslím, že probabilismu jest arithmetická morálka bez vnitřní hodnoty; prvním svým obhájcům by umělým prostředkem reakce proti přehnané přísnosti, a v tomto ohledu moh prospěti a nezavinil chyb, jež se mu připisují; dnes však patří d archeologie a musí býti z morálky odstraněn.“ Není tedy ar řeči o mravních spoustách, kterých prý natropil probabilismus, avšak jist jest, že duchu v pravdě křesťanskému jest příliš chladný, neochotný, ne obětavý, hledící jen k tomu, jak daleko se smí jíti směrem k hříchu; t také byl a jest jeho úkol — tedy jaksi negativní; kladná mravnost, nadšená láskyplná („hilaris dator“!) musí býti jinak buzena než se v našich víc právnicky osnovaných morálkách děje. v.

Vedle Shakespearea je to zvláště Albrecht Dürer, jehož **nábožensk názory a poměr k protestantismu** jsou v poslední době předmětem živ diskuse v literárním světě německém; přirozeno, že katolíci (Weber, Albrech Dürer. Sein Leben, Schaffen und Glauben. Regensburg) snaží se dokázat, ž Dürer zůstal věrným synem Církve až do smrti (* 21. května 1471, † 6. dubn 1528), kdežto zase protestanté (na př. Lange, War Dürer ein Papist? Grenzbot 55, I.) tvrdí a odůvodňují thesi opačnou. Otázka jest nemálo komplikován poněvadž Dürer, řídě se mnohdy uměleckým citem, jednal a maloval be ohledu na náboženské názory svého okolí (maloval světce a Madonny i p roce 1526, ano z roku 1526 jest od něho Madonna s půlměsícem, ted obraz čistě katolický, na své cestě do Nizozemska roku 1520 navštěvova kostely se slavnými reliquiemi, neurážeje se nikterak jejich uctíváním, kupova růžence, obcoval bohoslužbě, ano vykonával se svou chotí sv. zpověď), co zdá se býti velmi závažným důvodem pro tvrzení, že Dürer zůstal katolíkem Na druhé straně však nedá se upřít, že od něho přímo (nebo aspoň nepřímo jsouce patrně inspirovány) pocházejí nápisy, které zdají se dosvědčovat, ž Dürer byl pro Luthera a jeho dílo přímo nadšen. Ano v denníku z cest po Nizozemsku nalezá se passus, napsaný po zprávě o Lutherově cestě d Wormsu, který jeví velikou starost Dürerovu o život wittenberského professor „dem verkauften, frommen, mit dem hl. Geist erleuchteten Mann, der d war ein Nachfolger Christi und des wahren christlichen Glaubens“, a pak již snad je mrtev (Dürer nevěděl ještě o výsledku wormských událostí, ač slov ta psal 4. května), „was er gelitten hat um der christlichen Religion wille und daß er gestraft hat das unchristliche Pabstum, das so strebt wider Christi Freilassung mit seiner großen Beschwerung der menschlichen Gesetzte“ je vyslovena vroucí prosba k Bohu „daß du deinen hl. Geist wiederum gebe einem anderen, ... daß aus unseren guten Werken alle Unglaubigen zu ur selbst begehren und christlichen Glauben annehmen.“ „O Erasme Roterdame . laß dich dann hören, so werden der Hellen Pforten, der römisch Stuhl, w Christus sagt, nit wider dich vermügen ... Dann werden wir sehen die Ur schuldigen bluten, die der Pabst, Pfaffen und die München vergossen, gerich und verdammt haben.“ Jak srovnati tento rozpor? Tuto otázku položil Hagelstange ve studii „Dürers Leben, Schaffen und Glauben“ (Hochlan

uniheft) a oceniv důvody pro a contra, shrnuje úsudek o Dürerově poměru protestantismu v tyto závěrečné věty: „Viděli jsme, jak Dürer byl stržen uhou tisíců, kteří si přáli církevní reformace, a jak v první radosti nad ystoupením jednoho odvážného novotáře v nadšení tohoto poslouchá. Brzy šak spozoruje, že kámen jednou v pohyb uveden nedá se již v běhu zataviti, a daleko přestihuje cíl, o kterém se domníval, že jest dosažitelným; schladne, a když vidí, že i reformace jest přece jen dílo lidské se všemi edokonalostmi a slabostmi, tu jeho zájem, dříve tak živý, víc a více mizí. yla to doba, kdy palčivý dech revoluce se již všude cítil... a tu byl asi ké Dürer toho náhledu, že v takových dobách je rozumnějším zaujati spíše tanovisko passivní. Co se dálo v jeho nitru, nevíme. Snad vloudily se v srdce zkost a pochybnosti, a bezradnost sklíčila jeho duši. A proto byla mu asi mrt, když se přiblížila, vítaným přítelem, jenž otvírá dvéře v onen kraj, de vévodí poznání a kde nerozluštěné otázky života, zbaveny svého závoje, obklopují." Tolik Hagelstange. Rozřešení jistě dosti šťastné, ač sotva je posledni slovo o tomto zajímavém předmětě. —KL.

Byl Heine atheistou? Na základě dvou listů básníkových, uveřejěných v N. F. Presse, soudí p. Krejčí v Č. Mysli (236), že ano. Neuškodí šak upozorniti na zvláštní rys povahy básníkovy, totiž že pod zdánlivě rivolním slovem skrývá Heine hluboký, vážný žal, že posměch jest mu naskou, již se zakrývá ze studu, že ukázal příliš otevřeně svůj vroucí cit. ento stud, tato obava jej svádí, jak dí Strodtmann, „der Aussprache des Ieiligsten eine kleine Lästerung nachzusenden, seinem Amor eine Schellenappe, der Grazie einen Klumpffuß beizugeben." S toho stanoviska jiného ýznamu nabývají citovaná slova „bohudík, že mám zase nějakého boha, si mohu v přemíře bolestí dovoliti několik rouhavých zaklení: atheistovi ení dopřáno této útěchy!" To dokazuje také Lichtenbergerova studie „Heine ls Denker" (v něm. překl. Oppeln-Bronikowski. Reiszner, Dresden. Heine yl sice rodem žid, ale poznav na gymnasiu v Düsseldorfu katolickou víru, blíbil si ji a zachoval si jakési sympathie pro ni po celý život. Ovšem poději, i přes to, že přijal (ostatně jen z hmotných ohledů) křest, zůstal beze šeho styku s ní, nechávaje se zcela unášet tehdejšími proudy idealistické ilosofie a romantismu, ano, byl dokonce i nějaký čas přivržencem St Simonismu. Ale i ve spisech z této doby marně bychom hledali u něho zášt fanatismus vášnivých svobodářů; naopak: obdivuje se konsequenci katolické ogmatiky a vznešenosti katolické morálky, a chlubí se, že ani dogmatu ni kultu posměšným vtipem nenapadl; ano s rozhorčením odmítá titul „eines deutschen Voltaire" jako „all zu viel Ehre und zugleich zu viel Unehre". oť v markantních rysech poměr Heinův k náboženství před rokem 1843. ímto rokem začíná však jeho duševní přerod. Nemoc ukázala mu svět a idský život v jiném, novém světle. Nadšený obdivovatel veselých Olympanů ahlíží, proč řecká radost ze života musila ustoupit křesťanskému sebezáporu: ždyť olympští bohové nejsou k potřebě trpícím, a těch jest přece jen většina. Ieine prohlédl teď také jasněji soustavy pantheistické a poznal, že nejsou ež zastřený atheismus, že takový bezmocný bůh pantheisty není k ničemu, že troška náboženství a důvěry v Boha — totiž důvěry ve skutečného, ilného Boha — „einem armen Mann nichts schaden kann, namentlich,

wenn er sieben Monate auf dem Rücken liegt". „Die Welt ein Hôtel-Dieu (nemocnice) sans Dieu — es wäre zu gräßlich." Poznal prázdnotu Hegelovy a vůbec veškeré atheistické dialektiky a oblíbil si zase Bibli „dieses herrliche Erziehungsbuch für große und kleine Kinder". A nelze se domnívati, že tento obrat způsoben u něho jen trapnou jeho nemocí. Duch Heineovi tak podobný, Nietzsche, ukazuje zřejmě, že nemoc nevede vždycky k Bohu. Slovem, Heine atheistou nebyl.

Spiritismus a přírodozpytci. V dějinách pověry naší doby bude jednou spiritismus tvořit obsáhlou kapitolu, a kulturní historik našeho věku jistě s oprávněným podivem zaznamená, kolik přívrženců i v kruzích „osvícených" nalezl tento nový tvar falešného mysticismu. Zvláštní charakteristickou známkou spiritismu jest, že rád se odívá v roucho „vědy" a také vskutku i nejvážnější autority vědecké (Crookes, Weber, Fechner, Zöllner, Flammarion, Wallace a jiní v dobách minulých, nyní hlavně Charles Richet, fysiolog, a Oliver Lodge, fysik) řadí se mezi jeho vyznavače. Ve spiritistickém časopise „Annales des Sciences psychiques" (listopad 1905) a v „Psych. Studien" (únor-březen 1906) byl uveřejněn zas jeden případ zjevení ducha (materialisace), který se udál v Alžíru. Mediem byla 19letá dcera francouzského generála, a jejím prostřednictvím zjevil se duch Araba jménem Bien-Boa, který zdánlivě vystoupil ze zářící bílé koule a zase tamže zmizel. Richet, který byl materialisaci přítomen a pečlivě celý dům prohledal, tvrdí, že veškerý podvod byl vyloučen a že bylo by nesmyslným domnívati se, že „fantom byl od mladého děvčete normálním způsobem vyvolán." Ano ještě v březnovém čísle „Annales" odmítá pokus jakéhosi alžírského lékaře vysvětliti zjev zcela přirozeně a prohlašuje, že nemá nejmenších pochybností o nadpřirozenosti zjevu. Současně s tímto prohlášením uveřejnil v „Psych. Studien" malíř Gabriel von Max článek o tomto „typickém a proslulém případě", kde upozorňuje na to, že fantom byl patrně oděn šaty media, měl na bradě falešný vous a na hlavě čepici ze stříbrného papíru. Podobnost tváří spozoroval už Richet. Max stanoví do nejmenších podrobností podivný oblek a zkroucené tělo media a provází své vysvětlení schematickými obrazy. Na konec připouští sice, že nejedná se o podvod úmyslný (ale snad hysterický) ale končí svou studii významným napomenutím, aby totiž páni učenci k seancím přibrali vždy někoho, kdo má nacvičené oko, tedy nějakého malíře. Zajisté zdravý rozum, upřená pozornost, zvláště však dvě ostrých očí jsou pro kontrolu podobných zjevů cennější než největší učenost, a bude-li se napomenutí malíře Maxa více dbát, jistě napříště silno prořídnou řady „zjevujících se duchův" a případy, že i koryfeové exaktní vědy se blamují, budou v dobách našich osvícenců stále vzácnější. —KL.

Ročník XXIII. Číslo 8.

HLÍDKA.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Obžalovaný, který na skřipci neučinil vyznání, dle názoru obecného l býti považován za očištěna. To jest názor Eymerikův, který však pojuje k rozhodnutí tomuto omezení značně účinek tento seslabující. žalovaný považován totiž přesně za očištěna pouze z činů, k jejichž nání bylo u něho použito výslechu trapného. Mohlo však býti ještě ti němu postupováno, lpělo-li jinak na něm dle důkazů sebraných informaci podezření z haerese, ať již podezření lehké nebo závažné. nusela mu býti uložena abjurace.[1])

Nebylo-li doznání dobrovolného nebo vynuceného, veden byl důkaz dky. Za svědky připouštěny byly všechny osoby, i zločinci a infamií eni, opět úplně dle analogie procesu pro urážku veličenstva. Jedině lavní nepřátelé obžalovaných vyloučeni byli ze svědectví.[2]) Ve smyslu doslovném bylo by úhlavním nepřátelstvím to, ré vyplývalo z atentátu na život. Výraz tento byl však brán ve yslu širším a za příčiny úhlavního nepřátelství považován byl velký et okolností menší důležitosti, které předpokládaly jen prudkou imositu proti obžalovanému a úmysl zničiti jej a zahubiti. Pegna

[1]) Srv. *Tanon,* u. d. str. 384.

[2]) Conc. Narbonen. r. 1244 c. 24: Quoniam in huiusmodi crimine propter ipsius mitatem omnes criminosi et infames et criminis etiam participes ad accusationem testimonium admittantur. Conc. Beziers. z 1245 c. 13: Illis tantum exceptionibus um evacuantibus in totum, quae non ex zelo iustitiae, sed de malignitatis fomite dere videantur, ut sunt conspirationes et inimicitiae capitales. Alia vero crimina, debilitent, non reppellunt, maxime, ubi testes de crimine fuerint emendati. (*Harduin,* II. col. 418.)

vypočítává mezi těmito příčinami vedle atentátu na život obžalovaněl na př. těžké rány jemu zasazené, obvinění z těžkého zločinu, hrozl smrti, zajetí a podržení v okovech, usmrcení některého z jeho pi buzných, pohlavní obcování s jeho ženou, matkou, sestrami, zaháje procesu směřujícího k oloupení o statky, pronesení některých urážek pr němu, jako nazvati jej cornutus, nebo jde-li o ženu, meretrix at Z toho patrno, že příčiny úhlavního nepřátelství nebyly přesně stan veny a že soudce měl v této příčině značnou volnost při jejich oceňová dle okolností a osob.[1])

Aby obžalovaný mohl býti odsouzen, byli nutni při n dostatku vlastního doznání aspoň dva svědci, podobně jako ton bylo v právu obecném. Bylo však potřebí, aby svědci tito mezi seb aspoň v podstatných věcech souhlasili.[2]) Jestliže výpovědi svědků m sebou nesouhlasily, nemohl býti obžalovaný na základě jejich výpově odsouzen; na druhé straně neměl však také nesouhlas svědectví následek absoluci obžalovaného. Neskytajíce plného důkazu, tvoř svědectví indicium, které oprávňovalo soudce podrobiti obžalov ného trapnému výslechu, ač-li nebylo mu výminečně dovoleno, aby ospravedlnil kanonickou purgací.[3]) Pegna sám byl s jinými auto názoru, že souhlas svědků jest nutným při uložení obyčejného tres na haeresi a že obviněný, je-li ze zločinu diffamován a obviněn jedn svědkem dobrým, může býti podroben od inkvisitora všem pokání používaným při inkvisici.

Výpovědi svědků byly týmže způsobem zapsány jako prohláš obžalovaných, v téže formě a týmiž osobami. Ano zdánlivě není v akte rozdílu mezi těmito dvěma kategoriemi osob. Obžalovaný bývá obec označován v registrech vyšetřovacích jako svědek, pod pouhým ozn čením testis. Neboť podezřelí, jejichž výpovědi jsou zapsány v těc registrech, měli se zodpovídati ze svého činu a zároveň udati ta všechny ty, kdož, pokud jim bylo známo, účastnili se nějakého či z haerese podezřelého a byli takořka najednou obžalovanými a svědk

Kdežto při procesu vyšetřovacím práva obecného b obžalovanému oznámena jména svědkův a on mimo to i jej

[1]) *Tanon*, u. d. str. 385.

[2]) *Doat*, t. XXXI. folio 5: Quando vero testes singulares sunt in dictis, concor autem in substantia vel in specie rei, relinquitur inquisitorum arbitrio, ut si quid secundum Deum videbitur, sic procedant, maxime si fama consentit et fides deponenti Cit. u *Tanona*, u. d. str. 388.

[3]) *Eymericus*, III. quaest. 72.

[4]) *Tanon*, u. d. str. 388 n.

řísaze byl přítomen a mohl takto hned od počátku vyšetřování proti im uplatniti všecky své důvody rekusační a kromě toho jejich výpovědi sdělovány mu byly celé, aby proti nim mohl postaviti své ámitky a nabídnouti protidůkaz, byla in favorem fidei tato pravidla v procesu proti bludařům zase zcela jako při procesu pro urážku veličenstva v značné míře omezena. Především zatajena mu byla jména svědků, kteří vypovídali proti němu. To se nestalo, ak by se mohlo na první pohled zdáti, z té příčiny, aby obžalovanému nemožněna byla obhajoba, nýbrž aby odvráceno bylo od svědků nebezpečenství, které z oznámení jejich jmen jim hrozilo, pomsta, která ím mohla býti snadno na jejich hlavu uvalena a jejíchž příkladů z počátku losti mnoho se vyskytovalo. S první stopou takovéhoto zatajení svědků etkáváme se ve vyšetřování řízeném legatem papežským a biskupy na koncilu Toulouském roku 1229. Když naléhali někteří obžalovaní a legata, aby jim oznámil k snadnějšímu obhájení se jména vyslýchaných vědků, vyhnul se jejich žádosti, dav jim jména všech těch, kteří se němu dostavili v celém průběhu procesu, tak že jim nebylo možno jakousi bezpečností poznati těch, kdož vypovídali proti nim.[1]) Avšak toto sdělení neúplné bylo považováno v brzku za škodlivé, a tak znikl obyčej zatajovati úplně jména svědkův a jen sdělovati jejich výpovědi.[2]) Tento obyčej potvrzen byl konstitucemi papežskými a kanony koncilů provincialních. Zejména tak učinil Innocenc IV v bullách „Cum negotium“ a „Licet accepimus“. Tyto bully schválily naprostou zápověď oznamování jmen svědků. Totéž učinil koncil Narbonnský roku 1244 a Beziersky roku 1246. Než pozdější konstituce apoštolské zmírnily tato pravidla, dovolujíce publikovati jména svědků, když nebylo nebezpečenství z jejich oznámení. Zvláště Bonifác VIII klade důraz na tuto okolnost a doporučuje inkvisitorům biskupům, aby nepředpokládali tohoto nebezpečenství, kde ho není, akož i prohlašuje, že obtíží své svědomí rozhodnutími, které učiní v této důležité věci.[3]) Bohužel, že inkvisitoři vždy nedbali přesně tohoto

[1]) *Harduin*, t. VII. col. 173—174.

[2]) *Bernardus Quid.*, Pract. str. 289: Quia tamen testibus super hoc deponentibus, ropter personarum potentiam contra quas est inquirendum, timetur posse imminere mortis periculum, si contingat fieri publicationem nominum eorumdem, inquisitores deputati sede apostolica in partibus Tholosanis in huiusmodi negotio procedere consueuerunt ominibus testium minime publicatis.

[3]) De haeret. V. c. 20: Sane si accusatoribus aut testibus, ex publicatione nominum orumdem, videritis periculum imminere, eorumdem nomina non publice, sed secreto oram aliquibus personis providis et honestis, religiosis et aliis ad hoc vocatis, de quorum

moudrého doporučení. Zdálof se zamlčení jmen inkvisitorům namnoz podmínkou nezbytnou svobody svědectví a jen připuštěno sdělován výpovědí.

Také hájení se při procesu inkvisičním bylo značn omezeno. Možnost k obhájení spočívala pouze v tom, že obviněném oznámeny byly body obžaloby, výpovědi svědkův a že mohl jmenovat úhlavní nepřátele. Řádných prostředkův ospravedlnění nemohl všal téměř použíti, poněvadž neznal původu a příčin obžalob proti něm podaných. Obhajce dovolováno vzíti si obžalovanému jen v ton případě, když činy nebo projevy za vinu mu kladené ne zaváněly zjevně haeresí, a tato nebyla ještě dokázána určitým svědectvími nebo jinými legalními důkazy. V tomto případě mohl advokat nebo notář posloužiti obžalovanému, když byli přísahali, ž mu odeprou ihned své pomoci, jakmile by poznali, že jest v pravd bludařem. Šlo-li však již o bludaře zjevného, nebylo mu lze poskytnout právní pomoci ani pro něho vyhotoviti listin právních.[1]) Považovaly konstituce papežské za příznivce bludařů ty, kdož jim skýtali pomo nebo radu, a zapovídaly advokatům a notářům poskytnouti jim svýc služeb pod trestem infamie a ztráty úřadu.[2]) Poněvadž tehdy jako dne pro spletité formy zákonní vyškolený advokat byl nutným obžalova nému, nelze neuznati, že v této příčině jeví se v procesu inkvisičnín značný nedostatek.

Když výslechy byly dokončeny a proces skoncován, mohl sou inkvisiční přistoupiti k poradám o rozsudku. Těchto porad účastnili s netoliko inkvisitoři a biskup, nýbrž i zvláštní rada skládající se z ne určitého počtu kleru řeholního nebo světského a z laiků vynikajícíc bezúhonností a zvláštními vědomostmi, aby mohli podporovati soudc někdy málo obeznalé s právem. Počet členů rady býval dosti značný

consilio ad sententiam vel condemnationem procedi volumus, exprimantur. Cessante ve periculo supradicto, accusatorum et testium nomina (prout in aliis fit indiciis) publicentu Caeterum in his omnibus praecipimus tam episcopos quam inquisitores puram et provida intentionem habere ne ad accusatorum vel testium nomina supprimenda, ubi est securita periculum esse dicant: nec in eorum discrimen securitatem asserant, ubi tale periculu immineret; super hoc eorumdem conscientias onerantes.

[1]) *Eymericus*, II. c. XI.

[2]) X. de haeret. c. 11. Si adversus: Vobis advocatis et scrinariis firmiter inhibemu ne haereticis, credentibus, fautoribus vel defensoribus eorumdem in aliquo praestet auxilium, consilium vel favorem: nec eis in causis vel in factis vestrum patrociniu praebeatis et pro ipsis publica instrumenta vel scripta facere nullatenus attentetis. Quc si contra praesumpseritis, ab officio vestro suspensos perpetuae vos decernimus infami subiacere.

někdy bylo do ní od inkvisitorův i přes třicet osob povoláno. Všichni assessoři nemuseli býti nutně přítomni všem poradám, tak jako neskládala se i rada vždy ze stejného počtu členů, když bylo konáno více sezení. Trvání porad záviselo ovšem přirozeně od počtu a povahy záležitostí projednávaných. Assessoři shromáždivše se za předsednictví inkvisitorův a biskupů nebo jejich vikářů vykonali nejdříve přísahu, že chtí dobře raditi a že zachovají mlčení o poradách. Na to jim byl předložen sumarní výtah procesních akt, řidčeji celá akta; jména svědkův, ano mnohdy i obžalovaných byla jim však zamlčována. Po přečtení výtahů vyslechli inkvisitoři dobré zdání všech assessorů pro každého obžalovaného zvláště, počínajíce jako při rozsudcích těmi, jejichž provinění byla nejlehčí.

Dobré zdání rady nebylo pro inkvisitory a biskupy závazným. Pegna však radí a doporučuje inkvisitorům, aby používali práva svého opatrně a se vůbec přizpůsobili k dobrému zdání konsultorů v záležitostech důležitých, zvláště nejsou-li právníky. Srovnáme-li akta poradní, jež se nám zachovala, s řečmi generalními, které následovaly, poznáváme, že vskutku taková byla také praxe. Nálezy shodují se v celku s míněním rady; jen v malém počtu případů se odchylují.[1])

Když byly rozsudky sestaveny a všecko bylo připraveno pro sezení veřejné, předvoláni byli obžalovaní. Toto předvolání bylo jim dodáno buď při jejich posledním výslechu soudcem samým nebo bylo jim zvláště notifikováno notářem. Zároveň svoláni všichni ti, kteří se měli účastnit obřadu, soudcové a pomocníci, a také pozvány vrchnosti světské, úřady, lid a klerus. Slavnost tato, která se teprve konala, když byl větší počet odsouzených, nazývala se sermo inquisitorum nebo také sermo generalis a podobala se pozdějším auto da fé (actus fidei) ve Španělsku. Doporučovala se jednak pro svůj velký lesk, jednak aby příliš často nebyli inkommodováni biskupové nebo jejich delegáti a jiné osoby vážené do rady povolané. Konán pak byl nejčastěji sermo v neděli nebo v nějaký svátek, aby co možno hojně lidu se dostaviti mohlo a dán mu tak odstrašující příklad. Za místo k němu voleny byly prostranné chrámy nebo některá jiná veřejná místa, kde se mohlo shromážditi značné množství lidu. K tomu účelu zřízena velká dřevěná estrada, na níž zaujaly místo přední osoby slavnosti se účastnící; kajicníci byli tak postaveni, aby byli dobře viděni od obecenstva. Zbrojnoši v dostatečném počtu provázeli inkvisitory a soudce jakož i čelné osoby, které je provázely, a měli dozor nad odsouzenci.

[1]) Srv. *Tanon*, u. d. str. 422 n.

Obřad počínající záhy zrána byl zahájen krátkým kázaní[m] inkvisitorovým, přizpůsobeným okolnostem. Po té následoval[o] prohlášení odpustků v, udělených papežskými konstitucemi účast[-] níkům.[1]) Když pak byla vykonána obecná přísaha věrnosti víř[e] a sv. Officiu a prohlášena exkommunikace na ty, kteří by jem[u] překážky činili, prohlašovány byly milosti, záležející zpravidla v tom[,] že dřívějším odsouzencům trest byl buď zcela prominut nebo aspo[ň] v lehčí proměněn. Nyní přijímána abjurace kajicníků, kteř[í] klečeli a ruku měli na evangeliu položenou. Když přezpívali žalm[y] kajicné a pomodlili se předepsané modlitby, byli absolvováni od ex[-] kommunikace, kterou byli stiženi. Tato absoluce udělována biskupy[,] byli-li přítomni, a inkvisitory, byli-li biskupové pouze zastoupeni. P[o] průkazech milosti čteny byly inkvisitorem, notářem nebo jinou osobo[u] k tomu určenou v řeči latinské a pak krátce v řeči lidu rozsudk[y] počínajíc těmi, ve kterých stanoveny byly nejlehčí tresty. (P. d.)

Studie cyrillomethodějské.

Napsal FR. SNOPEK. (Č. d.)

Učenníci Methodějovi nestranili nikterak Fotiov[i] v nauce o východě Ducha svatého pouze z Otce; kdyb[y] tomu bylo tak, jak předpokládají učenci pravoslavní vesměs a zá[-] padní velikou většinou, zajisté by toho nebyl zamlčel Štěpá[n] papež ve svém listě Svatoplukovi, když zmínku čin[í] o úchylce dogmatické, uvedené slovem Absit. Kdyby tom[u] tak bylo, jistě o tom byla řeč v instrukci, a kanonista, jenž se[-] stavoval z listin papežských sborník nyní chovan[ý] v Museu britském, nebyl by beze vší pochybnosti toh[o] zatajil, když uvedl úchylku menší důležitosti, že učenníc[i] Methodějovi volněji si vykládali slova ingenitus [a] genitus.

Učenníci Methodějovi stranili Fotiovi v učení [o] východě svatého Ducha tak málo, jako jejich mistr, vy[-] znávajíce, že vychází z Otce skrze Syna nebo (což jedno jest) od obo[u]

---

[1]) *Bernardus Guid.*, Practica, III. p. 84. Primo omnium fiat sermo brevis propt[er] prolixitatem agendorum; quo facto pronuncietur indulgentia consueta.

na člověka sestupuje čili jemu se uděluje od Otce skrze Syna. Zpívali při mši svaté symbolum nikejskocařihradské, neboť je dovolil zpívati Lev III papež, ale bez Filioque, poněvadž svatí otcové účastníci sněmu efesského a chalcedonského zapověděli připojovati něco věrovyznání obecně církví přijatému a schválenému nebo ujímati od něho, leč by totiž přivolila nebo nařídila táž nejvyšší v církvi autorita, sněm obecný nebo římský papež, nebo kdyby schválila zvyk částečně zavládlý, byť byl sám sebou nezákonný. Přestupek toho práva o sobě, jestliže se jím nezneuznávala nebo neupírala autorita církve věroučná, nebyl bludem dogmatickým, ovšem pak porušením disciplíny. A poněvadž nejenom papežové, ale i oekuveničtí sněmové věděli o přidávání slovce Filioque do symbola od šestého aspoň do devátého století a neozvali se proti němu, nýbrž je trpěli, stal se zvyk ten poněkud zákonitým. Protože pak přece neměl nejvyšší zákonné sankce, mimo dotčené církve, kde byl zaveden, nikoho nevázal a bez nového porušení církevní kázně nesměl býti šířen na jiné církve.

Leč takového výkladu kanonů dotčených sotva měli světcovi učenníci ze své hlavy, ba ani Methoděj nerozhodl tak o své ujmě, nýbrž jda za autoritou, zdá se, vyšší.

Vyslanci cášské synody, která se roku 809, jak dotčeno výše, radila o Filioque, přišedše do Říma, v rozmluvě své žádali Lva III, aby schválil onen přídavek. On však nechtěje z pokory se dotýkati vážnosti sněmův obecných, odporoval, odesílaje na otce, kteří Filioque symbolu nepřipojovali, nýbrž (ovšem bez nejvyšší autority církevní) výslovně zapovídali jemu něco připojovati nebo od něho ujímati, ačkoli s vyslanci dogma výslovně přijímal a zavrhoval toho, kdo by jináč smýšlel.

Ani ještě Jan VIII, který nikterak Filioque nezavrhoval, neuznal za vhodné vysloviti se ve prospěch dodatku symbola, jakož toho neučinili ani osmý sněm obecný ani Janovi nástupcové Marinus a Hadrian III.

Nezasluhoval tedy arcibiskup Methoděj pokárání, že se nechtěl proviniti na vážnosti sněmův obecných, že se nechtěl přizpůsobiti Němcům u věci, které nedovolovali papežové, a ejhle! dostalo se mu jeho poněkud i v žácích i osobně.

Druhý nástupce Jana VIII zemřel v září 884 na cestě do Vormsu, a na stolec svatého Petra dosedl Štěpán VI, prve kněz kardinal basiliky Čtvera korunovaných. Hergenröther píše, že byl by jistě nastal obrat v politice apoštolské stolice již za Marina papeže, kdyby mu bylo popřáno déle žíti. Změna se stala za jeho druhého nástupce i v chování se

svaté stolice k Fotiu chráněnci císaře Basilia, ale také v pohlížení n
Methoděje a na jeho dílo, zde ovšem teprve po jeho smrti.

Mnozí biskupové východní ode dávna nemile nesli autoritu kostel
římského. Na biskupském stolci Nového Říma podruhé seděl Fotiu
jenž rokem 883 obnovil boj s Latiny. Zneužívaje vážnosti papežů, kte
dotud ještě nepřijímali a neschvalovali vsuvky do symbola Filioqu
vyličoval ošemetník vše, jakoby papežové ani nevěřili v dogma, ž
Duch svatý vychází i ze Syna, a působil jim největší nepříležitos
nepřímo pak vytýkal jim liknavost a vlažnost v jednání proti n
bezpečnému bludu a že takto podporují jeho šíření. Tu Štěpán V
v plném vědomí své důstojnosti jakož i čistoty nauk
kostela římského, kterou vezdy uznával celý křesťanský svět, n
dlouho po svém na stolec Petrův dosednutí, vida neúspěc
ústupnosti a shovívavosti svých předchůdců naproti Řekům a zvlášt
naproti Fotiovi vystoupil proti tomuto i proti jeho ochránci císa
Basiliovi, brzo po tom lidu moravskému mocí svého nejvy
šího úřadu učitelského velí hlásati skrze svoje posl
Není již nedovoleno symbolu připojovati Filioque.

Bylo by zajisté velezajímavo slyšeti z úst samého Štěpána obšírně
důvody, jež beze vší pochybnosti uvedl ve svojí instrukci pro změr
smýšlení kostela římského v té věci. Sám zajisté ještě o rok pozdě
v listě Pavlovi biskupu placentijskému slovy namnoze Řehoře Veliké
mluví o stálosti a nezměnitelnosti užitečných a prospěšných úrad svý
předchůdců jakož i o potřebě, aby záhy potrestáni byli, kdož se by
na nich prohřešili.[1]) Bohužel nedochovalo se nám kommonitorium cel

[1]) Paulo episcopo Placentino. Collect. Brit. Steph. ep. 11. *Jaffé* I² num. 34
(2644) Gratiani decr. C. 35 qu. 9 cap. 2. *Mansi* 18, 26. *Migne* 129. 798. Loci nos
consideratio nos admonet, rationis auctoritate, quae a praedecessoribus nostris utili
decisa fuerint, roborare, et quae a temerariis praesumpta fuerint, in promptu nihilomin
ulcisci. Reum quippe ante conspectum divini iudicis se noverit esse, qui nititur utili
finita rescindere ac roborata quolibet ausu violare. Ecclesiastici quippe vigoris or
confunditur, si aut temere illicita praesumantur aut non concessa impune tentent
Proinde si negligenter ea, quae male usurpantur, omittimus, excessus viam proculdul
aliis aperimus. Počátek vzat je z listu Řehoře Velikého Candido abbati z roku 59
Jaffé I² 1499 (1134) pag. 179. *Migne* 77. 914. *Mansi* 10, 94, počínajícího: Si lo
nostri consideratio providere nos admonet... ratione constringimur, consen
nostri auctoritate, quae utiliter decisa fuerint roborare. Když potvrdil pap
smlouvu Candidovu s Maurentiem vojevůdcem (magister militum) o pozůstalosti jeho bra
Jana, dí dále: Cui rei si quis, quod non credimus, contrariam afferre quoquo mo
tentaverit voluntatem, ille quidem reum se ante Deum esse noverit, qui nitit
ea, quae utiliter sunt finita, rescindere. Sentence pak konečná z listu téh

dogmatická jeho částka uvádí nás přímo, abych tak řekl, in medias res; ve zbytku instrukce jenom nepatrné těch důvodů nalezáme stopy, jakož ihned uslyšíme.

Jisto jest mi a nepochybno, že i v předcházející článku *b* části listu důvody takové byly, jakož i že prohlášení hořejšímu zavdali příležitost učenníci Methodějovi. Ale připomínám znova, netvrdí o nich papež, že by upírali dogma, jež se projádřuje slovem Filioque, nýbrž pouze vytýká, co se jim odpověděti má, kdyby se bránili proti doplňování symbola předstírajíce, že zapovězeno je svatými otci. Si dixerint: Prohibitum est a sanctis patribus symbolo addere aliquid vel minuere. Což vykládám (jak svrchu jsem pověděl, nevnášeje do textu nic, čeho tam není), že neměli se za kompetentní bez vyšší autority tak činiti.

Štěpán za možné pokládá, že by mohli, zaraženi jsouce onou vyhláškou svaté stolice i vyslancům jejím dokládati se výroků jeho předchůdců. Kdyby tak odpověděli, měli se legati dovolávati autority církve římské, kteráž jest chranitelkou a utvrditelkou svatých dogmat, neboť zastupujíc ve svém biskupu knížete apoštolského Petra dle slov Páně (Luk. 22, 32), nikdy nekolísá u víře.[1]) Jí svěřil, obšírněji vykládá Štěpán ve svém listě králi Svatoplukovi, jí svěřil pravý pastýř svoje ovce (Jan 21, 17), jí přislíbil, že ani brány pekelné nic nezmohou proti ní (Mat. 16, 18), branami pekelnými rozuměje ústa rouhající se pravé víře. Ona jest matkou, ona jest hlavou církví všech. Ona, poučuje dále papež, působením Kristovým přemohla všecky bludy a Tvůrcovou kryta jsouc pomocí dle slov Páně (Luk. 22, 32), utvrzuje všecky u víře kolísající. Neboť, dokládá u vědomí své vážnosti věroučné, jenom blázen může v lehkost uvoditi víru Petrovu.[2]) Církev římská, pokračuje zase

papeže Janovi biskupu syrakusskému (l. 8. ind. 1. ep. 27) z téhož roku. *Jaffé* n. 1516 (1148) pag. 180. *Migne* 77. 928. *Mansi* 10, 104. Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut temere illicita praesumantur, aut impune non concessa tententur. List končí: Nam si negligenter ea, quae male usurpantur, omittimus, excessus viam aliis aperimus.

[1]) Commonitorium Dominico episcopo etc. *Friedrich*, Codex I. pag. 27. Sancta Romana ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum, quia in catholica fide principis apostolorum vicariatum in nullo vaccillat ipsi dicente Domino: Simon ecce satanas etc. Luc. 22, 31. 32.

[2]) Epistola Stephani papae, ibidem pag. 23 ad matrem tuam, sanctam videlicet Romanam ecclesiam, recurrere voluisti, quae caput est omnium ecclesiarum, collato sibi privilegio in beato Petro principe apostolorum, cui oves suas verus pastor commisit dicens: Tu es Petrus Matth. 16. 18, portas inferi ora orthodoxam fidem blasphemantium appellans; quae auctore Christo omnes haereses destruxit et vacillantes omnes in fide

v kommonitoriu, dogmata vykládá těm, kdož jim nerozumějí nebo zle je chápou, neměníc jich nikterak.[1])

Nepraví, že by ti, které poučuje, nějak bludně smýšleli, že by od pravé víry se vzdalovali, netvrdí zejména, že by zavrhovali Filioque a jeho obsah, nýbrž pouze opravuje jejich náhled, jehož až do té doby se držel i Řím, po případě i námitku jejich, jakoby známými kanony efesskými a chalcedonskými vůbec zapovídalo se doplňovati symbolum byť i jenom vsuvkou Filioque, uznávaje zároveň výslovně, že nauka jejich ostatní souhlasí s naukou kostela římského.

O dogmatické autoritě kostela římského papež ovšem mluví v obojí listině, leč nikoli snad proto, že by o ní byl kdo pochyboval na Moravě nebo ji byl upíral. V listě zajisté Svatopluka chválí, že se tázal oné církve, která jest hlavou církví všech, od níž všecky ostatní vzaly svůj počátek. Mluvě tedy níže o věroučné vážnosti kostela římského, chce knížete v této víře jenom upevniti, zvláště z té příčiny, poněvadž nyní právě změnilo se smýšlení téhož kostela o doplňování symbola slovem Filioque. Že se jí pak dotýká i v instrukci, vyložíme si snadno, považivše právě na základě slov „non immutando sancta dogmata", neměníc svatých nauk, že zde papež poprvé odstupuje od dosavadního výkladu kanonů již často uvedených, aniž by nějak patrně měnil učení kostela svého římského, prohlašuje: dogma, že svatý Duch vychází i ze Syna, věřil kostel římský od prvu jako pravdu od Krista zjevenou a apoštolem Petrem jemu podanou, ale od nynějška nemělo býti zakazováno, nýbrž vůbec dovoleno (čehož prve nebylo) připojovati Filioque věrovyznání nikejskocařihradskému, byť i sám Řím zatím ani nezpíval při mši svaté symbola, ba věrojatno vůbec zůstal při starém znění symbola bez dodatku.

Tím dokončena je část našich listin dogmatická; alespoň nesnadno

---

solidavit creatoris sui munita auxilio, dicente domino nostro Iesu Christo: Simon ecce satanas. Luc. 22, 31. 32. Quis, rogo, nisi insipiens in tantum audeat blasphemiae barathrum mergi, ut Petri fidem infamet?

[1]) L. c. pag. 28. Haec omnes errantes ad fidem duxit ecclesia et vacillantes roboravit, non immutando sancta dogmata, sed aut non intelligentibus aut male sentientibus exponendo.

ze mysliti, že by papež v následujících hlavách instrukce, jež nás nedošly, ještě důkladněji než ve svém listě probíral učení o svatém Duchu, když byl zmínil o úchylce kněžstva moravského u výkladu kanonů sněmu efesského, kteréž vlastně se týkají discipliny a kteréž větší důležitosti nabyly teprve úplnou odlukou Fotia od Říma, a když byl nejvyšší věroučnou autoritou kostela římského doložil změnu ve smýšlení téhož kostela co do vkládání Filioque do symbola.

Kanony, kterých se dovolávali Methodějovci a jejichž dosavadní výklad Štěpán uznal za nesprávný, nevhodný a nevčasný, byly disciplinarné, byť i braničily s věroukou; proto nebylo třeba, aby zde papež mluvil jakožto nejvyšší učitel světu celému. Disciplinarný jest i další jeho rozkaz, jenž následuje v listě teprve po delší rozpravě o církevním postě. Ale poněvadž také poněkud s věroukou souvisí neb alespoň tak byl vykládán, všimnouti si ho dlužno ještě jednou důkladněji.

Papež píše: Methodium namque superstitioni non aedificationi, contentioni non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus, et si ita est ut audivimus, superstitionem eius penitus abdicamus. Anathema vero pro contemnenda catholica fide qui indixit in caput redundabit eius. Tu autem et populus tuus sancti Spiritus iudicio eritis innoxii, si tamen fidem, quam Romana praedicat ecclesia, tenueritis inviolabiliter.[1]) Načež opět mluví o věcech čistě disciplinarných: o slovanské liturgii atd.

Běží o to, jaký význam tu má slovo superstitio? Roku 1881 přeložil jsem je slovem: pověra. Jeden recensent mé práce mi namítl, že zde znamená tolik co blud, jak prý vysvítá z listu celého.

Nebylo mi věru neznámo, že již objevitel a prvý vydavatel naší listiny Dr. Wilhelm Wattenbach přeložil je „falsche lehre", sveden jsa k tomu obšírným životem biskupa Klimenta (legendou bulharskou). Mělť ji, jak sám udává na straně 5. svých Beitraege zur geschichte der christlichen kirche in Maehren und Boehmen, s Miklošičem za spis některého učenníka Methodějova. Ale právě ony hlavy, kdež legenda podává dogmatické prý Methodějovo učení o svatém Duchu, bezmála doslovně jsou vypsány ze spisu ochridského arcibiskupa Theofylakta De iis in quibus accusantur Latini, s tím však rozdílem, že Theofylakt poctivě správně vežd y uvádí učení katolické o východě svatého Ducha z Otce i ze Syna, autor pak legendy je znetvořil v pravdě hyiopatorským učiniv. Dle bulharské legendy odpůrcové Methodějovi kněží latinští učili, že Duch svatý vychází ze Syna [rozuměj: jediného], čímž se jim, právě jako Latinům

[1]) *Friedrich*, Codex I. pag. 26.

vůbec u Fotia Mystagogia cap. 81,[1]) vzhledem na Jana 15, 26 připisuj
víra, jakoby Syn byl otcem Ducha svatého.

Také kardinal Hergenröther k slovnému převodu slova superstiti Aberglauben v parenthesi připojil Wattenbachův překlad „falsche lehre" neboť důvěřoval přece jenom příliš hlavě 12. pannonské legendy Methoději. Ale již na stránce následující (628) uznal výslovně, že lis Štěpánův jest podmínečný a neodsuzuje světce pro bludné učení: Ir Uebrigen spricht aber das Schreiben nur hypothetisch, und Methodiu ist noch nicht verurtheilt bezüglich einer falschen Lehre.

Překladu Wattenbachova se přidržují všichni bezmála dějepiscov a kritici.

Výtka dotčená podává mi příčinu opodstatniti výklad svůj ukázati, co vlastně vysvítá z listu celého. (P. d.)

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše FR. HOLEČEK.

„Podávati nauky proti nemravu a nenábožnosti ovšem nikdy ne přestanu, chci podávati nauky i proti nerozumu, ale nebudu jich d čtenářů cpáti, děj musí být takový a musí ho být tolik, aby se z něh samy vybavily. Že by se to nesrovnávalo se zábavou, v tom musím odporovati a pravím, že zábava bez tohoto záměru za nic nestojí, a ž právě v tom záleží cena spisu, když poučující, ušlechťující a spol i zábavný jest a když jedno nepřekáží druhému. Ať si čtenář hled co chce, i ten i onen své najde."

Tak píše Frant. Pravda v listě k nakladateli Jar. Pospíšilov uveřejněném ve „Vzpomínkách",[2]) vymezuje tím zároveň přesně c svých literárních i moralistních aspirací i theorii své povídky: chc poučovati, ušlechťovati a zároveň baviti, čili chce mravním svým z libám a snahám dáti živý výraz a plastickou formu literárního díl tak aby čtenář bezděky podlehl mravnímu dojmu a esthetickém požitku; chce podati díla, mající cenu nejen mravně zušlechťující, a i literární.

---

[1]) 1 cap. 81. *Migne* 102. 340. Εἰ γεγέννηται μὲν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός, ἐκπορεύετ δὲ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πῶς οὐχὶ ἡ δυσσέβεια κατὰ τὴν οἰκείαν δόξαν οὐκ εἰς υἱωνὸν πνεῦμα παραπέμψει κ. τ. ἑ. latině: quomodo non ex hac sua opinione impietas in nepot conditionem Spiritum amandabit etc.

[2]) »Vlast« 1890—1891, r. 7.

Předním úkolem bylo mu ovšem poučení, výchov a mravní po-
znesení čtenáře; roucho povídky bylo mu k dosažení úkolu tohoto
prostředkem. Tak hlásí se Fr. Pravda sám do řady spisovatelů-
moralistů v užším slova smyslu; nicméně nebyl bez literárních
aspirací vůbec; o tom svědčí nejen slib, že nechce svých tendencí „do
čtenáře cpáti“, a že „děj musí být takový a musí ho být tolik, aby
se z něho samy vybavily“, čili jinak, že chce se vyhnouti násilnému
moralisování, které bývá vždycky na úkor umělecké a literární ceně
díla, ale i to, že snažil se, zvláště v mladších letech, dbáti pokynů
kritiky, přepracovávaje pečlivě práce své ve smyslu umělečtějším.
Uvidíme, kde a pokud se mu to podařilo a kde nikoli.

Do řady spisovatelů-moralistů vedlo ho nejen kněžské a učitelské
jeho povolání, ale i jeho původ a výchov i charakter vyrovnaný a
tříbený školou života, jakož i celý životní názor křesťana, jemuž dobro,
pravda a krása jest v podstatě jedno a totéž.

Vlivy tyto byly ovšem rozhodující, pokud se týká povšechného
vymezení tohoto cíle a theorie, ale nedostačovaly zajisté k tomu, aby
udělily jeho snahy a záliby, jakož i jeho theorii povídky, jinak dosti
všeobecnou a neurčitou, v díla umělecky pravdivá, v díla individualní
a charakteristická, od jiných přesně odlišená, pevně a určitě vyhraněná,
světlem a teplem skutečnosti prozářená jak v pojetí tak v provedení.
Mohly se zajisté tyto snahy a záliby projeviti a uplatniti i v literatuře
jinak než realistickou povídkou, charakterisovanou, klidnou, ale životnou
a pevně nanášenou malbou života venkovského, jakož i jednoduchou,
ale výraznou kresbou rázovitých figur, vzatých přímo ze skutečnosti
a postavených do vření a kolotání každodenních zájmů, příhod i
nehod života.

K tomu, aby se realisovaly tak, jak se stalo, bylo třeba příčin a
vlivů ještě jiných; bylo třeba především neobyčejně živé vlohy vnímavé
a pozorovatelské, podmíněné zdravými, cvikem zostřenými smysly pro
detail života i přírody, bylo třeba umět viděti a slyšeti. Není to ovšem
všecko, ale je to podmínka sine qua non každého umění. Bylo třeba
jemné a živé sensibility, jež by dovedla reagovati na každý popud
určitě a individualně zabarveným dojmem, bylo třeba i dobré a věrné
paměti, jež by dojmy ty nejen uchovala, ale i věrně a lehce vybavovala.
Bylo třeba dále takového prostředí, v němž by vloha právě jmenovaná
měla dosti času, potravy a příležitosti k plnému a nerušenému svému
vývoji. Bylo třeba živého a silného citu pro pravdu a dobro, a především
bylo třeba, aby ten, jenž vše to měl, byl bytostí převážně praktickou,
bytostí, v níž by živý a silný cit ovládán byl rozumem, ukazujícím
cestu silné a pevné vůli.

Vlivy a vlohy tyto nejsou ovšem všechny, ale postačily, aby
Fr. Pravda stal se jednak zakladatelem venkovské a maloměstské naší
povídky, jednak otcem onoho genru literárního, jenž dobře odpozoro-
vanými, pečlivě reprodukovanými nebo zkonstruovanými příběhy a
událostmi ze života způsobiti chce mravně-náboženské, socialní a národ-
nostní povznesení určitých vrstev národních. Sám Pravda správně chápal

a posuzoval význam svých povídek v tomto ohledu, když napsal: „Povídky z kraje, totiž z lidu, daly podnět novému směru literárnímu byly první toho druhu, a to snad si smím vyložiti za zásluhu, třeba mnoho k dokonalosti jim scházelo. Že byly z lidu, lid jim rozuměl je rád četl, měl co čísti, a když se rozšiřovaly v kalendářích, i tam se dostaly, kam jiné knihy se nezanášely.“ [1])

Zahájil tedy Pravda svými „povídkami z kraje“ opravdu nový literární směr, jenž rostl a mohutněl od té chvíle až do naší doby přinášeje nejlepší květy naší prosaické krásné literatury. První ze všech našich literátův obrátil oči své k panenské a netknuté dosud půdě k lidu, aby z ní čerpal látku pro dílo, věnované témuž lidu. Celá předbřeznová doba nemá nikoho, kdo by se pojetím a provedením lidové povídky mohl pokládati za předchůdce Pravdova, nikoho, jenž by působil tak silně až do dnešní doby nejen na tisíce malých lidí ale vzbuzoval i zájem a „účast čtenářů raffinovaných silou prostoty mocným kouzlem naivnosti“, jak pěkně a výstižně dí o něm A. Novák.[2]

Nemůže se ovšem mluviti o absolutní ceně jeho práce, nemůže se říci, že dílo toto přetrvá věky, ale ve vývoji české literatury 19. století bude zaujímati vždycky místo čestné, neboť pro rozvoj a sesílení naší literatury, pro zachování a rozšíření národnostní myšlenky, pro posílení a potěšení lidu učinilo v dobách byrokratického útisku po letech padesátých více než se nám dnes zdá. Ano troufám si říci, že několik jeho povídek přetrvá silou pravdivosti, životnosti a kouzlem prostoty ještě řadu generací čtenářských i spisovatelských.

Jsa však v době své jediným skoro zástupcem svého genru u nás nestál tu jediný a osamocený vzhledem k ostatním literaturám evropským Nebyl to nikdo menší nežli slavný pedagog Jan Jindřich Pestalozzi jenž zahájil vychovatelským svým romanem „Linhart und Gertrude“ (1781) řadu moralisujících romanopiscův a povídkářů, mezi nimiž v Německu nad jiné vynikli Jeremiáš Gotthelf a Berthold Auerbach Ale ke cti Pravdově i k radosti své můžeme hned předem říci, že srovnání s těmito obecně známými a uznávanými spisovateli nedopadne pro Pravdu tak smutně, jak se mnozí domnívali a snad dosud domnívají. A studium toho, v čem právě spočívá jeho původnost, jeho síla i půvab, ukáže nám, že vliv tohoto klidného, optimisticky zladěného povídkáře a vypravovatele nepatrných a všedních událostí ze života malých lidí působil hlouběji než se za to mělo i na ty, kteří po něm vzdělávali pole, kde on první brázdu vyoral a první semeno zasil. Už to, že nezvolil žádného ze směrův anebo spíše z genrů, jež pěstovali u nás jeho předchůdci a vrstevníci, svědčí o jeho samostatnosti a smyslu pro skutečný život a jeho potřeby. Neměl-li takového smyslu pro lahodnost výrazu a ohebnost frase jako třeba J. K. Tyl, neměl-li tak živé a silné fantasie jako Jan z Hvězdy nebo Prokop Chocholoušek, měl zajisté právě tak silně vyvinutý cit národnostní a byl zrovna tak nadšen pr

[1]) »Vzpomínky«. Vlast r. 7.
[2]) »Listy filologické«, r. 1904, str. 119.

áci vlasteneckou a kulturní jako oni. Jsa však založen rozumověji praktičtěji než oni, instinktivně vytušil, že lid potřebuje jiné a výnější stravy než vlastenecky zanícených slov historických povídek, ných planého nadšení a blouznivého horování, jež tak ostře a spradlivě zkritisoval i K. Havlíček v „Č. Včele“.

Nebyl ovšem sám, jenž fakt tento v době své vycítil, ale byl vní, jenž skutkem počal reagovati proti sevšednělým tradicím spisotelů doby předbřeznové. Tak neuvědoměle zajisté, ale dříve ještě než . J. Erben a B. Němcová, kteří stojí uprostřed mezi generací starší a enerací nerudovsko-hálkovskou, ohlašuje jednoduchostí inspirace a vyavování i snahou vstoupiti v přímý styk s lidem jitřenku nové epochy.

Smělou rukou sáhl pro látku svých povídek do lidu a tak první kázal udivenému literárnímu světu českému český venkov v nekaleném světle denního slunce. Toť jeho největší zásluha, na niž mohl ýti právem hrdý.

Pluli-li předchůdci a vrstevníci jeho plným proudem ve vlnách omantismu první čtvrti 19. století, jak vzrostl v literatuře anglické, ancouzské a německé, razil si Pravda cestu po stopách moralistních, ealistických povídek Gotthelfových i tendenčně filosofujících románův povídek Auerbachových, příznivě podporován rychlým úspěchem, jenž ovolil mu rozvinouti a utvrditi jeho vlohu i osobnost. Přes to však est dílo jeho úplně plodem české země a určitých jejích let, ztrácejíc se ořeny svými v půdě zcela domácí. Když psal první povídku „Dvě vatby najednou“, poslouchal prostě své vlohy, a obsahuje-li tato první eho práce v zárodku všechny skoro hlavní rysy jeho díla, jeho tendence jeho, abych tak řekl, methodu pracovní, nevěděl ještě, že tato tendence rčí a ohraničí jeho působnost, aby ji učinila na konec v témže směru koro nemožnou. Později se snahy jeho přesně vyhranily, a slova, jež sem citoval na počátku těchto úvodních řádků, jsou úplně jasná. dalším postupu své práce držel se jich pevně, zdůrazňuje stále víc více „podávání nauk proti nemravu a nenábožnosti“, po případě „proti nerozumu“, než to, aby „vybavovaly se z dějův a obrazů samy.“

Nechť však už jakkoli smýšlíme o tendenci valné většiny jeho ovídek, třeba vždy míti na paměti, že byla jen následkem opravdovosti, níž bleděl na úkol a činnost spisovatele vzhledem k společnosti národní.

Činnost spisovatelská nebyla mu zaměstnáním provozovaným s větším ebo menším úspěchem, nebyla mu hrou nebo sportem dobrým k ukrácení asu, ani neměla cíle sama v sobě; činnost spisovatelská byla mu missí, ovoláním, jež třeba plniti zrovna tak svědomitě a horlivě jako povolání něze nebo učitele. Spisovatel — toť v jeho očích tolik jako duševní ůdce, rádce a učitel lidu. Ne „mandarin sladce se kochající v malbě rázdných slov kdesi na porcelánové věži“, ale „strážce, jemuž celý árod svěřil na okamžik svou duši.“ [1]) A není nezajímavo studovati na íle Pravdově, jak a pokud dovedl toto své přesvědčení o úkolu spisoatelově realisovati, aniž by tím ublížil dílu svému co do působivosti eho esthetické.

[1]) *Ed. Rod*, Mravní názory naší doby, str. 198.

Pokusím se tedy ukázati na esthetických kvalitách tohoto díl kde práce se mu zdařila i nezdařila a proč se nezdařila. Vynasnažím s dále analysovati dílo toto i po stránce psychologické, abych naše vzkřísil a oživil složky umělecké i lidské osobnosti jeho původce, pokusím se vysvětliti, pokud možná, i osobnost autorovu několika dat sociologickými, abych došel na konec k některým všeobecnějším z věrům o českém lidovém čtenáři vůbec, k závěrům ovšem neúplným ale přece aspoň pravděpodobným, spokojuje se synthesí roztroušeno mezi jednotlivými analysami.

Dílo a život Fr. Pravdy.

Fr. Pravda jest bez odporu jeden z nejplodnějších spisovatel našich vůbec. Do literatury české uvedl ho V. Štulc, jenž pozna určitě vyslovený vypravěcí a popisný talent Hlinkův v listech, kter mu V. Hlinka posílal, neváhal vybídnouti ho, aby psal povídky pro lid Bylo to roku 1847, kdy proti liberalistickým ideím, od let třicátých silně v inteligentních vrstvách se vzmáhajícím, založil Štulc časopi „Blahověst", aby v něm bránil a propagoval životní názor katolick v literatuře i v životě českém. A Hlinka poslechl; dříve však než se dal do vlastní tvůrčí práce, cvičil se na překladech. „Přeložil jsem napřed povídku a rozličné malé obrázky z němčiny a pak teprve poda jsem povídky původní", píše sám ve „Vzpomínkách".

První takový překlad byl „Služba za službu" (povídka o vesnickém faráři a slavném ranlékaři Dupuytrenovi) v „Blahověstu" roku 1847 Podepsán V. H. Druhý překlad „Odměna dobročinnosti" otištěn by rovněž v „Blahověstu" roku 1848; podepsán V. H.

Třetí bylo pojednání o „Svatém Basiliovi a Řehoři Nazianzenskén v mládenectví", „Blahověst" 1850.

Mimo to přeložil ještě několik drobnějších věcí do „Vzorů křesťanských", jež uveřejnil až později.

První samostatnou práci, povídku „Dvě svatby najednou" zača psáti ještě v Praze roku 1847, ale dokončil ji až na Hrádku roku 1848 Štulc otiskl ji ještě téhož roku v „Blahověstu", podepsav pod ni Fr. Pravda. Od té doby podpisoval se Hlinka Fr. Pravda, užívaj pseudonymu tohoto po všechen čas co psal, tedy více než po padesá let. Prvních pětadvacet let psal neobyčejně mnoho, jsa nejplodnějším spisovatelem své doby, produkujícím průměrně ročně šest i více po vídek, novel atp. Psal rychle, systematicky, pobízen nejen vnitřní touho říci, co myslil, cítil a chtěl, ale i spoustou žádostí, jimiž vydavatel a redaktoři lidových časopisů, sborníkův a p. jej zahrnovali. V té dob seděl o prázdných chvílích ve své pracovně a psal jako o přítrž. „Míva jsem k tomu málo času", praví ve „Vzpomínkách",[1]) „ale použil jsen každé chvíle, jež mi zbyla. Večer jsem nešel spát, dokud jsem ne napsal, co jsem si ráno byl umínil, ano já si rozvrhl práci na každý

[1]) »Vlast«, r. 7.

en a vždy tak vykonal.“ Práce šla mu na počátku ztuha; myšlenek u ovšem nescházelo, ale slov — musil je hledat kolikrát i ve slovníku. rzo však psal bez námahy. Do roku 1873 jen „Blahověst“ uveřejnil yřicet jeho povídek a dvacet jiných původních prací.

Potom spisovatelská činnost jeho ochabuje; nicméně neustává. řehlížíť už od roku 1870 všechny starší své práce, opravuje, předělává pro souborná vydání zvláště po stránce jazykové tak důkladně, že k se přiznává, mnohá ta oprava stála ho více práce, než když povídku psal původně. A bylo toho třeba, jak dí, zvláště v prvních povídkách. roto také nechal si povídku první až naposled; vyšlať až ve 12. svazku Sebraných povídek pro lid“ roku 1898. Ani v původním tvoření nestal však úplně; napsal ještě několik obrazův a povídek a zvláště nné a poutavé „Vzpomínky“, prosycené kouzlem bezprostřednosti upřímnosti.

Důkladný, chronologicky sestavený seznam všech jeho prací, bhající až do roku 1877,[1]) pořídil za dozoru samého Pravdy jeho ynovec K. Matějka a uveřejnil jej ve čtvrtém díle „Sebraných spisů r. Pravdy“ (Národní bibliotheka, sv. 47). Přejav Matějkovo, v. Pravdovo zdělení spisů jeho na povídky pro širší kruhy, povídky pro mládež ůbec a pro mládež dospělejší zvlášť, povídky pro mladé řemeslníky, ivadla pro děti a cestopisy, doplnil jsem je jednak novými daty, okud jsem se jich mohl dopíditi, jednak ostatními pracemi, jež Pravda ště napsal a uveřejnil. Netřeba podotýkati, že rozdělení toto jest dosti bovolné, a že více zamlouvalo by se mi rozdělení látkově i povahově raničenější a vymezenější, než na druhé straně třeba uvážiti, že zdělení takové bylo by v našem případě příliš roztříštěné a celkem álo přehledné. Ostatně seřadím důležitější spisy podle látky i povah rozboru esthetickém.

Povídky pro širší kruhy jsou:

Dvě svatby najednou. Blahověst 1848. Sp. 12, 1898.[2])

Koňař Hejtmánek. Blahověst 1848. Sp. 12. 1898.

Starý voják. Blahověst 1849. Sp. 6, 1880.

Slouha a jeho rodina. Blahověst 1849. Sp. 5, 1880.

Madlenka stará panna. Blahověst 1850.

Kněz Tomáš, kaplan v Bohdanicích. Blahověst 1850. Sp. 6 pod názvem: Páter omáš a jeho pokladničky.

Sedlák čarodějník. Blahověst 1849, 1850.

Bětuška a sestra Katrin. Povídky z kraje u J. Pospíšila, sv. 1, 1851; v Sp. 10 od názvem: Bětuška a sestra Katuška.

Matěj Sprosťák. Povídky z kraje sv. 1, 1851. Ss. 3, 1875.

Sedlák Krupička, svobodný občan. Povídky z kraje 2, 1851, Sp. 12, 1898.

Vávra kuřák. Povídky z kraje 2, 1851. Ss. 1, 1871.

Zralých Jan si hledá nevěstu. Povídky z kraje 2, 1851. Ss. 3, 1875.

Kterak u Jedličků dohospodařili. Poutník, kalendář 1852, Pečírkův kalendář 1874, p. 5, 1880.

---

[1]) Seznam uveřejněný v »Č. Č. Musea« 1905, ve svazku 3. a 4. V. Dresslerem t úplně stejný se seznamem Matějkovým; sahá tedy též jen do roku 1877.

[2]) Sp. = Fr. Pravdy Sebrané povídky pro lid, sv. 12. Ss. = Fr. Pravdy Sebrané pisy, sv. 4. Obojí nákladem I. L. Kobra v Praze.

Štěpánův Vít učí se na kněze. Pov. z kr. 3, 1852. Ss. 2, 1873. 3. vyd. v Pra
Kterak se Švehla dostal na Jedličkův statek. Poutník 1853. Sp. 5, 1880.
Žárlivý Adam. Povídky z kraje 4, 1853. Ss. 2, 1872.
Ona má rukavičky. Povídky z kraje 5, 1853. Sp. 3, 1878.
Pražátko. Povídky z kraje 5, 1853. Sp. 3, 1881.
Kam vede paráda. Poutník 1854. Sp. 6, 1880.
Fabrika v Postupově. Poutník 1854. Sp. 9, 1883.
Jistina a úroky. Blahověst 1855. Sp. Sp. 3, 1878.
Ženich se čtyrmi sty zlatými. Perly české, almanach 1855. Ss. 2, 1872.
Červený vůl a zlaté slunce. Poutník 1856. Sp. 6, 1880.
Upřimní příbuzní. Poutník 1856. Sp. 9, 1883.
Učitel z Milešovic. Bibliotheka původních románův, u Jeřábkové 1856. Sp. 1880 pod názvem: Učitel ze staré školy.
Voják nováček. Lumír 1856. Ss. 1, 1871.
Krejčí Fortunát. Bibliotheka románů 1857. Ss. 1, 1871.
Matka a syn. Blahověst 1857. Sp. 1, 1877.
Děvče sirotek. Lumír 1857. Ss. 2, 1872.
Pán z Podlesí a děvče vesnické. Lumír 1857. Ss. 1, 1871.
Sládek a jeho schovanec. Poutník 1857. Ss. 1, 1871.
Kostelíček u sv. Prokopa. Poutník 1858. Sp. 5, 1880.
Obraz Matky boží. Blahověst 1858.
Farářova schovanka. Blahověst 1858. Poutník 1861. Sp. 2, 1878.
Matka študentů. Lumír 1858. Ss. 4, 1877.
Blahoslavené vánoce. Poutník 1859. Sp. 4, 1879.
Křivá přísaha. Blahověst 1859. Poutník 1862. Sp. 1, 1877.
Dědictví po matce. Duševní zábava 1859. Nákl. Dědictví Svatojanského. Sp. 4, 18
Dvojí cesta. Duševní zábava 1859. Sp. 2, 1878.
Hospodáři a výminkáři. Duševní zábava 1859. Sp. 1, 1877.
Na veliký pátek. Duševní zábava 1859. Sp. 10, 1884.
Komedie. Vilímkovy Obrazy života 1859.
Noví manželé. Sborník, kalend. učit. 1859. Ss. 2, 1872.
Myslivec od černého lesa. Poutník 1860. Sp. 3, 1878.
Odrodilec. Boleslavan 1860. Sp. 7, 1881.
Hones a Pinkas, dva sokové. Krakonoš, almanach 1860. Ss. 3, 1875.
Vzdělanost. Obec. listy naučné 1860. Poutník 1864.
Jak Petr Kořán naučil se píti. Poutník 1861. Pečírkův kalendář 1875. Sp. 9, 18
Zpomínky na dědouška. Poutník 1861. Sp. 3, 1878.
David a Jonathan. Blahověst 1861. Sp. 2, 1878.
Ó Velvary, ó Velvary! Boleslavan 1861. Ss. 3, 1875.
Jeden ženich a dvě nevěsty. Opavský Besedník 1861. Sp. 5, 1880.
Hapala — Tonička. Opavský Besedník 1861. Ss. 3, 1875.
Děti učitelovy. Školník 1861.
Pasák zlolajce. Poutník 1862. Sp. 9, 1883.
Šťastný nový rok. Blahověst 1862. Sp. 2, 1878.
Ženské srdce. Bibliotheka velehradská 1862. Posel z Prahy, kalendář 1870. Ss. 1872 a 1883.
Nevěrná milá. Opavský Besedník 1862. Ss. 4, 1877.
Zábavy učitelovy. Zábavník učit., kalendář 1862. Sp. 6, 1880.
První čamara u nás. Lumír 1863. Ss. 2, 1872.
Vina a smír. Lumír 1862. Ss. 4, 1877.
Po německu vzdělaný Čech. Opavský Besedník 1863. Ss. 2, 1872.
Bez ctnosti není lásky. Poutník 1863. Sp. 1, 1877.
Myslivec podivín. Zábavy mysliv. 1863. Ss. 2, 1872.
Kající hříšnice. Blahověst 1864. Ss. 1, 1871.
Žižka v Mnichově. Budivoj 1864. Ss. 1, 1871.
K čemu také jsou noviny. Opavský Besedník 1864. Sp. 3, 1878.
Lakomec a jeho dcera. Blahověst 1865. Ss. 4, 1877.
Na stráži. Blahověst 1865. Sp. 1, 1877.
Na výminku. Blahověst 1865. Ss. 4, 1877.

Jak kdo činí, tak odplatu bere. Opavský Besedník 1865. Sp. 5, 1880.
Jedna z největších daní. Budivoj, Posel z Prahy, Národ 1865.
Svědomí. Blahověst 1866. Sp. 1, 1877.
Muziky.
Neděle.
Svatby.
Trhy.
Život v kraji: Sobota.
} Blahověst 1867. Ve Sp. 9, 1883 pod názvem: Život v kraji.
Třicet let v Rážově. Moravan, kalendář 1868. Pečírkův kalendář 1872. Ss. 3, 1875.
Mlynář a žabař. Blahověst 1868. Sp. 3, 1881.
Rozličné školy a studie. Moravan 1869. Sp. 3, 1878.
Učitel a farář. Poutník 1869. Sp. 2, 1878.
Obrázek z války. Čech 1869. Sp. 9, 1883.
Moje láska. Blahověst 1869. Sp. 8, 1882.
Páni v zámku a farář ve vsi. Blahověst 1869. Sp. 4, 1879.
Statek Drahobyly. Blahověst 1870. Sp. 1, 1877.
Pozůstalost bohatého pijáka. Moravan 1870. Ss. 3, 1875.
Knihař Hranáč. Poutník 1870. Sp. 4, 1879 pod názvem: Začátek Hranáčův.
Vystěhovalci do Ameriky. Čech 1870. Sp. 6, 1880.
Pozůstalost syna nádenníkova. Moravan 1871. Ss. 3, 1875.
Češi ve Vídni. Poutník 1871. Sp. 6, 1880.
Jindy a nyní. Blahověst 1871. Sp. 3, 1883.
Obžinky. Blahověst 1871. Sp. 9, 1883.
Trnka pláteník. Moravan 1872. Sp. 5, 1880.
Volba poslance deklaranta. Poučné spisy pro lid, v Brně 1872. Sp. 3, 1878.
Kteří se vzdalují od Boha, zahynou. Svatováclavský kalendář 1873.
Držislavy a Kazimory. Opavský Týdenník 1873. Sp. 5, 1880.
Nesvorná obec. Poutník 1874. Sp. 5, 1880.
Konec Milířův. Sp. 4, 1879.
Vdavky. Sp. 9, 1883.
Láska za lásku. Sp. 9, 1883.
Lila v boudě. Praha 1883. Sp. 10, 1884.
Dědeček dudák. Praha 1883. Sp. 9, 1883.
Martinův nový plášť. Sp. 10, 1884.
V neděli písmo, ve všední den cep. Praha 1885. Sp. 11, 1885.
Bílé a černé, velké a malé dušičky. Vlast r. 6 (1889/90). Sp. 12, 1898.
Smutný obraz venkovské mládeže, pastevcův a jiných výrostků. Sp. 12, 1898.
Z mého pobytu na Moravě. Sp. 12, 1898.
Vzpomínky na studie gymnasialní. Jindřichův Hradec 1887. Sp. 12, 1898.
Vzpomínky na studie filosofické v Praze 1836—1838. Vlast r. 7 (1890/91).
Vzpomínky na studie theologické ve Vídni a v Praze 1838—1842. Vlast r. 7.
Vzpomínky na život v Hrádku od roku 1847—1891. Vlast r. 8.
Vzpomínky Vojtěcha Hlinky na druhotiny kněžské. Vlast r. 9.

Povídky pro mládež vůbec:

Láska k babičce. Rozumovy Zlaté klasy, 1854. Kytice 14, 1884.[1])
Vzácný pán. Zlaté klasy 1856. Kytice 13, 1882.
František Pometlář. Dědictví maličkých 1860, 1862. Kytice 6, 1876, 1900.
Bohatá Julie. Dědictví maličkých 1861. Kytice 10, 1877.
Cti otce a matku. Škola a život 1861.
Advent a vánoce. Blahověst 1862. Kytice 14, 1884.
Kanárek. Zlaté lístky 1864. Kytice 1, 1875.
Nocleh v lese. Zlaté lístky 1864. Kytice 1, 1875.
Andulčin Černouš. Zlaté lístky 1865. Kytice 3, 1875, 1898.
Nemocná školačka. Zlaté lístky 1865. Kytice 1, 1875.
Sirotci. Dědictví maličkých 1865. Kytice 7, 1876.

[1]) Kytice, sbírka zábavného i poučného čtení pro mládež. U I. L. Kobra v Praze.

Aloisie a Jindřiška. Zlaté lístky 1866, Kytice 14, 1884.
Koblihy. Zlaté lístky 1866. Kytice 11, 1878.
Nové šaty. Zlaté lístky 1866. Kytice 11, 1878.
První zahrádka. Zlaté lístky 1866. Kytice 14, 1884.
Na ledě. Zlaté lístky 1867. Kytice 5, 1876.
Oběd na poli. Zlaté lístky 1867. Kytice 3, 1875, 1898.
U dědečka a u babičky. Zlaté lístky 1867. Kytice 1, 1875.
Na procházce. Zlaté lístky 1868. Kytice 5, 1876.
Blažena a Matilda. Zlaté lístky 1868. Kytice 3, 1875, 1898.
Hedvika a Bohumil. Zlaté lístky 1868. Kytice 11, 1878.
Sázka. Zlaté lístky 1868. Kytice 11, 1878.
Výlet do vsi. Zlaté lístky 1868. Kytice 7, 1876.
Náš žebrák. Zlaté lístky 1869. Kytice 3, 1875, 1898.
Prstýnek. Zlaté lístky 1869. Kytice 11, 1878.
V zahradě. Zlaté lístky 1869, 1870. Kytice 5, 1876.
Vzdálená škola. Zlaté lístky 1870. Kytice 5, 1876.
Pes Čipera. Zlaté lístky 1870 Kytice 5, 1876.
Zatmění na měsíci. Školník 1871. Kytice 5, 1876.
Pracovitá rodina. Blahověst 1872. Kytice 13, 1882.
Dědictví maličkých v Bohdalově. Dědictví maličkých 1884. Sp. 11, 1885 Kytice 15, 1890 pod názvem: Děti ujaly se dětí.

Povídky pro mládež dospělejší:

Devítiletý kmotr. Blahověst 1851. Obrazy křesť. 1859. Kytice 13, 1882.
Hrabě a žebrák. Blahověst 1851. Obrazy křesť. 1859. Sp. 7, 1881.
Dvojí pohřeb. Blahověst 1852. Obrazy křesť. 1859. Sp 9, 1883.
Kovářovic Boženka. Blahověst 1852. Obrazy křesť. 1859. Sp. 8, 1882.
Nepokoušej blázna. Zlaté klasy 1854. Sp. 9, 1883.
Prášek a Heřmánek. Zlaté klasy 1854. Sp. 11, 1885.
Děd a vnuk. Blahověst 1856. Sp. 6, 1880.
Láska slepé. Almanach »Kytice« 1859. Kytice 8, 1877.
Slečna. Zlaté klasy 1869 Boleslavan 1861.
Náš stůl. Poutník 1862. Pečírkův kalendář 1872. Sp. 9, 1883.
Po německu vzdělaná Češka. Sborník 1862. Kytice 8, 1877.
Sestra Cyrilla. Blahověst 1862. Sp. 8, 1882.
Vyvrácený předsudek. Poutník od Otavy 1862. Kytice 8, 1877.
Mladá trpitelka. Blahověst 1863 a otisk zvlášť. Kytice 12, 1879.
Na hrobě matčině. Zlaté klasy, v Písku 1863. Kytice 13, 1882.
Svátek babiččin. Zlaté klasy 1863. Kytice 13, 1882.
Bratr na prázdninách. Zlaté klasy 1864. Sp. 8, 1882.
Dcery komissarovy. Zlaté klasy 1864. Kytice 8, 1877.
Z denníku Pavlíny. Zlaté klasy 1864. Sp. 8, 1882.
Dcera vdovcova. Zlaté klasy 1865. Kytice 4, 1875.
Paní a služka. Zlaté klasy 1865. Sp 8, 1882.
Co jim scházelo. Zlaté klasy 1867. Kytice 9, 1877.
Láska matčina. Blahověst 1867. Sp. 8, 1882.
Přátelství a láska. Zlaté klasy 1867. Sp. 8, 1882.
Nevěsta. Zlaté klasy 1868. Sp. 8, 1882.
Macecha. Zlaté klasy 1869 Kytice 4, 1875.
Mladá vesnička. Zlaté klasy 1869. Kytice 4, 1875.
Chudý sirotek z dlouhé ulice. Blahověst 1872. Kytice 9, 1877.
Hrbatá. Blahověst 1873. Kytice 9, 1877.
Stará panna. Blahověst 1877. Sp. 8, 1882.

Pro mladé řemeslníky:

Devatero řemesel, desátá žebrota. Zlaté klasy 1853.
Řemeslo má zlaté dno. Zlaté klasy 1854.
Dosti má, kdo na svém přestává. Zlaté klasy 1856. (Po desíti letech.) Sp. 10, 18.. Kytice 15, 1890.

Bohatý Konečný a chudý Novotný. Běláků̊v Posel z Prahy 1858. Sp. 8, 1882.
Nenásleduj zlého. Průvodce, kalendář 1859. Sp 7, 1881.
Odměna dobročinnosti. Průvodce, kalendář 1860. Sp. 7, 1881.
Starý řemeslo. Opavský Besedník 1862. Sp. 7, 1881.
Učitel a jeho žák. Sborník 1863.
Dvacet tisíc. Poutník 1864. Sp. 7, 1881.
Řádný řemeslník. Poutník 1865. Sp. 7, 1881.
Naproti. Blahověst 1869. Sp. 7, 1881.

Divadla pro děti:

Štědrý den. U Stýbla v Praze 1863. Divad. ochotníček č. 9, 1872; 3. vyd. 1903.
Učitel ve francouzském zajetí 1863. Divadelní ochotníček č. 3, 1872; 2. vyd. 1872, 3. vydání 1886 v »Nové knihovně pro mládež«.
Slepá babička. 1867. Divadelní ochotníček č. 2, 1872; 3. vydání 1897.
Před trhem. Zlaté lístky 1868. Kytice 11, 1878.
Svatý Mikuláš. Blahověst 1870. Otisk 1871; 2. vydání 1893.
Pořádná Monika a nepořádná Háta. Blahověst 1871. Kytice 11, 1878.
Král liliputánský. Divadelní ochotníček č. 1, 1872; 3. vydání v »Nové knihovně pro mládež« 1885.

Cestopisy a drobnější články:

Pouť na Velehrad. Blahověst 1863. — Cesta do Bavor. Blahověst 1864. — Po pětadvaceti letech. Blahověst 1867. — Druhé po pětadvaceti letech. Blahověst 1869. — Po třiceti letech. Blahověst 1872. — Po dvaatřiceti letech. Blahověst 1875. — Po čtyřiatřiceti letech. Blahověst 1876.

Všechny právě vyjmenované práce, až na oddíl poslední a asi osm celkem nepatrných črt a povídek, uveřejněny byly též v souborných vydáních, a to u J. Pospíšila »Povídky z kraje«, pět svazků, od roku 1851—1853; u I. L. Kobra »Fr. Pravdy Sebrané spisy«, čtyry svazky, od roku 1871—1877, a »Fr. Pravdy Sebrané povídky pro lid«, 12 svazkův, od roku 1877—1898. Spisy pro děti uveřejněny jsou souborně v »Kytici«, patnáct svazků (č. 2—16 Kytice) od roku 1875—1890.

Divadelní hry pro děti vydal nejprve B. Stýblo ve třech svazcích pod názvem »Divadlo pro děti«, 1863—1867. Později vydalo je v »Divadelním ochotníčku« roku 1872 nakladatelství Fr. A. Urbánkovo (pět svazků).

Přeloženy byly povídky Pravdovy, pokud vím:

Do slovenštiny: Třicet let v Rážově (Tridsat rokov v Lojnici, 1883). — Sv. Mikuláš, pre dietky činohra vo 2 jednaniach, 1882. Slepá babička, pre dietky činohra, 1883.

Do němčiny: František Pometlář (Franz der Besenbinder, 1861). — Bohatá Julie (Julie die Müllerstochter, 1861). — Sirotci (Die Waisen, 1865) — Pozůstalost bohatého pijáka (Verlassenschaft eines reichen Trinkers, 1882).

Do dánštiny: Vávra kuřák (Tobaksrygeren Vavra, Kjobenhavn 1855).

Do lužické srbštiny: Ženich se čtyřmi sty zlatými. (Kritická příloha »N. Listů« 1865, str. 372 připisovala povídku tuto B. Němcové, omylem.)

Do slovinštiny: Koňař Hejtmánek.

Do maďarštiny: Pán z Podlesí a děvče vesnické.

Do rumunštiny: Voják nováček (v »Convorbiri literare«, přeložil O. Barseanu).

Delší studie psali o Fr. Pravdovi: J. K. Martínek v »Lit. Listech« 1887; K. Matějka, synovec Pravdův, jenž napsal jeho životopis pro 4. sv. »Sebraných spisů Fr. Pravdy«; K. V. Rais ve »Světozoru« 1897; Arne Novák v »Listech filologických« 1904 a článeček v Ottově Naučném Slovníku, a Václav Dressler v »Časopise Českého Musea« 1905. (P. d.)

Novoidealismus a jeho kořeny.

Dr. Josef Kratochvil.

Nesnadno v době dnešní, za tolikého rozmachu filosofie, podati synthesu myšlenkových proudů, vymeziti převládající směr myšlenkový, jenž by se přesně lišil od jiných a byl středem všech. Dnes hegemonie jediného systemu, jediné školy je téměř nemožností, neboť neobyčejná specifikace a roztříděnost vědění znemožnily vytvoření systemu vše převládajícího i ovládajícího.

Látka filosofie zachvívající se hloubáním tolika duchů zdá se vzpírati všem pokusům klassifikace a systemisace. Naturalismus a idealismus, tradicionalismus a skepticismus, determinismus a indeterminismus, moralismus a amoralismus, agnosticismus a dogmatismus, realismus a solipsismus, pragmatismus a mechanismus, energismus a dynamismus, voluntarismus a intellektualismus a celá ještě řada nejrůznějších -ismů bojuje a zápasí o hegemonii, snaží se státi se proudem vše ovládajícím a s sebou strhujícím, ale — marně. Vymazánť naprosto princip autority z kanonů methody filosofické! Jména, byť sebe zvučnější — Wundt, Renouvier, Bradley, James nebo Ardigò — zůstávají duchům hlubším přece jen pouhá jména...

Přes to však zdá se, že v poslední době počíná přece jen vynikat jeden směr, byť dosud neujasněný dostatečně, jenž rád by ovládl veškery životní formy, totiž idealismus. Idealismus bude asi filosofií našeho století! Věda positivistická ukázala se nedostatečnou, neschopnou rozřešiti nejvážnější záhady životní; nutno tedy voliti jiný směr filosofický. A zajímavo je, že hnutí novoidealistické, byť ve formě velmi různé, vyvstalo současně na všech stranách. V Rusku Vlad. S. Solovje a Nik. Trubeckoj založili kvetoucí školu křesťanského idealism na podkladech řecké filosofie, v Německu kolem Euckena a Wundta kupí se řada nadšených žákův idealistů, rok co rok vzrůstající, v Francii Ravaison, Lachelier, Janet a jiní hlásají obrat modern vědy k antickému pojmu krásy a účelnosti, v Americe James, v Ital de Sarlo a Villa, v Polsku Lutosławski a Pawlicki, u ná Mareš a částečně Čáda klestí přerůzně sice, ale přece jen cest tomuto novoidealistickému hnutí.

Nutno ovšem přiznati, že směr novoidealistický jest naprosto ne ujasněný, že nemá dosud přesných známek odlišovacíc Již název ideealismus jest pojem neurčitý, mnohoznačný. Není sna terminu, jak v mluvě obecné tak filosofické, jenž by byl méně určit nebo snad mnohoznačnější. Ve významu tradicionelním, metafysické značí idealismus protivu materialismu a naturalismu; uznává tedy něc duchového, idealního, nadřaďuje ducha hmotě, vysvětluje jsoucno hmotnou z ducha, předpokládá duchovou příčinu světa, ba v extrem popírá i svět hmotný a učí, že jsou pouze duchové, tělesa pak že js pouze zjevy, představy duchů. V noetice značí idealismus stanovisk jež popírá objektivní skutečnost vnějšího světa a prohlašuje něco nel

vše v našem poznání za subjektivní, závislé na duševní konstituci, za pouhou představu (ideu) v nás, redukující tak esse věcí na percipi. Rozšířením terminu původního nazýváme též idealistickým směr, jenž pojímá věci jako terminy vědomí, jako zjevy psychické, za skutečnost pak uznává universum. V ethice značí pojem idealismus snahu klásti cíl člověka v něco vyššího než ukojení smyslné rozkoše a sobeckých zájmů.

Moderní hnutí idealistické nemožno však k žádnému z vypočtených stanovisk plně přičísti. Ve významu tradicionelním pojatý idealismus mnoho prvků sice nalezá v dnešním hnutí, v noetickém však významu jest hnutí to spíše téměř realismus, ježto uznává dva světy odlišené: svět vědomí, t. j. svět čirých kvalit a svobody, a svět fysický, t. j. svět kvantit a nutnosti, subsistující a působící vně intellektu, jenž je pojímá. Obnovuje se tu tedy, jak patrno, kartesianský dualismus. Nejvíce přibližuje se moderní hnutí stanovisku třetímu, jež nejraději bych nazval psychismem, ale ani tu není shoda úplná.

Zkrátka, ponecháme-li stranou otázku jména, nutno říci, že přesné definice a charakteristiky nového hnutí není. Jsou tu nauky často dosti různé, tendence si odporující. Vedle psychologů, již popírají podstatnost duše, máme tu spiritualisty hájící ji dávnými důkazy antické filosofie, ba i spiritisty. Vedle nadšených pěstitelů přírodovědy, skeptiky, již posmívají se všem snahám vědeckým; vedle moralistů, již podřizují potřebám mravním problemy i zákony věd přírodních, immoralisty a amoralisty, již hlásají vně dobra i zla; vedle přesných mathematikův a přírodozpytců, mystiky, toužící po nadpřirozenu, i duše kontemplativní ..

Patrno z toho, jak nesnadno jest podati celkový úsudek o tomto hnutí. Pokusili jsme se rozděliti si novodobé hnutí idealistické na dva dosti jasně se lišící proudy myšlenkové. Ač mají stejné jméno, přece sloučiti je není možno. Proud prvý značí úsilnou reakci proti všem téměř formám moderního myšlení a návrat k minulosti. Proud druhý snaží se assimilovati moderním formám a výsledkům, ale v prudkou oposici se staví proti positivismu, směru to dosud vládnoucímu. Není sice vždy rozlišení toto zcela přesné a úplné, přechod z proudu jednoho v druhý je snadný, ba z proudu druhého v prvý bývá i častý, ale přes to rozlišení naše jest jistě oprávněné, ba přímo nutné.

Proud prvý, jako sjev sociologický, jest opravdu zajímavý a mohl by býti zajímavým předmětem zkoumání psychologického. V dějinách vzdělanosti častěji shledáváme se s podobnými úkazy. Že návrat k minulosti nepotřebuje vždy býti (ač někdy bývá) na škodu rozvoji myšlenkovému a kulturnímu, vidíme jasně na Vl. Solovjevu i pokračovateli jeho Trubeckém. Solovjev na základech antické filosofie vytvořil vlastně soustavu současné křesťanské filosofie, „ukázal v ní, jak odvěký rozvoj vědecké i filosofické myšlenky vnitřní nutností přivádí k uznání pravd křesťanských. Ukázal dále zapomenutou aneb neodhalenou společenskou stránku křesťanství, cíle křesťanské politiky, vysvětluje úlohu křesťanství v tomto oboru jakožto síly organisující,

shromažďující lidstvo a zařizující je na základech rovnosti a svobody. Ve své esthetice i metafysice šel v ústrety apokalyptickým nadějím křesťanství, sotva počínajícím klíčiti v náboženském vědomí. Uskutečnil tak nábožensky-filosofickou synthesu nebývalé ceny, kde vše jest ozářeno nebeským světlem, v záři jehož není práce ani nízké ani malicherné samé sebou, ale jest pouze práce Páně a běsova",[1]) a to vše návratem k minulosti, odporem proti moderním formám životním.

Proud druhý, ještě nejistější a neurčitější ve svých principech, charakterisuje hlavně odpor proti positivismu. Kdežto positivismus snahou svou podřídit jevy vědomí pevným a nezměnným zákonům hmoty, učiniti z psychologie, morálky, esthetiky, práva atd. vědy čistě deduktivní, obětoval téměř svět vnitřní vnějšímu; novoidealismus hledí vyrovnati zrušenou rovnováhu a stanoví přesně meze oběma světům. V tomto proudě, jak patrno, není odporu proti moderní vědě, není mysticismu ani návratu k antice. Nalezneme ovšem i tu spisovatele se snahami aspoň poněkud příbuznými proudu prvému, ale přes to rozlišení obou proudů jest dosti jasné. Rozdíl pak mezi tímto proudem idealistickým a positivismem není tak značný, jak by se na prvý pohled mohlo zdáti. Je zde spíše equivokace. Rozumějíť idealisté positivismem ne methodu filosofickou, nýbrž určitou doktrinu, již identifikují s materialismem, atheismem, epikureismem a pod. Tak aspoň si vysvětluji onen úsilný odpor proti positivismu, jehož opakem jest ovšem apriorismus, metempirismus, theologismus, mysticismus (tedy i prvý proud novoidealismu), ale ne proud druhý.

Kořenem nového hnutí myšlenkového zdá se mi onen známý problem, jenž s tragickým přímo úsilím bouří v duších myslitelův od doby, kdy byl překonán naivní realismus. Jaký jest poměr mezi světem vnějším a vnitřním? Jaká jest objektivní hodnota procesů ve vědomí našem? Problem to ovšem čistě filosofický! Věda i mínění obecné si ho nevšímá, jedině filosof cítí všude jeho moc a důležitost. Pro vědce existence vnější skutečnosti nezávislé od vnitřní jest postulátem, jenž dovoluje mu stanoviti zákony objektivního světa. Prostý člověk jest nutně realistou, ježto při stálém útisku věcí a bytostí jej obklopujících musí nějak říditi svůj život a nezná nic jistějšího než realnost vnějšího světa. Filosof však, ač nepopírá ani vědci ani prostému člověku možnosti odezírat od problemu poznání, usmívá se přece jejich pevné důvěře v autonomní, neodvislou od subjektu realnost objektivní. Ví zajisté, že neodvislá ona realnost jest vlastně pouze objektivní pole vědomí a že i ona se skládá jaksi z jevů vědomí. Problem pak v přesných terminech zní: Připustím-li, že nemám k disposici než vlastní stavy vědomí, naleznu v nich nějaký prvek, jenž by mi dovolil je překročiti a uznati něco mimo ně?

Čirý osobní subjektivismus čili solipismus odpovídá negativně a naleza stoupence i v dnešním novoidealistickém hnutí ve filosofii t. ř. imanentní, jež nezná jiné reality než bezprostřední počitky

---

[1]) Viz »Č. M.« v č. 2 článek »Sergěj Nikolajevič Trubeckoj«.

osobního vědomí. Veškerá věda tedy i filosofie jest pouze deskriptivní psychologie. Imanentní filosofie vyvíjí vlastně pouze idealistické návěsti empirismu Stuarta Milla a dokazuje zcela jasně, že solipismus jest důsledkem každého subjektivního idealismu. Sám St. Mill, aby se vyhnul takovým důsledkům, přešel v zakuklený agnosticismus. Podobné činí stoupenci imanentní filosofie.

Rozřešíme-li si tedy již nějak problem noetický, vyvstane nám ihned na jeho místě problem kosmologicko-metafysický. Jaká jest povaha, jaký způsob činnosti, jaké atributy oné reality, kterou klademe mimo naše vědomí?

Jak dosvědčují přečetné systemy filosofické, mohou býti odpovědi nejrůznější. Jejich hodnota jest v přímém poměru s důležitostí dat experimentalních, přírodozpytných a psychologických. Řešení záleží v přičtení charakterů vnitřní zkušenosti skutečnosti vnější, v převedení světa v terminy vědomí, zkrátka, metafysický idealismus nabývá vrchu. Theistický idealismus Berkeleyův obnovují a upravují si někteří theologové angličtí Schuppe a Royce, jenž převádí svět na souhrn individualních vědomí, nad nimiž stojí vědomí kosmické, a pravdu myšlení našeho klade v souhlas jeho s fakty kosmického vědomí. K nim druží se spiritualismus, jenž tvoří silnou frakci soudobé filosofie, a jeho účeloslovná forma u Ravaisona, Lacheliera a Janeta.

Z filosofie spiritualistické vyšel v poslední době odbočný proud, jenž rozšířiv na fakta světa fysického svobodu a spontannost, pokládá vědecký determinismus a přírodní nutnost za illusi naší mysli. Je to filosofie náhodnosti, rozšířená zvláště ve Francii; hlavními zastanci jsou slavní mathematici a fysikové Boutroux, Poincaré, Bergson, Milhaud, Tannery. Jak na jedné straně vychází ze spiritualismu Ravaisonova a Janetova, tak zase na druhé straně souvisí s neokriticismem Secretanovým a Renouvierovým. Ač jest rozdíl i mezi stoupenci filosofie náhodnosti (Poincaré odpírá nutně každému důsledku mystickému nebo skeptickému, kdežto Ward na př. a Bergson tak z týchže premiss činí), přece všichni uznávají spiritualismus za metafysický podklad svého učení. Kořen této filosofie můžeme nejspíše asi najíti v idealistickém monismu Lotzeově.

Konečně za podklad veškeré činnosti vnitřní pojímá se i impuls volní, jenž umožňuje bezprostřední, přímou intuici našeho já. Když nalezli jsme tak chtění o sobě a identifikovali je s chtěním věcí, vůle individualní přechází ve vůli universalní a svět jest procesem, jímž vůle kosmická, objektivující se ve stupních bytostí a zjevův, od nedokonalejšího v dokonalejší, ze sil hmotných k životu, v člověku dochází vědomí o sobě a svých cílech. Tento směr myšlenkový, vyvstavší z metafysického voluntarismu Schopenhauerova, představují nejvíce Paulsen a Wundt. Není ovšem voluntarismus jejich, přes četné shody, pokračováním voluntarismu Schopenhauerova. Kdežto tento uznává radikální rozdíl mezi vůlí a rozumem, dokazuje Wundt nerozlučnost všech tří prvků vědomí.

Italské písemnictví roku 1905.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Povídka. Osvědčený novelista Luigi Capuana vydal roku 1905 kromě sbírky povídek pod názvem „Coscienze", v nichž opět vystupují lidé a příroda z autorova rodného ostrova Sicilie, a to z Trinacria (jak v předešlých povídkách tak i v těchto uchvacuje čtenáře dokonalá rovnováha a symetrie mezi vyjádřením a podáním filosofické myšlenky, jež se v každé Capuanově povídce tají) ještě povídku „Re Bracalone". Autor označuje poslední svou práci názvem „pohádkového romanu". „Re Bracalone" (po česku asi volně: Král v haleně, vlastně v plundrách) jest král z pohádkových časů. Jakmile dosedne na trůn, podnikne cestu rozpočtenou na rok, měsíc a den, aby se od čarodějů naučil čárům, kterými by ze svých poddaných — barbarův — utvořil na výsost vzdělaný národ. Králi našemu podaří se dosáhnout, po čem toužil. Z krále pohádkového stává se králem konstitučním národa stojícího na stupni vzdělanosti (se všemi vymoženostmi) 20. století. Brzo však poznává, že chybil, i vidí se posléze nucena svou čarodějnou mocí vše opět v bývalý primitivní stav uvésti. Satira na modernost je tak zdařilá, že litujete, že autor vyhradil větší polovici knihy úvodní fabuli pohádkové. Kniha hodí se jak starým tak i mladým.

Vedle Capuana budiž hned uveden Edmondo de Amicis, jenž ve sbírce „Nel regno del Cervino" podává řadu cestopisných, krajinářských líčení v rouše prostinkých „povídaček", jež jaksi vespolek váže vanoucí z nich stesk po předčasně mu urvaném synovi (tuším, skončil v souboji).

Antonio Beltrameliho sbírka povídek „I primogeniti" zanáší čtenáře do kraje „romagnského". „Prvorozenci" jsou pak autorovi ti z jeho Romagne, kteří cítí dosud, jak se na počátku cítilo, již mají sílu obrů, prostými však a dobrými při tom jsouce jako děti a obdařeni jsouce nad to darem snivosti vytvořené ve stínu tajemné hrůzy. „I primogeniti" jsou knihou plnou tragiky a plnou personality autorovy. Romagna, kterou tu autor líčí, jest Romagna lesnatá, pustá a roklinatá; je to Romagna pastýřů, rybáků, lovců jmen barbarských, ale plných kouzla a krásy; je to Romagna lásky, uctivosti a nenávisti z rodiny na rodinu přecházející. A v čem vlastně záleží tragika knihy? V tom, že osoby v knize vystupující, zosobněné to síly, podléhají životu, t. j. nemohouce se rozvinouti, jak by toho potřebovaly, strádají a hynou. Vše jim hlásá: Jen až potud! a ony by tak rády ještě dále. „I primogeniti" jest kniha nanejvýše pozoruhodná, těžká, jen několika málo vybraným, zvláště jemným duším pochopitelná. Pro širší čtenářstvo není.

Dino Mantovani bych přirovnal do jisté míry našemu zemřelému J. Zeyerovi. Pravím do jisté míry, totiž co do jeho schopnosti vmysliti se v doby dávno zašlé a v ducha jejich. Mantovani totiž na základě starých legend, zkazek a pod. sestrojuje povídky s koloritem doby a místa jakož i pelem poesie těch dob a míst, z nichž náměty

či děj legendy, podání vzat. Poslední sbírku přezval „Passioni illustri“ a líčí v nich horoucí a velikou lásku rytířů Foeba Silného, Tristana a Isotty (ne: Isoldy), Menelaa a jiných.

Ed. Calandra rozvinuje v řadě povídek „Il vecchio Piemonte“ řadu obrazů ze života Piemonťanů, nezatajuje jejich chyb, ale vytýkaje také vším právem jejich krásné vlastnosti jak duševní tak i tělesné.

Riccarda Sonzogna sbírka povídek „Sorridente“ (tak dle první povídky nazvaná) je tak čtením pro kratochvíli. Autor má všecky schopnosti povídkářské, vyniká živou fantasií, obratně dovede děj zauzliti a dobře též rozuzliti, ale schází mu stručnost. Často udržováním čtenáře v napjatosti až unavuje.

Poesie.[1]) Z čelných básníkův Arturo Graf, turinský básník a universitní básník, vydal u bratří Trevesů v Milaně sbírku své hlubokomyslné Musy „Poemetti dramatici“. Jako dřívější jeho básnická díla (Medusa, Le Danaidi, Dopo il tramonto, Morgana) obsahuje také tato sbírka lidové pověsti, legendy, biblické sceny, imposantní symbolické obrazy. Marnost života a bolestná resignace proti záhadám životním tvoří také tu základní ton. Graf vyniká kromě neobyčejné obrazotvornosti a vznešenosti svých idejí také duchem filosofickým, zajímajícím se o všecky otázky životní. Kromě Grafa z předních básníkův italských nevydal žádný, ani Pascoli (tohoto vyšel druhý svazek sebraných jeho básní) ani Marradi ani d'Annunzio nijaké samostatné sbírky; ovšem ukázky poesie jejich přinášely různé časopisy a hlídky.

Z mladších básníků dlužno čestné místo vykázati Giuliovi Orsini. Aby snad někdo ze čtenářů nepojímal slova „mladší“ u tohoto básníka co do stáří (věku), podotýkám hned, že Orsini jest už starším pánem a zastává úřad vrchního knihovníka v knihovně Viktora Emanuela. Pravým jménem se jmenuje Domenico Gnoli a pochází z rodu hraběcího. Před několika lety vydal pod svým pravým jménem sbírku básní, a to nikterak špatných, „Odi Tiberine“, jež však kritika dosť opovržlivě přijala. Prosím vás, starý pán a — básnit! A tu hrabě D. Gnoli, aby se „slavným“ kritikům vymstil, dovolil si žert, a to podařený (případně osvětlující cech kritiků); vydal pod pseudonymem G. Orsini nové dvě sbírky básní, a sice „Fra Terra ed Astri“ a „Orpheus“. Cech kritiků byl unesen, a ne neprávem, neboť Gnoli osvědčil se v nich jako básník „dalekých obzorů“, jako italský Poe. Mám[2]) před sebou článek G. S. Gargàna v časopise „Il Marzocco“ č. 42 roku loňského, v němž na výsost chválí Orsiniho pro jeho smysl pro nekonečnost, jako průkopníka nových básnických obzorův. a vším právem v článku tom se ohrazuje proti nevysvětlitelným pozdějším posudkům Orsiniho prací. A odkud najednou ty pozdější antipathie? Gnoli za přispění několika zasvěcených do tajemství přátel, aby se svým kritikům vymstil, dal rozhlásiti dramatické a pikantní povídačky o osobnosti tajemného a dotud neznámého autora Orsiniho. A kritika sedla na lep, pro-

[1]) Oddíl ten podávám dle Art. Lancellottiho článku v »Italii« (týdenníku).
[2]) Tento odstavec není dle Lancellottiho. *P. refer.*

hlásivši G. Orsiniho za „mladistvého genia prvního řádu, jenž dovede překypující city vášnivého srdce a dramatické zkušenosti bouřlivého života v ocelové kadluby klassické pravidelnosti vlévati.“

Bylo by zbytečno líčiti, jak se tvářili povolaní mistři kritiky, když Gnoli, nasytiv se frašky, strhl masku s tváře tajemného Orsiniho. I není divu, že o poslední sbírce jeho básní „Jacovella“ většina kritikův italských zachovává hluboké mlčení, jiní pak, k nimž dlužno i Lancellottiho připočísti, nemohouce naprosto básní odsouditi, prohlašují je za slabší. Lancellotti snaží se vysvětlit ochladnutí to tím způsobem, že chvály vzdávané dvěma předešlým jeho sbírkám neplatily tak tomu, co už napsal, jako nadějím, jež v něho jako v domnělého mladého začátečníka do budoucnosti byly skládány. Teď, kdy se na práce Orsiniho pohlíží jako na pozdní plody zralého ducha, nutně nadšení že musilo poklesnout. Ale jen co je pravda, sám Lancellotti prohlašuje sbírku básní „Jacovella“ za poesii hodnou obdivu a chvály.

Daleko za Orsinim stojí sbírka básní Francesca Panstochi „Sul limite dell' ombra“, z nichž vane touha po klidných večerech, jež po bouřlivých dnech nastanou, po vítězství lidskosti, spravedlivosti a lásky, jež po vysilujícím a trpkém boji nastoupiti musí. Lancellotti vytýká mu, že sveden potleskem, s jakým přijaty první jeho básně, lichotí širokým davům.

G. A. Cesareo ve své sbírce „Le Consolatrici“ osvědčil pozoruhodnou rovnováhu mezi formou a obsahem. Autor, rodák sicilský, dovede nejněžnější myšlenky podati melodickou formou. Totéž lze říci o sbírce „Luci ed Ombre“ Marina Marina.

Riccardo Pittèri, rodák terstský, opěvá — putuje z Istrie do Řecka a do Italie — stříbřistý, blahodárný strom „míru a pokoje“ ve zvučných tercinách, oplývajících bohatostí myšlenek a obrazů.

Riccarda Fortes 46 sonettů pod názvem „Fiorita“ podávají v umělecky podané formě pravé a upřímné pocity, vzbuzené v duši básníkově pozorováním hříček přírodních. Básník vyniká bodrotou, bodrost — a ne světobol — pokládá za cíl života svého.

Uvésti třeba ještě aspoň jmény Bertacchiho, Baccelliho, Cosima G. Contriho, Angela Silvia Navara a R. Forstera.

Roku 1905 vydána také sbírka satirických básní od Remigia Zena pod názvem „Olympia“. Je to jakási revue všech současných spisovatelů, v níž každému více méně vtipně a břitce dostává se po šlehanci. Ježto satira Zenova spíše šimrá nežli drásá, zajisté každý rád mu odpustí narážku, jíž jej autor obmyslil.

Divadlo. Na poli dramatiky událostí roku 1905 jest Gabriela d'Annunzia „La Fiaccola sotto il moggio“ (Pochodeň pod kbelcem). Dějištěm jsou Abruzzy, rodný kraj autorův. Děj je krátce tento: Tibaldo de Sangro, vysílený, churavý, slabý předposlední potomek staré rodiny baronské, pojme jako vdovec za choť svůdnou, hašteřivou děvku i tuší, o čemž dcera jeho Gigliola pomalu jistoty nabývá, že děvka ta matku dceřinu zločinně se světa sprovodila. Když se Gigliola z úst posměšně se usmívající macechy potvrzení svého podezření dovídá —

děvka má za to, že má otce dceřina zcela osedlaného — rozhoduje se pro krevní mstu, i uchovává ke dni činu pod měřicí (kbelcem), starým to rodinným kouskem nádobí, rudou pochodeň. Aby snad od záměru svého neupustila a činu nepřežila, nechá se jednou ze zmijí, jež otec děvky, starý to hadař (lovec hadů), doma chová, do ruky uštknouti; za nástroj pak msty má jí posloužiti jehlice do vlasů tvaru dýky, již otec děvce darem svatebním donesl. Než přichází sama pozdě, neboť Angizia Fura zavražděna je Tibaldem, jenž zachvácen jest lítostí a výčitkami svědomí jakož i strachem o svou dceru. Ale sám také přílišnému rozčilení podlehá; vedle jeho mrtvoly klesá Gigliola umírajíc, však ani její churavý, vroucně milovaný bratr nedovede přežíti hrozné té rodinné katastrofy. Kromě těchto osob vystupují ještě v dramatě babička a nevlastní bratr Tibaldův, jenž se ženou tohoto udržuje hříšný poměr. — Jak vidět i z tohoto stručného náčrtku, d'Annunzio „kuchal" pořádně starořecká dramata (Antigona, Elektra, Orest, Klytaimnestra — ta jména pouze tu připomínám), než to by tolik nevadilo, jako celý způsob řeči, jenž rovněž vypůjčen jest od starořeckých tragedií a nikterak do Abbruz se nehodí. Kdyby autor nebyl do toho kusu zanesl tolik svých starožitných a kulturně historických vědomostí, kdyby nebyl jednajícím osobám do úst vnutil slavnostní a hledaný zpusob řeči, byl by podal dílo divadelně zdárné, neboť všecka čest přísluší scenickému sestrojení a upravení; všecky čtyry děje odehrávají se jednoho dne, událost stíhá událost, a moment tragický, že zlý čin v zápětí za sebou nese trest, jenž i nevinné uchvacuje, je zdařilý.

Jinou divadelní událostí jest kus Roberta Bracco „La piccola fonte". R. Bracco jest i u nás znám, tuším, že překladem jednoho či dvou kusů. Děj jeho „Praménku" je tento: Rozmazlený, domýšlivý mladý básník, jenž může — maje za to děkovati oddanosti své sličné, obětavé choti — klidně se věnovati musám, nechává se upoutati koketní a smyslnou dobrodružkou, kněžnou Hellerovou. Choť jeho, aby mu v cestě nestála, ochotně ustupuje. Brzo však poznává Stefano (hrdina), co ve své choti ztratil. Vzchopí se a míní se obrátit, ale svůdnice znova ho do svých sítí polapuje. Když podruhé se chce vrátit k své bývalé choti, tato — bere si život. — Idea kusu je symbolického rázu, znázorňující cenu praménku, o jehož blažívý vliv se připravuje, kdo se z nerozvážnosti, domýšlivosti, nevděčnosti žene za bohatším, šumivějším. Praménkem tím jest v našem kuse obětavá a oddaná žena, jejíž ceny muž nechápe. Jedinou hlavní chybou kusu jest, že si Teresa v záchvatu šílenství bere život; toť přece není žádné rozluštění, ježto čtenář (divák) neví, jaký vliv bude míti smrt její na další život Stefanův.

Dále dlužno uvésti Girolama Rovettu s jeho historickým kusem „Re Burlone" (česky asi: Král čtverák). Hrdinou jest Ferdinand II. předposlední z neapolských Bourbonců, jenž roku 1848 po osvobozujících převratech v Turině a v Římě neapolskou ústavní listinu podepsal s těmito slovy: Pius IX a Carlo Alberto chtěli mi hoditi pod nohy klacek, za to házím já jim pod nohy tohleto břevno. Hlavní chybou kusu jest, že nezůstal a nemohl zůstati veselohrou, jelikož by v tom

případě byl odpadl zamýšlený nacionalně vlastenecký effekt. Z Ferdinanda musí se na konec vyklubati úzkostlivý, ústavě zpronevěřilý a ukrutný despota, jímž byl, poněvadž toho žádá objevení národního spiknutí, do něhož zapleteny jsou ostatní hlavní osoby jednající.

Jiný dramaticky historický kus, v němž hlavní osobou je církevní hodnostář se svým bolognským dvorem, napsal Alfredo Testoni; jeho titul zní „Il cardinale Lambertini".

Marco Praga podal svým kusem „La Crisi" důkaz, že netřeba vždy vyhledávati nových motivů k lákavému kusu. A motiv jeho kusu jest více než otřepaný, totiž cizoložství.

Kromě toho napsal Carlo Bertolazzi dva kusy, a to „Il diavolo e l'acqua santa" a „Lorenzo e il suo avvocato".

Různé. Tu stojí v popředí Edm. de Amicis se svým spisem „L'idioma gentile". Co jest „L'idioma gentile"? Názorně a po našem řečeno, cosi jako brusičské rozpravy našeho proslulého Bartoše. P dvacet let s mnoha přáteli studoval Amicis různé dialekty italské zvláštnosti jejich, podrobuje je přísné vědecké kritice à la Wustmann (také náš Fr. Bartoš často na něho poukazuje) a dospívá úsudku, že b si mnozí spisovatelé, nežli se do spisovatelství pustí, měli napřed dobř osvojiti znalost své mateřštiny. Ale pochodil v Italii zrovna jako ná Bartoš u nás!

Známý i u nás Paolo Mantegazza ve své knize „Le donn del mio tempo" poukazuje na mravní zkaženost žen, jež prý dalek překonává moralní zkaženost mužů. Snad jsou pravdivy uvedené jí doklady, ale generalisovati přece se snad to nedá. Tu jest na ženách aby se ozvaly. Ostatně sám Mantegazza spisy svými mravnosti jis neprospěl!

Raffaello Barbiera uveřejnil ve své knize „Verso l'ideale větší počet svých literarně a umělecko-kritických pojednání. Zajímav

Mario Pratesi upozorňuje ve svých „Figure e paesi d'Italia na nejkrásnější kraje vlasti své, neboť i v Italii jako u nás panu manie po seznání cizích krás, domácí však zůstávají přemnohým čínskou vesnicí.

Ženská tvorba. V odstavci tomto chci se zmíniti o prací autorek vlašských ze všech oborův. A tu hned upozorňuji, že poměrn vzato činnost jejich nemenší chvály zasluhuje nežli spisovatelů.

Na poli romanu stojí v popředí Grazia Deledda se svý romanem „Nostalgie". Je to psychologický roman, jehož dějištěm Řím, ale bez jakéhokoliv místního koloritu, tak že by za Řím moh každé jiné město vlašské figurovati, což jest už hodnou chybou. Vybra pak si autorka za studium úřednickou rodinu, jejížto šosácké a filistrovs názory břitce šlehá, a kromě toho typ neurastenické dívky. Zvláštní j věc, že charaktery mužských osob v jejím romaně vystupujících js nepodařené, ne-li dokonce falešně podané, za to ženské — živé a p rozeně věrné. Celkový dojem čtenáře neuspokojí, třebas mnozí kritiko prohlašují tuto práci Deleddové za její chef d'oeuvre. Enrico Corrad v „Marzoccu" vytýká jí nedostatek hloubky a vzletu.

Jolanda ve svém romaně „Le indimenticabili“, který spíše lze zvati sbírkou čtyř novel, neboť vniternějšího spojení mezi čtyřmi lostnými příběhy není, zašla ve své snaze po idealismu, v horování) altruismus až příliš daleko za hranice skutečnosti. Za to skvostný t kolorit místní, najmě stránky, na kterých líčí půvaby moře a nátek, jsou úchvatně krásné.

Fanny Zampini Salazar ve svém romaně „Cavalieri moderni“ ruje pro rozvod manželský. Za to chudým, uhněteným platí sympathie :uno Sperani v „Signorine Povere“.

Povídky vydaly uvedená již Grazia Deledda, Cordelia a pak dvě bné začátečnice Adelaide Bernardini a Bianca Maria ımmarano.

Ada Negri vydala sbírku lyriky „Maternità“, v nichž její soucit puštěnými a chudými dochází neobyčejně silného a plastického výrazu. Della Sera velebí v časopise „Critica“ Negriovou jako věštkyni doby, :y po překonání zášti a po sbratření různých plemen mateřství dojde ého vykoupení, neboť ono prý jediné zušlechťuje slepou moc vášní, ó jediné povznáší — božskou činí ženu.

Luisa Anzoletti rovněž ujímá se odstrčených, jimž věnovala írku svých básní pod názvem „Vita“.

Končím vytčením pozoruhodné studie literární o romaně od dob jstarších až po naše z péra Adolfa Albertazzi a specielní studie současném písemnictví vůbec a italském zvláště, jež píše Rastignac d názvem „L'Energia letteraria“.

Posudky.

r. *Frant. Xav. Kryštůfek:* **Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské** (1517—1620). Nákl. Dědictví sv. Prokopa. V Praze 1906.

Kniha vypisuje, jak začalo, vyvíjelo a šířilo se, ovládnulo a onečně poraženo bylo v Čechách protestantství. Po válkách husitských yla v Čechách státní církví církev katolická pod jednou a pod obojí, všecka jiná vyznání byla v zemi zapovězena. Ale brzy potom, co ystoupil v Německu Luther, šířilo se lutheranství také v Čechách. ezi prvními půdu mu připravil Matěj Poustevník a Dr. Burian Sobek : Skornic (jinak z Kornic), mezi Němci v Čechách působil Tomáš lünzer, v severních Čechách zvláště hrabata Šlikové. Novoty a lutheranství zrůstaly; již roku 1524 vydány byly ze sněmu duchovních i světských avů strany pod obojí artikule novotám přející. Za vlády Paškovy vy-upovali sice kališníci ostře proti lutheranům a podávali katolíkům ruce a smír a spolek, ale smír se nezdařil a lutherané kořistili z nezdaru; strana pod obojí klesala vždy více, rozdrobována jsouc vždy větším

zmáháním se v ní lutheranů, kteří zevně z ní nevystupujíce, vždy pokoušeli se většinou v ní panovati.“ Za krále Ferdinanda I šířilo dále protestantství v Čechách, ač král stavěl se jemu na odpor mocí a o povznesení církve katolické pečoval: do Čech byli uved jesuité, stolec arcibiskupský byl zase obsazen a Čechům kalich povol Avšak toto povolení kalicha nepřineslo již žádoucího výsledku, naop kališníci zanikali v protestantství, které vždy více se vzmáhalo za cís Maximiliana II k protestantům blahovolného. Kompaktáta byla ze zříz zemského vypuštěna (roku 1567), a protestanté na „dlouhém“ sně roku 1575 dosáhli od císaře tolerance čili připuštění „České konfess Za Rudolfa II úsilí protestantův o vrch splněno; vymohli si svobo náboženskou použivše pro sebe výhodně zápletků politických. Protesta se spojují v unii proti moci domu Habsburského. shledávají spojen v Čechách, až tam stavové pod obojí, když Rudolf II nechce na všec jejich přání přistoupiti, hledají pomoci jinde; začíná vzpoura a stav pod obojí dávají se na cestu revoluční a neustávají, dokud jim odevzdán „Majestát“ a „Porovnání“. Konsistoř pod obojí stala protestantskou, upraven nový církevní řád; zvoleni defensoři. Ale sp mezi protestanty nepřestaly; vedoucí a rozhodující stranou stávají Bratří, s nimiž se kryjí kalvínci, lutherané pošinuti dozadu. Za cís Matyáše přiostřují se spory náboženské a dostupují vrcholu, až d protestantské kostely dvou poněmčilých měst Broumova a Hrobu staly pláštěm náboženským, pod nímž byli protestantští stavové od zrádný náčelníků do revoluce proti řádnému králi strženi. Jim nešlo o n božensтví, pravdu a právo, nýbrž o revoluci, kterou stůj co stůj vyvol chtěli. Vyvolali ji vyhozením místodržících z oken královského hra a na vrchol ji vyvedli zvolením Fridricha Falckého za krále pr Ferdinandovi II. Marně pokoušel se Ferdinand o smír s odbojný stavy českými, neboť direktoři stavovští neprovozovali již politiku česk nýbrž falckou; rozhodly zbraně na Bílé Hoře; katolické nábožens bylo v Čechách obnoveno a jím Čechy zachovány při národnosti.

Obsah tento jest v knize rozváděn a dokládán literaturou tištěnou, které vhodně použito. Sestaven tak obraz ne v hrubý rysech nastíněný, nýbrž podrobně propracovaný, jenž věrně vystihno chce události, jak se sbíhaly. Spis upozorňuje často na právní stanovis té doby a stává se obranou snah katolických, žalobou však na usilov protestantské. Některé statě, na příklad jednání na „dlouhém“ sně a sněmě r. 1609, odboj Broumovských a j. vypisovány obšírně, aby z ni dobře poznáno bylo, oč byly strany ve sporech, a kde byla prav

Spis psán klidně a věcně, někde však bylo by si přáti v srovnalosti (str. 204, 205), a bylo se varovati opakování. Správno ne že Matyáš rozepsal sněm ke dni 13. dubna 1608 do Ivančic (175), za příjezdu Fridricha Falckého na Moravu kardinal Dietrichštejn vrž nejprve do žaláře a potom poslán do vyhnanství (384). K opravám p činiti ještě dlužno, že na str. 59 místo „ve městech královských, věrnýc býti má „věnných“, na str. 225 místo 9. „ledna“ býti má 9. července, str. 250 místo „proti vlastnímu bratru Leopoldovi, staršímu Ferdinando

ti má „bratru Leopoldovu staršímu, Ferdinandovi“, na str. 257 místo června 1620 býti má 3. června 1612, na str. 376 místo „roku 1571 krále Vratislava II“ býti má „Maximiliana II“. Způsob psaní jmen místních není jednotný. Velikou výhodou pro spis, který ovšem vypisuje hlavně protestantství v Čechách, přece však také Moravy někde se týká, bylo by, kdyby byl spisovatel přihlížel aspoň ke Kameníčkovým zemským sněmům a sjezdům moravským“.

í Sahula: **Karel IV jako křesťan a vlastenec.** Knihovna Obnovy č. 7. V Hradci Králové 1905.

Spisovatelovým úmyslem není vypisovati soustavně životní pouť Karla IV, nýbrž vybírá ze života tohoto panovníka výhradně ty skutky, které svědčí o jeho vroucím náboženském citu a jeho zásluhách o povznesení naší vlasti. Přece však jest podán skoro úplný životopis genialního panovníka našeho, který stal se skutky svými otcem vlasti. Světlý obraz Karlův vyvstává před námi; vidíme křesťana a vlastence v nejušlechtilejší shodě. Zbožnost a láska jeho k vlasti přivádí zlatý věk umění a věd, působí rozkvět všeho života veřejného, zjednává vlasti naší slávu a podiv, naplňuje ji blahobytem a bohatstvím. Doba Karlova bude vždy dobou lesku a moci vlasti naší, která jeho dílem byla říší velikou, v sobě spořádanou a samostatnou, na nikom nezávislou. Památka Karlova bude vždy požehnanou. Spisovatel přispívá k tomu spisem svým pro lid psaným, jemuž přáti je co největšího rozšíření, aby lid naučil se znáti a oceňovati pravé velikány dějin svých.

Na str. 32 místo „opravu“ býti má „oporou“. T.

Du Positivisme au Mysticisme, par *J. Pacheu* (Paris, Bloud) jest dle autora „kritika současné nábožonskosti... a krok ke křesťanské mysticitě.“ Jest všeobecným faktem, konstatovaným vždy a všude, že mezi všemi problemy, které zmítají, tísní a znepokojují lidskou duši, náboženský problem jest nejneodbytnější. Psychologové novější doby obrátili i k tomu faktu svou pozornost a dospěli k poznání, že „náboženský nepokoj“ jest fakt kolektivní, fakt, jejž třeba od jiných rozlišiti a zvláště studovati. Studium náboženských jevů roste dnes zřejmě, důkaz to o důležitosti a dalekosáhlém významu, který jim nová doba přiděluje. Někteří, jako W. James, pojednávajíce úmyslně náboženský problem se stanoviska experimentalního, snažili se vymeziti jeho úkony a popisovati jeho účinky. Pacheu ukazuje ve svém díle o různých autorech nemožnost osvětliti tuto velikou, nejživotnější otázku a studuje tak zároveň i vznik náboženského citu v duších 19. století.

Nezdolatelná a neodolatelná touha nás táhne k mysticismu. Nezáleží tu na tom, běží-li u mnohých o neurčitý cit nebo o neklidný duševní stav. Skutkem jest, že všechny naše aspirace nás ženou ke uzlu mysteria a k ukojení naší transcendentní zvědavosti. Filosofie posledního století ukazuje palčivou žízeň absolutna. Procházeje po řadě duševní stav positivisty, humanitářský mysticismus, pessimismus, diletantismus, nietzscheovský individualismus, sentimentální evangelismus Tol-

stého, esoterismus a okkultismus, autor nám ukazuje při všech proměná a nestálostech ducha tak nedostatečně opatřeného jistotou, přece krok postup k idealu vniterného života a k občerstvujícímu prameni křesťanst Filosof Boutroux, studuje psychologii mysticismu, stanovil tři fase ne momenty, jimiž tu probíhá lidská duše. Zprvu neurčita, cítí se puze „k čemusi neznámému, k jakémusi dobru srdci nutnému a rozumu r představitelnému.“ Tento stav neurčité a neklidné touhy, toť to, če Němci říkají Sehnsucht. Duše, která jest již na cestě víry a vyšla své nejasnosti a neurčitosti, probíhá druhou fasí. Duše usiluje tu o p měnu sebe samé, usiluje připodobniti se vyvolenému idealu. To děje bojem, který staré vášně přemahá a je zčišťuje. Odtud umrtvová a to, co nazývá se κάθαρσις nebo ἄσκησις. Konečně duše zmocňuje cele vlády nad sebou a oddává se Bohu. Tento třetí stav, toť eksta Autor, nechtěje uvažovati ani účinky mysticismu, ani jeho případk popisuje jen stav prvý, odkudž podtitul jeho díla: Étude sur l'inqui tude religieuse contemporaine. Zmatek intelektuelních aspir doby — dí kritik Filos. revue — poskytl mu příležitost k jemný analysám náboženského citu uzavřeného ve všech lidských srdcích, nutno mu vzdáti dík za to, že dovedl tak dokonale rozpoznati a c haliti, jak z odporujících si systemů se dnes rodí jiskra víry.

Les Conflits de la Science et de la Bible, par l'ab *E. Lefranc* (Paris, E. Hourry) podrobuje břitké kritice „l'exégé conformiste“. Autor se domnívá, že nastal čas „zvrátiti tuto nezdrav školu, v níž se znetvořuje všeobecná mentalita, a prohlásiti za neplatn theorii, která jen kompromituje budoucnost naší apologetiky“ (str. 1. Jeho kritice připomíná referent Lemarié slova Comteova: „Skuteč ničíme jen to, co nahrazujeme.“ Lefrancova kritika ryze negativní z sluhuje této výtky, ježto věřícího staví jen před trosky a ne též př něco positivního. Ať idealistická exegese ukáže své positivní, zaruče výsledky, a pak bude konformismus překonán. Jeť zákon histo ověřený: soustavy nepřekonáváme tím, že ji kritisujeme, nýbrž tí že jinou ji nahrazujeme.

L'Ame et le Corps. Par *Alf. Binet.* Paris, chez Flammarion.

Binet, ředitel psychologické laboratoře na Sorbonně a autor mno důležitých psychologických děl (na př. Psychologie du raisonneme Alterations de personnalité, Fatigue intellectuelle, l'Étude expériment de l'intelligence a j.) stal se v citovaném posledním svém díle „L'âı et le corps“ z psychologa metafysikem. Jako Bergson a James pozvedl k spekulacím povšechným, při čemž ovšem se snaží co nejvíce zůst na půdě zkušenosti. „K metafysice“, jak sám dí, „byl puzen osol potřebou“, ale neméně i četbou a studiem dvou jmenovaných filoso Bergsona a Jamesa. Jest na biledni, že pod tímto vlivem a s toh nového stanoviska Binet hluboce modifikoval své dřívější ideje, jic nesprávnost dnes sám nahlíží a upřímně konstatuje. „Konal jsem“, „příliš detailní analysy a nepozvedl jsem se dosti k celkovému pojet

Jeho metafysické ideje nejsou ještě ustáleny a hotovy, a Binet též předkládá je s jistou skromností, ano i váhavostí. Dílo jeho obsahuje tři části: 1. Definice hmoty. 2. Definice ducha. 3. Spojení duše a těla. Nemohouce se tu obírati detailním rozborem díla, podáváme krom upozornění jen stručný náčrtek ideí autorových.

1. Jaká jest bytnost hmoty? O tom nemůžeme nic věděti, zní odpověď autorova; hmota jest pro nás počitek. jest pro nás jen „un excitant sensoriel.“ Metafysicky tento vyvolávač počitkův existuje, psychologicky rozpadá se v přítomné nebo možné počitky.

2. Co jest duch? Prý vědomí; vědomí jest však neodlučitelno od svého objektu; rozlišiti je od něho lze jen abstrakcí. Jsou však přece jevy, které jsou opakem jevů fysických a které tudíž můžeme zváti psychickými. Binet, následuje Jamesovy psychologie, činí z vůle, touhy, nutného průvodce každého jevu vědomí. Psychologii definuje: La psychologie est une science de la matière, la science d'une portion de matière qui a la propriété de préadaption (p. 181).

3. „Duch má (prý) život neúplný“; duch existuje jen spojen s tělem. Jaká jest přirozenost tohoto spojení? Binet kritisuje různé systemy, spiritualismus, idealismus, paralelismus... a utkvívá při Aristotelově nauce, při peripatetické formuli hmoty a formy. Spiritualismus jest mu chybný, poněvadž připouští, že vědomí může existovati bez objektu; idealismus jest chybný, poněvadž přiděluje vědomí úlohu, které nemá, totiž úlohu: stvořiti objekt; materialismus jest chybný, poněvadz objekt nemůže zploditi vědomí; paralelismus jest chybný, poněvadž přikládá vědomí úplnou existenci. Paralelismus, vyrostlý z rozvážného materialismu, jest jím obzvláště napadán a kritisován. Binet se tu při své kritice paralelismu dovolává Berkeleyho a Bergsona. Mozek, dí tito filosofové, jest idea, která nedovede býti příčinou všech ostatních ideí; nepatrná část pole představ nemůže zploditi celé pole představ. Binet tu nahrazuje jen výraz „idea“ výrazem „hmota“ a dí: Mozek-hmota nemůže produkovati ani vědomí ani žádného objektu percepce, na př. krajiny a p. Pak uzavírá své kritiky hypothesou, která osvětluje podmínky každého řešení problemu o vztazích ducha a těla.

Tyto podmínky jsou četny; z nich aspoň dvě hlavní:

1. Mozek podmiňuje fakty vědomí, a vše se děje, jakoby je vytvářel.

2. Vědomí cele nezná pochodův intracerebrálních a nervových vůbec; vědomí není vůbec anatomem.

Binet chce ve svém díle zdokonaliti paralelismus, jako paralelismus pokusil se zdokonaliti materialismus. Připouští jistý paralelismus mezi vědomím a objekty, nepřipouští však jich neodvislosti. Fundamentální idea jeho knihy je takto vyjádřena: „V základě všech jevův inteligence existuje dualita; aby vznikl skutečný jev, je třeba i vědomí i objektu... a bylo-li by třeba, abychom podali svůj poslední úsudek, řekli bychom: Vědomí a hmota mají stejná práva, ponechávajíce tak každému schopnost položiti tu, v tomto pojetí o rovnosti práv, naděje přežití (posmrtného života), po kterém srdce touží.“

Le Mysticisme catholique et l'âme de Dante, par *Alb. Leclère* (Paris, Bloud) jest dílko, které každý obdivovatel florentinského poety se zájmem pročte. Autor chtěl v něm „přesně charakterisovati mysticismus Danteův a vytknouti příbuznosti a kontrasty, často tak neočekávané, jeho tendencí s tendencemi nejvýznačnějších duchů mezi katolickými mystiky.“

Předem vymezuje mysticismus o sobě a rozlišuje katolický mysticismus od jiných projevů sentimentální religiosity. Dle něho existují tři druhy mysticismu: 1. „V nejširším smyslu mysticismus jest náboženský duch sám.“ 2. V užším smyslu mysticismus „označuje celek intelektualních, morálních, afektivních a aktivních disposicí, které přivádějí, provázejí, následují a sesilují cit reelní a přímé komunikace s nadpřirozenem, tak jako fysiologické stavy odpovídají těmto disposicím.“ 3. Zvláště třeba uvažovati mysticismus katolický. Tento spočívá na svatých textech, dogmatě, theologii a určité filosofii. Dogma a theologie dovolují rozeznati pravý mysticismus od bludného. Každý chybuje, domnívá-li se, že katolický mystik jest bytost trochu bláznivá a halucinacemi živená, jehož filosofie se sráží s přírodními zákony a zřejmě porušuje lidskou moudrost. V ten předsudek autor neupadl, naopak dokázal, že katolický mysticismus v ničem neodporuje společnému rozumu, a že tam, kde mysticismus je zjevně v rozporu s lidským rozumem, musí býti pokládán za podezřelý. Jako příklad authentického katolického mysticismu bere autor mravní fysionomii sv. Františka z Assisi a sv. Františka Sal., čímž chce říci, že svatost a harmonie schopností tvoří nutně letoru pravého mystika.

Na to táže se, jaké místo zaujímá Danteův genius v této veliké křesťanské rodině mystiků? Duši Danteovu zabíraly tři velké lásky: Beatrice, císařství a Bůh. Tyto tři lásky se spojují, aby tvořily jen jednu, a Dante je splétá v témže transcendentním idealu. „Slovo láska slouží mu hned, aby jím definoval božství, hned, aby jím symbolisoval císařství nebo označil Beatrici... Z těchto jeho vůdčích sjednocených vášní nejohnivější bude vášeň milostná, pak přijde vášeň politická a konečně vášeň náboženská.“ Dante proto autorovi není authentickým mystikem, jeho mysticismus „jest nedokonalá a nelogická, než genialní a oslňující synthesa authentického mysticismu katolického a ducha, z něhož proudí všechny jeho degenerované formy.“ Studie velice zajímavá, bystře a pečlivě psaná! Stanovisko autorovo vůči Dantemu velmi přísné!

V. Lankaš.

Dr. Philipp Kneib: Wissen und Glauben. Ein Wort zur Klarstellung und Verständigung. Zweite Auflage. Mainz 1905.

Spor mezi věrou a vědou vede se víc a více principielně. Nevede se již spor o jednotlivé pravdy jako dříve, nýbrž o oprávněnost víry vůbec, pokud se staví vedle vědy a nad vědu. V poslední době byla pod různými hesly v pravdě jen tato otázka projednávána: v jakém poměru stojí jistota víry k jistotě rozumu, jestliže vznikne mezi oběma konflikt? Zvlášť Paulsen ve spisku „Philosophia militans“ s důrazem

vytýká toto principielní stanovisko. Není závaznost víry nedůstojným poutem svobody volného bádání? A poněvadž Paulsen (a s ním i jiní) tuto otázku zodpovídají kladně, chtějí, aby theologická fakulta byla oddělena od university a aby žádný katolík z přesvědčení nebyl povolán za professora na vysoké učiliště. Těmito slovy naznačuje Kneib stanovisko a účel svého spisku, jenž v pěti kapitolkách — Unbedingt feststehende Wahrheit und theologische Meinung, Die theologische Meinung und ihr Verhältnis zur freien Forschung, principiell u. historisch betrachtet, Die unbedingt feststehende Wahrheit und ihr Verhältnis zur freien Forschung, principiell u. historisch betrachtet — řeší výše položenou thesi. Po úvodní kapitole, v níž vykládá pojem článku víry a theologického mínění, uvádí nejprve názory učenců o poměru katolického badatele k rozhodnutí kongregací, k indexu a censuře vůbec, načež ukazuje na moderních spisovatelích, že opravdu nejsou vázáni, pohybují-li se na poli svobodnému bádání vyhrazeném. Polemisuje s Müllerem, připouští, že někteří (Knabenbauer, Wasmann, snad i Fischer) zašli příliš daleko. „Avšak jak málo zpráva o stvoření vůbec nějak může přírodní vědě býti na překážku, dokazuje právě to, že nikdy nebyl všeobecným názor, jenž by žádal doslovné pojetí, a že tedy diskusse o jejím obsahu měla vždy volné pole“ (31). „Zpráva o stvoření není svým doslovným zněním článkem víry a nikdy také nebyla za to pokládána...“, ač ovšem nelze upříti, že právě „v pojetí theologů, že na základě jejím se musí za to míti, že lidské tělo bylo bezprostředně stvořeno, netheologická věda měla pevnou oporu proti darwinismu“ (33). Ani v případě Galileově nebylo dotčeno dogma, nýbrž jen pouhý názor, který nad to měl pro sebe celou řadu tehdy uznávaných autorit, kdežto G. stál osamocen a v rozporu se zkušeností, a jeho odsouzení bylo ovšem chybou s našeho stanoviska, ale dle tehdejšího stavu věcí nemohla kongregace ani jednati jinak: kontroverse nemohla míti jiného průběhu, než který je znám z historie, ano „kongregace byla by ukázala vlastně mravně méně cenné jednání, kdyby se byla tradicionelního výkladu Písma tak lehce zřekla.“ A vytýká-li se, že kniha „De revolutionibus orbium coelest.“ zůstala až do roku 1835 na indexu, nenásleduje z toho pranikterak její odsouzení a zákaz, nýbrž spíše, „že zařazení na index nezavazuje dále, jestliže později se jasně a bezpečně prokáže, že další trvání na indexu není ospravedlněno, i jestli formálně není z indexu vymazán“ (40). Obtížnější jest otázka po poměru dogmatu k volnému bádání, ale ani závaznost, jíž ukládá věřícímu učenci článek víry, neruší nikterak charakteru přísné vědy; neboť jednak rozsáhlé obory vědy vůbec se nestýkají s věrou, a na druhé straně zase jsou pravdy víry takového charakteru, že rozum nemůže dojíti žádného určitého a jistého resultátu. Filosofickému a historickému bádání nekladou se žádné překážky, ač nelze upříti, že nesmí překročit určitých mezí: resultát, jenž by odporoval některé věroučné větě, buď je špatně odvozen nebo jsou důvody falešny („Entweder liegen diese Gründe, die den Forscher zu seiner Ansicht bestimmen, nicht vor, oder sie beweisen das nicht, was sie ihm zu beweisen scheinen“, 48). Kromě

toho katolický učenec nesmí chovati dobrovolně pochybností, a vzniknou-li nějaké, musí se snažiti je rozumovými důvody potlačit. Ale tato závaznost katolické církve není nikterak zjevem výminečným: ani stát netrpí určitých názorův, a konečně „každý učenec, ať katolík nebo protestant nebo bez vyznání, zaujímá určité stanovisko, stojí pod určitými vlivy, které dávají směr jeho práci. Vědecká práce není a nemůže býti nepředpojatna. Nejvyšší objektivnost, názor čistého bytí nepodaří se nikomu, musil by pak býti subjektem a objektem v jedné osobě, což ovšem může se umělci při práci přihoditi, ale u někoho druhého nikdy. Každý myslící subjekt může tedy jen velmi podmínečně bezpředpojatě pracovati, jeho charakter, jenž byl vytvořen zděděnými vlastnostmi, prostředím (milieu) a vychováním, bude mu tu překážkou; může každou věc posuzovati jen se svého osobního stanoviska“ (53). Je tedy velmi nemístno činiti Církvi výtky, že učence zavazuje: neboť předně není v tom ohledu Církev samotna a za druhé má pro takové jednání aspoň rozumné důvody, neboť Zjevení obdržela od Boha a od Boha obdržela také úřad učitelský, tak že již z toho důvodu „jest veškerá svévole sama sebou vyloučena.“ „Vše tedy, co organy církevní učí, učí proto, že sami mají jistotu víry, ale také, aby věřící této jistoty nabyli. Tedy i ti, kteří rozhodují, i ti, kteří rozhodnutí přijímají, mají jistotu víry, kterou lze rozumově ospravedlniti (67). Proto také nelze tvrditi, že jistota víry se musí z vědy vyloučiti. Snad mnozí jí nemají, ale nesmějí proto tvrditi, že nelze vědecky ji dokázati jako rozumnou. Již v oboru přírodním nemá každý týž druh a stupeň jistoty jako druhý, a přece nekaceřuje proto jeden druhého. Každý nechává druhého jíti svými cestami, i jestli se domnívá, že bloudí. Věřící nežádá více, ale žádá stejným právem totéž“ (67, 68). Principielně není tedy dogma žádnou překážkou vědecké práce; ale ani historicky: neboť „nebyl ještě veden důkuz, že nějaká dogmatická pravda, jež jest rozumem dokázatelná, jest falešnou nebo že pravda, jež jest nad síly rozumu, obsahuje protiklad“ (71). A jestli přece tu a tam se na protiklady ukazuje (na př. v Catechismus Romanus, Syllabus), pak třeba na to odpovědět, že není v knihách těch vše dogmatem. Tak jest prokázána důležitá these: dogma je theoreticko-vědecky oprávněno a nestojí v žádném sporu se skutečnými resultáty vědy. Ale ani prakticky není dogmatický základ světového názoru překážkou vědeckému pokroku. Naopak: svou jistotou a velkodušností (Weitherzigkeit) přitahuje ve všech dobách a kulturách právě ty nejhlubší duchy, poskytuje jim, čeho žádný jiný světový názor dáti nemůže: uspokojivé odpovědi na nejdůležitější otázky lidského ducha. „Nur eins wird man nicht verlangen dürfen, daß die Kirche jeder auftauchenden Hypothese zu Liebe ihr Lehrgebäude ändere, daß sie auf jede Tagesmeinung, die sich anmaßlich als Wissenschaft gibt, eingehe. Sie hat in ihrem fast 2000jährigen Gang durch die Wissenschaft eben schon zu viel Meinungen auftauchen und wieder verschwinden sehen, zu viel Männer bewundert, dann vergessen und gelästert gesehen. Wer auf eine große Geschichte zurückblickt, wird ruhig. Die Weltkirche kennt keinen Kultus der Zeit noch des

Genies. Sie lehrt ihre Gläubigen die Anbetung Gottes, sie entbindet sie aber dafür von der sonst üblichen Gewohnheit, im Staub zu liegen und Weihrauch zu opfern Tagesgötzen. Das ist die Freiheit der Katholiken" (87).

Dr. Gerhard Esser: Naturwissenschaft und Weltanschauung. Köln 1905. Vereinsschrift der Görres-Gesellschaft.

Rozmach přírodních věd přivodil ku konci minulého století vládu přírodnického názoru světového, jenž pouze empirickou cestou hledaje rozluštění nejzávažnějších otázek životních, vrhal stíny pohrdání na všecky ostatní směry lidského myšlení. A když přes to, že jeden z prvních stoupenců tohoto názoru, Du Bois-Reymond, s takovým důrazem prohlásil přírodní vědy za neschopné vysvětliti poslední příčiny věcí, a Paulsen ve známém článku takovou zdrcující kritikou poctil nejkrajnější výběžek přírodního názoru, Häckelův monismus, mezi širokými vrstvami čtoucího publika se ve všech tóninách propaguje heslo „povrhuj rozumem a věrou", pokouší se spisovatel v přítomné studii „staré odpovědi na staré otázky znova odůvodniti." V první, všeobecné části projednává poměr exaktních věd k filosofii vůbec, a vyličiv odmítavé stanovisko přírodních vědců, tak zv. „naturfilosofův", a krátké celkem trvání tak zvaného přírodovědeckého názoru světového, „jenž v základě nebyl ničím jiným než nejhorší všech filosofií, materialismem v novém vyšňoření", přechází ke skepsi, jež byla jen nutným výsledkem a jež byla vyjádřena proslulým výrokem Du Bois-Reymondovým „Ignoramus et ignorabimus", a referuje konečně o sblížení přírodní vědy a filosofie a o pokusech smíru mezi oběma, a konstatuje se zadostučiněním, že zmizelo už — aspoň u vážných badatelův — ono opovržení, jež chtělo nejvznešenější všech lidských věd snížiti na pavědu (Afterwissenschaft), poněvadž nikdo nemůže se ubránit přesvědčení, že „každá otázka, vzata-li v kořenech, stává se filosofickou. Je to filosofie, na jejímž poli názory světové vědecky uzrávají, ne jakoby snad mohla ve smyslu sestárlého a sesláblého racionalismu nahraditi náboženství a víru, nýbrž pokud vědecky ospravedlňuje základy náboženství, tvoří harmonii mezi věrou a vědou a usmiřuje přírodopis a náboženství." A není-li snad ještě vše zcela jasno a mnohý předsudek ještě překonán, již to jest veliký zisk, že opustili badatelé jednostranný empirismus a projevují touhu po spekulativním prohloubení spekulativních výsledků. Na druhé straně však jest jejich práce vítanou zárukou proti „dobrodružstvím bloudící spekulace", jež nesena křídly fantasie, chce učiniti z přírody neurčitou všebytost (Allwesen), a tak potkává se zdravý empirismus přírodního badatele s křesťanským poznáním Boha. Naznačiv takto, kterým směrem se musí ubírat zdravý a plodný názor světový, zkoumá a kritisuje v druhé části odpovědi přírodních věd na jednotlivé, důležité otázky životní (Materie und Kraft, Bewegung und ihre Richtung, Gesetzmäßigkeit des Naturgeschehens, das Leben, die Teleologie, das Reich des Bewußtseins und Selbstbewußtseins), a dokázav všude (nejvíce texty předních autorit ve vědách přírodních) nedostatečnost jejich rozlu-

štění, poukazuje na jedinou možnost správné odpovědi: ve světle Zjevení. Tam konečně musí vústit veškery systemy a názory, nemají-li zaniknout beze stopy jako podeňka, poněvadž Stvořitel zůstavil zřetelné stopy ve svém díle, jak to krásně vyjádřil Linné: „Deum... a tergo transeuntem vidi et obstupui. Legi aliquot eius vestigia per creata rerum, in quibus omnibus, etiam minimis, ut fere nullis, quae vis, quanta sapientia, quam inextricabilis perfectio!“ Takový názor světový poskytne spolehlivou uspokojující a proto i pravdivou odpověď na všecky otázky srdce i hlavy, poněvadž o lidském vědění, i kdyby jeho rozsah se šířil a jeho hloubka se rozstupovala do nedozírna, budou platiti slova umírajícího Laplacea: „Ce que nous connaissons, c'est peu de chose, mais ce que nous ignorons, c'est immense.“ —KL.

Dr. Georg Runze: Metaphysik. Leipzig 1905. Weber. Str. 424. Cena 6 K

Zvláštní pojednání o metafysice jest nyní poněkud nezvyklým zjevem, praví autor v úvodě. Příčinou toho jsou mnohé předsudky — jest prý pouhým básněním pojmovým, jemuž schází skutečný podklad je to hra chvílkových bublin; jest prý mnoho jiných otázek, kter třeba prý napřed rozluštit než bude možno přikročit k metafysice Ale to vše, dí Runze, neoprávňuje nikoho metafysiku zásadně zavrhova jestiť ona ústřední vědou filosofickou. Její odpůrci se především odvc lávají na Kanta, „den Zermalmer aller Metaphysik“, ale neprávem neboť veškerá práce onoho filosofa směřovala k tomu umožniti meta fysiku jako vědu, dát návod, jak by mohl duch lidský proniknout d světa ležícího za světem smyslům přístupným. Výslovně píše ve svýc Prolegomenech: „Že duch člověka od metafysického bádání úpln upustí, toho nelze se nadít, tak jako se nelze nadít, že si odvyknem na vždy dýchat, abychom nedýchali vždy nečistý vzduch.“ (Str. 19 Není tedy každá práce metafysická zbytečnou; je-li onen pud met fysický nerozlučný s duchem lidským, pak musí také dojít nějakél ukojení. U mnohých protivníků pozorujeme divnou krátkozrakost odbývají každou metafysiku, a základy věd, které pěstují, vězí v met fysice, jsou metafysickými problemy. Volkmann na př. dokazuje svém díle „Null und Unendlich“, jak nezbytnou jest metafysika p elementární pojmy mathematické a přírodovědecké. Plným právem autor na str. 15: „Každý boj proti metafysice jest buď bezmyšlenkovitý zpátečnickým, neidealním, protikulturním nebo nesmyslným a nec sledným, neboť vypůjčuje si své důvody a zbraně od metafysil Metafysika jest poslední rozhodující vědou, v které se pojedná o základních pojmech, bez nichž otázky nejobecnějšího významu nedají rozluštit“. A na str. 33: „Metaphysische Probleme nehmen den denkenden Menschen das höchste Interesse in Anspruch, zur gerade bei ernstlicher Erörterung der allgemeinsten Fragen, auch de die dazu gar keinen Anlaß zu geben scheinen, nicht nur viele wicht sondern möglichst alle menschlichen Interessen mit in Rechnung zogen werden müssen, wenn man zu wirklicher Aufklärung gelan soll.“ Jednaje o zásadě příčinnosti píše, že nás tento princip nutí

žadovati jsoucnost bytosti nestvořené, nezměnitelné, jež má původ všeho v sobě. Je tedy blízko theismu. Avšak v dalších kapitolách píše jinak. Není principu, proti němuž by se prý nedal postavit jiný princip — protiprincip. Ano, píše dokonce, že metafysice patří úloha dokázat, že nejvyšších principů v pravém slova smyslu není, že jsou aspoň problematickými. Pak ovšem kolísá každá věda, nemajíc pevných základů.

Dr. Schwarz: Der moderne Materialismus. Leipzig 1904. Dieterich. Str. 128. Cena 2 K 40 h.

Spisek skládá se z pěti přednášek, které měl autor, privátní docent na universitě v Halle, v tamějším apologetickém kursu. Účelem spisu má být důkaz, že materialismus, který má dosud mnoho přivrženců, filosofické zkoušky nikdy neobstál, že je světovým názorem naprosto povrchním, plytkým, že se nápadně vyhýbá velikým problemům světa duchového, a přiblíží-li k nim, podává úplně nedostatečné rozluštění; zkrátka materialismus žádá mnohem větší sacrificium intellectus než vůbec který jiný system. V první přednášce jedná se o materialismu ve světle theorie poznání. Materialismus věří v existenci atomů, jež se nikde bezprostředně smyslům nejeví; toť první jeho dogma; je tedy metafysikou nejhrubšího zrna, je to pouhá pojmová konstrukce. Evolucionismem měla se mrtvola materialismu oživit, ale pokus byl bezvýsledným, byl to pouze slabý proud galvanismu.

Vnímáme bezprostředně různé zjevy světa, jak se našim smyslům jeví, ale nepřikládáme snad k těmto poznatkům mnoho ze svého duchového světa? — barvy, hlas, chuť? Materialisté odvolávají se při svých obvyklých důkazech na rozum, a tím upadají do racionalismu. Ale co jest dle nich rozum? Jest vnitřní stránkou mozku (Innenseite des Gehirns). Mozek se však časem vyvinul a dosud se vyvíjí, praví, podle toho jest i rozum podřízen stálému vývoji; tím jest jeho relativnost prokázána. Tak jest v materialismu rozum čímsi, na čem nic nemůže spočívat: „Wer nach diesem x des Materialismus greifen will, das die blosse Innenseite von Atomen und Kräften bildet, das sich im rastlosen Strome der Entwicklung, vielleicht schon mit dem gewöhnlichen Spiele jener Atome und Kräfte, ständig ändert, das endlich nur im blinden Zwange sich stark aufdrängender und häufig wiederholter Vorstellungen besteht, der greift mit den Händen in die Luft. So kehren sich die Begriffe Vernunft und Wahrheit, auf deren Namen sich der Materialist beruft, vielmehr gegen ihn“ (18).

V materialismu nacházíme mnoho logických kotrmelců. Již vysvětlení pouhého smyslového pocitu působí mnoho nesnází. Pocity bez vědomí, které je má, a o nich ví, jest „Unding“. (Str. 36.) Každý atom má prý své vědomí, které jest jeho vniternou stránkou, ale pak by bylo toto vědomí „eine öde, leere Selbstempfindung“ (str. 39), neboť atom jest beze změny vlastností, jenom jeden pocit je tedy možný; zde máme však mnohost pocitů. Fysiologické vysvětlení jest naprosto nedostatečným. Jsou-li všechny psychické zjevy jen funkcí mozku, pak jim nijak nelze připisovat aktivity, pak jsou úplně nesamostatny,

odvisly, nemohou mít žádného vlivu na mozek a tělo, zkrátka zasahování vůle jest vyloučeno.

Pak jedná autor o vlastnostech vědomí, o jeho jednotnosti a bohatosti jeho obsahu. Všechny pocity sbíhají se v jednotě vědomí, které je od jiných rozlišuje, počítá a do jistých kategorií zařaďuje. Velikou záhadou jest materialistům ono „já“, které pocity a představy obsahuje a nové k tomu tvoří. Autor jmenuje dotyčné vysvětlení materialistů „asylum ignorantiae“. Stejnorodé záchvěvy nervů mozkových, ty prý podmiňují tak pestrou směs duševních zjevů! „Woher bei der Gleichförmigkeit mechanisch-nervösen Geschehens die bunte Mannigfaltigkeit der Empfindungen stammen könnte, wenn doch jenes diesen die Entstehung geben soll, das wird vielmehr gänzlich undenkbar.“ (Str. 72.) Pozorování, rozlišování, srovnávání, shrnování jsou duševní zjevy, které požadují samostatný princip duchový jako svůj základ. Pátá přednáška jest obranou svobody vůle, která ještě pádněji dokazuje lichost a plytkost materialismu. Dílo Schwarzovo jest doporučení hodno.

J. VC.

* *
*

Fr. Táborský: **Hrdinné touhy.** S výzdobou od Ad. Kašpara. Nakladatel Edvard Leschinger v Praze.

Po desetiletém odmlčení přichází autor mimo všechno nadání s novou sbírkou. Ale „hrdinného“ byste v ní nenašli ničeho. Není jím ani nepokrytá zášť k náboženství, kterou se místy honosí. Jsou v ní čísla dlouhá, široce založená — lépe rozvláčná a kožená, po staru vřele vlastenecká, jež přese všechnu snahu po vzletnosti činí dojem prázdného horlení. Opěvuje se v nich ovšem Hus a Žižka s makavým napodobením Machara, čemuž se říká „vliv“.

Jsou dále ve sbírce čísla socialní — o trestancích odvážených do vězení, o slepém žebravém houslistovi, o dětech, jimž vojna vzala otce — zcela akademicky soustrastná a citlivá, jimž schází bolest, neboť bída jejich jest neprožitá.

A věru ani jinak býti nemůže v obou těchto oborech, když pravá povaha básníkova tíhne docela jinam, k veselé, rozmarné písni národní. Toť třetí struna knihy a jedině zdařilá. V ní ozývá se moravská krev — v lidové notě, v bezstarostných, neironických verších i prostých rýmech.

*

Josef Merhaut: **Vranov.** S výzdobou Al. Kalvody. Nakladatel A. Píša v Brně 1906.

Pole čirého naturalismu, ostentativního i ve stylu a dikci, opustil Merhaut dávno. Jeho román není rovněž románem v běžném smyslu — s rozvětveným, křižujícím se dějem, zobrazujícím všestranně prostředí. Jako již v „Andělské sonatě“ jest příběh jeho soukromým, intimním, který jen vyčerpávajícím líčením a opakováním v různých nuancích může se rozvléci v knihu tak objemnou.

Jádro příběhu jest choulostivé. Láska, lépe vášeň učitele Evžena Srba, snílka-poctivce, ale slabocha, k maitresse jiného. Boj idealismu,

který chce zachraňovat padlé, se střízlivou skutečností, ve kterém podléhá kouzlu vnějška a lákavé příležitosti. Obraz sebeklamu, jenž zastírá vášeň ideovými theoriemi. Možno chválit, že látka nebyla využitkována k žádným nízkým affektům. Docíleno toho dobře tím, že zjev hrdiny románu sloučen s celou řadou vztahů společenských, národních, socialních, čímž ona sžírající stránka pohlavní, fysiologická, jistou měrou překonána a vyrovnána. Ovšem i tak zůstane kniha jen pro dospělé a zralé lidi možnou.

Hlavní zajímavost zůstane v provedení, názorech a formě. V tom Merhaut dovedl mnoho již tím, že mohl prostým příběhem upoutati po dobu tak dlouhou. Dává prožívati poetické pohledy, západy, procházky lesem, venkov i město, tichá zákoutí i průvody demonstrační. Pro Brňany bude míti kniha dlouho zvláštní kouzlo, kterak ke všemu tomu využívá Brna a nejbližšího okolí.

Autor má jistou techniku jazykovou, daří se mu mnoho delikátního, proklouzne však také mnoho hledaného a nechutného, a jsou celé partie, které prozradí žurnalistu.

Obrazová výzdoba Al. Kalvody až na několik obrázků Brna a Vranova není dosť přiléhavá, někde i málo srozumitelná. Jinak zůstává tento způsob výzdoby zajímavou zvláštností.

„Vranov“ jest bez odporu nejvýznačnějším dílem beletristickým letošího roku, a není divu, že vzbudil živou diskussi denní kritiky a na některých stranách také tuhý odpor.

Jan Havlasa (Jan Klecanda syn): **Jak sny umírají.** Zábady a grotesky. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Po několika sbírkách povídek ze slovenských velehor, Tater, uhodil autor na jinou strunu, která značí pro něho v některých směrech krok ku předu. Rozhraním jest mu cesta do Ameriky. Byl vždy obratný a živý vypravovatel, který ze života slovenského látkově podával nemnoho specielně slovenského, pečlivě však vybíral z prospředí, v němž se bezpečně znal, nové sensačně napínavé sujety. Uměl je podávat barvitým slohem s obratně užitými psychologickými detaily: samé příhody pytlácké a záletnické se všemi hrůzami pověrčivosti, smrti a zkázy.

V tom všem zůstal si v přítomné knize věren. Podává obrázky z Italie a z Ameriky. Z Italie („Lež“, „Stín mrtvého“, „Třinácté vítězství Orla“) nepřináší něco zvlášť nového, samá milostná dobrodružství s pozadím starých paláců z osamělého hnízda šlechtického kdesi v Apenninách (Zeyer, Plojhar!).

Mnohem zajímavější povídky vyvážil ze své znalosti amerických Čechův a jejich poměrů ke staré vlasti. V črtě „Smutek posledního“ rozbírá svědomí Čecha-boháče, jenž pro honbu za dollarem nechal odroditi svoji rodinu, v „Papoušku“ líčí chorobné vise Moravanky osiřelé v Texasu. Velmi působivá je též historie životního ztroskotání mladého virtuosa-Čecha (Nokturno).

Přese všechny novelistické přednosti bude u ostatních prací („Lež“, „Boa“, „Už nikdy“, zejména i v nejdelší „Na moři“) vaditi oslavování

lásek vdaných paní, které jest dnes tolik v módě, a jehož tudíž neopomenul pro sebe vykořisťovati.

V Havlasovi roste brilantní novelista, u něhož snaha po spojení vnější elegance s výběrem nových krajův a sfér společenských dává v příštích pracích tušiti další vzestup.

Ant. Nečásek: **Jařmo milionů.** Román útisku národního a socialního. Libuše, matice zábavy a vědění, roč. 36. sv. 1. a 2. Nakl. F. Šimáček v Praze 1906.

První románová práce známého novellisty, a hned socialní román široce založený, o stávce severočeských tkalců v Pojizeří. Prozatím však jen směs všemožných hrůz, jaké jen lze navěsiti na lotra ve fraku a rukavičkách, utiskovatele, násilníka, vraha, žháře a smilníka, jímž je ředitel továrny Falke. Sensace, jako zapálení konkurenční továrny právě když dělnictvo vlastní továrny stávkuje, sebevražda poručíka, jenž se raději zastřelí, nežli by dal páliti do lidu, z něhož pošel, požár, oběšení původce těchto hrůz na balkoně vlastního jeho domu, stihají jedna druhou. A ty zajisté nestačí k románu útisku, jsou jistě prostředky málo ideovými a účinnými k suggestivnímu vyložení palčivé otázky mzdové a socialní.

Z formalní stránky jsou v rozvíjení románového děje příliš patrny trhliny, rušící organický vývoj, postavy matné a prkenné, nedosti ostře kreslené, sceny se zálibou příliš theatrálně uspořádávány. Každý člověk bude spěchati od stránky ke stránce, aby co nejdříve ulevil nešetrně napínaným nervům, a odloží knihu znaven, ale neuspokojen.

Fr. Jiří Košťál: **Ze života horského lidu.** Ludmily, sbírky zábavné četby pro český lid, r. 8. sv. 3—4. Red. J. Pauly. Nakl. V. Kotrba v Praze 190[illegible]

Knížka přináší dvě sympathické práce z oboru vesnické povídky. Ze života prostého, nekombinovaného, z každodenního světa vyvažuje autor bolesti i radosti dne. Jest primitivní tento svět a průhledný, není v něm ani shonu, ani hluku, ale čisté radosti jeho stejně těší a povznášejí povahu, bolesti jeho, třebas zdánlivě malé, hlodají trvale jako v osudech lidí velikých, hýbajících světem. Není v životě tom katastrof, jen pomalý postup malých na oko událostí, ale ty stahují se s osudnou nutností v kličku, v níž klesá i člověk otužilý, v strastech kovaný. „Co jest pozoruhodno na člověku na drsné půdě, při drsné práci, při té plahočině v zastrčeném okolí“ (slovo autorovo), dovede způsobem právě tak prostým, jako jsou příběhy, jež líčí, popsati.

Zejména v první povídce „Náš starý Petřina“ podařilo se vylíčiti krásnou postavu muže primitivního, ale onoho jednotného starého rázu světového a proto uceleného charakteru, kteří již vymírají, snad docela vymřeli. Každý však z nás snad dosud vzpomínáme na postavu ze svého mládí, která dovedla se vždy shodnouti se svým osudem bez křivdy jiným i sobě, pravé to řecké καλοὶ καὶ ἀγαθοί, jak ji vylíčila také Božena Němcová v postavě babičky.

Je to dobrá kniha lidová, kterou lze dáti každému věku bezpečně do rukou. —F—

Ze života náboženského.

Jest nezvratno, že přicházíme k novému odhadu starých zděděných hodnot, k nové inventuře zděděného pokladu mravního! Tak mnohá stará hodnota zvetšela a odhozena už, že toho dnes ani nepozorujeme. Třebas jen pojem osobní a rodinné cti a urážky! Třebas právo nad ženskými členy rodiny! Nebo pojem o hrdinnosti ducha, o věrnosti poddanské. A nejen v životě se přepočítávají staré hodnoty mravní, ale i v právu, i v samé bohoslovné mravovědě! I ta pozměnila už mnohé staré pojmy, tam zúžila, tam rozšířila, novým obsahem vyplnila — staré cennosti poodstavila a nové cennější postrčila v před. A přiznalo se téměř všeobecně, a pokud nepřiznalo, přizná se jistě v nedlouhé době, že každá doba má jakés právo žít svými názory a náhledy, že nové poměry samy mění hodnotu a význam těch zákonů, které vzájemný styk lidí upravují. Tímto způsobem možno dokonce i přiznati jakousi evoluci a nestálost mravních pojmů; ne v té šíři jak ji hlásá evolucionismus různých moderních soustav, ale umírněný vývoj, spíše rozvoj starých věčných zásad, jež jako pravdy mathematické jsou sice neměnné, ale přece stále s nových stanovisek v nových spojkách jsou oceňovány a na nové případy applikovány.

Jedna hodnota mravní dosud však podržela svou starou cennost a velmi houževnatě si ji hájí proti znehodnocení: pohlavní čistota a co s ní souvisí v manželství i mimo ně. Stará mince tato vysokého kursu kolikrát už byla znehodnocena, za nic, za prázdný plíšek ceněna, a přece vždy znovu se povznesla, a to ne nějakou nereelní spekulací, ale svou vlastní vnitřní hodnotou!

A ejhle, dnes zase i tato stará hodnota tak vysoko křesťanstvím vyhnaná, začíná kolísat! Na mravních bursách moderní spekulanti ženou na ni útokem. A la baisse! Dolů s cenou její!

U nás zažíváme její znehodnocování v útocích proti nerozvížitelnosti katolického manželství namířených. Útoky tyto dosud jen podnikané rozvrácenými existencemi a liberalním davem, jenž jest při všem, co útočí a boří — dostaly se i do zákonodarného tělesa, do právnického výboru. Zatím propašovány tam takovými živly, jejichž význam rovná se nule: všeněmci a liberaly — slovinskými. Zoufalé strany stébla se chytající. Ale nešťastný počin už učiněn. Pravděpodobně půjde začatá akce jako lavina svým chodem dále.

Úkaz jiný máme v hnutí proticelibatním: znehodnocení idealního panictví, ztělesnění všech tříd a stavů. Ale hnutí toto dobře pochopeno, není negativní známkou, ale positivní. Místo šablonovité nucené uniformity hledá osobní, zkušené rozhodnutí a odhodlání k vyššímu!

Jiný úkaz — nové způsoby pohlavního výchovu, pohlavního uvědomování. Staré tajení, symbolisování, přetvařování má ustoupiti diskretní, však celé pravdě! Nemá býti už naivních liliových dušiček, jež by brutalní pravda pak náhle lámala a životu odcizovala. Není prý jedu v pravdě. Jen pravda lži učiněná stává prý se jedem. Proto

vdechováním pravdy od počátku ani tu prý se duše neotráví. Poče knih dobrými a vážnými pedagogy psaných, muži i ženami, stále se množí. Třebas ne v naší literatuře, ale v sousedních literaturách velikých národův. A mnohé knihy psány s horlivostí v pravdě křesťansk apoštolskou. Výsledky ovšem nejsou valné — co jednomu snad jes blahodárným poučením, jest jiným desíti dráždivou pikanterií. Zdá se přece jenom, že tu nezbude než výchov jedinečný, individualní, ni kterak společný a pro všechny stejný, tedy literatura snad pro vy chovatele, nikoli pro chovance!

Mezitím co mnozí a i tak jemní duchové jako Maeterlinck hlásaj úplné znehodnocení čistoty jako absolutní ctnosti a jen relativní hodnot jí připouštějí, jest celá legie těch, a to většinou lékařů, pedagogů, muž tedy po tělesné i duševní stránce úsudku schopných, kteří čistot vyvyšují ku staré její absolutní ceně! Moderní rozvratníci, jichž j snad počet převládající, nic neznačí i přes své množství, nemají ide — jsou to němé tváře!

Ale divnou jest jedna okolnost. I pro lidi hlásající absolutr čistotu ztrácí namnoze manželství starou vysokou cenu. Je-li v sam pohlavní čistotě silně účinným moderní světský mysticismus — v man želství převládá socialní praktičnost vedle nepatrného hloučku, kter z onoho mysticismu čistoty přechází pak v rigorismus manželský.

Silně vyvinutému individualismu moderního myšlení přišla čistot vhod jako silný výjev tohoto individualismu; manželství však jak přechod od individualního k socialnímu nenašlo porozumění. Oklikan došlo hlavní proudění moderní myšlenky ku starému názoru katolickém panictví výš než manželství. Ale kdežto křesťanství (a především katolictv oba stavy vyvinulo k náležité hodnotě mravní — moderní proud star cenu manželství snížil. Snížil je však ve snaze povýšit je. Starý Záko manželství socialisoval — podřídil jednomu zákonu a pravidlu! Nov proudy je rovněž individualisují: nechávajíce neschopné klesati po normál, stanovíce pro ně manželství nižšího stupně (rozvížiteln vyvyšují vyvolené nad starý normal k idealu i dříve sic, ale jen v minkou uznávanému: duchovní, čisté, netělesné spojení.

Jakkoliv pohlížíme na tříštící se proudy moderního nového oc ňování těchto dvou starých hodnot — jedno jest potěšitelné: otázk čistoty a manželství přestává býti předmětem lehtivé a vtipné dik a stává se věcí nejvýš vážnou, o níž záhodno uvažovati a mluv přede všemi a s každým.

Za takové nálady není divu, že vážně i lehkovážně podle tob s které strany útok přichází, navrhují se reformy zřízení manželskéh Nebude div, zvítězí-li na chvíli tato individualisace proti dosavad socialisaci manželství. V mnohých zemích nejen protestantských řeckovýchodních, ale i katolických už zvítězila. A nejde o san možnost rozvodu. Pouhé zrušení nerozvížitelnosti pro moderní reformis nestačí. Více se tu má zreformovat: nejen právní postavení ženy a dít (známé z hnutí emancipačního a socialistického), nejen hygienic stránka manželství (nedávný návrh v Rumunsku zakázat nevyléčitelný

ušévně slabým a znetvořeným všeliký sňatek)! Ve Francii nespokojeni rozvodovým zákonem Naquetovým, pomýšlejí na další reformu — nemíní, jak někteří myslitelé radí, vrátit se ke katolické idei. tvořila se společnost reformy manželské, jež pojímá několik zvučných men v sobě — a cíle společnosti směřují sice ode dnešní veseloherní ytkosti k vážnému názoru, ale ne k názorům ani Augierovy ani ourgetovy Gabrielly!

Tiskem prošla zpráva o proticelibatním memorandu z Francie; Německu sensační román podobného směru („Na dvoře biskupském") konfiskován. Naše moderna navrhuje společnou proticelibatní akci všech, kdož nesouhlasí s tímto závazkem kněžským, akce ve formě hromadné etice vyzní, doufají, účinněji než pouhé psaní v novinách.

Ve vídeňském čtvrtletníku „Kultur" Dr. Ed. Eichmann pojednávaje o manželském zákonodárství rakouském a o církevním pojmu právu píše mezi jiným, že Církev neprohlásila sice nerozvížitelnost dogma. Kanony Tridentina obracejí se pouze proti nauce východní protestantské, tedy určitý blud odmítají, ale dogma nestaví. Není ho všem ani potřeba. Praxe Církve však nevyvinula naprostou nerozžitelnost, ani theorie jí nehlásá. Výjimky ovšem jsou velmi řídké: edovršené dosud manželství je rozvížitelné, jakož i podle sv. Pavla anželství s nekřesťanskou osobou. Toto dnes nemá skoro ani místa nás, leda někde v Asii u nově obrácených. Nauka i praxe Církve ojí dnes tak pevně, že nemožno doufati v další rozvoj idee manželské a poli církevním.

*

Opravou kancionálu českého zabývaly se posledně „Časopis atolického duchovenstva" a „Nový Život", v obou listech vůdcové atolických moderních básníků. Poskytují mnoho cenných rad pro pravu písní, přeměnu textův i převod modliteb z latiny. V „Novém ivotě" zcela správně vedle přesnosti slova tlumočeného žádá se též ýraznost a plnozvukost jeho, žádá se prostota řeči, a řeč česká bez rockých latinských period. Texty modliteb v latině jednou větou ředvětím a závětím) podávané není potřeba taktéž jednou větou počávat, neboť z toho vznikají hrozné těžkopádnosti, které se živosti naší eči protiví. Ty vedle latiny snese snad jen němčina. Jako odstrašující říklad uvádějí starý překlad Marianské modlitby „Gratiam tuam" „Vylej, ó Pane" a novější překlad „Milost svou rač v mysli naše líti"). Ale jak starý tak nový překlad jsou děsné pro sluch, děsnější ž ten náš s přechodníkem „poznavše", než pražský s rozvedenou větou. rávě proto, že i tu jeden oprávce třebas z téhož táboru činí výtku ruhému, zřejmo jest, že dobrá by byla hodně široká komise opravná. všem ani práce nejširší komise všem se nezalíbí a chyby v ní vždy ště hledati budou. Ale konečně i ten opravený kancionál musí býti ouhé dílo lidské a tedy nedokonalé.

*

V „Passovském bohoslovném měsíčníku", Dr. J. Ernst píše o neživosti dnešní **katolické bohoslužby**, o zanedbávání lidu při ní,

o nelidovosti její. Uvádí obviňující výroky o tom už ze starší doby theologů nejvážnějších pronesené a mnohdy tak ostré, že ani modern katolická dnes ostřejších nepronáší. Ale konec konců navrhuje j samočinné sledování bohoslužebného úkonu z knížek, v nichž by b překlad podán. Většina mužů chodí prý dnes bez knížek do kostel Kdyby tedy i chtěli se věnovat modlitbě a čísti něco — nemají z čel (míněny hlavně městské poměry!). Jdou zastávkou do kostela a nemoh nositi proto knížky, často hodně objemné, po městě pro každý přípa a celý den. Autor tedy radí, jak to viděl v jednom anglikanském chrám aby se knížky s překladem a výkladem liturgie a meditací k ní pří padnou položily do lavic a tu nechávaly pro použití věřících. Odcize jest beztoho nemožné, leda v řídkých případech, a náklad na to potřebn se též najde. Pořizují se prý do kostelů mnohdy velmi nákladné zb tečnosti, najde se tedy i na modlitební knížky.

To jest ovšem veliká skromnost — v této otázce spokojiti takovou maličkostí!

Jako na doplněk této otázky vyličuje ve „Stimmen aus Mari Laach“ Cl. Blume poesii slavných bohoslužeb ve středověku. Dotýká hlavně 10., 11. a 12. století. Hovoří o zpěvech lidu a cvičených zpěváků o nákladných „troparech“, v nichž hymny a žalmy se zpěvy liturgický byly opisovány, o té radosti z nich, nákladu, jehož nelitováno, tou aby všude je měli, práci a snaze, jíž jich dosahovali. To vše od doby pominulo. Zbyla sice i dnes poesie, ale ta už nedovede tak upou celého člověka jako dříve, a zvláště ne tolik lidí, kolik dnes do koste chodí a kolik by jich ještě mělo choditi.

*

V „Pastor Bonus“ podává lékař trevírský Dr. Vitry někol případů chorobného vzrušení, jež přecházelo pak v náboženské. T jistá dáma trpící občas hysterickou bezcitností, domnívala se, že le vznáší se volně ve vzduchu, a její sestra jí to potvrzovala. Obě zbož osoby přičítaly to milosti zázraků. Pravda to ovšem nebylo. — Děv z venkova mělo nervové bolesti mezi žeberními kostmi; při tom se utvořila malá rána pod prsem. Prohlašovala pak, že je obdaře stigmatem! Dr. Vitry praví, že hysterické pocení krve z prsův a p paží u žen po nervovém podráždění je zjev v jeho praxi už čast vyskytlý. — Jistý obchodník, člověk zcela lhostejný k nábožens (protestant) najednou se obrátil a byl tak zbožný, že zaměstnání i rodi zanedbával. Stav jeho zřejmě se stával abnormalním a později zřete už rozpoznáno na něm měknutí mozku. Obrat života jeho byl te vlastně prvním příznakem nemoci jeho. Proto praví Dr. Vitry: J velmi těžko rozebrati a pochopiti duševní život člověka. Hranice d jsou velmi neurčity. Zvláště její náboženská sféra dá se těžko definov pokud je normalním a pokud abnormalním zjevem. Tam však kde j se náhlé změny v duševní individualitě člověka, a mystika se vše výjevy svými ho zachvacuje, už i laikovi to připadá obyčejně chorobný a tu musí duchovní tím nedůvěřivějším a opatrnějším býti. Nezabýv se takovou osobou a poslati ji jednoduše k dobrému lékaři.

Vloni v květnu v „Preußische Jahrbücher“ vypsána kýmsi blíže nejmenovaným výborem katolických i evangelických užů cena na osvětlení čtyr otázek kontroversních minulosti — hlavně výtek katolíkům činěných. O cenu do roka se ádný nepřihlásil; za to Dr. Heiner bez ucházky o cenu vydal před plynutím konkursu obranný spis o otázkách konkursních jednající a ozcupává jako plané lappalie, nehodné vůbec toho, aby nějaký učený už ať katolík ať evangelík se jimi zabýval — už proto, že mu na rvní pohled bez konkursních prací musí jejich nepravda ozřejměti. ak literarní anketa „Preuss. Jahrbücher“, od níž si mnoho slibováno ro zahanbení vědy katolické rozplynula, se v nic.

*

Po rozpuštění ruské dumy říšské zdá se, že usne i všecka forma církevní, že nebude také v dohledné době ani církevního soboru“ všeruského. Ze synodu odešel sice tou chvílí jeho ultra-onservativní prokuror, hodný pokračovatel v duchu Pobědonosceva širinský), ale situace se tím nijak nezlepšila. Předsoborná komise ne-končivši práce své, zahájila prázdniny, a ježto s dosavadními návrhy ejími mnoho spokojenosti se nejeví, nebude ani ochoty takto na nich ále budovat církevní reformu. Listy liberalní a radikalní také už bijí a poplach proti „klerikalismu“. Dosud se o tomto proudu v Rusku evědělo. Rusi neměli klerikalismu, totiž tím slovem rušti proticírkevní olitikové nic nenazývali. Ale od nějakého času se toto slovo objevuje astěji v ruském tisku, a dnes už vidí tento klerikalismus ztělesněn celé té straně, která jde s konservativním směrem, a vůbec pomalu celé církvi jako organisaci vůbec. „Cerkovnyj Věstnik“ protestuje roti tomu, aby duchovenstvo ruské nazýváno bylo klerikalním. lerikalními prý jsou jen rušti — biskupi. A ti především, kteří proti ladým proudům bojují. Kněžstvo však prý jde s ruskými stranami brodnými a svobodářskými věrně a nemá žádných zálusků pano-ačnosti. Panovační jsou biskupi, kteří dnes nebrání nic jiného, leda vou vládu a moc, jakou měli za starého režimu.

*

Ve Varně obyvatelstvo stále ještě nechce pustit řeckého biskupa o města, ač vláda bulharská už po vysvětlení patriarchově jej přijala. bojích s Řeky varnenskými odňat jim Bulhary kostel sv. Mikuláše. id se do kostela natlačil, řecké duchovní vypudil a přivedl své kněze, o dva dni z kostela se nehnul a bulharští duchovní zatím v něm loužili, a tak kostel obsazen a Bulharům navrácen. Řeci ovšem do ostela od schismatiků znesvěceného už se nevrátí. — Řecký patriarcha yhrožuje, že nepustí-li Bulhaři řeckého biskupa do Varny, přičiní e o to, aby bulharský exarchat byl vypuzen z Cařihradu, který je údou řeckou. Moci však nemá, aby tu hrozbu provedl.

V Sofii konán třetí sjezd zástupců kněžských bratrstev, pod-rúrných to spolků diecesních. Sjezd vyznačil se tentokráte jako sjezd eformního kněžstva. Předně se ohradili proti synodu, odmítli předsedu ynodem vyslaného a zvolili si svého. Na programu bylo několik bodů

„moderních“, ale většinou raděno se o organisačních a podpůrný záležitostech. Vysloven pozdrav zasedajícímu sjezdu liberalních učite kteří pozdrav odmítli, ježto kněz a učitel nemohou prý spolu b jedné mysli, naleháno na zdemokratisování církve, konsistoře ať js kněžstvem voleny a pod. několik otázek ještě.

Bulharský exarchat v Cařihradě, nejvyšší církevní úřad, chce reformovat. Zadal k turecké vládě o dovolení, aby směl si utvo jak to má řecký patriarchat, zvláštní synod biskupský a pak smíše sbor z laiků a biskupů, jakožto vrchní zákonodárné a správní círke sbory. Vláda bulharská podporuje snahy exarchatu.

*

V antiochijské řecké církvi po dvouletém boji s vlivem řeck zvolen zase syrský rodák biskup tripolský Gregorius (Arab po náro nosti) na stolec patriarchy řeckého. Antiochijská církev odmítla všec vměšování druhých církví. Nežádala jako dřív řecké patriarchy o jm nování kandidátů. Tito nezváni nejmenovali jich, ač alexandrijs stále nabádal jak v Cařihradě tak v Jerusalemě k zakročení. Tak podruhé Řeci vypadají ze staré své državy v církvi syrské. Zbýv jim už jen cařihradský, alexandrijský a jerusalemský patriarch Ale tyto mají zatím na dlouho pojištěny. Ještě nejspíš alexandrijs může se probudit a vzepřít.

Věda a umění.

Professor brněnské české techniky Dr. Jaroslav Jahn vydal v Vídni „Berichtigende und kritische Bemerkungen zu den geologisch Arbeiten Philipp Počtas“ (str. 28), nedávno jmenovaného řádn prof. geologie při české universitě. Nemajíce odborného referenta, n můžeme spisku zevrubně probírati a podotýkáme jen, že věcné výt Jahnovy (na jazykové nekladli bychom ani téhož důrazu) jsou s to, a vědecká pověst universitního professora jimi byla důkladně pošramoce

*

Rozvinul se nedávno spor osobně-literární o pořádání „básnický anthologií“. Jeden z předních básníků našich ohradil se proti výb a proti kritice, jaké se mu v jedné z anthologií dostalo. Tento prot a výtka záškodnictví anthologických pořadatelův opáčen i v liste a přiznáno mu právo. Pořadatelům nemá příslušet právo samovo rozhodovat o výběru. Má býti žijící autor sám o výběr dotázán. Te požadavek zachází příliš daleko. Neboť autor sám sotva se podejme práce, jaká jest potřebna k výběru z mnoha set básní, aby ji kritic a svědomitě vyplnil. Často se správně uvádí, že autoři nemají potřel autokritiky a také jí nemohou míti. Mimo to anthologie se pořád k jistým účelům, k účelům odborným. Výběr může tedy pořiditi j

odborník, který zná složky dojmů, jimiž chce a musí působiti, a ví, jak a proč působiti musí, aby účelu dosáhl. Tu se může po pořadatelích výběrů žádati leda, aby si právo vyžádali od autorů použiti jich plodův a o dokonaném výběru jim ohlásili. Autor ovšem jako majitel (často už jen spolumajitel!) svých plodů má plné právo říci ano či ne, dovoliti to, zakázati ono. Anthologie však působí více a lépe pro seznání básníků jednotlivých i celé literatury, než kterékoliv jiné prostředky kriticko-literární. Nezasluhují jistě stížení svého úkolu.

*

Orgán slovinské katolické mládeže (Zora) ve Vídni přináší úsudek o slavistice na universitě vídeňské. Nedávno totiž žaloval Jagićův „Archiv für slavische Philologie“, že v celém Německu jsou pouze tři stolice pro slovanskou filologii, kdežto orientalní jazyky mají svou stolici na každé universitě. Avšak co říci teprve o Rakousku a jeho první universitě vídeňské, možno-li si stěžovati v tom ohledu do Německa! Na universitě vídeňské jsou tři professoři pro slovanskou filologii a literaturu. Jak jinak však jest na téže universitě postaráno o jiné řeči! Germanistika má devět professorův a docentů, z nich pět pro literární historii, čtyři pro filologii. Slovanští professoři musí všechno v jednom přednášet! Angličina není řečí říšskou a má tři professory, romanština má pět professorův, orientalské řeči přednáší osm professorův a sama arabština má čtyry professory, tedy více než celá slavistika!

*

V posledním sešitě „Českého Lidu“ popisuje se studna na Karlštejně. Z popisu jest patrno, jak předkové důmyslným způsobem opatřovali vodu i na nepřístupných bezvodých místech. Studnařství tehdejší nezadá důmyslností a technickým provedením svým dnešním velikým vodovodům. Ba moderní vodovod na Karlštejn nebyl by ani tak vydatný ani tak jednoduchý, jak staří opatřili zásobování vody velepracnou studniční nádrží karlštejnskou.

*

Poláci konali počátkem července slavnosti Reyovy, slavnosti ovšem už přeložené. Neboť 400letá paměť narozenin polského literáta Mikuláše Reya připadla už vloni, ale sjezd na památku Reyovu vloni nekonán, protože Poláci ruští nebyli by mohli se súčastnit. K vůli nim odložen na klidnější dobu. Divná, jak Poláci umějí slavit své muže — spravedlivě, bez agitace! Kdyby česká historie měla takového Reya, naši oslavovatelé historičtí by ze slavnosti jeho udělali to, co činí dnes s Husem, Havlíčkem, Českými bratry, Žižkou, Chelčickým atd. A Poláci tohoto zuřivého fanatika protestantismu, který v 16. věku v Polsce tak bičoval katolicismus a proti pravdě a náladě národa šířil tak úsilovně německou sektu v Polsce, oslavili klidně bez narážek, bez protiklerikalismu. Vzdali hold jeho literární činnosti vysoko ceněné, osvětlili a uznali jeho rozum politický, jeho snahy o nápravu, jeho horoucí přesvědčení náboženské! Bez ubírání, beze zakrývání přiznali historii její pravdu, nekalíce jí sobě přítomnost. My této objektivnosti nejsme ani schopni — na žádné straně.

Slovinský „Dom in Svet“ sděluje, že kdesi na půdě v Kráni nalezeno několik svazků veršů z illyrské doby (1830—1840) neznámého básníka slovinského. Verše jsou dosti primitivní, ale místy přece výše se povznášející rýmovaná historie měst, míst a krajů slovinských. Tedy akvisice ne sice pro literaturu, ale pro literární historii přece cenná.

*

Srbská literatura vedle „Právnického archivu“, jenž letos počal vycházet, doplněna jiným odborným listem „Srbským technickým listem“. Oba vydávají se v Bělehradě.

Charvatští socialisté založili si svou vědeckou revui „Razredna borba“ (Třídní boj).

K. M. Petrovskij ve Zprávách ruské akademie podává některé drobnosti ze srbské historie. Mezi jiným o prvních srbských novinách a jejich redaktoru. První srbské noviny vycházely roku 1791 ve Vídni dvakrát týdně, tiskly se církevním písmem, vyšlo jich 84 čísel a týž rok zanikly. Redaktor jejich Markides Pulio byl Řek a vydával též řecké noviny a pro řeckou brošurku politickou z Vídně byl vypovězen. Sám však čítal se k Rumunům, proto také jako takový všecky tři řeči ovládal, což Cincarům na Balkaně jest dosud běžným.

*

Srbové lužičtí oslavovali v Buděsticích 15. července 200leté úmrtí prvního svého „spisovatele“ Michala Frencela. Byl pastorem v Buděsticích (Budestcích). Před ním bylo sice už sem tam něco psáno lužicky srbský katechismus Vorjechův roku 1597, 7 žalmů kajících od Martina Pořízského roku 1627 vydaných, překlad Nového Zákona do dolnolužičtiny r. 1548 vydaný a j. Ale jak si faráři lužičtí stěžovali, nestačily jim náboženské pomůcky srbské a každý sám musil pro lid si upravovat písmo svaté a jiné náboženské knihy. Ale to vše nebylo literární prací; drželi se otrocky němčiny a němčinou řeč kazili, také sami řeči lidu dobře ani neznali, v ducha jejího nevnikli. Michal Frencel znaje polsky a česky, srovnával a čistil a tvořil si výrazy srbskolužické a dal tak vznik očištěné, ohebné, spisovné řeči srbskolužické obohativ ji hojnými překlady z písma svatého a jinými náboženskými spisy. Od jeho let (1629—1706) lužičtina už byla jazykem spisovným a pomalu vyvíjela se její maličká — většinou náboženská literatura.

*

Na srpen chystají se v Sofii u příležitosti jihoslovanské výstavky četné sjezdy studujících, spisovatelův, učencův a j. z celé Jugoslavie. Ale zakalený obzor politický na jihu nedopustí ani, aby se sjezdy ty vydařily, jak by měly.

Divno, jak dlouho se udrží v jihoslovanských městech cizí opery! Italské. německé, francouzské (řidčeji) společnosti po celé týdny dávají představení operní ovšem ve své řeči vlašské, německé, francouzské — a neomrzí a dobře se mají!

Bulhaři obohaceni literárním podnikem zcela moderním: založen v Sofii časopis „Záhrobní svět“ (Zagroben Mir). Tak tedy už všecko

větší národy slovanské mají i své literární representanty spiritismu, okkultismu a jiných podobných směrů.

Bulhaři pořídili si nový překlad celého písma svatého Překlad zhotoven celou komisí a jinou komisí přehlédnut a opraven. Letos vyjdou tiskem evangelia, na rok ostatní knihy Nového Zákona. Do 4 let i Starý Zákon. Tedy už i Bulhaři a my Češi pořád ještě nic! Ale i nám se na budoucí rok slibuje.

*

Jakýsi německý Selbstdenker vydal nedávno brošuru, jíž vyzývá ku spoluúčasti veškerý učený a myslící svět k boji proti monismu a materialismu, hlavně zve duchovní elitu německého kmene a řeči. Bolí ho, že národ myslitelů může vésti prim Häcklovým ruchem a spolkem monistů v tak bezmyšlenkovém názoru světovém, jako je materialismus. Ale tento „myslitel“ německý odráží od sebe výtku nějakého klerikalismu. Všecko myšlení a snažení církevní ať katolické ať evangelické vylučuje. Dogma a theologické názory jsou mu výrodkem a poutem, jež stejně odmítá. V brošuře „Wahrheit und Irrtum in der materialistischen Weltanschauung“ přináší však velmi mnoho důvodů, které mu jen ony theologické směry ať katolické ať evangelické mohly poskytnouti. Jinak brošurka je zajímavá jakožto pokus laika (v theologii i ve filosofii) vzepříti se bezmyšlenkovitosti a plýtkosti moderního materialismu.

*

Gutberletův „Philosophisches Jahrbuch“ ukazuje v krátké poznámce naivnost darwinistů, s jakou osvětlují různé úkazy. Tak Webrův výklad, jak se vyvinuli mezi lidmi „praváci“ (Ursachen und Folgen der Rechtshändigkeit). Prý v době kamenné při házení kamením na nepřítele, člověk odvracel od možné rány stranu levou se srdcem, kdež poranění bylo těžší a nastavoval stranu pravou, proto pravou rukou házel!

Stejně divný názor přivádí Patrick pro vysvětlení hry a zvláště moderní kopané (The psychologie of football). Prý hrou se rozvíjí činnost těch svalův a nervů, jež po celé generace byly zanedbávány, a dává se odpočinouti těm svalům, jež už po dlouhé věky jsou hlavně v užívání. Proto prý vznikla „kopaná“ v naší době, aby zahnala jednostrannost sedícího a myslícího zaměstnání dnešních lidí, a přivedla do pohybu od let zanedbávané svaly končetin. Kopaná je obrození pěstních a vůbec končetinových zápasů našich prapředků!

*

Starou báji o městě slovanském Vinetě, která na břehu Pomořanském kvetla vysokou obchodně námořní kulturou a pak do moře se propadla (trest bohů za její rozpustilost!), rozkotal W. Deecke v 10. zprávě zeměpisné společnosti v Greifswaldě. Na základě starého popisu ponořeného města, co totiž pod hladinou viděti i podle vlastního ohledání tvrdí, že to není vůbec žádné ponořené město, ale dolmenové (velkokamenné) hroby, které svědčí o tom, že místo ono bylo pohřebištěm předhistorického člověka a potopilo se v dávnověku, jako poslední náhlý živelní výjev celé té úpravy severního pobřeží německého.

Je-li tedy hlubina pod ostrovem Usedomem ne pohřížené město, ale staré předhistorické dolmenové hrobiště, pak přestává všecko bájení o slovanské vysoké kultuře a kvetoucích severních praslovanských Benátkách. Ale odkud báje?

*

V polskofrancouzském časopise anthropologickém „Swiatowit" K. Stolyhwo popisuje nalezené předhistorické lebky u Jackovice na Kyjevsku, a stotožňuje je s pověstným neanderthalským typem. Tedy prapůvodní člověk, poloopičí, žil nejen na pobřeží severoněmeckého moře, ale i na slovanské půdě. Jen že, jak šťastnému nálezci namítnuto, lebky toho typu nacházejí se i v hrobech velmi mladých. A jak professor Virchow tvrdíval, i neanderthalský člověk může býti zcela obyčejný smrtelník, ale zrůdný nebo nemocný, poněvadž takových lebek je vždy všude dosť.

*

Zemřeli. 11. června Fil. Ovsjannikov, professor anatomie a lékařský spisovatel ruský. — 1. července Tereza Jadwiga (Papi), polská spisovatelka romanistka. — 13. července Josip Eugen Tomić, po Šenoi nejlepší a nejčtenější romanopisec charvatský.

Zprávy národohospodářské.

Poslanecká sněmovna po letoším jarním zasedání přece zas jednou může pohlížet na kus vykonané práce. Schválila obchodní smlouvy, prozatímný rozpočet, projednala zákon o pensi soukromých úředníků, dovršila zákony o nepoctivé soutěži, o podomním obchodě a projednala i přijala živnostenskou novelu. Začala pak aspoň jednati o dvou velikých dílech, postátnění severní dráhy a o volební opravě (tato v komisi projednána).

Obě tyto věci jako sporné a politické přivábily tolik zájmu veškeré veřejnosti, že na ostatní úkoly a práce sněmovny ho nezbylo. V obou případech stalo se patrno, jak pouze s těžkými a nesnadnými kompromissy s obou stran, české (slovanské) i německé možno teď něco provésti a něčeho dosíci. Na volební předloze vyjasněn už aspoň počet a poměr národních stran v říši i v jednotlivých zemích. S národnostní stránky dá se tedy už volební oprava odhadnout a posoudit. Ne však se stránky hospodářské a socialní. V tom ohledu síly budoucího volebního řádu jsou zcela utajeny a neznámy. Ne ani proto jen, že okresy volební dosud nevymezeny, ale že vůbec není možno učinit si představu o síle a poměrech hospodářsko-socialních stran v lidu. Vždyť to bude první všeobecný projev hlasovací, jímž všechen lid dá výraz svému politickému přesvědčení. Zmizí z volebních řad zajištěných 85 poslanců velkostatkářských a 21 z obchodních komor a místo do-

savadních 118 městských, 129 venkovských a 72 všeobecných přijde 516 všeobecně volených. Ani z dosavadních městských nebo venkovských nebo všeobecných nedá se usuzovat o budoucí náladě voličstva. V městských a venkovských okresích přibudou noví voliči a mnohde i hodně jich přibude, a okresy všeobecné (kurie páté) byly příliš veliké, teď budou nové okresy mnohem menší, všude skoro s velikostí obyčejného politického okresu se shodující a namnoze i menší. Poprvé se podle nového řádu volebního ukáže rozvrstvení socialní se stránky politické a ukáže se asi překvapujícím způsobem, když budou okresy nevеliké. Nejvíce z celé volební opravy doufají získati socialisté. Národnostní strany a především německé svými upřílišenými nároky jen jim nadháněly. Tak jmenovitě Němci z Čech domáhajíce se nadpoměrného počtu mandátů, domohli se jich ne pro sebe, ale pro socialní demokracii. Ta z jejich, mermomocí vychvácených, 55 mandátů získá pro sebe jistě třetinu, ne-li více. Čím menší okresy v severních a západních Čechách, tím lépe pro ni, a Němci právě nejvíc o tu hojnost svých malých okresů se zasazovali. Kdyby počet socialistických mandátů stál v poměru přímém k počtu okresů všeobecného rovného volení, pak měli-li dosud ze 72 okresů 14 poslanců, musili by jich ze 516 dostati celé sto. Byli by tedy nejsilnější stranou sněmovny.

*

S útočného svého postavení, jaké Uhry prováděly vůči Rakousku po celé minulé období vyrovnavací od roku 1895, zdá se, že pomalu začínají sestupovat, jakmile Rakousko jen trochu začalo stejnou mincí splácet. Na prohlášení uherskou vládou samostatného celního tarifu a samostatných smluv se zahraničím, na prohlášení, že celní a obchodní jednota mezi oběma státy přestává a nastupuje obchodní smluvní svazek, jehož podmínky se teprve musí zvláště vyjednat, rakouská vláda odvětila odvoláním všech předloh vyrovnavacích (smáli se, že ve své horlivosti odvolala i takové, které vůbec podány nebyly!) a všech starých úmluv s Uhrami, jež dosud platnosti zákona nenabyly, i oné pověstné úmluvy o surtaxe cukerní. A teď najednou začaly tím více zaléhati z Rakouska do Uher vyhrůžky, ukazováno na to vše, co Rakousko pro Uhry stížiti může. A v Uhrách začali chápat, že sice na Rakousku bývalo možno ledacos vynutit a vytrucovat v době jednoty, ale za samostatnosti obou států (celní, tarifní, veterinární a obchodní) že Uhry mohou velmi trpěti a nejsou přichystány k odporu. Na příkladě srbském vidí, že nacházejí se v podobné závislosti na Rakousku jako Srbsko na Rakousko-Uhersku. A to v závislosti co do směny zboží, tak i co do komunikací a cesty na západ. Mají sice jednu výhodu před Srbskem, mají volný východ na moře přes Rjeku, ale východ ten vede do zavřeného moře s chudým pobřežím, na němž ony neodbudou to, co odbývají v Rakousku. A není-li tento východ spásonosný, je takovou ještě méně druhá cesta, Dunajem na Černé moře. Dlouhá, nepříhodná tato cesta hodila by se leda pro vývoz mouky, obilí, masa a jiných výrobků do západní Evropy, ale nikdy ne pro vývoz toho, z čeho Uhry mají největší výdělek — pro vývoz

živého dobytka. Ten mohou vyvážet jediným směrem k nám a do Němec. Zavře-li se jim naše hranice, nemá uherský dobytek východu nikam, ani k nám, ale ani přes nás jinam ne. Neboť se zákazem dovozu souvisí u dobytka, masa a dobytčích výrobkův i zákaz průvozu.

*

Vnitřní obchod mezi oběma státy stopuje se statisticky s obou stran na týchže zásadách už sedmý rok. Vydána právě zpráva o tržbě mezi Uhrami a Rakouskem za minulé šestiletí 1900–1905. Poučny jsou tu už samy souhrnné všeobecné údaje o množství a ceně prodaného zboží. Uherský dovoz k nám cenou svou důsledně stoupal, váhou klesal. Dán tím výraz hospodářské povaze let minulých, neboť plody hospodářství rolnického stále v ceně rostly a jmenovitě dobytek stále v ceně stoupal. Tak proti ceně 921·7 mil. korun a 901·7 mil. roku 1900 a 1901 stojí 993·3 a 988·8 mil. K v letech 1904 a 1905. Obě léta prostřední (1902 a 1903) ceněn vývoz uherský rovno na 944 mil. K. Zdražování uherského vývozu začíná r. 1901/2 a důsledně pokračuje. Průměrně stál jeden metrák zboží uherského r. 1900 18 korun, a pak postupně 19, 20, 20, 22 a 21 K. Roku 1904 v době známého sucha a nouze o píci, vystoupila cena 1 *q* nejvýš, roku loňského už sklesla, ale přece stála výš než všecka leta od 1900 do 1903. Podle vlastní uherské statistiky byl dříve v letech osmdesátých a devadesátých jeden metrák uherského zboží ještě lacinější — stával 15 a 16 korun — a tak stále v ceně stoupal až dostoupil vloni a předloni ceny 22 a 21 korun. Tedy uherský vývoz zdražen námi tím o třetinu během necelých 20 let! Ovšem v této vyšší ceně je snad z části i vyšší hodnota zboží. Vozí k nám Uhry zboží své stále lépe zpracované a zdokonalené. Ale na toto zušlechtění nemožno odpočísti všecko to zdražení. Valnější část ho padá na přirozené zdražování zboží zemědělského. Tu Uhry díky spojení svému s námi a díky našim velikým spotřebním trhům (Vídeň a celé Dolní Rakousy, Alpy, Čechy, Morava, Slezsko!) stále dosahují vyšších a vyšších cen!

Naše zboží voženo do Uher v těch letech v hodnotě 885·2 až 1003·2 mil. korun; vývoz s malou zastávkou po r. 1900 stále stoupal (885·2, 873·9, 873·8, 903·2, 974·5, 1003·2). Cennost našeho zboží byla vyšší než u zboží uherského, ale za to i nepravidelnější. Jeden metrický cent našeho zboží ceněn r. 1900 na 40 K, r. 1901 na 38, pak na 39 a 1903 zase na 40 K, r. 1904 skoro na 41 a r. 1905 už zase jen na 38 K. Po drahých letech 1900 a 1904 přichází tedy náhlé ochabnutí. Celkem však průměrná cena zboží rakouského klesá. Před dvaceti lety byla 48, 46 korun (tehdy ovšem Uhři sami oboje odhadovali, dnes každá strana svoje), od té doby klesla tedy o šestinu! Příčina je ve stížené konkurrenci v Uhrách vůči domácímu jejich zboží a pak v klesající hodnotě massivní tovární výroby vůbec.

Porovnáváme-li prodej náš a prodej uherský, shledáme v letech 1900 až 1904 vesměs passivum v náš neprospěch od 18·9 do 70·7 mil. korun. Teprv r. 1905 máme první aktivum, první přebytek ve výši 14·4 milionů korun. Tento zjev jest však pro nás malé váhy.

Máme-li vůči Uhrám větší či menší přebytek, či snad i deficit, to pro bankovní spojení naše s Uhrami nám valně neprospívá, ani neuškodí. Kdyby Uhry i na krásně mnoho od nás pokoupily a málo k nám odprodaly, a tím veliký přebytek povstal v náš prospěch, bude to jen jeden rok možno. Druhý pak už se to musí převrátit, sic se Uhry stanou insolventními a jeden závod bude padat za druhým a naše rakouské ústavy na uherských budou tratit. Jako dlužník náš Uhry musí na nás vydělávat, aby měly čím platit úrok. Nedáme-li jim vydělat, nebudou moci platit svých povinností vůči nám a stejně to pocítíme zas na druhé straně.

Ale ještě více než uherský přebytek třeba ve prospěch Uher vytknouti něco jiného. Co Uhry k nám za těch průměrně 950 milionů ročně dovážejí, to je všecko jejich vlastní zboží, od seménka jejich, za ně nikam nevydali ani haléře, na němž na celém vydělávají a vydělávají všecko to, co jim zaně platíme. Tedy všech těch 950 mil. je uherský výtěžek. Ale něco jiného je s naším zbožím. Větší polovina našeho vývozu do Uher je zboží, které u nás nevyrostlo od prvního počátku, je to zboží z cizích surovin vyrobené (z bavlny, juty, hedvábí, cizích kovů, cizích koží, cizí plody a ovoce atd.) Tedy v té sumě průměrných 920 milionů ročně našeho vývozu je veliká část peněz, jež jsme hotově vydali za suroviny. Nejsou všecky ty stržené peníze naším celým výdělkem. Snad sotva z polovice! Tedy náš výdělkový deficit je mnohem větší, než co hlásá prosté bilanční passivum 18—70 milionů korun ročně. Jest tento deficit snad zas až 300 milionů korun, třebas v ceně našeho zboží utajený. Při posuzování našeho trhu v Uhrách musí hlavně tato okolnost padat na váhu: Uhři k nám své zboží, my k nim z polovice cizí přerobené vyvážíme. Čili jinak Uhři pracují veskrz na vlastním kapitále, my z polovice na cizím. V případě celního boje, nás nebude bolet znehodnocení tohoto cizího kapitálu, Uhry však bude bolet znehodnocení jejich vlastního kapitálu v celé říši (v pozemky a závody hospodářské vloženého) Za to širší plocha základní v Uhrách má menší citlivost (na uherských primitivních lánech a statcích není valně co znehodnotit), u nás v našich drahých průmyslových závodech každé sebe menší znehodnocení velmi citlivě se odrazí, nesnadněji zahojí. Přece však rány uherské byly by právě proto těžší a zhoubnější, protože všeobecně všecko by zasáhly.

*

Všeobecně se očekává, že za nastalého nového smluvního období bude se v naší říši zakládat mnoho nových podnikův a mnoho starých přeměňovat. Přeměňování soukromých podniků v akciové se dnes tak rozšířilo, že soukromé podnikání v brzku bude obmezeno leda na samé drobné závody. Závody větší skoro vesměs se přemění v akciové Jednotlivec nenese předně takového risika a pak uhýbá z cesty závisti a nepřízni, jaká by se mohla zroditi nad ziskem ze závodu plynoucím. Pro toto přeměňování velikých závodů v akciové na prvním místě povolány jsou banky. To je úkol a práce

jejich tuto přeměnu zprostředkovati a usnadňovati. Aby to mohly, musí míti dostatek kapitálu, aby totiž v případě přeměny mohly převzíti část akcií, než závod nabude věhlasu a než akcie jeho budou hledány. Banky v naší říši se na tuto eru podnikatelskou připravily zvýšením kapitálu svého. Předloni a vloni vesměs zvyšován vlastní bankovní kapitál ve Vídni v Praze. Kdežto však hlavní vídeňské banky mají kapitálu na 500 milionů korun (cizího uloženého kapitálu 1150 milionů korun), mají české banky svého kapitálu na 40 mil. korun, cizího na 170 milionů korun. Zřejma tu absolutní i poměrná slabost. U vídeňských bank vlastní kapitál dosahuje skoro poloviny vkladů, v českých sotva čtvrtiny. V tom stavu naše banky mají příliš vázané ruce a nemohou se pouštět do velikých a nejistých operací. Budou tedy na tom celém příštím podnikání jen slabě se moci súčastnit. Podniky akciové zas i v našich zemích budou z většího dílu záviset na Vídni. Zvláště veliké podniky, kde jest mnoho kapitálu vázáno. Nám tedy nezbývá zas nic jiného, leč spokojovat se s malými. Z drobného vyrůstat i dále, jak i dosud jsme to činili.

Rozhled socialní.

Konečně letos v červenci i Francie se sousední Belgií zavádějí zákonem nedělní klid. Ve Francii, která jej odstranila již za první republiky zavádějíc décadi a zase (zákonem) nastolila později za bourbonské restaurace, Gambettova třetí republika 12. července 1880 zrušila zákon o klidu nedělním, zachovávajíc zákaz práce nedělní pouze pro děti. Po čtvrt století vidí se 10. července 1906 radikálně-socialistický parlament pařížský nucena — téměř jednohlasně — znova zavésti zákonný 24hodinný klid nedělní pro zřízence jakýchkoliv státních či soukromých, církevních nebo světských ať obchodních, průmyslových, ať jakýchkoliv jiných závodů. Vyjímajíc pouze závody skýtající ať duševní nebo tělesnou stravu a občerstvení (výstaviště, musea s knihovnami a časopiseckými závody, hotely, hostince s tabákovými trafikami, závody květinářské, nemocnice a lékárny s lázněmi a útulnami) a dopravny, kde však za ztracený klid nedělní předpisuje zákon úplnou náhradu prázdně stejnohodinové v den všední.

Ve Francii bylo zákona opravdu velice potřebí: ani na venkově nebylo lze v praxi namnoze rozeznat neděle ode dnů všedních. — V Belgii právě sesíleným katolicismem v životě národním bez zákona aspoň praxe uplatňovala klid nedělní. I když v theorii i proti zákonné neděli ustavičně také v starokonservativních katolických vrstvách zvláště průmyslně-obchodnických stavěl se pověstný belgický manchesterismus. A dosud i katolická vláda de Smet de Naeyerova zdráhala se bez výhrady prosadit ze své vlastní katolické strany vyšlý iniciativní

ávrh Helleputtův, tak že jen se značným okleštěním podařilo se inistru veřejných prací Francottovi nedělní klid uzákonit, aby od 6. července závazně započal. Ale ještě v poslední chvíli, nežli zákon ešel v platnost, s mnoha stran naleháno na ministra Francotta o zsáhlé „úlevy" z předepsaného klidu nedělního cestou správní. Než dro katolické většiny, která beztoho zašla zde až příliš daleko v poolnosti k vládě, se proti přílišnému prolamování zásady o klidu nedělním zhodně opřelo. Ovšem třeba, aby odpor tento potrval i na dále. Byla přece jen veliká ostuda pro tolikaletou už vládu katolické většiny, čekala s uzákoněním nedělního klidu až na proticírkevní Francii. e za chvíli přijdou znova požadovat úlevy z klidu nedělního, nutno zpečně očekávat. I tak znamená jak ve Francii, kde ještě prováděcí řízení a tudíž ani všech těch výjimek doposud nestanovili, tak v Belgii obojí zákon nepopíratelný pokrok socialní Nyní bylo by Evropě na řadě, uzákonit klid nedělní, ještě Nizozemí.

Touže dobou zápoleno o svěcení neděle i za oceanem. Kongres pojených Států severoamerických přijímaje Oklahomu za 46. stát nie, uložil jí zakázat volný prodej lihovin a nevydávat tak zvaného berálního zákona sabbatního. — Ve svátek neodvislosti (4. července) stoupil v platnost nový prohibiční zákon o neděli a hostincích také státě newjerseyském (k němuž patří i metropole americká ew-York). Máť v Unii otázka klidu nedělního zvláště nyní za postupu uchu střídmostního (antialkoholového) docela jiný ráz. Americko-uritanský směr vidí v neděli více den pokání a odsuzuje evropskou eděli i ve státech, kde pracovní klid zaveden, že prý více slouží ďáblu ež Pánu Bohu. Strašným shledávají tito Američané, že jsou u nás neděli hostince otevřeny dokořán, jezdí plné železnice, pouliční ráhy atd. Toho u „pravých" Američanů není. Řádný křesťan v Americe právě protestant, ať už methodista, ať baptista nebo presbyterian atd. hodí v neděli dvakrát do kostela, ráno i večer o 5. či 6. hodině. adovánek se dojista neúčastní, nejde ani do hostince ani do divadla, terá arci ve státech prohibičních vůbec jsou v neděli zavřena. Nevyvným přistěhovalcům z Evropy a jejich celému prostředí je taková eděle přirozeně zase proti mysli a veřejně se bouřili zvláště Němci Poláci, obojí zároveň odpůrcové ruchu temperenčního, proti novému rohibičnímu zákonu novojerseyskému, ač doposud bezvýsledně. A se vým názorem o neděli jako dni radosti a veselí sotva opanují v doedné době vůbec vůči stále mohutnícímu modernímu hnutí proti hovinám, který přichází na pomoc starobylým zásadám a náladám uritansko-náboženským.

*

Konsumní družstevnictví české směru křesťansko-socialního Moravě a ve Slezsku konalo 22. července výroční přehlídku valném shromáždění zástupců družstev potravních spolčených „Moravsko-slezskou jednotu potravních a jiných svépomocných ružstev" v Brně. V druhém správním období Jednoty nelze sice onstatovat zvláštního vzrůstu hnutí, ba šest spolků potravních s ne-

vyspělým členstvem a s nedostatečnou správou likvidovalo, za ně však právě zase šest nových do Jednoty přistoupilo, ale uvnitř se hnutí patrně konsoliduje, a to jak skrze zákonnou revisi (r. 1905 zrevidováno 77 družstev), tak i ostatním návodem a přispěním mladého ústředí v oboru účetnictví (Jednota uspořádala už II. kurs účetnický v Brně pro činovníky potravních spolků, súčastnilo se ho 63 zástupců 46 družstev a vydala zvláštní tiskopisy účetnické pro družstva potravní), právním (zvláště daňovém) a správním a obecně organisačním. Především pak vykonány přípravné práce pro pokus o hromadný nákup zboží pro družstva skrze Jednotu. Na zatím vybráno proň pouze 52 družstev (polovice všech) s roční tržbou 1,919.149 K a 134.673 K splacených závodních podílů. Družstva vyzvána splatit na nákup ve formě zúročitelné půjčky volné vklady nyní po usnesení valné hromady Jednoty za každý podíl v Jednotě 100 K. Nákup částečně započal teprv letos v lednu, a ač prováděn velmi omezeně doposud, vykazuje stálý a dosti značný postup. Třeba mu arci zápasit s nepřízní velkoobchodu, osobními zájmy některých členů sdružených potravních spolků, také úvěrní závislostí spolků na dosavadn ch dodavatelích a především s nedostatkem přiměřeného závodního kapitálu pro hromadné objednávky. Jakmile se však zdaří překonati tyto valné počáteční obtíže hromadného nákupu zboží, dá se na Moravě, kde beztak je poměrně nejvíce konsumních družstev ze všech zemí rakouských, očekávat mohutný rozvoj hnutí, jak co do zakládání nových spolků, tak i vzrůstem členstva i stoupáním tržby. Do té doby arci sotva se vyvine živější agitace v křesťansko-socialních vrstvách lidových pro tuto formu hospodářské svépomoci.

Jako se na Moravě vyvinul samostatný křesťansko-socialní svaz konsumních družstev — v jiných zemích u nás před Litavou podobných ústředí není — tak loni po rozštěpení dříve jednotného všeobecného svazu výdělkových a hospodářských družstev svépomocných ve dva (dosavadní směru Schulze-Delitsch-Krügerova a nový socialistický v Hamburku) se utvořil i v Německu zvláštní svaz převahou dělnických konsumních družstev stojících na „půdě národní“ najmě z Westfalska a Porýnska, v krajích, jež jsou baštou křesťanských odborových jednot. Přistoupilo k němu s počátku 42 družstev s 12.358 členy a obratem peněžním přes 3 mil. marek. Nejnovější data svazová nejsou doposud veřejnosti známa, ale dojista i tento svaz bude ruku v ruce s mohutným postupem odborového hnutí křesťansko-socialního dělnictva se rozvíjeti.

*

Na obávanou stávku nedostatečně sorganisovaného dělnictva zemědělského v Haliči doposud nedošlo. Ani v Uhrách letos žnová stávka nevypukla, ač tam v posledním pololetí, co ministr vnitra Jos. Kristoffy přes hlavy agrarníků schválil stanovy zemědělských organisací — dříve se nepovolovaly, ba po selském povstání r. 1890 a 1897 zaveden drakonický zákon Daranyiův, jenž nedodržení civilní smlouvy zemědělského dělnictva přesunul dokonce na pole trestnoprávní — jako přes noc vyrostly dva stejně veliké svazy

dělnictva zemědělského, socialně-demokratický s 300 skupin o 55.000 členů a národně-socialistický s 50.000 členu s 500 skupin. Mladé svazy necítily se vyspělými na nějakou všeobecnou žňovou stávku: proto samy co nejvíce z ní zrazovaly. Částečné pak stávky letos jakž takž vojskem, četnictvem, žňovými stroji a dělnictvem vládou dodaným zažehnány. Do budoucna však, zůstanou-li hospodářské poměry dělnictva zemědělského v Uhrách, jež činí tam se svými příslušníky přes 68% veškerého obyvatelstva, i na dále na témže stupni, v jakém byly hlavně mzdové už před 30 lety, jsou strašné socialní bouře agrarní v dobách nových pro Uhry se všemi souvislými trudnými okolnostmi a následky — téměř neodvratny.

I u nás socialistické strany poslední dobou provozují čím dál větší agitaci mezi dělnictvem zemědělským: a bylo na mnoha stranách už letos dosti obav, aby nevypukly mzdové spory v různých okresích právě za žní. Zvláště v Čechách pracují socialní demokraté z plzeňského ústředí soustavněji o rozvinutí propagandy socialistické mezi zemědělci, a už se i usnesli na svém letoším sjezdě zemědělského dělnictva navázat styky se slovenskou socialní demokracií, aby takto přetrhli pásmo obvyklých zemědělských mzdo- i stávkokazů z Uher, kteří dosud každou organisaci zemědělského dělnictva u nás ohrožují. Socialně demokratický svaz plzeňský má už dnes na 100 odboček s třemi tisíci členů. Jest opravdu nejvyšší čas, aby také se strany křesťansko-socialní i zde započala práce. Jak se oznamuje, bude se právě i letoší moravsko slezský sjezd křesťansko-socialní obírat otázkou, jak křesťansko-socialně sdružovat zemědělské dělnictvo. Forma organisační bude zde pro křesťansko-socialní, neradikalní směr, ještě obtížnější, než u průmyslového dělnictva.

*

II. slovinský sjezd křesťansko-socialní, jenž se konal v Mezivodí u Lublaně 1. července, schválil samostatnou politickou organisaci dělnictva křesťansko-socialního, zvláště i pro organisovaný postup jeho při volbách a vyslovil se pro úplnou politickou rovnoprávnost žen s muži. Usneseno dále z odborných jednot od socialní demokracie neodvislých zřídit desítičlennou odborovou komisi, jíž by připadla za úkol předem čilá propaganda odborového sdružování dělnického, schůzová i tisková, vedle starosti o statistiku odborovou. Příjmy pro toto ústředí poplynou z odborových spolků (za člena měsíčně třeba jim odvádět do komise po 2 K). Dále zavázány křesťansko-socialní spolky aspoň jednu přednášku do roka uspořádati o alkoholismu. (Slovinci křesť.-socialní právě si založili za předsednictví téhož poslance professora Dra. Kreka, jenž předsedal sjezdu mezivodskému, i zvláštní spolek protialkoholistický, k němuž ihned přistoupilo 100 členů.) Sjezd ze socialně-politických problemů probíral otázku bytovou a potravní s hlediska dělnického a vyzval tu obce, aby pěstovaly rozumnou politiku bytovou a bytovou inspekcí a aby proti monopolisování trhu potravního raději převzaly tržbu do vlastní správy. Některé z požadavků jsou tedy dosti dalekosáhlé, ba snad až radikální. Budoucí kongress určen do Gorice.

V neděli 22. července zahájen VI. sjezd neustále vzrůstajícíc křesťanských odborových jednot z německé říše ve Vratislav aby i na německém východě, kde zvláště proti nim bojovně vystupu tak zvaný berlínský směr katolických odborových oddělení vzdělavací spolků dělnických, pevněji, než doposud zakotvily a rozvířily propa gandu. Hlavní massy jejich stoupenců doposud se rekrutovaly z jiho západu, a tu především z Porýnska a Westfalska. Členstvo se za ro 1905 rozmnožilo z 207.484 na 265.032, a tu především přibylo členstv svazům sdruženým v ústředním svaze křesťanských jednot odborový v Německu, a tu stoupl průměrný počet členstva z 107.556 v ro 1904 za rok 1905 na 188.107, tudíž o 75%. Dnes mají křesťansk odborová sdružení v Německu na 300.000 členstva.

Ještě příznivěji utvářily se finance jejich. Celkové příjm v roce 1905 se rozmnožily na 2,674.190 K vůči 1,337.341 r. 190 výdaje na 2,423.654 K (vůči pouze 1,094.643 K roku předchozího z toho vydán na stávkující a vyloučené právě celý milion, na orgá přes 205.000 marek. Na agitaci věnováno 161.000 marek, správa st 911.970 marek. Dnes mají křesťanské odborové spolky v Německ půl druhého sta svých neodvislých úředníků, kteří se zplna moh věnovati agitaci, organisaci, správě svazů a také i vykázali přírost členstva i peněz, co už taková dobře vyškolená armáda dělnické úřednictva zmůže proti terroristické přesile takové socialní demokrac, jaká vyvstala v Německu.

Odborových akcí mzdových provedly neb se aspoň súčastn v uplynulém období křesťanské svazy odborové 614; 314 z nich v- hnulo se stávce i výluce a uspořádáno smírnou dohodou. Ze stáv pak a výluk 151 skončilo celkově příznivě, 73 částečně, 73 pak b- výsledně. Nově v roce 1905 súčastnily se svazy 199 tarifových doh Místní a okresní kartelly, jimž na sjezdě vymezen letos přesně ob působnosti, rozmnožily se v roce 1905 z 80 na 145 a vzbuzují ž dnes svým počtem a soustavnou prací u socialně-demokratického tis nemalou pozornost. (Socialisté jich měli v Německu koncem minulo roku 480.)

Na sjezd do Vratislavě přibylo 71 delegátů, mezi nimi té evangelíci. I vláda se dala zastupovat na sjezdě, osobně pak zav na sjezd i vrchní president hrabě Zedlitz. Z hostů vynikal zvl známý vratislavský professor Sombart, národohospodář, socialní pol namnoze dosti blízký i socialní demokracii. Pozdravil sjezd, uznáva že je dnes bohužel třeba zvláštního organisačního hnutí pro k- sťansko-národní dělnictvo, ač je mu konečným cílem sjednocené hn všedělnické v říši. — Na horké půdě vratislavské vždy znova rozví se na sjezdě debatta někdy velmi vzrušná o rozporech křesťansk odborového hnutí s berlínským extremním směrem, jenž svými agitac značně oslabil a zadržel agitaci protisocialně-demokratickou v dělnic Sjezd prohlásil ústy hlavního zpravodaje Giesbertsa, říšského - slance (z centra), svoje hnutí za kulturní, jež je si vědomo váhy př náboženského momentu pro socialní rozvoj lidstva, ale neděl

lle konfessí, poněvadž základní náboženské a mravní pravdy křesťanské, které jediné skýtají pevnou půdu pro spravedlivou úpravu hospodářských poměrů v budoucnu, jsou oběma táborům jak katolických, tak evangelických dělníků společny.

Rozhodně se ohradil sjezd proti přílivu cizího dělnictva do Německa na zdolanou mzdových zápasů dělnictva německého a obíral se obšírně propagandou mezi dělnicemi, kterých sdružily odborové jednoty křesťanské teprve kolem 10.000, vůči asi 60.000 socialně-demokraticky organisovaných.

Usneseno zahájit styky mezinárodní mezi křesťanským dělnictvem odborově sdruženým v jednotlivých státech, ale předem již vyloučen z pozvání svaz „žlutých" socialistů z Francie, jakože zaměstnavatelstvem proti vlastnímu odborovému podnikání dělnickému založených.

Školství.

Proti „Spolku českých akademiků" v Brně objevilo se, pokud víme, v Moravské Orlici a Lidových Novinách jakési prohlášení české techniky brněnské, nepodepsané sice, ale vydané prý jménem professorského sboru této vysoké školy. Jest-li tomu tak, pak nelze pánům k takovémuhle obsahem i formou věru „vysokoškolskému" pronunciamentu než — gratulovati. Za víc nestojí. Rabiátství proti členům „Spolku českých akademiků" trvá dále; pokrokáři jim kradou neb ničí učební pomůcky, boykotují je atd.

„Hlávka", podpůrný spolek české techniky, vyzývá (s „Radhoštěm") k hojnější podpoře těchto spolků. Provolání to uveřejněno i v našich katolických listech, ale my vzhledem k zuřivé štvanici proti katolickému „Spolku českých akademiků" nemůžeme svým stoupencům raditi, aby spolky nám nepřátelské podporovali.

*

Na vídeňské universitě měl býti volen děkanem filosofické fakulty pro budoucí studijní rok jeden z nejstarších a nejváženějších professorů této fakulty, slavista prof. Dr. Jos. Konst. Jireček, ale resignoval na tuto volbu jednak z příčin osobních, jednak — jako přede dvěma roky učinil i prof. Dr. Vatrosl. Jagić — z příčin národnostních, ježto by jeho volba děkanem mohla způsobiti demonstrace německo-nacionalního studentstva — jako byly nedávno při jmenování soukromého docenta I. Dvořáka mimořádným professorem na téže fakultě. Aby zachován byl klid na vysoké škole, musí vynikající učenec, který není vhod svou národností chauvinistickému studentstvu, zříci se čestného úřadu, který mu právem přísluší. Místo něho zvolen filosof prof Dr. Jodl, Mnichovan. Podobně vzdal se pro budoucí studijní rok zvolený rektor

professor Dr. Rud. Chrobak, gynekolog, rodem z Opavy, této hodnos a zvolen místo něho Švycar prof. Dr. Vil. Meyer-Lübke, rom. filol

*

Vysoké škole pro vzdělání zvěrolékařů v Budapešti propůjče nejvyšším rozhodnutím ze dne 28. května t. r. právo dipl. zvěroléka jmenovati doktory zvěrolékařství (doctor medicinae veterinariae). T postavena tato vysoká škola na roveň universitám, ano předstihla sp tím většinu zvěrolékařských škol cizozemských — u nás ve Vídni ve Lvově. Toto právo akademické propůjčuje se těm, kteří prokaz v některém oboru zvěrolékařských věd vynikající vědomosti a schop jsou samostatně vědecky pracovati, na základě samostatného vědecké pojednání (positivní ceny vědecké) z oboru věd zvěrolékařských a složení přísné zkoušky. Předměty této zkoušky dělí se na dvě skupin 1. Anatomie, fysiologie a histologie, fysiologické chemie, farm kologie a všeobecná pathologie. 2. Bakteriologie a nauka o epidemii chirurgie (s naukou o léčbě očí a porodnictvím), specialní patholo a therapie, nauka o chovu zvířat. Z těchto předmětů zvolí si kandid dva kromě předmětu hlavního, k němuž vztahuje se thema dissertač Kromě důkladných a zevrubných vědomostí odborných musí prokáz kandidát také znalost odborové literatury. Zkouška děje se před sbor professorským za předsednictví rektora neb jeho náměstka a zkouš professoři zvolených předmětů; ale i členové sboru professorské mohou kandidátu dávati otázky. Zkouška trvá nejméně $^3/_4$ hodi z předmětu hlavního a nejméně $^1/_2$ hodiny z předmětu vedlejší Odpovědi kvalifikují se hlasováním: „výtečně“ (summa cum lau „výborně“ (cum laude), „dobře“ (rite) a „nedostatečně“; výsled zkoušky stanoven souhrnem zkoušek jednotlivých.

Neobstál-li kandidát z jednoho nebo ze dvou předmětů, m zkoušku opakovati ve lhůtě sborem professorským určené, pakli obstál ze všech tří předmětů, bude odmítnut. Taxa za zkoušku, prom i diplom obnáší dohromady 220 K.

Osobám, které osvědčily se v rozvoji věd zvěrolékařských způsob zvláště vynikajícím, může býti propůjčen doktorský titul honoris ca

Jednota zvěrolékařů dolnorakouských vítá právo promoční a očekává, že bude zavedeno i na rakouských vysokých školách zvě lékařských ve Vídni a ve Lvově; ale přeje si, aby byla určena t ustanovení přechodná, která by umožňovala těm, kteří dosáhli za dřív osnovy studijní diplomu zvěrolékaře, dosažení doktorátu vědy zvě lékařské.

*

Nynější ministr vyučování nepomýšlí na nižádné podstatné změ v organisaci středního školství, jsa přesvědčen o potřebě gymnasií tak i realek; zvláště sluší vytknouti, že jest přesvěd o vzdělávacím významu klassických jazyků. Tak alespoň ujistil dávno (13. t. m.) deputaci předsednictva spolku přátel humanistick gymnasia. Tento spolek sleduje dvojí úkol: předně, aby posavadní gymnasia byl zachován setrváním při vyučování oběma klassick

jazykům, avšak aby toto vyučování bylo upraveno dle ducha času a aby provedeny byly nezbytné opravy. V této snaze vydal ministr nejnovější nařízení ve příčině školních prací písemných z řečtiny, které vejde v platnost budoucím školním rokem 1906/7. Dle výnosu toho zrušují se totiž v VII. a VIII. třídě gymnasia písemné práce (tak zv. komposice) z mateřského jazyka do řečtiny a zavádějí se veskrze překlady z řečtiny na jazyk mateřský — tři za semestr, přiměřené rozdělené dle jednotlivých období konferenčních, a to z autora, který právě se čte v té které třídě, aneb — jestliže žáci dosud sobě ho s dostatek neosvojili — z autora semestru předešlého. Ústní i písemní překlady z mateřského jazyka na řečtinu, které mají upevniti a prohloubiti grammatické vědomosti žáků, mají se prováděti i na dále dosavadním způsobem jako preparace dle nezbytné potřeby. Mají-li tato cvičení konati se týdně, přenechává se odbornému professoru, jak uzná za dobré, jsa zmocněn, jednotlivé hodiny, určené dle osnovy výslovně grammatice, věnovati četbě.

Další změna týká se fysiky. Ministerstvo vyučování rozšířilo totiž na zkoušku (versuchsweise) po návrhu zemských školních rad a v souhlasu sborů professorských vyučování fysice v VII. třídě gymnasia týdně na 4 hodiny. V druhém pololetí této třídy jest věnovati po dvou hodinách týdně zvláště vyučování chemie. Při tom se předpokládá, že tímto zvýšením počtu hodin nepřekročí se úhrnný povinný počet (26 hodin bez tělocviku) hodin týdenních v této třídě. Ježto byly tyto předměty dříve sloučeny, má nyní zníti v katalogu i na vysvědčení „fysika a chemie“. Z obou předmětů dá se známka společná, avšak není vyloučeno, že možno nějakým dodatkem (poznámkou) zvláště vyznačiti vědomosti žákovy z toho neb onoho předmětu.

Abiturienti s abiturientkami učitelských ústavů v Brně na rozloučenou pozváni od zástupcův organisovaného učitelstva na přátelský večírek. Vstupujícím do učitelského života dávány tu různé pokyny pro praxi úřední i společenskou. Na konec řečí povstal p. uč. Zbroj z Brna a doporučoval z bohaté zkušenosti své mladým kollegům a kollegyním svým mimo jiné zvláště důtklivě do příruční knihovny Kniggeovo „Obcování s lidmi“.

V Olomouci zuřeno na sjezdě organisovaného učitelstva 21. července a d.) proti náboženství katolickému způsobem, jenž by měl intelligentní část učitelstva přiměti trochu k přemýšlení. Obšírněji o projevech namnoze až nepříčetných referovati nestojí za to — stačí jen podotknouti, že tam velké slovo vedli lidé jako Krapka a j. socialní demokraté a ton udávali protestantští (takto protestantsky hodně „klerikalní“) učitelé Havelka a Havlík, zvolený též po Úlehlovi za předsedu svazu. V předsednictvu (snad „čestném“) byli též prof. české techniky brněnské, známý přítelíček katolického studentstva Novák a prof. Dr. Čáda, jemuž tam jistě tuze volno nebylo, neboť na takovéhle manifestace je myslitelem příliš vážným.

V zemském výboře maďarských učitelův odpově… na list „Ústředního spolku učitelů moravských“, aby maďarští učite… nedovolili na státních školách v krajinách nemaďarských vyučova… maďarsky, poněvadž je to se stanoviska pedagogického nepřípustn… a posuzovali záležitosti učitelské nikoli s politického, ale s pedagogické… stanoviska. Výbor se usnesl, že zavrhuje vměšování se moravské… spolku do maďarských záležitostí, zvláště když prý z listu moravské… zjevna jest zášť proti Maďarům.

*

Hudebně pedagogický kongres konal se v Berlí… v dubnu t. r. Referáty byly: „Reforma na poli školního zpěvu“ … „Reforma vyučování zpěvu na dívčích školách“. Započato bylo s… stavení petice. Dožaduje se v ní: Úplné přetvoření vyučování zpě… na vyšších a obecných školách, lepší vzdělání učitelů zpěvu jak p… vyšší tak pro obecné školy, nové vyučovací osnovy a na vyšší… školách stejné postavení učitelů zpěvu s učiteli vědeckými. Koneč… žádá se inspektor zpěvu pro vyšší i obecné školy. Na kongresu by… žalováno na netečnost učitelů berlínských při vyučování zpěvu. (… kongresu však pro školu obecnou mnoho prý nekyne. Bude to jedn… zajímavá podívaná, až si budou kliku podávat inspektor tělocvik… kreslení, náboženství, počtů, zpěvu a pak též inspektorka ženský… ručních prací.

*

Jedna škola připadá ve Spojených Státech severoamerických … 210 obyvatelů, v Norsku na 270, ve Švycarsku na 366, ve Švedsk… na 443, ve Francii na 473, v Německu na 826, v Belgii na 10… v Anglii na 1203 a v Rakousku teprve na 1350 obyvatelů připa… jediná škola.

Vojenství.

Rusko. Přese všechny nepořádky v říši vede si vojenská sprá… velice čile. Severoasijská část Ruska byla nyní rozdělena na tři vojens… okresy: omský, irkutský a amurský. Snahy Ruska, aby v těch krají… usadilo se co nejvíce vojenských rodin, jsou známy.

Počet strojových pušek byl rozmnožen. Nová oddělení strojový… pušek mají úpravu horskou asi proto, že pušky na kolech bylo pří… daleko viděti. Soustava je tatáž, jenom že jsou pušky noseny soumar… bez lafet a štítů. Za střelby spočívá stroj na trojnožce a jest 71 … vysoký. Takové oddělení o 8 puškách má 5 důstojníků, 119 muž… a 56 koní. Ruská jízda má nyní všeho všudy 35 „komand“ strojový… pušek. Takové komando má 6 automatických ručnic soustavy Rexero… a patří k němu důstojník, 30 mužův a asi 30 koní. Úhrnem má rus…

armáda nyní 120 setnin a 35 komand. Všeho všudy tedy 1170 strojových pušek.

Na trati Petrohrad—Volodga zkoušejí právě nový typ vozův, určených prý jen na dopravu vojenských zástupů. Vůz jest dvoupatrový, pojme 160 mužů, t. j. celou setninu. O větrání prý tak dobře postaráno, že nedostatku vzduchu nemůže býti.

V Petrohradě nedávno sestoupila se liga pro obnovení válečného loďstva.

Francie nahlížejíc nedostatky dvouleté služby, snaží se všelijak jinými způsoby zdatnost armády podporovati. Vojenská správa klade důraz na to, aby za cvičení záložníků byl vzat zřetel toliko na polní službu.

Již dříve uznána byla potřeba, aby předběžné vzdělání jinochů ve věku 17—20 let bylo soustavně zřízeno. Stát však po té stránce nic nekonal. Nyní učinil ministr vojenství Etienne první krok, nařídiv velitelům sborův, aby o všech sportovních spolcích svých okresu podrobné zprávy podali. Na základě těch zpráv hodlá pak působení spolků na podporování vojenského předběžného cvičení naváděti.

Japonsko zřídilo v získaném území čtyry divise, totiž 13. a 15. v Koreji, 14 a 16. v Mandžursku. Tyto poslední pro bezpečnost dráhy. Snaží se vybudovati síť železničních drah v Koreji a spojiti ji s dráhou mandžurskou. Trať Söul-Fusan byla nyní již dostavěna. Trať Söul-Vidžu, dobudovaná již v listopadu 1905, jest prozatím pod zřízením vojenským. Největší obtíže činí bystřice, ohrožujíce stavby.

Korejcův ubývá stále a Japonsko hledí všelijak usaditi v Koreji přebytek svého obyvatelstva a potlačiti odpor domorodcův, aby budoucímu ruskému útoku zdatně mohlo čeliti. Ani doma neodpočívá, nýbrž zdokonaluje svou armádu po každé stránce.

Směs.

Protestant Köhler o novějším bádání katolíků v dějinách reformace. Minulý rok přednášel na theologické konferenci v Giessenu professor tamější university Köhler o různých proudech, které se jeví u katolických badatelů v posuzování dějin reformace. Řeč brzy na to vydána také tiskem (Katholizismus und Reformation; Giessen, Töpelmann). Rozdělil ji přednášku na tři díly. Předně mluvil o literatuře, jež jedná o interním katolicismu za reformace, a po některých uvedených příkladech dosvědčil, že se v tomto směru u katolíků dobře a pilně pracovalo. Pak přešel Köhler ku pramenům dějin reformace a ku katolickým spisům, jež tyto prameny sbíraly. Zde vynikají hlavně vědecké publikace nejpřednějšího vědeckého sdružení katolického — Görresovy společnosti — zvláště „grandiosní podnik“ „Akta koncilu tridentského“ pak Eublova „Hierarchia catholica“ (1503 až 1592), kteréžto dílo nazývá Köhler nepostrádatelným pro každého badatele

ve středověkých dějinách. Zkrátka, díla katolických dějepisců, kteří sbíra material k dějinám reformace, jsou „výtečnými“ (str. 26). Toto katolick bádání dějepisné „stojí na výši doby“ (str. 19). Přecházeje k třetímu díl — k polemické literatuře katolické — ztrácí Köhler poněkud rovnováh není již tak objektivním. Jedná napřed o Janssenovi, pak o Döllingrov Zjevnou je prý u nich tendence, středověk do nebe vychvalovat jako jasn světlo a reformaci hanobit jako hustou tmu. Podobnou snahu nacházíme Denifla, jehož dílo nazývá „špinavým pamfletem“, ale subjektivně p upřímně myšleným, jak dokazují změny pochybných míst v druhém vydán Katolickému lexikonu církevnímu vytýká pouhou repristinaci Döllingrov článku o Lutherovi, zapomíná však, že tenkráte, kdy lexikon byl tiště (1893), práce Döllingrovy a Janssenovy byly nejznámějšími; Paulusovy prá spadající do téhož oboru, byly teprv několik let na to uveřejněny.

„Hier stehen wir im erbittertsten Kampfgetümmel, die Kolbenschlä fallen, Pardon wird nicht gegeben. Jegliches Verständnis hört auf, selb ein ernsthafter Versuch des Verstehenwollens fehlt, die Wissenschaft wi durch die Partei verdrängt“, ale jakoby autor sám svým slovům necht věřit, hned je zmirňuje, „auch der Krieg hat seine Ehre,“ i od nejhorší díla můžeme se učit; pamflety a polemickou literaturou není ještě odby veškerá literatura, která stojí v ohni (str. 42). Za vedení Pastora vyd žáci Janssenovi „Vysvětlivky a dodatky k Janssenovým dějinám německé národa“ a rozšířili a prohloubili tím onen kulturní obraz. Zároveň zmírně protiva mistrova — zde světlo, tam tma — ve správnější protivu — z také něco tmy, tam také něco světla. Toto stanovisko chrání před p ceňováním středověkého katolicismu a podceňováním Lutherova díla. D Köhlera dokázali katoličtí badatelé jednostranný názor reformatorův o stře věku. Luther vidí v celém středověku „einen großen Werkdienst“ (jedi skutkům připisovala prý se hlavní váha) vedený Antikristem v Římě; t mínění bylo stále a stále udržováno a živeno Lutherovými spisy, že je v jednostranným, o tom není pochyby (str. 46). Považoval-li Luther scholasti za system skrz naskrze zkostnatělý, mrtvý a bezcenný pro pravou zbožno a měla-li se mystika středověku, jíž si Luther náramně vážil, za evan lickou, dokázal pádně Denifle, praví Köhler, že mystika má svůj zák ve scholastice (str. 47). A tak byly časem odstraněny mnohé a mn předsudky, jež zavinil Luther svými spisy. Lichost obou principů protest tismu je zjevnou. Přílišné akcentování ethického supranaturalismu (jed víra ospravedlňuje) kapitulovalo konečně před realismem zkušenosti a v s ní v kompromis, vyjádřený slovy: „Hříšník a zároveň spravedlivý,“ výsledek, všeobecná hříšnost, proti níž i při nejlepší vůli ničeho nesvede Mravnosti tím podryta půda pod nohama. Místo „musíš se zdržet“ nalézá u Luthera: „pecca fortiter“, „hřeš statečně, neboť milost je mocnější hřích.“ „Jestliže katolické bádání nás zde znovu a znovu napadá, mus čestně doznati: ‚Sie führen keine Luftstreiche, hier liegen Mängel v (str. 58). I formální princip spočívá na chabých základech (pouhá B bez autority a tradice je pravidlem víry).

Katolíci se odvolávají na to, že dřív, než existovala Bible, byla Církev, která sestavila kanon a dala autoritu jednotlivým knihám Nov

Zákona. Protestanté chtěli se těmto obtížím vyhnouti rekursem na Ducha svatého. Ale správnější historický smysl je zjevně, dí Köhler, na straně katolíků (str. 59). Katoličtí badatelé ukázali však též, že i u katolických dějepisců jsou některé nehistorické, zastaralé názory. Tak Paulus svým spiskem „Luthers Lebensende“, Merkle, Spahn, Ehrhard, Schnitzer snaží se Luthera objektivně, spravedlivě posouditi; uznávají skvrny a chyby u katolíků za dob Lutherových. Bolavá místa katolického života se nezakrývají. (Paulus: Johann Tetzel, der Ablassprediger; Schulte: Die Fugger in Rom). Nazývá-li Köhler dílo Deniflovo pamfletem, praví dále sám, že tím ještě není vše odbyto. „Od Denilfa se tak můžeme učit, jak od Janssena.“ Otázka „Mladý Luther“ je Denilfem znovu a to důkladně projednána. Jest jisto, že „mládí Lutherovo“ dle jeho vlastních spisů jest nehistorickým (str. 68); není nespokojeným mnichem, který posty, modlitbou a askesí se mučí v stálé skroušenosti — ne, Luther nalezl v klášteře mír, cítil se v něm šťastným. Toť úplně správný názor dle Köhlera (str. 69). Na mnohých místech však prý Denilfe přehání, což se nedá upřít ani katolickými historiky. Právě taková prudkost je vědeckosti díla na ujmu. Trochu mírnější posudek účinkoval by snad lépe. Poukazují-li však protestanté s Köhlerem na tyto vady Deniflovy, ať se také podívají do spisů reformatorových, ať prohlédnou novější literaturu polemickou, kterou vydává hlavně „evangelický spolek“, a uznají, k jak hanebným prostředkům se zde sahá, jak se zde špiní římská církev a její ustanovení. Svůj ostrý ton omlouvá Denifle, an píše: „Přípravné práce (k dílu) spadají v dobu, kdy protestantští theologové a pastoři začali nejšpinavější boj proti církvi. Vmyslil jsem se v onu periodu, kdy papež nazván od Luthera nejhorším bídníkem, horším než Attila a Antiochus, o nic lepší než Jidáš, kdy Lutherem vytýkána papežské kurii bez rozdílu osob každá infamie a zloba. Nedá se utajit, že na protestantské straně ve vyučování a v jiném se katolické učení a řád systematicky napadá. Tato smutná skutečnost zavinila u mne ostrý tón, který se mně vytýká“ (Luther und Luthertum, str. 4., druhé vydání). Denifle svou chybu uznal, uznal ji snad také Luther. Když se mu doporučovalo, aby psal mírně jako Erasmus neb Capito, odvětil: „Jejich spisy nesvedou ničeho, protože se zdržují křiku, nadávek a urážek. Das Himmelreich wird durch Sanftmut erworben, aber die Grobheit hat die Verheissung dieser Welt. Darum wollen wir, statt uns zu zieren, lieber Gott danken für die Barbarei dieser Polemik“ (Hausrath: Luthers Leben, str. 13). Tolik na obranu Deniflovu. Ačkoli Köhler tu a tam upadá do téže chyby jako Denifle, že totiž přehání, je přece jeho spisek jedním z nejobjektivnějších a nejspravedlivějších z protestantské literatury. Zajímavou je v Köhlerově dílku ještě jedna stať, kde mluví o názoru některých protestantů, že reformace je kořenem moderní kultury: „Gerne, und nicht nur in populären Schriften, führt man die moderne Kultur im weitesten Sinne, paritätischen Staat mit Gewissensfreiheit, freie Wissenschaft, kurz die gesammte ungehemmte Entfaltung wirtschaftlicher und sozialer Kraftzentren auf Luther zurück. Die katholische reformationsgeschichtliche Forschung leistet dem gegenüber einen sehr wertvollen, weil sehr richtigen Bremserdienst. Dr. Paulus und andere mit ihm haben mit vollem Rechte die Gewissensfreiheitslehre den Reformatoren abgesprochen, und mit Nachdruck

nicht nur bei Calwin den Finger auf die am Bekenntnis normierte reformatorische Intoleranz gelegt. Diefenbach hat, wenn auch im einzelnen durchaus verzerrt, den Hexenwahn bei Luther richtig nachgewiesen, der Kopenhagener Professor Erslev hat in einer akademischen Rede sehr grell, aber treffend den Unterschied zwischen Luther und der modernen Zeit beleuchtet, und wenn auch diese Großzügigkeit der Betrachtung selten ist, vielmehr eine Verzettelung in Kleinpolemik das Übliche, so türmt sich doch aus den zahlreichen Steinchen ein Bollwerk auf, das Reformation und Kultur voneinander scheidet. Und dieses Bollwerk ist uneinnehmbar. Die moderne Kultur mit ihrem Emanzipationsgelüste von nicht nur theologischer, sondern christlicher Bevormundung, wurzelt nicht in der Reformation, sondern im Humanismus und Aufklärung" (str. 52 a 53). Tak vyvrací protestantský předsudek, že moderní kultura má svůj základ v reformaci — protestant Köhler. J. VC.

Pathempirismus (metafysika citová). Ač moderní psychologie metafysiku zavrhuje, přec jen od metafysiky vychází a na ní buduje své soustavy. Jindřich Gomperz v knize „Weltanschauungslehre, I. Bd. Methodologie, Jena 1905" skytá divadlo opačné: buduje totiž na psychologii, a sice na citu, metafysiku, ne ovšem novou, ale označenou novým krásným slovem „Pathempirismus". Gomperz osvětluje a vykládá nový termin tím, že značí stanovisko „které, jako ideologický empirismus všecky pojmy odvozuje ze zkušeností, ve které však uznává nejen představy, nýbrž i city (jako jejich formy)."

Podstata jest dle Gomperze „korrelatem pojmu věci. Věcí však rozumíme takovou jednotnou a stálou skupinu, v níž spojujeme četné a měnící se, smyslově vnímatelné jakosti; a problem podstaty vztahuje se pak na otázku, obsahuje-li ona skupina vedle jakostí ještě nějaký prvek, jenž by naproti změně a mnohosti těchto byl základem její jednotnosti a stálosti. Tento hypothetický element nazýváme podstatou." Stanoviv si Gomperz takto svůj problem, probírá nejprve čtyři jeho řešení, nejprv animistické, jež formuluje takto: „Pro praxi jest věc nejprve něco působícího a potřebného, t. j. něco, co spontanně jedná a trpí, tedy cosi živoucího. Quality nemají totiž živoucnosti, tato zůstává, jestli ony se mění, živoucnost může být tedy podkladem jednotnosti a trvalosti." Než toto pojetí substance obsahuje odpor, poněvadž vědy přírodní prohlašujíce činnost a potřebnost (Brauchbarkeit und Wirksamkeit věcí ne za spontanní projev, nýbrž za nutné dění na nich, pokládají je za mrtvy. Že tento výklad Gomperzův jest nesprávný, jest patrno: člověk nepotřebuje přec teprve učených výkladů, aby pochopil rozdíl mezi věcmi živými a mrtvými, který je znám i zvířatům; praví-li, že člověk promítl svou bytost ve věci neživé, odvolává se Gutberlet („Philos. Jahrb." XIX, 1) na Wundta, který naopak (a patrně správněji) tvrdí, že člověk pojem podstaty, jak jej vytvořil na věcech, přenesl na svoji duši. Ostatně živoucnost, jejímž podstatným znakem jest právě pohyb a změna, těžko vysvětlí stálost a jednotu, jež dle Gomperze jest podkladem podstaty. Gomperz dokázav nedostatečnost prvého pojmu, animistického, postupuje ke stadiu druhému, metafysickému pojmu podstaty (první kosmotheoretický názor), který povstane, jestliže prý se uzná na předmětech „vedle četných, měnících se a smysly vnímatelných qualit ještě něco, co není smysly vnímatelno,

co právě svou jednotností a stálostí podmiňuje jednotnost a stálost odstaty“. Ale ani tento pojem neuspokojuje; neboť psychologie stanovíc, e „všecko naše vědění se může čerpat jen z představ, které předpokládají jemy smyslové, nutně žádá na předmětech element smyslově vnímatelný; ak i zde tají se odpor, který vede ke stadiu třetímu, ideologickému...“ ' těchto vývodech dopustil se Gomperz jedné chyby, která však celou tu rásnou budovu obrátí v niveč: je to (ostatně jako u všech moderních odůrců podstaty) nesprávně formulovaný její pojem. Neboť netvoří podstatu ıad stálost a jednotnost, nýbrž spíše jeji nezávislost, samostatnost (substantia st ens in se, non in alio). Je-li však její pojem takto formulován, pak emá o jeho platnosti a správnosti rozhodovat psychologie, jak tomu chce omperz, nýbrž jedině noetika. — Třetí pojem podstaty ideologický prý ovstane, jestliže se předpokládá (druhý kosmotheoretický názor), že věc neobsahuje vůbec žádný zvláštní prvek substanční, nýbrž je to jen souhrn ıkostí a jeho jednota a stálost jest vystižena spojením jakostí jen vztažitě álým.“ Ale praxe prý žádá jednotnosti a stálosti, jež by byla nezávislá ı spojení qualit, a tak vede ke stadiu čtvrtému, kritickému pojmu subance. Proto tomuto ideologickému, či správněji positivistickému, sensualiickému pojetí podstaty namítá Gomperz sám velmi případně, že jednotnost usí se zakládati na sloučení částí, má-li více jakostí slouti věcí. „A poněıdž vůči požadavkům praxe nemůže být řeči o tom, aby jednotnost qualit zakládala na libovolném seskupení, jako se na př. několik hvězd spojuje souhvězdí, a poněvadž také barva, tvar, velikost jednoho předmětu souvisí ela jinak, než na př. barva jednoho s tvarem druhého a s velikostí třetího, usí ten, kdo pojem ‚věc s více qualitami‘ nechce právě prohlásit za neıyslný, ono sloučení pokládati nikoliv za sloučení od nás hledané, nýbrž skutečně existující spojení elementů v jediný komplex.“ Také pěkně větlil tautologii, do níž se zapletá positivismus, má-li vysvětlit jak „více měnících se qualit se slučuje v jednotný a stálý předmět“. Nedovedeť . tuto otázku dáti odpovědi jiné, než že „jsou sloučeny jednotným a stálým ůsobem“ v „jednotný a stálý komplex“, a zní-li další otázka „jakým ůsobem? v jaký komplex?“, odpovídá, „způsobem, jakým bývají quality lnoho předmětu spojeny, v komplex, který tvořívají quality jednoho edmětu“. Gomperz nalézá i v ideologickém pojmu substance odpor, i přeází ke čtvrtému, kritickému. „Třetí kosmotheoretický názor praví, náš rozum je tak otevřen, že musí všecky četné a měnící se jakosti drobiti substancialitě, podstatnosti, t. j. musí se vztahovati na jednotnou stálou substanci a mysliti je jako quality jednotného a stálého předmětu, < že substance je subjektivní přídavek (Zutat) ke qualitám.“ „Ale ychologie stanoví, aby všecky subjektivní stavy se prokázaly též jako určité ıvy vědomí,“ čehož ale kriticismus nedokáže ani o „rozumovém pojmu bstance“ ani o „podřízení qualit tomuto pojmu.“

Zde odhaluje Gomperz trefně nejbolavější místo Kantovy filosofie; odpovídá-li představě žádný předmět zkušenosti, pak jest i applikace edstav na svět vnější jen libovolná, ano i nemožná. Méně správnou jest ıvní námitka Gomperzova proti Kantovi, že se totiž subjektivní přídavek umu nedá ve vědomí prokázati, psychologie však že nevědomky žádných

zjevů vědomí nepřijímá. Neboť předně si nemusí člověk vždy býti vědom všech subjektivních stavů, na druhé straně nenedostává se rozumu, tvoří-li pojem substance, vědomí. Hartmannovo „Nevědomé" nelze vždy psychologií vyvrátiti a praví-li, že substancialita jest „kategorický vztah, jenž nevědomou činností rozumovou jest připojen k obsahu vědomí," má tento výrok jakousi oprávněnost, i nemůže-li prohlásit substanci prostě za přídavek, nejvýš v tom smyslu, že není obsažen ve vjemu smyslovém, nýbrž musí teprv od rozumu být utvořen; pak však jest činnost rozumová současna s vjemem a onou činností je právě rozum nucen postřehnuté pojati jako substanci. Prokázav Gomperz nedostatečnost čtyř pojmů podstaty, sestrojuje konečně svůj vlastní těmito slovy: „Čtvrtý kosmotheoretický názor stanoví, že ona jednotná a stálá substance, jež jest na věcech, jest více subjektivním přídavkem, ale takovým, jaký lze ve vědomí prokázati, totiž citem, a sice oním citem celkového dojmu (Totalimpression), jenž předchází představy jednotlivých qualit a pak teprve se v jednotlivé třídí, který však i po tomto třídění je pojí, poněvadž jsou v něm uloženy. Tento nazýváme pathempirickým. Verifikován je tím, že obsahuje vše správné z pojmů předcházejících, ale bez těch chyb, jež v něm byly tak osudny. Pravda, první dojem, který na nás nějaké těleso učiní, jest vždy „celkový", neboť při prvním pohledu jeví se nám jako samostatný, jednotný předmět, jenž se dále objeví stálým a konečně i samostatným, v sobě bytujícím, tedy substancielním, ale není pravda, že by tento první dojem byl citem, když je někdy citem provázen: takový cit je vyvolán dojmem, ale netvoří dojmu samého. Chybil-li Gomperz prohlásiv „celkový dojem" za cit, chybuje ještě více, povyšuje-li tento cit za substanci. Neboť jak vysvětlit citem nejpodstatnější znaky substance, „jednotnost a stálost." Vytýká-li ideologickému pojmu, že ne kterákoliv jednota tvoří již substanci, upadá sám v touž chybu, poněvadž dle něho by hvězdy jednoho souhvězdí byly nejdokonalejší substancí, poněvadž jejich celkový vjem vyvolává v duši určitý cit. Totéž platí i o stálosti. Neboť nemění-li se dojem při pohledu na nějaké souhvězdí, pak jistě nezměnily se hvězdy, předmět vjemu; nezměnitelnost předmětů podmíněna je však substancí. Nezměnitelný dojem nevysvětluje tedy stálost, nýbrž předpokládá ji. Týmž způsobem, jako o pojmu substance, jedná Gomperz o identitě; určiv si nejprve její pojem, který je dán „protikladem předmětu předcházejícího prožitého" a prošed zase čtyři pojetí toho pojmu, definuje pojem svůj, že identita „pozůstává v pocitu stálého já (Ichstetigkeit), vloženém v předmět (im Gegenstande eingelegt), a sice povstává toto vkládání (Einlegung) „případu občasně prožitého tehdy, je-li předmět později prožitého vzhledem ku dříve prožitému označen citem opětného poznání" (Rekognition). Než nejprve není pravda, že vkládáme stálý pocit svého já v předměty; pozoruje-li člověk estheticky, nalézá ovšem své pocity v přírodních krásách, ale zdravý rozum nám praví, že naše já jest odděleno od předmětů vnímaných a poznávaných.

Je-li však rozpomínání se vykládáno brzy citem opětného poznání, brzy příbuzností (Wundt), nebo dokonce citem novoty (Stern), pak je to jen nešvar, jenž hledá nová slova pro stav, který každý člověk prostě označí větou: poznávám tento předmět.

Důsledně celé soustavě jest Gomperzovi také relace c i t e m, a sice oním citem, „který předchází představy členů relace, a v němž tyto... jsou uloženy; tedy moment onoho celkového dojmu, jenž jest podřazen komplexu povstalému z členů relace navzájem srovnaných". Ovšem při prvním dojmu mluví se nezřídka o „citech", chtějíc naznačit bezprostřední a ještě nejasné poznání; ale jest nepravdou, že by toto poznání v ž d y musilo předcházet postřeh členů relace, neboť poznání relace i jednotlivých členů jest č a s o v ě současné. Také pojem f o r m y, který obsahuje vztahy i substanci, jest jen c i t, tak že veškeren obsah zkušenosti jeví se ve zkušenosti představami, formy představ však city. Svůj system zakončuje Gomperz stanovením methody, která má být dialektickou ve smyslu Hegelově, poněvadž ona jediná činí zadost „všeobecnému methodickému požadavku, že učení o názoru světa musí ve svém zkoumání vyjíti od těch problemů, jež tato věda... vytvořila."

Herbert Spencerův svéživotopis konečně vydán (do němčiny přeložen od L. Steina a jeho dcery, Stuttgart 1905, dva díly), ale mnohý čtenář odloží dílo asi zklamán, neboť z toho, co prozrazuje titul, nalezl tam nejméně. A vysvětlitelno: filosof, který se přiznává, „jsem špatným pozorovatelem lidí in concreto, poněvadž mě příliš zajímají in abstracto", pohlíží na vlastní fysický a duševní život jako na příklad svých theorií o dědičnosti a přizpůsobení, a proto všecky své zvyky, všecky zjevy své osobnosti vykládá se zřetelem k předkům a okolí (tak na př. zmiňuje se o nedostatku společenského taktu a vykládá, že prý je to chyba v jejich rodině již dědičná — všichni Spencerové stranili se společnosti — a, k podivu! dodává, „praví se, že člověk zkušeností zmoudří [přiznává se totiž, že tento společenský nedostatek mu nezřídka i škodil], ale zkušenost je zajisté bezmocná, kde se jedná o chybu vkořeněnou, ano organickou"). Neuspokojuje-li Spencerův svéživotopis po stránce osobní, tím zajímavější jest po stránce historické, poněvadž jest velmi důležitým dokumentem pro vývoj jeho myšlení a pomůckou ke správnému ocenění jeho filosofie. Jen něco budiž uvedeno. Spencer byl stoupencem vývojové theorie již dávno před Darwinem (ovšem specificky darwinskou myšlenku o „přirozeném výběru" přijal od Darwina). Z počátku ovšem nalézal se pod vlivem Lamarcka, Lyella, v. Baera, Milla, Comtea a Schellinga, ale pro celkový jeho rozvoj je to skoro bez důležitosti, poněvadž, všeobecně vzato, Spencer nedal si nikdy mnoho práce, systemy filosofické poznat a je pochopit. Sám se k tomu přiznává, ale připisuje to přílišné náklonnosti ke kritickému odporu, kterou prý sdělil od svých předků (všichni byli „dissenters"). Než zdá se, že příčina toho jest jiná, a sice třeba ji hledati v převaze politických nebo lépe řečeno kulturně-politických zájmů: „Zwar nicht nach der ausdrücklichen Begründung, wohl aber nach den unbewußt wirksamen Motiven darf Spencers System als ein naturwissenschaftlich verbrämter, radikaler Liberalismus bezeichnet werden", praví M. Ettlinger („Hochland" 1904, Märzheft), a professor L. Stein v úvodě k „Selbstbiographie" upozorňuje na to, že málo se věnuje pozornosti p o l i t i c k é s t r á n c e filosofie nepoznatelného, a nazývá Spencera „den klassischen Philosophen des Liberalismus", „den Utopisten des Individualismus". A tím také vskutku jest: kdežto již od mládí se zabývá problemy politickými (již

ve 22 letech psal „The proper sphere of government“ proti státní moci a církvi) a věnuje jim nejvíce místa ve svých spisech, zabývá se vědami přírodními spíše jen dilettantsky, tak že dává na př. zoologickou část svých „Principia biologie“ přehlédnouti Huxleyem a botanickou J. Hoobarem. Nemožno tedy mluviti u Spencera „o skoro Leibnizovském universalismu, ačkoliv i přes to jest obdivuhodna energie, jak své theorie politicko-socialní přenášel na ostatní pole vědění: filosof nepoznatelného zůstal věren základním pojmům, jednou utvořeným.“ Ale ovšem v něčem se uchýlil přece, a tu stojí za zmínku zmírnění jeho politického, zvláště však náboženského radikalismu. Píše o tom v 64. kapitole takto: „Když běžné credo u mne ponenáhlu se otřáslo, zdála se mi býti otázka, zda dogmata, v nichž jsem byl vychován, jsou pravdiva nebo ne, jedinou otázkou životní. Ale ponenáhlu... jsem se přesvědčil, že to není jediným problemem. K tomuto poznání jsem dospěl důkladnějším studiem lidské společnosti. Mnozi myslím uznávají, že nějaké uctívání boha s určitým socialním symbolem jest podstatným znakem pokročilé společnosti; tento náhled vedl k závěru, že nějaká kontrola lidí, prováděná církevní věrou a kněžskou mocí, jest pro trvání lidské společnosti nevyhnutelna. Na základě materialu, který jsem nashromáždil a roztřídil v ‚descript sociologie‘, dospěl jsem beze vší předpojatosti k tomuto přesvědčení; nestalo-li se to snad zcela proti mé vůli, pak jistě aspoň ne na základě určitě pojatého přesvědčení. Důkazy pro to jsou přesvědčivé: U národů, kteří spolu nesouvisejí a žijí v různých dílech světa, jde kulturní pokrok ruku v ruce s vývojem náboženského creda, neboť credo, jsouc v dobách vývoje nepohnuto ve svých dogmatech a strašlivo v trestech ohlašovaných mocnou duchovní mocí, jest naprosto nutným faktorem v zachování socialní podřízenosti.“ Tyto ústupky, jež Spencer činí přes osobní agnosticismus, bezděčně upomínají na Comtea, jenž jak známo dospěl později k uctívání „Grand-Être“ a jež v mnohém se podobalo kultu katolické církve. Je to jen důkazem, že i duchové tak „kritičtí“ těžce pociťují prázdnotu svého positivismu a vracejí se třeba oklikami a jaksi nesměle k positivnímu náboženství, jež opustili. Pěkně to vyjadřuje Spencer: „Podstatným motivem, ne-li hlavním důvodem, že jsem změnil své stanovisko k formám věroučným a k institucím, na nichž spočívají, bylo vždy více se ustálující přesvědčení, že onen kruh představ, jenž jest vyplněn náboženskou věrou, nesnese žádného vakua, a že problem vlastního já a okolního světa (Umwelt) nikdy nezapadne, nýbrž vždy znova se vynoří. I nezodpoví-li se definitivně tyto otázky nikdy, nějaká odpověď, vědomí aspoň na chvíli uspokojující, se nalezne vždycky.“

Je-li **Rembrandt van Rijn** již jako umělec problemem, na němž své síly zkouší historie výtvarných umění, jest jako člověk sfingou, s níž nevědí si jeho životopisci rady. Byl Rembrandt malířem protestantismu či katolicismu? Jest jeho umění vůbec ještě uměním náboženským? Toť jsou otázky, jimiž zabývají se četné studie o tomto titanu malířství, jenž uprostřed vrstevníků blízkých i dalekých stojí samoten jako nebetyčný ledovec mezi vrchy, pokrytými hojnou vegetací. Otázky na první pohled zbytečné: byl přece Rembrandt mennonitou (správněji snad kalvincem), ale odpovědi, k nimž dospívají různí badatelé, jsou výmluvným svědectvím, že otázky ty nejsou tak jednoduché: kdežto jedni vyhlašují velikého Hollanďana za malíře

rotestantismu par excellence (Rembrandt als Erzieher), konkludují jiní z jeho áliby pro stíny jakýsi pessimismus, jenž jest mírněn smířlivým světlem řesťanství (Taine), druzí zase smysl pro socialní moment (Muther, Gautier). le nechybí ani těch, kteří z okolnosti, že Rembrandt maloval obrazy i čistě atolické, usuzují, že stál mimo veškeren svaz konfessí (Schmidt), kdežto ěkteří jdou tak daleko, že mu upírají veškeren smysl pro nadpřirozené, ní ho stoupencem rationalismu a přírodního náboženství, jestli dokonce duchaplným Ruskinem nenazývají jeho umění prosté banálním. L. Pfleger aží se (Rembrandts religiöses und künstlerisches Glaubensbekenntnis, ochl. Juliheft) tento rozpor usmířiti a v tento babel názorů přivésti paprsek ětla. Především třeba si povšimnouti, že Rembrandt jen málo obrazů dělal na ojednávku. Stojí tedy jako umělec mimo veškeren vliv kalvinské orthodoxie é vlasti, a spracovával-li tedy themata náboženská, zvlášť však biblická n z Nového Zákona jest od neho 350 obrazů!), dálo se to z čisté osobní íklonnosti. Pravda, jeho umění není uměním hieratickým asi v tom smysle, by bylo chtělo sloužiti účelům výchovným; ale „podivuhodnou vroucnost, hatý obsah citu" nelze obrazům jeho upříti. „Mohou být však díla tak ubokého, prostě zbožného a vniterného procítění, jež na nás působí zvlášť výtvorů Rembrandtovského umění stínu a světla, býti zrozena ze lži? mbrandt nebyl svobodným myslitelem. Pevně věří vše, co jest v Bibli; malých jednotlivostech jeho děl možno to dokázat. Kristus jest mu Synem žím. Kristovy zázraky jsou nade vši pochybnost zaručeny." Tedy není chyby, že Rembrandt byl věřícím — aspoň křesťanem. Ale rozhodně jest pjato, jestli protestantismus si jej úplně přisvojuje, neboť kdo ručí za to, by jeho umění „se nebylo ubíralo týmiž cestami, i kdyby novota víry nebyla vyskytla?" Rembrandt, jenž vůbec šel svými cestami, nalezl novou pro vyjádření vznešených pravd nadpřirozena a jeho lepty jsou novou ochou v zobrazování transcendentálního náboženství Ježíšova. Jsa naturalistou, milosrdně strhává se svatých osob vnější důstojnost a velebnost formy př. lept Ecce homo!), a vypravuje-li i biblické události, líčí vlastně ot svých krajanů, slovem, jak krásně praví Koloff, přeložil „text sv. Písma prosté hollandské prosy a zázraky orientu utvářily se v jeho představě o v provedení ve skutečné místní události a pravdivé příběhy", pod jeho rydlem mění se tato prostá prosa ve vznešenou poesii. Ale ívě „řeč světla", jíž promlouvá, nepotřebuje žádného umělého zvýšení, ného zidealisování, poněvadž „vše duchové, visionářské, etherické, nad- rozené dojde při nové technice svého práva. Stává se pravdivějším. Uchvátí překvapí. Zasahuje nejvnitřnější city a budí dřímající síly duše. Uvádí věka, v očekávání se zachvívajícího, do svatyně tajemství". Tak působí o lepty. Snad u obyčejných umělců jest ospravedlněna Neumannova these, z díla nelze vždy souditi na náboženské přesvědčení umělcovo. Ale světlo, padá na všecky výtvory podivuhodného Hollanďana a jež mírní i příkrý, dy snad i banální naturalismus jeho rydla, nemůže nás klamati: světlo ové může přicházet jen z duše, jež sama je zachytila z nadzemského zřídla. áme-li se však takto na jeho četné lepty, pak porozumíme slovu jeho topisce: „Kdo pochopil biblické obrazy Rembrandtovy, ten nemůže se zcela nenábožným."

Fairbairn o katolické církvi. Jako pendant ke slovům Macaulayovým o křesťanství, otištěným nedávno v „Hlídce“ (č. 3), může sloužiti nemálo zajímavý úsudek skottského agnostika Fairbairna, jenž v Contemporary Review (únor až červen 1885) podrobiv katolické apologety Dr. Warda, Lillyho, Newmana důkladné kritice, praví: „Jestli ta přednost, býti současně nejstálejší a nejrozšířenější, nejpřizpůsobivější a nejnepoddanější církevní organisací, postačí, aby nějaká církev se legitimovala jako nejdokonalejším stělesněním a podkladem náboženství, pak jest nemožno popírati nároky katolicismu. Muž hledající autoritativní církve nemůže dlouho váhat. Připustí-li, že k podstatě náboženství náleží viditelná a učící autorita, nemá jiné volby: musí se stát katolíkem anebo aspoň v srdci se za člena Církve pokládati. Římská církev zaujme s nepřemožitelnou logikou jeho rozum, a zmocní se současně i jeho fantasie s neodolatelným kouzlem. S velkou hrdostí mluv její synové k němu: ona jediná jest katolickou, apoštolskou (continuous) úctyhodnou a vznešenou, ona jediná jest církví, již Kristus založil, již apoštolé vzdělali a zřídili. Má všecky vlastnosti a známky apostolicity, úplný postup apoštolských pastýřů, nepřetržité ústní podání, neomylný učitelský úřad jednotu, svatost, pravdu, nezrušitelné kněžství, svatou oběť a svátosti, pro středky milosti. Protestantské církve jsou teprve od včerejška, bez autority bez pravdy, bez duchovního sprostředkovacího úřadu, jenž jediný s Bohem smířiti může; jsou jen rojem sekt vzájemně se potírajících, jichž zmaten směsice hlasů hlasitě rozhlašuje jejich neschopnost, jichž bezmocná slabos napravuje hřích schismatu tím, že staví moc, vznešenost a jednotu Řím do tím jasnějšího světla. Pravým opakem jich, stojí římská církev tam kam ji její mistr postavil, na skále, opatřena všemi privilegii a všemi plnc mocemi, jež jí mistr dal, vždy a hrdě vítězná nad branami pekla. Do vínk dostalo se jí nadpřirozených prostředků milostí a zázraku, toho zázraku, jen bděl nad její kolébkou, jenž ji provázel po všech jejích cestách po stale a jenž ani dnes jí ještě neopustil. Není tím, čím protestantismus: konces učiněnou duchu negace, neblahý kompromis s naturalistickým názorem n svět. Vše na ní jest positivní a transcendentní. Stojí zde jako nositelk božské pravdy, jako sprostředkovatelka božského řádu, jehož nadpřirozen charakter proti všemu přirozenému pevně a neohroženě hájí. Také sva náležejí Církvi, a muž, jejž přijme na svůj klín, smí se radovati z důvě ného obcování s nimi, poznává jejich vliv, má podíl na jejich zásluhá a na požehnání, jež prochází jejich rukama. Jejich pozemský život učir minulost Církve slavnou, jejich činnost v nebi spojuje viditelné s neviditelný a povznáší čas k věčnosti. Svaté uctívati značí uctívati svatost, a Církev, n vádějíc syny své k lásce ke světcům, napomáhá jim, aby si svatost samu z milovali. I Otcové náležejí Církvi; pro ni pracovali, trpěli a umírali. Jen syno katolické církve mohou říci: „Athanasius a Chrysostomus, Cyprian a Augustin Anselm a Bernard, Tomáš Aquinský a Duns Scotus jsou naši, jejich boh ství jest naším dědictvím, u jejich nohou učíme se dětské úctě a bož moudrosti.« Je-li Církev bohata velikými muži, jest jistě bohatší pravdc Její bohoslužba je vznešenou svátostí, její tajemství jsou neprozkoumatelný propastmi; skrytá svatost a tajemnost obklopují člověka. Princip svátos dodává nejjednodušším věcem, úkonům a ritům tajemný a přece oblažuj

význam, proměňuje každý bohoslužebný úkon brzy v božskou parabolu, která vypravuje o těch nejhlubších věcech Boha, brzy zase v most, po němž Bůh sestoupá k člověku s dary milostí a útěch, a po němž zas člověk se blíží k Bohu, plný uctivé bázně a žalu nad hříchy, plný naděje a důvěry. Symboly jsou hlubší slov i mluví, kde slovo umlká, působí, kde slovo ztrácí svůj význam, a proto učí Církev v hodinách nejhlubší zbožnosti symboly takovým pravdám, pro něž žádná řeč nenalézá vhodných slov. A přece zase umí lépe než kdo jiný mluviti jasnou řečí rozumu; neboť její jsou otcové a velicí theologové. Na každou otázku rozumu, srdce nebo svědomí ví nejednu, nýbrž tisíce odpovědí. Útlocitná srdce, jež nemohou se smířit s myšlenkou, že všichni, kdož nejsou v Církvi, jsou ztraceni, upokojuje tím, že rozeznává mezi tělem a duší Církve a klade důraz na různé způsoby a stupně vinné nevědomosti a proměňuje tak příkrost vážných pravd v mírnost, jež odpouští. Jestli v někom se probudí pochybnost o neomylnosti, ať již vzhledem k hříchům a chybám papežů v minulosti, ať vzhledem k svobodářským proudům přítomnosti nebo pokrokům v budoucnosti, pochybnosti ty odstraní se lehce, vyloží-li se správně věc, nebo poukáže-li se na známé a proslulé konstituční omezení. Jen v Církvi mohla se kasuistika vyvinouti ve vědu, a sice tak dokonale, že má pro každý skutečný a možný případ rozhodnutí a léčivý prostředek po ruce. V jejích školách byla theologie dokonale vybudována ve vědecký system, který účelně rozčlenil celý obsah jejích pravd, prozkoumal její právní podklad a odůvodnil její jsoucnost a požadavky. A tak jest katolická církev ve významu jí jedině vlastním nejen církevní institucí, nýbrž náboženstvím, systemem, jenž jest způsobilým, aby svědomí vedl, srdce upokojil, praktické jednání upravoval, a vztah mezi Bohem a člověkem způsobem uspokojujícím stanovil.“ —KL.

Živné lány mořské. Jelikož světla slunečního, teploty, deště, větru — nutných látek k vzrůstu rostlin, jež jsou prapotravou všeho živočišstva — poskytováno ve stejné míře moři jako zemi, mohou proto země i moře byliny a zvířata vším opatřiti. Atmosfera rostlin v moři je však složitější než na zemi i má v mořské květeně i v živočišstvu mnohem více práce každý badatel nežli na souši. Životné podmínky, výživa, závislost na prostředí, to jsou důležité otázky mořské biologie. Tato otázka byla nedávno thematem přednášky professora V. Hensena při slavnosti otevření přírodovědecké společnosti pro Šlesvik-Holštýnsko. Mluvil hlavně o rostlinstvu a jeho významu pro udržení ryb. Bohatá květena mořská jest pramenem potravy mořského živočišstva; rozeznává se dvojí druh květeny, a sice přisedlé a volně vzplývající (plankton). První roste v mělkých mořích, na pobřežích, skaliskách a kamenech, kdež kořínky do hmoty nevnikajícími se drží a jichž nikdy k ssání potravy neupotřebí. Plankton jest látka živočišně-rostlinná, která v moři volně vzplývá, ze zelených rostlinek staví bylinná tílka, chová v sobě množství drobných živočichů, jimž je potravou; tím živí se posloupně tvorové mořské zvířeny až k druhům nejvyšším. Plankton i rostliny přisedlé berou veškeru svou výživu z vody, nic nepochází ze země, ani když na ní jsou zachyceny; dostávají hlavně potravu dusíkatou z vody prostřednictvím bakterií, které rozpadlá těla zvířecí bylinám upravují. V moři, jež živí své živoucí tvory mnoho metrů pod hladinou

všude shledáváme se s hlavní jeho výživnou látkou, t. j. planktonem protože jsa různě specificky těžký, udržuje se v různé hloubce a mořským proudy zanášen bývá i v jiná místa, kdež pak takto povstávají příslušn podmínky životní; na dně mořském tvoří pravé louky. Hensen zjistil p svých studijních plavbách, že moře nikdy a nikde není prázdné a lover na různých místech téhož dne konaným dokázal, že v témže obvodě, v stejnou dobu, v stejně slaném moři nachází se stejná míra planktonu. P plavbě na západ od Hebrid našel jej ještě tisíc metrů pod hladinou; pro východnímu moři, na plankton bohatému, bylo množství jeho sice slabš než přes to bylo ho dosti. Do hloubek 200 metrů zjistil všude silné mas planktonu. Při své tříměsíční studijní cestě mezi jižním cípem Gronsk až po rovník sledoval též, kolik plave v ploše jednoho čtverečního metr planktonu a našel, že v 1 čtverečním metru plochy se vznáší 500—100 krychlových centimetrů, většinou však pouze 70—200 krychlových centimetr Úkaz, proč v tropických krajinách moře jest mnohem chudší na plankto proti chladnějším částem oceanů, vysvětluje nedostatkem volného vzduch v teplé vodě, zejména dusíku a kyslíku, a pak tím, že životní pochod rozvíjejí se tam mnohem rychlejším tempem; hlavní roli hrají zde bakteri V moři žije totiž mnoho bakterií podobných bakteriím zemským, kte vzduchový dusík pohlcují a víží a z něho pak upravují pro rostliny vhodno výživu. Jelikož tropické moře strádá nedostatkem vzduchu, malá je činnos těchto bakterií, a odtud nedostatek výživy. Bylo by tedy třeba, aby lidsk kultura přispěla svou rukou k pomoci při množení důležitého plankton jediné výživy mořských tvorů, tak asi, jako nápomocna byla a rozmnoži rostlinstvo pozemské, upravujíc mu půdu hnojivem a prací svou co ne příhodněji. Tak i moře z volného, nikým nepěstovaného a neošetřovanéh živitele všeho lidstva, převrátí se pomalu výzkumy lidskými v přesně ro dělený rybník, v němž násada se bude moci a snad i musit uměle pěstova Když už země nepostačí k obživě — zbudou přičinlivému duchu lidském ještě mnohem rozsáhlejší prostory mořské.

Změna barvy pod radiovými paprsky. Úkaz, že sklo, když na n působí kathodové a radiové paprsky, zbarví se hnědě nebo fialově, chlornatriu hnědošedě, chlorkalium žlutavě a bromkalium modře, byl podnětem professo A. Miethemu, aby pokusil se radiovými paprsky změniti barvu drahokam jež dosud považována za nezměnitelnou. K pokusům vzal nerosty, o nich věděl, odkud pocházejí, a nechal na ně působiti paprsky ze dvou trubiče v nichž byly jednou 4 *g* silného radioaktivního barya, podruhé 60 *mg* čistél radiumbromidu uzavřeného aluminiovým lístkem. Pokusy se ukázalo, že n očekávané množství drahokamů po kratším nebo delším ozařování změni svou barvu. Bezbarvý diamant z Bornea po 14 dnech nabyl citronově žlu barvy a ani po velikém zahřátí se opět neodbarvil. Světlomodré a bezbar safíry z Ceylonu již po dvou hodinách ukázaly změnu, a sice přešly zelena do světležluta a konečně v silnou zlatovou žluť. U safírů ze Siam Australie, Kašmíru, Kolorada nebylo změny viděti. Tmavozelený smara z Kolumbie po několika dnech nabyl světlozelené barvy; zahřát až na 25 nezměnil nabyté barvitosti. Topas úplně čistý z Brasilie zbarvil se po několik hodinovém ozařování světložlutě. Zahřeje-li se na 150°, projeví překrás

řetelkování; kámen září nejdříve šedě, pak rychle po sobě fialově, rubínově rveně, oranžově a šedomodře. Žlutý topas zbarví se oranžově-žlutě, avšak září. Miethe pokračuje dále ve svých pokusech. Zajímavo je též sdělení rofessora Boucharda o studiích a pokusech universitního professora Imberta, muž se podařilo pomocí Röntgenových paprsků vrátiti sešedivělým vlasům ůvodní jejich černou barvu, která jim pak i po několikerém stříhání zůstala. usé vlasy působením Röntgenových paprsků hodně ztemněly. Z mnohoásobného použití paprsků temných v technice i v medicině toť tedy opět ové případy.

Stáří ryb. Na biologické stanici v Helgolandě známkují ryby naušničkami datem dne a roku. Vpustí je opětně do moře a sledují, v jaké prostoře pohybují; místo opětného chycení ryby jest důkazem, jak daleko v uplynulé ůtě odplula. Rychlí platýsi projedou za den nejvýše dvě mořské míle. ou-li ryby ty chyceny opětně po delší době, možno na nich studovati, jak ostly během uplynulé doby mezi prvním a druhým lovem. Dr. Petersen kusil se měřením délky ryb určiti jich stáří. Ulovené ryby téhož druhu oří vždy skupiny dle velikosti; neboť ryby rodí se jen jednou ročně, a něvadž žijí v stejném prostředí a živí se touže stravou, dosáhnou tedy by téhož roku přibližně stejné velikosti. Dr. Reibisch poukázal na to, že ušních kamencích ryb jsou zřetelny roční kroužky tak jako u stromův, dle nich že se může určiti jejich stáří. Professor Heincke prohlásil, že v kostech našel takové roční kruhy, jež poukazují na změny leta a zimy. očteme-li průměrné množství vajíček ryb jistého věku, můžeme dohadnouti, lik nových, mladých ryb se musí zroditi, aby zachován byl jich počet; n také vypočteme, kolik ryb ročně zahyne. Počítá se, že během jednoho ku zahyne každá čtvrtá ryba; vezme-li se v počet i množství ryb, které rou za své lovem i dravci, hyne ročně tedy asi polovice z ryb. To je také avidelné množství úhynu, jež druh sám ze sebe zase stačí doplňovat, aniž ho ubývalo. Jelikož množství potravy jest proporcionalní počtu ryb, je dy jejich množství takřka konstantní. Mezi 127 čtyrletými rybami musí ti nejméně jedna desítiletá; kdyby teprve mezi 574 rybami byla jedna sítiletá, byly by zahynuly tři čtvrtiny všech ryb v tom roce. Podle tohoto kusného pozorování ryb dají se v budoucnosti zhotoviti ochranné zákony o lov ryb v mořích, a bude jich potřeba, aby člověk nemírným výlovem ochudil všecka budoucí pokolení.

Král s trnovou korunou. Ke zprávě z minulého čísla (str. 568) doávám̃e, že kromě Reichova řešení (hra „Mimus“), k němuž se i Dr. Konrad übeck přidává, jest ještě dvoje jiné, totiž Wendlandovo (napodobení obřadu turnalského) a Wollmerovo (oblíbená lidová hra s králem sacejským).

Lourdská jeskyně (a vše co s ní souvisí) přišla konečně za nynějch zmatků náboženských ve Francii také na přetřes. Authentického arciť nás nesnadno se čeho dověděti, poněvadž židovstvo celou žurnalistiku berální ovládající nerozeznává mezi fakty a přáními. Najednou jakýsi icír, který prý tak dlouho (přes 50 let) mlčel, aby súčastněných osob kompromitoval, šíří špinavé historky o vzniku zjevů lourdských, ačkoli lé dějiny jejich jsou dokumentárně zjištěny. Najednou také francouzská giena cítí se lourdským léčením ohrožena, anoť prý po autosuggestivních

uzdraveních těch následují silné depresse a úmrtí. Ovšem, nesmrtelnost ani v Lourdech nerozdává; a jak by se zlámaniny, vředy a pod. léč autosuggescí, jako prý v Lourdech, neumí asi ani pařížská klinika pověd Zajímavo však jest, že se aspoň nějaká uzdravení připouštějí, zatím prý j z nervových nemocí — nohy neb ruce neb jiné orgány v Lourdech p ještě nikomu nenarostly, tak píší prý francouzské „odborné" listy a n hloupoučké noviny to po nich opakují. Bezpochyby nenarostly, avšak nejv politování hodno jest, že tam katolíkům Francie nenarostlo více — rozu a odvahy, aby tu židovskou a zednářskou čeládku, která je zotročuje, sv nými silami po zásluze vyplatili.

Svatý Jeronym neboli Jarolím (Hieronymus), nejučenější a nej mluvnější všech Otců církevních, pěkně charakterisován rektorskou přednášk mnichovského professora Dr. Otty Bardenhewera, též tiskem vydan Linguista (vir trilinguis, Hebraeus, Graecus, Latinus), polyhistor, asketa ve všech třech směrech opravdu vynikající, při tom neúmorně pilný a pracovi pravý obraz asketického badatele. Theoretikem zásadních otázek, na přík biblických nebo dogmatických nebyl, ačkoli právě solidní prací svou p kladatelskou řešení jejich tak zdárně podporoval. Jako člověk mravně přís a k sobě neúprosný neuvaroval se přece jakési učenecké jednostranno jsa výsledky svými zaujat, není vždy dosti spravedlivým k výsledkům jin a dle živé, ba prudké letory své, kterou sice skalopevnou energií vůle v askesi co nejvíce krotil, přece někdy v polemice vášnivým se stá i takto však ukazuje sílu svého přesvědčení a výši svého nadšení pro sva věc, opravdu muž veliký v pracovitosti, vědění a svatosti.

Ročník XXIII. Číslo 9.

HLÍDKA.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Zdá se mi, že karateli mého překladu, ať jest jakýkoli, bylo do-
žiti, že vůbec a v listinách apoštolské stolice zvláště slovo superstitio
ly bráno bylo za blud, error nebo haeresis. Však i kdyby krásně
mu tak bylo, o čemž dovoluji si zatím pochybovati, dosvědčoval by
ntext, že místo má můj překlad. Neboť „superstitioni" naproti jest
staveno „aedificationi"; dále stojí „contentioni" proti „paci". V obou
nech „superstitioni non aedificationi" a „contentioni non paci" vy-
dřena je tuším myšlenka: Methoděj nedával dobrého příkladu pod-
rováním svárů.

Druhé (contentioni non paci) je řečnickou amplifikací prvého
perstitioni non aedificationi). „Non aedificationi" má se k „superstitioni"
ko ku příčině výsledek, rovněž „non paci" ke „contentioni". Jako
razy „aedificatio" a „pax" podobně kryje se na tomto místě po-
kud i význam slov „superstitio" a „contentio".

Jednou z hlavních příčin sváru a nejednoty v církvi moravské
šem bylo (mimo slovanskou bohoslužbu), že Methoděj se svými zpíval
mši svaté věrovyznání nikejskocařihradské bez Filioque, ač s kostelem
nským zcela jistě věřil a učil, že Duch svatý vychází od obou, nebo
Otce skrze Syna. Doplňku Filioque vzhledem na kanony
esské a chalcedonské nikterak připustiti nechtěl (v tom
i záležela pověra [superstitio], kterou jemu přibájil Viching nebo
který jeho sleda). Na to se neohlížel žalobce, že Methoděj svému
fraganu, který zpíval Filioque, jako bylo zvykem v Němcích, a
chovním německým vlastně ani v té věci povoliti nesměl, protože

ani papež Jan VIII ani jeho bezprostřední nástupcové neschvalova vsouvání Filioque do symbola.

Nyní letmo přehlédněme, co dělo se dále.

Papež Štěpán poslal k uspořádání církevních poměrů na Morav legaty biskupa Dominika s dvěma kněží Janem a Štěpánem. Snad zd vidíme téhož kněze Jana z Benátek čili dle Račkého Venda (Slovana jehož byl prve roku 879 vypravil Svatopluk do Říma s pochybnostn svými u víře a se stížnostmi na Methoděje. Alespoň docela na plan nenařizuje v instrukci: Cum veneritis ad ducem patriae. Na Viching se nemůže vztahovati slovo patriae, proto že jest instrukce dána legatů a ne jemu. Také nebyla ani Morava v širším smysle otčinou jeh nýbrž Švábsko.

Jako Hadrian II povolil o své ujmě slovanskou liturgii, tak tak ji potvrdil a nařídil Jan VIII, aniž byla předmětem úrady synodaln roku 880. Jináč nelze si vysvětliti, že o ní nic nevěděl Štěpán V který jsa kardinalem přiúčastnil se po vší věrojatnosti oné synod a tak snadno nechal se oklamati a podvésti Vichingem a jeho společník Udalit jemu zajisté, jak obojí listina svědčí: Methoděj roku 880 př sahal na hrob svatého Petra, že se neopováží sloužiti slovansky, a přec sloužil i sám i přidržoval k tomu svoje duchovenstvo. Pročež pape důvěřuje svému zpravodaji nešlechetnému, zapověděl naprosto slovansk bohoslužení pod trestem vyobcování z církve, a dovolil a schvá jenom výklad evangelia a epištoly, pokud který kněz je tak zna jazyka slovanského.

Konečně zapověděl vůbec sloužiti nástupci, jehož byl sobě Method zvolil mocí věrojatno výsady svého kostela, kterouž měl v rukou, který suspendovaným zůstal, dokud by sám svojí osobou se dostavě c Říma živým hlasem neobjasnil svou záležitost a nařídil, aby duchov vzpurní a neposlušní, kteří by si hleděli svárův a v lidu působili p horšení, dvakrát jsouce napomenuti, pokud by se nenapravili, z círk byli vyobcováni a jakožto rozsévači koukole a ovce prašivé vyvede za hranice zemské.

Rozsudek papežův nebyl neodvolatelný, co do Methodějova n stupce výslovně připouštěl nápravu.

Bohužel nemáme authentických zpráv o výpravě legatův apošto ských na Moravě roku 885 nebo 886; co nám vypravuje pozdní legen bulharská, tomu všemu věřiti nemůžeme. Rozhodčím je totiž kníže sá O papežových legatech neví nic bulharský chvalořečník Klimen biskupa vělického. Methodějovci prý se dali do hádky s Frank

tvrdícími, že z Otce Syn byl zplozen a ze Syna Duch vychází. Kníže rozhodl, že pravdu má, kdo prve bude přísahati, že dobře a právě věří. Frankové nevyčkavše ani konce řeči knížecí přísahali a tak nabyli moci nad protivníky. I týrali učenníky Methodějovy podle vůle své, nedbajíce znamení na nebi ani zemětřesení, jež zbavilo je okovů, mladší kněze i jahny prodali Židům a ostatní vypudili ze země. Toť v krátkosti, co vypravuje legenda. Tomu všemu věř, kdo chceš, já nemohu, neboť jménem papežovým rozhodovali nazatím legati, ne kníže, jemuž nikterak nesměli postoupiti svojí právomocnosti.

Zdali uvěřili učenníci Methodějovi, že mužové došlí s Vichingem skutečně jsou legati apoštolské stolice, vidouce mezi nimi zapřisáhlé svoje odpůrce? Snad nepřestali sloužiti slovansky odkazujíce na privilegium kostela moravského, kterým pro země Svatoplukovy zvláště byla nařízena slovanská liturgie.

Legati poukazovali na přísahu Methodějovu, že nebude sloužiti již jazykem slovanským. Učenníci mohli dobrou věrou dosvědčiti, že to Vichingův klam a mam; když pak legati odkazovali na výrok papežův, appellovali a papa male informato ad melius informandum.

Než pochybuji velice, že by se slovanskému duchovenstvu bylo podařilo dokázati legatům a přesvědčiti je o pravdě svých výroků. Hadrianův list z 869 svědčil knížatům, ale připouštím, že měli v rukou original výsady kostela moravského. Za to mohli míti jenom opis Janovy bully Industriae tuae, neboť original svědčil Svatoplukovi. Instrukci k tomu dal sice také papež do rukou Methodějovi, ale určena byla taktéž Svatoplukovi. Listinu, kterou snad Methoději samému potvrdil jeho pravověrnost a výsadu jeho kostela jakož i hodnost legatskou, mohli míti po ruce, ale mohli-li prokázati úplně nevinu svého zesnulého arcibiskupa? Dovedli-li to, ještě z toho neplyne, že by Štěpán VI nebyl směl zrušiti privilej Hadrianovu potvrzenou Janem VIII, ač směle dím, že nevalně posloužil kostelu římskému Viching svými machinacemi proti slovanské bohoslužbě.

Konec konců, Svatopluk jí nepřál, Vichingovi byla trnem v očích, a proto byli pěstitelé její vyvedeni za hranice.

* * *

Doslov.

V předcházejícím snažil jsem se budovati dále na základě Vondr kových Studií z oboru církevněslovanského písemnictv Probrav stručně jeho spisy sem se vztahující ve stati Kdo seps pannonské legendy? a poukázav na výrazy a myšlenky, který se naše legendy shodují s pojednáním Chrabrovým o slovanský písmenech, připomněl jsem, že v legendách jsem zpozoroval další rozv myšlenek Chrabrových. Z čehož vyplynul úsudek, že Kliment, d vývodů Vondrákových autor pannonských legend, s Chrabrem mniche jedna jest osoba. V další stati „Biskup Kliment Methodějový učenníkem?" sebral jsem důvody, že nemohl býti žákem světcovým tedy že čerpal vědomosti o světcích z pramenů jemu přístupných a jemu věřiti lze jenom potud, pokud jich užil svědomitě. V dalším uj jsem se římské legendy proti Vondrákovi. Načež dle listin, j obecně celý svět uznává authentickými, objasňuje dogmatickou stránk nauky Methodějovy a jeho učenníků dokazuji, že **ani světec ani žá jeho nebyli v otázce o Filioque stranníky Fotiovými.** Listiny, který si přece vážiti má historik výše, než jakékoliv legendy, jsou tol dokladem. A sice listiny Jana VIII přímo alespoň o Methoději, listir pak Štěpána VI nepřímo o jeho učennících a tedy i o jejich mistr svědčí o souhlase nauky jejich s kostelem římským.

Od prvu zajisté v této otázce nebylo rozdílu n žádného mezi církví řeckou a římskou, neboť otcové řeč souhlasili dokonale s latinskými vyznávajíce jedním hlasem, že svat Duch vychází od Otce i od Syna, παρὰ (ἐκ) τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱο že vychází od obou, παρ' ἀμφοτέρων. Později působením hlavn antiochijské školy přestali Reci takto se vyjadřovati, užíval výhradně rčení z Otce skrze Syna, διὰ τοῦ υἱοῦ. Teprve Fotius př svojiv si nauku mylnou, již dříve se vyskytnuvší, ž Duch vychází z jediného Otce, uměl ji náležitě rozšířit dlouhá léta trvaje v úřadě učitelském a pak na stolci patriarším.

Proto však nelze míti důvodně za to, že Konstantin-Cyri s bratrem Methodějem byli jeho stoupenci, bychomť i přija zprávu, že mladší bratr byl někdy jeho žákem. Neboť kostel římsk uznal jejich víru za souhlasnou s věrou, kterou by přijal od knížete apoštolského Petra, v níž implicite obsažen bylo i Filioque. Všeliké vytáčky, jež v té věci pronášejí učenci, jso bez základu. Marně se stále dovolávají pannonských legend, nebo jse

dokázal, že dogmatické přesvědčení světcův, zde alespoň Methodějovo v přímém jest odporu s naukou o svatém Duše hlásanou legendami pannonskými a vůbec východními.

Není nikterak pravda, že papežové nehnuli touto otázkou, že ji do jisté míry ignorovali, aniž připustiti můžeme, aby kdo tvrdil, že by byli o ní mlčeli.[1]) Neboť Řeci svým διὰ τοῦ υἱοῦ (skrze Syna) jasně osvědčovali svoje přesvědčení katolické. Papežové neměli příčiny se proti této nauce vysloviti, neboť tento názor se vyskytuje i u Latinů, jak u Tertulliana,[2]) Hilaria.[3]) Ostatně, jak dotčeno výše, posílali papežové listy na východ obsahující nauku, že Duch svatý vychodí od obou, jako Hormisdas Justinovi císaři, Martin I a Lev III východním církvím. Pomlčíme o těch, kteří ji drželi, ji hájili a hájiti přikazovali. Na pátém pak sněmě obecném (druhém cařihradském) roku 553 přijato bylo a schváleno nejenom učení otcův a učitelů řeckých, nýbrž i latinských: Ambrože, Augustina, Lva Velikého a vše, což napsali a vyložili o víře pravé a na zavržení bludařův, et omnia, quae ab his de fide recta et ad condemnationem haereticorum conscripta et exposita sunt, suscipimus.[4])

Jako předchůdcové držel se víry apoštola Petra i papež Jan VIII a nespokojil se, že Methoděj jsa obžalován, jakoby o Filioque jináč učil, podepsal obyčejné věrovyznání, nýbrž vymáhal, aby přijal a podepsal symbolum obšírnější, a teprve potom uznán byl dokonale pravověrným. Spisovatel pak legend pannonských, který nám oba světce líčí řevnivými Fotiovci, ukazuje tím jenom, že takovým byl sám a dosvědčuje takto, že nebyl ani jejich učenníkem. Nebyl-li však jejich žákem, nezasluhuje ani víry, jaká se mu obyčejně přikládá.

---

[1]) Tyto věty jsem nalezl ve spise ostatně velice cenném Dra. Karla Potkańského: Konstantyn i Metodyusz, Kraków 1905, kterým spisovatel statečně brání naše světce slovanské proti útokům Dra. Alexandra Brücknera.

[2]) Tertulliani adversus Praxeam č. 4. *Migne*, Patrol. latina, tom. 2 col. 182. Hoc mihi in tertium gradum dictum sit, quia Spiritum sanctum non aliunde puto, quam a Patre per Filium.

[3]) De Trinitate lib. 12. 56. *Migne*, Patrol. latina, 10 col. 470. Nam ut in eo, quod ante aeterna tempora Unigenitus tuus ex te natus est, cessante omni ambiguitate sermonis atque intelligentiae difficultate, solum quod natus est manet, ita quod ex te per eum sanctus Spiritus tuus est, etsi sensu quidem non percipiam, sed tamen teneo conscientia... c. 57 ibid. col. 472 sanctum Spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear.

[4]) *Mansi*, Conciliorum amplissima collectio tom. IX. col. 201. sequ.

Rovněž nelze tvrditi dle listin nás došlých, že by se byli v čem od víry církve římské uchýlili jejich žáci, jak o nich tvrdí dosti pozdní legendy.

Tolik dovolil jsem si dovoditi se stanoviska hlavně theologického, se kterého vůbec byly úplně zanedbány dějiny svatých Konstantina Cyrilla a Methoděje i se strany katolíkův i se strany pravoslavných. Nechtěl a nezamýšlel jsem nic jiného, nežli svojí troškou přispěti k objasnění některých temnějších bodů pramenů dějin cyrillomethodějských, které po tu chvíli zůstaly netknuty nebo nepovšimnuty.

Nejnověji přispěli k luštění otázky o slovanském Klimentě vůbec a o pannonských legendách zvláště svými studiemi uveřejněnými v Archivě für slavische Philologie sv. 27. přední v té věci badatelé Petr Alexějevič Lavrov[1]) a Vatroslav Jagić.[2]) Lavrov shoduje se s Vondrákem v té věci, že jediný jest autor obou legend, ale rozchází se s ním, domnívaje se, že sepsány jsou ještě na Moravě před vypuzením učenníků Methodějových. Jagić nesouhlasí s Vondrákem, který prý příliš rychlý byl v usuzování z totožných a podobných myšlenek a výrazů. Domnívát se zajisté, že mohli dva jedinci náhodou se shodnouti v myšlence nebo ve výraze, nebo pozdější mohl vypůjčiti si z dřívějšího některých slov a frasí. Uvádí také, že nemohl v nejstarší době vynikati tolik individualismus, kdy nebyl kruh myšlenek obrazův a slov příliš rozsáhlý, kdy se jednotlivci navzájem podobali v literní práci. Co do pannonských legend nemohl se přesvědčiti, že by jediný byl autor obou. Nenahlíží, proč by jenom jedna osoba byla mohla užiti výrazův u Vondráka vytčených. Dovolává se rozdílův obou legend, zejména že život Methodějův má правовѣрьнъ, kdežto život Konstantina Cyrilla i v hlaholském textě u Berčiće (Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu svetih Ćirila i Metuda, u Zagrebu 1870, str. 58, kdež máme jináč mnohé starší výrazy) čte благовѣран'. I jiné rozdíly mluvnické jsou mezi oběma životy, Dr. Vondrák si jich dobře všiml, ale nepřikládá jim tolikė váhy. Načež snaží se doložiti, že autor života Methodějova docela jináč smýšlel než autor života Cyrillova, který docela hoví názoru byzantijskokřesťanskému. Sotva jedna třetina celého obsahu věnována jest jeho působení mezi Slovany, aniž se tu více jeví Slovanem nežli jinde v legendě, ba po-

[1]) Die neuesten Forschungen über den slavischen Klemens. Archiv für slavische Philologie. 27. Band. S. 350—372.

[2]) Meine Zusätze zum Studium der Werke des slavischen Klemens. I. Sind die beiden pannonischen Legenden von Klemens verfaßt? L. c. 384—395.

ırujeme, že se autor vyhýbá pokud možno i jménu Slovan. V celé lavě 14. a 15. jedinkráte zmiňuje se o slovanském písmě, v 16. hlavě ytýká benátské duchovenstvo Konstantinu, proč Slovanům vymyslil ísmo, jenom v předposlední (17.) hlavě mluví o slovanském písmě, ovanských učennících a o slovanském jazyku. Celkem pouze pětkráte ; vyskytuje onen výraz.

Jako v předcházejícím projevuje i zde Konstantin zvláštní nálonnost k učeným disputacím. Ku podivu málo vypravuje nám autor působení Konstantinově na Moravě, ovšem nezatajuje nám jeho půtku odpůrci slovanské liturgie na Moravě, aniž jeho boje proti rozličným ověrám a s těmi, kdož nekřesťansky smýšleli o svátostném manželství. llava 16. věnována je zase Konstantinově disputaci s duchovenstvem enátským, v hlavě 17. pak disputuje světec se Židem. Hlavní tento ys legendy zajisté se zakládá na disposici autorově. (P. d.)

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (O.)

Tresty samy dle velikosti viny byly různé:

1. Byla-li při vyšetřování a procesu dokázána **jen jakási** nfamie obžalovaného, jinak však důkaz pro jeho haeresi podán ebyl, byla mu uložena **kanonická přísaha očistná**[1]) s **pomocíky přísežnými**, a to podle velikosti a rozšířenosti infamie se edmi, desíti, dvacíti nebo třiceti počestnými muži, kteří život obžaloaného znali a z jeho stavu byli, tedy rytíři, mniši, světští duchovní, iskupové, místo těchto také opatové.[2]) Tuto přísahu očistnou od bludu emu za vinu kladeného musel i infamovaný vykonati na místě, kde yl infamován, a na těch místech, kde se infamující pověst rozšířila, ıusel vyznati veřejně svou katolickou víru za současného odmítnutí aerese za vinu mu kladené, kdežto přísežní pomocníci přísahali, že sou pevně přesvědčeni, že obžalovaný dle pravdy přísahal.[3]) Zpěčoval-li e obviněný vykonati přísahu očistnou, byla nad ním prohlášena **exommunikace**, a jestliže v ní rok zatvrzele setrval, byl odsouzen

[1]) C. 13 § 7 X. de haeret. V. 7.
[2]) *Eymericus*, III. qu. 88.
[3]) *Eymericus*, III. n. 149, 150.

jako bludař. Nemohl-li si opatřiti požadovaného počtu pomocník přísežných, byl považován za usvědčena z bludu a rovněž jako bluda odsouzen.[1])

2. Bylo-li dokázáno pouze malé podezření (levis suspicic z haerese, jako na př. bylo-li dokázáno, že navštěvoval tajné schůz nebo že žil způsobem odlišným od života věřících katolíků, zně rozsudek na odpřisáhnutí haerese, z niž byl obviňován.[2]) Bylo-li podezření veřejným, musel inkvisit také veřejně odpřisáhnout jinak jen tajně u biskupa nebo inkvisitora. Veřejné odpřisáhnutí děl se v řeči lidu v chrámě k tomu určeném, po veřejném ohlášení n podiu před shromážděným klerem a lidem po mši svaté a po kázan inkvisitorově o pravé víře.[3]) Po vykonané abjuraci bylo inkvisitov uloženo ještě pokání, jako na př. kratší nebo delší žalář, pouti, návštěv jistých chrámů v ustanovené dni nebo se dostavit o jistých svátcic s hořící svící v ruce ke dveřím chrámovým.[4])

3. Při podezření závažném (suspicio vehemens nebo magna jako na př. jestliže někdo kacíře skrýval, jim pomoc skýtal, je pod poroval, byl postup proti němu týž; pouze pokání bylo v tomt případě těžší.[5]) Byl-li však obžalovaný později usvědčen z haerese ať již z téže nebo z jiné, byl považován za zpětilého (relapsus[6]) trestán příslušně, t. j. vydán rameni světskému, čehož při podezřen pouze lehkém nebylo.

4. Bylo-li dokázáno podezření velmi naléhavé (suspici violenta), jako na př. že obviněný později vykonával obřady bludař přijal jejich svěcení, jako consolamentum, bylo s ním jednáno. ani mu dovolen protidůkaz, jako s bludařem.[7]) V tom případě musel od přisáhnouti bludařství za vinu mu přičítané a všecka ostatní načež bylo jako bludař, jenž ipso iure propadl exkommunikaci. od inkvisitora absolvován[8]) a pak odsouzen k oblečení kajicného roucha bludařů, t. j. roucha modravého se žlutými kříži v předu a vzadu, je na druhém oděvu bylo nošeno, nebo k nošení žlutých křížů na oděv a k doživotnímu nebo dočasnému žaláři, jakož i ke konání jistých

[1]) Dle c. 13 § 7 X. de haeret. V. 7.

[2]) C. 8 X. de haeret. V. 2; *Eymericus*, III. qu. 87.

[3]) *Eymericus*, III. n. 161 n.

[4]) *Eymericus*, III. n. 172.

[5]) *Eymericus*, III. n. 166—171.

[6]) C. 8 § 1 in VI. de haeret. V. 2.

[7]) *Eymericus*, II. qu. 55 n. 16 a III. n. 174.

[8]) C. 11. in VI. de haeret. V. 2.

kutků kajicných, jako na př. ke stání u dveří chrámových o jistých irkevních svátcích. Odmítl-li naproti tomu abjuraci, byl vydán světkému rameni k vykonání trestu smrti.[1])

5. Je-li proti obviněnému diffamatio a zároveň podezření ednoho nebo druhého způsobu, byla mu uložena přísaha čistná a odpřisáhnutí haerese a jednáno s ním podle ruznosti odezření jako v případech svrchu uvedených.[2])

6. Při doznání buď hned na začátku nebo postupem vyetřování učiněném a při kajicnosti obviněného, musel tento o kázaní inkvisitorově před shromážděným klerem a lidem a po vejném přečtení seznamu jeho trestuhodných činů (culpae[3]) všechny ludy odpřisáhnouti[4]) a byl odsouzen po absoluci od exkommunikace nkvisitorem udělené, nebyl-li zpětilým, k nošení kajicného oucha se žlutými kříži nebo k nošení žlutých křížů, k opéovnému postavení se v tomto rouchu na vyvýšeném místě před chrámy tomu určenými, jakož i konečně k doživotnímu žaláři při vodě a hlebě. Ukázal-li se však bludař kajicným nebo hned na počátku vyetřování se přiznal nebo jestliže bludy jeho nebyly těžké, mohly býti resty, zejména věčný žalář nebo půst při vodě a chlebě, zmírněny. Naproti tomu ti, kdož jen z bázně před trestem a více jen nedobrovolně e obrátili, měli býti držáni v přísné odloučenosti od světa zevnějšího, by bludy svými jiných nakaziti nemohli[5].)

7. Šlo-li však v případě právě uvedeném o bludaře zpětilého, který tudíž světskému rameni k potrestání smrtí měl býti vydán, měli k němu býti, když se před tím soudce s konsultory byl dohodl o rozudku, jenž nad ním měl býti prohlášen, posláni do žaláře dva nebo ři věrohodní a jemu milí mužové, aby mu budoucí jeho osud oznámili a jej k přijetí svátosti pokání a svátosti oltářní pohnuli.[6]) Když svátosti přijal, byla světská vrchnost pozvána na určitou dobu na místo veřejné mimo chrám se nalézající. Zde měl inkvisitor kázaní a když byla na obviněném, byl-li duchovním, vykonána degradace, byl v přítomnosti jeho prohlášen rozsudek, znějící na vydání a odevzdání jeho vrchnosti světské.[7])

[1]) *Eymericus*, III. n. 179 sq.; c. 9 X. de haeret. V. 7.

[2]) *Eymericus*, III. n. 183 sq.

[3]) *Eymericus*, III. n. 189 sq.

[4]) C. 9 X. de haeret. V. 2.

[5]) *Eymericus*, III. n. 194 sq.

[6]) *Eymericus*, III. n. 197 sq.

[7]) *Eymericus*, n. 197 sq.

8. Nezpětilý obžalovaný, jež doznal svůj blud, neukazoval však lítosti, měl býti držán v bezpečném vězení, a ukázaly-li se všecky pokusy, pohnouti jej k zřeknutí se svého bludařství marnými, bylo s ním naloženo po přečtení jeho tak zvaných culpae jako v případě předešlém, jestliže snad ještě po zmíněném přečtení na dotaz neprohlásil ochotu vykonati abjuraci.

Abjurace byla připuštěna netoliko před nebo za soudu, nýbrž i po rozsudku, ano i v okamžiku, kdy obžalovaný veden byl na místo popravné. Ale trest byl tu změněn pouze v doživotní žalář. Téhož trestu mělo býti použito vůči kajicníkům, kteří zasloužili smrti, bylo-li pokání jejich dosaženo jen donucením a strachem před smrtí.[1]) Abjurace byly netoliko přijímány ochotně, nýbrž bylo i všech možných prostředků k jejich docílení používáno. Mnohdy dle svědectví Eymerikově bylo dle praxe jeho doby za tím účelem s odsouzením haeretika půl roku nebo rok odkládáno a v této době posíláni k němu mužové učení různých stavů, kteří se snažili získati jej poučováním a přesvědčováním. Nepodařilo-li se jim to, byl zatvrzelý držán v temném a těžkém žaláři, pak opět dán byl do vězení lepšího a slibováno mu, jestliže by se obrátil, že s ním bude naloženo milosrdně. Jestliže po několika dnech nebylo u něho úspěchu docíleno, byli posláni k němu jeho přátelé, jeho žena, jeho dítky, zvláště malé, aby jej obměkčili;[2]) a teprve když vše to zůstalo marným, prosby, sliby a hrozby, byl prohlášen za nekajícího a vydán rameni světskému. Nicméně však i nález, který vydával bludaře rameni světskému, obsahoval obyčejně výhradu milosti života, jestliže by zatvrzelý činil pokání. Mnohdy stanovil bludařovi též lhůtu k jeho podrobení. Avšak i to byla jen formule hrozebná, poněvadž pokání přijímáno bylo až do poslední hodiny, i v okamžiku samé exekuce.[3]) Tento způsob postupu zachováván byl i při bludařích nejzatvrzelejších, i u takových, kteří pronesli nejhorší rouhání proti církvi a víře, i u nejhorlivějších kněží sektářských. Ano právě jejich abjurace byla více vyhledávana než u jiných jako příkladnější.[4])

Skutečně také bázeň před smrtí spojená s námahami inkvisitorů dosíci pokání zatvrzelého bludaře vedla u většiny bludařů k abjuraci.

[1]) Innocenc IV, 31. října 1243 »Cum adversus«: Si qui vero de praedictis postquam fuerint deprehensi, territu mortis redire voluerint ad fidei unitatem, iuxta canonicas sanctiones ad agendum poenitentiam, in perpetuum carcerem detrudantur.

[2]) *Eymericus*, III. p. 514: Permittant ad eum venire filios, si quos habet, praesertim parvulos et uxorem, seu alios attinentes, qui eum emolliant.

[3]) *Tanon*, u. d. str. 466 n.

[4]) *Tanon*, u. d. str. 464 n.

očet těch proto, kteří byli vydáni na hranici, ačkoli značný, je menší, ež se za to má a vlastně dosti malý vzhledem k celkovému počtu bžalovaných. Nejsou to nekajicníci, nýbrž zpětilí, kteří z nich tvoří ejvětší část. Ze 494 bludařů souzených Bernardem Quidonem, yjímaje uprchlíky a zemřelé, 40 jen bylo jich vydáno rameni světkému k upálení, z nichž 9 bylo nekajících a 31 zpětilých.[1])

9. Ukazoval-li se zpětilý obžalovaný, jenž blud svůj oznal, zatvrzelým, t. j. nejevil-li lítosti, jednáno s ním jako v případě ředešlém, jen se nemohl, poněvadž za všech okolností měl býti vydán větské vrchnosti k vykonání trestu smrti, odpřisáhnutím bludu od ohoto trestu osvoboditi. Jeho lítost měla jen účinek, že mu před tím, ež rozsudek slavně byl prohlášen, svátost pokání a svátost oltářní yly uděleny.[2])

10. Nepřiznal-li se obviněný, byl-li však výpovědmi vědkův, o jejichž pravdě soud úplného přesvědčení abyl, zcela usvědčen a zůstal-li přece zatvrzelým, byl rovněž vedeným již slavným způsobem světské vrchnosti odevzdán.[3])

11. Jestliže obžalovaný na obsílku vůbec se nedostavil, a neylo možno jej zatknouti, nebo utekl-li za vyšetřování, byl odsouzen ři dokázaném kacířství notorietou nebo přiznáním se nebo výpovědmi vědků po vykonané citaci ediktalní jako zatvrzelý kacíř, tedy k vyání rameni světskému,[4]) při lehkém, závažném a naléhavém podezření šak nejdříve vyobcován a po roce v obou prvních případech považován rozsudkem za kacíře, v posledním případě naproti tomu opět za ludaře zatvrzelého.[5]) Dostavil-li se obviněný po citaci ediktalní a yl-li ochoten odpřisáhnouti a pokání podstoupiti, bylo mu to dovoleno pouze při lehkém a závažném podezření, nebyl-li zpětilým. Naproti tomu při naléhavém podezření bylo s ním jednáno podle případu sub n. 4 uvedeného, při usvědčení notorietou, doznáním a svědky však podle pravidel případu sub 6.[6])

Na konfiskaci majetku, které nebylo u těch, kdož nebyli zpětilými a před konečným rozsudkem lítost jevili, jakož i na ztrátu duchovních a světských úřadů, jež stíhala bludaře, credentes, recepta-

---

[1]) *Tanon*, u. d. str. 478.
[2]) *Bernard. Quid.*, Practica P. III. n. 29.
[3]) *Eymericus*, III. n. 207 sq.
[4]) C. 9 § 1 X. de haeret. V. 7; *Eymericus*, III. n. 211 sq.
[5]) *Eymericus*, III. 212 sq.
[6]) *Eymericus*, III. n. 214.

tores a defensores jejich, rozsudek zpravidla nezněl, poněvadž tyto tresty podobně jako při crimen laesae maiestatis,[1]) tak i odsouzení z haerese nastupovaly ipso iure. Jen v případě potřeby byl vydáván o tom zvláštní nález deklaratorní.

Proces proti mrtvým vyskytuje se, zemřel-li obžalovaný po zahájeném vyšetřování.[2]) Mohl však býti zahájen také po smrti, jestliže inkvisitorům byl k tomu dán podnět denunciací nebo nahlédnutím do jiných akt inkvisičních nebo diffamací.[3]) V obou případech byli před vydáním rozsudku obyčejně dvakráte předvolány dítky, dědici a držitelé jmění zemřelého.[4])

Rozsudek zněl, byla-li haerese zjištěna, ale nebyla dokázána ani zpětilost ani absolutní tvrdošijnost, na zjištění kacířství, také na věčný žalář a konfiskaci statků,[5]) jakož i zároveň na vykopání kostí ze země posvěcené a jejich spálení. Obdržel-li však zemřelý ještě před smrtí absoluci od exkommunikace, které pro svou haeresi propadl, nesměl zníti rozsudek na exhumaci.[6]) Byl-li zemřelý zpětilým nebo přijal-li ještě v hodinu smrti vzkládání rukou od bludařů nebo jinak jako zatvrzelý bludař zemřel, zněl rozsudek buď na vykopání a spálení kostí nebo zároveň také na věčné odsouzení památky zemřelého nebo na vydání světskému rameni.[7]) Rozdíl tento vysvětluje se odtud, že při rozsudcích poslednějšího způsobu sama sebou rozuměla se konfiskace majetku a z toho že, nebylo-li majetku, rozhodoval hlavně zájem církve na odstranění mrtvoly ze hřbitova.[8])

Jako zvláštnost inkvisičního řízení vytknouti též dlužno, že nález odsuzující, třebas vůči obviněnému nabyl právní platnosti, přece nikdy, pokud se týká pokání a žaláře, pro soud nestával se právoplatným, tak že tomuto příslušelo právo jak jej zmírniti tak také jej zostřiti.

---

[1]) L. 5. 6. Cod. IX. Fridrich II v zákoně Inconsutilem: »Sicuti perduellionis crimen personas adimit damnatorum et bona et damnat post obitum memoriam defunctorum, sic et in praedicto crimine, quo Patareni notantur, per omnia volumus observari.«

[2]) C. 8. § 7 X. de haeret. V. 2.

[3]) *Bernardus Quid.* Practica I. n. 22; P. III. n. 24.

[4]) *Bernardus Quid.* P. I. n. 22, 23, 24.

[5]) *Bernardus Quid.* P. III. n. 24: »Fuisse credentes haereticorum erroribus et fore si viverent, immurandos et consequenter bona ipsorum confiscanda.

[6]) *Bernardus Quid.* III. n. 25.

[7]) *Bernardus Quid.* III. n. 28.

[8]) Srv. *Hinschius* str. 481 násl.

Také zmírnění poskytnutá nikdy nebyla neodvolatelná, nýbrž vždy mohla býti odňata.[1]) Bylyť tresty, vyjímaje trest smrti, považovány za opatření disciplinární, která mohla býti vždy libovolně modifikována. I trvalý žalář byl v tomto smyslu méně trestem než opatřením majícím za účel bludaře učinit neškodným a pokáním uloženým mu pro zbytek života.

Zbývá nám konečně ještě v krátkosti zmíniti se o tom, zda při soudech inkvisičních bylo možno odvolání k vyšší instanci. Čteme-li četné předpisy zákonodárství papežského a císařského, zdálo by se, že při haeresi cesta appellace neboli odvolání byla obviněnému zatarasena. Zákony Fridricha II a všecky konstituce papežské, které o haeresi jednají, prohlašují, že dobrodiní appellace má býti zcela odmítnuto bludařům a jejich příznivcům.[2]) Nicméně přes obecnost svých výrazův ustanovení tato neodnímala obžalovaným z haerese všecku možnost appellace. Bylať vysvětlována v tom smyslu, že appellace jest pouze tehdy zapovězena, když jde o rozsudky definitivní, naproti tomu že však jest dovolena proti rozhodnutím postupem procesu učiněným, křivdí-li obžalovanému. Aby totiž předpisy tyto mohly býti applikovány na bludaře a jejich příznivce, kteří jediní byli výslovně vyloučeni z dobrodiní appellace, museli býti již za takové uznáni; a odtud připouštěno, že jejich appellace jsou přijatelny, dokud nález odsuzující nebyl učiněn. Proti nálezům interlokutorním mohl tudíž obžalovaný podati odvolání; naproti tomu však nálezy definitivní, a zvláště rozsudky smrti, rekursu nepřipouštěly. Tato zápověď appellace z nálezův odsuzujících byla zavedena z odporu proti haeresi a jako jedna z výjimek učiněných ve prospěch procesu inkvisičního. Odůvodňována pak dále také tím, že appellace jest dovolena pouze nevinnému utlačovanému, že obžalovaný, jehož vina nebyla ještě uznána, může se tudíž jejího dobrodiní státi účastným, odsouzený však že má býti z dobrodiní tohoto vyloučen, poněvadž ne-

[1]) Proto bylo stálou formulí v těchto rozsudcích při pokáních: »Retenta nobis et nostrorum cuilibet ac nostris in officio inquisitionis successoribus plenaria potestate addendi, diminuendi, commutandi ac etiam remittendi in praedicta poenitentia sive poena, si et quandocunque nobis vel eis visum fuerit expedire.« *Bernardus Quid.*, Practica P. II. n. 5.

[2]) Gregorius IX, 7. novemb. 1236 »Excommunicamus«: Item proclamationes et appellationes huiusmodi personarum (i. e. haereticorum et eorum fautorum) minime audiantur. Urbanus IV »Licet ex omnibus« et »Prae cunctis« 20. března a 28. července 1262; c. 11 in VI⁰. Ut officium: Denique volumus, ut ea omnia viriliter exequamini (si opus fuerit), invocato auxilio bracchii saecularis, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescite. Zákon Commissi Fridricha II prohlášený Innocencem IV v bulle »Cum adversus« z 31. října 1243: Omne insuper proclamationis et appellationis beneficium ab haereticis, receptatoribus et fautoribus eorumdem, penitus amovemus.

mohl býti prohlášen za vinna leč jen na základě vlastního doznár nebo na základě zákonitých důkazů, které je nahražovaly.[1])

Však ani appellace z nálezův interlokutorních nebyl vždy přípustna. Bylo rozeznáváno, zdali škoda, která appella odůvodňovala, byla napravitelna nebo ne. Byla-li škoda napraviteln jako když na př. obžalovaný byl odsouzen k trapnému výslechu be spolupůsobení inkvisitora a biskupa, mohl soudce appellaci potlačiti tím že chybu při processu učiněnou napravil. Nemohl toho však učinit byla-li křivda nenapravitelná, na př. jestliže obžalovaný byl skutečn podroben trapnému výslechu proti pravidlu nařízenému.

Instancí, které appellace byla podávána, byl pape sám, neboť jemu byli inkvisitoři bezprostředně podrobeni, jak co týče rozhodnutí otázek generalních, vztahujících se na činno inkvisice, tak také ohledem změny rozsudků jednotlivýc Ježto v takovýchto případech inkvisitoři a appellanti museli kona cesty do Říma, a papežové takovýmito záležitostmi byli by bývali příl zaneprázdněni, dále pak poněvadž inkvisice při své rozsáhlosti nemoh býti ponechána sama sobě, nýbrž spíše pro zachování jednoty ve vše důležitých otázkách jevilo se nutno zříditi vyšší řídící instanc jmenoval již papež Urban IV roku 1262 kardinala Orsiniho generalní inkvisitorem (generalis inquisitor). K němu měli se inkvisitoři písemn nebo osobně obraceti ve všech těžkých případech naskytnuvších se p vykonávání funkcí svých. Tento pak měl vyžádati rozhodnutí papežov samostatně měl vyřizovati jiné, zejména běžné záležitosti, tak že j v těchto byl soudcem delegovaným, ostatně však měl jen věci pape připravovati a jemu při jejich vyřizování raditi. Tento úřad zůst však jen do roku 1294 obsazen, a když byl Kliment VI (1342—135 ještě jednou generalního inkvisitora ustanovil, nebyl po té, jak se zd obsazován, nýbrž papežové v daných případech, zejména při podaný stížnostech svěřovali vyšetřování a visitace vyšším církevním hodn stářům, zvláště kardinalům.[2]) Ve století 16. stala se instancí vyšš již appellace byly podávány, kongregace inkvisiční neboli svaté Officia, první z pěti konkregací u kurie římské Sixtem V zřízených

[1]) *Pegna* k Eymeric. III. com. 31: Quoniam appellationis remedium ad praesidiu innocentiae, non ad defensionem iniquitatis, fuit institutum... (C. 41 a 31. II. t. XXVII Manifestum est enim neminem de haeresi definitive damnari, nisi vel confessus vel legitii convictus fuerit. Rursus a definitivis non appellatur ad fidei favorem et odium haereticoru ne iudicium protrahatur.

[2]) *Hinschius*, u. d. str. 457 n.

[3]) *Tanon*, u. d. str. 434.

Appellace, která byla podávána písemně s udáním důvodu, jenž
ní dal podnět, nevedla nutně k suspensi procesu. Inkvisitor
ředevším uvážil její motiv a jen tehdy zastavil proces, když se
u appellace zdála býti oprávněnou, nebo ve všech případech, jež byly
osti závažny, aby odůvodnily poslání záležitosti k soudci vyššímu.
o té odevzdal appellujícímu tak zvané listy reverentialní, apostoli
everentiales seu affirmativi, v nichž prohlašoval, že podává
ppellaci z úcty ke stolici apoštolské, k níž odkázal appellujícího.
estliže však důvod nezdál se mu zákonitým, prohlásil appellaci za
rivolní a pokračoval v procesu, když byl appellantovi poslal list,
němž mu oznamoval své rozhodnutí. To byli tak zvaní apostoli
efutatorii nebo negativi. Obžalovaný však nebyl povinen podrobiti se
omuto rozhodnutí; bylo mu volno buď upustit od svého odvolání nebo
ři něm setrvati a je předložiti soudci vyššímu, který pak celou zá-
ežitost sám projednal, považoval-li za legitimní důvod, jejž inkvisitor
okládal za postrádající podkladu. Rozhodnutí pronesl soudce vyšší na
ákladě akt procesních a listin strany. Inkvisitoři nebyli povinni sledovat
ále záležitost; neměliť ani času ani prostředkův, aby se odebrali do
Říma a tam hájili své jednání.[1])

Od těchto appellací třeba rozeznávati zmírnění trestův od
nkvisitorův uložených, která uděloval někdy papež na prosbu
dsouzených. Jsou to pouhé změny trestů, které papež povoloval buď
římo nebo nejčastěji posílal odsouzené zpět k inkvisitorům, aby určili
iné menší tresty místo těch, které uložili.[2])

V.

Chceme-li nyní ještě na konci pojednání svého o inkvisici
spravedlivý soud pronésti, třeba nám dobře rozeznávati mezi
zásadou čili principem a jeho použitím. Co se týče použití principu,
nelze popříti politování hodných vad a nedostatků při
soudech inkvisičních. Tyto nedostatky spočívaly především
v nedostatečném soudním procesu, ačkoli s druhé strany
nelze upříti, že proces tento byl autoritou církevní daleko lépe a
přesněji uspořádán než při tehdejších soudech světských. Zásada, že
formalní haerese jest nejtěžším proviněním, vyplývá
sama sebou z přijetí víry křesťanské v positivní její podobě, žila

[1]) *Eymericus,* III. De appellatione, quae fit ab inquisitore p. 353—356.

[2]) *Tanon,* u. d. str. 434 n.

již v staré církvi a měla své kořeny v přesvědčení všech stole Přidržovánoť se pevně názoru, že církev má s člověkem smilovár poněvadž je člověkem, a že jej trestá, poněvadž je hříšníkem, a práv tím že jest k němu milosrdnou, ježto hřích a provinění pronásleduj V každé spořádané společnosti jest blaho a bezpečno celku nejvyšším zákonem; stejně musela se i církev stars o neporušenost víry a mravů, jež považuje za podstatnou podmínk blaha a bezpečnosti, a to v té míře, jak toho velikost dobra, o n jde, a velikost nebezpečenství dobru tomuto hrozícího vyžaduje. Kři sťanská společnost nemohla se cítit přesvědčením, které sna měl vinník, k tomu pohnutou, aby klidně přihlížela k zevnějším projevování a šíření lichých zásad a názorů, právě tak jako nenecháva bez trestu na př. cizoložníka nebo vraha, jenž se dovolával své bludného svědomí, které nechtělo ve skutku vidět hříchu. Zákonodárst považovalo za povinnost jednoho každého, aby správně řídil své svědom nebezpečných bludů je uchránil, neuzavíral se tvrdošijně poučení, kte každému obžalovanému v dostatečné míře bylo skytáno. Zjevná formalní haerese jest a zůstává v očích církve trestuhodnou a by právem trestána. Při applikaci trestů v jednotlivých případech moh se ovšem státi a staly se chyby, poněvadž applikace ta jest věcí prav moci soudní, nikoli však úřadu učitelského; vůbec závisí od kriminální práva oné doby, od vládnoucích názorů soudních, které ve svém fo zevnějším i církev přijala. Tresty proti krádeži spojené s vloupáním proti padělání mincí atd. byly v mnohých zemích mnohem krutě než tresty inkvisiční. Ostatně často právě ti vytýkají ukrutnost di vějším dobám, kdož proti ohavnostem doby naší sotva tichou stížnc pronésti se odváží. Ani naše doba není ještě daleko přese všechnu tolik v chvalovanou a oslavovanou humanitu prosta všeho barbarství; barbarst to jeví se v ní toliko v jiných formách, které snad právě pro jeji licoměrný obal pozdější svět právě tak odsoudí, jako zavrhla na doba doby minulé pro jejich nezastíranou hrubost.[1])

Případný po našem zdání soud pronáší o inkvisici vynikaj katolický historik Grisar,[2]) když praví: „Ve svém středověké zjevu není nám inkvisice se svými známými vadami nedostatky při procesu soudním idealem pro všech budoucnost. Obrožená doba 12. a 13. století zřizovala však je soudy na základě správného v sobě názoru o jediné oprávněnos

[1]) *Hergenröther*, u. d. str. 605 n.

[2]) *Grisar*, Das Mittelalter einst und jetzt. (Hist.-pol. Blätter, Bd. 129, str. 74

užby poskytnouti, a tuto službu navzájem bohatě mívá odměněnu zase n, že zúrodněno, prohloubeno a povzneseno těmito ideami náboženskými dosahuje svých nejlepších met, svého nejvyššího vzepjetí a likosti. „Jako všecka umění z náboženství vytryskují, z něho ideje, h a nadšení čerpají, jako již chor staré tragedie za vznik svůj kultu kuje, tak musí pravý umělec, vates, t. j. prorok a básník hledati nto bod jednoty všeho lidského, a z tohoto dna kastalského pramene spirace si přinášeti. Dějiny umění, praví Vischer, ukazují, jak nádně produkce klesá, když umění považuje se za prázdnou formovou u, jak jen tam stává se velikým, kde zúrodněno jest ideami duševními, láště náboženskými. Náboženská potřeba jest nejsilnější vzpružinou lturního procesu lidstva, náboženské vědomí každé doby a každého roda jest nejjistějším a nejjemnějším měřítkem dosaženého právě upně kulturního. Je specielně matkou umění.“[1])

Tím ovšem není řečeno, že by náboženství přímo bylo jedným zdrojem umění. Nikoliv. Umění, jsouc udavatelem života, rpá ze života. Každá veliká idea, každý veliký cit stává se jeho rojem a jeho předmětem. Ať Bůh, ať člověk, ať příroda, ať vlast, rod, lidstvo neb jednotlivec, ať život sám neb jednotlivý stav psychický, ska, nenávist, radost, bolest — vše to může býti a jest obsahem umění. st ovšem přirozeno, převládá-li jistá idea neb jistý psychický stav ve olečnosti jisté doby, bude převládati i v umění té doby. Jest-li to idea boženská, bude umění náboženské. A čím bude náboženský život ubší a opravdovější, čím vyšší a vznešenější bude pojetí Boha, čím stší a pravdě bližší bude náboženství, tím čistším a světějším bude jeho umění. Neboť „jaké náboženství, takové umění.“

Fetišismus národů na nízkém stupni kultury se nalézajících dovedl v umění vytvořiti nic než ohyzdné podoby pitvorných bůžků, jně odporných jako ubohých, dokumentujících jasně nízkou úroveň lturní i náboženskou.

A umění Egypťanů zda není věrným obrazem jejich náboženství? To náboženství Smrti, to náboženství velikých, majestátních st, mystického ticha a nerozluštitelných záhad, to náboženství nenečného, ale málo duchově pojatého života posmrtného: zda mohlo lézti věrnějšího výrazu nežli jsou jejich kolossální, úžas budící yramidy, jejich záhadné sfingy, jejich reliefy pokryté týmž, čně se opakujícím typem člověka zrozeného ve stínu Smrti? Ta ěsta mrtvých kolem měst živých, ty rozlehlé chrámy, ty paláce králů, eré nejsou vlastně nic jiného nežli zase chrámy, ty obelisky, ty enalithy, ty sloupy pohřebním svícnům se podobající — nade vším koby vládlo majestátní ticho Smrti, jejíž idea proniká celým náženstvím a dává ráz také umění z náboženství toho vyvěrajícímu.

A co o Egypťanech, to měrou ještě vyšší možno říci o Indech. de není již smrt, zde jest nirvana, která jest horší nežli smrt. Brahminská kese stejně jako učení Buddhovo ochromily život. Všude u nich vidíme

[1]) *Dr. Josef Müller,* Eine Philosophie des Schönen in Natur und Kunst.

tu drtivou sílu, která ohromuje člověka před bohem, jak v náboženst tak v životě, tak v umění. Neboť co Indové v umění velkého vykona to všecko stalo se jen k poctě bohů jejich. Podivuhodné, obrovsk pagody, vybudované úmornou prací a vytrvalostí neobyčejnou, chrán a kláštery, pod zemí i na zemi, posvátné Vedy, hrdinské eposy Ramajai a Mahabharata a ostatní památky sanskrtské — to všecko ukazu jasně, jak veškeré toto umění Indů, výtvarné i slovesné vyvěrá ce z náboženství.

A sledujeme-li dějiny ostatních národů východních, Babyloňanů Assyřanů, Peršanův atd., všude vidíme týž zjev: náboženst vtiskuje umění svůj ráz, jest prvním zdrojem a principe umění, které z něho čerpá, s ním roste, v něm žije, s ní trvá a s ním padá: mimo ně takořka neexistuje.

U židů, kteří jakožto nositelé idey Messianské jediní ve star věku zachovali si ideu jednoho osobního Boha, pro nebezpečí modl služby hrozící od okolních národů zakázáno bylo jakkoli zobrazov a představovati Boha. A hle, důsledek hned vidíme i v umění. Předevš ovšem v umění výtvarném. Nic v malířství, nic ve skulptuře, kromě dv andělů nad archou úmluvy a architektura jedinou — arciť nádhernou - representaci nalezla v chrámě Šalomounově. Podobně poesie jejich p strádá eposu; neboť epos, jak praví Dr. J. Müller,[1]) jako čistě umělec tvar nemohl u židů kvésti, jelikož historické události jsouce předměte knih kanonických z profanního představování byly vyloučeny; za to t mocněji a nádherněji vzplanulo náboženské nadšení v jejich hymne a žalmech a v posvátné hudbě chrámové.

Markantním negativním dokladem vlivu náboženství na umě jest mohamedanismus. Mohamedanismus, který znamená zhorše v pojetí osobního Boha, který není vlastně nic jiného než monotheic pohanství, který svým fatalismem a hrubou smyslností v pojímání nej tohoto života, ale i života záhrobního zvrátil život v hrubé násilí smyslné rozkošnictví, který vyloučil ze své říše vše vznešené a ideal ten mohamedanismus nemohl ovšem býti vzpružinou krásy a umě A přece i zde, v této duševní prázdnotě, vypučel květ žhavých, exotický barev orientálních v básnictví arabském a perském (Firdussi, Haf Dželaddin) a v jejich architektuře, vyznačené tolik pohádkovým leske a přepychem (Alhambra u Azzahra ve Španělích). — Byli to ovše činitelé jiní, kteří zde umění k rozkvětu přivedli. Zde náboženství neby „matkou" umění. Vždyť u většiny národů přijavších islam utlume bylo umění naprosto, jako vůbec utlumen a zničen byl veškerý vy život a vyšší touha. Ale tam, kde umění vlivem jiných příznivý podmínek zůstalo zachováno, svědky jsme zase téhož zjevu: umění p způsobuje se duchu náboženskému čili jinými slovy: náboženství sv ráz vtiskuje i umění. Ten svět džinnův a džinnijí, obrovských ifrit mocných a zlých, hurisek pozemských i z ráje Mohamedova, svět báječný pokladův a rozmařilé nádhery, svět dobrodružných cest a nemožný

[1]) *Dr. Josef Müller* tamt.

nauky křesťanské, zastupované Bohem stanovenou autoritou církevní. Instituce opírala se o přesvědčení od dob církevních Otců trvající, že světské prostředky moci jak představených církevních tak také občanské vlády ve společnosti naskrze křesťanské jsou bez odporu oprávněny a povolány skytat účinnou pomoc k odvrácení a zamezení nebezpečenství od haeresí duším hrozících, když poučování a napomínání při bludařích tvrdošijných nemělo úspěchu. Inkvisice platila přímo ochraně církve a nepřímo ochraně křesťanského státu; svou činnost rozvíjela používajíc sil církevních i státních zároveň, svou oprávněnost k náboženskému soudu nad haeresí dostávala však jen od církve. Špatně rozuměl by však své době každý katolík, jenž by dnes jinak než historicky mluvit chtěl o této instituci prospěšné pro cizí doby a poměry úplně vymizelé.“ Právem označuje zde duchaplný dějepisec všeobecné vědomí víry za základ pro způsob, kterým jednáno s bludaři ve středověku.

Když v době reformace západ ztratil poklad jednoty víry, nemohlo bludařství považováno býti již za zločin občanský; proto také od té doby haerese zmizela ze státních zákonů trestních. Za podstatně změněných poměrů je zajisté nejlépe, když stát skytá svobodu náboženskou. Jen takovým náboženským názorům, naukám a obyčejům, které zřejmě pohrdají zákony zdravého rozumu a přirozené mravnosti a tím ohrožují jeho existenci, musí netoliko odepříti uznání a toleranci, nýbrž i se všelikou rozhodností proti nim vystupovati. Kdyby na př. utvořila se náboženská strana, která by shledávala v přinášení lidských obětí nebo ve fenicko-babylonském kultu Astarty něco svatého a obnovení hodného neb obnovovala zásady Novokřtěnců z Münsteru, nebo kdyby sekta Mormonů, která ani ve Svobodných Státech severoamerických nebyla uznána za snesitelnou, v Evropě se chtěla usaditi, kdo mohl by žádat od moci státní, aby těmto sektám poskytla uznání nebo toleranci, kdo by nemusel spíše za její povinnost považovati, aby je všemi prostředky potírala?

Ostatně církev také nikterak nežels, nýbrž spíše raduje se z toho, že přísné tresty středověké proti bludařům byly odstraněny, neboť, jak praví Pius X,[1]) „srdce přísným jednáním k Bohu vésti jest marná naděje; ano příliš ostrým bičováním bludův a příliš prudkým káráním chyb škodí se často víc než prospívá.“ Řídic se podle vzoru božského

[1]) Encyklika ze 4. října 1903: »Non enim in commotione Dominus (3 Reg. 11). Allici animos ad Deum amariore quodam conatu speratur perperam: quin etiam errores acerbius increpare, vitia vehementius reprehendere damno magis quam utilitati aliquando est.«

Spasitele nemá církev nalomenou třtinu zlomiti, ani doutnajícího knotu uhasiti. Ve zkoušce osvědčí se pravá víra. Plevy, nikoli pšenici, odvěje prudký vítr. Konečně mocí a násilím blud se nikdy nevykoření; jestiť tak starý jako hříšné pokolení lidské; církev musí jej potírati věrou a silou božského slova, důvěřujíc v zaslíbení toho, jenž „svět přemohl“: Brány pekelné jí nepřemohou (Mat. 16, 18).

Umění a náboženství.

František Dohnal.

„De nature donc, d'essence l'Art est religieux“, napsal jeden z nejpozoruhodnějších zjevů Mladé Francie, Charles Morice.[1]) Nepřijímám ovšem věty této v celém rozsahu. Umění samo sebou není náboženské, tak jako na př. samo sebou nemá rázu vlasteneckého, ačkoli v nějaké národnosti kotví. Ale jest úzký vztah mezi náboženstvím a uměním, tak úzký, že užšího, těsnějšího vztahu nelze si pomysliti. Zrozeno-li ve stínu Zjevení umění, tato vnučka boží, jak nazývá ji Dante,[2]) právě jako náboženství určuje a osvětluje náš poměr k původu a první příčině všeho, k Bohu. Každé ovšem svým způsobem. Domenou náboženství jest pravda; domenou umění krása. Ale nejvyšší pravdou, pravdou absolutní jest Bůh, který jest pravda sama — a nejvyšší krásou jest rovněž Bůh. Již z toho patrna úzká, essentielní souvislost mezi náboženstvím a uměním... Zároveň však i rozdíl obou. Neboť kdyžtě krása, jak Guyau tvrdí,[3]) své sídlo má především ve formě, v její úměrnosti a harmonii, tedy umění, které — abych užil slov Hellových, opisujících známou myšlenku — je smyslovým vyjádření krásy,[4]) samo sobě ponecháno, nemůže nikdy proniknouti k podstatě věcí; jest jen magickým zrcadlem, v němž odráží se pravda ve stavu symbolickém, smysly vnímatelném,[5]) je světlo, které zase světlo volá, jako pochodeň budí tisíce ohňův usnuvších v klenbách jeskyně křišťálové.[6])

Naproti tomu náboženství, jak praví Dr. Müller, hledá pravdu a vykoupení a nemůže se spokojiti obrazy sebe krásnějšími. Proto také umění nemůže nikdy nahraditi náboženství; ale může jakožto vůdce, jako ukazovatel k božskému, jako ztělesnění náboženských idealů dobré

---

[1]) *Charles Morice,* La littérature de tout à l'heure.
[2]) *Dante,* Peklo, 11.
[3]) La beauté reside surtout dans la forme, dans ses proportions et son harmonie. (*M. Guyau,* L'art au point de vue sociologique.)
[4]) *E. Hello,* L'Homme.
[5]) *E. Hello,* Philosophie et Athéisme.
[6]) *Charles Morice,* La littérature de tout à l'heure.

podobá se příbytku lidskému, jako bůh, kterému se tam klaní, sám podobá se člověku... Čím to, že aureolu, kterou dala světcům společnost moderní, umění antické nevynalezlo pro svoje bohy? To proto, že aureola jest viditelný paprsek ctnosti neviditelné, převedení duše ve světlo. Aureola předpokládá skrytou zář, jejímž slovem se stává. Toť radost, která se stává viditelnou. Toť křemen, který zjevnou činí jiskru v něm ukrytou. Avšak jestliže forma řekne všecko, jestliže neskrývá nic v hloubi své, jestliže Jupiter zjevuje se tak zcela, jestliže krása nabízí se očím celá, naprostá, jestliže dech neviditelný jí neproniká, jestliže tajemství nemá místa v ní: aureola nemá smyslu, protože není reflexem ničeho, protože není tu ohně vnitřního... Umění řecké má ještě za znak neohebnost. Je to fatalním v kráse i v takové, jakou je řecká. Nesklání se ku slabotě. Neusmívá se. Jeho čistota je přísná, krutá. Jeho skulptura je bez sladkosti, bez zbožnosti. Člověk by řekl, že ten mramor se bojí, aby nic nepopustil ze svých práv... Umění řecké jest representováno skulpturou, která nemá nic průsvitného. Skulptura, toť hmota v maximu své hutnosti..." [1])

Pak přišlo křesťanství a s ním radikální změna v životě, v názorech, mravech i v umění. Duše v pohanství zapomenutá a stlačená na minimum přichází ku platnosti. Člověk duchový, vnitřný nabývá převahy nad tělesným. Poznává, že tento svět jest jen prozatimní jeho vlastí; pravá jeho vlast že jest jinde, ne na této zemi, měnivé a pomíjitelné, a k té pravé vlasti, ku věčnosti obrací své zraky, své touhy, své srdce, své všecko. Řekové ovšem a ostatní starověk také znali sice život posmrtný. Ale jaký to rozdíl mezi názorem jejich a názorem křesťanským! Tam život posmrtný jest nutným zlem, kterému ovšem nikdo neujde, ale po něm také nikdo netouží — zde jest nejvyšším dobrem, jest předmětem touhy a cílem tohoto života pozemského. Křesťanství otevřelo nové obzory, daleké, širé, neobsáhlé, do říše idealů dosud nepoznaných a netušených, do říše Věčna a Nadsmyslného, do říše, v jejímžto středu zářila velebná postava Kristova, panenské Jeho Matky a kolem nich nepřehledné řady světcův a jiných nebešťanů. V jejich zářivých postavách vidí ztělesněnu krásu nadpřirozenou, která se stává idealem a předmětem umění křesťanského naproti umění pohanskému, které neznajíc krásy nadpřirozené spokojiti se musilo krásou čistě přirozenou a tělesnou.

Možno si pomysliti, jaký význam a jaký účinek tato změna měla na umění. Neboť, jak dobře napsal F. Böhmer, „je-li umění skutečné zobrazením idealu a ozřejměním jeho ve formě smyslově pochopitelné, je-li zjevením věcí božských, viditelným odleskem nekonečného v podobě omezené, kde nebe se znázorňuje v pozemském rouše: pak právě křesťanství otevřelo snahám uměleckým nové pole a nové prameny, o tolik vznešenější, krásnější a bohatší, o kolik převyšuje křesťanství naukou o Bohu, nebi a člověku anthropomorfické bajky pohanských dob."

Tam v tajemných chodbách podzemních katakomb, nad nimiž

[1]) *E. Hello*, Philosophie et Athéisme.

zuří šílený boj dokonávajícího starověku, který marně sbírá všecky síly své proti vítěznému znamení kříže a umírá zvolna ve své stařeckosti, ve své přeživlosti, ve své zvrácenosti, ve své ukrutnosti a znemravnělosti umírá se vším, co bylo mu vlastním a význačným, se svým náboženstvím, se svou kulturou, se svým uměním — tam pod zemí v těch tajemných chodbách katakomb dokonává se zatím obrození lidstva a tam také nové umění, umění křesťanské rysuje první znaky své, hledá slova k vyjádření duše své, ve freskách primitivních, neumělých a nesmělých, jakoby cítilo tíhu toho, že dosud se musí skrývati, že nemůže ven, na světlo, na povrch země... ale sotva dostává se mu svobody, rozkvétá rychle v umění skutečně veliké, v umění svérázné, v umění spontanní, vytryskle z hlubin duše instinktivně a samovolně.

Středověk! Tolik tupený, protože nechápaný! A podivuhodno, že právě v něm dochází umění toto svého nejčistšího výrazu. Ve všech tvarech, ve všech odvětvích.

V architektuře především. Jako pro umění antické význačným bylo jeho sochařství, tak pro středověk význačným jest jeho stavitelství. A je to přirozeno! Neboť duch, jehož posledním cílem a středem všeho byl Bůh, na prvním místě zajisté se snažil zbudovati důstojný stánek k poctě toho Boha svého. Ty různé slohy: basilikový, byzantský, romanský, gothický atd., z nichž každý představuje řada velikolepých památek stavitelských, jsou trvalými pomníky vznešené snahy této. Každý z nich má své krásy a přednosti, ve všech vyjádřena duše té doby, duše veliká, duše nadšená, duše zanícená láskou k Bohu, ale nejvelebněji přece jen v gothice, v níž vyzpíval středověk své nejvyšší sny, nejvyšší touhy, nejvyšší vzepjetí krásné duše své... Ty gothické dómy a kathedrály imposantních rozměrů, na nichž s úctyhodnou vytrvalostí pracovaly celé generace, ty vysoké věže pnoucí se do oblak jako prst země ukazující k nebesům, ty nesčetné sloupy a pilíře jako les vyrůstající v prostorách chrámových, štíhlé a lehké, jakoby pro ně neplatily zákony tíže, ztrácející se v závratných výšinách v umělé spleti podivuhodně a směle klenutých oblouků, ty útlé, jakoby duchové a přece tak gigantské formy všeho, to tajemné pološero, v něž světlo denní sotva probleskuje barevnými okny a hraje duhovými barvami „pozměněno v krvavý nach, ve skvělý ametyst a topas, v mystické blyskání drahokamů, v podivná osvětlení, která se zdají býti průlinami do ráje“,[1]) to tajemné pološero, které již samo jakoby dotýkalo se srdcí dotekem Tajemství — to vše zajisté jest úchvatným výrazem duše v pravdě křesťanské, duše planoucí touhou a láskou k Bohu, duše povznášející se vysoko nad úroveň všednosti a pozemskosti.

Podobně i v ostatním umění. (O. p.)

---

[1]) *H. Taine*, Filosofie umění.

bájek a parabol a anekdot roztodivných, svět hrubé smyslnosti a osudného fatalismu — toť svět, který totožným jest koranu i umění v ovzduší jeho vyrostlému.

Nejvýše ve starověku povznesli se v umění Řekové. A hle, polytheismus Řeků a jejich umění jest vlastně jedno a totéž. Tak úzký je zde vztah mezi náboženstvím a uměním. Vizme jejich náboženství.

Náboženství Řeků jest kultem tohoto života par excellence, jest kultem tělesné krásy a zdatnosti, jest adorací přírodních krás, harmonického života a radosti. Tento svět jest jim nejvyšším vyjádřením krásy, jež úplně jim dostačuje: pro onen svět, pro život posmrtný nemají smyslu. „Nemají smyslu“, píše H. Taine,[1]) „pro onen nekonečný vesmír, v němž pokolení, národ, každá omezená bytost, nechť je sebe větší, jest pouze jedním momentem a bodem. Věčnost nevztyčuje před nimi svou pyramidu z miliard století... Nezabývají se jako ostatní, jako Indové, Egypťané, Semité, Germani vždy se obnovujícím kruhem stěhování duší, ani věčným a mlčelivým spánkem hrobovým, ani beztvárnou a bezednou propastí, odkudž tvorové vycházejí jako z pomíjejících par, ani Bohem jediným, všeobsáhlým a hrozným, v němž soustřeďují se veškeré síly přírodní a pro něhož nebe a země jsou pouze stanem a podnožkou, ani onou mocí vznešenou, tajemnou, neviditelnou, kterou uctívání srdce odkrývá skrze věci a za věcmi.[2]) Onen svět jest pro ně pouze neurčitý příbytek prázdných stínů, jest pro ně jako ona země egyptské mlhy, o níž mluví Homer, bledá země mrtvých, zahalená ponurými mlhami, kde malátné fantomy, podobné netopýrům přilétají v zástupech, pronikavě křičíce, naplňovat a ohřívat své žíly pitím červené krve obětí z jámy.“ [3]) Proto ani netouží po onom světě; ale naopak tam v polích Elysejských heroové vzpomínají na tuto zem a na život na té zemi. Život na této zemi zůstává pro ně předmětem touhy i na onom světě, idealy tohoto života jsou pro ně idealy i života posmrtného. Když Odysseus, potkav Achillea v Hadu, blahořečí mu, že jest ještě první mezi stíny, tento mu odpovídá: „Nemluv mi o smrti, slavný Ulysse. Raději bych byl dělníkem a sloužil za plat člověku bez dědictví a který by se pracně živil, raději to, než veleti všem mrtvým, kteří kdy žili. Ale mluv se mnou spíše o mém slavném synu, řekni mi, byl-li prvním ve válce.“ Tak za hrobem zaměstnává ho ještě přítomný život. „Duše rychlého Achillea se pak vzdaluje, kráčejíc velkými kroky po louce kopíčkové, veselá, poněvadž jsem jí řekl, že její syn je slavný a statečný.“ [4])

U Řeků není rozdílu mezi bohy a lidmi, jen že bohové jsou krásnější, větší a silnější. Ale podléhají útrapám jako lidé, mezi nimiž rádi prodlévají, s nimi se mísí a obcují, mají tytéž zájmy, tytéž spory, tytéž hněvy, tytéž vášně a tytéž pudy jako lidé, mají lidské tělo, jsou

[1]) *H. Taine,* Filosofie umění.

[2]) *Tacitus,* De moribus Germanorum: »Deorum nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.«

[3]) *H. Taine* tamt.

[4]) Homer. Srv. *H. Taine,* Filosofie umění.

poranitelni, třebas nesmrtelní, a nejvyšší z nich, Zeus, jako viděl své povýšení, tak jednou snad uvidí i konec své vlády.[1])

Jediným pravým bohem jejich je krása. Také vidíme často na příklad v Odyssei, když Odysseus nebo Telemachos potkají krásného cizince, ptají se, není-li bohem. A Herodot vypravuje o jakémsi mladíkovi na Sicilii, že pro svou neobyčejnou krásu tělesnou uctíván byl jako bůh, a po smrti mu také skutečně jakožto bohu i oltáře zbudovali.

Tedy kult tělesné krásy a zdatnosti — toť vlastní jejich náboženství, toť obsah a účel jejich života, obsah a účel i jejich umění.

Právě proto jejich umění nemá vyšších vzletů, nemá nadzemských visí a tuch, nemá nic z onoho světa a z tajemných končin království duše. Jest klidné, úměrné, harmonické, ryze formové, všecko soustředěné v kultu krásného těla lidského. Jest naivně prosté a jednoduché jako prosté a jednoduché bylo jejich cítění. Celý divadelní kus na příklad lze říci dvěma třemi slovy. Ajas sešílev pohubí dobytek v táboře, domnívaje se, že vraždí nepřátele; stydě se pak za to, sám se zavraždí. Jejich Homer, který jest nejen básní, ale biblí Řeků, jest prostým líčením života lidí a bohů. Jejich chrámy jsou malé cely podobné ostatním příbytkům lidským, žádné shromáždiště lidu, ale takový relikviář, mramorová schránka pro sochu toho kterého boha. Jejich skulptura, v níž umění jejich dosáhlo svého vrcholu a jež jest uměním řeckým par excellence, uměním u nich nejvíce pěstěným a nejvíce popularním, uměním možno říci ústředním, ku kterému všecka ostatní umění více méně se odnášejí, ta skulptura je také nejčistším výrazem jejich uměleckého idealu, který byl: vystihnouti krásu těla lidského, těla zdravého, silného, krásného, harmonicky stavěného, vystihnouti ji do nejmenších podrobností, do nejjemnějších záchvěvův a stažení svalů — toť byl ideal umělce řeckého, více nežádal. Líčiti duševní stavy, ty jemné, subtilní záchvěvy duše, dáti tomu krásnému tělu také výraz vnitřního oduševnění — něco takového bylo umělci řeckému naprosto neznámo. Jejich sochy jsou krásná těla bez duše; není v nich známky života; jsou klidné, ledově klidné, jako ten mramor, z něhož byly zhotoveny. Vždyť i to oko, kterým nejvíce duše prozařuje, ve kterém nejvíce se zrcadlí — to oko nechávali bez zřítelnic, mrtvým, neživým!

„Význačnou známkou umění řeckého“, charakterisuje duchaplně svým způsobem umění řecké E. Hello, „je vztah rovnosti mezi ideou a formou. Krása jest účelem, krása jest nástrojem; ideal umělcův jest realisován. Nebylť příliš vysoko, aby byl dosažen. Umění vyjadřuje úplně krásu, kterou umělec nalezá ve své duši, ale kterou může postaviti na dosah svých ramenou. Mramor není rozbit, je zpracován elegantně. Obzor nerozšiřuje se za dílo; chrám se nezvedá. Sloup elegantní a pravidelný vyznačuje charakter ducha, který zbudoval tuto budovu bez velikosti. Modlitba unáší s sebou k nebi vše, čeho se dotýká, protože vystupování jest její podstatou. Ale chrám řecký, bez hlasu, bez touhy, sploštěním svého vrchu prozrazuje hranici své myšlenky. Chrám řecký

[1]) *Aischylos,* Prometheus.

Za rok připravil se ke zkoušce, jíž se též s velmi dobrým pro-
pěchem v Litomyšli podrobil. Cesta na studie a do světa byla mu tak
tevřena. Ale do studií se mu valně nechtělo. Hospodářství a příroda
ábily jej stále více než knihy. Vůle rodičů byla však mocnější než
eho nechuť. Šel tedy roku 1830 na studie, se slibem, anebo spíše
hrozbou, že bude myslivcem, neprospěje-li první rok ve škole. I při-
inil se, aby neprospěl; ale přirozená vloha byla silnější než jeho úmysl.
Nešlo to — a tak bylo rozhodnuto o celém směru jeho života.

Gymnasium studoval v Jindřichově Hradci, zůstávaje u různých
lrobných řemeslníků. Nejdříve bydlil u „ňáké paní pensionářky", jež
e pilně přiživovala z jeho potravin, šidíc malého studenta jak mohla.
Proto se přestěhoval k jistému řemenáři, od něhož přešel k panskému
ednáři a v syntaxi k mydláři. A zde právě, v příjemném ovzduší
enkovského městečka se starými studentskými tradicemi, patrimoniálním
řízením a svérázným životem, prožil veselý a bezstarostný život
tudentský, uče se zároveň poznávati a správně nazírati i na společenské
existenční poměry drobných řemeslníkův a měšťanů, s nimiž se stýkal.
Odtud datuje se překvapující až znalost i nejmenších podrobností ze
ivota malého města českého, jež mělo dosud svůj zvláštní ráz a
harakteristické zabarvení, nesetřené ještě nivelisačním duchem horečné,
še uniformující doby dnešní. Vše bylo jiné, rázovitější a barvitější
než dnes: život studentů, jejich lásky, plesy, šprýmy, divadla, jejich
poměr k měšťanům a patrimoniálním úředníkům, i život městských
příslušníků.

Jak mnoho barvitých a silných dojmův odnesl si odtud, viděti
nejlépe na studentských jeho obrazech: Matka studentů, Povolán a
vyvolen, Štěpánův Vít a Prášek a Heřmánek.

Plastické a malebné líčení života studentského, jejž učinil pozadím
právě řečených novel, svědčí zřejmě, jak silné a živé byly dojmy
ehdy zajisté, když tak nezapomenutelně vryly se do vnímavého nitra
mladého studenta.

Vědomí o své národní a kmenové příslušnosti však dosud neměl;
a i to málo, co z domova přinesl, stíral a ničil pobyt na školách,
ehdy úplně německých. Sám o tom vypravuje ve „Vzpomínkách":
„My ubozí Češi nenaučili jsme se v Hradci vážiti si své řeči a národnosti.
My jsme zůstali neteční, lhostejní k české řeči, k české vlasti, k české
národnosti, že nám nikdo očí neotevřel, srdce nerozehřál, nás pro české
zájmy nezískal... Jen po německu jsme byli vychováni. My o českých
dějinách, o českých velkých mužích, o české literatuře ve škole nic
neslyšeli..."

Vlasteneckého professora Hrubého, jenž první probouzel českého
ducha v gymnasistech jindřicho-hradeckých a jenž učinil vlastence
z Tupého (B. Jablonského), o několik tříd výše studujícího, již ne-
zastihl. Bylť přeložen, a tak dán i professorům srozumitelný pokyn,
aby v duchu jeho nepokračovali. V poesii začal na chvíli učiti češtině
místní kaplan-vlastenec Slavíček, ale brzo mu to úřady zakázaly.
A tak neměl náš Hlinka jako student o vlastenectví ani zdání. Uměl

česky mluviti, ale psáti ho vůbec snad ani nenapadlo. Nicméně styky s prostým a malým člověkem českým, jež stále v Hradci i doma o prázdninách pěstoval, udržovaly v něm přece jen spojitost s českým duchem a českým jazykem.

Idea češství a slovanské vzájemnosti kmitla se před očima studentův i měšťanů hradeckých jen jedenkrát, a to roku 1831 a 1832, kdy po nešťastném polském povstání projížděli Hradcem polští emigranti, a projevila se — nosením modrých čepic s červenými páskami.

České uvědomění spalo však klidně dále pod kulturním nátěrem německým. A ani pobyt na filosofické fakultě v Praze, od roku 1836 až 1838, neprobudil českého vědomí Hlinkova. I tu zůstává u malého řemeslníka, „ševce-dekretáře", pilně studuje a klidně, s humorem mladého, zdravého a energického člověka snáší bídu i starosti chudšího studenta. Poslouchal mathematiku u přímého a přísného Jos. L. Jandery, filosofii u Fr. Exnera, přírodopis u J. Sv. Pressla, esthetiku u A. Müllera, jehož kritiky o literatuře, divadle a uměleckých výstavách v „Bohemii" (tehdy ještě listě belletristickém) uveřejňované s chutí četl. Četl tu i Danta, studoval vlaštinu a frančinu, zkrátka snažil se pochytiti co nejvíce.

Nejvíce poutal ho Herbartovec Exner a filosofie vůbec. „Vjel do mne," praví ve „Vzpomínkách", „toho času jakýsi filosofický duch. Filosofie mně šla nade všecko, ať byla jakákoli."

Za to nelíbily se praktickému jeho smyslu příliš theoretické přednášky professora fysiky Hesslera, neboť stěžuje si, že „zabýval se mnoho theorií, praxí málo, scházely zkoušky, pokusy." Ježto však ani v Praze nepřišel do styku s probudilejšími kruhy českými, zůstal i tu národně lhostejný. Mladé a silné vlastenecké kvašení tehdejších let nemělo tedy žádného vlivu na jeho pozdější vlasteneckou a literární činnost.

Silnější a plodnější bylo stálé a zdravé působení venkova, kamž se Hlinka po všechna leta studií vždy o svátcích a prázdninách vracel. Doma a v okolí poznává lid stále z nových a nových stránek. Naučiv se již na Moravě hráti na housle a utvrdiv se na nástroji tomto i v Hradci, hraje mladé chase vesnické se starým dudákem, a chasa výská a tančí, dudák dupá, dudy kvičí, a náš Hlinka hraje vesele často celé hodiny. Zde mezi prostým a upřímným lidem je mu nejvolněji. Nerad „dělá pána", jak zdá se jeho matce i sestrám, vyčítajícím mu, že na sebe málo dbá, chodě klidně třeba v otcově starém kožiše. Zde tráví celé hodiny příjemnými rozhovory s usedlými sousedy, chytá ryby a raky, pálí s otcem kolomaz, kolaří a bednaří, poslouchá otcovy rozumy o „jezovitech", Napoleonovi, císaři Josefovi, dává si vyprávěti od starého „pazderky" a staré své šprýmovné babičky pohádky a pověsti, cpe matce, jež ráda si zakouří dýmku, vaří s ní různá kořen a sbírá tak nevědomky zkušenosti a dojmy pro malebné a plastické své obrázky z patriarchálního života venkovského, prosycené vůní české půdy. To byl svět, jejž miloval až do své smrti.

Někdy zajel si i na Moravu, k milému strýci sládkovi, jenž uči jej poznávati život lidský zase s jiné stránky. A tím vším dán by příští jeho literární dráze pevný a význačný ráz.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Přes dvě stě povídek a obrazů, jež Fr. Pravda napsal, představuje zajisté dílo neobyčejně rozsáhlé a bohaté, svědčíc tak o velice živé a roznícené tvořivosti. Dílo rozsáhlé, ale v částech svých co do kvality velice nestejné.

K první své práci, k povídce „Dvě svatby najednou“, přistoupil Pravda už jako hotový, zralý, třicetiletý muž; je tedy celé dílo jeho ovocem zralého věku, ustálených a pevných názorů. Proto také od začátku až do konce jest dílo to v nejvýznačnějších svých rysech celkem stejné, žádného vývojového vzepjetí nejevící. A to nejen po stránce ideové, ale i po stránce formální. Hned první jeho povídky hovoří k nám určitě a jasně o přesně vyhraněné a odlišné individualitě svého tvůrce, ano jasněji a určitěji než povídky z let pozdějších, které nejsou namnoze ničím jiným než variací na staré, často jím samým lépe již zpracované thema. Jen jazyk se zdokonaluje; citový a ideový obsah zůstává však stejný, vyvěraje z jednoho a téhož pramene, dosti bohatého zajisté, ale přece jen ne nevyčerpatelného, o čemž svědčí časté opakování celých partií v různých povídkách. Nové směry a nová hesla literární se ho vůbec nedotkly; zůstal stále týž až do smrti. Mohl by se zváti ztrnulostí tento naprostý nedostatek vývoje, ale je to jen výsledek hotovosti a zralosti ideové i citové, s níž vstoupil na dráhu své literární činnosti.

Proto není též třeba děliti a studovati dílo toto v jednotlivých vývojových jeho stadiích, nýbrž můžeme pojímati je prostě jako celek s určitými význačnými vlastnostmi, nepatrně jen odstíněnými.

Nemalý, snad největší podíl na charakteristickém tomto znaku díla Pravdova měl zajisté neměněný, klidný tok jeho života, jenž více než půl století tiše a nerušeně plynul v zapadlém koutku Šumavy, kde prudce vzduté vlny bojův a sporů národně-politických, socialních i literárních splývají už docela s hladinou denního života, nepatrně jen ji rozčeřujíce. Chudý na zvláštní vnější události i na prudké a silné vnitřní otřesy plynul život jeho v střízlivých a vyjetých kolejích života venkovského kněze, jemuž je vším jeho povolání a jeho práce. Klidný tok a pravidelnost tohoto života obráží se zřetelně v celém jeho díle. A už celkový nárys života jeho ukáže nám, jak úzce, ano nerozlučně spjato je dílo jeho s jeho životem, dokonale přiléhavým to rámcem pro ten klidný, jasný, realisticky věrně malovaný obraz českého venkova a malého města, jež představuje nejvýznačnější část jeho díla.

Malá jihočeská ves Nekrasín, nedaleko Jindřichova Hradce, stala se dne 17. dubna 1817 jeho rodištěm. Syn starého selského rodu, jehož předky můžeme ve farních matrikách Jarošovských stopovati po celou dobu, co matriky ty trvají, až do 17. století, rostl v patriarchálně prostém ovzduší rodné vsi, vstřebávaje tu základní prvky své povahy

i svého díla v době na utváření člověka nejvlivnější z půdy domácí i ze vzduchu okolí.

Otec, čtenář Bible a české kroniky, muž bystrého rozumu a vědomostí, přesahujících niveau jihočeského sedláka, neobyčejně praktický — bývalý mlynářský chasník, vyučený sekernictví — a matka, zbožná a veselá žena, první utvářili jeho duši. Hlubokou zbožnost, praktický smysl a živý zájem pro potřeby skutečného života, tyto základní rysy své povahy má už z domova. Přidejte k tomu ještě jistou vrozenou hrdost potomka z velkého „gruntu", houževnatost a konservativnost lidí, dobývajících si chleba z půdy po otcích zděděné a nedůvěřivě hledících na vše cizí a nové, a máte základní disposici, z níž se vyvíjela jeho povaha i jeho talent.

První leta dětství plynula mu rychle ve světě prostých a jednoduchých, ale rázovitých postav jihočeského selského lidu. Tu prohání se po lukách a polích, pastvinách a lesích s ostatními dětmi, pasoucími „stáda otců svých", prohledává a poznává přírodu, zvířenu i květenu, provádí nejrůznější hry, při nichž je třeba nejen fantasie, ale i osobní obratnosti a často i duchapřítomnosti; tu běhá okolo hospody, v níž dudák chase k tanci hraje, honí se za maškarami o masopustě, kupuje „pouti" o pouti, „čumí" na svatbách, pozoruje a posuzuje starší chasu s očima plnýma touhy státi už co nejdříve v jejích řadách, vidí a slyší námluvy, účastní se obžinek, pomáhá a plete se do práce starších, zkrátka žije šťastný, idyllicky krásný a přírodní život venkovského hocha, před nímž se málo tají a nic neutají. Tu bezprostředně vidí a žije život, jejž tak názorně líčí později ve svých povídkách.

Několik těch hodin školy, jež poutá trochu mladého takového všudybyla, nevyruší ho ani dosti málo z kolejí obyčejného života. A tak nevyrušila škola ani našeho Vojtěcha. Ostatně se do učení mnoho nehnal. Více vábily ho čistě praktické věci a práce při hospodářství, doma i v poli.

S počátku chodil do školy do Nov. Etinku. Když mu bylo osm let, vzal si ho k sobě strýc Jan Hajný, jenž byl sládkem v Klášteře u Žďáru na Moravě. Zde otevřel se chápavým jeho očím svět docela nový. Farář a buditel M. Sychra, strýc, rázovitá to postava poctivého, šprýmovného „Staročecha", lakomá teta, patrimoniální úředníci, sladovnická chasa atd. poskytují zvědavému jeho duchu hojnost nové potravy a svěžích, nezapomenutelných dojmů.[1])

I zde chodí do školy, a to až do roku 1829, kdy dal jej strýc do Svitav, aby se tam naučil německy a odbyl si soukromě třetí třídu tehdejší hlavní školy. Zde oblíbil si ho zvláště jeho katecheta Hackenberger, jenž brzo poznal neobyčejnou bystrost a chápavost svého žáka; neboť přese všechny překážky, jako byla nedostatečná znalost němčiny a chlad cizího okolí společenského, znesnadňující pokrok Hlinkův, vynikl náš milý Čecháček v krátkém čase nad ostatní své druhy Němce.

[1]) Celý ten svět, jejž v Klášteře poznal, vylíčil později roztomile v povídce »Sládek a jeho schovanec«.

dovedl taky s dětmi zacházeti! Byl rozený pedagog, jenž přilnul k dětem celou silou duše nadšené pro práci vychovatelskou. Čeho ještě neznal, tomu naučil se na sousední Peruci, kde byl farářem Frant. Daneš († 1892). Sem chodili jako do školy Hlinka i Tupý (Jablonský), jenž kaplanoval v nedalekých Radonicích.

Daneš, probudilý Čech, muž neobyčejně vzdělaný, vřelý přítel, ano reformator domácího školství, přítel Riegrův, Palackého, podporovatel všech vlasteneckých podniků, jemný a laskavý, měl na Hlinkovo utvrzení v přesvědčení vlasteneckém vliv nemalý. „Daneš byl žák slavného Bolzana," praví o něm ve „Vzpomínkách",[1] „byl a zůstal mu ze všech žáků nejvěrnější a životem svým lidumilným, neúhonným, řeknu zrovna idealným, nejvíce se mu podobal."

Tu „byli jsme všichni probudilí, horliví Čechové, jednali jsme knihy, pomůcky k vyučování, obrazy, stroje, vědy se pěstovaly: přírodopis, silozpyt, zeměpis, dějepis a do škol se zaváděly, a my příkladu Peruckých následovali. I zpěv se tu zveleboval..." Ale jiní kněži neměli toho rádi, i hanlivé písničky na ušlechtilé vlastence páchali. Tito však nedbali.

A zde jakož i ve škole nasbíral náš Pravda onu vzácnou znalost duše dětské, již projevil v roztomilých svých povídkách a črtách pro děti.

V Kvilicích navštívil ho i známý apoštol české knihy, Frant. Šmidinger († 1852), rodák strakonický, roznášeje v šosech dlouhého svého kabátu a v uzlíku české knihy a sbíraje údy „České Matici" a „Dědictví Svatojanskému". I Pravda musil se státi nejen členem „Matice", ale koupiti si i česko-německý slovník od Franty-Šumavského, jehož užíval pak tak pilně, že si ho musil dát — jak dí — třikrát znova vázat.

Působení v duchovní správě poskytlo mu však též novou příležitost doplniti a prohloubiti vědomosti své o životě venkovského člověka, o čemž svědčí na př. „Krejčí Fortunát", v němž věrně vylíčil kvilického osadníka, starého písmáka Zahrádku z Kutrovic, a „Moje láska", dojemná, psychologická črta dětská.

Když se stal V. Štulc duchovním správcem u svaté Kateřiny, v ústavu pro choromyslné, postoupil zase Hlinka z Kvilic na jeho místo v ústavu pro odrostlé slepce u sv. Rafaela. Pobyl tu však jenom rok, udržuje čilé styky s přátely a navazuje nové známosti. Když však po roce nebezpečně se rozstonal „na horkou nemoc", vzdal se místa; nějaký čas trávil na Peruci u Daneše. V té době nabízel mu šlechetný Bolzano místo vychovatele u jistého hraběte, ale Schneider mu to rozmluvil. Přes to však vychovatelství neušel; ještě téhož roku 7. října (1847) odchází do Hrádku u Sušice, aby vychovával tam dceru a syna barona K. Th. Sturmfedera.

Tu, v klidném zákoutí šumavské vsi, uprostřed krásné, lesnaté přírody, vzdálen ruchu a vření rozčilujícího života velkého města, ztrávil více než půl století až do své smrti 8. prosince 1904, stýkaje se s prostým a rázovitým lidem, mravně neporušeným a přítulným.

[1]) Vlast, r. IX.

Zvláštní tento kraj, kde mezi poli prostírají se rozsáhlé pastvin se stády žulových balvanů, úzká údolí, jimiž hučí horské bystřiny vroubené olšemi a vrbami, silnice, kolem nichž chvějí se osyky a šum topoly, vesnice podle cest nebo v oupadech skrčené, osamělé mlýny lesnaté kopce, hejna bříz po stráních rozběhlá, kraj, obývaný dobrým a sdílným lidem — vše to zásobovalo duši Pravdovu vždy čerstvým a silnými dojmy, udržujíc ji v mezích bezprostřední vnímavosti.

Nového úkolu vychovatelského ujal se právě tak horlivě a svě domitě jako všeho, co dosud konal. Vypozorovav bystrým zrakem ob mezenost a zanedbanost svého chovance, vymyslil zvláštní methodu vyučovací, přiměřenou slabým jeho vlohám, methodu, jež se znamenitě osvědčila.

Samostatnost a hrdost jeho, spojená s přímostí a důstojným, korrektním jednáním vůči velkým i malým, imponovala rodičům a příbuzným jeho chovanců velice, získavši mu jejich úctu a vážnost; dobrota srdce jeho získala mu na konec i lásku všech.

Do nových poměrů vpravil se ku podivu rychle. Život na zámku různé zábavy, styky se šlechtou a statkáři, po většině německými však ho nikdy netěšily. Byl rodem i smýšlením demokrat a zůsta jím až do smrti. „Kdo zachází se šlechtou“, píše ve „Vzpomínkách“ „pořád cítí, že nepatří k ní. Já to také cítil a tím více jsem to cítil čím více té všelijaké šlechty bylo pohromadě. Mnohý ten panáček díva se na člověka s vysoka a mnohá ta panička sotva poděkovala, když j člověk pozdravil. Byli to panáčci třeba z Nuzovic a Nemanic, ale přece se nad nás vypínali, aby ukázali, že jsou více než my. Opravdu šlechtické, t. j. šlechetné krve nebylo v mnohých žádné a já se nikdy tak neponížil, abych snad ustupoval, hloupou pýchu jejich snášel.“

Ignorování a urážek nesnesl od nikoho a „Vzpomínky“ jeho vy pravují mnoho zajímavého v tomto ohledu; nepoddal se nikdy v ničem Vymáhal si houževnatě a na konec taky vymohl vážnost u pánů i služebných. Nemálo hnětlo jej i pohrdání těchto kruhů vším, co bylo české. Ale ani tu nezapřel nikdy svého přesvědčení. Pevnost a sílu národního jeho přesvědčení výborně charakterisuje následující: Baron Sturmfeder byl Němec „Šváb“, jenž do roku 1848 českým snahám dosti přál a „slavným mužům českým chválu vzdával; však tomu bylo když jsme žádných práv neměli a žádných nežádali a Němci nad námi panovali a panovati měli na věky, ale když nastal rok 1848 a Češi o práva svá se hlásili a vskutku si jich vydobývali, tu pan baron Němec se s jinými Němci rozlobil na Čechy a vystupoval proti nim. V naší krajině je a bylo mnoho velkostatkářů. Ti skoro všichni se k Němcům přidali, i rytíř Kotz z Hlavňovic, jehož matka ani německy neuměla, a také k nám přijížděli a u nás se radili.“ A tu, když jednou před Pravdou Čechům nadávali a Palackému a Riegrovi smrt na šibenici přáli, povstal jsem a odešel a druhý den, když hosté již byli pryč, promluvil jsem s baronem soukromě a řekl mu, že jsem Čech a že jako Čech nemohu býti v domě, kde se tak potupně o Češích smýšlí a nemohu seděti u stolu, kde šibenice se nám přisuzuje. — I odvolal

Ze už tehdy probouzela se v něm chuť psáti, o tom svědčí německý divadelní kus, jejž jako student napsal pro studenty sousední ·snice, Rodinova: „Der Schneider als Prinz,“ a jejž studenti s ne-alým úspěchem též hráli.

Vystudovav filosofii, „přemohl vezdejší choutky“ — jak dí — po vůli rodičův odchází roku 1838 do semináře — do Vídně. „Necítil em, že jsem Čech“ — dodává k tomu jako na omluvu. A hle, Vídeň robudila ho z národní netečnosti. Poznalť tu v semináři Poláky, poznal aďary a viděl, že všichni hrdě hlásí se k své národnosti, připravujíce na kněžství pro rodné kraje. Zvláště Poláci za zlé měli Čechům. opouštějíce vlast, do Němec chodí sloužit, kde si jich nikdo neváží při každé příležitosti nepřízeň jim ukazuje. „Češi musejí popírati. jsou Češi,“ vytýkají probudilí Poláci, „musejí řeči své se odříkati; mluví česky nebo německy, vždy klidí hanbu a posměch. Což toho ·cítíme, což nás to neuráží, nám pobyt u nich nesnesitelným nečiní? hceme v Němcích zůstati. Poláci vrátí se do vlasti, žádný tu nezbude ezi námi. Což nás to neleká, nás neodstrašuje žíti v cizině?“ Tak ostřeji ještě dotírali Poláci na Čechy. K tomu přistoupilo ještě po-·dání zpupných Němců, Čechům se posmívajících.

To vše počalo Hlinku pojednou znepokojovati; vídeňské ovzduší ává se mu dusným, kůra německého vychování školského počíná raskati pod nátlakem rozpínající se touhy po domově a po českém raji. Hlinka počíná si uvědomovati, že je třeba po příkladu Poláků ıchovati se domovu, svým prospívati a služby své vlasti věnovati. še ho táhne do Čech zpět, vše ho mezi Němci hněte a pobuřuje. e Šavla stává se Pavel: „Šupiny spadly mi s očí,“ tak dí ve „Vzpo-ínkách“. „Já prohlídl, pocítil, že jsem Čech, rozzlobil se na sebe, za-ydėl se, cítil se nespokojen, po roce jsem se vrátil do Čech a tam theologii pokračoval.“

Ve Vídni nabyl i vědomí, že mu schází české vzdělání a lepší ıalost českého jazyka. A tak vidíme ho, jak vrhá se v semináři ražském se vší energií mladého nadšence na studium české řeči. hodí na přednášky prof. Jana Koubka, ale cítí, že mu neprospívají; třeba začíti od abecedy. Učí se tedy sám, a v tom mu pomáhá a udium jeho řídí starší kollega Jos. Kohlrus (pozdější zpovědník u r. Víta), jenž zná dobře i český pravopis.

Život v semináři za přísného rektora Dra. Rosta nebyl zrovna ıvidění hodný. Český duch, jenž právě se probudil, vzrůstal a rozpínal silně i zde, ale Dr. Rost přičiňoval se ze všech sil, aby mu aspoň dalším rozpětí překážel. Pro české snahy nebylo ještě tehdy v semináři ıi půdy ani porozumění.

Ale nejen to; reformní působení Bolzanovo zasáhlo i sem. Theo-·gové čeští, nespokojeni tím, co se jim officielně vykládalo a přednášelo, ·užili po hlubším vzdělání. Nestačovalo jim věřiti, ale chtěli jíti až základům záhad a tajemství. Idey probuzenské a osvícenské obrážely tedy ztlumeně i zde. Vznikaly pochybnosti, a mladí lidé chtěli býti řesvědčeni, ne jen umluveni, uondáni, chtěli viděti pravdu v plné její

slávě a kráse. A nenalézajíce porozumění pro pochybnosti, rozpory krise mladých svých duší v semináři, hledali poučení mimo seminá což se jim vykládalo za vinu. Chodilit pravidelně k professoru náboženst Frant. Schneidrovi, tlumočníku idei a snah Bolzanových, kteréh „měli mnozí za velkého liberála a jiní za jezovitu, jenž však neb ani to ani ono, nýbrž moudrý a poctivý kněz, který budil poznán pravdy a nakloňoval vůle k zachování se dle ní v životě", jak o něm sám Pravda, jsa jedním z těch, kteří nejdéle a nejpravidelně přese všechny intriky a chikany Dra. Rosta, Schneidra a svobodně šího hnutí mezi theology nenávidícího, k Schneidrovi na přátelsk rozhovory o náboženství se dostavovali.

Na konec chodil k němu už jen s I. Frenclem, Fr. Mudro Fr. Řezáčem, Hronkem a Kasperem. Proto ho taky Rost k žádný úřadům seminářským nepovolal, ač chování jeho i prospěch byly ne lepší. Za to kollegové jeho milovali jej upřímně pro tichou a družno povahu. „Tichý dům", „Myška", jak mu žertem říkali, neměl me nimi nikoho, kdo by ho byl neměl rád.

S počátku chodil s ním k Schneidrovi i K. Havlíček, o něm poznamenává ve „Vzpomínkách",[1]) že „se nechtěl učiti hebrejsk říkaje, že češtiny je nám více zapotřebí než židovčiny, pořád se p týkal s praesesem Rostem, vtipné epigrammy na něj dělal, po roc odešel a jiné povolání si vyvolil, které arcit víc mu příslušelo a slavný mužem ho učinilo."

Toto všecko jakož i zdravý úsudek Hlinkův o výchově sem nářském, kritiky professorův a představených, zvláště Dra. Rosta, kter žádal, „aby každý v semináři byl hned pobožník a kajicník dokonalý, který „zaváděl přísný řád a vychovával pokrytce", svědčí nám neje o samostatnosti jeho ducha, ale i o poměrně dosti velké liberalnost Zvláště se mu líbila na př. regula fidei, že v ní — jak dí — přesn jest udáno, „co se musí věřiti a co věřiti přikazuje." (?)

Poznámky jeho o jednotlivých professorech (viz „Vzpomínky" a jich přednáškách svědčí jak o bystrosti rozumu tak o smělos charakteru. Koná vždy povinnost, činí vše správně, ale koná jen, c mu bylo uloženo. „Víc jsem si neuložil, abych snad někomu se zalíb a zavděčil."

Tato soběstačnost a hrdost na sebe sama charakterisuje ho v celém životě, zvláště když se stal později vychovatelem.

Dne 31. července roku 1842 vysvěcen byl na kněze. Primici m v Praze, poněvadž se bál doma „vší podívané a okázalosti".

Po vysvěcení pomáhal v duchovní správě v Jarošově, blízk domova. Miluje lid, získal si v krátce jeho lásku; nebot lid nezkažen a prostý je jako dítě: instinktivně vycítí, kdo je miluje a kdo nikol

Z Jarošova odchází po roce do Kvilic u Slaného, kdež právě pře ním působil V. Štulc. Tři roky zde strávil, pracuje horlivě a s úspěche v kostele i ve škole a slouže s vroucím nadšením lidu jako kněz, učite rádce a přítel. Osada ho ctila, a děti ho přímo zbožňovaly. A Hlink

[1]) Vlast, r. VII, str. 266.

sem se, že on je Němec a že zajisté by nesnesl, kdyby Češi v jeho přítomnosti německý národ hrubě napadali a že by si mne nemohl vážiti, kdybych snesl. jsa Čech, když Němci v mé přítomnosti hrubě napadají národ český. Mrzelo ho asi toto přirovnání, ale přisvědčil mu a pravil, že se mne to netýkalo a že v mé přítomnosti již nikdy se tak nestane."

A nestalo; žili v dobré vůli, ale o nějaké bližší shodě nebylo zatím ani řeči. Báli se, aby ho neztratili; neboť viděli, že vyučovací a vychovatelská činnost u slabomyslného hocha je přímo nenahraditelná. Vyučovalť hocha pouze názorně, věcně. Učil ho v přírodě poznávati rostliny, brouky, hmyz, ryby, ptáky atd., zabýval se s ním lučbou, fysikou, činili pokusy, měli magnety, dalekohledy, drobnohledy, elektrické stroje, vývěvu, elektrické zvonky které si sami hotovili. Zakládali herbáře a sbírky a měli z nich oba, hoch i vychovatel, radost.

Ano, vida, že hoch jest i tělesně slabý, koná s ním jeho vychovatel nejrůznější ruční práce. Naučí se truhlářství, lepenkářství, kartáčnictví, řezbářství a dává se do práce s chovancem, jenž ho rád ve všem napodobí. „Nadělali jsme věcí dosti," praví, „dámy to kupovaly a za peníze stržené koupil se nový material." I malou knihtiskárnu si zařídili a obchod se smíšeným zbožím.

A ani tu nedal si náš Hlinka poroučet a prosadil vše, co chtěl, klidně, ale bezohledně, ano tetě chovance svého, baronce Mimi, když činila mu kdysi nějaké výtky, zakázal zkrátka a přímo plésti se do věcí, jimž nerozumí. Úplně šťasten nebyl však mezi těmito pány a jejich lokaji nikdy. Jen šest let chtěl tu vydržeti, a snad by byl v Hrádku ani těch šest let nevydržel, kdyby se byl — jak dí, nestal spisovatelem. „Vyznávám, že spisovatelství mi život v Hrádku možným a snesitelným učinilo a posléze, když život v Hrádku i milým a příjemným mi již byl, mne na Hrádek upoutalo."

Ale ani tyto zkušenosti nebyly bez významu a bez vlivu na našeho povídkáře. Pozorovatelský jeho smysl i tu nasbíral dosti pozoruhodných věcí a příhod, jež uplatnil pak v literárním svém díle.

Zde z vlastní zkušenosti a z vlastního názoru poznal zadlužené statkáře, ohebné pány správčí, drsné lesníky, hrubé šafáře a dráby, nafoukané lokaje a panské, a všechen ten zvláštní život na venkovských sídlech malé šlechty před zrušením a po zrušení roboty, život, jejž ve svých povídkách[1]) s netajenou ironií a příjemným humorem líčí.

A třeba bych nemohl přisvědčiti mínění p. Dresslerovu v ČČM. 1905, str. 210, že „Pravda mohl býti Pravdou jen ve svém pošumavském venkově", přece jen třeba uznati, že nerušený a celkem klidný život venkovského zátiší mnoho přispěl k vývoji jeho vnitřního uzpůsobení a jeho povídkářského talentu. Jinak však poznáme, že právě první své povídky, nejrázovitější a obsahující v zárodku vše, co v ostatních rozvinul, čerpal z fondu nastřádaného jinou životní zkušeností než které nabyl v Hrádku, píše je v době, kdy konečně ani mnoho klidu a času neměl, maje horkou hlavu jak s pány, tak s lokaji. Snad by se byl

[1]) Viz: Vina a smír, Statek Drahobyly, Lakomec a jeho dcera, Povolán a vyvolen atd.

jeho talent jinde tak nerozvinul, snad by se byl dal Pravda v jiném ovzduší na jiné dráhy, ba kdož ví, nebylo-li by způsobilo literárnější a kritičtější ovzduší větší vzestup vývojové jeho linie — ale to všechno jsou dnes jen pouhé dohady. Tolik jen jisto, že život jeho v ústraní způsobil nejen utkvění na tom, co dosud viděl, slyšel a zažil, ale na konec i úplné vyčerpání tohoto pramene ve směru, kterým se dal. Ale „životní i přírodní tato sféra zachránila jeho drobným, milým prosám sympatický ton a vděčný zvuk."

Zatím uběhlo šest let, jež chtěl Hlinka v Hrádku vydržeti — a páni mu zvykli, důvěřovali mu, spoléhali na něj. Sám baron vyznal, že „bez něho býti nemohou". Stal se téměř členem rodiny. I nabídli mu, že se o něj postarají, jak si sám ustanoví. A tak zůstal v Hrádku. Žil tu klidně, věren sobě, lidu a své práci, přerušiv klidný ten život jen několika cestami, anebo spíše výlety po Čechách. Roku 1863 zajel si též na Moravu, roku 1864 a 1878 cestuje po Bavořích a r. 1881, u příležitosti slovanské pouti do Říma, jede i do Italie.

Neklidný a rozčilující byl pro něj rok 1874, kdy kandidovala ho staročeská strana na Sušicku a Horažďovicku za poslance do zemského sněmu proti mladočeskému kandidatu Em. Tonnerovi. Přijal kandidaturu tu nerad a jenom na přání Dra. Riegra, ale prodělal celou horkou volební kampaň dosti statečně, píše horlivě články do novin a pořádaje schůze. Zvítězil — ale měl politiky na do smrti dost. „Politika a potýkání se v novinách mi nesvědčilo", píše upřímně, „musil jsem se bránit, rozčilovalo, roztrpčovalo mne to, a smutná zkušenost, že mne tajně zradili, jež po leta jsem měl za nejlepší přátely, byla příčinou, že jistým kruhům jsem se odcizil. Žil jsem zase více pro sebe, tiše, klidně."

Byla to jen krátká, vzrušující episodka, neboť při nových volbách resignoval honem náš Hlinka na čest býti zástupcem lidu. Klidně žil dále, sleduje do poslední chvíle se živým zájmem vývoj všeho, co týkalo se milovaného jeho národa. Samotářem nebyl, rád byl vesel; každý čtvrtek chodil do lázní na Vodolenku do společnosti přátel a známých, jindy zase do Sušice zacházel k Dru. Gabrielovi, na sjezdy kollegů se dostavoval, jiskře vždy vtipem a humorem, o visitacích, poutích rád se poveselil, a všude ho rádi vítali.

Dochoval k smrti celou rodinu Sturmfederů; i baron zemřel v jeho náručí. A zůstal v Hrádku i u dědiců Hennebergů až do čtvrtého pokolení, milován všemi. „Všichni tito páni jsou mi upřímně nakloněni," praví s radostí, „si mne váží, lásku a vděčnost mi dokazují a svědomitě všeho šetří, nač právo mi bylo pojištěno."

I lid ho měl rád; chodil si k němu pro knížky, a Pravda dovedl promluviti s každým, kdo k němu přišel i s kým se na cestě zastavil. Vídal jsem ho často sám, drobného, čiperného stařečka, usměvavého, spokojeného a šťastného, jak v dlouhém, upjatém šosáku vesele si vykračuje po silnici, pohvizduje časem na oblíbeného svého psíka, prohánějícího nemilosrdně vesnické husy a slepice. Činil vždy celým svým zjevem i osobními vlastnostmi dojem srdečného a dobromyslného

člověka. Ušlechtilost, noblessa a jemnocit zářily z oživené jeho tváře, a vtip a humor jiskřily ze živých očí.

Až do své smrti všeho si všímal; zvláště živě zajímal se o vše, co dýchalo teplým a čerstvým dechem současnosti. Neutíkal se do minulosti, ale pracoval pro svou dobu, chtěje položiti základy k šťastné budoucnosti svého lidu. Nebyl bojovným kohoutem, ale co říci a učiniti chtěl, řekl a učinil. Světem literárním šel právě tak jako životem: tiše a spokojeně, beze vší sensace a beze všech polemik. Život byl mu prací a práce životem.

A tak celé jeho dílo je věrným obrazem života klidného a pravidelného, ale v úzkém svém okruhu velice činného života, v němž rozum a praktický smysl hrají daleko větší úlohu než cit; jest odrazem života na silné a vzrušující události chudého, ale se skutečností a celým okolím úzce spjatého.

Životní zkušenost byla tedy ne-li jediným, tož jistě hlavním zdrojem jeho díla. Přečtěte si jeho „Vzpomínky“ a uvidíte, kolik z této zkušenosti čerpal. (P. d.)

Posudky.

Zikmund Winter: **Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15. století.** V Praze 1906.

Výborný badatel náš Dr. Winter předkládá novou velikou knihu, k níž material sbíral po desítky let. Velká kniha i svým rozsahem i svým významem: nikdo povolanější nemohl tak zevrubně a tak důkladně zpracovati dějiny řemesel a obchodu v Čechách, nežli Winter. Jako všecka jeho díla, je spis tento dílem svědomitým, poctivým a umným, psán slohem vlastním, který neunavuje, nýbrž poutá a vábí, slovem životným, které uvádí do života samého.

Veliká kniha, a přece obsahuje jen dějiny řemesel a obchodu ve 14. a 15. století; dobu habsburskou ponechává spisovatel do jiné knihy. Nejstarší doba jest úvodem k vlastním podrobným statím — „knihám“ — v nichž se vypisuje rozvoj českého řemesla a obchodu do konce doby přemyslovské, průmysl a obchod v době lucemburské a řemeslo a obchod doby husitské.

Nelze podrobně se obírati základním tímto dílem pro dějiny řemesel a obchodu v Čechách, které je ke cti našich předkův, ale ještě více ke cti spisovatelově. Bude míti podstatnou cenu vždy a na budově tak důkladně postavené málo zajisté bude třeba oprav. Základ pevný, provedení promyšlené a pečlivé; stavba pak nejen mohutná, nýbrž ladná a pěkná.

Co posud o řemeslech a obchodě u nás psáno, bylo přece vše nehotovo a nespojeno, ač nikterak nepodceňujeme průpravných těch

prací. Jeť jich potřeba a mají svůj význam připravujíce a ukazujíce na souborné a jednotné zpracování, jehož se konečně ujímá mistr zkušený a věhlasný, jenž duchem svým všecko oživuje.

A jaký život nám předveden? Práce je zprvu nesvobodná, za hospodářství naturalního, městy však tvoří se nový kulturní útvar hospodářský, kterým vzešlo v Čechách nové hospodářství — pokrok. Bylo by tedy Přemyslovcům děkovati za to. Želeti však jest, že ten pokrok neprovedli svým lidem domácím, nýbrž kolonisací německou Germanisace pak přišla sama sebou. Němci nepřišli však do Čech za kulturou, nýbrž přišli, aby si pořídili živobytí na příznivějších podmínkách, na výsadách proti domácím, jimiž druhdy nadutě pohrdali. V městech se nevolní řemeslníci emancipují a organisují v rozmanitých řemeslech, ale zprvu tak, že do konce doby přemyslovské byly jen zárodky, podněty, vzory a začátky cechů v královských městech. Základy k cechům českým dávány pak v době lucemburské; 14 století jest u nás doba obecného zakládání cechův organisovaných. Neorganisována zůstávají jen řemesla vzácná, nehojná mistry. — Doba lucemburská (zvláště za Karla IV) jest rozkvětem veškerého života hospodářského, průmyslového, uměleckého; pokrok jeví se také v osamostatnění průmyslu. V době té jest rovněž sílu Čechů v městech i v okolí městském záhy a dobře znát; vládnoucí Němci nedovedli na dlouze odolati návalu českých lidí počtem daleko hojnějších a opírajících se o přirozené právo svého v zemi prvenství proti hostům nedávno usedlým a privilegovaným. Ale vnější poměr dlouho vždy ještě zůstával týž: Němci v menšině, ale vládli. Městské rady a sdružení řemeslná byly bašty německého národa v českých městech, a těchto bašt Čechové dobývají sice zvolna, ale jistě. Města se zčešťovala; i bez bouře husitské Čechové — ovšem zvolna — byli by přišli k svému právu v městech. Dokonalé vítězství jich uspíšila bouře husitská; města téměř na ráz stala se českými. Čeští řemeslníci měli ve 14. věku samostatné účastenství ve všech řemeslech prostých i uměleckých, zadnějších i nejpřednějších; tím vyvrácena utkvělá myšlenka některých badatelů, vidoucích v Praze jen práci německou. Za bouře husitské odešli sice němečtí měšťané a řemeslníci z českých měst, ale v řemeslech není odchodu německých lidí nikterak znáti; všecka řemesla zůstávají i na dále zastoupena, provozují se a plní se i rostou. V Staré Praze v létech 1427—1429 zastoupeno 92 zaměstnání. V řemeslech vše šlo svou cestou dále, ano v době husitské (1420—1426) udržela se česká industrie nejen na stejné míře, ale ona rozmanitostí svých representantů dokonce i vzrostla nad dobu předešlou, slavnou a klidnou. To vyvrací dosavadní mínění od domácích i cizích s různým úmyslem zhusta opakované, že po době lucemburské nastala doba průmyslného, uměleckého a hospodářského úpadku. Žádného úpadku není viděti v oné veliké hojnosti a rozmanitosti řemesla českého. Po bouři husitské veskrze přibývá v Čechách organisací živnostenských. Spisovatel podrobně vypisuje cechy, jejich rozdíly, autonomii, pospolnost mistrů v systemu cechovním, poměr cechu k dělnictvu, a za nejzdravější dobu českého

cechovnictva klade 15. a začátek 16. věku, dobu také ryze českého našeho řemesla, prostého i uměleckého.

Co se týče obchodu, neměl zprvu valných rozměrů, zakládáním měst se obchod drobný rozhojnil a rozšířil, za Otakara II rozprostřel se až do Italie. Za Oty braniborského spřetrhány všecky svazky s cizinou, za Václava II zase bylo lépe a usnadněn obchod s východem, ale pak bylo zase zle za zmatků domácích. Karel IV měl obchodní politiku účelnou rázu již mezinárodního a co učinil pro český obchod, jsou památné a dlouhotrvalé skutky. Bouře husitská škodila obchodu, nastala jakás isolace království Českého. Ale klamné jest mínění, že by za vojny nebylo u nás obchodu žádného, ano veden i obchod zahraniční. Mírem roku 1436 zase obchod oživuje; po smrti Zikmundově za bezvládné doby vrátil se obchodu nebezpečný čas. Když Jiří roku 1448 vzal Prahu, nastal trvalý obrat poměrů politických a obchod se ubíral dlouho klidnými cestami. Za posledních let panování Jiřího zas válka a zlý čas pro obchod. Za Vladislava dostal se obchod na dráhy klidnější a zkvetl zase, až v druhé polovici jeho vlády za bouří stavovských obchod český opět zavalen překážkami. Objevením Ameriky a obsazením Indie od Portugalců světový obchod měnil těžiště své dosavadní, brzy pocítil to také obchod u nás.

Toť v nejstručnějších rysech obsah knihy. O čem tuto zmíněno, všecko je dopodrobna zpracováno a doloženo; o každé stránce řemesla a obchodu českého a o všem, co s tím souvisí, je v knize objasnění a poučení. Obory řemeslné všecky vypočteny a vyloženy, přidány i zevrubné soupisy pražských konvářův a zvonařů, zlatníků, malířův illuminatorů, kameníkuv a zedníků z let 1420— 526.

Kniha má také ráz apologie českého řemesla proti pomluvám německých badatelův; i v této příčině plní dokonale tento úkol svůj.

Dílo v každém směru cenné, vzácné, stežejné. (Doubravník [str. 78] jest u Brna; Hohenstadt [str. 124] je Zábřeh). T.

Leon Brunschwicg: L'idealisme contemporain. Paris 1905. F. Alcan. — *Guido Villa:* L'idealismo moderno. Torino 1905. Bocca.

Idealismus značí v obou přítomných spisech opposici proti positivismu nebo materialismu, reakci proti učení, jež by rádo podřídilo fakta duševní železným zákonům hmoty a uzavřelo všecky manifestace bytí, od nejnižších k nejvyšším, v čirém determinismu. Idealismus takový, jak jsem ukázal v předešlém čísle „Hlídky“, stal se nejdůležitějším filosofickým proudem posledních let. Odstíny jeho jsou ovšem přerůzné. Zajímavou různost v pojetí idealismu ukazují obě přítomné studie.

Brunschwicgův „L'idealisme contemporain“ jest kniha po výtce polemická, namířená z větší části proti filosofii činu, hlavně proti filosofu Le Royovi. Brunschwicg nesnadnou a zastřenou terminologii podává své učení idealistické, o němž myslí, že jest obvyklou doktrinou soudobých filosofických škol, a útočí na filosofii Le Royovu. Filosofie Le Royova, praví, vychází v základě z dávné theorie o mohutnostech duše; psychický proces, v podstaté jediný, je tu rozlišen a rozložen

v různé své prvky, z nichž utvořena jest pak hierarchie; vědomí podřizuje se činnosti. Někdy vyjádřena je tato závislost terminy všeobecně uznanými: běh vědomí nebo představ v psychickém životě našem neděje se dle řádu logického nezávisle od emocí a chtění našich, nýbrž jest naopak v intimním spojení s nimi. Pozornost jest determinována především tím, co cítím i chci (ovšem více méně uvědoměle), v kterémkoliv bodu běhu vědomí; rozlišujíc a rozlučujíc naše představové associace, tvoří stále nové a nové synthesy psychické. To vše jest ovšem naprosto správné. Jindy však tvrdí filosofové činnosti, že vědomí je slepé, že nejvyšší synthesy předcházejí nutnost činnosti, že jsou vně rozumu; ba vědomí nedává prý nám skutečné jistoty, nýbrž jistotu provisorní, částečnou, jež se nám právě hodí a které proto dáváme přednost.

Takové ovšem konkluse značí zničení filosofie: zbavujíť vědomí vlastního a essentialního charakteru, podati nám totiž, prostřednictvím představ, bytí věcí, ať již fenomenické či noumenické, jež uznané stává se normou a vůdcem citu i chtění. Leon Brunschwicg v přítomné studii tvrdí, že máme jisté vědomí vnějšího světa a sebe samých; v něm rozlišení mezi fenomenem a podřízeným noumenem jest nerozumné; myšlení má počáteční svou jistotu, má své logické zákony, jimiž kontroluje, systematisuje a synthetisuje své vědomí, mezitím co direktní pozorování je rozšiřuje a urovnává. Toto učení své mohl právem nazvati Brunschwicg „idealismus“, ježto odmítá metafysicko-materialistické vysvětlení věcí a ježto připouští vlastní a nezměnné charaktery jevů duševních, neodvislé od podmínek času a prostoru, hodnoty všeobecné. Je to však též idealismus kritický, ježto odmítá prvky různorodé a trvá na immanentní analyse jevův empirického vědomí a na rozumově-synthetickém uspořádání toho, co jsme skutečně poznali.

Kdežto Brunschwicg přihlíží ve své studii hlavně ke stránce noeticko-ontologické, Villa v „L'idealismo moderno“ všímá si po výtce stránky psychologické. V souhlase se současnou psychologií, hlavně s prvým jejím representantem Wundtem, stanoví Villa, že jevy vědomí nemožno přenésti deterministicky na jevy života nižšího, čiře fysiologického; jsouť kvalitativní, nikoli však kvantitativní, jsou psychické synthesy, nikoliv aggregaty nebo výrobky čistě mechanické. Charakterisuje je vnitřní uvědomělá spontannost — svoboda i vlastní proces trvání čistě duševní: psyché je tedy proces zjevů, parallelních ovšem se zjevy organickými, avšak nesloučených s nimi a se známkami čistě vlastními, ne odvislými.

Toto pojetí jevů duševních a vědomého života, jež proniklo v poslední době do všech odvětví duševědy, podlomilo všecky dávné materialistické metafysiky a značí nový, mocný myšlenkový proud. To ukazuje Villa stručným rozborem moderních nauk psychologických, sociologických, historiografických a vůbec filosofických. Rozbor zajímavých těchto kapitol Villovy knihy byl by sice velmi poučný, ale vedl by nás příliš daleko. Stačí snad, poukázati na nový tento proud, tak důležitý a tak mocně se vzmáhající, jejž právem nazývají kritickým idealismem, Villa pak též voluntarismem, obzvláště v názorech W. Jamesa. Ovšem název „kritický“ je tu v jiném smyslu než v knize prvé. Dr. J. Kratochvil.

Dr. Hermann Schell: Apologie des Christentums. Zweiter Band. Jahwe und Christus. Paderborn 1905. Cena M. 7·40.

Dokázav v prvním díle Apologie (Religion und Offenbarung) možnost a nutnost nadpřirozeného zjevení, vede v druhém díle würzburský apologeta důkaz, že Zjevení se vskutku stalo, a sice ve Starém i v Novém Zákoně. Náboženství Starého Zákona jest náboženstvím Zjevení. To dokazuje jednak nadpřirozená plnost moudrosti, již obsahuje (Erste Beweisführung: Die übernatürliche Fülle der Weisheit in der biblischen Offenbarung, str. 5—181), jednak ale nadpřirozená síla tvůrčího ducha (Zweite Beweisführung: Die übernatürliche Kraft des lebendigmachenden Geistes in der biblischen Offenbarung. 182—277). První důkaz vede Schell ve dvou pododdílech, z nichž v prvém zkoumá pojem Boha, jak ho proroci podávají (der Gottesbegriff der biblischen Religionsentwicklung), v druhém pak dokonalost a mravní výši starozákonního náboženství (Der Vollkommenheitsbegriff und das Sittlich-Gute in der Jahwereligion). Kvas, jenž jest uložen ve zjeveném náboženství Jahveově, má moc tvůrčí a je tedy původu nadpřirozeného. „Der Monismus ist die Religion der Naturnotwendigkeit, der Jahweismus und Theismus ist die Religion der Freiheit, des selbstbewußten, selbstbestimmten Lebens: Ich bin, der Ich bin!" Starozákonní pojem Boha není snad výtvorem animismu nebo fetišismu (jak tomu chce škola Wellhausenova) ani snad složkou velikých náboženství Chaldee a Egypta, nýbrž svou duchovostí vyniká daleko nade všecka zdánlivě příbuzná náboženství, poněvadž jsou to jen výtvory lidského ducha, a unikaje tak neurčitému dualismu Egypta a Babylonu, Platona i Aristotela i novější Stoy, přemahá i materialismus, v němž uvázla každá sebe dokonalejší mythologie. Ale právě tato čistota a vznešenost nejvyšší Bytosti, s níž nikdy nemůže se spřátelit obyčejný člověk, dodává náboženství Jahveově nejen znak jedinečnosti (Einzigartigkeit), nýbrž i jakési cizorodosti: jest ratolestí, jež byla vštípena na kmen Israele, aby ho zušlechtila. Ale bylo by mylno, že proroci byli tvůrci tohoto náboženství; právě naopak, teprve Zjevením byli Mojžíš a proroci možni. Slovo „Jahve" neznačí dle výkladů thomistické filosofie bytí v klidu, pouhou aseitu, nýbrž příčinnou moc, moudrost a svatost, živoucí působivost (Selbstwirklichkeit), aktivnost a mravní výši, jíž žádné ze současných i pozdějších náboženství nedostoupilo. Ani egyptská Isis-Neith, jež tolik upomíná na Jahve, ale právě svou tajemnou rouškou mlčelivým tajením stojí k němu v přímém opaku: Jahve zjevuje se lidstvu, mluví k němu, otevírá mu tajemství jsoucna a vzniku a ukazuje tak cestu pravdy a života. Jahve jest idealem, jenž stojí vysoko nad přirozenem a nutí člověka, jehož duši stvořil k svému obrazu, aby s ním zápasil a bojem vydobyl si jeho požehnání. Proto nemůže být také žádným „Bohem národním", žádným „zosobněným duchem lidu", nýbrž jen vládcem a pánem vyvoleného národa: z toho plyne však požadavek sebezdokonalování a lásky k bližnímu. Ideal Boha starozákonního náboženství souvisí úzce s ideou mravnosti. A židovský národ kladl takový důraz na jednotu s Bohem a jeho zákonem, že i představy věčnosti trpěly tímto pojetím.

Vyloživ pak pojem inspirace (akceptuje v podstatě theorie Hummelauerovy) a ukázav nadpřirozenou autoritu písma sv., vede druhý důkaz pro božský původ Zjevení z proroctví, jež v starozákonních knihách jsou uloženy. Druhý díl, jenž zaujímá apologii Krista, je rozdělen ve tři části. V prvé (Das Selbstbewußtsein Jesu als Messias und Gottessohn) dokazuje Schell, že již synoptikové, zvláště však sv. Marek líčí Krista jako Syna božího, Messiáše nebo jako Syna člověka (ve smyslu Danielově) a že také smirčí obět Kristova a jeho poměr k nejsv. Trojici je zde zřetelně vysloven. Kristus zakazuje ovšem zlým duchům, aby ho neprohlašovali za Messiáše, ale to činí jen proto, poněvadž podobné vyznání chce slyšeti jen z úst svých milých. Saducej Kaifas nerozuměl výroku Kristovu v nyní obvyklém smysle: neboť „wären solche Gedanken hervorgetreten, so wäre weniger die Frage nach der Schuld, als nach der Zurechnungsfähigkeit Jesu aufgeworfen worden“ (310). Také jeho zázraky a moc vzkřísiti mrtvé naplnily sice zástupy nadšením, tak že chválily Boha (což ostatně sám Kristus naporoučel), nevedly však k poznání jeho božství. Ale přes to nepřímé výroky (světlo světa, Pojďte ke mně všichni atd.) jsou jasné dosti, aby prokázaly, kdo Kristus jest. Ukázav pak dokonalost Kristovu a jeho zákona ve všech směrech (Jesu in den Vollkommenheiten des Offenbarungsgottes, 339—473) vede třetí důkaz jeho božství (Die messianische Beglaubigung Jesu (481—563) jednak z jeho moci činiti zázraky, dále z proroctví a z jeho zmrtvýchvstání, jež je svědectvím apoštolův ověřeno.

Schellova apologie, jež nevyhýbá se žádným námitkám, od apokryfuv až po Hartmanna a Chamberlaina, a jež spojuje přednosti empirické methody Schanzovy se spekulativním prohloubením Schmidovým, jest a zůstane trvalým pomníkem moderního irenika, přes mnohý spíše snad jenom nejasný než bludný názor, jenž se vloudil v jeho vývody, a jeho dílo bude ještě dlouho zdárně působiti.

Herm. Schell: Die kulturgeschichtliche Bedeutung der großen Weltreligionen. München 1905. St. Bernhards Verlag.

„Dějiny lidstva jsou dějinami myšlení, myšlení, jež zápasí za pravdu a vysvětlení světa, za rozluštění a osvobození. Jsou dějinami duše, jež hledá Boha, zápasu za ideal dobra a pravdy, boje o pojem Boha a účel života, jenž uspokojuje. Víra a nevěra jsou podstatně tím určeny, zda v pojmu Boha se naleză plná a čistá myšlenka nejvyšší dokonalosti a opravdu postačující prapříčiny a posledního účelu...“ „Myšlení hledající Boha... se dovršilo ve třech kulturních okresích, z nichž každý představuje svět národů v sobě uzavřený.“ Jsou to: čínské a indické náboženství a křesťanství, jichž vývoj a vliv na život vyznavačův krátce Schell skizzuje a oceňuje. Státní náboženství Číny v prvotním tvaru, reformací Konfutseovou i nynější formou jest „realismus časnosti, rozhodný optimismus a praktický monismus: člověk náleží svému národu a státu, t. j. světu, jenž ho zplodil a vychoval, pozemskému nebi.“ Svět ovládající rozum jest ve světě, ne nad světem, ovšem to nejvyšší (Ti-an). Tento nebeský císař (Šang-ti) je zákon světa, všemohoucí řád světa sám

est povznesen nad všecky druhy. Přes to, že čínské náboženství zná en pozemské interessy, víry v nesmrtelnost nemohlo přemoci (kult předkův); ale to jest podivuhodno, že nepoznalo důležitého momentu posmrtné odplaty. Čínskému náboženství zustal dále cizí pojem hříchu ale vznikl přece bohatý ritus obětní, milosti a nadpřirozeného vůbec. Šang-ti nemá osobnosti, a železný běh přírody a vývoj dějinný jest eho jediným zjevením. V Číně není také církevní autority, poněvadž není tam článků víry, jež by střežila. Prakticky zavazuje k povinnostem en pokud se vztahují na společnost: rodinu a stát, proto také jednostranný vývoj ethiky, jež učí jen poslušnosti. „Vzájemnost“ jest veliký mravní princip Konfutseův. V Japonsku stal se Šintoismus kultem vlasti, její minulosti a přítomnosti, její realné skutečnosti v přírodě a v lidu a jejího idealního cíle. Naproti Číně prošlo náboženství v Indii několika etapami. Náboženství Ved jest náboženstvím přírodním: hlásá uctívání Nebe a Země. Na to následovalo náboženství Varuny, jež proklamovalo právo a povinnost, mravnost a zákon a ustoupilo pak Indrovi, jenž v národních bojích hlásá hrdinství a proto zjevuje se jako Bůh vichru a mocný vládce, ale přece se dá usmířit obětmi. Pak nastává nová perioda, perioda kněžského brahmanismu. Ale duch, jiż jednou k boji za pravdu přichystán, nezastavuje se, kráčí dál a dospívá k samotářství poustevníkův a asketů, již opouštějíce pomíjející, aby dosáhli nepomíjejícího, rozvinou nauku o nesmrtelnosti, stěhování duší a odplatě. „Jen v nazírání Jednoho, jež se povzneslo nad protiklad subjektu a objektu, a z činného chtění v nerušený požitek, z pracujícího myšlení v požívající myšlení se vyvinulo, jen v klidu Brahmy, jenž z léček mnohosti, vztahu a činnosti se k sobě navrátil, jest věčná blaženost. Ovšem pessimismus, quietismus a individualismus, jež byly nutnými výsledky této spekulace, byly osudnými, neboť zavinily namnoze rozpad a oslabení. V Indii vzniklo ještě jedno náboženství: buddhismus, jenž účelnou propagandou dosáhl mezinárodního rozšíření.“ Hlavní význam křesťanství spočívá v tom, že správně ocenilo osobnost (Bůh, nesmírná cena lidské duše). Podstata osobnosti, jež jest více než individualita, spočívá ne v podmíněnosti a omezenosti času a prostoru, nýbrž ve vnitřní schopnosti pojati nekonečné, vše dobré a pravdivé. Křesťanství žádá starost o osobnost, ale vyzývá k činnosti pro společnost. Toť základní rysy křesťanství, kterými se přesně odlišuje od náboženství východu.

Spisek (přednáška) podává na několika stránkách bohatý material (náboženská filosofie jest vlastně oborem Schellovi nejmilejším) a může se doporučiti všem, kdož se náboženskými otázkami zabývají.

*

Genialního spisovatele již není mezi živými, žije však mezi nimi svou prácí, svými spisy. Poslední roky ztrpčeny mu kaceřováním a indexováním, myslím, že docela zbytečně. Problemy jím namítnuté musejí býti jinak řešeny, tak, jak protivníci jeho proti němu zakročili, se světa nezmizí. To věčné slídění po bludech nás nepřivede ani o krok blíže k pravdě; raději ať každý, kdo nesouhlasí, ukáže sám, co umí a co dovede lepšího přednésti.

Schellovu práci oceňuje velmi případně O. Mayenberg ve „Schw. Kirchenzeitung“, jenž nezakrývá nebezpečí jeho spekulace (učení o Bohu a hříchu), ale vysvětluje to z povahy jeho ducha. Schell, pojav Boha jako život, vše pronikající a obrozující, chce Krista také modernímu světu vlíti jako princip života. A to jest bez odporu ta nejušlechtilejší práce positivní, proti níž mizí všecky poklesky. A poukazuje-li kdo na nebezpečí jeho spekulace, je třeba uvážiti, že „dem Alltagswanderer auf der Landstraße drohen nicht die Schwierigkeiten wie dem Alpenführer auf dem Matterhorngebiet, und auf der Landstraße des Repristinierens geschehen keine Alpenfahrten des Denkens.“

P Aurelio Palmieri: Die Polemik des Islam. Übersetzt von Prof. V. Holzer. Salzburg.

Kniha pojednává o zajímavém thematě: o polemikách mezi křesťany a mohamedány (nebo stoupenci prorokovými mezi křesťany) o ceně Koranu a mohamedanismu vůbec. Pojednav stručně o Koranu a rozšíření jeho nauk, probírá v následujících dvou kapitolách (Die christlichen Polemiker des Orients und des Westens und der Koran) jednotlivé spisovatele, kteří více méně obratně polemisovali s prorokem Allahovým. Přirozeně první se střetli Řekové a z těch nejprvnější byl Jan Damascenus, jenž velmi důkladně vyvracel učení Koranu (jejž nazývá knihou šprýmovných nápadův), a jeho žák Theodor z Abukary. Zmínky zvláštní zasluhuje edesský mnich Bartoloměj (8. století), jenž vydal dva spisy (odpověď na obranu jakéhosi Saracena a pak κατὰ Μωάμεθ), vyniká znalostí Koranu a vládne břitkým pérem. Mezi četnými pozdějšími polemiky (Simeon, biskup z Gazy, Niketas Cerminatos, Euthymios Zigabenos, Joh. Katakuzenos) jest povšimnutí hodný Niketas Byzantský, jehož spis jest mistrným vyvrácením Koranu. Za zmínku stojí, že snaží se přesvědčiti odpůrce ἐκ φυσικῶν λογισμῶν, ovšem neoslabuje tím nikterak autority Písma. Na západě počíná polemika proti Koranu teprve ctih. Petrem z Clugny, jenž za pobytu ve Španělsku (1142) přeložil Koran do latiny a po návratu sepsal čtyry knihy proti Ismaelitům (ve verších, dle slov vydavatelových nil nisi fabulam sapit); ale vědeckou polemikou se stává teprve za Raimunda Lulla, který všecky své schopnosti a síly věnuje jedinému cíli: zničit moc Musulmanů na posvátných místech. Dále vynikají: Ricoldi, Confuattio Alcorani (tišt. 1500), Frà Giacomo di Verona (14 st.), Alphons Vivaldi a j. Všecky však předčí P. Lud. Maracci, jehož obě díla Prodromi Alcorani a Refutatio Alcorani jsou hlavními prameny znalosti Koranu až podnes. V další kapitole (Die Polemik des Islam in Konstantinopel) líčí vědecké snahy moderních spisovatelů mohamedánských (ulema), kteří poukazujíce na pokrok Evropy, burcují vyznavače Koranu k práci. Ale Konstantinopol je také střediskem islamských polemiků. Jsou to pak: soustava učení Koranu dle tradic prorokových od šejka Abd Esk Shiakur Rahmân, základní dogmata islamu od Mustafy Shevhet, vyvrácení křesťanství od Achmeda Midhat Effendi a j. Nejobyčejnější věty, jež hájí moderní apologetové, jsou: politicko-náboženská organisace islamské společnosti

est dokonalá; maximy Koranu nebrání pokroku věd, umění a řemesel. V poslední kapitole (Islamstud. in Rußland und eine russische Apologie) líčí spisovatel stav mohamedánů v Rusku, příčiny nezdaru missionářů, kteří je chtěli obrátit, intensivní studium jazyka i víry Koranu (Ilminský a jeho družina na akademii v Kazani) a konečně uvádí obšírně obsah apologie islamu, již napsal ruský Imam Bažazitov (O poměru islamu k vědě a křesťanství) a jež v několika důležitých bodech uvádí mylné názory na pravou míru (Koran a pokrok, arabská kultura, fanatismus, svatá válka, otroctví, polygamie, postavení ženy) a obviňuje křesťany, že jen slepá zášť a neznalost učení prorokova diktovala tak těžké obžaloby Koranu. Palmieri připouští, že polemikové středověku zašli poněkud daleko, ale vytýká, že ani obranci islamu nemají práva pravdu zakrývati nebo zatušovati, a končí těmito jistě spravedlivými slovy: „Jestli islam podryl mravní a intellektuelní sílu těch, kteří okusili z jeho učení, tak musíme říci: tento strom, v jehož stínu odpočívají miliony věřících, vydechuje jed, jenž je s to vysušiti živoucí sílu i nejvytrvalejších organismů.“

Dr. Josef Froberger: Die Schöpfungsgeschichte der Menschheit in der „voraussetzungslosen“ Völkerpsychologie. Eine kritische Skizze. Trier 1903.

Jest podivuhodno, s jakou „sebevědomou neomylností“ zástupci nevěrecké vědy soudí a odsuzují vše, co obsahuje zmínku o Bohu, nesmrtelné duši a o věčnosti. Výtky jako: předpojatost, závaznost na dogmata církevní, pověrečná nevědeckost a pod. jsou ty nejběžnější argumenty, jimiž tito „kněží jedině pravdivé vědy“ chtějí umlčet vše, co s nimi nesouhlasí. Za to jest však zcela v pořádku, jestliže na potvrzení svých smělých hypothes konstruují si a priori fakta, nestarajíce se o to, jsou-li správna či ne. Poněvadž odstranili ze své „vědy“ Boha-tvůrce, musil se ovšem člověk vyvinouti ze zvířete, ovšem ponenáhlu, krůček za krůčkem odkládaje „zděděné způsoby zvířecí“ a osvojuje si stále humannější návyky společenské. O důkaz pro tuto hypothesu nebylo nouze; pravda, ve vrstvách zemské půdy nikde se ještě nenalezly názorné obrazy kulturního stavu pračlověka, ale co neskytá mlhavá minulost, to poskytuje jasně přítomnost, a divoši musí tedy býti důkazem, že člověk se vyvinul z opice. Je to zcela jednoduché: dle Hellwaldova krásného přirovnání s růžovým keřem jsou divoši „nejmladšími členy lidstva“, tedy nutně musí být nejvěrnějším obrazem pračlověka. Aby tak jím skutečně byl, musí divoch mít všecky špatné vlastnosti, jimiž se polozvířecímu stavu opa-člověka co nejvíce blíží, kdežto vlastnosti dobré, když už se někdy nějaká uzná, vykládají se tak, že nezbude na konec nic než cosi, co se podobá — pudu. Přirozeno, že pro stoupence takových názorů jsou velmi nemilými zprávy od mužů, kteří více leta nebo celý život u národů nekulturních, naučí se jejich jazyku dokonale a poznají takořka celou jejich duši, kdežto vítanými zpravodaji jsou cestovatelé-dobrodruzi, kteří projdou jen zemi, a neznajíce ani jazyka ani mravů, jen s nedůvěrou se všude potkávají. Ale to nic

nevadí: právě jejich zprávy potvrzují hypothesy a priori konstruované a proto — musí býti pravdivé. Je tedy jen záslužným činem, po ukáže-li se na toto počínání „vědátorů bez předsudku“, a hlas takový je tím závažnější, vychází-li od mužů, kteří již svým povoláním jsou vedeni ve stálý styk s divochy, a tedy bez odporu mají nejlepší příležitost poznat jejich obyčeje a názory, život i náboženství dokonale. A svědectví takové má konečně závažnost důkaznou, jestli muž takový jest filosoficky vyškolen a také v ostatních disciplinách sběhlý a tak schopen oceniti a roztříditi výsledky svého pozorování. Proto nemůžem nežli schválit, že Dr. J Froberger studii uveřejněnou v „Pastor bonus“ vydal samostatně a učinil ji tak přístupnou širším kruhům. Za úkol obral si vlastně spis professora Fr. Schultze „Psychologie der Naturvölker“ podrobiti kritice. Ovšem nelze na 40 stránkách vyčerpati látky; Froberger obmezuje se jen na vznik mravnosti a náboženství (nápis čtyř kapitolek zní: Die natürliche Schöpfungsgeschichte des Geiste, Die natürliche Schöpfungsgeschichte der Sittlichkeit, Die Entwicklungsgeschichte der Ehe, Die natürliche Schöpfungsgeschichte der Religion), ale jeho vývody jsou takové, že každý, kdo spisek přečte, souhlasí se slovy, v nichž zahrnuje Froberger výsledek své kritiky: „Ein kurzer Rückblick auf die traurigen Resultate der ungebundenen Völkerpsychologie und Religionsforschung zeigt uns, wie wenig man sich auf die Redlichkeit glaubensloser Forschung verlassen kann, sobald sie das Gebiet der Sittlichkeit oder der Religion betritt.“

Msgr. Dr. E. L. Fischer: Die modernen Ersatzversuche für das aufgegebene Christentum. Ein Beitrag zur Religionsphilosophie und Apologetik. Regensburg 1903.

„Écrasez l'infame!“ Toto strašlivé heslo nebylo přeslechnut. Všemi prostředky pracovali přátelé lidstva, by je zbavili té, jež prý je hnět. A nedosáhli-li svého cíle, triumfovala-li i nad nimi pronásledovár Církev, pak spokojili se aspoň, že sami odhodili nepohodlné jho a osvobodili své svědomí. Než tím byla splněna teprve první polovice jejich úkolu; nastalať nyní druhá obtížnější práce: „Má místo, na kterém st křesťanský chrám, zůstati prázdné a pusté? Má se na místě tom zbudovati chrám nový? A jaký?“ To byla ta důležitá otázka, která musí být zodpověděna, neboť člověk nemůže být — bez náboženství. To uznávají i nepřátelé katolického náboženství, a proto, když je zavrhli, vytvořili si sami systemy nové. Veliká jest řada proroků moderního náboženství, ale mezi nimi vynikají zvláště čtyři: August Comte, zakladatel positivismu, David Friedrich Strauss, učitel materialismu, Eduard v. Hartmann, původce panmonotheismu a Moritz v. Egidy, hlasatel ethicismu čili náboženství lásky. Tyto čtyři systemy obral si také Fischer za předmět svého studia, a vylíčiv napřed život zakladatelův, podává pak jeho nauku a kriticky ji rozebírá. O positivismu zní jeho konečný úsudek: „Alles Wahre, Gute und Schöne, welches die positivistische Religion hat, besitzt auch das Christentum; dieses aber ist noch viel reicher an Wahrheit, Güte und Schönheit,

ler Positivismus. Die positivistiche Religion ist sonach ein minderertiger, sehr geringer Ersatz für das Christentum“ (76). Straussův naterialismus nazývá „eine traurige Religion, die uns ‚nur auf wenige Augenblicke‘ und ‚nur im Reiche der Phantasie‘ einen Balsam für as irdische Weh und die Sündenschuld bietet“ (178). Hartmannův anmonotheismus, jenž ústí v bezútěšnou nirvanu, shledává zkrátka ungenießbar“ (227), a o zakladateli ethicismu míní, že sice měl úmysly obré, ba idealní, ale „seine religiösen Anschauungen waren nicht klar nd fest begründet, es fehlte ihm zu sehr die hierzu nötige wissenchaftliche, philosophische und theologische Bildung und so geriet er n... Widersprüche... insbesondere zu der höchst sonderbaren Ansicht: m das Christentum heutzutage zu retten, müsse man seinen spezifischen harakter aufgeben, und es lediglich in die allgemeine ‚Religion der Liebe‘ umwandeln, und es müße deshalb die Lehre von der Gottheit hristi, ja alle Glaubenssätze und die Kirche selbst aufgegeben werden.“ Kam však by vedla taková reforma? Proto ani ethicismus nemůže spokojit lidské srdce, hledající pokoje. Zmíniv se ještě krátce o „Religion es Cogitantentums“ (zakladatel E. Löwenthal), shrnuje úsudek svůj o vedených systemech, „die modernen Ersatzversuche für das Christentum aben... nichts als Fiasko gemacht“ (289). — Kniha psána jest jasným lohem osvědčeného spisovatele a může se doporučiti každému, kdo se hce orientovati v moderních proudech nábožensko-filosofických.

Dr. J. Mausbach: Kernfragen christlicher Welt- uud Lebensanschauung. Gladbach 1905. Cena M. 1·20.

Spisek, jenž jest prvním číslem sbírky „Apologetische Tagesfragen“ bsahuje první stať a tři přednášky, jež münsterský professor konal a různých příležitostí. Kdežto poslední dvě přednášky pojednávají ednak o úkolu, postavení a oprávnění řeholního stavu (Weltflucht und Veltarbeit, mit einem Anhang: Eine Stimme aus der ethischen Kultur ür das Ordensleben), jednak o vzniku a právním stanovisku primatu las alte Christentum und die kirchliche Hierarchie), pohybují se první vě (Gedanken über Glauben und Wissen, Autorität und Freiheit) více oboru filosofie, majíce za předmět poměr víry a rozumu, svobody a utority. Spisovatel ukazuje, že rozum nemůže odporovati víře, poněvadž íra se na rozumu zakládá a temení v něm. Tak jako poslušnost není a ujmu svobodě, nýbrž naopak: svoboda se autoritou zvyšuje a chrání, odobně chrání i víra rozum před různými omyly a bludy. Spisovatel, jenž ejen zná dobře dotyčnou literaturu, nýbrž vládne i obratným pérem, poutá tenáře vřelým slohem. Ostatně nejlepším doporučením dílka jest veliké ho rozšíření: v krátké době bylo rozebráno několik vydání. -KL.

Dr. Norbert Peters: Bibel und Naturwissenschaft. Paderborn 1906. Schöningh. Str. 66. Cena 1 K 20 h.

Bible a přírodověda se v mnohých bodech stýkají. Nezvratně okázala moderní přírodověda, že některé udaje biblické o přírodní ědě jsou nesprávny, na př. že slunce se točí okolo země, že slunce

s měsícem jsou největší „světla", že země je středem všehomíra a že tvoří plochu na vodě plovoucí, že had usmrcuje jazykem, že jsou létací hadi, že je zajíc přežvykavcem, semeno hořčičné že je nejmenší, to vše jest dle moderní vědy nepravdou. Jak se tento rozpor odstraní? Jaké stanovisko zaujímá Bible k přírodovědě? Jaké vědomosti přírodovědecké měli hagiografové. Byly snad ony vědomosti jiné, než jejich souvěkovců, mezi kterými žili a pro něž psali? Nebyly. Ano přírodovědecké názory hagiografů byly mnohem naivnější než jiných národů tehdejších jako Babyloňanův a Egypťanů. Známo, jak daleko dospěli tito třeba v astronomii. Věda a umění nebyly žádným charismatem vyvoleného národa. Přednost jeho spočívala v tom, že mu dáno nadpřirozené zjevení, obsahující náboženské pravdy a připravující k budoucí spáse. Bylo snad za tím účelem třeba dáti zjevení o přírodních věcech, povznést nedokonalé názory hagiografů, píšících příležitostně o přírodovědě, k pravým názorům, osvítit i v těchto věcech neklamně jejich rozum? Nebylo. „Přírodovědecký názor světový zjevit (nadpřirozeně) nebylo ani absolutně ani moralně třeba, bylo by to na uplatnění a vývoj přirozených schopností lidských jako brzda (hemmend) působilo" (str. 11). Takové zjevení by bylo zamezilo volný vývoj ducha lidského. Bible není nám na to Bohem dána, abychom byli z ní poučeni o přírodní vědě, nechce tedy nás o profanních vědách poučovat, jediný účel, který má písmo svaté, jest vésti ku spasení. Mínění, které tedy měli svatí spisovatelé o vědách světských, bylo zkrátka míněním tehdejší doby, nebylo jim zjeveno; když tedy hagiografi o těchto věcech píší, jednají jako dítky svého věku, podávají názory ne Bohem zjevené, nýbrž názory svých vrstevníků; tak se jedině vysvětlí a odstraní dlouholetý boj vědy proti Bibli. Bible není knihou přírodovědeckou, nýbrž knihou spásy; mohou tedy být v ní některé body, které s moderní vědou jsou v odporu; to však nevadí nijak náboženským pravdám v Bibli obsaženým." Je snad názor Petersův novým, neslýchaným? Není! Svatý Augustin dí k manicheovci Felixovi, který v Bibli postrádal poučení o světovém systemu, o běžné dráze hvězd atd. Nečteme v Evangeliu, že by byl Pán řekl: „Sešlu vám Těšitele, by vás poučil o slunci a měsíci. Chtěl udělat křesťany a ne mathematiky. Dostačí, když lidé o těchto věcech vědí, čemu se ve škole přiučili." Schanz shrnuje dotyčné učení Augustinovo, Ambrožovo, Chrysostomovo a Basilejovo ve slova: „Hagiografi měli na zřeteli lidskou spásu a nepodávají nám proto o přírodovědeckých věcech žádného poučení; aby člověk tyto věci zkoumal, jest mu dán rozum" (str. 14).

Bible má tedy jenom nábožensko-mravní účel; o těchto otázkách nás chce poučovat; není žádnou příručkou přírodovědeckou. Co píše Leo XIII v encyklice „Providentissimus Deus"? Poukazuje na hořejší citát ze sv. Augustina, dí: „... svatí spisovatelé či správněji duch boží, který jimi mluví, nechtěl člověka o tom (přírodovědě) poučit, protože by to nikomu nebylo užitečným." Je tedy názor některých biblistů, kteří chtěli i přírodovědecké vědomosti z Bible čerpat a je proti jistým faktům moderní vědy stavět, nesprávným, ano i škodlivým. Kaulen

př. tvrdí, že moderní rozdělení květeny (monocotyledones, dycotyledones, acotyledones) jest již v Genesi v 11. verši první kapitoly. vatý Augustin a sv. Tomáš byli jiného názoru; bohužel že tento názor išel v zapomenutí; palčivý bod v církevních dějinách — Galilei — yl by býval nemožným. Téhož mínění jako Peters jsou i jesuité ummelauer a Prat. Poslední píše ve svém díle „La Bible et l'histoire", směr, který hledá v Bibli přírodovědecké poučení, jest omylem, ano nebezpečím, „neboť zapletá Bibli nerozumným způsobem v otázky, enen sie fremd bleiben sollte" (str. 19). Autorita Bible ve věcech těchto st úplně lidskou. Hagiografi musili se přizpůsobit tehdejším názorům přírodě, aby jim bylo porozuměno; musili mluvit populárně. Kdyby li mluvili a psali exaktní mluvou moderní vědy, jako že země se točí kolo slunce, zajisté by jim nikdo nebyl porozuměl po mnohá století. Sie hätten auf ihre Zeitgenossen mit ihrer Schriftstellerei so wenig influß gewonnen, als wenn sie damals für die Juden ein deutsches ehrbuch der Astronomie geschrieben hätten" (str. 50). Jak však s inpirací? Inspirováno je všechno v Bibli, není však všechno zjeveno; esmí se však tím eliminovat lidská stránka. Duch svatý vnuknul agiografům věci k zaobalení a znázornění náboženských pravd, které voří jádro Bible, kdežto vše ostatní je skořápkou — vedlejší. Inspirací ebyly hagiografům žádné přírodovědecké vědomosti Bohem zjeveny. — řál bych si tuto brošurku vidět u každého, který stojí ve víru boje roti nepřátelům písma svatého.

r. phil. E. Dennert: Vom Sterbelager des Darwinismus. Stuttgart 1903. Kielmann. Str. 83. Cena 1 K 80 h. — Vom Sterbelager des Darwinismus. Neue Folge. 1906. Str. 131. Cena 2 K 40 h.

Autor, horlivý zastance křesťanského názoru světového, věřící rotestant, vydavatel časopisu „Glauben und Wissen" zabýval se celý vůj život studiem přírodovědy a darwinismu. Rozlišuje mezi theorií escendenční a darwinismem. Tento zavrhuje existenci absolutní bytosti sobní, chce se bez ní při vysvětlování přírody obejít, kdežto první heorie se dá s theismem sloučit, jak to především dokazuje jesuita Vasmann. Dennert uvádí ve svém díle mnoho věhlasných učenců řírodovědeckých, kteří svým studiem přišli k pevnému přesvědčení, e darwinismus je stanoviskem překonaným, poněvadž odporuje vědecky jištěným faktům. I důvody oněch vědatorů jsou udány. Na sjezdě řírodozpytců vyjádřil se Wilser následovně: „Kdo s Darwinem není otov, není přírodozpytcem", a nikdo mu neodporoval, protože důvody eho byly pádny. Divná věc, že právě mladší generace je stejného myšlení s Wilserem, jako Haberland, Steinmann a j. Tento byl palentologickým studiem přesvědčen o lichosti darwinistické theorie; íše: „Ty tam jsou doby, kdy Darwinovo vysvětlení naivní důvěrou za alfa a omega učení o původu bylo považováno" (str. 30). Zoologové Eimer, professor na tubinské universitě, a Fleischmann stali se právě svými pracemi zásadními odpůrci né theorie. Tento píše ve svém díle „Descendenzlehre" v patnácté

kapitole, že Haecklova doktrina se úplně shroutila. V předmluvě dokonce, že diskusse o těchto otázkách nepatří do oboru exak zoologie a botaniky. Exaktní věda má dokázat, že žijící organis meze svého druhu překročily, ne však pouze tvrdit, že prý rozum hlíží, že je mohly překročit. To není žádný vědecký důkaz. „Na zákl svého dlouholetého a bedlivého zkoumání přišel jsem k názoru, že theorie není odůvodněnou“ (st. 68). Haecklův rodokmen jest jen v jeho fantasii ne však ve skutečnosti. „Praktická možnost něco o dějinách zvířeny vypátrat, jest úplně vyčerpána a naděje pro veške budoucnost zničena“ (str. 71), a o několik řádků dále píše Fleischma „Anstatt daß die Fachgenossen im Stande waren, eine von Jahr zu J wachsende Fülle von Beweisen für die Richtigkeit der Abstammun lehre vorzuführen, ist der Mangel derselben und die Unmöglichk der Vervollständigung heute offenkundig“. Ne skutečná fakta, ný pouhé domněnky — hypothesy, jimž schází podklad, „kteréžto hy thesy vzhledem k mocně se množícímu skutečnému materialu sestá a pilná práce jejich přívrženců ukazuje střízlivému kritiku, že je na čase, by byly položeny ad acta“ (str. 72). Berlínský anatom Os Hertwig varuje přírodovědce před extremem, každý životní zjev važovat za něco pouze mechanického neb chemicko-fysikalního. Výr „boj o existenci“, „selekce“ jsou mu velmi nejasny, „kterými jednotlivý případ nevysvětlí“. Souhlasí úplně s fysikem Machem, kt darwinistický názor o životě nazývá mechanickou mytholog

Na otázky, jak povstaly časem dnes bytující organismy, dá jenom v domněnkách odpovědět. Toto vyznání Hertwigovo se v divně vyjímá vedle dogmatického tvrzení Haecklova, že původ člově z opice jest „historickou, jistou událostí. Ano darwinisté sami ča uznávají lichost svých zásad. Weismann na př. píše: Wir können d Beweis, daß eine bestimmte Anpassung durch Naturzüchtung entstand ist, für gewöhnlich nicht leisten“ (str. 79). Bezmocnost tohoto princi je tedy zjevnou.

V druhé brošurce probírá Dennert novější literaturu příro vědeckou, v níž se slepá náhoda, z níž darwinisté mnoho ba sk všechno odvozovali, prohlašuje za veliký omyl. Autor sám je přívržence mírné theorie vývojové. Jest nesporno, tvrdí, že v tvorstvu nachází vývoj, ovšem ne v takovém rozsahu, jak míní darwinismus. Tato theo se nikdy neobejde bez jistých sil, pudů, které v organismech půs a se z pouhého mechanismu vysvětlit nedají. Odkud jsou tyto síl Theismus tvrdí, že byly vloženy všemohoucí bytostí Boj o existe nám může jenom ozřejmit, proč jisté (slabé) exempláře vyhynuly, však, proč právě stávající druhy existují. V první kapitole poukaz autor na pozoruhodnou přednášku mnichovského zoologa Dra. Pauly kterou měl roku 1902. Mluvil o pravdivém a nepravdivém Darwino učení. Důrazně tvrdí, že účelnost organismů se žádnými sebe křik vějšími kotrmelci logickými nedá popřít. A něco účelného — konkludu — nemůže být nikdy výsledkem pouhé náhody. Rozhorleně pí „Wir müssen uns dieser Denknotwendigkeit bewußt werden, um d

ungeheuerlichen Verstoß gegen die Logik zurückweisen zu können, der hier von der Wissenschaft begangen worden ist" (str. 11). Úžasnou účelnost vidí Pauly ve stavivu kostí; princip selekce jest dle něho neupotřebitelným, protože bezmocným, neboť organismus má produktivní a regulativní schopnosti v sobě, vytvořit přímo účelnosti a „tento princip" píše dále, „který účelnosti řídí a v organismu se nachází... jest psychologickým" (str. 12). Tedy pouhý mechanismus jest dle Paulyho naprosto vyloučen. V druhé kapitole nadepsané „Reinke a darwinismus" rozebírá Reinkeovy názory o darwinismu. Reinke jest professorem botaniky na universitě v Kielu a chvalně známý svými spisy: „Welt als Tat" a „Philosophie der Botanik". pak delšími pojednáními. které uveřejnil v různých odborných časopisech. Svým dlouholetým houževnatým bádáním v botanice stal se rozhodným odpůrcem darwinismu, což také dokládá vědeckými výzkumy svého oboru. Věda dokázala. že generatio aequivoca jest naprosto nemožnou; jak tedy povstal organický život? Reinke odpovídá rozhodně — stvořením: „Ich glaube an eine Schöpfung, weil die Urzeugung sich als chemisch-physikalisch unmöglich nachweisen läßt" (Philosophie der Botanik, str. 186). A osm stránek na to: „Mit Kant sage ich, die Organismen einschließlich der Urzellen müssen dem sie betrachtenden Menschenverstande so erscheinen, als ob eine der unsrigen weit überlegene Intelligenz sie hervorgebracht habe. Aber kühner... gehe ich weiter und bekenne: ich glaube, daß eine schöpferische Intelligenz, eine intelligente Urkraft sie hervorgebracht hat. Das ist weder Mythenbildung, noch Allegorie, sondern ein Analogieschluß. Ich denke mir mutatis mutandis die Organismen durch eine intelligente Urkraft hervorgebracht, wie jede Maschine, jedes Kunstwerk die Schöpfung menschlicher Intelligenz ist."

Škoda, že Dennert tohoto loni vydaného díla Reinkeova ve své brošurce nepoužil. Professor Kassowitz píše v „Krisis des Darwinismus", že mnozí učenci, kteří ještě do nedávna byli přívrženci selekce. opouštějí „tonoucí loď darwinismu", který nazval jistý zoolog německý „anglickou nemocí", jíž byli někteří přírodozpytci stiženi. Boj o existenci — Haecklův „züchtender Gott", jest dle Kassowitze mlhavý kolísající pojem, jímž se nic nevysvětlí, o selekci praví, že jest neudržitelnou a že co nevidět bude patřit historii.

Dennert probírá pak mutační theorii de Vriesovu, který se také o selekci vyslovuje, že dle všeobecného mínění přírodovědců se má za neuspokojivou. Celkový úsudek de Vriesův zní: Zkrátka tvrdím na základě mutační theorie, že nové druhy bojem o existenci a přirozeným výběrem nepovstávají, že jenom zanikají. Dr. Plate vydal na obranu darwinismu dílo „Über die Bedeutung der darw. Selektion", a sice proto, jak sám praví, poněvadž hodnota darwinismu v nynější době stále víc a víc klesá; a svou obranou věci špatně posloužil. Porovnává totiž výsledky umělého výběru přirozeného, ale právě ono porovnání, dí Dennert na str. 78, „je zdrcující kritikou, jež se na darwinismu vůbec mohla provést". O selekci praví de Vries, že správnost její ne-

následuje z pozorování jistých případů v přírodě a že nemůže být an na nich zkoušena, jest prý tedy pouze logickým důsledkem z vše obecných zásad. Tedy žádnou dedukcí z empirických, nepopíratelnýc fakt, jak se mnozí s věcí neobeznámení přátelé darwinismu domnívaj nýbrž metafysikou par excellence. Autor probírá ještě jin apologety darwinismu a uvádí i z jejich spisů místa, která „vědeckost jejich theorie ukazují v pravém světle. Zajímavým jest na př. co píš prof. Errera, ač sám je zarytým darwinistou: „Souvislost, souměrnos a harmonie nemohou nijak povstat z pouhé náhody.“ Dennert odhaluj i z jiných spisů marné pokusy, jimiž má být tonoucí loď darwinism zalátána. Jest nápis obou brošurek oprávněn? Vymírá darwinismus Ano, věda mu již dávno zasadila smrtelnou ránu. J VC.

Jiří Karásek ze Lvovic: **Chimaerické výpravy.** Kritické studie. Symposior knihy nové doby, sv. 30. Nakl. H. Kosterka na Král. Vinohradech 1906.

Obsah a částečně i dosti vhodný posudek své knihy podává auto sám v úvodě nadepsaném titulem knihy. Studie dělí se ve tři skupiny První skupina „Volná dogmata“ jsou kritiky nejmenovaných autor domácích, která právě tím, že jména zamlčena, nabývají rázu dogma a idejí všeobecných, o nichž autor ujišťuje, že nechtějí býti dogmat autoritativními, nýbrž právě jen volnými. Druhé dva oddíly „K psycho logii básnické tvorby“ a „K psychologii kritické tvorby“ obsahuj literární profily jednotlivých světových básníkův a kritiků. Zajímav jest pokus třetího dílu o důkaz, že „kritika není než genrem umě dilettantního, individualní psychologií“, čili „že studium díla není charakte ristické pro posuzovaného autora, ale pro toho, kdo dílo posuzuje.“

Kromě této autorovy determinace jest nesnadno říci něco celkovéh o této směsici aforismů, většinou velmi výbojných a břitkých. Vedle vě vtipných, jako „tragika toho, kdo tvoří, není v tom, že nenapíše, c chce, ale že napíše, čeho nechce“, potkáváme se s takovými podivnostm jako „měl by se doplniti katolický confiteor, litující hříchů, jež kd spáchal, další větou: Ale ještě více lituji hříchů, jichž jsem nemoh spáchati.“

Kniha jest psána jinak zajímavě, s ohnivou dikcí, a sáhne po n každý přítel literatury se zájmem.

* * *

J. Uher: **Kapitoly o lidech kočovných a jiná prosa.** Knihy moravskýc autorů, r. I. sv. 1. Nákl. „Lidové revue moravsko-slezské v Mor. Ostravě.“

Družina moravských beletristů, počínajíc se samostatnou knihovno vlastních prací, má s Uhrovou knihou šťastnou ruku. Drobounké črt Uhrovy nesou pečeť originalnosti a uměleckého nazírání. Prozatím sic jen nazírání na detaily prostého povrchu vnějšího světa nebo prostinkýc záchvěvů duše, ale vše to ze života lidí dosud námi nepovšimnutýc a bezvýznamných, zdánlivě nezajímavých. Dovedl u svých bosákův lidí ztracených vyzdvihnouti významné rysy, bezstarostnost, samorostl humor, jejich svérázné posuzování společenských řádův, a vylíčiti jejic

ǝblahý osud, do něhož často bývají zavlečeni jen náhodným sběhem a ezdolným tlakem okolností, s čistě lidským soucitem, něhou. Specificky hrův slovní výraz a prostý a srdečný stil zvyšuje jen kouzlo vyravování neznámých nám podrobností.

O některých chybných tvarech slovesných možno pomlčeti, zainila je patrně lidová mluva, z níž čerpal.

Uhra srovnávají s Gorkým. Je třeba ještě vyčkati, až sáhne po ítce složitější, ze záhadnějších koutů lidské duše čerpané. Některé kázky z dětské psychologie v drobných jeho črtách věští i v tom dar. Prvé vystoupení je rozhodně ucelené a vážné.

)takar Červinka: 1848. Román a skutečnost. Z pamětí našich otců. Libuše, r. 35. č. 1—2. Nakl. F. Šimáček v Praze 1905.

Kniha pro lidovou sbírku, v níž vyšla, jako stvořená. O revolučním oce osmačtyřicátém je v širokých kruzích lidových tolik nesprávných ı nejasných bájek, že realní vylíčení prostředí, z něhož vyšlo památné mutí, které vyvrcholilo krvavým týdnem svatodušním v Praze, a vyíčení formou přístupnou jest velmi záslužné. Tím spíše, jestliže učiněno o tak věrně, jak praví autor: „Citoval jsem listiny a dopisy pozůstalé ıamnoze doslovně, aby nebyl setřen nádech oné doby, která byla svědkem prvních, tu nesmělých, tu mohutných kroků národa na jevišti světovém doby památné, ku které on s takou láskou přilnul“, a dále „čerpal jsem za účelem jasnějšího poznání doby té nejen z pramenů našich, ale i z děl cizích, nám namnoze nepřátelských, tak že vypravování mé, z úst osob v oné době súčastněných, doplněno údaji historickými.“

Jinak je však s uměleckou stránkou díla. Celé řadě spisovatelů dal rok osmačtyřicátý náměty k románovým pracím, ale umělecké provedení Červinkovo jest nejslabší. Jeho vypravování jest příliš neumělé, hranaté, kapitoly pracně vedle sebe skládány a obraz revolučního týdne namnoze zbytečnými podrobnostmi a romantickými odbočkami přetížen a zastíněn.

Fr. K. Hejda: Ve „starém cechu“. Libuše sv. 3. Nakl. F. Šimáček v Praze 1906.

Tato drobná práce stojí za zmínku, protože znamená jistou mez v literární tvorbě Hejdově. Známý autor originálních humoresek a satir přichází s milostným románkem v rámci cestovní causerie, plným poetických líčení přírodních krás alpských hor a jezera Čtyřkantonského. Příběh z hotelu „starého cechu“, finanční zkáza zámožné kdysi rodiny s bohatou minulostí, končící tragickou smrtí majitelky, podána jest bez zbytečné sentimentality velmi sympathicky, snad právě i tím, že o milostných citech tak málo pověděno a tak mnoho naznačeno. Jednotlivosti a figurky jsou velmi rázovité. Pozadí z temných lesů horských a z tichého jezera, zádumčivě šumícího, tušení bohatých vzpomínek a několik vsunutých episodek působí velmi mile a ukazuje genristu neméně zručného nežli jest humorista.

-F-

Ze života náboženského.

Co nejširší veřejnost všimla si dvou posledních projevů římsk kurie. Jeden týkal se vnitřní discipliny v italských diecesích. druh nově se tvořící organisace církevní ve Francii. Oba jsou významn tím, jak mladý kvas nových směrův a názorů stále a stále pouta star organisace rozráží a těmi starými svazy už se poutati nenechává.

Tak první list italským biskupům adresovaný obrací se veln rázně proti mladému politicko-socialnímu ruchu kněžstv italského, proti Murriovcům a odnožím téhož směru. Není to prv pokus! Co už jich učiněno za minulého i za tohoto papeže! Už vůdcov a stoupenci ruchu toho suspendováni, pronásledováni. a zase znov laskáni, přibíráni k „úřední akci", smiřováni — a přece se mladé hnut ani tak ani onak nedalo odstraniti. Teď se má sáhnouti na kořen sám odvésti mu všecek dorost. Pečovati a bdíti nad dorostem, ab se nepřidružoval k novým směrům, ale — ke starým! Výchov v chla peckých i bohosloveckých seminářích má býti co nejpřísněji veden aby žádný vánek rozvratu a nedisciplinovanosti nemohl proniknout Jak přednášky tak četba má býti tak zřízena, aby nic nového k ušín odchovanců se nedostalo. Zvláště všecka politická a socialní materi má býti vyloučena z ústavů. — Mohlo-li by co zhoršiti poměry v Itali pro budoucnost, pak jistě takováto methoda ukrývání a utajování Tvořila by sice hloupoučké, naivní lidi, ale ne takové, kteří by byl pevni a jisti. Pevnosti dá se docíliti jen vysokým osvěcováním, uká záním lepšího směru, než je ten nový kaceřovaný a překonáním h v něm samém! Až takoví lidé pak vyjdou do života, dostanou tepr závrať a budou horší dnešních „modernistů" italských, poněvadž nov idey budou pro ně tím novější a lákavější. Přitužení kanonick poslušnosti in politicis, celé hnutí politické katolíků postaviti po poslušnost biskupskou, už vícekrát v Italii selhalo. A co pomůže nyní vidno z projevů mladých směrů! Tak neapolská skupina křesťanskýc demokratů prohlásila, že ochotně uznává všecku povinnost kanonické poslušnosti vůči svému biskupu, projevuje oddanost a úctu sv. Stolici ale setrvává při svém směru křesťanského demokratismu socialního Přes to však přemnozí kněží ze spolku „lega democratica nazionale" vystupují, slibujíce součinnost neofficielní. Rozumí se samo sebou, že list našich poměrů se netýká.

List z kurie římské Francii poslaný jest zatím příliš nezřetelný. Nezřetelný proto, že schvaluje neprohlášené dosud ujednání biskupů francouzských a také další kroky vyhražuje budoucím soukromým domluvám kurie s biskupy francouzskými. Ale něco jest už v něm zřetelného. Přes nové poměry, jaké se měly utvořiti zákonem o církevních spolcích, prohlašuje list papežský. že dopustí se jen spolky šetřící kanonického práva. To není ani tak proti vládě namířeno, jako proti snahám. jež se už počínají mezi věřícími těchto budoucích spolků projevovat. Podle nového zákona farní obec bude

vobodným spolkem na základě spolkového zákona utvořeným. A tu amými kněžími vyvolán ruch, aby věřící v těchto spolcích sdružení ránili svých členských práv a nepouštěli z rukou té moci, jakou jim ákon ve farním spolku poskytuje. Ovšem právomoc členů spolku arního byla by na ujmu pravomoci biskupské — dosavadní absolutní otiž. A to je právě to, co se nemá dovoliti. Římská kurie svým listem rohlašuje se pro zachování hierarchického absolutismu i za budoucích ových poměrův. Ovšem byla k tomu nucena, neboť noví organisatoři z kněží a laiků zašli daleko, hledíce vymaniti nové spolky úplně pod moci biskupské. Ve svém laicisování pustili se příliš daleko. Ale vyšli ze správného a osvědčeného stanoviska: věřící ve spolku budou základem farní obce, oni budou vše vydržovat, chrám i bohoslužebné potřeby, kněze i biskupy — ať mají tedy i slovo při správě realní i personalní. Ať mají táž práva, jaká měli v prvních dobách církve: oni ať volí si faráře a spolu s ním určují správu chrámu a pořádku služebního, oni spolu s kněžími ať volí i biskupy. A z Říma ovšem si vymiňují: biskupy nezávisle jmenovat a biskupové ať sami menují faráře.

Dosud ještě francouzští věřící jsou zcela ve starých pořádcích, neciti novoty, jaká přijde po ustavení nových obcí. Ale čím důkladněji e bude stará organisace státně nucená převracet v novou svobodnou, čím budou i věřící více strhováni v nový ruch. Zatím v novém ruchu jest asi 30 kněží, kteří své věřící ustavili si ve „svobodné spolky náboženské“, to jest bez biskupů! A mezi sedláky na venkově stává se velmi oblíbenou ta myšlenka, aby věřící si ponechali správu svých spolků sami! Všecko „právo“ se pro ně shrnuje ovšem ve dvě věci: volit si sami faráře a určovat si sami své příspěvky kostelní! Tedy opravdu — žádná haerese ani schisma z toho nehrozí, ač-li vzájemnou neustupností se mysli nerozčilí a nezatvrdí.

Francouzská vláda a strany, jež zákon o rozluce usnesly — toho hnutí nezamýšlely ani nevyvolaly. Naopak v zákoně o spolcích náboženských výslovně stojí, že se spolky ty uvnitř mohou a mají spravovati všeobecnými církevními zákony. Strůjcové „svobodných obcí“ (Meillon, Hutin, Cavailé, Cuenin a j.) proto se právem obávají, že i podle zákona spolčovacího samého biskupové mohou proti nim vystoupiti a je dáti soudně prohlásiti za „obce rozkolné.“ Kardinal Vannutelli, jenž jako vyslanec kurie římské z cesty po Francii stavil se na sjezdě katolíků německých v Essenu, pravil, že ruch „svobodné církve“ není ve Francii nikterak nebezpečný. I kdyby jej vláda francouzská podporovala, věřící jsou věrni svým biskupům a papeži a nedají se zmásti.

Jiná věc po rozluce se vyvíjí též nežádoucím způsobem. Mnoho kněží používá totiž práva zákona a zříká se stavu kněžského, dávajíc si vypláceti od státu malou pensi takovým určenou; obrací se ku světským zaměstnáním. „Abbés évadés“ (kněží vyklouzlí) už dříve velmi četni ve Francii, budou teď ještě četnější. Mnozi zanechávaj dráhu kněžskou mlčky a tiše, jiní však jako i dříve a jinde to činili

vydávají spisy a brošury, jimiž se chtějí před světem omluviti a církev očerniti. Mezitím však co noví „évadés" se obracejí k jiným zaměstnáním, staří někteří doufají vrátiti se k povolání, jež opustili, ale n jako kající, nýbrž rozbíjejíce řady věřících a sbírajíce si své vlastn církevní obce. Tento zjev po rozluce bude ve Francii asi velmi častým že jak nespokojení kněží tak nespokojení věřící budou tvořiti vžd malé rozkolné hloučky. Ale pro ostatní bude to jen příčinou pevnějších semknutí a věrnějšího vytrvání.

*

Přísnost reformní, s jakou počato z Říma reformovati poměr a osoby italské, vedla prý poslední dobou k několika papežským visitacím kurií biskupských. Tak se aspoň sdělovalo u příležitost visitace, jaká poslána z Říma do Záhřeba. Visitatorem určen splitsk světící biskup Palunko. Visitace či lépe vyšetřování přivozeno byl obžalobou stařičkého arcibiskupa Posiloviče a některých kanovníků Celá záležitost velice nemilá církevním kruhům těm i oněm vynesena pokrokovým denníkem (Pokret), zprvu tajena a popřena, ale později když uváděny podrobnosti a výroky osob blízko celé věci stojících přiznána. Vyšetřovaní odmítli s rozhořčením veškero vysvětlování in kriminací. Obžaloba týkala prý se vedle jiných věcí (hospodářské povahy hlavně chování arcibiskupa při zákoně interkonfessionalním k čemuž prý arcibiskup dal své předběžné svolení, ale zákon by potom všeobecně církevními kruhy potírán! — Tak i tu by byla vinna intransigentní (nesmířlivá) politika jedné vrstvy církevní (nazývají j djakovskou), jež žaluje na druhou vrstvu smířlivější a dává ji stíhat z Říma!

*

V Uhrách celé to tažení biskupů proti národním slovenským kněžím začíná přibírat novou tvářnost, vystoupeno už osobně proti biskupu spišskému Párvymu a začíná se stejně i proti druhým Párvy obviňován v socialistické Népszavě z neborázných zločinův Obviňovatel vyzývá k soudnímu stíhání, aby mohl vše před soudem a svědky dokázat. Biskup zatím ku stíhání nepřikročil, ale za to maďarské „vlastenecké kruhy" mu posílají osvědčení důvěry — v nějakém tom projevu mu ohlašují, že „půjdou s ním věrně až k branám pekelným" — pochůzka trochu nepříslušná pro biskupa a i jeho věrné!

Ružombersky kostel, vlastně jeho duchovenstvo, dosud je v klatbě od obyvatel, kteří chodí jinam. Původce protihlinkovské akce kaplan Illecskó povýšen na dobrou faru (trnoveckou).

Vedle národního hnutí, velmi osudně pro katolické biskupy zvedá se i jiné současně s ním proti nim: socialní. Bohaté a vesměs špatně spravované statky biskupské jsou zajisté s to, aby se staly lepším lidem kamenem úrazu, než jsou uherští biskupi. Nečestný konec Ivánkoviče, Bubiče a teď znova debrecínského Volafky (titul. biskupa). a útratně nebo požidovštělé hospodaření druhých nemůže buditi v lidu nijaké vážnosti k církevním statkům. Proto není divu, že ve volání (nyní stále hojněji se ozývajícím) po půdě, na prvním místě k rozebrání

e navrhují statky biskupské! Tímto směrem dají se také mysli lidu v Uhrách více rozjitřiti a větší strana sehnati než na pouhém stanovisku národním nebo náboženském.

*

Na přerovském sjezdě katolické moderny (31. července) a na sjezdě bohoslovců v Českých Budějovicích v jedné z resolucí vyzván moravský episkopat, aby ve prospěchu náboženského klidu a pokoje ve vlastních diecesích zakročil u sousedních biskupů spišského a ostřihomského, aby ustali od pronásledování kněží a věřících slovenských. Spišská diecese hraničí ovšem ne s olomouckou, ale vratislavskou a krakovskou diecesí, ostřihomská pak s brněnskou a vídeňskou. Ale styk lidu samého z obou diecesí slovenských a z obou moravských jest živý a hojný. — Uherské noviny pravda i sebe menší vměšování s rozhorlením odmítají. Přirozeno, že snadněji se dá něco docílit v Římě samém než v Uhrách. A cestu do Říma musí nastoupiti ti, jimž bylo ukřivděno, ne však zastanci jejich ze sousední země. Nepřímý účinek (ale positivní zatím nijaký) však projev ten měl přece, jak vidět z hlasů uherských.

*

Sjezd české katolické moderny vzbudil větší ohlas mimo naše země, u Němců, než u nás na Moravě a v Čechách. Zdál se snad z daleka větší a důležitější. Pro sousední německé diecese mohl býti celý sjezd tak značného počtu kněží a laiků k tomu cíli a v tom směru něčím novým, také požadavky jeho asi venku překvapily. Známějším vše to už připadlo u nás. Kromě toho u nás sjezdu věnovaly pozornost hlavně listy z táboru jak se říká klerikalního. Liberalní laictvo přešlo buď zcela nevšímavě, nebo s týmže posuňkem jak chodívá kolem všeho, co vychází od kněží. Sjezd byl ostatně jenom prvním pokusem jak manifestace tak organisace. Aby opravdu i doma mohl platit za něco rozhodného a směrodatného, musil by sám v sobě, vnitř i zevně, mohutněji vypadat. Požadavky na něm prohlášené probírány už dlouho v různých našich listech (i v „Hlídce“), některé přinesla teprve chvíle sama (o škole a projevech — Juda, ruch učitelský!). Usnesenou a nově založenou organisací česká moderna katolická stává se z roztříštěné falangy pevným šikem. Ač-li to právě pro modernismus té moderny nebude osudným! Musíť každá organisace vyměřovat užší a těsnější cesty členům svým, než jakých popřává pouhý svobodný myšlenkový směr svým stoupencům. Ale pravděpodobné obojí poplyne dále vedle sebe prostupujíc a doplňujíc se.

*

Srbský seminář bohoslovecký v městě Prizrenu ve Starém Srbsku sloužil dosud nejen bohoslovcům pro samy srbské diecese turecké říše určeným, ale četně navštěvován byl i od žáků z Bosny a ze Srbska. Tak ze 101 žáků minulého roku bylo jich 15 ze Srbska, 13 z Bosny a Hercegoviny, 7 z Černé Hory a 3 z Uher a Slavonie, tedy více než třetina byla z netureckých zemí. Z tureckých krajů nejčetněji zastoupeno Kosovsko, jak přirozeno, jeť nejsrbštější. Dodalo

42 chovanců. Vláda bosenská i biskupi viděli neradi, když bosenští bohoslovci docházeli jim z Prizrenu. V Prizrenu přijímali totiž žáky i ze čtvrté gymnasijní a vůbec s nižším vzděláním. Takto pak kněžstvo pravoslavné v Bosně bylo velmi nerovného vzdělání: domácí měli celé gymnasium a ještě bohosloví, prizrenští sotva za polovinu toho. Proto od budoucího roku usnesli se biskupové srbští v Bosně, ovšem po úradě s vládou, nepřijímati žádného prizrenského bohoslovce za kněze, doma pak po kněžích žádati celé gymnasium a celý kurs školy bohoslovné. Prizrenská theologie o tom uvědoměna, aby nadál žáků z Bosny nadarmo nepřijímala. Poněvadž však přece kněží srbských v Bosně je nedostatek, usnesla se zemská vláda stipendiemi přilákati žactvo z gymnasií k theologickým studiím na seminář v Relevu.

*

V jednom srbském listě vytýká dopisovatel cařihradský zbytečnou a nemístnou obětovnost bosenských mohamedánů pro účely náboženské v Turecku. Fondy ty jsou beztoho špatně spravovány a částečně slouží zcela místním potřebám. Moslemové srbští tedy peníze zpříma vyhazují, ale přece jen rádi přispívají a nelitují jich. Tak na samu dráhu hedžaskou, jež prohlášena za svatou, složili z Bosny na 200.000 korun.

*

Boj řecko-bulharský proměnil se v pouliční nekřesťanské řeže. Nejkrvavější etappou jeho bylo vypálení a vyplenění biskupského sídla řeckého v pomořském městečku Anchialos v jižním Bulharsku. Velmoci tím donuceny zakročit u obou křesťanských států Řecka i Bulharska, aby držely své bandy na úzdě a nedopouštěly jim takových násilností (Bulharsko doma, Řecko v Macedonii). Patriarcha řecký v Cařihradě podnikal už všemožné kroky na ochranu zájmů řeckých, ovšem bez výsledku, neboť na pravé místo — k bulharské vládě se neobrátil; s tou ze zásady nevyjednává. Hodlá také svolati sjezd 4 patriarchů východních (Cařihrad, Antiochia, Jerusalem, Alexandria), aby se s nimi poradil o ochraně církví řeckých a spolu obnovil otázku bulharského schismatu. Pokládáť totiž odloučení církve bulharské od jeho pravomoci (1870) pořád ještě za nekanonické a církev bulharskou za exkomunikovanou. Ale pouze sám Cařihrad hájí tento náhled, jiné východní církve ho neuznávají. Ale ani teď asi by cařihradský patriarcha nežádal za rehabilitaci církve bulharské, spíše za uznání její nekanoničnosti.

Církev bulharská není také dosud kanonicky organisována. Nemá ve vrchní správě význačné známky sborovosti, jakou se všecky východní církve vyznamenávají: nemá synodu a smíšené rady (laicko-klerické) jako řecká církev. Exarcha bulharský v Cařihradě žádal tureckou vládu, aby i jemu dovolila dovršiti takto organisaci církevní, vláda přes opětovné nalehání nepovolila. Ale opět se přiklání se svou přízní Bulharsku, a tedy snad v nedlouhé době přivolí. Pro novou organisaci kupuje se místo a míní se stavěti palác ve středu řecké čtvrti cařihradské — Pera. Řekové ovšem proti obojímu protestují: jak proti vrchní organisaci, tak proti stavbě.

Církevní „sobor" ruský odložen až na jaro příštího roku, odobně asi jako duma ruská. Není pochyby, že mnozí budou volat rannějším svolání jeho. Ale většina už ve svých nadějích v budoucí bor dávno ochabla a jest jí skoro lhostejným. Podle příprav k němu komisi předsoborné vidí, že sobor nebude podle přání zřízen demoraticky, ale skoro zcela hierarchicky. Jinak dále se útočí a odmítají výtky, jaké si kněžstvo v minulé době přivedlo svým chováním. idové strany viní kněžstvo ruské stále z materialismu, kastovnictví, nepochopení idealů intelligence ruské. Laický živel staví se nanoze už i do bojovné posice proti kněžstvu. Tak v saratovské gubernii iskup v říjnovém hnutí loňském postavil se proti svobodářum!) sjezd duchovních a laiků se vyslovil, že obce zastaví všecky platy na účely uchovenské a kostelní, dokud duchovenstvo neprokáže jiného ducha, du přejnějšího. Synod pak znovu oběžníkem vyzval kněžstvo usmiřování rozbouřených myslí, k tišení revoluce. To jest pro přenohé pokyn spustit stavidla nadávkám z kazatelny na svobodáře. jednotlivé konsistoře zacházejí ještě dále. Tak ve zmíněné už saratovské ubernii vydán oběžník z konsistoře všem farám, v němž napomíná uchovenstvo, že podle docházejících na ně stížností duchovní mylně vykládají lidu úřední slova a činy a lid tím pobuřují, hrozí se sezením z úřadu všem, kdo při podobné agitaci budou postiženi!

V mohylevské (petrohradské) katolické diecesi, jež zaujímá celý ápad a sever Rusi, za dosavadní svobody vyznání přešlo od pravolaví na katolicismus 20.061 lidí. Nejvíce ovšem z toho přestoupilo minské gubernii (13.413) a vitebské (4303), tedy na Bílé Rusi a pak na Litvě. Tam totiž unité z dob polských pozůstavší počátkem 19. století přesáni násilím za pravoslavné, jimiž nebyli. Nejvěrnější přiznali se tedy teď k víře, již přes tři čtvrti věku musili zapírat. V guberniích ruských jako etrohradské přestoupilo během toho pul roku 63, v moskevské gubernii en 9 lidí ke katolictví. Ale i petrohradská číslice jest význačně veliká.

*

Dějiny lužického semináře v Praze u příležitosti 200letého rvání (od 19. dubna 1706) vyličuje v „Lužici" budyšínské spisovatel Adolf Černý (red. Slov. Přehledu). Seminář ten prestál všemožné boje bouře, vláda saská už několikrát měla v úmyslu jej zrušiti, ale seminář přece jen v Praze zústal. Žáci jeho studují na německých ústavech (německé gymnasium malostranské) a německém oddělení bohoslovecké fakulty a na německé universitě. Dnes je v srbsko lužickém semináři 13 žáků, 12 gymnasistuv a 1 bohoslovec. Sněm saský od roku 1846 dává 6 stipendií po 50 tolarech (150 markách); seminář však většinou vydržován jest z vlastních fundací. Roku 1846 založen v něm literární kroužek „Serbowka". Dosud z něho vyšli nejpřednější činitelé na národní roli lužické (Buk, Cyž, Hórnik, Dučman, Luščanský, Česla, Skala, Bart-Čišinský, Libš, Ševčikové, Andricki a j.).

*

Parlamentární komise anglického parlamentu zřízená v dubnu roku 1904, aby vyšetřila poměry disciplinarní v církvi an-

glické, předložila konečně svou zprávu. Na základě 164 svědecký vyjádření stanovila bohoslužební praxi ve 559 kostelích patřících k ne rozhlášenějším, co se odchylek od ustálené protestantsk bohoslužby týká. Shledala v chrámech vyšetřovaných velmi mno nezákonitostí, a možno říci, že příkazy bohoslužebné nikde se vlast doslova nezachovávají. Hlavních odchylek komise vytkla 34, a to hlav tyto z katolické bohoslužby přejaté věci: confiteor přede mší, posled evangelium, přilévání vody do kalicha, nekvašený chléb, umývá rukou při mši (lavabo), žehnání chleba a vína, nádob a lidu, zvoně při přepodstatnění a pozdvihování, kadidlo, svíce, svěcenou vodou a Zvláště těžkým přestupkem shledala komise to, že ritualisté užíva modliteb z kanonu mše katolické, užívají slov: Ejhle, Beránek bo vystavování svátosti oltářní, přechovávání její, procesí Božítělov hymny a modlitby k Panně Marii a svatým, svátek nanebevzetí Pann Marie, svátek Srdce Páně, úctu kříže a ostatkův a obrazů. Tyto všeck věci jsou zrovna protivny duchu „Prayer-booku" (protest. katechism anglický) a dělají prý přímo z anglikanské reformované církve círke římskou.

Ale komise vyšetřovací všecky tyto ritualistické novoty přec omlouvá tím, že dosavadní anglikanská pravidla bohoslužební jsc příliš chudá, těsná a nevyhovují potřebám náboženským dnešního po kolení; mimo to zákon ten i takové věci zavrhuje, jakých anglikansk církev vlastně nikdy se nezřekla. Ritualisté zavádějíce novoty boho služebné, vedeni byli nejčistšími snahami: potřebou důstojnosti a krás v bohoslužbě, snahou po nepřerušené tradici církevní; a kromě toh církev anglikanská postrádá té souvislosti a jednoty a síly disciplinarn kterou by mohla všecky obce udržet v poslušnosti a uniformitě. Prot komise navrhuje: zakázat všecky novoty, rozšířit však způsob angl kanské bohoslužby době přiměřené, ustanovit církevní oděvy bohc služebné, zostřit moc biskupskou, zavésti appelační soud církevní pr věci discipliny a mravů a přitužiti dozor a visitace.

Věda a umění.

Ve „Květech" Popelka Bilianová rozpřádá a osvětluje starou báj o Děvíně a dívčí válce. Poukazuje na hojnost „děvínů" v zemích slovanských (pode jmény „Děvín", Dejvice, Děčín, Duino, Döve, Do bina, Děvice, Déva, Děčany — od Baltu až po Balkan roztroušené) Děva, Deva souvisí kmenově s Deus, Zeus, lit. Diewas, ind. Dev (Malva-Deva, nejvyšší bůh, Malva Devi, nejvyšší bohyně) vesměs znač božstvo. Děva Děvana byla podle Hanuše u starých Slovanů božstvem jara a úrody. Deivaites u Litvanů je bohyně deště, autorka z tohc usuzuje, že i staroslovanská Děva byla bohyní vody. Všecky osady jméno to nesoucí jsou u vody, mnohdy přímo symbolicky u soutoků

postaveny. Děvíny byly prý tedy ohrady, v nichž žily kněžky bohyně Děvy. Ve slovanském bájesloví vody ovládají ženské bytosti tajemné, v germánském však mužské bytosti. Z vod slovanských vystupují bílé paní, bohyně Děva vždy znova zasnubující se se sluncem — představa panenské čistoty. Kněžky Děviny musily tuto čistotu zachovávati. Vdáti však se směly a mohly. V hrubém okolí dávnověku kněžky tyto, nebo aspoň některé z nich byly tudíž mnohdy cílem útoků mužských, snad i unášeny. Z té příčiny snad mohla povstati i zbrojná obrana kněžek proti mužům. Snad i rozpustilost kněžek mohla zavdati příčinu k vyhubení jejich. Padlá kněžka Děvina bývala upálena. Tedy zničení mohlo vyřknuto býti snad i nad celým Děvínem. Autorka podpírá výklad svůj hojnými doklady z místopisu, zachovalých pověstí a zvyků v okolí Prahy až k Tetínu. Se stanoviska historického jest sice pokus nepřiléhavý, ale s bájeslovného může býti jako domněnka přiřaděn k dosavadním podobným výkladům. — Zvláštní, opravdu zvláštní jest myšlenka, že německé vodní bájesloví (hastrman = Wassermann) vypudilo bájesloví slovanské (Víly a Děvy), pravá to dívčí válka, již prý už Teta začala, v níž slovanské Děvy podlehly. Neboť české vody opanoval na to dočista — hastrman.

*

Co u jiných západních národů (u Poláků a Rusů) jest už dávno celým, velmi hojným odborem, trousí se teď hojněji i u nás. Probírá se doba našeho probuzení a intensivní práce z let šedesátých a sedmdesátých a mužové působivší v minulosti nedávné i další, oživování jsou svědky a dokumenty jim nejbližšími. Vedle historicko musejních listů našich, jichž i dříve bylo úkolem tuto část literatury pěstovati, jsou to teď i listy širší neodborné veřejnosti věnované, jež kromě jubileí se touto stránkou literární obírají. Rekord v posledních letech náleží „Osvětě“. Tak teď po Riegrovi, Zeleném a jin. přináší v posledním čísle kratší vzpomínky, za to tím zajímavější. Jedna věnována bájkaři V. Zahradníkovi. Líčen tu úryvkovitě, spíše z děl a dopisů stopován život kněze osvíceného, ale pronásledovaného. Z doby probuzení o jednoho modernistu více. Vyšetřován sic pro Bolzanismus, vlastní český modernismus církevní z počátku 19. století. Ale ač mu byl blízký, z té žaloby osvobozen, za to shledán podezřelým názor jeho o celibátě. Své smýšlení odpykal Zahradník doživotní bídou na spuštěných farkách, snaživý, učený, šlechetný, čistý a zachovalý muž, vinný pouze novým způsobem smýšlení.

Jiná vzpomínka týká se „dítěte národa“, „dcerky Havlíčkovy Zdenky“. Národ si vzal dítě Havlíčkovo na — vychování a péči, a to jí bylo osudno a přivedlo ji do hrobu. Stala se předmětem pozornosti a výsměchu. Z nevinného koketování mladé žabky s nějakým polským důstojníkem napřed německá Praha a potom německá Vídeň a za nimi německý svět vůbec udělal vtip, že „dítě národa bude mít dítě.“ Redaktor listu, jenž to přinesl, sic odsouzen, ale dítě národa už nemělo chvilky pokojné až do smrti, a možno říci, že zemřelo uštváno pomluvou a vším tím, co z ní vyplynulo. Je to opravdová tragedie a

Zdeňka Havlíčková zde vystupuje v líčení pí. Brdlíkové jako hrdinka, jakých má historie, nejen naše, ale světová, málo. Divno, že posud nikdo se o látku tu nepokusil. Zapředena sic postava Zdeňky do románu (?), ale osmýkána blátem! A dal by se z ní vytvořit kus národní par excellence, jenž by nadchl a táhl. A ta duševní výše a mravní síla, jaká ve Zdeňce podle líčení pí. Brdlíkové byla, posloužila by dnes dobře vzorem mládeži naší. Je to snad ohled na žijící dosud osoby? Snad na rodinu onoho hraběte K., jenž svým sňatkem chtěl Zdeňku očistit před celým světem, což ona na konec odmítla, vidouc, že oběť ta by byla jen obětí? Sotva, je to spíše známá tupost.

„První český básník realista“ je jiný podobný monografický úryvek literární, jejž podává M. Hýsek v časopise „Matice Moravské“. Tímto prvním realistou v české literatuře je farář častolovický, P. Fr. Rayman, jenž roku 1798—1829 napsal a uveřejnil několik prací (dvě veselohry lidové a dva eposy náboženské: „Maří Magdalena“ a „Josef Egyptský“) větších a množství drobnějších. Práce ty jsou většinou rozmarné, a kde jsou vážné, jsou to prosté, velmi dobře vypozorované satiry a kresby současných mravů. Jungmann ovšem posoudil jeho práce zprávou o zamítnutém „Tobiáši“, že „censura družku básně o Josefovi Egyptském od téhož mazala pro podlost zahubila.“ První realista psal totiž dosti nevázaně a liboval si ve scenách lascivních.

*

V témže časopise „Matice Moravské“ professor F. A. Slavík, známý z téhož listu zastavatel Komny jako rodiště Komenského (proti novým pokusům přiřknouti ho Nivnici), podává popis staré Komny z doby kol narození Komenského a stopuje rody, z nichž by byl mohl Komenský pocházeti. Přichází k tomu úsudku, že to byl asi rod Milošů (Amos je latinský překlad) v čísle 37., kdež Václav Miloš jako tříčtvrtláník se roku 1598 uvádí. Studie dosud nedokončena a tak sledování rodu neprovedeno zatím v tomto 3. čísle.

*

Ve „Slovenských Pohľadech“ známý historický badatel slovenský F. V. Sasinek probírá otázku, odkud se vzali Rumuni. Otázku tuto mnohonásobně řešenou dosud z různých stran snaží se Sasinek osvětliti spojením se slovanskou prvotní historií národů slovanských v Uhrách a na Balkaně. Rumuny odvozuje od gallských Jepidů, též Epidy zvaných. Přivoláni byli do území původně slovanských, aby od Římanů podrobené Slovany (Gety, též Dáky přezvané) pomáhali ovládat a v poslušnosti udržovat. Od 4. století keltičtí Gallové stále už na poloostrově balkánském se vyskytují a jmenují; sám sv. Jan Zlatoúst sestavuje pro ně bohoslužbu v Cařihradě a okolí a posílá k nim horlivé kazatele, aby je v pravé víře vyučili. Jako pomocný vojenský kmen císařů římských měli sice vykázána sídla nad Dunajem dolním od Srěmu až po Prut, ale hojně za tato sídla svá vycházeli. Spolu se Slovany podunajskými a balkanskými trpěli nájezdy hunskými, avarskými a maďarskými. Před vpádem Maďarů sídlili až po Tisu a Dunaj.

území svého v Potisí, v Sedmihradsku a v nynějším Rumunsku nezajímali však sami výhradně, ale vždy pomícháni se Slovany.

*

V „Máji“ skončena „slovanská anketa“, jež měla přivésti muže o slovanských záležitostech myslící a pracující k veřejné diskusi směrův a prostředku, jimiž by bylo možno nejvydatněji uskutečniti vzájemnost slovanskou — zatím ovšem jen v hranicích „austroslavismu“. A zdá se, že právě praktické snahy a cíle Slovanstva rakousko-uherského nikdy nebyly tak roztříštěny a různochodny, jako dnes. Strojiti možné a snad i pěkné theorie politiky slovanské málo dnes pomůže, kde tolik hranic a hraniček mezi námi nastavěno a dávno ještě nemíme ani pomysliti o jejich strhnutí: ani sami pro sebe! — neboť na nich lpíme všichni velmi úzkostlivě sami a ještě úzkostlivěji jsme do nich od sousedů našich zavíráni.

*

Vláda konečně na zakročení našich horlivých ctitelův a badatelů velehradských poskytla menší podporu na soustavná bádání a kopání na Velehradě a u Hradiště. Větší ještě povinnost k podpoře tohoto díle by měla země Morava sama. Její budoucí česká většina v tomto ohledu snad i více učiní než dosavadní německá. Takovými subvencemi beztoho se zemský rozpočet nijak nezatíží: jsouť pouhými drobečky v několiknáctimilionovém rozpočtu.

*

Ve sledu francouzských slavených autorů různých reflexí a meditací jdou nejdůsledněji a nejzdařileji Poláci, rovně vždycky živí a vtipní. Jejich politikové-filosofové v tom tonu vydali už celé řady děl, jemných a hlubokých. Tak jen podle de Maistreových „Večerů petrohradských“ mají Poláci své trojí večery: Florencké (od Klaczka), nad Lemanem (od X. Morawského) a Římské (od hr. Dzieduszyckého). Rozjímavé literatuře přibyl minulý měsíc spis autora-pseudonyma (Owruczanin) pod názvem „Kirke“, rozmluvy o člověku. Pěknou známkou všech těchto polských meditantů jest, že úvahy a názory jejich jsou vesměs čisté a ušlechtilé, na půdě kultury a mravnosti křesťanské. Kromě toho vynikají prošlostí světovou, širokou sčetlostí, zkušeností uměleckou a salonní lehkostí.

*

Známý slavista polský Al. Brückner vydal studium srovnávací ze vzájemnosti rusko-polské. Viněn dosud z nepřízně k ruskému duchu, což se velmi jasně projevilo v jeho pamfletě o sv. Cyrillu a Methodovi i v jeho ruské literatuře, ale přes to Brückner vrhá v polskou společnost jakoby celé prameny nového světla a nových názorů, jimiž sbližuje právě se stanoviska čistě polského Poláky s duševní Rusí. Všecky chyby dosavadní, jež Poláci učinili, připisuje právě onomu odcizení obou kultur — Poláci přimknuli se k Francii a Italii, nazpět na Rusko se neohlíželi, úmyslně ho pomíjejíce. Ale i Rusové táhli také jen k západu, také i pro ně jen západní románsko-germánské národy něco značily. Nejbližších sousedů si nevšímali. Byli však přece jednotlivci,

kteří na obou stranách snažili se překlenouti most, prorýti spojovac kanál mezi těmito dvěma proudy z východu na západ se ženoucími A přece toto odcizení nebylo vždy tak hluboké, jako právě v minulém věku. Professor Brückner stopuje hlavně vliv dvou věků XVI. a XVII. jaký tehdy měla literatura a duch polský na ruskou kulturu. Tehdy Poláci byli skoro výhradnými nosiči kultury západní. Polsko bylo Rusi tím, čím se jí za Petra a Kateřiny stalo Německo a Francie. Teprve v nejnovější době začíná se zas pracovati o vzájemném poznávání Velcí mužové obou národů a jejich myšlenky přijímáni jsou pohostinně i u chladných druhdy sousedů a obojí se diví, že tak mohli vyrůst v naprosté blízkosti, nevědouce o sobě.

*

Hrabě Lev Tolstoj vyhotovil román „Začto“ (Proč?), který této nové polsko-ruské vzájemnosti zvláště je pěkným důkazem. Jeho hrdinou je polský bojovník za svobodu s rodinou vyslaný do zajetí na Ural a po zmařeném pokusu o útěk dále na Sibíř. V povídce je velmi důrazné odsouzení úřední ruské persekuce a zbožnění polské lásky ke svobodě a otčině.

*

Ruské „blagotvoritelnoe obščestvo“ (dobročinný spolek) oznámilo letos jihoslovanským studentům, že nemůže žádných nových přijímat a vydržovat, poněvadž nemá v těch zlých dobách příjmů. Stěží jen vydrží ty studující, které v minulých letech přijalo. — Na ruských universitách ohlášen zápis k novému nastávajícímu roku učebnému, první pravidelný zas po dvou letech. Nával žactva je nad očekávání veliký. Po tom všeobecném rozpolitisování školáků od obecné do vysoké školy nastalo tedy už asi v mládeži uklidnění. Ale nával žactva je provázen také novým zjevem — návalem židů. Úřady vysokých škol míní totiž nebrati ohled na dřívější přikázané nejvyšší procento (3, 5, 10%, dle místa), nad které žádného žida přijati nesměly. Tímto způsobem dalo se na př. na petrohradskou polytechniku zapsati 92 židů mezi 316 studenty, tedy 40% místo dřívějších 5%. Podle zákona smělo by býti přijato jen 16 žáků židů.

Dovoleny a ohlášeny již na podzim veřejné lidové university v Petrohradě a v Moskvě po vzoru anglickém. Přednášeti budou z obou universit většinou jen liberální professoři a docenti. Druhá strana se zcela nemístně od těchto kursů sama odlučuje.

*

Největší básník nejmenšího národa slovanského, srbsko-lužický kněz Jakub Bart.-Čišinský slavil 20. srpna své padesátiny. Vystoupil s první básní už jako student 1874. Od té doby vydal 9 básnických sbírek, desátá se tiskne (1884 Kniha sonettow, 1888 Formy, 188[illegible] Přiroda a wutroba, 1897 Serbské zynky, 1899 Ze žiwjenja, 190[illegible] Krew a kraj, 1904 Z juskom wótčinskim, Z křidlem worjołskim a 190[illegible] Wysk a stysk) drama — první lužické — „Na Hradźišku“, epo[illegible] „Nawoženje“, roman „Narodowc a wotrodźenc“ a jiné drobnosti.

Dne 11. a 12. srpna konala srbsko-lužická studující mládež svou ávní „skhadžovanku“ (schůzi) v Nesvačidle v Horní Lužici. Schůze bské mládeže jsou dostaveníčkem všech vlastenců srbských a národ m velikým svátkem místa, kde se konají. Na letoší studentské schůzi iveno v řečech hlavně 60tileté trvání pražské „Serbowky“, vlaste-ckého a literárního kroužku v lužickém semináři studentském v Praze.

*

Letos konány před prázdninami první zkoušky (u maturit) církevního staroslovanského jazyka na dalmatských ymnasiích, kde staroslovanština zavedena jako učebný předmět ·ed 3 lety. Byla by to jakás příprava intelligence pro zavedení aholice do bohoslužby, kdyby snahy Charvatů dalmatských byly ývaly došly úspěchu. Ale i tak možná, že zájem a láska intelligence iarvatské k hlaholici vstoupne víc než dosud.

Srbská akademie věd a umění vypsala před 5 lety premii čtyři síce dinarů (darováno pojišťovacím spolkem „Srbija“) na nejlepší spis) životě a vládě krále Milana“. Nikdo se však vůbec o premii hlásil. Ani nejmenší pokus neučiněn přes to, že premie je značná. remie tedy vypisuje se znovu se lhůtou do 15. června roku 1911.

*

Letos na podzim dohotovena bude budova bulharského národního divadla v Sofii. Slavnostní představení a slovanský divadelní ečer o výstavce a při sjezdech (10. září) sotva bude již moci býti nové budově, ač už vnitřek po celé léto pilně se dodělával. Letoší talská opera, která byla pohostinnu v Sofii, dodělala se takových spěchů, že požádala vládu, aby s ní učinila smlouvu a angažovala ji a budoucí léto. Italská společnost, kdyby měla zaručenu státní ubvenci, slibovala, že nastuduje také i některé slovanské opery a okusí se některé kusy nebo aspoň hlavní úlohy v nich hráti bulharsky. 7láda však nabídku odmítla, pravíc, že má výhodnější a lepší smlouvu a myslí s jistou velmi dobrou divadelní (operní) společností českou, :terá lépe Bulharům vyhověti může.

*

Dříve už ohlášená monografie lidopisná ze Slovenska K. Medve-kého „Dětva“ vydána s obsahem velmi zajímavým a vyčerpávajícím ovahu kraje i lidu.

Na výroční valné hromadě „Musealné Spoločnosti slo-enské“ ohlášena jiná monografie dědiny Kollárovic v Trenčínské tolici. Položen letos základní kámen pro novou musejní budovu.

Spolu s hromadou Mus. Spol. konána i schůzka akademické mládeže slovenské, jejíž počet přes nepříznivé poměry stále roste jednotlivci také stále sílí v uvědomění národním a vyspění kulturno-hospodářském. Zdá se, že kvasné doby realistického přerodu má už lovenská mládež za sebou — a začíná býti opravdu „realističtější“.

Na nově otevřené dráze bochyňské odhaleny přístupu cestujících velmi krásné koutky slovinských Alp. České obecenstvo se od několika let zajímá velice o slovinské Alpy a tvoří si tu útulné slo-

vanské koutky samo pro sebe. Snad i teď nového obzoru výletníl použijí čestí lidé hojně, než je předběhnou Němci stavbou svých hote a vil! Střední kapital český by zde našel vděčné působiště!

Literarní historik slovinský Dr. Karol Glaser vydal v Uhe Brodě tištěnou rozpravu svou o překladech do slovinštiny a ze sl vinštiny. Přeložil totiž sám několik nejlepších kusů Shakespearový do slovinštiny, ale nemohl na překlad najíti nakladatele. Zatím m přeložili jiní tytéž hry a počali je vydávati (Cankar. Funtek. Zupanči Glaser tedy jal se srovnávati překlady své a cizí a kritisovati nemilosrdně. Jak praví „Dom in Svet", Dr. Glaser překládá si e velr přesně, ale překládá jako učenec, kdežto zmínění přebásňují dílo sp než překládají.

Nejlepší z modernistů básníků slovinských Ivan Cankar vyd právě svůj epos „Nina". Nina umírá sedm nocí, a básník jí vykláo vzpomínky svého života, jež se vlekou temnou světnicí jako strašid a bledé přízraky. „Umírání veškeré energie a vůle k životu je jedin děj knihy," praví Dr. Lampe. Takové bolestné, seslabující eposy pı malý národ slovinský a jeho mládež nebudou užitečnou literaturo

Koncem června odhalen náhrobní pomník Marcianu Šašk vyčovi ve Lvově, vesnickému faráři a zakladateli rusínské literatur haličské. Třebas krátce žil (1811—1843) a všude pronásledován, přec vykonal dílo veliké, položiv svými četnými překlady a původnín pracemi rusínsky a fonetikou psanými základ haličské větvi ukrajinsk literatury. Jméno jeho nosí podnes škola rusínská ve Lvově a pseudonyn pod nímž musil své práce skrývati, nosí denník kněžstva rusínskéh „Ruslan".

*

Co je známo radioaktivní záření a radium jako jeho zdroj, vy nalezeny různé domněnky a činěny různé dohady, jimiž přetvořují dosavadní hypothesy o povaze kosmu, podzemského i hvězdného. Ta tvrdí se, že radium samo je zdrojem tepla v pevné kůř zemské, a že ono samo je původem toho tepelného ssálání, jaké n naší zemi spatřujeme. Vycházeje z pokusů a poznatků amerického fysika Rutherforda, R. J. Strutt konal další pokusy a výpočty s zářením radiovým kůry zemské. Ve zprávách anglické královské spo lečnosti (přírodovědecké) podává první polovici úsudku, jaký si troul na své práci budovati. Nalezl totiž, že radium jest obsaženo ve všec zeminách, nejvíce v granitech (žulách) a sopečných horninách. Nejvíc ho nalezeno 7·15 až 9·56 billiontin v jednom gramu žuly, nejmén v pozdějších horninách 0·6 billiontin gramu. Průměrem možno vša čítati, že pevná kůra zemská obsahuje radia 7·25 billiontin, na povrch pak průměrně shledáno 5 billiontin. Poněvadž však na vyzáření toh tepla zemského, jež země skutečně vyzařuje, stačilo by množství radi mnohem menší, snad průměrně jenom 1·75 deseti billiontin, zůstáv nezodpověděnou zatím otázka, kam se ten přebývající zdroj záře ztrácí, kde se jeho síla ruší. Stvrzeno jest, že výše teploty až do 120 nemá vlivu na záření radiové, nesílí ani neslábne. Milne podle země

přesných vln vypočítal, že zemská kůra není tlustší než 30 angl. mil (48 *km*), Strutt podle své radiové theorie dopočítává se tloušťky kůry zemské 45 mil (72·5 *km*). V té hloubce radioaktivní záření představuje teplotu 1500°. Vnitro země pod touto kůrou musí už býti prázdno radia. Podle Struttovy theorie vysvětluje se však případněji povaha měsíce než země. Měsíc o hutnosti 3·5 (země 5·5) pozůstává celý z hmoty naší zemské kůře podobné. Je tedy celý prostoupen radiem. Je-li radium tak hojné jako v našich zeminách, má pak poměrně 30krát více radia než země. Proto také tepelné záření jeho je vyšší než na zemi a vnitřní jeho teplota rovněž vyšší než na spodu naší kůry zemské. Odtud ty mohutné vulkanické zjevy, o nichž svědčí dosud změny povrchu měsíčného.

Zemřeli: 31. července zabit M. J. Gercenštein (Herzenstein — rodem žid), ruský spisovatel národohospodářský (professor na hospodářském ústavě moskevském). — 7. srpna A. S. Tračevskij, ruský historik pedagogický. — 10. srpna Václav Petrů, ředitel gymnasia, český historik literární. — 18. srpna Stan. Szachowski, žurnalista polský, r. 1863 v prozatímní revoluční vládě ministr války. — 20. srpna Feodor Gustavovič Terner, národohospodářský spisovatel ruský (agrární otázka). — 21. srpna Josip Kozarac, romanopisec charvatský, jenž si sbíral látku ze života lidu slavonského. Nechal nedokončený román „Živý kapitál“, jenž měl býti pokračováním prvnějšího pod názvem „Mrtvý kapitál“ vydaného (přeložen v naší „Knihovně lidu“). Kozarac počítal se vedle Gjalského a Leskovara k nejlepším románopiscům žijícím.

Zprávy národohospodářské.

Mnohokrát vybízen náš český a vůbec rakouský rolník, aspoň ze severozápadní části a středu říše, aby nekladl váhy toliké na obilnictví, za to tím více choval dobytek, neboť v tomto odvětví hospodářském spočívá nejlepší záruka dobrého výdělku. Ale všecky rady byly celkem marny. Radami na schůzích a v článcích novin a časopisů ještě nikdy se asi nepřevrátil způsob hospodaření, a tak ani teď ne. Jednotlivec snad pokusil se sem tam o novou cestu, ale massy zůstaly při starém, nebo jen znenáhla přecházejí.

Při nových obchodních smlouvách poskytnuta zvýšená ochrana obilnictví i dobytkářství, a tu obilnictví poměrně silněji jest chráněno než dobytkářství. Tedy ani na příště poměry samy rolníka nebudou nutit, aby od obilnictví upustil, neboť ve zvýšených cenách obilních opět bude míti postačitelnou náhradu za práci svou. I na dále sice naše obilnictví bude působiti krise v zemědělství, bude příčinou nových nářků, že se zemědělská práce nevyplácí, ale už se na té cestě zase zůstalo a sotva se od ní během toho desítiletí (do r. 1917) zřetelně ustoupí.

A mezitím poměry dobytčích trhů zrovna vyzývají k převratu hospodářskému. Od pěti let stále stoupají ceny dobytčí a masové, a to tak náhle, a proto i tíživě pro konsumenta, že v městech ruch protestní a obžalobný už po leta neutichá.[1]) Hledají se vinníci a není možné jich opravdu nalézti: ani v obchodě, ani ve výseku, ani u chovatelův, ani v obchodní politice. Ale přece všichni obviňováni. A vina je skutečně nejen na těch všech, ale i na jiných — jest hromadnou!

Nedostatek dobytka není zajisté výhodou pro nikoho, ani pro rolníka, ani pro řezníka, ani pro spotřebitele. Chovatel zajisté rozhojněním odchovu a výkrmu více by stržil, řezník za hojnosti lépe by obchodoval a spotřebiteli samo sebou hojnost a láce je nejvítanější. A trvá-li nedostatek tento déle, a škodí-li všem, kde je potom hledati jeho příčinu, že žádný z těch súčastněných činitelů se nepokusí odstraniti ho? Je to prostě nehotovost našich poměrů, vlastní neumělost a liknavost pomoci.

Přese všecku tu obtíž, s jakou už po několik let shání se dobytek po venkově, přes všecku tu drahotu masa, nepovstalo ani jedno jediné družstvo pro zpeněžení dobytka mezi rolnictvem. Vídeň si leda zřídila velikou nákupní a rozprodejní společnost kapitalistickou, ale nepochodila s ní. Neboť náprava musí vycházet z obou stran, a nejen z jedné jako tuto, a to ještě šlo se po starých cestách. A chovatelé dobytka mají stále pravdu, že nákup děje se nereelně, že jim kazí rozpočet a stěžuje chov a odráží od dobytkaření. Je to všecko příliš náhodné, neupravené, libovolné. Chovatel vydán je na milost obchodníkovi. Ať tento nákupce je z kterékoliv strany, z kteréhokoliv stavu, není tu nikdy pevné smlouvy dodavatelské. Aspoň pro drobného rolníka ne, který pro hojnost dobytčího trhu má největší význam. Velkostatky a velcí chovatelé průmysloví mají už prodej pravidelněji upraven. Drobní chovatelé musí si ho upravit sami ve svých družstvech. Budou-li tato družstva míti pravidelný odtok zboží na trh, chovatel přizpůsobí se potřebě jejich a sesílí svůj odchov masný. Dokud těchto prodejních družstev se zabezpečeným odbytem nebude, může se chovatelům stále předváděti na mysl, že Uhry k nám dodávají přes 250 tisíc hlav hovězího (vloni 278.383) a přes 400 tisíc vepřového dobytka, celkem asi za 200 milionů korun; on se nepokusí potřebu tuto aspoň z části uhraditi, poněvadž obchod dobytčí mu nezaručí odběru. Obchod jde za svou výhodou a o chovatele se nestará. Proto také dobytkaření pro většinu drobných chovatelů je riskantní nejen po stránce zdravotní, ale i obchodní. A aby se drobní chovatelé nesdružili v družstva odchovu a prodeje, jest právě výhodou obchodníkův, ač špatně pochopenou! A snad si toho ani drobný rozprodej ba ani konsum nepřeje, v tom domnění, že družstva chovatelská by teprv dobytek a maso zdražovala. Tato obava však jest velmi nesprávná. Za takové organisace, kdyby široko byla provedena, odpadne hlavní zlo dnešního trhu masného,

[1]) Od roku 1902 do 1905 stouply ceny volů o 11 ⅓%, býků 17%, telat 43%, ovec 13%, jehňat 38%, u tučného vepřového dobytka o 20%. A ceny masa samého: hovězího o 21%, telecího o 28%, vepřového o 20%, skopového o 16%.

ho neupravenost a nejistota; a pak městům, hlavně velkým dostane dobytek dobré jakosti, než je dobytek z daleka přivážený.

Konečně i jatečná družstva rolnická by se musila dobře svědčiti. Dnešní velká města ztráví velmi mnoho masa, že však sve-ného, původu naprosto neznámého, z drobných všelijak zařízených ivodů. Dozor zdravotní a hygienický se vždy jen velmi stěží provádí a takových drobných závodech, nebo vůbec neprovádí. Dozoru po-obnému však nemohou uniknouti závody velké, jakými by byla odobná družstva jatečná. Čím více naše města rostou, tím se zásobování jich stává nejistější, je-li složeno v ruce drobných závodů. Samo bou velká centra žádají si široké dobře zřízené dodavatelské orga-isace, které jim nejlépe poskytnouti mohou družstva rolnická. Ale ni s té ani s oné strany k tomuto prostředku dosud nesáhnuto. elkoměsta si vypěstovala svůj velkoobchod dobytčí, který v nejtěžších hvílích, v nedostatku dobytka, nestačí. Velkoobchod sic vyhledal hojné laciné dodavatele, jedno mu bylo odkud, zda doma či v cizině, ale a jakost a hojnost dobytka samého vlivu neměl, samy chovatele ne-ovznesl a neposílil. Činil to jako prvobytný osadník: zabral novinu a yssál a šel dál zabrat nového kusu; konečně dobral se konce a za ním ozůstala polopoustka. Lepší by bylo zůstat na místě a meliorovat, ovznášet a rozhojňovat nejbližší zdroje. Počáteční snadnost na konec okutována bývá nemožností a bezradností.

Kamž asi i teď jsme dospěli.

*

Statistický úřad virtemberský na podstavě sčítání obyvatelstva Německu 1. prosince 1905 sestavilo obraz vnitřního pohybu opulačního. Rozděliv Němce na čtyry skupiny, zemědělskou severo-ýchodní, poloprůmyslovou jižní, průmyslovou západní a hodně průmy-lovou střední, vyznačil tyto čtyry kraje těmito známkami populačními: d 1900 do 1905 vzrostlo obyvatelstvo severo-východní o 4·34%, jižní 6·09%, centralní o 8·33% a západní části o 10·74%. Roku 1900 ylo v městech nad stotisícových celkem 9,120.280 lidí a měst takových ad 100.000 obyvatel bylo 33. Jejich populace tvořila 16.18% veškeré íše. Roku 1905 bylo měst nad 100.000 už 41 a jejich populace 1,498.049 lidí, čili 18·97%. V městech menších, jež také představují esměs průmyslové vrstvy, a to v městech nad 20.000 obyvatel bylo 900 lidí 16,231.727 a r. 1905 už 19,309.692. Obyvatelstvo těchto měst zrostlo tedy za pět let o 3,068.000 hlav a obyvatelstvo veškeré říše 4,240.000 hlav. Tedy víc než tři čtvrti toho říšského vzrůstu připadly a města! A i ta poslední čtvrť zase ještě skoro celá připadá na mě-tečka od 4000 do 20.000 obyvatel. Samo venkovské obyvatelstvo buď zrostlo jen zcela neznačně nebo stejným zůstalo, nebo dokonce se tenčilo, jako v části severo-východní.

Zjev tento jest i u nás známý. Tak odlidňují se nejen v celé říši, le i v jednom menším kraji jedny okresy a přelidňují druhé. U nás dlidňují se na př. jižní a východní Čechy, jižní a západní Morava,

a za to přelidňují se Čechy střední, západní a severní, Morava střední a východní. Podobně jde pohyb obyvatelský i v jiných zemích, od venkova k městu.

Toto odlidňování venkova postoupilo nejdále v Anglii. Majíce Anglii na očích hrozí se agrárníci všech zemí a vyčítají industrialistům: učiníte z kvetoucích polí poušť a pastvinu, zničíte rolnictví kraje. Industrialisté odpovídají: nepotřebujeme zemědělství vedle sebe, stačí nám v laciných zámořských osadách, jež nás lépe obslouží. Pastviny a parky a lesy v blízkosti průmyslových závodů jsou průmyslu výhodnější, než drobné, draho pracující zemědělství.

Takovýto postup od venkova k městu možný jest jen na malém omezeném kousku země, nemůže však býti kulturním cílem celého lidstva. Proto se němečtí i naši agrární politikové hrozí: říše se stává závislou na výživě odjinud dodávané. Dnes se o toto dodávání potravin sousedé derou, ale mohou přijíti okamžiky, kdy bude o takové dodávky potíž!

Lidstvo pustoše a opouštějíc úrodné lány země, stěžuje si výživu. V „Rivista internazionale" Dante Munerati obírá se problemem přelidnění, jejž moderní věda hospodářská tak hrozivě byla postavila (Malthus, Ricardo). Lidstvo se množí v čtvercové řadě, a potraviny jeho množí se leda v jednoduché řadě: tedy první stoupání jde pochodem 3, 4, 8, 16, 32..., proti 2, 3, 4, 5, 6... Těší nás sice jiní (italští nat. ekonomové Mercier, Minghetti), že pokrok v civilisovaných státech jde za rychlým vzrůstem výživy, tak že pro daný počet lidstva vždy budou stačit prostředky. Nesmí se totiž Evropa, nebo Anglie, či Belgie, Německo, Rakousko bráti samo pro sebe. Evropa dnes hospodaří na veliké části mimoevropského světa, vzdělávajíc nebo dávajíc vzdělávati pro sebe ohromné lány půdy v zámoří. Jak čítá Virgilii („Il problema agricolo a l'avenire sociale"), obyvatelstvo chlebové od roku 1871 vzrostlo ze 371 na 516 milionů jedlíků. Na uživení tohoto množství jest dnes třeba (počátkem 20. století) 844 milionů *hl* obilí ročně. Roku 1898 měli jsme deficit 146 milionů (698 milionů *hl* se urodilo), ale deficit ten uhražen přebytky let 1882 až 1896. Od let 1898 a 1899 nezůstalo tedy velikých zásob a situace prý se stává vážnou, povážíme-li, že ročně nám přirůstá na 6 milionů jedlíků. Amerika, jež do nedávna byla žitnicí Evropy, pomalu přestává vyvážet, neboť její vlastní hojný přírůstek rozmnožován je ročně ještě novým milionem ($^3/_4$% vší populace) vzrostlých lidí. A Rusko, jež by mohlo zásobovat svět, umírá pro svou neumělost a těžkost poměrů samo hladem.

Na těchto úvahách založeno volání mnohých národních hospodářů — zdržet populaci, bránit manželství, moral restraint, mravní zdrželivost — „amate ma non generate" (milujte, ale neploďte), jak radí moderní fysiologové.

Autor Munerati upozorňuje, že děsivý problem přelidnění a nedostatku obživy plašil už lidstvo za starých časů dávnověku, a i v klassických spisech řecko-římských se s ním shledáváme (Plato, Livius). A přece lidstvo od těch přežilo hrozivé příznaky a

vinulo se přes ně novou netušenou měrou. A když se kdy i přiblíží avdové nebezpečí tohoto problemu, pak řešení jeho může spočívati ze v mravním povýšení lidstva. Proti žehnajícímu Jehově: Crescite multiplicamini (rosťte a množte se) postavil zakladatel Nového Zákona: va mandata! (zachovej přikázaní).

*

Z liberalní školy anglicko-francouzské, jež hájí soukromé dnikání proti veřejnému, neustávají obrněné útoky proti tním a městským závodům a podnikům. Tak v americkém „žurnale itické ekonomie“ nedávno Hugo R. Meyer „na zkrachované státní ezniční politice Italie“ a Ew. W. Burdett „na městském podnikání Anglii“ dokazovali, kam vede, když se podnikání výrobní a obdní ze soukromých rukou vydírá a převádí na veřejné činitele. řejný činitel vyrábí draho, nehospodářsky, zadlužuje celou zemi svým dnikáním a prospěchu nepřináší. Soukromí podnikatelé, kteří plnili dy státní a obecní svými daněmi, poskytovali práci, jež se sama plácela, celým zástupům musejí před veřejným podnikáním uhýbat. snesou této nejnepoctivější konkurence. A konec konců jest ochuzení lého státu jako celku, nehospodářská práce, maření sil a peněz a ach! Co může jednotlivec vložit do podniku: svůj bedlivě střežený jem, svého genia, to nemůže do něho vložit veřejný hromadný činitel. enia nemá a zájem křižuje se postranními vlivy protekce a korrupce.

Ale přes to ani státy ani obce se nedají přesvědčit theoriemi větší výhodnosti soukromého podnikání. Půjdou svou postátňovací a becňovací cestou dále. Ovšem jen po určitou hranici. Za ní, není pohyby, veřejné podnikání nemá co hledat! Také rub socialismu!

Školství.

Na katolických theologických fakultách, které nejsou oučeny s universitami, studovali v letním semestru 1906 v Olomouci 22 řádní a 3 mimořádní posluchači, v Solnohradě 46 řádných a 5 imořádných posluchačů, dohromady 276.

Na universitách rakouských jeví se počet posluchačstva letním semestru 1906 dle jednotlivých fakult takto:

Universita ve Vídni: na fakultě theologické 180 řádých a 33 mimořádní posluchači, na fakultě věd právních a státích 2724 řádní, 151 mimořádný posluchač a 3 hospitantky; na fakultě ékařské 965 řádných posluchačů a 37 řádných posluchaček, 233 imořádní posluchači a 2 mimořádné posluchačky; na fakultě filoofické 1654 řádní posluchači a 76 řádných posluchaček, 531 mimoádný posluchač (mezi nimi 116 farmaceutů), 153 mimořádné poluchačky a 19 hospitantek.

V Inšpruku: na fakultě theologické 265 řádných, 26 mim řádných posluchačů a 12 hospitantů; na fakultě věd právních státních 225 řádných a 20 mimořádných posluchačů; na fakul lékařské 110 řádných a 12 mimořádných posluchačů; na fakul filosofické 226 řádných posluchačův a 1 řádná posluchačka, 4 mimořádní posluchači (mezi nimi 13 farmaceutů), 16 mimořádný posluchaček, 1 hospitant a 9 hospitantek.

Ve Štyrském Hradci: na fakultě theologické 75 řádný a 6 mimořádných posluchačů; na fakultě věd právních a stá ních 738 řádných, 29 mimořádných posluchačův a 22 hospitantek na fakultě lékařské 221 řádný a 31 mimořádný posluchač; na fakul filosofické 311 řádných posluchačův a 12 řádných posluchače 156 mimořádných posluchačů (mezi nimi 64 pharmaceuti), 51 mim řádná posluchačka (farmac.) a 34 hospitantky.

V Praze česká: na fakultě theologické 107 řádných a mimořádných posluchačů; na fakultě věd právních a státníc 1315 řádných, 200 mimořádných posluchačův a 1 hospitantka; n fakultě lékařské 317 řádných posluchačů, 10 řádných posluchače a 11 mimořádných posluchačů; na fakultě filosofické 932 řádr posluchači a 22 řádné posluchačky, 275 mimořádných posluchač (mezi nimi 83 farmaceuti), 47 mimořádných posluchaček, 8 hospitant a 36 hospitantek.

V Praze německá: na fakultě theologické 68 řádných 17 mimořádných posluchačů; na fakultě věd právních a stát ních 554 řádní a 51 mimořádný posluchač; na fakultě lékařsk 176 řádných posluchačů a 6 řádných posluchaček, 19 mimořádných posluchačův a 1 hospitantka; na fakultě filosofické 313 řádných posluchačův a 4 řádné posluchačky, 117 mimořádných posluchači (mezi nimi 19 farmaceutů), 22 mimořádné posluchačky a 11 hospitantek.

Ve Lvově: na fakultě theologické 338 řádných a 40 mimořádných posluchačů; na fakultě věd právních a státních 153 řádných a 26 mimořádných posluchačů; na fakultě lékařské 10 řádných posluchačů, 16 řádných posluchaček a 3 mimořádní posluchači na fakultě filosofické 674 řádní posluchači, 47 řádných posluchaček 82 mimořádní posluchači (mezi nimi 23 farmaceuti), 108 mimořádných posluchaček (mezi nimi 1 farmaceutka) a 18 hospitantek.

V Krakově: na fakultě theologické 68 řádných a 2 mimořádní posluchači; na fakultě věd právních a státních 838 řádných a 3 mimořádní posluchači; na fakultě lékařské 291 řádný posluchač, 29 řádných posluchaček, 16 mimořádných posluchačů, 1 mimořádná posluchačka a 6 hospitantek; na fakultě filosofické 731 řádný posluchač, 65 řádných posluchaček, 265 mimořádných posluchačů (mezi nimi 9 farmaceutů), 67 mimořádných posluchaček a 21 hospitantka.

V Černovicích: na fakultě theologické 89 řádných a 1 mimoř. posluchač; na fakultě věd právních a správních 338 řádných, 25 mimořádných posluchačův a 6 hospitantek; na fakultě filosofické

) řádných posluchačů, 4 řádné posluchačky, 43 mimořádných po-
slchačů (mezi nimi 17 farmaceutů), 37 mimořádných posluchaček a
hospitantek.

Dle celkového počtu posluchačstva jest na prvém místě univer-
sita ve Vídni (6761), pak česká v Praze (3287), ve Lvově (2994),
v Krakově (2403), ve Štyrském Hradci (1686), německá v Praze
(169), v Inšpruku (966) a v Černovicích (680).

Theologii studovali celkem 1333 (1199 řádných, 131 mimo-
řádných a 12 hospitantů [Inšpruk]) posluchači, práva 8803 (8266
řádných, 505 mimořádných a 32 hospitantů) posluchači, medicinu
2631 (2296 řádných, 328 mimořádných a 7 hospitantů) posluchač a
filosofii 7379 (5201 řádný, 2013 mimořádných, mezi nimi 397
farmaceutů a 165 hospitantů).

Dám (řádných posluchaček) studovalo dle tohoto výkazu celkem
3..; z těch nejvíce na universitě ve Vídni 113 (37 medicinu, 76 filo-
sofii), pak v Krakově 94 (29 medicinu, 65 filosofii), ve Lvově 63 (16
medicinu, 47 filosofii), v Praze na české 32 (10 medicinu, 22 filosofii),
ve Štyr. Hradci 12 (filosofii), v Praze na německé 10 (6 medicinu, 4
filosofii), v Černovicích 4 (filosofii) a v Inšpruku 1 (filosofii); z 501
mimořádných bylo nejvíce na universitě ve Vídni 153 (mezi nimi
1 farmaceutka), pak ve Lvově 108 (1 farmaceutka), v Krakově 67,
ve Štyrském Hradci 51 (všechny farmaceutky), v Praze na české
4., v Černovicích 37, v Praze na německé 22 a v Inšpruku 16.

*

Na universitách badenských a bavorských, pak v Lipsku a
Tubinkách, kde jedině v Německu jsou immatrikulovány dámy dle
řádu posluchačů, bylo zapsáno v letním semestru 211 dám, a to ve
Frýburku 58, Heidelberku 57, Mnichově 55, Lipsku 27, Würzburku 8,
Tubinkách 5, Erlangách 1; z těch studuje 108 medicinu, 66 filosofii,
řeči a dějiny, 22 vědy přírodní a mathematiku, 10 vědy státní, 4 vědy
právní a 1 zubní lékařství. Kromě toho byly na všech universitách
v Německu zapsány 1274 dámy proti 1040 loni jako hospitantky a
posluchačky, z nichž připadá 387 na universitu berlínskou.

Ježto množí se na vysokých školách technických v Prusku
(Cachách, Berlíně, Gdansku a Hanovru) značně počet posluchačstva
z cizozemska, uložilo ministerstvo těmto posluchačům-cizincům zvláštní
daň; počátkem budoucího zimního semestru 1906/7 bude se vybírati
od nich zvláštní příspěvek, 50 marek za semestr.

*

Neohlásí-li soukromý docent po čtyři půlletí (semestry) po
sobě žádných přednášek, pozbývá dle pravidel habilitačních práva
„veniae legendi“ — přednášeti. Avšak na medicinské fakultě university
vídeňské se stává, že přednášky soukromých docentů jsou znemožňovány
jednak nedostatkem zvláštních místností, jednak nedostatkem zvláštního
materialu. Vyjma řádné professury jest sotva čtvrtině učitelů zabezpečeno
učení na akademické půdě se zvláštním materialem, převážná většina
jest odkázána se svými přednáškami, jež konati jsou povinni, na po-

hostinnost svých kollegů. Proto sdružili se rakouští docenti a žád
professorského sboru medicinské fakulty této university, aby uvá
zdali by nemohly se přenechávati střídavě řádné přednášky soukrom
docentům toho kterého oboru, jak tomu jest již na fakultě právnic
a filosofické. Dále ukládá se sboru professorskému, aby vyvolil z hlavn
přednášek některé kapitoly, o nichž v hlavních přednáškách nem
se šíře přednášeti, a ty aby přikazovány byly soukromým docentů
kteří by se o ně ucházeli. Tyto změny musily by býti ovšem poj
do seznamu přednášek, proto rozhodnutí o těchto požadavcích stane
počátkem zimního semestru 1906/7.

*

V minulém měsíci vydán byl ministrem vyučování rigoros
řád pro vysokou školu zemědělskou. Počínaje budoucím rok
studijním 1906/7 nabývá i vysoká škola zemědělská práva propůjčov
hodnost doktora zemědělství těm, kdož předloží vědecké — psané n
tištěné — pojednání (dissertaci) o předmětu některé vědy zastoupe
na této vysoké škole, která jest v bezprostředním vztahu k rolnict
pokud se týče lesnictví nebo kulturní technice, a vykonají přísn
zkoušku (rigorosum). K této zkoušce jsou připouštěni kandidáti, kt
vykonali třetí zkoušku státní některého odborného oddělení na vyso
škole zemědělské, výjimečně může ministr vyučování k návrhu sbo
professorského povoliti, aby byl připuštěn i takový kandidát, který n
může podati tohoto průkazu. Vědecké pojednání může býti nahraze
návrhem nějaké konstrukce, opatřený odborným popisem a vědeck
odůvodněním, když jest jím prokázána způsobilost k samostatné pr
vědecké, což jest účelem vlastní zkoušky. Průběh posuzování vědec
práce, jakož i rigorosa jest jak obyčejně. Při zkoušce vedle předm
práce dissertační prohlédati jest k některé základní nauce, která j
s prací dissertační ve spojení a kterou kandidát může si zvoliti. T
hlavní skupiny odborné jsou: *a*) rolnického směru: nauka o produ
rostlin, nauka o produkci zvířat, nauka o správě zemědělské; *b*) les
ckého směru: nauka o produkci lesů, nauka o správě lesnické, lesnic
inženýrství; *c*) zemědělsko-technického směru: zemědělsko-technic
vodní stavitelství, geodesie. Taxa za posouzení předloženého pojedn
obnáší 40 K, za přísnou zkoušku 80 K, za promoci 60 K.

*

Na vídeňské technice jest i pro budoucí studijní rok záp
nových posluchačů z nedostatku místností obmezen, a to p
jímati se budou nejprve studující z Dolních Rakous a z těch zemí
říšské radě zastoupených, v nichž není vysoké školy technické, p
teprve z ostatních zemí dle toho, pokud bude místa v posluchárná
a rýsovnách. Ministerstvo již schválilo veškeré návrhy sboru profess
ského na rozšíření budovy této vysoké školy, a se stavbou dle plá
professora Karla Königa má se počíti na podzim.

*

V Petrohradě bude prý zřízena na podzim ženská universit
na níž budou přednášeti vynikající professoři o státním právu,

ncyklopedii práva, o dějinách ruského práva, o všeobecné literatuře, ruské literatuře, o filosofii, logice a psychologii Tento ústav bude postaven na roveň vysokým školám ostatním. Na universitě v Moskvě byla nedávno promována první dáma, a to za doktorku mathematiky.

*

Aby bylo soustavně znázorněno zařízení a vývoj obou zemí přednáškami, zřídilo Německo se Spojenými Státy severo-americkými zvláštní instituci. Vynikající professoři obou těchto zemí konají navzájem přednášky, a to v řeči té země, ve které se přednáší, tak bude přednášeti v nejbližším půlletí zimním professor státních věd John W. Burgess na Columbia university in the city of New York v Berlíně o *americkém zřízení ústavním* (dějiny), v letním půlletí 1907 bude přednášeti sám president Yale university v New Havenu (Connecticut) Arthur T. Hadley o národohospodářském vývoji Spojených Států. Přednášky tyto konají s počátku na berlínské universitě ve zvláštních místnostech staré akademie stavitelské, později budou opakovány v letních semestrech na některé jiné universitě v Německu, a jsou voleny nejprve jen z oboru národního hospodářství, ježto tyto otázky jsou právě nyní velikého významu na celém poli vzájemnosti obou zemí, později, a to mnohem více bude prohlédáno k tomu, aby ve stálých ročnících (kursech) pěstována byla literatura, dějiny umění, vychovatelství a kulturní dějiny obou těchto národů. Z Německa bude přednášeti v Americe professor státních věd na universitě v Bonnu (Prusko) Herm. Schumacher.

Směs.

Účelnost v přírodě. Jestli stoupenci monismu popírají *veškeru účelnost* v přírodě, chtějíce všecko dění vysvětlit jen mechanicky, upadají zase jejich odpůrci v druhý extrem a vysvětlují vše *jen účelností*, nejdou-li dokonce tak daleko, že organismu připisují intellekt, který jej proniká „bis in die kleinsten Zellteilchen hinein“ (Pauly, Darwinismus und Lamarckismus). Nesprávnost jednoho i druhého směru jest očividna. Proto právem vytýká Dr. J Pohle (Zweckmäßigkeit und Unzweckmäßigkeit, Philos. Jahrb. 1906, str. 327 nn.), že nejen nerozeznávají mezi subjektivně-allegorickou a objektivně-teleologickou účelností (Zweckdeutung), nýbrž že zaměňují dva různé řády účelné (Zweckordnungen), a sice původní a odvozenou účelnost (finalitas primaria — derivata). Jen původní finalita jest vlastní účel, přírodou chtěný, kdežto účelnost odvozená jest jen ztělesněným zjevem výsledním (Folgeerscheinung), který intelligentní vůle člověka si teprve dodatečně osobním určením (Zweckbestimmung) a svobodnou volbou podrobí (zužitkuje, 329). Tuto thesi velmi názorně demonstruje příkladem o páře a elektřině. Přes veliký význam železnic a telegrafů nikomu nenapadne tvrditi, že účelem elektřiny jest usnadniti lidem výměnu myšlenek nebo páry poháněti lokomotivy.

Proto třeba i tu míti na paměti slova Flourensova: „Nesmíme od posledníc příčin kráčeti k faktům, nýbrž od fakt k posledním příčinám.“ Horší n hyperteleologie jest ateleologie, jež veškeru účelnost popírá. A přece správı vytýká již Whewel: „V ideu organisace zahrnujeme nutně pojem účel plánu, rozvrhu, či abych užil jiného, zde zvláště vhodného slova: finalit Pojem příčiny účelné jest nutným předpokladem k bádání organických těles A vskutku nedá se upříti: teleologie a kausalita jsou základními složkai veškerého dění přírodního, jež vzájemně se doplňují a podporují; kdež účelnost zastává úřad velitelky a dozorkyně, jež práci nařizuje a určuj musí kausalita, sloužíc vyšší idei, rozkazy vykonat. Jak podivuhodně v tvořeno lidské oko, které v době vývoje uzavřeno doteku slunečních paprsk přece jest uschopněno osvětlená tělesa v sobě jako v „camera obscur zachytit, tak že se zdá, že bylo zhotoveno od obratného optika a jen, al vidělo. Účelnost lidského oka nemůže býti popřena tak zvanou „sferoick aberrací“ čočky. Neboť nevidí-li oko do veliké dálky, má za to člově obdivuhodnou vynalézavost, a tak je schopen mikroskopem a teleskopem n hraditi tuto „vadu“, která nám v praktickém životě pranic nevadí, a kte byla objevena teprve pracným bádáním (Helmholtzem). Jako fysiologie ta ani biologie se neobejde bez účelnosti. Zdraví a nemoc nejsou bez finali vysvětlitelny. „Pojem organické bytosti, pokud jest nemoci přístupna, zaví v sobě uznání zdravotního stavu, ale i organův a zdravotních sil, jež m býti prostředkem k zachování stavu normálního. Stav zdraví a stálého vývo jest pochopitelný jen, uzná-li se účelná příčinnost procesův a sil, jež v různý částech rostlin a zvířat působí.“ V biologii jest účelnost pojmem základní jenž je spolehlivým vůdcem shluku nesčetných a jinak nevysvětlených a n vysvětlitelných úkazů, jež však jsou jasně poznány. V ostatních vědách nen sice účelnost úlohy vůdčí, ale odstraněna nebyla také: na místo na začát byl posunut účel na konec a z principu byl povznesen na výslede Také třeba přírodu pozorovat ještě s jiného hlediska, s hlediska krás Svět není žádný „chaos“, nýbrž opravdu „kosmos“, kde planou nádher barvy, hoří skvělá světla v dokonalé harmonii a kde „zlatý řez“ jest norm článkování organismů. Jak malicherný je člověk, jenž ve své „vševědomost opováží se „kritisovat“ nejvyššího Mistra a podávat návrhy, jak ta neb o „chyba“ by se dala napraviti. Neméně odsouzení hodným jest, osobuje-li kdo to neb ono vyhlásiti za bezúčelné. Není-li snad dnes nic povědon o účelu nějakého organu (žláza hostečná, slepé střevo), není tím ještě be účelnost prokázána. Nynější věda na př. soudí dnes zcela jinak o „zbytečnost sleziny a pod.; pokrok i v tomto směru není nemožný. A ve skutečno se také děje, neboť týmž poměrem, co řídnou řady stoupencův ateleolog množí se řady těch, kteří přesvědčeni o účelnosti, ovládající celou přírod živou i neživou, sklánějí s Newtonem koleno před moudrým Stvořitelem svě Mezi ně náleží známý botanik J. Reinke, jenž vzdav se jednostranného názo v té věci vydobyl účelu a účelnosti v přírodě a přírodovědě to postave jež jim právem patří. A případně píše o „vynálezci dominant“ jeho krit a obdivovatel: „Geht die Naturauffassung von einer ateleologischen in ei teleologische über, so muß die Weltanschauung aus einer atheistisch zur theistischen werden. Reinke ist übrigens auch diesen Weg sch

-wandelt, er hat die Konsequenz, treu seinem redlichen Forschercharakter, zogen, seine Dominantenlehre hat ihn zum Gottesglauben geführt.“ Natur und Offenbarung, 1905, str. 666.)

Houston Stewart Chamberlainův soud o křesťanství a jeho Zakladateli znám. Neméně zajímavý jest jeho **názor o Bibli**, který je tím pozorudnější, že tento liberální kulturní historik jest vlastně rozhodným antisemitou. Muži, kteří byli tvůrci židovstva, nebyli vedeni špatnými, sobeckými úmysly, ýbrž demonickou mocí, kterou mají jen poctiví fanatikové, neboť strašlivé ílo, jež vykonali, jest v každém ohledu dokonalé. Věčným pomníkem této okonalosti je Thora, knihy Starého Zákona. Zde tvoří dějiny zase dějiny. teré vědecké dílo mohlo kdy očekávati, že bude míti takový vliv na lidský ivot? Často se tvrdí, že židům chybí tvůrčí síla; ale pozorujeme-li tuto knihu, ospějeme k lepšímu názoru. Aspoň v největší nouzi dostalo se jim této nihy, že vytvořili opravdu umělecké dílo, zvláště v tom dílo umění, že těchto dějinách světa, jež počínají stvořením nebe a země, aby skončily říštím královstvím božím na zemi, všechny perspektivní vztahy neobyčejně rčitě cílí k jedinému středu (židovskému národu). A kde prýští síla tohoto du, životní síla, která dosud úplně odolala každému osudu? Kde jinde, než v této knize.“ Chamberlain dovozuje pak, že židům schází vlastně šechny podmínky národní existence, a že svou povahou jsou vlastně určeni áhubě, jíž propadli jiní semitští národové, po nichž jen jméno zůstalo. „Co hránilo malý národ židovský před stejným osudem? Co drželo je pohromadě, dyž byli rozptýleni do světa? Co umožnilo, že z jejich středu vyšel nový větový princip křesťanství?“ Jedině tato kniha. Vedlo by daleko, dybychom chtěli analysovati vlastnosti tohoto díla, tak důležitého pro světové ějiny. (Dle Goetheových slov) stačí kniha tato požadavkům vzdělaného ducha prostého lidu — jednomu, poněvadž „v překvapující jednotě“ obdivuje se mělé zvůli, jinému, poněvadž tajemství bytí uniká zrakům, jako Jahve za oponou chrámovou, a všechny otázky jsou „populárně zodpovídány.“ Tato kniha značí vítězství materialistického [?] názoru, jistě nic nepatrného. Značí ítězství vůle nad rozumem a nad každým dalším hnutím tvůrčí fantasie. Takové dílo mohlo býti utvořeno jen zbožnou myslí a demonickou mocí. Nelze rozuměti židovstvu a jeho síle a jeho nezdolné životní nezmarnosti ... není-li demonicko-genialní prvek poznán ve svém vzniku. Zde jedná se vskutku boj Jednoho proti všem; tento Jediný vzal na sebe každou oběť a všecku hanbu, aby jednou, ať už kdykoliv, nastoupil vládu ve světové říši messiášské, k věčné slávě Jehovy. (Grundl des 19. Jahrh. I. 453—455.)

Věta **sv. Anselma „Credo, ut intellegam“** vykládána dle toho, na kterou část položil se větší důraz; nalézají v ní jedni tradicionalismus, jenž vadí vší filosofické spekulaci (Paulsen, Ritter, Überweg-Heinze, Harnack), kdežto jiní více méně vyslovený racionalismus, který nechce uznati důvodů nadpřirozeného zjevení (Hase, Kunze). Proti těmto nesprávným názorům hájí sv. Anselma Dr. J. Bl. Becker v delší studii „Der Satz des hl. Anselm: Credo, ut intellegam“ (Phil. Jahrb. 1906, seš. 2—3) a ukazuje, že biskup canterburský, jenž nikoliv neprávem byl nazván kommentatorem svých děl od kardinala d'Aguirra „Praecendentium compendium scholasticorum dux“, kráčí všude ve šlépějích sv. Augustina (sv. Anselm dí výslovně, že

není v jeho spisech nic, co by nebyl už učil veliký biskup hipponský) a ž ve větě „Credo, ut intellegam“ není nic více a nic méně obsaženo, než „da Grundprinzip der theologischen Spekulation über die Glaubenswahrheite vornehmlich über die Geheimnisse der Offenbarung.“ To dokazují jedna texty filosofa samého, jednak analogická místa u sv. Augustina nebo jiné spisovatele. Ale pak musí se rozhodně zavrhnout mínění těch, kteří ve vět „Credo, ut intellegam“ shledávajíce anselmovské pojetí poměru víry k věd a autority k rozumu odvozují z ní a sv. Anselmovi imputují názor, že vír předchází poznání (Eingesehenes) nejen v oboru pravd nadpřirozených, nýbr i přirozených, tak že všecko vědění čerpáme konečně ze Zjevení. Tento názo opravuje Becker, že ve zmíněných slovech není vyjádřen poměr vědy a vír vůbec, nýbrž že jimi stanoveno pravidlo rozumu, když už víra přijat a Zjevení prokázáno. Před uznáním Zjevení platí naopak věta: intelleg ut credas, poněvadž víra není počátkem všeho poznání, ba ani absolutní počátkem poznání zjevených pravd, nýbrž přirozeně předchází víru rozumov poznání (Einsicht), z něhož následuje jednak věrohodnost Zjevení, jedna povinnost věřiti. Ale ani druhý výklad, že sv. Anselm ve větě „Credo, u intellegam“ pronáší názor, že theologická spekulace vede ponenáhlu k takovém poznání pravd víry, že tajemství přestává být tajemstvím, a že rozum bez všeho vlivu Zjevení pozná tajemství a pochopí jejich vnitřní možnost, neobstoj před kritikou přes to, že nemůže-li se sv. Anselm nařknout z racionalism extremního (sám polemisoval proti racionalismu Roscellinovu), aspoň pr racionalismus mírný jsou závažné důvody. Ale Becker ukazuje, ž tyto důvody jsou jen zdánlivé a že lze je všecky vysvětlit věcně, aniž b filosof byl přiveden v rozpor se sebou. Nechce-li dokazovati z Písma, pa činí vlastně totéž, co spekulativní theologie, dokazuje-li theologickou úvaho (Denken), kde pravda nemůže být dokázána positivně z pramenů víry, nýbr jen kongruenčními důvody opřena, čímž ovšem nikdo netvrdí, že tyto pravd zvláště však vlastní tajemství nemusí být nejprve dokázána z písma svatéh Konečně musí se také uvážiti, že sv. Anselm měl na mysli především ne věrce, židy a j., kteří jakoukoliv autoritu zamítají a jen rozumovými důvod se dají přesvědčiti, sám však nesdílel jejich stanoviska a také důvody ne konstruoval čistě a priori ve smyslu racionalistů. Tak tedy ve větě „Cred ut intellegam“ není vyjádřeno ani absolutní podřízení rozumu víře ani opa toho, nýbrž prostě princip theologické spekulace, jež usmiřujíc vědu a vír otevírá cestu k plnému poznání pravdy. -KL.

HLÍDKA.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Docela jináč má se se životem Methodějovým. Zde velice vystupuje lo popředí národní stanovisko slovanské. Hned v hl. 2. čteme neobyčejný projev citu prozrazující Slovana: za našich let pro národ náš, o který e nikdo nebyl nijak postaral. Mluvě o „knížetství slovanském" svěřeném prý Methoději císařem dodává autor, že se to stalo, jakoby byl císař předvídal, že jej pošle Slovanům učitelem a prvým arcibiskupem, aby naučil se všem obyčejům slovanským a uvykl jim znenáhla. V hlavě 5. dí Rostislav o Slovanech: my pak Slované prostí lidé, a císař podotýká: Soluňané všichni čistě slovansky hovoří. Písmo vymyšlené správně se nazývá písmem slovanským, словѣньскꙑ кънигꙑ. V listě Hadrianově čteme, že papež posílá Methoděje nejenom Kocelovi, nýbrž všem těm krajinám slovanským (i v hlavě 12. Methodéji „odevzdává všecky slovanské kraje"), a dále a priori odsuzuje každého, kdo by tupil „písmo jazyka vašeho." Dle hlavy 10. síla moci moravské závisí na působení Methodějově. Ba i byzantský císař přál dle hlavy 13. slovanským knihám.

Namítne někdo, že příčinou rozdílů jest různá povaha světcu, však rozdíl jest patrný i tam, kde líčí se oba společně až do smrti Konstantinovy-Cyrillovy. I Methoděj zajisté bojoval i disputoval. Ale pisatel nám jej popisuje zcela jináč než jak zvykli jsme čísti v legendě prvé: proti obyčeji života Konstantinova naráží v hlavě 9. i na humoristickou stránku (železná hora a koštěné témě; pocení se Methoděje jak u pece). Život Methodějův jest mnohem kratší a praecisnější, než Konstantinův. Souvisí to snad s nedostatkem látky? Nikoliv, jesti to úkol jináč pojatý. Tím se objasní nesmírný rozdíl kratičkého úvodu obšírného života Konstantinova

a obšírných dějin stvoření a rozvoje lidstva starozákonního v úvo
stručného života Methodějova, rozdíl to, který stokráte vyváží nečet
narážky.

Jagić neklade veliké váhy na to, že dle života Konstantino
hlava 8. císař hledati dal světce skrytého na Olympě, kdežto dle živo
Methodějova hlava 4. prostě pro něj poslal, aniž na to, že zde nezmiňu
ostatků sv. Klimenta a disputací Konstantinem sepsaných a Methoděje
přeložených. Ale jak se shoduje zpráva života Konstantinova, že jedir
Rostislav, se zprávou života Methodějova, že s Rostislavem spolu tal
Svatopluk posílá prosit o věrozvěsty? Jednotlivostí v obojí zprávě, kte
se neshodují, pomíjí mlčením. O pobytu bratří na dvoře Kocelově ne
nic život Methodějův. Tolikéž nevykládá o jejich pobytě v Benátkác
Za to přenáší spor, jenž se stal v Benátkách, do Říma. Jak moh
vykládati jedna osoba věci sobě navzájem tak odporující?

Také jináč odehrávají se události od příchodu světců do Řím
podle života Konstantinova, jináč podle života Methodějova. Tent
zajisté vypravuje v hlavě 6., že slovanské knihy byly položeny r
oltář apoštola Petra, kdežto dle onoho se tak stalo v basilice Pann
Marie u Jeslí. O tom, co promluvil Konstantin umírající, louče
s Methodějem, aby totiž pro klidný život na Olympě neopouštěl svéh
učení, neví jeho život nic; zde Konstantin přijímá řízu mnišskou, d
poroučí Bohu svoje stádo, aby je chránil trojjazyčného kacířství, a
nevzpomíná Methoděje. Teprve po smrti světcově vystupuje Methode
jednající, chceť přenésti ostatky bratrovy do své otčiny, na jevo dáva
svoje přání, aby sám se tam vrátiti mohl, — pravý opak toho, co za
mýšlel Konstantin.

Dejme tomu, že jediný autor napsal obě legendy, ať již, jak se zd
Dru. Vondrákovi, nahlédl do svého rukopisu, když psal život Methodějů
nebo pouze si připamatoval, co byl prve napsal: pak zcela jistě db
více rozumné shody s událostmi tam vypravovanými. Přirovnejme
jenom, co vykládá o mládí Konstantinově hlava 2—4. s nemnohým
větami hlavy 2. života Methodějova, kdež není ani slova o jeho mlád
co se tu mluví o právních zástupcích (пьрьци), není srozumitelno. Ne
snadno by tak se byl mohl vyjádřiti Kliment, kdyby byl pamatova
co byl napsal o Konstantinu. Život světce tohoto netvrdí sice výslovn
že pojal Methoděje na missijní cestu do Kozar, ale z episody v hlavě 1
vysvítá, že jej Methoděj doprovázel, jakož bylo již v hlavě 10. čísť
že přeložil jeho disputace se Židy, rozděliv je na osm hlav. Živo
Methodějův o tom o všem neví nic, nežli že Methoděj sloužil bratrov

k otrok, pomáhaje mu modlitbou. Nebyl by týž autor, vzpomněv si životě Konstantinově na Methoděje, více pověděl o účastenství jeho missii kozarské, kdyby byl dílem jeho i život Methodějův?

Tak asi soudí slovutný náš slavista.

Budiž mi dovoleno připojiti zde své skromné poznámky. Podle ého rozumu hlavní vadou jest našich badatelů: vycházejí z domněnky, pannonské životy jsou prací učenníka (nebo učenníků) slovanských oštolů. Proto jest jim nesrozumitelna mnohá věc, která by více světla byla, kdyby se vzdali této domněnky.

Je sice pravda, že legenda o Konstantinu pouze pětkráte se dotýká ovanů, slovanských písmen a knih, slovanských učenníkův a slovanského jazyka, však proto bych neřekl, že toliký rozdíl jest mezi touto druhou legendou. Vždyť právě v hlavě 14. dosti obšírně vypravuje výmysle slovanského písma pro Moravany, které prý císař Michal III radovav se nad ním, schválil, ba vynáší je ve svém „listě“ nade všecko ato a stříbro a drahé kamení i bohatství pomíjející. O slovanském smě mluví dále v hlavě 15., když je hájí proti trojjazyčníkům, a hlavě 16. opět v Benátkách. V hlavě 17. připomíná o svěcení slovanských žákův a opět v hlavě 18. v předsmrtné modlitbě mluvě o trojzyčném kacířství nepřímo naráží tím i na slovanské písmo a na slovanou bohoslužbu. Není divu, že podle svých předloh a pramenů vyprávěje působení Konstantinově na východě, nemohl mluviti o Slovanech. Pro ou osobu nepochybuji, že slova иже просвѣти ꙗзыкъ нашь, „jenž osvítil rod náš“, netýče se Byzantijců, nýbrž Slovanů, byť i apposicí bylo tomu „slabostí zatemněnou mysl naši, spíše pak podvodem ďáblovým, nechtěli v světle přikázaní božích choditi.“ Netřeba mysliti zde na rod docela pohanský, neboť v hlavě 14. praví Rostislav o Moravanech, mž poslední částku svého života věnoval světec Konstantin, „lidé naši d pohanství ustoupili a křesťanský zákon zachovávají.“

Rozdíl, že Konstantin-Cyrill mnoho disputoval, Methoděj pak méně enom v hlavě 9. odpovídá biskupům německým a králi), snadno si ysvětlíme. Pro první část měl před sebou takové prameny o učených tkách Konstantina-Cyrilla s učenci mohamedánskými na dvoře emirově se židovskými na dvoře chaganově v Kozarech. Co do poslední částky gendy snadno si vysvětlíme disputace, pakliže přijmeme za svou doněnku, že legendu psal týž mnich Chrabr, který zde splnil svůj slib činěný ve stati o písmenech, сѫть же и инии отвѣти, аже инде речемъ, нынѣ нѣсть времѧ, „jsou pak i jiné odpovědi, které jinde povíme, ale yní není kdy.“ Jesti naše legenda psána za tím účelem, aby se v ní

naučili slovanští žáci, jak by mohli s úspěchem čeliti zuřivým odpůrců slovanského písma a slovanské bohoslužby, Řekům. Zajisté ry legendy, zakládající se na disposici autorově.

Účelu svého dosáhl zde autor, nebylo mu tolik se namáha tolik v pracích dalších. Však nezanedbal ho úplně ani v legendě Methoději, neboť i zde jako na doplněk toho, co byl pověděl prv vypravuje v hlavě 5. o počátcích slovanského písma, o působení svatýc bratří na Moravě, o povolání jich do Říma. Zmiňuje o poctě, které zde dostalo slovanským knihám; papež se jich sám ujal proti tro jazyčníkům. Když pak Konstantin-Cyrill zemřel smrtí blaženou, posl prý Hadrian II Methoděje kněze na žádost Kocelovu do Pannon s listem svědčícím nejenom jemu, nýbrž i Rostislavovi a Svatopluko knížatům moravským, ve kterémžto listě hovoří o slovanské bohoslužb kterouž byl „Konstantin filosof začal za přispění milos boží v důvěře v přímluvu svatého papeže Klimenta. Pamětihodno, že zde papež sám opět hájí slovanskou bohoslužbu, neb nařizuje, aby církevnímu trestu propadli, kdož by se opovážili tup slovanské písmo, pokud by se ovšem nenapravili.

Dogmatické učení o svatém Duše, jehož se drže nejenom naši světcové, nýbrž i jejich žáci, nezbytn vymáhá, aby věda již jednou opustila domněnku, kte až dosud měla a má postavení dominující, že autor [nebo líbí-li komu více: autoři] pannonských legend byl jich učenníke [byli učenníky jejich]. Pakli tomu tak jest, má kritika ruku doce volnou. Netřeba se jí ohlížeti na tendenční mnohdy zprávy jejich, n třeba za čirou pravdu bráti každé slovo tam napsané, byť i bylo ı úkor našich apoštolů. Potom není ani třeba tolikou váh klásti na rozdíly obou legend, neboť kdo neostýchal se pod svého rozumu psáti o dogmatickém přesvědčení světců, kdo z nich, listiny nás dochované svědčí jináč, učinil nejhorlivější stoupence hajitele až do krve nauky Fotiovy, nezasluhuje víry ani v jiných věcec leč po přísném zkoumání.

Připouštím rád, že se ani takto neodstraní nadobro všecky n shody, ale neodstraní-li se, alespoň se objasní.

Již prve podotkl jsem, že vypravují nám pannonské legendy má charakteristických rysů ze života našich slovanských apoštolů takovýc jaké máme v soudobých jim spisech latinských. Zde konečně nemoh než opakovati, nad čímž pozastavuje se náš neúmorný badatel Dr. Jagi

v životě Konstantinově-Cyrillově máme příliš málo o jeho působení a Moravě. Však není v té věci o mnoho bohatší ani život Methodějův.

Pohlížím-li okem dokořán otevřeným na naše legendy, nemohu ubrániti myšlenky, kterou jsem ostatně již propověděl zřejmě, že utorovi jejich záleželo na tom, aby se jeho čtenáři neověděli celé pravdy. Některých věcí pověděti nechtěl a nesměl, ako že Svatopluk nebyl příznivcem slovanského apoštola Methoděje ni bohoslužby slovanské, kterou šířil, a sice ne z jiné příčiny, než by zavilí odpůrcové bohoslužebné slovanštiny v Bulharech, Řekové, doěděvše se toho nějak, nemohli vytýkati jejím hajitelům, že na Moravě eumněla sobě získati pro sebe ani knížete Svatopluka. Z téže příčiny nebo snad proto, že se o tom nedověděl ani sám?) nemluví o tom, že an VIII papež roku 879 zapověděl slovanskou bohoslužbu, a obraz, terý podal o událostech roku 880 a 881, jest namnoze tak mlhavý nejasný, že se čtenář rád chopí listin latinských, aby se dověděl isté pravdy, a věru upřímným podivem naplní jej věřivost (ať nedím ehkověrnost) učenců, kteří uvádějí události tyto podle legend, a potom eprve citují listiny jako doklady toho, co mají legendy.

Nemohu dále věřiti, že by autor života Methodějova v desátém ěku nebyl více věděl o Svatoplukovi, než co o něm vykládá, když íce měli o něm známostí i pozdější Řekové. Pakli věděl více, proč je tak koupý? Mohl-li zatajiti ve svém nitru mnohou věc tak důležitou pro ějiny a rozvoj, ať nedím více, liturgie slovanské, nepochybuji, že se nohl dopustiti také jiných nesprávností a soudím, že se jich také skutečně lopustil. Rozdíly pak a různosti obou životův o sobě jsou přece velmi epatrné proti těmto nedostatkům a výtkám veledůležitým, které by e neměly přehlížeti, zatajovati a umlčovati.

A nyní jest mi dostáti přípovědi dané výše, upozorniti na místa života Konstantinova-Cyrillova, které svědčí, že pisec jeho měl před sebou, abych užil slov professora Dra. Pastrnka, jakýsi prototyp svého díla, na výraz, který by autor života docela bezpečně byl zaměnil za jiný, kdyby byl dospěl k vědomí, jaký má význam a jak nesmírný jest jeho dosah.

Biskup Gauderich vypravuje ve zprávě o přenose ostatků svatého Klimenta, že svatí prvoučitelé slovanští přinesli na Moravu evangelium na jazyk slovanský od Konstantina filosofa přeložené. Nejináč svědčí život Konstantina-Cyrilla hlava 14., že světec sestaviv písmena slovanská začal „psáti slovo evangelické“, нача бесѣдоу писати евангельскоую: Искони бѣ слово и слово бѣ отъ бога и богъ бѣ слово. И прочая. Život

Methodějův hlava 5. mluví vůbec o sestavení slova (бесѣдоу съставл čili jasněji o překladě čtení církevního, a později v hlavě 15. připomír že Methoděj s bratrem pouze žaltář a evangelium s apoštolem a v branými službami přeložil prve, пьсалтырь бо бѣ тъкъмо и евангелі съ апостолъмь и избьранъıими слоужьбами цьркьвьнъıими съ философоі прѣложи пьрьвѣе. Ale první (žaltář) a poslední (vybrané služby) neby přeloženy již v Cařihradě, nýbrž za let společné bratří na Mora činnosti.

Proč právě počal Konstantin-Cyrill překládati evangelium sv. Jan Odpovídám slovy moskevského někdy metropolity Filareta: Překl začal Konstantin z „izbora“ čtení evangelických, a tím způsobem n mohl začíti jináč, leč slovy: Iskoni bě Slovo.[1]) „Izbor“ totiž čili výb čtení evangelických v řecké církvi počíná slavností velikonoční, kteréh dne čítá se tam počátek evangelia sv. Jana.[2])

Evangelium v legendě římské znamená evangelistář, a si ve smyslu širším, totiž knihu čtení z evangelia a z ostatních kn Starého i Nového Zákona, jak se jí užívá v církvi řecké. Čemuž n svědčuje výraz vyskytující se jak dotčeno v 15. hlavě života Methodějo евангеліе съ апостолъмь, jakož i kněz Jan exarch bulharský, je roku 904 píše o Konstantinu filosofu, že přeložil výbor z evangelia z apoštola, отъ еваггеліа и апостола прѣлагаѩ изборъ. Apoštolem v př neseném širším smysle nazývají se skutky apoštolské a listy svatý apoštolů; počíná tolikéž nedělí velikonoční.

Z toho vidno, že počal Konstantin-Cyrill překláda liturgické knihy řecké. Než zdali se přidržel řecké liturg i později, zejména když pracoval s bratrem Methodějem v končiná moravských a pannonských? Kladně odpovídají na tuto otázku be mála všichni spisovatelé, a s úsměchem se nyní pohlíží na tvrze nebožtika Ginzla a několika jiných učenců, kteří osmělili se projev domněnku, že na Moravě sloužili dle obřadu římského.

I já jsem dával za pravdu těm, kdož míní, že světci naši přišed na Moravu nepřestali sloužiti dle obřadu řeckého, a ihned na počátk

[1]) Кириллъ и Меѳодій славянскіе просвятители. Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ Pogodin str. 48 pozn. 9.

[2]) Přiznávám, že se v tom namnoze shoduji se Štulcem (jeho pojednání by uveřejněno v třetím ročníku Pastýře duchovního roku 1883). Ale mám ještě sv rukopis dopsaný v únoru roku 1881, který jsem poslal k nahlédnutí nynějšímu děkan charvatskému vdp. Janu Vychodilovi, kde zřejmě dovodím, co zde píši. Pročež js Štulcovu stať ihned přestal čísti, jakmile jsem zpozoroval, že se vývody naše shodu abych si zachoval prioritu.

ých studií cyrillomethodějských mínil dokázati nepravdu domněnky inzlovy. Nedošlo k tomu. Zabránilo to různočtení 15. hlavy života onstantinova-Cyrillova, jež mi padlo do oka.

Vypravuje se tam, že Rostislav s velikou ctí přijal Konstantina řišedšího na Moravu a shromáždiv učenníky dal mu je učiti. V brzku elý církevní řád přeložil, naučil je jitřní, hodinkám, mši a nešporám kompletáři i přisluhovati svátostmi, въскорѣ же сѧ весь церковныи чинъ рѣложи, и наоучи а оутрении и годинамъ обѣдниѣи и вечернии и павечерници таинѣи слоужбѣ, při čemž podotknouti dlužno, že některé rukopisy isto прѣложи mají приемь nebo принмь.

Život svatého Konstantina-Cyrilla jest nám dochován v sedmnácti ukopisech,[1]) ze kterých žádný není starší patnáctého věku. Dvanáct est jich recense ruské, nejstarší v bibliothece moskevské duchovní kademie č. 19 z patnáctého století, a v novogorodské Sofijské bibliothece . 478 patrně též z patnáctého století. Pět jest recense srbské, nejstarší ukopis Vladislava grammatika psaný roku 1469 v klášteře Panny Marie pod Černou horou u Žegligova nebo v samém Žegligově u Skoplje Macedonii, 2 rylský psaný týmž Vladislavem roku 1479, chovaný Rylském klášteře v Bulharsku, na jehož základě upravil Šafařík ydání života svatého Konstantina v Památkách dřevního písemnictví ihoslovanů, 3 lvovský I, obsahující pouze 15 kapitol, asi z konce atnáctého věku. Rukopis tento metropolita sučavský Dorotheus, který e byl za Jana Soběského utekl do Haliče a žil v Żółkiewě, daroval amnímu klášteru; nyní se chová v klášteře svatého Basilia ve Lvově. Tohoto rukopisu užil František Miklošič vydávaje roku 1870 legendu Ernestem Dümmlerem v Denkschriften der philosophisch-historischen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften svazek XIX. se áhlavím: Die Legende vom heiligen Cyrillus.

A právě tyto tři rukopisy posledně jmenované tam, kde statní čtou прѣложи, mají приемь nebo принмь, slovo méně srozumitelné. Nechápu, proč také František Miklošič ve svém otisku přednost dává obyčejnému čtení ostatních rukopisů прѣложь (прѣложи), a překládá: vertit, když Šafařík přijal čtení приемь. Bylo mi věru s podivením, že ani v předmluvě ani pod čarou v textě nepřipomíná, že spisek I lvovský zde má čtení jiné.[2])

Otázka jest, zdali právem záměna se stala? Běží o to, které čtení jest původnější? Jest pravidlem kritiky: přednost náleží

[1]) Souborného vydání jsem se bohužel nedočkal.

[2]) Zvláštního otisku z dotčeného sborníku císařské akademie nauk str. 26 a 43.

čtení nejasnému před jasným čili přednost má čtení nesna nější (lectio difficilior). Není pak pochybnosti, že čtení прѣлож vertit (přeložil) jest docela srozumitelné, прıємь, což znamená: recep ἀνέλαβε, παρέλαβε (česky: přijal) jest ne-li docela nesrozumitelné, te jistě méně srozumitelné. Víme pak, s jakou houževnatostí staří slovan opisovatelé rukopisů drželi se svých předloh, opisujíce z pravidla i rče kterým nerozuměli, aniž si dovolovali jaké změny. Že by se b Vladislav grammatik zmýlil, předpoložiti nelze, neboť souhlasí v té vě oba jeho zachovalé rukopisy pocházející z let 1469 a 1479, jak vý dotčeno. Z toho lze souditi, že čtení svoje převzal ze své předloh a sice tím spíše můžeme usouditi tak, protože je má i rukopis Ilvovsk taktéž recense srbské.

Čtení прıємь — recepit jest méně srozumitelné; mém soukromém mínění věrojatnější jest, že jiní opisovate méně srozumitelné slovo zaměnili srozumitelnější прѣложи — vertit, než naopak. Sotva se dá mysliti, že by něk opisuje zaměnil obecně srozumitelné slovo nesrozumitelným. Alesp logicky se nedá jináč usouditi.

Mýliti mne nemůže v úsudku mém ani pochva svatého Cyrilla, dle rukopisů práce známého nám Kl menta biskupa slovanského, ani pochvalné slovo o ob svatých apoštolech, kterėžto spisy oba připisuje Dr. Vondr témuž Klimentu.

V pochvale svatého Cyrilla vydání Perwolfova v Pramenech děj českých sv. I. str. 55 čtu sice прѣложи и весь церковны оуставъ о греческаго на словѣнскıи языкъ, „přeložil také celé církevní zříze z řeckého na slovanský jazyk.“ Dáme-li za pravdu, že pochvala je dílo Klimentovo, není tím ještě řečeno, že zpráva výše dotčená pochá od něho. Neboť se vyskytuje v rukopisech šestnáctého věku a v p zdějších, není jí v nejstarším rukopise P. J. Sevasťjano z třináctého století, dle něhož vydán byl spis v Kirillo-Methoc jevském Sborniku Pogodinově str. 309—312, proto lze říci, že js podezřelá, kdyby i Kliment byl vskutku pravdomluvnějším vždyck nežli se skutečně jeví.

Pochvalné pak slovo o svatých Cyrillu a Methoději svědčí o ni že přišedše do západních krajin, zvěstovali slovo boží mezi národe novým a celý církevní zákon přeloživše z řeckého, и вьсь цьркъвнı законъ прѣложьша отъ грьчьскаго, v jich jazyk jim podali. Rukopi pochvalného slova máme sedm, prvý v pergamenovém sborníku m

kevského Uspenského chrámu dvanáctého nebo třináctého století za ivotem sv. Methoděje, druhý až šestý v Čeťjích minejích moskevské ynodalné bibliotheky a konečně Vladislavův z roku 1469 hned za ivotem Konstantinovým-Cyrillovým. Bohužel nemaje po ruce věrného tisku spisku prvého ani Vladislavova, nemohu říci, zdali dotčená slova e tam nalézají. Ostatně výraz „církevní zákon" jest příliš neurčitý, by z něho dalo se vyvésti něco rozhodujícího pro naši otázku Patero rukopisů zbývajících pochází ze století šestnáctého, proto zde nemá váhy veliké. (P. d.)

Umění a náboženství.

František Dohnal. (O.)

Malířství, jehož počátky byly primitivní fresky a symbolické obrazy na hrobech a obětních shromážděních v katakombách, pod vládou názorů křesťanských po celý středověk jest odleskem života duchového, v sebe soustředěného, kontemplativního, jest odleskem světa beztělesného, mystického a vznešeného, zůstává symbolickým a mystickým až do polovice 15. století, pěstujíc a snažíc se o zobrazení krásy ryze duchové a nalézajíc své nejčistší představitele v genialním Giottu a zvláště v andělské duši Beata Angelika, jehož jemné, vroucím citem náboženským prožehnuté obrazy jsou v pravdě modlitbami na plátně zachycenými. „Proto povstala ve středověku tak velká díla malířská a tak oduševnělá, že náchylnost ke kontemplativnímu, v sebe pohříženému pozorování byla vlastní tak mnoha myslím uprostřed bouřlivých hnutí doby událostmi bohaté. Byla to táž náklonnost, která vábila nesčetné osoby do ticha klášterův a lesů." [1])

A umění slovesné, poesie? Hymny jako Stabat Mater a Dies irae, knihy jako Následování (Tom. Kemp.) a Fioretti (svatého Františka), světci jako sv. František, sv. Jan z Kříže, sv. Teresie a jiní, geniové jako Dante a Petrarka, Jacopone da Todi, Lope de Vega, který omdlévá při mši svaté při vzpomínce na oběť a smrt Kristovu, Calderon a jiní jsou zajisté skvělým dokladem jednoty víry a umění, jaká byla v křesťanském středověku, jsou obrazem ducha, který ovládal a plnil mysli doby tehdejší. „Danteova báseň", píše H. Taine, „jest obrazem člověka, který unesen z tohoto světa vezdejšího prochází světem nadpřirozeným, jenž jedině je skutečným a trvalým: stoupá tam, veden jsa dvěma mocnostmi, láskou zanícenou, která tehdy kraluje životu lidskému, a exaktní theologií, která tehdy kraluje myšlence spekulativní... Dante má vidění, je přenesen ven z našeho

[1]) *Vilém Steinhausen*, Duše v umění.

malého pomíjejícího světa do krajů věčných; vidí jejich trápení, pokut blaženosti; jest vyděšen nadlidskými úzkostmi a hrůzami; pak stoupá d světla; jeho tělo nemá již váhy; on se vznáší, přitahován jsa bezděčn úsměvem zářící paní; poslouchá duše, které jsou poletujícími hlasy melodiemi; vidí sbory, velkou růži živých světel, což jsou nebesk ctnosti a mocnosti; svatá slova, dogmata theologické pravdy zažníva v etheru.“ [1])

Hle, jednota víry a umění, hle, výšiny, na nichž náboženství umění se stýkají, se pronikají, v důsledcích svých se doplňují a podporuj

A když pak na rozhraní věků středního a nového přišla re naissance, která hrozila porušiti tuto jednotu víry a umění, tu vel duchové ovšem jako byli Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Rafa silou svého genia a poznáním a napravením technických nedostatk v umění předešlých století dovedli povznésti umění, neb aspoň jede útvar jeho, malířství, na výši nebývalou, na výši, která dosud nebyl překročena; ale dvě věci jsou zde charakteristické. Předně: i renaissanc a zvláště geniové první renaissance čerpají z náboženství. Takov „Večeře Páně“ (Leonardo da Vinci) nebo taková „Sixtina“ (Rafae mohla vzniknouti jen v náboženství, jehož zakladatelem je Kristus mezi jehož dogmaty je též článek o Neporušeném panenství Pann Marie. Ale na druhé straně — a toť druhá věc význačná — při v úctě k těm velikým geniům renaissance nutno vyznati, že žádný z nich ani Rafaela nevyjímaje, nedosahuje čistoty a náboženské vroucnos kreseb Angelikových, třebas technicky a formově díla jejich na Angelikova vynikají. A čím více v novém věku mizí přesvědčivá živá víra středověku a místo ní s humanismem nabývají převahy názor pohanské, tím více zvrhá se umění a na konec celá renaissance s huma nismem ztroskotává se v duševní prázdnotě století osmnáctého.

Zůstane zajisté faktem nepopíratelným a charakteristickým, ž právě na př. Francie, ta Francie, která od dob Ludvíka XIV byl vzorem pro celou Evropu, ta Francie po celé osmnácté století nemá an jediného pravého básníka, nemá vůbec poesie. Proč? Jednou z prvníc příčin zajisté byl naprostý nedostatek cítění náboženského, naprostý ne dostatek vyššího vzletu a vyššího citu, naprostý nedostatek touhy p nadzemském a tajemném — a odtud ta stálá negace, ta sterilní skeps a plochý racionalismus, který cynismem a frivolností otrávil dobu a ubi umění. Jaká to smutná a prázdná doba to „století Voltaireovo“! „Chtěl vymazati“, praví o něm Hello, „chtělo vymazati jméno Boha a utvořit přírodu a utvořiti lidstvo, kde by jméno jeho nebylo napsáno. Chtěl laškovati na zříceninách Boha a na zříceninách člověka.“ Odtud t nevěra a skepse té doby, odtud ten mravní úpadek. Odtud ta duševn prázdnota a úžasná sterilnost na poli pravého umění. Vždyť to, co s tenkráte vydávalo za poesii a umění, je bezcenným, prázdným, šablono vitým veršováním, jež výtečně charakterisoval Sainte-Beuve: „Pastý a pastýřka, jež stále se vrací, neustálé apostrofy, hned na milého Pán

[1]) *H. Taine* tamt.

Boha, hned na Bakcha; mravy a zvyky žádného kraje; slovem, je to encyklopedická Arkadie, v níž vidíte pastýře, kteří se slovníkem v ruce hledají článek ‚Hrom', aby slyšeli, co sami říkají o bouři."

Teprve století 19. přináší nový život a nové vzpružení. Ohlašuje se velikou revolucí socialní a v zápětí za ní následuje revoluce myšlenková, literární. Umění dochází nového rozkvětu. Ovšem nastaly zatím nové podmínky a život utvářil se zcela jinak. Idea náboženská, která ještě ve středověku byla vládnoucí a směrodatnou, ustoupila do pozadí a místo ní nastupují ideje nové, zvláště národnostní a socialní, které ponenáhlu ovládly dobu a změnily život a s ním i umění. Romantismus, naturalismus a pak chaotická, dosud nevyjasněná perioda ke konci století, jež mění se denně jak obraz v kaleidoskopu a v níž křižují a vystřídávají se směry nejrůznější: symbolismus, mysticismus, okkultismus, dekadence, novoromantismus, neochristianismus, naturismus — toť století devatenácté!

A právě ve století devatenáctém vidíme nový doklad toho, jak nepostrádatelným jest náboženství pro umění, vidíme to právě tam, kde umění nejvýše se vyšinuje, u velikých básníkův a výtvarníků. Proč? Takový básník jsa nezřídka zároveň i hlubokým myslitelem nemůže nikterak spokojiti se zevnějškem věcí, duch jeho nutně táhne k essenci, k podstatě věcí a tím také — třebas řešení problemů není vlastním předmětem a cílem umění — nutně zalétá do říše Záhad a Tajemství, do říše Nepochopitelného, které nás tolik ze všech stran obkličuje, jak praví F. Brunetière: „Nepochopitelné obkličuje nás, svírá nás a ze zákonů fysických nebo ze zkušeností fysiologických nemůžeme nalézti prostředků, bychom z něho něco poznali." [1]) A právě jediné náboženství je schopno vésti nás tou říší tajemství, je schopno vysvětliti problemy života a dáti uspokojivou odpověď na konečné otázky našeho bytí, našeho cíle a původu. Jestliže tedy básník neb umělec zavrhne náboženství a vyloučí je z dosahu svého tvoření, chybí mu pevná basis vůči záhadám života, které jen náboženství může mu poskytnouti a která tak nutna je k esthetické harmonii díla uměleckého. Následek toho jest nejistota, nejasnost a kolísání. Tak již ve starověku v řecké tragedii na př. zřejmý jest ochromující vliv této nejistoty vzhledem k záhadám života a řízení světa; ovšem tam není tak nápadným a tak do očí bijícím, protože Řekové, jak svrchu již řečeno, nezaměstnávali se příliš a nepřetěžovali hlavy těmito problemy; je zajímal tento život a tímto životem vyplňovali zcela duši svou. Za to křesťanství postavilo člověka přímo tváří v tvář těmto otázkám, ale podávajíc aspoň zásadní jejich rozluštění, opatřilo mu tím též pevnou basis vůči nim.

Tím ovšem ostřejším jeví se pak rozpor, kde duch lidský opouští tuto pevninu a pouští se sám na moře, v ten nekonečný ocean, s jediným a k tomu nedostatečným veslem svého rozumu, s jedinou plachtou, v níž duje touha poznání a neskrotné vědychtivosti. Takový Faust, Werther, Manfred objevuje se na jevišti světovém a stává se typickým

[1]) *F. Brunetière*, Revue des Deux Mondes, 1895.

pro nového člověka, člověka nespokojeného a nešťastného, protože jedné straně příliš je citlivý a na druhé straně příliš velikým skeptike než aby schopen byl ustáleného harmonického života. Neboť „v t rozvratu náboženském a společenském, v této směsici nauk, v té zápla novotin, předčasně vyvinutý, příliš rychle vycvičený a příliš záhy so ponechaný úsudek sráží ho zcela mladého nazdařbůh s proklesté silnice, po které šli jeho otcové ze zvyku, vedeni jsouce tradicí a vliv autority. Ježto jsou odstraněny všecky překážky, které sloužily za bradlí duchům, pouští se volně do širého, neomezeného pole, které otvírá před jeho zraky. Jeho vědychtivost a jeho touhy, stavše se n lidskými, ženou se za absolutní pravdou a nekonečným štěstím. A láska, ani sláva, ani věda, ani moc, tak jak je nalezáme na tomto svě nejsou s to jej upokojiti, a nemírnost jeho žádostí, podrážděná ne statečností jeho vymoženosti a nicotností jeho požitků, zanechává sklíčeným na zříceninách sama sebe, aniž jeho předrážděná, ochab bezmocná obrazivost je s to představiti mu ono nadsmyslné (l'au-de po kterém dychtí, a ono nevím co, kterého nemá.“ [1])

Hle, právě proto, jak vhodně na to poukazuje Dr. Müller, nem Goethe dokončiti svého Fausta, pro nedostatek náboženské vyjasnění.

A ještě markantnějším stává se tento zjev v básních moderní kde ona nejasnost a rozpoltěnost mění se v hotovou zející trhli Neboť „moderní básník spokojuje se tím, že otázky nadhodí, nestará však o jejich zodpovědění. Místo rozluštění konfliktů života podává je zostření, místo aby své obecenstvo osvítil, mate je. Velice oblíben byla ode dávna smrt jakožto prostředek rozlušťovací; právě kde záplet dostoupila nejvyššího stupně, kde očekáváme zajímavé rozluštění, t nechává autor svého hrdinu zemříti, jakoby básník musil býti kate Smrt však jest nejšpatnějším rozluštěním dramatické situace, boří vý násilně a nedává nikterak uspokojivého vysvětlení v problemech, básník roznítil.“ [2]) Nedává vysvětlení o problemech, protože ho d nemůže; jedině dáti by je mohla víra, náboženství — a to právě opust

A tu svědky jsme za našich dnů charakteristického zjevu: zat co massa prostředních nebo i méně než prostředních duchů, duc plytkých a nehlubokých, stává se k náboženství lhostejnou nebo pří nepřátelskou, duchové opravdoví, poctivě hledající, básníci velcí a žehnaní vracejí se na pevninu, kterou byli opustili, na pevninu Kří vracejí se s doznáním, že kromě ní není jiné pevniny k přistání záchraně. Tak vidíme, jak ten nešťastný a přece tak milý „ubo Lelian“ [3]) po marném bloudění v pokoře se sklání u nohou Ukři vaného a před obrazem Madonny, jak šťastným se tam cítí, dok sílu měl vytrvati (La Sayesse); vidíme, jak J. K. Huysmans z tě černých nocí „Tam dole“ (Là-bas) jde „Cestou“ (En route) do velebný

---

[1]) *H. Taine,* Filosofie umění.
[2]) *Dr. Josef Müller,* Eine Philosophie des Schönen in Natur und Kunst.
[3]) *Paul Verlaine.*

mysticky sešeřelých síní kathedraly;[1]) jsme svědky obrácení Coppéeova, tak dojemně vylíčeného v jeho „La bonne souffrance“; jsme svědky a s nelíčeným údivem čteme vyznání Jörgensena, toho slavného, u nás bohužel ještě málo známého dánského konvertity.[2])

Mám dále ještě poukázati na př. na ruský román dnešní, na ty různé proudy a snahy v dnešní literatuře, jimž dostalo se různých, často ne příliš vhodných jmen, jako neochristianismus, neokatholicismus atd.? Tuším, že netřeba.

A zjev ten je zajisté tím významnější, že objevuje se — jak již upozornil jsem na to před několika lety v „Novém Životě“ — na konci toho století, které domnívalo se, že navždy již vymanilo se z moci Neznámého, jež slibovalo, že vše prozkoumá, že vše pronikne, jež zamítlo Nadpřirozené, zamítlo Boha, zamítlo víru, jež dusilo vše vyšší v člověku, každou myšlenku a touhu po Nadzemském a Nadpřirozeném. Nadpřirozené v umění opět uvazuje se ve svá práva, duše vrací se k němu, hledá v něm svou vlast, svůj diplom šlechtický, jak krásně napsal René Doumic. Neboť dělej co dělej, vždy zníti budou ty potopené zvony města Is.[3]) t. j. stará, pochybováním sice utlumená, ale v hloubi srdce přece dále žijící víra. Vždy přemýšleti budeme o poesii bohoslužby, která tak dlouho uspávala lidský bol Fr. Coppée a M. de Vogüé, P. Bourget a J. Lemaître, Marcel Prévost a Leon Daudet, každý dle svého způsobu rozezvučuje ty zvony města Is.[4])

Cit náboženský nevymizí tedy nikdy, nemůže vymizeti, protože jest duši lidské essencielním. Ale právě proto nemůže také vymítěn býti ani z umění, které jest nejkrásnějším výkvětem duše lidské, té duše, jíž cit náboženský jest essencielním. A pravé, vznešené umění nemůže vůbec náboženství postrádati. Ze dvou příčin. Předně, jak již ukázáno, potřebuje ho nutně, aby mělo určité, pevné stanovisko vůči nerozluštitelným otázkám tohoto života a aby nestalo se prázdnou, bezduchou, šablonovitou, školsky uhlazenou hříčkou formovou, jako bylo na příklad básnictví francouzské ve století osmnáctém (Voltaireově!), nad něž neznám nic nechutnějšího, nic titěrnějšího, nic prázdnějšího! Hle, takovým stalo se umění, které nemělo zúrodňujících idei náboženských!

A ještě citelnějším stává se v umění tento nedostatek zásad náboženských po stránce mravní. „Det er af dybeste Betydning, foran hvilke Billeder vore Lamper braender, Jest nanejvýš významno, před jakými obrazy hoří lampy naše“, napsal krásně J. Jörgensen.[5]) A skutečně dějiny umění ukazují nám, jak vždy, kdykoliv učiněn byl pokus „emancipovati“ umění od vlivu idejí a zásad náboženských, jak rychle umění klesalo na nízkou úroveň dráždidel smyslných. Viděli

---

[1]) Là-bas, En route a La Cathédrale jsou názvy jednotlivých dílů trilogie, v níž demonstrován jest obrat Huysmansův a jeho návrat k víře, ke katolictví.

[2]) Pokud vím, přeložen u nás posud jedině Jörgensenův »Poslední soud«.

[3]) *Gustav Larroumet*, Cloches lointaines.

[4]) Srv. »Wahrheit« 1898.

[5]) *J. Jörgensen*, Romerske Helgenbilleder.

jsme to na př. při malířství renaissančním od Venuší Tizianových po
čínaje; viděli jsme to konečně ještě snad markantněji dnes, ovšem ar
ne tak v malířství jako v jiném útvaru umění: v dílech básnických
která od časů Goetheových stala se nositelem a obrazem duševníh
vývoje a idealů nového pokolení.[1]) A tu právě vidíme, jak téměř cel
současná poesie a belletrie ovládána a naplněna jest erotikou a choulo
stivými problemy sexuelními. A jak řešeny bývají v ní tyto problemy
netřeba dokládati.

Z toho, co dosud řečeno, patrno tuším jasně, že pravé, vznešen
umění bez nenahraditetné škody nemůže nikdy postrádati náboženstv
Aby nebylo mně rozuměno nesprávně, podotýkám zde na novo, že ne
míním tím nikterak, jakoby snad umění mělo výhradně čerpati a voli
si motivy náboženské. Nikoliv. Umění má a musí zajisté míti svobod
volit si svůj předmět, svůj ideal kdekoli v nesmírných královstvíc
Krásy. Musí míti právo vyslovit, vyzpívat, vůbec realisovat svůj se
svým vlastním způsobem, toť jisto; ale na druhé straně právě tak jist
jest, že nikdy nesmí býti ve sporu s pravdami nábožen
skými, neboť nemůže vůbec býti sporu mezi Pravdou a Krásou, kdy
jeden a týž jest nejvyšší cíl obou, totiž Bůh. Ať tedy volí svůj předmě
kdekoliv, ať přiodívá svou ideu formou jakoukoli, vždy přece v obsah
svém i formě podlehá věčným, absolutním zákonům Pravdy, Dobra
Krásy. A tím také dán poměr a úzký vztah mezi uměním a náboženstvím
Náboženství jako vůbec v duševním životě lidském jest jedním z prvníc
a nejdůležitějších faktorů, tak také bylo vždy prvním a nejčistší
zdrojem umění, vtiskovalo mu svůj ráz, poskytovalo mu látky na
jiné vznešené, bylo nejmocnější vzpružinou uměleckého tvoření. Be
zúrodňujícího vlivu idejí náboženských stává se umění často bezducho
prázdnou hříčkou nebo nízkým dráždidlem smyslným, tím nebezpečnějšín
čím jest raffinovanějším. Bez náboženství chybí umění zorný úhel jeh
výše, chybí mu jeho světlý bod, chybí jeho zrak duševní... Ale jak
umění nemůže náboženství postrádati, tak zase na druhé straně nemůž
ho nahraditi. Umění zajisté jest něco krásného a vznešeného a po svén
způsobu něco nesmírně důležitého, ale místa a úkolu náboženství ne
může převzíti, právě tak jako na př. ruka na těle lidském nemůž
převzíti funkci hlavy; a nabízeti místo náboženství umění bylo by tolik
jako chtíti hladového nasytiti chlebem namalovaným, jak vtipně řek
v jedné své přednášce Dr. Müller.[2]) Byť byl ten chléb namalován seb
krásněji, hladový se jím přece nenasytí. A podobně ani duše nelz
nasytiti pouhou krásou; neboť duše k obrazu božímu od Pravdy věčn
stvořená a ku Pravdě věčné tíhnoucí, jedině v té Pravdě nalézti můž
spočinutí a ukojení nesmírných tužeb svých.

[1]) Det er imidlertid ikke laenger vaesenligt Malerkunsten, som giver Slaegter
Idealer Udtryk. Siden Goethe foregaar den aandelige Historie i Digternes Vaerker. He
födes Idealerne, lever, kaemper og döer. Vore Böger er Billederne paa vore Gadehjörne
J. Jörgensen, Romerske Helgenbilleder.

[2]) Renaissance, III.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Postavivše si tak před oči dílo i život Pravdův jako celek, šimněme si teď blíže tohoto díla, abychom lépe a podrobněji poznali ho význačné vlastnosti i jeho literární a jiné hodnoty. Jak jsem již avil, charakterisuje celé dílo Pravdovo jistá jednotnost a neměnnost, aničící až na jednotvárnost. Celé dílo to jest epické, poučné a oralisující. Nehledíc k dvěma kratším povídkám (Děd a vnuk a Sirotek Dlouhé ulice), jichž látka čerpána je z historie a jež působí dojmem lmi slabým a velmi chudým, musíme konstatovati předem, že příběhy itorem naším vypravované odehrávají se vesměs v době přítomné, j. v době se životem jeho současně běžící. Chtěje povídkami svými isobiti k nábožensko-mravnímu a společenskému povznesení svých enářů, klade Pravda hlavní váhu na to, čemu říkal „podávání nauk oti nerozumu, nemravu a bezbožnosti“; literární hodnotu své práce ěl, jak již víme, na mysli až v druhé řadě. Šlo mu tedy předem mravokárné, kazatelské tendence povídek. Přirozeným důsledkem ho jest, že i při analyse díla jeho musíme především a hlavně přiížeti k tomu, „co“ vlastně dílo toto vyjadřuje a obsahuje. „Jak“ to yjadřuje, má zatím význam podřízený. Vyciťujemeť i při nejpovrchjším čtení, že stojí před námi autor, který chce působiti hlavně bsahem, ideovou a mravní hodnotou svého díla, že jde mu především to, aby nás přesvědčil, poučil, po případě na svou stranu a k náedování jeho rad, jeho přesvědčení přivedl, abychom milovali a neáviděli, co sám miluje a nenávidí, abychom za dobro nebo zlo pokládali, jemu samému je zlem nebo dobrem. O uměleckou stránku svého la valně se nestará.

Všimněme si tedy především obsahu jeho díla, jeho látek a dějův.

Už dříve poznamenal jsem, že děje, látky a náměty své bral náš itor hlavně z dvojího ovzduší: jednak ze světa české vsi s celým jím primitivním a střízlivým životním zřízením, jednak ze světa alého, českého, venkovského města se všemi drobnými intrikami a alými starostmi, radostmi i zájmy jeho obyvatelův, omezuje se pradelně na líčení vnějších příběhův a událostí, bez hlubokého proniknutí ıševního dění postav, jež dílo jeho oživují. Hledě na život ten očima koli psychologa, ale očima mravokárce a vychovatele, provádí své alby, líčení a popisy více do šířky než do hloubky. Neomezuje se šem ve výběru látek jen na tento dvojí svět; sáhl často pro námět do zámkův a továren, zašel několikrát i na žhavou půdu otázky ocialní a národnostní, aby pokusil se o luštění některých problemů, eré hýbaly myslemi lidí současné doby, s menším ovšem zdarem než dobrou vůlí. Nejlépe však dařily se mu práce, jež tkvěly kořeny ými v rodné půdě venkova a malého města z druhé třetiny 19. století. nes již sotva ovšem zastihneme, i tam, kde žil a zemřel, život v onom

zabarvení, v jakém ho podává, neboť „před šedesáti, padesáti, čtyřic
a ještě před třiceti lety bylo u nás v Čechách jinak. Znal jsem na
muže a ženy, mládence a panny, měšťany a vesničany a líčil jsem
ve svých povídkách. Již takových nenalezám a marně by jich u n
hledal,“ praví sám na konci svého života.[1]) „Nastaly novoty, změn
jiné poměry, život společenský se uvolnil, rozdělil...“ Rázovitost čes
vsi a městečka rozplývá se v uniformujících snahách moderní do
čím dál tím více, tak že nechtěje ani, zachoval nám Pravda s d
a příběhy svými i onen zvláštní ráz, jímž se česká vesnice a čes
městečko v době národnostního probuzení a politického i hospod
ského uvolňování lidu našeho vyznamenávaly. Proto působí mnohé je
povídky na dnešního čtenáře i jakýmsi archaistickým zabarven
dobovým, jako pěkné obrázky kulturní, v nichž příští kulturní histo
uvidí celou širokou vrstvu národa, se všemi jejími ctnostmi i chyba
jako v zrcadle.

Nevysnil, nevytvořil tedy Pravda látek svých sám, ale bral je
života, přetvořuje a pořádaje je podle svých mravokárných úmysl
a snaže se zachovati při tom dobovou i lokální pravdivost, tak a
příběhy tyto byly pokud možná věcným obrazem nejen ctností a v
osob líčených, ale veškerého jejich života. Často však šel v těchto sv
idealisačních a látky, děje a příběhy tendenčně pořádajících snah
příliš daleko za meze umělecky dovolené jich úpravy a přemě
užívaje jich jako příkladův a illustrací jistých moralistních thesí. A
mnohé látky nejsou ničím jiným než pouhou katechesí, po příp
liturgickým výkladem, vpraveným dosti neobratně v rámec vypravov
nebo vzpomínek té neb oné doby. Připomínám tu třeba jen „Kostelí
u sv. Prokopa“, „Kovářic Boženku“, „Velký pátek“, „Pasák zlolaj
a „Bohatý a chudý pohřeb“. Jiné črty, jako na př. „Obrázek z voj
nebo „Upřímní přátelé nad zlato“ jsou jen mravokárná pojednání b
všeho děje.

„Náš stůl“, několik drobných statí pod názvem „Život v kra“,
„Smutný obraz venkovské mládeže“ a „Velké a malé, bílé a če
dušičky“ jsou zase spíše jen folkloristické studie než belletristi
obrázky. Sem patří i celá řada črt, obrázkův a povídek pro děti, k
neobsahují více než poučení o různých zvířatech, rostlinách a zjev
přírodních, jak už samy názvy jich ukazují. Pro literaturu neznamen
celkem nic než kulturně-historický a jazykový material.

Při všech svých zálibách mravokárných, kazatelských a karatelsk
napsal však Pravda i několik povídek, v nichž nešlo mu o vyvo
skutečnosti poučné a moralisující jako spíše o vyvolání skutečn
životní, o vykreslení zajímavých a rázovitých postav beze všech
stranních úmyslů podávati v nich „nauky proti nerozumu a bezbožno“,
o vylíčení dějův úplně realitě života odpovídající. A právě tyto poví
založily význam Pravdův a na nich jedině také lze s úspěchem studo
v čem spočívá kouzlo a půvab jeho umění i pro raffinovaného čte

[1]) »Vzpomínky«. Vlast, r. 8.

ešního. Jsou to především obrázky mravoličné a povaholičné: „Vávra řák“, „Matěj sprosťák“, „Sládek a jeho schovanec“, „Voják nováček“. to roztomilý obraz studentského života „Štěpánův Vít se učí na éze“ a „Matka študentů“. Sem můžeme zařaditi i povídku „Povolán vyvolen“.

Zdravým humorem oplývají „Krejčí Fortunát“, „Pán z Podlesí“ ženský jeho pendant „Lila v boudě“, „Učitel ze staré školy“, „Ženské lce“, „Zralých Jan si hledá nevěstu“ a „Martinův nový plášť“.

Dobré genrové obrázky bez velkého moralisování jsou: „Jeden nich a dvě nevěsty“, „Páter Tomáš a jeho pokladničky“, „Svědomí“, Moje láska“, „Kam vede paráda“, „Sedlák Krupička“, „Děti ujaly se tí“, „František Pometlář a bratr jeho Petřík“, „Pražátko“, „Nesvorná ec“, „Žárlivý Adam“, „Hones a Pinkas“, „Češi ve Vídni“, „Pozůstalost hatého pijáka“, „Kterak u Jedličků dohospodařili“ a „Kterak se vehla dostal na Jedličkův statek“, „K čemu také jsou noviny“, „Dvě atby“, „Hospodáři a výměnkáři v Suchoparech“, „Držislavy a Kazimory“.

Zajímavé partie, po případě výraznou charakteristiku osobností a pínavější příběhy nebo vzrušenější děj obsahují: „Koňař Hejtmánek“, Trnka pláteník“, „Červený vůl a zlaté slunce“, „Vina a smír“, „David Jonathan“, „Myslivec od černého lesa“, „Statek Drahobyly“, „Bohatá lie a Eva pasačka“, „Mladá trpitelka“, „Kající hříšnice“, „Fabrika Postupově“ a j.

Ovšem že skoro všechny povídky uvedené v odstavci posledním některé i z předešlého trpí velice násilným moralisováním. Jejich ndence bije zrovna do očí, a literární hodnota klesá docela pod niveau.

A je zajímavo, že právě první Pravdovy povídky byly daleko pší než poslední; čím byl starší, tím více uplatňoval kazatelské a edagogické své povolání životní i ve své literární práci. Mnoho připělo k tomu osamocení v Hrádku a více ještě odcizování a oddělování se ruhů kněžských od ostatní společnosti národní, jež počalo u nás už letech padesátých s postupem a rozvojem idei liberálních. Poplašen právami přátel a listů, jež četl, viděl i Pravda čím dál tím černěji ze všech sil snažil se působiti proti liberálním ideám, deroucím se silně do náboženství i do života českého, silnějším a silnějším zdůrazňováním tendencí.

* *
*

Po všeobecném tomto rozdělení pokusím se nyní úplněji vypsati přesněji utříditi látky a děje obsažnějších a význačnějších prací Pravdových. Práce méně význačné nebo práce s látkou stejnou — jest jich u Pravdy, jak uvidíme, plno — poslouží nám jen k důraznějšímu potvrzení našich pozorování a závěrů.

Všimněme si především těch prací, které klade kritika svorně na místo první. Máme tu především obrázek „Vávra kuřák“, v němž nikoli bez opravdového humoru líčí náš autor počátek, vzrůst a náhlý konec kuřácké vášně selského synka Vávry. Nic na světě nemiluje Vávra tolik jako svou dýmku a svou milou Pepičku. A nic nezlobí

Pepičku tolik jako Vávrovo kouření. Škádlí se proto navzájem, zlobe a vzdorují, hněvají se a zase se smiřují snad každý den, až Pepi s pláčem prohlásí, že si Vávru, který se k vůli ní ani dýmky od nechce, nevezme, a Vávra vzdorovitě odsekne, že o ni nestojí, poněvž mu ničeho nepřeje. Napětí se stupňuje, blíží se katastrofa. Několik potom stojí Vávra, pěknou, novou dýmku v ústech, v zahradě u plu a zlobí se jak obyčejně s Pepičkou. V tom jedou kolem husaři, jed z nich odbočí, nahne se, vytrhne Vávrovi dýmku z úst, zabafá, bode koně a už je pryč. Vávra zkamení a s hrůzou za ním hledí. Tepe škádlivý smích Pepiččin ho probudí a — dopálí. Úprkem letí do st, vskočí na valacha, ale — valach nechce běžet. Dopálen seskočí, sebe všechny své dýmky, naházi je do studnice a přes pláč rodičův odchá, aby se dal na vojnu, na vzdory všem, a hledal zloděje své dýmky. Pepica pláče, trápí se a modlí se za Vávru, aby ho na vojně nezabili. Voja s Maďary skončena, ale Vávra se nevrací. Tu Pepička žalostí schne, ulehne. Na štěstí se Vávra vrátí, ale bez dýmky. I kouřit se na vojně nanaučil. Pepička se radostí uzdraví, a šťastnou svatbou povídka koní.

Druhý z jeho nejpopulárnějších povahopisných obrázků je „Ma sprosťák", v němž kreslí selského synka Matěje, pracovitého, mámluvného, syna starousedlých rodičů, kteří přáli starým zvykům a hrozili se novot. Všichni, rodiče i syn, vyznamenávali se zděděnu prostomyslností a zbožností, a vše u nich vyprávělo o starých dobá, od šatův až k poslednímu talíři na misníku. Matěj nemiluje ani společnosti ani zábav; je trochu neohrabaný, ale jinak velmi dobrosrdečný hoch. Miluje vroucně Zelenkovic Marianku, jíž se sám dosti zamlouvá; jen kdyby byl trochu obratnější. Aby se tedy trochu obrousil, jde na zkušenou ke strýci do vzdálenější vsi. Vrátí se za tři čtvrti roku, čiperný, hovorný, slušný hoch — a slyší, že se mu Marianka sta mezitím nevěrnou. Zapomnělať se se světákem, krejčím Kozlíkem. Ubohý Matěj div si nezoufá. Na radu matčinu a sestřenic jde se ze žalu vyrazit do hospody, ale Kozlík je tu též, ano opovažuje se Mate i dráždit. Zapomenuv na vše, vrhne se Matěj na Kozlíka a „stiske ho, až má duši na krajíčku." Lidé je roztrhnou, a Matěj jde domů a pláče jako dítě. Nemůže zapomenout. Nežení se, statek odevzdá příbuzným a stane se těžkomyslným samotářem, jenž hledá útěchu jen v práci, až zemře. A Marie? Muž jí zemře, a ona v bídě pláče nad oběma jejich hroby.

O věrné lásce venkovské dívčiny, Petronilly Vaňkovic k Havlovi Novotných, vypravuje „Voják nováček". Havel musí na vojnu, je raněn a leží v nemocnici ve Vídni. A tu putuje Petronilla s uzlíčkem v ruce za ubohým hochem svým, jemuž zatím ve Vídni uřízli nohu, a sama přivede si ho domů. Povídka propletena jest roztomilými drobnými detaily, dojemnými i humoristickými.

Osudy statečného a obratného Kašpara od dětství až do svatby lí „Sládek a jeho schovanec".[1]) Je to řada krásně vypozorovaný

[1]) Veselý, šprýmovný strýc Kašparův kreslen jest věrně podle živého vz Pravdova strýce, u něhož byl v mládí ve Žďáře na Moravě.

a vypravovaných kapitol. Loučení se Kašparovo s domovem, cesta ke strýci, humoristická episoda se zloději a první seznámení se se šprýmovným strýcem, jeho učení se sládkem a láska k právních Haničce, intriky příbuzné Žofie proti této lásce, cestování Kašparovo za řemeslem, jeho i Haniččin stesk a smutek nad domnělou, vzájemnou nevěrností, život slaďákův a „řemesel", vše to jako v kaleidoskopu mihá se tu před námi.

Ze studentského života čerpány jsou obrazy „Štěpánův Vít učí se na kněze", „Matka študentův" a „Povolán a vyvolen". (Sem patří též slabší črta „Heřmánek a Prášek".) Ve všech třech jest obratně zachyceno a vylíčeno studentské a měšťanské prostředí malého města českého z let čtyřicátých. V prvním líčí se studie selského hocha Víta, z něhož chtějí rodiče míti kněze. Vít však má vždycky větší zálibu pro praktický život než pro knihy. Studuje, ano vstoupí už i do semináře; ale zamilovav se, pozná pravé své povolání, vystoupí ze semináře a stane se sedlákem. Je šťasten na statku otcovském a oženiv se s milovanou Helenkou, působí horlivě k hospodářskému i osvětovému povznesení rodné vsi i celého kraje.

Láska a život zvítězily. V obrázku „Povolán a vyvolen" je tomu naopak: zde veselý, ale chudý student, Jan Mrázek, zamiluje si sličnou židovskou dívku Reginu, ale překonav prudkou svou lásku nejsilnějším vzepětím vůle, stává se knězem-buditelem a vůdcem lidu. Regina pak z lásky k němu dá se pokřtíti a stane se učitelkou v klášteře.

S jiné stránky líčí život studentský „Matka študentů". Paní Evička Blažková jest pravou matkou studentův, a bratr její Benedikt, vysloužilý poddůstojník, pomáhá jí v šlechetném jejím díle co může, právě tak jako stará, poctivá služka Rosa, jež slouží pro studenty třebas i zadarmo. Benedikt i Evička pocházeli ze zámožného rodu měšťanského, ale lehkomyslností Benediktovou přivedeni byli téměř na mizinu. Jen čistá láska Anny, dcery chudého tkalce, vyvede Benedikta z propasti neřestí, do níž se vrhal, sváděje i jiné studenty k různým darebnostem. Polepší se, ale musí na vojnu. Zde upadne do zajetí a jest prohlášen za mrtvého. Annu přinutí rodiče, aby si vzala písaře Chládka. V tom však vrátí se Benedikt. Bolest jeho i Anny jest veliká, ale hrdinsky ji oba snášejí. Benedikt se sestrou Evičkou utišuje mysl svou péčí o chudé studenty. Dávají jim levně, často i zdarma stravu, vychovávají a vedou je jako vlastní syny. A když zemře písař Chládek i žena jeho Anna, ujmou se Evička s Benediktem dětí po nich zbylých a vychovávají je jako své. Zvláště paní Evička jest ve výchově studentů pravá mistrová; udržuje v nich mravnost a pilnost, její studenti jsou vždy premianty. Vyzná se v jejich povahách a darebů netrpí. Proto ze všech jejích studentův ani jediný se nezkazí; všichni docházejí skvělého cíle, váží si jí a s ní si dopisují. V té době, kdy se ujímá Karla a Anny Chládkových, má na bytu studenty: Dobroše, chudého premianta, Jana Libora, rovněž chudého, ale nadaného hocha, a veselého, bohatého Bohatu, také premianta. Mezi těmi vyrůstá Anna v sličnou dívku, již si všichni zamilují. Anna oblíbí si Dobroše, jenž studuje pak v Praze

professuru. Libor miluje ji tak horoucně, že z lásky k ní jde do semináře, a Bohata musí se potěšit jinde. Dobroš vezme si Aničku a na konec všichni jsou šťastni. A když paní Evička zemře, má slavný pohřeb, jakého už dávno město nevidělo.

Všechny tři obrázky jsou plné kouzla dojemné prostoty, tklivé a teplem srdce, jež studenty milovalo, prohřáté. Ještě dnes dojmou a rozehřejí čtenáře, o čemž svědčí, že jsou až dodnes nejvíce ze všech Pravdových povídek čteny. A všechny tři mají na sobě pečeť pro žitého. Štěpánův Vít, Jan Mrázek a Jan Libor mají na sobě velmi mnoho co charakterisuje samotného Pravdu jako studenta. Nejsou ovšem ucelená díla umělecká, ala řada volně spojených příběhův a scen, jimž plastičnost upříti nelze.

Studentský život líčí též slabší kratičká povídka „Heřmánek a Prášek“, v níž staví Pravda proti sobě studenty-aristokraty, pány z nichž však na konec není nic, a studenty-demokraty, syny prostých rodičů, pilné a pracovité, kteří všichni dosáhnou skvělého postaven

Léčivou moc lásky a přirozeného způsobu života líčí v povídc „Pán z Podlesí a děvče venkovské“, jež v jádře svém př pomíná nám Molièrovu komedii „Le malade imaginair“. Hypolit, mlad pán z Podlesí, vyrůstá v ovzduší tak přecitlivělém a rozmazleném, ž jsa už od přírody slabý a útlý, ztrácí schopnost chtíti i jednati. Vš ho nudí a mrzí. Mimo to je stále nemocen, nebo si to aspoň stál namlouvá. Matka přehnanou starostlivostí stav jeho jen zhoršuje. M se též ženiti, bez lásky a bez citu, ale matka zemře, a Hypolit nech všeho. Trápí a souží se, že není zdráv. Ani allopati, ani homeopati m nepomáhají. Ba ani rada jiného lékaře, jenž mu káže: „Jděte do les pracujte, kopejte, vyrážejte se, a zbavte se všech léků.“ Poslechne h jde na Podlesí, chce pracovati, ale je do práce sláb, tak že se stav jeh jen zhorší. Jede tedy do lázní. Sluha Vendelín vodí ho tu do chladivéh objetí okolních lesův. A zde, v tichu hlubokého lesa a v kořenité vzduchu svěží přírody setká se s dobrým, zdravým a krásným dítěte lesů, s Albinou, dcerou lesníkovou. A hle! čeho nezmohli všichni léka dohromady, to zmůže láska, která vzklíčí v srdci Hypolitově k sladkém dítěti lesův, aniž sám o tom ví. Začíná chápati radost ze života a z prác nabývá zájmu o vše, co jest kolem něho, a když pozná, že Albir miluje, nabídne jí svou ruku i své panství a je s ní šťastně ži Obrodný proces Hypolitův vylíčen je s opravdovou chutí, a tak j i přečtete.

Podobný proces, přesazený do ovzduší vesnického, líčí se t v povídce „Lila v boudě“, jen že tu je zdánlivým nemocným, jakýn pendantem Hypolitovým, selská dcerka Baruška, již od nejútlejšího mlá vozí nerozumná matka po lékařích, protože prý „trpí na házení srdce Baruška vyroste v křehkou, rozmazlenou dívku, jež si zamiluje vesnické chasníka Cyrila, kterého po svatbě trápí svými nemocemi, tak ja trápila dříve rodiče. Obvázána šátky a plenami, vykukuje z toho ja „farský pinč Lila z boudy“. Nic jí nepomůže, až se konečně utrápe Cyril sám rozstůně; tu láska a starost o muže přivedou Barušku k tom

že zapomínajíc na své nemoci, ošetřuje muže tak horlivě, že se uzdraví muž i ona sama. A když po roce dostane děťátko, je zdravá a štěstí její úplné.

Originální methodu vychovávací má domkář a písmák Božeta v povídce „Krejčí Fortunát“. Autor seznamuje nás s ním, jak kopá na zahrádce hrob pro živého svého synka Fortunáta, čiperného, ale nestálého hocha, jenž právě utekl z města, kde se učil krejčím. Raději prý se dá za živa pochovat, než by byl krejčím, naříká zoufale. A Božeta ho skutečně zahrabe do hrobu až po krk. Lidé i děti běhají se na to dívat, smějí se, ale starý sedí klidně u okna a čte písmo svaté. Fortunát pláče hanbou a hladem a slibuje, že bude krejčím. Před tím utekl už od truhláře a hrozil, že se raději utopí. Otec vzal ho za ruku, dovedl za ves k rybníku, strčil do vody a hezky dlouho pod vodou přidržel, až začal milý Fortunát „chytat andělíčky“. Potom dal ho na krejčovství a z toho už ho nevzal. Fortunát musí ke krejčímu zpět. Vyučí se a vrátí se šťastně domů. Ale dlouho tu není. Božeta zkouší mladého tovaryše ze čtení, psaní, počítání, z katechismu, a zkouška dopadá mizerně; zná teď daleko méně, než když vyšel před třemi roky ze školy. A což teprve, když otec poručí, aby mu, jako vyučený krejčí, ušil kabát. „Tuna“ se potí, šije, páře a zase šije a páře, až po pěti dnech odevzdá milý kabát docela zkažený. A tak musí milý „vyučenec“ znova do učení, musí chodit do školy pokračovací, musí pracovat. Vezme si pernou otcovu lekci k srdci a pracuje teprve teď doopravdy. A když dělá znova po roce zkoušku u otce, dopadne to dobře. A zrovna tak originelním způsobem naučí Božeta synka pořádku v živobytí, naučí ho šetřit a vážit si vydělaných peněz, nevyhazovat jich na marnosti, neběhat k muzikám a za děvčaty atd. Dojde si za ním i když se chytil na „vandru“ lehkomyslné jakés dívčiny i když později chtěl si vzíti za ženu vdovu po svém mistrovi pro peníze a dům, a tak léčí ho, až se z něho stane pořádný člověk, obratný mistr a upřímný Čech, který pustil všechny zbytečnosti a pošetilosti z hlavy. Ožení se šťastně a stane se váženým mistrem v Jedlovicích, kdež pracuje pro kulturní i národní a hospodářské povznesení městečka.

Je to jedna z nejpodařenějších prací Pravdových. Prodchnuta zdravým a milým humorem, předvádí mimo to ještě několik typických postav, jako na př. tovaryše líného, jenž se nehodí k ničemu na světě, tovaryše prohnaného a nemravného, jenž na konec bídně zahyne, poněmčilého mistra Panovtze a starého, českého poctivce Koblihu atd. Děj postupuje rychle, a sceny prosycené smíchem střídají se se scenami vážnými. Zde zrovna cítíte, s jakou radostí kreslil Pravda svého Božetu, jehož model poznal ve starém písmákovi Zahálkovi, dokud byl ještě kaplanem v Kvilicích.

K těmto pouze život a osoby líčícím povídkám a obrázkům, psaným s radostí spisovatele-tvůrce beze všech postranních, příkře moralisujících úmyslů, přidal bych ještě zajímavý humoristický obrázek „Jeden ženich a dvě nevěsty“, výborně vystihující klid a lhostejnost venkovského ženicha k důležité jinak otázce: vyvolení si nevěsty.

S humorem vypravuje nám též, jak „Zralých Jan hledá si nevěstu“. Vidíme tu různé druhy vesnických námluv, dovídáme se o nadbíhání otcův i nevěst ženichům, o klepech tetek, o smlouvách a slibech, ano i o výprasku milého Jana, jenž pro samou rozvážlivost a domýšlivost usedlého selského syna nemůže nikde nalézti nevěsty podle své chuti, až na konec, po důkladném „košíčku“ od té, kterou by chtěl, vrátí se k dívkám z rodné vsi a vezme si za ženu děvče chudé, ale řádné.

Zdravým smíchem a trochou ironie prosycena jest humoreska „Ženské srdce“, ukazující, že srdce ženy nevyplní pouze láska k muži, nýbrž že za nedostatku dětí miluje i kanárky, kočky, psy atd. Pointa však moralisuje už otevřeně, radíc bezdětným manželům: „Vezměte si místo koček a psů sirotka, a vychovejte jej řádně k radosti své i k blahu lidstva.“

Teplou srdečností prohřáta je vzpomínková, dojemná črta ze života autorova, líčící nevinnou lásku mladičké školačky k svému učiteli („Moje láska“).

Bez příkře moralisující tendence psána jest i povídka „Ženich se čtyřmi sty zlatými“, vypravující o věrné lásce dvou mladých lidí, kteří pro čtyři sta zlatých nemohou býti svoji; na konec však, když ženich dobude si žádaného věna, přece jen šťastně se za sebe dostanou.

Jaký zmatek způsobila konstituce a svoboda roku 1848 v hlavách venkovských obyvatelů, jak sedláků tak domkářův i chasy, o tom s humorem vypravuje nám Pravda v povídce „Sedlák Krupička, svobodný občan v Přestupíně“. Mudrování a naparování se jedněch i druhých, nerozumějících, co vlastně konstituce je, spory vznikající z nových poměrů, všeobecný zmatek a na konec rozkvašení, ano zlost na milou „konštituci“, v níž každý viděl něco jiného, vše to líčeno je se živostí očitého svědka.

Neméně živý dojem zanechá ve čtenáři i povídka „Martinův nový plášť“, vypravující vesele, jakých zkušeností a nehod zažil mladý, po pánech se opičící chasník Martin pro svůj krásný, pansky šitý plášť, než došel k rozumu, že sedlák má zůstati vždy jen sedlákem.

Celkem však jest povídek a obrázků, jež nemají úmyslu poučovati a jež napsal Pravda, jak se tehdy říkalo, jen „pro zábavu“, v tak velikém počtu jeho prací dosti málo. Ohromná jich většina líčí ctnosti, jichž třeba následovati, nebo vady a chyby, jichž třeba se varovati. Pedagogické úmysly v nich tedy převládají. Chceť jimi autor zřejmě poučovati, kárati a chváliti, chce jimi podávati výstražné a dobré příklady. Většina jich nemá ovšem ceny literární, ale i mezi nimi nalezneme mnohé, jež zasluhují vším právem povšimnutí. Jedna z nejznámějších povídek tohoto směru jest jistě „Koňař Hejtmánek“, v němž líčí Pravda hmotný i mravní úpadek a polepšení sedláka-koňaře, Hejtmánka, který sveden řemeslem a špatnými druhy zpustne, trápí ženu i děti, posmívá se všemu, co jest lidem svatého, utrácí statek — a když vše utratí, zchátralý na těle i duši, vrací se domů. Žena na smrt nemocná a dcera jím ožebračená přijímají ho přece s odpuštěním a láskou a

čují o jeho duši i tělo. Po těžkém boji přece se zase obrátí a stane se ova dobrým křesťanem a pořádným člověkem.

Za nejoriginálnější a nejsilněji působící povídku tohoto směru ůžeme však pokládati „Svědomí“, v níž trestá a pronásleduje Bůh íšníka — štěstím.

Mladý sedlák Toužil spálí otcovu závěť, aby podědil po něm ecko sám, a okrade tak všechny ostatní příbuzné, jimž otec učinil zné odkazy. Jest bohat a šťasten; práce ho těší, hospodaří vzorně. ěti má dobré, vzorně je vychovává. Všichni jsou šťastni. Ale v hloubce še Toužilovy sedí červ, který začne najednou hlodat: svědomí se prodilo. A červ ten hlodá stále nesnesitelněji: vědomí spáchané viny už zmizí. Toužil pracuje bez oddechu, namahá tělo i duši. čte, vzdělává se zase do fysické práce se žene — ale červ hlodá stále. Noci zdají se u býti bez konce, stále vidí v nich před sebou otce a jeho poslední ili. A dny? Sotva že vyjde na náves, už potká některého z ošizených, udých a bídných příbuzných, kteří žebrají po vsi, vyhýbajíce se jeho omu jako domu zločincovu. Posílá jim tedy almužnu sám.

Modlí se, kudy chodí, ale ulehčení necítí. Dává na mše za otce, ituje po vzdálených kostelích, všichni mají ho za zbožného, ale pokoj přichází. Uděluje almužnu kde komu, ale marno vše. Snad dává nužny málo! Tož „dávej víc, dávej víc“, poroučí ženě. „Nikdo tolik dává, co my“, odpovídá žena. „Tak to má být, my máme tři statky měli bychom dávati třikrát tolik co jiní.“ „Kdo ví, jestli nedáváme“, aví žena. „Dávejme ještě víc, mně na tom záleží.“ „Proč?“ ptá se ucitně žena, ale ubohý muž nechce, nemůže pověděti pravdy. Ani ně ne! A to trápí, zle trápí!

Bůh mu požehnává, ale požehnání to jej pálí, není ho hoden. ebráci se k nim jen hrnou. Jenom ožebračení přátelé, kteří tuší, co inil, nikoli. Dává jim tedy vše sám, jest k nim laskavý, dobrý, ale es to je stále mezi nimi jakási mezera, a když řeknou „Zaplať Bůh“, st mu, jakoby ho bodli. Nosí v sobě stále svého mučitele — svědomí. éčnost staví se mu před oči.

Za dobrodiní, jež lidem prokazuje, trží chválu; vše přináší mu platu a chválu, za niž se stydí, již zde, na tomto světě. Zasypává stely svíčkami, dává opravovati oltáře, jmín u svých duchovních za jhodnějšího osadníka. Sám pan farář ho chválí, ale chvála ta zní jeho uších jako posměch. „On nejhodnější a dopustil se podvodu a amu. On nejhodnější a zadržuje cizí statek, on nejhodnější a vězí jednom z největších hříchův. On nejhodnější a není s to vykonati kání; on nejhodnější a co činí, činí proto, aby u Boha nalezl smilování ohlušil svírající a naléhající hlas v sobě.“

A Bůh sám jest jeho protivníkem. Kdyby ho Bůh trestal, snad y se mu ulevilo. Ale On za každý dobrý skutek okamžitě ho odněňuje. Jmění mu neubývá, právě naopak. Staví kapli, ale marno vše. ěti vyrůstají, vybývá je. Syn stává se knězem, poprvé káže, a naojte, káže o krádeži. Vlastní syn vystupuje tu na kazatelně proti němu iko soudce a s kazatelny hřímá mu hrůzná slova do duše.

A duševní muky jeho se stupňují. Odpírá si vše, postí se, je v kostele víc než doma, nejí, nepije, slábne, o nic se už nestará, blou s místa na místo, lidé s hrůzou si už povídají, že „mu přeskoči kolečko.“ Konečně jde k zpovědi, ale i to jest marné; neboť bojí vyznati z viny své, bojí se pokání. Chodí k zpovědi jinam, ale marr vše. Chce získat odpustky — marně! Konečně vyznává se vlastním synu-knězi a ženě — a oba prohlašují, že je třeba vše navrátit. I ostat děti souhlasí, těžce ovšem, ale přece jen souhlasí pro pokoj otců A teprve když vrátil statek zločinně si přisvojený, teprve když d lidem, co bylo jejich, nabývá pokojného svědomí a je zase šťaste a Bůh žehná znova jemu i jeho dětem.

Toť obsah originální a rozhodně silně působící této povídky, j ukazuje, že Pravda měl i hluboký smysl psychologický. A škoda je že násilným didaktismem vývoj jeho znemožnil.

Kruté výčitky svědomí drastickým způsobem líčí též povídky „Křiv přísaha“ a „Starý voják“. Vysloužilý voják Trubelka, jem zprotivilo se nádeničení a selská práce, jíž se až dosud živil, ukrad výměnkářce padesát zlatých a koupí si za ně „flašinet“, aby měl „lehč živobytí. Aby nemusil kolovrátek sám vláčeti, vezme si za ženu dobrácko trochu přihlouplou Terezku, jíž napřed hory doly slibuje, ale jakmi ji má, zapřáhne ji do kolovrátku a jezdí světem. Při tom krade, n přijde, podvádí a šidí kde koho, ženu bije a vše, co vyhraje, sám pr a propije. Terezka se souží, ale Trubelka se jí drze vysmívá. Až jedn slyší na kázaní o troubách, jež budou zníti o soudném dni. A podiv věc. Ty trouby nejdou mu z hlavy. Jakmile sáhne na kliku kolovrátk už trubky a píšťaly jeho nástroje připomínají mu trouby soudného d a věčnost. Svědomí se probudilo a trápí starého darebu k neuvěře Na konec se však přece jen obrátí, vrátí vše, co kdy ukradl a ž se ženou ctnostně a šťastně.

Jinde zase v ostře stoupající linii líčí osudný vývoj vášnivé žár vosti („Žárlivý Adam“), jak otravuje život muže i ženy, div oba o život nepřipraví.

Chmurnými barvami líčí zhoubné následky alkoholismu („J se Petr Kořen naučil pít a jak tomu odvykl“, „Velk pátek“), jak zvolna, ale jistě hubí zdraví duše i těla lidí jinak z mí dobrých a hospodárných, jak otupuje jejich smysl pro čest, jeji rozum, jak seslabuje vůli, zaváděje oběti své v bahno neřesti a konec i zločinu. Smutným toho dokladem jest i historie rodiny Blaž Vychytila („Pozůstalost bohatého pijáka“) a zvláště jeho sy Martina, po němž ze všeho jmění, jež zdědil, zbude jen pár hadr a baňka od kořalky. (P. d.)

Ze světa ideí.

Sbírá V. Lankaš. (Č. d.)

„Součástky“ filosofie činnosti. Kdo pozoruje v posledních letech tok filosofického myšlení, nemohlo mu ujíti, že je tu mocné úsilí, orientovati myšlení k novým horizontům: úsilí toto nemá a nechce odkrýti nových nebes, neboť je to stále totéž nebe, které nás obklopuje, totéž slunce, které nás osvětluje, týž osud, který na nás doléhá; než přece zůstávají tu ještě „země neznámé“, které šťastné úsilí podnikavého hledání může odkrýti, nebo aspoň přáti si odkrýti a získati filosofické reflexi. O takovýchto pokusech chceme dnes na základě článku Bern. de Saillyova referovati, a sice dnes jen narýsovati rámec, v nějž se staví monografie ideí, které, ač na oko na sobě nezávisly, jsou nicméně inspirovány týmže duchem. Později prohledneme si methodu a cíl těchto pokusů.

I. Slova „action“, „činnost“ neshledáme, jak Société française de Philosophie poznamenává ve svém Bulletin (červenec 190?), ani ve Franckově Dictionnaire des Sciences Philosophiques. V Grande Encyclopédie nemá toto slovo též žádného filosofického smyslu. Na Sorbonně roku 1903 ohlášení these „sur l'action“ budilo rozruch, a nejeden hlas údivu bylo slyšeti: „Filosofická these o myšlení, pravdě, svobodě a p., toť lze chápati, ale these o činnosti, co to může býti?“ Následujícího roku v jednom článku v Correspondant jistý kritik Blondelova díla L'Action nemohl pochopiti, jak možno napsati tolik stran o takovém předmětu, a podezříval autora zprvu z „rozvláčnosti“, mezitím co duch tak bystrý jako L. Couture v Polybiblion se divil, že „na základě, který se zdá býti tak úzký, mohlo se podařiti vytvořiti celou filosofii.“

Několik let uplynulo. Roku 1899 Fouillée již však prohlásil, že dílo, které jest reservováno 20. století, jest filosofie činu. Na kongresu filosofickém [1]) (1900) president tohoto kongresu Em. Boutroux proslovil řeč, v níž vyznačil tendence, jichž rostoucí sílu projevil a potvrdil svými pracemi a výměnou svých ideí kongres sám, takto: „Filosofie poznání, jíž vědy poskytují látku, jest, jak cítí se již skoro všeobecně, jen polovice filosofie. Rovněž reelní a oprávněna jest filosofie činu, života ve vlastním slova smyslu, osudů socialních a individuelních lidstva. Tato filosofie má význačné známky, kterých nemá pouhá věda: filosofie tato dovolává se nutně toho, co nazýváme různými jmény: přesvědčení, náboženství, svědomí, vůle, víry.“

[1]) V Revue philosophique (listopad 1900) A. Laland, referuje o tomto kongresu, dí též, že dle Boutrouxa filosofie se nevyčerpává ve vědě a musí se »rozšířiti na nové objekty.« »Můžeme býti«, dí Boutroux, »jednomyslni v této pravdě, že, jestli vědecké poznání jedna forma reality, život, vůle, náboženství jsou její formou druhou. Filosofie činu, dnes ještě neurčita, jest nicméně uznána jako oprávněna a nutna. O konklusích, které bude formulovati, nemůžeme ještě ničeho tvrditi, ač-li vztah filosofie vědy k filosofii činu nezůstane nerozřešitelnou záhadou.« O rozřešení této záhady pracuje dnes celá řada vynikajících duchův, a to nejen ve Francii.

Revue philosophique (leden 1902) uveřejnila význačnou studii „O zákonu čtyř stavů“. V tomto článku G. Milhaud vytýká důležitost „tohoto povšechného stanoviska současné myšlenky ve všech řádech ideí“; ukazuje, že všude, jak v racionelní vědě tak v mravním, socialním a náboženském řádě „hluboká činnost ducha zůstává, nade všechny fakty, originálním zdrojem spontanních děl“, podotkl a vytkl, že i proud civilisace vymaňuje z positivismu „zřejmou filosofickou tendenci, bytný pokrok myšlení, éru immanence neb inferiority, t. j. věk v pravdě organický, protože řídí, pobádá a jednotí z nitra a ne ze zevnějška, protože síla spojení a souladu přichází z hloubi, ze samého základu, kde se živí živoucí zdroje lidské duše“ (str 46—56). Takové emancipační hnutí proti vší pasivitě, takové i všeobecné i positivní dovolávání se a dožadování ve prospěch sjednocení duchův a duší svobodou, nevytvořuje jen systemu, doktriny, školy, toť v plném slova smyslu, jak Comte mu rozuměl, „čtvrtý stav“ lidstva, který se vyjadřuje tak dobře novějšími theoriemi o tvůrčí aktivitě ducha i v exaktních vědách, jak úsilím demokracie k solidaritě, nebo tím, co v řádě náboženské apologetiky bylo přezváno immanenční methodou.

II. To, co dokazuje skutečně důležitost tohoto myšlenkového hnutí, co ukazuje, že toto nové stanovisko odpovídá v pravdě jisté potřebě, zprvu ovšem nejasné, než stále a stále vědoměji, toť i geografický rozsah, které hnutí toto s neodolatelnou spontaneitou v několika málo letech zabralo, i hloubka intelektuelních vrstev, které proniká, i různost problemů, které vyvolává a usiluje rozřešiti.

1. Pod různými jmeny, než inspirována podobnými snahami, tato filosofie činu nabyla soudobně rozšíření téměř obecného. Ve Francii rozvila se nejprve a nejdokonaleji, zaujala nejsložitější stanoviska a uvědomila si nejjasněji své východisko a cíl svého snažení. Milhaud nalezl mnohé její zárodky až u Comtea. Po jiné stránce správněji by bylo jich hledati u Ravaissona, Gratryho Ollé-Laprunea, nebo lépe řečeno, v tradici spirituelní svobody, která vždy žila v nitru křesťanství a v něm měla plodné símě Než i jinde než ve Francii, a to zcela neodvisle a možno, že ještě hojněji se vytvořily zjevy analogické: zjevy ty se množí, zvláště ode čtyř, pěti let, a to v krajích kultury velmi rozdílné.

Tak ve Spojených Státech a v Anglii system roku 1898 načrtnutý W. Jamesem, přejatý a hájený Schillerem, nalézá v krajích anglicky mluvících rostoucí ozvěnu, jak dosvědčuje celá řada článků v nichž se předvádí tato nauka „jako kulminantní bod moderní filosofie“,[1] jako dozrání a synthesa celého myšlenkového úsilí posledních století Journal of Pilosophy jest pro Ameriku hlavním orgánem této filosofie.

A hle, v Italii kromě jiných periodických listů, které podporuj tytéž tendence, mladá a statně si vedoucí revue florentská Leonardo vydává se též za oficielní orgán „hnutí“.

[1]) Viz v letošní Hlídce o »pragmatismu« a »humanismu«.

Prohlédněme si nyní běžmo různost a hloubku vod, které tvoří tito myšlenkový proud, který smáčí dnes dva světy a pozměňuje rychleji než by se na prvý pohled zdálo, intelektualní klimata.

2. Dle stanoviska, které v ní převládá, nebo dle problemu, jemuž dává přednost, filosofie, kterou chceme blíže vyznačiti, dostala různá jména.

a) Někteří duchové vidouce, jak zanedbávány jsou samy zdroje ého psychologického života, „bezprostřední údaje vědomí“, novali se jich studiu, aby vyprostili spirituelní aktivitu z odvozených edstav, pod nimiž tato aktivita jest v nebezpečenství, že bude znenána a udušena, a ukázali, že všechny objektivní údaje jsou jen uhé zlomkovité, dle potřeb z praktiky vytažené pomůcky. Tím celá elektuelní budova dle nového, změněného plánu zpracována; a tato osofie, plna slibů — celou plodnost perspektiv tu otevřených do dáli lze ovšem tušiti — která dosud nepřijala nepohodlí a tíseň nějakého éna a úzkost nějaké etikety, nepojmenovala se, nýbrž byla pojmenona prostě „la philosophie nouvelle“. V této doméně byl pravým ıkopníkem nikdo menší než filosof Bergson.

b) Jako byly studovány a kritisovány údaje vědomí, byly kritisoány, a sice s téhož stanoviska, i „údaje vědy“, aby byla rozpoznána jich genese a i v nich nalezena rozhodná část spirituelní aktivity, tně a hluboce užitečná důmyslnost nějaké myšlenky, v pohyb vyvolaná íně spekulativní touhou než potřebnou činností, úmyslem rozřešiti aktický problem, životní problem. Osvětlivše konvencionelní, provisorní dokonalitelný charakter vědeckých symbolů, zpracovali mnozí celou zku o hodnotě vědy na novém základě, na novém pláně; inaugurovali utečně v positivistickém slova smyslu čtvrtý stav. Tato kritická stemologie měla ve Francii takový rozruch za následek a takovou odnost, že stěží by bylo možno vypočísti nejdůležitější práce, které od síti let se nahromadily na tomto poli. Dnes ovšem je to více hledisek, erá pozměňují a obnovují theorii vědy; jisté názory Hermitovy, die to tak různé, které vyvolala kritika geometrie neeuklidovské, onikavé články a spisy Duhemovy, knihy Poincaréovy a lhaudovy, které nemajíce nižádného vlivu specificky filosofického, majı ani ceny pro filosofii. Co se týče prací Le Royových, ncentových, Wilboisových, připínají se zřejměji již na myšní Bergsonovo a chtějí applikovati na kritiku věd methodu autora a „Matière et Memoire“. Mužové tito, trvajíce hlavně na koncionelním charakteru vědeckých označení, jich počátku a jich aktickém účelu, určují novou fasi myšlení, vytvořují „le nouveau sitivisme“.

c) Po kritice údajů vědomí, po kritice údajů vědy — vždy s téhož noviska — nastupuje kritika samého poznání a údajů metasické reflexe. Pokud pozorujeme a uvažujeme direktně vztah y s objektem, který představuje, spekulativní myšlení jest odsouzeno sati se od realismu k idealismu, aniž by se mu podařilo kdy stanouti; coť tento nerozřešitelný způsob kladení problemu (jako kdyby elektualní představa mohla býti uvažována mimo práci celého du-

ševního života a ve své jediné relaci s rozumovým elementem rea
jež mají býti poznány!), kterým vytvářen jest „intelektualismus“.
okamžiku však, kdy na místo problemu o vztahu idey s objektem
postaví problem o vztahu idey s celou činností duše, je
výsledek idea vyjadřuje více méně nepříměrně, zcela nové pole
otevírá bádání a spekulaci. Pak běží o to, spojiti představující j
který stará filosofie brala jako prvý předmět svého studia, se vše
psychologickými podmínkami, které jej představují; a na druhé str
běží o to, aby, když propátrány a ohledány byly jeho zdroje, b
zkoumáno, kam směřuje; neboť idea je síla, a sice v dvojím smys
idea vychází z dějných příčin a směřuje k jistému cíli; idea je tu
moment, prostředek v rozvoji života, který osvětluje, aby jej v
spolu i povytáhla nad bod, kde reflexe jej na okamžik zarazila. T
předběžnou otázku, kterou dlužno dříve rozhodnouti než všechny osta
které intelektualismus může klásti, toto pole otevřené nové filos
Blondel v článku o idealistické illusi definoval takto: terra incogn
která musí býti probádána, „toť vzdálenost, která
děluje každé poznání od stavu, který vyjadřuje a každ
ideu od činnosti, k níž směřuje.“ Aby označil filosofii činn
s neznámého stanoviska, v němž ohlašován jest všeobecný prob
poznání, prohlásil roku 1902, že rozhodl se od více než deseti let
jméno „Pragmatismus“, aby se tak postavil mimo tísnící
idealismu a realismu.

Toto slovo, které Société française de Philosop
diskutujíc o činnosti, provisorně nechala nepovšimnuto, nezapac
dnes dochází uznání a rozšíření po celém světě a vnucuje se cel
filosofickému světu v Anglii a v Americe, neoznačuje však t
předchozí otázku a kritickou úlohu jako u Blondela, nýbrž s
nauku, dle níž staletá praktika a dobrá zkušenost jsou zcela k
kretním kriteriem pravdě, pravdě, která se měří a dokazuje, mož
tak říci, svou proveditelností a svou užitečností. A poněvadž v
empirické gnosi se stavíme do nitra lidského myšlení a lidské činn
jméno, které mnozí adoptují jako nejvýznačnější tohoto pragmatick
ducha, zvláště od té doby, kdy Schiller dal tento titul svému hlavn
dílu, toť výraz „Humanismus“.

Než, ač různé formy této nové filosofie mohly se produk
samovolně a neodvisle, ač i nižší formy vyvolávají skutečný zájem, n
přece zneuznati, že tím, že na prvé místo kladou problem činn
zavěšují se na morální snažení a na vitální problem našeho os
Nejednáme, abychom jen jednali. Vědecké úsilí vychází cele a popř
z potřeb a podmínek naší činnosti; naše činnosti — ty samy se hie
chisují, a sice vztahem „ad unum necessarium“. S tohoto vyš
stanoviska uvažována doktrina, která hledá v hlubokém životě
v nejvyšších požadavcích našeho osudu poslední důvod a prvou zp
našich intelektuelních affirmací, obdržela od Laberthonnièra
znamné a šťastné jméno „**morální dogmatismus**“; „opravdový dog
tismus, který liší se od skepticismu a kriticismu, dle nichž ne

natelně jsme ponořeni v relativno, jakož i od ilusorního dogmatismu iyslův a rozumu, dle něhož stačí míti idey, abychom byli v absolutnu; gmatismus v pravdě morální, poněvadž ukazuje, že hodnota našeho iznání je připoutána na způsob, jak se svobodně choíme proti bytostem, a poněvadž tak vysvětluje jistotu nnosti". Důležitost a jasnost tohoto stanoviska přiměla Société ançaise de Philosophie k tomu, že přijala do svého Slovníku tento ivý a suggestivní výraz. (Bulletin, srpen 1904, p. 212.)

A poněvadž se tu problemu osudu, uni necessario, všechno spekulativní bádání podřizuje, je nevyhnutelno, že taková filosofie, k filosof Boutroux to vytkl, vede a směřuje kritikou vědomí, vědy, etafysiky a všech stupňovitě po sobě sledujících forem spirituelního vota, k náboženské otázce, se stanoviska nejpositivnějšího a nejaktičtějšího k otázce nadpřirozena, k nedostatečnosti filosofie rozřešiti hadu našeho přítomného stavu, k otázce, jaké stanovisko třeba zajati proti křesťanství, jeho historii, tradici a jeho dogmatu, chceme-li dostučiniti požadavkům své přirozenosti tak jak de facto jest. V tomto odě nesmírně důležitém zasáhla filosofie činu i do apologetiky, obnovila rozšířila její these, vyvolala celé nové apologetické hnutí.

Již tento stručný náčrtek — nemluvě o analogických proudech snahách, které se projevují i v širém poli socialních ideí — dostačí, bychom posoudili různost a konvergenci všech těchto úsilí: složitější souvislejší celek lze si věru sotva mysliti. Tím ovšem, že jsme toto nutí v jeho progresivní části, v jeho postupném rozvoji uvažovali, sme ho opravdově ještě nepochopili; je třeba též uvážiti, jaký je jeho vůrčí princip a s tohoto stanoviska pak provésti doktrinální synthesu olika různých elementův.

III. Jeden z význačných rysů tohoto druhu encyklopedické enovace, je, že se vytvořila, možno-li tak říci, dvěma opačnými proudy, hůry dolů a s dola nahoru, reflexí a spontanně, synteticky a zlomkovitě. Na jedné straně Blondel, ve svém díle l'Action, vyznačil hned, rázem konečný cíl tohoto hnutí a pod vlivem této vůdčí idey naznačil etapy, které mu třeba proběhnouti, a kraje, které jsou otevřeny bádání. Na druhé straně, většina filosofů nebo učencův, jichž snahy byly svrchu připomenuty, postupovali osamoceně, studujíce pro sebe s počátku jen otázky jich speciální kompetence, a teprve později si uvědomili a v úvahu vzali přirozenou příbuznost těchto tak různých snah, problemův otázek.

A bylo dobře, že tomu tak bylo, píše B. de Sailly; neboť byla-li zaujatost a záliba pro „unum necessarium", náboženská myšlenka, křesťanská inspirace kvasem, který pozvolna vyvolal celou řadu dnes diskutovaných problemů, a z ní-li potaji a nepozorovaně vychází i vědecké zjemnění, je správno, aby pozvolna se projevovalo, rozvíjelo a fixovalo; neboť nic nemůže lépe zabrániti nezralým a předčasným syntesám, než když každý kraj této širé domeny bude probádán specialisty a studován bez tajné, zadní myšlenky oním analystickým a poctivým duchem, který zkoumá solidnost materiálu, jehož naukové konstrukce potřebují.

Ovšem neméně pravdivo je též, že, ať jsou již svědomitost a dův… detailních pracovníků jakékoliv, nemohou beztrestně zanedbávati duch, který inspiruje celkové pojetí a uspořádání, který inspiruje jednotu a soulad. I filosofie činu musí pracovati o této spirituelní syntese, kte… nechává každou ze složek účast bráti na životu celku, jímž a pro n… existují; neboť jen tím, že sbližujeme a spojujeme částky, formuje… doktrinu a postupujeme v poznávání pravdy; jeť pravda oživující, ja… nějaká spirituelní potrava pro duši, jen tehdy, směřuje-li k úplnost… celistvosti, sub specie unius et totius.

V roztroušených pokusech nové filosofie arciť není vše stej… dobré; jsou tu odpadky, výstřelky, zvrácenosti, opakování a po… kontrola a třídění jsou nutny. Kdyby jedna nebo druhá z perspekt… na něž bylo tu poukázáno, chtěla býti centrem nebo cílem, upa… bychom brzo do chyb a závad, kterým jsme chtěli odpomoci. Na př. n… stačí ukázati konvencionelní charakter vědeckých symbolů, nehledáme… zároveň i toho, co je reelního ve vědě, čím se věda připojuje a souv… s problemem života a osudu. Nestačí trvati na kriteriu pravdy, j… možno nalézti ve stoleté praktice lidstva, nehledáme-li v moráln… dogmatismu princip určité orientace a progresivní adaptace. U některý… interpretů anglický nebo americký pragmatismus vskutku jeví se j… jako všední prostředek a dosti ubohý empirismus; rozřešení, kte… resultátům (ostatně často dosti dvojsmyslným) dává rozhodovati o prav…, je věru rozřešení příliš ekonomické; neníť zkušenost nikdy a nikde úpl… a vyčerpána a vždy přicházejí nové a nové věci a otázky, které m… a musí býti rozřešeny. Nestačí zavěsiti na problem „unius necessar… jako na nebeský klíč celý rozvoj našeho života a našeho mysle…, neodkryjeme-li zároveň nemožnosti, v níž je náš rozum a naše činno… se přirozeně uspokojiti a dokonati, neospravedlníme-li nutnosti, v n… je filosofie, nutnosti totiž, otevříti se nadpřirozenu, nadpřirozené… náboženství. Nestačí nad to ukázati, že křesťanské dogma samo … solidární s praktickým životem, neukážeme-li zároveň nad dogmat… jakožto příkazem positivní vtělení ideí ve faktech, t. j. v oněch čine… Kristových, jichž praktika a nauka jsou jen dvojí solidární a střída… progresivní tradukcí. Některé z novějších konfliktů, které vyvsta… i mezi stoupenci těchto „nových ideí“, mnohá podezřívání a nepřátelst…, jichž jsou jako průkopníci nových drah a světů předmětem, vyrůst… jen z toho, že ta neb ona perspektiva, to neb ono stanovisko, místo … část a výsek vzato bylo za celek; za „pošetilce“ a „nebezpečné lid… nebudou pokládáni, až vystoupí a se objeví vyrovnáni, docele…, v celistvosti svého rozvoje.

Z toho patrno, jak důležito a nutno jest, chceme-li kontrolov… a pořádati všechna analogická bádání, zaujati vyšší nějaké hledisk…, které jediné dovoluje nám umístiti a v pravé světlo postaviti přerůz… částečné výsledky reflexe. Nestačí tudíž, jak Bacon si přál, stoup… per omnes gradus debitos; je třeba i dle přání Descarteso…, když jsme kráčeli „od jednoduchého k složitému“, sestupovati … summo ad imum, skládali detaily dle nějakého jasného celkové…

pojetí. Jen za této podmínky, dí kritik v Revue de Metaphysique (1893, listopad), „universalita filosofických problemů bude přeložena v praktický řád, a rozřešena i dík této transposici.“ Tak i, píše B. de Sailly, možno říci, že nauka, kterou, abychom resumovali tolik různých hledisek, jsme označili výrazem velmi obsažným „Philosophie de l'Action“, stane se naukou běžnou: neboť „v nás — dí Blondel — idea, daleka, aby bylo universální nádobou, jest i sama jistým druhem činnosti; a opravdový problem, toť učiniti myšlení tak adekvatním, jak možno, tomu, co je připravuje, vyvolává a uskutečňuje“.

Celé toto hnutí je nové, revolucí, ale plno plodných zárodkův. Jaké květy a plody vytvoří, ukáže budoucnost. Talentů mu neschází a v poslední době ani porozumění ne. Delbos, mluvě o něm v Revue Philosophique (prosinec 1894), dí významně: „Otázka takto definovaná není nějaká otázka speciální; toť otázka v pravdě universální, která na se svádí plodným přemístěním hranic a cílův celek filosofických otázek, a která, hnána až ke konci a plně rozřešena, jediná může vybudovati un système de la réalité.“ Tím „odpovídá jedné z bytných snah moderního myšlení.“ (P. d.)

Úprava škol v zemích habsburských
za Marie Teresie a Josefa II.

Napsal Richard Tenora.

Po ukončení první války s Pruskem uvažováno v Rakousku mnoho o příčinách, jež králi Bedřichovi pomohly k vítězství, a tu mimovolně se obrátila pozornost mladistvé Marie Teresie k četným nedostatkům vnitřním. Energická císařovna nezůstala však při pouhých úvahách, nýbrž přikročila hned k vážným opravám a úsilovně se snažila stát reorganisovat.

K důležitým změnám došlo hlavně v oboru školství. Nelze popírati, že školy rakouské potřebovaly tenkráte oprav a že skutečně byly v úpadku. Hlavní příčinou toho byla změna, jaká nastala v poměru státu k církvi. Církev neměla již ve státu opory; z bývalého ochránce stal se žárlivým jejím sokem a netajil se úmyslem úplně ji sobě podříditi. Poněvadž však byl ve všech dědičných zemích hluboce vkořeněn cit náboženský a proto obrat nemohl býti proveden náhle, počal stát uplatňovat svoje názory nejprv theoreticky.

Až do Marie Teresie bylo u nás školství téměř výlučně v rukou církve. Většinu škol řídili duchovní řády, hlavně jesuité. Úžasnou svojí činností a velikolepými ústavy vzbuzovalo Tovaryšstvo Ježíšovo po dlouhou dobu obdiv i u svých nepřátelův, a železná kázeň, značné bohatství a živé styky se dvorem a šlechtou činily je téměř nepře-

možitelnými. Ale řád jejich byl přece jen dílem lidským a nezůsta tudíž ani bez lidských slabostí. Po neobyčejném duševním napjetí jaké vyvinuli jesuité ve století 17., počala se u nich v 18. věku jevit jakási ochablost. Byli mezi nimi sice i tehdáž učenci jména světového avšak celkem nestál řád už na výši doby; odpůrců jeho stále přibývalo a to nejenom ve státech románských, nýbrž i v zemích habsburských.

Již ku konci 17. století byly ve Vídni vyšetřovány stížnost jimiž viněni jesuité od gubernií a části ostatního kněžstva ze zanedbá vání svých povinností a z nevěrnosti k svému panovníku. Vyšetřován však dokázalo naprostou jejich nevinu a císařskými edikty ze 7. říjn 1697 a 26. června 1699 všechny žaloby odmítnuty jako bezdůvodn pomluvy.[1]) Za Karla VI byly útoky na řád obnoveny. Když se jednal o zlepšení fakulty lékařské a právnické, vinila jak vláda dolnorakousk (17. června 1727) tak dvorní kancelář (29. října 1735) jesuity z úpadk oněch fakult, vytýkajíc jim, že přílišným memorováním překáže přemýšlení, že zanedbávají vyučování v německé řeči a literatuře, ž latina jejich jest nesprávna a přednášky nejasny, poněvadž některým professorům je sotva 20 let a nad to se ustavičně střídají, že ve filosof nepokračují s duchem doby a maří čas prázdnými subtilnostmi, ž mnoho diktují a podporují tak jen mechanické učení bez hlubšíh základu. Proto navrhovala dvorní kancelář, aby vládě bylo vyhrazen plné právo dozoru a zařízení studií a aby universitní superintenden byl opatřen větší mocí, než jakou míval dosud, na fakultě filosofick pak aby byla přednášena též filosofie Descartesova a aby ustanove byli professoři světových dějin, frančiny a italštiny. Císařským patente ze dne 16. listopadu 1735 se návrhy ony v zásadě schvalovaly a pı superintendenta byla předepsána instrukce, jíž práva jeho značně by rozšířena a důležitější záležitosti vloženy do jeho rukou; ku pronikavý změnám však ještě nedošlo.

Na počátku panování Marie Teresie byl hlavou university rekto zástupcem církve kancléř, zástupcem panovníka superintendent a z stupcem jesuitského systemu rektor kolleje jesuitské. Celá universi byla jedinou privilegovanou obcí, jež se zavírala světu ostatnímu. A základy její byly již zvětraly a bylo třeba jen úderu mocné ruk, aby se autonomistická zřízení její sesula. A úder ten jí zasadil Gera van Swieten.

Gerard van Swieten narodil se 7. května 1700 v Leydenu, v noval se lékařství a v mladém poměrně věku stal se v rodném své městě universitním professorem. Obliba, z jaké se těšil u svých p sluchačů, vzbudila řevnivost professorů ostatních a pod záminku katolického svého vyznání byl van Swieten ze svého místa vytlače. Jako vynikající lékař byl roku 1744 povolán k těžce nemocné ar vévodkyni Marianně, jediné sestře Marie Teresie, a ačkoliv se mu r podařilo ji zachrániti, přece získal si celou císařovninu důvěru a vřelý listem vyzván, aby přijal místo prvního dvorního lékaře ve Vídni.

[1]) *R. Kink*, Geschichte der kais. Universität zu Wien, 420.

Van Swieten přibyl na nové své místo 7. června 1745 a brzo byl u dvora vlivu rozhodného. Bylť nejen výtečným lékařem, nýbrž namenitým organisatorem. Slova svá hleděl vždy dotvrditi pádnými vody, vůli svou pronášel nejraději ve formě nezměnitelných dekretů starodávné výsady a zvyky odbýval kousavými sarkasmy. Byl sice tolíkem a zachovával předpisy své církve, avšak nechápal vznešeného jího poslání. Mimo obor dogmat neuznával oprávněnosti jejího vlivu k různým jejím zařízením, zvláště pak k jesuitům, netajil se příkrým porem.

Císařovna velice si ho vážila a již roku 1748 jej vyzvala, aby podal návrhy, kterak by bylo možno zdokonaliti pokleslou fakultu kařskou. Van Swieten předložil reformní svůj plán 17. ledna 1749 v něm doporoučel důležité změny, týkající se nejen fakulty lékařské, brž celé university vůbec. Navrhoval, aby ku všem zkouškám, lbám děkanů i promocím byl císařovnou jmenován na fakultě docela závislý předseda, aby professoři nebyli dále voleni universitní konsistoří, brž jmenováni vládou, aby volba děkanů byla omezena na terno dléhající nejvyššímu schválení a aby z passivního volebního práva li aktivní professoři vyloučeni, aby universitní jurisdikce byla buď lně zrušena anebo aspoň omezena pouze na skutečné členy fakulty[1]) konečně aby promoce nebyly vázány na určitý počet let, nýbrž y se dály hned po přísných a exaktních zkouškách beze všeho ytečného nákladu; akt promoční neměl býti už pokládán za actus cultatis, nýbrž universitatis, aby tak i promoce na fakultě filosofické theologické, jež byly v rukou jesuitův, byly dány pod náležitou ntrolu. Pro fakultu lékařskou navrhoval hlavně zřízení nové stolice o chemii a botaniku a důkladnou změnu v osobách, poněvadž prossoři dosavadní až na jediného Dra. Mannagettu jsou příliš staří a úřadu svému již neschopni; novým professorům měl se značně zvýšiti at, aby bylo možno činiti na ně větší požadavky.[2])

Plán tento byl již 7. února 1749 schválen, van Swieten jmenován rektorem fakulty lékařské a námitek, jež proti němu podala fakulta, nevšimnuto. Do jeho rukou vloženo všechno rakouské lékařství a z jeho schválení nikdo již nesměl vykonávati lékařské praxe. Nově ízená stolice a stolice praktického lékařství svěřena na jeho radu jeho rajanům, Laugierovi a Antonínu van Haenovi, anatomie pak a ranojičství Vídeňanu Ferdinandu Jos. Leberovi.

Po třech letech, roku 1752, přikročeno k reformě fakulty theolocké a filosofické. Na obou měla býti opuštěna methoda scholastická dosavadní vliv duchovenstva řeholního, zvláště jesuitů, měl býti co ejvíce omezen. Všecky porady konány bez účasti university a bez suitů, kterým předložen teprve hotový výsledek. Doporučujíc novou strukci pro direktory, podotkla dvorní kancelář výslovně, že námitek

[1]) Do té doby byly v ní zahrnuty i děti a ženy professorův a sluhové; následkem ho zabýval se akad. senát mnohdy dvakráte týdně malichernými jejich hádkami. *rneth*, Maria Theresia's erste Regierungsjahre. IV. 191.

[2]) *Kink*, 449—450.

jesuitů netřeba dbáti, poněvadž ani pragmatická sankce z roku 16[illegible], jež jim pomohla k jejich vlivu, nijak neohlížela se na staré výsa[illegible], stanovy a zvyky, že tedy se děje jesuitům jen to, co k vůli nim [illegible] dříve stalo jiným. Navržená instrukce byla schválena 11. srpna 17[illegible] a brzy potom, 14. listopadu, obdržel vicerektor jesuitské akademic[illegible] kolleje rozkaz, že všichni členové Tovaryšstva mají bez průtahu v[illegible]konávati vše, co jim nařídí universitní protektor.[1])

Podle nového plánu měla býti fakulta theologická upravena tak[illegible] theologii vyšší, spekulativní, přiděleny dvě stolice, scholastická ([illegible] incarnatione, gratia, virtutibus theol.) a dogmatická (de actibus huma[illegible], sacramentis, iure et iustitia). Vedle toho měl býti přednášen Starý Zák[illegible] ve spojení s hebrejštinou, potom Nový Zákon, apologie, polemika, c[illegible]kevní právo, k němuž úvodem měly býti institutiones imperia[illegible], morálka, kontroverse, řečtina, církevní dějiny a duchovní řečnic[illegible]. Ze všech předmětů se měly konati dvakráte do roka, před veli[illegible]nocemi a v září, zkoušky a kdo při nich neobstál, měl buď opakov[illegible] anebo býti vyloučen. K dosažení doktorátu byl podmínkou vesn[illegible] calculus eminentis doctrinae, doktoři theologie pak měli se schá[illegible] dvakrát měsíčně k vědeckým rozpravám.

Zároveň provedeny důležité změny i v osobách. Stolici pís[illegible] svatého měli od nepaměti dominikáni, stolici morálky augustini[illegible]. 26. srpna 1752 však nařízeno, aby obě stolice jim byly odňaty a [illegible]hradou aby byla dána dominikánům patristika, augustinianům pak ri[illegible], že však si mají počínati s větší pilností, než dosud. Na výtku [illegible] podal převor dominikánský obšírné ospravedlnění a prosil, aby b[illegible] řádu ponechána stolice dosavadní. Žádosti jeho nebylo sice vyhově[illegible], avšak president directoria in publicis et cameralibus, hrabě Chot[illegible] byl pokárán, že se nemá v dekretech posílaných duchovenstvu pouš[illegible] do zbytečné rozvláčnosti a výčitek, nýbrž že má vůli císařovn[illegible] oznamovati jasně, krátce a pokud možno, milostivě. Augustiniá[illegible] i dominikáni povolali pro své stolice učené řeholníky z Italie, a tím [illegible] velmi císařovnu naklonili, takže přes zrazování dvorní kanceláře [illegible] vykázala po 500 zlatých platu a později znamenitým jejich řeholník[illegible] P. Gazzanigovi O. Dom. a P. Bertierimu a Cortivo O. Aug. vráti[illegible] dřívější jejich stolice.

Ve stejném duchu, jako bohoslovci světští, měli však býti [illegible]chováváni i kněží klášterní. Proto vydáno bylo 1. února 1754 naříz[illegible] že řeholníci nesmějí býti dále posíláni na cizozemské university, an[illegible] jiných klášterů, nýbrž že každá větší prelatura má posílat po d[illegible], menší pak jednoho kněze na universitu vídeňskou. Neučiní-li [illegible] bude přece platiti celé stravné, které pak připadne chudému bo[illegible]slovci světskému, jejž bude jmenovati dvůr. Hornorakouští prelát[illegible] sice bránili, avšak 19. října odmítnuti a jen menším klášterům, j[illegible] Gleinku, Engelszelli, Drkolné, Schlierbachu a Waldhausenu uděl[illegible] dispens. Stran mendikantů pak nařízeno 23. února 1754, že jenom [illegible]

[1]) Tamt. 458.

: smějí ucházeti o theologické stolice, kteříž jako ostatní doktorandi d direktora a examinatorů budou vyzkoušeni a approbováni.

Podobně jako theologická byla upravena také fakulta filosofická, ejvětší váha kladena na logiku, metafysiku, ethiku, fysiku a mathematiku. 'ro obě fakulty jmenováni zároveň examinátoři ku přísným zkouškám direktoři. Direktorem fakulty theologické jmenován P. Ludvík de Biel, losofické pak P. Frantz, oba T. J., a protektorem university ustanoven ro svou osobu kardinal arcibiskup Trauthson.

Větší obtíže působila reforma fakulty právnické. Císařovna výlovně si přála, aby se právům věnovala pozornost největší, a hlavně niversita vídeňská měla býti všem ostatním, ano celému světu vzorem. 'akulta právnická měla obsahovati jen přísně juridické obory, k nimž roblematicky přibrána historie. Největší rozdíl proti dosavadní soustavě e jevil v tom, že právu politickému a přirozenému, jemuž byl dosud o Rakouska zamezován přístup, bylo vykázáno náhle místo čestné a e vedle práva římského a církevního zavedeny byly ještě přednášky právu lénním a řádu Teresianském. Aby pak na místa učitelská ískáni byli mužové vynikající, navrhováno, aby novým professorům ylo zaručeno vynikající úřední i společenské postavení jakož i značný a tehdejší dobu plat: všichni měli býti jmenováni dvorními neb aspoň ládními rady a měli míti ode dvou do čtyř tisíc zlatých ročně. Direktor rávnické fakulty, z Prahy povolaný professor Jan Fr. Bourguignon, ice namítal, že zvýšení platu bude míti v zápětí zmenšení horlivosti rofessorův, avšak kardinal Trauthson mu odporoval, uváděje, že ani 0.000 zl. pro jednoho by nebylo mnoho, poněvadž za slavnými proessory přibude do Vídně zase mnoho cizinců, kteříž donesou s sebou eště více.[1]) Císařovna s tím souhlasila a professorům vyměřen plat navržený. Stolice pak rozděleny takto: pro právo obecné a feudální menován Jakub Arn. Sundermaler, pro právo církevní Josef Riegger, ro digesta Petr Banizza, pro instituce a právo přirozené Benedikt Schmidt a pro dějiny Michael O'Lynch. Sundermaler a Schmidt však vůbec nenastoupili; místo prvního jmenován 28. prosince 1753 Bogeriz, místo druhého 22. dubna 1754 Karel Ant. Martini.[2])

Důležité změny nastaly také ve vnitřním zařízení universit. Jak iž zmíněno, byl pro každou fakultu jmenován direktor. Direktor byl orgánem státu a úkolem jeho bylo dohlížeti, aby se svědomitě plnily vládní rozkazy a aby žádný z professorů, kteříž mu vesměs byli podřízeni, neučil jinak, než jak mu státem bylo nařízeno a aby ani o písmenu se neodchyloval od předepsané knihy. Spolu s kancléřem a rektorem T. J. tvořili direktoři universitní konsistoř, do níž měl býti přibrán, kdykoli by se jednalo o záležitosti justiční, professor kanonického práva z fakulty theologické, konsistoř pak rozdělena ve dvě kollegia, z nichž jednomu náleželo opatřovati věci právní, druhému pak záležitosti čistě universitní. Také správa jmění byla universitě odňata a roku 1753 nařízeno, aby účty její každého roku arcibiskupem byly předkládány vládě. Po třech

[1]) *Arneth*, IV. 121.
[2]) *Kink*, 469, pozn.

měsících však převzal stát všechno, nemovitosti prodány a proměněr ve jmění movité, jež výlučně spravoval stát. Poslední superintende Quodvult-Deus Hüttner (1736—1754) propuštěn a místo jeho j neobsazeno.

Brzo po první úpravě universit, 10. března 1757, zemřel kardin Trauthson a nástupce jeho, Krištof Migazzi, neustanoven již universitní protektorem, nýbrž řízení studijních záležitostí odevzdáno nejvyššín kancléři Bedřichu Vilému hraběti Haugwitzovi a kancléři Janu hrab Chotkovi. Krátce potom zřízena studijní komise a členy jejími jmen váni arcibiskup Migazzi, direktor van Swieten, kanovníci Stock a Simc dvorní rada Bourguignon, professoři Martini a Gaspari a sekretář Grudn Migazzi byl sice předsedou, avšak všechny protokoly a ustanovení musi býti podepisovány i od van Swietena jako místopředsedy. A ježto všich ostatní členové komise byli více méně smýšlení Swietenova, býval ar biskup v zásadních otázkách osamocen, a i když svůj podpis odepř provedl van Swieten vůli svou přece, poněvadž císařovna byla st jeho protektorkou.

Roku 1760 proměněna byla komise tato ve dvorní studijní kom a nařízeno jí, aby se scházela nejméně jednou v měsíci, všechny s protokoly aby předkládala ke dvoru, aby prováděla přesně císařs nařízení a dbala na všeobecné zlepšení studií. Jí podřízeny studi komise v jednotlivých zemích a zásadní otázky nabývaly platnosti p veškery země dědičné. Tak provedeno soustředění všeho školství v ruk státu, a van Swieten nyní snadně již mohl dosáhnouti splnění dávný svých tužeb.

Studijní komise si vytkla trojí cíl: chtěla zbaviti všechny šk bez rozdílu veškerého nátěru církevního a učinit je ústavy čistě sv skými, uvésti je v naprostou odvislost a službu státu a použiti jich p jako vydatného prostředku ku provedení reforem proti církvi. A poněvadž snahám těm nejvíce překáželo Tovaryšstvo Ježíšovo, měl v jeho býti zničen úplně. Ještě za života kardinala Trauthsona navrho van Swieten císařovně, aby jak kancléř, jímž byl tenkráte bisk Marxer, tak rektor kolleje jesuitské byl z universitní konsistoře v loučen, první, poněvadž prý se tam neprojednávají žádné záležit církevní, druhý pak, protože na ono místo nemá vůbec práva a t méně smí činiti nároky na přednost před direktory; jest prý nejvy čas, aby panovačnosti jesuitů byly již jednou položeny meze. Císařov návrhu toho sice neschválila, avšak již v listopadu jej van Swie obnovil a nedotýkaje se již kancléře, žádal s největším důrazem asp za odstranění rektorovo. Jen jesuité prý jsou vinni úpadkem vše rakouských universit, poněvadž nikterak nesplnili nadějí, s jakými Ferdinanda II byli povoláni, a svou tvrdohlavostí a neposlušností půs vládě obtíže. Tu konečně přistoupila Marie Teresie k jeho návrhu dekretem z 12. listopadu 1757 odňato rektoru jesuitskému dosavadní mí v konsistoři s výslovným podotknutím, že mu vlastně nikdy nenálež.

Sotva dosáhl van Swieten svého účelu, obrátil se hned pr jesuitským direktorům fakulty filosofické a theologické, uváděje,

P. Frantz jest již k úřadu svému neschopen, de Biel pak že neplní svých povinností a obchází zeměpanská nařízení. A ježto císařovna váhala, pohnul van Swieten studijní komisi, že sama in corpore dne 28. června 1759 podala žádost, aby oba uvedení direktoři byli úřadů svých sproštěni a místa jejich aby byla obsazena veřejným konkursem. Císařovna povolila a novým direktorem fakulty theologické jmenován kanovník Šimon Ambrož Stock, filosofické pak Jan Petr Simen; mathematika a fysika byla však z dozoru jeho vyňata a řízení jejich svěřeno van Swietenovi. Současně ustanoveno, že o místa professorská na theologické fakultě se vedle jesuitů mohou ucházeti i kněží jiných řádů, ze stolice církevního práva pak jesuité přímo vyloučeni.

Stejně vytlačeni jesuité i z censury. Již roku 1749 navrhoval hrabě Haugwitz, aby spisy podléhající censuře byly rozděleny dle odborův a aby jesuitům zůstaly pouze knihy theologické a filosofické. Pro díla právnická měla ustanoviti dva své členy fakulta právnická, díla lékařská měla připadnouti van Swietenovi, historická a politická professorům Pöckovi, Rieggerovi a Justimu a o spisech ostatních, jež nepadaly do žádného z uvedených odborů, měli rozhodovati úředníci dvorní knihovny. Van Swieten, jehož dobrozdání si císařovna vyžádala, vyslovil se však se vší rozhodností proti jesuitům vůbec a navrhoval, aby spisy filosofické byly odevzdány jemu, theologické pak kardinalu Trauthsonovi. Marie Teresie sice nabídku jeho přijala, avšak s jistým omezením, aby totiž ku zkoumání knih všeobecného obsahu bylo přibráno po jednom jesuitovi a aby všichni censoři i s jesuity utvořili revisní komisi, jejímž předsedou ustanoven vládní rada hrabě Saurau. Nástupcem Saurauovým se stal roku 1753 hrabě Schrattenbach. Když však vypukl mezi ním a van Swietenem k vůli jesuitům spor a císařovna se v něm vyslovila proti onomu, vzdal se Schrattenbach předsednictví, jež odevzdáno van Swietenovi. Přímého vyloučení jesuitů z censury van Swieten sice nedosáhl, ale přece docílil aspoň toho, že když některý z jesuitů z komise vystoupil, nebyl už nahražen členem svého řádu, tak že roku 1764 zmizeli již jesuité z censurní komise úplně.[1])

Stejnou nechuť k jesuitům ukazovala za každé příležitosti i dvorní studijní komise. Jesuité pražští měli pro svá domácí studia prefekty a první z nich nazýván „praefectus generalis supremus". Avšak komise se nad tím horšila, vidouc v názvu tom jen pýchu a nadutost. Rovněž zrazovala komise roku 1760 volbu jesuity rektorem university pražské, poukazujíc na známou neposlušnost jesuitů k vládním nařízením. A když jesuité v Olomouci na titulním listě svých přednášek po slovech „Universitatis Olomucensis" uvedli starodávný přídavek „S. J.", nejen že jim to bylo zakázáno, nýbrž udáni ještě u císařovny a studijní komise podala na ně stížnost, kterou sama Marie Teresie nazvala příliš prudkou, radíc k umírněnosti.[2])

Ale přese všechno úsilí studijní komise neubývalo jesuitům obliby a kathedry jejich byly přímo obléhány. Tak přihlásilo se roku 1761

[1]) Obšírně u *Arnetha,* 160—167.
[2]) *Kink,* 495.

k jejich professorům ve Štyrském Hradci 150, k dominikánům však a k ostatním jen 10 posluchačův a podobně tomu bylo v Praze. Na rozkaz studijní komise nedbáno však zápisného a každému professoru přidělen počet stejný. Předseda olomouckého literárního consessu hradištský opat Pavel Václavík prohlásil dokonce ve veřejném sezení 17. července 1762, že „žáky, kteří ze škol jesuitských nevystoupí, nelze považovati za přátely Jejího Veličenstva.“ [1]) Vážným příznakem doby bylo také, že tři nové ústavy, savojská vojenská akademie, löwenburský konvikt a Teresianská akademie ve Vacově nebyly svěřeny jesuitům, nýbrž piaristům.[1])

(P. d.)

Posudky.

Dr. František Reyl: **Reforma manželství.** V Hradci Králové 1906.

Spis obsahuje více než název jeho udává; neboť spisovatel nespokojuje se pouze obhájením nerozvížitelnosti svazku manželského, nýbrž pojednává všestranně o instituci manželství. Po slově úvodním, v němž ukazuje, kterak vážnost manželského sňatku klesala současně s mravním úpadkem společenského svazku, promlouvá o tom, že manželství je svazkem přirozeným a mezi křesťany zároveň svátostí a jako svátost že spadá do právomoci církve. Po té pojednává o překážkách stavu manželského dle zákonů církevních a rakouských a obšírně dokazuje zvláště nerozlučitelnost manželství, a to netoliko jen z Písma, ze svatých Otcův a sněmů církevních, nýbrž uvádí i výroky právníků, filosofů, sociologův a biologů. Když byl pojednal v dalších kapitolách o rozvodu manželův od stolu a lože, o manželství civilním a historicky o rozbězích k civilnímu manželství v říši rakouské, dokazuje přesvědčivě a věcně, že obmýšlené reformy manželství nelze docíliti snížením manželské instituce na civilní záležitost, nýbrž mravním povznesením lidí, kteří manželské svazky uzavírají. Třeba proto vésti a vychovávati muže i ženy k životu čistému před manželstvím a k přísné sebekázni, ženy vzdělávati k budoucímu jejich úkolu, odstraňovati nynější výrobní system, který ženu vyhání na průmyslové pole z útulné domácnosti a z kruhu rodinného atd.

Spis celý, určený pro kruhy širší, je psán řečí populární a založen na hlubokém všestranném studiu, a to netoliko literatury katolické nejnovější, nýbrž i nepřátelské. Zasluhuje tudíž v nynějším hnutí po reformě manželství co největšího rozšíření. Některá tisková nedopatření jako na str. 33 rok sněmu florentského 1438 místo 1348, na str. 95 Řehoř XVI místo Řehoř VI, opraví si snadno čtenář sám. s.

[1]) Tamt. 653 pozn.

E. De Lacombe: La maladie contemporaine. Paris 1906.

Nemocí dnešní doby jsou dle autora upřílišené snahy revolucionářské. Duch revoluce, úplně odporující vědě, vloudil se do všech soudobých institucí. V politice, ve výchovu, v aspiracích feministických a dělnických a vůbec všude převládá duch revoluční. Společnost naše stává se kořistí anarchie jak materielní tak mravní; není jediného duševního projevu, jehož by nepronikala. Osvoboditi nás může prý jen věda; proto odstraňme metafysiku a mysticismus a zvolme za heslo známý aforismus A. Comteův: Základem láska; podkladem pořádek; cílem pokrok! Láskou však jest i spravedlivost. Spisovatel, pensiovaný to setník, doufá, že vyvstane střední strana mezi dnešními revolucionáři a zpátečníky, jež přejme sice program konservativcův, ale obohatí jej motivy humannimi a vědeckými. Tím uskuteční žádaný revolucionáři pokrok, jenž v jejich rukou nedošel by nikdy uskutečnění.

H. Guyot: L'infinité divine dupuis Philon le juif jusqu' à Plotin. Les reminiscences de Philon le juif chez Plotin. Paris 1906. Alcan.

Účelem obou prací jest dokázati, kde, jak a pokud se vytvořil pojem boží nekonečnosti. V druhém spise zvláště jasně ukazuje autor jednak porovnáváním, jednak komentováním textů, jaký vliv měl žid Filon na myšlení Plotinovo. Uzavírá pak, že Plotin četl Filona v originale a napodoboval jej jak obsahem tak formou, a že víra židovsko-orientalní měla přičiněním Filonovým značný vliv na poslední periodu řecké spekulace. Ve spise prvém autor podává dějiny ideje nekonečnosti boží a ukazuje, že teprve Plotinem překonán dávný rozpor řeckých filosofů v mínění o nekonečnosti a dokonalosti. Plotin má i zvláštní theorii nekonečnosti boží: jeho Bůh jest nekonečno samo. Bůh nekonečný a nejdokonalejší jedině odpovídal vřelé jeho víře a obrazotvornosti.

Obě studie pro studium problemu Boha jsou důležité. Krt.

Catholicisme et libre pensée, par *G. Fonsegrive* (Paris, Bloud et Cie.) pojednává klidně, jasně a přesvědčivě vztah těchto dvou myšlenkových, bytně se vylučujících směrův a ukazuje na neoprávněnost výtek činěných katolicismu se strany svobodných myslitelův, a na oprávněnost a existenční právo katolicismu vedle svobodné vědy.

Dosud, když svobodní myslitelé byli věřícími kritisováni, spokojili se tito obyčejně tím, že jim vyčítali jich vlastní rozpory a nesouvislosti, na př. že ti domnělí myslitelé přečasto nemyslí samostatně, nýbrž jen po druhých papouškují, že poslouchají hesel, která chtějí všemožně vnutiti a vtlačiti do svých pojetí, tak že nejsou ani mysliteli ani svobodnými. Tím však — dí Fonsegrive — že kritisujeme svobodné myslitele, a poukazujíce na jich nesrovnalosti je sesměšňujeme, hanobíme a jim ceny upíráme, jsme ještě ničeho nezískali; neboť jestliže pontifikové tohoto druhu beznáboženského náboženství špatně usuzovali, myslili nebo scestně mluvili, svědčí to ovšem proti nim a ukazuje slabost jich

ducha, nikterak však nesvědčí ještě nutně proti jejich nauce. Proto jest nutno útočiti též na jich nauku a ne pouze na nahodilé a více méně nesouvislé nebo protiřečné formy, v něž se jich nauka snad pod jich pérem oděla.

Fonsegrivovo stanovisko jest proto jistě správné, když se pokouší studovati svobodomyslnictví samo o sobě, t. j. snaží se odkrýti v historii jeho počátky, aby je pak mohl přesně definovati. To činí v kapitole I. „Origines historiques de la libre pensée.“ Z ní vyplývá nad slunce jasněji, že svobodomyslnictví jest antidogmatismus a tudíž důsledně a nutně antikatolicismus. Katolicismus a svobodomyslnictví jsou dva výrazy bytně antithetické. Aby spor mezi nimi byl rozřešen a debata skoncována, bude třeba zkoumati základ požadavků svobodomyslnictví a tázati se, zda jeho oprávněná pravomoc — předpokládajíce, že má nějakou — se rozprostírá na všechny obory intelektuelního a mravního života. Vymyká-li se nějaká část našeho morálního života oprávněné pravomoci svobodomyslnictví, bude další otázka: náleží katolicismus této části morálního života? Tuto otázku nutno rozřešit. Bude-li rozřešena negativně, svobodomyslnictví vyhraje a katolicismus nutně nebude míti existenčního důvodu; bude-li však rozřešena kladně, pak katolicismus vyhraje a svobodomyslnictví bude se spokojiti částí, která mu patří v životě intelektuelním. Otázka jest autorem rozřešena přesvědčivě a zajímavě s výsledkem kladným, ve prospěch katolicismu. Kapitoly, v nichž probrána, jsou tyto: II. Les exigences légitimes de la Science; III. Les exigences de la pratique; IV. Le catholicisme appartient-il à l'ordre spéculatif ou bien à l'ordre pratique? V. Que l'action impose ses exigences à la speculation? — Dílko toto doporučuji nejen katolíkům, nýbrž i nepředpojatým nekatolíkům.

Instruktivním dílkem jest i jiná autorova studie „Solidarité, pitié, charité“. (Examen de la nouvelle morale.) Pojem „solidarity“ staví dnes moderní racionalisté a skoro všichni socialisté proti křesťanskému pojmu „lásky“ (caritas). Idea lásky, která pomáhá ubohému nemocnému nebo nešťastnému, které neštěstí a slabost jsou posvátny — res sacra miser, říkali již šlechetní starodávní mudrci — která je zdrojem a základem všeho lidského úsilí ku zmírnění bídy a neštěstí v tomto slzavém údolí, je dnes již mnohým ideou přežitou, ideou příliš mystickou a málo plodnou: příliš mystickou, poněvadž spočívá na lásce bytosti tajemné a nedosažitelné; málo plodnou, poněvadž, spočívajíc jen na citu, zůstává a jest ponechána vrtochům citu. Každý se domnívá, že má právo konati a praktikovati dílo lásky, jak tomu chce a rozumí. Nuže zdá se býti dosti zřejmo, že jestli podporovati slabé a ubohé povinností, musíme jim pomáhati co nejúčinněji a důsledně nepřenechávati jich podpory individuelním vrtochům. Hle, proč chtějí mnozí nahraditi lásku ideou jistější a určitější; tuto ideu pak jmenují „solidarité“. To základ, který nyní má býti dán pomoci a podpoře slabých a ubohých.

Toto slovo uzavírá v sobě, stručně vzato, asi tyto idey: 1. Vyjadřuje nejen fakt — „člověk rodí se jako dlužník lidské společnosti“ (L. Bourgeois) — nýbrž i povinnost, kterou každý má plniti vůči sobě

podobným, povinnost širší než povinnost spravedlivosti, určitější, přísnější, závaznější než povinnost lásky. 2. Theorie solidarity jest ryze vědecká a nemá žádného pojítka s metafysikou nebo náboženstvím. Křesťanská láska spočívá na metafysické doktrině, solidarita však nemá nic transcendentálního, nic konfessionelního, solidarita se opírá o basi lidskou a positivní. 3. Morálka solidarity se vybudovala protivou k idealu křesťanské morálky. Solidarita odporuje lásce, jako naturalistní morálka křesťanství.

Ač tato theorie nepostrádá zrnek pravdy, přece neskytá oněch výhod, které se jí přidělují. Výše idey křesťanské charity rovněž nedostupuje, ano, v celku vzato, jest neschopna, aby charitu vytiskla a ji nahradila. Toť jasně dovozuje Fonsegrive v citovaném dílku, které je zdařilou kritikou pojmu solidarity a jejích mravních důsledků.

Slovo a idea „solidarity“ byly vysloveny poprvé P. Lerouxem v jeho díle „Humanité“ a došly brzo značného rozšíření, oč největší zásluhu má L. Bourgeois svým dílem „Solidarité“ (Paris, Colin). O díle tom dí Fouillée, že „může býti považováno jako pokus, dáti socialismu, široce rozuměnému, morálku v souladu s vědou naší doby.“ Sociolog Andler přebíraje a dokazuje thesi Bourgeoisovu, napsal o „Solidaritě“, že dílo toto bylo „veliký intelektuelní čin“ a pozdravil je jako novotu velice důležitou a srovnal jeho nauky „s nejhlubšími revolucemi, které se udály v právu.“ Contra mezi jinými vystoupil Brunetière Jak může morálka, která má býti v souladu s vědou, vésti i jen k solidaritě, této bezkrevné, z křesťanství vzaté ctnosti, je těžko pochopitelno. Věda nám namlouvá, že všude, v celé přírodě a tudíž i mezi lidmi, jest boj a jen boj, v němž jen síla vítězí, a slabí, neduživí, má-li lidské pokolení růsti fysicky i duševně, musí býti odstraňováni, vylučováni a ne podporováni a udržováni. Morálka dle této vědy měla by i v tomto s ní souhlasiti, a proto důsledná morálka bez Boha, opírající se jen o vědu, jest morálka nietzscheovská. Morálka solidarity a p. jest proto v nesouhlasu a nesouladu s vědou.

L'Évolution de la matière par *G. le Bon* (Paris, Flammarion, cena 3 fr. 50 c) jest dílo, které jistě vyvolá živou pozornost ve vědeckém světě, ježto v mnohém zvrací dosavadní pojmy a názory naše o hmotě. Princip inertie byl až dosud považován jako postulát fysiky; nikomu ani nenapadlo, že by snad mohlo býti jinak. Dnes však již vynořují se pochyby a otázky, zda tomu skutečně tak, neodporuje-li tento princip faktům? Jest hmota čiře passivní, a jest jí všechna činnost sdílena ze zevnějška? Poslední objevy chemie vyvstaly proti tomuto tvrzení, ukazujíce nám, že hmota není čirá passivita, nýbrž že jest ohniskem činnosti. Co nazýváme [!] atomem, toť svět, v němž gravitují miliony elementů, toť opravdový sluneční systém v miniatuře. Hmota, toť nestálé seskupení sil. Jak vytvořil se každý tento miniaturní systém? Ignoramus; konstatujeme však, že bez ustání snaží se rozlučovati se, rozpadnouti se. Hmota se odhmotňuje, svět snaží se rozložiti ve své prvky. Toť stručný obsah knihy Bonovy. Jeho hypothesa, dí jistý kritik, jest epochou v historii přírody, a jest nedovoleno a nemožno jí již ignorovati.

L'Ordre naturel et Dieu, étude critique de la theorie moniste du L. Büchner sur les principes de l'ordre naturel de l'Univers et refutation de Force et Matière; par l'abbé *Alf. Tanquy* (Paris, Bloud et Cie.) jest kritická odpověď na nové vydání Büchnerova díla „Kraft und Stoff" a spolu i lidové vydání Häckelových „Welträtsel". Autor sleduje Büchnera krok za krokem, kapitolu za kapitolou a na základě prací učenců vyššího řádu a významu než jest Büchner vyvrací nesprávná, často libovolná jeho tvrzení a dochází ke konklusi: „Dílo Büchnerovo jest dílem atheisty spíše než učence", což dnes každý nepředpojatý duch podepíše. „Uboze poražen na filosofickém poli, nemaje v rukou než trosky rozbitých zbraní, atheismus byl v posledním tažení, když tu nadešel velkolepý rozkvět nynější vědy." Bezbožci, filosoficky odpraveni, pozvedli hlavy, ježto mladičká věda jim zdánlivě skytala nové opory, nové zbraně a důvody proti víře. Praví učenci, z nichž většina byla a jest lidmi hluboké víry, nenalézali ve vědě důvodů proti Bohu, ale vědecký prostředek přiblížiti se více k Bohu; bezbožci však, mezi nimiž snad deset jich nenajdete, kteří by byli duchy vynikajícími a průkopnickými, nemajíce skromnosti pravých učenců, za to však drzost šarlatánů, viděli v ní šarlatánský prostředek boje proti Bohu, duši, víře... Travestovali vědu! Ale jen na čas! Byl-li materialismus na chvíli oporou filosoficky odpraveného atheismu, není jí již dnes: jeť dnes materialismus i filosoficky i vědecky odbyt, a tím odbyt jest nejen filosoficky, nýbrž i vědecky i atheismus. Büchner, Häckel et Cie — ve jménu vědy — chtěli světu dokázati, že není Boha! De facto poskytli nám jen nové důvody — co Brunetière nazývá „des raisons actuelles"[1]) — víry v Boha. Můžeme i dosud říci a díme: Credo. A vědecky můžeme s Pavlem říci: Scio cui credidi. Čím dál více potvrzuje se výrok slavného Hirna: Existence boží jest mathematická pravda a poslední slovo moderní vědy.

Při této příležitosti upozorňuji i na spisek zabývající se specielně jenským „filosofem":

L'Univers d'après Haeckel. L'homme d'après Haeckel. Par *J. Lamine,* prof. à l'Université de Louvain. Paris. Bloud et Cie.

Je to kriticko-polemická studie Häckelových „Welträtsel", a to studie velmi pečlivá „Häckel", píše autor v závěrku, „jest naturalista velice zasloužilý. Jeho vědecké práce, zvláště jeho studie o vápnitých houbách a medusách založily solidně jeho reputaci učence. Jakmile však dotkne se všeobecných otázek, jeho sektářské tendence zatemní průzračnost jeho soudu. Dle Dubois Reymonda genealogický strom člověka načrtnutý Haeckelem, má skoro tolik vědecké ceny jako genealogie Homerovy. Historie tří klišé, jím nepoctivě k důkazu své these zhotovených, je s dostatek známa. Tyto ‚nehody' však nezabraňují nám, abychom neuznali kompetence Häckelovy ve vědě, jež jest jeho oborem. ‚Welträtsel' jsou však otázky filosofické a náboženské, které nevyrůstají ze zoologie. Nuže ve filosofii vědomosti Häckelovy jsou

[1]) V »Les raisons actuelles de croire« par Ferd. Brunetière. 11. vyd. Bloud et Ci[e]

začátečnické; v náboženství pak jeho kompetence rovná se nule. Filosof-kantista Paulsen dokázal, že Häckel nepochopil ani Kanta, jehož napadá, ani Spinozy, jehož se dovolává."

Jeho ignoranci v náboženských otázkách autor stručně ukazuje v poslední kapitole. Píše: „Když Häckel vážně chce nahraditi křesťanský kult náboženstvím pravdy, dobra a krásna, ukazuje, že má o náboženství jen změtené pojmy. O tajemství nejsv. Trojice jsou jeho vědomosti velmi ubohé, a o tom, jak jednota přirozenosti souvisí s trojicí osob, nemá vůbec žádného pojmu. Nesprávné pojmy má o křesťanské morálce a chudičkou znalost Evangelia po této stránce. Vzkříšení zmrtvých a nesmrtelnost duše plete a hrubý, násilný výklad dává křesťanské nauce v tomto bodě. Häckel hlásá a vyznává jen zhrdání katolickým kultem, projevuje však sympathie a obdiv jak pro náboženské obřady adoratorů slunce, tak pro chrámy a obřady mohamedanské! Význačné to známky pro duševní stav našeho filosofa!"

Autor ještě poukazuje na některé značné materielní bludy, tak značné, že se bezděčně tážeme, jak možno, v jaké míře možno tu předpokládati u tohoto filosofa bonam fidem!

Dle Häckela křesťané považují Boha jako hmotnou bytost. „Ve vyšších a abstraktnějších formách náboženství", dí Häckel, „vzdáváme se tělesného pojetí, a Bůh je představován jako čirý duch, bez těla... De facto tento netělesný duch jest chápán ne jako netělesný, ale jako neviditelný, a tak přicházíme k paradoxní představě Boha jako plynovitého obratlovce." Tento neohrabaný a absurdní vtip jest na pěti různých místech ve spisech Häckelových opakován!

Když přehlédl různá náboženství, staví a řadí Häckel katolicismus mezi formy polytheismu, který dle něho v Řecku dosáhl svého nejvyššího výrazu. „Na stupni mnohem nižším jest katolický polytheismus, v němž četní svatí jsou adorováni jako božstva druhého řádu a jsou prošeni, aby se přimlouvali u nejvyššího Boha (nebo u jeho přítelkyně Panny Marie)."

„V degenerované, nejrozšířenější formě křesťanství Panna Marie, čtvrté božstvo [!], hraje velikou úlohu jako neposkvrněná Matka Krista; v četných katolických místech jest považována za důležitější a vlivnější než tři osoby nebeské říše."

Papežskou neomylnost chápe náš filosof v pravdě originálně. „Bylo to 13. července, kdy nebeská společnost udělala nejinteressantnější a nejřidší akvisici, když koncil Vatikanský prohlásil neomylné papeže jako representanty Krista a je pozvedl tak na stupeň bohů."

Tyto bludy jsou příliš neslýchány a příliš nesmyslny, dí oprávněně autor, aby snad bylo třeba je vyvracet. Pěkný to výsledek „hlubokého a detailního studia, kterému Häckel zasvěřil práci čtyřiceti let" (Natürliche Schöpfungsgeschichte, p. XIX), když takové nesmysly mohou figurovati v díle muže, který si nároky dělá na nepředpojatého badatele a učence!

Ve svém prohlášení jako odpovědi F. Loofsovi (Zeitschrift für wissenschaftliche Kritik, 6. ledna 1900) doznává Häckel, že v tom, co

se týče kapitoly jednající o rozporu víry a křesťanského zjevení, čerpa svoje poučení hlavně u Saladina (Stewart Ross): Jehovas gesammelt Werke. Tohoto autora nazývá Häckel „učeným a bystrým theologem", ač ve světě vědeckém jest nulou a cele neznám. Jeho dílo, kter Häckel považuje za „dílo plné ducha" (Monismus, p. 46), jest ve sku tečnosti pamflet plný bludův a tak surový a hrubý, že nechceme t reprodukovati výňatky, které Loofs (Anti-Häckel, Halle 1900) publikova aby zahanbil jeho ochránce a velebitele.

Dle Häckela čtyři Evangelia byla libovolně zvolena otci koncil Nicejského mezi čtyřiceti nebo padesáti jinými. Racionalistický theolo Harnack, snad aspoň tam autorita ve věcech Písma, nazývá tento duch plný názor „absurdní bajkou" (Christliche Welt, 7. Dezember 1889) část o tom u Häckela pojednávající „trübseliges Machwerk". Co Häck sděluje o době, kdy Evangelia byla složena, nemá rovněž více cen Konečně jenský professor nebojí se opakovati a komentovati při zroze Kristově škandalesní historii, která všeobecně se má za výplodek židovsk zášti. Häckel ji předvádí jako „historický údaj", obsažený v jedno apokryfním evangeliu, ač jediné apokryfní evangelium druhého nebo sna čtvrtého století ji uvádí přesně jako pomluvu proti Kristu. (Cf. Loofs op. cit

Po dvou studiích, které jsme věnovali dílu Häckelovu, píše auto jsme oprávněni ke konečnému úsudku: „Welträtsel ve své positiv části jsou mocným úsilím vnutiti duchu čtenářů v jménu vědy libovolné, ano i absurdní názory; ve sv polemické části jsou tkanivem bludův okrášlených hr bými a nízkými vtipy. Vůči tomuto novému evangeli přívrženci starého Evangelia by chybovali, kdyby s rozčilovali..."

V. Lankaš.

Francis G. Peabody: Die Religion eines Gebildeten. Giessen 190 Ricker. Str. 80. Cena 1 K 80 h.

Spisek je sice malý, ale přece z mnohé příčiny pozoruhodn Spisovatel, professor hawardské university v Cambridži, který lo přednášel na universitě berlínské o akademické vzájemnosti, táže hned na začátku, zda se vůbec v nynější době o náboženství vzdělan dá mluvit, zda není snad na vždy odbyto? Míní se všeobecně, že n boženství mělo svůj význam, kdy ještě nebylo vědy, aspoň pravé věd tenkráte prý mělo do sebe význam, nyní však je pouhým zbytke předvědeckého názoru světového, jež může býti moderní vědou smě škrtnut. Tedy je náboženství překonaným stanoviskem? „Ne," pra autor na deváté stránce, „neboť filosofie, přírodověda a theologie směřu k tomu, by se spojily — věda a víra našly společné pole, na něn nežijí jako protivnice, na němž se nepotírají, na němž jsou spojen víra se podrobila vědecké methodě a věda poznala, že její práce p číná ve víře." Ovšem, že jsou dosud mnohé předsudky proti nábože ství, ale časem padnou. Náboženské osvícení přichází někdy náh překvapuje neočekávaně, jako počatek nového života, který nám dá nové, netušené síly. Dějiny obrácení nejsou dějinami illuse a horečk

Život náboženský přivádí obrození. Vývoj ducha stává se tím zajímavějším a dramatičtějším, že se mu stále nové stránky pravdy zjevují, které studujícího překvapují, jako cestujícího pohled na novou krásnou krajinu (str. 13). Peabody odmítá názor Jamesův, který má horečku, extasi, sopečné výbuchy duševního života za pravé jádro náboženství. Pak by bylo náboženství jenom jakýmsi opojením, jehož by nebyl každý schopen a které by si nikdy nedovedlo získat důvěry inteligentův. Tak jako život fysický a rozumový není ani život náboženský něčím abnormálním, nezakládá se na výkonech pathologických, naopak jest prý přirozeným processem vývojovým. „Náboženství netrhá rozumové přirozenosti na dva kusy... pro akademický život jedná se na prvním místě o poznání, že náboženství a vzdělanost... se dají podstatně spojit, že jsou vedle sebe na stejné úrovni, že se vzájemně potvrzují, ano že jsou podstatně týmž. Náboženství jest výchovem“ (str. 15). Účel, ku kterému náboženství směřuje, jest vychovávat lidstvo. Nač prý se staví kostely? Snad jenom proto, aby se dělala propaganda, aby se vedl boj mezi různými konfessemi? I nejvznětlivější polemik to od sebe odmítne. Všechny církve mají týž cíl — vychovávat lid, jsou ve skutečnosti školami, praví Peabody. „Die Religion will vor allem aus den verworrenen Motiven und den kämpfenden Begierden des unentwickelten Lebens eine bewußte Hingabe erwecken, aus der ein neues Gefühl von Fähigkeit, Widerstandskraft, Initiative und Tüchtigkeit hervorgeht“ (str. 17). Náboženství má vychovávat a přivádět lidstvo k dokonalosti, má vypěstit osobnosti, charaktery, čehož je náboženství Kristovo schopno. O jiných náboženstvích se autor vůbec nezmiňuje. Výchovný takt Kristův jest mu obdivuhodným (str. 21). Autorovo nadšení pro Kristovo učení je velikým, což především vysvítá z následujících slov: „Kdo se odhodlá jíti cestou Ježíšovou, ačkoli si jest vědom svého nedostatečného poznání, tomu objeví se v srdci ponenáhlu tajemství, jichž dosud neznal, a přirozeně dostane se k svému cíli, jako vzácná květina vyroste z drsné a nehezké lodyhy“ (str. 24). Slova tato platí ovšem jenom ethice křesťanské, tedy jenom poloviční pravdě, již nám Kristus přinesl. Co je Kristova ethika bez věrouky? Obě jsou spolu organicky spojeny, jich rozdvojení jest nepřirozené, proto má v zápětí odumření obou. Mnozí učenci nesdílí stanovisko Peabodyho; ale přišli by k přesvědčení o síle a velikosti Kristova náboženství, kdyby zanechali svůj uzavřený život, vstoupili do obyčejného lidského života a poznali jeho vášně, lítost, povinnosti a poměry, dí autor. Učení Kristovo neobrací se jen k jistému stavu, nýbrž k veškerému lidstvu, obsahuje všechny typy lidské společnosti, v tom jeho přednost před jinými náboženstvími.

Dr. Franz Heiner: Konfessioneller Geisteskampf und Reformkatholizismus. Paderborn 1906. Schöningh. Str. 220. Cena 2 K 76 h.

Podnět k tomuto dílu byl dán vypsáním ceny ze strany nepřátelské. Časopis „Preuß. Jahrbücher“ přinesl loni článek, obsahující některé běžné námitky proti katolicismu; a zároveň byli katolíci vyzváni, by

se od těchto výtek očistili, mohou-li. Brzy na to rozesílal nechvalně známý professor Götz z Bonnu leták — otisk onoho článku z „Preuß. Jahrb.“ — na bohoslovecké fakulty a rozšiřoval jej hojně i mezi akademickou mládeží. Ceny — 1000 marek — prý dobude, kdo vědecky o oněch výtkách pojedná nebo je snad vyvrátí. Účel, který nepřátelé předstírají, jest prospět míru(!) náboženskému. V letáku nacházíme úryvky ze spisů katolických, sepsaných většinou jesuity, z nichžto se pak činí různé vývody, jako že katolicismus je zpátečnický, že udržuje pověru v lidu, že trpí urážky proti jinověrcům, hlavně protestantům ve spisech církevními autoritami schválených. O ceně mají rozhodovati prof. Harnack a centrový poslanec Dittrich, ačkoli nikdo nebyl předtím o to požádán. Heiner přináší pak onen pověstný leták v celém jeho znění, který zabírá šestnáct stran. Nebylo třeba do slova všechno uváděti, bylo by postačilo uvést krátce jednotlivé body. Po stránce formální kritisuje autor leták, píše, že jest úplně nespravedlivo mluviti jenom o námitkách protestantů proti katolicismu; bylo by prý také náramně zajímavým a časovým thematem pojednat o námitkách katolíků proti protestantismu. Götz sám uznává tuto nedůslednost mluvit o výtkách protestantismu proti katolicismu, a výtky tohoto proti onomu zamlčovati; proto sám píše: „Es ist klar, daß gegenüber den Bedenken auf katholischer Seite umgekehrt Bedenken und Beschwerden vorgebracht werden können.“ Autor není srozuměn, že Harnack má být ze strany protestantské rozhodčím soudcem. Pravdivá slova prý o něm napsal Denifle: „Učenec, který má úplně jiný názor o úkolu Církve, o podstatě křesťanství, o katolicismu, prý nemůže jinak než vše posuzovat podle svého názoru; nebude moci své přirozenosti zapříti“ (str. 19). Naděje, že spisem bude snad udělán krok k míru náboženskému, praví Heiner sám, že jest příliš malá, neboť co nás od našich nepřátel dělí, nejsou jenom takové maličkosti, neboť lapaliemi jsou prý výtky onoho letáku, nýbrž úplně jiné zásady náboženské, a dokud ty potrvají, není o nějaké dohodě ani pomyšlení. Že církev katolická jest nejdokonalejší formou křesťanství, jež se vůbec dá myslit, toho nikdo netvrdí. „Jako každý člověk potřebuje reformy, tak i jednotliví nositelé církevní moci. Za anděly a svaté nepovažují se ani biskupi ani kněží ani jiní věřící. Podobně se má věc i s ustanoveními a zvyky v církvi, pokud jsou lidského původu. Některé snad změnou poměrů jsou zastaralé, staly se neupotřebitelnými, následkem změněných názorů jsou dokonce i urážlivými a nesrozumitelnými. Mißbräuche, Auswüchse, Unregelmäßigkeiten, Sonderheiten oder wie man solche Zustände menschlicher Schwächen und Unvollkommenheiten immer auch nennen mag, haben sich selbst ins Heiligtum der Kirche zu allen Zeiten eingeschlichen und können gewiß, wenn sie nicht entfernt werden, vom bösen, ja unheilvollen Einfluß auf den Glauben und das religiöse Leben des Volkes werden, speziell in unserer mit allen bestehenden Verhältnissen unzufriedenen und kritiksüchtigen Zeit. Mnohá slabá duše zvláště prý z kruhů polovzdělaných se uráží pouhými maličkostmi. Zde se jedná především o rozjímavou literaturu“ (str. 26). Ale těm, praví Heiner na další stránce

kteří jenom na takové věci dbají a je za záminku svého nepříznivého stanoviska mají, těm schází obyčejně již předem potřebné vědomosti o katolickém náboženství. Výtky katolicismu činěné odbývá autor jako zastaralé a mnohokrát již vyvrácené. Poukazuje na Scheffmachrův a Perroneho kontroversní katechismy, z nichžto citáty v letáku jsou falšovány; obhajuje oba, že neučí jistojisté zatracení všech protestantů bez rozdílu a uvádí také dotyčné názory reformatorů, jichž učení bylo mnohém přísnější v té věci. Církev nešíří pověry, naopak hledí ji co nejvíc zamezit. Nevěra je to, která má pověru v zápětí, k čemuž uvedeno mnoho dokladů (str. 148—160). Centrum jako strana politická jest úplně samostatným, což mnohokráte dokázalo svým jednáním; nedá si nikým poroučet, ani římskou kurií; a přece stále vytýkají mu jeho nepřátelé, že dostává „maršrutu". Tuto svobodu uznal papež Leo XIII ve svém reskriptu ze dne 21. ledna 1887. Ke konci uveden delší citát z díla anglického prof. Fairbairna — agnostika. „Wenn der Vorzug gleichzeitig die steteste und ausgebreitetste, die schmiegsamste und unbeugsamste kirchliche Organisation zu sein, genügte, um eine Kirche als die vollkommenste Verkörperin der Religion zu legitimieren, dann ist es unmöglich die Ansprüche des Katholizismus zu bestreiten. Der Mann auf der Suche nach einer autoritativen Kirche kann nicht lange schwanken. ...er muß katholisch werden... Die römische Kirche nimmt seinen Verstand mit unbesieglicher Logik gefangen und umfängt gleichzeitig seine Einbildungskraft mit unwiderstehlichem Zauber" (217).

Prof. Orazio Marucchi: Die Katakomben und der Protestantismus. Regensburg 1905. Pustet. Str. 106. Cena 72 h.

Katakomby mají pro katolicismus, zvláště pro jeho apologii veliký význam, neboť vydávají svědectví o mnohých věroučných článcích, o nichž protestanté tvrdili, že v prvních dobách křesťanských nebylo o nich ani potuchy, že povstaly teprve v pozdních věcích. Avšak přesvědčivá síla důkazů archeologických, čerpaných již z prvního díla o katakombách, zvaného „Roma Sotterranea", vydaného roku 1632 — byla taková, že si protestanté nevěděli rady. Z jejich strany činěny různé námitky; Misson a Burnet (1692) popírali směle křesťanský ráz katakomb a považovali je za pohanské pohřebiště; tvrdili také, že malby mohou pocházet i ze středověku. Nepodstatnost těchto názorů dokázali katoličtí učenci Boldetti, Marangoni a Bottari. Z pozdějších archeologů vyniká nejvíc de Rossi, který celý život svůj věnoval studiu katakomb a výsledek svých prací uveřejnil v díle, které taktéž nazval jako veliký jeho předchůdce „Roma Sotteranea". Ale ani teď protestanté nelenili. Pastor Roller pověřen úkolem vydat podobné dílo „Roma Sotterranea", ovšem se stanoviska protestantského, kteréžto dílo jest úplně tendenční; neleká se ani fantastických výkladů nápisů a obrazů katakomb, ani jiných sofismat; zkrátka je to dílo neobjektivní.

Autor věnuje hlavní pozornost čtyřem bodům, o které se dosud vede boj; Eucharistie a mešní liturgie, uctívání Panny Marie a primat. Dokazuje z mnohých obrazů a nápisů, které také uvádí, že mluví ve

prospěch katolíků. Mimo to uvedena i tehdejší literatura křesťanská jako Didache, listy sv. Ignáce, spisy sv. Irenea a Tertulliana. „Naš století“, praví spisovatel na str. 104, „jest více, než které jiné, století dějin; a křesťanství je historickým faktem, který se dá účinnějiději nami, než pouhým filosofickým rozumováním obhájit. Tažme se jenom dějin; budou-li bez předsudků studovány, dokážou nám nepopíratelně božský původ křesťanství a jeho pravou, neporušenou podstatu v církvi katolické.“

Dr. Norbert Peters: Die älteste Abschrift der zehn Gebote, der Papyrus Nash. Freiburg i. Br. 1905. Herder. Str. 51. Cena 1 K 80 h.

Nejstarší dva rukopisy Starého Zákona, psané jazykem řeckým pocházejí ze století čtvrtého. Máme mimo to i starší zlomky, které sahají do třetího století. Hebrejské rukopisy a sice větší rukopisy se nám z oněch dob nezachovaly. Nejstarší hebrejské rukopisy Bible, jež se dosud zachovaly, byly sepsány ve století osmém po K. Roku 1902 objevil Angličan Nash, sekretář „Society of Biblical Archeology“ malý rukopisek, který dle nálezce nazván „papyrus Nash“ a darován universitní knihovně v Cambridži. Nově objevený rukopis je jediný list, který byl na čtyři kousky roztržen, které byly pak na plátno přilepeny; jenom jedna stránka je popsána. Šířka obnáší asi 45 *mm*, výška 125 *mm*. Všech řádků je 24; písmena jsou samé souhlásky bez masoretických značek. Místo z písma svatého, které papyrus Nash uvádí, jest nejdůležitějším ze Starého Zákona, totiž desatero. Dle všeobecných náhledů biblistů archeologů jest rukopisek prý jistě o šest set let starší než jiné hebrejské rukopisy Bible. Anglický učenec Burkitt nazývá ho proto „nejzajímavější a nejstarší relikvií židovského náboženství“. Znění desatera jest příbuzno znění dle Exodu, ne však dle Deuteronomia, jak se mylně od některých učenců tvrdilo. Papyrus Nash není vytrženým lístkem nějaké knihy, není to ani tefilla, ani mesuza, nebo k těmto dvěma bral se jiný text, nikoli však desatero. Učenci, jako Burk, von Gall, Lévi, pak nejmenovaný autor v Revue Biblique, mají za to, že se tu jedná o úplně samostatný. isolovaný list, jehož se k modlitbě používalo. Dle obou Talmudim býval před určenými modlitbami, jež byly dvakrát denně předepsány, odříkáván dekalog. Papyrus Nash jest asi takovýmto modlitebním lístkem; není ovšem vyloučeno, že byl také určen k vyučování, že byl tedy částkou židovského katechismu, jak píše Cook. Kdy byl rukopis sepsán, nedá se se s jistotou dokázat. Někteří tvrdí, že pochází z první polovice druhého století. Burkitt klade ho do prvního. Je jisto, že mnohé okolnosti tomu nasvědčují, že stáří jestvysoké; scházejí akcenty, sof pasuk, samohlásky, korunky „tagin“ zvané. Příbuznost mezi rukopisem a zachovanými nápisy hebrejskými z prvního století je zjevnou.

Peters přináší přesnou transkripci celého textu a připojuje k tomu potřebné poznámky. Dále porovnává text rukopisu s textem masoretů se Septuagintou a s jinými překlady. Mezi papyrem Nash a masoretickým textem jeví se odchylky, a sice v jednatřiceti bodech. S

Septuagintou souhlasí rukopisek víc. Papyrus Nash má velký význam pro textovou kritiku. Protože víc souhlasí s řeckým překladem (Septuaginta) než textem masoretickým, který jest několik set let mladší, než papyrus Nash, míní autor, že tím jest větší cena Septuaginty před Masorou dokázána. „Damit steigt der Wert der Septuaginta, die man auch in christlichen Kriesen lange so viel mißachtet hat, sinkt der Wert von M.“ (masoretischer Text, str. 447). Židé prý měnili hebrejský text, kdy již byly mnohé překlady pořízeny. „Die Einleitungswissenschaft hat längst den Satz zur zweifellosen Sicherheit erhoben, daß in alter Zeit die Juden mit ihren Schriften noch viel willkürlicher und gewalttätiger verfuhren als die Christen der ersten Jahrhunderte mit den Büchern des Neuen Bundes“ (Anton von Scholz, Der masoretische Text und die LXX Übersetzung des Buches Jeremias, Regensburg 1875, str. 280) Toť prý výsledek prací badatelských ve starých překladech hebrejského textu (předmasoretického). Dokladem je také papyrus Nash.

Nedůvěra ke všem textům biblickým mimo Vulgatu a text masoretický není oprávněnou. „Die vorurteilslose Betrachtung dieses bisher einzig dastehenden direkten Zeugen für den vormasoretischen Text des Alten Testamentes wird vorzüglich geeignet sein, in Bezug auf die Textkritik des Alten Testamentes aufklärend und Mißtrauen gegenüber anderen Texteszeugen als M. (Masora) und Vulgata beseitigend zu wirken“ (str. 49).

Cena nového rukopisu, dí dále Peters, není naprostá, nýbrž pouze relativní. Které znění je původní, musí být slovo od slova prozkoumáno. V jistých bodech má prý text masoretický pětkrát pravdu, kdežto papyrus Nash devětkrát. „Zkrátka podle toho má Nash a s ním i Septuaginta starší a lepší recensi než M.“ (str. 50). J. VC.

Gottfried Hoberg: Moses und der Pentateuch. Biblische Studien. X. Bd. 4. Heft. Freiburg 1905. Herder. Cena 2 M.

O komplexu problemů, jejž od 20 let zvykli si učenci nazývati „Biblickou otázkou“, jest otázkou o původě „Pentateuchu“ data nejstaršího. Po více méně nesměle vyslovených pochybách o mojžíšském původě Pentateuchu (Andreas Bodenstein, Peyère, Hobbes, B. Spinoza), byly to hlavně dvě práce, jež proti dosavadní tradici upíraly Mojžíšovi sepsání prvních pěti knih Starého Zákona: oratoriana Richarda Simona († 1712) „Histoire critique du Vieux Testament“ (1685), jež bylo z rozkazu státních úřadů spáleno, a pak lékaře Jeana Astruca († 1766) „Conjectures surles Memoires Originaux dont il parait que Moyse s'est servi pour composer le Livre de la Genese“ (vyd. v Brusselu 1753). Obě knihy, jež byly vlastně sepsány na obranu Pentateuchu, staly se východiskem nové vědy, „kritiky Pentateuchu“, jež až do let šedesátých a sedmdesátých minulého století pěstěna hlavně protestanty dokazovala, že Pentateuch nemohl být sepsán Mojžíšem, nýbrž jest data hodně mladšího, pocházeje z 7. nebo ze 8. století před Kristem. Že však toto tvrzení není ničím jiným než „nedokázaným, jen na špatně po-

chopených nebo úmyslně zvrácených místech písma svatého se zakl dajícím tvrzením“, dokazuje Hoberg v uvedené studii. Vycházeje knih Paralipomena, „poněvadž i kritikové negace uznávají, že Para pomena předpokládají Pentanteuch v nynější jeho podobě, a poněva jejich autor připisuje ho Mojžíšovi“ (5), probírá postupně všecky knil historické až po Josue a dokazuje, že výrazy „das Gesetz des Mos das Buch Moses, das Buch des Gesetzes Moses, das Gesetz des Herrn jež tu a tam v novějších knihách se nalézají, nepochybně dokument mojžíšovský původ Pentateuchu. V prvních knihách královských ne ovšem zmínky o „zákoně Mojžíšově“, ale to nedokazuje nic, neb David znal a také zachovával „zákon Mojžíšův“; třeba jen p zorně sledovati jeho život: od známé události s Nobe (1 Reg. 21, 1— až do dne, kdy umíraje loučil se se svým synem vážným napomenutí poslouchati Hospodina (3 Reg. 2, 3) vždy má na paměti zákon, je dal Jahve svému lidu ústy velikého proroka. Také v knihách Soud a Josue jest všude patrným vliv Mojžíše-zákonodárce, tak že shrnu Hoberg výsledek svého bádání o historických knihách v slova „Die den Paralipomena ausgesprochene Ansicht, der Pentateuch sei auf Mos zurückzuführen, läßt sich zurückverfolgen bis auf Josue“ (35). Co řeče však o knihách historických, platí i o knihách prorockých a básnický jež „Zákon“ (Thorah) buď výslovně jmenují (proroci, zvláště však prv čtyry kniby Žalmů) anebo aspoň předpokládají. V Pentateuchu samé jest na mnoha místech (Ex. 17, 14; 24, 4; 34, 28; Num. 33, 2; Deut. 3 zmínka o spisovatelské činnosti Mojžíšově, a poněvadž obsah i úč Pentateuchu rozhodně nepřipouštějí, že by byl býval sepsán o tisícil později od osoby, nesúčastněné událostí tam vypravovaných, nutno p rozhodnouti se pro závěr: „Moses ist Urheber des Pentateuchs; es m ferner diese Urheberschaft in dem Sinne verstanden werden, daß Mos der Verfasser des Pentateuch ist“ (45). Této thesi, vyvozené z kn starozákonních, neodporuje ani Nový Zákon, jehož slova „das Buc das Gesetz des Moses“ nejsou snad „Buchtitel, sondern besagen, d ‚das Buch‘ (Gesetz) von Moses herrührt“ (72) ani tradice, neboť spis vatelé všech tří dob, patristické, předtridentinské i nejnovější jsou to názoru, „daß Moses den Pentateuch verfaßt habe“ (73). Tím ovše není nikterak řečeno, že Mojžíšovy knihy zachovaly se nám bez změny. Naopak: Pentateuch podlehl změnám, a to především kritický Poněvadž „in kritischer Hinsicht bedeutet die Fortführung eines Text in einer lebenden Sprache eine beständige Veränderung desselben“ (4 nelze se diviti, byla-li tu a tam nahrazena slova nebo jména novým nebo pojata-li v text vysvětlivka nebo poznámka (liturgická). Kro toho nebylo také beze vlivu přemýšlení: „Die theologische Lehren wickelung ist im Pentateuch sehr deutlich sichtbar“ (49), jak dokazu střídání jmen božích. Původní a nejstarší jména Boha jsou bez odpo Elohim a El, jichž užil také Mojžíš pravděpodobně, vypravuje událos „před zjevením na hoře Horeb“. Nalezáme-li nyní na oněch místec jež mluví o Bohu jako původci nadpřirozeného zjevení jméno „Jahve moblo tam býti vloženo teprve v dobách pomojžíšových. Srovnání pa

sledních čtyř knih Pentateuchu se Septuagintou dovoluje náhled, že ojžiš užíval jména „Jahve“ v daleko menší míře než jak je vykazuje nější text masoretský. Ale Pentateuch doznal ještě jiných změn. ž v 16. a 17. věku, zvláště však v nové době uznávají katoličtí spisotelé, že v Pentateuchu jsou místa, ano i celé kapitoly, jež nemohou cházeti od Mojžíše. Jsou to především Deut. 31—34 (vyjma kap. 33) le Gen. 36, Nm. 10, 29—32; 27, 14 Deut. 3, 86; 3, 14 a j. vesměs histokého obsahu, jež jsou rozhodně mladšího data, pocházejíce buď od sue neb z dob ještě pozdějších. Ale text Mojžíšových knih byl nejen zmnožován těmito glossami, byl také místy i změněn a sice novými ákony. Zvlášť evidentní příklad poskytuje desátek. Dle Lv. 27,)—33 byl desátek dvojí: vegetabilní a animalní, z nichž onen mohl t také vyplacen (s 20% přirážkou), druhý však musil vždy být oden in natura. V Nm. 18, 21—32 neděje se již zmínky o desátku, desátku animalním, což zdá se oprávňovat k názoru, že v té době yl již zrušen; ale jinak má charakter platu, jejž odvádí laik levitům ko nutný příspěvek na živobytí. Tím však přestává býti D. 12, 6. l. 17, kde desátek zůstává majetkem laika, který jest jen povinen zvati levitu k hostině obětní. Toto ustanovení zůstalo v platnosti a modifikováno ještě Dt. 14, 22—29 v tom smyslu, že mohl býti desátek rodán na místě přebývání a že každý třetí rok nebyl odváděn vůbec ádný desátek, nýbrž uložen ve skladišti pro cizince, vdovy a sirotky, bylo prováděno tak, že Israelit, odvedl-li desátek třetího roku, říkal ak ve svatyni modlitbu (Dt. 26, 12—15). Tento desátek, jenž byl poítán z celého výnosu, náležel pak levitům a chudým. Ale přes tyto měny kritické, historické i legislativní jest a zůstává Mojžíš spisoatelem Pentateuchu. Ovšem „der Satz: Moses hat den Pentateuch erfaßt, ist nicht so zu verstehen, als ob jedes Wort, jeder Versteil, der jeder Vers ohne Ausnahme von Moses herrühre; sondern die Vahrheit von der mosaischen Autorschaft des Pentateuch hat folgenden inn: der Pentateuch ist das Produkt der religiösen Entwicklung unter em Offenbarungsvolke von Moses bis auf die Zeit nach dem babyloischen Exil auf Grundlage der von Moses geschriebenen Bestimmungen, velche dem Raume und der Bedeutung nach den weitaus größten Teil des alttestamentlichen Gesetzbuches bilden“.

Ve třetí části své studie (Leugnung der mosaischen Autorschaft les Pentateuchs) zabývá se konečně Hoberg různými theoriemi, jež nají vysvětliti vznik Pentateuchu: Astruc (po něm pak Eichorn a Ilgen) vrdil, že Mojžíš sestavil jej ze starších spisů (Urkundenhypothese), Jan Severin Vater, že Pentateuch povstal asi v době exilu z větších menších nesouvislých částí (Fragmentenhypothese), Stähelin (a Ewald) že Pentateuch sepsaný několik generací po Josuovi byl později, asi za Saula, loplněn (Ergänzungshypothese). K těmto třem hypothesám řadí se „neuere Urkunden-Hypothese“, jejímiž tvůrci byli Ed. Reuß († 1891), K. Heinrich Graf († 1869) a Julius Wellhausen, a jež záleží v tom, že Pentateuch e rozloží ve více menších větších částí (Deuteronomium, dvě části historické, poznatelné dle jmen Elohim a Jahve, část zákonodárná)

které jsouce „produktem delšího vývoje“ byly za různých dob spoje v celek a rozmnoženy ještě kněžským kodexem, wurden „unter d Fiktion. sie rühren von Moses her, von Esdras oder von einem ander hervorragenden Volksmann nach Esdras zum Gesetzbuch für die Jud erhoben“ (76). Tuto hypothesu, již nyní akceptována téměř ode vše protestantských učenců (Kuenen, Budde, Stade, Kautzsch, Holzinger a podrobuje pak Hoberg delší kritice s trojího stanoviska: kritického č literárně historického, dějinného a náboženského, a formuluje své vývo slovy: „Der Pentateuch als literarhistorisches Denkmal, die Geschich der Juden in vorexilischer Zeit, der übernatürliche Charakter d Christentums weisen eine derartige Beweisführung (t. j. daß Mos nicht der Verfasser des Pentateuchs sei) zurück“ (124). Při tom vš vděčně uznává zásluhy kritiky, jež naše vědomosti o Pentateuc značně rozšířila a jež právě v první řadě přispívá odrážeti úto nepřátel Zjevení. Hobergovu práci možno s dobrým svědomím dop ručiti, přes to, že bylo by bývalo snad místné, mnohé věci, jen struč podané nebo jen jako mimochodem dotčené, poněkud více prohloubi

O témž předmětě, jen jinou methodou pojednává dílo:

Jos. Kley: Die Pentateuchfrage, ihre Geschichte und ihre System Von der hohen katholisch-theologischen Fakultät zu Tübingen gekrön Preisschrift. Münster 1903. Cena M. 4·50.

Po krátkém úvodě, v němž stanoví poměr dogmatu k bádá biblickému a ukazuje, že všecky knihy staro- i novozákonní, jak i křesťanský starověk pokládali Mojžíše za spisovatele Pentateuch uvádí a kritisuje v prvém díle (Die Entstehung des Pentateuchs) čty hypothesy o původě Pentateuchu (Urkundenhypothese, Fragmente hypothese, Ergänzungshypothese a Entwickelungshypothese = u Hoberg „neuere Urkundenhypothese“). V druhém díle pak (Das Alter d Pentateuchs) dokazuje vnitřními i vnějšími důvody (antiquarich-lingu stische a religionsphilosophische Gründe), že Pentateuch byl seps za pobytu Israelitů na poušti, a sice Mojžíšem samým (Zeugnis für die Abfassung des Pentateuchs durch Moses). Co Mojžíš napsal, většinou sám prožil, ale není nemožno, ano jest pravděpodobno, že b ve své činnosti jednotlivci podporován. Pro dějiny před exodem byl mu pramenem jednak ústní podání, jež orientalové tak dlouho zachovávaj jednak snad i dokumenty psané (Gen. 14, a také zpráva o potopě K vypravování o Josefovi poskytly mu asi bohatého materialu archiv egyptských chrámů. Mojžíš užil však těchto pramenů svědomitě: čí více blížil se k počátku lidských dějin, tím řidší a kusejší byly zpráv a tím stručnější, úryvkovitější jeho vypravování, jež místy omezuje na pouhé jméno. A což jest zvlášť zajímavo: o Abrahamovi a Isáko končí, jakmile syn se oženil; i to jest vysvětlitelno: založil-li syn svo rodinu, odloučil se od otce a stal se pak osou událostí, poněvadž n sitelem stežejní idee starozákonní. Jen u Isáka jest výjimka, poněvad žil do smrti mezi svými. Pentateuch, jak vyšel z ruky spisovatelov

· však nedochoval; malé poznámky, glossy, ano i nové zákony se oudily v text Mojžíšův. Ale tyto změny nemohou zvrátiti these, že ojžiš jest nejen puvodcem, ale i spisovatelem Pentateuchu.

'r. *Norbert Peters:* Die grundsätzliche Stellung der katholischen Kirche zur Bibelforschung, oder die Grenzen der Bibelkritik nach der katholischen Lehre. Paderborn 1905. Schöningh. Cena 1 M.

Ve svém spisku. jenž jest rozšířenou a prohloubenou přednáškou, onanou v prosinci 1904 v Berlíně, řeší učený exegeta otázku: „Ist ach den Grundsätzen der katholischen Kirche eine ernstliche, auf irem Gebiete selbstständige wissenschaftliche Bibelforschung möglich? ler: Welche Grenzen steckt die katholische Kirche ihren Bibelforschern?“) ve třech oddílech: Die Kirche und die biblische Textkritik, Die irche und die Erklärung der Bibel, Die Kirche und die hörere Kritik dospívá k výsledku, že i katolický učenec, přes zdánlivě úzké meze, ytčené nutně učitelským úřadem Církve, má přec jen „eine ausreichende Freiheit der Bewegung, um auch als überzeugter atholik in ersprießlicher Weise biblische Textkritik, Literarkritik und istorische Kritik treiben zu dürfen“ (77). Vulgata, srovnána s textem asoretským a se Septuagintou, ukazuje značné změny: nejen jednoivá slova (Gen. 3, 15 ipsa místo puv. ipse), ale i celé verše a části apitol (Eccl. 14, 12, 1 Sam. 13, 1, 2 Reg. 8, 26, Job 19, 24) jsou buď patně přeloženy nebo dokonce i zkráceny nebo rozšířeny. Ale tyto esprávnosti, třeba by někdy měnily i význam stati nebo místa, nejsou ikterak na ujmu její autencii dogmatické, jež neznamená nic íce a nic méně, než že „Vulgata ist die von der Kirche als zuverlässig nd beweiskräftig anerkannte Bibelgestalt“ (17). Církev jest však nemylna v rozhodnutích věroučných, proto musí se spolehlivost Vulgaty okládati za dogmaticky jistou. Poněvadž však autencie Vulgaty se pírá o autoritu Církve, následuje z toho další duležitá pravda, že zůtává „eine Stelle aus dem engeren Gebiete der Glaubens- und Sittenehre auch dann zuverlässig für die Heilsverkündigung, autentisch, venn sie mit dem Urtexte nicht übereinstimmt“ (20). Ovšem jest pak en pouhou otázkou vědy (Doktorfrage), je-li pak takový text dukazem Písma nebo tradice. Rozhodnutí této otázky nemá žádného významu ro spásu křesťana. Katolický badatel není však také vázán slovy Tridentina „cum omnibus suis partibus“; neboť nehledě k tomu, že stanovení to zní zcela všeobecně, a že byla pro Otce rozhodující ta kolnost, že i pochybná místa (Mrk. 16, 19–20; Lk. 22, 42–44; Jan , 53–8, 11) byla čtena starou církví a že se nalézají ve Vulgatě, slova a předpokládají dle Scholze právě možnost nepravých míst v Bibli, ež nalézti jest přenechčáno volnému bádání učenců. Ano svoboda badatelů katolických jde tak daleko, že může „eine Stelle der Bibel für ekundär erklären, wenn dieselbe etwa als in der alten Kirche gelesen nicht ausreichend durch die alten Handschriften bezeugt ist, mag dieselbe uch in der Vulgata stehen. Ob es sich dann um einen Zusatz eines nspirirten Verfassers handelt oder um nicht inspirirtes Gut, ist von

Fall zu Fall vor dem Forum der Wissenschaft zu entscheiden, so lang die kirchliche Lehrautorität nicht gesprochen hat" (24). Nejen filolo zkoumající text Bible, i exegeta, jenž hledá její smysl, má dostatečno svobodu ve své práci. Neboť Tridentinum, stanovíc zásadně smě katolické exegese, praví jen, že „der Sinn der Kirche, den sie de hl. Schrift beilegt, ist der wahre" (32), při čemž třeba uvážiti, že „i den bei der Ausübung des außerordentlichen Lehramtes erlassene Dekreten verpflichten nur... die ausdrücklich entschiedene Sätze, nicht aber an sich die Begründung derselben, die vielmeh dem zeitweiligen Stande der theologischen Wissenschaft in den Kreise des Urhebers entspricht" (32). Proto není a nemůže být výklad Otců (pokud není svědkem tradice) pro nás závazným a s toho stanovisk vykonal Leo XIII svou encyklikou „Providentissimus Deus" záslužn čin, že uvolnil cestu katolické vědě. Ale dekret Tridentina obsahuj ještě jednu důležitou klausuli, totiž slova „in rebus fidei et morum I zde zase patrna veliká svoboda katolického exegety, jenž pohybuje s v určitých mezích vytčených dogmatickými definicemi, jest na po profanních věd „nicht nur berechtigt, sondern streng verpflichte die wirklichen Resultate der natürlichen Wissenschafte aufs sorgfältigste in seiner Bibelerklärung zu berücksichtigen (40), a to i tehdy, musí-li pak zavrhnouti výklad církevních Otc Neboť inspirace a zjevení nejsou pojmy totožné, a třeba byla celá Bibl inspirována, není celá zjevena. Ve věcech dějinných a přírodních neby inspirovaný autor zvlášť od Boha poučen, a proto „sind solche Stelle zu deuten und zu würdigen aus dem Vorstellungskreise des Schrif stellers und seiner ersten Leser, nicht aus unserer besseren wisser schaftlichen Einsicht" (43). Z toho však následuje, že nelze mluvi o nějakém konfliktu vědy a Bible zrovna tak, jako nelze mluviti konfliktu moderních výzkumů vědeckých s naivními názory starýc filosofů. Také otázka o původě biblických knih jest otázkou čistě vě deckou, a není překážky, aby i tu katolický učenec zcela nezávisle n dosavadní tradici bádal. Nápisy jednotlivých knih nejsou inspirován a zhusta jsou teprve později připojeny. Také citování v Novém Zákon nedokazuje ničeho, ani tehdy, ptá-li se na př. Kristus „co přikáza Mojžíš" (Mrk. 10, 4—5), neboť apoštolé i Kristus mluví zcela dle názor současných Židů, kteří ovšem Pentateuch připisovali Mojžíšovi S tí úzce souvisí další důležitý problem: k jakému druhu literarnímu dlužn zařaditi knihy starozákonní. Přesně vzato, jest jen otázkou vědy, je na př. Genesis snůškou rodinných tradicí či dějinami, a kdyby badat dospěl k výsledku, že na př. knihy královské nejsou kronika, nýbr jen volné vzdělávací vypravování, nebo že kniha Tobiášova jest p učnou povídkou, jež nestará se o dějepisnou přesnost, nebo že Esthe a Judith jsou allegoriemi, nepřijde nikterak do rozporu s učením Církv poněvadž zůstává „der religiöse Wert dieser Bücher gewahrt, wir unter Umständen sogar vielfach gesteigert, mag auch die historische die profanwissenschaftliche Bedeutung sinken oder ganz ausfallen" (74 Třeba by autor zacházel v některých věcech příliš daleko, kráčej

mnohdy nad potřebu věrně ve šlépějích Scholzových, jest jeho spisek zjevem pozoruhodným v době kvasících názorů a ukáže mnohému směr z labyrintu ideí, jež se zrodily ve dnech, kdy se volá po nových cestách i v biblické exegesi.

Dr. Joh. Riem: Die Sintflut. Eine ethnografisch-naturwissenschaftliche Untersuchung. Stuttgart 1906. Max Kielmann. Cena 1 M.

Jestli všecky dosavadní pokusy vysvětliti potopu zklamaly, jest příčinu prý hledati v tom, že nynější geologické a klimatické poměry naši země se pokládaly za konstantní a přenášely i na doby předhistorické. Ale při řešení tohoto problemu třeba nastoupiti cestu opačnou, a analogií uhodnouti fysikální stav, ve kterém se naše planeta tehdy asi nalézala. Proto podjal se Riem úkolu „das Problem rein naturwissenschaftlich aufzufassen, losgelöst von ethischen und mythologischen Bestandteilen" (Vorwort) a přichází k překvapujícímu výsledku: potopa byla všeobecnou, ne snad jen ve smyslu biblickém, nýbrž v doslovném smyslu toho slova: byl jednou čas, kdy byla zatopena celá země. Prozkoumav nejprve různé zprávy o potopě u národů starého i nového věku a vytknuv prvky příbuzné (jak potopa vznikla, jak lidé se zachránili, jak dlouho trvala a jak zanikla), zabývá se v dalším přírodovědeckou stránkou této otázky, a zamítnuv názor Fr. Schwarze, že potopa způsobena vylitím vodstva uzavřeného kdysi na nynější poušti Gobi, podává výklad svůj, jenž opřen o nejnovější poznatky klimatologie, geologie a fysikálního zeměpisu zdá se býti snad přijatelným. Nynější stav Venuše (obklopené hustými mraky a tedy asi značně teplejší nežli země) a Marsu (jehož střední temperatura obnáší asi —70°) oprávňují nás ke skoro jisté domněnce, že i země měla kdysi mnohem více vlastního tepla než nyní, tak že voda řek a moří se rychle vypařovala a husté mraky propouštěly jen nesporé světlo sluneční, které však stačilo ke vzrůstu bylin. Země se podobala velikému skleníku, v němž vládla stejnoměrná temperatura asi 40° a kde rostliny a stromy nesly stále ovoce a květy. Vlhké klima nahražovalo dostatečně déšť. Tato rovnováha mezi teplotou vzduchu, země a mezi vlhkostí nemohla však trvati stále: teplota země stále klesala, následkem čehož ubývalo i výparův a vodních par, a ze stabilního stavu atmosfery stal se labilní, který ovšem musil býti zase vyrovnán. Strhl se déšť, který se bleskorychle rozšířil po zeměkouli a který vždy znova živen novými výpary, chrlil proudy vodstva a zatopil brzy celou zemi. Nyní utvořily se klimatické poměry zcela jiné: střídání dne a noci, čtvero ročních počasí, pravidelné doby setby a žní, to byl stav, jenž vystřídal teplou atmosferu doby předešlé a jenž je stavem nejdokonalejším, ale i jisté nejdelším, poněvadž závisí na slunci, jež se jen zvolna ochlazuje. Riem dokazuje v dalším, že tato potopa je vskutku onou, o níž vypravují ústní podání národů. Zkoumá ovšem a srovnává zprávy o potopě jen u čtyř národů, u Židů, Babyloňanův, u Masaův a Litvanův, ale poukázav na výzkumy novější ethnologie, dle níž Litvané (Ernst Krause) „haben ihre Wohnplätze im nordöstlichen Europa seit unvordenklichen

Zeiten inne" (26) a Masaové „sind zu einer Zeit, die auch für Ägypten noch vorhistorisch ist, also vor 5000 v. Chr., aus ihrer Urheimat, wohl Arabien, in Mittelafrika eingewandert und später... abgeschlossen", dovozuje z toho, že tradice o potopě, jež přes vzdálenost a odloučenost sídel je tak podobna, není jinak vysvětlitelna, než akceptuje-li se potopa všeobecná. Ale ani židovská tradice, zachovaná ve dvojí recensi Genese (J, P dle Gunkela, Genesis) není snad závislá na babylonské, poněvadž jeví proti epu Gilgamešově úplnou neznalost námořnictví — důkaz, že ji vypracoval národ žijící ve vnitrozemí. Obě tradice pak zkoumá podrobněji a ukazuje, že úplně odpovídají jeho hypothese: ze zpráv Bible o postupu potopy a opadání vodstva usuzuje zcela správně, že „der Begriff der ‚höchsten Berge' rein lokal aufzufassen ist und daß gemäß der Genesis im Allgemeinen die Thier- und Pflanzenwelt vor und nach der Sintflut identisch ist." Že však po potopě nastal nový řád, zvláště v klima, vysvítá ze slov Jahve, jenž slibuje, že nepošle již potopy, a dovoluje lidem jísti zvířata (dle lékaře Winsche v Berlíně byli lidé z počátku vegetariani, a teprve z nedostatku potravy bylinné jali se loviti zvěř). Konečně řeší Riem otázku, kdy potopa se udála; stanoviv si dvojí mez, totiž kdy asi začala doba diluvialní (8000—10.000 Jahre vor der Gegenwart) a jak dlouho lidstvo asi zachovává tradici z pradoby (um 7000 Jahre vor der Gegenwart schon Kultur mit Schriftwerken, Bildhauerarbeiten usw.), rozhoduje se pro dobu 7000—8000 před přítomností, v níž by byli schopni uchovat pamět katastrofy, jež se jich tak citelně dotkla. -KL.

Dr. Teodor Rzymski: W sprawie katolickiej organyzacyi społecznej. Kilka uwag na czasie. Kraków 1906.

Spisovatel, znalý společenských poměrův italských, německých i polských, podává prací tou, jež jest odpovědí k otázce „Przeglądu powszechnego", návrhy zdárné organisace katolické.

Především káže práci řádně rozdělit a osamostatnit. Pojítkem odborových organisací dostatečným bude táž idea, stejná snaha: zlepšit hmotnou i mravní existenci v duchu katolickém. Příkladem je tu Německo, výstrahou Italie, kde „Opera dei Congressi", ač měla pět sekcí, přílišným centralismem trpěla. Mimo záležitosti náboženské buďtež organisace ty nezávislé i na biskupech! U nás, v Italii a jinde ještě nemohou si pánové na toto zvyknout, ale budou nuceni zvykat, sice se nedostaneme v před.

Rozdělená práce ovšem musí býti především drobná, zdola nahoru. Již proto jsou na omylu, kdo myslí, že dekrety a rozkazy se organisace provede: ty jsou naopak věcí nejméně důležitou, mnohdy, jsou-li nevčasné, dokonce škodlivou.

Program katolické práce nesmí zůstati pouze negativním, nýbrž musí býti co nejpositivnějším, jako právě positivní jest základ její. Opět tedy především drobná práce konkretná.

Pan spisovatel na konec varuje od přepjaté fraseologie vlastenčící a národnostní. U Poláka, jenž píše hlavně pro Halič, je to nezvyklé, ale zkušenostmi jeho vysvětlitelné. o.

Ze života náboženského.

Jeden společný rys má hnutí osvobozovací a reformní v kleru východní i západní církve, najmě kleru ruského i kleru na př. u nás v Německu, ve Francii, v Italii. Je to **obžaloba přílišného vlivu, jaký má mniśstvo na život církve.** V Rusku obviňují více historii, než přítomnost, u nás více přítomnost. Praví posuzovatel knihy Antonia biskupa volyňského („O pravoslavnom pastyrstvě"), že pod vlivem mniśstva, které vtisklo hluboké znamení ruské církvi, v bohoslužbě, v modlitbách, v církevní organisaci a ba i v mravních názorech, že pod vlivem tím asketický ideal křesťana stal se v Rusku všeobecným i uprostřed laiků i z nich pak naložen v představě dobrého pastýře na ruského pravoslavného kněze. A ovšem takový ideal „dobrého pastýře" hlásá i biskup volyňský ve své knize, oddaluje kněze od hříšného světa na 100 mil, zavírá jej do chrámu a odsuzuje k věčnému modlení. (Cerk. Věstnik.)

Že církev východní skutečně má mnoho z mnišského asketismu ve svých názorech a zřízeních, je správno, a je to téměř vše to, čím se od nás a našeho života nejvíc liší. Ruské kněžstvo bojuje proti tomuto mnišskému vlivu, hledíc jej setřásti, ale ne aby se přiblížilo našemu západnímu stanovisku, spíše se přibližuje k idealu života protestantského, který mnišství i askesi zásadně odstranil.

Ale i u nás v katolické církvi často se ozývá odpor proti vlivu a idealu mnišskému, ač vliv ten daleko není tak citelným, ba ani ne možným, jako v ruské církvi. Obviňuje se obyčejně vliv mnišstva na řízení církve (v pap. kurii, v biskupských kuriích), na ovládání rozhodujících osob, na podněcování jich a pod. Listy reformní mají znamení jedno nezbytné všecky, nenávidí jesuity a s nimi i všecky podobné řády. Odpor podobný projevil se i na sjezdu moderny naší v Přerově, ale nešel daleko, nebyl zásadní, jen příležitostný (proti řeholním missiím). Je zde přirozená nechuť, odpor a závist slabého, ojediněle stojícího proti četné, dobře v sobě zřízené a výlučné organisaci a kooperaci. Každý řád, každá kongregace, jako svaz lidí za jedním cílem společně pracujících, nabývá přirozeně síly a moci a tím i vlivu. Nabývá ho, i kdyby se mu vyhýbala. Taková pevná a účelná organisace, jakou na př. mají jesuité, taková čilá, vědomá kooperace tolika mužů přičinlivých a často velmi nadaných, jací jsou v řádu jesuitském, nemůže zůstati bez vlivu a moci. Každá kooperace je sama sebou mocí. Jako proud slitý z mnoha sil vyváží a přetáhne mnoho drobných sil vedle něho běžících.

Právě ta myšlenka a to provedení kooperace, jaké spočinulo od počátku v seskupení jednotlivých asketů v rodinu coenobitů, v rodinu klášterní (myšlenka, již svatý Augustin snažil se uskutečniti i mezi kněžstvem světským), bylo v celé historii církevní činitelem nejúčinnějším. Kooperace a především kooperace to byla, jež tolik učinila pro církev, vědu, umění a užitkovou práci lidskou. Vliv jejich byl

mocný, tak mocný, že celé věky budoval, národy přerozoval; vliv te je významný i v přítomnosti a bude nezmarný i v budoucnosti.

V době, kdy skoro všecko podnikání v naší civilisované společnost děje se kooperativně a ne ojediněle, a právě společenským podnikánín a společnou prací divy se tvoří, sotva se i církev vzdá a může vzdát kooperace při své práci a své působnosti. Naopak ona ji v modern době ještě více utužuje a do všech možných poměrů zavádí a všud vzbuzuje. Co to právě dnes povstává všelikých bratrstev, jednot v živote laiků i kněží, a jak vše pro ně agituje a hoří a účelnost i oprávněnos jejich dokazuje.

Není to tedy jistě nějaká nechuť a odpor ku kooperaci samé jakou se jeví řády a kongregace, ale něco jiného. Nějaká vlastnos jejich, jíž moderní doba ráda nevidí. Za takovou bychom označit mohli jednu — přílišnou semknutost a tím i výlučnost, jež na řádecl a kongregacích se jeví proti světu je obkličujícímu. Ale tato výluč nost je základní ideou řádovou. Klášter znamená „odloučenost od světa“ Tím však už je právě v moderní mysli položen osten proti němu.

Nervosně rozrušené, až k jednostrannosti vyvrcholené socialn uvědomění společnosti a spíše nejpokročilejších jednotlivců jejích, jakým jsou právě „reformní členové“ její, musí zásadně odmítati všeliké odlučování, sebe ustraňování, všeliké dělení na „svět“ a „vyvolené“ Tato stará idea, jdoucí od evangelia celou církevní náladou a názory náboženskými až po dnešek, je modernímu myšlení bolestnou a urážlivou. Jednocení, široké a všeobecné seskupování, smiřování, vyrovnávání indifferentisování jsou známkami času. Jen v této povšechné náladě mohly povstati ty silné reakce, jaké nás tak hojně mučí (třídní boj, boykotty, šovinismus a pod.).

Pod touto náladou trpí tedy řády, proto právě, že si namnoze aspoň na oko udržely starou ideu řeholní, odloučení od světa, věčnou připoutanost k řeholi. Proto i charitativní řády a kongregace, jakkoli se svou činností zamlouvají svému okolí, pokud dají přílišně prosvítati idei mnišství, i ony stávají se odiosními. Když pak ti, co se od světa odloučili, přece jen nad něj nijak nevynikají, a požívají přes to výhod kanonických, jest odium zaslouženě ještě větší. Reforma řádů, která je přibližuje starým idealům mnišství, nečiní je oblíbenějšími. I dnes je příhodno jen časové přizpůsobení, o jaké se řády samy snaží, jen že ze staré kanonické formy nemohou vyjíti.

Příklad asketismu není správným nízko ceniti ani v dnešní době! I dnešní doba příklad takový umí oceniti a s údivem a úctou kol něho půjde. Ale asketové jsou a smějí býti jen výjimkou. Je-li jich v malé společnosti na sta a na tisíce, přirozeně budí podezření a ideal, jenž by zůstal opravdu idealem, s výše strhují. Mnich ať z povahy, ať z volného rozhodnutí nastoupivší dráhu askese, jest abnormitou ve společnosti. A společnost snese abnormit jen málo, neboť příliš hojné zvěstují její porušení a chorobu.

Za těchto poměrův a s těchto hledisk pozorovány, řády narážejí na odpor v několika církevních společnostech, v několika národech a

v několika zemích současně a najednou. Není to proto odpor místními činiteli vyvolaný. Doba sama přináší jej s sebou, je to jeden ze stupňů jejího vývoje. Nutí starou formu k mutaci.

Domněnka, že by mnišstvo bylo vypracovalo zvláštní ethiku, zvláštní ideal mravnosti, sotva se dá udržeti. Ideal asketického mnišského života je zcela přirozený a projevoval se již dávno před křesťanstvím a jeví se stále vedle něho. A také v církvích křesťanských, jež klášterní organisaci zavedly, je přes to dále živým a účinným. Nezbude se ho žádná doba a žádný organismus náboženský ať už mu dá výraz takový či onaký. Ale mnišství, jak už řečeno, přičiniti se může o rozšíření asketických názorů a snad i o jejich zplanění. A na to zpovšechnění názoru toho stěžují si na Rusi. U nás a v Němcích však obyčejně řeč jde o přerůstající moci klášterní kooperace.

Přinésti změnu oběma směry znamená zničiti klášterní život v idei i v praksi. Ve Francii donucením k roztroušenému životu mířili na samu kooperaci, na Rusi, pokud proudy jsou určité, míří tamtéž, ale ne rozbitím, nýbrž jen ochromením mnišstva a jeho sborů.

Aby blahodárné účinky náboženské kooperace nebyly ztraceny a přece duchu doby lépe se vyšlo vstříc, dán v moderním snažení — v Heckerismu americkém — vznik volnému sdružení kněží ve sbory sv. Pavla. Ale církevní autorita i sama tradice sbory tyto z volných spolků pomalu vtlačuje ve formy kongregačně-řádové. Jiný pokus reformy učiněn už dávno a opět obnoven, přičleněním tak zvaného třetího řádu. Na tomto pokusu dalo by se budovati dále, když by takto přičleněním volných členů starý pevný sbor se jaksi rozplynul a stal se jen jádrem krystalisačním, kolem něhož by se sesílila působnost a práce všeobecně prospěšná.

*

Hlavní základy tradice církevní ve spisech sv. Otců položené doznávají stále dalšího a hlubšího studia a nového ocenění. Vydání latinských a řeckých spisovatelů církevních z prvních tří století vzaly na sebe dvě světské akademie, tedy kruhy učenců světských, vídeňská akademie vědecká latinské a berlínská řecké spisovatele prohlížejíc a v kritickém vydání připravujíc. Kromě toho však zbývá ještě řada nositelů církevní tradice, a to neméně důležitých než byly oba proudy latinský a řecký, totiž orientalní Otcové a spisovatelé církevní. Mají často nemalý a rozhodující vliv při osvětlování mnohých záhad staré církve. Tu jsou dosud práce ojedinělé, ale přece jen už velmi četné i důkladné. Promlouvaje o systematickém vydávání orientalních spisovatelů církevních, jehož v Paříži dvě skupiny učenců se podjaly („Corpus Scriptorum Eccles. Orientalium“ prof. Chabota a spol. a „Patrologia Orientalis“ prof. Graffina a spol.), praví německý orientalista Baumstarck, že dnes jsme konečně už tak daleko, že žádný badatel o prvním věku církve nebude se moci spokojiti s latinskou a řeckou tradicí, ale bude musit býti spolu i orientalistou. Je však tu dvojí nebezpečí. Buď aby se východní Otcové nepřecenili jako prameny zcela nových hledisek a nových, dosud neznaných názorův a zpráv.

a z tohoto přecenění jejich nevznikla pak reakce proti orientalismu v tradici církevní, která i správné použití jich by znehodnocovala. Anebo aby se v honbě za poznáním nových pramenů neprovozovalo namátkou a nahonem lovení v nových pokladech, a tak jen kusé a převrácené věci se dostaly na veřejnost. Dosud hlavně obrácen zřetel k Otcům a pramenům syrským, arabským, koptickým, ethiopským a armenským, v nové době však k neznámým dříve šíře spisům gruzinským.

O nebezpečí citovati různé výroky Otcův a názory tradice jako průkazy pro správnost dnešních nauk církevních hovořil nedávno J. Oliva v řadě důkladných článků v „Bílém Praporu".[1]) Nedostatečnost dosavadních uchovaných a chybně vydaných spisů starocírkevních zaviňovala právě, že průkaznost tradic a Otců byla velmi slabá a libovolná. Potřeba, míti hojnost starých spisů pro posouzení pravosti a pro osvětlení správného názoru toho kterého spisovatele, a také důležitost těchto kritických prací z článkův oněch nad světlo jasněji byla patrna. Více než věrouka čerpati bude nového osvětlení z Otců východních, nově vydávaných i latinsko-řeckých opravených obřadosloví a umění starokřesťanské a celý názor náš na tehdejší život.

Staré prameny jak z první křesťanské doby tak i prameny z doby národů dávnověkých kolem Palestiny usedlých jsou vesměs naukám církve příznivy. Potvrzují její věrnost a pečlivost v ochraňování starých pravd a názorů. Z dnešních stále nových a překvapujících nálezův assyriologických vyvozuje v „Kultur" professor mnichovský Dr. E. Lindl, že Písmo Starého Zákona podává zprávy své věrně z doby, o níž mluví. Novější prameny, jež snad mnohdy o jiném mluvily než Písmo, usvědčeny buď z omylu nebo nastala zatím změna jména, místa i národu. Třeba také připomenouti, že líčení Bible je zcela partielní, vycházejíc jen ze zeměpisného a národního okolí Palestiny, vše ostatní pak pomíjejíc. Reaguje na Delitzschovu domněnku (Babel und Bibel), že Bible čerpala z babylonských pramenův a názory i nauky staroassyrské prostě opsala a přenesla do života židovského malého kmene. Lindl praví, že sama assyrská kultura jest pouze převzatou a že jak židovská tak assyrská čerpaly ze starších pramenův a staršího podání, jen že židovská přechovala je čisté, assyrská zkazila. Výkopy assyrské nejsou ještě ukončeny a leta ještě potrvá, než se dojde k nejstarším zbytkům. Autor pochybuje, že by se našel přímý original, z něhož by Bible byla prostě opsala. A kdyby také, nebude to nikdy ve smyslu theorie Delitzschovy. Vyzývá při tom autor ke studiu assyrštiny, která vedle hebrejštiny má velikou důležitost pro theologa, aspoň pro Starý Zákon a jeho osvětlení.

*

Polemika o mravní ideal v církvi — zda dvojí, mnišský a laický, či jediný společný — rozpředla se u příležitosti díla nebožtíka Denifle

[1]) P. spis. ku konci stěžuje si, že by mu práce té jiný katolický list nebyl přijal. Proč by ne? My aspoň nevíme příčiny, a jest-li který — ovšem příslušného programu časopis byl by tak úzkoprsý, pak zaslouží ovšem důtky.

„Luther und Luthertum“. Denifle ostře odsoudil Lutherův spis o slibech řeholních. Proti němu obhajoval Luthera a úsudky jeho professor kielský Otto Scheel, komentator zmíněného Lutherova spisku (Iudicium de votis monasticis). Denifle hájil jednotnost mravního idealu v církvi katolické. Scheel vytýkal, že církev má dvojí měřítko a dvojí ideal. Ke sporu o spise i o zásadu vrací se teď professor N. Paulus v mnichovském „Historisches Jahrbuch“. Polemika Scheel-Paulus je zajímavá sice, ale až příliš historicky podrobná; dovolávajíť se oba svědků se strany katolické, kteří psali o mnišství v první polovici 16. nebo koncem 15. století. Scheel sebral hojně svědectví proti mnichům. Paulus pro mnichy znějících. Boj o mnišství v té době jakož i v každé jiné byl v církvi velmi čilý a bezohledný. Také pro rozdvojenost mravní uvádějí oba své doklady z 15. a 16. století. Spor je však spíše opřen o přehánění a nadsázky obou stran. Protivníci Paulus a Scheel chytají se právě těch nadsázek a ještě je rozvádějí do posledních konsekvencí.

*

Na spřízněnost náboženské útěchy a moderních method psychotherapie (duševního léčení) ukazuje J. Bessner ve „Stimmen aus Maria-Laach“. Moderní lékař při nervových nemocech léčí povznášením, útěchou, duševním posilováním nemocného: nadpovídá mu silné a posilující idey, káže mu věřit, doufat. — Vše to na duších lidských koná náboženství odjakživa. A kdo jest duševně nemocen? Kde třeba psychotherapii počíti? U zdravého! Vystříhati a zdržovati ho od všech výstředností, chrániti před zklamáním, vychovávati k rovnováze duševní, klidu, sebeovládání, čistotě a mravnosti. Rady nejslavnějších lékařů duševních chorob (uvádí vedle jiných Krafft-Ebinga, Oppenheima, Duboise, Marcinowského) shodují se úplně s radami a příkazy náboženskými. „Žádné náboženství“, praví autor, „nedovede tak si vážiti a tak vynášeti moderní psychotherapii jako náboženství hlásající nesmrtelnost duše.“ Ale možno říci naopak, v náboženství a jmenovitě křesťanském jest uložena přirozená a nejsilnější methoda pro léčení duší a bolestí i chorob nervových! Moderní lékařství jen svým systemisováním a dovedností sestaviti léčebné pomůcky co nejvhodněji vyniklo. Ale silnějších a těšivějších léků duši dosud nepřineslo. — Není tudíž divu, že na základě náboženském povstávají právě v moderní době — celé sekty léčivé (Christian Science)!

*

Agonii katolicismu vidí mimo Církev stojící a vášní zaslepení nepřátelé všude a ve všem, nepozorujíce, jak se Církev pozvolna obrozuje, dokazujíc tak svou nezdolnou živoucnost. Dr. M. Rifau mluvě o katolické vitalitě (v. Demain s l. 1906) dí jako bystrý pozorovatel zcela dobře: „Životnost nějaké skupiny, nějaké společnosti, nějakého národa, organismu závisí méně na počtu než na dynamické hodnotě prvků, které je vytvořují. Nuže jest nepopěrno, že jsme svědky opravdové přeměny katolického vědomí. Každým dnem vskutku roste počet těch, kteří se již nespokojí katolicismem nevědomým, otrockým, mechanickým.“ To

možno dnes konstatovati nejen ve Francii, nýbrž i jinde, a v tom možn
viděti záblesk katolické renaissance.

*

Inkvisice, dítě to své doby, nebyla, jak z historie známo praktikována jen v katolicismu, nýbrž i v protestantismu, a proto ne smyslno jest, předhazují-li protestanté, o jiných nepřátelích Církv nemluvě, tuto instituci Církvi. Pomalu uvědomují si svou nelogičnos a nespravedlivost, a mnozí upřímní duchové mezi nimi je k tomu spra vedlivě vedou. Upřímné slovo v té věci promluvil Th. Schoell při recens Leaovy „Historie inkvisice“ (Annales de bibliographie théologique, 1906) „Rděme se též v ideji solidarity, která nás poutá, i nás protestanty s tímhle křesťanstvím, jehož jsme částí a jehož přehmaty pravděpodobn naši předkové sdíleli. Nezapomeňme, že naši reformátoři podrželi skor všechny katolické ideje o heresi, vzpomínejme na radost mnoha prote stantských církví, když hranice Servetova světu ukázala, že reformovan též dovedli a rozuměli trestati bludaře; tažme se, co ještě dnes by víc než jeden zbožný fanatik (nejen v katolicismu) dělal, kdyby měl mo realisovati svá tajná přání (tak na př. někteří liberálové, socialisté realisté!!). Vizme tudíž v inkvisici ne zbraň proti římské církvi, nýbr vážnou lekci tolerance a pokory pro nás všechny.“

*

Budhismus přečasto se uvádí ve styk s Evangeliem a mluví s nejednou o budhistických infiltracích v kanonických Evangeliích. Ž tvrzení podobné postrádá vší pravděpodobnosti, dokazuje opět v „Revu biblique“ (červenec) článek „Le bouddhisme et les évangiles canoniques.“ Po pečlivém zkoumání textů dospívá autor k závěru, že historicky o budhistických infiltracích nemůže býti řeči, že je-li tu podobnost ide a theologických spekulací, společenství historického původu musí být zavržena.

*

Jako u nás tak i ve Francii s obavami mnozí vidí a pozoruj volání po větší účasti laiků v církevním životě a stále opakují, že „vpád laicismu do Církve stane se hrozným nebezpečenstvím přítomn doby.“ Známý sociolog l'abbé Naudet ve své studii „Le laicisme“ (La justice social, 14. července) před těmito obavami varuje, ježto vytryskuj z ducha neprozíravého, a uzavírá: „Pod formou, které dnes nemůžem ještě určiti, kterou však události přizpůsobí nahodilým nutnostem budoucnost bude dodávati laickému živlu místa stále širšího v život Církve. Hierarchie nebude v právech napadena a zasažena, se svým božím ustanovením a svou nadpřirozenou autoritou bude dále trvati věřící nebudou však již považováni za ‚quantités négligeables‘. Prave křesťanské pojetí ukáže Církev žijící křesťanským lidem a ne jen pro křesťanský lid.“

*

Když román Fogazzarův „Il santo“ dán byl na index, čekal všichni nepřátelé církve, že Fogazzaro se vzepře. A také vyzýván byl ze všech listů liberalních, aby tak učinil. Fogazzaro však se podvolil

hrdiny stal se hned v očích proticírkevního světa sketou a klerikalem. protivného tábora mu poslal však přece někdo uznání, francouzský nanopisec Eduard Rod, jenž za té příležitosti v „Journal des Débats“ psal: „Svobody osobní potřebí brániti nejen proti tyrannům, ale často proti těžko určitelným mocnostem: předsudku, předpojatosti a fanamu všemi barvami hrajícímu, kteřížto činitelé nezřídka zavádějí uzovládu a inkvisici do společnosti. Fogazzaro přijav poslušně rozsudek lexové kongregace, uvalil na sebe jejich hněv. Podrobení jeho prosili za slabost a malomyslnost, já však v něm vidím naopak zmužilý svobodymilovný čin Nepřátelé církve mají moc a většinu v zemích inských. Čekali s netrpělivostí na rozhodnutí Fogazzarovo. Kdyby se l rozhodl pro odboj, slibovali mu triumfální oslavy, jméno, slávu, cty, hodnosti, bohatství. Fogazzaro ve své velikodušnosti neměl snad i pokušení přistoupiti na to a sáhnouti po všem tom. Šel naopak za ikladem mužů jako Loisy, P. Agostino, P. Didon — a podvolil se. jednalo se mu o nějaké vyhnanství, o pokutu — těch přinésti nemusil, za to přinesl víc, přinesl oběť, jednu z největších, jakou přinésti úže básník, jenž celým srdcem a celým duchem svým vložil do díla ého nesmírnou lásku k dobru, pravdě a účelu, jemuž chtěl posloužiti. tuto oběť přinesl mlčky a tiše, jak mu svědomí kázalo, bez ohledu to, zda mu to uškodí či prospěje. Pro tuto oběť obdivuji ho a obdiv a je tím srdečnější, že vychází od člověka, jenž není věřícím jako on.“ tatně nejnovější historie církve ukazuje, že upřímné a genialní idey, bas indikované prozatím, mužů, kteří se přes to poslušně podrobili dexu, zůstaly doutnajíce v duších a srdcích dále a vybuchly po chvíli n silněji. Odbojní pohřbili obyčejně odbojem svým i sílu idei svých, estali míti vliv v církvi. Idey pokořených opravené a vylepšené po se znova pronikají a v brzku pak i vítězí.

*

Do rozruchu rozvodového a školského přišly právě lby sněmovní na Moravě a dějí se teď pod heslem: pro rozvod či oti němu; pro náboženství ve škole či proti němu? Pod těmitéž hesly jde asi volební agitace i do budoucí říšské rady na jaře. Z celého savadního ruchu je také zřejmo, že pod hesly: pro rozvod a pro lnou školu (totiž beznáboženskou) ani jeden kandidát na Moravě českých okresích) by neprošel. Mezi tím neustávají ani stoupenci ou hesel. Agitace vede se hlavně z říšského střediska, z Vídně. olek „Volné Školy“ zahájil hromadnou akci rodičů proti náboženským konům ve škole. Není to ovšem poprvé. Pokoušeli se už tímto směrem dříve. Ale zatím agitace hesla tato má zákon proti sobě. Rozvodoví itatoři jsou jistí, že budoucí sněmovna vyšlá ze všeobecného áva hlasovacího zajme se na prvním místě opravou práva manželského. ak aspoň utěšuje se „spolek rozvedených“ v Pest. Lloydu. nejen že se budoucí sněmovna zabývati bude opravou, ona prý ji ké provede ve smyslu „pokrokovém“.

O manželskou otázku zaveden proticírkevní boj také ve panělích. Tam mají totiž zaveden civilní sňatek fakultativní. Úřad

však žádal vždy před početím civilního sňatku prohlášení písemné ženicha a nevěsty jsou-li katoličtí křesťané či ne. Prohlásili-li, že oddal je civilně, prohlásili-li však, že ano, byli posláni ku knězi kostela. Toto vytazování úřední má nyní přestati. Tak si to přeje nyn liberalní vláda. Nebude-li totiž třeba stanoviti napřed, jaké je konfesse, nýbrž na požádání sňatek civilní umožnit komukoliv, mnoho vlažných, doufá vláda, půjde touto cestou. Tito indifferentní tolik přece ještě nikdy nepřistoupí, aby prohlásili, že nejsou katol ke katolicismu se sice vždy ještě přiznají, ale přece už o obřad náboženské povinnosti nedbají. Tím se jim má tedy cesta ulel Změnou touto dospělo by Španělsko tam asi, kde jsme dnes my u Civilní sňatek stal by se pro všecky občany španělské fakultativní uzavřel by jej, kdož by právě chtěl. Proti změně této, která zhorš dosavadní stav, ohradili se někteří biskupové a kruhy konservati Zvláště pastýřský list biskupa Tuyského ostře odsoudil reformu t A vláda cítí se jím uražena a žádá satisfakci, vyhrožujíc v Ř i doma repressaliemi.

*

Volba „černého papeže“, jak nazývají generala řádu jes ského, vzbudila tentokrát mezinárodní politickou debatu. Dosud gener bývali Vlachové, Španělé a Francouzi, teď však zvolen Němec z vincie německo-rýnské, P. Wernz. V zájmu církevním i řádovém bylo, aby se střídaly jednotlivé assistence[1]) (řád dělí se na pět as stencí: vlašskou, španělskou, francouzskou, anglickou a germansk k níž náleží též Rakousko, Uhry a Polsko) a ne jen dvě tři stále u vlády slunily. Tentokrát tedy zvolen člen assistence nejčetnější — německo-česko-uhersko-polské. V jiných poměrech by tato přiroz volba byla musila vzbudit na všech stranách uznání. Ale za dneš poměrů učinily z toho, že po Španělovi následuje Němec, listy francouz a také liberalní vlašské a jiné otázku politickou. Je to na vzdory Fra a ústupek Německu a císaři německému. Papež však před nedáv prohlásil, že přes to, že Francie prováděti chce rozlukový zák prerogativy Francie jako protektorky křesťanů na východě stanou netknuty.

*

Na schůzi francouzských biskupův usneseno říditi pokynem římské kurie a netvořiti náboženských katolick společenstev ve Francii, nýbrž dnešní farní obce prohlásiti za držite všech práv náboženských i podle nového zákona. Kněží mají beze vš vládnouti v kostelích a vykonávati všecky obřady jako jindy. Tak tu ovšem došlo na všech místech k boji mezi vládou a kněžími i řícími, když by vláda, vlastně obce, podle zákona činíce si nároky chrámy nechtěly jich postoupiti, leda zřízeným společenstvům katolick Tak by ovšem trucspolečenstva byla stavěna proti obcím nynější také všude by přišlo k boji mezi oběma. Ale ba i nejzarytější neprá

[1]) Assistence volí radu generalovu, vysílají každá jednoho assistenta jemu k Za naši zvolen Polák P. Ledochowski.

iznávají, že vláda bude bezmocna proti církvi, když tato řekne zříditi společenstva náboženská. Akce odštěpenská mnoho nebuje. Liberali se k takovým spolkům nedají, poněvadž by v nich usili mnoho platit, aby si je udrželi, a praví věřící k nim nepůjdou. roto také schůze H. Houxe, který dříve v Římě zastával nějakou nkci katolicko-spolkovou, a teď vyzýval k utvoření spolků podle ového zákona, vyzněla velmi chabě. Návnadou pro tvoření spolků atolických měla býti hrozba Houxova, že katolíci padnou za oběť ongregacím a řádům, neutvoří-li spolky. Ty totiž jediné pak zůstanou m jako služebníci náboženští k disposici. Rozhodnutím biskupů neořit společenstev odpadají také všecky ty těžkosti, o jakých inule jsme se zmínili a jaké by působily otázky o laickém vlivu budoucích společenstev samo sebou vznikající.

Na sjezdu uherských katolíků pořádaném v Pešti koncem áří povolil přípravný výbor rovnoprávnou účast z národností uherských. ěmcům a Slovákům vyhraženi též řečníci slavnostní a účast v řízení řeči jejich připuštěny k jednání. Pro tento ústupek jistě chvály odný vyzýval peštský slovenský kněz Dr. Pavel Žiška Slováky ku ojné účasti.

Na sjezdu mohla se snad udati příležitost stížnosti a protestu eřejného, nebo aspoň soukromého proti pronásledování kněží slovenských. Poměry na Ružombersku a Liptovsku zatčením a vězněním Hlinkovým vyvolané, trvají dále. Lid nechodí do kostela ke kněžím protivným a odbývá své pobožnosti bez nich. Z Říma požádán byl prý biskup Párvy, jak sdělují Lud. (Katolické) Noviny, aby se ospravedlnil. Jednání jeho proti faráři Hlinkovi prohlášeno v Římě za zcela nezákonné. Věc Hlinkovu zastupoval v Římě osobně advokát náměstovský Dr. August Ráth, redaktor „Oravských Novin“ a spisovatel slovenský. — Slováci evangeličtí, ač svou poněkud samostatnější autonomii jsou lépe chráněni shora, než katolíci, také počínají žalovat na pastory i na superintendenty. Při nedávné volbě báňsko-bystřické proti hlasům slovenského lidu zvolili slovenští pastoři superintendentem Scholtze, dosavadního peštského pastora, ač neumí Scholtz ani slova slovensky a je vládní člověk.

*

Srbsko-lužičtí protestanté pomáhají si ke svým duchovním svépomocí. Z lipského bohosloví evangelického by nedostali lidí vyučených vlastnímu jazyku. Proto vždy některý ze žijících pastorů vlastenců podejme se úlohy vychovat evangelický dorost v duchu národním. Po léta už to činí pastor v Hradišti (Hrodźišćeže) Mrózak. Přes prázdniny utvoří se u něho evangelický seminář, v němž budoucí duchovní vzdělávají se v Písmě, katechismu a náboženských úkonech lidových a v řeči lidu. Letos bylo v tomto semináři pět theologů evangelických.

*

Hned když nastoupil nynější biskup stanislavský (sjednocené církve) Chomyšin, počaly se trousit stížnosti z polských far, že nový

biskup nechová se ku polskému latinskému kněžstvu tak bratrsl, jak se to náleží a jak tomu z dřívějška byli zvyklí. Ale později p chάzeli i jiní se stížnostmi. Teď, jak vypravují listy polské i rusín propukly veřejné boje mezi biskupem stanislavským a metropoli jeho lvovským arcibiskupem Šeptyckým. Arcibiskup podniká t cestu do svaté země a zval při tom kněžstvo i lid k účasti téže pouti. Biskup stanislavský pozvání na svou diecesi zadržel a kněž oznámil, že nikoho nepustí. Tu účastníci pouti měli slíbeno, že dostan dovolení přes hlavu svého biskupa od metropolity samého, tak ja pozvání k pouti také ohlášeno v kostelích přes zákaz biskupův m metropolity Šeptyckého. Toto jednání příliš upomíná na bývalé pom v Olomouci. Jen že Stanislav to asi tak dlouho nevydrží, jak Olomo

*

Z Bosny vyhrnula se poslední dobou do světa celá hejna stížn pravoslavných proti katoličení Bosny. V úřadech, na školách, chrám — všude nebezpečí a křivdy. Při tom však i katolíci píšou o útoc a násilí pravoslavné většiny. Zdá se podle toho, že mysli bosensk obyvatelů jsou roztrpčeny zas a podrážděny ve vysoké míře. Neb to obyčejně bez vlivu ze zevnějška. Ze seznamů obou církví, bulhar a srbské v severní Macedonii za rok 1904 podává P. N. Daska tuto statistiku rodin mezi obě církve rozdělených. skopijském okresu (sídlo biskupa srbského i bulharského) srbsk rodin 797, bulharských 4075, v tetovském 752 srbských a 843 b harských, v gostivarském 1539 srbských a 2902 bulharských, v k manovském 1291 srbských a 3635 bulharských, v palaneckém srbských a 4022 bulharských, v kratovském 164 srbských a 24 bulharských, v kočanském 111 srbských a 2411 bulharských, v p šovském 4323 srbských, bulharských není. Na Skopijsku vede se m oběma větvemi tuhý boj a odvádějí jedna druhé příslušníky všemožn způsobem. Agitací let 1904—5 vyhráli Srbové, kteří získali, ač js vyjma Prešovsko všude v menšině. Srbové totiž získali 13 rodin a ztratili jen 227. Srbové tedy v oněch 8 okresích na Skopijs byli by vzrostli z 8996 na 10.158 rodin, Bulhaři pak zmenšili se 20.269 na 19.107 domů. Zprávy o visitaci v arcibiskupské ku záhřebské doplněny zatím takovým vysvětlením, že se jednalo žalobu vlády uherské pro nepořádky v hospodářství na statcích ar biskupských (při kácení lesa).

*

Spor s řeckými biskupy v Bulharsku, rozbořevší v široké „pohromy" řeckých kolonií, neutichnul a vede se dále, už na ulicích, ale v kancelářích ministerských. Biskup anchialský drž je ve vězení v klášteře v Slivenu, ježto lpí na něm vina, že dal pod k řeži v Anchialu. Mesemvrijský a sozopolský utekli do Turecl varenský se dosud nemohl ujati své vlády, zbývá tedy jediný met polita plovdivský. Zdá se, že bulharská vláda vystoupí vůbec pr samostatné řecké organisaci církevní v Bulharsku. Podle kanonů c kevních tak ve východní, jak i v naší západní církvi nemůže jed

město býti sídlem dvou biskupův a hlavou dvou diecesí (u nás je výjimka pro různé obřady). Tak je nemožno, aby v Brně na př. sídlil biskup český a vedle něho biskup německý. Ba bráníme se i tomu, aby země se rozdělila podle národnosti na diecese čistě české a čistě německé, třeba s různým sídlem. Bulhaři mají to vnuceno od řeckého patriarchatu proti všemu znění církevních kanonů. Řekové jsou v Bulharsku organisovaní ve své zvláštní diecese a mají své zvláštní biskupy, kteří ve dvou případech obrali si táž sídla, jako biskupové bulharští. Byla-li by ještě v kanonech jaká oprávněnost pro biskupství řecké v Mesemvrii, Anchialu a Sozopoli, nemůže býti oprávněno arcibiskupství plovdivské a varenské. Ovšem řecká církev v tom nevidí žádného porušení kanonů, protože Bulhaři domohli se proti ní téže výminky v Macedonii, ustavivše si svou organisaci církevní vedle řecké a kromě toho kanony jí nevadí proto, že Bulhary pokládá za nekanonicky organisované, za schismatiky, vůči nimž žádné kanony neplatí. Pro malý počet Řeků 60—80 tisíc v Bulharsku, bylo by ovšem možno domáhati se na řeckém patriarchovi jednotné organisace spolu s bulharskou, kdyby Řekové uznali církev bulharskou za kanonickou. Ale toho od roku 1874 Řekové neuznávají, stále Bulhary prohlašujíce po oddělení za bludaře, schismatiky a poskvrněné. Zrušení řeckých stolců biskupských v Bulharsku pak vadí ještě něco, ztráta pěti tučných prebend pro řecké hodnostáře církevní. Spojeny s biskupskými úřady dosti vysoké příjmy (od 45 do 70 tisíc piastrů = 4500 až 7000 zl.), a těch se nebude chtít řecká církev vzdáti, kdyby už a i bulharské schisma bylo zrušeno a odvoláno.

*

Práce a návrhy předsoborné komise ruské teď teprv po něčem docházejí rozboru a ocenění v tisku ruském. Vedle jiných ustanovení, jež ostře ztepána, je to i návrh pravidel na ochranu víry a počestnosti. Podle pravidel těchto měly se zříditi zvláštní komise censurní, které by bděly nad literární činností kněží, a zvláštní soudy církevní, které by soudily nad přestupky a proti víře a mravům a kázni od duchovních osob tiskem spáchanými. Soudy ty měly by právo duchovní trestat až i sesazením z úřadu a vyloučením ze stavu duchovního vedle jiných disciplinárních trestů církevních. Návrh tento přijat velmi nemilostivě jako hotové vzkříšení středověké inkvisice, jako zhoršení všech policejních opatření dosavadních. Co nebylo ani za absolutismu a caesarismu církevního, to má dostat kněžstvo ruské údělem za konstituce a svobody církve ruské! To prý v Rusku vyrůstá zrovna „papismus“ v nejhorším slova smysle, jakého vůbec ani západní historie nepoznala, praví týdenník „Cerkovnaja Obščestvennaja Žizň“ („Církevní společenský život“). Myslíme, že Rusové nemusí nikterak „strašáky“ a „hrůzu“ na své lidi pouštět ze západní historie, že jí mají ve své vlastní až nazbyt!

Politická a socialní revoluce, jaká Ruskem otřásá už druhý rok, provedla už i na ruském venkově své obrodné dílo. Sedláci ruští zcela se odvrátili od svých duchovních otcův aspoň v mnohých obcích a při-

cházejí jim už i se — sazbou štolovou. Poněvadž však Rusk
nemělo Josefa II a tedy nemá sestavené úřední normy, podle níž b
se mohlo říditi, tu si pomáhají jinak. Starostové svolávají obecní hro
madu a na obecné hromadě určí poplatky za všecky kněžské úkony
A kněžstvo farní má se podle obecního předpisu říditi. Také sypano
a podobné dávky, jaké si duchovenstvo po obci vybíralo, na mnohýc
místech odřekli! Odnímání půdy pánům a zapalování jejich dvor
zkušeno také i na církevní půdě a na farských budovách v některýc
obcích. Vidět, že socialismus a pokrokářství ani v Rusku nebude ni
zvláštního!

Věda a umění.

„Česká Matice technická“ oslavila letos své desítileté trván
V „Živě“ Jílek podává přehled její činnosti. Vedle povzbuzení a p
vznesení stavovského byla to především vědecká svépomoc, kterou mě
Matice na mysli. Pro vydávání odborných knih technických musi
býti založena zvláštní společnost, nakladatel soukromý by nebyl převz
vydání spisů tak specialních. Za 10 let trvání od roku 1896 do 190
Matice vydala 17 spisů větších našich předních stavitelův, inženýrů
techniků. Bylo by bývalo možno vydati jich ještě více, práce se n
bízely, ale prostředky nedovolovaly. Dosud vydaná díla pohltila nákla
129.000 korun. Chystají se mezi jinými pro příští dobu dva slovník
Berouškův „Slovník textilní“ — průmysl to, který po stoletém sko
odcizení počíná zase býti náš — a Votočkův „Technologický slovn
chemický.“

*

K „Casopisu moravského musea zemského“ přiloženy tři prá
zpracované komisí pro přírodovědecký výzkum Morav
Jsou to dvě práce, popisující ptactvo (Jiří Janda okolí kroměřížské
a J. Dostál okolí lanštorfského) a třetí Dr. M. Remeše geologická (po
vrstev křídových u Klokočova). Práce tyto ukazují, jak soustavný
prozkoumáním země naší můžeme se dověděti skutečně zajímavých v
o domově svém, věcí, kolem nichž jinak bychom chodili nevšímavě. J
takovéto všestranné poznání domácího koutku by teprv učinilo každém
z nás pobyt ve vlastním kraji milým a zajímavým. Také méně by
ničilo a pustošilo na tvářnosti tohoto kraje, než jak se to dnes namnoze či

„Selský Archiv“ vyzývá ku hledání starých zaniklý
osad podle názvů místních. Zanikla-li kde totiž nějaká osada, po
les, louka nebo všecko širé okolí, které po zaniklé vsi zůstalo, podrž
název podle ní utvořený. Tak zanikla-li na př. osada Dalenovice, mí
po ní zůstavší slulo Dalensko, Dalenky, Dalenovy. Takových jm
jest na Moravě mnoho a skoro vždy označují skutečně osadu zaniklo

Ba i jména osad takto tvořená možno vysvětliti jen tím, že přenesena z pustého místa na novou osadu na témže místě vzniklou (na př. prý Krásensko na místě staré osady Krásna, Hlinsko na místě osady Hlinného a pod.).

V témže časopise horlí redaktor proti moderním našim pozdravům: dobrý den, dobrou noc, má úcta, bez ducha přejatým od cizích národův a ani jazyku ani duchu našemu neodpovídajícím. Staročeské pozdravy prý byly: „Bůh pomozi" a „Vítej pán". Pozdravy hornický „Zdař Bůh" a sokolský „Na zdar" jakož i pražský „Tě Bůh" jsou prý třebas nové, přece jen dobře a správně tvořené a významné. Staročeské pozdravy tak byly všeobecné, že i Němci (rakouští) je tehdy od nás přejali, pozdravujíce se navzájem „Poppomuz" a teprve výsměchem svých vlivných spisovatelů byli od toho odnaučeni (Helbling kolem roku 1280). „Boh pomozi" uchovalo prý se ještě na Valašsku.

*

Dr. Zdeněk Tobolka vypisuje v „Nár. Listech" těžkosti, s jakými se potkává dílo jeho „Česká Bibliografie", dosud pomocí České Akademie vydávaná. Podnik tento nenalezl milosti u českého obecenstva, ani u samých knihkupců ne, kteří sice stěžují si na nedostatek přehledův a seznamu knižných, ale ani svůj „Český bibliografický katalog" si nedovedli udržeti. „Českou Bibliografii", jíž vydáno tři ročníky (1902—1904), pak nepodporovali s výmluvou, že nemá pro ně ceny, poněvadž vychází příliš pozdě, o rok později teprve registrujíc českou literaturu. Autor tedy sám zoufá nad tím, že by se česká bibliografie udržela ať tak či onak sestavená a vydávaná a přichází s návrhem, aby nám naši bibliografii sestavovala — vláda. Vlastně státní knihovna rakouská, kam se odvádějí povinné exempláře všeho co tiskem vyjde. Tato povinnost není nijak kontrolovaná u nás, nic z ní občanstvo nemá, tedy by bylo záhodno zavázat úředně knihovny státní, aby vydávaly tiskem seznamy všech povinných došlých výtisků. Seznamy tyto pro nás Čechy by měly cenu jediné a úplné naší bibliografie, k níž bychom takto došli bez obětí a beze strachu o úspěch obchodní. Stát by pak podnikal jen to, co už jednou zavedl — za Bacha, kdy vydával svým nákladem celou bibliografii rakouskou, jíž jen z úspory pak zase zrušil.

*

Rozohnili se na naší i na maďarské straně někteří idealisté političtí pro utvoření česko-maďarského přátelského svazu. Zůstane to asi při pouhých idealních názorech a pokusech těch několika výjimečných politiků, ale vzpomínky, debaty a všeliké návrhy už vyvolány. Jedním z praktických a dobrých důsledků bude snad hojnější učení maďarštině (zavedena v Praze letos na obchodní škole), ač právě v praxi dosud se dalo vycházet dobře s němčinou. Ale kdož ví, bude-li tak i na dále. Na sbratřování toto pohlíželi žalným okem Slováci. Vzpomnělo se při tom vyjednávání Riegrova s Tiszou r. 1881, že i Rieger tehdy byl prý hotov za maďarskou pomoc a maďarské přátelství zaprodati Slováky. Nebožtíka Riegra hájí v tom ohledě

K. Kálal ve „Slov. Týždenníku“ (37) před takovou pomluvou. Z celého smýšlení Riegrova, z té jeho veliké lásky ke Slovákům, z jeho stálého přesvědčení, že na Slovensko se nesmí nikdy zapomínat, jakož i z přímých výroků jeho a z výroků svědku tehdejší doby vyvozuje Kálal, že Rieger nebyl schopen takové politiky. Svědectví mu vydává srbský politik Polit-Desančić, který v „Braniku“ srbském uvádí, jak mezi Riegrem a Tiszou byla řeč i o Slovácích a že Tisza, ač i jinak všecky české podmínky zavrhnul, při zmínce o Slovácích se tvářil, jakoby ho vosa byla uštípla. Kálal hájí i dnešní politiky, že svými návrhy maďarského přátelství nechtějí odstrčit Slováků, a doufají, že uzavřením přátelství i jim lépe prospějí.

*

Slovanský sjezd novinářský tentokrát v Uh. Hradišti k vůli Velehradu pořádaný, nic neuskutečnil ze svých starých přání, ale přece poněkud přiblížil některé věci blíže konci. Tak zřídí se slovanský novinářský svaz na těch zásadách, jaké vyžaduje mezinárodní organisace novinářská, aby celý svaz i jednotlivé skupiny jeho mohly vystupovat na sjezdech mezinárodních. O zpravodajské kanceláři sděleno, že je zatím skoro neuskutečnitelna. Vláda sama předně nechce dáti koncessi nové zpravodajské kanceláři, a ostatně jednotlivé národy nemají na své samostatné kanceláře ani prostředků. Za to slíbeno zaříditi a upraviti dobře služby zpravodajské ze všech zemí slovanských pro samy slovanské listy. — Místopisný slovník slovanský pro novináře velmi potřebný slibuje vydati redaktor Politiky pražské J. Kummer, a letos oznámil též, že slovník je blízek svému zakončení.

*

Dvě práce prohlášené za velmi pozoruhodné dávány počátkem nové saisony divadelní na polských jevištích: Tadeaše Rittnera tříaktovka „W małym domku“ a Jana Kasprowicze tříaktová báseň „Uczta (hostina) Herodyady“. Zvláště Kasprowiczova práce cení se vysoko, jako básnické dílo. Jako drama není na vrcholu umění, ale jako báseň stojí prý mezi nejlepšími věcmi, kdy o tom námětu vydanými. Těsnější svazek vzájemnosti, jaký spolu mluvily Slovinská a Charvatská Matice, projevil se letos i tím, že Hrvatská Matice snížila pro Slovince roční příspěvek na 3 K, vydávajíc jim však všecky podíly jako za plný příspěvek. Zařadí kromě toho i některé slovinské příspěvky do svých knih.

V Postojně postaven pomník básníku a žurnalistovi slovinskému Mir. Vilharovi. Pocházejí od něho písně nejšíře známé (Mila lunica, Zagorski zvonovi, Po jezeru bliz Triglava a j.). Syn zvěčnělého (1818 až 1876) jest chvalně známým hudebním skladatelem slovinským.

Jihoslovanstvo žilo celý srpen a září v samé vzájemnosti a samé slavnostní náladě: všesrbský sjezd učitelstva a návštěva učitelstva toho v Bulharsku, sjezd a výstava jihoslovanských výtvarníků, sjezd spisovatelů jihoslovanských, sjezd studujících jihoslov., pěvecké návštěvy charvatské „Kola“, slovinské „Ljubljany“, sokolské slavnosti

a návštěvy jihoslovanských i česko-polských hostí, výlet zádruh srbských do Bulharska i s českými hostmi jejich, výlet gymnasijních professorů srbských do Sofie, srbské slavnosti mišarské, záhřebské výstavy: dobytka, ovoce, plodin zemědělských, hospod. strojův, umění atd. Toť zajisté úrodná doba, jaké Jihoslovanstvo dlouho už nezažilo, a kdož ví, zažilo-li vůbec kdy.

Vedle několika nových operet (Zajce, Albiniho, Muhviće) obohacena charvatská literatura dramatická i několika jinými novinkami. Kromě Begovićovy už dříve zmíněné „Marie Walewské“ z historie Polsky, jež dávána za slovanských dní v Záhřebě, rozruch svým obsahem vzbudila i Milinović-Ogrizovićova 4aktovka „Prokletstvo“ z dějin charvatských. Katolicko-národní vytýkají dramatu tomu nepříznivé církvi podání historie.

O „slovanské jednotě“ u příležitosti sofijských dní rozhovořil se i „Cerkoven Věstnik“ bulharský. Jak by prý to bylo snadné dorozumění, kdyby katolické kmeny slovanské nebyly odhodily azbuky a nebyly odložily řeči bohoslužebné slovanské, která pro vzájemnost mezi pravoslavnými jest velikého významu. Ona sbližuje pravoslavné národy kulturně tak, že nejen intelligenti tuto pospolitost cítí, ale i prostý lid je si jí plně vědom a povznášen jest jí k nezvratnému vědomí národní jednoty. Jistě správný názor, jenže už přítomnost sotva napraví, co minulost zkazila, přes všechen obrod snah cyrillo-methodějských.

Bulharské nové národní divadlo otevřeno bude 1. října po st. kal., ač sotva na stále, neboť dohotoveno bude vše ve vnitřku sotva až v listopadu.

Návštěva sofijské jihoslovanské výstavky (500 prací na ní vyloženo) dostoupila počtu platících osob 3400 za šestnáct dní. Bulharské listy jsou touto vysokou návštěvou rozradostněny!

Italská operní společnost Massiniho po dva měsíce v Sofii měla skvělou návštěvu a před odjezdem — do Plovdiva — stále ještě obecenstvem zdržována a na rok zvána znova. Úspěch cizího umění na důkaz, že italské pěvecké a hudební krásno jest Jihoslovanům přece jen nejbližší!

*

Dogmatismus vědy prodělává dnes svou význačnou fasi; otřásá se jím, a to z řad samých učenců. Fysikové — dí Sorel v Revue de métaphysique et de morale — pohlíží dnes na vědu jako na hypothetickou. „Historie současné vědy zjevuje nám však ještě něco paradoxnějšího: kdysi přikládala se velká cena pravděpodobnosti hypothes; dnes se jim nepřikládá cena žádná... Dnešní učenci nevěří již prakticky determinismu.“ Tak se časy mění!

*

O idei vědy v dílech Poincaréových pojednává v „Revue philosophique“ (1906, Juillet) v článku „La commodité scientifique et ses conséquences“ J. Sageret a dochází k důsledku: „Idea vědy obsažená v dílech Poincaréových modifikuje ideu Comteovu, která staví mathematiku mezi vědy, a sice v jich čelo. Poincaréova idea vědy neboří méně

metafysickou ideu vědy, v souhlasu s positivisty a týmiž prostředky. Ona však doplňuje toto dílo, dík pojmu „commodité“ (pohodlnost, příležitost, vhodnost) na vědu aplikovanému. Metafysická idea vědy trvá tudíž skutečně dále pod formou mathematické idey vědy; a znova pak mate zase přírodu s geometrickým prachem řízeným theoremy, které vyplývají z věčného axiomu.“ Pojem Poincaréovy „commodité“ ničí však tuto budovu, číníc z mathematiky prostředek a ne objekt poznání

*

Francouzský historik René Pichon ve své zprávě podané historicko-archeologické akademii francouzské (akad. des inscriptions et belles lettres) vynáší proti dosavadnímu názoru historickému důležitost panegyriků dvorních, kteří psali o činech císařů římských. Probírá panegyriky Konstantinovy. Usuzuje, jak zcela správně obrazí se v nich: boj obou světů na dvoře císařském, pohanského a křesťanského. Panegyristé Dioklecianovi a Maximianovi mluví zcela jinak než Konstantinovi. Ale i tito mluví často a zvláště zprvu tak, že zřejmo vidět ještě tu sílu pohanství na dvoře císařském, a teprve znenáhla přechází se ku křesťanskému smýšlení, jež zůstává však stále až do smrti Konstantinovy přece jen poloviční. Celkem shledáno u panegyriků: za Maximiana oddanost zřejmě pohanská; za Konstance už jakýsi způsob vlažnosti; na počátku vlády Konstantinovy zmatená úcta k Apollonovi; po obrácení jeho, filosofie skoro monotheistická a po osmi letech už monotheismus skoro křesťanský.

*

Francouzský archeolog Morgan ve svých objevech v městě Susách (v nynější jižní Persii) objevil též úlomky dvou alabastrových nádob s hebrejským nápisem. Nápis je v řeči fenické, ale písmo je hebrejské svým tvarem z doby před vyhnanstvím Nádoby nemohou pocházeti tedy z pozdějších loupeží a válek, jež měly vyhnanství židů za následek. Jsoutě starší. Jsou krásně z alabastru hloubené a vykazují se jemností práce. Pravděpodobně pocházejí ze sbírek královských parfumů a byly od některého ze starších králů židovských poslány darem do Sús, tehdejšímu některému vladaři. Na neštěstí nádoby nedají se doplniti na svou velikost. Podle nadpisu míry své. přesvědčili bychom se aspoň správně z nich, kolik měřil hebrejský log a hin, o čemž máme jen pouhé dohady. Zdá se, že větší nádoba měřila 6 1/9 litrů, takže hin by měl 6 1/2 litrů, a ne jak dosud se za to mělo 6 nebo 9 litrů (malý a velký).

Po devítileté práci v Susách J. de Morgan (vysl. min vyuč.) odkopal z povrchu už asi 9 desítin. Ssutiny tyto představují dobu arabskou, Sasanovců, partskou, Seleukovcův a Achameovců; spodní vrstvy starší doby před assyrskou okkupací objeveny zatím z polovice Až po elamitskou dobu vrstva ssutin byla 5 až 8 metrů silná a zbytky všech dob tu byly dosti pomíchány. Zbytky ze staré doby, většinou anzanskou řečí a klínovým písmem psané, obsahují mnoho z historie králů od 12. do 7. století před Kr. Ale jsou tu i úlomky, jež náleží 21. věku před Kr. (král Hammurabi), ba i 37 věku před Kr. (krá

Dungi z Ur!). Nálezy jsou veliké důležitosti a mnoho nového nám odhalují. Třeba je však důkladně prozkoumat a systematicky zpracovat.

*

Německý biolog L. Rhumbler, který se poslední dobou zabývá pozorováním životních funkcí prvoků (amoeb) pronesl domněnku, že pohyb, reakce životní, přijímání potravy a vyměšování u těchto jednobuněčných živoků dají se zcela dobře vysvětliti pouhými mechanickými a chemickými silami. Už jednou o této jeho theorii jsme se zmínili. Rhumbler pokračoval zatím dále a nedávno uveřejnil nový výsledek svých pozorování a pokusův o povrchových funkcích jednobuněčníků. Trvá na tom, že i tu jest mnoho pouhou mechanikou kapalin vysvětlitelno (kapečky šelaku a jiných hmot ve vodě úplně stejně se chovaly). Ale na konec přece praví: „Ale porovnávání malých krůpějí a jejich mechanických sil s amoeby v jejich pohybu jsou vlastně jen dvě parallelní řady nosičů docela disparatních i vedle mechanických sil podobně působících jsou v nich zcela od sebe odlišné chemické mohutnosti. Snad už i v samé amoebě jest jakási miniaturní ‚psyche' (duše). Ale jistě jsou to jen maličké nároky, jež klade život na schopnosti a síly této miniaturní psychy. Vždyť pro sám pohyb amoeby na př. stačí, aby na některém místě povrchu nějakým způsobem dán byl podnět ku endo-ektoplasmatickému pochodu (ze zevnějška dovnitř plasmatu a odtud mechanickou reakcí ven, to jest tlakem a protitlakem), aby se amoeba určitým směrem dala do pohybu, beze vší jiné příčiny a bez pomoci té své miniaturní psychy a tak dlouho se kutálela ve svém prostředí, až ji zase podobný nějaký podnět zastaví nebo jiným směrem obrátí.“ Tak i Rhumbler jako monista přichází k požadavku nutné životní psychy už i u nejnižších jednobuněčných živoků, jichž všecky funkce dovedl by si jinak vysvětlit čistě mechanickým a chemickým processem hmoty.

*

Otázku vývoje druhů stopují nyní učenci jiným směrem, než jak Darwin a jeho první stoupenci vývoj ten si myslili. Vývoj druhů děje se mutací a mutace samy střídají se s dobami stálosti, jak de Vries míní. Jsou však doby, kdy nějaký druh jest jakoby ve stálé mutaci, kdy z jakési životní energie, neznámo čím vzbuzené, neustále nové a nové formy se odvozují. Na „Carnegiově ústavu“ v Chicagu professor D. F. Mac Dougal snažil se umělým způsobem pohnouti rostliny k mutaci. Pokus se osvědčil vstříknutím rúzných roztoků solných pod semeník před oplozením. Semena vyvinutá dala pak vznik docela novým bylinkám.

Zajímavo je, že mutací netvoří se odrudy vždy jenom účelné, ale často zcela neúčelné, k sebezachování a k boji o život nevhodné. Tak u Frankfurtu n. M. nalezena odruda šalvěje luční, jež měla pouze ženské květy, a to tak zakrnělé, že ani hmyz nemohl přelézáním po nich je oploditi pelem přeneseným z obojakých květů příbuzné odrudy šalvějové. Šalvěj tu tedy mutovala ve formu zrovna k zahynutí odsouzenou. Odruda ona chována je uměle v zahradách

botanických v Berlíně a Frankfurtě. Oplodňují ji uměle pelem z květu obyčejné šalvěje. To je tedy doklad mutace naprosto bezúčelné. V přírodě by ovšem odruda ona zanikla, nebo znova nějakým způsobem mutovala.

*

Zemřeli. 19. srpna St. Šachovský, professor práv a spisovatel polský. — 24. srpna Ivan Lepušić (* 1854), spisovatel povídkář charvatský („Bosančice“). — 25. srpna S. Sremac (* 1855), z nejlepších srbských románopisců (srbský Jirásek); N. N. Šachovský, ruský žurnalista a spisovatel (náčelník censury a ředitel telegrafní kanceláře zpravodajské). — 28. srpna H. Lopaciński, polský historik a ethnograf. — 29. srpna N. P. Sobko, umělecký kritik ruský. — 8. září V. Březina, český malíř-krajinář ze školy Mařákovy. — 9. září A. Rembowski, člen akademie krakovské, učený právník a spisovatel. — 19. září J. V. Lego (* 14 září 1833), skriptor musejní knihovny, český spisovatel, pěstoval slovanské řeči. — 21. září A. Klose, městský úředník pražský a český básník. — 23. září J. Flekáček, učitel na Žižkově, český spisovatel pro mládež.

Zprávy národohospodářské.

Zmínili jsme se nedávno o povinnosti českých bank a českého kapitálu přispívati k financování podniků českých, které budou se ze soukromých převraceti v akciové, zvětšovati, podle nového zákona o společenstvech s ručením obmezeným vznikati. Banky naše snad mnohdy nevystačí, včas nepřiskočí, nenabídnou výhodných podmínek, a tak se stane, že v podnicích dosud čistě českých angažuje se vídeňský kapitál. A stalo se už. Závod boleslavský na výrobu motorův a kol donucen byl na svou přeměnu utéci se k bance vídeňské. Zdaž oprávněně či neoprávněně, těžko i blíže stojícím bude rozhodnout. A nebude asi poslední!

Průmyslový rozmach viditelný jest letos na výdělku státní cedulové banky, která letos vykazuje zisk neobyčejný a obchod už dávno nebývalý. I sám stát jako pouhý částečný účastník na zisku banky dostane letos, jak se za to má, na 7 mil. korun, kdežto vloni naň připadlo něco přes dva mil. korun!

*

Charakteristický jest pro naše poměry soukromé i státní případ se zlatými doly kasejovskými v Čechách, jejž vypravuje kdosi v „Nár. L.“ (275). Opuštěné zlatodoly kasejovské prozkoumal vrchní lezec mostecký inženýr J. Bambas při svých studiích hornicko-geologických. Pobídnut dvěma českými odbornými spisy o českých zlatodolech (Barvíře a Pošepného), veden byl k poznání vydatnosti žil kasejovských[1]) za dob dřívějších. V dolech opuštěných nalezl zřejmé stopy toho, že

[1]) Kasejovice v západních Čechách mezi Blatnou a Nepomukem.

v letech 1770 dolování musilo býti opuštěno pro nával vody. již tehdy nebyli s to vyčerpati pro nedostatečné pomucky strojové. Také tehdejší způsob vydobývání drahého kovu z křemene buď rýžováním (vypíráním nebo ohněm nevyplácel se na žilách chudších. Dnes dobývá se zlato cestou chemickou, vyluhuje se sloučením s cyankalim. J. Bambas shledal v kasejovských dolech příznivou půdu pro obnovení práce, ale neměl kapitálu do počátků, jež měly podati důkaz výnosnosti. Nabídky českým kapitalistům činěné zůstaly úplně oslyšeny. Nikdo neměl důvěry a ani stovkou nechtěl pomoci! Mezitím Angličané a Francouzi přišli zkoušeti dolování na okolních zlatodolech (v Roudném a jinde). Za pomoci kapitálu německého, který byl ochotnější, okupována část území kasejovického a počato v říjnu 1901 asi stem kutišť. Ze starého jakubského dolu vzaty první zkoušky z rudových žil. Úlomky poslány do Vídně říšskému geologickému ústavu na prozkoumání, jiné poslány do Magdeburku, jiné do Prahy. Zkoušky daly překvapující výsledek: hojnost zlata byla taková, že tuna horniny dala v jedné zkoušce 21 gramů zlata, v jiné 12 gramů, v jiné 135 gramů zlata a 45 gramů stříbra, a ještě v jiné dokonce 326 gramů zlata! A dolování se vyplácí plně, dá-li tuna 6 gramů! Teď teprve nedůvěra byla prolomena a naši lidé také už začali nabízet kapitál, ale daleko ne s tou ochotou jako Němci říšští, kteří nabízeli hned několik milionů. Roku 1905 v letě počalo se dolovati a výsledky byly přeskvělé. Z Berlína nabízeno za doly 16 mil. marek. Rakouský erár, který dříve také nebylo možno k ničemu pohnouti, teď projevil chuť už se šťastnými podnikateli vyjednávat. Podnikatelé ukázali se vůči státu povolnými a část svých kutišť kasejovských odprodali mu za dva miliony korun. — Jak vidět, naši lidé i v hotové kalifornské horečce kolem sebe zůstávají nesmělí a váhaví. Je to však přirozené, že nemajetný nechce obětovati na nejisto své poslední. Ale chybou je to přece!

*

Ministři obchodu a železnic uspořádali projížďky po zemích našich a polských, aby shlédli a poznali potřeby i požadavky kraje. Je to snad znamením, že naše řeky konečně stanou se též opravdovými a moderními hospodářskými silami; dosud vedle nepatrných prospěchů ze zásobování vodního a z dodávání hnací síly několika mlýnům více škody přinášely, odlučovaly místo aby spojovaly, vylidňovaly okolí své místo aby populaci přitahovaly. Zřejmo je to především na Vltavě, jež jest po celém svém toku až po Prahu pusta a bezlidna, a na dolejší Moravě, jež od Hodonína jest na březích svých neobydlitelna a tvoří širokou písečnou poušť kolem sebe. Přímou škodou bylo zvláště toto zanedbání Moravy po celém toku jejím. Konečně však ohlášeno, že maďarská vláda přivolila k regulaci tohoto dolního společného toku, a tak tedy i ve středním a horním toku řeky přijde pak asi k brzké nápravě.

*

V prvních dnech září koná se čtvrtý právnicko-hospodářský sjezd polský v Krakově. Na sjezd národohospodářů položeny jsou tyto otázky: Dra. L. Bilińského: O mezinárodních výplatách — a sborové

otázky „Parcelace“ a „Emigrace“, o nichž pojednávají nejlepší národní ekonomické síly theoretické i praktické: professor Grabski, Dr. Hęcia, Dr. Kolischer, Rujnowski. Rychlewski, Staniszewski, Dr. Rakowski, Dr. Benis, Dr. Pazdro, B. Wasiutyński. Obě otázky: parcelace i emigrace jsou palčivými v životě polském. Obě nutno řešiti ve všech třech záborech jinak; obě mají v každém z nich zcela jinou povahu a jiný význam. O řešení jejich pokoušejí se ve všech třech částech a všude s jiným zdarem. Nejhůř poměry v obou směrech leží v — nejsvobodnějším záboru, v Haliči. Tam je rozdrobenost venkovského selského majetku největší, výdělky průmyslové nejmenší a tudíž bezpomocnost lidu a z toho následující stěhování a sháňka po půdě nejsilnější. Sjezd národních hospodářů polských sotva v té věci více bude moci poraditi, leda že otázku probere a osvětlí.

*

V „Przeglądu Polském“ podává professor lvovský Dr. St. Grabski historii hospodářského ruchu v Polsce porozborové. Ve stati týkající se let 1809 až 1812 podán obraz tehdejších snah vyvaziti selské (zemanské) usedlosti zpod tíže dluhové, jaká na nich ležela. Přese všechen živý zájem politický, s jakým Poláci tehdy stále stopovali pohyby velikého císaře a snažili se o osvobození polorozebrané otčiny své, přece tehdy zmítala myslemi i hospodářská otázka vyvazení dluhů. Podán tu obsah spisův a polemik tehdejších navrhovatelův a šiřitelův otázky té: Bielského, Węgrzyckého, Miączyńského, Wyczechowského, Dembowského. Zadluženým statkářům mělo se přispěti ne jak v sousedství to činili mezi slezskou šlechtou vzniklé „landschafty“ (ústavy pro úvěr pozemkový na vzájemnosti založený), ale tou asi cestou, jakou dnes se k témuž cíli kráčívá, zřízením umořovací renty za podpory a vedení státu. Tím hospodářská tehdejší politika polská jeví se na značně vysokém stupni; škoda, že pod novými politickými zmatky zapadla zcela se svobodou Polsky.

*

Carským úkazem a následujícím nařízením vlády ruské usneseno vydati selské bance vhodnou údělnou (císařskou) a státní půdu, aby byla rozprodána mezi malozemné sedláky. Mezi požadavky rozpuštěné dumy stálo to v agrárním programu všech jejích stran, že na řešení agrární krise má býti rozdělena všecka vhodná státní a údělná země. Car a vláda v tom tedy vůli dumy vyhovují. Kdyby se ty úkazy byly vydaly před rokem nebo přede dvěma lety, bylo by se zachránilo Rusko před nejhoršími bouřemi a zmatky; všecky ty spálené a zničené miliony v bouřích selských a ty zmařené životy, ta zničená přičinlivost a pokoj tak mnohých krajů byly by zůstaly uchovány! Ale vlády ruské mají tu vlastnost všem konservativním vládám společnou, že se dávají ke všemu nutit a dohánět velikými bouřemi, a tak se všemi reformami přicházejí pozdě — až už jimi málokoho uspokojí.

Ale slíbený rozprodej státní a údělné půdy přece jen učinil dojem dojem mohutný. Ne všude však žádaný a čekaný! Neukojil chtivosti ale rozbouřil ji a mnohým přinesl zklamání.

Reforma agrární v Rusku následkem socialistických doktrin, jaké ovládají celou intelligenci a jmenovitě řídily všecko počínání rozhodujících stran: národní svobody i strany práce i všech ještě více levých — usnesena šablonovitě, na zásadě rovnosti. Individualné měřítko tedy odmítnuto a vzato pro ni měřítko socialně zarovnávací. Mělo pro sebe ovšem tradici a historický vývoj. Vzato za základ nadělení sedláků v době osvobození jejich (1861). Určen tehdy normalní náděl pozemkový na jednu duši mužskou. A náděl určen tak, aby při tehdejším způsobu techniky zemědělské nebyl na zaměstnání všech sil pracovních u rolníka vystačujícím. Aby rolník vedle něho měl ještě čas vypomoci na panském a v továrnách. A teď když navrhováno, aby se lidu rozprodala půda státní, údělná, církevní i statkářská, vráceno se ke staré normě: určeno, že nemá se při prodeji nebo přepouštění půdy v držení či užívání selské nedávati nikomu více, než co by stačilo na doplnění určité míry normalní. A normou vzata zase ne potřeba celého využití práce, ale potřeba obživy. Tedy rozprodej neponechán volné poptávce a individuelní síle a schopnosti selské, ale úředně omezen. V okresech zřízeny místní komise zeměústrojné, které měly zásobu půdy rozprodejné rozdělit tak, aby se na všecky dostalo až po určenou míru, a teprve po ní ponechalo se místo volné poptávce. Poněvadž však tolik půdy nikde není, aby stačila pro všecky i jen na normu obživnou, a kde jí bude značně více, tam se míní na zbývajícím přebytku kolonisovat noví lidé z přeplněných krajů, proto nedojde nikde ku přesycení půdou, nedojde nikde ani k tomu, aby měli všichni i jen normu obživnou. Tak celá agrární reforma cílí k tomuto dopnutí a povýšení všech bez rozdílu k určitému minimu pozemkovému.

I dosud při rozprodeji půdy selskou bankou brán za měřítko tento zřetel. Ale bylo od něho mnoho výjimek. Teď však od loňského roku stal se pravidlem. Ač i teď si stěžují se strany národní svobody a se stran socialisujících, že selská banka zašantročuje půdu bohatým sedlákům! Výtka ta není pravdivou, leda na tolik, že nekupují ovšem nejchudší, ale prostředně zámožní, nebo celé obce, či skupiny v obcích do spolku, při čemž pak už nehledí se na pozemkovou zásobenost výjimečných jednotlivců v obci a ve skupině.

Banka selská obchody půdou velice rozhojnila po roce 1895, kdy byla reorganisována a po nových úlevách r. 1898 a před vypuknutím války rusko-japonské rozprodej dostoupil vrcholu (r. 1903 rozprodána přes sedm set tisíc desetin, 1 desetina $= 1^{9}/_{100}$ *ha*). V letech válečných obchody s půdou ustaly. Rolnictvo by i v té době bylo kupovalo, ale banka nechtěla v těch stísněných poměrech zahrnovati trh novými obligacemi pozemkovými, jež by byly prodávány leda hluboko pod cenou, a tím by se cena statkův a úvěr byl velmi zdražoval selskému chudému lidu. Proto ustal prodej půdy selskou státní bankou a obnoven zase až v listopadu roku minulého. A poněvadž už nalehání na agrární reformu bylo všeobecné, banka dostala dovolení neohlížet se na nemajetnost kupitelů selských, neohlížet se v mnohých případech ani na to, že nemohou část kupní ceny sami složit, nýbrž

půjčiti jim celý obnos! Ve prospěchu sedláků pak banka nepřistupovala na žádané ceny velkostatkářské, nýbrž odhadovala podle svého a značně ceny proti dřívějšku snižovala. Měla pak nad to i právo draho koupenou půdu v nutných případech dávati i laciněji než sama koupila.

Za takových okolností není divu, že selský lid začal znova kupovat půdu s velikou horlivostí. Transakcí bylo tolik, že značně sesílený personál bankovní ve všech odbočkách na koupě a prodeje uzavírané sotva stačil. A přece byla to právě doba rozjitření selského, kdy agitátory kadetův i trudovíků do lidu vneseno heslo, že lid selský musí zemi dostati od státu i od pánů — darem, a lid také už na všecku půdu právo si osoboval! Přes to nastoupil selský lid přece jen starou cestu soukromých zákupů, nečekaje všeobecného veřejného řešení, všeobecné nadílky pozemkové. Koupě šly tak bystře, jako nikdy před tím. Množství rozkoupené země dosahovalo už množství půdy roku 1903 v témže prodlení času rozkoupené. Za 10 měsíců do konce srpna (od 3. listopadu podle st. st.) rozkoupeno od banky 524.333 desjatin.

Teď přišel v to úkaz o rozprodeji údělné a státní země. Všichni letoší kupci začali litovat, že se unáhlili a zmocnilo se jich roztrpčení proti bance selské i proti změněným poměrům. Mnozí jali se smlouvy už uzavřené vypovídat v té naději, že státní a údělná země bude buď zcela zadarmo nebo mnohem lacinější. A jest možno doufati, že bude o něco lacinější, ač ne o mnoho, neboť odhad její děje se od téže banky, na týchže základech jak odhad půdy panské.

Usnesení rozprodat státní a carskou půdu jest zatím též prostředkem na odvrácení mysli a chtivosti od půdy panské, ale při tom i s druhé strany škodou pro statkáře, neboť najednou trh pozemkový přeplněn půdou lacinou tak, že mnohokrát bude převyšovat poptávku. Statkáři i dosud nabízeli houfně svou půdu na prodej, bojíce se obtíží se sedláky. Zakoupila-li banka roku 1903 na čtyry sta tisíc desetin, koupila teď za necelých 10 měsíců panské půdy už 1,960.731 desetin, plochu to bezmála celé Moravě rovnou! Ovšem banka má právo dále statkářskou půdu kupovat, ale nahromadí se jí půdy v jejím držení spolu se státní a údělnou tolik (na 13 až 15 mil. desetin už teď), že za několik let jí mezi sedláky nerozdělí i při nejintensivnější práci svých odboček i místních zeměústrojných komisí.

Ale zdá se, že za dnešních poměrů množství toto se statky ještě dobrovolně odprodávanými dostačí, aby hlad selský po půdě ukojilo. Hlad ten je místy jen zdánlivý, dělaný! V mnohých krajích volají po půdě právě ti, již jí vůbec obdělávati nemíní, kterým se jedná jen o to, aby svůj nový náděl, o němž si myslí, že k němu lacino přijdou, zašantročili, tak jako zašantročili svůj dosavadní. Jiní opět na čas ve válečné a průmyslové krisi vyvržení z města a z průmyslové práce, teď volají po zemi, ale rádi od ní odejdou, jakmile se jim naskytne práce průmyslová. Skutečné zemědělské vrstvy i tímto rozprodejem 15 mil. desetin, ovšem s nezbytným postupem zemědělského pokroku, se spokojí. A o rychlé zaštípení zlepšené techniky se především musí jednat. Pro špatné — hůř než extensivní — hospodaření jest už dnes celý svět těsný.

V Bulharsku provedeno koncem roku 1904 sčítání a popis rivilegovaných továren. Ve všeobecném sčítání lidu zavedena ż sice od roku 1881 otázka po zaměstnání, jež šíře rozvedena roku 888 a v následujících dvou a v posledním sčítání roku 1905 už proráno povolání systematicky, po vzoru našem a jiných západních států, ž otázku povolání do podrobna a v mnohých směrech vyšetřují. Nefímo i z tohoto sčítání vyplynulo číslo závodů a druhů zaměstnání. le vláda potřebovala zvláštní statistiku té skupiny závodů, které žívaly výhod zákona pro podporu průmyslu z roku 1894—97. Letos tiž vstoupil v platnost zákon onen ve velmi rozšířeném smyslu. Bylo dy třeba a vhodno súčtovat výsledek minulé 10leté periody, dříve, ež nynější zákon definitivně sestaven. Výsledek tohoto šetření odává s rozborem principielních otázek poslední číslo časopisu „Nádohospodářské společnosti bulharské“ (Dr. Jordanov). Napočítáno šech těchto závodů (podmínka nejméně 25 000 fr. základního kapitálu nejméně 20 dělníků) 166, z toho 57 továren na pokrmy a nápoje 51 textilních, 15 chemických, 13 kožedělných, 8 dřevodělných, 8 ovodělných, 6 keramických, 3 báňské, 3 olejárny, 1 papírna, 1 elekrárna. Rozděleny jsou tyto továrny po všech 12 krajích, nejvíce jich e v sofijském a trnovském (po 34), v plovdivském 25, burgazském 2, ruščuckém 16, varenském 9, v šumenském 6, vidimském 5, ve tarozagorském, plevenském a vrateckém po 4 a v kystendylském 2. Nejprůmyslnější města jsou: Sofia (23), Gabrovo (22 — bularský Manchestr), Sliven (16), Ruščuk (15) a Plovdiv (10). Akciových ávodů je ve všem tom počtu 26 a 76 je jich společenstevních, 63 pak ndividuelních Ze všech 166 továren subvencovaných, bylo jich do ydání zákona o podpoře průmyslu zřízeno 100, a po roce 1895 jen 66. Motory jsou jen ve 117 z nich, a to 86 parních strojů, elektromotorů 6; nejvíce jest jich zařízeno na vodní pohon, jeť v nich vodních notorů (kol a turbin) 292. Všechny ony továrny zařízeny základním kapitálem 30,599.433 lvů (franků) a s kapitálem závodním (v obratu) 27,686.470 lvů. Největší základní kapitál uložen poměrně v elektrárně, jež je výminečně velikým podnikem. Z ostatních průměrně vloženo nejvíc v závody keramické (po 320.000), v doly (po 258.000), závody potravinné (256.000), v papírnu (185.000), v textilní (po 147 000) a v chemické (po 103 000). Ostatní mají průměrný základní kapitál pod 100.000 lvů, průměr nespadá pod 50.000 lvů, ač absolutně vzato, do 50.000 základního kapitálu má 57 závodů, tedy třetina. Nadpůlmilionových závodů je 12, nadmilionových 3. Zřejmo tedy, že závody jsou rozhodně drobnoprůmyslné povahy, a že velkoprůmysl ve vlastním slova smyslu zastupuje v Bulharsku dosud asi necelé sto závodů. V počtu těchto privilegovaných a subvencovaných závodů uzavírá se také všecek skoro velkoprůmysl bulharský. Bez subvencí zůstávají jen továrny tabákové, státní závody, dráhy a jejich železniční dílny a ovšem i velkozávody sloužící něčemu jinému, než výrobě (obchody, zábavné místnosti, lázně a pod). Dělnictva v těch závodech má Bulharsko 6144 osob (v tom přes 2000 dělnic). A přece má Bulharsko tak rozšířenou socialní

demokracii, že se dělí na několik stran stále se potýkajících (hlavní js těsní a širocí — pravověrní a buržoasní též zvaní). Ovšem tuto socia demokracii tvoří většinou intelligence, mládež a ztracené existence, jic jest v Bulharsku mezi sesazenými úředníky (při každém režimu úřednictvo vždy měnívalo) a učiteli hojnost.

Rozhled socialní.

Živnostenská a tovární inspekce rakouská, zařízená před 38 le na kontrolu ochranných zákonů dělnických, jest jednou z nejvyd nějších institucí toho druhu ve státech evropských. Nemáme sic u n ještě té moderní vymoženosti, jakou už mají některé sousední stá — nemáme dosud inspektorek, ale přes to v činnosti našich inspekto nezůstává asi po té stránce žádné mezery, neboť neozývá se odnik volání po jejich zavedení i u nás. V organisaci našeho inspektora není také pro ně valně místa. Neboť úřad dozorčí u nás vyvinul hlavně po stránce technické ochrany, a tím směrem stále více důra klade na svou činnost. A tu ženy, dokud nemají u nás technické vzdělání, málo by pomohly. Socialní a mravnostní povaha celé inspek pak u nás ustupuje do pozadí. Hodí se také méně v působnost úřac svědčíc spíše společenskému a soukromému počínání.

Tovární a živnostenský dozor obstarává u nás v Rakousku osob (systemisováno, ale neobsazeno), rozdělených do 34 territoriální dozorčích okresů, centrály a dvou odborných obvodů. Z okresů místní jest jich v Cechách 9, v Dolních Rakousích 6, na Moravě 4, v Hal 3, ve Štyrsku a v Tyrolích 2, v ostatních zemích po jednom. Soln hradsko a Dalmacie připojeny k sousedním okresům Horních Rako a Istrie. Náklad na inspekci tvoří 620.000 K ročně. Podle zprávy minulý rok vydané činnost dozorčí vztahovala se vloni na 22.677 z vodů, z nichž některé i dvakrát prohlédnuty a na 9308 komisí, porá podání, zastání a zakročení. Při 212 stávkách voláni dozorci, aby spr středkovali anebo sami se ku sprostředkování nabídli. Stávek samý bylo však 641. Při úrazech mohli se dostavit jen v 1032 případec ač byli voláni vyšetřit 11.202 úrazy. Prohlédnuté závody činí 22·5 všech závodů podrobených pojištění úrazovému — a tedy asi pěti závodů podléhajících inspekci samé. Továren je v tom 12.935, a prohlédnuty ze dvou třetin. Všecky továrny podrobeny prohlídce, pou v 6 okresech dozorčích (Praha I., Brno, Přerov, Lublaň, Lubno) sko všecky v 5 jiných okresech. Tato nestejnost jest více vinou nedostatl času a osob, vinou terrainu, než nedostatku píle a svědomitosti. Neb počet inspekcí na jednotlivé dozorce připadající jest skoro stejn Práce inspekční, jak vidět, by mohla a měla býti intensivnější — a dnešní personal nestačí, a z úspory zatím se nová místa nesystemisu

kromě toho, ani systemisovaná nejsou všecka obsazena, neboť na ně ní vhodných uchazečů! A přece místa při živnostenském inspektorátě pro techniky skytají dosti pěkné postavení a idealní povolání, ovšem mnohými obtížemi spojené.

Jak už praveno, dozorčí úřad živnostenský u nás vyvinuje hlavně isobnost svou po stránce technické ochrany při práci. Zprávy ročně ývají plny právě těchto momentů, poukazujíce jak na neodstraněné osud nedostatky a vady a přestupky, tak i na nové pokusy vydatější ochrany. Při dozoru na jiná ochranná opatření, týkající se času způsobu práce, vyplácení mzdy, výpovědi a vůbec pracovního řádu, městnávání chráněných osob a podobné body socialní povahy, vylývá na povrch ze zpráv inspektorů obraz o socialní vyspělosti jak městnavatelstva, tak dělnictva i všeho obyvatelstva. Onu technickou ránku ochrany dělnické pozdvihnouti jest více v moci úřadu dozorího, než tuto socialní stránku její. Tam stojí dozorčí úřad leda před ezkušeností aneb slabostí kapitálovou zaměstnavatele, před lehkomyslostí dělníka — tedy má co činiti vesměs s jednotlivými případy a ednotlivci, kde možný je vliv i rozkaz — zde však stojí úřad před elým prostředím a jeho stupněm vývoje, před náladou, před snahami říd a skupin a vliv jeho je přirozeně slabší. Vytknutím, udáním, porestáním (toto činí až soud po udání) jednotlivých případu zdroj zla ení ucpán, není odstraněna možnost opakování. A snad zrovna po dchodu dozorcově vrací se starý řád — nesocialní, zaviněný stupněm rostředí pro lepší dosud nevyvinulého. Zprávy živnostenských inspekorů jsou proto rok co rok hlasatelkami dvojího pokroku: technického, enž jde shora, socialního, jenž jde zdola. Neboť třebas že ochranné ákony porušuje zaměstnavatel, přece vývoj k lepšímu musí jíti zdola — dělnictvo samo musí býti tak socialně vyspělo, aby tato porušení yla nemožna. Samo uvědomění, svědomitost a dobrá vůle zaměstnavatele álo tu znači, neboť působí jen na chvilku, aniž všude přímo může ronikati. Není ovšem ani řeči o tom, že by nemožno bylo ze zpráv onstatovat vývoj a pokrok v obojím směru. Ale bohužel v prvním e jistější a rychlejší, než v druhém — technika rychleji vyspívá, než massy obyvatelstva a jejich socialní vědomí.

*

Švycarsko bylo v září místem dvou sjezdů na ochranu dělnictva. V polovici září zasedala v Bernu mezinárodní konference vlád ro ochranu dělnictva a koncem září zasedal v Ženevě sjezd mezinárodního spolku pro zákonodárnou ochranu dělnictva. První sjezd je tedy sborem úředních osob, sborem vyslanců ednotlivých vlád a států, druhý pak je sborem delegátův od spolku různých zemí vyslaných, od spolku, jež se snaží získávat mysli pro zákonění co nejdokonalejší ochrany dělnické. Druhý sjezd tedy dělá náladu, připravuje mysli, razí cestu k ideám, prvý sjezd už byl za to skutečněním takovéto idey, uskutečněním jednotné mezinárodní ochrany amé. Ženevský sjezd na svém pořadě jednacím pro 4denní rokování měl několik otázek, jež rozdělil do pěti komisí. Každá z komisí jednala

tedy jen o otázkách svého oboru (spolkové věci, jedy průmyslo noční práce nedospělých, maximalní pracovní doba, domácká prá pojišťování cizích dělníků). Ve spolcích těchto zastoupeni jsou n slavnější pracovníci pro socialní reformu ze všech vrstev a tříd. Čes sekce nebo český spolek toho druhu dosud nezřízen, spojeno členst dodává-li náš národ jaké, s rakouskou sekcí. Velice četná je sek říšsko-německá. Konference vlád byla už vlastně zakončením di které už bylo dříve započato a ujednáno. Bernská vláda švycarská dříve totiž byla rozeslala dotazník vládám evropských, americký australských států a v Asii Japonsku, aby se vyjádřily o dvou otázká chtějí-li odstranit noční práci žen a chtějí-li zamezit výrobu zápa s bílým a žlutým fosforem (jenž je velmi nebezpečný působě tak zvan nekrosu). Na otázky tyto už dříve touže konferencí na přetřes vz odpovědělo 13 států skoro kladně. Některé přisvědčily bezpodmíneč jiné kladly menší větší podmínky. Neodpovědělo Španělsko; Norsk Švedsko odpovědělo odmítavě, prohlašujíc nebezpečí bílého fosforu lehké a odstranitelné. Japonsko nesvolilo k odstranění noční práce ani k zákazu žlutého fosforu. Teď tedy, když známo bylo stanovi všech důležitějších států, jednalo se o to, zdaž aspoň ochotných on 13 států by oné dvojí ochrany mezinárodně si nezaručily. Po dlouhý deset dní trvajících debatách ujednáno, že zákaz bílého fosforu zav vzájemně a závazně šest států (Dansko, Francie, Italie, Němec Nizozemí, Švycarsko). Jest však naděje, že i jiné k nim přistou Rakousko mezi přistupujícími asi nebude. Nechce od laciné, třebas ve ošklivé výroby upustit pro dobrý vývoz sirkový. Japonsko, které b a žlutý fosfor ponechává, jest na mezinárodním tržišti velice obávan konkurrentem při vývozu sirek. A k vůli Japonsku i mnohé evrop státy nechtějí — mezi nimi i Rakousko. Zákaz noční práce žen už v státy byl příznivě posuzován, ale těžko se bylo sjednotit na společn ustanovení nějakém. Jsouť poměry různé. Už sám pojem dne a n nebyl stejný. Rozcházela se též mínění o tom, kdo má nad zachovává těchto mezinárodních úmluv bdíti.

Tyto mezinárodní domluvy jsou vlastně více otázkami hospod skými než socialními. Státy přikračují k mezinárodnímu smlouv o nich ne tak ani z vyspělého vědomí socialní povinnosti (ale též i příčiny) jako proto, že chtějí, aby průmysl všude pracoval ve vzdělan státech za stejných pokud možno podmínek a za přibližně stejn nákladu. Aby průmysl nesl všude stejná socialní břemena, a tak i p mínky soutěže byly co možná stejné. Aby jeden stát nepředbíhal dr lácí svého zboží průmyslového, lácí založenou na špinavém vyssáv vlastního dělnictva. Dnes zajisté v různých zemích prumysl nese rů socialní břemena. V Německu větší než kdekoliv jinde, u nás v než v Uhrách, Rusku, Italii, Francii; v Anglii větší než ve Franc v Americe a pod. Proto také průmyslníci těch zemí, jež mají v socialní břemena, stále naříkají a poukazují na země slaběji zatíž s tím přáním, ať vláda buď vyjedná stejná břemena a náklady soci i u sousedů, nebo domácím uleví.

Při vyjednávání rakousko-uherském bylo to jedním z důležitých přání našeho průmyslu, aby též v Uhrách zavedli všeobecné a závazné úrazové i nemocenské pojištění a snad i starobní pojištění. Neboť o to měly uherské továrny nad našimi méně břemen, že socialního pojišťování nenesly v té míře, jako u nás. Přes to však socialní reformatoři dokazují továrníkům německým na př., že jen tomuto dukladnému a všestrannému pojištění svých dělníků na nemoc, úraz, starobu a neschopnost mají co děkovati svuj veliký rozmach; celý ten rozkvět průmyslu německého přičítají školám a socialním zákonům.

Táž tedy péče o vyrovnání průmyslových nákladů a potom také snaha rozšířit co nejvíce dobrou dělnickou ochranu daly vznik idei zabezpečit ochranu dělnickou mezinárodně.

Školství.

Škola a krátkozrakost. Dvorní rada professor Dr. Schnabel, představený první vídeňské oční kliniky, měl ve vědecké schůzi vídeňského medicinského kollegia přednášku, v níž podroboval pobrobné kritice mínění, že škola jest na prvním místě a téměř výhradně zodpovědnou za produkování krátkozrakých. Professor Schnabel vyšetřil na klinice více nežli 15.000 případů. Na základě svých šetření došel výsledků nad míru zajímavých, ba překvapujících. Dle zkoumání jeho možno krátkozrakost vysokého stupně za nejřidších případů uváděti na změnu refrakční schopnosti oka, jako u případů krátkozrakosti prostřední a skrovné. Krátkozrakost vysokého stupně jest hlavně následkem chorobné změny vnitra bulvy, jež je známa jako staphyloma posticum Pro tento druh krátkozrakosti nemůže se činiti zodpovědným ani povolání, ani práce oku ukládaná. Jest asi hlavním kontingentem třetí z krátkozrakých, dělníkův a jiných osob, u nichž sotva lze krátkozrakost uváděti opět na přemáhání očí. Skutečností však jest, že ze školy vystupuje mnohem více krátkozrakých, než do ní vstupuje. To platí hlavně o školách středních. Je však nerozhodnuto, zdali tuto nabytou krátkozrakost lze poznačovati za vadu, za naprosto škodlivou a zdali v ní není shledávati zejména za případu krátkozrakosti skrovné a za lehčích případů krátkozrakosti prostřední toliko přizpůsobovací schopnost oka. Kdybychom mohli — to platí zvláště vzhledem lékařů — po 50 roce životním, kdy obyčejně nastává dalekozrakost, voliti mezi dalekozrakostí, normálním zrakem a skrovnou krátkozrakostí, jistě že by se nás mnoho rozhodlo pro krátkozrakost, zejména ti, již musí vykonávati namahavou práci očima. Krátkozrakost, nehledíc ku krátkozrakosti vznikající staphylomem posticum, není nemocí oční, jak nalezeno a patrno na mrtvole. Oko krátkozrakého neliší se anatomicky od oka člověka zraku normálního. Kdy tedy školní hygiena

předpisuje nebo se snaží, aby školní světnice byly jasně osvětlovány aby byly lavice, které nedopouštějí, by žáci přibližovali příliš ke sv práci oči, dále aby byl papír nelesklý, tisk zřetelný, černý, jsou t hygienické požadavky uznání hodné, záležejí však na podkladu ne správném. Kdyby škola a ne dotčená choroba stěny bulvy byla zod povědnou za krátkozrakost vysokého stupně, musila by býti potírán jako zařízení kultuře nepřátelské, vraždící oko. To však dle vývod těchto jest úplně nesprávno; většina krátkozrakých lidí stupně vyso kého prohlašuje, že jsou krátkozrací od narození, neb alespoň poku se mohou pamatovati.

*

Bosenské učitelstvo. Učitelé bosenští a hercegovinští kona sjezd dne 7. a 8. července t. r. v Sarajevě. Jednáno na něm hlavně přebědném postavení učitelstva v zemích jmenovanýc a o organisování učitelstva. Učitelé i učitelky chtějí se nyn všude sdružovati v jednoty učitelské a potom chtějí založiti ústředn svaz učitelských jednot, aby mohli hájiti svých zájmův účinněji.

*

Casopis „Steirische Schul- und Lehrerzeitung" píše o 290 bytec správců škol ve Štyrsku, že 26 je příliš malých, 13 malých a 30 je pro malou rodinu, a to dosti vlhkých. Jen 1 % školních správců byl s bytem velmi spokojeno. 16 % bytů se poznačuje ve zdravotním ohledu sotva za přiměřené, 11 % za nepřiměřené; 40 % bytů bylo n zboření a 28 % vlhkých. V 33 bytech byla houba, v 39 bylo zname nati plesnivinu. Jen v 56 případech podniknuty kroky na opravu toliko 36 případů s úspěchem. Ústřední nařízení provedeno však je za 19 případů.

*

Volná škola. Na sjezdu středoškolských professorů, konaném ve Vídni, žádal professor Fr. Derfler: Rakouská střední škola jes povinna poslouchati toliko členů těch školních úřadů, které jmenuj císař. Každý vrchní dozor církevních funkcionářů buď zrušen. Řádov osoby a jiní lidé, již jsou zavázáni poslušnosti mimorakouské vrchnosti nesmějí býti připuštěni k úřadu učitelskému. Poznávání Boha bu připraveno zejména za vyučování přírodovědného. (No pěkně děkujem Náboženství ať přestane býti samostatným učebným předmětem. Nauk mravní musí býti zřízena tak, že dobro je konati pro dobro, ne pr odměnu (tak jako asi pan professor dělá všecko bez naděje v odměnu!

*

Požadavky učitelů na poslanci. Z podnětu volby n zemský sněm v okresu voitsbergském ve Štyrsku shromáždili se zá stupcové všech obecných a měšťanských škol v okresu tom, aby za ujali postavení vzhledem volby. Usneseno napsati memorandum, pod psati je všemi učiteli a učitelkami volebního okresu a odevzdati j potom uchazeči o mandát. Uchazeč slíbil, že bude zastancem požadavk učitelstva a vyžádal si, aby, bude-li zvolen, byly mu dávány neustál informace od učitelstva.

Německé školství v cizině. V německém úřadě říšském ro věci zahraniční zřízeno oddělení pro německé školství cizině. Správa jeho svěřena zdatnému školnímu odborníku.

*

Školy a kriminály v Rakousku. V položce označené státním rozpočtu na rok 1905 „Kult a vyučování“ stanoví se potřeba 4,985.708 K. Z toho připadá 20,969.778 K na samostatné potřeby áboženské — stavba kostelů, far a pod. Na vydržování universit řipadá 11,941.185 K. Techniky a vyšší školy odborné státi budou příštím roce 4,019.063 K, střední školy — gymnasia a realky 3,569.266 K, odborové průmyslové školy 9,705.378 K, učitelské ,434.202 K. Z rozpočtu státního, jehož výše obsahuje 1.776,326.654 K oskytuje stát na výchov obecných a měšťanských škol 5,828.845 K . na kriminály však 6,182.600 K. Platí tudíž Rakousko na obecné kolství o celých 353.775 K méně než na kriminály.

Vojenství.

Za letošních velkých manévrů skoro ve všech státech objevilo e mnoho novinek. U nás viděli jsme motorový train, převozné polní uchyně, obrněný automobil. Letos poprvé se súčastnil manévrů klub lobrovolných automobilistů. Naše dělostřelectvo zaopatřeno bylo nástroji, imiž reflektuje paprsky sluneční na ono oddělení, na které střílí, což ro posuzování ztrát jest velice výhodné. Automobily hrály jako u nás aké všude jinde velkou úlohu.

Ve Francii konány velké manévry pevnostní. Užíváno nových řevozných obléhacích děl a strojových pušek na obrněných motorech. Všechny armády, to se rozumí, prováděly mnoho zákopnických prací.

Francie. Nový branný zákon činí velké nesnáze. Výdaje byly ím zvětšeny. Počet mužstva byl ztenčen o 40.000 mužů, tedy při každé etnině, škadroně atd. asi o $^1/_{10}$. Kádry jsou velice malé a příliš málo e hlásí dobrovolně k delší službě. Správa vojenská chce tedy takovým oddůstojníkům více platiti, zdá se však, že to mnoho nepomůže, neboť ako všude, tak obzvláště ve francouzském národě vojenského ducha ubývá. Pokusy se strojovými puškami jsou nyní ukončeny. Vojenská práva rozhodla se pro pušky soustavy Hotschkissovy, jež se prý dobře osvědčily, a objednala jich v továrně v Saint Denis 200. Postupně bude ich několik přiděleno každému praporu myslivců na hranici východní každé divisi jízdy.

V Japonsku sestaven výbor, jemuž je zkoumati všechny zkušenosti z minulé války a podati návrhy na nové upravení armády dle ich. Vojenská správa klade velkou váhu na naprostou tajnost všeho zabíhá až do zbytečného tajnůstkářství.

Směs.

Biblická komise o Pentateuchu. Roku 1678 bylo genialní dílo francouz-ského oratoriana Richarta Simona „Histoire critique du Vieux Testament z návodu Bossuetova státní vládou spáleno. Hlavní příčinou byla věta „Mojžíš nemůže být autorem všeho, co nacházíme v knihách, jež se m připisují.“ Tentýž názor Simonův byl letos v červenci autoritativně schvále Již delší čas zabývala se biblická komise otázkou Pentateuchu. Na otázku zda důvody proti Mojžíšovi jako autoru těchto knih jsou tak pádny, že be ohledu na mnohá místa knih obou Zákonů, bez ohledu na stálou tradic židovského národa a církve, bez ohledu na vnitřní svědectví že oprávňu k tvrzení — Mojžíš není jejich autorem, povstaly většinou z pramenů z do po Mojžíšovi — na tuto otázku zněla odpověď záporně. Míní se slovy — Mojžíš jest autorem Pentateuchu — že Mojžíš všechno vlastní rukou sepsa nebo svým pomocníkům diktoval? Ne! Jest dovolena domněnka, že Mojží dílo své, vlivem božské inspirace koncipované, přenechal někomu jiném nebo jiným k vypracování, ovšem tak, že jeho myšlenky byly věrně podány že nic proti jeho vůli nebylo sepsáno a že konečně dílo takto sestaven Mojžíšem jako prvním a inspirovaným autorem bylo schváleno a s jeh jménem uveřejněno? Odpovězeno: Ano. Může se připustit, že Mojžíš použi pramenů, buď psaných dokumentů nebo tradice, z nichž pod vlivem inspirac čerpal, co jeho účelům sloužilo, a že uváděl části tyto buď slovně nebo dl smyslu, buď zkráceně nebo rozvláčně? Ano, rozhodla komise. Smí se tvrdit že v Pentateuchu se časem staly změny některé, buď že bylo po smrt Mojžíšově něco inspirovaným autorem připojeno, nebo že některé glossy a vysvětlivky byly s textem spojeny, zastaralé výrazy že byly v novější dialek přeneseny a že se v Pentateuchu nachází chybné znění slovní, jež dlužn připočíst neopatrnosti opisovatelův a které kritika smí zkoumat? Odpově zněla: Ano, avšak církev si ponechala právo rozhodovací.

Tato rozhodnutí biblické komise znamenají veliký pokrok, praví professo Peters ve vědecké příloze „Germanie“ ze dne 26. července.

Zajímavým je zvláště první bod. Jedná se zde pouze o důvody moderníc kritiků, zda totiž mají přesvědčivou sílu, že Mojžíš nesepsal Pentateuchu, ž tento byl sepsán dle pramenů pocházejících z doby po Mojžíšovi, nejedná s však o autorství Pentateuchu vůbec. Záporná odpověď platí tedy jenom důvodům které kritiků neoprávňují popírat autorství Mojžíšova, nikoli však neplat názoru, že Pentateuch mohl povstat větším dílem v dobách pomojžíšových Vědecká diskusse o vzniku Pentateuchu a dějinách jeho vnitřního vývoj není touto odpovědí pro katolické biblisty ukončena. Es ist vielmehr auc in Zukunft ihre Pflicht durch unverdrossene Detailarbeit an den einzelne Problemen, die in ihrer Gesamtheit das Problemenknäuel der Pentateuchfrag bilden, zu einer nach Möglichkeit endgiltigen Lösung dieser geschichtliche Frage mitzuwirken. Die Antwort der Bibelkommission schafft für die schließlich Lösung des Pentateuchrätsels kein Präjudiz, naopak jest možno, že kritik uvede jednou pádné důkazy, že... Pentateuch jest většinou dílem doby p Mojžíšovi, že pak odpověď biblické komise nebude zníti „ne“, nýbrž „ano“

tr. 231). Odpověď biblické komise není zavržením některých domněnek atolických učenců o vzniku pěti knih, jež se Mojžíšovi přičítají, jako ypothesy Scholzovy, Hummelauerovy, Vettrovy, Barryho a jiných. „Alles allem bedeuten die mitgeteilten Entscheidungen“, praví Peters, „einen ewaltigen Fortschritt nach der Seite der wissenschaftlichen Freiheit für die atholischen Bibelforscher. Hoffentlich werden die Entscheidungen die Folge aben, daß das literarkritische Problem der Pentateuchfrage von katholischer eite jetzt, freilich vorsichtig, aber auch zielbewußt, mehr und eindringender ntersucht wird, als dies seither geschehen ist.“ Ne kvietismus, praví dále, e neplodné lamentování, nýbrž energická, zdravá kritika jest jediným protředkem, jímž může být zhouba racionalistické kritiky paralysována. Svou pozoruhodnou stať končí Peters slovy Scholzovými: „Kritika nemůže býti ím potírána, že se jí upírá oprávněnost, nýbrž tím, že se jí přisvědčí, v čem má pravdu, že se však zároveň její slabosti, chyby a nesprávné závěry odkryjí.“ J. VC.

Z dějin písma německého podávají „Blätter für Taubstummenbildung“ 1906, 253) tyto zajímavé drobnosti: Starým Germanům byla dovednost písařská za těžké umění, jemuž se málokdo vyučil. Ctihodní králové z rodu Meroveovců považováni již za velmi učené, že dovedli státní listiny svým podpisem opatřiti. Ano král Chilperich pomýšlel dokonce i na to, aby abecedu obohatil čtyrmi novými značkami, jež se — bohužel — neujaly. Avšak to byla čestná a řídká výjimka; ostatním byl vždycky milejší v ruce meč nežli péro. Tak namáhal se Theodorich Veliký 10 let — prý — aby se naučil psáti aspoň slovo „legi“, jímž měl státním zákonům a ediktum sankci udíleti, ale když prý se to ani po 10 letech nezdařilo (!), byl nucen dáti si zhotoviti razítko. I Karel Veliký častěji vzdychával nad podpisem svého jména, jenž se mu nechtěl dařiti, a není divu, začalť se učiti psát teprve ve svém 40. roce. „Umění písařské“ bylo tenkráte tajemstvím pouze dovedných rukou mnišských i duchovních, z nichž brali národové germanští i víru i písmo. Ani králové zpěvu — básníci — nebyli na tom lépe nežli králové meče: nepsali svých zpěvů. Nibelungy vyzněly ze srdce básníka docela jinak, nežli jak jejich matnou ozvěnu později ruka písmákova zachytila, Wolfram z Eschenbachu sám se přiznává, že neuměl ani psáti ani čísti, a Hartmann von Aue chlubí se, že **čítal mnoho knih.**

Nejstarší písmo germanské byla směs starých římských velkých liter a kursivy, t. zv. uncialka. Byla okrouhlého tvaru a nepříliš úhledná. Uncialka nabývala později u různých kmenů germanských různých proměn. Kdežto na př. u Longobardů dlouho se udržela, u Franků naproti tomu záhy učinila místo „kursivě“, která u nich vyvinula se v ostré a nanejvýš ozdobné tvary. Různost těchto tvarův a nedostatek veškeré interpunkce, při němž slovo se slovem, věta s větou v jedno splývaly, činily písmo velice nečitelným. Proto jest v dějinách umění písařského nesmírně důležitá reforma, kterou provedl na dvoře Karlově Alcuin, pravý to ministr kultu a osvěty ve středověku. Ten dal jednotlivým písmenám nový tvar: otupil trochu přílišné ostří uncialky a zaokrouhlil mírně spojovací čáry a uvedl v celé písmo symmetrii, tak že od té doby bylo lze slovo od slova oddělovati. Tato forma nová rozšířila se záhy v celé Francii a odtud i do Anglie — je to t. zv. „minuskula“ — po

celý střední věk nejobecnější tvar písma, jenž teprve za renaissance b zatlačen lomenými písmeny gothickými. M.

Poslední stanovisko Döllingrovo k Římu. Protestantský histo Mücke uveřejnil zajímavé zprávy o posledních náboženských názorech Döllingrový z osobních vzpomínek (Programm des religiösen Protestantismus IV., Brendel in Zeit „Idealem Döllingrovým byl a zůstal historický katolicismus, který měl býti sice časových pochybení a skvrn očištěn, nikoli však opuštěn. Döllinger myslil po kommunikaci jako před ní, že může žíti a umříti jako pravý katolík. Kdyby se Döllinger postavil v čelo opposiční straně, jak očekávali jeho přátelé i sám král Ludv a vyzval pod ochranou vlády bavorské a německé k rozluce od Říma s tako energií, jako protestoval a literárně bojoval proti novému dogmatu, byl by byl sáhl netušeného výsledku Döllinger však mlčel, nepromluvil osvobozujícího slo Co zdržovalo jej, vynikajícího organisatora, že nestal se dokonalým reformator německého katolicismu? Byla to jeho plamenná láska k římské círk Byl jsem překvapen, tak líčí nám Mücke dojem své rozmluvy s Döllingr koncem listopadu 1887, hloubkou, plností a vřelostí citu, jakou Dölling choval před i potom k té církvi, která jej tvrdě a nevděčně vyvrhla sebe, nevýslovnými urážkami zasypala, nejtěžším hořem naplnila [?] Ačkoliv se t nikdy netajil, kolik palčivých bojů stála ho tragická katastrofa životní a kolik smutný a bolných vzpomínek přináší mu stále pohled do minulosti, přece nedal na je ani nejmenší známky pichlavé hořkosti, zlosti a vzteku nad tím, se stalo, leč když se mluvilo o jesuitech.... V jeho duši trůnil stále vzneše ideal nedotknutý a neznesvěcený všemi zkušenostmi a bouřemi zachmuřené přítomno který měl od mládí o nepomíjející síle, vznešenosti a kráse katolicismu, jenž dle ně v podstatě se shodoval s římským, a který tak nadšeně a s úspěchem odhaloval svý přednáškami a spisy. Týž ideal choval stále ještě v sobě, jej uložil jako drahocen klenot do svého srdce, něžnou rukou chránil jej před každým poskvrněním jako nejdra svatyni, která jej spojovala nepřetržitě u vroucí modlitbě s římskými křesťany. Dölling dovedl odděliti světlou postavu katolicismu od ohyzdných přídavků, jež se na n usadily během století až do Vatikanského sněmu a nedal se jimi másti ve svém přesvědče V takovém duševním stavu setkal jsem se s ním; představil se mi výslov jako katolík na rozdíl od starokatolictví, k němuž se dříve hlásil V celé rozmluvě se mnou počínal si jako člen římsko-katolické církve a jako tako i skonal. Považoval se za neprávem vyloučeného syna sv. Otce, jako celá řa reformních duchův a mučedníků římské církve ve středověku, kteří neuznali exkomm nikace nad nimi pronesené a v kanonické formě odvolali se od papeže špatně zpr veného k papeži, jenž měl býti lépe poučen, a často žádali od vlastních představený městských i jiných úřadů s větším nebo menším úspěchem ochranu proti klet Vatikanu. S pietou uznal Döllinger jako prelat a probošt u sv. Kajetána kněžsk oprávněnost papežovu a dobrovolně zdržel se všech kněžských funkcí i účastens ve starokatolické bohoslužbě, vyjma konferenci v Bonnu roku 1875. Když jej je mnichovský arcibiskup suspendoval, nesloužil již mše sv., ač do posledního okamži považoval onen zákaz za nespravedlivý.“

„Döllinger zemřel jako člen římské církve, ač nepřijal svátostí umírající z rukou svého nástupce probošta O. Türka. Döllinger dal se spíše zaopatřiti professora Friedricha, poněvadž mu jeho svědomí nedovolovalo odvolati, bez něh mu onen prelat dle římské nauky rozhřešení uděliti nesměl. Proto obrátil se professora Friedricha, jenž byl též v exkommunikaci, ale bez ohledu na papežs a arcibiskupské zákazy od roku 1871 fungoval.“

Friedrich vykořistil nepoctivě tento krok Döllingrův z nouze, jakoby Dölling zemřel v lůně „starokatolické“ církve, a velebil jej jako jejího člena, ač k ní Dölling nikdy nepatřil. „Jakkoliv cítil Döllinger i proti papeži převahu svou jako hrdina duc nebo král v říši vědy“, tak končí Mücke své vzpomínky, jež uveřejnil dle slibu dané zesnulému, aby jeho čest jako katolíka byla zachráněna, „jako prelat podrobil nejvyšší římské hlavě.“ — Jak viděti, Mücke obojí obraz značně zkresluje, ale přes vzpomínka jeho zůstává velmi zajímavou. Jaký to rozdíl od jiných odpadlíků, t nevýslovně podlých a sprostých!

Jos. Valenta.

HLÍDKA.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (O.)

Letopisec Nestor, jenž byl prve správně udal, že svatí bratří v Cařihradě ještě „přeložili apoštola a evangelium“, прѣложиста апостолъ и еуангелие, rozvádí dále onu zprávu, pravě, že potom přeložili žaltář a oktoich a ostatní knihy liturgické, прѣложиста псалтырь и октоихъ и проуаѧ книгы.[1]) Leč Nestor dobou i místem jest příliš dalek slovanských apoštolů, čerpá již mnoho z vyspělého podání. Dle 20. hlavy jeho letopisu neposílá do Cařihradu pro věrozvěsty jediný Rostislav, nýbrž s ním Svatopluk i Kocel, čehož před ním nikdo netvrdí. Dále udává Nestor, že císař Michal poslal pro oba bratry do Soluně k otci jejich Lvovi. Slovanské písmo nebylo vymyšleno v Cařihradě již nebo vůbec na východě, nýbrž teprv na Moravě. Z Moravy neodebírá se Konstantin do Říma, nýbrž do Bulhar, a Methoděj zůstávaje na Moravě překládá v šesti měsících všecky knihy (písma svatého). Jelikož pak Nestor takovou měrou odporuje jiným zaručeným zprávám, zdaž zasluhuje víry jeho udání o překladě řeckých knih bohoslužebných?

Vizme starší svědky. Jan exarch bulharský, který žil ještě současně s učenníky sv. Methoděje, mluvě o spisovatelské činnosti svatých bratrů, Konstantinu připisuje převod výboru z evangelia a z apoštola a svatému Methoději pouze dle pověsti (píšeť ıакоже слышахъ, „jakož jsem slyšel“), převod všech kanonických knih Starého i Nového Zákona. I Chrabr ve své stati o písmenech slovanských mluví vůbec o překladě knih (Bible): свѧтыи Кѡстантинъ философъ нарицаемыи Кириллъ тъ намь писмена створи и книгы прѣложи и Меѳодие братъ его. Nejbližší

[1]) Chronica Nestoris edidit Fr. Miklosich. Vindobona 1860, pag. 13.

světcům našim spisovatelé bulharští majíce nejkrásnější příležitost promluviti o překladě liturgických knih řeckých, mluví pouze o překladě písma svatého čili vlastně evangelistáře z řečtiny.

Shodují se s tím i pozdější prameny. Život sv. Konstantina a Methoděje o světci posléze jmenovaném píše, že „přeložil všech šedesát knih Starého i Nového Zákona z řečtiny do slovanštiny", **прѣложи вьса .ξ. книгъ ветхаго и новаго закона отъ грьчьскаго вь словѣньскыи.** I legenda bulharská v hlavě 2. vykládá pouze, že převedli písmo svaté (τὰς θείας καὶ θεοπνεύστους γραφάς, božská a Bohem vdechnutá písma, kterýmžto přívlastkem se nikdy neoznačují knihy liturgické), ne beze zvláštní příčiny nazývá, jak dotčeno, Klimenta prvým biskupem v jazyku bulharském, καὶ οὗτος δὴ Βουλγάρῳ γλώσσῃ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται, a v hlavě 22. přisuzuje jemu chvalořeči na všecky slavnosti. Jiný pak životopis téhož Klimenta (legenda ochridská) praví o něm, že sám přeložil celé písmo svaté a napsal chvalořeči mučenníkův a životy svatých a posvátné zpěvy.[1])

Zůstává nám zpráva životopisce Konstantinova: **въскорѣ же см вьсь церковиыи чинъ прiемь (прiимь).** Co znamená **чинъ**? Slovník staroslovansko-řeckolatinský Františka Miklošiče udává str. 1117 τάξις ordo, τάγμα agmen, norma, κατάλογος catalogus, ἔνστασις contentio. Τάξις pak v Du Cangeově slovníku středořeckém má významy tyto: manipulus militum, satellites regii, curia, acta publica, ordo ecclesiasticus nebo officium ecclesiasticum, ordo monasticus, sacramentum ordinis. Středolatinské ordo znamená pak dle téhož Du Cange 1. modus ratio, 2. curia senatus, 3. ordinis sacramentum, 4. liber ecclesiasticus qui dicitur ordo Romanus, 5. canon sanctio, 6. nude pro ordine religioso, 7. monasterium sive monachorum eiusdem loci congregatio, 8. regula ipsa sive observatio monastica. Připouštím, že není úplný výčet významů slova **чинъ** u Miklošiče, ale za to dosti úplny jsou asi významy slov τάξις a ordo. Významy obou slov se namnoze shodují, vizmež, který z nich by se na místo dotčené hodil? Nebyl by nevhodný význam ordinis sacramentum, kdyby nebylo jisto, že Konstantin-Cyrill dávno již knězem byl, než se odebral do našich krajin. Přijali bychom význam řehole, ale potom zcela nesrozumitelným bylo by, co čteme dále: naučil je jitřní atd., čeho třeba kandidatům kněžství. Řehole však nebyla nijak podmínkou, aby mohl Konstantin-Cyrill připravovati na kněžství, a vůbec nedá se nijak uvésti v logické spojení s následujícím. Nezbývá než **чинъ**, τάξις

[1]) Řecká legenda o svatém Klimentovi hlava 14. *Pavel Josef Šafařík,* Památky slovanského písemnictví. V Praze 1853, str. LIX.

u významu ordo ecclesiasticus čili officium ecclesiasticum a ordo dle středolatinského slovníka Du Cangeova: 4. Ordo, liber ecclesiasticus, sic dictus, qui vulgo Ordo Romanus. A v tom smysle třeba bráti **чинъ** na tomto místě tím spíše, protože zde má přívlastek **церковныи** (církevní) a bližší určení **весь** (všecken, celý). Hned před více než čtvrt stoletím, jsa v počátcích svých studií cyrillomethodějských, nemaje tehdy po ruce Du Cangeova slovníka, vysvětloval jsem si tak záhadné ono slovo.

Nyní ještě, co znamená slovo **приꙗти**? Pokud jsem se ohlédnouti mohl v staroslovanských textech, význam slovesa totožný je s naším přijíti = přijmouti, recipere, ἀναλαμβάνειν, παραλαμβάνειν, něco si přivlastniti neb osvojiti buďto materialně nebo ve smyslu duchovním. Passus pak onen latině by zněl: mox autem totum ordinem ecclesiasticum recepit, česky: v brzku celý řád církevní přijal. Konstantin-Cyrill přijal, t. j. osvojil si církevní řád celý, začal užívati církevního řádu celého, jehož byl prve neužíval, jímž se byl prve neřídil.

Konstantin-Cyrill tedy brzo po svém na Moravu příchodě přijal celý církevní řád římský: vzdal se řeckého a přijal obřad římské církve. Když se chystal na cestu dalekou, přeložil evangelistář z jazyka řeckého, však na Moravě za nedlouho osvojil si obřad římský. Lid moravský, jak svědčí prameny, z veliké části byl pokřestěn již; od počátku navykl obřadu církve latinské a zákonům jejím. V brzku pocítil Konstantin-Cyrill toho potřebu, aby se přizpůsobil poměrům na Moravě. Nebylo mu to příliš obtížno, neboť byl poznal obřad latinský již v Cařihradě, kdež byly četné kláštery latinské až do času Michala Kerularia patriarchy (1043—1059).

Než odkud vzal pannonský náš životopisec ono záhadné **принимь** čili **приꙗмь**? Ze staršího a, jak se mi zdá, stručnějšího životopisu Methodějova nebo společného oběma bratrům Soluňanům, který byl jemu prototypem. Pokud se ho přidržel, mluví pravdu, kde se ho, jda za svou tendencí, spustil, obšírněji chtěje psáti, buďto udává patrnou nepravdu nebo mluví nejasně.

Před službami složenými na základě legend pannonských byly užívány na jihovýchodě služby světců jiné starší, z nichž máme jediný jenom tropar výše uvedený. Před pannonskými životy byl zde jeho prototyp tendence úplně jiné.

Jestliže opravdu, jak se mi zdá, vykládám správně, jest na jevě, jak dalek jest pravdy slavista berlínský Dr. Alexander Brückner, který

napsati se osmělil v mnichovské Allgemeine Zeitung a jinde i ve vědeckých statích a spisech opakuje, že „Cyrill nenáviděl Římanů, jak je mohl nenáviděti jenom přítel Fotiův“ a níže, „že Cyrill a Methoděj byli zapřísáhlými nepřátely Říma.“

Neminul-li jsem se v té věci cesty pravé, čehož se nedomnívám, pak zajisté s jiného hlediště třeba pozírati na našeho apoštola Konstantina-Cyrilla i na jeho bratra Methoděje, než činil professor Brückner, ba i jináč než dosavadní kritici a životopiscové bezmála všichni až do Dra. Karla Potkańského, neboť Konstantin-Cyrill jako druhý Cyrill Alexandrijský, jehož jméno přijal, se nám jeví velikým prostředníkem mezi církví řeckou a římskou, připomínaje, že vlastně Římu děkují i dle pannonských legend za povolení svého bohoslužebného jazyka slovanského, celým svým smýšlením a jednáním zvláště ku konci svého života i s bratrem svým Methodějem ukazuje ke středu církevní jednoty — k Římu.

Dle souhlasného svědectví pramenů slovanských, řeckých a latinských jest jisto, že Konstantin-Cyrill přeložil evangelistář z řečtiny; nejvýš pravdě se podobá dle pannonského života, **že na Moravu přišed, přijal církevní řád římský, a napřed přeložil z latiny žaltář a vybrané služby a později celý řád bohoslužebný římský ostatní.** Takto náš svatý Soluňan jest otcem slovanské bohoslužby podle obřadu řeckého i římského.

Dnešní pojem dějin filosofie.

Píše Dr. Josef Kratochvil.[1])

Prvé pokusy o soustavné dějiny filosofie máme již ve starověku, hlavně ve školách peripatetické a stoické. Aristoteles ve všech téměř spisech, zvláště však na počátku své „Metafysiky", dává jasný příklad, jak možno užíti dějin filosofie k účelům kritickým. Dříve než počne studovati nějaký problem sám o sobě, zkoumá a rozbírá mínění jiných myslitelův o něm. Filosofické jeho dissertace jsou po většině uspořádány tak, že nejdříve stanoví přesně předmět zkoumání, aby vyhnul se všem nedorozuměním, poukáže na nesnáze řešení a různá mínění předchůdcův o té otázce a pak teprve přikročuje k řešení vlastnímu. Popříti ovšem nemůžeme, že velký duch Aristotelův, podobně jako i Kant, nedovedl posuzovati odlišná mínění předchůdců jinak nežli v zrcadle své vlastní filosofie.

Zdálo by se, že úpadek spekulace a originelního zkoumání v poaristotelské filosofii vedl asi k četné a obsažné literatuře o myslitelích předchozích. Ale právě naopak! V pozdějších filosofických doxografiích, které vznikly v téže době jako prvé pokusy o dějiny i jiných věd: mathematiky, astronomie, fysiky, různé anekdoty a data životopisná zatlačila úplně neb aspoň na minimum omezila výklad a rozbor vlastního učení. Zmínky pak o předchozích filosofech u sv. Otců církevních a scholastiků jsou opravdu jen pouhé zmínky, jichž dějinami filosofie zváti nemůžeme.

I prvé pokusy o dějiny filosofie v době novější vyhovují spíše kuriositě než vědecké potřebě. Spočívají také úplně ještě na staré tradici. Taková jest na př. Stanleyova reprodukce Diogena Laertského, životopisy filosofů vydané Saverinem, Fénelonem a j., jakož i „Historia critica philosophiae a mundi incunabulis ad nostram usque aetatem" (1742) od J. Bruckera. Kritičtější již dějiny filosofie podává Buhle, Fülleborn, Tiedemann, De Gerando, Tennemann, Fries, Schleiermacher a žák jeho Ritter.

Samostatnou vědou stávají se dějiny filosofie teprve přičiněním Hegelovým, jež vycházeje z principu, že duch jest nesmrtelný, že nic nezaniklo ani nezanikne, ale stále živě trvá, ukázal k tomu, že filosofické nauky nejsou na chvíli výplody jednotlivých duchů, nýbrž že odpovídají k prastarým záhadám jsoucna, že filosofie není pouhá

[1]) Literatura: V každých téměř dějinách filosofie methodický úvod. — *F. Acri*, Sulla natura della storia della filosofia (Bologna 1872); *Eucken*, Über den Werth der Geschichte der Philosophie (Jena 1874); *Picavet*, L'histoire de la philos. ce qu'elle devrait être (Paris 1889); *Drtina*, Rozhledy po dějinách filosofie v Č. M. 1904 a 1905; *Alemanni*, Dell' odierno concetto della storia filosofia v Riv. filos. 1904; *Chiapelli*, Il valore teoretico della storia della filosofia, tamtéž; *Zuccante*, Fra il pensiero antico e il moderno (Milano 1905); *E. Boutroux*, De l'object et de la méthode dans l'histoire de la philosophie (Paris 1904); *Gourd*, Du progrès dans l'histoire de la philos. na mezinárodním kongresu; *A. Faggi*, Filosofia, storia e arte v Riv. filos.; *A. Ferro*, Considerazioni sulla storia della filosofia v Riv. di filos. e scienze affini 1905 a j.

bizzarie nebo mnohobarevná sbírka různých mínění učenců, de omnibus rebus et de quibusdam aliis, nýbrž věda, jež ukazuje pravidelnost a rozumovost dějinného vývoje filosofie a její souvislost s historií vzdělanosti vůbec. Hegel však pochybil tím, že tento moment logický rozvinul příliš jednostranně. Nedbal momentů jiných, jež jsou stejně důležity, ba někdy i důležitější. Stotožnění chronologického vývoje faktů s logickým vývojem ideí zatemnilo jeho povznešené hledisko na dějiny filosofie.

Opraviti toto pochybené stanovisko a podati přesný pojem i methodu dějin filosofie bylo úkolem nástupců Hegelových a jest dosud úkolem i dnešních historiků filosofie. Není tedy od místa, chceme-li v přítomné práci ukázati stručně, jaké jsou dnešní názory o pojmu, methodě i významu dějin filosofie. Jsouť dějiny filosofie dílem našeho věku, jako vůbec dějinné pojímání života jest charakteristickou známkou naší doby.

Prvá věc, na niž narazíme při otázce o úkolu a methodě dějin filosofie, je stará záhada: co jest filosofie? Jestiť jasno, že jinak budu pohlížeti na dějiny filosofie, pokládám-li filosofii na př. za synthesu resultátů věd (Comte, Spencer), jinak, považuji-li ji za dílo umělecké (Renan). Jsou v celku dva různé způsoby pojetí filosofie: jeden, jenž určuje její úkol jako podstatně theoretický, druhý, jenž přikládá jí význam praktické vědy hodnot (Nietzsche) Ovšem theoretické a praktické pojetí není v absolutní opposici. Ba v systemech, jež měly největší a nejhlubší vliv, zřejmě tohoto rozdílu ani není, ač rozlišení je tu vždy a někdy převládá pojetí to, jindy ono. Tak je tomu na př. na jedné straně v intellektualismu Leibnitzově a voluntarismu Schopenhauerově na straně druhé. Nutno pak ještě připomenouti, že samo theoretické pojetí má mnoho odrůznění, ježto jednou se pokládá filosofie za synthesu vědeckého poznání zjevů (Lewes, Hogdson), jednou za vědění o transcendentnu (Schelling, Hegel), jednou za zpracování výsledků věd duchových, s vyloučením přírodních (Beneke, Lips), jindy za fenomenickou metafysiku nebo metafysiku transcendentní (Volkelt).

Vůbec však, shrneme-li všecky prvky velkých filosofických systemů, můžeme říci, že celkový cíl filosofie je: získati všeobecnou intuici světa a života, jež by odpovídala jak požadavkům rozumu, tak potřebám citu. Přijímám tedy v podstatě známou definici Durdíkovu,[1]) ale doplňuji ji a modifikuji. Jeť úkolem filosofie zpracovati pojmově různá data empirická a převésti je na něco skutečně stálého, co by mohlo býti hodnostní normou. Ač tedy její problem možno pojímati čistě theoreticky, přece i význam praktický je tu nezbytnou podmínkou. A zase naopak, byť bychom sebe více kladli důraz na stránku praktickou, sám úsudek o hodnotách vyžaduje důkazů spočívajících nutně na všeobecných předpokladech theoretických. Jak jinak bychom si vysvětlili zjev, že filosofie v celé své historii stýká se s jedné strany s exaktním zkoumáním, na druhé straně s krásným uměním?

[1]) Filosofie jest věda, která na základě výsledkův ostatních věd jednotný názor světa sestrojiti hledí.

S prvým má společnou práci methodickou a touhu po poznání, s druhým intuici a snahu shrnouti veškeru skutečnost v jednotnou, velkolepou synthesu.

Veliký pak význam dějin filosofie nevyplývá toliko z fakta, že má za předmět dějiny lidského myšlení, nejvyšší to projev skutečna, ani z poznání, že filosofie je skutečně genealogií ideí, a to genealogií nejpevnější, v níž jako ve společném středu jednotlivá fakta, zákony i abstrakce vědecké se srážejí a sesilují ve všeobecné ideje slučující a synthetisující, že v každé době převládající ideje filosofické pronikají ostatní vědy, i ty nejvzdálenější od filosofie, že připravuje ponenáhlu socialní a politické zjevy, jež povrchnímu pozorovateli se zdají okamžitými, náhodovými výbuchy, nýbrž též z fakta, že systemy filosofické nesestarávají tak rychle jako jiné theorie vědecké, že mají na sobě signum perennitatis, že přetrvávají vše jako díla klassického umění, že neztrácejí ničeho ze své hodnoty a zúrodňující moci. Nikde nejsou omyly tak poučné, nikde novoty tak těsně sloučené s antikou, nikde zkoumání téže důležitosti jako konečné výsledky, nikde netřeba s větší pozorností nazvati něco pravdivým nebo klamným, nikde nejeví se tak mocně impulsivní síla odporu jako v dějinách filosofie. „Povaha doby, duch lidu a individualita myslitelova, mysl, vůle a obrazotvornost mají mnohem silnější vliv, prospěšný i škodlivý, na utváření se filosofie než v kterékoliv jiné vědě. Jestliže soustava dospěje ku klassickému vyjádření duševního obsahu některé doby, národnosti, velké osobnosti, jestliže přivede nás k řešení hádanky světové, anebo se snaží přiblížiti se mu s nové strany, znamenitou a originalní koncepcí, jemným a jednodušším pochopením, širokým rozhledem, hlubokým pojetím, vykonala více než kdyby vytkla několik nepopíratelně správných vět... Dějiny filosofie jsou filosofií lidstva, toho velikého individua, jež dále vidíc než orgány, jimiž pracuje, může zároveň mysliti i, co si odporuje, a protivy vyrovnávajíc i nové objevujíc, dospívá nutným a jistým vývojem poznání ku všeobsáhlé pravdě... Řecký názor světový je tak klassický jako plastika Feidiova a epika Homerova, křesťanský je tak věčně platný jako architektura středověku, moderní tak nevyvratný jako poesie Goetheova a hudba Beethovenova. Názory světové nejsou tak myšlenky jako spíše rythmy myšlení... Jeden názor musí ustoupiti jinému, jejž sám svou jednostranností budovati pomáhá, aby později, až se u své protivy vyučí, vytříbí, doplní, prohloubí, zase vládu si vybojoval; ale zcela vyvrácen mladším soupeřem nemůže býti zrovna tak, jako drama Sofokleovské Shakespeareovským, mládí stářím, jaro podzimkem. Esthetický názor světový u Řeků, nábožensko-transcendentní křesťanstva, intellektualistický u Leibnize a Hegela, pantheistický u Fichteho a Schopenhauera jsou životní síly, nikoliv doktriny." (Falkenberg.)

Momenty, jichž dbají jednotliví dějepisci filosofie, jsou někdy dosti odrůzněné. Někteří akcentují nejvíce prvek logicko-pragmatický, t. j. že postup myšlení nutno chápati s jistou vnitřní souvislostí myšlenkovou a logickou. Ideje filosofické neobjevují se ve vývoji dějinném jediněle, beze styků vzájemných, nýbrž pronikají se a vespol na se

působí. Nutno tedy všímati si logické a ideové souvislosti té neb oné nauky s myšlenkami dob předcházejících. Substrat dějin filosofie je dříve v ideji než faktech a idea je dříve logickou nutností než dějinnou nutností snah, zkrátka nutno váhu klásti na konstruktivní hodnotu dějin filosofie již pro filosofii samu. Vzpomeňme tu na práce V. Cousina, Comtea nebo zvláště Windelbanda.

Jiní naproti tomu největší důraz kladou na moment kulturno-historický, dle něhož by byla filosofie výrazem názorů všeobecného svědomí, potřeb společenských jisté doby. Ve filosofii, jako v ohnisku čočky, by se stýkaly všecky různé paprsky národního života. V idejích a soustavách filosofických zrcadlí se celé ovzduší a okolí, v němž určitý myslitel žil a pracoval. Třeba tedy bedlivě si všímati politických dějin, názorů náboženských, dějin literárních a uměleckých a zvláště v době moderní i dějin jednotlivých věd odborných, abychom plně mohli pochopiti toho onoho myslitele.

Třetí moment, na nějž někteří zvláštní kladou váhu, jest moment psychologický. Abychom dobře pochopili a ocenili nauku toho neb onoho filosofa, nutno nám všímati si jeho duševního vývoje, sledovat jeho mládí, vychování, povahu a vůbec celý jeho život. V každé soustavě je stopa jisté individuality.

Deussen klade na prvé místo prvek originelnosti, jediný to prvek v každém systemu věčné prý hodnoty, kdežto v prvku tradicionelním vidí příčinu rozporův a nepochopení. Jest ovšem velká nesnáz vytknouti, co je vlastně originelní v jistém učení, a zdá se mi, že někdy vůbec nelze vytrhnouti element ten ze souvislosti s okolím.

Kontrast mezi jednotlivými těmito hledisky není sice nikde přílišný, ale je tu přece. A nejlepší zajisté by bylo využíti svorně, pokud možno, všech těchto momentů při dějinách filosofie. Bylo by tedy úkolem dějin filosofie: 1. Zjistiti vše, co se vztahuje k životu, učení i myšlenkovému vývoji jednotlivých filosofů. 2. Vytknouti souvislost učení každého filosofa s učením předchůdcův a se všeobecnými ideami jeho doby. 3. Posouditi posléze, jakou hodnotu mají tyto tak zjištěné nauky v celých dějinách filosofie. V podstatě stejný názor na dějiny filosofie projevuje prof. Drtina, když praví: Dějiny filosofie mají zjistiti nauky jednotlivých myslitelů na základě pramenů přímých nebo nepřímých, mají je vysvětlovati odkázáním k prostředí historickému, politickému, literárnímu, uměleckému, náboženskému i vědeckému, v němž vznikly, při tom bedlivě zkoumati a objasňovati logický pragmatismus, všímati si vlastní individuality určitého filosofa, jeho původu, vychování, vývoje a osudů životních, posléze posouditi objektivně, pokud nauky ty činí zadost požadavkům logické přesnosti a důslednosti, i pokud se skrývá v nich cenná a platná idea pro vlastní náš názor světový. (Č. M. V. str. 465).

Vzhledem k dvěma prvým bodům jest filosofie vědou filologicko-historickou, vzhledem k bodu třetímu vědou kriticko-filosofickou. V bodě prvém vyžaduje ovšem taktéž práci filologicko-kritickou, zko-

majíc a hodnotíc prameny, vysvětlujíc terminy a pojmy, koordinujíc ideje a fase vývojové. Nesnáz pak tohoto úkolu zmenšuje se od filosofie antické ke středověké a novověké. Máme ovšem některé spisy Platonovy a Aristotelovy, ač i tu třeba důkazův o pravosti spisů jim přičítaných, máme spisy Ciceronovy, Senekovy, Plutarchovy, Otců církevních i neoplatonikův, ale většina starověkých děl filosofických je ztracena. Nutno tu spokojiti se pouhými zlomky. Velikou zásluhu o sebrání jich a kritické posouzení má H. Diels spisem „Die Fragmente der Vorsokratiker". Berlín 1903. Také v dějinách středověké filosofie se dnes mnoho pracuje, zvláště škola Cousinova ve Francii a Bäumkerova v Německu. Ovšem mezer je tu ještě velmi mnoho. Pro dobu moderní práce jest mnohem snažší. Nález knihtiskařství poměry z kořene změnil. Kritika filologická nahrazuje se tu prací bibliografickou. Zkoumají se různá vydání téže knihy, různé její texty, korespondence a pod., ač nelze zapříti, že to vše jest jen práce vedlejší, podružná.

Jako každá historie jest i historie filosofie vědou kritickou. Soudy hodnostní jsou tu nevyhnutelné. Jest jasno, že kriteriem takového hodnocení nemůže býti názor zcela individuelní neb jisté školy, nýbrž principy dva: formalní logická posloupnost a intellektuelní plodnost. Zkoumáním kritickým nutno zjistiti, pokud se jistému mysliteli podařilo sjednotiti v harmonii různé prvky svého myšlení; kontradikce nebývá obyčejně v návěstích, nýbrž v závěrech, často naprosto různých od principů. Třeba všímati si i velikých, důležitých omylův a určiti, pokud přispěla jistá nauka k vývoji kosmické intuice a hodnocení života.

Vůbec dějiny filosofie, jejich význam a důležitost, jejich studium v době naší netušeně se vzmáhá. Že tím co nejvíce prohlubujeme své vědomosti o myšlenkové povaze dob minulých, že tím získáváme mnoho i pro život nynější, nelze pochybovati. Také díla dějin filosofie z doby poslední, jako Zellerova, Kuno Fischerova, Windelbandova, Höffdingova, Cousinova atd. jsou ceny trvalé.

Úprava škol v zemích habsburských
za Marie Teresie a Josefa II.

Napsal RICHARD TENORA. (Č. d.)

Těžká rána byla také zasazena jesuitům dekretem z 19. března 1763, jímž značně bylo omezeno jejich právo obsazovati na fakultě theologické a filosofické svobodně stolice, jež dotud jim byly vyhrazeny. Na návrh zemské studijní komise v Čechách totiž nařízeno, že při každém dalším uprázdnění mají navrhovati vládě terno a ponechati jí ve volbě naprostou volnost.[1]) Výsady jesuitů byly též nemálo otřeseny povoláním prvních světských professorů na fakultu filosofickou.[2])

Ve vášnivém tomto zápase nejednalo se tak o osoby, jako o pokoření mocné organisace církevní, jež tehdejší „osvícené" době již nevyhovovala. Stát chtěl soustřediti veškeru moc ve svých rukou a opět dobýti práv, jež prý mu v dobách minulých bezprávně byla uloupena. A poněvadž v boji o práva domnělá nesměl dbáti práv skutečných, pokud se týkala jiných, vzdal se dosavadních svých tradicí a hledal důvody, jimiž by se dal omluviti každý záchvat a jež by zdání práva dodávaly i násilí. Ochotnou v tom pomocnicí byla mu fakulta právnická.

Hlavním zástupcem nového směru na ní byl professor Josef Pavel Riegger. Pocházel z Freiburgu,[3]) avšak již od roku 1733 byl professorem v Innomostí, odkud se dostal později na Teresianskou a Savojskou rytířskou akademii do Vídně. Ponechav si oba ty úřady, stal se roku 1756 ještě professorem církevního práva na vídeňské právnické fakultě a brzo potom jmenován i radou české a rakouské kanceláře, tak že mohl svoji theorii prováděti také hned v praxi.

Riegger byl nadšeným přívržencem a hlasatelem tehdejších osvícenských názorův a při každé příležitosti hájil práva státu, zasahovati i do oborů církevních, pokud se zřejmě nedotýkaly dogmat, ať již ve shodě s apoštolskou stolicí nebo zcela samostatně. Jeho přednášky o kouzelnictví, o církevních sněmech a trestech, o právech papežských nunciův, o vzájemném poměru státu a církve, o právech světské moci při věcech církevních a o hranicích moci papežské vzbudily všude pravou sensaci. Císařovna sice s jeho názory ve všem nesouhlasila, ale vysoce si ho vážila a často činila jeho zásady základem svých nařízení. Vliv jeho ustavičně rostl a v působení jeho jako učitele a úředníka dlužno hledati kořeny většiny tehdejších vládních ustanovení v záležitostech církevních. Aby pak jeho zásady vnikly i do řad kněžských, zrušena na návrh studijní komise stolice církevního práva na fakultě theologické s odůvodněním, že od řeholníka a hlavně od jesuity nelze očekávati o církevním právu řádných a poměrům přiměřených výkladův, a bohoslovcům nařízeno, aby spolu s právníky poslouchali přednášky Rieggerovy;

[1]) *Svátek* v Českomoravské kronice, VII. 746.
[2]) *Svátek*, 557. V Praze byli prvními z laiků prof. Seibt a Buček.
[3]) Narozen 29. června 1705.

edině dle Rieggera smělo se církevní právo přednášeti též na soukromých čilištích klášterních, a kandidátům, kteří by se nevykázali vysvědčením dobrém prospěchu, mělo býti odepřeno vysvěcení. Roku 1769 pak devzdány byly Rieggerovi, jenž na důkaz zvláštní císařovniny přízně yl již dávno před tím povýšen do stavu rytířského, referáty o všech ůležitějších záležitostech, pokud zasahovaly do církevního práva a pokud e beze ztráty času k dokončení svých literárních prací mohl převzíti.

Hlavním dílem Rieggerovým jsou čtyřdílné Institutiones iurisrudentiae ecclesiasticae, jež počal vydávati roku 1768. Hned v prvním vazku naznačuje všeobecné zásady své církevno-právní theorie. V podtatě se opírá o zásady Febroniovy: rozšiřuje značně moc panovníkovu, muž dle něho přísluší nezadatelné majestátní právo dozoru na církev, okud zasahuje do společenského státního života, práva papežova však mezuje na míru nejmenší.[1])

Kniha Rieggerova vyvolala všude neobyčejný rozruch. Kardinal ligazzi a pasovský biskup Firmian rozhodně ji odsuzovali, ukazujíce a nebezpečné její důsledky, a hrabě Jan Buquoy, pozdější zakladatel átního chudinského ústavu, o ní napsal, že si při jejím čtení mimoolně vzpomněl na slova písma sv.: mulier taceat in ecclesia.[2]) Nicméně šak na doporučení dvorní studijní komise byla 8. října 1768 schválena zavedena za učebnici na všech universitách rakouských. Ježto však yla oprávněna obava, že by se mohlo při zkouškách a disputacích, lavně u theologů, naraziti na otázky choulostivé, vybral kanovník tock z učebnice Rieggerovy 100 vět, jež vlastním příčinám sporů se yhýbaly a jako „these normální" výlučně při disputacích měly býti žívány. Po krátkém objasnění mohl jim býti sice dáván význam orávný, ale protože přece bylo na nich pozorovati příchuť pramene, rotestoval Migazzi i proti nim, avšak bezvýsledně.

Vedle Rieggera působil na vídeňské právnické fakultě Karel Ant. lartini, jemuž byla roku 1754 svěřena stolice práva přirozeného a mského. Od roku 1759 patřil k censurní, od roku 1760 pak ku dvorní udijní komisi. Ponechav si všechny svoje úřady, stal se roku 1764 vorním radou nejvyššího justičního soudu a roku 1768 členem komise záležitostech duchovních. Roku 1774 byl přeložen jako dvorní rada české a rakouské dvorní kanceláři, avšak ku konci roku 1779 vrátil se se na bývalé své místo k úřadu justičnímu.

Již z tohoto seznamu úřadů jím vykonávaných jest viděti, jak značný yl jeho vliv. V posuzování poměru státu k církvi smýšlel stejně jako iegger; jeho přednášky i spisy jsou nepřetržitou řadou útoků na různé ořády a předsudky ve smyslu tehdejší doby. Jemu připisováno, že lňata byla jesuitům stolice církevního práva a že vliv jejich u dvora

[1]) Týž směr vnikl i do Uher, kdež byl hlavním jeho protektorem dvorní kancléř abě Fr. Esterházy a hlavním šiřitelem professor na universitě trnavské Adam Bedekowicz, ož ve svém spise Assertiones ex iure publico universali žádal, aby panovníkovi bylo hrazeno právo dozoru na všecky záležitosti církevní vůbec, ježto prý jedině tak může i bráněno škodlivému vlivu církve, která pod rouškou pravd věroučných šíří doktriny, ž přímo odporují občanskému blahu. *Wolfsgruber*, Kard. Migazzi, 345.

[2]) *Wolfsgruber*, 343.

klesl. Byl zástupcem nového směru z přesvědčení a důsledně, avšak nikdy nejednal ukvapeně a nechválil novot nerozvážných; ton jeho byl mírný a nikdy neklonil se ku směru radikálnímu, jejž zastupoval hlavně Sonnenfels.

Josef Sonnenfels pocházel ze židovské rodiny, která se z Německa přestěhovala do Mikulova. Jeho děd byl vrchním rabínem v Berlíně,[1] a otec Perlin Lippmann teprve v Mikulově se dal pokřtíti; matka jeho zůstala židovkou až do smrti.[2]) Dokončiv gymnasijní studia, byl jako prostý voják v 16. svém roce odveden k vojsku a v Uhrách od cizích zběhů se naučil francouzsky a italsky. Když pak se se svým plukem dostal do Vídně, podařilo se mu získati si přízeň kněžny Trauthsonové, manželky druhého nejvyššího císařovnina hofmistra, a ta mu pomocí hraběte Jana Karla Dietrichsteina vymohla propuštění a umožnila m studium na právnické fakultě. Později obdržel místo účetního u císařsk gardy, až konečně upozornil na něho general Petrasch státního rad Boriéa, který jej doporučil císařovně za professora státních věd n vysokých školách ve Vídni, jímž se roku 1763 skutečně stal.

Sonnenfels byl spíše obratným žurnalistou než učencem; ze všec jeho spisů přímo křičí povrchnost bez hlubšího základu. Za to vša výborně uměl nahražovati vědeckou důkladnost sebevědomým vystupo váním a živým, zajímavým přednesem. A poněvadž okázale šířil idej jež tenkráte zachvívaly celou Evropou, a stavěl se v čelo mladé generac jež prahla po novotách, stal se záhy miláčkem svých posluchačův jednou z nejvlivnějších osob své doby. Spoléhaje na mocné svo ochrance, počal útočiti na mnohá zařízení státní, jež nezdála se n časovými, a v boji proti tortuře, trestu smrti a asylnímu právu dom duchovních vystupoval zcela okázale proti dosavadním zákonům zvyklostem.

Základem jeho theorie byl princip populační. Vycházeje se stan viska čistě materialistického, předkládal svým posluchačům dalekosáh plány, kterak a dle kterých zásad by se mělo státní zřízení reformova a obeznamuje je se zásadami tehdejší právní filosofie, vyvozoval z n že není právní překážky, proč by se tyto theorie nesměly provád v praxi. Na náboženství nikdy nekladl váhy; i tam, kde o něm mlu s jakousi šetrností, netají se svým naprostým indifferentismem. J roku 1766 nařídila mu Marie Teresie na stížnost kardinala Migazzil, aby se vyhýbal zbytečným narážkám na náboženství a církev. Sonnenf se hájil, že chce jen vychovati dobré občany beze všech předsudků a slíbil, že příště bude opatrnějším. Avšak brzo potom, roku 1767, d do tisku these, jež měli jeho žáci veřejně hájiti, a v nich vystupov ještě ostřeji a povrchněji než dosud. Popíral mezi jiným oprávněnt rozmnožování církevních statků, poněvadž prý jest na ujmu stá i stavům ostatním, když jeden stav jiné převyšuje ať již bohatstvím velikostí a rozšířením anebo svobodami a přednostmi; proto prý je nutno právo nabývací, kde nepřipouští zmenšení a rozdělení, jako

[1]) *Brunner*, Josef II, 85.
[2]) *Arneth*, 9, 201.

majorátech rodů šlechtických a u společností duchovních, omeziti. Jako nejvhodnější prostředek k tomu doporučoval Sonnenfels propůjčiti držitelům takových statků vyšší hodnosti, s nimiž je spojeno větší vydání, prelaty pak nutiti, aby stavěli nádherné kostely a zakládali knihovny neb obrazárny. Nejúčinnějším prostředkem k mravnosti jest náboženství, bez něhož by zákonodárství světské ve mnohých případech nestačilo; proto osvícenství (Freigeisterei), které stát zbavuje jednoho z nejmocnějších prostředkův udržovacích, a rouhání, jež vliv náboženství na srdce občanů seslabuje, má býti trestáno jako zločin politický. Z toho plyne, že panovníku jako vrchnosti světské musí záležeti na tom, aby pohoršení, pověry, zahrávání si s nejvznešenějšími tajemstvími a vůbec vše, co by náboženství mohlo snížiti, bylo odstraněno a aby zevnější bohoslužebné úkony byly konány řádně a důstojně; přísluší mu tedy také žádati od poddaných jakousi záruku, že mají náboženství. Zárukou jou může býti u katolíků na příklad zpovědní cedulka.[1])

Na důrazný protest kardinalův zabývala se thesemi Sonnenfelsovými státní rada. Avšak proti Sonnenfelsovi vyslovil se v ní jediný Stupan; Blümegen a Kaunitz horlivě se ho zastávali, ježto prý učí jen tomu, čemu již před ním a vedle něho učili mnozí jiní. Proti některému nevhodnému výrazu možno prý sice činiti námitky, ale zásady jeho systemu zasluhují vší chvály. Na základě tohoto dobrozdání nařídila císařovna, aby Sonnenfels pouze všeobecně byl napomenut, aby se ve způsobu svého psaní mírnil a vše, co příště dá tisknouti, tedy i these a osnovy přednášek, aby vždy napřed předkládal censuře; o místech pochybných, o nichž by se mínění censorů neshodovala, vyhradila si rozhodnutí císařovna sama.[2])

Vliv Sonnenfelsův stoupal stále. Roku 1769 byl jmenován dolnorakouským vládním radou a dekretem ze 26. března téhož roku učiněno studium policejních a kamerálních věd, jež přednášel, podmínkou pro státní službu, 15. července vyzvána k němu šlechta a 15. srpna dokonce klerus. Nařízeno totiž, aby všichni uchazeči o zeměpanské fary předložili též doklady, že jsou obeznámeni aspoň s hlavními zásadami věd policejních a že z nich s úspěchem byli zkoušeni při farním konkursu. Také oznámeno universitám a zvláště fakultám theologickým, že by císařovně bylo velmi milo, kdyby i poddaní její ze stavu duchovního vedle odborných svých studií hleděli docíliti co největších vědomostí ve vědách policejních a kamerálních, ať již posloucháním veřejných přednášek anebo pílí soukromou.[3])

Velmi důležitý návrh podal ve státní radě v srpnu 1770 ministr Jan Ant. hrabě Pergen. Žádal totiž, aby školy rakouské úplně byly laicisovány a zvláště duchovenstvo řeholní aby bez rozdílu bylo z úřadu učitelského vyloučeno; všechna místa učitelská měla býti obsazována

---

[1]) *Brunner*, Mysterien der Aufklärung, 76—76; vůbec podává Brunner ve spise tu obšírnou Sonnenfelsovu charakteristiku, jež je zároveň zdrcující kritikou celé tehdejší vrchní doby.

[2]) *Wolfsgruber*, 336—342; *Kink*, 498—499.

[3]) *Arneth*, 9, 205.

výlučně laiky a jen v případech nejnutnějších mělo na ně nastoupit duchovenstvo světské, poněvadž prý jen tak lze vychovati pravé, osvícené a ku všem službám vlasti schopné a ochotné křesťany.[1]) Císařovna sice návrhy jeho celkem schválila, avšak na vyloučení řeholního duchovenstva z veřejného vyučování přece jen nechtěla přistoupiti. Tu prohlásil Pergen 22. listopadu 1771 a 31. ledna 1772, že se plány jeho nedají provésti, bude-li duchovenstvo řeholní ve školách ponecháno, a nepřistoupí-li císařovna k návrhům jeho bez výjimky, že vůbec nemají významu. A poněvadž ani ve státní radě se nikdo neodvažoval tak bez výhrady je podporovati, nedošlo k nim a Pergenovi dána diplomatická missi do Mohuče.

Zatím nadešel rok 1773 a s ním zrušení Tovaryšstva Ježíšova. Za tím účelem zřízena 17. května ve Vídni komise, jejíž předsedou byl baron Kressel a členy probošt od sv. Doroty Ignác Müller, professor Martini a dvorní rada Greiner, zapisovatelem pak koncipista Böhm. Stran škol a professorů jesuitských činěn byl rozdíl mezi universitami a školami středními. Na školách středních nemělo dle návrhu dvorní kanceláře z 2. října aspoň v nastávajícím roce dojíti k žádným změnám; na universitách však měly býti bývalým jesuitům ihned odňaty stolice morálky, dogmatiky, církevních dějin a metafysiky. Marie Teresie návrh ten ještě rozšířila, nařídivši, že i ve filosofii má se jim odníti logika, ethika a metafysika, v theologii pak písmo svaté, retorika, řečtina a hebrejština; kde vedle jesuitův učili také augustiniani a dominikáni, měly všechny předměty připadnouti jim, a kde mimo university učili jesuité dosud církevnímu právu, měli přednášky své ihned zastaviti.

Komise zřízená za příčinou zrušení jesuitův usnesla se 10. listopadu 1773, že předloží císařovně „všeobecný“ plán ku zlepšení všech škol vůbec. Marie Teresie byla tím velmi potěšena a vyslovila přání, aby zvláštní píle byla věnována theologii a kanonickému právu. Komise si pospíšila: již 29. listopadu jednalo se o novém plánu ve státní radě. Löhr nazval ho dílem mistrovským, Kaunitz ujišťoval, že jeho provedení bude císařovně k nesmrtné chvále a lidu k největšímu užitku, naléhaje zároveň, aby nic na něm nebylo měněno. Všichni uznávali jeho důležitost a radili, aby na jeho základě byly vypracovány podrobné plány i pro jednotlivé fakulty. Pro fakultu theologickou dal pak Löhr tuto direktivu:[4]) Je zhola zbytečno věnovati studiu bohosloví čtyři a pět let. Odstraní li se všecky spekulativní scholastické hlouposti, stačí pro odbory dogmatické úplně dva professoři; třetí by mohl prostě historicky přednášeti apologii, aniž by se však pouštěl do zbytečných podrobností a ex professo hájil toho neb onoho mínění, žvasty bývalých jesuitů de scientia media a hádky o učení thomistů mohou pak docela odpadnouti. Jeden professor konečně ať je pro morálku; osvojí-li si bohoslovci dříve ius naturae a plynoucí z něho morálku filosofickou,

---

[1]) *Arneth,* 227—242.
[2]) *Wolfsgruber,* 310.
[3]) *Arneth,* 9, 107.
[4]) *Wolfsgruber,* 311.

ude míti on i oni práci velmi usnadněnu a ušetří se jak professorů ak času. Pokud pak se týče kanonického práva, nejlépe bude držeti se utorit domácích, Rieggera, pražského professora Schrodta a prelata lüllera, upraviti souvisle všechna tiskem vydaná díla Rieggerova a ředepsati je pak jako všeobecnou učebnici pro všechny university soukromé ústavy vůbec.

Aby se dle těchto zásad mohlo pokračovati, bylo nezbytně nutno rovésti změnu v přesednictvu studijní komise. Proto na naléhání tátních radů byl 4. ledna 1774 kardinal Migazzi úřadu svého sproštěn nástupcem jeho jmenován Fr. Kar. sv. p. Kressel. Téměř současně ařízeno Kaunitzovi, aby si dal každého půl roku předkládati od akouských ministrů na cizích dvorech podrobné zprávy o vymoženostech úpravě školství v cizině.[1])

Krátce před resignací kardinalovou nastaly i důležité změny direktorech jednotlivých fakult. Na fakultě theologické nastoupil po mrti kanovníka Stocka světící biskup hrabě Gondola a po něm 1. listopadu 1774 broumovský opat Rautenstrauch. Direktor fakulty ilosofické kanovník Simen stal se 3. června 1774 universitním kancléřem nástupcem jeho na fakultě jmenován 24. prosince téhož roku dvorní ibliotkekář Fr. Adam Kollar.[2]) V čelo fakulty právnické postaven po dstoupení Bourguignonově Fr. Ferd. Schrötter a když po půl druhém oce se hodnosti té vzdal, jmenován jeho nástupcem 29. prosince 1775 vorní rada Fr. Jos. Heinke.[3])

Změna v předsednictvu studijní komise vyvolala mezi přáteli měru církvi nepřátelského veliký jásot. Byltʼ Kressel rozhodným odůrcem strany kardinalovy a jsa zároveň velmistrem svobodných ednářů, naprosto vylučoval každou pochybnost, v jakých zásadách ude studijní komisi řiditi. Proto již 16. února 1774 psal mladý Gottfried an Swieten Kaunitzovi z Berlína, že nemá dosti slov, aby naznačil vou radost, že konečně nadešel okamžik, kdy v novém lesku vystupuje ravda z temných mraků, jež ji tak dlouho zahalovaly, a ujímá se šech svých práv.[4])

Kterak ta „pravda“ bude svítiti, ukázalo se brzo při nové úpravě akulty theologické a filosofické. Po zrušení řádu jesuitského bylo nutno ostaviti obě na nový základ a provésti dalekosáhlé změny jak v osobách ak i ve směru samém. Úkolem, vypracovati nový plán pro studia heologická, pověřen ředitel bohoslovecké fakulty v Praze, broumovský pat Štěpán Rautenstrauch, jenž obrátil na sebe pozornost vlády četnými pory, jež pro febroniánské svoje názory míval s pražským arcibiskupem.

Rautenstrauch předložil svůj elaborat již 4. května 1774 a studijní omise podala jej ještě téhož dne s podrobnými plány pro školy latinské fakulty filosofickou a právnickou státní radě; zároveň povolán autenstrauch do Vídně, aby osobně svoje názory objasnil a vysvětlil.

[1]) *Helfert*, Gründung der österr. Volksschule durch Maria Theresia, 286.
[2]) *Kink*, 511.
[3]) *Arneth*, 9, 215.
[4]) *Wolfsgruber*, 313.

Podle jeho plánu mělo býti učivo rozděleno na 5 let s týdenními pololetními zkouškami. Denně mělo se vyučovati průměrně tři hodi a látka měla býti rozdělena takto: V prvním roce měly býti přednáše církevní dějiny a hebrejština,[1]) ve druhém hermeneutika, Starý i No Zákon, patristika a dějiny theologické literatury,[2]) ve třetím morál a část dogmatiky, v pátém pak polemika, pastorálka a praktická morál Po čtyřech přísných zkouškách (z dogmatiky a církevní histo z theoretické a praktické morálky, z písma svatého a biblických jazy a konečně z církevního práva) uschopňovala disputace k nastoup mimořádné professury; k doktorátu se vyžadovala ještě druhá disputa Řeholníci, kteříž byli na fakultě, měli tam míti pouze hlasy kuriat t. j. dle klášterů.[3])

Všichni členové státní rady byli plánem Rautenstrauchovým pří nadšeni a jednomyslně doporučovali jeho schválení. Avšak císařovna vyžádala ještě soukromé mínění kardinala Migazziho, a ten bez váh odvětil, že pořádek a bezpečí víry žádá, aby všecky knihy, jež m býti zavedeny na theologické fakultě, byly napřed předloženy ku p zkoumání biskupům, kteří jsou jedinými oprávněnými soudci ve věce víry a mravů. Proto schválila Marie Teresie pouze podrobné plány školy latinské a fakulty filosofickou a právnickou, stran theologic však rozhodla, že vyžádá si ještě napřed úsudek některých bisku Ku kroku tomu tím více byla nakloněna, ježto sám svrchovaně vlá kardinal Herzan byl nucen ji upozorniti, že fakulta theologická po božského i lidského práva náleží pod dozor biskupů.[4])

Studijní komise dobře vycítila nebezpečí, jež hrozilo plánu Raut strauchovu, a proto všemožně hleděla císařovnu od úmyslu toho odvrát Nejedná prý se tu vlastně o obsah theologického učení, nýbrž j o rozdělení látky a učitelů, zkrátka o záležitost čistě studijní. V jednáváním s biskupy prý se vše zbytečně protáhne a škodolibost vášeň napnou všecky síly, aby spolu se starými přívrženci jesuitů nov úpravu znemožnili. Porad s biskupy je prý tím méně třeba, ježto jesuité po celá dvě stě let se o biskupy nestarali, zařizujíce sobě vž své učení zcela po svém zdání, a také v Milaně a v Pavii zařízе učení bohoslovné samostatně, bez ordinariatů.[5])

Avšak císařovna setrvala při svém rozhodnutí. Z biskupů vyslo se litoměřický Emanuel Arn. hrabě z Waldštejna pro nový plán b podmínečně, sekavský Spaur a krcký Auersperg činili pouze nepatr výtky stran rozdělení některých oborů, vídeňský kardinal netajil svojí nedůvěrou, a biskup jagerský, jenž však svoje dobrozdání zas příliš pozdě, elaborat Rautenstrauchův rozhodně zavrhl. Stran rozděl jednotlivých oborův a hodin konferoval kardinal Migazzi na př

---

[1]) 7. září 1779 přidány k tomu přednášky o theologické encyklopedii a děj rozděleny místo dle století ve čtyři periody.

[2]) Roku 1779 přidána na čtyři měsíce biblická řečtina.

[3]) *Kink*, 526.

[4]) *Wolfsgruber*, 313.

[5]) *Kink*, 525.

isařovny s proboštem od sv. Doroty Ignácem Müllerem a s vídeňskými rofessory theologie. Vzhledem na různé požadavky biskupův a hlavně ligazziho, že se v novém plánu úmyslně zanedbává dogmatika, narhoval nyní Rautenstrauch sám, aby se první dvě leta vyhradila ogmatice a aby ji přednášeli dva professoři, ve třetím pak roce aby yl zřízen kurs pro polemiku. Modifikovaný tento návrh předložila isařovna Kresselovi i Migazzimu, a ačkoliv se posudky jejich nehodovaly, dala jej 3. října publikovati s výhradou, že k vůli zachování eporušeného učení má fakulta theologická podléhati vrchnímu dozoru iskupskému.

O novém rozdělení theologického studia byla možná diskusse. šechny opravné návrhy nebylo třeba a limine odmítati, ale navrhovatelé eho byli zase námitkám nepřístupni. Migazzi ukazoval na četné neostatky nového systemu, upozorňoval, že od systemu toho možno očeávati pouze úpadek náboženství, zmatky v církvi, nevědomost kněžstva matení věřícího lidu, dokazoval, že si Rautenstrauch na mnohých ístech odporuje. Přes to roku 1777 nařídila císařovna, aby nový plán aveden byl na zkoušku zatím na pět let, a po pěti letech již upravoval Rakousku bohosloví Josef II.

Téměř současně s úpravou theologických studií pro kněžstvo světské ipravována také studia řeholních kleriků, kteří studovali ve svých klášterech. Dne 29. července 1775 bylo nařízeno, že domácí klášterní koly musejí býti vždy v hlavním městě. Jedině když tam řád neměl kláštera, směly býti v městě jiném, ale pro všecky řeholníky jedné rovincie vždy v klášteře jediném. Všichni lektoři musili se nad to uď na universitě nebo na vyšším gymnasiu podrobiti veřejné zkoušce, by stát měl záruku o jejich schopnostech; 30. dubna 1778 konečně ařízeno, že i v klášterech přísně musí býti dbáno plánu pro theologii ogmatickou ze dne 27. dubna 1776.

Prvním, jenž na universitě vídeňské počal učiti v novém směru, yl Ferdinand Stöger, jenž brzo po skončení studií ve vídeňském něžském semináři odměnou za svoje osvícené zásady a „horlení pro ozum a pravdu“ beze všeho dotazu u arcibiskupa jmenován byl proessorem theologie a později smutně proslul jako ředitel generalního emináře v Lovani. Naprosto proticírkevní své smýšlení nejlépe ukázal e své učebnici „Introductio in historiam ecclesiasticam Novi Testamenti“, de mezi jiným píše na str. 175: „Religio christiana et papistica prorsus liena et diversa est; papistica religio christianae opposita est. Religio agana ad similitudinem christianae propius accedit, quam catholica ive papistica.“ Na důrazný protest kardinalův byl sice Stöger přese všechnu protekci Rautenstrauchovu, jenž jej spolu se studijní komisí avrhoval císařovně za bibliothekáře, z úřadu svého složen a kniha eho zakázána, ale směr, který zavedl do přednášek, udržel se již dále, maje mocnou podporu v prelatu Müllerovi, který zjevně se postavil a stranu Stögerovu a jako na posměch psal arcibiskupovi, že v napadené učebnici neshledal nic zlého. Hluboce rozrušen prosil ho šlechetný kardinal, aby nepodával své ruky k úplnému převratu kázně a řádu,

připomínal mu soud boží a ukončil vážnou výstrahou: praeterit figu[ra] mundi.[1])

A přešla skutečně. Jak asi bylo osvícenému proboštovi, kd[yž] viděl za málo let na smrtelném loži, že stát čeká jen na jeho vydechnu[tí], aby na základě zásad, jimž obětoval své svědomí a duchovní sv[ou] čest, klášter jeho zrušil! Škoda, že tak mnozí z „osvícených“ kn[ěží] na praktické důsledky vychvalovaných theorií zapomínali!

V plánu Rautenstrauchově nebylo ani slova o kanonickém práv[u], poněvadž po názoru osvícenců do theologie nepatřilo. Že však no[vá] studijní komise mu míní věnovati pozornost co největší, ukázalo [se] hned v jedné z prvních schůzí, 14. ledna 1774, v níž s pochvalou [a] uznáním bylo referováno o direktoru theologické fakulty ve Štyrsk[ém] Hradci, Fr. Tomicychovi, jenž právě ve smyslu liberálním vydal „I[us] ecclesiasticum particulare“.[2]) Jak již bylo zmíněno, byla 10. ledna 17[7.] zrušena stolice církevního práva na fakultě bohoslovné a theologo[vé] odkázáni v té věci na fakultu právnickou. Za direktoria Schröttero[va] uzákoněna sice promoce doktorů církevního práva, avšak zaveden[ím] studijního plánu Zeillerova, který právo to redukoval na míru nejmen[ší], oddělené toto graduování zase přestalo.[3]) 15. června 1776 nařízeno, [že] všichni kandidáti pro vyšší svěcení musejí býti zkoušeni z prá[va] církevního jak obecného tak soukromého, a 2. října téhož roku [do]plněno ono ustanovení v ten smysl, že pod nejpřísnějším trestem nes[mí] býti vysvěcen žádný kandidát, ani světský ani řeholní, jenž by [se] nevykázal attestatem aspoň druhé třídy de iure ecclesiastico publ[ico] et privato dle zásad zavedených na rakouských universitách. O[t.] Rautenstrauch nad to učinil návrh s nedozírnými důsledky, aby biskup[ové] nesměli na faru investovati žádného kněze, ať od kohokoliv byl prese[n]tován a při konsistorních zkouškách obstál, dokud by nepředložil v[y]svědčení některé university o doktrinální schopnosti k duchovní sprá[vě], poněvadž prý jest dokázáno, že zkoušky od biskupů nařízené nejsou vž[dy] dostatečny a nikterak nezaručují skutečných vědomostí a schopno[stí]. Proto navrhoval dvě zkoušky, každou po dvou hodinách, první z v[ěd] theoretických (z písma sv., patristiky a dogmatiky), druhou pak z v[ěd] praktických (z morálky, pastorálky a z práva). Když pak kardi[nál] Migazzi tomu odporoval, ukazuje, že přirozeným toho následkem bu[de] častá kollise, změnil Rautenstrauch svuj návrh a žádal jen, aby ducho[vní] spolu se žádostí o faru předkládali biskupům attestata directorialia [s] známkami při závěrečných zkouškách, ale ani v této věci nepoříd[il].

(O. p[ok.])

[1]) *Woinsgruber*, 325—236.
[2]) *Helfert*, 293.
[3]) *Wolf*, 520.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (C. d.)

Přítel starých zvykův a tradic, staré selské prostoty, starých mravův a primitivního, skromného života, nelibě nesl Pravda novoty, jež dnešní doba vnáší do lidu, učíc ho lehčímu způsobu života a navádějíc ho k požitkářství a marnivosti, jež se jeví hlavně v přehnaném a pošetilém parádnictví jinochův i dívek. Ne bez humoru vysmívá se marnivosti mladých venkovanek, opičících se po městských fiflenkách („Ona má rukavičky“), a dává jim pořádné lekce, uváděje je do situací co možná nepříjemných, jež je z marnivosti a parádnictví léčí.

Varovným hlasem ukazuje, „Kam vede paráda“, činíc ze zámožných sedláků hotové žebráky. Tak předkové Prokopa Kohouta, zachovávající starý, selský kroj, mrav a starou poctivost měli plné sýpky a plné truhly, ale jinak je tomu za Prokopa a marnivé jeho ženy. Odhodí starý kroj, upnou mysl svou jen ke vnějšku, vedou k témuž i děti, zvykajíce je chlubivosti, marnivosti a požitkářství, čehož následky nemohou býti jiné než smutné. Paráda a domýšlivost ničí duši i jmění, a konec všech, kdo s parádou začali, od selky až do poslední děvečky, je smutný. (Srv. „Bětuška a sestra Katuška“.)

S moralistním zaujetím předvádí před oči čtenářů poučný a výstražný příběh o mrzkosti a ohavnosti lakoty („Lakomec a jeho dcera“) a horlivě dokazuje, jak opuštění starého, poctivého způsobu a hovění nesmyslným novotám a darebnostem zhoubně pusobí na venkově i v městě. Tak dokud jest u „Červeného vola“ šenkýřem starý Daniel, pořádný křesťan a poctivec, jenž v hostinci svém darebnosti netrpí, daří se „Červenému volu“ dobře; ale když koupí hostinec Bezvoda, změní se vše. Hospoda „pokročí“. Z „Červeného vola“ stane se „Zlaté slunce“, zavedou se bavorská piva, vína, punče, kořalky, ostrá, kořeněná jídla, síň pro pány, biliar, karty, divadla, muziky atd. Vše se sem z počátku jen hrne, poživavost a rozkoš tu sídlí. Dcery hostinského, Tiny a Fany, lákají a svádějí hosty. Fany chytila na své tělo mladého Zoubka, že si ji opravdu vzal za ženu. Tiny loví muže marně a klesá se stupně k stupni. Lepší lidé se počínají „Zlatému slunci“ vyhýbati, zvláště od té doby, co se pronese, že syn hostinského, Ludvík, krade hostům peníze. Počíná úpadek. Starý Bezvoda drží s jinými ženami a v zaslepenosti své otráví vlastní ženu. Prozrazen a chycen, otráví se též. Z Fany stává se cizoložnice, a celé „Zlaté slunce“ propadá neodvratné zkáze. Z celé rodiny Bezvodovy zachrání se jedině zbožná dcera Marie.

Temnými barvami maluje záhubné následky vášně pytlácké („Myslivec od černého lesa“), jak svádí lidi k zločinům, ano i k vraždě.

S epickou šíří a silnou dávkou humoru vypravuje o sporech a rvačkách mezi sedláky a domkáři v „Nesvorné obci“, naváděje k pokojnému a smířlivému životu.

A jako vytýká na jedné straně vady a chyby lidské příběhy které mají působiti ve smyslu negativním, tak ukazuje na druhé straně v příbězích, které mají působiti positivně, jak dobro, mravnost a poctivost bývají odměněny už na tomto světě požehnáním a štěstím. Tak syn chudého nádeníka, Antonín Bouchal, od mládí vedený ke zbožnosti a pilnosti, domůže se trvalého blahobytu poctivým způsobem: pílí solidností práce („Pozůstalost syna nádeníkova"). Dobrodiní prokázaného sirotkům a vdovám nenechává Bůh bez odměny („Odměna dobročinnosti"). Co kdo chudým dává, na úrok Bohu dává („Jistina i úroky"), a Bůh mu požehnává. Parafrasí známého biblického podobenství o boháči a chudém Lazarovi je črta „Hrabě žebrák".

Učí dále čtenáře dávati každému, co jest jeho a se svým býti spokojenu („Dosti má, kdo na svém přestává"). Nabádá k milosrdenství a dobročinnosti vůči opuštěným dětem a sirotkům („Děti ujaly se dětí", „Děvče sirotek", „Starý a mladý řemeslo" S mravním zanícením vykládá, že na pokání není nikdy pozdě a že kdo pokání činí, může si získati nejen odpuštění od Boha, ale i úctu vážnost u lidí („Kající hříšnice", „Farář ve vsi a páni v zámku" „Blahoslavené vánoce", „Dvojí cesta" atd.). Učí dále, kterak třeba pokání činiti a hřích a jeho následky napraviti („Vina a smír" „Pána ze Strachova pykání", „Matka študentů").

Vida, jak prázdní se celé krajiny vystěhovalectvím do Ameriky pozvedá varovného hlasu před agenty-svůdci („Vystěhovalci do Ameriky"). Nabádá k poctivé a solidní práci, jež jediná dopomůže k blahobytu („Řádný řemeslník, zlaté řemeslo"). Nestálost vede však k bídě („Devatero řemesel, desátá žebrota") atp.

Miluje ze srdce lid i život venkovský, nedovedl ho líčiti bez živého a hlubokého zájmu o osudy a štěstí lidu, jejž chtěl míti zdravý zachovalý a pokud možná vzdělaný a šťastný. A proto tak důtklivě stále a stále staví svému čtenářstvu před oči vzory a výstrahy. Proto skoro všechny jeho povídky mluví nepokrytě: „Jdi a čiň podobně" nebo: „Viz, čím hynou lidé, a chraň se toho." To jej nutně vedlo k jistému parallelismu dějův a příběhů, které rád proti sobě stavěl. Někdy máme tento parallelismus v povídce jediné, jindy klade proti sobě povídky dvě, z nichž jedna líčí příčiny úpadku a bídy, druhá příčiny vzrůstu a blahobytu.

To vidíme hned v první jeho práci, v povídce „Dvě svatby najednou", kde staví vedle sebe historii dvojích námluv, dvou svateb a následujícího života dvojice manželů — pro výstrahu i pro vzor. U Podivů matka musí domlouvati otci, aby syna ženil. U Božetěchů pomýšlí však na to otec sám. Jeníkovi Podivovic je to jedno: ta neb ona, a proto ponechá dohazovači, aby mu našel nevěstu. Božetěchovic Vojtěch vyhledal si sám milou a zbožnou dívku, již dobře zná. Námluvy Jeníkovy u rodičů Kačenčiných: jídla a pití dosť, ale také hádek a smlouvání o každou maličkost. Námluvy Vojtěchovy u rodičů Ludmiliných jsou prosté, bez křiku a beze smlouvání, poněvadž nešlo o peníze, ale

o hodnou nevěstu. Tam po námluvách škádlí snoubence všelijakými dvojsmyslnými vtipy, zde jim dávají rozumná naučení. Svatba Jeníkova jest hlučná, s muzikou, střelbou, se šesti družičkami, nevěsta je samé hedbáví, ženich má šaty z města, ale nikdo se při ní nemodlí za štěstí snoubenců. Po svatbě jde se do hospody, pak teprve domů, a všude se jí a pije jak o závod, provádějí se nectné žerty a tančí a hýří se až do třetího dne.

Vojtěch s Ludmilou a rodiči jdou do kostela pěšky, oděni čistě, ale skromně, jak se na sedláky sluší. Tiše kleknou všichni na stupně oltáře a vroucně se modlí za štěstí novomanželů. Po oddavkách se též poveselí, ale večer se všichni klidně rozejdou za svou prací. A právě tak je tomu i po svatbě. U Podivů jsou do roka hádky, rvačky, soudy, po štěstí manželů jest veta, matka naříká na nevěstu, syn hádá se s otcem a nemaje radosti doma, chodí do hospody, pije a bije ženu. Ta mu krade, co může, a prodává židovi, aby měla na rosolku a parádu. Hospodářství hyne. O děti se nedbá, lžou, perou se a hynou na těle i na duši. Záhuba všech jest neodvratná.

Vojtěch však a Ludmila milují se stále, neboť láska jejich, zakořeněná ve ctnosti, neochabuje a příchodem dětí ještě vzrůstá. Všichni jsou jedno, staří i mladí. Jsou zbožní, drží se starých tradic; na čeleď hledí se tu jako na příslušníky rodiny, rodičům prokazuje se čest. Děti vedou se k Bohu, posílají se do školy, k svaté zpovědi atd. Štěstí a požehnání boží je tu domovem.

Podobně i v povídce „Beze ctnosti není lásky“ čteme o rozdílné dvojici snoubencův a manželův a rozdílných jejich osudech. Lehkomyslná Kačenka omámena svůdnými řečmi neméně lehkomyslného Šimona, jenž jest mimo to i piják, hřeší už před svatbou, vezmou se ovšem, poněvadž je lákají jejich těla, ale na duše se nehledí. Následky jsou smutné. Hřích spáchaný před svatbou mstí se po svatbě. Láska jejich byla jen „tělesná náklonnost“, nezakládala se na ctnosti a nepřinesla jim pravého štěstí, ježto jí „neposvětila víra a svědomí.“ Šimon nasytí se ženy a přichytí se těla děvečky.

Za to zbožní a ctnostní snoubenci Jan a Bětuška jsou i po svatbě šťastni, ano oni na konec napraví i Šimona a Kačenku, kteří teď zakládají znova lásku na ctnosti a život na lásce. „Dokud byli bez ctnosti, byli i bez lásky.“

V povídce „Hospodáři a výměnkáři v Suchoparech“ líčí se parallelně dokonce osudy několika selských rodin. Tak osudy rodiny zpanštělého, zadluženého mluvky Kardy, jejž charakterisuje autor slovy: „Řiďte se dle jeho slov a ne dle jeho příkladu“; historie rodiny sedláka Trnky, spravedlivého a svědomitého člověka, zámožného, hospodárného, ale příliš důvěřivého; osudy rodiny Kopeckého, pijáka kořalky, a konečně osudy rodiny rozumného, zbožného, pokroku v hospodářství dbalého chalupníka Rataje a moudrého mlynáře. Už podle toho můžete napřed říci, jak dopadne výchov dětí, námluvy, smlouvy, svatby, i jaké bude zakončení. Morálka, již podává čtenáři sám autor na konci povídky, vás přesvědčí, že se nemýlíte. Praví: „Nebožtík

Trnka zůstavil ve vsi výstrahu, že se výměnkářům nemá ubližovati. A nebožtík Karda dokázal, že i to vede k záhubě, když otcové synům odevzdají statky pod tuze trudnými výminkami... Rodiče mohou hospodářství své odevzdati komu ze svých dětí chtějí. Proč by si nevyvolili dítě k sobě nejupřímnější, ať je to syn nebo dcera? Není radno s odevzdáním hospodářství pospíchati. Čím déle zůstanou rodiče pány, tím proti křivdám jsou bezpečnější. A všeho nikdy rodiče se nemají vzdáti, aniž nemají postoupiti jednomu všechno a druhým málo nebo nic. Spravedlnost žádá, aby neublížili tomu ani onomu."

Totéž poučení obsahuje i povídka čerpaná z prostředí malého města „Na výminku", v níž starý Koníček mnoho zakouší za to, že všechno předal dětem a ničeho si neponechal.

Co znamená dobrý výchov dětí a naopak jak záhubné následky má výchov zvrácený a nerozumný, o tom svědčí krásný a příkladný život Marie Věroňové právě tak jako zpustlý život Žofie Nebudové z povídky „Dvojí cesta". Otec Žofiin, zámečník Jan, vysedá v hospodě, dělá mudrce a tropí si smích ze všeho, i z náboženství. Matka Tekla, lehkomyslná, marnivá a chlubná žena, touží jen po zábavách, parádě, tanci a rozkoši před porodem i po porodu Žofie. Naopak je tomu u Věroňů. Zde otec Prokop, obratný a zbožný pekař, a jeho počestná a zbožná žena Anna, jež už ve stavu těhotném varovala se všeho, čím by bouřila krev a žluč a čím by dráždila rozum, vůli i cit, poněvadž ví, že to vše přenáší se i na dítě, žijí tak příkladně, že dcera jejich Marie jen dobrý příklad na nich má. U Nebudů ponechají dítě na starost nesvědomité chůvě; u Věroňů vidí v dítěti nejvzácnější poklad; tam hyne duše malé Žofie, učíc se od rodičů jen zlému, ano tam se dokonce Žofii s pochvalou diví, když mluví nebo činí něco ošklivého, řkouce: „I to je čubka, ona si všecko pamatuje"; zde však matka učí dítě znáti Boha, modliti se k němu a milovati jej i bližního. Zkrátka Marie, vzorně vychovaná, stává se zbožnou, krásnou a každým milovanou dívkou, kdežto Žofie stane se dívkou zkaženou, fiflenou, která vede život pohoršlivý, klesá se stupně k stupni, stává se matkou nemanželskou, ano i nevěstkou a odchází s hanbou do světa, kde hřeší dál, až ji přivedou postrkem zpět. Zatím staří Nebudovic zchudnou a stanou se z nich sprostí pijáci kořalky. A tu teprve Žofie na domluvy vážné a zbožné Marie „jde do sebe" a kaje se. Ošetřuje pečlivě rodiče až do jejich smrti, ošetřuje i jiné nemocné, chrání chudší a sirotky, pracuje pro ně a získává tak název Marie Magdaleny. (P. d.)

---

larxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček.

Hlava první.

Od utopie k vědě.

1. Zakladatelem vědeckého socialismu jest Karel Marx, podle ěhož bývá také nazýván marxismem. „Vědecký socialismus“, praví llenbogen, „jest vědeckou naukou o základech, stavbě a vývoji lidské polečnosti.“ [1]) Označován bývá slovem „vědecký“ na rozdíl od dřívějiho socialismu utopického. Utopisté chtěli zjednati nápravu neutěšených oměrů společenských své doby. Za tím účelem vymýšleli nová zřízení polečenská a myslili, že by v jejich vysněném státě vymizelo všechno lo a nespravedlivost, čímž by se pak lidstvo stalo šťastným a blaženým. Všem těmto oprávcům je společno, že vidí příčinu zla jen v tom neb nom zřízení a přehlédají plnost společenského života. Proto se donívají, že ve světě bude rázem dobře, bude-li jen odstraněn domnělý kořen zla.

Jinak vědecký socialismus. Nebuduje vzdušných zámku, nýbrž toje dle svého názoru na stanovisku vědeckém, pátrá po posledních příčinách dějinného a společenského vývoje, zkoumá základy, na nichž e společnost zbudována, a na základě nabytých poznatkuv ukazuje ouze, k jakým koncům neodvratně spěje nynější společnost. Tak spoň tvrdí stoupenci vědeckého secialismu.

Ale v jednom se jistě shoduje s utopickým, a to v socialnim ptimismu. Jako utopisté tak věří i marxisté, že budoucnost přinese idstvu „zlatý věk“ na zemi. Tehdy prý přestanou a vymizí strasti a trpení, bratrství obemkne osvobozené národy a sloučí je v jedinou elkou rodinu, již bude osvécovati a blažiti slunce věčného míru.

Z utopistův uvádíme na prvním místě velkého myslitele starověku Platona, poněvadž jeho myšlenky došly ohlasu jak u pozdějších topistů tak i u moderních socialistů.

Platon žil v době, kdy nesjednocenost a občanské války podlamoaly moc a sílu řeckých obcí. Pátral tedy po příčinách, které zavinily padek, a hledal prostředky k ozdravění. Degenerace podle Platona yvinula se v tehdejší společnosti postupně tím, že jednoduché poměry dealního zlatého věku krok za krokem byly opouštěny pro nenasytnost bujnost lidí. V původním státě, třeba že byl malý, vládl pokoj a mír. idé byli zdraví, umírali u vysokém stáří šťastni a spokojeni; potravy — jen rostlinné — bylo dostatek, území nebylo přelidněno, nebylo války... Ale lidé stali se požívavými a zbujněli. Stát se jim stává malým a prostým, proto uchvacují sousedům území — vzniká válka a ní potlačování lidu i uvnitř, požitkářství a bujnost vedou k rozšíření a bohacení státu, ale zároveň ke všeobecné nespravedlivosti a rozháranosti.[2])

[1]) *Wilhelm Ellenbogen*, Was will die Socialdemokratie? str. 14.
[2]) *T. G. Masaryk*, Otázka socialní, str. 379.

Této degeneraci a zhoubným následkům z ní plynoucím chc Platon odpomoci. Ve spisech „Stát“ (líčení idealního státu) a v poněku umírněnějším „Zákony“ (líčení státu, který se nejvíce blíží idealním nastiňuje Platon obraz společenského zřízení, o němž je přesvědčen, ž by odpomohlo všemu zlu. Vzorem mu asi bylo kommunistické zřízer na ostrově Kretě okolo roku 1300 před Kristem, podle něhož tak upraveno bylo zákonodárství ve Spartě, připisované Lykurgovi.

Podle Platona je ctnost (rozumnost či moudrost, sofia) svrch vaným cílem, k němuž tíhnouti má člověk. Aby se ctnost ve svět udržela a nabyla vrchu v lidském jednání, jest nezbytně třeba žíti v společnosti, ve státě. S hlediska Platonovy filosofie oprávněn je st jediné, pokud vychovává občany ke ctnosti a tím jim dopomáhá k d sažení pravé blaženosti. Poněvadž však pravá ctnost zakládá se n pravém poznání filosofickém, je třeba, aby v idealním státě vládnou mocí byla filosofie, stav filosofů. Pokud filosofové nebudou králi králové filosofy, není prostředku proti zlům, jež hubí státy. Filosof musejí býti bezvýminečně poslušny ostatní stavy společenské, a to sta bojovníkův a stav složený z rolníkův a řemeslníků.[1])

Na otázku, jak má stát vésti občany ke ctnosti, dává Platon v uv dených spisech dvojí odpověď. Ve „Státě“ praví, že občané mají bý vedeni ke ctnosti výchovem, bez donucování zákonem. Ve druhém spis však přiděluje tento úkol zákonodárství, které má nejen donucovacím prostředky, nýbrž i poučováním k tomu působiti, aby všichni občan stali se ctnostnými.[2])

S obojím platonismem setkáváme se později často. První je pře svědčen o všemohoucnosti výchovu, předpokládaje, že člověk je př rozeností dobrý a že tedy výchovem možno z něho učiniti, co chcem Druhý, despotický, nedůvěřuje přirozené dobrotě člověkově a proto je cele podřizuje státní autoritě, aby ho vedla ke ctnosti a takto ke štěst Při tom všem ctnost sama různě bývá pojímána.

Největším dobrem státu jest podle Platona jednota. Vše, co k n vede a napomáhá, jest dobrem, co ji porušuje, je zlem. Proto chc Platon zavésti kommunismus majetku a žen; neboť především zájm jednotlivců ve příčině majetku a rodiny ohrožují zájmy, ba existen státu. Kommunismus majetku požaduje však jen pro vládnoucí tříd vladařskou a vojenskou. Pracující třída, obě vyšší třídy živící, sm míti soukromý majetek. Platon věřil, že postačí k nápravě státu, bude- zreformována panující třída.[3])

Kommunismus žen chce Platon zavésti všeobecně. Posavadní rodin měla býti zrušena, a na její místo měly nastoupiti sňatky, ne voln nýbrž upravené podle předpisů. Z manželství se měli roditi zdraví zdatní lidé a jen tolik, kolik jich stát potřebuje. Za tím účelem m stát dbáti o to, aby se rodil jen jistý nepřekročitelný počet dětí, a nem váhati třebas usmrcovati nadbytné potomky; má dbáti, aby od rodič

[1]) Srv. *Platon*, Polit. V. p. 473 n.
[2]) Srv. *Platon*, Nom. IV. 719 B n.
[3]) Srv. *Platon*, Polit. IV. p. 423 E n.

zdravých a zdatných vycházelo co nejvíce, od méně silných (duševně nebo tělesně) co nejméně potomstva, po případě má nedochůdčata nebo churavé novorozence pohazovati. Stát ať odchovává dítky od narození ve společných ústavech, aby dorůstajíce neznaly ani svých rodičův ani rodiče jich. Tím docílilo by se všeobecného bratrství, stát by byl jednou velkou rodinou, kde celá starší generace by byla otci a matkami, mladší bratřími a sestrami.[1])

Platon byl přesvědčen, že by jeho současníci došli naznačenou cestou kýžené jednoty, pokoje a štěstí. Pokládal také navržený stát za uskutečnitelný, ba nutný a všechny jiné formy státní za nedokonalé. O tom, jakého přijetí se dostalo návrhům Platonovým u Řeků, praví Lenz: „Mnohá města v Řecku a na ostrově Sicilii pozvala Platona, žádajíce, aby je obdařil ústavou; ale kommunistická ústava nebyla po chuti Řekům ani v Řecku ani v Sicilii. I veliký žák Platonův Aristoteles zavrhl kommunistický ideal svého učitele a k jeho úsudkům se přidalo obyvatelstvo veškeré. Avšak Platon málo vážil toho, ...spíše měl za to, že současníci jeho odsoudili názory jeho pro nedostatek správné výchovy a lepšího vzdělání.“ [2])

Zmínili jsme se o Platonovi obšírněji proto, že měl na pozdější socialismus — jak praveno — velký vliv. Masaryk ukazuje shodu marxismu s myšlenkami Platonovými v některých závažných bodech. „Všem těm nedokonalostem, kterým kommunismem chce odpomoci Plato, odpomáhá kommunismem také Marx: degeneraci, přelidnění, anarchii atd. — to všecko vidíme u Marxe jako u Platona. Také u Marxe a Engelsa degenerace započíná lakotou a násilím atd..... Hlavně však Marx stejně jako Plato kommunismus konec konců přese všecek svůj amoralismus a positivismus požaduje z důvodův ethických, jako že mu také podkládá svou zvláštní filosofii. Plato žádal, aby filosofové se stali vladaři (nebo vladařové filosofy), Marx toho nežádá, protože kommunismem stanou se filosofy všichni. Podle Engelsa přestane rozdíl mezi stavitelem a nádenníkem. Co byla Platonovi ideologie (v pravém slova smyslu), Marxovi je materialismus — materialismus jest filosofií kommunistické budoucnosti, jest ‚logickým‘ základem kommunismu vůbec. Nejzajímavější shoda marxismu s Platonem je však v tom, že i Marx cítil potřebu regulovat se stanoviska kommunistického také rodinu.“ [3])

2. Obnovený zájem pro klassický starověk řecký a římský, vyvolaný humanismem, vynesl opět na povrch Platonovy myšlenky, uvedené ve zmíněných dvou spisech. První si osvojil jeho myšlenky a hledal v nich lék cd zel společenských T o m á š M o r e, kancléř anglického krále Jindřicha VIII, na jehož rozkaz byl později popraven pro odepření přísahy supremátní. Pozoruje, kolik zla působí závist, nenávist a z nich pochodící nesvornost, hledal, odkud ony nepravosti prýští. Pramen jejich viděl v soukromém majetku. Žádá tedy, aby byl

[1]) Srv. *Platon*, Polit. V. p. 449—471.
[2]) *Ant. Lenz*, Socialismus v dějinách, str. 26.
[3]) *Masaryk* l. c. 381.

odstraněn, a myslí, že takto budou vykořeněna ona zla a lidé se stanou šťastni a spokojeni. Ve spise „O nejlepší ústavě státní a nového ostrova Utopie“ (1516) nastiňuje vzor kommunistického státu. Peníze jsou odstraněny; každý odvádí dohotovené dílo do veřejného skladiště a odtud si také bere, čeho potřebuje. V této volnosti vidí More záruku, že nikdo si nebude vybírati nad potřebu. More v Utopii napodobuje Platona, ale přece v některých věcech závažných odchyluje se od svého vzoru; jeť od něho příliš vzdálen i co do času i co do názorů náboženských a společenských. Platon jeví málo soucitu k utrpení slabých a bídných, nepomýšlí, jak by kruh šťastných lidí rozšířil co nejvíce. Štěstí, které si přislibuje od svého ideálního zřízení, má býti údělem jen třídy vládnoucí. Za to těžkou práci skládá na bedra příslušníků tříd nejnižších, kterým je sotva možno povznésti se do tříd vyšších.

More, myslitel křesťanský, ujímá se však především trpících a strádajících, chce odstraniti nespravedlivosti a nesrovnalosti, plynoucí z tehdejšího řádu společenského. O nerovném rozdělení majetku praví, že udržuje a podporuje onen počet lenochů a cizopasníků neužitečných na zemi, kteří stravují její poklady, požívajíce ovoce práce druhých, sami nepracujíce, ale zahálejíce. I co do zřízení vládního liší se More od Platona. Stát Platonův jest aristokracie založená na síle a vědě. Stát Moreův jest opravdová republika, v níž každý jest oprávněn ke správě i hájení státu.

Podle spisu Moreova pojmenovány jsou všechny spisy, v nichž spisovatel buduje vzdušné zámky pozemského blahobytu ve praktickém životě neuskutečnitelné. Z jiných utopistův uveden zde budiž ještě španělský mnich Tomáš Campanella. V klášteře svatého Jakuba napsal „Stát sluneční“ (1623), který vyniká promyšleností a důsledností nad ostatní spisy utopické, vyjmouc snad Platona. Vedle vlivu Platonova a Moreova je na něm zjevný i vliv katolických klášterů. Stát sluneční je státem přísně theokratickým, v jehož čele stojí nejvyšší kněz (Slunce čili Metafysik) s neomezenou mocí a všeobsáhlým věděním. Vedle něho jsou ještě tři ve svém oboru nezávislé úřady: Moc (válka a obrana), Láska (vývoj lidstva), Moudrost (věda, umění a výchova). Základem společenského zřízení je důsledně provedený kommunismus. Nejen soukromý majetek má býti odstraněn, nýbrž i rodina; žádáť společenství žen. Život občanů podřizuje od útlého věku, kdy je stát převezme do výchovu, až do smrti naprosto moci státní.

Význačnou známkou všech utopistů jest, že vidí v tom, co jest, jen zlo a v tom, čeho dosud není, jen dobro. Nepřihlížejí k přirozenosti lidské, k člověku, jakým skutečně jest, a proto zůstávají jejich vysněné státy jenom — snem! Na současnou dobu neměli značnějšího vlivu. Teprve později, kdy duch revoluční rozhlodal staleté řády politické a společenské, osvojují si podstatné myšlenky utopistů politické strany a dodávají jim ve svých programech nového významu a rázu, rázu totiž revolučního a podvratného. Jsou to především strany socialistické, které se hotoví vší opravdovosti na troskách dosavadního řádu společenského

budovati od základu společnost novou podle svých utopických představ. ve které by lidstvo utrmácené po tisíciletých bojích došlo konečně trvalého oddechu, klidu a štěstí.

3. Za předchůdce moderního socialismu můžeme označiti kommunisty z 18. století. Kommunismus tehdy se ještě nevybavil z plének utopických a vystupuje jen ojediněle jako protiva proti novým naukám národohospodářským o práci a majetku, které šířila škola fysiokratů a po ní klassičtí národohospodáři, duchovní otcové pozdějšího liberalismu. Hlavní obsah učení školy fysiokratů, jejímž zakladatelem je Quesnay (Le droit naturel 1758), můžeme shrnouti v tyto požadavky: vybavení hospodářského života z područí zákona mravního a z právomoci státní; výhradní panství „přirozeného“ řádu a „přirozených“ pudů v oboru života hospodářského; úplné odstranění feudalismu, cechů, privilejí a monopolů. Ke škole této přináleželi Mercier de la Rivière, Turgot a j. Vybudován a rozvinut byl fysiokratismus klassickými národohospodáři, z nichž nejčelnější jsou A. Smith, Ricardo, Malthus, Bastiat. Výsledkem těchto nových nauk je neomezená svoboda kapitálu v oboru národohospodářském, která se stala v důsledcích pro národy a společnost pravou kletbou.

Nezabírajíce se do podrobností, připojíme jen některé obecné poznámky o novém směru národohospodářském, který na jedné straně přivedl k panství liberalismus a na druhé straně zplodil socialismus.

Není pochyby, že fysiokraté a po nich národohospodáři měli dobrou vůli ukázati národům cestu k bohatství, k blahu pozemskému. Leč hověli chybám a poblouzení svého věku a uvedli takto národy na bezcestí nejhorší. Vnesli do společnosti boj hospodářský, který nemá slitování a smilování, ano neuznává v člověku ani obrazu božího a důstojnosti lidské.[1]) Nepravíme, že si byli vědomi těchto krajních důsledků, ke kterým tíhl kapitalismus, ale jistě k nim dali popud.

Jejich filosofie nezůstala omezena hranicemi, které vědě o bohatství povahou předmětu jsou vytčeny, ale překročuje je a podává spolu prvky filosofie socialní. Tato filosofie, věrná tehdejším ideám vládnoucím, je přesným a bezohledným výrazem materialistického názoru na život hospodářský a politický. Pro člověka a společnost neznají vyššího cíle

---

[1]) Uvedeme jen některé doklady, jak národohospodáři pohlíželi na dělníka. Adam Smith na příklad stanoví za normalní mzdu pro dělníka tolik, aby se třída dělnická udržovala a rozmnožovala, a praví: »Dělník musí nezbytně moci žíti ze své práce a jeho mzda musí vystačiti aspoň k výživě; většinou je potřebí ještě něco nad to, poněvadž by nebylo dělníku možno vyživiti rodinu, a pak by třída dělnická nepřežila první generace.« Podobně se vyslovuje o výši nutné mzdy Ricardo: »Přirozená mzda je ta, která všeobecně mluveno poskytuje dělnictvu prostředků, aby mohlo žíti a udržovati svůj druh, aniž by vzrůstalo nebo ubývalo.« Jaké důsledky odvozovány z tohoto výměru nutné mzdy poznáváme z výroku horlivého stoupence Ricardových zásad Flores Estrady, který praví: »S národohospodářského hlediska pozorován, jest dělník pevným kapitálem, nahromaděným zemí, která ho živila po celou dobu, již bylo zapotřebí, aby se vyučil a aby síly jeho se plně vyvinuly. Co do výroby bohatství možno na něho pohlížeti jako na stroj, na jehož sestrojení byl vynaložen kapitál, který jest nyní uveden do pohybu a přináší úroky od okamžiku, kdy dělník-stroj stal se užitečnou pomuckou pro industrii.« Srv. *Charles Périn*, Die Lehren der Nationalökonomie, str. 45 a 68.

nad požitek, pokud možno nejplnější a nejobsáhlejší. Proto prý je z konem lidstva neomezený vývoj potřeb, aby mohl člověk tím plně užívati. Odtud si slibovali nejen hmotný, nýbrž i mravní pokrok. Ten názor, rozšířením blahobytu spěti k mravnímu zdokonalení, je poslední slovem každé socialní vědy, která má základem svých nauk absolut nezávislost člověkovu.

Prostředkem, kterým lze dosáhnouti tohoto cíle, jest bohatstv a proto všechna snaha a úsilí práce ve společnosti má se odnáše k hromadění bohatství.

Proti národohospodářům, kteří položili právo vlastnické v ne širším smyslu za základ společenského řádu se zcela novou přesnos a pevností, povstává směr opačný, z počátku theoretický, který úto na soukromý majetek a prohlašuje za ideal dobře spořádané společnos majetkový kommunismus.

Oba protivné směry byly hned od počátku prodchnuty neobyčejný optimismem v domnění, že každý z nich přivedl by lidstvo ke štěs a blahobytu. Jak splnil naději národohospodářský liberalismus, vím již. Přinesl pozemské štěstí, ale jen hrstce vyvolených. Nepřehledný zástupům dělnictva přinesl zotročení, bídu a nouzi. Nyní hotoví se druh směr dokázati, čeho první nedovedl.

Mezi theoretickými kommunisty 18. století první místo zaujím Abbé Mably, vynikající člen strany jakobínské a později horliv přívrženec strany Babeufovy. Ve spisech Mablyho jeví se opět určit vliv Platonova „Státu" a „Zákonův", a to vliv vědomý a přijatý i c do formy. Z duševní příbuznosti mezi Platonem a Mablym je spol zjevný vliv Platonův jak na francouzskou revoluci tak i na novodob socialismus.

Mably, pln jsa nadšení pro zřízení a mravy spartské, rozvíjí směl theorie o společném vlastnictví. Žádá naprosto zrušiti všechno soukrom vlastnictví, jež prý je příčinou všeho zla ve společnosti. Na mysli m tane jakýsi zlatý věk, který buď byl anebo by mohl býti. Společensk zřízení Mablym navrhované je celkem prosté a jednoduché. Nejsilněj by obdělávali půdu, druzí by vykonávali řemesla, jiní pak by pěstova vědy a umění. Úřady by pak rozdělovaly mezi rodiny věci potřebn k živobytí. Ale Mably jest dosti upřímný a přiznává, že byl-li kd zlatý věk, zanikl jistě všeobecnou leností a zahálkou. Myslí však, ž by se v budoucnosti našlo dosti prostředků k odstranění toho zla.

Jeho současníkem je kommunista Morelly, jehož Zákonník přírod (1755) stal se jedním z evangelií novodobého kommunismu. Chce zřídi „říši přírody a pravdy" na podkladě naprosté rovnosti všech lid V „Zákonníku" stanoví tyto základní a posvátné zákony: zrušení všeh majetku soukromého, vyjmouc věci k osobní potřebě; každý občan jes osobou veřejnou, udržovanou, živenou a zaměstnávanou na útraty státn každý jest povinen podle sil a schopností přispívati k veřejnému dobr Ukládá tedy každému za povinnost pracovati pro společnost, společnos pak jest povinna živiti občany. S těmito požadavky shledáváme s u moderních socialistů.

Za revoluce pokusili se stoupenci Babeufovi zásady Morellyho uskutečniti, ale pokus se naprosto nezdařil.

Kommunismus Morellyho byl ještě celkem neškodný, útočné a odvratné povahy nabývá teprve v Brissotově knize „Filosofická bádání o majetku a krádeži“. Význačna jsou jeho slova, kterými označuje rozdíl mezi přírodním a společenským stavem lidstva. Ve stavu přírodním, praví, jest boháč zlodějem a výlučný majetek krádeží. Ve společenském stavu však nazýván je zlodějem, kdo olupuje boháče. Jaké prý zvrácení pojmů!

4. Muži, o nichž dosud byla řeč, očekávali spásu lidstva od určitých libovolně a uměle sestavených systemů. Ke konci 18. století však nastává obrat. Optimismus tlumočený dosud jednotlivci zachvacuje znenáhla celé strany a vrstvy společenské a stává se zjevem socialním. V předchozích dobách, kdy vše bylo ovládáno tradicí, žili národové jen minulosti nebo přítomnosti a neobraceli očí k tomu, čeho dosud nebylo, co v sobě tají budoucnost. Jen ojediněle vyskytují se myslitelé, kteří se snaží proniknouti do budoucnosti a kladou si otázku, co přinese budoucnost. Mají jakési neurčité tušení příštího pokroku. Ale pokrok, který mají na mysli, jest jen pokrok vědomostí a fysické udokonalení člověka.

Turgot první z myslitelů vyslovil přesně myšlenku lidské zdokonalitelnosti, ideu pokroku všestranného, nejen fysického, ale i mravního a společenského. V „Rozpravě o všeobecných dějinách“ praví, že střídáním klidu a bouří kráčí lidské pokolení neustále, byť volnými kroky, k větší dokonalosti. Cílem pokroku dle Turgota je rozvoj osvěty, zjemnění mravův a zdokonalení společenských zřízení. Jakého ohlasu a rozšíření došly myšlenky Turgotovy o zdokonalitelnosti člověkově, dosvědčuje na pohled nepatrná, ale přece významná věc. Encyklopedie D'Alembertova a Diderotova nemá ještě hesla Zdokonalitelnost nebo Pokrok. Za to v Nové Encyklopedii Lerouxově a Reynaudově jest heslo Zdokonalitelnost již ze všech neobšírnější.

Divnou náhodou stal se nejhorlivějším zastancem a hlasatelem myšlenky Turgotovy Condorcet a to v době, kdy byl pronásledován krutovládou jakobinskou a v úkrytu očekával jistou smrt. Revoluce zklamala jeho naděje a viděl, že sám se stane její obětí, ale přece nezoufal nad lidstvem. Ve smutné přítomnosti utěšuje se vidinou skvělé budoucnosti, k níž dle jeho domnění spěje lidstvo. V Nástinu dějepisného obrazu o pokroku lidského ducha rozvíjí myšlenku Turgotovu a odvozuje z ní nové důsledky. Chce z minulosti odvoditi zákon budoucnosti po příkladu přírodozpytců, kteří s úplnou jistotou předpovídají jevy, jejichž zákony znají. Ani když zákonů těch neznají, přece ze zkušenosti nabyté o minulosti předpovídají s menší větší pravděpodobností věci budoucí. Proč by tedy, táže se Condorcet, mělo býti pokládáno za přeludný podnik, načrtnouti s jistou pravděpodobností obraz budoucích osudů lidstva podle výsledků dějin?

Pokrok, který tuší v budoucnosti, je trojího druhu: zrušení nerovnosti mezi národy, pokrok rovnosti v témž národě, skutečné zdokonalení člověka. V duchu vidí chvíli, kdy slunce bude svítiti jen na lidi

svobodné a uznávající jediného pána — svůj rozum. Condorcet nechá se místy unášeti obrazivostí, mluví o neomezeném téměř prodlouže života a neomezeném zdokonalení schopností lidských. „Bylo by sna směšno předpokládati, že zdokonalitelnost lidského pokolení je schop pokroku zrovna nekonečného, že musí přijíti doba, kdy smrt bude pou následkem mimořádných příhod anebo pozvolného ubývání sil životníc a konečně že nebude lze vymeziti doby, která uplyne od narození a do onoho zániku?"

U Condorceta je taková důvěřivost vysvětlitelna neblahým poměry,[1]) v nichž hledal aspoň nějakou útěchu, a jeho slova možn ještě jakž takž uvésti na pravou míru. Ale ze slov těch stalo se mott pro všechen novodobý socialismus, který cele jsa proniknut optimisme co do budoucnosti lidstva, pevně důvěřuje, že předpověď Condorcetov splní se takřka do slova. Zlatý věk, který vidí v duchu socialisté blíži se, stal se předmětem jejich tužeb a nadějí. Neočekávají jeho uskutečněn jako utopisté od umělých systemů, ale od přirozeného vývoje, jehož pr nic na světě nedovede zadržeti. Dle jejich domnění „vrůstáme" d socialistické společnosti budoucnosti a tato společnost — toť zlatý vě lidstva! (P. d.)

Ještě jednou hagiografické legendy.

DR. JAN ŠEDLÁK.

Hagiografie je stále předmětem pozornosti historiků, kteří jsouce na stanovisku positivním a vyzbrojeni dokonalou znalostí materialu i moderní kritiky historické usilují proniknouti tu pralesovitou sple legendárních zpráv minulosti. Po díle slavného Bollandisty Delehaye následuje studie Günterova.[2]) Günter měl před rokem na valné hromadě Görresovy společnosti o tom předmětu přednášku, již obšírněj zpracovanou nyní předkládá tištěnu. Po Delehayově práci mohla by se zdáti zbytečnou, ale není. Delehaye zkoumá dvojí pracovnu z níž legenda vychází, a kritisuje dle toho prameny, Günter sleduje legendu samu v jejím vývoji a doplňuje tak Delehaye.

Legenda je typ: látka toho typu je vzata ze Starého Zákona a z antiky a zpracována nejprve v apokryfických aktech apoštolských

---

[1]) Condorcet byl zvláště činným členem ústavního výboru v konventě jakož i výboru pro veřejné školství. Avšak za hrůzovlády byl stíhán zatykačem jakožto prý spoluvinník Brissotův. Skrýval se po několik měsíců u jisté vdovy, a v této dobč napsal beze všech pomůcek svůj spis o pokroku lidského ducha. Když byl úkryt jeho vyzrazen, utekl převlečen za dělníka. Byl však dopaden a uvězněn. Následujícího dne byl nalezen ve vězení mrtev, poživ asi jedu († 1794).

[2]) Legenden-Studien. Von Dr. H. Günter. a. o. Professor der Geschichte an der Universität Tübingen. Köln 1906. P. Bachem.

otom v aktech mučedníků. Podstatou apokryfického typu a spolu důodem jeho rozšíření je zázrak, vlastně zveličení jeho až v grotesknost. Inoho působila na vývoj jeho novoplatonská spekulace (Jamblichův nthusiasmus, Proklus), přejatá Pseudo-Dionysiem Areopagitou.

Prvotní authentické akty mučednické jsou střízlivé (Polykarp. 'erpetua a Felicitas, Montanus a Lucius) a spolehlivé, teprve páté a ešté století začíná pracovati schematicky a legendárně. Zveličuje mění původní zprávy ze Smyrny a Karthaga, kompiluje romány. Klassickým dokladem jsou Acta s. Viti ze 6/7. století. Na základě tarého Zákona (tři mladíci v peci ohnivé) hlásá legenda nezranitelnost řesťanův ohněm, pak i jiným způsobem, po případě zázračné vyléčení in mučedníkových zjeveními ve vězení a zveličuje motiv v martyriich osti častý a zaručený, že se zvířata nevrhají na křesťany, ba jde dále ávajíc zvířatům chrániti těl mučedníků, poslouchati jejich rozkazu, e živiti. Z téhož důvodu a zase na základě Starého Zákona samo ebe zakročuje proti pronásledovatelům a autorisuje mučedníka zázračnými konversemi, sahajícími až do okolí císařova, ba sám satan oznává pravost křesťanství. Rovněž boj přirozené touhy po sebeachování s pevností ve víře, jejž nejstarší mučednická literatura pojímá ešté vniterně (mučedníci lyonští), stává se v legendě vnějším bojem vítězstvím nad ďáblem.

Jest nepochybno, že dle Tertullianova „semen est sanguis christiaorum“ statečnost křesťanských mučedníků nesla ovoce a že na tisíce odobných příkladů jest nám neznámo, ale legenda zabíhá, jako všude, zde daleko. Čím větším má býti světec, tím nemožnější zrovna jest eho obraz a zázraky jsou opravdu groteskní (str. 63).

Leckdy pracoval počínající středověk ještě nekritičtěji. U mnohých egendárních životopisů lze přímo dokázati jejich nehistoričnost, ježto ze proti nim postaviti starší zprávy střízlivé. Již Delehaye to ukázal a vývoji legendy sv. Prokopa ze Skythopole, Günter pak přidává nartyrium Carpi, Papyli et sociorum, akta Tryfonova a Respiciova, assio s. Agapae, Chioniae, Irene et sociarum. Tak se mohlo státi, že znikli legendární světci, jichž existence spočívá na pouhém neorozumění (massa candida = martyres „Massae Candidae“, Cuminia = Eumenia, Tripus nebo Tribulus = město Tripolis, Septem dormientes, 3arlaam a Joasaf, Wilgefortis) nebo že přiřknuta osobám úcta pro evnější okolnosti smrti, jež nikterak nebyla mučednictvím (Reginswindis).)oba tehdejší nebrala odpovědnosti, plynoucí z kanonisačního práva, říliš vážně.

Uvážíme-li, jaký podíl měli retorikové a stilisté v hagiografické teratuře, budeme ji považovati za zábavnou literaturu, jíž byly doeleny všecky poetické licence. Nemalý vliv na její vývoj měly asi aké školní práce klerikův a jeptišek, jimž dáváno za úlohu tilistické nebo metrické zpracování života svatých. Že přes to literatura ato činí nárok na víru současníkův a dovolává se mnohdy nepravdivě očitých svědectví, není „mala fides“, nýbrž naivnost a nekritičnost oby. Ostatně nedali se tím lepší duchové zmásti; aspoň žádný

z čelnějších theologů neopírá vědeckých spekula legendárními rysy jako historickými, ač to bylo tak svůdné! (S

Tak se vyvíjel typ mučednický na východě. Západ přejí látky legendární z východu částečně již ve čtvrtém století, ale tepr v 7. století začíná je soustavně zpracovávati. Západ znal většinou j jména svých mučedníků, jichž ovšem nemohl skvělým rekům orien stavěti po bok. Tato potřeba vede k napodobování, jež se pohybu zcela ve stilu apokryfův. Osudy, jež měla Passio s. Benigni, legen Dionysiova a vůbec jihogallské a severogallské cykly legend, jsou to dokladem.

V polovici osmého století lokalní zájmy, dějiny měst dáv popud k novému rozvoji typu mučednického. Objevy a translace ostat mučedníkových, jež se stávají nejcennějším majetkem ve středověk zázraky u hrobu světcova[1]) a zázračná pomoc jeho zpracovává legendárné v nejrozmanitějších variacích. Zvláště touha po pomo a ochraně, již středověk v hluboké své víře od přímluvy mučedník očekával s jistotou. nezůstala bez vlivu na legendu (str. 125.[2])

Druhý typ legendární, typ vyznavače, vznikl z askety, mnic Antonius, Pachomius a jiní žili, jak to staří hagiografové vypravu Arci muselo i asketství vykázati se neobyčejnými zjevy: vítězství n duchem zlým je zevnější, visionářství a proroctví jest výsadou asket ale vypravováním vane dech neprostřednosti a životní skutečnosti. Č však více se vzdaluje doba od tohoto skutečného života, tím více j vyzdobuje fantasie lidová. Jaká nejasnost následkem toho zavládla po 100 letech, ukazuje nejlépe životopis sv. Řehoře Divotvorce od Řeho Nyssenského a životopis sv. Martina od Sulpicia Severa. I nejlepší spisovatelů: Řehoř Turský (Gloria confessorum) a Řehoř Velik (Dialogi) jsou dětmi své doby a musejí býti posuzováni s toho hledisk.

Století sedmé přivodilo na chvíli obrat, když sv. Kolumbanem b před zrak západu postaven realní život a merovinská mystika pronik vše duchem podivuhodné hloubky. Ale co potom následuje, pohybuje úplně kolejemi apokryfů Všude viděti staré motivy v novém. časov rouše. Nezranitelnost osob, i při zkoušce ohněm, nezničitelnost reliqu tresty za provinění proti světcům i za provinění církevně politic

[1]) Zde působila XXII. kniha Augustinova spisu de civ. dei a libelli o zázrac v kap'i sv. Štěpána v Kalamě a Hipponě celým středověkem. Zajímavé jest, co p Günter o zázraku s krví sv. Januaria. Faktum samo jest nepochybné a kritika stojí p ním nevědouc rozluštění. Ale neméně jisto jest, že se zpráva o krvi sv. Januaria vyskyt teprve v pozdním středověku, kdežto dříve známá ampulla neapolská byla od 1 uváděna v souvislost s kouzelníkem Virgiliem. Dříve byly známy podobné zjevy s hlav sv. Cyriaka a krví sv. Pantaleona, jež se potom v podobné vlastnosti vyskytuje v o kostelích italských (str. 108).

[2]) Günter tu mluví o kultu čtrnácti svatých pomocníkův. Odmítá hypoth Uhrigovu, že vyšel kult ten z Pantheonu římského, kde svatí pomocníci nastoupili »dii gentium«, ukazuje, že teprve v 15. století máme bezpečné zprávy o založen k úctě těchto světcu, klade vznik jejich společného kultu do Německa, kde v dieci bamberské úcta všech jednotlivě byla zavedena a ve 14/15. století spojena, ježto se b v jejich martyriích samých přislibuje jisté vyslyšení nebo od lidu bylo očekáv (světci »privilegovaní«).

opakují se ve všech podobách. Zvláště ve století 11. obrážejí se církevní boje se svou jednostranností a nedostatkem lásky i v legendách (různé „cesty do pekel"). Století 12. ozářilo mystikou detaily legendy a 13. směřuje již cele ke středu vší práce legendární, k legendě marianské.

Jak neunavný a vynalézavý je středověk ve vypočítávání zázraků, jež se staly na světcích nebo skrze světce, je zrovna úžasné. Je v tom mnoho poesie, ale málo historické pravdy. Motiv zvířecí stává se hotovou idyllou, světci jsou ochranci utiskovaných, pány živlů, dostává se jim zázračně potravy atd. Nutno čísti ten přehled zázraků, jejž podává Günter na str. 155—158, 166—171 a j., aby vynikla jejich grotesknost.

Mystika středověká, křížové výpravy, arabská filosofie, církevní boje, vývoj territorialní moci — to vše přispělo k vyvrcholení legendy, jímž jest Kristina Zázračná a spisy Caesaria z Heisterbachu a Tomáše z Cantimpré.

Ve století 14. a 15. pracuje legenda týmže směrem, obírajíc si nezřídka i velikány současné, jako na př. sv. Bernardina Sienského. Ovocem jejím je z části i růženec, jenž prvotně z lidu vyšel a mystikou i marianskou legendou ve 14. a 15. století povlovně byl v definitivní formu vytvořen (str. 186).

Dílu Günterovu bylo vytýkáno, že podává málo positivního a že ním vane jakási thaumatofobie. Obojí jest nesprávné. Positivní obsah, jak z uvedeného lze viděti, spis Günterův má, a thaumatofobie jest daleek. Jeť veliký rozdíl mezi osobou světcovou a jejím životem, jejími skutečnými činy i zázraky na jedné straně a její legendou na straně druhé. Delehaye i Günter zkoumají legendu a razí dráhy k poznání historického jejího jádra. Cesta ta je tak zavalena středověkou thaumatomanií, že ti, kteří ji prokopávají, jsou hodni uznání vědy historické i náboženské.

Posudky.

Le problème du devenir et la notion de la matière dans philosophie grecque depuis les origines jusqu' à Thephraste. Par *Alb. Rivaud.* Paris. Alcan. Cena 10 fr.

Autor je žák filosofa pařížské university Brocharda, a tím udáno, že nejen těžil z prací a přednášek mistrových, jak sám v úvo doznává, nýbrž že i jeho methody následoval. Brochardova metho spočívá v tom, že historie nějaké idey, na př. idey Boha, dobra, p rody a pod. sleduje se řadou filosofických systemů, pozorují a uvažu se její rozvoj a modifikace, které sama doznává a které vlivem jej trpí jiné idey. Rivaud aplikoval tuto methodu, která mnohé výhody přednosti v sobě má, na problem dění a pojem hmoty v řecké filoso od jejích počátkův až po Theofrasta, a své úloby se — jak Laberthonnie dí — se zdarem zhostil. Co Laberthonnière mu vytýká, je, že činí z těch věcí upřílišeně střed a takořka důvod celého filosofického rozvo v Řecku. V jistém smyslu jest ovšem každá idea po svém způso středem a může sloužiti jako perspektiva nebo pamětné zname chceme-li sledovati celý proud myšlení, jako na př. toho, kterým vytvářena řecká filosofie; bereme-li však nějakou ideu za ústřed musíme i ukázati, jak jiné idey se v ní odrážejí, ji zabarvují, oživu obohacují neb ochuzují. A dále z toho, že tato idea může býti vz jako střed perspektivy, nenásleduje, že je též pružinou a posledn důvodem celého rozvoje. Čteme-li Rivauda, píše Laberthonnière, zdá nejen, že problem dění je celá řecká filosofie, nýbrž i, že celé ús řecké filosofie směřovalo k tomu, rozřešiti tento problem objektivn t. j. pro něj samý a vybudovati fysiku, která by byla vysvětlen věcí uvažovaných jako věci. Problem tento ovšem zabíral své mís v duchu řeckém, jako ostatně v duchu celého lidstva, než, proč dě věcí je problemem? Proč nemůžeme se spokojiti tím, že jej konstat jeme a mu přítomni jsme? Již položení této otázky neukazuje-li ná že to, co bytně zaměstnává lidského ducha konec konců, je více, n aby věděl, jak se věci zrodily, jak se hýbají a přeměňují? Proble dění věcí není problem ryze objektivní, nýbrž problem subjektiv problem, v jehož základě se hýbe osud samého člověka, který jej kla Autor nechávaje v tomto problemu cele stranou stránku mravní, kte jej vyvolává a stále obnovuje, v něm vše zúžil a tím i perspekti porušil. Rivaud chtěje načrtati historii problemu dění v řecké filoso měl si též položiti otázku, čím byl tento problem vztažmo k problem morálnímu, k problemu osudu. Pak byl by přiveden asi k tomu, a nám ukázal, že přes zdánlivou objektivitu, s níž se tento problem p staré kladl, byl to nicméně, od počátku, problem morální, cele su jektivní osudu, problem, který se hýbal dole, u spodu, tlumeně a tem a který později s křesťanstvím, když již jako jakousi přípravou se s s epikureismem a stoicismem uvědomělejší, musil převládati v lidsk duchu, tvoře celé jeho metafysické úsilí.

A důsledně, i kdyby byl mohl sblížiti a srovnati jistou novější evolucionistickou nauku se starou naukou dění, nebyl by mohl povšechně a prostě vzato říci, že tímto evolucionismem naše věda „se vrací ke svým počátkům", neboť tento evolucionismus není to, co je naší vědou.[1]) Pojem dění u Řeků a pojem evoluce, jak se mu dnes leckde rozumí, porovnati, jest ovšem oprávněno; neplyne z toho však, že, jak autor chce nám asi namluviti, že mezi Řeky a námi je také společnost myšlenková, ježto, přihlédneme-li blíže k věci, shledáme hluboký a nepřeklenutelný rozdíl mezi hlediskem jejich a hlediskem naším. My jsme krátce zvniterněli, moderní filosofie, s jejímž celým mohutným proudem Spencerismus jest evidentně v rozporu, se více a více stala „une intériorisation", zduchovněla. My netážeme se již po tom co je duch se stanoviska věcí, my tážeme se stanoviska ducha, co jsou věci. Cit a niterná realita dostávají nesmírně vrch a převahu nad citem vnější a prostorové reality; a problem našeho spirituelního osudu má přednost před všemi ostatními problemy. Přese všechny odpory a i v samotných odporech, které můžeme odkrýti mezi různými filosofickými doktrinami, které se vynořily v křesťanském světě, duch lidský se jimi v tomto smyslu více a více zřejměji orientoval.[2]) Tato nová orientace lidského ducha, toť fakt, který možno každému pozorovateli konstatovati.

A posito, že by naše věda „se vracela ke svým počátkům", ač v ní nemůžeme viděti cit nebo moment nějakého nepřetržitého rozvoje, který by se byl vykonal v témže smyslu, pak je to návrat, který se stal v odporu s orientací, kterou jsme zaujali, a v negaci resultátů, které máme za dosaženy. Pozorujeme-li to, čím stává se pojem hmoty ve filosofii Leibnitze, Berkeleye a — abychom citovali jedno moderní jméno — Bergsona, musíme uznati, že nemluvíme přesně, díme-li, že naše aktuelní diskuse o povaze hmoty zachovávají rys kontradikcí a obojetností, které se nalezají v pojetí Aristotelovy ὕλη; neboť v pravdě, toť něco jiného. A co se dění týče, kdežto pro Řeky zbývalo jen vhoditi na věci jařmo nutnosti, nutnosti, která zabrala vše, která hnala vše bezohledně a bez okolků v nezdolatelném útěku, je dění pro nás jako moc, která nám je přidělena s tím, co je, abychom produkovali to, co býti má. Na jedné straně zákon destrukce a smrti, který dovoloval chápati jen beznadějný návrat týchže věcí, podrobených bez konce týmže peripetiím, nutnost, slepá nutnost, jejíž neúprosného tajemství žádná intelligence, ani intelligence bohův odkrýti a proniknouti nemůže, tak že vše toto myšlenkové úsilí starých, tak krásné a mohutné a takové plodnosti, že zdánlivě se rozvíjí v plnou a klidnou intelektualitu, konec konců se ztrácí v bezmocném a beznadějném agnosticismu; na druhé straně zákon pokroku a života, který dovoluje, abychom stále více vycházeli z relativna, rostli v bytí rostouce ve světle a lásce. Tolik stručně z duchaplné recense Laberthonnièrovy o této zajímavé publikaci.

---

[1]) Laberthonnière to ukazuje velmi zajímavě na Spencerovi jakožto typu tohoto ducha.

[2]) Je pravda, dí fisosof Blondel, že, od Sokrata filosofie v mnohém ohledu není než dlouhé úsilí, vždy více zvniterněti...

L'Apologétique traditionnelle. Par l'abbé *J. Martin*. Paris. Lethielleux.

Díla tohoto, po němž všichni s chutí sáhnou, kdož se interessují o moderní problemy apologetiky, vyšly tři svazky: 1. Les cinq premiers siècles (cena fr. 2·50). 2. Du sixième au dix-septième siècle (2·50). 3. Le dix-septième siècle (2·50). Autor předsevzal si tu „vypravovati tradicionelní apologetiku od sv. Justina až po Fénelona", aby ukázal pravou tvářnost její, ježto mnohdy mnozí pohodlní, aby z authentických pramenů čerpali ryzí nauku církve, nám předvádí tradici legendární, tradici své obrazivosti, ale ne pravou nefalšovanou tradici. Je roztomilo probírati se těmito svazky, které nás četnými citáty seznamují se způsobem, jak učení Církve přerůzně bylo hájeno, a nás leckde poučují, že mnohé moderní idey jsou hodně staré.

Science et Apologétique par *A. de Lapparent* (Paris, Bloud et Cie., cena 3 fr.) 19. století, zvláště ve své druhé polovici nesmírně exaltovalo vědu. Věda měla nahraditi přežité pojmy morálky, politiky a náboženství. Ještě dnes najdeme leckde přežitky této heroické epochy, které sklánějí svá kolena před idolem vědy; než to jsou již jen, jak dí Mentré, zkameněliny, svědci vymřelé generace. Od několika let klanění se vědě značně polevilo. Nejen že se jí, která dříve nechtěla znáti mezí, meze vytkly, nýbrž počalo se i s kritikou jejích method a jejích nejbytnějších resultátů; neuprosná kritika podrobila výběru její principy, její výměry a její postuláty a zkoumala podmínky její jistoty a příčiny jejího úspěchu. A to vše bylo konáno vynikajícími učenci; jaký div, že pochybnost se rozšířila na všechny části vědy. Jich žáci zlo ještě zvětšili, tím, že pessimistické konkluse svých mistrů zveličili, a důsledek toho byl zatemnění ideí, zmatek intelligencí a skepticismus, který hrozí vše zabrati.

Extremy se dotýkají, jak je vidět. Věda však nezasluhuje ani oněch adorací, kterých se jí dostávalo a ještě od neinformovaných duchů dostává, ani snižování, kterého nyní v mnohých kruzích zakouší. To jasně ukazuje v této práci učenec, geolog světového jména a k tomu upřímný katolík A de Lapparent. Věda má jistou objektivní cenu, není libovolnou konstrukcí, tkanivem pohodlných úmluv, a zákony mají jistý smysl, odpovídají jistým způsobem skutečnosti a vedou nás k ideji jakési Prozřetelnosti, která spořádala věci vzhledem k člověku. To projednává v těchto kapitolách:

1. La nature des conceptions géometriques. Leur degré de contingence. Le rôle qu'y jouent les notions d'ordre, d'idéal et d'infini. La géometrie euclidienne et les hyperespaces.

2. L'origine et le caractère de la science des nombres. Le fondements de la mécanique. La méthode et le but des sciences d'observation.

3. L'ordre et l'harmonie dans le monde. Le principe de la moindre action.

4. La finalité dans la nature. Les notions d'origine et de fine.

Dvě kapitoly obzvláště důležité jsou:

5. L'evolution des théories scientifiques.

6. Les devoirs et les droits de l'apologiste en matière scientifique.

La famille dans l'antiquité israélite, par *Dr. Louis-Germain Lévy*, rabín (Paris, Alcan, str. 296) studuje židovskou rodinu od počátkův až do epochy, kdy israelitismus ustoupil judaismu, t. j. až do babylonského zajetí, a sice, jak dí recensent jisté křesťanské revue, methodou v pravdě vědeckou, tak že kniha jest výbornou monografií sociologie.

Examen critique de la Philosophie thomiste, par l'abbé *J. Fabre d'Envien* (Toulouse, E. Privat) je závět filosofického života autorova, který, jak dí Carchet, připomíná nám ony vznešené středověké reky, kteří v podvečer ztracené bitvy oděli se svým válečným rouchem a hrdě kráčeli v boj, aby nežli zemrou, opověděli vítězi boj. „Pryč s Aristotelismem! A ať žije ontologismus!" toť obsah celého díla. Fabre potírá nejen thomistickou, nýbrž, a to především, peripatetickou filosofii a všechny filosofie, které dle něho z této nějak vyrůstají, a sice systemy Lockeho, Berkeleye, Huma, Condillaca, Kanta. Všechny tyto filosofové byli dle něho zataženi v objektivní idealismus a skepticismus naukami Aristotela. Autor sám patří škole mírného ontologismu, mezi jehož nejznámější representanty patří kardinal Gerdil, Mgr. Maret, Mgr. Baudry, l'abbé Ubaghs. O díle jeho zmiňujeme se jen proto, že obsahuje mnoho dat dobré historie ontologismu v druhé polovici 19. století a předvádí všechny důkazy, které pro ontologismus ve všech dobách ontologisty a poloontologisty byly podány. V. Lankaš.

Rauschen: Florilegium patristicum. Bonnae 1904. Hanstein. Fas. I—VI.

Z popudu arcibiskupa Kolínského kardinala Fischera vydává Rauschen, professor patrologie na universitě v Bonnu, od roku 1904 chrestomatii literatury starokřesťanské pod názvem shora uvedeným. Posud vyšlo šest sešitů. První obsahuje výbor z Otcův apoštolských v původním textě řeckém s latinským překladem a s vysvětlivkami, a to 1. celou Didaché roku 1873 Bryenniem objevenou; 2. list sv. Ignáce k Římanům; 3. Martyrium Polycarpi; 4. nejdůležitější kapitoly z listu k Diognetovi a z ostatních spisův Otcův apoštolských ty části, které mají zvláštní význam pro dějiny dogmat. Druhý sešit podává úplně obě Apologie Justinovy v textě řeckém a důležitější jejich polovici kromě toho též v překladě latinském s poznámkami. Třetí sešit obsahuje některé texty století 2. krátké sice, ale v každé příčině velmi důležité, totiž fragment Muratoriův, epitaphium Aberciovo, Logia Jesu uveřejněná roku 1897 a 1904 Grenfellem a Huntem, fragment z evangelia sv. Petra nalezený roku 1887, několik kapitol z protoevangelia sv. Jakuba

a některá akta mučednická, totiž akta Apolloniova, nyní též řecky objevená, mučednictví sv. Carpa, Papyla a Agathoniky, sv. Justina a svatých mučedníků ze Sevilly. Sešit čtvrtý přináší dogmaticky nejdůležitější spis Tertullianův De praescriptione haereticorum a v přídavku ze spisu sv. Irenea Adversus haereses III. 3 a 4. Sešit pátý obsahuje Commonitoria Vincentia Lerinského a šestý Tertullianovo Apologeticum.

Vydání těchto různých naskrze důležitých textů jest velmi pečlivé. Autor použil prací svých předchůdců, při tom však sám volil opatrně mezi různými čteními, která jsou přijata, a navrhuje tu a tam čtení nové. Při vydání Vincentiových Commonitorií a Tertullianových spisů De praescriptione haereticorum a Apologetica kromě toho použil kodexů, na které při vydáních posud vyšlých zřetele bráno nebylo, tak že podává nová kritická vydání těchto spisů. Velice cenné jsou též krátké latinsky psané úvody v čele jednotlivých sešitů, v nichž spisovatel čtenáře seznamuje v krátkosti se životem církevních spisovatelů, s jejich spisy, s rukopisy a nejpřednějšími vydáními. Také poznámky k těžším místům pod textem připojené přes svoji stručnost jsou velmi případné a usnadňují značně porozumění textu.

Se stanoviska praktického doporučuje se Florilegium Rauschenovo co nejlépe netoliko pro studující theologie, nýbrž i ostatním duchovním a vědecky vzdělaným laikům, kterým větší bibliotheky a obsáhlejší vydání spisů sv. Otců nejsou snadno po ruce. Pravý výbor nejdůležitějšího a nejlepšího a snadnost opatření je tu podmínkou a podmínka tato je sbírkou Rauschenovou celkem velmi dobře splněna. Pro důležitost, kterou mají spisy Otcův apoštolských, byli bychom si však přáli, aby je byl autor vydal celé a v sešitě druhém k plnějšímu poznání literatury apokryfní větší úryvky z ní uveřejnil.

Kirchliches Handlexikon. Ein Nachschlagsbuch über Gesamtgebiet der Theologie und über Hilfswissenschaften. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrten herausgegeben von *Dr. Michael Buchberger*. München. Allgemeine Verlagsgesellschaft m. b. H.

Pod tímto názvem vychází v Mnichově od r. 1904 encyklopedické dílo vynikajícího významu, na něž neváháme upozorniti. Účelem této encyklopedie jest ve dvou obsáhlých svazcích, z nichž každý bude sestávati asi ze 20 tříarchových sešitů velkého formátu, podati pod 25.000 hesly stručné, rychlé, avšak přece dostatečné, jasné a úplně spolehlivé poučení ze širého oboru katolické theologie o všech otázkách, které s dějinami a zřízeními katolické církve souvisejí. Proto pojaty do díla apologetika, archeologie, bible, bibliografie, biografie, dogmatika, dějiny dogmat, exegese, hagiografie, homiletika, katechetika, církevní dějiny, církevní hudba, církevní právo, církevní geografie, umění, dějiny literatury, liturgika, morální theologie, život řeholní, pastorální theologie, filosofie, dějiny náboženství, socialní věda, statistika a konečně i dějiny světové. Pro dílo získáni vynikající odborníci. Posud vyšlo 17 sešitů prvního svazku sahajících do písmeny *G,* které dokazují, že dílo podává

v plné míře to, co slibovalo. Články jednotlivé, z nichž každý jest od spisovatele podepsán, vyznamenávají se přehledným a logickým rozčleněním látky, slohem stručným a náležitým zdůrazněním věcí důležitých. Aby co nejlépe místo bylo využitkováno, použito hojných, naskrze však praktických a dobře srozumitelných zkracenin, účelných poukazů na jiná hesla, tisku drobného sice, při tom však přece dobře čitelného. Kde bylo třeba, připojeny jsou i obrázky, zvláště při heslech archeologických a z církevního umění. Články o důležitějších předmětech při své stručnosti skytají přece poučení dostatečného. Aby pak čtenáři umožněno bylo další poučení, připojena jest ke každému článku stručně literatura, a to nejnovější a nejlepší. Dílo, pokud vyšlo, stojí veskrze na výši moderní vědy theologické a vyhovuje všem oprávněným požadavkům. Všímá si též moderních otázek, jak ukazují mimo jiné články Alkoholismus, Arbeiterfrage, Bauernvereine, Bibel und Babel, Frauenemancipation atd. Také články o českých a slovanských věcech, jichž se vyskytá v sešitech dosud vyšlých značný počet, jako na př. Adalbert von Prag, Agnes von Böhmen, Böhmen, Böhmische Brüder, Benesch Krabice von Veitmühl, Bohuslav von Lobkowitz, Bosnien, Brünn, Bulgarien St. Cyrill und Method, Dobrovský atd. psány jsou s náležitou znalostí věci a literatury. Při článcích věcí českých se týkajících uváděna mnohdy i literatura česká, ovšem jen nedůležitější, dle Zibrta a jiných. Také hojná statistická data jsou vědy nejnovější, pokud možno z roku, kdy článek napsán.

Cena jednotlivých sešitů je stanovena na jednu marku, a při úpravě opravdu skvělé nezdá se býti příliš vysoká. Všem, jimž jde o rychlou a spolehlivou orientaci, prokáže dílo služeb vzácných a není ani pro toho zbytečným, kdo má Herderův Kirchenlexikon. Kéž by se i některá naše nakladatelská firma odhodlala vydati podobné dílo české!

Marx: Lehrbuch der Kirchengeschichte. 2. u. 3. Aufl. Trier 1906. Paulinus-Buchdruckerei. XVI. 903.

Ač v novější době bylo v Německu několik zdařilých učebnic dějin církevních vydáno, jako na př. Brückova, Funkova, Knöpflerova, získala si i příručka Marxova záhy obliby, což patrno z toho, že v době necelých tří let (vyšla poprvé roku 1903) dočkala se druhého a třetího vydání zároveň. A skutečně řadí se jak methodickým uspořádáním tak i bohatostí obsahu k učebnicím nejlepším. Spisovatel přidržuje se obvyklého v učebnicích dějin rozdělení na tři doby, které opět rozděluje na periody, a to tak, že v době první a třetí čítá periody dvě, ve středověku pak periody tři, totiž od stěhování národův až do pontifikatu Řehoře VII, odtud pak do roku 1307, počátku to zajetí babylonského, a konečně od roku 1307 až do vystoupení Lutherova. V jednotlivých periodách pojednává o dějinách zevnějších, o rozvoji nauky církevní, ústavy, bohoslužby a kázně. Čím se příručka Marxova od jiných liší, je to, že spisovatel snaží se docíliti přehlednosti v seskupení obsáhlé látky historické netoliko krátkými přehledy, jednotlivým větším oddílům předeslanými, nýbrž též používáním různého tisku v jednotlivých paragrafech (garmond a petit). Větší tisk má již sám

o sobě podati stručně celou látku, menší naproti tomu má pojednávati s potřebnou obšírností o jednotlivých důležitějších předmětech. Způsob tento má ovšem své výhody, na druhé však straně ruší přece poněkud souvislost vypravování a svádí k opakování. Literaturu k dalšímu studiu spisovatel uvádí přirozeně jen v míře nejnutnější; na některých místech by však přece prospělo uvésti ji obšírněji a zvláště vždy poukázati na díla nejnovější. Tak na př. v § 18. jednajícím o rozšíření křesťanství, na konci pronásledování, bylo uvésti díla Leclerqova, L'Afrique chrétienne 2 vol. Par. 1904 a téhož L'Espagne chr. Paris 1906, dále Harnackovo, Die Mission des Christentums in den ersten drei Jahrh. z r. 1902 a nyní již 2 vyd. z r. 1906. Abychom ještě některý příklad uvedli, není v § 101. Johann Wiklif u. Joh. Hus uvedeno nové vydání spisů Husových v Praze vycházející. Také neuvádí spisovatel vždy vydání nejnovějších. Ve vydání druhém přidány byly nové tři paragrafy, dva (22. a 42.) pojednávající o patrologii, o které spisovatel v prvním vydání nepojednával, třetí (8.) pak jednající o založení církve Kristem. Na konci díla pak připojil chronologický přehled a několik delších textů z pramenů vzatých a dříve pod čárou umístěných.

Látka historická sama je v díle podána s náležitou objektivností a v případném celkem výběru. O církevních dějinách slovanských pojednává však spisovatel, bohužel, jako vůbec činí spisovatelé němečtí, příliš stručně. Jinak je dílo provanuto láskou k církvi a k stolici apoštolské a může býti zvláště také k soukromému studiu dějin církevních co nejlépe doporučeno. Dr. Josef Samsour.

Dr. Dennert: Haeckels Weltanschauung. Stuttgart 1906. Kielmann. Str. 111. Cena 1 K 80 h.

Haecklovy „Záhady světa" rozvířily hladinu přírodovědecké literatury jako málokterá kniha tohoto rázu. Příčinou toho zjevu jest, praví autor, že Haeckel s jakousi sebevědomou jistotou tvrdí, že jeho světový názor spočívá na neochvějných základech přírodní vědy. Základy Haecklova názoru světového nejsou však tak nerozbornými, jak se Haeckel chlubí, naopak uznal velký počet autorit na slovo vzatých, že základy jsou zpuchřelými. Literatura Haecklovi nepříznivá poukazuje na pravé spousty námitek, na fakta nezvratná. Schází dosud celková kritika Haeckelova monismu a takovou chce autor podat tímto spisem, který má odhalit „nevědeckost" světového názoru, „jenského papeže," jak byl kýmsi pro své přílišné autoritářství nazván. Dřívější dílo Dennertovo, „Die volle Wahrheit über Haeckel," které bylo tento rok v „Hlídce" posouzeno, jest rázu čistě polemického a má účelem ukázat, jak smýšlejí přírodovědečtí odborníci o svém kollegovi, který svůj monismus ztotožňuje s přírodní vědou. Haecklův názor nespočívá na positivních nezvratných faktech, nýbrž na nedokázaných ano i nedokazatelných předpokladech. Monismus tento jest úplně dogmatického rázu. Vším právem můžeme „Světové záhady" nazvat „dogmatikou monismu". Na první pohled jest každému jasno, kdo jen poněkud přemýšlí, že z oněch dvanáct kosmologických vět jsou mnohé holé

tvrzení bez dostatečného podkladu někdy i beze stínu nějakého důkazu vědeckého. Jen několik vět na ukázku. „Vesmír jest věčný, nekonečný.“ Kdo to dokázal? Jsou tyto vlastnosti faktem zkušenosti, která jedině jest dle Haeckla podkladem vědy? Kde se jeví jeho smyslům věčnost a nekonečnost? „Podstata všehomíra“, tvrdí Haeckel dále, „naplňuje obojími atributy (hmotou a energií) nekonečný prostor a nachází se ve věčném pohybu.“ O této větě platí totéž co o první. Pojem substance — složky hmoty a energie jest pouze filosofickou domněnkou bez důkazův. Některé „věty kosmologické“ nenamítají nic proti theismu (5, 6). Dogmatem jest Haeckel. biogenese; neodůvodní jí ani miliony let, kterými se zde tak štědře hází. Ssavci se prý vyvinuli z nižších amfibií. Důkazů bys ovšem marně hledal. Zkrátká Haeckel. věty, jež sám nazývá velikolepou kosmologickou perspektivou, nezasluhují slouti vědeckými. Kde jest u nich indukce přírodovědecká? Kde vypozorovaná fakta? Z celého díla Haecklova má jenom 87 stránek přírodovědecký obsah; vše ostatní — asi 400 stran — je vším jenom ne přírodovědou. Kritisuje pojednání o vzniku člověka z opice, přichází ke kapitole o řeči opic. Řeč opic je dle Haeckla první stupeň řeči lidské. Odvolává se při tom na povrchní dílo Garnerovo. Orgány potřebné k řeči jsou jak u člověka tak u opic skoro tytéž, ano Ranke dokonce tvrdí, že orgány opic jsou lepší a přece se nezmohou na artikulovanou řeč. Schází zkrátka nezbytná podmínka — rozum. Paleontologický důkaz jest postaven do pravého světla. „Material, jenž je nám po ruce,“ dí Dennert na str. 46, „o předcích pokolení lidstva jest náramně nepatrný, ano chceme li být otevřeni, rovná se nulle.“ O nějakém souvisícím řetěze, jak si ho Haeckel představuje, ani zdání. Co píše Haeckel o psychologii, přesahuje všechny meze logiky. Vývody o nesmrtelnosti jsou takovými, že se Dennert rozhorleně táže: „Můžeme vážně brát knihu, která takovými věcmi operuje?“ Článek „Věda a křesťanství“ podává důkaz o nezměrné a zaslepené zášti proti víře v Krista. Jedinou autoritou jest Haeckelovi dílo pověstného Saladina, jehož nazývá Dennert obskurním škrabákem. Anglický překladatel vynechal v pátém vydání tuto autoritu, protože se za ni styděl, a přepracoval článek dle jiných pramenů. Haeckel však se poučit nedá. Počítá na nesoudné čtenářstvo. Křesťanství nazývá strašnou pověrou, připisuje mu však velikou mravní cenu; něco dále tvrdí však pravý opak. Nerozhodují zde fakta, nýbrž fantasie. Přijetí tohoto světového názoru znamenalo by pro lidstvo ne krok, ale míli zpět v myšlenkovém vývoji lidstva. „Haeckel nepodává nám světového názoru moderního přírodozpytce, nýbrž jeden světový názor jednoho přírodovědce, a toť veliký rozdíl, důležitý moment pro jeho posouzení“ (str. 111).

Dr. Einig: Apologetische Predigten. Trier 1906. Paulinus-Druckerei. Str. 194. Cena 3 K 60 h.

Jsou to kázaní, která měl Einig loni v trevírském dómě, a učinil je přístupnými širší veřejnosti. Praví v úvodě, že je staré i nové v nich obsaženo: „Staré pravdy křesťanské jsou to, o nichž se zde jedná.“

Starými jsou i některé důkazy, protože vzaty z prvních apologií křesťanských, ale stáří to není nijak na ujmu jejich přesvědčivé síle. Platí to ovšem jen o některých důkazech. I nové obsahují tato kázaní. „Kážeme lidem moderním; k nim jest nám mluviti dle moderních názorů, v moderní mluvě a ne co snad Arius a Pelagius řekl, nýbrž to co v našich dnech z dějin a biblické kritiky, z filosofie a přírodní vědy odpůrci křesťanství namítají, musí nám obhájcům tanout na mysli.“ Měli by si slov těch především povšimnout ti, kteří jsou povoláni obhajovat důstojně a vědecky víru, ale nemajíce pochopení pro nynější dobu, zabývají se ponejvíce heresemi dávno již zaniklými, ačkoli snad nikomu ani ve snách nenapadne herese tyto obnovovat.

Autor dílem dokazuje, že víra naše jest rozumnou bohoslužbou, že katolíci mohou počet klásti ze svého přesvědčení náboženského. První kázaní má čistě lokální význam. V dalších mluví se o podstatě a pravdě náboženství, že není lidským vynálezem, že není věcí výhradně citovou, nýbrž požadavkem celé přirozenosti lidské — rozumu, vůle a citu. Zjevení probírá autor v několika kázaních a mluví předně o jeho pojmu a možnosti, pak o jeho užitečnosti a nutnosti. Probírá také zázraky a proroctví a moderních pojetích těchto přesvědčivých důkazů křesťanské pravdy. O Bibli mluví v šesti kázaních, z nichž jedno objasňuje otázku Bible a Babel, zda skutečně povstala Bible z pramenův a prvků babylonských. Přesvědčivě píše o tradici a o nutnosti autority.

Hyperbolou, a to hodně velikou jest, co čteme na str. 125, že bychom totiž mohli sestavit písmo sv. ze spisů sv. Otců, kdyby se nám Bible ztratila. V kázaní — Bible a příroda — zaujímá autor totéž stanovisko jako exegetové Hummelauer, Vetter, Peters, Prat atd. Na str. 15? píše: „Především nesmíme zapomenout, že Bůh neměl úmyslu nás zjevením svým a sv. písmy poučit o světských vědách, nýbrž o jednom potřebném, jak máme zbožně a ctnostně žíti, bychom přišli do nebe, zkrátka o vědě spásy nás chtěl poučit...“ uvádí pak tentýž náhled sv. Augustina a pokračuje dále: „Nesmíme proto v Písmě sv. žádné světské vědy hledat; v čistě světských a přírodovědeckých věcech nemáme požadovat vysvětlení od písma sv. ani od církve nebo sv. Otců, poněvadž církev má rozkaz nás poučit ve vědě spásy a z nás udělat křesťany. Kde tedy v písmě sv. úplně světské věci nacházíme, jsme jako křesťané zcela volni a dáme přednost vysvětlení, které jest vědecky odůvodněno. I sv. Otcové byli v těchto věcech svobodni, praví sv. Tomáš. Že svět byl Bohem stvořen, to patří sice k víře, to také všichni (svatí Otcové) uznávali; ale jak byl stvořen a v jakém pořadí různé tvory stvořeny byly, o tom byli sv. Otcové různých náhledův a v té věci můžeme i my míti různá mínění.“ Bůh dal Bibli lidu, proto mluví v ní mluvou srozumitelnou tehdejšímu lidu nemluví však mluvou moderní. „Mnoho“, dí sv. Jeronym, „mluví Písmo dle názorů doby, jíž se musilo přizpůsobit.“ A sv. Tomáš: „Mojžíš mluvil k nevzdělanému lidu, proto musil se k němu snížit a o mnohých věcech mluvit více tak, jak se nám býti zdají, než jakými skutečně jsou.“ Tak mluví Bůh v knize Josuově o slunci, jakoby se točilo okolo země, neboť jenom tak tomu

rozuměli židé“ (str 153) Kdyby byli hagiografi psali vědecky jako naši přírodovědci, že země se točí a slunce stojí, nebyli by snad židé knih ani přijali. Dílo Einigovo zasluhuje doporučení. Současně s tímto dílem vydal Dr. Leinz také svazek apologetických kázaní. Apologetische Vorträge. Freiburg. Herder. Cena 2 K 88 h.) I zde probírají se novodobé otázky, při nichž se uvádějí citáty patřičných autorit i nevěreckých. Z kázaní uvádíme některá jako: Jest víra nedůstojnou? Odkud život? Jak veliký jest vesmír? Pochází člověk z opice? Máme duši? Duše lidská a zvířecí. Bylo Spasitele třeba? Kristus a Buddha. Papežství a císařství. Na konce jest několik kázaní o přísaze. Autor je totiž vojenským farářem v Německu. J. VC.

* *
*

Fr. S. Procházka: **Král Ječmínek.** Moravská pohádka. Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1906.

V zajímavém doslově ke své knize („Jak jsem hledal Ječmínka“) líčí autor sám, jak jsou pověsti o hanáckém „králi Ječmínkovi“ pokud se nám ještě dochovaly, mnohotvárné, a jak byly od různých spisovatelů zpracovány. Pan Procházka zpracoval pohádku, kterou Jirásek vypravoval tak prostince a přece tak psychologicky, v obšírnou báseň, opestřiv ji příliš fantastickým, pohádkovým apparátem mythologickým s vílami, vodníky, klekánicemi, čarodějnicemi, hejkaly a jinými pohádkovými bytostmi. Zda ku prospěchu pěkné fabule, bude asi velmi sporno. Tak zejména nelze nazvati šťastnou záměnu psychologického zdůvodnění, proč se dobrý kdysi král zkazil (Jirásek velmi dobře odůvodňuje to neustálými hlučnými radovánkami a hodováním při návštěvách u moravských pánů). kejklemi jakéhosi cizího, velmi zlého čaroděje a co s tím v ději souvisí. Jinak je to pokus o organický svod všech versí této pověsti.

V podrobnostech vložil básník s velikou umělostí do děje vše cko, co jen se dalo využíti, a pracoval s rozmyslným plánem. Snesl i mnoho materialu ethnografického a kulturně historického, obratně ho též při zpracování použiv. Má mnoho zdařilých, plastických líčení kraje a zvyků, které knihu učiní milou těm, kdo znají hanácký kraj s rozlehlými lány, s potoky vroubenými vrbami a s daleka se blýskajícími bílými štíty.

V effektním brzy romantickém, brzy baladickém slohu je vše umístěno s rozvahou a účelem, propleteno nenápadně šlehy satirickými, humorem i přístupnými symboly. Neschází vhodné zabarvení hanáckými zvláštnostmi výrazu, a verše skotačí v lehkém letu, jejž autor dokonale ovládá jako ve svých dřívějších „Písničkách“. Jest pánem svého výrazu, jejž dovede učiniti prostonárodním, lidovým a rázným a zase snivým.

Knize přidány jsou velmi potřebné vysvětlivky neobvyklých slov, a vypravena jest velmi vkusně a nákladně.

J. Kalus: **Valašsko v písních.** Knihy moravských autorů, sv. 2. Nakl. „Revue moravsko-slezská“ v Mor. Ostravě 1906.

Napodobovati národní písně není úloha vděčná a snadná. S dokonalým zdarem odvážili se k tomu jen velicí mistři poesie. Není

každému dáno, kdo v básnění má dobrou snahu, aby mu „vzorem byla krása a nehledanost národní písně“, státi se Čelakovským. Pan Kalus je prý samouk, a mohlo by se tedy za to míti, že se nevzdálil od přirozené prostoty lidské mluvy. Ale zatím jeho zásoba výrazů jest jen všední slovník veršované řeči. Jeho Valaši na př. zpívají: „Čáry a kouzla, kam noha vstoupí: kde stromy stály, jsou zlaté sloupy; kde pramen tekl, stříbro se leje; kde rosa plála, démant se skvěje.“ O stromech na Čeladné praví: „Jak bys viděl vojska pluky připravené v boj a plen.“ A tak to jde pořád. To přece není nehledanost národní písně. Zkrátka p. Kalusovi schází úplně prostý výraz a čistá neraffinovaná duše lidu, aby jeho imitace národní písně mohly býti vkusné.

Ale v knize není ani věcně pověděno o Valašsku — kraji a lidu — nic, co by zaujalo. Kdo by čekal dle titulu knihy něco ze socialního ovzduší, o srdci a duši Valachů, sklamal by se; p. Kalus jim nebude, čím Těšínsku Bezruč. Podává jen trochu povrchního romantismu — o milencích, o cikánech, svedené dívce, důkladném valašském krmaši — a trochu vlasteneckých vzdechův a horlení.

Frant. Čech: **Ujatý roub.** Kus všedního života. — *Věnceslav šl. Kronus:* **Hilda.** Povídka. „Ludmila“, sbírka zábavné četby pro český lid. R. 8. sv. 5. a 6. Red. J. Pauly. Nakl. V. Kotrba v Praze 1906.

První je sympathická vesnická povídka, ušlechtilého obsahu i tendence. Kus života venkovského lidu jest v ní pěkně zobrazeno. Dobré stránky jeho, pracovitost, hospodárnost, zbožnost a odtud plynoucí vyrovnané veselí ducha i srdce jsou tu stejně dobře líčeny jako i stinné stránky venkovských intrik a pomluv, které dovedou ztrpčovati mladou lásku i šediny.

Osudy osiřelého děvčete z nalezince, které nalezne domov v bezdětné rodině chalupnické, ztrácí jej zaslepeností vlastní pěstounky a opět nabývá svou dobrotou srdce, dovede upoutati po celou knížku, tím více, že psychologicky jsou tyto obraty zdařile motivovány i propracovány. Jen odhalení původu sirotka Kristýnky není dosti organicky přičleněno k pásmu hlavního děje a mohlo by bez ujmy odpadnouti neboť vnáší do povídky episodu, která ruší křišťálově čistý tok její

Povídka „Hilda“ má katolickou tendenci, ale o uměleckém způsobu, jakým tato tendence je propagována, nutno míti pochybnosti Povídá se tam mnoho o dobrém vlivu zbožnosti, víry, o dobrém působen osvícených kněží, jesuitův, ale povídá se to však příliš akademicky z kathedry, je to příliš násilně vkládáno do úst bohoslovci i jiným osobám, což působí studeně, nepřirozeně a také neharmonicky. Že takový způsob výkladu i nejlepších zásad vyzní u čtenáře na prázdno, možno tvrditi s jistotou. Všechna tendence musí a také i tu měla samoděk vyplývati z příběhu, z jednání osob. Nemuselo by o tom býti ani slovo přímo řečeno, a přece by to každý čtenář cítil. Tak je to však chudá apologetika v nepravé formě, a to s důvody jen nejvšednějšími. -r-

Ludvík Holain: **Padesát lidových písní moravských** pro jeden hlas s průvodem harmonia. Nakl. R. Promberger v Olomouci. Str. 51, cena 2 K.

Sbírkou touto jak skladatel tak vydavatel nemálo se zavděčili milovníkům hry na harmonium, kteří podobných hudebnin mají tak málo, a to ještě hodně předražených. Po jednom sešitě následoval druhý (Druhých padesát lidových písní moravských), doufejme, že jich bude ještě více. Písně vybrány skoro vesměs ze Sušila. Texty otištěny věrně, až na některé tiskové chyby zaviněné vídeňským ryteckým ústavem (jenž — mimochodem řečeno — i do českého díla musel vpašovati svoje: „Stich und Druck von Jos. Eberle!"), a co hlavně je pro zpěváky s výhodou, texty otištěny úplně, ne pouze první sloky.

Harmonisatorské umění Holainovo jest příliš dobře známo, abychom se o něm šířili. Harmonisace nehledaná, přirozená, a přece ne banalní, naopak často novými přechody a obraty překvapující. Na mnohých místech pozorovati vliv hudby církevní. Všechny písně opatřeny přiměřenými dohrami, což přijde zajisté vhod zvláště při zpěvě spolkovém. Při spolkových zábavách budou obě sbírky pomůckou velevítanou; snadná většinou úprava hudební činí je upotřebitelnými i pro méně zběhlé hudebníky.

Ze života náboženského.

Solnohradská „Katholische Kirchenzeitung", který sám po dlouhou dobu velmi živě se zajímal o nové ušlechtilé snažení v církvi, teď najednou ode dvou tří let ostře táhne v boj proti novým směrům. Teď ze široka polemisuje s českou modernou a jejími listy. Němci konečně sami dali popud k našemu modernímu hnutí. Jen od nich přešlo k nám. Jen že u nich zůstalo omezeno buď na zajímavé osobnosti nebo na mírné vědecké směry. Sám orgán, jenž sloužil prototypem v mnohém našim reformním listům „Korrespondenzblatt für den katholischen Klerus Österreichs", zůstal přece jen na začátku, nespustiv se k silnější zřejmé agitaci. Své šlehy nahoru odbývá jen krátkými glossami zastrčenými mezi inseráty; ovšem pravdu lze říci také slušně. byť i rázně, netřeba klesati do tonu, jakým někteří naši modernisté píší, na ostudu kněžské cti a na pohoršení obecenstva.

*

Na katolicismus germánský u srovnání s románským poukazuje Georg Grupp ve svých cestopisně kulturních obrázcích „Der deutsche Volks- und Stammescharakter". Němci nemají pražádné příčiny závidět Románům jejich náboženskou jednotu. Neboť jednota ona protrhána a zničena jest velikým bezvěřím širokých vrstev. A čím více tu hrstku věrných v románských církvích kněží odlučovali a chránili, tím více se jim sesýchala a zmenšovala. Přáti si románských poměrů není proč;

a nemístno je zaváděti jejich zvyky náboženské místo svých starých. Vždyť ty románské formy náboženské jsou obyčejně zcela vyvětralé; sotva jeden člověk ze sta v nich co vidí. Německý národ má mnohem hlubší smysl náboženský a jmenovitě němečtí katolíci jsou mnohem opravdovější. Německý katolicismus nedal by si též nemístné výhonky náboženského života (francouzské kongregace) odstraňovati vládou, sám by je svou rozumnou praktičností potlačil. Proto pozor!

*

Professor Adhémar d'Alès stěžuje si v „Études" pařížských na stále rostoucí proud laicisace, jež stala se všenárodním směrem. Během jedné generace zlaicisováno už ve státě kde co, a nyní dochází to už k bourání staré budovy církevní. Zlaicisovány (laicisací myslí odnáboženštění a zdemokratisování) veřejné úřady, národní školství, nemocnice, armáda, a sáhnuto už i na domácí krb, připravena laicisace při narození, za života, při smrti, všemi možnými prostředky inkvisičními, tak že dnes Francouz, syn své vlasti, nemá už ani kdy ani kde obrátiti se k svému Bohu. Dějiny poslední třicítky let jsou jednou jedinou obětí staré Francie pro ideu laickou. Různé formy zakrývány názvem laicismu. Poslední obsah, jaký mu nepřátelé církve ve Francii dodali, jest odnětí a potlačení veškeré pravomoci církevní. Autor doufá, že poslední pokus laicisace náboženských obcí rozbije se o svornost všech těch 85 biskupů francouzských, kteří vydali společný pastýřský list k lidu.

*

Ústup, jaký mínila mírnější francouzská frakce vládní provésti před nevolí a nechutí officielní církve tvořiti laické obce náboženské, zmařen odporem radikalně socialistického křídla. Paragrafy 4. a 8. zůstanou tedy asi tak jak jsou a vláda chystá se prováděti od 11. prosince zákon se vší přísností. Episkopat francouzský za této situace už také nahlíží, že dojde asi ve francouzské církvi k veliké roztržce. Podle přání papežova, na něž i biskupové přistoupili, nemá se nikde tvořiti zvláštní obec kultusová, ale kněží a věřící tak jako dnes beze zvláštní organisace tvoří obec farní, tak i na příště mají brániti svého práva a držení kostelního. Zatím však mnozí přece jen poslechli hlasů těch, kdož vyzývali, aby bez ohledu na papeže, francouzští katolíci poslechli zákona a přizpůsobili se mu. Kněží si tak zachovají svůj plat státní a věřící ušetří si boj s obcí a státem o kostel, faru a dosavadní jmění farní. A zmíněný H. Houx, jenž počal v Paříži organisovati „katolickou stranu republikanskou", ač se mu zprvu i liberální listy vysmívaly, že nepochodí, dostal už — prý — na svou stranu na tisíc kněží. Tito jsou pro očištění a zreformování náboženských poměrů. Jsou to ne všichni a vesměs, ale z části moderní reformisté, jinak však lidé plytcí, bázliví a nespokojení, kteří doufají polepšiti si svůj stav v nové straně. Očištěný katolicismus jejich spočívá v odmítnutí autority papežovy, zdemokratisování hierarchie (volba biskupů), zrušení celibatu, odstranění řádů, místo seminářů studium filosofické fakulty a pod. Směr ne nepodobný tomu zřízení, jaké dnes má asi starokatolicismus.

V měsíci růžencovém docházelo opět často na thema, kdo první kdy uvedl modlitbu růžence. Po nových kritických pracích Lescheových a Holzapfelových stojí nezvratně, že modlitba růžence nepochází d sv. Dominika, zakladatele řádu, nýbrž že zavedena v dnešní poobě mnohem později a jest hlavně plodem 15. století, koncem jeho ak zvláště hojně se šířila, ale přece ani tehdy ještě neustálena, nýbrž ž v 16. a 17. století. Zpráva, že sv. Dominik je původcem, převzata Alana de Rupe, jenž ji počátkem 16. století napsal ve svém díle o ůženci jednajícím, kde první autory modlitby oné uvádí sv. Ambrože, v. Augustina, Jeronyma, Benedikta, Bernarda a konečně sv. Dominika. douce po pramenech zprávy Alanovy, přijdeme však ke kartusiánkému mnichu Dominiku Prutenovi, jenž kolem roku 1440 modlitbu ůžence šíří mezi lidem. V řád kartusianský ji pak uvedl Jind. Egher oncem 14. věku, jakožto řadu otčenášův a zdrávasů, jež se střídaly. ajemství zavedl pak Dominik Prutenus, ač dlouho ještě po něm se nodlili růženec bez tajemství, nebo různě a jinak dělený. — Přes to šak neschází pokusův a především od členů řádu sv. Dominika ochrániti svému zakladateli prvenství a autorství růžence. Ale marně. Zdá e však, že prací svou osvětlí aspoň povlovný vývoj růžence ze staého nějakého zvyku „psalterium marianum“ zvaného, podle něhož odlili se 150 zdrávasů, jako je 150 žalmů v žaltáři.

*

V „Katholiku“ hájí Dr. V. Zapletal Koheletha („Kazatel“) proti ýtce některých vykladatelů, že nevěřil v nesmrtelnost duše, že zcela i popírá ve spise svém, hlásaje jím horácovské „carpe diem“, či ještě píše východní lhostejnost ke všemu osudu (Knobel a později Wildeoer). Dr. Zapletal však hájí Koheletha, že uznává nesmrtelnost duše, e věří ve starožidovský „šeol“ (podsvětí). Ale za to osvětluje názory oheletbovy s jiné stránky. Koheleth stojí na rozhraní dvou názorů, tarožidovského a novožidovského. Starožidovský měl svůj jednotný „šeol“, v němž byl člověk mrtvý v neživém, polovědomém stavu. Duch dletoval k Bohu a v Bohu se ztrácel. Zde byl tedy člověk bezduchý. Novožidovský názor posmrtný však rozeznával už v „šeolu“ dvě místa, ro odplatu jedno, pro tresty druhé. A přijímala se kromě toho od ousedních národů víra ve zmrtvýchvstání člověka. Koheleth tu stojí nezi těma dvěma proudy, věří ještě starou vírou, ji hlásá, ale už i ochybnosti o té i své víře vynáší.

Tak by byl potom Koheleth vzácným dokladem náboženského vývoje v Bibli. Názor to i pravdě podobnější i pro nové nazírání na evolucionismus náboženský vhodnější.

*

Fr. Zorell, jehož výklad jména Maria (z egyptského Marjam = Bohumila) minule jsme přinesli, v inšpruckém časopise bohosloveckém světluje též blíže jméno Ježíš. Dosud jméno hebrejské Jehošu'a zkrácené Ješu'a vysvětlovalo se tak, že „Jeho“ bráno za zkratku Jahve a „šu'a“ za podstatné jméno „spása“. Složka by pak značila, Bůh (Jahve) je spása. Ale Zorell odůvodňuje, že šu'a není podstatným

jménem, ale rozkazovacím způsobem slovesa „šu'a", že tedy spřežl Jehošu'a znamená Jahve, Bože spasiž. Takovéto výrazy jako jména Semitů byla velmi častá, u nás Slovanů můžeme doložiti, že též. T rozkazovací způsob s podstatným jménem máme skoro ve větši starých jmen: Spytihněv, Bořivoj, Pustimír, Kazimír, Vladimír. Dos pak i jména rodinná v imperativním způsobě často se vyskytují. V s mitských jazycích byla ve všech velmi běžná. Jméno Ježíše takto v světlené má i lepší symboliku, jest významnější. Jeho vyslovení je už opravdu modlitbou: „Bože spasiž!" Tak Ježíšovo jméno už sam bylo by označením celého jeho úkolu vykupitelského.

*

Zvonění v poledne k modlitbě připomíná se poprvé jako zv roku 1458 ve vesnici Goch u Cleve v Porýní. Ve vesnici té mělo zvonit zvonem na hospodě nebo na kostele ve 12 hodin na památ umučení Krista Pána; fundaci dvou zlatých na to založili dva zbož manželé!

*

Stáli i velcí učenci bohovědní na indexu a byli s něho pak p zději sňati a díla jejich uznána? Tvrzením, že ano, hájil prý se jed z učenců, jenž přišel před několika lety na index. Ale pro tvrzení jež často se opakuje, není důvodu, tvrdí „Stimmen aus Maria-Laach Neupírají, že tam stály přírodovědecké a hvězdářské práce, jež p později sňaty s indexu. Ve věcech přírodní vědy církev nerozhoduj Tu jest omyl lidským. Hůře však pro dosavadního ducha důkazů boh vědných by bylo, kdyby některý spis vynikající, o bohovědě jednají byl indikován a později teprve sňat s indexu. Ale takového přípa prý nebylo. Autor zprávy popírá všecky případy toho druhu. Z m derních, kdo přišli na index, i když byli velikými vědci, přece spi jejich dosud jako pochybené platí. A ze starých nikdo nerehabilitová Staré spisy vypuštěny z nového vydání indexu jako zapadlé a neaktuel Praví se však, že na indexu byl též Suarez a Bellarmin. Suarez indexu nebyl, ale musil jistý výnos kongregace opravit, když jej špat pochopil. A Bellarmin (Controversiones) sice na index podle přá prchlivého papeže Sixta V přijíti měl, ale na zakročení celého sbo kardinálův a jiných osob vydání indexu se odložilo. Mezitím Sixtus zemřel, index opraven, a tak Bellarmin indikován nebyl.

Ale měl býti, a to na samo přání papežovo. Jen index vypus do světa! Tištěn už byl! Oprava tato vnesla zase něco světla do histo indexu, ale snahy podobné, tak umývat zařízení indexu, jsou upřílišen Index jest opatřením, které často má zřetel i na vhodnost a časov věci, nejen na pravdivost její. S toho stanoviska může na něm dn něco býti, a zítra nebýti. Nejrozumnější by bylo nechati toho index vání vůbec.

*

Hned z počátku prohlášen byl od mnohých papež Pius X „reformního papeže!" Čekány od něho všeliké věci, a skutky je vykládány podle vlastního přání. Nyní pak, když spatřeno, že to či o

činil zrovna proti přání některých, počato zase opačné tažení proti němu, jako vůdci „obskurantistů“ v církvi. Dnes toto mínění zdá se už všeobecně v „moderních“ proraziló. Také i liberální časopisy už en v tom smyslu píší. Tak vážený liberální měsíčník anglický „National Review“ vyčítá tato příznačná znamení pro výtku nemodernosti papežovy: . Už ve svém listě o neposkvrněném Početí Panny Marie zarazilo vrzení, že patriarchové je předvídali a tou myšlenkou se sílili v těžkostech ivota (?). 2. Římská kurie zavádí opět středověkou zásadu, že moc papežova je nad všelikou světskou mocí; uplatněním této zásady je boj Francii a se Španělskem (?). 3. Jiným důkazem jest nynější biblická komise. Složení její opraveno, povoláni do ní nepřátelé všeho kriticismu, první výsledek byl, že Pentateuch (patery knihy Mojžíšovy) prohlášeny a skutečné dílo Mojžíšovo v celém svém rozsahu, ač i nejmírnější vědecká kritika dnes musí doznati, že je to snůška různých zpráv, různých ěkem a původem. 4. Zakazovány jsou knihy opravdu vědecké a mnohdy zcela nepodezřelé. Tak kniha Wil. Barryho (Tradice v Písmě), jež dostala své schválení od místního biskupa, ale z Říma zakázána! A chystá prý se dokonce nový syllabus! Snahou dnešního papeže prý jest — praví National Review — očistiti církev od všeliké intelligence; a nepřítele církve prohlášen bude intellekt (!).

Vyvyšování a snižování lidí podle potřeby je známým prostředkem veřejného boje. Správně však vidí jen ten, kdo nikoho ani nepřeceňuje ani nepodceňuje, ale vidí v něm jen tu částečnou složku jednoho velikých proudů, jenž unáší dnes každého z nás. Jednoho tam, druhého onam.

*

Vyučování náboženství ve škole chce míti Miss Florence Mayllarová („Independent Review“, 10) také zrušeno, ale ne jako naši pokrokoví. Je toho názoru, že nekázal-li Kristus Pán maličkým, ale dospělým, tak i dnes se má teprve dospělým nauka jeho podávati a děti samy mají býti jako lidstvo před Kristem na Krista jen připravovány. Naukou Kristovou v celé její přísnosti a vážnosti životní má se začíti od 13. do 18. roku. Tedy teprve před biřmováním má býti člověk zasvěcen do všeho! Tu má teprv nastati pravé vyučování. Snad by to šlo, kdyby mělo každé dítě svého vlastního učitele či vychovatelku od prvních let až přes 20. Jediný moment je pozoruhodný. Ve věku puberty, kdy mládež nejvíce divočí (od 14 do 19 let) není ničeho, čím ji možno v mezích držet. Všecky silné idey podány jí už ve věku dětském, jež už jí teď sevšedněly, dříve než je pochopila důkladně. Síla jejich by teď nejlépe pro ně dala se využitkovati, kdyby jako nové jí byly teprve předváděny. Ale ani tento důvod dnešní praxe nezvrátí.

*

Dokladem pochybné a škodlivé mystiky jest objemná kniha jakéhosi německého barona Antona šl. Owa „Hom, der falsche Prophet aus noachitischer Zeit“. Hom prorok zmíněn ve viděních jeptišky Kateřiny Emmerichové, a co ta napověděla, to šl. Ow široce rozvádí na polo vědecky, na polo mysticky a hledí svět přesvědčiti

o velevýznamném zjevu v náboženské ekonomii boží, jakým Hom je jako protiva Krista, v životě národů často se znova a znova vyskytují i jménem svým i osobností (u Brahminů „Parahaoma", u Řeků „Hermes u Germanův „Odin-Wodan", a sám Pilátův výrok „Ecce homo"! Šl. Ow na této své fabulistice hodlá založiti docela nové pojetí dějin předkřesťanských a protikřesťanských!

S nelibostí též přijala vědecká kritika fantasie vídeňského dogmatik Commera o Matce Boží (Relectio de Matris D. munere in Eccl. g.), již chc nazývati sacramentum maius jakožto dárkyni milostí.

*

V žalobě proti faráři ružomberskému O. Hlinkovi uvádí se še případů trestních, že totiž v dubnu a v červnu měl řeči k lidu pro maďarskému lidu a proti maďarčině popuzující. A tedy za pouhé řeč jež se považují za trestné (ještě takovými soudně nenalezeny!) Hlink věznen už po měsíce a biskupem suspendován už před zatčením!

Nové spory se svými biskupy mají v Zohoře a v Lúčkách. T nechtějí faráře, jakého jim posílá biskup Párvy, tam si postavili chrá a žádají, aby si prvního faráře směli sami volit. Takové spory býva i jinde, ale na Slovensku se dnes z obou stran od lidu i od duchovn vrchnosti též takové věci ženou do krajnosti.

Pešťský sjezd katolíkův uherských minul, jak obyčejně podobn sjezdy v Uhrách. Zdá se, že na něm přece už bylo více i mezinárodn srdečnosti než v minulých letech. Slováci zastoupeni byli slabě a nemoh tudíž utvořiti sekci sami pro sebe jako Němci.

Na nově tvořící se řeckosjednocenou diecesi v Americe (pro Rusín hlavně) domáhají se asi vlivu též uherští sjednocení biskupové Fircza a Vályi. Vliv tento, o nějž se jeli domáhat do Říma, sotva však mí v jiném směru uplatňovat než státně národnostním, ač ani Fircza kromě Rusínův, ani Vályi kromě Rumunů sjednocených, vyjma ma počet vlastních Maďarů, nemají jinakých věřících. V nově tvořené diece bude ostatně vlastní biskup, který ve volbě svých kněží a v celé sprá bude autonomním. Liturgická řeč maďarská ani pro Ameriku asi nepovolí, jako jí Řím povoliti nechce pro Uhry, třebas i věděl, že de facto stává v mnohých osadách sjednocených.

Dvě netýkavky má v ohledu náboženském naše říše: mohamedán na jihu a židy v Haliči. Každý přestup od jejich víry ku křesťanst provázen jest velikým hlukem a bouřením. Mohamedáni jdou ovše přímo, židé oklikami. A úřady k vůli svatému pokoji — přese všech zákonem zaručovaná práva přidávají se na stranu bouřících se. Ta učinily ve známých konversích bosenských, tak stalo se už též v několik konversích haličských. Poslední případ sděluje se z Krakova, kam kláštera Felicianek přihlásila se 19letá židovka z Baligrodu, žádaj o křest a přijetí. I představená kláštera i úředník z Baligrodu, jenž mla Kačce k útěku z domu otcovského dopomohl, jsou stíháni. Konvertitk pak násilím vrácena do domu otcovského přese všecky prosby a odp její. — Právo od 14 let zaručené neplatí tedy v Haliči ani o 19 letec jako v Bosně ani o 30 a 40 letech neplatilo!

Spor řecko-bulharský neutichá. Ve Varně vznikají stále nové otiřecké demonstrace, jinde však se zatím neopakují. Řekové stěhují po malých hloučkách z Bulharska, zatím ovšem odplyv tento je eznačný. Patriarchie marně naléhá u Vysoké Porty i u evropských ocností na to, aby přinutily Bulharsko k zachovávání berlínské smlouvy. Iyslí si totiž, tou že řecké nadpráví a řecká beztrestnost na všecky asy pojištěny. Mezitím ač spor v Bulharsku samém řešen není a ekové už zůstanou zbaveni na stále mnohých dosavadních privilegií, omáhají se Bulhaři rozšíření církevní autonomie v Macedonii a Turecku. yjednávalo se o nová biskupství, jež už Bulhaři ostatně dávno měli íbena, ale sotva čeho i teď dosáhnou. Otázka synodu při exarchii ulharské v Cařihradě dosud Portou kladně neřešena, ale sotva už se Bulhaři vzdají.

Na informaci Evropy vydána — pomocí úřední asi — kniha O položení Řeků v Bulharsku" (bulharsky a francouzsky), v níž e osvětlují poměry řecké církve v knížectví. Úředními údaji doloženy sou poměry ty takovéto: Řeků je v Bulharsku (sčítání 1900) 66.634 uší a mají chrámův a klášterů 125. Vedle nich žije 2,888.219 Bulharův mají chrámův a klášterů 1883. Připadá tedy jeden chrám na 529 Řekův, ale na 1534 Bulharů. V jednotlivých městech však jsou poměry ještě nepřirozenější. V Plovdivě 3908 Řeků má šest kostelův a 26.147 Bulharů také šest kostelů se dvěma kaplemi. V T. Pazardžiku 232 Řeků má svůj zvláštní chrám, 12.291 Bulharů má čtyry chrámy. V Peščeře 180 Řeků má jeden, 4212 Bulharů dva chrámy. Ve Varně 5616 Řeků má šest chrámův (!), ale za to 15.590 Bulharů má jen ři chrámy. V Balčiku 285 Řeků má dva chrámy a 3448 Bulharů aké dva! V Dobriči 133 Řeků má svůj jeden chrám, 6418 Bulharů má dva chrámy. To jsou poměry, které na mnohých místech píchají do očí. A k tomu ani jeden z kostelů těch není nový, za čistě řecké peníze postavený. Jsou to chrámy za peníze obou národností zřízené. Ale při rozdělování obou církví pod vládou tureckou ještě Turci své přátely Řeky obdařili velkým počtem a pěkných chrámů, nenáviděným Bulharům pak dali jen co musili. Od osvobození byli to Bulhaři, co byli nuceni stavět všude nové chrámy pro sebe, neboť měli jich veliký nedostatek. Tam, kde povstává potřeba v městech stavěti nové chrámy pro Bulhary, mezi tím co řecké stojí prázdny, volají tyto poměry po nápravě. A nápravy se tudíž chopil lid sám, odnímaje zbytečné kostely Řekům, kteří jich nikde nemohli obránit, poněvadž nemají lidí, jimiž by je byli vyplnili, jak při zaujetí chrámu vždy učinili Bulhaři.

*

V Prusku vedou Poláci nový houževnatý boj o polštinu při vyučování náboženském. Vláda totiž usmyslila si tento zbytek privileje polské zcela zrušiti. Začato vyučovati i náboženství po německu. Ale děti začaly vesměs se proti tomu protivit a — stávkovat. Také arcibiskup Stablewski se proti tomu ozval v pastýřském listě. Opatření vládní způsobilo nelibost i v německých katolických kruzích i v Římě.

Úřady tedy zastavily vyučování náboženství ve škole vůbec — zat asi, ale úmyslu poněmčiti je jako všecko ostatní, se nevzdaly.

„Manketníci“ či „Mariavité“ zdá se, že už dodělávají. Nedáv hleděli udržeti si ještě poslední baštu v Lešně u Varšavy, kdež l tolikům odňali kostel a zabarikádovali se i se svým „biskupe Furmanikem. Ale vojsko je po delším obléhání v kostele vyhladov Tím i v Lešně a okolí zbytky jejich rozprášeny. Upadají také st do větších absurdností, tak že jen lidé zcela abnormalní mohou u n vydržet. Sekta, která zprvu svým pietismem zdála se, že ohrozí jedn polské církve, teď se proměnila ve zrůdu, jaká se musí štítit svě rozumu lidského.

*

Že život náboženský v ruské církvi minulými bouřemi zna poklesl, už jsme několika příklady dovodili. Jeden příklad tako uvádí též zpravodaj petrohradský do „Kölnische Volkszeitung“. Kr štadtský „Otec Jan“, tamní probošt, ctěn byl lidem za svatého a c zástupy putovaly k němu na pouť, žádajíce si jen dotknouti se rou jeho, aby byli uzdraveni nebo jinak od Boha vyslyšeni. Tento O Jan nedávno v průvodě několika sester řeholních vybral se na l po Volze k Nižnímu Novgorodu, aby tam svým vlivem působil zástupy poutníků, jaké se tam obyčejně z celé Rusi scházely, a obra je k pořádku a mírnosti. Měl připraveno též velmi mnoho popularn spisků na rozdání. Ale letos obvyklá místa poutnická byla prázd Sotva několik lidí a žebráků spatřil a také sám už nijaký rozruc obdiv nevzbuzoval. Jeho jméno a všecko kouzlo jeho svatosti úp zapomenuto, nikdo si ho nevšímal. I vrátil se tiše a rozmrzen Petrohradu. Úlohy divotvorce vzdá se asi navždy.

Koncem září ustaveno „bratrstvo horlitelů pro církevní obnov Po dlouhých bojích s duchovní i světskou vrchností, když své sna reformní značně bylo snížilo, potvrzeno od arcibiskupa, těžkosti dě ještě policejní úřad. Ve svých snahách a svém směru je bratrs církevní obnovy asi tak uprostřed, jako u nás zemské jednoty ducho mezi starým směrem a modernou.

Rozruch způsobilo propuštění professora Ključevského z ducho akademie (bohoslovecké fakulty) moskevské. Několik professorův docentů z téže akademie ohražuje se, že oni ničím nejsou vinni propuštění tohoto slovutného ruského učence-bohoslova, že proti větši nic nezmohli.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Sezona byla zahájena letos s tý-
nním opozděním teprve dne 6. října Janáčkovou „Pastorkyní“.
Volba této opery k prvému představení byla dojista šťastná.
koli snad pouze „z důvodu místního nebo zemského patriotismu“.
ležiť „Pastorkyně“ již svou naprosto bezpříkladnou rázovitostí k nej-
nějším, radostné výhledy v nové obzory skýtajícím dílům poslední
ské produkce zpěvoherní. A zasluhovala by tedy právem, aby se stala
lním ze základních kamenů našeho operního repertoiru.
Bohužel nedostalo se letos tomuto znamenitému dílu Janáčkovu
ívně po stránce orchestrální náležitého vypravení, třeba že kapelník
Hrazdira snažil se vykonati vše, co bylo v jeho moci.
Buďtež poslední představení „Pastorkyně“ povolaným kruhům
stražným poučením, že řešení nyní nejakutnější otázky stabilisace
chestru divadelního déle již odkládati nelze.
Dne 16. října byla premiera Dvořákova „Jakobína“. Ačkoli
erární kvalita libretta Červinkové-Riegerové není bez námitek, nelze
říti, že prostá fabule textu, zejména druhého jednání (zkouška
serenádě) přišla skladatelské zálibě a náklonnosti Dvořákově dobře
od. Všechna ta hudba, ať ozývá se živými rythmy scen lidových,
ušlechtilými melodiemi tklivého výrazu ve výstupech lyrických, či
usnou imitací musy Mozartovy, všude nese znak nehledaného a přec
k velikého umění v pravdě — jinak nelze říci — Dvořákovského.
es nepochybné tvrzení, že Dvořák jako duše prostá, přirozená, lidová,
poesie byla dosti cizí, dramatikem nebyl a býti nemohl, budou vždy
perní díla jeho — a mezi nimi nikoli na místě posledním i „Jakobín“
pozoruhodnými články v drahocenném řetěze genialních skladeb jeho.
Opeře, kterou s vervou dirigoval kapelník p. Hrazdira, dostalo
přiměřeně pěkného provedení. Všichni osvědčení solisté naši podali
kony velmi pečlivé. Též orchestr a sbor měly celkem šťastný večer.
žie p. Aschenbrennerova zasluhuje zvláštní pochvalné zmínky.
Pro další repertoir připravují se opery: Bizetova „Carmen“,
ajkovského „Piková dáma“ a Saint-Saënsova „Samson
Dalila“.
Od ředitele Leoše Janáčka zadána byla v polovici října nová
era, nazvaná „Osud“ (tedy ne „Plamenné růže“), k níž libretto, „tři
mánové obrazy“, zveršované Fedorou Bartošovou, napsal si skladatel sám.
le informace zdejšího divadelního listu pokračuje Janáček v „Osudu“
směru hudebního dramatu, který zahájil svou „Pastorkyní“. Staví dál
svém základním principu využit melodii mluvy lidské, efekt a náladu
ova, k hudebnímu vyjádření dramatické myšlenky. Chce tím zachytiti
vystihnouti nové situace a nálady, které staré opeře s jejími ucelenými
elodiemi nebyly dostupny. Nicméně jest prý „Osud“ melodicky bohatý.
íce než „Pastorkyně“. Na scenu bude vypravena nová Janáčkova opera
i v polovici března příštího roku.

Jan Kakš.

Činohra přinesla v krátkém čase necelých tří týdnů dosti r manitý a dobrý repertoir. Z domácích her starších dávána Jirásko „Vojnarka“ (7. října) a pro studenty jeho výborná loňská novir „Lucerna“ (24. října), o které bylo již za minulého období referová

Po delším čase nově nastudována velmi neprávem zapomen hra Stroupežnického „Naši furianti“. Tento rázovitý „ob ze života české vesnice“ neměl by scházeti na žádné české sceně. výborný v celku i jednotlivostech; každá postava jako z kvádru tesaný typ z našich dědin, s nímž dá se sotva co v naší ostatní li ratuře srovnávati. Aspoň ne ze stránky, z níž je líčí Stroupežnic totiž v jejich neústupnosti a paličatosti, zkrátka ve „furiantství“.

Provedení se zdařilo; je to právě jedna z her, na které n režie a soubor dobře stačí, což nelze říci o všech dílech, jak pozd vyložíme Pro tento obor činoherní ensemble odchodem někter osvědčených sil neutrpěl. Poznali jsme všechny dobré známé v úloh jim přiléhavých. Nové síly měly náhodou jen role podružnější.

Z cizojazyčných prací vytažena z archivu a oprášena Sardo ova známá komedie „Madame sans Gêne“, jedna z málo j her, které se dají dosti dobře poslechnouti. Patří k attrakcím široké obecenstvo, jež tak rádo se dívá na vysoké panstvo líč v okamžicích, ve kterých oko obyčejného smrtelníka nikdy jich nespa Hrdinou hry je totiž Napoleon Bonaparte, a zobrazen je císařs dvůr jeho se všemi nově nadělanými vévody a králi, jak jej i Bozděch zdařile zachytil ve svých napoleonských veselohrách.

První činoherní novinkou byla letos čtyřaktová činohra Oska Wilde „Idealní manžel“. Jako skoro všecka díla tohoto šťastného básníka, je i tato hra roztomilá, třebas on sám nekladl ni váhy, tvrdě, že jest jen (jako několik jiných) dítkem rozma kterým chtěl ukázati, jak dovede také napsat hru líbivou. Skutečně srovnání s celkovým dílem Wildovým je „Idealní manžel“ jen hříčk nad níž stojí básník nezaujat, v níž nebije jeho krev. Jeho pravé stojí mnohem výše; uzrálo později v mužných letech; k němu t hra z prvního období nepatří. Wildovy virtuosity a duchaplnosti v nezapře.

Není idealně dokonalých lidí, praví hra jeho, nejsou jimi mužové, skvící se v očích světa bez poskvrny. Jsou jimi jen manž v očích svých žen, které je zbožňují. Avšak „v každé povaze možnost slabosti . . . Nikdo není neschopen něco zpozdilého vykonat nikdo není neschopen něco nepravého vykonati,“ praví básník ú lorda Goringa. O takových tajných vinách z mládí praví lord Chilte „Pravím ti, že existují skutečná pokušení, která vyžadují síly, síly odvahy, aby se jim podlehlo! Svůj celý život dáti v sázku k jednomu okamžiku, vše na jednu kartu vsaditi, jen když je výh moc a potěšení, ostatního nedbaje — v tom není žádné slabosti. Ba to odvaha, strašlivá odvaha!“

Sklamání zbožňovatelek bývá tím trpčí. „Ano, v tom je t omyl“, praví lord Chiltern své zoufalé ženě, „v tom spočívá tvá chy

které se všechny ženy dopouštějí. Proč nemůžete nás milovati se všemi našimi vadami? Proč stavíte nás na vysoký podstavec? My všichni máme hliněné nohy, ženy jako muži, když však my muži milujeme ženy, tak je milujeme vědomě s jejich slabostmi, jich pošetilostmi a nedokonalostmi. Proto je však milujeme tím více. Ne lidé dokonalí, nýbrž nedokonalí potřebují lásky. Jsme-li zraněni, ať už svýma aneb cizíma rukama, má nás láska vyléčit — k čemu by vůbec láska byla? Láska má všecky hříchy prominout, vyjma ty, kterých se dopustíme sami proti sobě [?]. Každý život musí láska zachránit, pravá láska má odpustiti. Takovou je láska mužova; jest rozsáhlejší, větší, lidštější než ženina. Ženy myslí, že jsme jejich idealy, zatím mění nás v modly. Ty jsi mne učinila modlou, a já neměl odvahy sestoupiti, abych ti ukázal své rány a sdělil své slabosti.“

Půvab hry Wildovy leží z větší míry právě v tom, že pro tyto poklésky a viny vynucuje omluvu, povolnost, pochopení, které znamená odpuštění. Wilde nechce tím vším útočiti nesmiřitelně na anglický puritanism, rád ho uznává, dává mu vítěziti, nechává podlehnouti skutečné zlo personifikované v osobě prohnané intrikánky, jen prosí — jako v tragické předtuše svého neštěstí — o trochu shovívavosti a odpuštění, kterého tak málo se mu dostalo od vlastních bývalých zbožňovatelů, když odpykal si žalář.

Provedení toho všeho nestojí právě, zejména v rozuzlení, na výši, je v mnohém jako odkoukáno od Sardoua. Za to jednotlivosti, postavy a dialogy jsou Wildovské, roztomilé a duchaplné.

O provedení obou posledně jmenovaných her možno říci společné slovo, že nestálo na výši, které bylo vloni dosaženo. Hlavně režie. Obě hry jsou z nejvyšších kruhů, kladou na ni veliké požadavky, které se nedají odbýti tak povrchně ve výpravě, oděvech i souhře. Byly vloni vypraveny hry na př. Shakespearovy, které činily na režii nároky ještě mnohem větší, a byly vypraveny dokonale. Co šlo vloni, musí se zdařiti i letos. Je nutno spěti ku předu a výš, nikdy zpět! Jednotlivé výkony herecké (p. Pechův, Havlův, slečny Spurné, pí. Pechové) zdařily se dobře. Titulní úloha sehrána panem Dobrovolným slabě. STAN. FIALA.

*

V rozpravách české akademie professor J. Smolík rozvál jeden krásný sen z dějin českého pravěku, jejž v letech 30tých a 40tých snili někteří českomoravští vlastenci, a na jehož dovození Hanka použil své falsatorské umělosti, tentokrát však velmi neuměle. V numismatické sbírce Musea království českého nachází se totiž skupina 18 zlatých penízků různé váhy a ražby. Na penízcích jsou slova dosti dobře čitelná: Rastisl... a Pegnaze. Měly by to tedy býti mince Rostislavovy, z doby velkomoravské říše. Ve sbírkách musejních o těchto mincích není uvedeno nic, ani místo nálezu ani dárce. Jsou jako s nebe spadlé. Pro numismatika je nápadna jejich nemožnost jako prostředku platebného. Jsou různé velikosti, tedy každý peníz jiné ceny — věc neslýchaná v peněžním hospodářství států kulturních i nekulturních! Také slovo

„pegnaze“ neshoduje se s řečí tehdejších památek, musilo by znít „pěnendzi“. Jda po původu této podivnosti našel Smolík pojednání moravského numismatika Bočka z roku 1838, v němž popisuje sedm penízků z doby, jak měl za to, staroslovanské, s řeckým písmem, jež omylem vyčtl na nápis „pegnez“ a pegnaze. Zatím však ukázalo se, že Bočkovy penízky, odjinud známé jsou rhetské či keltské penízky z 2. století před Kristem a nápis mají latinský (Cecina Ez...), v líci mají hlavu Minervy, již Boček považoval za rytíře a Hanka též místo Minervy dal raziti Rostislava. O mincích musejních dějí se zmínky jen v soukromých dopisech Hankových k ruským a polským učencům a v jejich zase k Hankovi. Podle dopisů Hankových mince ony vyskytly se během 3 let, 1841 až 1844 a v Museu uloženy. Hanka přes slibovaný popis a rozbor mincí těch nic o nich přece jen nenapsal. Netroufal si před českým světem! V letech 40tých byl v Praze nějaký známý Hankův V. Kilian, umělec a rytec, od něhož je v Museu celá řada (45!) falešných mincí.

*

V „Časopise Matice Moravské“ (seš. 4) pojednává Jos. Letošník o rythmu veršů staročeských. Má jej za původní, nenapodobený po západní německé a latinské metrice, nýbrž zákony jazyka a lidovým duchem se řídící. Uchovala se nám ovšem jen poesie umělá, ale obdoba její s nynější lidovou poesií je zřetelná. Rythmus je většinou trochejský a daktylový, tedy jak náš jazyk sám to žádá, dvoj- a trojslabičný se zdvihem na první. Napodobenější podle západu už jsou slohy písní. Ač i ty namnoze svou prostotou v rýmu a stavbě slohy podobají se zcela národní poesii.

*

Právní historií Slovanů s nového hlediska obírá se od několika let professor Peisker. O názory jeho častěji už naši slavisté (tradicionelní) s ním polemisovali. Vloni uveřejnil Peisker v Berlíně větší práci o socialním postavení Slovanů v době předhistorické o poměru jejich k Němcům a Turkotatarům. V práci této chopil se jedné pozdní zprávy s tou myslí, že rozlito světlo na celou dávnověkost slovanskou a tím směrem už tu dávnověkost též rozvíjí. Řecký historik Konstantin Porfyrogennet kolem roku 950 totiž sděluje, že Slované sousedící s Pečeněhy, kupují od nich koně, skot a brav, poněvadž u nich těchto zvířat není. Proč jich není? Krajiny slovanské jsou přece k dobytkářství velevhodné — a rolnictví s dobytkářstvím je nezbytně spojeno. Ale odpověď dává nám poměr středoasijských národů ke kočovníkům tureckotatarským. Tito sami jsouce pastýři a mnoho dobytka chovajíce, vyhražují si dobytkaření pro sebe a podrobeným kmenům je zakazují, nutíce je k těžší práci rolnické. A v takovémto poměru poroby žili staří Slované. Měli vlasti své mezi dvěma takovými skupinami kmenů, které je ovládaly jeden po druhém: ze západu Germani, z východu Tataři. Dosvědčují to i jména přejatá z němčiny a tatarštiny (z oné: pluh, skot, nuta = dobytek, mléko; z této: tvaroh). Tataři také jako vládcové nanesli na Slovanstvo zřízení župní. Župané

ylo panstvo kočovné nad Slovany vládnoucí. Celé právní zřízení župy okazuje prý svůj původ tatarsko-kočovný.

Mezitím co ostatní národové západoevropští sami u sebe žijíce yvíjeli se kulturně, organisovali a sílili, Slované byli stísněni ze dvou ran pásmem nemilosrdných podmanitelů. „Nepříznivější položení zeměisné s ohledem na hrozné sousedství své, nemohli Slované na celé eměkouli nalézti; usadivše se v blízkosti uralskoaltajských loupeživých ord, stali se národem nejutrápenějším, jaké historie zná; mezitím co ápadní Ariové pokračovali v civilisaci, úpěli Slované nesčetná století ěště pod Avary sníženi na úkol soumara v potupném otroctví, proěž na konec i své jméno půjčili — slavus = sclavus. Z toho je řejmo, že Slované tím, čím je zná historie, stali se teprve v mučírně ıralskoaltajské.“ A jakými je zná historie? Nesamostatnými, neuměícími se sami zorganisovat, vlastní stát založit a udržet. Pro starého Slovana byla jen trojí možnost: buď poroba germanská, nebo poroba ıralskoaltajská, nebo anarchie. A Slované jedné z těchto trojích nožností stále propadali. I když z jedné poroby se osvobodili, brzy ami se nesvářice a vládu zavésti neumějíce, dávali se v područí lépe zorganisovaných sousedních Germanů.

Proti této theorii, jež svou jednoduchostí a jednozákonností překvapuje a mnoho z minulosti vysvětluje, postavil se ve „Věstníku národopisném“ Dr. Lub. Niederle. Uznává, že v mnohém snad má pravdu. Ale takové naprosté porobenosti Slovanů pod kmeny tatarské nepřipouští. Tatarští kmenové od Hunnů počínajíc vyhrnuli se vždy ob čas a zaplavili jen jistou část Slovanstva, nikdy celého Slovanstva neovládli. A kmeny uralskoaltajské v jihoruských stepích se proháněící nestýkaly se ani nezbytně se Slovany, kteří ve svých původních sídlech (na Visle) odděleni od nich byli velikými lesy a močály. Panství Skythů nad Slovany jest pochybno a také pochybna je přes všecky námahy Peiskerovy tatarská příslušnost Skythů, kteří pravděpodobně byli národem iranským. Tak jednoduchou minulost Slovanův ani tak nesamostatnou a smutnou nebyla! Peiskerovu theorii však nebude možno přece nikdy přejíti mlčením; jeť jak duchaplnou tak i pozoruhodnou. Vyzývá proto k jejímu studiu filology, právníky i historiky.

*

V „Českém Lidu“ uveřejněn rodokmen sedláka Sladkého-Koziny, hrdiny románu „Psohlavcův“, a historické události, totiž selské vzpoury Chodů proti nespravedlivé robotě. Podle zpráv matričních a rodokmenových soudí autor (Fr. Teplý), že Jan Sladký-Kozina pocházel z rozděleného selského statku, a jako druhý syn žil s bratrem svým na něm se ženou a třemi dítkami, zápase asi dosti těžce o denní chléb. Z toho faktu, že nenalezá se leda jednou uveden mezi kmotry jiných dítek, soudí autor, že nenáležel asi k předním a váženým lidem. „I o něm tedy platí, že každá doba vytvoří si své muže sama.“

O jiném selském hrdinovi Kubatovi z Blat napsal a vydal právě Dr. Salaba delší historický pokus, snaže se objasniti jednotlivé body lidové pověsti.

J. Skopec, adjunkt kapitulního archivu svatovítského, vydáv „Vavákovy Paměti", bohatý to obraz nejen selských, ale vše obecných dějin z 18 století.

*

Konečně počali knihkupci pražští vydávati laciná lidová vy dání předních autorů našich. Ovšem z doby starší! Neúprosn právo 30leté výhrady činí z našich nejlepších spisovatelů prameny n sedm pečetí zavřené — pro nemajetné čtenáře aspoň. Zajímavý spo se o to právo odehrál mezi dvěma knihkupci pražskými. Počátkem roku uvolní se vydávání Dějin Palackého. A podnikavý pražsk knihkupec už oznamoval, že je bude dávat jako přílohu — celé! — k jakési hračce (helioplastu), za který žádá 5 K! Dosavadní majite Dějin však žaloval pro předčasný prodej a sám oznámil vydání celéh Palackého za 4 koruny! Od nového roku máme tedy dvojí vydán velikých Dějin Palackého — jedno „zdarma", druhé za 4 koruny Teď tedy národ může číst, co dosud bylo výhradou jen velikých knihoven nebo bohatých lidí!

Zajímavo též, jak se pohlíží na t. z. diplomatickou věrnost otisků Jest asi ještě v paměti, co to bylo křiku proti Fr. Bartošovi, kdy v „Babičce" Boženy Němcové opravil skutečné neb domnělé poklesky proti češtině! On ovšem poněkud přestřelil, ale to neoprávňovalo k po žadavku ještě výstřednějšímu, aby ani nejhrubší chyby mluvnick nebyly opravovány. Nyní když některá jinak cenná díla uveřejněna zcela věrně, zhrozili se pánové, kteří ještě trochu citu pro správnou mluvu mají, textů těch a stydlavě začínají doznávati, že přece nutn činiti rozdíl mezi vydáním za účely studijními a vydáním pro širš vrstvy čtenářstva, které nedovede oceniti obtíží jazykových, s jakým bylo starším spisovatelům zápasiti, a nejen v nevážnost je proto pojme nýbrž i ve vlastní praxi jazykové škodu vezme.

*

Dr. Samo Czambel vydal svou přede dvěma lety ve sporu s Čechy a se slovenskými realisty přislíbenou práci o slovenčině. Vystoupil tehdy totiž proti vzájemnosti s Čechy a proti všem právům Čechů na Slováky! Podkládal se mu tehdy — úředníku v ministerstvu v Pešti! — úmysl politický. On však se bránil, že jeho intence jsou čistě národní a jeho důvody ryze historické a filologické. Teď vydal vlastním nákladem první část díla rozpočteného na mnoho svazků. (První část I. dílu — a má 624 stran osmerky!) Zabývá se zde hranicí a nářečím východoslovenským (na rusko-polsko-maďarské hranici jazykové). Tu se mu neudálo ještě plně vystoupit s důvody a doložením svého zmíněného názoru. Ať však názor jeho o poměru slovenčiny k češtině jest jakýkoliv i ať konečně dokáže, že slovenčina je zcela odlišným jazykem a ode vždy samostatným, kniha jeho bude i pro nás vždy dobrou studnicí přečetných informací. Zvláště určení jazykové hranice mezi Slováky a Rusíny podařilo se Czambelovi důkladněji než Rusínovi Hnaťukovi i než našinci L. Niederleovi. Hnaťuk stěžoval si, že Rusíni všude ustupují jak Maďarům tak Slovákům. Czambel vyvrací tyto obavy jeho. Ne-

ustupují, leda kde jsou v malých hloučcích přimícháni slovácké masse. Jsou-li i mezi slováckými osadami v silnějších skupinách (celé obce buď farní buď politické), udržují se po staletí při svém nářečí. Hnaťuka k tomu úsudku svedla asi ta okolnost, že nalezl mnohé Slováky s východním pravoslavným obřadem. Měl je za poslováčtěné Rusíny. Czambel však tvrdí, že jsou to samí původní Slováci. Neboť mnohé slovácké osady anebo části osad z dávna náležely k východní církvi.

*

O nabízení se rytířů polských koncem 16. věku proti Turkům jak republice benátské tak Římu přináší zajímavé zprávy Dr. L. Boratyński v „Przeglądu Polském". Polští rytířové nabízeli se jeden přes druhého — ovšem chtěli přes a proti vůli svého krále podniknouti výpravu svou. Slibovali najat zástup až 10.000 Kozáků. Kozáci byli v jejich očích nebo aspoň v jejich ústech vzor chrabrosti. Kozáci vyhráli i proti ohromné přesile vždycky. Tak 600 Kozáků přemohlo 4000 Valachů (Rumunů), zahnalo 10.000 Turků a pak pod Silistrií proti ohromné přesile do muže padlo, ale celé nové tisíce padly s nimi. Odešlo 1800 Kozáků na výpravu do Turecka, pobili i Rumuny i Turky a v počtu 1000 s bohatou kořistí se vrátili. Odešli však v počtu 7000 na Turka, tu pobíjeli deseti tisíce, nikde překážky nepotkali, nikoho neztratili a s velikým lupem se vrátili. Tak tedy nabízeli dobrodruzi polští Benátkám a Římu nějakých 10 až 15 tisíc Kozáků, jako vojsko nepřemožitelné. Republika, ač měla právě boj o Cypr s Turky, nabídky nepřijala. Za to Řím počal se kloniti k myšlence té, aspoň sekretář papeže Sixta V nějaký čas se jí zabýval. Ale pak i římská kurie odstoupila od idey pomocí Kozáků dobývati Cařihradu.

*

Ve „Slovanském Přehledu" píše ruský spisovatel Bohdan Lepkyj o nejnovější vědecké literatuře rusínské. Uvádí první pokus veliké „Historie ukrajinského národa" od prof. M. Hruševského. Dílo bylo potřebou! Rozebralo se první 2000 vydání v jednom roce a vydává se letos druhé. Řídký zjev u vědeckých knih v tak malých národech! Dějiny přeloženy už i do němčiny.

B. Barviňski vydal monografii o Zikm. Kiejstutoviči, knížeti litevsko-ruském z let 1437—1440, známém z válek s křižáky německými.

Dr. Ščurat vydal pak ohlášenou už dříve — zmínili jsme se vloni o tom — knihu o původu polské písně „Bogurodzica dziewica", připisované sv. Vojtěchovi, za jejíchž zvuků poraženi byli němečtí křižáci pod Grünvaldem. Dr. Ščurat tvrdí totiž, že píseň není ani od sv. Vojtěcha ani od německého biskupa Vojtěcha ze 13. století, nýbrž že je to píseň původem rusínská: i mnoho výrazů v ní i nápěv její i celé složení jest prý známkou, že píseň povstala v církvi západorusínské.

*

Nákladem města Prahy opraven kostelík „sv. Martina ve zdi", pocházející z 12. století (známý aspoň už tehdy), v němž poprvé podáváno pod obojí r. 1414. Od roku 1784 byl prodán na byty. Teď vyprázdněn a restaurován. Nebýti na něm utrakvistické upominky,

sotva by byl svou formou, jež je mnohonásobně předělávána a nastavována, vzbudil tolik piety.

*

Dvě tragedie lásky, moderně pojaté, přinesla jihoslovanská jeviště: lublaňské aktovku Zorky Kveder-Jelovškové: „Egoizem“ a záhřebské Fran Hrčićovo drama „More“. Obě ponurého výhledu a proti vůli autorů vyznívají ve chválu věrnosti a odříkání po starém způsobu.

Nové veršované drama Luciana Rydla „Bodenheim“ dáváno ve Lvově. Děj vzat z boje o půdu mezi Němci a Poláky v Poznaňsku. Líčení i osoby vzaty věrně ze skutečnosti. Vše jest bez přehánění — věrný a přece ohromující obrázek lidské špatnosti i šlechetnosti.

Splitský archeolog mons. Fr. Bulić slavil své šedesátiny, oslavován všemi bez rozdílu stran jako pilný a šťastný objevitel charvatské prošlosti. A právě v dobu oslavy jeho podařilo se mu opět objeviti novou památku na krále charvatského Branimíra z konce 9. století (současník našeho Svatopluka). Už r. 1871 podařilo se ve zdivu starého kostelíka sv. Petra v Muću nalézti starý nápis — druhou z nejstarších památek charvatské historie vůbec (první jest nápis krále Trpimíra). Kolem kostelíka kopáno pak dále. Ale z nedostatku peněz musily býti práce zastaveny, až teď opět v nich pokračovano a nalezeny nové starožitné památky z téže doby i starší. Touž dobou (počátkem října) nalezen nápis z doby Branimírovy, teď už třetí — v Ninu v kostele sv. Michala. Podobné staré objevy učiněny též v Klapovicích v Dalmacii, zbytky tří kultur, pohanské a křesťansko-řecké i římské.

„Lada“ spolu s vládou bulharskou utvořila společnou „jury“, která vybrala z jihoslovanské umělecké výtvarné výstavky nejlepší věci, jež zakoupeny mají býti státem pro národní museum bulharské. Věnováno snad 15.000 franků. Také kníže kupuje ze své pokladny a pro svoji obrazárnu.

Mladý novellista N. Ganev pokusil se o drama historické ve větším slohu („Ivajlo“) vzal si k tomu látku z 13. století z bojů Bulharů s Řeky.

*

Dne 2. (15.) října připadla pětadvacetiletá památka úmrtí knížete A. J. Vasilčikova, velebitele ruské obščiny a spisovatele národníka. Památka ta jest interessantní tím, že právě místo ministra zeměústrojstva zastává příbuzný ze socialismu podezřelého spisovatele Vasilčikova, ten jest názorův ovšem, jež o nadšení pro obščinu nesvědčí.

Na svaté hoře Athos našel letos S. V. Smolenskij mnoho rukopisů církevních zpěvů řeckých z 9 až 11. století. Učinil na 2000 snímků s nich a doufá, že přispějí k výkladu starých rukopisných notových prací ruských, z nichž některé značky („kondakarné znaménko“) nebylo dosud možno rozluštit.

Dne 3. října měly odbory literární a umělecko-hudební Srbsko-lužické Matice svou schůzi výroční v Národním domě v Budyšíně. Literární odbor vydal sám neb aspoň pomohl k vydání sbírky skladeb

M. Hajny, básníka J. Ćišinského „Za čichym“, faráře básníka Urbana „Wotčinske hrona“. K vydání se chystá Handrikova lužicko-německá učebnice „Maly Serb“, Hajnovy další skladby, slovník lužicko-německý, překlad Jiráskova „Gerona“, zpěvník srbský pro školní mládež, ježto dnes v mnohých školách ani jedné srbské písně se nenaučí, kromě zpěvu církevního (protestantských žalmů).

*

V „Časopise českého musea“ Dr. Řezníček přináší literární vzpomínku na V. Stacha, professora pastorálky v Olomouci, jenž pro své „nábožné písně“ dostal se v nepřátelství s Dobrovským a s Pelzlem, kteří je pohaněli. V rukopise zachovaly se tři posměšné polemiky Stachovy na Dobrovského a Pelcla, z nichž „Divný oučinek potěhu“ je satira pamětihodná, obsahujíc přes 13.000 veršů. Stach však nejenom literárně, ale i z jiné příčiny nenáviděl josefinské osvětáře, „illuminaty“ či „časové naturalisty“, jak jim říkal, bojuje proti jejich vlivu slovem i pérem, stoje jinak i pod úrovní slušnosti ve svých projevech.

*

Professor biologie A. Štolc uveřejnil v německém „Archivu vývojové mechaniky“ (darwinské) své pokusy o rozmnožování jednobunečníka. Má za to, že svými pokusy přišel na nový způsob rozplozování — plasmodiogonie je nazval. Buňky uvedené do změněných poměrů počnou přetvořovat svou plasmatickou stavbu, jež konečně skupí se kolem dvou zrnek a rozdělí ve dvě různé stavby buněčné. Pořadí buněk za sebou sledujících jest pravidelně prý jednozrnné i dvouzrnné, tak že shledává v tom nějaký biologický rytmus, zákon. Pokusy jeho jako nedostatečné pro takové tvrzení jsou s jiné strany odmítány. Zajímavo je při nich, že už evolucionisté dávno chtěli nějak dokázat, že i pouhá plasma má v sobě životní a plodivou iniciativu a může vyvésti ze sebe — buňku. Důkaz se však ani teď nezdařil.

Ruský fysik-biolog P. Statkěvič pokračuje v pokusech Birjukova o účinku proudu galvanického na jednobuněčné živoky (Ciliaty). Birjukov měl za to, že galvanotropismus jejich jest passivní. Statkěvič však shledal, že obracení se nálevníků podle proudu galvanického jest aktivní, že sami nálevníci točí se podle proudu cítíce jej, a to vždy obrvenými ústy ku kathodě. Síla proudu musí býti ovšem dostatečná. Že to není pouhé unášení proudu, vidno z toho, že částečky mrtvé hmoty jdou právě opačným směrem, od kathody k anodě. Není to tedy zjev „kataforese“, nenese proud nálevníky ku kathodě, nýbrž oni sami cítí a rozeznávají vliv proudu a staví se podle něho. Poslušnost vůči proudu je taková, že i chemický odpor přemáhá; galvanotopismus je silnější než chemotropismus. Nálevníci plujíce ke kathodě plují i do prostředí dráždícího a žíravě jedovatého, od něhož jinak se vždy velmi rychle vzdalují. Vlivem proudu v prvocích mění se též chemická činnost entoplasmatu. Zřejmo je tedy podráždění jejich proudem nastalé.

*

Domněnka, že vnitřní teplota země, a její vstoupání se vzrůstem hloubky, souvisí s radioaktivitou země, vedla k myšlence anglického

fysika Ch. B. Thwinga, že tedy musí v každé hmotě s ob jemem jejím vnitřní teplota růsti. Po velmi dlouhých a pracných pokusích podařilo se mu také sestaviti celou stupnici pr vzrůst vnitřní teploty u různých látek. Tato různost v přibývání teplot je soudobá s radioaktivitou látky dotyčné. Tak shledán nejnižší pří růstek teploty v mramoru, pět stotisícin stupně na 1 centimetr; vyšš přírůstek pak u kovů, ale mnohem vyšší u kysličníků kovů. Tal u samého hliníku byl přírůstek 15 stotisícin, ale u kysličníku jeho 103 stotisíciny stupně na centimetr. Podle toho vstoupá-li, jako s přibližně říká, teplota zemská dovnitř na 30 metrů o jeden stupeň vstoupala by v samém mramorovém obalu zemském jen šestinu stupn na každých 30 metrů, ale v obalu z kysličníku aluminiového už po každých 10 metrech o stupeň, tak že v hloubce 1000 metrů byl bychom už nad bodem varu vodního. Tedy lidové rčení o chladném kamení jest i v nejmodernějších theoriích správné. Kameny jsou nej chladnější!

*

Zemřeli. 30. září J. V. Abramov, žurnalista a spisovatel ruský. — 1. října Dr. Alois Zucker, právník kriminalista český český žid. — 5. října František Patočka, professor gymnasiální filologický spisovatel český. — 11. října J. V. Pomjalovskij, ruský archeolog a historik. — 18. října A. M. Popov, ruský žarnalista a belletrista (pseudonym A. Monastyrskij). — 19. října Fedor Fedorovič Beilštein, člen carské akademie věd, professor petrohradské university spisovatel ruský a německý o chemii, chemik světového jména. — 23. října Vladimír Vas. Stasov, učený archeolog a umělecký kritik Hlavní jeho dílo datuje se z let 80tých: „Slovanský a východní ornament.“ Psal o starožitnostech, folkloru, o malířství, o hudbě, o slovesném umění, vždy podněcovatel nových záblesků a pokrokových ideí. Narozen roku 1824.

Zprávy národohospodářské.

Rozpočet říšský na rok 1907 prvního zase po 8 letech parlamentního ministerstva přinesl milé překvapení. Není v něm té byrokratické úzkoprsosti, s jakou musí konečně se spokojiti ministerstvo úřednické a neparlamentární, neboť jinak mohlo by naraziti na neochotu stran, jichž potřebuje. Meziparlamentární mohou býti štědrá — zvýší-li výdaje, aby se zavděčily lidu a voličům svým, mají také k disposici ochotné strany, jež jim povolí i zvýšený příjem na zvýšené vydání. Nynější ministerstvo parlamentární však překvapilo nejen štědrostí, ale i skromností — dává více, ale nechce více. Je to umožněno ministru financí tím, že nastalo už předloni všeobecné hospodářské zlepšení a že jmenovitě průmyslová krise prvních let století už zase převrátila

v rozmach veškeré výroby. Následkem zlepšených poměrů scházejí přijmy státní v míře čím dále hojnější. A ježto rozpočty minulé lélávány byly s velikou obezřetností, zůstaly přebytky značné, zvláště loňském roce. Z těchto přebytků tedy ministr financí Korytowski zal a štědře dotoval některé humanitní a hospodářské fondy (na zšíření klinik, na boj s tuberkulosou, na meliorace, na ústřední pokladnu společenstevní, na zlepšení služby státní), na které by jinak běžného rozpočtu sotva kdy bylo se co dostalo. Rozpočet výdajů tím zrostl o 72 milionů korun (na 1891 mil. K), ale přece ještě z příjmů ývá malý sufficit $1^1/_2$ mil. korun. Z dotací nejvíce dostalo se drahám átním na rozhojnění obozu, totiž 36 mil. korun. Stěžují si obchodníci ilím rok co rok, že v podzimní době, kdy nastane hojný massový řevoz zboží, není možná dostati vagonů na státních drahách. Ministr leznic tento nedostatek vymlouval tím, že naše vagony, jakmile padnou se zbožím do Německa a do Italie, už nemohou se dostati zpět! I v Německu i v Italii používají jich dráhy pro vlastní službu. vláště Italie nadužívá trpělivosti, tak že už tamějším drahám musilo ýti pohrozeno, že nepřestane-li zlořád ten, bude správa našich drah alehati na to, aby zboží na rakousko-italských hranicích se překládalo ždy do vlastních vagonů! Ovšem dráhy jak německé tak italské platí použití vagonů, ale státní dráhy naše nejsou prý zařízeny na to ýti půjčovnou vagonů pro Německo a Italii, jinak by snad i dobře m pochodily.

*

Vyjednávání s Uhrami o nový způsob spolku a jednoty začato a podzim a daří se prý — to značí, Uhři asi dosahují svých úmyslů ladce. Naši státníci už trpí utkvělou myšlenkou, že Rakousko bez olného obchodu do Uher a z Uher by nemohlo existovat. Idea uherské amostatnosti jest nejen pro Uhry něčím, ale i pro nás. Pro Uhry jest ádoucí, ale může jí býti i pro nás. Dva státy tak se navzájem potřebující a na sebe odkázané jako Rakousko a Uhry, ať v tom či onom oměru, ať ve svobodném styku, ať s ochrannou hrází, budou si přece en navzájem vždy sloužiti — i proti vůli. Výhodnější položení má akousko, ale přece jen ne tak exklusivní, že by si na něm mohlo še zakládat! Jest mostem pro Uhry do Německa, ale Uhry mají přece ještě volnou cestu mořem na dvě strany. A dovedlo-li Srbsko, které st mnohem uzavřenější, nalézti cestu do světa bez Rakouska a Uher, m spíše Uhry by to dovedly. Srbsko totiž zařídilo si obilní vývoz na umunské přístavy Galac a Sulinu, na bulharský Varnu, na turecký oluň a tudy na Soluň vyváží i dobytek svůj do Italie a Egypta a aso své do západní Evropy. Pouze část obilí a masa jde naší říši, akož i všechno ovoce.

Ale přece Uhry jen cítí, že sevřeny rakouským prsténcem měly y svůj obchod značně stížený. Proto s nevolí pohlížejí na rakouskou u postátňovací, jež zahájena výkupem severní dráhy. Tu nemohou všem ničeho namítat, ač ne bez jejich opory a vlivu byl všechen ten dpor finančníkův a jiných vrstev rakouských a najmě vídeňských

proti tomuto českopolskému požadavku. Také ničeho nebudou m
namítati proti sestátnění dráhy státní společnosti a severozápadní, jak
i ostatních českých soukromých, jejichž služeb uherský vývoz vel
zhusta potřebuje. Jsou však ještě dvě dráhy soukromé, jež mají
svou v Uhrách i v Rakousku. Jsou to bohumínsko-košická, jež j
nejkratší cestou z Uher do Německa, jen že do krajiny dosti mrt
do pruského Slezska, jež není dosud silnou zemí konsumní, a uhers
zboží může leda dále na západ převážeti. Postátnění této dráhy bu
činiti obtíže a jest až v daleké době. Ale i jí mohou činiti překážk
jednala-li by někdy proti našim zájmům. Jiná společná dráha jest ji
dráha, jež má některé trati v Uhrách. Ale k postátnění této asi br
nedojde, ježto nevede směrem, kdy by Uhry na Rakousku něj
závisely. Přece však Uhři vyhrožují, že bez jejich svolení tato drá
postátniti se nesmí. Což ovšem není pravda. Stát náš může trati ji
dráhy na svém území postátniti, kdy se mu zlíbí. Trati uherské t
zůstanou netknuty, s těmi ať si Uhry dělají co chtějí. Ale Uhři my
že do vyrovnavacích podmínek smějí zahrnouti i svůj diktát ve příči
postátňování železničního u nás! Tu zajisté naše vláda poví pravé slo

Ohled na budoucí položení naše a Uher uspíšil též asi postátn
severní dráhy a přemohl německý odpor k němu. Němci jsou prá
tou stranou, která emancipačními snahami Uher nejvíce jest postiže
— mravně i hmotně — a dali by si uniknouti možnost oplátky, kdy
hlavní dráhy z Uher do ciziny vedoucí nechali v soukromých ruká
Soukromníci tito jsou sice většinou jejich lidé, ale pro obranu záj
rakouských proti Uhrám přece jen příliš nespolehliví.

*

Pražská obchodní komora sestavila pro milanskou výstavu názorn
mapu průmyslu v Čechách. Znázorněno tam 15 hlavních odvětví, j
tříděna jsou obyčejně ve zprávách úrazových a inspekčních. Znázorně
pak pouze závody tovární, to jest na 20 osob zaměstnávající. Takový
je v Čechách 4918 s 515.000 dělníků. Všech průmyslových závodů
však v Čechách 204 013 s 989.188 dělníky. Patrno z toho, jak velik
část lidské práce průmyslové zabírají pro sebe právě velkozávody, kd
větší její polovici shrnují do 4918 dílen a menší polovice odehrává
ve skoro 200.000 dílnách! Závodů zaměstnávajících přes 100 osob
v Čechách vůbec 1251 se 356 000 dělníků. Průmysl rozsídlen jest po
známých poměrů v Čechách, ale přece zajímavo je sledovat aspoň jak
tohoto rozdělení. Tak textilní průmysl obejímá věncem celé Čechy
Aše počínajíc až k Jindřichovu Hradci. Podél jihozápadního pohran
jdou jen porůzné ostrůvky. Nejimposantněji soustředěn je textilní prům
na severu Čech: Liberec s okresem 162 závodů, Rumburk (okr
111 závodův, oba okresy mají 250 závodů nad 100dělníkových ze vše
455 v Čechách! Tedy větší polovičku! V severozápadním německ
pásu zastoupen jest hojně ještě průmysl hliněný a skelný (porcel
jablonecké zboží), dále těžba uhelná. Celkem však průmysl toh
německého pásma jest velmi jednostranný a na málo odvětví r
tříděný. Velmi rozmanité a hojné závody všech odvětví vykazuje st

Čech, Praha s okolím. V českých oblastech soustřeďuje se skoro všechen průmysl strojnický (Praha, Plzeň), potravinný, dřevodělný, kožedělný, grafický a chemický.

*

„Věstnik Financov“, orgán ruského ministerstva financí, přejal z „Finančních Listů“ Živnostenské banky článek o obchodních stycích česko-ruských. V článku odhaduje se a vybírá ze všeobecného dovozu a vývozu říše část česká, nebo přímo udává dovoz a vývoz jednotlivých českých firem. Podle tohoto přehledu Rusko více dováží do Čech než odtud vyváží. Jen sama spotřeba ruského lnu a konopí jakož i lněného semena a semence je tak veliká, že mnohonásobně převažuje všechen ostatní vývoz i dovoz rusko-český. Spotřeba česká oněch věcí a dovoz jejich z Ruska do Čech páčí se na 15 milionů korun ročně. Rusko vyváží za to z Čech něco chmele, dosti skleněného, hliněného a koženého zboží, mnoho strojů, hudebních nástrojův a mnoho minerální vody. Zboží tiskařského, zvláště obrázků, plakátův a pod. vyvážejí jen samy čtyry pražské firmy do Ruska ročně za 140.000 korun. Velký jest dovoz český též v ruském obilí, ale jen v neúrodných letech, skoro vždy však dováží se z Ruska do Čech hojně luštěnin a semen. Obchod česko-ruský mohl by se lépe rozvinouti, kdyby Čechy měly s Ruskem přímé spojení železniční a kdyby měly též ruského obchodního zástupce. Ale o ruského konsula v Praze se Češi marně domáhají. List ministra financí prostě článek uvádí, nepřidávaje nic ze svého. Podle toho na celý dovoz český od 15 do 20 milionů korun ročně Rusko však dnes ještě veliké váhy neklade. A co dováží dnes, jest mu i nadále zajištěno ve styku s celou říší, jehož usnadnění si oba státy při letoší obchodní smlouvě povolily.

*

Nejsilnější úlevu selské krisi ruské a především úlevu malozemnosti a těsnosti skýtala kolonisace Sibiře. Kolonisace tato po dvě minulá leta 1904 a 1905 úplně zastavena. Šli do Sibiře leda „samovolci“ a těch málo, neboť pěšky je to cesta na rok, a dráhy nebraly cestujících kolonistů, leda výjimkou. Letos však, kdy styk obyčejný mezi Sibiří a Ruskem opět obnoven, východ z Ruska a hlavně z jižní a střední Rusi do Sibiře opět nabývá obyčejné své síly, ba i předčí leta minulá. Letos už za osm měsícův odešlo do Sibiře na kolonisaci 96.561 osob a kromě nich odešlo 44.641 tak zvaných „chodců“, to jest důvěrníků vyslaných na vyhlédnutí příhodného místa, smluvení potřebných věcí, za nimiž pak anebo s nimi vydají se nové celé zástupy. Z kolonistů vrátilo se však s nepořízenou nazpět 6267 osob, procento u porovnání s jinými lety velmi malé. Zřejmo z toho, že letos kolonisté byli asi i s horšími poměry spokojeni. Neboť roku 1903 ze 76.078 osob vrátilo se jich 10.789, tedy 14 %, letos jen 6 1/2 %. Chodců vrátilo se stejně jako roku 1903, ač jich letos vyšlo na obhlídku dvakrát tolik. Vrátivši se chodci jen z jedné třetiny našli sobě a svým svěřencům příhodné země, ze dvou třetin vrátili se s nepořízenou. Poměr to letos stejný jako roku 1903. Kolonisté na Sibiř vycházejí nejčastěji v první polovici

roku, aby se mohli na zimu už nějak zařídit. Letos však i během le a teď na podzim proud stěhujících se neochabl, ač i letos duben květen vyslaly poměrně nejvíc kolonistův. Ale nové oživení prou přinesl srpen, jenž zvláště mnoho chodců vyslal. Nejsilnější leta kolon sační byla 1899 a 1900, následující po veliké neúrodě roků 1897 a 189 Letoší rok se počtem přibliží asi oněm rokům (kolem 160 až 170 tisí vedle jiných příčin také i zhoubné neúrody obou let 1905 a 1906 v ženou mnoho lidí z rodných krajů za lepší a příznivější zemí.

Rozhled socialní.

Ve „**Sborníku české společnosti zeměvědné**" probí Dr. Viktor **Dvorský** vliv zemského útvaru na poměry socialní hospodářské. Praví: „V současných denních listech, zejména těc které se zabývají podrobně otázkami socialními, zakořenil se skoro b výjimky názor, jakoby dnešní hospodářský stav, tísnící celé vrstv byl způsoben pouze a výhradně stávajícím právním řádem a jako změna tohoto řádu sama v sobě byla s to, aby přivodila úplný převr poměrů hospodářských. Dosti již bohatá literatura hospodářského zem pisu, jakož i výsledky Ratzelových studií anthropogeografických zůst vají při řešení socialních otázek nepovšimnuty, ba spisovatelé, kte kladou **důraz na moment přírodní**, jsou zrovna nenáviděn (Odpor socialní demokracie proti Malthusovi!). Okolnost, že národ hospodářské studium bývá nejčastěji spjato s právnickými fakultam vzbudila předpojetí, že v oblasti této vědy všechno ustupuje do poza před činitelem nad jiné mocnějším, před právním řádem. Zabývati otázkou, zda v poměrech hospodářských mají převahu vlivy přírod či právní, nemělo by smyslu; neboť vzájemný poměr obojích vliv řídí se rázem jednotlivých případů a nad to podléhá dějinnému vývo a tedy ustavičné změně. Je však jisto, že moment přírodní jest z kladem, kdežto právní řád se vyvíjí jako následek jeho a pod stálý jeho působením. Byť technický pokrok byl sebe větší, určitá m fysické a hospodářské možnosti zůstane vždy. Čím menší stát, tí větší závislost hospodářského života v něm na momentu přírodním čím jednostrannější hospodářské prameny, tím větší nebezpečí, vzniknou poruchy a objeví se nedostatky, jichž nebude možno odstr niti, poněvadž jiné státy sotva vzhledem k sousedu svému dají se vés altruismem. Proto stojí v theorii Marx se svými mezinárodními idean mnohem blíže správnému projímání skutečnosti, než Lasalle Ale do toh aby se vyhladily hranice mezi státy, máme ještě hodně daleko, a do doby hospodářský život jednotlivých státních celků zůstává hlavně především vázán na poměry přírodní." Vliv přírody je trojí: 1. z útvar a povahy půdy, 2 z podnebí (oba tyto vlivy jsou v těsném vztah a pak 3. vliv anthropogeografický, závislý na prvních dvou vlivec

První druh přímých vlivů podmiňuje zajisté zcela těžbu a práci lidskou (jakost půdy). Na těžbě prvotní závislá je však i práce průmyslová, tak nebo jinak: buď skýtáním surovin, nebo nahromaděním dělných rukou, jimž prvotěžba neposkytuje dosti zaměstnání. Jakost a povaha půdy určuje též velmi přesně jakost a povahu i hojnost spotřeby lidské. Ona určuje též způsob oběhu zboží, podporujíc či stěžujíc jej. — Nepřímo působí jakost a povaha půdy i podnebí tím, že má vliv na ústrojí a povahu člověka a celých národů, dává vznik organisacím, působí výlučnost nebo stejčnost národní a státní, a tak pomáhá vytvořovat celý právní řád.

Závislost výroby, spotřeby a oběhu na povaze půdy jest různá. Nejdříve se člověk a nejdůkladněji vymanil při oběhu zboží z vlivu přírody. Ani nebetyčné hory, ani propast oceanu nejsou mu překážkou vozby a přechodu. Také při spotřebě člověk s vývojem kulturním stále více stírá mez fysické nutnosti; spotřeba národů se vyrovnává a ujednocuje: žije se všude podobněji, čím se žije kulturněji. Za to čím výše kultura stoupá, tím závislejší je na povaze půdy i jakost výroby. Vázanost na přirozených podmínkách se tu zvyšuje. Proto povstávají mezi výrobou a spotřebou nesrovnalosti, jež nejsou vinou právního řádu a nedají se zameziti též jeho změnou.

*

Zaujatost lidových socialních proudů proti vlivům přírodním v ústrojí společenském, na niž zmíněný autor v článku sborníku si stěžuje, dá se snadno vysvětliti. Lid toužící po nápravě socialních poměrů nechce theorie, kterou mu hlásají přirozenou nemožnost, nebo aspoň těžkost nápravy. Jemu se zamlouvá jen myšlenka, že to může být všechno jinak, že se to vše dá upravit jako v ráji. Škarohlídství socialní demokracie týká se jen doby přítomné, ježto vidí v dnešním pořádku jen samo zlo a příčinu zla. Do budoucnosti je i socialní de-demokracie optimistická, a snad víc, než kterákoliv jiná strana. Ale optimismus socialní i pro přítomnost stále více přátel získává. Bernský professor národního hospodářství Stein v přednáškách pod tímto názvem (Der soziale Optimismus) přiznává, že optimismus, že naděje na možný lepší právní, socialní a mravní pořádek zase nabývá vrchu mezi nejlepšími a nejvyššími duchy současnými Sebeuplatňování a dokonalá spravedlivost k druhým a nejvyšší smysl pro všeobecnost budou snad už v nedlouhé době u všech normálních lidí pravidlem. A socialní optimismus má svou oprávněnost v dosavadním pokroku a v dnešní zkušenosti lidstva, on má svou oprávněnost i do budoucnosti, neboť on lépe než pessimismus a skepticismus dovede povzbudit lidstvo a ukázati mu cestu od nížin k výšinám, od bídy a zloby k vyrovnávající spravedlivosti, od socialního chaosu ke kosmu, k nejvyššímu pořádku.

Veliký rozruch novinářský, ale duševní způsobil minulý sjezd socialní demokracie německé. Strana ta vévodí dnes celému světu socialně-demokratickému v ideovém vývoji. A na posledním sjezdě jedno takové vítězství zase vybojováno. Už dlouho se v lůně socialní demokracie německé vedl boj mezi politickým vedením strany

a odborovými skupinami, čili mezi doktrinářstvím a praktickým životem. Socialní demokracie německá kus po kuse odhazovala to staré doktrinářství, to jezdění na zásadách se životem nesouhlasících a ustupovala na dráhu praktickou. Ruská socialní revoluce vedená zcela dle „doktriny“ a nic se na možnost a život neohlížejíc dala podnět politickému vedení strany pokusiti se ještě jednou o panství doktriny v německé socialní demokracii. Ale marně. Neslavný pád ruské socialní revoluce pomohl k vítězství proudu odborovému. A ten také v Mannheimu zvítězil. Ovšem žádný z proudů nechce se přiznati, že prohrál! První proto, že se shodly, že obnovily dávno želanou jednotu, ustoupily každý o něco a sešly se. Ale přece jen jest nad slunce jasnější, že fanatikové strany v této jednotě zcela se podrobili „dělnictvu“. Odbory se v Mannheimu vymanily z diktatury doktrinářů ve straně. Že tomu tak jest, viděti je též z článku Kautského v jeho „Neue Zeit“, jednoho z největších doktrinářů strany. K. Kautský praví sice, že odbory přiblížily se duchu strany, že politické vedení zvítězilo; přece však postrádá výslovné určení v resoluci mannheimské toho, že politické vedení není pouhým „přídavkem“ odborů, ale jejich vůdcem. Tak tedy. A na konec se bojí, že snad usnesení mannheimského sjezdu bude míti špatný vliv na vítězný postup socialní demokracie francouzské a ruské. Umírněnost a zmoudření, jaké se ve sjezdových resolucích jeví, zničí odvahu a smělost francouzských i ruských soudruhů. Proto Kautsky chce dáti všemu jiný výklad. Proto prý šlo se tak mírně a nerevolucionářsky na sjezdě mannheimském, že revoluce dosud nikdy ve straně s tak slabým odporem prý se nesetkala.

Ale zcela jinak na sjezd a jeho usnesení hledí Adolf v. Elm v orgáně odborářů „Sozialistische Monatshefte“. Prohlašuje, že sjezdem na vždy byla pohřbena revoluční romantika německé socialní demokracie. Někteří z vůdců chtěli si zahrát se všeobecnou stávkou, aby vyrvali massy lidu z lethargie. Ale většina dělnictva v odborech i vážní politikové strany hru tu odmítli. Tu však někteří „anarcho-socialisté“ nedali pokoje, stále se ohánějíce zradou zásad. a ti musili býti umlčeni. Proto mannheimský sjezd se zabýval po Jenské konferenci znova věcí tou a definitivně ji navždy odmítl jakožto neužitečnou a nesvědomitou komedii. Obě skupiny i odborová i politická postaveny si na roveň jako rovnomocné. Obě tím posíleny. V případě útoku na práva lidu vystoupí obě souhlasně.

Ale boj mezi oběma skupinami neustal a různost názorů nezastřena. Ba jeví se novou silou dále. Skoro veskrze ke straně se hlásící svaz typografů německých uzavřel na delší řadu let se zaměstnavateli tarifovou smlouvu, jíž se obě strany zavazovaly klidně se snášeti. Ale tento cenník mezdní, jímž se boj nadále, aspoň na několik let, vylučoval, nelíbil se politickému vedení. Byl však schválen odborovou organisací strany. Když už uveden byl v život, spustil politický orgán strany („Vorwärts“) proti tarifu útoky co nejhrubší a svedl část dělnictva k tomu, že tarifu nepřijala. Ale většina na něm trvá. Politické vedení nenávidí všecky tarify, jimiž se zavádí smír mezi

dělníkem a zaměstnavatelem. Bojuje proti nim kde může. Za to odborové organisace toto tarifové dohodnutí a zajištění mzdy na několik let pokládají za lepší a výhodnější pro své členstvo a všude jsou k němu náchylny. Třebas tedy boj o všeobecnou stávku zatím byl rozhodnut v neprospěch romantiků, doktrinářů a anarchosocialistů, nacházejí tito ještě zase další body a podněty různosti, o něž dále obě skupiny budou se příti.

*

Spolek mezinárodní ochrany dělnické, jehož podnětem skoncována letos ku zdaru dělnictva aspoň v některých státech (Rakousko mezi nimi není!) otázka užívání velice škodlivého bílého fosforu, zahájil už zase druhou otázku ochrany dělnické: totiž užívání olova. Dne 10. ledna 1905 vypsán byl spolkem konkurs na nejlepší práce, jak zameziti škodlivost olova při zpracování rud olověných v hutích, v závodech na olověné barvy (bělobu), při natěračství, v písmolijnách a tiskárnách. Sešlo se 63 prací a komise rozhodčí 13. října 1906 shledala, že ceny první zaslouží dvě díla (o zamezení škodlivosti v hutích), ceny druhé jedno dílo (o nebezpečí v tiskárnách a písmolijnách) a ceny třetí dvě díla (o nebezpečí při natěračství). Pro ochranu při těžbě a obrábění rud olověných a při výrobě barev olovnatých neshledáno žádné dílo ceny hodné. Povšimnutí zasluhuje vůbec 36 prací, tak že ze zaslaných prací většina pracována se znalostí odbornou a s vážností. Z vyznamenaných prací jsou dvě francouzských, 4 německých inženýrů, jedna rakouského živnostenského inspektora z Děčína.

Rakouský úřad práce sděluje ve své zprávě za loňský rok, že dokončil rovněž šetření svá o nebezpečí olova při práci. Šetření počal úřad práce roku 1904 a týkalo se hutí olověných a cinkových, továren na bělobu a kysličník olovnatý. Šetření shrnuto ve dvou svazcích. Úřad práce spokojil se ovšem pouze řaděním výroků, údajů a dobrozdání o škodlivosti olova a o prostředcích, jaké dosud se užívaly nebo osvědčily. Otázka tato potřebuje tedy zatím ještě dlouhé práce, aby mohla uzráti v návrh mezinárodní ochrany. Ale snad i v ní se to podaří. Zatím jednotlivé státy samy nebudou v tom ohledu s ochranou otáleti.

*

Odpovídaje na dotaz o zákazu výdělečné práce dětí pravil ministr obchodu Dr. Fořt koncem září v poslanecké sněmovně, že šetření roku 1905 předsevzaté už ukončeno. Velmi vhod pro návrhy naše přijde, že Německo roku 1903 zavedlo zvláště zákonem ochranu školních dítek a teď už vydává zprávy o prvních výsledcích zákona toho. Statistický úřad práce sebral velmi podrobný a hojný material, jímž se osvětluje vůbec zaměstnání dítek doma i mimo dům. Ochrana, jakou vláda zamýšlí navrhnouti, nebude se týkati pouze práce dítek v průmysle a živnosti, ale vůbec všeho používání dítek ku práci kdekoliv, jež bude přesně určeno a obmezeno.

Školství.

V učitelstvu našem nesnášeliví protestanté nacházejí zdá se vděčnou půdu; učitelstvo obecných škol je vedeno dvěma protestantskými učiteli, kteří prý doma dle potřeby i své pastory zastupují. Věstník toho učitelstva je redigován protestantem, brněnská odbočka spolku středoškolských professorů zvolila si předsedou protestanta, jistého Vášu z průmyslové školy — těšme se, že „bělohorská pohroma“ brzy bude odčiněna. Rozvážnější členové z professorského spolku vystoupili.

Z organisovaného učitelstva, jež ovšem má patent na osvětu, vycházejí v novinách takové uličnické projevy, že člověk tu slepou zuřivost již jen pathologicky vysvětlitelnou shledává. Olomoucký sjezd vystřelil trochu předčasně, a odtud ta směs vzteku i strachu, nadávek i lží, aby obecenstvo bylo zbalamuceno. Proto pozor na ty kosy!

*

Ve státním rozpočtu na rok 1907 školství obdařeno takto: Ministerstvo vyučování a kultu má v rozpočtu požadavek o 3,199.364 K větší proti roku 1906. Odůvodňuje se to hlavně tím, že na vysoké školy požaduje se o 908.422 K více na výpravu jednotlivých ústavův a na stavbu potřebných budov. Tak pro českou universitu v Praze žádá se za tím účelem 218.626 K a pro obě technické vysoké školy v Brně 130.000 K. Na obchodní vyučování žádá se více o 94.800 K, z čehož největší část žádá se na zvýšení subvencí pro obchodní školy soukromé nebo veřejnými korporacemi vydržované a patrně též na chystané sestátnění české vyšší obchodní školy v Brně.

*

Absolventi realek a university. Ministr vyučování Dr. Marchet odpovídaje v poslanecké sněmovně na dotaz co do připuštění absolventů realek na universitu, pravil: „Rozhodnutí otázky závisí na rozšíření realného studia na osm let, což didakticky je žádoucí a nač se již také v několika zákonech o realkách pomýšlelo, ale dosud provedeno nebylo. Takové změny organisace realných škol spadají do působnosti zemských sněmů; těmi jest vyučovací správa ve svých rozhodnutích omezena. Jsem ochoten působiti na prospěch absolventů realných středních škol v této věci.“

Ve Vídni chystá se důležitý převrat; má totiž býti zřízeno ministerstvo krásných umění, kterému mají býti podřízeny všechny školy umělecké.

*

Českým školám v Brně přibylo letos 184 dětí, mají teď celkem 3289 žáků; německým školám přibylo 360, dohromady mají 13.291 žáků. Na venkově jest poněkud utěšenější stav. Vliv Perkova zákonu byl letos velmi nepatrný. Tam, kde chtěli naši lidé zákon uplatniti, postavily se jim na odpor školní úřady.

Dívčí akademii v Brně přednášel JUDr. Bouček z Prahy o prostituci a vykládal přítomným paničkám a slečinkám velmi důkladně, jak se to dělá; i staří kozáci vrtěli nad tím hlavou.

„Deutscher Schulwart“ jest název nového měsíčníku, vydávaného německy smýšlejícím učitelstvem Brna, za vrchní redakce odborného učitele Netopila. List stane se asi orgánem spolku „Bürgerschule“ v Brně a učitelů nesouhlasících s nynějším vedením „Svazu německých učitelů moravských“, jimž vedení toto zdá se málo německým. Šílený jich nacionalismus zabil v nich cit pro mravnost a lskost. Tolik nesmyslův a tolik běsnění a zášti proti národu našemu neviděli jsme v žádném jiném učitelském orgáně nakupeno jako v tomto. V článku o zápisech táže se pisatel německých učitelů: „Nemáte opravdu tušení, že v Brně jest germanisace možná a že máme povinnost germanisovat, nechceme-li se dát pořít? Brno jen tenkráte bude německým, když německým se udělá.“

*

Třetí sjezd rakouských učitelů pro slepce ve Štyrském Hradci byl konán minulý měsíc za živé účasti učitelů z celého Rakouska. Na programě byl podrobný referát universitního professora Dra. Dimmra „O příčinách oslepnutí a jak je předejíti.“ Vládní rada Dr. Mell referoval o pokrocích v oboru léčení slepoty v Rakousku, jaké byly učiněny od druhého rakouského sjezdu učitelů slepců, konaného v Linci roku 1890. O organisaci učitelů slepých referoval ředitel Pavlík. Příští sjezd položen do Brna na rok 1909.

*

Ministr vyučování v Uhrách hrabě Apponyi zamýšlí v zájmu prý podpory lidového vyučování zříditi nové obecné školy a četné opětně zestátniti. Při zřizování nových škol má býti předem obrácen zřetel na krajiny ohrožené prý panslavismem, a to v komitátech prešpurském, nitranském, turčanském a gemerském.

*

Kongres pro studium dětí a péči o mládež konal se v těchto dnech v Berlíně. Na sjezd přijeli přední zástupcové vědy pedopsychologické, zástupcové vlád německých, školní lékaři a učitelé všech kategorií. Ač sjezd nebyl oblášen jako mezinárodní, súčastnilo se ho přece mnoho cizinců. Dopoledne konaly se přednášky rázu všeobecného, odpoledne v sekcích: anthropologicko-psychologické, psychopedagogické a filanthropicko-socialní. Volné chvíle věnovány prohlídce škol berlínských a okolních. Bohatá byla výstava školních pomůcek, přístrojů ke studiu dětí, dětských kreseb a prací z německých ústavů pro mládež zanedbanou.

*

K vývoji pokračovacích škol v Sasku. Zákonem z roku 1873 zavedena byla v Sasku obligátní pokračovací škola pro hochy škole odrostlé. Roku 1881 byla pro tyto školy vydána normální učebná osnova s nařízením, aby byla přizpůsobena místním poměrům. Ponenáhlu vyvinuly se ze školy pokračovací školy odborné pro různá povolání. Ačkoliv obligátní školy pokračovací pro dívky nebyly dosud zavedeny, přece království saské má hojně dívčích škol pokračovacích i odborných.

Ve Švedsku mají kromě stálých škol školy kočovné, kte stále mění své působiště. Takových škol je tam 1132.

Ve Štockholmu chtějí míti až příliš chytrou mládež. Tam pořádají pro školní děti večírky zábavné a při nich poučují se děti o nejdůležitější otázkách socialních jako o chudinství, právním postavení žen atd.

Učitelské vzdělavatelny v Norsku. V Norsku peču o vzdělání učitelstva pro školy obecné 9 učitelských vzdělavatel zřízených částečně státem, částečně soukromníky. Na státních ústave se vyučuje zadarmo. Učebná doba je tři leta. Na učitelských seminář se vyučuje: náboženství, norskému jazyku, dějepisu, zeměpisu, přírod vědě, počtům a měřictví, psaní, kreslení, ručním pracím, tělocvik pedagogice a praktickým cvičením. Každý ústav je zřízen s tříd přípravní. Pro jisté předměty konají se ještě zvláštní běhy; také js prázdninové běhy pro učitelstvo obecných škol, 5—6 neděl trvající od roku 1894 zařizují pro ně universitu v Christianii a museu v Bergenu, letní běhy trvající 10—12 dní.

*

Účinky lihovin zkoumal Dr. med. Hecker na čtyřech mnicho ských obecných školách, jež měly úhrnem 4672 hochů. Bylo zjištěn že se ze všech dětí jen 13·7% nedostává lihových nápojů; 55% n proti tomu se dostává pravidelně každý den piva nebo vína, a to 41 denně jedenkrát a 14% denně dvakrát. Kořalky se dostává celke 6·4% dětí, a to mnohým z toho počtu dosti pravidelně. Vlastních pijan t. j. takových, již pijí denně ½ litru piva a více, jest 4·7%. Čím ví se pije alkoholu, tím špatnější byla průměrem známka na odchodno Značný rozdíl v známkách se jevil při abstinentech a pijanech. Podob se měla věc vzhledem pilnosti a chápavosti, jež se stávaly přibývající požíváním lihu stejnoměrně špatnější. Ukázalo se, že požíváním lihov se patrně zadržuje za věku od 6—10 let vzrůst do výšky; což se vš nahrazuje opět od 11. roků namnoze zrychleným vzrůstem. Dle povolá rodičů dodávají poměrně největší počet pijících dětí hostinští, obchodn s vínem, sklepníci, pak řezníci, též konduktéři, poštovní poslové, po důstojníci, strážníci. Nejvíce abstinentů jest u povolání učících a učený u umělců, důstojníků, techniků a řemeslníků.

*

Školní pokladničky jsou zřízeny na četných školách am rických. Mládež navádí se tím k šetření a oceňování peněz. Ma úspory se týdně sbírají a jednotlivým žákům ukládají do spořitel Tak bylo prý ve 118 městech, a to v 1479 školách ušetřeno žactve 1,309.615 dolarů — číslo téměř neuvěřitelné.

Senát university v Chicagu učinil opatření, že studenti a studentl od počátku tohoto semestru nesmí společně navštěvovati přednášk „Opatření děje se proto,“ jak dí rektor jmenované university, „ studentstvu přibylo vážnosti!“ Tedy pravý opak toho, o čem by tolik mluveno.

Ročník XXIII. Číslo 12.

HLÍDKA.

larxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

5. Mnohé příčiny způsobily obrat ve smýšlení a doufání křesťan- ých národů, tak že odvraceji zrak od pravé vlasti člověkovy, od be, a doufají zbudovati si na zemi ztracený ráj. V dobách křesťan- ého smýšlení a cítění ovládal přirozeně všechen život křesťanský názor ětový. Cílem pozemského života jest Bůh a věčná blaženost ve spojení Bohem, proto křesťan zřizuje život tak, aby řečeného cíle došel. Cestu etelně mu ukazuje víra hlásaná církví Kristovou. Ve víře nalezá řící dostatečné pohnutky k životu mravnému a ctnostnému, posilu utrpení a protivenství a odpověď na záhady, jež se naskytují myslí- mu duchu. Proto se v oněch dobách nesetkáváme s tím, co nazýváme cialním optimismem, totiž očekáváním jakéhosi pozemského ráje, který nahradil lidstvu blaženost nebeskou. Teprve s úpadkem křesťanského ýšlení vyskytuje se tato vidina.

Odchýlení od křesťanského smýšlení věřících věků minulých zevně st označeno vystoupením tak zvaných reformatorů v 16. století. Jimi číná období revoluce, která od té doby nedává národům dojíti žádou- 10 klidu a pokoje. Z počátku revoluce náboženská přechází znenáhla revoluci politickou, po níž následuje socialní. Reformatoři zamítli a tírali autoritu církevní, politický liberalismus podkopal autoritu státní socialismus podvracuje základy společnosti a hotoví se se vší opravdo- stí dokončiti dílo revoluce a zbudovati od základů novou společnost, ž by neznala ani Boha ani pána, společnost, jež by si sama byla hem i svrchovaným pánem. Toť nejkrajnější důsledky revoluce. Pak rve snad se navrátí společnost zklamaná, znavená a vysílená opět Bohu, od něhož se odvrátila. Tane nám na mysli podobenství o marno- tném synu, které se stále opakuje jak v životě jednotlivců tak v životě rodů. Snad se navrátí. Ale povšimneme-li si blíže společnosti budoucnosti, k ji a život v ní vyličují socialisté, napadnou nám slova Kristova, erými naznačuje čistě smyslný život lidstva před koncem světa.

„Jako bylo za dnů Noe, tak bude i příchod Syna člověka. Nebo jak za dnů před potopou jedli a pili, ženili se a vdávaly (t. j. vedli živo smyslný, nestarajíce se o Boha a jeho vůli) až do toho dne, v něm vešel Noe do korábu, a nevěděli, až přišla potopa a zachvátila všecky tak bude i při příchodu Syna člověka.“ [1])

Reformatoři zavrhli autoritu církve učící a ponechali jednotlivc aby si volil, opíraje se o „vnitřní svědectví Ducha svatého“, co se za mlouvá jeho rozumu. Takto byl rozum osvobozen ve věcech víry od jha autority církevní a stal se autonomním. Ale když episkopální círke v Anglii, v rozporu s řečenou zásadou, žádala, aby bylo uznáno be podmínky 39 článků, vzbudila živý odpor v kruzích vzdělanců. Odpo směřoval z počátku proti autoritě státní, osvojující si, co církvi upíral ale znenáhla se rozšířil i na nadpřirozený obsah křesťanství vůbec na vše, co na základech křesťanských bylo ve veřejném životě zbudo váno, tedy především na křesťanský stát. Tak již Milton hájí suverenit lidu a revoluce. Hobbes odvozuje původ státu ze smlouvy a jiní do máhají se republikánského zřízení. Anglická revoluce z roku 1642 a zvláště z roku 1688 jsou prvními projevy suverenního lidu pro moci královské, které ovšem nejděsněji vyzněly ve velké revolu francouzské.

Ve Francii nové ideje revoluční působily mnohem zhoubněji ne v Anglii. Zde byly ponejvíce omezeny na kruhy vzdělanců, za to v Francii přičinili se encyklopedisté ze všech sil, aby pronikly do kruh nejširších. Z nenávisti proti křesťanství snižovali, tupili a hanobili vš co posud bylo posvátným a ctihodným. Výsledek se dostavil brz v krvavé revoluci.

O souvislcsti reformace v 16. století s pozdějšími převraty pol tickými praví Alzog: „Následky reformace staly se makavými tepr tehdy, když přeneseny byly její zásady z oboru náboženského n politiku. Francouzská revoluce jeví se jako následek a pokračová reformace. První její organové, Luther, Ulrich v. Hutten, Františe v. Sickingen, Tomáš Münzer, dali podnět k převratu stávajících pomě politických, ve kterém potom pokračovala knížata násilným zabírání statků církevních a sekularisací. Zpřetrhala-li reformace vzhledem n církev pásky, pojící s dějinnou minulostí, proč by mělo býti úzkostlivě dbáno dějinných poměrů státu, zvláště při nevěreckosti a nevázanos následujících dob? Také byly ideje francouzských Jakobinův o svobo a rovnosti za dob Münzerových dostatečně a ve všech formách vytv řeny, ano francouzští klubisté našli v pohrdání a zášti proti královst v Lutherových slovech a skutcích výmluvný vzor.“ [2])

Z této souvislosti poznáváme, že ve francouzské revoluci v brzk uzrálo krvavé ovoce racionalistické filosofie, která vzešla z protestantism Vyhlásila člověka za svrchovaného v oboru náboženském a potom v politickém. Idea svrchovanosti rozumu, svrchovanosti člověka moc působila na mysli a stala se podnětem všech potomních převratů v oček

[1]) Matouš 24, 37—39.
[2]) *Alzog*, Dějiny církevní. II. str. 542.

ıní, že jest možno uvésti ji v život a na základě jejím zbudovati nový :var společenský a politický, který by souhlasil se svrchovaností lidu. vždy si slibováno, že pak nastane pravé blaho a štěstí národům. eč každý pokus dosud trpce zklamal na všech stranách a znova vždy ıtvrdil starou a osvědčenou pravdu, že hřích a nepravost bídnými činí írody. Velká revoluce francouzská na příklad dopomohla k vítězství etímu stavu, pobořila starý řád společenský, ale vytoužená říše svobody, ·atrství a rovnosti nenastala.

„Zásady z roku 1789“ kladou v čelo nové ústavy republikánské ı první článek: „Lidé se rodí svobodni a rovni co do práv a zůstávají ·obodni a rovni.“ Svoboda pak vymezena jest ve článku čtvrtém. Svoboda záleží v moci činiti vše, co jiným neškodí.“ Dříve nežli se ıdáli, přesvědčili se původci nové ústavy, kam velebená svoboda a ıvnost vede, a že v řádě mravním vládne nad lidským rozumem a vůlí yšší rozum, který dal člověku mravní zákon a nestrpí jej přestupovat, ť se člověk domýšlel, že je sebe svrchovanějším. Společnost zbudovaná ı zásadách svobody a rovnosti všech vyvrcholila v hrůzovládě, porající vlastní dítky. Třetí stav, měšťáctvo, zoufajíc nad svým politickým ıchopněním, uteklo se před hrůzovládou nejdříve pod korrupci direktoria potom pod ochranu despotismu Napoleonova.

Všechny krásné naděje a lákavé vidiny rozplynuly se drsnou :utečností, která nastala, když dobouřila revoluce. Místo štěstí a blaha ırodů následovaly dlouhé, kruté a krvavé války se všemi bědami, ž lítice války mívá v zápětí. Jed revoluce, vniknuv v organismus ·olečenského tělesa, působí od té doby nové a nové choroby a záıvaty, nedopřávaje společnosti dojíti uzdravení.

6. Revoluční ideje totiž nepozbyly půvabu ani po prvním trpkém :lamání. Důvěřivost lidská, zvláště má-li předmětem vidinu pozem.ého štěstí, nedá se snadno zastrašiti. Co se nezdařilo dnes, proč by nezdařilo zítra, pozítřku? Proto bylo jen potřebí někoho, kdo by ızvedl pohozený a pošlapaný prapor bratrství, svobody a rovnosti a ıázal cestu, jíž by lidstvo došlo kýženého cíle. Pozvedl jej syn a dědic ancouzské revoluce — socialismus. Po revoluci náboženské a politické .ystá revoluci nejhorší — socialní, v níž má období revoluční doıupiti vrcholu.

Na jiném místě jsme již poukázali, že v době, kdy bořil se starý ıd společenský, povstali první proroci novodobého optimismu Turgot Condorcet. Jejich nadějí v krásnou budoucnost lidstva chopil se :dostivě socialismus a domnívá se, že jest povolán, aby uskutečnil echny sny o zlatém věku lidstva.

Otcové moderního socialismu jsou hrabě H. de Saint-Simon, na ıhož po stránce socialně-filosofické nejmocněji působil zmíněný již ındorcet, a Charles Fourier. Jejich spisovatelská činnost spadá do ıčátků 19. století. Od utopistův a kommunistů dřívějších dob liší se ın, že budují svůj system, na němž chtějí zříditi společnost, na záadě kritiky občanské společnosti.

Saint-Simon rozebírá základy společnosti a dospívá k míněn že společnost se dělí ve dvě skupiny, pracujících a zahálejících. Me oběma jest protiva, jedni stojí nepřátelsky proti druhým. K dosažen souladu je zapotřebí nového měřítka pro společenská zřízení, a jím m býti práce. Proto pracující nemají míti poslední, nýbrž první místo v společnosti. Věda má vymoci pracujícím místo příslušné. Saint-Simo dospěl k tomuto závěrku, opíraje se o zásadu stanovenou klassickým národohospodáři, že výlučně jen práce je základem a pramenem všec hodnot a tedy i bohatství. Přes to však ještě neútočil přímo na majete soukromý.

Přední z jeho žáků Bazard postoupil o krok a žádal úplnc změnu dědického práva, aby mohla býti odstraněna majetková nerovno a nespravedlivost. Stát má býti dědicem všeho majetku, jejž má rozděl vati podle zásluhy mezi nejhodnější.

Ostrou kritiku společnosti podává současník Saint-Simonův Charle Fourier. Podává nástin nové společnosti, jejímž základem jest organisa práce. Předním účelem společenské práce má býti vyrobiti dosti pr středkův, aby mohly býti ukojeny všechny žádosti a pudy. Pak p bude dosaženo štěstí všech. Doufal tedy Fourier, že v jeho společnos „Harmonii" splní se největší div světa, že totiž sjednoceny bud všechny snahy, vášně a vůle a podřídí se společnému cíli. Toho vš nemá býti dosaženo mravním obrozením člověka, sebeovládáním a po řizováním se jednotlivce společnému cíli a vedení, nýbrž uvolnění vášní, které prý pak rozum uvede v naprostý soulad. Fourier byl př svědčen o proveditelnosti svých poněkud spletených myšlenek a očekáv trpělivě den ze dne příchod nějakého bohatého lidumila, který mu p skytne potřebných peněz, aby mohl provésti své záměry a oblažiti lidstv Ale nepřišel.

Saint-Simon a Fourier stojí při kolébce moderního socialism Oba proniknuti byli nemalým optimismem co do budoucnosti lidst a vštípili jej spolu se svými myšlenkami svým nástupcům, kteří n dodali nové síly a pravděpodobnosti.

Optimismus moderních socialistů vychází hlavně z dvojího pře pokladu. Prvním jest atheistický názor světový, popírající existen Boha a jeho věčného zákona, nesmrtelnost duše a život posmrt Člověk má určení jen na tomto světě. Nejvyšší zásadou jeho živ musí tedy býti snaha zpříjemniti si krátký život pozemský a co nejpln ho užíti; smrt pozbaví člověka všeho na vždy. Tohoto cíle však doj jen tehdy, stane-li se opravdu pánem světa a podrobí-li si všechny s působící v přírodě a ve společnosti. Pak teprve může přikročiti k ton aby si život upravil dle své vůle a žádosti. Že se mu to podaří, j druhý předpoklad optimistických socialistů. Záruku vidí ve velký a netušených pokrocích, jaké lidstvo ve vědě a umění učinilo v d poměrně krátké. Jimi jsouce nadšeni zapomínají optimisté rádi a leh na slabost a nedostatečnost, kterou pociťuje člověk v řádě mravní života; neboť „ať koná a myslí člověk cokoli, v oboru mravního řá uplatňuje věčný a nekonečný rozum svou svrchovanost nad jeho rozum

vždy bude člověk nucen doznati před ním slabost a nestálost svých nejsmělejších názorů; poznává, že nad vůlí jeho vládne všemohoucí vůle, jejíž panství tím více pocítí, čím více se namahá, aby se vymkl z její vlády. Netrpělivě nesa jho, které ukládá jeho pýše ona moc, kterou mu zjevuje na všech stranách svět mravní, chce se odškodniti aspoň ve světě smyslném; ponižuje se, aby panoval; zde aspoň nic se mu nestaví v cestu, nic ho nevyrušuje ze snění o domnělé moci a velikosti. Přírodní zákony mu arci kladou občas nepřekonatelné překážky, ale i tehdy, když vůle jest nucena ustoupiti přirozené překážce, povznáší jej přece vědomí převahy duchovní nad slepými silami ve hmotě. Kolikrát již píle lidská a vytrvalost zdolala, třebas pozvolna, takové překážky a obtíže, které se zdály nepřekonatelnými? Nebude snad možno učiniti zítra, co se nepodařilo dnes? Sní tedy o člověku budoucnosti, který se domůže silou duševní dokonalého panství nad hmotným světem, aby mohl neomezeně vyhovovati svým potřebám; pro něho je toto vítězství úsilím staletí nepochybno. Theorie o neomezeném pokroku a idea o štěstí bezměrném, neomezeném, která se tají v budoucnosti, jest hotova. Tak klame sebe lidská pýcha, aby zapomněla na slabosti a přítomné bídy.“ [1])

Pro socialismus má společenský optimismus zvláštní důležitost, poněvadž mu dopomohl k největšímu rozšíření v kruzích dělnických. Technické pokroky a vynálezy neomezily ani nezmírnily bídy, spíše ji rozmnožily. Zostřily protivu mezi bohatým a chudým téměř až do krajnosti. Revoluce arci vyprostila lid z panství šlechty a vyššího duchovenstva, ale na místo nich lid poslušen jest nového pána, liberálního kapitalismu. Rozmach industrie na kapitalistickém podkladě zničil nesčetné malé živnosti a donutil řemeslníka a dělníka dosud samostatného, aby si hledal práci v továrně, nechtěl-li umříti hlady. V továrně je připoután ke stroji za nedostatečnou mzdu, která mnohdy stačí sotva na živobytí, neřku-li, aby si mohl nastřádati jmění a mohl žíti samostatně. Chudoba a bída staly se životní podmínkou kapitalistické výroby. Stará zřízení církevní a světská, jako cechovní výsady, ústavy a dobročinné nadace, která mírnila dříve protivu mezi bohatým a chudým, nyní zanikla. S duchem křesťanským vymizela v nové společnosti kapitalistické také láska k bližnímu, soucit a milosrdenství, a jak Carlyle praví, stalo se placení hotovými jediným pojítkem společnosti.

Za těchto trudných poměrů pro dělnictvo byl arci socialismus velevítán. Slibujeť dělníku vše; slibuje osvobození z jařma kapitalismu, slibuje svobodu, blahobyt a nejhojnější požitek. A jak učí zkušenost, lidé, když nemají nic, ba ani naděje, spokojují se sliby, opíjejí se sny o rozkošné budoucnosti a žijí záštím proti všemu, co jest. Socialismus vyhovuje aspoň sliby všem tužbám uhnětených plnou měrou a vše, co upírá přítomnosti, štědrou rukou uděluje budoucnosti. A když se nad to dovedl zahaliti v roucho vědeckosti a dodal svým vidinám rázu naprosté a neomylné jistoty, kdož by mu odolal?

---

[1]) *Charles Périn*, Die Lehren der Nationalökonomie, str. 4 n.

Vše to povedlo se plnou měrou Karlu Marxovi, zakladateli tal zvaného vědeckého socialismu, jehož přívrženci se nazývají socialním demokraty. Vědecký socialismus prohlašuje se za relativně nejdokona lejší formu socialismu vůbec. Praví sice o sobě, že setřásl se sebe ne dostatky dřívějšího socialismu utopického a že zbudoval své theori na podkladech přísně vědeckých, ale, jak jsme hned na počátku pravil jedno má jistě společno s předchůdci, totiž socialní optimismus. Vynik neobyčejným optimismem, kterým strhuje za sebou davy. Ukazujeť jakob prstem na tajemné síly působící ve společnosti kapitalistické, které pr ji ženou neúprosně v náruč společnosti socialistické. A společnost t prý již není daleka! Čelní marxisté po příkladu Marxově mluví rád tak, jako bychom stáli již téměř aneb aspoň nebyli daleko od velkéh převratu společenského, ze kterého proletáři vyjdou vítězi. Vítězn proletariat ujme prý pak otěže vlády ve společnosti a tím i řízen vlastního osudu beze strachu před nepřítelem vniterným anebo vnějším Tvářnost zemská bude změněna. Země, která jest nyní pro ohromnou většinu lidstva slzavým údolím, přemění se ve vysněný ráj pozemský zlatý věk lidstva.

Tyto lákavé naděje, ta jistota nepřipouštějící odmluvy, zdánliv vědeckost výpočtů, vše to přispělo, že se marxismus stal spasným majákem, věštícím blízký přístav blaženosti a štěstí pozemského. Jen ještě krátce strádati, krátce bojovati — a bude dosaženo vytouženého cíle! Jakž neměly takové naděje získati marxismu hojných přívrženců a jakž je nemají plniti nadšením, obětavostí a vytrvalostí v boji!

Socialistická společnost, jejíž příchod s určitostí předpovídal Marx připomíná v mnohém tisíciletou říši Messiášovu, kterou očekávali chiliast v prvních dobách křesťanských. Dle jejich domnění měl Messiáš přijíti až dovršena bude světová bída příchodem Antikristovým, jehož si různ představovali. Po jeho objevení nastanou hrozné boje mezi národy A tu prý přijde Messiáš po druhé, v čele svých věrných, pobije všechny nepřátele, podrobí si pohany a spoutá satana. Potom nastane pod vládou Messiášovou pravý zlatý věk, v němž vyvolení užívati budou po tisíc let všech radostí pozemských.

Nahraďme slovo „Messiáš“ slovem „socialistická společnost“, jež se dostaví mechanickým vývojem, a jejíž uskutečnění bude značiti potření všech nepřátel proletariatu, a najdeme jistou shodu. Podobnost mezi tisíciletou říší chiliastův a společností marxistů jest vysvětlitelna, považíme-li, že chiliasmus se zrodil u židokřesťanů, vidina pak socialistické společnosti v hlavě žida Karla Marxa, tedy příslušníka národu, v němž dosud nevymřely naděje na světovládu. „Kommunistní ‚stát budoucna‘,“ praví Lorenz, „srovnáván příležitostně s tisíciletou říší. Daleko snáze než toto srovnání namítá se tvrzení, že kommunistní ideal chová v sobě cosi ze židovského očekávání Messiáše, jen že je to u Marxe zasazeno v demokratický rámec.“ [1])

Závěrkem připojujeme ještě některé výroky o významu socialního optimismu v naší době vůbec a pro socialismus zvláště.

[1]) *Max Lorenz*, Moravská socialní demokracie, str. 94.

„Myslím“, praví Weisengrün, „že především socialní optimismus je všem socialistickým systemům společným a velmi důležitým činitelem. Ano, bez přehánění možno říci, že bez socialního optimismu by socialismu ani nebylo.“ [1])

O významu ideje pokroku pro naši dobu a s ní ruku v ruce jdoucího optimismu pronáší se Pavel Janet: „Idea pokroku nejeví se v našem století jen jako vědecké učení, nýbrž vzala na sebe i tvar vášně, víry, náboženství. Nepřepínáme tvrdíce, že lidé tohoto století našli ve víře v pokrok, ve víře v budoucnost lidstva řád citů, jejž dosud mohlo dáti, jak se zdálo, jediné náboženství: je to útěcha, je to naděje, je to hvězda pro množství duchů, jimž ráj pozemský nahrazuje ráj nebeský. Jakož má tato víra své věřící, zasvěcence, mučedníky, dlužno vyznati, že má též své fanatiky a má velký význam v revoluční horečce, jíž jest naše století zmítáno. Nechuť k přítomnosti, zbožňování budoucnosti má nás snadno učiniti necitelnými k nehodám přítomným a ke zhoubám nahodilým nadějí, že dosáhneme dobra nekonečně vyššího. Jako v pověrečném náboženství člověk umírá a vraždí, aby zabezpečil sobě a druhým radosti nebeské, nebude se rozpakovat umírati a vražditi, aby uskutečnil na zemi rajský stav, jímž jest obrazivost jeho posedlá. A tak zlo i dobro vyskytá se vždy pospolu, jakoby chtělo dosvědčiti nesprávnost samého učení. Není pochyby, že jest pokrokem věřiti v pokrok; neboť tato víra nás pobádá, abychom neustále hledali lepšího: ale zároveň tento pokrok může býti příčinou smrti, neboť duch utopie vida v tom, co jest, jenom zlo, a v tom, čeho dosud není, dobro, odsuzuje se k tomu, aby hromadil zhoubu na zhoubu, a přemění se konečně v jakousi nevyléčitelnou horečku ničivosti.“ [2])

O marxistickém socialismu praví pak Masaryk, že „sám o sobě vystupuje massově a docela jako víra... Socialismus u svých přívrženců budí a sílí velikou naději — a právě to vyznačuje víru náboženskou nejvíce. Socialismus upevňuje vědomí pospolitosti (vědomí třídní) a vede k veliké obětivosti — samé vlastnosti náboženské.“ [3])

---

[1]) *Paul Weisengrün*, Der Marxismus und das Wesen der sozialen Frage, str. 356.
[2]) *Pavel Janet*, Dějiny vědy politické, díl II., 486 n.
[3]) Otázka socialní, 564.

Několik poznámek o vědecké práci a kritice.

Dr. Josef Kratochvil.

Spisy, obzvláště spisy vědecké, jsou různého druhu, zrovna jako jejich čtenářové. Čtenáře vědeckých pojednání možno si celkově rozdělit ve dvě veliké kategorie: čtenáře, jimž tištěné pojednání jest autoritou slovem učitele k žáku, a čtenáře, jimž jest pouhým projevem myšlenky jiného, o níž mohu míti svůj úsudek. Jinými slovy tedy: cenu vědecké studie buď předpokládám nebo posuzuji.

K posouzení takovému nutno však předpokládati aspoň znalost základních principů té vědy, k níž posuzovaná studie náleží, a její methody výzkumné; důležitá jest i znalost výsledků, k nimž ona věda dospěla. To jsou podmínky, řekl bych, technické k posouzení vědecké práce. Vedle nich však třeba k posouzení, zrovna jako k vědecké práci samé, podmínky nad jiné důležité, přečasto však zanedbávané — vědeckého smyslu.

Co rozumím slovem „vědecký smysl" neboli smysl pro vědu? Setkáváme se se spisovateli, kteří sbírají jednotlivá fakta, snaží se co nejvíce překonati jejich náhodnost, ale přece vždy docházejí k faktům náhodným; nikdy neosvojují si jasně vědomí o individuelním a universalním, o rozlišení zjevu a rozumu, popisu a spekulace. Říkáme o nich, že se jim nedostává filosofického smyslu.

Jindy setkáváme se se spisovateli, kteří podávají nám jakoby hromadu zlata smíšeného s blátem. Najdeme u nich nejhlubší pravdy vedle největších omylův a nesmyslův; oni nerozlišují mezi mythologií a filosofií, tvrzením a důkazem, mezi míněním souhlasícím a jednotícím a nesouhlasným a protikladným. Pravíme o nich, že nemají kritického smyslu.

Setkáme-li se však s pojednáním nebo s knihou jakoukoliv — správnost či nesprávnost obsahu je tu vedlejší — jež není motivována potřebou časovou, podmínkami studia v jisté době, pravíme, že autoru chybí vědecký smysl, t. j. vědomí vědeckého života, dějinnosti vědy a effektivních požadavků, jichž jest podmínkou.

Nedostatek vědeckého smyslu pro časovost různých pojednání a prací jest u nás dosti častý. Příčiny toho jsou nejrůznější, ale po většině vnější: konkursy, promoce, náhodná četba jistých knih a revuí atd. A zvláštní při tom jest, že kritikové ve vědeckých revuích málokdy na to upozorňují. Raději podivují se různým citátům, vychvalují hloubku myšlenek, byť měly bradu stoletou, vytýkají to i ono, ale nenapadá jim ptáti se po časovosti oné studie, po jejím místě v dějinách a pokroku vědy a kultury.

Smutnější jest ještě nedostatek vědeckého smyslu pro správnou methodu vědeckých pojednání. Jsou knihy a pojednání určené kruhům širším a přece jsou přeplněny odbornickými údaji, výzkumy, registracemi, porovnáváními vyvracením, doplňováním,

tatistisováním atd., věc pak sama bývá vedlejší. Synthesu, harmonické ojetí, jádro věci marně hledáš.

Nedostatek vědeckého smyslu pro vniternou potřebu lověka ukazují zjevy převládlé mody. Píše se stále o tom, co čirou áhodou, nikoli vnitřní potřebou přišlo do mody. Najednou objevuje se ada pojednání o Kantovi, Platonovi nebo pod., ježto náhodou někdo al k tomu podnět. Jindy podaří se ti dostati v popředí jistou nevyklou ideu, a hle, již tlačí se k ní dav nečekaných stoupenců. dá se, že převládl idealismus: a již positivisté hlásí se k idealismu zakládají si positivismus idealistický. Přišel v modu pragmatismus: thomisté stávají se pragmatisty...

Osudný jest nedostatek vědeckého smyslu při předáškách universitních. Přednáší se, co náhodou ten neb onen rofessor si oblíbil, v čem náhodou pracuje. Budoucí potřeby posluchačův, vedení ve vědu, logický postup v přednášení a pod. jest věcí často edlejší, zanedbávanou.

Než vraťme se zase k vědeckým knihám a studiím. Můžeme je ozděliti v několik velkých kategorií: Knihy sepsané od dilettantů. Inozí, kdož v tom či onom oboru vědeckém mají nějaké, byť nejasněné, povšechné, nepřesné vědomosti, jež načerpali z několika knih jež snadno umějí podati, spisují knihy a pojednání. Takoví spisovatelé epodávají nám ovšem věcí nových, nýbrž věci již řečené, oceněné, po řípadě i zavržené; takoví spisovatelé pokroku ve vědě neznačí. Poobají se člověku, jenž by chtěl si opatřiti primitivními methodami boží, jež velké továrny s technickými vymoženostmi produkují snáze mnohem laciněji; rozdíl však bohužel je tu, že takový člověk nenajde nes dosti kupců, neboť lidé znají oceniti a posouditi svůj prospěch motný, kdežto dilettanti-spisovatelé najdou velmi snadno jiné dilettanty tenáře a posuzovatele. Obchod vědění spokojuje se dnes tedy bohužel božím špatným, nepotřebným, jež však přes to nalezá množství neozumných odběratelů.

Druhou kategorii tvoří knihy sepsané od osob látku sice ostatečně ovládajících, jež však buď nedovedou si přesně staoviti specielní problem neb argument, o němž chtějí psáti, ebo nemají dostatečného smyslu pro ocenění a protříbení vědeckého aterialu, nebo nemají dostatek potřebných knih, pomůcek, trpělivosti ři výzkumech a pod. Nedovedou tedy podati nám publikací skutečně ědeckých, knih s myšlenkami přesnými a zralými, jež by byly s to plodniti, obohatiti a rozšířiti obor vědění. Neznají správné methody: eujasňují si přesně všeobecných idejí, těkají z důkazu na důkaz, řejímají material neoceněný, podávají důsledky nejisté a nepřesné, trácejí se ve vědeckých hypothesách, často již zcela překonaných a pod. Knihy takové nepíší dilettanti, nýbrž nejčastěji skuteční vědci, kteří sou sice kompetentní a mají všeobecnou předpřípravu, ale nevěnují roblemu dosti času, trpělivosti a přípravy.

Další kategorie knih jest velmi četná; jsou to knihy didaktické, vody, základy, příručky a pod. určené pro školy. Věda, směstnaná

v různých těch příručkách, stává se čímsi pevným, organickým, definitivním, co však zřídka odpovídá skutečným vědeckým poměrům, je neustále vyžadují revisi pojmů, method, analogií i důkazů. Takové knihy píší nad to přečasto lidé, kteří již nemají smyslu pro novoty vědecké, kteří pedanticky lpí na starých systemech, na pouhé mnemonice. Knihy takové místo aby byly pomůckou pro další zkoumání, stávají se ztrnulými pomníky dřívějška a překážkou vědy.

Poslední kategorie knih, nejméně četnou, tvoří knihy v pravdě vědecké. Ukazují, že autor přesně zná methodu, základní principy, pomůcky i material vědy, o níž píše, že má bystrý smysl pro analysu, srovnání, proniknutí, synthetické pojetí a pod.; konečně že zná plně přítomný stav vědy, že zná všecky výzkumy a práce toho kterého oboru, o němž míní psáti. Knihy takové značí opravdový pokrok ve vědě, stávají se částí její historie.

Cvičené oko snadno pozná podobné práce a knihy, otáže-li se, co značí pro přítomný stav vědy, je-li v nich přesná methoda a správné užití pojmů, podávají-li synthesu prací již vykonaných, jsou-li hypothesy jejich věrojatny a důkazy přesvědčivy. Po přečtení několika stran vím již, do které kategorie jest knihu umístiti. Chci-li se poučiti, odmítnu předem knihy prvých tří kategorií a věnuji svou píli jen knihám kategorie poslední. Mám-li knihu posouditi, určím, do které kategorie možno ji zařaditi, a buď ji zavrhnu zcela nebo poukáži na to, co jest v ní správného a přesného, s jakými kriteriemi a pozorností mohou ji čísti začátečníci, nebo že pro specialisty práce taková vůbec se nehodí.

Jedná-li se o knihy kategorie poslední, přesně vědecké, kritický rozbor nesmí se omeziti na pouhé konstatování dobroty nebo podání pouhého obsahu publikace; naopak v tomto případě jest kritická analysa velmi nesnadná a obtížná, neboť se tu jedná o posouzení důležitosti i velikosti nové dávky, jíž kniha přidává k postupu vědy. Připomínám pak tu, že knihy i nejlepších method možno napadati pro jejich vědecký obsah. Postupujeť věda hypothesami a approximacemi; proto nesmíme směšovati cenu, jíž může míti jistá práce pro postup vědy v daném okamžiku, ana podává nové hypothesy, pozoruje nové zjevy nebo staré zjevy s nových stanovisk, ana podává druhotné a pomocné výsledky, objasňuje otázky nepotřebné nebo překonané — s definitivní hodnotou obsahovou téže práce, respektive knihy.

———— ————

Prokop Dvorský.

Nástin životopisný.[1]) — Napsal Jan Kakš.

Dvorský narodil se z otce Antonína, obuvníka, a matky Marie, ozené Charvátové, v Slaném v domě čp. 72 dne 12. ledna 1807 a yl téhož dne pokřtěn jmény světců Václav Karel.

Z let chlapeckých až do sklonku života utkvěly mu v paměti růzy tehdejších dob válečných. Pamatovalť dobře, kterak v den bitvy Chlumu bylo v Slaném slyšeti od saských hranic hřmění děl; kterak odiště jeho, ležící na hlavní říšské silnici, bylo tenkráte těžce zkoušeno ekonečnými průchody vojsk; kterak pak v městě i po kraji zuřily emoci nakažlivé a povstala drahota, nouze a hlad, kterýchžto svízelů)vorský dle vlastního doznání i sám vrchovanou měrou zakusil.

Odbyv v těchto neutěšených letech válečných školu hlavní, přišel oku 1818 na piaristské gymnasium slanské.

Roku 1823 vstoupil do řádu kněží pobožných škol, obdržev eholní jméno Prokop.

Od toho okamžiku dostalo se mu údělu téměř všech piaristů: yučoval mládež, spisoval a na odpočinku zemřel — zapomenut.

Řeholní noviciat vykonal v Benešově, načež soukromě pokračoval e studiích v klášterech svého řádu, zejména v Litomyšli a v Ostrově, a zároveň učitelem tříd grammatikálních dotyčných škol piaristských.

Roku 1828 složil v Praze sliby řeholní a byl dne 24. července 1831 mtéž na kněze vysvěcen.

Následujícího roku byl ordinován do rodiště svého. Tam vyučoval áboženství v humanitních školách, a když tyto téhož leta byly zařeny, povolán do Prahy, kdež roku 1833 působil jako prefekt šlechtického onviktu v piaristské kolleji novoměstské.

Roku 1834—1835 vyučoval v třídách grammatikálních na gymnasiu tomyšlském.

Mezitím vykonal roku 1828 zkoušku z klassické filologie pro nižší ídy, kterouž roku 1838 doplnil approbací pro gymnasium vyšší. Vedle ho byl již roku 1832 složil zkoušku učitele náboženství pro vyšší koly střední.

Roku 1836 ucházel se o místo professora klassické filologie na yšším gymnasiu. Poněvadž však všechna místa tato jinak byla obsazena, usel podrobiti se potřebám řádu a nastoupiti jako učitel náboženství a novoměstském gymnasiu v Praze. Vyučování náboženství na tomto

---

[1]) Hlavní prameny: Matrika slanská, »Historiolae Patrum et fratrum i. D. functorum« v piaristském archivě pražském, »Notizenblatt der hist.-stat. Section der k. mähr.-schl. Gesellschaft« 1885 č. 10 str. 75 n. (»Dvorský Wenzel Prokop, eine utobiographie«), 1890 č. 9 str. 75 n. (»Zur Dvorský-Selbstbiographie«), »Wochenblatt r Mährisch-Trübau und Zwittau« 1890 č. 30 (nekrolog z péra rektora piaristské kolleje r.-třebovské P. Jakuba Paukerta), »Mähr.-schl. Correspondent« 1890 č. 175 (zpráva rtní se stručným životopisem D.), slanské »Světlo« 1895 č. 11 (»Zapomenutý rodák anský« od professora Dra. Antonína Krecara).

ústavě podržel pak nepřetržitě až do roku 1868, kdy po 42letém působení odstoupil z úřadu učitelského.

Od roku 1836 až do leta 1848 byly přírodopis a theologie předměty jeho hlubších studií. Návštěva botanických přednášek na universitě pak časté výlety do pražského okolí a delší prázdninové cesty do Alp hlavně do Štyrska a Tyrol, za příčinou botanických studií konané spadají do této doby.

Vedle odborných studií a učitelství pěstoval Dvorský pilně jazyky románské a anglický. Při tom — dle vlastního doznání — tehda studium mateřské řeči a literatury zcela zanedbával. Potřeby ani podnětu k tomu ovšem neměl. Ve škole viděl hlavní poslání gymnasia v grammatickém pěstování jazyků klassických, a mimoškolského vlivu v té příčině ne bylo. Ve vlastním životopise píše, jak tuto nedbalost v pozdějších letech těžce nesl.

Teprve roku 1848, kdy převrat zanesen byl i do středních škol a studijních oborů, vzkříseno jeho vědomí národní.

Nová osnova gymnasijní zařadila mezi předměty vyučovací též češtinu a Dvorskému bylo podrobiti se proudu nové doby.

Vypravuje nám o sobě: „Ačkoli rodem Čech, zvykl jsem během 25letého působení učitelského němčině. A nyní měl jsem pojednou svému předmětu nejen v německé, ale i v české, pro gymnasium ovšem správné, vybroušené řeči vyučovati a kromě toho starati se o sepsání vhodných knih učebních.“

Z tohoto podnětu sepsal za pomoci Františka Douchy, jemuž připadla redakce slohu, „Dějepis katolické církve pro dospělejší mládež gymnasialní“ (v Praze 1849) a společně s lexikografem Josefem Frantou vydal spis „Bibličtí příběhové Starého i Nového Zákona“ (dva díly, v Praze 1849).

Tyto dvě učebnice byly však jediné samostatné knihy jeho. Vše další, co napsal, jsou drobné práce příležitostné a hlavně časopisecké příspěvky.

Pro novoměstské gymnasium pražské vydal několik pojednání, z nichž uvádím článek z roku 1852 „Haus und Schule in ihrer wechselseitigen Einwirkung auf die Bildung der Gymnasialjugend“. Roku 1875 složil k čtvrté volbě piaristského provinciala Dra. Vavřince Zinka latinskou odu. Jako 82letý kmet sepsal k 200letému jubileu založení gymnasia kroměřížského a k papežskému jubileu básně, jež i tiskem vyšly.

V Purkynově a Krejčího „Živě“ uveřejnil Dvorský roku 185[illegible] článek „Roční rozdělení života v přírodě se jevícího se stanoviska botanického a hmyzoslovného“ (r. I. str. 159 n.) a roku 1854 „Příspěvky ku přírodnímu kalendáři pražského okolí“ (r. II. str. 63 n., 93 n., 127 n., 158 n., 189 a 221), kde zajímavě líčí „první polole[tí] přírodního života“ od března do května. V německém časopise přírodovědeckém „Lotos“ otiskl dva životopisy učenců-piaristů: roku 185[illegible] botanika Filipa Maxmiliana Opize (r. VIII str. 152) a roku 1862 fysika Dra. Flora Ignáce Staška (r. XII. str. 128); český překlad této p[illegible]

sledení biografie vydal Dvorský téhož roku u Renna v Praze pod názvem „Nástin životopisný silozpytce Dra. Staška.“ Ve Wiedemannově „Theologische Vierteljahrsschrift“ (IV. 3) uveřejnil roku 1865 životopis učence-apologety professora Dra. J. N. Ehrlicha, kterouž práci později zpracoval česky pro „Časopis katol. duchovenstva“, kdež vyšel roku 1874 (str. 417 n.) jako „Ohlas vzpomínající na professora Dra. Jana N. Ehrlicha“; zvláštní otisk tohoto článku vydán téhož roku nákladem spisovatelovým v Praze.

Kromě těchto prací přispíval Dvorský pilně do „Blahověsta“, „Časopisu katol. duchovenstva“ a „Kath. Literaturblatt“ recensemi theologických děl, do „Moravské Orlice“ a „Politik“ zprávami, polemickými a obrannými články proti útokům na řád piaristský a jeho jednotlivé členy, konečně do brněnských „Moravských Novin“ a „Morgenpost“ jakož i do „Bohemie“ nekrology a zprávami z řádu. Pro Riegerův „Slovník Naučný“ napsal řadu hesel, zejména stať „Piaristé“ a několik životopisů vynikajících členů řádu zbožných škol.

Od roku 1885 byl nejpilnějším přispívatelem do měsíčníku brněnského „Notizenblatt der hist.-stat. Section der k. k. mähr.-schlesischen Gesellschaft“, kdež otiskl životopisy těchto zasloužilých piaristů-literátů: Roku 1885 C. Honoria Harnacha, Ignáce Benedikta Allrechta (č. 4), Františka Kassiana Halašky, Antonína Reginalda Kulifela, sourodáka Dom. Fr. Kynského (č. 5), Josefa Kalass. Likavce (č. 8), Dra Flora Ignáce Staška, Františka Bertholda Wintra, Maxa Quidona Langa a vlastní životopis (č. 10), Jana Františka Xav. Veselého (č. 12); roku 1888 Františka Moravce, Kašpara Adolfa Pilaře, Honorata Novotného (č. 8), Jiřího Petra Brucknera a Alexia Alexa (č. 9); roku 1889 Damasa Brosmanna a Frant. S. Gradického (č. 1) a roku 1890 Tomáše Augustýna Sackela a Cyrina Schuldheisa (č. 1).

V „Notizenblattu“ vydal také roku 1890 (č. 8) poslední a nejdelší práci svoji „Bedeutung der Piaristen für die Entwickelung des österreichischen Schulwesens“, část to jím sepsaných dějin řádu piaristského, jež nalezeny v jeho literární pozůstalosti.

Kromě slovesného působení sluší zmíniti se též o záslužné činnosti Dvorského ve prospěch češtiny ve škole.

Jako učitel byl Dvorský — jak svědčí jeho žák Svatopluk Čech v „Druhém květu“ (Sebrané spisy, I. str. 195 n.) — sice „nejpřísnější z professorů“, „pravý postrach žákův“, ale „uvědomělý Čech.“ Za doby, kdy v řádě piaristském i na školách vládla němčina, smýšlel Dvorský upřímně vlastenecky a nabádal českých žáků svých, aby v mateřštině se cvičili, náboženství česky studovali a o zkouškách česky odpovídali.

Svatopluk Čech vypravuje ve zmíněném „Druhém květu“: „Bývaly doby, kdy jsme i samému pateru Dvorskému jeho přísnost odpouštěli, ba i sympatii k němu pociťovali; zejména zamlouvalo se nám jeho vlastenecké smýšlení, u tehdejších našich piaristských professorů vzácné. Hned po přeměně našeho dotud německého gymnasia v utrakvistické začal nám náboženství též česky přednášeti.“

Také Ladislav Quis ve své „Knize vzpomínek“ (I. str. 175) zmiňuje se o Dvorském jako přísném svém katechetovi.

Kromě činnosti učitelské byl Dvorský drahně zaměstnán úředně: od roku 1859 až do roku 1876 byl rektorem pražské kolleje a provincialním assistentem, kteréž úřady vzhledem k poměrně značnému tehdejšímu rozvoji škol piaristských vyžadovaly hojně času i námahy.

Byv roku 1876 na svou žádost sproštěn pražského rektorátu, odebral se Dvorský po více nežli 40letém pobytu v pražské kolleji dle přání svého na Moravu na odpočinek.

Prvá leta trávil v klášterech svého řádu v Kyjově (do roku 1882), pak v Lipníku (do roku 1885) a po té v Moravské Třebové, kdež dne 27. července 1890 o půlnoci v Pánu zesnul.

Dvorský byl členem společnosti musejní v Praze, historicko-statistické sekce při moravské hospodářské společnosti v Brně, přírodovědeckého spolku „Lotos“ v Praze, Dědictví sv. Prokopa a sv. Jana a j. v.

Roku 1869 po odstoupení z úřadu učitelského byl vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. Pražský ordinariat propůjčil mu titul kníž. arcib. konsistorního rady a řád piaristský hodnost čestného provinciala.

Šlechetnost povahy a oddanou věrnost řádu projevil Dvorský těmito tklivými slovy svého posledního pořízení: „Prosím všech, s nimiž jsem v životě se stýkal a snad i vznětlivou povahou svou kdy urazil, za odpuštění, jakož i já všem, kdož snad myslí, že mi kdy ukřivdili, z hloubí srdce odpouštím. V pravdě mne nikdo nikdy neurazil, já nikomu a mně nikdo v životě nebyl nepřítelem; na tvrdých slovech, jež mi snad někdy z úst vyšla, má vůle a mé srdce účasti neměly. Loučím se se životem s přáním: Bůh žehnej a probuď k novému zas životu nyní tak zneuznávaný řád piaristský, jemuž po Bohu a po rodičích za vše děkovati jest mně nejvíce.“

Úprava škol v zemích habsburských za Marie Teresie a Josefa II.

Napsal RICHARD TENORA. (O.)

Dne 1. května 1773 vzdal se starý Riegger professuřy a nástupcem jeho jmenován jeho 32letý žák Josef Valentin Eybel, jenž na sebe upozornil dvoudílným spisem „Adumbratio studii iurisprudentiae“. V omezování práv církve Eybel svého mistra ještě daleko předstihl a v boji proti církvi neštítil se ani zbraní nejpodlejších. Ochotnými jeho pomocníky byli bohužel dva řeholníci, vídeňský pavlán P. Dionysius Kaltner, jenž byl horlivým přívržencem van Espenovým, a lambašský benediktin P. Benedikt Oberhauser, který zase statečně horlil proti „předsudkům“.[1])

Za Eybla dostoupila snaha podříditi církev státu a vštípiti osvícené zásady již ve škole hluboce do srdce příštích jejích sluhů, stupně nejvyššího. V první řadě jednalo se o ius in et circa sacra. Podle tehdejších běžných názorů byly oborem církve jen záležitosti čistě duchovní, ve všem ostatním však měla býti církev pouze orgánem státu. Dle zásad těch byla vypracována již učebnice Rieggerova a z ní vybrané these normální. Ježto však ani ony these svého účelu nesplnily a ježto při přednáškách výlučně bylo používáno knihy Rieggerovy, byl vyzván opat Rautenstrauch, aby uspořádal novou sbírku thesí, jež by byla předepsána všem professorům kanonického práva. Tak vznikla „Synopsis iuris ecclesiastici“, to jest sbírka 253 krátkých thesí, jež jsou nepřátelsky církvi ne tak tím, co uvádějí, nýbrž tím, co zamlčují a tudíž připouštějí. I tuto práci předložila císařovna nejprve kardinalu Migazzimu. Avšak ten posoudil ji opět nepříznivě, uváděje, že z celé Synopse jest patrna tendence zmenšiti vážnost církve, a vytýkaje Rautenstrauchovi, že pohlíží na kanonické právo jen jako na pozůstatek dob barbarských a dávaje panovníkovi moc zákonodárnou i ve věcech víry, mravův a kázně, že snižuje církev na pouhou služku státu. Naproti tomu přidala se dvorní komise docela k Rautenstrauchovi a ve svém dobrozdání se vyslovila podrážděně, že z výtek kardinalových mluví jen fanatický ultramontán a rozumným důvodům nepřístupný mendikant.

Marie Teresie však přece nařídila Rautenstrauchovi, aby temná, nevhodná a pohoršlivá místa v Synopsi své opravil. Rautenstrauch uposlechl, ale kardinal přidal po poradě s proboštem Müllerem a různými theology i ku zlepšeným thesím více dodatkův a prosil, aby mu celá Synopse byla předložena před tiskem ještě jednou, aby se přátelsky o všem mohl dohodnouti s Müllerem a Bartensteinem. Císařovna svolila, vyžádala si však ještě dobrozdání císařského rady Hagena. Hagen se vyslovil, že kardinal z přemrštěné horlivosti a bezdůvodné bázně před horším zlem příliš rozšiřuje práva papežská, Rautenstrauch zase že příliš se ujímá práv světských, tak že trvalý smír jest nemožný.

[1]) Obšírně u Wolfsgrubera 347—355.

Bartenstein pak na nové císařovnino vyzvání odpověděl, že po důkladn rozmluvě s opatem Rautenstrauchem se sice přesvědčil, že nelze sporn these pokládati za kacířské, ale že všechno bude záležeti na tom, ktera se budou vykládati; proto prý by bylo nejlépe these závadné buď vůbe vynechati anebo přísně naříditi professorům, aby při výkladě dba principů církve gallikánské a prelata broumovského.

Po dlouhém vyjednávání došlo konečně ku shodě a 5. října 17 zavedena Synopse na všech universitách a ve všech klášterech. Avša sotva byly vytištěny první archy, byl nucen kardinal podati stížnos že u několika thesí nebylo dbáno ujednaných oprav a že buď úmysln nebo nedopatřením se dostaly do Synopse různé věty a výrazy závadn Rautenstrauch se sice hájil, avšak císařovna se přidala ku kardinalov a nařídila přísně, aby Synopse jen tak byla tištěna, jak byla opravena a zároveň uložila dvornímu radovi Martinimu, aby se o místech zá vadných s kardinalem dohodl. Martini spolu s professory Gazzanigo a Bertierim zmírnil sporné věty, tak že mohl doufati, že arcibisku bude spokojen. Avšak v poslední chvíli ujal se Rautenstraucha Kaunit a získal mu i oblíbeného císařovnina tajného sekretáře Treinera, kter se vyslovil, že v nové své podobě by byla Synopse příliš stručnou a ž ku změnám nebylo příčiny, poněvadž beztoho žádný učenec v celém křesťanství nevěří v papežovu neomylnost, ať již papež mluví s kathedr aneb od psacího stolku, a naopak zase prý žádný křesťan nepochybuje že církev všeobecná je skutečně ve věcech víry neomylna; nač tedy lichotiti římskému dvoru větami dvojsmyslnými, jakoby v celém Rakousku žádný professor neměl odvahy říci svým posluchačům otevřeně pravdu a jakoby ji teprve sami měli uhádnouti? Tu rozhodla císařovna, ž tedy zatím má zůstati v platnosti stará učebnice Rieggerova beze změn a opravená Synopse ještě před dokončením tisku zakázána.

Když ještě bylo jednání o Synopsi v plném proudu, byla n universitě vídeňské veřejně hájena these, že každá exkommunikac musí býti napřed potvrzena panovníkem, jemuž přísluší také moc zru šovati církevní censury. Nad to odvážil se Eybel ve své knize „Introducti in ius ecclesiae catholicae“ všechny zásady, jež s tak velikou námahou ze Synopse byly vymýtěny, ještě důrazněji opakovati. Dokazoval mez jiným, že panovníkům světským přísluší nejenom řízení církve, nýbr i neomylnost ve věcech víry a mravů, ježto prý jen oni mají práv rozhodovati, jsou-li ta neb ona slova některého církevního výnosu dogmatická a náležejí-li k učení víry čili nic; panovníkům přísluší prý dále moc rušiti nahodilá práva církve, vyžaduje li toho obecné blaho zřizovati bez ohledu na apoštolskou stolici nová biskupství a rozdělovat po své vůli církevní provincie.

Ačkoliv Introdukce přímo sršela nepřátelstvím a nevážností k církvi, přece měla ihned býti zavedena za učebnici. Zvláště horlivého protektora nalezl Eybel ve dvorním radovi Heinkeovi, který dokonce žádal, aby všude, kde se Introdukce neshoduje se Synopsí, byla opravena Synopse, poněvadž prý Introdukce jest vesměs odůvodněna doklady z církevních dějin, svatých Otcův i všeobecných sněmů.

Tu nastal mezi kardinalem Migazzim a Heinkem zajímavý spor. ligazzi uváděl s důrazem, že Synopse v thesi 33. docela jasně a beze šeho omezení tvrdí, že jenom duchovní moc může určovati, co náleží náboženství a vykonávání bohoslužeb, na př. obřady při mši svaté udílení svátostí, posty, svátky a pod., kdežto Eybel že učí, že všechny yto nahodilé věci na pouhý pokyn panovníkův mohou býti odstraněny panovník že se ani vůbec nepotřebuje na církev obraceti, nýbrž že ůže zakročiti bezprostředně a z vlastní moci odstraniti vše, co se mu elíbí. Teprve když kardinal se vším důrazem upozornil císařovnu na ebezpečí, jaké hrozí mládeži i lidu, zůstane-li Eybel professorem a leinke direktorem, byl Eybel professury zbaven a učebnice jeho akázána.

Odstraněním Eybelovým docílil sice kardinal jakéhosi úspěchu, le vítězství jeho bylo jen problematické, poněvadž jím na universitách ikterak nebyla zastavena převaha směru proticírkevního. Přece však ložno pozorovati, že od té chvíle přestala císařovna studijní komisi ak důvěřovati a že k návrhům jejím byla již opatrnější. Jenom že a úplný ústup bylo již pozdě, poněvadž nový směr zachvátil zatím školství střední a nižší.

Když vstoupila Marie Teresie na trůn, byly školy střední, jimiž yla tehdáž výlučně jenom gymnasia, bez výjimky v rukou duchovenstva eholního a platil pro ně statut Karla VI z roku 1735. Roku 1747 yla předepsána pro studia humanitní a filosofická nová methoda, jíž ostalo se širší půdy i pěstění jazyka mateřského, a roku 1752 vydáno ařízení, že nemají býti ustanovováni učiteli lidé příliš mladí a nedosti zdělaní, nýbrž jen mužové starší a osvědčení. Ve vyšších třídách, ak zvaných humanitních, měli professoři zůstávati trvale a ne jako říve postupovati vždy od třídy nejnižší. Také nařízeny přijímací kouškv, k nimž připouštěni jedině ti, kteří uměli čísti a bez hrubších hyb německy a latinsky psáti a prokázali znalost základních pojmů atiny. Po prvním roce byla nová zkouška a každý žák, který nevynikl ad prostřednost, po ní byl propuštěn. Také zavedeny ve všech třídách kouškv pololetní. Učitelé měli se říditi svědomitě statutem z roku 1735, však neměli klásti přílišné váhy na memorování, nýbrž měli zvykati ládež více na samostatné přemýšlení. Aby nebylo ubíráno času studiu ážnějšímu, bylo též značně omezeno obvyklé veřejné přednášení žákův pořádání divadelních her, až konečně zakázáno docela;[1]) prázdniny ak nesměly začínati před 21. zářím a trvati přes poslední říjen.

Ježto však všechna tato ustanovení se týkala ponejvíce věcí podízených a neměla žádoucího úspěchu, radili se roku 1763 představení olleji piaristských o své ujmě, kterak by bylo možno docíliti výsledků říznivějších. Avšak návrhů jejich nebylo ve Vídni dbáno, nýbrž naízeno direktoru škol středních professoru Gasparimu, aby bez zřetele reformám zamýšleným piaristy vypracoval instrukci pro všecka ymnasia vůbec.

[1]) Nařízení z 19. prosince 1768.

Změn pronikavých Gaspari nedoporučoval. Radil jen, aby by zdokonalen system dosavadní, aby vedle latiny více bylo dbáno němčiny aby k povinným předmětům přistoupil dějepis, zeměpis a arithmetika a aby zvláště ve městech byli ustanovováni professory jen kněži star a zkušenější. Navrhoval také, aby byla gymnasia dána ve větší podru státu. Již roku 1761 bylo nařízeno krajským hejtmanům, aby s účastnili spolu se dvěma kněžskými visitatory na počátku každéh roku veřejné zkoušky a aby jinochy bez dostatečných schopností vy lučovali. Na podnět Gaspariho byli pro gymnasia ustanovováni p jednotlivých komisích studijní ředitelé, jimž měla býti oznamován každá změna v personálu a bez jichž vědomí nesměl nikdo učitelsk úřad ani nastoupiti ani přerušiti. Direktoři měli naléhati také na svěd mité plnění všech vládních rozkazův a v každém měsíci referova o stavu všech ústavů ředitelství centrálnímu.

Čím více nedostatků bylo vytýkáno dosavadním studiím latinským tím více se obracela pozornost vůdčích kruhů k realiím a k takov úpravě škol, jež by lépe vyhovovala požadavkům praktickým. J roku 1752 nařídila Marie Teresie živnostenskému a továrnickému úřad v Brně, aby co nejdříve uvedl v život školu strojnickou. Úkolem, vy pracovati k ní plán, pověřen inspektor manufakturního úřadu Ludvi Ferd. Prokop z Rabsteinu. Za učební předměty navrhoval arithmetik geometrii, fysiku, mechaniku, kreslení, vedení knih a korresponden vědu obchodní, dějepis, zeměpis ve směru obchodním a průmyslové a nauku o polním hospodářství. První takové školy měli v Brně zřídi jesuité a v Mikulově piaristé, postupně pak mělo k nim dojíti i v Jihlav Novém Jičíně, v Olomouci, ve Znojmě a vůbec ve všech důležitějši střediskách obchodu a průmyslu. Císařovna plán ten 26. srpna 175 sice schválila, ale nařídila, aby nejprve byly sepsány vhodné učebnic a to od jesuitův a piaristův odděleně, a aby učiteli nebyli ustanove pouze kněží, nýbrž i učitelé světští.

Zásada tato pronesena tehdy s nejvyššího místa poprvé, ale k provedení jejímu nedošlo, poněvadž hlavně pro nedostatek schopný sil mezi laiky vůbec od zřízení škol mechanických bylo upuštěn Za to zřízena byla inženýrská akademie v Gumpendorfě a na vídeňsk universitě počal přednášeti jesuita P. Hell o mechanice. Také piaris věnovali realiím živou pozornost. Roku 1762 začali ve své vídeňsk kolleji přednášeti o dvojitém účetnictví a na akademii Savojské hornictví a stavitelství. Celkem měly oba řády i v realiích síly v nikající, ale členové jejich přece jen nemohli v obmezeném oboru s činnosti úspěšně konkurrovati s laiky, kteří právě zde měli pole otevřen Nad to pak ustavičně přibývalo hlasů, jež volaly po naprostém zlaicisová škol, a všechny řehole vůbec ze školství naprosto chtěly vyloučiti.

První, jenž nepokrytě podstoupil boj proti vyučování řeholním byl hrabě Jan Ant. Pergen, kterémuž bylo po P. Frantzovi odevzdá

[1]) Piaristé usnesli se již roku 1735, aby v jejich školách vetkávány byly vyučování vhodné příběhy z dějin jak církevních tak i světských, a usnesení to ta prováděli.

rchní řízení orientalní akademie. Pergen pomýšlel původně pouze na eformy v akademii samé, a za tím účelem dal hned po svém nastoupení ypracovati vhodný plán svému místorektoru. Nejsa však s elaborátem eho spokojen, vypracoval sám obšírný „plán ku zlepšení školství a ychovatelství v císařských zemích dědičných“ vůbec. Císařovně jej devzdal 26. srpna 1770, žádal však, aby byl zachován v tajnosti, lokud nebude projednán ve státní radě.

Pergen rozděloval školy nižší a střední ve tři skupiny: ve všebecné trivialní, jež dělil zase ve vesnické a městské, v realní a v učené ebo latinské, u nichž činil rozdíl mezi školami pro šlechtice, syny odičů zámožných a pro jinochy sice chudé, ale zvláště nadané. Při tom nělo býti přiměřeně postaráno i o vzdělání dívek a vyučovací řečí měla esměs býti němčina. Vůdčí myšlenkou jeho plánu bylo odevzdati všechno kolství bez výjimky a na vždy do rukou státu, odňati je naprosto luchovenstvu řeholnímu a odevzdati laikům, nebo v případě nezbytnosti ianejvýš kněžím světským. Princip ten odůvodňoval dokazováním, že luchovní řády nikterak nevyhovují požadavkům, jež na ně musí klásti tát a smějí míti rodičové a že při jejich zřízení a duchu nelze ani čekávati, že by jim kdy vyhověti mohly. Nanejvýš ještě připouštěl Pergen kněze světské, ačkoli prý i jejich místo vždy, i při vyučování áboženství, mohou docela dobře a snad ještě lépe vyplniti laikové.

Státní rada návrhy Pergenovy celkem chválila, avšak provedení jejich zdálo se jí aspoň v té chvíli nemožným. Gebler se vyslovil, že sice nikterak si nepřeje, aby duchovní řády měly na vyučování monopol, ale přece že nemůže zapříti, že dle jeho přesvědčení řehole, které se věnují vyučování, podstatně státu prospívají. Stupan pokládal naprosté vyloučení řeholníků ze škol za pokus velmi nebezpečný, a Blümegen mínil, že vyloučení ono jest holou nemožností, poněvadž by se pak vydání nejméně ztrojnásobnilo a prostředky státní by na ně nestačily. Obavy Pergenovy jsou prý bezdůvodny a výtky nespravedlivy, poněvadž jich nelze dokázati.

Nejvíce se klonil k Pergenovi Kaunitz, avšak ani on se netajil obavami, že není možno plán jeho provésti. A došlo-li by k tomu přece, pak prý jest ještě otázkou, měli-li by se nynější duchovní učitelé odstraniti vesměs hned aneb jen v té míře, v jaké bude dosti náhradních laiků aneb aspoň kněží světských, aby zvýšené vydání příliš státu netížilo. Proto navrhovala většina státní rady spolu s Josefem II, jemuž byl předložen plán Pergenův v dubnu 1771, aby se s ním zatím učinila zkouška buď na akademii löwenburské nebo na některé jiné škole, třebas i v některé kolleji piaristské aneb u jesuitů.

Na základě těchto dobrozdání vyslovila císařovna 16. dubna 1771 Pergenovi plné své uznání a vyzvala ho, aby vypracoval ještě krátký návrh, kterak by bylo možno plán jeho realisovati. Také nařídila, aby se plán jeho provedl zatím na zkoušku na orientalní akademii. V obšírné své odpovědi ze dne 16. července 1771 vykládal Pergen, že jedinou obtíž může snad působiti pouze úhrada většího vydání, té však že možno dosíci nuceným příspěvkem klášterů [!], kollejným, poplatkem bezdětných

59*

manželů, pronájmem lepších světnic v kollejích, mírnou daní klášter zvláště bohatých nebo zabráním několika větších duchovních obroč Aby se dosáhlo schopných učitelů, nutno zříditi učitelské seminář povolati na ně po případě i učitele z ciziny a odevzdati řízení všeh školství v každé zemi šestičlennému direktoriu s centrálou ve Vídn Až bude vše v proudu, dlužno vydati císařský patent, jímž by řeholníc milostivě byli sproštěni dosavadního břemene, oznámiti jej se všec kazatelen a jasně vysvětliti lidu nastalý obrat. Nebylo-li by ani potom možno provésti vše zajednou, nezbylo by než vyzvati rodiče, aby s zatím spokojili učiteli soukromými, kteří by direktoriem byli schválen

O vývody Pergenovy povstal tuhý spor. Podřízenost všeho školstv státu a právo státu na všechny nadace k účelům školním hájili všichn členové státní rady, uznávajíce nutnost důkladných oprav, ale v otázkách mohou-li se reformy provésti, zůstanou-li školy buď zcela nebo převážn v rukou dosavadních a lze-li doufati v příznivý výsledek, odevzdají-l se ihned a bez výhrady osobám jiným, nebylo možno dosíci shody Jménem řádů vyrozumívali někteří jen jesuity, o nichž dle rozkaz císařovnina nesměla býti činěna výslovná zmínka, Pergen však by zásadně proti řeholím vůbec a nechtěl ani slyšeti o smírném návrh Blümegenově, aby se totiž z počátku zřídily školy laické jen vedl klášterních; buď ať se přijme celý jeho plán beze změn, aneb ať raděj se nepodniká vůbec nic.

Marie Teresie rozhodla 6. září, že chce přikročiti k opravám n základě plánu Pergenova a že k tomu cíli hodlá zříditi nejprve vrchn direktorium, jehož předsedou na návrh státní rady 8. listopadu jmenová Pergen sám. Souhlasila také s návrhem, aby Birkenstein byl poslán d Německa hledati tam slavných pedagogův, avšak nařídila, aby byl vybíráni jenom z katolíků, kteří již jsou ve službách císařských, rozhodnutí, mají-li býti školy odevzdány laikům nebo světským kněžím odložila na dobu pozdější. Tu prohlásil Pergen, že za takových poměr nemůže předsednictví přijati, a žádal poznovu za nezměněné přijet svého plánu. Když však císařovna hlavně na radu svob. pána Kressel se přece rozhodla pro postup mírnější, aby totiž řeholníci nebyli ji předem z vyučování vyloučeni, nýbrž aby se na zkoušku a beze všeh nátlaku na rodiče učinil pokus s učiteli světskými napřed na nižšíc třídách ve Vídni a v Praze, a když i cesta Birkensteinova se minul s úspěchem, byl osud plánu Pergenova zpečetěn a všechna akta k něm se vztahující uložena 26. srpna 1772 do státního archivu.

Ale myšlenky Pergenovy již pak neusnuly. Brzo po zrušen Tovaryšstva Ježíšova, počátkem prosince 1773, podala studijní komis císařovně osnovu nového plánu, kterou vypracoval Martini. Hlavním jeho zásadami bylo zajistiti každému možnost přiměřeného vzdělán postarati se o schopné učitele a dosíci stejnoměrného, úplného, prakti ckého a trvalého zařízení všech studií vůbec. Podrobnějším provedením osnovy Martiniho byl plán Hessův, jenž byl podán roku 1774. Hes navrhoval, aby ustoupilo bezmyšlenkovité memorování a method dogmaticko-mechanická methodě sokratické a kladl důraz na individu

alisaci vyučování. V první řadě doporučoval dějepis, zeměpis, přírodopis a mathematiku, řeči klassické kladl až na místo druhé. Naléhal také na odstranění monopolu řeholníkův, ale nevylučoval jich tak bezohledně, jako Pergen, nýbrž toužil jen po „rozumném vysvobození z klášterního despotismu“, chtěje k nové budově užiti i starých ssutin. Jsa pro volnou konkurrenci všech, doporučoval i učitele a spisovatele protestantské a ujímal se i tupených exjesuitů. Již se zdálo, že plán jeho bude schválen. Ale v poslední chvíli vystoupil proti němu dvorní rada Kollar, vytýkaje mu, že by pak gymnasia byla proměněna vlastně v realky, a tím přivodil jeho odmítnutí. Ku podání nového plánu byl vyzván rektor savojské akademie, P. Gratian Marx, jenž předložil svůj elaborát anonymně. A snad právě proto, že nikdo netušil, že jest autor jeho piaristou, byl plán ten studijní komisí doporučen a potom schválen.

Plán Marxův nejvíce se ještě blížil zařízení dosavadnímu. Základem jeho zůstala latina, avšak značný vliv připadl i němčině, ku starým předmětům přistoupila ještě historie císařského domu a partikulární dějiny jednotlivých zemí, řehole pak nikterak ze školy nevylučovány. Nicméně však ochabovala činnost jejich sama sebou, poněvadž po zrušení jesuitů byly zavřeny nejenom všechny ústavy jejich, nýbrž zrušena též četná gymnasia řádů jiných a budovy jejich byly buď zabrány pro účely státní, hlavně vojenské nebo lacino prodány soukromníkům. Dalším důkazem, že váha škol latinských značně klesla, byl císařský dekret z 13. srpna 1777, jímž gymnasia do té doby šestitřídní byla proměněna v pětitřídní, z nichž tři byly grammatikální a dvě humanitní; v každé třídě i dále měl vyučovati jen jeden professor, toliko pro náboženství byl ustanoven katecheta společný.

Za to tím větší pozornost věnována byla školství nižšímu, jež dříve zcela bylo zanedbáváno. Již v letech padesátých učiněny první kroky k nápravě a zvučného jména dobyl sobě zejména jesuita „general“ Parhamer, jenž od roku 1759 zcela po vojensku řídil sirotčinec na Rennwegu. Také mnozí biskupové a preláti zcela správně posuzovali křiklavé zanedbávání prostého lidu a podávali návrhy opravné. Zvláště v té věci vynikli arcibiskupové vídeňský a solnohradský, kteříž na prvním místě hleděli zlepšiti špatné postavení tehdejšího učitelstva. Ale snahy jejich neměly úspěchu, protože nebylo pro ně na vlivných místech porozumění ani dobré vůle na řešení otázky, kterak uhraditi zvýšené vydání.

K důležitým změnám došlo teprve v letech sedmdesátých. První opravný plán podal roku 1769 pasovský biskup Leopold Arn. Firmian a téměř současně s ním učitel na hlavní škole u sv. Štěpána ve Vídni, Messmer. Kdežto Firmian kladl největší váhu na vyučování náboženské, ujímal se Messmer zase více předmětův ostatních a žádal, aby počet náboženských cvičení byl snížen a zbytečné dny feriální aby vůbec byly odstraněny. Navrhoval též, aby ve Vídni byla zřízena škola normální, na níž by se mohli vzdělati schopní učitelé a katecheti, a aby byla zřízena zeměpanská školní komise. Ku komisi té také došlo a hned v prvním sezení, 14. června 1769, navrhoval Messmer, aby pro normálku byl ustanoven světský ředitel a jeden duchovní a dva světští učitelé;

na všechno prý stačí čtyři světnice.[1]) Komise vyslovila s návrhy jeho souhlas, hlavní škola u sv. Štěpána proměněna v normálku a 2. ledna 1771 nová škola slavně otevřena. Ale výsledek nijak neodpovídal nadějím, jež do ní byly kladeny: o nějaké kázni nebylo ani řeči a místo pořádku do roka zavládla anarchie. Ředitel Messmer byl ješitným slabochem a mezi učiteli byly ustavičné třenice; každý chtěl sám všemu nejlépe rozumněti a pro samé plány, co by se státi mělo, zapomínáno na to, co snadně se státi mohlo.

Jest zajímavo, jak o školách nižších smýšlel Pergen. Navrhoval pro ně jen předměty nejnutnější, neboť prý jest v zájmu státu, aby duševní rozhled nejnižších vrstev nebyl příliš rozšířen, poněvadž by jinak konali své povinnosti s nechutí a poněvadž by pak tím tížeji pociťovali tísnící poměry. Ostatním pak ať se do 10. neb 12. roku hledí vpraviti, co každému jest prospěšno, aby nikdo nebyl k občanským úkolům neschopen.

Když plán Pergenův byl zamítnut, předložil koncem roku 1772 návrh na úpravu nižšího školství dolnorakouský dvorní rada František Karel Hägelin, jenž již pro normálku sestavil organisační plán. Činil v něm rozdíl mezi předměty nevyhnutelnými, prospěšnými a „krásnými", školy pak dělil ve vesnické, krajské (Pflanzschulen) a vzorné, jež by byly vždy v hlavním městě. Ve školách venkovských se mělo vyučovati jen nejdůležitějším základům, v krajských předmětům nezbytným a prospěšným. K úhradě navrhoval povinné roční příspěvky všech stavů a výnos pastvin na venkově.

Plán tento se však nedostal ani do státní rady. Císařovna jej odevzdala Blümegenovi a ten soudil, že jest předčasno o něm uvažovati, dokud nebude zajištěna škola normální a dokud nebudou uspořádány školy vídeňské. Za těchto zmatků předložila školní komise císařovně „stručný plán k trvalému zařízení c. k. normální školy ve Vídni", jehož autorem byl dle všeho jeden z prvních učitelů vídeňské normálky, P. Leonard Gruber. Zároveň nařízeno Gruberovi, aby sestavil podrobné plány pro školy normální a hlavní. Dříve však, než o plánu jeho definitivně bylo rozhodnuto, byl na návrh Geblerův do Vídně povolán z Pruského Slezska zahaňský probošt Jan Ign. Felbiger a na přání císařovnino vypracoval obšírný plán pro všechny školy normální, hlavní a triviální. Tak vznikl obsáhlý školní řád, který císařovna 6. prosince 1774 potvrdila pro všechny země dědičné.

Podle nového školního řádu měli býti u všech farních a u všech vzdálených filialních kostelů školy obecné nebo triviální; ve větších městech a pokud možno i u všech klášterů měly býti zřízeny školy hlavní, v něž měla býti přeměněna i všechna zbytečná gymnasia a jimž měly býti přenechány budovy zrušených seminářů; v každém hlavním městě pak měla býti škola normální a ve městech vzdálených školy

[1]) K vůli zajímavosti budiž zde uvedeno i vydání, jež ročně vyžadovala normální škola brněnská. Direktor měl platu 600 zl. a volný byt, čtyři učitelé a katecheta po 300 zl., učitel kreslení 200 zl., na školníka, otop a ostatní platilo se 400 zl.; celkem tedy bylo roční vydání 2600 zl. *Helfert* 386.

vzorné. Vyučování náboženství ponecháno vesměs duchovenstvu. U škol normálních ustanoveni katechetové, na triviálkách mělo vyučovati duchovenstvo farní, jež si však na některé normálce mělo důkladně osvojiti methodiku.[1]) Jenom tam, kde by duchovenstvo farní nestačilo, měli je zastávati učitelé aneb kněží z nejbližšího kláštera, kteří za to v den vyučování měli býti osvobozeni od choru a stran mše svaté nebyli vázáni na určitou hodinu; povinnosti této sproštěny jen řehole, které se výlučně zabývaly ošetřováním nemocných, a potom řády čistě kontemplativní. Ostatním předmětům měli vyučovati učitelé duchovní nebo světští, jenom když se vykázali studiemi na škole vzorné nebo hlavní a vysvědčením od ředitele; učitelé dosavadní směli v úřadě svém zůstati, avšak byli povinni dodatečně si osvojiti novou methodu a říditi se přesně školním řádem. Ve všech zemích zřízeny také školní komise, do nichž přibráni též zástupcové konsistoří; ustanovovati je měla vláda a nesměli jimi býti kněží řeholní.

Povinnost školy zařizovati přikázána obcím, jež měly podporovati vrchnosti. Avšak tu činěn rozdíl: vrchnosti světské měly přispívati více z milosti, vrchnostem církevním však měly býti příspěvky předepsány. Již roku 1770 navrhoval vládní referent Dr. Penz, aby se ve prospěch škol sáhlo na přebytek kostelního jmění a nedostačí-li to, aby byl žádán roční příspěvek od biskupů. Když pak se jednalo roku 1772 o zřízení školního fondu, navrhoval kancléř Pöck, aby byli biskupové a kláštery k příspěvkům nuceni. Návrh ten doplnil Herberstein radou, aby povinnost vydržovati školy byla uložena duchovenstvu. Spaun žádal, aby zabrány byly důchody bohatých obročí, jež by na neurčito byly administrovány, a Gebler obracel pozornost státní rady na značné kapitály různých bratrstev. Podobné návrhy činěny i nyní; žádáno poznovu za zabrání přebytečných kostelních důchodů a raděno, aby se ve prospěch škol použilo peněz ukládaných dosud za papežské dispense, aby požadovány byly příspěvky z pozůstalosti farářů, aby uprázdněná obročí po celý rok byla administrována a výnos jejich aby připadl školám. Na návrh biskupa olomouckého hr. Hamiltona mělo na školy přispívati i nižší kněžstvo, a to děkani a faráři čtyřmi, zámožné kláštery osmi a chudší pěti procenty svých důchodů jednou pro vždy. Nad to měl každý farář na školy pamatovati i ve své závěti a neučinil-li tak, měla se přiměřená částka pozůstalosti zabrati. Také počet řeholníků měl býti v každém klášteře zmenšen o dva a porce jejich měla připadnouti školám; rovněž měly jim platiti ze svého jmění příspěvky kostely a bratrstva.

Ze všech těchto návrhů schválila Marie Teresie jen jediný, aby totiž normálkám připadl dvouměsíční příjem interkalární, ale praxe jednou nastoupená pak již opuštěna nebyla. Že neodůvodněné tyto požadavky, jimiž církvi docela jinak bylo měřeno než vrchnostem ostatním, nevzbudily mezi kněžstvem mnoho nadšení. jest samozřejmo Nicméně

[1]) Roku 1776 poznovu vloženo biskupům na srdce, aby bez vysvědčení katechety z normálky nikoho nevysvěcovali a nepouštěli do duchovní správy; také zřízen za tím účelem pro kandidáty kněžství na normálce třikrát do roka učebný kurs.

však přece převážná většina kněžstva uznávala plně potřebu zlepšení škol a nedbajíc na oběti, jež se jí ukládaly, ochotně snahy opravné podporovala.

Ačkoli nelze popírati, že mnohé reformy školské, k nimž došlo za Marie Teresie, značily proti minulosti veliký pokrok, přece nebyly též bez velikých nedostatků. Tak naprosto v nich opuštěna zásada, že vyučovati se má v řeči mateřské a škola učiněna slepým nástrojem germanisace. Velikou jejich chybou byla též nedůslednost, jež byla příčinou, že se často z jednoho extremu zabíhalo v jiný. Vadu tu správně charakterisoval sám Josef II v listu, který 14. listopadu 1779 odeslal svému bratru Leopoldovi Toskánskému: „Není tu nic nového; nepořádek, nedůslednost, pletichářství jest ustavičně stejné a nelze ani říci, v jaký zmatek upadly záležitosti školské. Její Veličenstvo se míchá do všeho; kolem ní jsou samí malí lidé, mluví do ní, že neví sobě rady, a z toho vznikají ustavičné změny, jež jsou ku škodě služby i vyučování.“ [1])

Slova tato dokazují nejlépe, jak smýšlel Josef II o výsledcích, kterých za Marie Teresie ve školství bylo docíleno. Císař Josef nebyl obdivovatelem různých těch pokusův a naprosto podceňoval jejich význam. Nepřál také koncentraci různých ústavů ve hlavních městech a učitelstvu neprojevoval mnoho přízně. Hned v prvním svém spisu z let šedesátých se vyslovil, že by bylo nejlépe přeložiti veřejné školy z Vídně do menších měst a snížiti professorům platy. Jinde prý se živí kollejným a soukromými hodinami a tím se dociluje dvojího úspěchu: mladí lidé se více naučí a professoři se více přičiňují, kdežto u nás, když jsou tak placeni, odbudou si svoje hodiny a více se nestarají o nic.[2]) Kdykoli na Josefovi jako spoluvladaři bylo žádáno o věcech školských dobrozdání, skoro vždy vyslovoval se o nich s jakýmsi despektem, nevěnuje jim větší pozornosti a neuznávaje jejich úspěchů.

Brzo po svém nastoupení, 24. prosince 1780, nařídil Josef II, aby mu byla podána podrobná zpráva o stavu všech universit, jejich kapitálech a potřebách, professorech a učebných předmětech, aby potřebné reformy mohly býti provedeny stejně a důkladně. Poněvadž k sestavení zprávy té bylo třeba delší lhůty, nedošlo roku 1781 k žádným důležitějším změnám; jedině 7. článkem tolerančního patentu připuštěni

---

[1]) *Wolfsgruber*, 384.

[2]) *Arneth*, 4, 192. Tam také uvedena další jeho slova: »Die guten Seelen glauben, Alles erreicht und einen großen Staatsmann herangebildet zu haben, wenn ihr Sohn in der Messe ministrirt, seinen Rosenkraz betet, alle vierzehn Tage beichtet und nichts Anderes liest, als was der beschränkte Verstand seines Beichtvaters ihm gestattet. Wer würde kühn genug sein nicht zu sagen: Das ist ein netter Junge; sehr gut erzogen. Allerdings, würde ich antworten, wenn unser Staat ein Kloster und unsere Nachbaren Carthäuser wären.« Po návratu z inspekční cesty po Čechách napsal Josef II ve své zprávě (1771) doslovně: »Was hat ein junger Mensch, nachdem er seine Studia so gut als möglich vollendet, für eine Aussicht? Ist er ein Cavalier, so lauft er einige Jahre müßig herum, lernt mit seinen Mitgespannen leicht sein Glück und Vergnügen in Pferden, Opern, Comödien, Spazierfahrten, ja anderen kindischen Lustbarkeiten einzig und allein zu suchen; dieses Leben führt ihn zu Allem. Tanzt er, spielt er, so ist er in allen Gesellschaften, bei allen Ministris, ja bei dem Hof selbeten gesucht und geehrt. Der Cammererschlüssel, der kann ihm nicht entgehen, eine Anstellung bey der Regierung,

u graduování též akatolíci a židé. Osudným neštěstím však bylo menování mladého Bohumíra van Swietena presidentem studijní komise, ebof muž ten neměl pro důležité ono místo ani schopností ani porozmění a byl přímo škůdcem všeho duševního života. Maje ustavičně ústech toleranci a humanitu, jednal vůči každému nanejvýš samoolně a tyransky a stavě se vždy za strohou literu zákona, zneužíval asto císařských nařízení, dávaje jim zcela jiný význam, než ve skuečnosti měla

Hned v den jmenování van Swietena presidentem nařídil císař r. Blümegenovi, aby byla pro něho sepsána důkladná instrukce, v níž y byl položen důraz na tyto zásady: V celé říši zůstanou příště enom tři velké university, a to ve Vídni, v Praze a v Haliči; vysoké koly v Innomostí, v Brně a ve Freiburgu se zruší a zůstanou v těch něstech pouze gymnasia, na nichž budou se přednášeti se značným mezením též práva; rovněž tam zůstane odbor chirurgický a porodnický. Na zbylých universitách se odstraní zbytečné professury, na př. některých cizozemských řečí a při obsazování míst bude rozhodovati konkurs bez ohledu na národnost a náboženství; co jest na jiných universitách dobrého, zavede se i u nás. Nejlepší professoři z universit rušených se přeloží do Haliče a dokud nebudou vydány učebnice epší, zůstane se beze změny při dosavadních. Zvláště pak bude se přibližeti k tomu, kterak by bylo možno uvésti normálku v soulad se studiemi humanitními; také se určitě ustanoví nutný počet škol latinských a na university budou přijímáni pouze jinoši s vynikajícím nadáním.[1])

Hlavním účelem university nebylo Josefovi II pěstění vědy, nýbrž en prospěch státu, hlavně pak vzdělání dobrých úředníků. Vše, co účelem tím přímo nesouviselo, mělo odpadnouti. Proto také zredukována studia na fakultě lékařské z pěti na tři leta a studia na fakultě theologické a právnické zkrácena z pěti na čtyři roky; církevní právo vůbec bylo škrtnuto a teprv na zakročení Heinkovo souhlas císařův odvolán. V učebnicích a přednáškách nesměli se professoři ani o písmenu odchýliti od látky přesně předepsané; tím ovšem byla zničena i volnost vědeckého bádání a učitelé sníženi na pouhé předčitatele. V područí

um nie hineinzugehen oder vielleicht dorten Kinderreyen zu treiben, ist das Wenigste, was man seinem schönen Namen, ja seinen Voreltern oder noch lebenden Eltern zu thun sich schuldig glaubt. Hat er Mitteln, so sucht ihme eine jede Famille und wendet ihren Credit beym Hof an, um ihn ohne Ansehung seiner Fähigkeit eine Charge erhalten zu machen, damit er deren Tochter oder Nichte heurathet. Der geheime Rathstitel, sollte er auch sammt allen seinen Brüdern ein anerkannter Narr seyn, kann ihm doch nicht fehlen, weil einmal einer von der ganzen Deszendenz ein vernünftiger und ehrlicher Mann war. Das kleine St. Stephani-Ordenskreuz, welches ein Zeichen des Verdienstes seyn sollte, muß der Hof noch froh seyn, wann es eine Person von einer so ansehnlichen Famille auch ohne mindesten Verdienst annimmt oder gar begehrt. Lebt er eine Weile so im Müßiggang fort, so verdient er wohl noch eine Hofcharge, ja wohl gar das Großcreütz oder den Toison. Dazu Gehalt, Zutritt, Rang von seiner Frau, Cammererschlüssel noch in die Kinderstuben für seine Söhne: ja ein solcher sechzigjähriger Müßiggänger ist berechtigt, alle Gnaden auch vor seine Famille zu fordern.« *Arneth*, 10, 54—55.

[1]) *Kink*, 545—546.

ještě tužším se octla gymnasia a školy nižší; jedině normálky a školy hlavní více byly podporovány, protože výdatně pomáhaly germanisovati.

Celkem i ve školství se minuly Josefovy reformy naprosto s cílem. Úplný jejich nezdar doznal konečně Josef II jedenáct dní před svou smrtí sám. „Tak se rozmnožily stížnosti na naše zařízení studií," psal 9. února 1790 nejvyššímu kancléři Kolowratovi, „že rozumní rodiče považují za svou povinnost dětí svých do veřejných škol neposílati, poněvadž vyučování spočívá dnes většinou v planém memorování, hledí se pouze na stránku vnější a čas se utrácí osvojováním povrchních vědomostí, kdežto na vlastní studia a přípravu k povolání se ho nedostává... Poněvadž se na podstatný moment ve vyučování a vzdělávání mládeže, na náboženství a mravnost, pohlíží příliš lehko-vážně, poněvadž se nevzdělává srdce a zanedbává se cit pro povinnosti stavovské, nedostává se státu poctivých, myslících a vzdělaných občanů." Ještě v posledních chvílích svého života staral se nešťastný císař, kterak by bylo možno odstraniti aspoň hlavní vady a se smrtelného lože poslal Kolowratovi první část návrhů, jež vypracoval Heinke, avšak nápravy se již nedočkal, poněvadž již 20. února zastihla jej smrt.

František Pravda (Vojtěch Hlinka).

Obraz jeho literární činnosti. — Píše Fr. Holeček. (Č. d.)

Výstražný příklad převráceného výchovu podává i povídka „Kterak u Jedličků dohospodařili." Nerozum rodičů, kteří dávají jednomu dítěti přednost před druhým, mívá pro ně i pro děti hrozné následky. Toho dokladem jest Jedličkovic Alois, jenž dělá rodičům jen hanbu, týrá je, probíjí statek, stává se zlodějem a umírá v žaláři.

Za to Blažej Švehla, jenž vyrostl v bídě a nouzi, domáhá se pracovitostí a šetrností takového jmění, že si může koupiti pěkný Jedličkovic statek a žíti na něm s dětmi šťastně a spokojeně. A „dokud se syn jeho nespustí Boha, zajisté žíti bude v požehnání" („Kterak se Švehla dostal na Jedličkův statek").

Špatný výchov dětí mstí se na rodičích. Kde sami rodiče děti kazí, trestu neujdou a dočkají se ho od vlastních dětí, jež zkazili. Za to děti dobře vychované jsou požehnáním rodičům i celé obci. (Srv. „Jak kdo činí, tak odplatu béře", „Dědictví po matce.")

Stejně i povídka „Mlynář a žabař" ukazuje, jak smutných konců dočkal se syn, jenž zdědil sice po otci velký mlýn, ale též nenávist k náboženství, jež mu bylo jen pro smích. Za to chudý „žabař", jenž věrně kráčel po stopách zbožných rodičův a za pravidlo života náboženství si vyvolil, stal se šťastným a bohatým.

Zanícený vychovatel a moralista, opět a opět vrací se Pravda důležitému thematu o řádném a křesťanském výchovu dětí. (Srv. Naproti", „Řádný řemeslník zlaté řemeslo" atd.)

Smutný osud nemanželských dětí, zpustlých a zanedbaných, jež erou si lidé z nalezinců a porodnic jen proto, aby z ubohých vyořistili, co jen možno, nutí ho, aby nakreslil smutnými barvami podialovaný, ale upřímně míněný obraz „Pražátka", jež nemůže se státi idným člověkem, poněvadž — nezná základů mravnosti. Nikdo nevede bohého „Pražátka" k dobrému, každý jím pohrdá, je trýzní. Trpí hlad z hladu krade. Nikdo ho nemiluje, a přece i ono touží po lásce a ckde v koutku popláče si nad svým osudem. Což divu, že dostane se a cestu hříchu.

Povídka tato je však zároveň i plamennou žalobou na rodiče, teří děti takové na svět přivádějí, jest ohnivou obhajovací řečí neťastných takových tvorů, kteří mají přece právě takovou cenu před ohem jako všichni ostatní lidé. Povídka tato učí dále, že na dobro ení nikdy pozdě, a „že si člověk sám cenu dává", bez rozdílu rodu jmění. Za základ výchovu, jak jinak u kněze ani býti nemůže, řirozeně klade Fr. Pravda bázeň boží a pěstování mravnosti ve směru áboženském.

Za nevyhnutelně nutnou potřebu pokládá pak dále důkladné a ozumné vzdělání školské. Škola jest mu nejvyšším dobrodiním pro dstvo; jde hned za chrámem („Rozličné školy a studie", „Vzpoiínky na dědouška").

Proto horlí pro zřizování škol nejen obecných, ale i škol hopodářských, řemeslnických, průmyslových, a to pro mládež netoliko aužskou, ale i ženskou (Dcery komissarovy", „Co jim scházelo").

Jako upřímný Čech volá však už tehdy, že české dítě patří do eské školy. O zhoubném vlivu německých škol a německého vzdělání ozepsal se bezpočtukrát a stále a stále se k tomu vrací až do poslední vé črty „Bílé a černé, velké a malé dušičky." V době národiího probuzení, kdy nedovedli si ani intelligentní Češi představiti zdělanost a kulturu bez němčiny, bylo tím více třeba předváděti rostou a základní tuto pravdu vzdělanosti lidu prostému. A Pravda inil to s důsledností a houževnatostí podivuhodnou; kdykoli vidí se nu třeba jen dotknouti se bolestné této otázky našeho vzdělání a naší xistence, zapomíná na vše, na děj i na osoby a píše hotové úvahy a ravé polemiky. Prošed sám křižovou cestou českého dítěte v německé kole, přesvědčivě dokazuje, jak zhoubně působí německá škola na ozvoj rozumu, vůle i citu českého dítěte; s bolestí a hněvem ukazuje, ak trpí tím náboženství i mravnost ke škodě jednotlivce i celé spoečnosti národní.

Německá škola kazí povahu a odnárodňuje. Snad obohatí se v ní paměť, ale srdce, cit a vůle, to vše vyjde na prázdno. Žák slyší upiti svou řeč a svůj lid, ztrácí úctu k vlastní krvi, jest jako od matky odtržen, z rodiny vyloučen a do cizí společnosti postaven. Tak děje se Josefu Jilmovi v povídce „Po německu vzdělaný Čech",

tak i hrdinovi povídky „Odrodilec“ Vojtěchu Malitzekovi. Oba s v německých školách odrodili a stali se nepřáteli českého lidu pr zisk a slávu. Povaha jejich musila se zkaziti, poněvadž výchov srdc jejich byl zanedbán.

Německé školy přinášejí k nám ducha pseudoliberalismu, ná boženské lhostejnosti a nevěry. Tak Ambrož („Statek Drahobyly“ neodnárodnil se sice na školách německých — bdělť nad ním v tomt ohledu vlastenecký otec — ale ztratil tam víru. „Německé učení m pomátlu hlavu, německá filosofie ho zaslepila, a tu ubožák přenesl n českou půdu.“ „Už nižší školy mu ublížily, že také byly německé Povídalo se. čemu nerozuměl a co proto se nedotklo jeho srdce. Slyše o Pánu Bohu, učil se o něm, modlil se k němu a neměl z toho žádný prospěch, že cizí řeč mu překážela. Ano on měl z toho škodu, že svat náboženství v něm již nežilo a že se mu učil jako na příklad dějepis a zeměpisu, jen do paměti je vkládaje.“ Dokud byl doma a po česk se modlil, byl zbožný — vykládá Pravda dále — ale v německýc školách „rozum, srdce vyšly s prázdnou, a on si vzal do zvyku lhostejnos a chladnost... Vyšší školy německé ho zcela pokazily. Náboženství s odložilo na stranu, víra se zanedbala, snížila, zavrhla, potupila. Na míst její vstoupila německá věda, nazývali ji mudrctvím, filosofií, a ta s s vírou nesnášela. Kdo se v ní vycvičil, byl vzdělanec, a kdo se při držel víry, byl sprosťák jako lid, který nestudoval. Ambrož stal s vzdělancem, nechtěl víry a následoval vědu. Tu vyvolil si za pravidlo Česká víra je tatam a za to má německou vědu... již překládá, bychom tak řekli, do češtiny.“

Podobně zkazily německé školy a německé romány i dvě dcer pláteníka Trnky („Trnka pláteník“) a syna Karla. A málem byly by zkazily i Anežku, dceru řádného českého kupce, kdyby jí byl ote v čas ze škol těchto nevzal („Po německu vzdělaná Češka“)

Ohnivě a přesvědčivě bojuje i proti předsudku, že čeština je řeč sprostého lidu a že nelze pomocí češtiny dosáhnouti vzdělání, odhaluj ironicky nevzdělanost fintivých slečinek maloměstských, které neuměj nic než po německu „švadroniti“ („Vyvrácený předsudek“), aby vyzdvihl pravé vzdělání Češky, jež neumí sice německy, ale přece je je vzdělanější a duchaplnější než všechny ty němčící slečny dohromady

A z týchže důvodů táhne do boje i proti ničivému vlivu Vídn na českého člověka. Vídeň jest mu netvorem, jenž pohlcuje ročn tisíce a tisíce českých obětí, které mu ve své neuvědomělosti sami d jícnu házíme. Co tu hyne jen nešťastných učňův a služek, které upadaj v bídu hmotnou i mravní a zpustnuvše, jen hanbu českému jmén činí! („Rozličné školy a studie“, „Nepozdravím kněze.“

S rozhořčením líčí dodavatele tohoto „živého masa“ („Češi ve Vídni“), pořádající pravé trhy na ubohé české hochy, z nichž jedn hynou ve Vídni hladem a týráním a druzí stávají se ničemy a zloději Jen nepatrné procento jich vyvázne, ale za cenu národnosti, víry a mravnosti.

Německá kultura, německé vzdělání přesazené na českou půdu azí tedy českou povahu, odnímajíc jí starou rázovitost, poctivost a áboženskou vroucnost a nahrazujíc ji modním liberalismem. Parallelně těmito plody německé osvěty jde však k nám i požitkářství, za nímž eodvratně následuje úpadek mravní i hmotný; neboť třeba se na chvíli omohl planý tento liberalismus pozlátkového rozkvětu průmyslu a bchodu, přece jen nemůže rozkvět tento býti trvalý, poněvadž neočívá na pevných základech solidnosti, spravedlivosti a společenské iravnosti. Dokladem toho je rozkvět a úpadek jmění i rodiny „Trnky látenika". Vyrostlo téměř za den jmění prohnaného tohoto obchodíka, ale ještě dříve přišlo v niveč, poněvadž získáno bylo způsobem epoctivým. Ještě byl zakladatel slávy a bohatství živ, a už rozházely še děti vychované v duchu liberalismu.

Za to Mikuláš Klapuška („Statek Drahobyly") zakládá jmění vé na poctivosti a přičinlivosti. Proto není ani možná, aby bylo úplně ničeno, třeba se o to liberál-syn vší silou přičiňoval; vždyť starý lapuška jest upřímný Čech a zbožný křesťan. Proto se mu také šechno daří. Syn jeho Ambrož zůstává vlivem otcovým také Čechem, le je při tom vlivem německých škol i liberálem s českým, husitským abarvením; není zlý člověk, pravda, ctí otce i matku, ale víra jest u pověrou, pobožnost nesmyslem. Pěstuje vědu a dělá dluhy. Ožení se dívkou svého přesvědčení a šíří osvětu mezi lidem, šíří ji špatnými ivadly, v nichž tupí se víra a uráží mrav. Podporují ovšem české ájmy, ctí Husa, o němž mluví, že jest jim vzorem. Arciť „schází jim eho víra a jeho náboženství, ale Hus byl Čech jako oni a podstupuje mrt za své přesvědčení. Je český mučedník a Češi si vymyslili novou írkev, již prý on založil. Hlásí se jich k ní mnoho, a hlásí se k ní rávě ti, jenž jsou protivníci nejen křesťanského, nýbrž všeho náboženství, jakým Hus zajisté nebyl. Chtějí škoditi náboženství našemu atolickému a za prostředek jim slouží Hus, jenž mu v některých věcech odporoval. Oni by je rádi zavrhli celé a přece se jmenují Husovi řívrženci, což vlastně jest nedůsledné. Mnozí z nich nemají tak zlého myslu a předstírají, že si náboženství chtějí očistit a upravit, aby prý e pro ně hodilo. Kdyby si je očistili dle náhledů Husových, nehodilo y se pro ně ani potom, že jim schází víra, bez níž není lze se obejit."

Tak polemisuje náš autor s modním českým liberalismem, jenž odle pevného přesvědčení jeho musí přivésti Ambrože na mizinu. A aby to dokázal, nebojí se Pravda užiti všech prostředků možných nemožných. Tak musí milý pokrokář Ambrož na konec i do loterie ázet, sny si vykládat, karet se ptát a za babami-vykladačkami běhat. Ano tak daleko to dojde, že zarputilý tento husita líbá i svaté obrázky, běhá po poutích — ale pozdě. O Drahobyly přijde přece. Ale ne na vždy, neboť byly přece starým Klapuškou získány poctivě, a milý Ambrož očividně se lepší. Proto jest na konec přece zase zachráněn, ebot přisvojil si otcovu zbožnost a pilnost a vede k ní i své děti říká: „Německé školy mne připravily o náboženství a víru; mne přivedly o Drahobyly; nyní máme školy české, a dej Pán Bůh, aby

tyto děti naše v náboženství a víře ostříhaly, zachránily a utvrdil sice bych syna nenechal ani studovat.“

Zdržel jsem se déle při této povídce, poněvadž charakterisu všechny toho druhu a ukazuje zároveň, jak neumělecky, ano násilr počíná si často Pravda, sleduje své tendence. Co činí Ambrož, ten zarytý Husita, liberál a pokrokář, aby se udržel nad vodou, je pros nemožné.

A podobně je tomu i jinde. Kdo jest liberál, končí vždyck špatně, neboť je člověk buď zkažený nebo duševně slabý, jako na přikla správce Kozlík v povídce „V neděli písmo...“, jejž charakterisu Pravda takto: „Správec je rázný svobodomyslník, drží a čte novin jež svobodomyslnost hlásají, z nich čerpá rozumy, zavrhuje co on zavrhují, a o pravdě se sám nikdy nepřesvědčí. K tomu je chuďa slabý, pohodlný, líný. Co čte ve svých novinách, to ho neobmezuj to mu volnost nechává ke všemu, co nám musí býti zapovězený ovocem, to pýchu jeho, tělesnost a smyslnost dráždí a z uzdy poušt to vášním a náruživostem jeho za potravu slouží a proto si v to libuje a se toho zuby nehty drží.“

Svobodomyslní sedláci Pravdovi zavrhují staré tradice, jim je neděle jako všední den, knězi se smějí, hrají si na pány, jsou „občan pokročilými“, pijí, karty hrají a děti zanedbávají. Školu sice postav ale dětí do ní neposílají. Na konec všichni upadají.

Tak pevně věří a přesvědčivě hlásá Fr. Pravda vždy a všud Spínaje tak úzce s německým výchovem odrodilectví, nábožensk lhostejnost, nemrav a hospodářský úpadek na straně jedné, dokazuj neméně horlivě, že opak toho všeho, tedy národní obrození, vlastenectv mravnost, trvalý hospodářský pokrok a blahobyt spočívá pouze n starém, českém podkladě, totiž na živé a činné víře, od nejútlejšíh mládí v srdce lidské vštěpované.

Tak zbožná Amalie Trnková vidouc, jak se sestry její ve Víd zkazily, zůstává doma a zachovává nejen zbožnost, ale i české př svědčení — a zakládá s poctivým, českým člověkem novou éru blah bytu a rozkvětu Trnkova obchodu, rozvráceného němectvím, liberalisme a nevěrou.

Na témže základě vybuduje i Ambrož Klapuška nové štěstí nový blahobyt své rodiny. A také zněmčilý boháč Hain („Obra Matky boží“), jenž stydí se za chudé, české příbuzné, ba i za chudo svou matku českou, přiveden je zbožnou svou dcerou Emilií neje k životu náboženskému, ale tím i k uvědomění národnostnímu a k lás k příbuzným a k rodné obci. Z Haina stává se zase starý, český Hajn

Proto neodvratně klesne stará patricijská rodina Milířů („Kone Milířův“), když poslední její člen Florian zapomene na národno i na víru a vezme si za choť ženu, jako je sám. I děti jeho vyrosto bez Boha. Následky toho jsou obvyklé: Florian přijde o vše, dcer zpustnou, matka žebrá, jeden syn se oběsí v žaláři a druhý, pija kořalky, zemře v nemocnici. kterou zbožní předkové založili.

A na témže základě vyroste z nepatrného semínka poctivosti, vědomělé zbožnosti a ovšem i prozíravosti a obratnosti velký závod, nž stává se středem obrodného hnutí v celém kraji po stránce národnostní i náboženské, očišťuje jej od vlivu němčícího a liberalisujícího dovstva.

Posudky.

borník prací historických. K šedesátým narozeninám dvorního rady professora Dra. Jaroslava Golla vydali jeho žáci. V Praze 1906. Nákladem Historického klubu.

„Škola Gollova" dala svému mistru k šedesátinám skvostný dar. tyřiadvacet otázek historických, do všech téměř oborů této vědy padajících, zpracováno spisovateli, jichž jména jsou většinou známa českém i širším světě vědeckém a kteří vesměs hledí s pietou ke ollovi jako svému učiteli a vzoru. Význam učence, jenž dovedl zvěčniti vé snahy v žácích, jenž uměl založiti „školu"!

Z látek moravských nalezáme tu pojednání Friedrichovo padělaných nejstarších listinách kláštera rajhradského, Kameníčkovy lossy k věnnému a vdovskému právu moravskému v 16. století, lüllerovu úvahu o půhončí a Dvořákovu zprávu o pramenech dějinám poslední selské vzpoury na Moravě roku 1821.

Fr. Čáda sbírá v celkový obraz poznámky o filosofu Hipponovi. ťastný určuje Herodotovu Πρασιὰς λίμνη. Peroutka dovozuje polehlivost Thukydidovy zprávy o stavbě hradeb athenských roku 479. trob odmítá Dörpfeldovu hypothesu, že původní plán Erechtheia byl vojnásobný nynějšího. Lub. Niederle jedná o významu Michala yrského pro dějiny balkanských Slovanů v 6. století. Hýbl podává ějiny Bulharska po vymření Asěnovců.

Zajímavý jest Pekařův přehled dosavadních prací o župním řízení v Čechách a jeho vlastní úsudek o té otázce. V Čechách nebylo ikdy žup, vždy jen kraje („země") a pro století 12. je theorie dekanátní nesprávnou. Počet krajův udává Pekař 25—28.

Jan Bedřich Novák odhaluje v listáři Kunhutině sbírku ingovaných dopisů, vzorů to ozdobného slohu. Otázku volby krále v Čechách roku 1306 luští Šusta v tom smyslu, že Václav III odkázal korunu své nejstarši sestře, opíraje se o listinu, kterou asi Přemysl Otakar II před narozením syna prohlásil Čechy za ženské léno. V. Tille vidí ve výzdobě Karlštejna analogii se životopisem Karlovým. Kazatelská a socialní činnost Miličova jest předmětem článku Kybalova.

Kam. Krofta upozorňuje, že i v české reformaci běželo více o nápravu církevní správy než o nápravu mravní. Snad bude lze názory

Hallerovy (Papsttum und K rchenreform, I. 1903, II. 1906) ješ úplněji applikovati na poměry české než činí Krofta, a hnutí reform u nás objeví se ve světle poněkud jiném nežli se posud líčí.

J. V. Šimák zmírňuje posavadní přísný soud o kronikáři Hájkov dokazuje, že Hájek užil mnohem více pramenů než udává a že i p fingovanými jmény kryjí se nezřídka prameny dobré a poctivé.

Jar. Bidlo přirovnává konfessi bratrskou z roku 1573 ke konfes z roku 1538 a dospívá k závěru, že Jednota byla hned z počátk kalvinistickou a že dogmatických názorů neměnila, nýbrž je tolik rozvíjela a precisovala. K definitivnímu úsudku bude třeba, to Bid sám připouští, ještě důkladnějšího studia.

Poslední články obírají se otázkami nové doby.

Obsah Sborníku jest, jak vidno, pestrý a zajímavý, cena jeho trvalá. Sk.

Dr. J. Al. Soldát: **O jedinosti a nerozlučitelnosti manželství.** Vzdělávací knihovna katolická. Sv. XLI. V Praze 1906. Str. XII. a 174. Cena 2 K.

Jak spisovatel v předmluvě poznamenává, je spis jeho „úvod částí manželského práva církve katolické a má za úč seznámiti širší vrstvy věřícího lidu s hlavními pojmy tohoto práva oživiti víru v jeho božské zřízení a svátostnost jeho manželství, kte v církvi od prvních počátků za svátost Kristem ustanovenou bylo p kladáno.“ Obsahu tomuto nadpis spisu sice úplně neodpovídá, spisovat však ospravedlňuje volbu nadpisu tím, že jej zvolil a potiori, p něvadž hlavní zřetel měl k nejvíce dnes ohrožované jedinosti a n rozlučitelnosti, na nichž spočívá celá stavba zákonodárství církevníh ve věcech manželských. Látku velmi obsáhlou rozdělil autor na dv části. V části první pozoruje manželství se stanoviska řádu přir zeného a vykládá nejdříve jeho původ a pojem, podstatu, smluv povahu a účel (§ 1—3), dále jeho vlastnosti, jedinost a nerozlučnos a konečně jeho trojí dobro a vznešenost. V části druhé pojednáv o manželství svátostném. Tu dokazuje nejdříve, že manželství v Nové Zákoně bylo Kristem na svátost povýšeno a že sama manželská smlouva propůjčujíc ex opere operato milost, je svátostí (§ 1—2). Po té mlu o vlivu svátostnosti na manželství, o zákonodární a soudní moci círk v příčině manželství, o poměru mezi církevním a státním zákonodárství manželským, o organech zákonodárné a soudní moci církve ve věcec manželských, o jednotě manželství křesťanského, o nerozlučitelnos svátostného manželství vůbec a o nerozlučitelnosti svátostného manželst tělesně dokonaného a nedokonaného zvlášť (§ 2—10). V dalším následu pojednání o rozvodu, o moderních snahách, o rozloučení manželstv o působení svátosti na trojí dobro manželské, o tom, že manželst není povinností každého člověka (§ 11—14). Případným doslove v němž zvláště na to poukázáno, že kdykoli opovážilo se lidstvo otřása jednotou a nerozlučitelností manželství, nerozbornými to pilíři, na kterýc Stvořitel pokolení lidského manželství, rodinu a v těch celou společno postavil, kdykoli jalo se zakládati rodinný život bez svátosti, be

jednoty a nerozlučitelnosti manželství, vždy střemhlav vrhalo se v mravní i fysickou bídu.

V celém spise jeví spisovatel důkladnou znalost předmětu, používá literatury nejnovější, na předmět se vztahující, tak že spis jeho je skutečným obohacením naší literatury církevno-právní, dosud tak chudičké. Poněvadž nad to psán je způsobem naskrze srozumitelným, hodí se i pro širší vrstvy vzdělané. Snadnějšímu používání spisu byl by velmi prospěl rejstřík abecední, jenž ovšem poněkud je nahrazen detailním obsahem na počátku spisu uvedeným. Při citaci bylo by se doporučovalo netoliko někdy, nýbrž vždycky uvésti spis, z něhož citát je vzat. Tak na str. 42 uvádějí se bez dalšího údaje slova Senekova, při encyklikách Lva XIII nepoznamenáno, dle kterého vydání je spisovatel cituje. Zda synoda elvirská byla konána právě roku 306, je nejisto, správněji možno říci kolem roku 300. Než to vše jsou jen maličkosti, které výbornému a nanejvýše časovému obsahu spisu nejsou nikterak na ujmu.

Schindler: Die sociale Frage der Gegenwart vom Standpunkte des Christentums beleuchtet. 2. Auflage. Wien 1906. Opitz' Nachfolger. Str. IV a 191. Cena 3 K 60 h.

Podnět ke spisu uvedenému dala různá nedorozumění, která o programu rakouských přátel socialně demokratické reformy, na půdě křesťanské budované, jsou rozšířená. Původně zamýšlel spisovatel sestaviti jen hlavní myšlenky reformního programu s krátkými výklady. Na přání různých přátel vypracoval však obšírnější jeho výklad. Celý spis rozdělil na dvě části; první, obsahující 9 thesí jedná o obecné nauce společenské (str. 5—58), druhá obšírnější v 16 thesích o národním hospodářství. V části první více programatické probírá spisovatel dle socialních encyklik Lva XIII ideu rodiny a státu, jakož i associační právo na křesťanském základě vůbec. Nezmaten moderními hypothesami o vzniku rodiny a různými pokusy odůvodnit státní autoritu, vykládá spisovatel se stanoviska křesťanského, jaké postavení má stát zaujímat k náboženství a mravnosti, k svobodě a právu svých občanů, k duševnímu vzdělání lidovému (otázka školská), k životu a zdraví (otázka příbytková) a k hospodářskému blahobytu. Vůči státnímu monopolu hájí svobodu vyučování, při čemž státu zůstává právo určovat normy pro světské vyučování, ano přiznává mu i jisté nucení ke vzdělání. Vzhledem na zasahování státu do poměrů ekonomických odůvodňuje po krátkém výkladu stanoviska liberalního a socialistického ideu státu pečujícího o blahobyt. Zajímavá je these o organisaci stavů lidových: Organisace lidu musí dbáti společenstevního spojení všech příslušníků stejných povolání.

Zcela na stanovisku skutečných poměrů stojí druhá národně hospodářská část. Tu spisovatel nejdříve vykládá přirozený cíl života hospodářského: všeobecný materielní blahobyt veškerého

lidu. Morálními a právními základy k němu jsou: spravedlivost a láska jakožto mravní zákony základní; následovně právo a povinnost k práci, právo soukromého majetku a při tom mravně dobré používání majetku. Po té obrací se spisovatel k hlavním údům hospodářského organismu lidového a pojednává zde mimo jiné o „svobodných povoláních" a o „otázce ženské". Do proudu moderního života hospodářského uvádí nás odstavec „zvláštní známky hospodářského života moderního a jemu odpovídající požadavky"; tyto zvláštní známky jsou hospodářská svoboda, hospodářství peněžní a kreditní, obchod světový a vystupování v popředí důchodu mzdového a úrokového. Aktuelní je také pojednání o jednotlivých reformních požadavcích týkajících se vzdělávání půdy, řemeslnické práce (řemeslo, velkoobchod a práce námezdní) a obchodu. Zajímavé jsou tu zvláště výklady o mzdě a o smlouvě námezdné. Dustojně zakončuje knihu článek o péči o chudé, jenž v popředí staví činnost obce, nezapomíná však na doplnění její privátní dobročinností a státem. Na konci k snadnějšímu použití spisu připojeny jsou dva alfabetické seznamy věcí a osob. Spis Schindlerův každému, kdo se poučiti chce o nauce společenské a o hospodářském programu, jenž se obyčejně nazývá křesťansko-socialním, může býti vřele doporučen.

Brück: Lehrbuch der Kirchengeschichte für akademische Vorlesungen und zum Selbstudium. Neunte, teilweise umgearbeitete Auflage herausgegeben von Dr. Jakob Schmidt. Str. XVI a 940. Münster in Westfalen 1906. Aschendorff. Cena 11 M.

Jak veliké oblibě učebnice Brückova, poprve roku 1872 vydaná, se těšila, patrno z toho, že v krátké poměrně době dočkala se tolika vydání a také na jazyk anglický, francouzský a italský přeložena byla. K jejím přednostem náležela především úplnost, tak že při kompendiu, jehož rozsah musí ovšem zůstati vždy omezen, nebylo lze větší úplnosti ani čekati ani si přáti. Neméně vynikala důkladnou vědou a vážnou prací, o níž každý odstavec svědčil, konečně i hlubokým porozuměním církevních otázek a poměrův. Na druhé straně však nelze upříti, že text obsahoval příliš mnoho detailů, příliš mnoho jmen, dat a zvláště poznámek, kromě toho bylo v tisku málo střídání, čímž trpěla přehlednost a náležité vytknutí věcí důležitějších. Proto bylo zajisté na místě, že při vydání devátém, jež uspořádal mohučský professor Dr. Schmidt, v té příčině učiněny byly změny. Uvedené nedostatky vydavatel odstranil střídáním tisku, a zvláště zkrácením poznámek. Nejnovější literatura a události posledních let byly doplněny; mnohé paragrafy, zejména v třetí části přepracovány, četba učiněna zajímavější snadnějším tokem řeči a větší živostí barev. Co v textu bylo jen naznačeno, bylo důkladněji rozvinuto. Při tom snažil se však vydavatel zároveň, aby starý duch, jak jej zvěčnělý spisovatel knize své vtiskl, byl zachován. Bude ovšem kniha i dále potřebovati oprav; především potřebovala by změny i sama disposice, příliš zastaralá literatura mohla by býti úplně vynechána, věcí důležitější mohly býti ještě lépe vytknuty

rozšířeny a vedlejší jednotlivosti úplně vynechány. Mezi novějšími kompendiemi dějin církevních uvedeno stále ještě kompendium Vascottiho celkem bezcenné, naopak na kompendium Zeibertovo upozorněno není. Dějiny slovanské probrány jsou příliš stručně a zde také třeba zejména novější literaturu doplnit. Také affera odpustková, která dala Lutherovi záminku k jeho vystoupení, není správně vyložena, ač již vydavatel zajisté měl nebo aspoň míti mohl po ruce 4. svazek díla Pastorova, v němž celá událost jasně je vyložena. Jinak však novým přepracováním kniha Brückova bez odporu značně získala a podrží zajisté i na dále čestné místo mezi německými příručkami dějin církevních. Zvláště k ní rádi sáhnou ti, kdo k studiu dějin církevních přejí se hojnějších dokladů z pramenů samých. Těch skytá učebnice Brückova i nyní v novém vydání více než kterákoli jiná příručka.

Wolfsgruber: Friedrich Kardinal Schwarzenberg. I. Bd. Jugend und Salzburgerzeit. Wien und Leipzig 1906. Kais. u. kön. Hofbuchdruckerei u. Hof-Verlagsbuchhandlung Carl Fromme. Mit drei Porträts, einer Beilage und 8 Abbildungen im Texte. Str. XV a 372. Cena 10 K 80 h.

Zvěčnělému arcibiskupovi pražskému kardinálu Schwarzenbergovi, jenž svou mocnou osobností a svým vynikajícím působením zasahoval hluboce do rozvoje katolické církve v Rakousku, dostalo se povolaného biografa ve vídeňském universitním professorovi Wolfsgruberovi, který již dříve proslul svými biografiemi Řehoře Velkého, kardinala Migazziho a kardinala Rauschera. Látku k životopisu kardinala Schwarzenberga, jehož první díl obsahující mládí a působnost v Solnohradě, máme v rukou, čerpal autor z rodinných archivů Schwarzenberských v Praze a v Krumlově a z listů, které od zvěčnělého knížete církevního byly napsány nebo jemu byly poslány. Z nich nakreslil, použiv i literatury tisknuté obraz netoliko zajímavý, nýbrž i velmi poučný pro znalost rakouských a německých dějin církevních doby nedávno uplynulé. V prvních osmi kapitolách líčí nám spisovatel dětství a postup studií Schwarzenbergových (narozen 6. dubna 1809 ve Vídni), pět posledních líčí jeho působení na arcibiskupském stolci v Salzburgu až do jeho přeložení na stolec sv. Vojtěcha v Praze.

Co nás při duševním rozvoji Schwarzenbergově mile dojímá, jsou náboženské vlivy, které na jeho vychování působily, jakož i upřímnost, z které vzniklo jeho rozhodnutí vstoupiti do stavu kněžského. Velmi poučny jsou zprávy spisovatelovy o stavu theologických studií, jež Schwarzenberg v Salzburgu započal a po přerušení ve Vídni tam též dokončil. Vedle jako katechety proslulého arcibiskupa salzburského Grubera, který knížecího seminaristu a kněze jako anděl strážný provázel, působili na něj trvale Günther a Rauscher. Zajímavé je zvláště blahopřání Güntherovo při kněžském svěcení; vane z něho šlechetná mysl jeho. Od Rauschera docházela zpravidla blahopřání novoroční politicky zbarvená v řeči klassicky dokonalé. Také s kanovníkem Hohenlohem ve Velkém Varadíně, jenž svými modlitbami mnohé

uzdravil, stál kníže ve styku. „Amicum Christi crux probat“, připomínal mu tento zbožný muž při svěcení na kněze.

Kanonista sotva ubrání se podivu, abychom neřekli nevoli vůči způsobu císařského vlivu na kapitolu salzburskou při povolání Schwarzenberga za arcibiskupa, že postulace ještě ne třicetiletého kanovníka musela se státi hned. Neklamou-li všecky známky, byla volitelům všecka postulační svoboda odňata, postulace byla jen zdánlivá, o svobodě nebylo řeči. Svěcení biskupské udělil Schwarzenbergovi nuntius Viale Prela, a Schwarzenberg také naděje tehdy v něj kladené splnil. Srdce v pravdě katolické bilo v jeho ňádrech. S biskupy bavorskými a kapitolami udržoval přátelské styky.

Velmi zajímavé je líčení cesty Schwarzenbergovy do Říma, kde Řehoř XVI bez dalších oklik ku podivu vyslance hraběte Lützowa mladému arcibiskupovi klobouk kardinalský spíše vnutil než nabídl. O vážné úvahy uprostřed radosti nad poctou purpurem staral se zejména Rauscher Také příspěvek k dějinám římské Animy obsahuje tato kapitola. Schwarzenberg, jenž byl tehdy jmenován protektorem ústavu, stal se odtud jeho dobrodincem. Velmi poutavé je zvláště líčení činnosti kardinalovy v bouřlivém roku 1848 Jasně září též duševní ušlechtilost knížete církevního v nových stránkách z obsáhlého listu k papeži Piu IX, v němž jej prosí, aby upustil od jeho přeložení do Prahy. Spis Wolfsgruberův zvláště po svém ukončení bude velecenným příspěvkem k poznání novějších církevních dějin rakouských a v druhém dílu církevních dějin českých, byltě kardinal Schwarzenberg po více než 40 let vůdcem episkopátu rakouského v dobách politicky i církevně tolik pohnutých; jeho dějiny stávají se proto církevními dějinami Rakouska. DR. J. SAMSOUR.

Cornelius: Einleitung in die Philosophie. Leipzig 1903. Teubner. Str. 357. Cena váz. 6 K 72 h.

Knihou chce autor prospět porozumění problemů filosofických a zároveň poukázat na nejdůležitější pokusy, jež vykazují dějiny filosofie. Míní také označit cestu, kterou problemy lze luštit a která vede k jednotnému názoru světovému, který si neodporuje. Všechny nejasné pojmy myšlení mají být důkladně kritisovány a jejich oprávněnost nebo neoprávněnost dokázána. Na dějiny filosofie pohlíží se zde se stanoviska theorie poznání, proto prý není divu, že mnohé věci jeví se v jiném světle než u jiných historiků.

Pojem filosofie má za sebou pestrou minulost. Nacházíme mnoho názorův o podstatě a úkolech filosofie. Avšak všemi těmito pojmy prokmitá táž červená nitka — snaha dopátrat se jistoty a jasnosti, především o posledních příčinách. „Wenn wir Philosophie statt mit Weisheitsliebe mit Streben nach Klarheit übersetzen, so haben wir mit dieser Übersetzung tatsächlich das gemeinsame Merkmal und die gemeinsame Wurzel aller jener Bestrebungen bezeichnet, welche zu den verschiedensten Zeiten unter dem Namen Philosophie verstanden worden sind“ (str. 6). Každý vědecký pokus byl kdysi filosofií. Později se však vědy

d filosofie emancipovaly a této dána úloha zabývat se základy jednoivých věd, objasnit je a vyloučit všechno dogmatické, nedokázané. autor chce z filosofie všechno vyloučit, co se nezakládá na skutečnosti, o nemá empirické legitimace. Cílem jeho jest empirismus bez dogmackých, neempirických předpokladův, a definuje ho „eine zusammenassende Darstellung oder Beschreibung einer größeren Reihe von Erahrungen unter einem einheitlichen Gesichtspunkte“ (str. 38).

Velikou část díla zabírají dějepisné úvahy o metafysice a theorii oznání. Potřeba všeobsáhlého poznání a vysvětlení všehomíra jest dle pisovatele tak silnou, že se nijak nedá uspokojit a omezit pouhou kušeností, proto prý bere útočiště k fantasii (!) a buduje metafysické ystemy. Takovým systemem metafysickým je také materialismus. Neozluštěných hádanek jest v něm mnoho. Hádankou jest jeho theorie oznání, jeho vysvětlení vědomí a jeho zjevů. „Mit der ausdrücklichen Anahme einer von den materiellen Vorgängen verschiedenen Empfindungsvelt ist das materialistische Prinzip bereits verlassen“ (str. 118.) Positivní thika jest na materialistických základech naprosto vyloučena. „Nexistuje-li nic než hmota a její pohyby, jsou-li všechny zjevy vědomí ouhým klamem, pak pozbývají ethické otázky všeho významu . . . všechny zjevy vědomí (zlé a dobré) jsou úplně stejny“ (str. 119). Rozdíl nezi dobrým a zlým padá.

Idealismu vytýká se jednostrannost, a to jak sensualistickému tak acionalistickému. První prý dbal jenom na smyslové dojmy a nemohl ysvětlit vzniku všeobecných poznatků; druhý hleděl čistým myšlením lopátrat se poznání jsoucna. „Tatsächlich baut sich jedoch unser Weltbild veder ausschließlich aus den Wahrnehmungen der Sinne, noch auch ausschließlich aus den reinen begrifflichen Formen unseres Denkens aus. Unser gesamter Erkenntnisbesitz entsteht vielmehr aus dem Zusammenwirken beider Faktoren — durch die Verarbeitung der Daten unserer Wahrnehmung mittels der Formen unseres begrifflichen Denkens“ (167).

Abychom dospěli k uspokojivé theorii poznání, je třeba oné jednostrannosti se vyhnout. Autorovi se to však nepodařilo. Tak na př. tvrdí, že jest nesprávno rozlišovat mezi světem fysickým a duševním, čemuž přičítá mnoho nejasností. Nemáme prý práva činit rozdílu mezi zjevy vědomí a mimo vědomí, protože se nám vůbec všechno jeví vědomím. Sapit solipsismum, ačkoli se spisovatel proti tomu brání. Tak zvanou atomistickou psychologii Humeovu, která tříští duševědu na bezcenné prvky, úplně je isolujíc, kritisuje autor patřičně. Stanovisko, že věda jest možnou jenom v mezích zkušenosti, jest mu s Kantem společným. Uspokojuje však tato věda? Spisovatel neodvažuje se to tvrdit, an píše: „Můžeme se tímto výsledkem uspokojit? Může omezování našeho vědění na obor možné zkušenosti kdy našim potřebám dostačit? Neztrácí snad věda, neztrácí celý život náš na ceně, když právě ony otázky se odmítají jako nerozluštitelné, které přesahují lidskou zkušenost — otázky, jež se týkají našeho budoucího bytí či nebytí a posledních cílů života. Chladným tvrzením o mezích našeho poznání se touha neukojí — touha, jež nás mermomocí žene přes ony překážky, jíž odolat nelze; touha

po jistotě o cílích našeho chtění a jednání, o ceně našeho snažení a splnění našich tužeb“ (str. 336). Máme již několik úvodů do filosofie. Od Paulsena, od Wundta, Külpeho. Nejsou to však úvody do filosofie vůbec. Paulsenův úvod jest úvodem do filosofie Paulsenovy, Wundtův do Wundtovy atd. Corneliův úvod jest úvodem do filosofie Corneliovy, která je skoro totožnou s empiriokriticismem Machovým a Kirchhoffovým.

Dr. Robert Lehmann: Religion und Naturwissenschaft. Strassburg 1905. Bongard. Str. 84. Cena 1 K 20 h.

Od nejstarších bylo náboženství, začíná spisovatel, lékař, stálým majetkem lidstva, a to všech vrstev bez rozdílu. Proti tomuto drahému majetku vede se vášnivý boj se strany některých representantů přírodní vědy, kteří jménem jejím prohlašují, že mezi náboženstvím a vědou jest nepřeklenutelná propast, že se k sobě mají jako oheň a voda. Kdo prý má ještě náboženství, jistě prý jest ignorantem ve vědách přírodních. Projeví-li někdo otevřeně své náboženské přesvědčení, odbude se beze vší debaty zcela krátce, prohlásí se za nevědomce a fantastu, jak to udělal Ladenburg před třemi roky na sjezdě lékařův a přírodozpytců v Kasselu. „Pokud se tyto boje duchů vedou klidně a věcně, mohou lidstvu jenom prospět, neboť každý pokrok jest boj. Ale bohužel zavládá v těchto úvahách ton, který upomíná na socialistický sjezd v Drážďanech“ (str. 8). Slova skutečně oprávněná, neboť někteří zastanci přírodní vědy prohlašují a priori každého, kdo na jejich materialistický monismus nepřísahá a dovolí si míti své přesvědčení, hlupákem, jako na příklad pověstný Haeckel, fanatik monismu a atheismu.

Příčinu, proč se moderní věda o přírodě částečně postavila proti náboženství, vidí autor částečně v tom, že římská církev prý od pradávna těmto vědám nepřála; zakazovala prý anatomii lidského těla a jiné a mnohé učence (Mondini, Vesalius, Galilei) pronásledovala. Sahá prý tedy toto nepřátelství až skoro do nejstarších dob. Jest však oprávněným a nutným? Není snad zde nějakého nedorozumění? Boj tento není, praví autor, přirozeným výsledkem vědy, neboť přírodovědecké důkazy nezmohou ničeho proti pravdám náboženským, a tvrdí-li někdo opak toho, pak jistě nejedná dle zásad této vědy. Jejím oborem jsou fakta, která jsou smyslům přístupna. Vyzkoumat zákony, jež vládnou hmotným světem, toť úloha přírodní vědy. Vyzkoumala snad nějaký zákon, který by se pravdám náboženským příčil? Jsou již všechna fakta prozkoumána? Nikterak! Práce roste zrovna pod rukama; nastává další specialisace věd, problemy se stále množí. Domýšlivost Haeckelovu, který sebevědomě rozhlašuje do světa, že jeho monismus rozluštil rázem všechny záhady, že není Boha, že není duše a života posmrtného, že jeho kosmologické věty svatosvatou pravdou, dle zásluhy autor kritisuje a poukazuje na rozpor pravé vědy a tak zvané vědy Haeckelovy, která jedná proti vědeckým zásadám. Odsuzuje se i nedůstojný ton, jakým Haeckel své odpůrce Baera, Wundta, Virchowa a j. odbývá. Příčina, proč prý s ním nesouhlasili, je ta, že mozek jejich byl

iž stářím seslábly. Autor uvádí celou řadu věhlasných přírodozpytců theismu věrně oddaných. Kepler: „Boha v přírodě zrovna hmatám rukama.“ Následujícího roku, co Ladenburg měl svou přednášku, kterou theismus a náboženství vůbec zavrhoval, řečnil na sjezdě přírodozpytců ve Vratislavi professor Krone z Drážďan. „Als Urgrund des Universums besteht eine einzige, ewige, unerforschliche Kraft, welche in sich selbst das Gesetz ist... der Begriff dieser Kraft deckt sich mit dem Gottesbegriff. Der Inbegriff dieser universellen Kraft ist die denkbar größte Vollkommenheit des Bewußtseins, der Zweckmäßigkeit, der Ordnung, der Güte und der Gerechtigkeit.“ Nekryje se to snad s křesťanským pojmem Boha? Důkazy darwinistů mají venkoncem ráz hypothetický. Paleontologie má po ruce material náramně chabý, nedostatečný. Haeckel sesměšňuje víru v nesmrtelnost, a to je celý jeho důkaz proti ní; nenahlíží, že jí žádný v pravém slova smyslu vědecký důkaz popírat nemůže. Uvádí se pak krásná slova bývalého vídeňského professora, anatoma Hyrtla: „Sollte der unendliche Geist die Gefahr einer hoffnungslosen Sehnsucht nach ewigem Leben, die hier nie befriedigt werden kann, in unser Herz gelegt haben? Hier steht die Wissenschaft am Ende des Forschens und der Glaube tritt in seine heiligen Rechte, der Glaube, den die Wissenschaft... nicht widerlegen kann“ (str. 47). Jediným důkazem Haeckelovým pro prvoplození (generatio aequivoca) jest, že bychom musili věřit v zázrak. „Volá-li Haeckel s Nägelim: popírat prvoplození znamená učit zázrak, tvrdím naproti tomu stejným právem: učit prvoplození znamená učit nedokázané dogma, znamená zvěstovat zázrak“ (str. 51), a něco dále: „Či jest víra v prvoplození lehčí než víra v Krista, Syna božího?“ Haeckel, zarytý odpůrce veškeré metafysiky, operuje zrovna krok za krokem s metafysickými pojmy. „Je to věru komické“, píše Lehmann na str. 55. „když lidé, kteří veškerou víru v nadsmyslné nesmyslem prohlašují, s pojmy jako věčný, nekonečný, neobmezený experimentují, jakoby to byly Reagenzgläser mit einem Inhalt, den die Vernunft jederzeit begreifen könne.“

Dr. Theodor Lipps: Naturwissenschaft und Weltanschauung. Heidelberg 1906. Winters Universitätsbuchhandlung. Str. 40. Cena 96 h.

Na letoším sjezdě německých lékařův a přírodozpytců přednášel autor o tomto thematě. Přednáška zasluhuje povšimnutí z mnohých ohledův a znamená obrat u vážných přírodovědců. Před třemi roky řečnil na podobném sjezdě Ladenburg, který tvrdil, že přírodovědecký názor jest atheistickým. Řeč Lippsova je však pravou brzdou pro podobné splašené názory, ukazuje, jak veliké problemy čekají dosud na své rozluštění, problemy, o kterých mnozí nemají ani potuchy. Ladenburg tyto problemy prostě ignoroval, což je špatným doporučením pro učence, který chce být vážně brán. Řečník nejmenoval nikoho při svých vývodech, bylo však lze poznat, kam asi míří.

Mluvil předně o základech přírodní vědy. Mnohého snad zamrazilo, že nezavrhl metafysiku proto, že se nedrží bezprostřední zkušenosti, nýbrž ji překročuje. Autor tvrdí dokonce, že každé myšlení překročuje

meze zkušenosti. „Im Denken geht oder greift das Bewußtsein jederzeit über sich hinaus. Es besteht eben hierin das Wesen des Denkens“ (str. 5). A na druhé stránce tvrdí, že myšlení nebo myslící duch každým všeobecným soudem zkušenost překročuje. Každé zpovšechňování, každý zákon přírodní vědou stanovený jest překročením meze zkušenosti, neboť nic všeobecného se našim smyslům nejeví; vnímáme jenom jednotlivosti. Není tedy všecko zkušeností, co se za takovou vydává. Ani ve vědách přírodních tomu tak není; má zde i rozum svůj podíl. „Es ist ein Schaffen vergleichbar dem Bauen des Baumeisters, der die Bausteine formt, aus ihrer rohen Naturform in die Kunstform bringt, und nun die umgeformten Steine verbindet mit seinem Mörtel und nach seinem Gesetz“ (str. 9). Přírodní věda není totožnou s pouhým popisováním přírody. Bylo by to totéž, jako kdyby stavitel místo stavění se spokojil pouhým registrováním staviva: velké kameny, malé kameny, kulaté kameny atd. „Die Versicherung, die Naturgesetze seien vereinfachte Beschreibungen von Erscheinungen, wäre vergleichbar etwa der Versicherung, die Zollgesetzgebung eines Landes sei die vereinfachte Beschreibung des Verhaltens der Grenzbewohner“ (str. 10). Přírodověda nejedná správně, tvrdí-li, že veškerá skutečnost jest materielní. Jsou mnohé zjevy, o nichž se to nijak nedá dokázat. Vědomí, jeho zákony, jeho vznik a budoucnost. Přírodovědecký materialismus není vědou, nýbrž vírou. Přírodní věda jako taková nemůže nám dáti žádného názoru světového; tento vybudovat nepatří jí, nýbrž přírodní filosofii; může snad skýtat cenný material, ale nic víc. Každou řeč o přírodovědeckém názoru světovém nazývá autor neporozuměním smyslu vědy přírodní a neuznáním její úlohy, která jedině v tom pozůstává, „den Zusammenhang der Wirklichkeit, soweit von derselben die Sinne Kunde geben, nach seiner quantitativen Seite zu betrachten und seine Gesetzmäßigkeit in Raum-, Zeit- und Zahlbegriffe zu fassen und in solchen darzustellen“ (str. 36). Přírodní filosofie teprv doplňuje přírodovědu na celou vědu, na světový názor. Tuto přírodní filosofii můžeme prý nazvat i metafysikou, a to „v pravém slova smyslu“ (str. 37). To, co jest nám bezprostředně daným, prvním daným, jest vědomí. „Das Bewußtseinswirkliche ist das unmittelbar, oder ist das erste Wirkliche. Und dies nun muß zugleich als das letzte Wirkliche gedacht werden“ (str 38). Tak přichází odkopnutá metafysika opět ku své platnosti a rozhodný krok k theismu jest učiněn. „Materialistický monismus jest odporem sám v sobě. Neben der Materie bleibt jederzeit als ein damit Unvergleichbares, weil keinen Raumbegriffen zugänglich, der Geist“ (39).

E. Wasmann: Menschen- und Tierseele. Třetí vydání. Köln 1906. Bachem. Str. 16. Cena 72 h.

U mnohých přírodovědců nacházíme snahu člověka degradovat na pouhé zvíře ovšem nejvyvinutější, a zvířata povyšovat na stejný stupeň s lidstvem. Německy se to dá krátce vyjádřit slovy „Vermenschlichung des Tieres, Vertierung des Menschen.“ Zvířata mají prý takový rozum jako my; podstatného rozdílu prý zde není; je-li nějaký

ozdíl, pak rozhodně jenom stupňový. Čím liší se však ve skutečnosti sychologie nerozumných tvorův od duševědy lidí? Tím, že psychologie vířat jest omezena na svět smyslový, kdežto člověk dovede tyto hranice řekročit a se povznést k životu duchovému. Zvířetem vládne instinkt, lověkem intelligence — rozum. Instinktivně jednat znamená jednat čelně, aniž by předcházelo nějaké rozumové poznání této účelnosti. Ianifestace instinktů jsou u mnohých zvířat i nejmenších zrovna až bdivuhodny. Autor jich několik uvádí Je pravda, že i člověk jedná ak v útlém dětství tak i třeba později instinktivně, ale mimo to jedná ěž i rozumně, nahlížeje účelnost a rozumovost toho kterého jednání; zvířat však něco podobného není.

Wasmann rozeznává mezi instinktem v užším a širším smyslu. etkáváme se u zvířat někdy se zjevy, které tomu nasvědčují, že je de pamět. Ale pamět tato jest omezena na smyslovou zkušenost a má vůj základ ve vrozených zákonech smyslového poznání, v tak zvaných ákonech associačních, k čemu není žádné intelligence třeba. „Indem ene Vulgärpsychologie das sinnliche Gedächtnis mit der geistigen ntelligenz verwechselte, kam sie zur Annahme einer Tierintelligenz. Diese Verwechslung ist jedoch völlig unwissenschaftlich“ (str. 7). Smyslový ojem, který vyvolal silný pocit slasti nebo bolesti, zůstane v paměti. Iamane-li se později tentýž dojem nebo nějaký jiný jemu podobný, ned se také vyskytne vzpomínka na onu slast nebo bolest a určuje ednání zvířete. K tomuto psychickému pochodu není žádného rozumového řemyšlení, žádné intelligence třeba.

Člověk uznává zodpovědnost ze svých činův, uznává jejich příčinu, vířata však ne. Intelligence znamená schopnost mysliti, abstrahovati, vořit všeobecné pojmy, o čemž u zvířat nemůže být řeči. Co Haacke e svém díle „Die Schöpfung des Menschen und seiner Ideale“ na lůkaz intelligence jistého druhu opic uvádí, jest lehce vysvětlitelným myslovou zkušeností. Podobně dokázala zkouška s chytrým Honzou der kluge Hans), že se u něho o rozumovém myšlení, o tvoření pojmů edá mluvit, jak dosvědčil známý professor berlínské university Karel Stumpf a jeho assistent Pfungst. Ze své vlastní zkušenosti uvádí podobný důkaz. Jsa důkladným znalcem jistých druhů mravenčích, požívá v tomto oboru veliké autority. Píše, že jistý druh mravenců (Formica) hová ve svých hnízdech malé broučky druhu „Lomechusa“ a „Atemeles“ a je živí; broučci tito vydávají ze sebe aromatickou šťávu, kterou mravenci s chutí lížou. Ale konec konců ničí tyto adoptované děti mravenců celé kolonie jejich. Kdyby měli mravenci skutečně rozum, byli by již uznali, že tito broučci jsou vlastně jejich nepřátelé a nepěstovali by jich. Schopnost abstrahovat jest duchovou schopností, protože se povznáší nad hmotný svět. Smyslové poznání dovede však jenom materielní předměty pojat, jak se smyslům jeví. Abstrahující rozum však odkrývá i vyšší všeobecné vztahy. Clověk má smysl pro pravdu, dobro a krásu, ale zvíře jenom pro to, co jeho smyslnosti hoví. Pravdu děl Ranke ve svém díle „Der Mensch“: „Der Mensch ist ein Gehirnwesen, das Tier ein Darmwesen.“

Toto třetí vydání Wasmannovy brošurky je rozšířeno o celou třetí kapitolu, v níž se uvádějí příklady ku kritickému posuzování zvířecí intelligence. J. VC.

Esquisse d'une histoire générale et comparée des philosophies médiévales, par *Picavet*. Paris. Alcan.

Zajímavo při tomto díle jest, že jeho autor není sám thomistou a přece přes některé nedostatky podal dle úsudkův odborníků práci dobrou, která prokáže výbornou službu thomistické filosofii, zvláště ve kruzích, kde pro ni bylo dosud malé porozumění. Jeť to laik a universitář a tu jeho dílo snáze pronikne tam, kam by kniha sebe výbornější, ale thomistou a k tomu snad i knězem psaná nikdy se nedostala. Tradicionelní filosofie jest mu význačným dílem v historii lidského myšlení a i hodna toho, aby vzdělanci a filosofové si jí povšimli. Středověká filosofie jest mu ovocem veliké civilisace, a specielně filosofie Tomášova, ač je tomuto služkou theologie, jest jí „ne aby jí bázlivě následovala nesouc své jho, nýbrž aby kráčela v před nesouc pochodeň".

V pravdě vzato, dílo Picavetovo není historií středověké filosofie, ani plánem této historie. Je to, chceme-li, řada pojednání, která nám označují různá stanoviska, jež třeba historikovi v této látce zaujmouti. 1. kapitola jedná o methodě, jíž třeba sledovati v historii filosofie: 2. kapitola jest nástin středověké civilisace, 4. kapitola vykládá vztahy filosofie a theologie za této periody. Historickou jest vlastně jen kapitola 3., kde autor přehlíží stručně posloupnost filosofův, kapitola 5. o učitelích, kteří inspirovali filosofii středověkou, kapitola 6., 7. a 8., v nichž jest líčen rozvoj filosofie v epoše Karla V. pak od 8.—13. století a konečně od 13.—18. století. Kapitola 9. jest věnována restauraci thomistické filosofie, jež byla v posledních letech podniknuta, a 10. kapitola zabývá se novějšími historiky středověké filosofie, jmenovitě Hauréauem[1]) a de Wulfem.[2]) Bibliografie je velmi bohatá, a stanovisko autorovo, „že nábožensky a syntetický duch je dominující charakter středověké filosofie", celkově vzato, správno. Hlavní chybou jeho jest, že Plotina činí hlavním učitelem středověkých filosofův. Plotinovi přikládá daleko větší vliv než Aristotelovi, opak toho, co dosud bylo za správné pokládáno. Ohlas to asi nové tendence, která formaci křesťanské víry přiděluje synkretismu židovských idei a hellenské vědy. Vliv hellenismu se pro autora shrnuje ve vlivu Plotinově. Nesprávnost této these byla mu také hned odbornými thomisty vytknuta a dokázána.

Proč se nestal autor stoupencem této tradicionelní filosofie, když ji tak chválí a vynáší? Tak táže se Comte Domet de Vorges, autor kritické historie scholastické metafysiky „Abrégé de Métaphysique". Odpověď lze snadno nalézti v díle samém a odpověď ta je typická pro

[1]) Histoire de la philosophie scolastique. Dílo i dnes přes mnohé nedostatky užitečné. Hauréau patří ke škole eklektické.

[2]) Histoire de la philosophie médiévale (1905, druhé vydání rozmnožené). Autor známý i jinými pracemi z tohoto oboru jest professorem na filosofickém Institutě v Lovani.

ıešní duchy. Tradicionelní filosofie je Picavetovi náboženská, směřuje ›tiž k organisaci pozemského života vzhledem k nesmrtelné budoucnosti, Picavet dává p'ednost něčemu jinému, totiž organisaci přítomného vota pro něj samý. Řeknete-li mu, píše de Vorges, že může bráti ı filofii cele ryzí, bez pomísení s theologií, odpoví vám, že v jejím ıkladě vždy lze cítiti náboženství; z jejího kamarádství s theologií ıstal jí jakýsi puch sakristie. V tom je Picavet dítětem své doby. ›de tří století žijeme, píše dále de Vorges, tendencí den ze dne všeobecnější, tendencí totiž věřiti jen tomu, co sami můžeme viděti a ımatati. Svěřiti se v jistých bodech soudu jiného, to zdá se býti nemesitelno novým generacím. Starý svět skončil v korrupci; nový, ıoderní svět, zdá se, že skončí pýchou.

Budoucí život, toť jedna z věcí, o níž nemůžeme rozhodnouti a ›uditi sami sebou, tu bylo třeba zjevení, které nám jej slibuje. Nuže, bychom potlačili jistě zjevení, bylo třeba, abychom potlačili Boha, nebo, ›kus Bůh existuje, zjevení jest možno. Poslední tři století byla skutečně ěnována těmto postupným eliminacím. Co ruin bylo však třeba proto ahromaditi! Bylo třeba potlačiti metafysiku, která studiem prvých ojmů vede přímo k Bohu. Proto vyhnána byla z koncertu věd. Bylo 'eba otřásti nejzákladnějšími axiomaty, a zvláště principem příčinnosti. ›ylo třeba naučiti rozum, aby pochyboval sám o sobě; nebo pokud jest ějaká jistota, jest možno přijíti k Bohu. A neměli všichni ti, kteří řispěli k těmto destrukcím, úmyslu, zničiti tím i křesťanskou víru? ›a skoro všichni tento úmysl měli, víry však nezničili; běh ideí ospěl však tam, kde teď jsme, totiž k tomu smutnému výsledku, že losofie není již věda, nýbrž pouhé robení systemů, kterým, jsou-li uchaplny, se tleská, ale příliš nevěří.

Picavet chce organisovati život na rozumu a zkušenosti. Můžeme šak s rozumem tak ochuzeným a oslabeným založiti nový řád, o který silujeme? Mravní řád více než každý jiný vyžaduje autority, která e všem bezděky vnucuje. Vášně jsou hotovy revoltovati každé chvíle. 'o postaví moderní rozum proti nim? Pouhé pravděpodobnosti. Jistý ıravní řád trvá ovšem ještě v naší společnosti, a sice mocí zvyku; le každým dnem drolí se z něho kaménekpo kaménku. A co potom? 'o jiného než anarchie, nebo toť opravdový logický výsledek dnešní ituace. Filosofové světa nezachrání.[1]) Tolik učí nás historie. Řečtí losofové byli lépe na tom než my; nemajíce strachu ze zjevení, ná ledovali prostě přirozeného rozumu. I oni nám zanechali theorie, které atří mezi nejlepší. A přece nemohli zastaviti korrupce antického světa! ı moderní filosofové nezastaví korrupce moderního světa! Třeba se jen :ol sebe ohlédnouti, abychom pravdivost těchto slov nahlédli. V pravdě. ›t důkaz pro pravdivost Zjevení, že, abychom mu unikli, musili jsme kleštiti také lidský rozum. Rozum filosofickými smyšlenkami nezmrzačený ždy Boha našel a najde.

---

[1]) O neschopnosti nové filosofie nahraditi náboženství viz perná, ale pravdivá slova e *Vychodilově* Apologii, II. 217.

Picavet, ve své nedůvěře k Církvi, nesplétá jen filosofie a theologie on splétá i filosofii a politiku; má totiž podezření, že thomismus vlastně jeho restaurace jest pokus vrátiti se k starému režimu! Výtky jež činí Církvi, byly již bezpočtukráte vyvráceny, nebo na pravou míru uvedeny. Je smutným zjevem, když takové věci čítati musíme i v dílech, které dělají nároky na nepředpojatost a nestrannost. Je přece filosof, universitní professor něco jiného, aspoň má býti, než redaktor nějakého liberalního nebo socialistického plátku!

Nekřesťanská ethika Spencerova a křesťanská ethika Tomáše ze Štítného a J. Komenského ve výchovu od prof. *Dr. Jos. Kachníka* je dílko, které každý přítel výchovu, křesťanského i protikřesťanského by si měl pročísti. Pro myslícího člověka jest již dávno zřejmou pravdou že na Spencerově filosofii pravá ethika vůbec vyrůsti nemůže, ježto jeho filosofie potlačujíc ve jménu experimentálních věd metafysiku stvořuje agnosticismus a agnosticismem potlačuje i hypothesu nějaké možné morálky. „Hlavní vadu nauky své Spencer nepřímo sám uznává pravě, že dosud je to jen mravouka relativní. Upřímněji a pravdivěji řečeno, není to mravouka žádná.“ (Vychodilova Apologie, II. 77.) Náhled cele správný! Chceme-li vůbec o morálce Spencerovské mluviti, musíme ji hledati v důsledcích jeho systemu, a tu najdeme pravou a skutečnou „Herrnmoral“. A za tu krásně děkujeme. Držme se morálky Tomášovy a Komenského, kteří stavěli na Bohu a jeho vůli, a ne na slabém a vrtkavém rozumu. Své vlasti a budoucím generacím tím prospějeme více než propagováním hesel přechodného, chvilkového systemu.

Spiritismus, napsal *J. Bělina.* Autor probírá po řadě různé theorie, které chtějí vysvětliti sem spadající zjevy, a žádná mu nevyhovuje. Jsouť tu mnohé zjevy, kterých přirozené síly nám vysvětliti nemohou, a proto třeba hledati jich vysvětlení výše, ve světě jiném a to ve světě nám ne přátelském, ale nepřátelském, u „otce lži“ Toť konkluse autorova. Můžeme býti třebas i jiného náhledu, ale přece nutno souhlasiti s Dr. Vychodilem, že ani vzdělaný theolog neubrání se dojmu, že tu děje se cosi zvláštního, čeho nelze si nevšimnout aneb zhola odbyti. (Apol., II. 372.) „Podstata věci není objasněna“ naše křesťanská nauka dovoluje nám hledati vysvětlení jistých zjevů v jiném světě, ale taktika doporučuje nám, abychom se na spiritismus dívali jako na psychologický problem, jej tak pojednávali a potírali Zkušenost dokázala mi — jsem též v kraji duchařův — že dali mnozí na to, slyšeli-li, že věda (to slovo působí kouzelně i u prostých lidí dnes!) tak neb onak o jich kouscích smýšlí a pod., než když se na ně šlo s ďáblem. Z ďábla nemají mnozí takového strachu, jako ze slova „zpátečník“. U duše věřící bude ovšem vše jinak. Obránce víry se vždy přizpůsobí individualitě a poměrům.

Vždy bude dobře, budeme-li s professorem Grassetem rozlišovat dvě skupiny sem spadajících zjevů: jedny, které jsou produkovány dotekem — a to je vědecký spiritismus — druhé, které jsou produkovány bez doteku (fakty jasnovidění, telepathie a pod.). Těchto

jevův učený professor nepopírá, jen konstatuje, že v dnešním stavu vědy existence těchto zjevů není ještě s dostatek dokázána. „Otázka perispritu, fluida, paprsků *Z* atd.... není ještě rozřešena nynější vědou, může však velmi dobře býti rozřešena vědou budoucí.“ Fakta konstatovaná a nepopíraná třeba studovati, možno, že nám v mnohém dají nahlédnouti za roušku, která nám dosud zahaluje fakta nevysvětlitelná. Grasset fakta „vědeckého spiritismu“ přiděluje polygonální aktivitě, nižšímu psychismu[1]) a potvrzuje svými výzkumy mínění, které i u nás mnozí s Vychodilem sdílejí: „Nestačiť na to pouze kategorie filosofické a theologické, nýbrž budou tu rozhodovati hlavně výzkumy pathologické a fysikální.“ (Apol., II. 372.) Tu třeba želeti i smrti spoluobjevitele radia, P. Curieho. Smrt přerušila ho v pracích zajímavých a důležitých. Poslední čas Curie podnikl v psychologickém Institutu celou řadu zkoumání o psychických silách, které vyřinovaly z medií, a zasvěcenci tvrdí (viz Revue des idées, 15. mai), že byl na cestě k sensačnímu objevu. Rozhodně možno očekávat, že věda nám na tomto tajemném poli leccos dosud nám nevysvětlitelného vysvětlí, ač jest jisto zase, že chybují ti, kteří myslí, že vysvětlí vše. Zastaví se u jisté hranice, ale i ta zastávka bude poučna pro ni a pro přisahající na ni svět. V čem? Z vědy mělo býti vypovězeno vše, co překračuje dosah fysických sil, studovaných v laboratořích! A hle! Zjevy dokonale konstatované zjevují světu vyšší, intelligentní energie, s nimiž hmota si neví rady.

Čeho žádají lidé na spiritismu? Odpovědi na ty nejpalčivější otázky lidského srdce: Co po smrti? Světlo na problem budoucnosti má tu býti vrženo, ta největší záhada má tu býti rozřešena. Bude? My o tom pochybujeme, a naši skepsi potvrzuje i předák spiritismu, známý Aksakoff, který také léta se spiritismem zabýval a v jeho zjeveních světla hledal a na konec doznal: „Rozřešení nepřišlo, naopak, všednost sdělení, mystifikující a lživý ráz u většiny těchto zjevů jen ztížily obtíže problemu.“ A přece lidé budou i na dále a snad dnes více než kdy jindy spěchati k tomuto pramenu, aby v něm hasili žízeň své zvědavosti. Zjevení jim dává odpověď jasnou a neklamnou; lidé dnešní však chtějí vše takořka hmatati, a proto, co Zjevení jim povídá, jim nepostačuje. Nechtějíce věřiti Pravdě, jdou, aby věřili „otci lži a jeho sluhům“. Než i zlo jest v rukou Tvůrce vždy k něčemu dobrému. Spiritismus roste takořka na posměch positivní vědě, a růst jeho jest Prozřetelnosti nástrojem proti hrubému materialismu. Duchové sami to jasně řekli: „Nesmrtelnost člověkova připuštěna ne jako článek víry, ale jako resultát osobní zkušenosti, je svorník náboženství budoucnosti.“ (Enseignements spiritualistes reçus par W. Stainton Moses, Paris, Leymarie, p. 181.[2]) Vystoupí bojovně, nepřátelsky i proti Církvi?

[1]) Viz nejnovější dílo Le psychisme inférieur«. (Bibliothèque de Philosophie expérimentale. Paris. Chevalier & Rivière, éditeurs. Cena 9 fr.) Na jiné sem spadající dílo *Grassetovo* »L'Hypnotisme et la Suggestion« bylo již upozorněno (viz Hlídku 1904 článek »Spiritismus a věda«). Dílo předem citované je pro psychologa nesmírně zajímavo. Partie o determinismu vůle, zodpovědnosti a p. si tu později ještě povšimneme.

[2]) Přeloženo z angličiny.

Jednotlivě vystupuje, ale jako celek? Carra de Vaux míní, že ne. Píše: „Ať již se jmenuje jakkoliv toto nové náboženství, theosofismu, nebo novobuddhismus nebo novognosticismus nebo spiritualismus, a a již docela zvrátí starý materialismus, nebo jej jen oslabí, nepostaví s pravděpodobně proti katolické církvi, jako snad proti nepříteli v prostředcích méně bohatému a méně hroznému.“ (Petites Religions d'Amérique p. 60.) Nesdílíme tohoto náhledu; jeť v očích našich spiritismus et cons nová forma boje odvěkého nepřítele člověka proti říši Kristově, a jeh lstivost a podnikavost neleká se ničeho. Zda zvítězí, jeť ovšem jin otázka! Bylot tolik jeho zbraní již v boji tom zlomeno a otupeno „Brány pekelné jí nepřemohou“, prorokoval její zakladatel, a jeho slov dosud vždy se osvědčilo. Že i tu se vyplní, je zcela jisto. V. Lankaš.

* *
*

E Sokol: **Kresby**. Z cest k novým obzorům 1898—1903. Knih moravských autorů sv. III. Nakl. „Revue moravsko-slezská“ v Mor. Ostravě 1906 Cena 2 K 40 h.

Osm črt vydáno tu v úhledné knížce, aby representovaly moravsk umění ve sbírce, která byla slibně zahájena Uhrovými „Kapitolami“ Obsahují několik historek o lásce, něco o podlomeném umělci, ale hlavn jsou cestovní a chtějí malovati přírodu. Ale nuda, bezměrná nuda van z nich od začátku až do konce. Všednost knihy, třeba autor rád se hon po zajímavostech (na př. Dissonanční akkordy, Odvrat, Podvečer atd.) kotví hlavně ve způsobu, jak hledí na přírodu, jak staví impressionistn malbu přírody přímo na hlavu. Chce-li býti delikátní, stává se pře mrštěnou, nehoráznou. Každou jemnůstku, kterou autor zpozorova utápí v přívalu nechutných slov. Samá posa, samá prázdná gesta, kter i jemu jistě kazila čistý požitek z krás, jež viděl. Vypravuje o krimmelských vodopádech — „o lásce vody se zemí“, začíná dokonce takto „Proč tak divný titul dávám skizze cestovní? Bohužel rád vžd o všem přemýšlím“ (sic!). Ke vší té dělanosti, násilnému stylisován obrazů přistupuje ještě i nečeský sloh, hemžící se nepřirozenými slovosledy a spoustou novotvarů nikterak zdařilých.

Jan L. Brokeš: **Spád.** Hra o čtyřech dramatických episodách. (Lamormain Ballada blázna. Pohádka o krásné kněžně. Noc sv. Rocha.) Nakladate Edvard Leschinger v Praze 1907 (?). Cena 1 K.

Básník předesílá úvodem ke svému romantickému dramatu mott ze Stendhala a Baudelaira, aby naznačil svoje názory o romantismu a podepřel je autoritami. Přece bude však sotva kdo, aby neviděl práv na divokém, zbujnělém romantismu této práce jeho přežilost.

Ve vzkypělých scenách dokonává před námi starý rod aristokratický který naplnil míru nepravosti. Není jediné neřesti, jíž by nebyl po třísněn, od všední denní nespravedlivosti až po nejhnusnější krvesmilstv a bratrovraždu; a tento degenerovaný element zaniká, aby ustoupi obrozenému, novému životu. Sepnouti výjevy fantastické, až groteskn v napínavé drama, dodati jim opravdovosti a smyslu, k tomu byl

otřeba tvůrčí síly nemalé. Nebylo jí plýtváno nadarmo? Ze zkušeností, teré autor z onoho ovzduší dává na jevo, bylo by lze odvoditi závěry problemům dnešní společnosti, bořící se a znova se tvořící, ale těm rávě se autor vyhnul. Neřekl, co říci měl, snad i chtěl.

dolf Červinka: **Napadal první sníh**... Verše. Nakl. Edvard Leschinger v Praze 1907 (?). Cena 1 K.

Divný titul knihy nemá v sobě nic jinotajného. Z obsahu knihy ikterak nevidět, že by značila nějaké rozhraní v životě autorově, emuž sníh snad zavál minulost nebo cesty do budoucna. Básník jen ovídá na sebe ve způsobných verších, kterak ubíjí boží čas, kterého á dle všeho velmi mnoho. Jeden oddíl knihy, ale ten menší, nazvaný Mrtvé dálky", tvoří několik vzpomínek a obrázků z domova; jádro est v díle druhém „o životě a lásce", ale ne snad nějaké súčtování, ýbrž i dále chuť milenky hledat a zas je opouštět, tančit na plesích zase nad tím vším sentimentálně se zamýšlet. Že je to vše podáno kromně, nevtíravě, výrazem uhlazeným a harmonickým, je předností nak málo významné knížky.

arel J. Zákoucký: **Vzpomínky z mládí.** Povídky delší i kratší. Illustroval J. Marek. — *Jan Milota:* **Na úsvitě zlatého mládí.** Povídky. Illustroval K. L. Tůma. První Obrázková knihovna pro českou mládež. Ročn. XVI. č. 6—10. Nakl. Alois Šašek ve Velkém Meziříčí.

Hlasy volající po povznesení dětské literatury množí se denně. estačí dnes, aby kniha pro děti byla jen mravně bezzávadná, aby ěla ušlechtilou tendenci vzdělavací. Po knize dětské žádá se všeranná dokonalost umělecká, v měřítku ještě přísnějším než jinde, rotože jest určena pro duše vnímavé, u nichž první dojmy umělecké anechávají stopy na celý život. Uvedené dvě knížky vyhovují pouze ohledu prvním. Jsou to nezávadné povídečky, s dobrou pointou mravní, le nečiní zajisté nároků na klassifikaci umělecké tvorby. Mohly by nad u dítek i velmi dobře působiti, jen kdyby nebylo z věcí, které ětem dnes do rukou se dávají, podobných, ba stejných, opakujících se ak nesmírně mnoho. Neliší se ničím osobitým ani tyto dvě od sebe, ni od jiných, kterých již desítky vyšly v téže knihovně i jiných. ěkolik nedokonalých obrázků, kterými jsou povídky doprovázeny, ůsobí při dnešní vysoké dokonalosti reprodukční spíše rušivě než mělecky. -F-

Ze života náboženského.

Otázka o opravě zákona manželského tentokrát v právnick výboru pochována. Referentem návrhu byl německý nacionál Tsch pověstný z affair Wolfových, sám ve své rodině nešťastným manželstv (dcery své) postižený. Menšina právního výboru navrhla zrušení asp § 111. o nerozvížitelnosti sňatku manželů katolických. Referent r doufal, že tento parlament ještě vyřídí reformu celou, ale budoucí vyřídit prý musí, poněvadž z rovného práva vzešlý musí i v manž ském právě prohlásit se pro rovné právo všech před zákonem státní A dnes pro katolíky platí jiný zákon než pro nekatolíky, vlivem círk A dnešní parlament mohl by prý aspoň samo škrtnutí § 111. prové Tím by katolíci mohli po rozvedeném manželství vstoupiti v nový b pouze občanský sňatek, nebo ve sňatek i církevní v některé r katolické církvi.

Na zrušení § 63., jehož se domáhají církevní reformisté (o možno sňatku kněží a řeholníků) zatím v návrhu subkomitétu právního výbo řeči nebylo. Ten by byl pojat jenom až do té širší reformy celé práva manželského. Zatím právě projednáván jeden případ tako v Praze, kde soud zemský prohlásil podle § 63. neplatným manželst bývalého „milosrdného bratra“, který přestoupil ku starokatolíkům od faráře Dra. Išky byl proti právu občanskému sezdán. Nepla manželé se odvolali a chtějí vésti svou věc až k nejvyšším instanci Jinak rozhodl pražský soud zemský roku 1876, kdy uznal za plat manželství katolického kněze, který přestoupil k protestantství. P přestal býti duchovním a § 63. se na něho nevztahuje. Tento liberal výklad stává se však nemožným u řeholního bratra se slavnými slib Civilní úřady jak známo dovolily před nedávnem také jistému kně a řeholníku ve Štyrsku sňatek civilní — zcela proti znění § 63. Sej tedy na smýšlení úředníků. Všeobecně však jest § 63. dosud přehrad sňatkům bývalých kněží katolických.

Také jiný útok z německé nacionální strany vyšlý odražen, volební komisi totiž, kde zamítnuty tři návrhy na obmezení volební agitační svobody kněží. Jmenovitě tak zvaný „Kanzelparagraf“ z kultu ního boje německého let 70tých vzbudil největší odpor. Útok odraž hlavně tím důvodem, že nejde obmezovat pouze jeden stav v agita volební, dokud všem ostatním (vyjma jediné vojsko, jež však vůb nevolí) se ponechává úplná svoboda.

*

Na přetřes dostala se záležitost dělení diecesí v Čechách. Útoče při tom na předsedu „zemské jednoty českého duchovenstva“, že jednota protestovala proti trhání Čech, sám nyní souhlasí s rozhraničení diecesí podle národnosti. Napadený však dovozoval, že mínil a mlu jen o zřizování nových diecesí v Čechách, jichž rozhodně jest potřeb To jest ovšem jisto, že zřízení nových diecesí by šlo pokud mož podle národnostních hranic. Tomu by se nedalo vyhnout. Církev

iak nejsou dovoleny zvláštní diecese pro Čechy a zvláštní pro Němce. írkev stojí dosud všude na obvodě territorialním, vyjímá pouze různý ořad, nikdy však různé národnosti na témže territoriu ve dvě či více ecesí. První průlom do tohoto systemu žádají si Poláci v Americe a ›bylo jim vyhověno v tom smyslu, jak chtěli. Že by tento system rávy církevní byl opuštěn v Čechách, o tom nemůže býti ani řeči. árodnostní rozhraničení podle území neznamená však ještě rozdělení ecesí na čistě české a čistě německé. V našich zemích to vůbec jest ımožno. Může býti farnost jednotlivá čistě českou a čistě německou; může míti výlučný národní charakter — ovšem jen officielní, a snad církevní správa tento charakter může hájiti. Ale diecese už takové ýlučnosti nepřipouští. Tam by bylo zbytečno trvati na ní. Protože ficielní jednání diecese ad intra i ad extra jest latinské (anebo řídí podáním).

*

Zvláštností byla nedávná náboženská konference dvou směrů Hradci Králové: katolíků — vlastně kněží a realistických intelligentů. řebas výsledek její neuspokojil žádnou stranu, vlastně obě byly spojeny, neboť obě tvrdily, že mravní vítězství bylo na jejich straně, ece už sama možnost takové debaty jest pokrokem našeho života. končila sice osobními věcmi a rozladěním, tedy tak, jak to „nepokrokově“ osud končívalo ve všech těch našich politických a náboženských ropřích. Ale dojde-li kdy k nové podobné konferenci, bude asi možná tohoto se vyvarovati. Jen se obě strany už napřed musí vzdáti yšlenky vítězství a porážky ať mravní ať fysické. Neboť není možná přece rozumně mysliti — že možno jednou jedinou přednáškou a ebatou zvrátiti intelligentnímu člověku celé jeho dosavadní přesvědčení. brátiti tu či onu stranu, to nesmí býti vůbec ani cílem, ale ani tajným áním. Prvním a jediným cílem takových konferencí by mohlo býti - naučit se ctíti se navzájem, klidně hovořiti o sporných věcech, octivě a opravdově se vmýšleti ve stanovisko protivníkovo, chápati jej ìbec. Neboť toho všeho my vůbec dosud neumíme. Proto všecky naše oje stran, proudů a směrů vypadají tak smutně a odporně!

*

Francouzská „rozluka“ opět přijala mírnější formu. Nová vláda ıla katolíkům novou lhůtu ku tvoření spolků podle zákona do dne roka od 11. prosince počínajíc. Zatím chce spravovati jmění církevní tom směru, aby bylo schopno vyhověti svému určení náboženskoıltovému. Tedy na př. z fundací postará se o sloužení záduší, z neovitého jmění příjmy vázané na jisté úkony bude přiměřeně rozělovat. Budov ovšem zatím použije podle potřeby. Tak na př. palác cibiskupský v Paříži už určen jest na to, aby se v něm usídlilo ové ministerstvo práce.

Socialisté a radikáli francouzští všecku vinu a odium nesmířitelnosti kají na Řím. Tak zajímavý jest úryvek z ohnivé řeči nevyrovnatelho řečníka sněmovny francouzské socialisty Jaurèsa, který pravil:) kdyby církev skutečně sledovala pouze idealní cíle, jak sama

praví; kdyby jí milým byl pouze duchovní svět jejích dítek, kdyby nesnažila se upevňovati svou moc pomocí násilí, pomocí koncentrace ve svých rukách všech pramenů moci světské; kdyby nebyla zkažena úlohou tyrana, jakou hrála tak dlouho z dovolení světské moci — s jakou by to ona radostí musila uvítati tento zákon, který jí dovoluje odtrhnouti se od politických a socialních sil minulosti a zaříditi společenství mezi sebou a dvěma největšími silami přítomnosti — vědou a demokracií. O kdybyste vy dosud měli důvěru v sebe a v pravdivost svých zásad, v božské bezesmrtí vašich nadějí, vy byste se nebáli toho společenství a církev by řekla duším: Vaši učenci postavili zákon evoluce ale tou měrou jakou hlouběji vnikají v tento zákon, nuceni jsou vyznati, že každý okamžik evoluce přináší něco nového, že pod náočnou nepřetržeností této evoluce skrývá se jakási stálá síla tvořivá — síla objevu, revoluce...“

„A k těmto dítkám revoluce, které od ní všeho očekávají, církev měla by se obrátit těmito slovy: Já církev čekám vás k sobě hned příští den po socialní revoluci, čekám vás i v tom případě, že revoluce ta splní všecky vaše sny o spravedlivosti; a právě v tom případě vás čekám, kdy tyto vaše sny se uskuteční! Neboť tehdy právě budete s to, abyste se ještě silněji přesvědčili o těsnosti lidského života neboť zkusíte už vše, čeho vám život může poskytnouti, a nebude naděje nesplněné před vámi. Tak tedy pracujte, proletáři, pracujte a budujte o své budoucnosti! Já církev čekám Vás hned příští den po revoluci neboť i v nejširším a nejhlubším kommunismě pozůstane ještě těsnota egoismu a temnota neproniknutelnosti v sebe zamknutých duší. Zůstane i potom ještě veliký individualista — smrt, zavírající účet každého zvláště a jednotlivě a rozbíjející formy lidské socialní solidarnosti A potom já církev přijdu a řeknu k vám: Za touto strašnou katastrofou za těmi zdánlivými stíny já jsem připravila pro vás rozsáhlý svět připravila vzkříšení lidských solidarit. A souhlasně s vaší naukou tvrdící že život přírody spočívá ve věčném zdokonalování forem, já církev jsem se vynasnažila připravit vám formu nejdokonalejší, jaká dovrší celý ten proces vašeho vývoje k dokonalosti. Pracujte i vy svým dílem o svém zdokonalení, já církev nebudu již bičovati to vzdouvající se moře demokracie, nebudu se snažit, abych spoutala v nehybnost ten ocean vzdouvaný větrem, který jest dechem Boha, jak mluví o tom dávné svaté knihy.

Ejhle, to by měla říci vaše církev! A co ona mluví zatím? Vynáší anathema nad křesťanskou demokracií italskou, nad všemi snahami za osvobozením člověka nad všelikým dechem života...“

Říkával prý insbrucký professor jesuita Jungmann: „Všecko kazatelské umění nám zkazili Francouzi.“ Byli totiž odjakživa mistři hlučné frase, prázdné, třebas uchvacující retoriky. Podle nich jest i přední socialistický kazatel Francie uzpůsoben.

*

Na tyto chyby kazatelské jmenovitě v řečech marianských poukazuje v „Katholiku“ licenciat F. N. Euger. Marianská kázaní jsou

nejhorší ze všech v celé homiletice, a to z těch důvodů: beze vší kritiky citují se věci staré tradice ať pravé ať apokryfické; výroky otců zvracejí se v jednostranný výklad a smysl; myšlenkám a výrokům svatých otců dává se násilný smysl, necituje se z první ruky, a z desáté ruky citované už mnohokrát převrácené místo se znovu převrací. Citují se místa orientalní, obrazná, která mají pochopení před orientalním posluchačstvem, ale u nás nejsou na místě; jinou chybou jest nerozvážné používání míst, které jen sensu accomodatitio církev nebo otcové na Marii Pannu vztahují; co se hodí pro cit vzplanulý do básně a ritu, to se nehodí do kázaní, které jest poučením; chybuje se tím, že právě pravdy Písma a Otců průkazné pro Marii Pannu se málo využitkují, za to hojně se používá spisů visionářských; málo se dbá v kázaních vztahu ku Kristu, a přece všecka chvála Marie může jen od Krista vycházeti a z něho prýštiti; chybou kázaní jest nesprávné vyličování stanoviska, jaké Maria Panna zaujímá v díle vykoupení našeho; i tu jest mnoho nadsázky, přemnoho nedoloženého a nejasného. Třeba s pečlivostí stopovati vše to, co historické bádání mužů katolických nepodezřelých osvětlí — všimnouti si tudíž i objevů historie o původu domku v Loretě, o původu růžence, a buď to vůbec pominouti mlčením, buď nových těch objevů se přidržeti. Podobně při vychvalování poutních míst varovati se všeliké nadsázky. Vůbec přehánění je tu velmi snadným scestím a obyčejem u marianských kázaní i ve chvalách světců i světic. A přece každá řeč má vyzníti v heslo: ut Christus formetur in cordibus.

*

Ve „Stimmen aus Maria-Laach“ J. Blötzl popisuje poměr pohanských mysterií k prvnímu křesťanství. Staví tu možný a připustitelný vliv jejich proti přehánění srovnávací theologie, jakož i proti modernisujícím. S této strany proti Harnackovi, s oné proti Pfleidererovi. Ani moderně stylisovaný Kristus, ale ani vědecky rozleptaný zjev doby své!

*

Fogazzaro podrobiv se soudu kongregace, projevil ducha eminentně katolického a spolu i ukázal, že duch jeho „Světce“ mu není cizí. Byv tázán jedním ze svých přátel „po motivech svého podrobení“, odpověděl mu takto: „Dříve než jsem se rozhodl, tázal jsem se, co dělal by můj Světec v podobném případě. Světec by se byl podrobil, a já se podrobil též.“ Podrobení Fogazzarovo bylo tudíž pokračování skutky onoho ducha, v němž psal, byl to jako poslední obraz téhož dramatu. (Demain 24. Août.)

*

Protestantismus žije jen tím, co má v sobě katolického, a pak tím, že je tu katolicismus, proti němuž může protestovati. M. Legendre dobře proto píše v Revue catholique des Eglises (1906): „Kdyby náboženství bylo věcí spekulace, nebylo by nemožno, aby protestantismus měl pravdu; bylo by pravděpodobno, že po dlouhé době by se jí přiblížil. Poněvadž však náboženství jest otázka životní, protestantismus nemůže míti pravdy; a i kdyby dokázal (jak, ovšem nechápeme!), že

katolicismus má nepravdu, zničil by sám sebe, dříve než by dokončil svou demonstraci.“

*

Náboženství tak potřebujeme jako vzduchu k dýchání, řekl u nás kdesi kdosi, a proto se stará, osvědčená náboženství boří a nová jen slibují. Cítí se to více a více, že tato cesta je scestí, zkáza a ne spása, zvláště, když se nám předkládají takové náhražky, jako je nové náboženství, které Prevost vykládá v Revue philosophique (1906). Jaké je to nové jeho náboženství? Hodné filosofa agnostika: náboženství pochyby! Dle Prevosta, všechna náboženství jsou lidské vynálezy. Definovati nekonečno, zdá se mu, že je tak absurdno, jako je uraziti; předváděti jest, jak to činí Migel Angelo v rysech starce, je směšno. Potírati však náboženství přece nesmíme; bylať náboženství v jistých dobách elementem pokroku; ona to byla, která rozvila v mnoha generacích cit dobroty a jim skytala štěstí a spokojenost. Potírati ho tudíž nesmíme, ale překročiti je musíme. Rozumové pochybování jest dnes velký nástroj pokroku; toho se třeba držet, ale ne v něm utonout! [V takovém živlu těžko neutonouti!] Jistě prý ve světě jest jakási síla; nazýváme ji duší. Tato síla se stálé rozvíjí a zdokonaluje. Jak, na tom prý nezáleží! A v této myšlence jest, dle Prevosta, dostatečný motiv náboženského nadšení! Pochybujeme na základě denní zkušenosti a jen i nepatrné znalosti lidského srdce, která, jak se zdá, autorovi schází. Pochybování, o tom není sporu, jest často nástrojem pokroku, ale vždy jen za tou podmínkou, abychom co možno nejdříve z něho vykročili a na solidní půdu zase vstoupili. Výtky jeho náboženstvím, a zvláště katolickému náboženství, ukazují, že jsou tito kritici náboženští o všem možném informováni, jen ne o katolicismu. Katolická filosofie nikdy nechtěla definovati přímo a výstižně nekonečna; i ona má svůj jistý druh agnosticismu. A chce-li již někdo posuzovati nějaké náboženství, pak je třeba, aby to činil dle idey, kterou si o něm tvoří myslitelé, kteří je vyznávají, a ne dle obrazné řeči, které nutně užívají jeho propagatoři.

*

Morálku na sociologii založiti a vybudovati, toť jak čtenáři naši vědí, snaha školy Durkheimovy. Belot, také jeden z těch, kteří chtějí sekularisovati morálku, podotýká k této snaze (viz Revue de Métaphysique, 1905), a to zcela oprávněně, že sociologie nemůže poskytnouti trvalé base morálce, neboť tolik bylo a jest i dnes jisto, že socialní morálka nemá konstantních zákonův. Působí-li na mínění, působí mínění zase na ni. Morálka se tu netvoří, morálka se tu děje: stačí prý, aby v každém okamžiku byla tím, čeho třeba, aby společnost existovala. Ostatně morálka, dle mínění Levy Brühlova, není vědou; všechny obecné formule, jak bylo již i tu na to poukázáno, které se v ní předkládají, jsou chybny, sám princip dokonalosti, neobsahuje altruismu, jest nedostatečen. Toho mínění jest i Durkheim. Naše morálka, dí, jest morálka partikulární, opírající se o typ lidstva, který přísluší jen křesťanskému západu. Ještě radikálnějším jest J. Truc. (Revue philo-

sophique, 1905.) V jeho očích morální svědomí, toť čirá iluse. Ti jsou nedůsledni — a v tom má pravdu — kteří popírajíce svobodné vůle, podržují zodpovědnost. Vědomí dosvědčuje nám jen jedno, a to naši přítomnost aktu. Zodpovědnost není fakt intimního vědomí. Společnost ukládá jisté umluvené restrikce a z nich dělají se pak přirozené zákony. Svědky faktů, které se v nás odehrávají, máme za jich činitele; toť hyperesthesie sensibility. Jednáme a bezpochyby budeme i stále jednati jako mravní bytosti; jest dobře proto, aspoň věděti, že jsme podváděni! Také pokrok, že ano! Ale ty konce! Některé absurdní a zhoubné důsledky se již ukazují. Tak — v prostředí, kde podobné idey vládnou, něco zcela přirozeného — Lalande (Revue de Metaphysique, 1905) dí, že rodičové nemají práva, aby vnucovali svým dětem své mravní a náboženské idey. Toť bylo by prý násilně je šiditi, a stát proto musí všemožně se o to starati, aby zajistil těmto maličkým právo, nemíti žádného přesvědčení! Nejlepší je nechat růsti jako divochy, a i to je málo, neboť i ti přebírají klamy svých předkův. Co ti lidé ještě vše k zdivočení, pardon! k umravnění lidstva nevymyslí!

*

Nikoli za účelem apologetickým, nýbrž pouze jakožto kuriosum z moderní přírodovědy uvádíme, čeho dočítáme se v díle nevěrce-biologa F. le Danteca „La lutte universelle“ v úvodě: „Otázka o přenosnosti vlastností těles nabývá největší důležitosti, běží-li o colloidy; tato důležitost zvětšuje se ještě o praktickou cenu v serotherapiích přenášejících zdraví jednoho individua na druhé. Možno ostatně konstatovati, že přenosnost téhož řádu byla již vynalezena na př. u křesťanských spiritualistův. Kněz, který kropí předmět posvěcenou vodou, přenáší naň benedikce, které inherují vodě; kapka lourdské vody přenáší na celý sud vody své zázračné vlastnosti, a ukazuje se tak obdařena nevyčerpatelnými silami jako diastase. Jest zajímavo nalézti ve známých vírách takořka tušení moderních objevů vědy“ (p. 16). Tato otázka o přenosnosti sil tvoří nejdůležitější kapitolu celého díla.

*

Angličtí katolíci měli svou výroční konferenci, jak říkají svým sjezdům, v září v Brightoně, v městě většinou evangelickém s malým počtem katolíků. Proto letoší konference po stránce manifestační zůstala za předešlými. Na sjezdě však zastoupena byla nejskvělejší jména katolické Anglie. Na sjezdě o lesk jeho nemálo se přičinil pastor anglikánský, ritualista Frank Cable. — Anglikáni měli počátkem října sjezd v Barrow; jednáno na něm o palčivých otázkách dne: o školním zákoně, o disciplině kněžské, to jest, jak je odvésti od ritualismu, o opravě „prayer-booku“ (ritualní knihy a katechismu), o socialní a politické působnosti církve anglikánské. Biskup Gore doznal, že protestantská církev anglikánská vlastně je církví bohatých, od níž chudobní se odcizují. Vyzýval proto k tomu, aby si všímáno bylo více záležitostí chudého lidu. Jakož vůbec usneseno zabývati se politikou a vstoupiti na kolbiště boje strannického. Přiměla je k tomu nepříjemná situace, jaká jim způsobena školním zákonem.

Ruská vláda radila se počátkem listopadu o uznání sekty mariavitů. A přiznala jí právo svobodného vyznávání a hlásání nauky. Zatím však už sekta této svobody asi dlouho užívat nebude. Odřeknuto však sektě jakékoliv právo na chrámy katolické. Chrám v obci sebe více mariavitské musí odevzdán býti katolíkům. Mariavité tedy si musejí pořizovat své chrámy. O kostely pak byly dosud největší boje mezi mariavity a katolíky v každé obci. Za pomoci úřadů počínají teď kostely a fary vyklizovat a odevzdávat katolíkům. Kostely i fary jsou ovšem vypleněny!

*

Lvovská „Niva“ vytýká význam pouti do Svaté země, jakou s rusínským lidem letos uspořádal arcibiskup Šeptyćkyj. Nadšení před poutí i po pouti bylo veliké. Pro kněžstvo, intelligenci i lid to znamená oživení víry a povzbuzení citu náboženského. Radost, jaká z výsledku pouti mezi lidem pocítěna, tím vydatněji lid přivede a přimkne ku pořadatelstvu pouti a k církvi, a to tím spíše, že radikáli a socialisté neprozřetelným snižováním a útoky na poutníky lid v samé duši urazili a rozezlili.

*

Pokrokoví kněží ruští stěžují si opět na to, že jak výnosy tak soukromými hovory, hrozbami, výtkami a nemilostí nuceni jsou od biskupů a konsistoří, aby činni byli a pracovali pro reakcionářskou stranu „svazu ruského lidu“. V ten smysl vyznívá na konec každé nařízení shora, i kdyby mělo sebe nevinnější obsah a znění.

Proto též listy pokrokové poukazují na to, že ruská církev stále víc a víc odcizuje se národu, stále víc a víc sama sebe ničí. Život jde jinou stranou a církev též jinou. Těleso církevní je mrtvé a neschopné nového života. Snahy reformatorů ruských jsou marny. Nevlejí církvi nového života. Snaha obnovit církev rovna je snaze rozpoltit ruskou církev velikou haeresí na dvě zcela různorodé části — jednu jdoucí po staré své historické tradici, druhou slitou s životem, jím zamítanou, ale spolu jej prosvěcující. — Je to známé nepříznivé proroctví všech liberálů ve všech zemích. — Jsou vždy škarohlídové v církevních záležitostech.

Za to liberalní i nové kněžské listy stejně vrhají se na mnišstvo, jako jediný starý, nehybný bod, jenž ve víru všech živlů nereformuje se a netouží po nápravě ani v duchu starém, tím méně v duchu novém. Život náboženský a ascetický v klášteřích hluboko stojí pod životem světských lidí, mniši nenesou trampot a práce světského kněžstva a přece jest jim jak od duchovní, tak od světské vrchnosti nadržováno. Co by mělo srdce i duši dnešního uštvaného člověka povznášet — pohled na život klášterní, to šíří prý dnes na Rusi spíše mrtvolný zápach a kazí svými morovými výpary atmosferu daleko široko kol sebe — naříká „Cerk. Obščestvennaja Žizň“. (Círk. spol. Živ.)

*

Bulharská církev bude na rok 7. května (20.) slaviti tisíciletí křestu bulharského — vlastně smrti cara Borisa, jenž tak jako moravský

Rostislav věrověsty Cyrilla a Methoda povolal a celý národ pokřtíti dal. O křesťanství Slovanů však jsou zprávy z Macedonie už v 7. století — o dvě stě let před tím už byly diecese mezi slověnským lidem.

Patriarchie cařihradská dosud se nemůže utišit nad nebezpečím, jež jí hrozí z rozbití řecké organisace církevní v Bulharsku. Dovolává se pomoci Turecka, pomoci vyslanců, zvláště Německa, Anglie, Francie. Nejvíce ji bolí, že vždy věrní pomocníci Řeků Angličané tentokrát jsou na straně Bulharska. Ba i hlavní jednatel společenství řecko-anglikanského, biskup Gibraltarský, třebas uznával ukrutnost bouří bulharských, vinu svádí na řecké násilí církevní v Macedonii. A tak, stěžoval si patriarcha Joachim III vyslanci patriarchy alexandrinského archimandritovi Kalimachovi, všecko opustilo Řeky, všichni dávní přátelé jejich.

A Porta prý jest ochotna jmenovat v Macedonii nové bulharské biskupy, tak že i jižní Macedonie, o niž zvláště se vedl boj, bude pobulhařena. A Rumunsko se domáhá též jednoho metropolity, který by roztroušené Kucovlachy spojil v jednu diecesi, a tak znovu na 100 tisíc oveček odvedl řecké církvi. Ba Porta snad dokonce svolí i k tomu, aby exarcha bulharský v Cařihradě zařídil se jako pravá hlava autokefalné církve a obklopil se synodem biskupů a smíšenou radou (z biskupů a laiků). Patriarcha ujišťoval, on že vždy byl proti tomu, aby se násilně postupovalo proti Bulharům, nebyl ani pro vyhlášení církve bulharské za schismatickou, ale šovinisté v radě a synodě církev řeckou na ty cesty prý vtlačili, že jest dnes všude nenáviděnou a ode všech opuštěnou.

Ba Porta dokonce trvá na svém výnosu, jímž čtyři biskupové řečtí v Macedonii musí se vzdáti svého místa, protože zřejmě nadržovali četám. Synod je všelijak chtěl uhájiti. Ale Porta poručila svým úřadům, aby nesesazené biskupy ignorovali a s nimi nijakých úředních styků nezaváděli.

Protiřecká akce v Bulharsku způsobila, že stále některé obce a někteří duchovní přestupují k bulharské církvi. Ty totiž, které národně nikdy řeckými nebyly, ale jen z konservatismu přidržovaly se starší organisace církevní.

Věda a umění.

Koncert filharmonického spolku Besedy Brněnské, dne 4. listopadu 1906 pořádaný, byl důležitou událostí hudebního života našeho. Celý pořad jeho sehrálo proslulé „Ševčíkovo kvartetto“ (pánové B. Lhotský, F. Procházka, J. Moravec a B. Váška). O znamenitém tomto sdružení uměleckém referoval jsem již v „Hlídce“ zevrubně u příležitosti prvého jeho vystoupení v Klubu přátel umění v Brně dne 27. ledna 1906. Nadějní virtuosové nesrovnatelně dokonalou interpretací v pravdě uchvátili tentokráte i nejširší obecenstvo a docílili opět pronikavého úspěchu.

Skladby jimi sehrané byly: harmonicky a myšlenkově bohatý kvartett Dvořákův z As dur op. 105, Novákův II. kvartett z D-dur op. 35 a Griegův náladovou zvukomalbou vynikající kvartett z G-moll op. 27.

Vrcholem pořadu bylo ovšem nové dílo Novákovo. (Poprvé veřejně sehráno v Berlíně dne 24. října 1905 bývalým kvartettem Heroldovým.)

Novákovo umění, vyšedší z hudby národní, kráčelo po nových stezkách bez nejmenších ústupků širšímu obecenstvu stále v před za cílem samostatného výrazu a charakteru, až druhým kvartettem stanulo na výši mistrovské ucelenosti a svéraznosti.

Skladba odlišuje se svým dvouvětím od obvyklé formy. „Fuga“ prvé věty — largo misterioso — má mystický vzlet silného poetického vznětu. Druhá věta, nazvaná „fantasie“, s třemi různými tempy, jest klidnější, ale účinné zpěvné myšlenky, jíž probleskují jiskry ironie a humoru, až na konec vše vyzní tajemným tonem fugovaného larga prvé věty a uhasne ve výškách flageoletů.

Se znamenitým úspěchem koncertu mohou býti plně spokojeni Filharmonická beseda i umělecký její vůdce pan ředitel Reissig, jenž své záslužné snahy o šíření poznatků vynikající tvorby hudební vůbec a velikého umění Novákova zvlášť uplatnil znovu co nejlépe.

*

Národní divadlo v Brně. V opeře byl minulý měsíc celkem chudý. Referát omezuje se na z dřívějška dobře známou i obehranou „Pikovou dámu“ Čajkovského. Zařadění této zpěvohry do repertoiru přijde ovšem divadelní pokladně a širšímu obecenstvu vždycky vhod. Po stránce umělecké bývalo by však opětné vypravení „Eugena Oněgina“, nejzralejšího a nejvýznamnějšího díla Petra Iljiče, skutkem záslužnějším. Čajkovský sám si sice na „Pikové dámě“ velmi zakládal — v dopise ze dne 19. dubna 1890 z Říma příznivci velkoknížeti Konstatinu Konstantinoviči zaslaném vyznává, že pokládá toto (tehda právě dokončené) dílo za svůj výtvor nejlepší. Ale dnes není sporu, že zpěvohra ta uměleckou hodnotou stojí dosti nízko. Ostatně sláva Čajkovského, jež za živa a prvá léta po smrti jeho hraničila až na fetišismus, postupem doby drahně vybledla. Cituji v té příčině slova

velikého komponisty a spisovatele francouzského Alfreda Bruneau: „Přes typické znaky Čajkovského hudby: nevyčerpatelnou plnost, brillantní lehkost a často velmi pathetickou výmluvnost, které dílu jeho jistou cenu poskytují, zdá se mi toto býti zasvěceno rychlému zániku, neboť budoucnost otvírá se jen před uměním pokroku a pravdy."

Opera, již dirigoval kapelník p. Hrazdira, vypravena byla pečlivě. V rámci zdařilého provedení celkového vynikli krásnými a promyšlenými výkony dámy Svobodová a Pivoňková a pan Doubravský. Režie páně Aschenbrennerova rovněž zasluhuje chvály.

Poznámku správě divadelní. Bilance operní za prvých osm týdnů nové sesony musí býti nazvána smutnou, uváží-li se jen ta okolnost, že dosud vypravena byla jediná novinka — Dvořákův „Jakobín". Výkonnosti opernímu souboru a pohyblivosti repertoiru zpěvohernímu neupírám. Hráno dost a dost. Až do dnes (23. listopadu) bylo provedeno ze 56 her ve 23 představeních 11 pravím jedenáct oper. Ale — až na Janáčkovu „Pastorkyni" a Dvořákova „Jakobína" — vesměs dobře známých a obehraných. Dodám-li, že tak zvaná „nová studování" po zkušenostech doby poslední jsou diskreditována, že Smetanovy opery hrají se letos skoro jen v neděli a ve svátek (ze 7 představení jen 2 ve všední dny), a to ještě dosti prostředně, a že operetta, genre vyloučený z oboru skutečného umění, se těší letos hned na počátku sesony zvláštní přízni, pak myslím, že appell můj k správě divadelní o nápravu jest oprávněn.

Což nepovznese se naše opera nikdy k cílům vyšším, plodnějším?

Jan Kakš.

Činohra. Nově nastudovány Ibsenovy „Příšery" a Shakespeareovo „Zkrocení zlé ženy".

„Příšery" (správněji „Strašidla") jsou nejútočnějším dramatem Ibsenovým, dramatem strašlivého manželství, jehož viny mstí se na dítěti, útočícím na staré předsudky silně a bezohledně, tak že vyvolalo kdysi bouři odporu. Snad právě že ťalo do živého vředu společnosti. Jest plno dnes často citovaných invektiv na panující morálku, chce očistu života, odvahu ke štěstí bez ohledu na okolí a úsudek bližních.

Úloha paralytika Osvalda náležela k parádním rollím slaveného italského herce E. Zacconiho, který ji hrával (také v Praze 1897) krajně naturalisticky, tak jak ji nastudoval na klinikách. Proti takovému klinickému experimentu na jevišti ozvaly se tehdy právem duše jemnější, tím spíše, že pojetí to neodpovídá úmyslu Ibsenovu. Ovšem vytýká Ibsenovi psychiatr A. Forel, že „takového paralytika jaktěživ neviděl", tedy pravděnepodobnost. Pan Pech sehrál Osvalda v duchu Ibsenově, umírněně, s uměleckou opravdovostí a porozuměním. Kdyby byly druhé dvě hlavní postavy (Alvingové a pastora Mandersa) dostahovaly jeho výše, bylo by lze představení nazvati zdařilým úplně.

Ve známé veselohře Shakespeareově „Zkrocení zlé ženy", jež po celé řadě let našla u nás zase vděčné diváky, ukázal pan Dobrovolný v úloze Petruchia rázným provedením na obor, který mu nejlépe přiléhá.

Z francouzské literatury dalo si brněnské divadlo přeložiti něco nejnovějšího. Je to čtyřaktová komedie „Drahoušek“ (L'enfant chérie) dávaný teprve před několika měsíci poprvé v Paříži. Spisovatel Romain Coolus (pseudonym René Weila) náležel družině „Svobodného jeviště“ a byl divadelním kritikem snah vždy uměleckých. Ale v praxi jich neuplatnil. Jeho hry jsou tantiémové kusy, v nichž hledí udati jen vtipné průpovědi a svůj humor, aniž je s to vtisknouti jim pečeť umění. Tak i „Drahoušek“. Děj všední, sceny nekonečně rozvleklé, čím blíže konci, tím slabší. Šedesátiletý kapitalista zamiluje se do mladičké vdovy a dospělé jeho děti intrikami zabraňují tomu poměru. A staroušek na konec opláče svou vdovu, která ho ostatně nemiluje, a jest vděčen své milované dceři-drahouškovi, že získává mu aspoň její přátelství. Autor snaží se dáti hře psychologický obal, ale ten jest vykombinovaný a plačtivý, že právě se nelíbí.

Hra vypravena byla pečlivě, jak jest přirozeno, když byla zvláště pro naše jeviště zvolena a dávala se v českém rouše poprvé. Dovednost a vytrvalost, kterých vyžadoval svižný a vypilovaný překlad pana E. Vávry, byly hodny lepšího úspěchu.

Nově uveden k nám dramatik zvučného jména, Ir G. Bernard Shaw, jehož několik her dáváno bylo již v Praze, jenž však lépe znám jest jako reformní socialista anglický. Činohra „Pekelník“ (The devil's disciple, Učenník satanův), jedna z jeho „tří her pro Puritány“, dávána po česku vůbec poprvé. Utvrdila nás v úsudku, který utvořily známější hry Shawovy, že je to svérázný a vážný umělec, skvělých dramatických vlastností a talentu, průkopník nových směrů, třebas jsme daleci viděti v něm vrchol dramatické tvorby moderní. Děj „Pekelníka“ i rozluštění je napříč našim divadelním zvyklostem — výstřední, bizarrní, americké. Láska jako hybná síla dramatická vymýtěna docela a nahrazena hrdinou, který jest hotov obětovati život prostě z potřeby divoké své povahy, má-li vůbec komu to prospěti, má-li vůbec padnouti život amerického „rebella“ na výstrahu (děj je z války amerických osad za svobodu). Zkrátka kus jest u nás něco nového jak divadelní technikou, tak jejími nevybíravými, drastickými prostředky, která neleká se postaviti šibenici přímo na sceně.

Hra, která pro uvedené choulostivosti ve scenování ani v Praze dávána nebyla, byla u nás sehrána slušně, scenována rozumně, naproti tomu některé menší věci (lid, vojsko v poslední sceně) ledabyle odbyté rušily dosti trapně illusi. Z herců zaslouží zmínky aspoň p. Pech, jehož titulní úloha podána s bouřlivou vervou pravého pekelníka.

S výběrem z cizích literatur možno tedy býti za poslední měsíc spokojenu, přece však jest na pováženou, že na jediném stálém divadle moravském nebylo od 15. října do 27. listopadu, kromě dvou repris „Našich furiantův“, ani jediného večera z domácí literatury!

St. Fiala.

*

Pořádána oslava 200letého založení škol technických v Praze. Neobešla se bez polemik a rekriminací — z obou národ-

stních táborů. Jedni upírali druhým právo oslavy, Češi Němcům, ›mci Čechům. Němci pravili, že správně mohou Čechové slaviti teprv letí své techniky. Roku 1806 že založili stavové čeští techniku ně›ckou. Technika však podle stanov byla utrakvistickou, jakou na př. › stanov také měla a má býti i brněnská technika teď německá. ldálený rok založení techniky až na 1705 jest vlastně jen reminiencí žádosti inženýra českých stavů Kr. Jos. Willenberga, jenž zadal o povolení zřídit školu inženýrskou, což se stalo skutkem roku 18. Před cizinou obě slavnosti se navzájem umlčely.

*

Na smutné jubileum upozornil Dr. Fr. Šujan v říjnovém svazku Věstníku professorů" — tisícletou památku zániku prvních kol moravských spolu s říší moravskou. Školy moravské od ıstislava po Mojmíru II rozeznává čtyry. Byly to školy theologické, o vzdělání duchovních určené. Připojeny byly obyčejně k sídlu skupovu nebo arcibiskupovu. Před příchodem věrověstců našich školy avděpodobně nebylo, kněží vysíláni z Pasova. První škola byla tedy onstantinova řecko-slověnská, druhá škola po návratu Methoděje z Říma la škola Methodějova, v níž od roku 880 musilo se učiti též latinsky. Nitře byla škola Vichingova, jistě že latinská, jež asi s Vichingem ešla pak do sídla knížecího po smrti sv. Methoděje. Po odchodě ichingově zmizela asi i škola jeho, až zase se znovuzřízením arciskupství roku 898 nastolena asi i škola; jména biskupův a arcibiskupa té doby neznáma. Nepochybně že byla téhož rázu jako škola Methodova, boť bavorští biskupi protestovali. Roku 906 zaniklo školství moravské knížectvím Mojmírovců.

*

Hospodářsko-kulturní vzájemnost slovanská se pěkně vyznačuje m, že v záležitostech vědecké porady dovolávají se mladší slovanské árody pomoci starších: tak často chodí se o pomoc k nám Čechům, Polákům, Rusům. Přetrhává se pomalu to pásmo závislosti, jakým h slovanský připoután byl dosavadním výchovem k romanským náodům: Italii, Francii, Belgii, severozápadní Slované k Německu a rancii. Nepřetrhne se asi nikdy zcela, není toho ani třeba, abychom › stavěli v úplnou výlučnost k západu, jen když vnitřní styky naše amy budou dosti živé a vřelé. A to závisí na obou stranách — i na , jež styků hledá, i na té, jež jich poskytuje. Třeba vyspívat, třeba › zdokonalovat, aby na př. u nás bylo se čeho dohledávat, abychom iohli každou chvíli nabídnouti své specialisty v každém oboru, a to di opravdové, přičinlivé, upřímné a nezištné. — Tak se ty myšlenky amy sebou vnucují při zprávě, že vračarská spořitelna v Srbsku povala professora geologie Dra. Slavíka z pražské university, by prolédl léčivá zřídla v Ribarských lázních a pomohl nalézti silnější rameny, poněvadž dosavadní návalu hostí začínaly nestačovat, a spoitelna míní lázně značně rozšířit. Dosud obyčejně pro výzkumy lázeňké voláváni do slovanských zemí specialisté němečtí a francouzští.

Na Rusi vznikly dva listy české, jeden v polsko-německé Lod: druhý v Kyjevě, tento illustrovaný. — Z „bulharské knihovny“, j začal vydávati přítel Bulharů, Dr. Alfred Rudolf, vyšel první svaze vzpomínky z doby povstání od jednoho z hrdin bojovníků za svobo roku 1875 — od Konstantina Veličkova „V žaláři“. — N kladatelství „Slovanského Přehledu“ opětně naříká na nedostatek o běratelů. Nemůže a nemůže se list ten uchytiti. Méně slovansky tvářící Poláci udržují svůj „Slovanský Svět“, ne sice skvěle, ale pře bez nářků zatím — ovšem teprv dvě leta. „Slovanský Svět“ vša všímá si hojně samých polsko-slovanských vztahů, je tedy stále p Poláky samy zajímavým. Náš „Slovanský Přehled“ těžko však hled by látku českou v slovanské politice. Jeť aktuelních otázek naši v tom oboru zatím velmi málo. Ale snadno by se daly budit a ro vádět. Pokrokový směr „Slovanského Přehledu“ kromě toho nenachá v českém čtenářstvu ohlasu — zvlášť co se Ruska týče. Přese všeck výčitky a inkriminace mladých stojí všeobecnost naše na staro-vlast neckém stanovisku, jaké pěstují na př. „Národní Listy“. To nejlép citům veřejnosti naší vyhovuje. Proto také tak málo sympathií u ná s ruskou revolucí, pro niž „Slovanský Přehled“ stále tolik se rozehřív Jsou v národech instinktivní proudy, jež se nedají předělat — a jso často zdrávy, ale ne šmahem tak čisty, jak se zdají.

„Świat Słowiański“, krakovský měsíčník Slovanského klub má v posledním sešitě článek o významu Moravy pro styky polsko české. Styky polské s Prahou mohou býti jen idealními a mezi malýr množstvím se udržovat, styky s Moravou jsou už i teď realními a n nich dala by se vybudovat dobrá politika vzájemnosti slovanské, n idealní, ale realní. Morava sama i citem náboženským a povahou řečí lidu bližší je Haliči, než Čechy.

*

Era laciných přídavků literárních a laciných souborů vtrhla i d českého nakladatelského života — a nelíbí se. Nelíbí se předně starým nakladatelům a nelíbí se puritánům literárním. Jsou pravda nás docela odůvodněné obavy, že z nedostatku pracovníků literárních budou laciná vydání a laciné přídavky asi — malé ceny vniterné. Al i to může pozdější konkurrence napraviti. Zatím ostatně se podobn laciné věci pořídí podle vzorů z ciziny, tak že nebudeme na tom as hůř, jako cizina. A činit nějakou výjimku „dokonalosti“ v rodin evropských národů — sotva postačíme.

*

Proti národovcům slovenským postupuje se za nové koaliční vlády která nastoupila s heslem demokratismu a svobody národní, brutalněji nebo aspoň stejně brutalně, jako dříve. Kdežto všecky agitační a tiskové přečiny z doby boje lidem z koalice odpuštěny — národnostn bojovníci a ba i poslanci jsou vyňati z amnestie a stíháni. Zvláště zuřivě, jako vždy, počínají si proti Slovákům. Nemají žádného zahraničního zastance, jehož by si potřeba bylo všímat. Tak souzen znova za řeči volební Fr. Veselovský, bývalý poslanec, a odsouzen ke

ouletému vězení, nynější poslanec a farář Ferd. Juriga. Zvláštní jest, podněcovatelkou ke stihání slovenských lidí je „Katolická strana ová“, jejíž obojí přívlastek tím úplně na plano vyznívá.

Stoletou pamět narozenin jednoho ze svých vlastenců Karla uzmanye vzpomínali Slováci dne 16. listopadu. Vrstevník Palaého a Šafaříka byl činným v užší své vlasti slovenské ve všech orech národního života; jako církevní (evangelický) spisovatel, pastor biskup, jako buditel a básník — a to přese všecko pronásledování. dnes žije i mezi naší mládeží jeho píseň, zvlášť v nedávné době ibovaná: „Kdo za pravdu hoří v svaté oběti.“

V Pešti počnou Slováci od nového roku vydávati lidovou sbírku erární „Slovenská knižnica“ — čtyři svazky za 2 K 40 hal. ročně. o první svazek uchystány: „Reštauracia“, volební obrázek od Jána linčáka, „Tri rozprávky“ od mladého nadaného povídkáře J. Čajáka, ějiny národa slovenského“ od Igora Hrušovského a „Nové besednice“, učně zábavné čtení od Tajovského. Na tuto lidovou knihovnu slovenou, která už prvním rokem bude se velmi pěkně presentovati, ozorňujeme naše jednotlivce i knihovny. (Vydavatelstvo F. Votruba, št VIII, Rákoczy-tér 3.)

*

Ruští literáti stěhují se za hranice. Bývali vždy milovníky iny sice ti ruští spisovatelé, a není mezi lepšími jmeny mnoho těch, by některá leta života nebyli prožili v cizině. Ale teď, co všichni ěř moderní spisovatelé ruští exponovali se příliš pro revoluci, počíná doma býti nevolno. Poprve snad učiní i tu výjimku, že ubytují někteří v Praze (redaktor Věsů Brjusov, Andrejev a jiní ještě?).

Jiný exodus učinilo ruské umění výstavkou pařížskou. Výstavky jsou už z dřívějších let obyčejem, ale při malé pozornosti domácí eslána letos pařížská tím hojněji.

V dramatické tvorbě novinkou jest Juškěvičovo drama: gorodě“ („v městě“), jež dáváno v polovici listopadu v Moskvě Koršově divadle. Drama Juškěvičovo jest obžalobou města a zneavňujícího vlivu jeho. Autor však v tom směru přehání.

*

Poslední novinka mladého básníka polského Perzyńského szantka“ v Krakově vypískána — pro cynismus a mravní holotu. i prvnímu dramatu, jež mělo úspěch a i na českou scenu přešlo hkomyslná sestra), vyčítáno mnoho volné morálky; autor v novém se zašel ještě dále a ztroskotal.

Obecenstvo divadelní aspoň tedy občas a v některých městech íná se mravně rozhorlovat. Tak současně skoro vypískáno a udupáno Římě nové drama Gabr. d'Annunzia „Più che l'amore“ („Víc než ka“), v němž autor rovněž zneväžil ustálené tradice jak divadelní mravní.

Úspěch měly na varšavské sceně drama Żuławského „La bestia“, amatisovaný známý námět benátských dějin, vzpoura stařičkého ete Marina Falieri, jakož i nová opera Nosowského „Wyrok“

z povstání bulharského v Macedonii, jejíž libretto však bylo zakázá jako příliš aktuelní, proto přepracováno na boj řecký o svobodu z p čátku minulého století. Tím opera připravena o slovanskost sv neboť skladatel byl pak nucen utéci se k národní hudbě řecké, jejíc nápěvů hojně použil.

*

Historickou veselou historku zpracovali Marie Jurić-Zagorka Slavko Vodvářka a hudbou doprovodil Andre Mitrović: „Petri Kerempuh“, lidový hrdina charvatský ze 16. století, stane se t znova hrdinou lidu ode dneška. Divadlo záhřebské po všecky veče bylo dupkem naplněno.

Nejlepší dramatický spisovatel srbský Bronislav Nušić d matem „Svet“ v listopadu dobyl nového velikého úspěchu na bě hradském jevišti. Líčí v něm zhoubný vliv „světa“, toho velikého pa ského světa na štěstí, klid a mír tichých, skromných rodin měšťanský

Bosenská vláda znova užívá mnohokrát už špatně se osvědčivší persekucí politických proti srbským novinářům a literátům v Bos Domácí vězní a obmezuje, cizí vypovídá. Německo-maďarská politil bohužel často českými lidmi vykonávaná! Nynější vrchní správc Bosny oba jsou na neštěstí rodem Češi, třebas zase na štěstí hlásili k jiným národům: Burian k Maďarům, Kučera k Němcům.

*

Ke stykům vzájemnosti jihoslovanské druží se nové doklad officielní návštěva bulharských agronomů na srbské výstavce hospod ské společnosti bělehradské, návštěva nišského divadla v Sofii na čt representativní představení, povolání ředitele srbské banky Bran Boškeviće na Černou Horu (s několika finančními úředníky srbským aby zařídili daňovou a finanční i bankovní službu státní na Černé Ho

Tyto dni vstoupil do výslužby varenský prof. Heřm. Škorp jenž před 30 lety nastoupil učitelskou dráhu v Bulharsku právě osv bozeném. Prokázal Bulharsku veliké služby nejen jako učitel a chovatel celé generace, ale i jako vědec a učenec evropského jmén Nebylo místečka v Bulharsku, jehož by nebyl prozkoumal zeměpis geologicky, botanicky, zoologicky a archeologicky. Vědecké známo z těchto oborův o Bulharsku jemu se z hlavní části děkují.

Jistý varenský dopisovatel „Več. Pošty“ stěžuje si, že jen cizi jsou to, co chovají nějaké aspirace vědecké a vědecký život v Bulhars udržují. Sama domácí rodilá intelligence že však jsou materialis socialisté, politici, službohonci, lidu vyssavatelé, ale jen ne věde pracovníci. Úsudek tento jest ovšem dočista nesprávný. První p covníci vědečtí přirozeně byli z ciziny, dnes však má Bulharsko dosti svých mladých činných lidí, třebas ještě povrchních a nezaprac vaných. Praktičtí Bulhaři mimovolně se ovšem obracejí k praktick vědám, méně k ideologickým a theoretickým.

Národní divadlo bulharské, jež pořád ještě nemůže b otevřeno přese všechen spěch práce, dle úsudku znalců náležeti bu k nejpěknějším scenám evropským. Zařízeno co nejmoderněji. St

a půl druha milionu korun, z čehož na 300.000 věnováno samému řízení jeviště a dekoracím. Roční příspěvek, jejž stát bude poskytovati, rozpočten na 300.000 korun, knížecí osobní příspěvek 30.000 korun. Míst v divadle bude jen kolem 1000.

*

Letos pořádána byla v berlínské národní akademii výstava německého umění za poslední století (1775—1875). Měla býti již roku 1900, avšak pro obtíže s přípravnými pracemi se o šest let opozdila. Aby bylo možno podati na ní co nejúplnější obraz uměleckého působení, pořádány roku 1905 po Německu a Švycarsku četné výstavy krajinské a prozkoumány zámky, musea a sbírky soukromé. Skandinavii a Rusko procestoval Tschudi, střední Německo Seidlitz a Woermann, Hessensko, Porýní a Švycarsko Lichtwark, Rakousko Moll. Výstava byla obeslána velmi četně a mnoho vzácných památek jí uchováno před nezaslouženým zapomenutím. Trvalou památkou po ní jest nádherný dvojdílný katalog, v němž jest několik set vynikajících maleb zdařile reprodukováno.

Souborné vydání maleb Menzelových, jež v Berlíně byly vystaveny roku 1905, uspořádal letos Dr. Hugo Tschudi. Jest v něm reprodukováno s krátkým vysvětlujícím textem 686 obrazů, z nichž jest 25 uměleckých příloh a připojen podrobný chronologický přehled neobyčejně bohaté Menzelovy činnosti.

*

Dílo vzácné a vysoce důležité vydal právě v Mohuči u Kirchheima . Aug. Arndt S. J. pod titulem „Die Bibel in der Kunst“. Je to nádherná biblická dějeprava s 97 obrazy moderních mistrů (64 výjevů ze Starého a 33 z Nového Zákona). Vydavatel byl ve svém výběru většinou velice šťastný, neboť podal důkaz, že i dnes dovedou výjevy biblické vznítiti k monumentálnímu uměleckému tvoření, v němž všichni národové čestně mohou spolu závoditi. Angličany zde zastupuje Briton Rivière (1 obraz), Sir Eduard Burne-Jones (1), Walter Crane (4), Francis Bernard Dicksee (3), John M. Swan (3), Francouze Benj. Constant (6), Léon Gérôme (7), Jean Paul Laurens (4), Pierre Puvis de Chavannes (1), Georges Rochegrosse (5), James Tissot (5), Holanďany Josef Israëls (1), Nizozemany Sir Laurens Alma Tadema (1), Julian de Vriendt (4), Finy Albert Edelfelt (3), Čechy Václav Brožík (5), Rusy Ilja Jefimovič Rěpin (3) a Saša Schneider (1), Němce Arthur Kampf (2), Max Liebermann (2) a Fritz v. Uhde (6), Italy Paulo Michetti (6), Domenico Morelli (7) a Giovanni Segantini (3), Španěly José Villegas (6) a Američany filadelfský malíř E. A. Abbey (7). Dlužno jen chváliti, že vydavatel přidal pouze krátké biblické texty, poněvadž celé písmo svaté z nádherných vydání beztoho nikdo nečte. Dílo Arndtovo se důstojně řadí k nejkrásnějším publikacím světovým a ve mnohém směru známá nádherná vydání písma svatého ještě předčí.

*

Příkrý úsudek vynesl o moderní snaze psychologické fysiolog a fysiologické psychologie berlínský professor P. J. Möbius. Ve své spisku „Die Hoffnungslosigkeit aller Psychologie“ (Halle 1907, Marhol praví: „Empirickou psychologii prohlašuji zkrátka za beznadějnou. V co může sama vyvésti, je zhruba řečeno, drobností (Kleinkram). B totiž musí psychologie zůstati nudnou a povrchní, nebo musí si zavol na pomoc metafysiku. Bez té se neobejde...“ Möbius patří k učenců moderní přírodnické školy. Je to tedy opravdu zvláštní, volá-li moder přírodozpytec na pomoc metafysiku, tak dávno už zavrženou, ale oprav vždy znova přivolávanou!

Jeden doklad takového drobnůstkářství možno uvésti v theo fysiologa německého M. Verworna „o buňkově fysiologickém základ paměti.“ Stopuje změnu buněk v nervech při práci nervové, přiš Verworn k poznání, že paměť, návyk, lehkost opakované akce spočí v malém odporu vedoucích buněk nervu. A odpor se zmenšuje vzrůste massy buňkové. Buňky totiž používáním nervu rostou, neužíváním jel pak zakrňují. V zakrnělých proudy koordinační nacházejí velký odp akce jsou proto těžké, neumělé, nezvyklé. Jest prý dokázáno, že Purkyňov buňky v malém mozku, kdež jest hlavní koordinační organ ssavc první dny života velmi rychle rostou a se vzrůstem jejich nastá i lehkost pohybů.

*

Nedávno ustavený klub „monistů“ (materialistických přírodovědc v Německu jako první sešitek své knihovny vydal sebeobranu mist svého a vůdce Ernsta Haeckela proti svým nepřátelům v Německ (professor Paulsen v Berlíně, professor Loofs v Halle a professor Denner ale hlavně proti petrohradskému professoru Chvolsonovi, spisek, na kte monisté nebudou pyšni. Mistr Haeckel kromě několika nadávek a vš obecných inkriminací nevyvrátil ani jedné výtky spisku Chvolsonov Ale přes kritické neúspěchy Haeckelovy a monistů jdou Haeckelov „Welträtsel“ stále jako na dračku. Jsou lidovým čtením, a vedle z vnější reklamy mají pro sebe výtečnou zámluvnost předmětu i populár formy. Jsou modním systemem světového názoru, a ten není lze p raziti kritikou, ale jiným systemem, jenž by byl schopen zase stát s modním. A o tu roli marně bojuje několik jiných soustav znova a znov vznikajících i zanikajících. U nás hájí H. univ. prof. (!) Fr. Krejčí.

*

O „autoritářství ve vědě přírodní“ praví poslední sešit „Živy“ „O autoritě nebo dogmatismu ve vědě přírodní nemůže býti ani řeč tu platí pouze experiment. Jen že experimenty opravdu zdařené plodonosné provádějí nečetní lidé, prostředky, důvtipem a pílí obdařen Nežádají, naleznou-li co nového, slepé podrobení autoritě, ohlašují prost výsledek a vyzývají ku kontrole jeho. Kdo sám neexperimentuje není dostatečný, aby mistry vědy kontroloval, musí přijati věc, jak s od nich podává. A to jest v pořádku. Neboť povídání na prázdno n př. v chemii neplatí. Nelze však zapříti, že jsou nauky, kde povídán platí a spisovatelé v těchto odvětvích nauk považují povídání professor

řírodních věd za díla stejně autoritativná jako jejich dobré pokusy. le tu se mýlí. Názory náboženské Berthelota, Ladenburga, Huxleye, läckela nás sice zajímají, ale nemají pro nás vědecké ceny, jako ejich práce chemické, zoologické, biologické...“ V malých národech asto se autoritami hřeší, poněvadž listy mají malý okruh kompetentních veliký nekompetentních čtenářů. Proto šarlatánství se dlouho může držovat. To však není žádná věda, co se v popularních článcích píše jak se to píše. Z vědecké universitní kathedry se mluví zcela jinak: u se mladým lidem vštěpuje skepticismus proti všem, ale nejdřív proti obě samému. A tento na prvním místě proto, že epochalní vynálezy, imiž se boří staré autority, bývají nejčastěji horendní omyly mladých orlitelů.

*

Ve „Věstníku českých professorů“ promlouvá Dr. Fr. Harlas suchosti a egoismu moderního člověka a o nedostatcích moderní soustavy výchovné. „...moderní škola na protináboženském základě postavená nám odchovává občana, který jest jakýmsi národně hospodářským strojem, intelligentním člověkem vládnoucím všemi vědomostmi, jichž potřebuje k uhájení materielní existence, občana, který e však jinak přidržuje nemilosrdného egoismu antiky. Především přede všemi jsem tu já, nechť zástupy těch jiných při tom zaniknou... Pozorujeme, že navzdor škole pokrokové a svobodomyslné není pravé svobodomyslnosti a pravého pokroku ani v politickém životě, ani v projevech společenských, ani na poli kulturní práce, že zcela nepokrokový duch a zcela nesvobodomyslné jednání v celém našem českém hospodářství na venek i uvnitř jakoby na posměch všem těm zvučným frasím a honosným heslům zpravidla nabývají převahy nad každým hnutím mysli a duchů tak zvaných zpátečnických...“ Příčinou toho jest, že vzdělání srdce jest v úpadku, pokolení za pokolením dospívají bez pochopení citu „všelidskosti“... Kodifikuje se humanita a láska k bližnímu, altruismus a paragrafy stanoví se vše to, co jest vlastně výronem zdravého a vřelého citu a výronem srdce... Nevychováváme dobrých, citlivých lidí.

Proto nabádá autor odtrhnouti se od ztrnulého dogmatismu, v němž pokrokovost a liberalismus zabředly se svým „struggle for life“ a zavésti ne starý sentimentalismus, rozplyhlost tolstojského altruismu a citlivůstkářského rozmazlování, ale zdravé, realní cítění umělecké. Tento výchov však chce takový, aby člověk umělecky vychovaný zřel na vše kolem sebe vřelým citem, pro vše měl smysl, se vším soucítil. Ne tedy buditi a vychovávati umělce, ale duše k uměleckému nazírání na viditelný svět obohacené.

*

Sbírku básniček „Mir Božji“ vydal v Lublani Xaver Meško, mladý moderní básník slovinský — kněz. Meško však jde svými cestami uměleckými, politickými, ba i morálními, než kudy chodí tradiční kněžští básníci. Náměty, aspoň u mnohých básní, jsou příliš „světské“, z polosvěta totiž. Básník však neztrácí se nikterak v cynismu, měkkost

a jemnost citová ho zachránila. Mnohé z básní jsou pravými perličkami poetickými.

*

Pomocí České Akademie vychází soubor spisů Husových. Posledně vyšel jeden z nejdůležitějších Husových spisů, totiž výklad jeho na theologický system Petra Lombarda („IV libri sententiarum"). Tu ve spisu Husově, latinsky ovšem psaném (Super IV l. Sent.) sneseny jsou všecky názory jeho o všech článcích víry, jak jim rozuměl a učil v letech 1497—1409. České vydání spisů Husových pro svou nábožnost nenachází mezi českými stoupenci jeho ani ctitelův ani čtenářů.

*

Socialistické revue „L'Humanité Nouvelle" v Gentu v Belgii opět vzkříšené nelíbí se svatební morálka bourgeoisie. R. Michels staví proti ní „morálku lidu", totiž nezdrželivost a nevázanost. Čistota snoubenců až do svatby jest mu brutalitou. Přípravy svatební pak lascivní pruderií. Jakýkoli vývoj a pokrok je tedy odiosní, jedná li se o mravní čistotu, a to lidem právě evolucionismus hlásajícím! Návrat k primitivním poměrům neutvářené společnosti!

*

O zřejmém případě druhové mutace ve smyslu de Vriesově (nové theorie evolucionismu) podává v „Biolog. Zentralblattě" doklad H. Simroth. Jedná se o nový druh křečka, který mutoval v teplém letě 1904. Křeček obecný jako tvar přechodný a zdomácnělý pochozí od žlutého křečka syrského jest hnědočerný a vůbec dosud neustálený. Přecházívá do dvou odrud u nás zobecnělých (Cricetus nigricans a vulgaris). Teplé leto neustálený druh přivedlo v Durynsku k nové mutaci. Neboť vyskytl se tam druh zcela černý, mírnější a větší. V letě 1904 ještě řídký, rozmnožil se roku 1905 už tak, že měl převahu mezi ostatními dvěma druhy. Třeba ovšem vyčkati zpráv, není-li náhlý objev v Durynsku pouhým nánosem odrudy odjinud snad už dávno ustálené!

*

Zemřeli. 25. října K. O. Skrochovskij, ruský spisovatel, zemřel v Praze. — 26. října V. V. Spasovič, polsko-ruský literární historik. — 6. listopadu Todor Burmov, bulharský spisovatel a žurnalista, první ministerský předseda v osvobozeném Bulharsku. — 10. listopadu F. Gerasimovič Miščenko, professor řecko-římské historie a literatury na universitě kyjevské a kazaňské v Rusku, vědecký spisovatel ruský. — 11. listopadu Oskar Korwin Milewski, polsko-litevský patriot, politik a žurnalista. — 14. listopadu Josef Mončałovśkyj, rusínský žurnalista a spisovatel (v „Haličanině" starorusínském). — 20. listopadu Ivanka Boteva, bulharská spisovatelka, dcera revolucionáře básníka Christo Boteva, náhle, chystajíc vydati otcovy zápisky a paměti, zemřela. — 24. listopadu kaplan Simon Gregorčič, slovinský básník-veterán, přímořský slavík nazvaný. — 25. listopadu Dr. Floryan Stablewski z Okszy, arcibiskup hnězdeňsko-poznaňský, proslulý z bojů Poláků s pruskou vládou, pravděpodobně poslední biskup horoucí Polák na stolci poznaňském.

Zprávy národohospodářské.

V akutní krisi dobytčí a masné, jaká zachvátila celou Evropu i severní Ameriku, vzpomínají teď často theorie českého učence, jenž 9. srpna slavil své osmdesátiny, professora techniky J. B. Lambla, který už v letech sedmdesátých Evropě prorokoval, že nastati musí jednou stav takový, že se dobytka bude nedostávati, protože dobytek nemožno libovolně rozmnožovat; počet jeho závislý jest přímo na hospodářsky zdělané půdě. Theorie, jež nazvána depekorační, přešla pak do hospodářské nauky světové, ovšem ne bez bojů. S Lamblem ji pak zpracovávali a znovu potvrzovali i jiní hospodářští spisovatelé čeští, tak professor Dr. Kožaný, prof. B. Macalík a j. („Sborník hospodářský“ 1906, I.)

Theorie tato však od té doby přece jen zase upadla v zapomenutí. Nebylo jí aspoň použito jako obrany proti německým nebo našim agrárníkům, když dožadovali se zvýšené ochrany celní a zákazu dovážet dobytek živý i zabitý, slibujíce, že za zvýšené ochrany sami rychle doplní scházející počet dobytka. Nyní teprv když nedostatek jatečného dobytka třetí rok trvá, a to nejen snad v Rakousku a Německu, ale i v zemích tak chovných jako jest Rusko a severoamerické Spojené Státy, vzpomíná se hojněji na depekorační theorii Lamblovu a právě v agrárních kruzích a listech se o ní mluví, tedy tam, kde ta theorie musí se jeviti nepohodlnou!

Ubývání počtu dobytka relativně i absolutně konstatováno už před 30 lety a stále znovu jest možno stopovati ve všech státech — i v takových, které dávno ještě nevyužitkovaly veškeré orné plochy, jako Srbsko, Bulharsko, Rumunsko! Přes toto ubývání dobytka, jež jest všeobecné, možno přece doufati v jeho vzrůst aspoň absolutní. Relativně už sotva ho bude přibývati, aby totiž počet dobytka rozhojňoval se větší měrou než počet obyvatelstva! Ale absolutně zvýšiti jeho počet jest možná. A také zlepšováním hospodářství se zvyšuje. Toto rozmnožení na příklad patrno jest i u nás, a to jak v celé říši tak i v jednotlivých zemích. Poslední trojí sčítání říšské (1880, 1890 a 1900) jeví totiž množství koní 1,463.282, 1,548.197 a 1,716.488 — množství hovězího dobytka pak vzrůstalo z 8,584.077 na 8,643.936 a na 9,511.170; ještě více pak rostl počet vepřového dobytka ze 2,721.541 na 3,549.700 na 4,682.654 hlav. Zmenšil se pouze počet ovcí a počet koz, ač tu je proti 1880 dokonce i malé zvýšení. Ovce sklesly ze 3,841.340 hlav v 1880 na 2,621.026 hlav. Klesání od dekady k dekadě jde po 7 a 5 stech tisíc hlav. Koz bylo napočteno 1880 1,006.675 a roku 1900 1,019.664 hlav. Vyjma neudržitelné ovčáctví pozorovati tedy možno značný absolutní přírost dobytka. Ale přírost jest i relativně značný. Na jeden kilometr plochy hospodářské v oněch třech obdobích (1880, 1890 a 1900) připadlo: koní v celé říši: 5·2, 5·5 a 9·34 (na Moravě 5·5, 5·9, 8·7, v Čechách 3·8, 4·3, 6·6), hovězího dobytka 28·6, 30·6, 51·8 (Morava 30·5, 30.0, 51·4, Čechy 40·3, 40·2, 65·0), vepřového

dobytka pak 9·1, 12·5, 25·5 (Morava 9·3, 15·0, 29·6, Čechy 6·2, 10·2 19·8). Porovnán pak s obyvatelstvem počet dobytka má se různě: na 100 obyvatel připadlo v celé říši koní 6·6, 6·5, 6·6 (Morava 5·7, 5·5 5·5, Čechy 3·5, 3·7, 3·6), hovězího dobytka 38·8, 36·2, 36·4 (Morava 31·5, 28·3, 32·4, Čechy 37·6, 34·6, 35·7), vepřového dobytka 12·3, 14·9 17·4 (Morava 9·6, 14·2, 18·7, Čechy 5·8, 8·8, 10·9). Počet koní (rovněž koz v našich zemích aspoň) zůstává relativně stejný, kdežto počet hovězího dobytka a počet prasat se jak v říši, tak zvláště v našich a v alpských zemích velmi množí nejen absolutně, ale i relativně. Naše říše a naše země nedospěly tedy dosud k té hranici hospodářské, na níž nezbytnou je depekorace. A žádný hospodář ani dnes nepřizná, že by nemohl rozmnožiti počet hovězího a vepřového dobytka i při dnešním způsobu hospodaření a jmenovitě, že by nemohl způsob hospodářství tak pozměniti, aby ještě více dobytka uživil. Je sice pravda, že náš dobytek není krmen už jen plodinami a odpadky vlastního hospodářství. Už se mnoho dokupuje, a to nejen v jednotlivých statcích, ale i v celé zemi a v celé říši. Dokupuje se zrní, tučná krmiva, částečně i jiné věci. Tedy náš dobytek už i dnes z části žije na účet cizí hospodářské plochy — uherské, srbské, rumunské, ruské. Kdyby tedy dnes tyto země nemohly dovážet ani zrní krmného ani tučnivých odpadků (otrub, výtlačků), nastávala by u nás nutnost buď depekorace buď změny hospodářské. Ale i bez pomoci ciziny — vyjma Uhry, můžeme se obejíti a množiti stále ještě dobytek masný. Bez Uher ovšem už by bylo hůře!

Ale ani, kdyby Uhry nedaly svých odpadkův a přebytků hospodářských, nebylo by možno mluvit do těch časů o nějaké depekoraci u nás. Neboť i kdyby pak snad počet hovězího a vepřového dobytka musel o něco poklesnout, tak že jeho relativní vzrůst (na sto obyvatel) snad docela by zmizel, přece jen ještě nutno by bylo v úvahu vzíti, že dobytek z roku 1900 nad dobytkem roku 1800 jest nejen počtem, ale i jakostí a váhou svou! Zlepšováním hospodářství dochází se přirozeně i ku zlepšení plemen, lepšímu vytučňování. Tedy depekorace jest jen relativní potom, nikoliv absolutní: dobytek totiž jest slabší na počet, ale stejný ještě vydatností svou. Hranice nutné a naprosté depekorace dnes ještě neurčeny a nedají se ani určiti. Právem tedy zemědělstvo může snažiti se o zvýšení počtu dobytka masového a slibovati je.

*

V prvém svazku nového ročníku „Sborníku věd právních“ podává Dr. Fr. Čuhel nauku o „potřebách“. Spotřeba, konsum, změna jeho a jeho důležitost a vliv na výrobu i celé jednání lidské — co chvíle v hospodářských a v socialních zprávách přichází. Stala se „spotřeba“ jedním z nejběžnějších pojmů života. Co tedy je taková ta „potřeba“, jak se má její pojem k jiným pojmům a co všecko sám v sobě obsahuje? Autor praví, že ačkoliv pojem potřeby pokládán byl ve vědě národohospodářské za veledůležitý, ba za první a základní pojem té vědy, přece jen věnováno mu v příslušné literatuře málo pozornosti. I ve velké německé encyklopedii věd hospodářských a státních

odbyt pouhými osmi řádky, a to ještě pod cizím heslem „statku“ (Gut). Mnozí spisovatelé sice naukou o potřebách se šíře obírali (Hermann, Wagner, rakouští Werttheoretikové a j.), ale všichni jen úryvkovitě. Celý system naučný o „potřebě“ nikde dosud nezpracován. Dr. Čuhel se tedy práce té podjímá a pojednává systematicky o potřebě. Vymezuje pojem, vlastně různé pojmy potřeby, jak věda národospodářská o ní mluví, a pak dělí potřeby podle různých známek a dělidel; pojednává o směrnosti (cíli) potřeb a o změně jejich. Charakteristické jest, že autor práci svou vydal po německu v národohospodářské knihovně Wagnerově, po česku jen výtah podává, a to jen v časopise. Práce je také příliš specialní, aby mohla počítat na širší publikum.

*

S popularnějšího a historického stanoviska o spotřebě pojednává professor Eduard Boode v revui „Natur und Offenbarung“ (10.). Praví: „Také jídlo a pití, hostiny, denní i zvláštní a sváteční jsou částí přírodopisu člověka, a to částí nikterak nedůležitou a nezajímavou! Výběr, příprava a složení jídel i nápojů souvisí těsně: s panstvím člověka nad přírodou; se schopností výrobní; se schopností obchodní; a položením jednotlivce i národa v různých těch přirozených zemských podmínkách. Kultura sama mění povahu a způsob jídla: od množství přechází se k jakosti. Ještě dnes nacházíme národy na tak různých stupních kultury, že stojí co do potravy vedle sebe nejvyšší a nejnižší, jakoby dva zcela různé druhy živočišné. Jsou národy, jež opravdu požívají všeho, a to bez přípravy, všeho z rostlinné i živočišné říše, neznajíce vůbec, co to ošklivost (Botokudové v Brasilii, Křováci v Africe — prý!?). Zdá se, že kultura lidstvo vůbec odvrací od požívání hmyzů, jež u prostých národů jest zvykem (mravenci, červi, larvy, kobylky), a od požívání malých zvířátek vodních i pozemních. A nejen při živočišné, ale i při rostlinné potravě člověk kulturou odvrácen jest od mnohých věcí. Od samorostlého, divokého, nepěstovaného v říši živočišné i rostlinné obrátil se člověk jen ku pěstovanému a pečlivě odchovanému. Není pochyby, že tato jemnější strana, jakou si člověk odchovává, má zase zpětný vliv na vývoj jeho kulturní. Zdravotní souvislost mezi způsobem jídla a nápoje (koření, alkohol) dávno jest už zásadou.“ Autor zdržuje se na to u stolu římského za doby největšího bohatství a přepychu římského. Jak daleko se liší vybranost hostiny dnešní od takové vybrané hostiny cesarův a boháčů římských!

*

Mnoho rozruchu a debat vzbudily články známého zakladatele a vůdce „Fabian Society“ Sydneye Webba v Anglii, jež uveřejnil v polovici října v „Times“ a v nichž rozbíral úkaz v Anglii stejně už jako ve Francii s úzkostí dávno už pozorovaný — o úbytku porodů a obyvatelstva. Příčinou toho je fysická degenerace či mravní a národní sebevražda? Dlouhými statistickými vývody a rozborem poměrů přichází k tomu úsudku, že druhé označení je správné. Zmenšování porodů a ubývání plodnosti jest jako ve Francii úmyslné,

jest hospodářské opatření těch rodin, v nichž míti děti jest nevýhodno, nepohodlno, s hospodářskou a užitkovou škodou. Počet porodů na 10.000 obyvatel byl v letech 60tých 3236, v desítiletí následujícím klesl, ale v letech 80tých znova stoupl, od té doby však stále padá a klesl v tomto století (1901—) až na 2729. Ubytek obnáší tedy 500 čili 16%. A počet sňatků se tou dobou nezmenšil. Naopak! Podle sňatků v té hojnosti dnešní mělo by se roditi dítek mnohem více, než rodilo se jich před 40 lety. A zatím jeví se úbytek. Na kvartály roztříděné obyvatelstvo londýnské vykazuje největší počet porodů v chudých kvartálech, nejmenší v bohatých a s dělnictvem organisovaným nebo středními třídami. Je-li u dělnictva a středních tříd příčinou nepohodlnost hospodářská (ženy chodí do továrny), není této příčiny v těch kvartálech, kde obyvatelstvo drží si služebné lidi a žije z rent. Tu příčiny jsou buď fysická nebo mravní degenerace. Zjev osvětlují spolky spořitelní rodinné, jež sbírají už od dávných let úspory na případ porodů a na dítky. V letech osmdesátých porody byly nejčetnější, četnější než v letech šedesátých, ale dnes klesly ze 2472 na 10.000 obyvatelů na 1165. Spolky pak mají tu povahu, že přijímají jen třídy střední za členy anebo lidi dávající záruku pravidelné hospodářské činnosti. — Ku stejným vývodům jako Webb došel i Heron ve spise o témže zjevu pojednávajícím: „Jsou to právě vzdělanější, zámožnější, zdravější a spořivější třídy obyvatelstva, které se dítkám vyhýbají. Ještě jiný faktor aspoň v Anglii působí: náboženství. Katolíci mají četnější rodiny než evangelíci. Katolický Dublin vykazuje 9 % přirozený přírůstek, protestantský Belfast (hlavní město v Irsku) však úbytek obyvatelstva. Náboženství je tu však jen druhořadným činitelem. Hospodářské a kulturně mravní příčiny jsou prvotními a hlavními při zjevu tom. Jest ostatně ještě možnou pochybnost, zdaž mravní stránka zjevu toho není spojena už s fysickou; zdaž mravní nechuť a odpor není jen počátkem a prvním příznakem fysické nemožnosti — opravdové degenerace.

Sydney Webb však radí přece jen lék veřejné pomoci rodičům při vychovávání dítek. Stát a společnost ať ulehčí výchov dítek: jesličkami, školami, v nichž se učí zadarmo (jen částečnou bezplatnost škol radí!) a v obecných školách ať dítky v poledne jsou i krmeny. Také všecky jiné způsoby ulevující rodičům a hlavně matkám výchov dítek mohou dle něho pomoci.

*

Podobný problem pojednává americký statistik Prescott Hall ve svém velikém díle o přistěhovalectví do Spojených Států, jež právě počal vydávati. Pronáší názor, že hojný proud přistěhovalců zdržuje přirozené množení domácího (staršího) obyvatelstva. Přistěhovalci zabírají všecky nižší způsoby práce. Práci necvičenou, neodpovědnou, nežádající kapitálu ani duševního ani peněžního. Domácí obyvatelstvo proto musí se jímati těch prací, jež žádají si už přípravy, kapitálu, odpovědnosti. Tím se tedy stěžuje domácímu obyvatelstvu hospodářská dráha jeho, obyvatelstvo to nemůže se ani

ak brzy ani tak bezstarostně ženit, a také ani tak bezstarostně rodinu množit. Už dříve náhled týž pronesl ředitel statistického oddělení Walker, Prescott jej nyní potvrzuje a odůvodňuje. Ale i tu přistěhovalci jejich způsob zaměstnání jsou asi jen podřízenou příčinou neplodnosti domácího obyvatelstva. Hlavní příčinou jest ne způsob a povaha zaměstnání — tedy ne hospodářská okolnost, ale mravní — to jest větší zámožnost a požitkovost domácího obyvatelstva, jaké dosahuje ve svém vyšším způsobu práce a výroby. Týž zjev u nás, ve Francii, jež je typovou zemí toho druhu, v Anglii, Belgii a j. — má všude stejné příčiny a sotva kde se ze zákona svého vymyká.

Rozhled socialní.

Socialní rozvrstvení obyvatelstva moravského, pokud mohlo dojíti výrazu hlasováním ve čtvrté kurii zemské, nemohlo svým výsledkem překvapiti — ukázalo zemi tak jak jest dosud, z velké většiny rolnickou. Zápas v okresích skoro všech byl mezi dělnictvem a rolnictvem. Okresy, v nichž ta či ona strana měla převahu, rozhodly také hned na poprvé, byly to tři rolnické a tři dělnické, z rolnických Slovácko, Valašsko, z dělnických Brněnsko, Ostravsko, Šumpersko. V ostatních boj mezi rolnictvem a dělnictvem zůstal nerozhodnut a musela jej na tu či onu stranu překlonit vrstva jiná. Ale při druhém boji už se volilo více z politiky. První volby za to byly obrazem socialního rozvrstvení nejsprávnějším. Volby do říšské rady podle téhož systemu poskytnou ještě zřetelnější obraz, neboť mají okresy víc než o polovici menší, než jsou zemské. Protivy ještě ostřeji vystoupí a charakter rolnický či dělnický se ještě živěji ohlásí. Ostatní zájmové třídy zanikají při všeobecném právě volebním a jen z milosti té či oné nabývají významu a snad i zastoupení příslušníkem z řad svých. Neboť nikdy dosud nebylo tak příkře hlásáno heslo zájmové sourodnosti u kandidáta jako teď právě. A heslo toto jednou už napověděné bude i dále a to tím hlučněji vyslovováno.

*

Při projednávání otázky o prostředcích smíru mezi zaměstnavateli a dělníky v pražské „Jednotě ku povzbuzení průmyslu“ živnostenský inspektor Jareš vyvedl jako hlavního činitele těsnou a všeobecnou organisaci obou stran. Jen když obě strany budou dobře organisovány, může dojíti místo vzájemného boje ku vzájemné dohodě. Bez organisace nemůže žádná strana dáti záruky, že dostojí ujednaným podmínkám. Na obou stranách musí totiž panovati naprostá kázeň a schopnost i ochota jednotlivce podříditi svou vůli a svá přání celku. Proto také shledáváme tak zv. tarifové smlouvy jen v odborech, jež na obou stranách jsou dobře sorganisovány. Vzorem takové první tarifové

smlouvy („kollektivní pracovní smlouvy“) je tarif typografických závodů, smluvený mezi organisací zaměstnavatelů a organisací zaměstnaných. Obě organisace jsou dosti pevné, aby se za podmínky smluvené zaručiti mohly. Za to v jiných odborech se smlouvy tarifové co chvíle rozbíjejí, organisace ta či ona, ale obyčejně dělnická, nemá dosti vlivu aby všecky své členy udržela v poslušnosti a při plnění smluvených podmínek. A to proto, že buď všichni zaměstnaní v organisaci nejsou ale valná část jich zůstává mimo ni, anebo že organisace jsou buď příliš mladé nebo špatně vedené nebo členstvo dosud nevyspělé. Takové kollektivní smlouvy v naší říši umluveny asi v 10 organisacích ale pouze v jedné (typografické) zatím možno je považovati za opravdové a trvalé. V jiných odborech buď teprv se musí osvědčiti jejich možnost nebo už se ukázaly vrtkavými.

Směřuje-li takto celá výrobní vrstva k tomu, že seskupí se ve dvou skupinách pouze — zaměstnavatelů a zaměstnaných — jež jedna druhou budou pohánět ku zlepšování podmínek výdělkových, tu může se státi, že třetí vrstva, jež zajišťuje výdělek obojích, totiž konsum octne se mezi nimi jako hrst zrnek mezi dvěma mlýnskými kameny a bude rozdrcena. Obě strany se totiž budou smlouvati jen o svoje zájmy, a to vždy na útraty oné třetí vrstvy, jež nebývá dosud nikde organisována. Ale i tato vrstva sahá nyní k organisaci. Naskytla se toho potřeba v zemích těch (Anglii, Americe), jež kollektivní smlouvy už déle znají, a kde tudíž zaměstnavatelé a dělnictvo společně podmínky výrobní a tím i cenu stanoví. Tyto spolky konsumentů přicházejí teď k oné dvojici jakožto třetí a hájí proti oběma svých zájmů, ale spolu i mezi oběma vyrovnávají. Konsum má zajisté zájem i na tom, aby stávek nebylo, neboť i stávkami se zboží zdražuje nebo pohodlí konsumentů ohrožuje. Spolky konsumentů stojí tudíž na stráži nad stavem výroby, hledíce uchovati její rovnováhu a pravidelnost. Že takové spolky jsou velmi lehko možny, a také velmi příhodny pro všecky tři činitele: zaměstnavatele, zaměstnané i spotřebitele — možno pochopiti z povahy denní výroby a spotřeby ve velkých městech: pečivo, maso, uzeniny, mléko, šatstvo, obuv, prádlo, osvětlení, otop a pod. — co vše padá na váhu pro tisíce a tisíce rodin, ve všech třech kategoriích, v nichž nejčetnější však je spotřební skupina.

Na zamezení sporů a na utvrzení smluv smírně domluvených dobře by tudíž bylo tvořiti nejen organisace výrobců a dělníků, ale i organisace spotřebitelů, aby druhé dvě skupiny nevykračovaly za meze slušnosti a oprávněnosti. Anglie a Amerika tento druh organisace snad nejdříve rozvine a vytvoří.

*

V římské „Rivista internaizonale“ L. Caissotti odmítá názory A. Canestriniho, jenž v knize letos vydané („Le Società degli animali“) dokazuje evoluci lidské společnosti od nižších druhů živočišných. Jmenovitě mravenci a včely jsou mu průkazným materialem. Účelnost všude pokládá za zkušenost a intelligenci v přírodě i u nejnižších druhů. Kromě známých kolonií mravenčích a včelích sleduje vývoj

ociety i u ostatních druhů. V koloniích těch pak vidí obdobné zjevy jevům lidsko-společenským: tak otroky a pány, dělníky hrubé a inteligentní, řemeslné sestry, rozdělení práce, přiměřenost výroby spotřebě, advýrobu a odpomoc a podobné zjevy. Caissotti vše to pokládá za vrácení přírodního pozorování a přírodního experimentu. Je to upřílišení, xtrem právě tak nesprávný a nemožný, jako onen extrem determinismu. Determinismus přenáší zákonnou nutnost z mechanické přírody na člověka a popírá jeho svobodu; přírodní socialismus svobodu a inteligenci člověka vnáší zase do živé i neživé přírody. Filosofie v obou extremech jde tu za možný vývod, jaký plyne z experimentu přírodního.

*

Od několika let z Anglie vzaly vznik mezinárodní sjezdy kooperací a spolu ústřední mezinárodní úřad kooperační. Sjezdy i kancelář mají povahu vědeckou a informační. Teď z počinu anglického dokonáno dílo na sjezdě přede dvěma lety usnesené. Vydána veliká bibliografie všech děl, spisů a statí, jež jednají o kooperaci. Zahrnuty doby nejstarší až po nejnovější. Sneseno tak 5671 titulů v 25 řečech. 3 západní literatury anglická, francouzská a německá zahrnuly samy 3658 titulů, tedy přes dvě třetiny. Třebas dílo mělo na zřeteli všechen život kooperativní, tedy i rolnický a živnostenský, přece dělnické kooperace zaujímají největší část titulů. Zvláštní zřetel vzat také na postavení ženy dělnické v kooperaci.

*

V ruském dělnickém a revolučním hnutí minulých dvou let často sic vystupvaly ženy jako činitelky, ale pouze politické. Jako dělnice ve svých odborových požadavcích zůstávaly neznámy. A zdá se, že v Rusku právě ženská otázka bude tvořiti brzy nejpalčivější díl otázky dělnické. Ruská žena venkovská dosud byla před zákonem a venkovským právem selským takovou uníženou, bezprávnou bytostí, že bylo-li jen trochu možno, snažila se z tohoto stavu svého uniknouti. Odliv dělnic z venkova do měst byl neméně silný, než odliv venkovských dělníků. Jako služka a jako dělnice přeplňuje žena venkovská hlavní a všecka větší ruská města. A továrníci zkusivše, že ženy jsou po socialní stránce poddajnější živel, jali se též šmahem práci mužskou zaměňovati prací ženskou. Tak na př. v petrohradské gubernii vedle 11.044 dělníků jest v továrnách 38.767 dělnic (vyjma Petrohrad sám). A jsou to zvláště továrny textilní, jako všude, jež skoro výhradně užívají práce ženské. V posledních dvou letech však ženy se zorganisovaly a vystupovaly stejně houževnatě s hospodářskými požadavky jako muži. Ba v petrohradské gubernii samé jsou ženské organisace dokonalejší a širší, než mužské. Polovice dělnic je tu zorganisována. Důvod je ten, že dělnice jsou živlem ještě odervanějším, osamocenějším než muži. Daleko od rodiny, na sebe odkázány, mimoděk jako slabší živel žijí obyčejně spolu, drží při sobě a praktický jejich smysl už sám organisaci jim doporučuje. V poslední době začaly se mzdy mužů i žen vyrovnávati, ale loňské a letoší bouře opět přivedly snížení mzdy

ženské. Za revolucí a stávek ženy byly k práci skoro neschopny. Továrníci buď je znovu propouštěli, nebo mzdy jim utrhovali, protože ženy pro vzrušenost a nervosnost snížily svůj výkon pracovní.

Školství.

Výchovná soustava naší doby trpí, dle doznání odborníkův i dle náhledu neodborníků, mnohými vadami. M. Terman (viz The Americain Journal of Psychology, 1905) mluvě o „předčasnosti a předzralosti“, je téhož náhledu, a dle něho hlavní chybou je snaha, zkrátit dobu formace. Perioda dětství, toť perioda přípravy, a tato perioda je tím delší, čím vyšší jest cíl, který má býti dosažen. Tak je tomu přirozeně pro různé druhy zvířat i pro různá lidská plemena. I ve výchově můžeme pozorovati, že pokrok příliš rychlý v počátku se prudce zastavuje, a skytá resultáty méně uspokojivé a méně trvalé než postup pozvolnější. Je politování hodno, že naše výchovná soustava snaží se zkrátiti učební dobu života. Chceme dáti dítěti uspořádané, logické a methodické názory, které nejsou v poměru s jeho věkem a jichž nemůže chápati. Odtud přetížení, zakrnění rozumu a nenapravitelné organické a duševní poruchy. Odkud to, že zločinnost mládeže roste? Z velké části odtud, že dítě chceme více vyučovati než vychovávati. Věnujeme příliš pozornosti vnějšímu rozvoji a ne dosti tomu, co v sobě zavírá. Obíráme se příliš rozumem a zanedbáváme tvoření charakteru, instinkty, emoce, které jsou pružinami činnosti. K tomu třeba i připojiti průmyslovou evoluci, vábivost velkých měst, nedostatek rodinného života. Náboženský výchov je též špatně chápan. Chybou, dle autora, je, že dříve než v dítěti probuzeny jsou altruistní city, jest učeno náboženství, jež založeno na lásce a sympatii; a tím, že učíme je příliš brzo rozumovým dogmatům, vedeme je ku pochybování. Výstřední předčasnost jest všeobecně obmezena na jedinou schopnost a produkuje se ke škodě ostatních schopností. Výsledek je pak nedostatek duševní rovnováhy. Nad to je též obyčejně provázen různými nervovými afekcemi. Konečně máme i předčasnost sexuelní. Mezi obecnými jejími příčinami třeba vytknouti činnost a nebezpečenství měst, sexuelní excitace, přílišné oddělování dětí různého pohlaví, vliv ponebí, potravu, oděv, četbu a zaměstnání. Autor uzavírá, že hlavním předmětem výchovu by mělo býti, zpozditi spíše než uspíšiti duševní zralost.

*

V příčině náboženských cvičení školní mládeže vídeňské nařídila tamní okresní školní rada, že zanedbání nařízeného cvičení náboženského pokládati se má za zameškání školy a v případech opětovaných má se o rodičích dítěte podati výkaz za příčinou potrestání. Dítky samy stíhány mají býti tresty disciplinárními a kon-

ence učitelská je v tom případě zmocněna nepovoliti dítěti postupu vyšší třídy, po případě nevydati mu vysvědčení na propuštěnou. Brně dáno německým školám nařízení podobné Vídeňský spolek reie Schule" podal proti onomu nařízení námitky zemské školní dě dolnorakouské.

*

Porada ředitelů středních škol dolnorakouských nala se minulý měsíc ve Vídni. Ve čtyřech schůzích pojednalo se o ematech: 1. rozdělení látky dějepisné na vyšším gymnasiu. 2. Zkoušky spělosti na realkách. 3. Povznešení slohového vyučování latině. O stanovisku školy vzhledem k pohlavnímu poučování školní mládeže. i tomto thematě se názory velmi rozcházely. Konečně ujednáno, že zprostřední, výslovné poučování ve škole sice nemožno připustit, šak při vyučování přírodovědném možno žáky vésti ku porozumění ota pohlavního u člověka a při ojedinělých případech, kde potřebí jen s dorozuměním rodičů — poučovati). 5. Vzhledem k latinským rsům na realkách vysloven názor, aby učiněn byl pokus na některé lce vídeňské.

*

Analfabeti v Rakousku. Dle sčítání z roku 1900 sestavil nistr Dr. Prade statistiku plnoletých mužů, kterou potřeboval pro lební reformu. A tu napočítáno, že v Rakousku ze 24letých státních íslušníků 2,413.906 Němců, 1,388.576 Čechů, 912.118 Poláků, 6.008 Rusínů, 283.584 Slovinců, 197.822 Srbů a Chorvatů, 172.559 lů, 44.076 Rumunův a 2.035 Maďarů. Z těchto umí číst a psát 255.024 Němců, 1,325.000 Čechů, 483.224 Poláků, 177.334 Rusínů, 0.529 Slovinců, 46.127 Srbů a Charvatů, 143.794 Italů, 7434 Rumunů 814 Maďarů. Je tedy v Rakousku mezi dospělými Čechy pouze 3%, ezi Němci 6%, mezi Poláky 47%, mezi Rusíny 76%, mezi Srby a arvaty 73%, mezi Italy 16%, mezi Rumuny 85% a mezi našimi aďary 60% analfabetů.

*

Školní lékaři zavedeni v Předlitavsku a již vypracován regulativ, dle něhož školním lékařům bude třeba dohlížeti na zdravotní av školní mládeže, upozorňovat ji na možná nebezpečí, všímati si esných i duševních poruch dítěte, pokud do školy chodí, a za tou íčinou žactvo ve škole častěji prohlédnouti a čeho potřeba zaříditi. kolní lékař bude povinen na počátku školního roku všechny děti ledati a stanoviti, kterému dítěti třeba dispense na př. z tělocviku, ěvu, ručních prací a pod. Postupem roku školního má ustanovený kař častěji školu navštíviti a v neodkladných případech ihned první moci poskytnouti. Za to chystá se mu honorář 40 K za každou třídu. příčinou dobrozdání má tento regulativ, než nabude závazné platsti, býti předložen ministerstvu vnitra a zdravotní radě. Jelikož jest Rakousku asi 60.000 tříd, bylo by potřebí na toto nové opatření 500.000 K.

Zařízení toto jest jedním z nemnohých dobrých následků mi tarismu; nebýti špatného materiálu rekrutského, nebylo by se s tí tak spíchalo. Druhou zásluhu mají lékaři, kterým se tím otevřel no pramen příjmů. Stát činí takto se svého čistě policejního stanovis aspoň něco, aby přibývající degeneraci čelil; že je to velice málo, na bíledni, neboť hlavní příčiny její, nemravnost všeho druhu jak sňatcích a rodinách, tak v životě mládeže mimoškolském se bez o poru trpí, ano proti náboženským snahám nepřímo ještě podporuje. Z je hlavní kořen zla, jehož lékaři školní sami nevyléčí, zvláště bude mezi nimi hodně frivolních židův a neznabohů.

*

Praktický oděv do tělocviku pro dívky mají v Lipsk Počalo se ho užívati na rozkaz školního úřadu. Místo dosavadního n praktického obleku oblékají dívky zvláštní volné, pod koleny upja kalhoty z tmavé látky, které souvisejí s pohodlným, neutaženým živůtke K obleku tomu patří ještě sukenka a kazajka. Oblek je velmi laci a mohou tedy i chudé dívky si ho zaopatřiti. Velmi se osvědčil. neb již přes 7000 žákyň v něm chodí — ano i mimo školu.

Podle obsáhlých výkazů prof. Kirchnera jeví se v Prusku v lete 1876—1902 postupné klesání úmrtnosti tuberkulosou u osob dospělýc kdežto u školní mládeže nápadně stoupla, tak na př. mezi 5. a 10. roke u chlapců z 4·09 na 7.09%, u děvčat z 5.5 na 10·85 procent.

*

V Pruském Polsku stávkuje přes 20.000 školních dě Na počátku tohoto školního roku vydal arcibiskup Poznaňský Stablews († 25. listopadu) rozkaz, aby děti alespoň náboženství se učili polsk ale úřady školské odepřely tak učiniti. Polští rodičové odpověd stávkou dětí. která čím dále roste. Uřady školní trestají za to dě vězením. Když byl v této příčině pruský ministr vyučování Stu interpellován a vládě vytýkána nekulturnost za takové počínání, o pověděl, že žádost za zrušení trestův odmítá; výtka nekulturnosti p padá na ty, kdo rodiče proti úřadům školním štvou.

Pořád ta stará písnička v různých variacích. Kdo rozhoduje škole, o výchovu dětí? Rodičové, či úřady, či učitelé...? Nemravno a nesvědomitost moderního života zodpovídá si tu otázku ne ve pr spěch dětí, nýbrž ve prospěch egoistický, jak toho potřebuje. Chce stát germanisovat, řekne, že jemu výhradně přísluší rozhodovati o v chovu mládeže. Chce-li nevěrecké učitelstvo vychovávati nevěreck dorost, řekne, že ono jediné je povoláno výchov mládeže vésti. A ta to jde pořád do kola; rodičové jsou oprávněni pouze tehdy, když propůjčují za nástroj germanisace nebo neznabožských choutek učite ských — jinak ne.

Po volbách do moravského sněmu.

První volby konané dle nového — a neprávem rozkřičeného paktu jsou u konce. Čím více pokoje mohli jsme si tentokrát dáti s němeými krajany, tím surovější boj rozpoutal se u lidovců, pokrokářů atd. k socialním demokratům proti naší straně, která přes veškero keřnictví jejich nenechala se strhnouti k podobným nízkostem, nýbrž dle zásad svých a podle slova mezi všemi politickými stranami ného (ovšem kromě socialistů, neboť od těch cos podobného žádati lze) vedla volební zápas od počátku až do konce čestně; stačí ovnati na př. „Hlas“ a „Lidové Noviny“ neb jiné protiklerikalní listy. stný pak byl také úspěch náš a býti jen poněkud víc agitace, byla porážka lidovcův i socialních demokratů ještě důkladnější.

Takto stála naše strana jediná proti všem; národní strana jediná chovala se k nám officielně nepřátelsky, avšak příslušníci její volili mnoze proti nám. Boj proti roztříštěnému nepříteli bývá jinak snadnější, tomto případě byl však nesnadnější, jelikož počtem stran rostl také čet agitatorů mezi sebou sice trochu se škorpících, ale proti nám orných, což při četných užších volbách způsobilo naši prohru.

Základní ton a takořka heslo protivných stran bylo: všecko rozkat, ať přijde co chce. Přirozeno tedy, že konečně, když už nic nemáhalo proti nám, res ad triarios venit, t. j. ať to všechno praskne, olme socialního demokrata! Ani národní socialisté, kteří o lonském něnském volkstagu platné služby věci české prokázali a proti klerikálům ště snad nestoudněji štvou než demokraté, nenalezli milosti u lidovců, erým prostě šlo o pomoc jakoukoliv, jen když vydatnou, jakou právě ekávali od násilnických, veškeré slušnosti prázdných davů socialnoemokratických. A napálenými budou lidovci, nikoli socialisté!

Ti byli nejlépe na volby připraveni, neboť za veliké peníze, od idovských kapitalistův jim na volební agitaci věnované mohli náončí své sehnati z celých Čech i z Vídně a dáti je — bohatými rostředky opatřené — na Moravu k disposici. Agitační způsoby této trany jsou známy, pokrokáři a lidovci se od ní úsilovně učí, ale ůstávají pořád ještě pouhými patokáři proti ní — „když těch šajnů ení“ — ale tentokrát překonávala se sama. M. j. rozhazovány obrázky, e prý protivný kandidát řekl, že ta svině je mu milejší, než jeho oliči; výrok ten byl pod obrázkem natištěn, jméno kandidátovo, terý prý to řekl, teprve vpisováno, podle okresu, kde se agitovalo. Daně se vůbec nebudou platit, ale všecko, všecinko půjde na státní traty — takovými a podobnými blbovinami lid balamucen. Tak stalo e, že i v krajích, kde socialního demokrata jinak neznají ani dle jména, přece ho volili. A laická intelligence naše, jak obyčejně bezhlavá, husitská (ale ne od Husa, nýbrž od husí) hned deklamovala, e všeobecná kurie patří dělnictvu, hned zase, že třeba zdvihnout úroveň sněmu a volila proto — socialní demokraty. Bouřilo se proti paktu, že nám nezaručuje většiny, a voleni socialní demokraté, kteří

jistou většinu právě paralysují. Tuhletu intelligenci pochop, kdo můž
Němci — ač vedení a směr socialno-demokratický jest německý
dovedli si socialisty udržeti v uctivé vzdálenosti; my Cecháčci jsme
jich nasadili do sněmu hned několik, ačkoli sotva rok minul od volb
tagu, kdy pro náš zoufalý odpor měli jen posměch, a od obecní
voleb brněnských, kde rovněž jako na posměch ani jeden socialis
národnosti české — ani sám Hybeš do městské rady stranou n
kandidován. Jsme národ holubičí, ale ta naše holubice vypadá, j
právě podotčeno, zrovna jako husa.

Vzdor celé té lidovecko-pokrokářsko-socialistické „kanalisaci
jíž kal a špínu svoji na nás kydali, dobyli jsme úspěchu čestnéh
Díky buďtež tu veřejně vysloveny duchovenstvu našemu, které až n
některé výjimky osvědčilo se ve vážné chvíli této opravdovým vůdce
svěřeného lidu, díky buďtež také vzdány statečnému lidu, který př
veškeren terrorismus šel za hlasem svědomí a poctivosti. Dva n
úspěchy, že nezvolen hr. Seilern a msgre Dr. Stojan, poškodily citeln
naši věc, ale vydávají také nepříliš čestné svědectví protivném
voličstvu oněch okresů, kterým oba poslanci byli pravými dobrodin
tak že i za krátkého poslancování dobyli si právem jména ne
zasloužilejších poslanců z celé české delegace.

Ovšem, nebyli vhod — jako vůbec naši kandidáti — zvlášt
nevěreckému učitelstvu, které vlivného postavení svého v obcíc
zneužilo k piklům, úskokům i násilnostem nejhanebnějším, jichž v
šetřování vynese na světlo pěkné ukázky.

Ale neškodí. Poznali jsme se lépe, a to budiž první krok k ná
pravě bahnitých poměrů našich.

Především ukázalo se, že národnost, vlastenectví stalo se ostatní
stranám prázdným slovem, že přijata hesla „realnější", pod kterým
jsme my — spoluvlastenci, spolunárodovci bez ohledu na naše národn
vlastenecké práce, oběti a zásluhy utloukáni jako největší škůdcov
národa. Augurové se v dojemné shodě proti nám sešli — nuže svoj
k svému! Buďme svoji, cele svoji a jen svoji — českými katolík
katolickými Čechy. Zařiďme se po svém, jako oni.

Druhá věc: starejme se o dorost pracovníků, přibírejme doros
k práci. Politika přestala býti pouhou diplomacií, dnes ona značí soubo
všech veřejných, kulturních i hospodářských zájmů. Mračivcům práv
poslední volby snad ukázaly, že „nemíchati se do politiky" značilo b
opustiti pole veřejného působení vůbec a zájmy nejen „politické", nýbr
i náboženské a mravní zůstaviti libovůli protivníků. Práce tedy je
mnohostranná, odchovávejme si pracovníky ve všech směrech jejích
Neužitečných příživníků se již zbavme; ohledy jsou tu docela nemístn
kde tolik lidí by pracovati mohlo a chtělo.

Čestný jest úspěch náš, čestná budiž i budoucí činnost naše
Nestačí dobýti, nutno též udržeti!

Směs.

Volební zprávička z roku 1861. Od p. prof. Dra. Jahna půjčeno m několik listů našeho Matěje Procházky k otci p. professorovu. List 26. března 1861 (navazuje na obšírnější zprávu) zní:

Blahorodý Pane!

Rád bych tisícerých věcí ještě pověděl, ale čas nestačí. Toliko přidávám: Nerad itisuji, jsa duchovenskými pracemi zanešen; ale naši slovanští laikové v Brně bohužel ničemu se nemají, anoby přece o přemnohých věcech se psáti mělo. Vůbec nedostává nám takových zápasníků, kteří by skvělého jména měli, jako Rieger, Palacký a j. ších slovanských horlitelů mezi laiky národ moravský dokonce nezná. Po celé desítií Bachovské vlády byli vybranější kněží jediní strážcové národnosti slovanské na ravě. Laikové naši slovansky smýšlející ponejvíce neumějí ani řádně v jazyku šem psáti.

Byloby zapotřebí psáti o úkolu, jejž Brno, co hlava Moravy, má, a jehož ono, dávajíc se za ryze německé město, nepoznává. Nebo naši poněmčilí měšťané brněnští pomínají, že nemají býti Vídeňským předměstím, nýbrž že přísným prováděním vnoprávnosti národové v obchodu, průmyslu, ve školách a úřadech všem potřebám ojí národnosti vyhovívati a tak se hlavou celé Moravy osvědčovati mají, aby tímto ůsobem veškera Morava k Brnu co ke hlavnímu městu gravitovati mohla.

Naši měšťáci jsou ještě tělem i duší ve Frankfurtě. K tomu to neštěstí, že se Brně co advokat usadil zlopověstný frankfurtista Jiskra, zahořelý nepřítel Slovanův, jvětší ošemetník, který fanatické slavožrouty naše ještě více fanatisuje a jim všecko řečích svých tak vyličuje, jak si toho ztřeštěnci ti přejí. To však činí jedině proto, y se na sněm dostal, což se mu jak právě doslýchám, také už podařilo.

Po jeho kandidatní řeči rozšířila se zde pěkná anekdota. V Brně vyšel oheň; boť padla jiskra do 600 hlav plných slámy (Strohköpf) a spůsobila veliký požár. ýborně a pravdivě! Pan Jiskra, jehož 600 měšťáků s potleskem poslouchalo, se prý už jádřil; že jen tak mluvil, aby se do sněmu zemského a odtud do Vídně dostal — tam ý chce jináč mluviti. Měl je tedy za blázny.

Volby naše do sněmu nade vše očekávání se dosti dobře vydařily. Kdyby naši ikové v minulém desítiletí více byli činili, byly by volby ovšem mnohem lépe vypadly.

Než musím už skončiti a vrelé díky vzdávaje všem statečným bojovníkům Národních Listech toliko ještě prosím: nemůželi tento dlouhý článek můj více umístněn ti ve třetím sešitu Obrazů života, aby co nejdříve se do tisku dal pro čtvrtý svazek, aby se mi aspoň několik zvláštních otisků pro naše sněmovníky do Brna až do mého dubna zaslalo.

Se vší úctou činí se poručena Vašemu Blahorodí oddaný ctitel

Matěj Procházka.

Vytýká se nám, že zásluhy kněžstva moravského zveličujeme. Nikoli, ště daleko nejsou doceněny, toho ať jsou noví badatelé o době Sušilově mětlivi!

Vzpomínka na Havlíčka. V jiném listě píše Procházka Jahnovi mezi ným: „Právě čtu v Novinách Pražských, že prý se chystá vydání spisů avlíčkových, a tu již snažně prosím, račte Blahorodí, možno-li Vašnosti, tomu působiti, aby vydavatelé onu část spisů jeho, kde dogmatisoval a opagandu protestantskou činil, jako ve Slovanu, neb kde osobnosti velmi ážel, které až posud žijí, vynechali. Beztoho jsou články ty větším ílem z péra opilého Dr. Novotného, který se na potom stal

apostatem víry i národnosti své.“ Měl tedy „náš Karel Boromejsk jak jistý slavnostní řečník, advokát z Brna, Havlíčka nazýval (místo Borovský), pro „dogmatiku“ ne právě nejlepšího pomocníka.

O vyučování hluchoněmých píše Revue Belge des Sourds-Mu (1906, str. 3): „Na sjezdu pařížském roku 1900 veřejně si přiznali zástupc jednotlivých zemí a odborníci z vyučovatelství hluchoněmých, že marasm v němž nyní vyučování hluchoněmých v mnohých zemí vězí, pochází odt že školy pro hluchoněmé nemají v mnohých zemích žádné odborné admi strativní autority nad sebou, od níž by pokud se vyučování tkne, závise a že se jejich účel a zřízení mylně pojímá jakoby to měly býti nějaké as a útulky a pensionáty; následkem toho prý staví se v čelo těchto ústa osoby, které mají spíše pravomoc hospodářského správce domu, nežli patřičn moc ředitelskou; a nad to ještě ustanoví se za inspektory nad nimi li kteří neznají ani methody vyučovací, tak že konečně nejen mnohé zdra zásady pedagogické nelze vůbec uplatniti anebo se nerozumně provád nýbrž i celé vyučování nese se duchem nedobrým a nesamostatným.“

Císař Maximilian I, jak bonnský prof. A. Schulte v monografii s ukazuje, vážně snad již r. 1507, jistě však r. 1511 pomýšlel na to, d se zvoliti za papeže. Dochovaly se o tom různé zprávy, které Sch. zkoum co do pravděpodobnosti posuzuje. Dobrodružný plán císařův okolnostmi zmař

O katechesi sv. Augustina píše Dr. Rentschka ve spise „Die Dekal katechese des hl. Augustinus“: Vážení katecheti domnívají se, že jest církevní, nekatolické a proto nedovoleno, při vyučování o vyznání víry slovné znění napřed si nevšímati a teprve potom, když děti věc pochopily, člán víry jakožto souhrn a slavnostní výraz nauky církevní přednésti. Nu Augustin to dělal vždycky tak, dokonce i při dospělých.

Starozákonní astronomii věnoval známý hvězdář Schiaparelli zvlášt spis, ve kterém střízlivě, někdy až příliš střízlivě popisuje astronomic názory starozákonních svatopisců, nešetře však někdy básnického rázu biblic mluvy. Pro odborné biblisty, kteří nad některými dilettantskými pokles zavrtí hlavou, poskytuje jinak spis mnoho zajímavého a pro exegesi p spěšného. Cenný je zvláště celkový výsledek, že neprávem líčí se kosm logické názory starozákonní jako ohlasy babylonské astralní mytholo naopak Israelité zachovali si původní, zcela prosté představy kosmologic i když z Egypta se vystěhovali a s národy kanaanskými se smísili. J otázky ty nepoutaly, kdežto u Babyloňanů pozorování a jakési studium oblo bylo v popředí. Ani zde tedy není toho vlivu, o jakém bájí Delitzsch a

